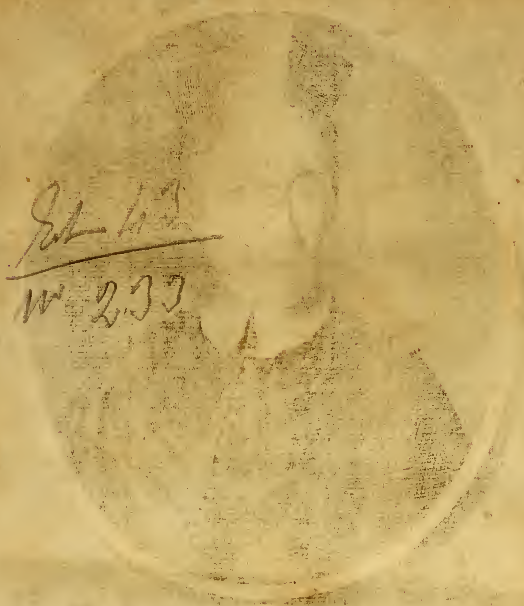
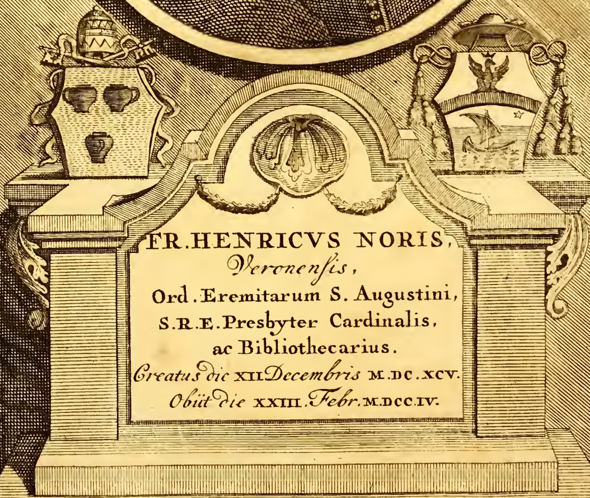

villamil

FR. HENRICVS NORIS,
Veronensis,
Ord. Eremitarum S. Augustini,
S.R.E. Presbyter Cardinalis,
ac Bibliothecarius.
Creatus die XII Decembris M.DC.XCV.
Obiit die XXIII. Febr. M.DCC.IV.

F. HENRICI NORIS,

Veronensis, S. R. E. Presbyteri Cardinalis Ordin. Eremitarum S. Augustini, ejusdemque S. R. E. Bibliothecarii,

DISSERTATIONES IV, CENOTAPHIA PISANA CAJI ET LUCII CÆSARUM ILLUSTRANTES.

Coloniæ Obsequentis Juliæ Pisanæ origo, vetusti Magistratus, & Sacerdotum Collegia: Cæsaris utriusque Vita, gesta, & annuæ eorundem inferiæ exponuntur: ac aurea utriusque Cenotaphii Latinitas demonstratur.

PARERGON

De Annis regni Herodis: de Præsidibus Syriæ, ac Romanis in Asia Provinciis.

Editio Novissima, Nitidior & Auctior.

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolæ, & Typographi Academiæ atque Civitatis.

EXCELLENTISSIMO DOCTISSIMO AC CELEBERRIMO

VIRO

D. D. APOSTOLO ZENO

SACRÆ CÆSAREÆ ET CATHOLICÆ MAJESTATIS

HISTORIOGRAPHO ET POETÆ

NOSTRO TEMPORE ERUDITIONIS MEMORANDÆ

HÆC

CAJI ET LUCII CÆSARUM

CENOTAPHIA PISANA

UT ET

PARERGON

DE ANNIS REGNI HERODIS

DE PRÆSIDIBUS SYRIÆ

AC

ROMANIS IN ASIA PROVINCIIS

AUCTORE

F. HENRICO NORISIO

AD GRATUM TESTIFICANDUM ANIMUM

DE

VARIIS MSS. ET RARISSIMIS TYPIS DESCRIPTIS TRACTATIBUS

IN

MAGNUM THESAURI ITALICI ORNAMENTUM

PRODUCTIS

SUMMA CUM OBSERVANTIA

DEDICAT AC DICAT

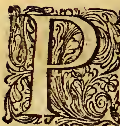
PETRUS VANDER AA

NOVÆ HUJUS EDITIONIS
LECTORIS.

Emo non, qui hasce Dissertationes à Viro, toto literario orbe summis præconiis jure ac merito celebrato, HENRICO NORISIO elucubratas leget, eum Cenotaphiorum Pisanorum Interpretem esse solertissimum, & veterum Codicum Censorem diligentissimum, persentiscet. His de causis, & quoniam vires nostræ Viri, abditarum rerum cognitione apprime instructi, elucubrationes laudibus ex merito celebrare, non sufficiant, eas dimittimus, & ea solummodo paucis attingemus, quibus opus hoc à nobis sit exornatum. Præmisimus primum operi ipsi Urbis Pisanæ *Delineationem, cujus origo cap.* I. *exponitur. Deinde etiam Auctoris Effigiem, ab exemplari,* Roma *ad nos misso, sumptam apposuimus. Postea Auctoris, omni laude præstantioris, Vitam ex Nova Bibliotheca Auctorum Ecclesiasticorum* El. Du Pin, *aliisque Clariss. Viris excerptam Dedicationi Serenissimo Principi COSMO III.* Etruriæ *Duci, inscriptæ subjecimus. Porro Lectoribus inserviendi gratia Conspectum Capitum Commentariis hisce anteposuimus. Denique quoque, ut Editio hæc ultima esset usui majori, paginas Editionis* Venetæ, *Anno MDCLXXXI. apud* Paulum Balleonium *exornatæ, ad marginem nostræ rejecimus: quo nostro labore fruaris & valeas, ex animo precamur.*

SERENISSIMO PRINCIPI
COSMO III.
MAGNO ETRURIÆ DUCI.

Isana Cæsarum fratrum Cenotaphia *Ancyranis* tabulis antiquiora, atque ob præclaram parentalium victoris gentium populi notitiam, inscriptis toto *Romano* Orbe marmoribus superiora, MEDICEI palatii atrio sistere, eorumque mihi tentatæ interpretationi tuum toto Orbe celebratum, ac *Etruscis* gentibus adoratum nomen circumponere ausus sum, Magne Dux COSME, Principum optime, & quem à Majoribus acceptum titulum quam maxime auges, literatissime. Nemo ignorat quantum reconditam vetustioris ætatis eruditionem vestræ gentis Heroes promoverint, dum superfusis *Græciæ* barbaris, fugientes in *Etruriam* Musas, immo ipsas pene *Athenas* in suummet sinum excipientes, innumera *Græcorum* volumina ab interitu vindicarunt. Insignium sane scriptorum nuda nomina in invidiam longior ætas ac hostium furor reliquisset, eorumque doctæ cedroque dignæ elucubrationes supremo *Græciæ* fato oppressæ jacuissent, nisi easdem captarum urbium rogis subtractas, *Mediceorum* manus in *Laurentiano* Prytanæo sartas tectas servassent. Hos quidem augustæ familiæ Heroas etiamnum Princeps Juventutis æmulatus, quo propior cum literatis versarere, Bibliothecam numero, præstantia, nitore voluminum instructissimam eamdemque pulcherrimam, imperantium primus, intra Palatium dedicasti. Tum docti quique, erumpente lætitia, sæculo ac *Etruriæ* gratulari eum cælitus Principem destinatum, qui antè libros quam sceptrum regia manu tractaret, ac prius ad pluteos suamet *Pallade* erudiendus staret, quam thronum majestate verendus, insideret. Interim tuo Genitore sua inter sidera recepto, sub ipsis augustæ dominationis auspiciis, non armamentaria, non classem, non urbium mœnia, sed *Laurentianam* Bibliothecam avitam illam *Latiæ* ac *Græcæ* sapientiæ arcem, reparandam jussisti, ac in tanta accepti recens imperii mole, primam ad veterum scriptorum codices illustrandos, curam studiumque contulisti. Illud tamen tuam Celsitudinem ultra omnia præconia effert, quod cum ornatissimam Bibliothecam intra palatinas ædes dudum dedicasses, alteram nuper uni tibi adeundam, in ipsis penetralibus ac secretiori cubiculo extruxisti, in quam, profanis quibusque Scriptoribus exclusis, sacros tantum vetustioris Ecclesiæ Patrum codices admisisti, ut eos in oculis ac in complexu unice haberes. Hoc tuum est sanctius lararium, in quo pietati litas: hi tui sacri Tripodes, quorum oraculis instructus, æquitatem, clementiam, reliquasque imperandi artes, addiscis:

hoc sacrum Divorum Consistorium est, cum quo consilia communicas, quorum responsa poscis, ut pium æque ac doctum Principem referas. Hæc quæ tibi in remotioribus Palatii adytis aguntur, latere non possunt, sed foras erumpunt, suaque se luce produnt; & quamvis non modo vulgi oculis, verum etiam secretius tibi inservientium conspectui subducta, in ore famæ ac publica gentium commendatione versantur. Ceterum ab hoc tam sublimi studio, quod te Divis quam maxime proximum tenet, ad rem antiquariam promovendam, quod non curtæ supellectilis ac privatos homines, sed magnos tantum Principes opus decet, non semel animum curamque traducis. Hinc pictis tabulis, numero cum pretio certante, superiores Palatii ædes adornasti; eximii operis statuas, hoc est, vetusta *Græcorum* artificum miracula ex *Romanis Mediceorum* ædibus, Urbe dolentene, an invidente dicam? *Florentiam* advectas, regii operis Museo intulisti; ac nuper insigni veterum Numismatum gaza ex remotiori *Hispania* transmissa, avita *Mediceorum* cimelia grandi cum pretii, tum etiam splendoris incremento locupletasti. Hoc tuum, Domine, erga eruditas vetustioris ætatis reliquias studium Serenissimus Princeps FERDINANDUS Heroum suboles, ac Magni Genitoris æmulator, & nutrit, & fovet. Nam memini me ante triennium ab eodem in regium *Pisanæ* Urbis sepulchretum, immo Mausoleum deductum, ut *Caji* ac *Lucii* Cenotaphia atque alia potentissimæ quondam urbis monumenta tum primum sibi spectata, rudis licet interpres, exponerem. Tum mirificæ indolis ac præcocis sapientiæ Princeps vetustis ac paribus æternitati literis intelligendis aures accommodabat, suo postea sæculo patrocinium, avorum, ac tuo præsertim exemplo, literatis commodaturus. Hinc, ut ingenue fatear; utriusque celeberrimæ inscriptionis editis commentariis, illustrandæ consilium cepi, quod cum tuæ etiam Celsitudini aperuissem, non modo adprobasti, verum etiam annuas mihi ferias indulsisti, ut securiori otio meditatum opus exequerer. Hinc meæ quantulæcumque elucubrationes tuis auspiciis natæ, tuaque liberali ope auctæ, uni tibi debentur, quas ut deberem, ac possem, unus mihi felicissime præstitisti.

Serenissimæ Celsitudinis Vestræ

Humillimus & addictissimus Servus

F. Henricus Noris Augustinianus.

VITA AUCTORIS,

Ex Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques M. Du Pin, & autres.

ORIS (Henri) *Cardinal, & l'un des plus grands ornemens de l'Ordre des Hermites de S. Augustin, dans le XVII. siecle, náquit à Verone le 29. d'Août de l'an* 1631. *Sa famille est originaire d'*Irlande, *où il y en a encore de ce nom, aussi-bien qu'en* Angleterre. *Il descend d'un* Jacques Noris, *établi dans l'Isle de* Chypre, *lequel après avoir defendu la principale ville de cette Isle, se retira à* Verone *quand les* Turcs *sous* Selim *II. se furent rendus maîtres de l'Isle de* Chypre *l'an* 1570. *Son pere s'appelloit* Alexandre: *il a été connu par ses Ecrits, & principalement par son* Histoire d'Allemagne. *Son fils,* Henri Noris *fit paroître dès son enfance beaucoup d'esprit, de vivacité, & de facilité pour apprendre. Son pere lui donna les premieres instructions, & il eut un habile Professeur de* Verone, *nommé* Massoleni *pour Precepteur. A l'âge de* 15. *ans il fut mis Pensionnaire dans le College des Jesuites de* Rimini, *& y étudia la Philosophie. Ce fut là où il commença à lire les Ouvrages des Peres, & principalement ceux de S. Augustin. Il prit l'habit dans le Couvent des Augustins de* Rimini, *& se fit en peu de tems distinguer par son érudition. Au sortir de son Noviciat, le Général des Augustins le fit venir à* Rome, *afin qu'il pût vaquer à des études plus solides. Il s'y donna tout entier, & passoit les jours & les nuits à lire les Livres de la Bibliotheque Angelique des Augustins. Il étudioit d'ordinaire quatorze heures par jour, & a continué ce travail jusqu'à ce quil ait été élû Cardinal. Et ainsi nous n'avons point de Cardinal depuis* Baronius *plus recommendable pour son érudition dans l'ancienne Histoire Ecclesiastique, que le Cardinal* NORIS. *Il est vrai qu'il a fait la plûpart de ses excellens Ouvrages n'étant encore que simple Religieux Augustin Bibliothequaire du Grand Duc de* Toscane. *Mais le Pape* Innocent *XII. aïant connu son merite le fit venir à* Rome, *lui donna en* 1692. *la charge de son Bibliothequaire du Vatican, & le fit Cardinal le* 12. *Septembre* 1695. *Tous ses Ouvrages d'Histoire Ecclesiastique ont été imprimés ensemble à* Louvain *en* 1702. *Le premier est son* Histoire Pelagienne *imprimée pour la premiere fois à* Padouë *en* 1673. *avec la défense de saint* Augustin. *Cet Ouvrage acquit une grande reputation à son Auteur, excita la jalousie de ses envieux, & la haine de ses ennemis, que l'on vit paroître incontinent après par un Libelle sous le nom emprunté d'Humbert Religieux de l'Ordre des Chartreux intitulé:* Germanitates Cornelii Jansenii & Henrici Noris. *On répondit à ce libelle par un écrit intitulé:* Gerræ Germanitatum Cornelii Jansenii, & Henrici Noris. *Cette querelle née en* Italie *fut portée au Tribunal de l'Inquisition de Rome.* L'Histoire *de* l'Heresie Pelagienne *y fut examinée, & n'y fut flétrie d'aucune censure. Elle fut ensuite reimprimée par deux fois, lue & estimée par un grand nombre de* Sçavans *de* toute l'Europe, *& l'Auteur honoré par* Clement *X. du Titre de Qualificateur du saint Office. Cependant cet Ouvrage fut encore déferé au Tribunal de l'Inquisition de* Rome *par des personnes, dit l'Auteur, qu'il seroit inutile pour l'exemple de faire connoître, & que l'honnêteté demande qu'on ne nomme pas.* Quorum nomina appellare exemplo nihil, silere humanitatis

tatis plurimorum refert. *Aïant été examiné tout de nouveau en* 1676. *on n'y trouva rien qui méritât d'être censuré. L'Auteur continua paisiblement d'enseigner l'Histoire Ecclesiastique dans l'Université de* Pise, *jusqu'à ce qu'étant nommé en* 1692. *Bibliothequaire du Vaticain par* Innocent *XII. ses ennemis renouvellerent leurs accusations contre son Livre & publierent des libelles dans lesquels ils lui reprochoient d'avoir soûtenu la Doctrine condamnée de* Jansenius. *Le Pape donna encore son Ouvrage à examiner à des Theologiens qui jugerent qu'il n'y avoit rien qui pût être censuré. Peu de temps après l'Auteur fut mis au nombre des Consulteurs de l'Inquisition, & enfin fait Cardinal.*

L'Histoire Pelagienne du Pere Noris *est exacte, bien écrite & fort étenduë. Il fait Origene le premier Auteur de l'Heresie Pelagienne. Il croit qu'il à soutenu les trois principales erreurs de cette Secte. Sçavoir,* 1. *que la grace est donnée selon nos mérites.* 2. *Que l'homme peut vivre sans peché.* 3. *Qu'il n'y a point de peché Originel.* Rufin d'Aquilée *fut le premier qui enseigna ces erreurs en Occident. Il étoit né, non à* Aquilée, *mais dans une Bourgade du Territoire de* Venise. *Il fut élevé dans l'Eglise* d'Aquilée, *& y reçut l'habit de Moine. Il alla en Orient en* 371. *avec* Melanie, *& y fut Disciple de* Didyme *l'un des principaux Origenistes, & de* Theodore *de* Mopsueste. *Il revint en Occident avec* Melanie *en* 390. *demeura près de deux ans à* Rome, *& y traduisit les Livres des Principes d'Origene, qui contiennent les principaux points de l'heresie Pelagienne.* Rufin *ajoûta aux erreurs d'Origene celles-ci;* qu'Adam *avoit été créé mortel; que les enfans ne contractent point de peché Originel.* Pelage *&* Celestius *qui étoient alors à* Rome, *& qui écoutoient assidument* Rufin, *furent imbus de ses erreurs.* Rufin *aïant demeuré deux ans à* Rome, *en sortit avec des Lettres de Communion du Pape* Sirice, *& se retira à Aquilée. Nous ne nous arrêterons point à décrire les disputes qu'il eut avec saint* Jerôme, *pour nous attacher uniquement à ce qui regarde l'Histoire Pelagienne.*

Pelage *étoit un Moine* Anglois *Abbé de* Bancor *proche de* Chichester. *Il passa en Terre ferme, & fit un long séjour à* Rome, *où il publia des Commentaires sur les Epîtres de saint* Paul *dans lesquels il enseignoit ses erreurs. Il y eut pour principal Disciple* Celestius *qui étoit* d'Ecosse. *Ces deux Heresiarques quitterent* Rome *l'an* 410. *après la prise de cette Ville par* Alaric. *Aïant demeuré quelque temps à* Siracuse, *ils passerent en* Afrique *en l'année* 411. Pelage *partit bien tôt après pour la* Palestine *laissant* Celestius *à* Carthage. *Celui-ci y aïant découvert ses erreurs fut condamné par* Aurele *dans un Synode tenu à* Charthage *en* 412. *Il se retira aussi-tôt à* Ephese *où il fut ordonné Prêtre. S.* Jerôme *& S.* Augustin *combattirent ensuite par leurs écrits les erreurs de* Pelage *& de* Celestius. Pelage *accusé en* Palestine *par* Orose, *se defendit dans une Conference tenuë en presence de* Jean *de* Jerusalem, *qui fut plus favorable à* Pelage *qu'à* Orose; *mais peu de temps après l'heresie de* Pelage *fut condamnée à l'instigation de Heros & de* Lazare *Evêques* Gaulois, *retirés en* Palestine, *dans un Concile tenu à Diospole sur la fin de l'an* 415. Pelage *évita la condamnation de sa personne en faisant semblant d'acquiescer au jugement du Synode.* Orose *étant de retour en* Afrique *y rapporta ce qui s'étoit passé dans la* Palestine *contre l'heresie de* Pelage. *L'affaire y étant déferée au Synode de* Carthage *de l'an* 416. *les dogmes de* Pelage *& de* Celestius *y furent condamnés par* 68. *Evêques de la Province Proconsulaire; & peu de temps après par les Evêques de* Numidie *dans un Synode tenu à* Mileve *composé de* 61. *Evêques. Ces deux Conciles écrivirent des Lettres Synodiques au Pape* Innocent *I. qui se joignit aux Evêques* d'Afrique *en condamnant la Doctrine de* Pelage *& de* Celestius. *Ce Pape étant mort l'onziéme de Mars* 417. *les* Pelagiens *qui étoient en assez grand nombre dans la* Campanie, *commencerent à se répandre.* Pelage *&* Celestius *entreprirent de se défendre auprès du Pape* Zozime *successeur* d'Innocent. Pelage *le fit par écrit.* Celestius *se rendit à* Rome, *& presenta une confession de foi à* Zozime. *Ce Pape s'étant laissé surprendre par les artifices de ces Heretiques, écrivit en leur faveur aux Africains, témoignant qu'il desaprouvoit ce qui s'étoit fait contr'eux. Les Prelats* d'Afrique *assemblés à* Carthage *au commencement de l'an* 411. *soutinrent & confirmerent ce qui avoit été fait contre* Pelage *&* Celestius, *en écrivirent au Pape, qui aïant découvert la tromperie de* Celestius, *le fit citer. Celui-ci n'aïant osé comparoître & s'étant enfui de* Rome, *le Pape declara* Pelage *&* Celestius *Herétiques, & condamna leur Doctrine. Les Evêques* d'Afrique *s'étant encore assemblés à* Carthage, *dresserent huit Canons contre les erreurs de* Pelage. *L'Empereur* Honorius *condamna les* Pelagiens *par un Rescrit du* 9. *de Juin de l'an* 419. Julien *Evêque* d'Eclane *dans la* Poüille, *se mit sur les rangs pour la défense de la cause de* Pelage. *Le Cardinal* Noris *rapporte les particularitez de la vie de cet Evêque. Il fait aussi connoître qui étoit cet Anien qui fut le défenseur de la même cause, & que* Baronius, Vossius *&* Jansenius *ont peu connu. Il parle d'un* Fastidius *Evêque* d'Angleterre *qui avoit encore suivi les sentimens de* Pelage. *Il traite amplement de la contestation des Moines* d'Adrumet, *& finit le premier Livre de l'histoire Pelagienne en parlant des derniers Ouvrages de saint* Augustin.

Le second commence par l'origine des Semipelagiens. *Le Cardinal* Noris *considere* Cassien *Abbé de* Marseille *comme leur Chef, il le croit de Provence, & refute plusieurs choses que* Guisnay *a dites de cet Auteur. Les Moines de* Lerins *aïant lû ses Conferences où il combat le sentiment de saint* Augustin, *suivirent ses opinions. Le Cardinal* Noris *fait voir que saint* Hilaire d'Arles *les embrassa.*

A l'occasion du Monastere de Lerins *le Cardinal* Noris *traite des Monasteres des* Gaules. *Il fait voir qu'ils avoient differentes Regles, que ce n'étoit ni celle de saint* Augustin, *ni celle de saint* Benoît *suivant lesquelles ils se gouvernoient. Revenant ensuite à l'histoire des Pelagiens, il rapporte la mort de* Theodore *de* Mopsueste *arrivée l'an* 427. *la condamnation de* Pelage *par* Theodore d'Antioche, *& la maniere dont il fut chassé de* Jerusalem *par* Praile *Evêque de cette Ville. Si les Pelagiens perdirent un appui en perdant* Theodore *de* Mopsueste, *ils en trouverent de plus considerables en la personne de* Nestorius, *& de ses Sectateurs.*

Le nombre des adversaires de la Doctrine de saint Augustin *croissant dans les* Gaules, *saint* Augustin *averti par* Hilaire *écrivit pour se defendre contr'eux le Livre* de la Perseverance: *&* Prosper *entreprit aussi la défense de ce Docteur de l'Eglise. L'un & l'autre écrivirent avec beaucoup d'honnêteté. Les* Gaulois *qui n'étoient pas moins ennemis de* Pelage *que saint* Augustin, *puis* qu'Hilaire d'Arles *& les autres Prélats des* Gaules *qui n'étoient pas de l'avis de ce Pere, assemblés en un Concile, envoïerent S.* Germain *Evêque* d'Auxerre *&* Loup *de* Troïes *en* Angleterre *pour combattre les Pelagiens qui s'y étoient multipliés.* Julien *& les autres Evêques Pelagiens d'Occident retirez en Orient, presenterent une Requête à l'Empereur* Theodose *& implorerent la protection du Clergé de* Constantinople. *Ce fut alors que* Marius *Mercator qui se trouva à*

Constantinople, *donna un memoire contr'eux.* Nestorius *au contraire les soûtint & écrivit pour eux au Pape* Celestin; *mais malgré son credit ils furent chassez de* Constantinople. *Le Concile General* d'Ephese *acheva de proscrire la Secte des Pelagiens.*

Quoique l'heresie Pelagienne fût condamnée dans toute l'Eglise, il y avoit toûjours des gens dans les Gaules *qui ne goûtoient pas la doctrine de S.* Augustin. *De ce nombre fut* Fauste *Abbé de* Lerins, *depuis Evêque de* Riez, Vincent *Moine de* Lerins *&* Gennade *Prêtre de* Marseille. Fauste *le principal des adversaires de saint* Augustin *ne fut pas seulement attaqué par saint* Fulgence *disciple de ce Pere & par les autres Evêques* d'Afrique; *il le fut encore à* Constantinople *par les autres Moines de* Scythie *qui furent accusez d'Eutychianisme, parce qu'ils disoient qu'une personne de la Trinité avoit souffert. Le Cardinal* Noris *prouve qu'ils n'étoient pas* Eutychiens, *quoiqu'il ne les excuse pas d'obstination. La doctrine des Semipelagiens combattue dans les* Gaules *par* Cesaire d'Arles, *fut enfin condamnée dans le Concile d'Orange tenu l'an 529.*

Le Cardinal Noris *aïant representé dans son histoire Pelagienne* Origene *&* Theodore *de* Mopsueste *comme deux des principaux chefs de cette Heresie, a cru devoir justifier dans une Dissertation particuliere la condamnation de ces deux hommes. C'est le second Ouvrage contenu dans ce Recueil. Les Moines défenseurs* d'Origene *exciterent des troubles parmi les Moines d'Orient vers l'an 540. Ceux qu'ils persecutoient, s'étant adressez à l'Empereur* Justinien, *au Pape* Vigile *& à* Mennas *Patriarche de* Constantinople *firent condamner* Origene. *Cette condamnation fut confirmée par les autres Patriarches, &* Justinien *la publia dans tout l'Empire* Romain *par une Lettre Circulaire. Les Origenistes pour se vanger de la condamnation* d'Origene *proposerent les trois Chapitres, & firent condamner par un Edit de* Justinien *donné l'an 443.* Theodore *de* Mopsueste *& les écrits de* Theodoret *faits contre S.* Cyrille, *& la Lettre* d'Ibas *Diacre* d'Edesse. *On sçait le bruit que causa cette condamnation; comme le Pape* Vigile *y resista, & que se fut principalement pour ce sujet que* Justinien *assembla le cinquiéme Concile Oecumenique. Le Cardinal* Noris *soûtient* qu'Origene *fut encore condamné dans ce Concile, aussi-bien* qu'Evagre *&* Didyme *ses Disciples. Le cinquiéme Concile fut enfin approuvé par* Vigile *& par ses successeurs; mais les Evêques* d'Italie, *qui étoient sous la domination des* Lombards, *soûtinrent les trois Chapitres & se separerent de la Communion de ceux qui approuvoient la condamnation qui en avoit été faite dans le cinquiéme Concile. Ils tinrent même un Synode à Grado le 3. Novembre 579. où ils jurerent qu'ils ne recevroient point le cinquiéme Concile. Ce Schisme dura jusqu'au temps de saint* Gregoire *le Grand, que les Evêques des Provinces* d'Istrie *& de* Venise *se réunirent à l'Eglise* Romaine. *Le Cardinal* Noris *traite à l'occasion de ce schisme, du Patriarchat* d'Aquilée, *& des Primaties de* Milan *& de* Ravenne, *& en dit des choses fort curieuses. Il attaque dans presque tous les Chapitres de cette Dissertation le Pere* Alloix *défenseur* d'Origene, d'Eusebe *de* Cesarée, *de* Rufin, *& des trois Chapitres. Il réfute dans une appendice ceux qui ont tâché de justifier* Julien, Cassien, *&* Fauste. *Après avoir ainsi condamné les adversaires de saint* Augustin, *il a cru devoir vanger la memoire de ce grand Saint contre les censures de quelques Auteurs modernes. C'est ce qu'il execute dans l'Ouvrage intitulé:* Défenses Augustiniennes. *Il attaque principalement trois Auteurs Jésuites, le Pere* Adam, *le Pere* Jean Martinon *déguisé sous le nom* d'Antoine Moraines, *& le Pere* Annat: *Ces trois Auteurs ayant attaqué S.* Augustin, *& tâché d'affoiblir son autorité par divers endroits; le Cardinal* Noris *leur déclare la guerre & prend en main la défense de saint* Augustin. *Il soûtient que sa Doctrine de la Prédestination n'a d'obscurité & de difficulté que celle qui est necessairement attachée à la hauteur de ce Mystere, & que ce Pere explique ses sentimens d'une maniere nette & précise; ensorte que quoi qu'il soit difficile d'entendre la chose, il est très-aisé de comprendre quel est son sentiment. Il prouve que saint* Augustin *ne s'est point contredit sur les matieres de la grace depuis qu'il fut revenu de l'erreur où il étoit, que le commencement de la foi vient de l'homme. Il remarque que ce Saint n'a rien retracté dans les Livres de ses Retractations, de ce qu'il avoit écrit touchant la Grace & la Prédestination contre les Pelagiens. Il réfute ceux qui ont dit que ce Pere étoit tombé dans des excès contraires aux erreurs des Pelagiens, en combattant ces Heretiques. Cela lui donne occasion de traiter plusieurs points de la Doctrine de saint* Augustin, *touchant la Concupiscence, le peché Originel, les actions des Infidéles, la damnation des enfans morts sans Baptême, la Loi ancienne, la Prédestination à la Gloire, & l'usage du legitime mariage. Il prend le parti d'expliquer sur ces points les sentimens de saint* Augustin, *par les passages mêmes de ce Pere, & de prouver qu'ils sont conformes à la Doctrine des Peres & des Conciles. Il s'étend particulierement sur l'état des enfans qui meurent sans Baptême, & emploie plusieurs articles à prouver le sentiment de saint* Augustin, *qu'ils ne seront pas seulement privez du bonheur éternel, mais qu'ils souffriront aussi la peine du feu d'enfer. Il examine plusieurs autres erreurs que l'on reproche à S.* Augustin, *& fait voir que ses sentimens sont des sentimens qui étoient soutenables de son temps, & dont il a parlé douteusement; comme quand il a dit que les Anges pouvoient avoir des corps, quand il a douté de l'Origine de l'ame; ou que ce sont des sentimens qu'on lui attribuë mal à propos, comme d'avoir cru que la perception actuelle de l'Eucharistie est necessaire aux enfans pour être sauves; ou que ce sont des sentimens veritables & approuvez, que l'on veut faire passer pour des erreurs; ou que ce sont des opinions qu'il a retractées. Il examine les témoignages de 35. Auteurs que l'on allegue contre l'autorité de saint* Augustin, *& il prétend qu'ils sont mal alleguez, ou que l'on ne doit pas ajouter foi à ce que ces Auteurs disent. Il réplique aux réponses que ceux qu'il combat font aux témoignages que des Papes ont donnés en faveur de la Doctrine de saint* Augustin, *& soûtient qu'ils l'ont établie pour regle de la Doctrine qu'on doit suivre dans l'Eglise touchant la Grace. Enfin il rapporte cent trente-cinq passages d'Auteurs Modernes desavantageux à S.* Augustin, *& leur oppose autant de passages de ce Pere & de ses defenseurs qui servent de réponse à leur censure.*

Ces gros Ouvrages sont suivis de cinq Dissertations. La premiere contient une histoire exacte de la Contestation sur cette question; sçavoir si l'on doit dire, un de la Trinité a souffert. *Comme le Cardinal* Noris *dans son traité du cinquiéme Synode Oecumenique avoit excusé d'heresie les Moines de* Scythie *qui avoient soûtenu opiniâtrement cette expression, & que plusieurs personnes avoient trouvé à redire à cette opinion; il s'est cru obligé de traiter cette matiere dans une Dissertation particuliere. Il remarque que le premier qui s'est servi de cette expression est* Procle *Patriarche de* Constantinople. *Il fait voir que l'on n'a point de preuve que le Concile de* Chalcedoine *l'ait ni approuvée, ni condamnée.* Pierre *le* Foulon *donna un sens* Eutychien *à cette proposition. Le Pape* Felix *lui écrivant avoüe que* Jesus-Christ *est un de la Trinité, & qu'on peut dire qu'il a souffert en*

en ajoûtant dans sa chair, *comme avoit fait* Procle. *S.* Euthyme *&* *saint* Sabas *n'ont point fait de difficulté de parler de même. On insera dans l'Henoticon de l'Empereur* Zenon *que* Jesus Christ *étoit un de la Trinité qui s'étoit incarné. L'Henoticon aïant été rejetté en Occident, cette expression y devint suspecte : Elle le fut encore davantage quand l'Empereur* Anastase Eutychien *l'approuva dans un Synode; & voulut que l'on ajoûtât au Trisagion ces mots,* Qui êtes crucifié pour nous. *Cependant elle fut encore approuvée par les Catholiques d'Orient dans la confession de foi qu'ils presenterent à l'Empereur* Justin. *Ce fut sous cet Empereur que commença la contestation par quelques Moines de* Scythie, *qui soûtinrent à* Constantinople *en presence des Legats du Pape* Hormisdas, *qu'il la falloit ajoûter dans l'exposition de foi. Les Legats aïant témoigné qu'ils n'approuvoient pas cette addition,* Maxence *qui étoit à la tête de ces Moines fit des écrits pour la défendre. La querelle s'échauffa, & les Moines n'aïant pu faire changer de sentiment aux Legats, prirent la resolution de s'adresser au Pape même, & allerent à* Rome. *La proposition a deux parties : l'une que* Jesus-Christ est un de la Trinité; *l'autre que* cet un de la Trinité a souffert dans sa chair. *La principale difficulté étoit touchant la premiere partie, comme le Cardinal* Noris *le fait voir par les temoignages des Auteurs qui ont agité cette Controverse. Les Moines de* Scythie *tenoient encore que* Jesus Christ après son Incarnation étoit un composé, *expression dont le Cardinal* Noris *se sert pour les justifier de l'Eutychianisme. Les Legats du Pape ne condamnerent pas la Doctrine des Moines de* Scythie, *comme heretique; mais ils ne vouloient pas approuver leurs expressions à cause de leur nouveauté. Ces Moines chagrins se separerent de leur Communion, & traiterent leurs adversaires d'Heretiques.* Justinien *n'étant pas encore Empereur, écrivit d'abord à* Rome *contre les Moines; & ensuite leur étant devenu plus favorable, manda au Pape qu'il ne prenoit point de parti, & qu'il le prioit de décider cette question. Cependant ces Moines arrivez à* Rome *avoient presente une Requête au Pape* Hormisdas, *dans laquelle ils se plaignoient fort de son Legat* Dioscore. *Le Pape voïant que la question étoit difficile, ne se pressa pas de la décider, il voulut attendre le retour de* Dioscore, *& retint les Moines de* Scythie *à* Rome. *D'un côté Denis le Petit fit une traduction de l'Epître de* Procle *aux* Armeniens, *pour appuïer l'opinion de ces Moines : d'autre côté un Prêtre nommé* Trifolius *les combattit.* Justinien *étoit persuadé que toute cette contestation n'étoit qu'une dispute de mots. Ces Catholiques d'Orient ne faisoient point de difficulté d'appeller Jesus-Christ* un de la Trinité; *& les Evêques* d'Afrique, *consultez par les Moines de* Scythie, *leur répondirent que l'on pouvoit dire* qu'une personne de la Trinité a souffert. *Les Moines de* Scythie *impatiens d'être retenus à* Rome, *se sauverent après avoir affiché une protestation. Le Pape fâché de cette fuite écrivit une Lettre contr'eux, où il les accuse d'obstination & d'emportement. Maxime y fit une Replique pleine d'aigreur.* Justinien *écrivit plusieurs Lettres pour demander au Pape la décision de ce point, & envoïa exprès un Ambassadeur à* Rome *pour ce sujet. Cependant* Hormisdas *aïant entendu* Dioscore, *persista dans la resolution de ne rien ajoûter à ce qui avoit été décidé dans les Conciles précedens. Mais* Jean *II. sollicité par l'Empereur* Justinien *qui avoit donné un Edit en faveur de la proposition des Moines de* Scythie, *approuva cette proposition. Les Papes* Agapet *&* Vigile *confirmerent ce jugement, & le cinquiéme Concile Oecumenique transcrivit ce sentiment dans ses Canons. La maniere favorable dont le Cardinal* Noris *parle dans ses écrits des Moines de* Scythie, *& la contradiction apparente qu'il semble admettre entre le jugement du Pape* Hormisdas *& le decret de* Jean *II. a donné lieu à un Anonyme de l'accuser d'avoir fourni un argument contre l'Infaillibilité du Pape. Cette accusation est sensible à un Theologien de la Cour de* Rome, *Bibliothequaire du Pape, qui a depuis été revêtu de la Pourpre* Romaine. *Aussi le Cardinal* Noris *l'a-t-il vivement repoussé dans la seconde Dissertation, où il tâche de faire voir qu'il n'y a point eu de contrarieté de sentimens entre les Papes* Hormisdas *&* Jean *II. parce que l'un a rejetté la proposition dans un sens, & l'autre l'a approuvée dans un autre. Il rapporte ce qu'il appelle* les scrupules de l'anonyme, *parce que l'écrit auquel il répond est intitulé :* De his quæ spectant ad Catholicam fidem Auctore Anonymo scrupuloso; *& y satisfait.*

Mais comme cet Anonyme lui reprochoit dans la seconde partie d'avoir accusé à tort Vincent *de* Lerins *& les Evêques des* Gaules *d'avoir été favorables au Semipelagianisme; il se défend dans une troisiéme Dissertation contre ce reproche Il montre qu'il n'est pas le seul Auteur Moderne qui soit de cet avis, que ce sentiment est bien fondé, & que l'erreur de* Vincent *de* Lerins *& des Evêques de* Gaule, *ne porte aucun préjudice à leur autorité & à leur sainteté, parce que la question n'étoit pas encore décidée. C'est ce qu'il confirme dans la* 4. *Dissertation qui est une Réponse à l'Appendice de l'Anonyme. La* 5. *Dissertation du Cardinal* Noris *est sur un reproche encore plus odieux qui lui avoit été fait, non seulement dans les scrupules de l'Anonyme, mais encore dans un Ecrit Latin intitulé :* Information sur le Livre du Pere Noris par un Theologien de Paris, *& dans une Lettre Italienne intitulée :* Lettere d'un' Cavaliere dimorante in Parigi ad' un suo amico in Italia. *Il croit que ces écrits partent d'une même main; & que quoique celui qui a fait les deux premiers se dise Docteur de* Sorbonne, *il est d'une societé qui n'a point d'entrée dans ce Corps. Le reproche que cet Auteur lui fait est l'accusation de Jansenisme. Il a cru le trouver dans deux propositions des écrits du Pere* Noris. *Ce Cardinal sensiblement touché de ce reproche s'en justifie en faisant voir qu'il n'est pas d'accord avec* Jansenius, *& qu'il n'a rien enseigné touchant la Grace qui ne soit conforme à la Doctrine des Theologiens approuvez.*

Le dernier Ouvrage du Recueil des Oeuvres du Cardinal Noris *est intitulé;* Songes de François Macedo dans son itineraire de saint Augustin, dissipés avec facilité par Fulgence Fosseus Augustin, Professeur en Theologie, adressez au R. P. Mabillon. *Voici le sujet de cet Ecrit.* François Macedo Portugais, *autrefois Jesuite, depuis de l'Ordre des FF. Mineurs Auteur très-fécond, a donné un Tome de l'Incarnation qu'il appelle singulier.* Nom, *dit* Noris *(car c'est lui qui est caché sous le nom de Fosseus)* qu'il ne merite pas pour sa Doctrine singuliere, mais parce qu'il est seul. *Cet Auteur s'est avisé de mettre à la fin de cet Ouvrage une Dissertation contre le Monachisme de saint* Augustin, *& un Itineraire de S.* Augustin. *Comme il dit qu'il aime à se souvenir & à parler de saint* Augustin, *& que son plaisir est même à songer de lui; cela a donné lieu au Cardinal* Noris *de recueillir & de refuter sous le nom de* Songes, *les faussetez qu'il a remarquées dans cet Itineraire. Il en cotte jusqu'à* 51. *qui lui donnent matiere de se bien divertir aux dépens du pauvre Pere* Macedo. *On jugera des autres par celle-ci.* Macedo *declare* qu'à l'avenir l'année indubitable de la naissance du Baptéme, & de la mort de saint Augustin sera, pour la naissance 355. pour le Baptême 388. & pour la Mort 431. *Vous êtes bien imperieux, lui dit* Noris, *de*

de faire ainsi des Loix en songeant, mais vous ne serez obéï que par des réveurs. Vôtre année de la naissance de saint Augustin *est un songe, car il est né le* 13. *Novembre* 354. *Celle du Baptême ne l'est pas moins, car il a été baptisé le* 24. *Avril* 387. *& enfin celle de la mort est encore une réverie, puisqu'il est mort le* 28. *de Septembre de l'année* 430. *Plusieurs autres bévûës de cette nature donnent lieu au Cardial* Noris *de conclure ce Livre, en disant que comme le Pape* Gelase *a mis an rang des Livres Apocryphes l'Itineraire de saint Pierre:* Itinerarium Petri Apostoli, Apocryphum; *il espere que ceux qui sçauront les rêveries de l'Itineraire du Pere* Macedo, *lui appliqueront la même censure:* Itinerarium Augustini post Baptismum, Mediolano Romam, Apocryphum. *On devoit encore inserer dans cette édition la censure dès Notes du Pere* Garnier *sur les inscriptions synodales des Lettres* 90. *&* 92. *de saint* Augustin.

S'il y a beaucoup d'érudition Ecclesiastique dans ces Ouvrages, il en paroît encore davantage pour le profane dans le Traité du Pere Noris *intitulé*, L'année & les Epoques des Syromacedoniens éclaircies par les Médailles des villes de Syrie, & principalement par celles qui se trouvent dans le Cabinet du Grand Duc, avec des Fastes Consulaires d'un Anonyme, plus parfaits que tous les autres, tirés d'un Manuscrit de la Bibliotheque de l'Empereur. *Il commence par l'explication de l'année des Macedoniens que ces Peuples vainqueurs de* l'Asie *y firent recevoir: Cette année etoit lunaire, comme celles de presque tous les Peuples dans les premiers temps. Elle étoit composée de* 12. *mois, dont chacun avoit* 30. *jours, & commençoit à l'Equinoxe d'Automne. L'Epoque des Seleucides est le sujet de la seconde Dissertation. Pour en fixer le commencement, il faut observer qu'après la mort d'*Alexandre, Seleucus *n'eut point de part dans la distribution des Provinces, & qu'il fut seulement chargé du commandement de la Cavalerie étrangere. Trois ans après il eut la ville de* Babylone *& le païs d'alentour, d'où il fut contraint de s'enfuir en* Egypte *par la crainte de la puissance* d'Antigonus: *mais il s'y rétablit en la premiere année de la* CXVII. *Olympiade, la* 442. *de la fondation de* Rome, *& la* 312. *avant la naissance de* Jesus-Christ, *& il y jetta les fondemens d'un puissant Empire. Onze ans après* Antigonus *aïant été tué*, Seleucus *demeura maître de toute la Haute* Syrie, *& commença à compter les années de son regne, du temps auquel il avoit été maître de* Babylone. *C'est-là la celebre Epoque marquée sur les Médailles frappées en* Syrie *dans les Livres des* Maccabées; *& dans le premier Concile tenu à* Nicée, *qui est dattée l'an* 636. *depuis* Alexandre *& de l'Empire des* Macedoniens. *Dans la suite la* Syrie *aïant passé sous la domination des* Romains *quelques villes conserverent l'Epoque des* Seleucides, *& d'autres en formerent de nouvelles, en comptant du jour qu'elles avoient été mises en liberté, & sous leurs propres loix. Ce sont ces Epoques que le Pere* Noris *recherche par les Medailles de ces Villes, où les années sont marquées. Il y en a quelques unes dont l'Epoque n'est pas fixée, comme celle d'Edesse, mais au défaut de cette preuve le Pere* Noris *a recours à* Eusebe, *qui dit que les Habitans de cette Ville comptoient le temps de la premiere année de la* CXVII. *Olympiade, qui est justement l'Epoque des* Seleucides. *Le Pere* Noris *emploie trois Dissertations sur la fondation & sur les Epoques des Villes de* Syrie. *Ce qu'il dit de celle de* Tyr *est aussi utile que curieux.* Tyr *fut bâtie* 240. *ans avant le Temple de* Salomon, *dont les fondemens furent jettez* 1012. *ans avant* Jesus-Christ. *Leur premiere Ville fut bâtie en terre-ferme, & la seconde dans une Isle. Elle fut prise & ruinée par* Alexandre, *& reparée bien-tôt après. Elle tomba sous la puissance* d'Antiochus *en la* 536. *année de la fondation de* Rome, *& commença alors à se servir de l'Epoque des* Seleucides *qu'elle changea en la* 628. *année de la fondation de* Rome, *en laquelle elle obtint sa liberté* d'Alexandre *II. Roy de* Syrie, *comme il est prouvé par les Medailles.* Suidas *prétend que cette Ville ne devint Metropole que sous l'Empereur* Adrien. *Cependant* Strabon, *qui écrivoit sous* Tibere, *dit que cet honneur étoit en contestation entre* Tyr *&* Sidon, Tyr *l'emporta.* Beryte *fut aussi érigée Metropole par* Theodose *le Jeune, mais son Evêque ne put obtenir dans le Concile de* Chalcedoine *de conserver la dignité de Metropolitain. L'Epoque des Tyriens sert à justifier la date du Concile tenu à* Tyr, *sur l'affaire* d'Ibas *Diacre* d'Edesse. Baronius *& le Pere* Petau *ont placé ce Concile en l'an* 448. *Le P.* Noris *le renvoïe à l'an* 449. *de* Jesus-Christ, *parce que l'an* 574. *de l'Epoque des* Tyriens, *positivement marqué dans le Concile de* Chalcedoine *se rapporte à cette année de l'Ere chrêtienne.* Baronius *a observé une circonstance qui contredit le calcul du Pere* Noris: *C'est qu'au mois de Septembre de la même année où fut tenue l'assemblée de* Tyr, *il y en eut une autre à* Beryte *où il fut absous. Or le faux Concile* d'Ephese *aïant été tenu constamment an mois d'Août* 449. *&* Ibas *aïant été déposé par cette assemblée tumultueuse, il est évident que l'on ne peut pas avoir agité une seconde fois cette affaire à* Beryte *en* 449. *puisqu'elle venoit d'être jugée à* Ephese. *L'Auteur pour ajuster l'Histoire à sa Chronologie prétend que l'assemblée pour juger* Ibas *aïant été convoquée à* Tyr, *ses accusateurs remplirent la Ville de ce blasphême prononcé pas Ibas:* Je n'envie point à Jesus-Christ l'avantage d'avoir été fait Dieu, puis qu'en la maniere qu'il l'a été fait je le puis aussi être. *Que* Photius *Evêque de* Tyr *choqué du scandale que causoient parmi le peuple ces paroles* qu'Ibas *nioit être sorties de sa bouche, transporta l'assemblée à* Beryte *où* Ibas *fut absous. Que tout cela se passa vers le mois de Fevrier* 449. *& que le mois de Septembre, mis dans le Concile de* Chalcedoine, *est une faute, qui étant corrigée, leve toute la difficulté, car il n'est plus impossible que tout ce qui est arrivé à* Tyr, *ensuite à* Beryte, *& en dernier lieu à* Ephese, *ne puisse être arrangé la même année. La ville de* Dor *est si ancienne, que le Roi qui la gouvernoit est nommé parmi ceux qui furent défaits par* Josué. *Pompée la délivra de la domination des* Juifs, *& la mit en liberté la* 691. *année de la fondation de* Rome, *à laquelle commence sa nouvelle Epoque. Saint* Jerôme *assure qu'elle étoit deserte en son temps, ce qui est peut-être cause que les noms de ses Evêques ne paroissent dans aucun ancien Concile. Le Pere* Noris *remarque que dans celui de Latran en* 649. *Etienne Evêque de* Dor *presenta au Pape* Martin *un écrit contre les Monothelites. Le Pere* Hardoüin *cite un exemplaire plus ancien de Baroque Evêque de* Dor *qui signa, selon lui, dans le cinquiéme Concile de* Constantinople; *mais le Pere* Noris *y trouve deux choses à redire, l'une que* Baroque *ne signa pas dans le* 5. *Concile, mais seulement dans une Lettre du Synode de* Jerusalem *celebré en* 518. *rapportée dans l'action* 5. *du Concile tenu à* Constantinople *sous Mennas en* 536. *l'autre que le Pere* Hardouin *semble confondre le Concile de* Constantinople *tenu en* 553. *qui est le* 5. *General, avec le Synode celebré son Mennas.*

Le Pere Noris *examinant ainsi plusieurs points de Chronologie, d'Histoire & de Medailles; & rencontrant souvent en son chemin le Pere* Hardoüin, *ne le ménage point du tout. Il l'accuse même de se faire honneur du travail d'autrui, de prendre les pensées & les paroles des plus habiles gens de ce* Siecle, *& de supprimer leur nom.*

Les

Les Fastes Consulaires passent pour les plus exacts que nous aïons. Ils sont tirez d'un Manuscrit de la Bibliotheque de l'Empereur qui avoit autrefois apartenu à Cuspinien : *c'est Monsieur* Toinard *qui l'avoit indiqué au Pere* Noris.

La Lettre du Pere Noris *au Pere* Pagi *est sur une Medaille* d'Herode Antipas, *dont Monsieur* Rigord *s'étoit servi dans une Dissertation pour fixer l'Epoque de la mort de* Jesus-Christ. *Cette Medaille nous apprend que l'année* 48. *du regne* d'Herode Antipas *tombe dans l'une des années de* Caligula *qui répondent aux années Juliennes* 82. 83. 84. 85. *&* *au commencement de* 86. *Ce ne peut être ni* 85. *ni* 86. *parce qu'il est constant* qu'Agrippa *étoit pour lors investi du Tetrarchat* d'Antipas. *Pour montrer que c'est l'an* 84. *il emploie les années du regne du Grand* Herode *&* d'Antipas, *le premier regna* 37. *ans & ce dernier* 43. *la* 6. *année* Julienne *est selon* Josephe, *&* Dion, *la premiere du regne* d'Herode *le* Grand. Antipas *fut degradé sur la fin de l'année* 83. Julienne, *or ces deux nombres d'années* 37. *&* 43. *ne sçauroient se trouver dans cet intervalle que la* 37. d'Herode *le* Grand *ne réponde à la* 42. Julienne, *& la* 43. d'Antipas *à l'année* Julienne 83. *Cela est confirmé par l'exil* d'Archelaüs *fils du* Grand Herode, *& frere* d'Herode Antipas *qui arriva la* 10. *année de son regne selon* Joseph, *& sous le Consulat de* Marcus Æmilius Lepidus; *& de* Lucius Aruntius *Nepos l'an* 759. *de* Rome, *celle-ci étoit la* 10. *de son regne, il faut* qu'Herode *le Grand soit mort l'an* 750. *de* Rome *qui est la* 42. Julienne, *dans laquelle les Astronomes trouvent une Eclipse de Lune arrivée le* 13. *de Mars à trois heures après minuit, que* Josephe *remarque être arrivée à la mort* d'Herode *le Grand. Le Pere* Noris *ne convient pas de la verité de cette Medaille, & il ne croit pas que l'on puisse trouver plus de* 42. *ans de regne à* Herode Antipas.

Cet Ouvrage du Pere Noris *étant venu en* France, *de sçavans Antiquaires entre lesquels il nomme Monsieur* Oudinet, *Garde des Medailles de Sa Majesté, Monsieur l'Abbé* Nicaise, *Monsieur* Toinard, *& Monsieur* Vaillant *lui aïant envoïé plusieurs Medailles sur lesquelles se voit l'Epoque de differentes Villes de* Syrie; *il les a fait mettre à la fin de son* 5. Livre, *& y a joint de nouvelle observations. Il y attaque encore de nouveau le Pere* Hardoüin, *en relevant quelques fautes qu'il prétend qu'il a faites, comme en assurant qu'une Medaille est frappée à* Ortesiade *Ville de* Carie, *qui l'a été à* Ortesiade *ville de* Phenicie, *en rapportant la legende & le type d'une Medaille de* Caracalla *autrement qu'elle n'est gravée, quoiqu'il dise l'avoir vuë dans le Cabinet du* Roi: *de s'être trompé de dix ans au sujet d'une Medaille de l'Empereur* Claude *en mettant* 146. *au lieu de* 156. *& en aïant cru voir dans le revers d'une Medaille de l'Empereur* Severe *une Pallas qui tient une Chouette, au lieu que c'est une Venus qui tient un Pigeon. Il approuve la correction que Monsieur* Toinard *fait sur l'explication de ces deux Lettres* B. Γ. *gravées sur le champ d'une Medaille de l'Empereur Maximin. Il avoit cru qu'elles signifioient* βουλῆς γράμματι, *au lieu que Monsieur* Toinard *lui fait remarquer qu'elles signifioient plutôt* βουλῆς γνώμη, *paroles qui se trouvent dans l'Oraison de Demosthene*, pro corona. *Il reconnoît qu'il est aussi redevable à Monsieur* Toinard *de la découverte, que l'Epoque de la ville* d'Antioche *est liée avec les années de l'Empire de* Neron. *A l'occasion d'une Medaille du Cabinet de Monsieur* Dron *frappée à* Palte, *il traite dans la p.* 492. *de la situation de cette Ville & de plusieurs de ses Evêques dont les noms se trouvent dans d'anciens Conciles, & dans l'Histoire de l'Eglise. Outre ces nouvelles observations, il a augmenté ce Volume de deux Dissertations, dont la premiere sert de commentaire au Cycle Paschal des Latins, qui contient* 84. *ans, & qui est dans les Fastes consulaires de la Bibliotheque de l'Empereur, qu'il prétend être le Cycle qui étoit en usage dans l'Eglise Latine depuis le Concile de* Nicée; *qui se partageoit en six autres dont chacun étoit de quatorze ans. Et la seconde enferme un autre Cycle Paschal qui se trouve sur un marbre antique de* Ravenne, *qui est celui de Denis le* Petit; *il s'en sert pour faire voir que l'Ere vulgaire de Jesus-Christ est anterieure d'un an à celle de Denis le* Petit, *contre ce qui en avoit été cru jusqu'ici.*

Quelque-temps après que ce Livre du Pere Noris *fut publié, on vit paroître une feuille volante sous ce Titre:* Pro Eumenio Pacato ad Norisium; *qui n'est qu'une Satire écrite en bon Latin. On a cru qu'elle venoit du Pere* Hardoüin, *& en effet on voit bien que c'est lui qu'on veut défendre; mais on ne le justifie point en particulier des fautes que le Pere* Noris *a relevées; l'Auteur se contente de lui donner des louanges qu'il merite, & de faire au Pere* Noris *des reproches d'ignorance & de mauvaise foi qu'il ne merite pas.*

Il n'est pas necessaire de relever l'exactitude & l'érudition du Cardinal Noris, *non plus que la netteté de ses expressions & l'élegance de son stile: tous les sçavans ont reconnu & honoré son merite, & l'on peut dire que quelque grande que soit la dignité de Cardinal, le Pape ne s'est pas fait moins d'honneur en l'élevant à cette dignité, qu'elle a fait d'honneur au Pere* Noris. *C'est avec raison qu'un Prêtre de* Dijon *a dit de ses Ouvrages en s'adressant au Mont-Liban;*

Quis neget hunc cedris scribere digna tuis.

On ne peut pas dire de cette expression: Nimis Poëticè dictum; *car s'il y a des Ouvrages dignes d'être immortels, ce sont ceux de ce grand Homme. Il est fâcheux que les continuelles occupations qu'il avoit à la Cour de* Rome *aïent interrompu le cours de ses grands travaux & que la mort l'aïant enlevé au mois de Fevrier* 1704. *nous n'aïons plus rien à esperer de lui, si ce n'est quelque Ouvrage posthume.** *Les Ouvrages du Cardinal Noris sont*, Historiæ Pelagianæ, Libri duo; Cenotaphia Pisana Caji ac Lucii, Cæsarum, Dissertationibus IV. illustrata. Dissertatio Historica de Synodo quinta Oecumenica; Vindiciæ Augustinianæ; Dissertatio de uno ex Trinitate passo; Apologia Monachorum Syriæ ab Anonymi scrupulis vindicata; Anonymi scrupuli circa Veteres Semi-Pelagianorum Sectatores, evulsi ac eradicati; Responsio ad Appendicem Auctoris scrupulorum; Janseniani Erroris calumnia sublata; Somnia Francisci Macedo. Epochæ Syro-Macedonum; Parænesis ad Joannem Harduinum; Thraso, seu Miles Macedonicus, Plautino sale perfrictus. *Le Pere Noris a été un des Hommes du dernier siecle qui a eu le plus d'érudition. Ses Ouvrages sont très-savans & très-élegans, & dignes d'être immortels.*

* Telle comme l'histoire des investitures des dignités ecclesiastiques, publiée en italien à Mantoue l'année 1741. avec deux cents quatre lettres sur différents sujets d'erudition.

EPITAPHIUM H. NORISII.

FR. HENRICO NORIS VERONENSI
ORDINIS AC TITULI S. AUGUSTINI
PRESBYTERO CARDINALI S. R. E. BIBLIOTHECARIO
AUGUSTINIANA EREMITARUM FAMILIA
THEOLOGO CHRONOLOGO HISTORICO
B. M. P.

Henrico monumentum ingens sese explicat orbis,
Phœnicum ad littus, littore ab Hesperio.
Inscribunt tumulo quidquid auxere perenni
Ære, argento, auro Sæcula & Historiæ.
Norisio minor est titulus. Tu grandior esse,
Augustine, potes par tumulo titulus.
Obiit VII. *Kal. Martii, Anno Æræ Christi* MDCCIV.
Ætatis LXXIII. *ex A. D. Kal. Septembris.*

APPROBATIO THEOLOGORUM.

NOs infra scripti jussu Reverendissimi P. Magistri Dominici *Valvasorii* totius Ordinis Eremitarum S. P. Augustini supremi Moderatoris, legimus librum, cui titulus: *Cenotaphia Pisana &c. Auctore F. Henrico Noris Veronensi*, ac nihil in eodem adnotavimus, quod ab editione illum excluderet. Quamvis enim ibidem funebres Gentilium ritus juxta suscepti operis rationem exponat, eos tamen ita recitat, ut illos & improbet, & irrideat. Hinc idem volumen *Romanæ* historiæ studiosis perutile publicis typis imprimi posse censemus. Quod judicium nostra manu subsignavimus *Venetiis* die 16. Julii A. 1680.

Fr. Joseph Ricci Venetus S. T. Mag. & Prior S. Stephani Venetiarum.
Magister Jacobus Florellus Venetus.

Magister F. Dominicus Valvasorius Mediolanensis totius Ord. FF. Eremitarum S. P. N. Augustini Prior Generalis.

CUm opus P. Magistri F. *Henrici Noris Veronensis*, cui titulus: *Cenotaphia Pisana Caji ac Lucii Cæsarum Augusti FF. dissertationibus illustrata:* duo nostri Sac. Theologiæ Professores, quibus id à Nobis injunctum fuerat, recognoverint, ac in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus, ut servatis servandis, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, ac sigillo nostro munitas, dedimus *Romæ* in Cœnobio S. P. N. Augustini die 27. Julii 1680.

F. Dominicus Valvasorius Mediolanensis Generalis licet indignus Ord. Erem. S. P. N. Augustini.
Nostri muneris affixo sigillo.
Mag. Carolus Maria Perugia Mediolanensis Secr. Ord.

Reg. lib. II.

Noi Riformatori dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per Fede del Padre Inquisitore nel Libro intitolato *Cenotaphia Pisana, Auctore F. Henrico Noris Veronensi Augustiniano*, non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Secretario nostro, niente contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo licenza al Baglioni di poterlo stampare, osservando gl' ordini, &c.

Dat. li 19. Settembre 1680.

(*Nicolò Venier Proc. Rif.*
(*Silvestro Valier Cav. Proc. Rif.*

Gio. Battista Nicolosi Segr.

INDEX

INDEX CAPITUM.

DISSERTATIONIS TERTIÆ

DISSERTATIONIS QUARTÆ

F. HEN-

CENOTAPHIUM LUCII CÆSARIS AUGUSTI F.

XIII.K.OCTOBR.PISIS.IN.FORO.IN.AVGVSTEO.SCRIB.ADFVER
Q.PETILIVS.Q.F.P.RASINIVS.L.F.BASSVS.M.PVPPIVS.M.F
Q.SERTORIVS.Q.F.PICA.CN.OCTAVIVS.CN.F.RVFVS.A.ALBIVS
A.F.GVTTA

QVOD.C.CANIVS.C.F. SATVRNINVS.IIVIR.V.F.DE.AVGENDIS.HONORIBVS
L.CAESARIS. AVGVSTI. CAESARIS.PATRIS.PATRIAE.PONTIFICIS.MAXSVMI
TRIBVNICIAE.POTESTATIS. XXV. FILI. AVGVRIS. CONSVLIS. DESIGNATI. PRINCIPIS
IVVENTVTIS.PATRONI. COLONIAE.NOSTRAE. Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C.
CVM.SENATVS.POPVLI.ROMANI.INTER.CETEROS.PLVRIMOS.AC.MAXSIMOS
HONORES.L.CAESARIS.AVGVSTI. CAESARIS.PATRIS.PATRIAE.PONTIFICIS.MAXIMI.TRIBV
NICIAE.POTESTATIS XXV. FILIO. AVGVRI. CONSVLI. DESIGNATO.PER
CONSESVM. OMNIVM. ORDINVM

TETVR.DATA. CVRA. C. CANIO. SATVRNINO. IIVIRO. ET. DECEM.PRIMIS. ELIGENDI
ASPICIENDIQVE. VTER. EORVM. LOCVS. MAGIS. IDONEVS. VIDEATVR. EMENDVS
PVBLICA.PECVNIA. A. PRIVATIS. EIVS.LOCI.QVEM.MAGIS PROBAVERINT. VTIQVE
APVD.EAM. ARAM. QVOD. ANNIS.A.D.XIII.K.SEPT.PVBLICE.MANIBVS. EIVS.PER.MAGIS
TRATVS.EOSQVE.QVI.IBI.IVRI.DICENDO.PRAERVNT. TOGIS.PVLLIS. AMICTOS
QVIBVS.EORVM.IVS.FASQVE.ERIT. EO.DIE.EIVS.VESTIS.HABENDAE. INFERIAE.MIT
TANTVR.BOSQVE. ET. OVIS. ATRI. INFVLIS. CAERVLIS. INFVLATI. DIS. MANIBVS. EIVS
MACTENTVR.EAEQVE.HOSTIAE.EO.LOCO. ADOLEANTVR. SVPER. QVE. EAS
SINGVLAE. VRNAE. LACTIS. MELLIS. OLEI. FVNDANTVR. AC. TVM. DEMVM. FACTAM
CETERIS. POTESTATEM. SI. QVI. PRIVATIM. VELINT. MANIBVS. EIVS. INFERIAS. MITTERE
NIVE. QVIS AMPLIVS. VNO. CEREO. VNAVE. FACE. CORONAVE. MITTAT. DVM. II. QVI. IM
MOLAVERINT. CINCTI. CABINO. RITV. STRVEM. LIGNORVM. SVCCENDANT. ADQVE
EXINDE. HABEANT
VTI. LOCVS. ANTE. EAM. ARAM. QVO. EA. STRVES. CONGERANTVR. COMPONANTVR. PATEAT
QVOQVE. VERSVS. PEDES. XL. STIPITIBVSQVE. ROBVSTIS. SAEPIATVR. LIGNORVMQVE
ACERVOS. EIVS. REI. GRATIA. QVOD. ANNIS. IBI. CONSTITVATVR. CIPPOQVE. GRANDI
SECVNDVM. ARAM. DEFIXSO. HOC. DECRETVM. CVM. SVPERIORIBVS. DECRETIS. AD. EIVS
HONORES. PERTINENTIBVS. INCIDATVR. INSCVLPATVRVE. NAM. QVOD. AD. CETERA
SOLEMNIA. QVAE. EODEM. ILLO. DIE. VITARE. CAVERIQVE. PLACVISSENT. PLACERENT
QVE. ID. SEQVENDVM. QVOD. DE. IIS. SENATVS. P. R. CENSVISSET. VTIQVE. PRIMO
QVOQVE. TEMPORE. LEGATI. EX. NOSTRO. ORDINE. IMPER. CAESARE. AVGVSTVM
PATREM. PATRIAE. PONTIFICEM. MAXIMVM. TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXV
ADEANT. PETANTQVE. AB. EO. VTI. COLONIS. IVLIENSIBVS. COLONIAE. OPSEQVENTI
IVLIAE. PISANAE. EX. HOC. DECRETO. EA. OMIA. FACERE. EXSEQVIQVE. PERMITTAT

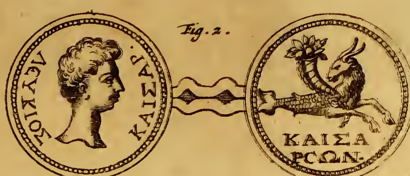
CENOTAPHIUM CAI CÆSARIS AUGUSTI F.

Desunt dies ac mensis ; PISIS . IN . FORO . IN . AVGVSTEO . SCRIB . AD
FVER . Q . SERTORIVS . Q . F . ATILIVS . TACITVS . P . RASINIVS . L . F . BASSVS . L . LAPPIVS
P . F . THALLVS . Q . SERTORIVS . Q . F . ALPIVS . PICA . C . VETTIVS . L . F . VIRCVLA . M . HERIVS
M . F . PRISCVS . A . ALBIVS . A . F . GVTTA . TI . PETRONIVS . TI . F . POLLIO . L . FABIVS . L . F . BASSVS
SEX . APONIVS . SEX . F . CRETICVS . C . CANIVS . C . F . SATVRNINVS . L . OTACILIVS . Q . F . PANTHERA

QVOD . ADSVNT . CVM . IN . COLONIA . NOSTRA . PROPTER . CONTENTIONES . CANDIDATO
RVM . MAGISTRATVS . NON . ESSENT . ET . EA . ACTA . ESSENT . QVAE . INFRA . SCRIPTA . SVNT
CVM . AD . IIII . NONAS . APRILES . ALLATVS . ESSET . NVNTIVS . CAIVM . CAESAREM . AVGVSTI . PATRIS . PATRI
AE . PONTIF . MAXSVMI . CVSTODIS . IMPERI . ROMANI . TOTIVSQVE . ORBIS . TERRARVM . PRAE
SIDIS . FILIVM . DIVI . NEPOTEM . POST . CONSVLATVM . QVEM . VLTRA . FINIS . EXTREMAS . POPV
LI . ROMANI . BELLVM . GERENS . FELICITER . PEREGERAT . BENE . GESTA . RE . PVBLICA . DEVICTEIS . AVT
IN . FIDEM . RECEPTIS . BELLICOSISSIMIS . AC . MAXSIMIS . GENTIBVS . IPSVM . VOLNERIBVS . PRO . RE
PVBLICA . EXCEPTIS . EX . EO . CASV . CRVDELIBVS . FATIS . EREPTVM . POPVLO . ROMANO . IAM . DESIGNA
TVM . IVSTISSVMVM . AC . SIMILLVMVM . PARENTIS . SVI . VIRTVTIBVS . PRINCIPEM . COLONIAEQVE
NOSTRAE . VNICVM . PRAESIDIVM . EAQVE . RES . NON . DVM . QVIETO . LVCTV . QVEM . EX . DECES
SV . L . CAESARIS . FRATRIS . EIVS . CONSVLIS . DESIGNATI . AVGVRIS . PRONI . NOSTRI . PRINCI
PIS . IVVENTVTIS . COLONIA . VNIVERSA . SVSCEPERAT . RENOVASSET . MVLTIPLICASSETQVE
MOERORERM . OMNIVM . SINGVLORVM . VNIVERSORVMQVE . OB . EAS . RES . VNIVERSI . DECV
RIONES . COLONIQVE . QVANDO . EO . CASV . IN . COLONIA . NEQVE . IIVIR . NEQVE . PRAEFECTI
ERANT . NEQVE . QVISQVAM . IVRE . DICVNDO . PRAERAT . INTER . SESE . CONSENSERVNT . PRO
MAGNITVDINE . TANTAE . AC . TAM . INPROVISAE . CALAMITATIS : OPORTERE . EX . EA . DIE
QVA . EIVS . DECESSVS (sic) . NVNTIATVS . ESSET . VSQVI . AD . EAM . DIEM . QVA . OSSA . RELATA . ATQVE
CONDITA . IVSTAQVE . EIVS . MANIBVS . PERFECTA . ESSENT . CVNCTOS . VESTE . MVTATA . TEMPLIS
QVE . DEORVM . IMMORTALIVM . BALNEISQVE . PVBLICIS . ET . TABERNIS . OMNIBVS . CLAVSIS
CONVICTIBVS . SESE . APSTINERE . MATRONAS . QVAE . IN . COLONIA . NOSTRA . SVNT . SVBLVGERE
DIEMQVE . EVM . QVO . DIE . C . CAESAR . OBIT . QVI . DIES . EST . A . D . VIIII . K . MARTIAS . PRO . ALLIENSI
LVGVBREM . MEMORIAE . PRODI . NOTARIQVE . IN . PRAESENTIA . OMNIVM . IVSSV . AC
VOLVNTATE . CAVERIQVE . NEQVOD . SACRIFICIVM . PVBLICVM . NEVE . QVAE . SVPPLI
CATIONES . NIVE . SPONSALIA . NIVE . CONVIVIA . PVBLICA . POSTEA . IN . EVM . DIEM
EOVE . DIE . QVI . DIES . ERIT . A . D . VIIII . K . MART . FIANT . CONCIPIANTVR . INDICAN
TVRVE . NIVE . QVI . LVDI . SCAENICI . CIRCIENSESVE . EO . DIE . FIANT . SPECTENTVRVE
VTIQVE . EO . DIE . QVOD . ANNIS . PVBLICE . MANIBVS . EIVS . PER . MAGISTRATVS . EOSVE
QVI . PISIS . IVRE . DICVNDO . PRAERVNT . EODEM . LOCO . EODEMQVE . MODO . QVO
L . CAESARI . PARENTARI . INSTITVTVM . EST . PARENTETVR
VTIQVE . ARCVS . CELEBERRIMO . COLONIAE . NOSTRAE . LOCO . CONSTITVATVR . ORNA
TVS . SPOLEIS . DEVICTARVM . AVT . IN . FIDEM . RECEPTARVM . AB . EO . GENTIVM . SVPER
EVM . STATVA . PEDESTRIS . IPSIVS . TRIVMPHALI . ORNATV . CIRCAQVE . EAM . DVAE
EQVESTRES . INAVRATAE . GAI . ET . LVCI . CAESARVM . STATVAE . PONANTVR
VTIQVE . CVM . PRIMVM . PER . LEGEM . COLONIAE . DVO . VIROS . CREARE . ET . HABERE . PO
TVERIMVS . II . DVO . VIRI . QVI . PRIMI . CREATI . ERVNT . HOC . QVOD . DECVRIONIBVS
ET . VNIVERSIS . COLONIS . PLACVIT . AD . DECVRIONES . REFERANT . EORVM . PV
BLICA . AVCTORITATE . ADHIBITA . LEGITVME . ID . CAVEATVR . AVCTORIBVSQVE
IIS . IN . TABVLAS . PVBLICAS . REFERATVR . INTEREA . T . STATVLENVS . IVNCVS
FLAMEN . AVGVSTALIS . PONTIF . MINOR . PVBLICORVM . P . R . SACRORVM . ROGARE
TVR . VT . CVM . LEGATIS . EXCVSATA . PRAESENTI . COLONIAE . NECESSITATE . HOC
OFFICIVM . PVBLICVM . ET . VOLVNTATEM . VNIVERSORVM . LIBELLO . REDDITO
IMP . CAESARI . AVGVSTO . PATRI . PATRIAE . PONTIF . MAXSIMO . TRIBVNICIAE
POTEST . XXVI . INDICET
IDQVE . T . STATVLENVS . IVNCVS . PRINCEPS . COLONIAE . NOSTRAE . FLAMEN . AVGVST
PONTIF . MINOR . PVBLICORVM . P . R . SACRORVM . LIBELLO . ITA . VTI . SVPRA . SCRIPTVM
EST . IMPERATORI . CAESARI . AVGVSTO . PONTIFICI . MAXIMO . TRIBVN . POTEST . XXVI . PATRI
PATRIAE . REDDITO . FECERIT . PLACERE . CONSCRIPTIS . QVAE . AD . IIII . NONAS . APRILES
QVAE . SEX . AELIO . CATO . C . SENTIO . SATVRNINO . COS . FVERVNT . FACTA . ACTA . CON
STITVTA . SVNT . PER . CONSENSVM . OMNIVM . ORDINVM . EA . OMNIA . ITA . FIERI . AGI . HA
BERI . OPSERVARIQVE . AB . L . TITIO . A . F . ET . T . ALLIO . T . F . RVFO . IIVIRIS . ET . AB . EIS . QVICVM
QVE . POSTEA . IN . COLONIA . NOSTRA . IIVIR . PRAEFECTI . SIVE . QVI . ALI . MAGISTRATVS
ERVNT . OMNIA . IN . PERPETVOM . ITA . FIERI . AGI . HABERI . OBSERVARIQVE . VTIQVE . L . TITIVS
A . F . T . ALLIVS . T . F . RVFVS . IIVIRI . EA . OMNIA . QVAE . SVPRASCRIPTA . SVNT . EX . DECRETO
NOSTRO . CORAM . PRO . QVAESTORIBVS . PRIMO . QVOQVE . TEMPORE . PER . SCRIBAM . PV
BLICVM . IN . TABVLAS . PVBLICAS . REFERENDA . CVRENT

CENSVERE

Quatuor hi Nummi pertinent ad Pag. 85.

Ad Pag. 86.

Ad Pag. 87.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

ad Pag. 108

Fig. 4.

Pag. 108.

Fig. 5.

Pag. 151.

Fig. 6

Pag. 188.

Fig. 6.

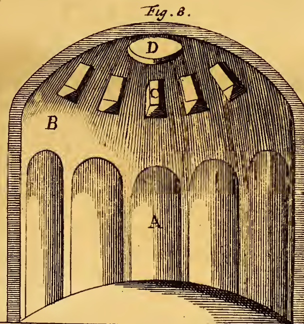

Fig. 7.

Pag. 225

Fig. 8.

Pag. 335

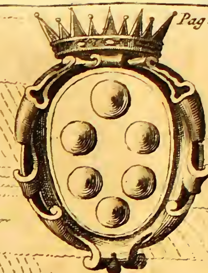
Fig. 9.

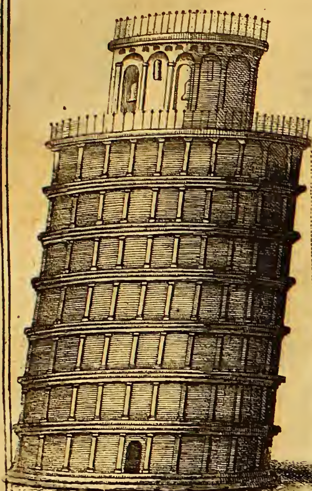

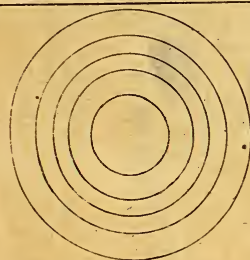

Pag. 386

PISA
Urbs Etruriæ.

Explicatio Numerorum hujus Tabulæ.

1 Templum S. Stephani.
2 Basilica Princeps.
3 Campanile.
4 Templum S. Ioannis.
5 Campus Sanctus.
6 Magni Ducis Palatium.
7 Hortus Medicus.
8 Navalia.
9 Castellum.
10 Ædes Archiepiscopi.
11 Xenodochium.
12 Templum la Spina.
13 Templum S. Laurentii.
14 Templum S. Francisci.
15 Templum S. Silvestri.
16 Templum Il Carmine.
17 Templum S. Anthonii.
18 Porta Maritima.
19 Porta Nova.
20 Porta Lucana.

1 # F. HENRICI NORIS CENOTAPHIA PISANA CAJI ET LUCII CÆSARUM

DISSERTATIONIBUS ILLUSTRATA.

DISSERTATIO I.

DE PISANÆ COLONIÆ ANTIQUITATE, EJUSQUE vetustis Magistratibus, ac Sacerdotum collegiis

CAPUT I.

Pisæ *in* Etruria *à* Peloponnesiis *conditæ.* Plinii *textus emendatus.* Cluverii *de* Teutonibus Pisarum *conditoribus opinio refellitur.* *Insigne* M. Catonis *de ejusdem Urbis antiquitate testimonium.* Pisæ Romano *imperio additæ.* *Varia* Romanorum *cum* Liguribus *in agro* Pisano *prælia recitata.* *Consules* Pisis *hiemantes.* *Eadem Urbs num fuerit Præfectura?* *Colonia* Latina Pisas *deducta.* *Cives in* Tribum Galeriam *relati.*

QUICUMQUE gentium ac urbium natales altius repetunt, usurpato magnis Scriptoribus jure, pleraque sine auctore vulgo prodentes, splendida mendacia adornant, ac poëticis propiora fabulis, quam incorruptis antiquioris ætatis monumentis tradita, in literas mittunt, ut laudatis gentibus eo nobilior quo antiquior origo asseratur. Hinc factum est, ut non una gens ex fumantis *Trojæ* cineribus originem jactet. Victoris ac principis terrarum Populi *Romani* natales à *Teucris* per tela ac gladios *Achivorum* elapsis, derivasse veterum tum historiæ, tum fabulæ contestantur. Eosdem per *Antenorem* majores *Venetorum* Respublica belli pacisque artibus inclyta, veneratur. *Paullus Æmilius* conterraneus meus, *Francorum* res, opere tricenum in annum cuso, seris posteris commendaturus, bellicosissimam nationem à *Trojanis* ortam autumavit. Quid quod ipsi *Turci*, vetusta origine, *Teucri* quibusdam putantur, unica tantum litera in ardentis *Ilii* rogo deperdita: Equidem ii suorum natalium primordia, per me licet, quocunque auctore, ad *Trojanos* referant. *Pisæ* vetustissima *Etruriæ* urbs vel *Ilii* excidio antiquiores, vel certe non modo *Teucris* æquales conditores, verum etiam rerum fortiter feliciterque gestarum gloria iisdem longe superiores sortita est. Etenim cum eversæ *Trojæ* reliquiæ *medias acies,*
2 *mediosque per ignes* elapsæ, atque adversis fatis luctatæ, longiorem terra marique fugam consciscerent, *Græci Teucrorum* spoliis onusti, ac victrici classe in *Etruriæ* littora delati, prima *Pisanæ* urbis fundamenta posuerunt. Haud animum induxi rei densa tot sæculorum caligine perobscuræ majus lumen inferre, quam quod vetustissima *Romanorum* Scriptorum monumenta suppeditant; præsertim cum inter eosdem de *Pisanæ* urbis origine non una sententia esse videatur. *Pisas* à *Pisæis* antiqua *Peloponnesi* gente, ac ludis Olympicis apud ipsam celebratis notissima, oriundos scribit Virgilius x. *Æn. v.* 179.

Hos parere jubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Urbs Etrusca solo.

A *Alpheus* enim prope *Asæam* Megapolitidis in *Peloponneso* vicum fontem sortitus, *Pisæorum* agrum interfluit. *Rutilius Numatianus* in Itinerario *Pisas* describens, ait:

Ante diu quam Trojugenas fortuna penates
Laurentinorum regibus insereret:
Elide deductas suscepit Etruria Pisas,
Nominis indicio testificata genus.

Certum est *Eleos* ac *Pisatas* diversos populos fuisse, qui non semel secum invicem acerrime decertarint; unde apud Homerum *Iliad.* XI. *Nestor Pyliorum* ac *Pisatarum* Rex reportatas abs se de *Eleis* victorias ampullosa oratione exaggerat. At cum post Olympiadem quadragesimam octavam
B *Pisæi*, Rege *Pyrrho Pantaleontis* filio ipsis imperante, bellum *Eleis* ultro intulissent, ultima internecione deleti sunt, teste Pausania *lib.* VI. Hinc *Olympiade quinquagesima Duumviris ex ipsa Eleorum civitate sorte ductis, Olympiorum cura mandata est.* Hæc idem Pausanias *lib.* V. Strabo *lib.* VIII. *pag.* 245. scribit: *Spartani eo usque Eleos juverunt, ut omnis quæ ad Messenen usque est ditio, Elea appellata fuerit; idque nomen hodieque obtineat, cum Pisæorum, Cauconum, ac Triphyliorum ne nomina quidem superfint.* Itaque *Pisatæ* una cum imperio nomen amisere, *Elei* vulgo appellati sunt. Arethusa apud Ovidium V. *Met. v.* 494. ait:

C *Pisa mihi patria est, & ab Elide ducimus ortus.*

Laudatus etiam *Rutilius Pisas Etruscas* ab *Elide* deductas dixit, cum tamen à *Pisæis* reapse conditæ fuerint. Virgilius de equo Olympicis certaminibus destinato *Georg.* III. *v.* 202. canit:

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas.

Athenæus quoque *lib.* XIII. scribit celebrari *Athenis Panathæa, in Elide Olympia*; cum ludi Olympici non quidem in *Elide*, sed in agro *Pisæo* agerentur. Hinc *Jovem* Olympicum, ante cujus statuam ludi edebantur, *Pisæum* Tonantem Statius vocavit *lib.* I. *Theb. v.* 421.

Non aliter quam Pisæo sua lustra Tonanti
D *Cum redeunt.*

Ovidius quoque postrema *elegia lib.* IV. *Trist.* scribens se anno ætatis quinquagesimo exacto, in exilium deportatum, ait:

Postque meos ortus Pisæa vinctus oliva,
Abstulerat decies præmia victor eques.

Ubi tamen *Pisæorum* quadriennes Olympiades cum *Romanis* lustris confundit; nam certum est 3
natum *Ovidium* A.V. 711. *Hirtio* ac *Pansa* Conss. missum vero in exilium A. V. 761. ipsomet poëta initio invectivæ contra *Ibin* dicente:

Tempus ad hoc lustris mihi jam bis quinque peractis.

Placidus Lactantius, seu quicunque fuerit vetu-

ſtus *Statii* interpres ad laudatum proxime carmen ait: *Piſæ civitas Elidis, ubi Olympica corona eſt; id eſt agon in honorem Olympici Jovis celebratur, finito quinquennio.* Inepte. Etenim Olympias ineunte, non vero finito quinquennio celebrabatur. *Piſam* nuſpiam in *Peloponneſo* urbem fuiſſe quidam apud *Strabonem* contendunt, *ſed Piſæam regionem, in qua octo urbes fuerant. Lib.* VIII. *pag.* 245. Verum *Piſam* in *Peloponneſo* urbem antiquitus extitiſſe auctor eſt locupletiſſimus *Virgilius* ſuperius mihi laudatus, ubi ait *Piſas Etruriæ* urbem ab *Alphea Piſa* originem trahere; Statius quoque *Thebaid.* IV. ſcribit.

—— *auget reſupina maniplos*
Elis, depreſſæ populus ſubit incola Piſæ.

Pauſanias, qui *Elidem* cæteraſque *Græciæ* regiones exactiſſime *lib.* VI. ait: *Murorum nulla extant amplius reliquiæ, ſed undique vitibus conſitus eſt locus, ubi olim Piſa incolebatur.* Ejus urbis conditorem nominant *Piſum Perieris* filium, *Æoli* nepotem. Ita magnis urbibus ſuprema dies incumbit, ipſæ earundem ruinæ pereunt, ac laborat annalium fides, ut quandoque extitiſſe credantur; dum ne ulla quidem in loco, ubi antea fuere, veſtigia ſuperſunt. Interim patet *Piſas* à *Piſo Æoli* nepote nominatas.

Quamvis *Strabo* ac *Plinius Piſas* à *Peloponneſiis* in *Etruria* conditas conteſtentur, non eundem tamen illius conditorem affirmant. Etenim Strabo *lib.* V. *pag.* 154. ait: *Piſæ à Piſæis Peloponneſiis conditæ ſunt, qui cum Neſtore ad Trojam profecti, in reditu navigantes, ejecti ſunt alii ad Metapontum, alii ad agrum Piſanum, cum univerſi Pylii dicerentur. Neſtor Nelei* filius cum nonaginta navium claſſe ex *Peloponneſo*, bello *Trojano* exorto, in *Aſiam* tranſmiſit, ac non ſemel *Homero* memoratur. At Plinius *lib.* III. *cap.* 5. ſcribit: *Colonia Luca, propiorque Piſæ, inter amnem Auſurem & Arnum, ortæ à Pelope, Piſiſque ſive Arintanis Græca gente. Pelops Tantali Phrygum* Regis filius ex *Aſia* in *Græciam* navigavit, atque *Oenomao Piſæorum* rege interfecto, ejus filiam *Hippodamiam* uxorem duxit, ac vicinis gentibus bello feliciter ſubactis, univerſam regionem, quæ inter *Ionium* ac *Ægeum* extenditur, de ſuo nomine *Peloponneſum*, quaſi *Pelopis* inſulam, quod ea provincia brevi iſthmo *Helladi* jungitur, nuncupavit. Noſtra ætate *Morea* appellatur. *Pelops* vero regnabat ante *Ilii* excidium, teſte *Euſebio* in Chronicis. Itaque *Plinius* diu ante *Trojanum* bellum *Piſas* conditas affirmavit, ad cujus opinionem *Rutilius* acceſſit, cujus ſuperius recitata carmina haud vacat repetere. At ſi dicamus *Piſas* à *Pelope* ortas, quod eandem urbem *Neſtor Pelopis* altero ſæculo ſucceſſor per ſocios *Trojani* belli in *Etruriæ* littora delatos, excitaverit, *Plinium Straboni* ſatis commode conciliabimus. Interea *Plinii* lectio reſtituenda eſt, ac *Cluverii* ſententia refellenda, qui primos *Piſarum* conditores ex *Germania* accerſit. In vulgato *Plinii* codice legimus *Piſas* ortas *à Pelope, Piſiſque, ſive Arintanis Græca gente.* Imprimis legendum puto *Piſæiſque*, nuſquam enim *Piſi* dicti ſunt. In quibuſdam MSS. Mediceis ſcribitur *ſive à Tenutanis*; in aliis *Tenucanis*; in omnium optimo Chiffletii *à Teuthanis*; Cluverius *lib.* II. *Italiæ*
4 *antiquæ cap.* 1. *pag.* 494. ſcribit *Teuthanos* non *Græcam* aliquam, ſed *Liguſticam* gentem fuiſſe ex *Germania* oriundam; ex quibus infert: *Ergo primi Piſarum conditores fuerunt jam inde multis ante bellum Trojanum annis Ligures, Celtica gens.* In hanc vir eruditiſſimus opinionem deſcendit, quod *Germani* veteres Deum *Theuth* ipſis appellatum, adorabant, unde & iidem ab ipſorum Deo *Theutiſci* nuncupati. Verum cum *Plinius Teutha-*
A *nos Græcam* gentem diſerte dixerit, in *Græcia*, non vero in *Germania* iidem nobis inquirendi ſunt. Pauſanias *lib.* VIII. ait: *Thiſoa regiuncula eſt, cui finitimus pagus Teuthis oppidum olim fuit, ac Trojano quidem bello ducem hinc miſſum narrant, cui nomen Teuthis.* Ex quibus colligo *Teuthanos* recte *Plinio Græcam* in *Peloponneſo* gentem appellatos, ac fruſtra *Cluverium* eoſdem ex *Germania* evocare. Immo nonnulli apud *Catonem*, cujus proxime verba adducam, *Piſas* antiquitus de conditorum nomine *Teutham* nuncupatas ſcripſerunt. Itaque *Plinius* in medio relinquit, fuerintne *Piſæ* in *Etruria* à *Piſæis*, an à *Teuthanis*, utraque
B *Peloponneſia* gente, conſtructæ. Nec mirum nihil ea de re certi à *Plinio* affirmari potuiſſe, cum *Cato* Cenſorius diverſas tantum de conditoribus *Piſarum* opiniones recitaverit, quamvis tertio ante *Plinium* ſæculo floruerit. *Servius* à. *P. Daniele* editus in commentario verſus Virgilii X. *Æneid. Alpheæ ab origine Piſæ*, cum prænotaſſet *Piſas* juxta quorundam opinionem excitatas à *Peloponneſiis*, qui cum *Pelope Lyde* venerunt; juxta alios vero à *Piſo Celtarum* rege *Apollinis* Hyperborei filio, hæc ſubdit: *Cato* in lib. *Originum, qui Piſas tenuerunt ante adventum Etruſcorum negat ſibi compertum; ſed inveniri Thraconem*
C *Tyrrheno oriundum, poſtquam eorundem regionem ceperit, Piſas condidiſſe, cum ante regionem eandem Teuthones quidem Græce loquentes poſſederint. Alii ubi modo Piſæ ſunt, Focida oppidum fuiſſe ajunt, quod nobis indicio eſt ex Peloponneſo originem id oppidum trahere. Alii incolas ejus oppidi Teuthas fuiſſe, & oppidum ipſum Teutham nominatum, quod poſtea Piſas Lydi ſua lingua ſingularem portum ſignificare dixerunt; quare huic urbi à portu Lunæ nomen impoſitum. Alii ab Epeo Trojani equi fabricatore conditum tradunt, qui cum aliis Græcis in hanc regionem rejectus eſt. Cato* libros Originum ſenex conſcripſit, uti *Cornelius Nepos* ac *Plutarchus* teſtan-
D tur; quamvis hic eoſdem expreſſo nomine non appellet. Cicero etiam in Bruto ait: *Summa ſenectute, ut antea dixi, M. Cato legem ſuadens, in Galbam multa dixit, quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis ante, quam mortuus eſt diebus, an menſibus?* Obiit vero *Cato* ex eodem *Cicerone* ibidem *L. Marcio Cenſorino* & *M. Manlio Nepote* Coſs. A. V. 605. ex quibus obiter infero ſatis probabiliter pleroſque ſenſiſſe fictas à *Livio* plurimas orationes, quas ſuis libris inſeruit. Nam *lib.* XXXIV. *cap.* 5. recitans orationem *L. Valerii* Trib. plebis adverſus *Catonem* tum Conſulem de abroganda lege Oppia, hæc illum *Catoni* obje-
E ciſſe refert: *Tuas adverſus te Origines revolvam*; ubi pleraque exempla ex libris Originum appellat. Equidem, ſi *Cato* libros Originum ætate ſeneſcente exaravit, haud illos laudare potuit *Valerius* A. V. 559. quo anno orationem illam habuit, cum *Cato* id temporis annum ageret 37. ac annos inſuper vixerit 46. His adde eundem Livium *lib.* XLV. *cap.* 23. narrare *Catonem* A. V. 587. *Rhodiorum* cauſam adjuviſſe; ac ſtatim hæc ſubjicere: *Ipſius oratio ſcripta extat Originum quinto libro incluſa.* Igitur nondum id temporis Originum libros exaraverat, quod certe *Livio* notandum erat. Utut hæc ſint, ex laudato *Cato-* 5
F *nis* fragmento *Piſanæ* urbis antiquitas patet, cum vel ante ſæculum undeviceſimum ſcriptor eximiæ doctrinæ, ac omnium veterum monumentorum diligentiſſimus ſcrutator, *ut nullius*, ut inquit *Cicero* in *Bruto*, *ſcriptum extet dignum quidem lectione quod ſit antiquius*, certos *Piſarum* conditores ſingulari ſtudio ſibi inquiſitos, non potuerit invenire. Dionyſius Halicarnaſſenſis *lib.* I. ait: *Porcus Cato diligentiſſime ſcripſit de conditoribus Italicarum urbium.* Ibidem vero ſcribit *Pelaſgos* quo-

A quorum natale solum *Peloponnesus* ante *Pelopis* adventum *Pelasgia* nuncupata, icto cum *Aboriginibus* foedere, maritimæ *Etruriæ* oppida inhabitasse, partim ab ipsis condita, partim ab hostibus antea habitata, *ex quibus*, inquit, *sunt Cære dictum Agylla eo sæculo, Pisa, Saturnia, Alscium, & quædam alia, quæ postea à Tyrrhenis occupata sunt.* Quo auctore diu ante *Trojanum* bellum *Pisæ* stabant. Scio *Annium Viterbiensem* quædam fragmenta librorum Originum *Catonis* evulgasse, in quibus legitur *Pisa condita à Pisis Alpheis Pelasgis.* Verum hujus scriptoris fabulas non moror, viris eruditis dudum explosas, ac nuperrime à *Francisco Sparaverio* populari meo, B generis nobilitate ac eruditionis fama conspicuo, justo volumine confutatas. Etenim ex *Servio* vetustissimo Grammatico constat, quid de *Pisarum* conditoribus *Cato* scripserit; siquidem negavit sibi compertum esse qui *Pisas* tenuerint ante adventum *Etruscorum*, ac variis ea de re opinionibus recitatis, nihil certi ipse affirmavit. At *Pelasgos* ante adventum *Etruscorum Pisas* possedisse, aut forte condidisse, *Halicarnassensis* sententia fuit, quam *Annius Catoni* adscripsit.

Res *Pisanis* gestæ, antequam in *Romanorum* potestatem venerint, in obscuro latent. Strabo *lib.* v. *pag.* 154. scribit: C *Videtur ea urbs quondam floruisse, ac ne nunc quidem ignobilis est ob fertilitatem & lapidicinas, & navalem materiam, qua olim usi sunt ad maritima prœlia.* Livius *lib.* v. *Tuscorum*, inquit, *ante Romanum imperium late terra marique opes patuere.* Nomina utriusque maris, quo *Italia* fere cingitur, argumento sunt; inferum enim *Latinis Tuscum*, *Græcis Tyrrhenum* dictum; superum vero ab *Adria Etruscorum* colonia, *Adriaticum* vulgo appellatum. Auctor est Diodorus Siculus *lib.* xi. *C. Nautio Rutilo* & *L. Minucio* Coss. A. V. C. 296. *Syracusanos* sexaginta triremium classem, duce *Apelle*, contra *Tyrrhenos* misisse, qui *Corsicam*, *illa tempestate Etruscis subjectam*, pervastavit. D *Pisanos* vero maximam maritimi *Etruscorum* imperii partem fuisse nullus inficias ibit, cum illorum *maritima prœlia Strabo* laudaverit, antequam in *Romanorum* potestatem venirent. Nonnulli inter duodecim *Etruriæ* populos qui totidem trans *Apenninum* colonias condiderunt, laudatos Livio *lib.* iv. *initio* v. & *lib.* vii. *Pisanos* numerant; sed illorum errorem ostendit Cluverius *lib.* II. *cit. cap.* I. nam illi fuere *Cærites*, *Tarquinienses*, *Rusellenses*, *Vetulonii*, *Volaterrani*, *Arretini*, *Cortonenses*, *Perusini*, *Clusini*, *Volsinii*, *Falerii*, ac *Vejentes*. Vetus enim Etruria *Arno* terminabatur; E *Pisæ* vero ultra *Arnum Liguriæ* accensebantur. Vel forte *Pisani* rem tantum maritimam navantes, cum reliquis *Etruriæ* populis neutiquam consilia miscebant. Annus quo *Pisani Romanorum* imperio additi sunt, ignoratur, altera *T. Livii* decade deperdita. Illi quidem *Vejentibus* decennali bello à *Romano* populo expugnatis, aliisque vicinioribus *Latio* oppidis subactis, cum reliquis *Etruriæ*
6 gentibus, icto cum *Samnitibus*, cum *Tarentinis*, ac *Gallis* fœdere, diuturniori bello fata *Italiæ* atque Orbis imperium *Romanis* destinantia, remorati sunt. Anno V. 460. *Etruria* grave à *Romanis* vulnus accepit, cum *L. Posthumio Megello* iterum *M. Attilio* Consulibus, uti scribit Livius *lib.* F x. *tres validissimæ Etruriæ urbes, Etruriæ capita, Volsinii, Perusia, Arretium pacem petiere,* quam à Senatu impetrarunt, *multa quingentum millium æris in singulas civitates imposita.* In fastis Capitolinis Consulis triumphus signatur.

L. POSTHVMIVS. L. F. SP. N. MEGELL. AN. CDLIX.
COS. II. DE. SAMNITIBVS. ET. ETRVSCEIS. VI. K. APR.

Bello postea in *Etruria* exorto, novas iterum clades provincia accepit. Nam vetusti imperii ac libertatis memor, percusso cum *Bojis Gallis* fœdere contra *Romanos* conspiravit. Positis ad lacum Vadimonis castris, cum *P. Cornelio Dolabella* pugnam commiserunt, loco plane *Etruscis* fatali; nam ante paucos annos ibidem à *Q. Fabio Maximo* Proconsule inito prœlio, abundantes *Etruscorum* opes primum fractæ. Pugnæ cum Dolabella exitum paucis describit Polybius *lib.* II. *Cæsi sunt*, inquit, *plerique omnes Etrusci, Bojorum oppido pauci evasere.* Addit id contigisse triennio priusquam *Pyrrhus* in *Italiam* trajiceret, nempe A. V. 371. *Quintus Marcius Philippus* A. V. 473. ex Fastis Capitolinis, re bene in *Etruria* gesta, triumphum egit. Cum vero A. V. 476. *Pyrrhus Epirotarum* Rex cum validissimis copiis *Tarentum* transmisisset, *Etrusci* quod sperabant *Romanos* in extrema *Italia* ad mare superum bello difficili distentos, minus virium in *Etruria* habituros, arma contra eosdem sumpserunt. At *Romani P. Valerio Levino* consule contra *Pyrrhum* misso, *Tiberium Coruncanium* ejusdem collegam contra *Etruscos* destinarunt. Hoc postremum cum *Romanis* bellum *Etrusci* gesserunt; nam acie victi, fœdus cum iisdem inire coacti sunt. Horum auctor est *Dio* apud *Zonaram*, qui scribit *Pyrrhum* destinasse iter per *Etruriam* facere, ut ea sibi gente juncta, infestis statim signis *Romam* peteret. Verum *ubi eos cum Romanis fœdus percussisse didicit*, ac *Tiberium sibi obviam venire*, *Levinum* vero reparato exercitu, à tergo instare, ne in hostili regione ab utroque consule cingeretur, in *Campaniam* copias reduxit. *Polybius* narrato *Pyrrhi* in *Italiam* adventu, statim hæc subjicit: *Romani Etruscis & Samnitibus dominationi suæ adjectis, multisque jam de Gallis, qui Italiam incolebant, partis victoriis, tunc primum ad reliqua Italiæ sunt progressi:* Hoc igitur tempore *Pisæ* universæ *Etruriæ* fatum secutæ, *Romanis* primum paruere; cum interim *Carthaginienses*, teste Polybio *lib.* I. *insulis Sardoi Etruscique maris omnibus* imperarent, quas postea bello primo *Punico* à *L. Cornelio Scipione* victi, amiserunt. *Pisæ* centum prope annos *Romani* imperii claustra fuere, valida militum manu præsidio urbi imposita, ut *Ligurum* irruptiones reprimerent. Anno V. 529. cum *Gallici* belli rumor populum *Romanum* ac socios *Latini* nominis ad arma excivisset, *Sabini ac Etrusci equitum quatuor millia, peditum ultra quinquaginta millia armarunt, quos pro finibus Etruriæ hosti objicerent*; ex Polybio *lib.* II. *Cajus Atilius Regulus* consul cum classe *Pisas* venit, ut provinciam contra barbarorum impetum tutaretur. Scribit ibidem *Polybius*: alter consul *Æmilius legiones Pisas appulisse non ignorans*, adversus *Gallos*, qui *Etruriam*, Prætore prope *Fesulas* acie victo, cædibus ac rapinis vastaverant, cum 7
legionibus *Arimino* per Apenninum venit. Cum barbari pone mare iter facerent, *Atilius* prope *Telamonem* eosdem assecutus, pugnam cum hostibus inivit, ac sub ipsum prœlii initium collega adveniente, *Gallorum* copias cæcidit, xl. millibus occisis, captis vero x. millibus. Auctor est idem *Polybius C. Atilium* in eodem prœlio cecidisse; & sane in fastis Capitolinis unius *Æmilii* triumphus recitatur.

L. AIMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. COS. AN. DXXIIX
DE. GALLEIS. III. NONAS. MART

Hæc prima *Pisarum* sub *Romano* imperio mentio in *Polybio* occurrit, quam tamen *Livium* etiam in altera decade nominasse non dubito, cum bello primo *Punico Romani* insulas *Etrusci* maris, *Corsicam*, ac *Sardiniam Carthaginiensibus* eripuerunt. Anno urbis 536. qui prior belli secundi *Punici* fuit, cum *P. Scipio* consul accepisset *Hannibalem*, Alpi-

Alpibus superatis, in *Italiam* descendisse, *cum paucis Pisas navigavit*, inquit Polybius *lib.* III. ac copiis à Prætoribus acceptis, castra ad *Padum* posuit, ingenti postea clade ab *Hannibale* superatus. Anno insequenti *Punici* belli fragor in *Etruria* detonuit; etenim Dux *Carthaginiensium* duplici victoria ad *Ticinum* ac *Trebiam* tumidus, *Romam* recta contendens, *Apennini jugis*, ut ait Plutarchus, *superatis*, *per Ligures ea via*, *qua ad paludes ac planitiem fluminis Arni est iter*, *in Etruriam descendit*. Ex quibus patet errare, qui putant *Hannibalem* ex Apennino in agrum *Pisanum* descendisse, cum supra *Fesulas* in terrestrem *Etruriam* irruperit. *Pisæ* id temporis valido præsidio munitæ, nullam à *Pœnis* cladem accepere. Nam *Hannibal Romanis* legionibus cum *Flaminio* consule cæsis, ex *Etruria* per *Umbrorum* ac *Picentum* regiones transiens, prope mare superum castra posuit, unde *Carthaginem* nuntios misit, qui rerum abs se in *Italia* gestarum seriem exponerent; *nam ante illum diem*, *ex quo Italiam erat ingressus*, *ad mare numquam accesserat*. Quæ *Polybii* laudati verba sunt. Itaque nunquam agrum *Pisarum*, quæ mari proxima civitas est, attigerat. Cum bellum *Punicum* in *Bruttiis*, *Campania*, *Apulia*, ac vicinis regionibus desæviret, *Romani* Prætores, Proprætores, aut Proconsules in *Etruriam* cum binis legionibus mittebant; tum ne hostes maritima provinciæ prædatoriis classibus infestarent; tum etiam ut socias Urbes *Etruriæ*, tot passim populis post *Cannensem* cladem ad *Pœnos* deficientibus, in fide continerent, simulque *Liguribus* terrorem injicerent, ne & ipsi novi contra *Etruriam* belli consilia agitarent. Livius *lib.* XXVI. A. V. 543. scribit: *Prætoribus prioris anni M. Junio in Etruria*, *P. Sempronio in Gallia cum binis legionibus*, *quas habuerant*, *prorogatum est imperium.* Dein *C. Calpurnius*, *Cn. Sempronius Blæsus*, *Q. Fabius* annis quisque sequentibus cum eodem militum numero, *Etruriam* provinciam tenuere. At A. V. 546. qui undecimus belli *Punici* erat, teste Livio *lib.* XXVII. *Comitiorum ipsorum diebus sollicita civitas de Etruriæ defectione fuit. Principium ejus rei ab Arretinis fieri C. Calpurnius scripserat*, *qui eam provinciam proprætor obtinebat.* Verum illi *M. Marcelli* consulis designati adventu perculsi quievere; ac ne novos postea tumultus cierent, obsides dare jussi, CXX. Senatorum liberos tradidere. Interim *C. Hostilium* proprætorem *cum cetero exercitu placuit totam provinciam peragrare*; *ne qua occasio no-*
8 *vare cupientibus res*, *daretur.* Anno insequenti ab V. C. 547. *Asdrubal Hannibalis* frater cum altero exercitu *Italiam* ingressus, nova belli mole *Romanos* oppressurus, *Etruriæ* atque *Umbriæ* populos per nuntios ad defectionem sollicitavit. Equidem *Romanis* in remotiori *Italia* adversus *Hannibalem* occupatis, proximus hostis adeo *Etruscorum* animos repentino terrore concusserat, ut quidam ad *Pœnorum* partes inclinarent. Cæterum *Asdrubale* cum universis copiis à *Claudio Nerone* ac *Livio Salinatore* ad *Metaurum* cæso A. V. 548. *M. Livius* proconsul in *Etruriam* provinciam ex S. C. est profectus *ad quæstiones habendas*, *qui Etruscorum Umbrorumque populi defectionis ab Romanis ad Asdrubalem sub adventum ejus consilia agitassent.* Livius *lib.* XXVIII. Num *Pisani* cum provincialibus ea in re consilia miscuerint, haud ausim affirmare. Etenim urbs, quod hostium classibus exposita, ac *Liguribus* contermina erat, valido præsidio tenebatur, ut vix quicquam sibi ab *Asdrubale* timere posset. Post biennium *Etruriæ* rursus fides apud *Romanos* in dubium venit. Nam cum *Mago Punicæ* classis imperator *Genuam* occupasset, ac *Ligures* adversus *Romanos* sollici-
A taret, ingens pavor *Pisanos*, aliosque *Etruriæ* populos incessit, adeo ut fere universi ad spem novandi res verterentur; repentinus tamen *M. Cornelii Cethegi* consulis adventus eosdem in fide continuit, quem *non tam armis*, *quam judiciorum terrore* usum testatur Livius *lib.* XXIX. Bello *Punico* anno XIV. in *Italia* senescente, novi belli moles à *Liguribus* imminebat. Hinc cum consules provincias sortirentur, uni bellum contra *Hannibalem*, alteri *Etruria* obveniebat, hæc scribente Livio *lib.* XXIX. *M. Cornelio P. Sempronio consulibus* (*quintusdecimus is annus Punici belli erat*) *provinciæ*, *Cornelio Etruria cum vetere exercitu*,
B *Sempronio Brutii*, *ut novas scriberet legiones*, *decretæ*. Idem insequenti A. V. 551. ait: *Cæpioni Brutii*, *Servilio Gemino Etruria evenit.* Horum consulatum *Hannibalis* ex *Brutiis*, *Magonis* ex *Liguria* exercitus in *Africam* à *Carthaginiensibus* revocati, Senatui ac Pop. *Rom.* memorabilem fecerunt.

Romani Carthaginiensibus victis, totius *Italiæ* imperio inhiantes, bellum adversus *Ligures*, *Gallos Cisalpinos*, atque *Insubres* decreverunt, quod hæ gentes paullo ante cum *Annibale Italiam* invadente, arma sociassent. Itaque A. V. 559. *L. Valerius Flaccus* consul *Italiam* provinciam
C sortitus, bellum *Bojis Gallis* inferre jussus est. Inter prætores vero ejus anni, obtinuit, ut ait Livius *lib.* XXXIII. *cap.* 43. *P. Porcius Læca Pisas*, *ut ab tergo Liguribus esset*, & statim: *P. Porcio Læcæ ad Etruriam circa Pisas duo millia peditum & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti.* *Pighius* ad A. V. Capitolinum 558. putat *Livii* testimonium corrigendum, nempe ut legatur: *ut ab tergo Lebuis Liguribus esset.* At certum est *Pighium* errasse. Nam, uti proxime ex pluribus *Livii* locis patebit, *Apuani Ligures* erant *Pisano* agro contermini, non autem *Lebui*, seu *Libui*, quorum sedes procul ab *Etruria* fuisse in
D *Italia* Transpadana ex *Plinio*, ac *Livio* nuperrime ostendit in priori epistola geographica *Jacobus Gronovius*, qui eximia eruditione, doctissimo parenti intervallo haud longo proximus, brevi ejusdem quoque famam æquabit. Ceterum eo anno urbis 559. quietæ res in *Etruria* fuerunt, nihil hostile *Apuanis* tentantibus. Anno insequenti bellum cum *Bojis* ac *Insubribus* gestum est, nec quicquam memorabile contra *Ligures* patratum. Verum *Apuani Ligures*, quorum oppida præruptis ac sylvestribus jugis inter *Auserem* ac *Macram* imposita erant, sociorum cladibus ad arma exciti A. V. 561. in finitimos *Pisanorum* agros ir- 9
E ruperunt. Hoc bellum in plures annos protractum, uti initio ingentia *Pisanis* damna intulit, ita summa postea felicitate profligatum, perpetuam eisdem securitatem peperit. Ex unius *Livii* libris, quando cetera per ea tempora rerum gestarum monumenta intercidere, ea tantum exscribam, in quibus *Pisarum* mentio occurrit. *Lucio Cornelio Merula* ac *Q. Minutio Thermo* Coss. *litteræ M. Cincii* (*præfectus is Pisis erat*) *allatæ. Ligurum XX. millia armatorum*, *conjuratione per omnia conciliabula universæ gentis facta*, *Lunensem primum agros depopulatos*, *Pisanum deinde finem transgressos*, *omnem*
F *oram maris peragrasse. Lib.* XXXV. Itaque *Q. Minucius*, cui *Ligures* provincia evenerat, edixit, ut legiones duæ urbanæ post decimum diem *Arretii* adessent, sociis ac *Latini* nominis magistratibus XV. millia peditum, & quingentos equites imperavit. Adjecit Senatus, ut qui milites sociorum à *P. Scipione Africano* ac *Tito Sempronio Longo* superioris anni consulibus dimissi fuissent, ad quem diem *Minucius*, & ad quem *Etruriæ* locum edixisset, convenirent. Nec segnius bel-

bellum *Ligures* urgebant; nam quotidie affluente ad spem prædæ multitudine, *Pisas jam quadraginta millibus hominum circumsedebant. Minucius* collectis apud *Arretium* copiis, *inde quadrato agmine ad Pisas duxit; & cum hostes mille passuum ab oppido trans fluvium movissent castra, consul urbem haud dubie servatam adventu suo, est ingressus. Postero die & ipse trans fluvium quingentos fere passus ab hoste posuit castra.* Id temporis *Arnum* inter & *Ausurem* urbs sita erat, qui eandem ab utroque latere cingentes, uno postea alveo *Tyrrheno* miscebantur, uti diserte tradit Strabo *lib.* V. *pag.* 154. Ughellus *tom.* III. *Italiæ sacræ* perperam *Strabonem* redarguit, quod *Ausur* millibus passibus XII. supra *Arni* ostia in mare devolvitur, qua in re etiam *Volaterranus* cespitavit. Nam *Strabo Pisas* inviserat, ut ibidem patet, & *lib.* II. *pag.* 80. ait: *Ipsi obivimus versus occasum ab Armenia usque ad Etruriæ loca Sardiniæ opposita.* Cum vero *Etruriam* lustraret, scribit *lib.* V. *pag.* 155. se, *Populonio* conscenso, *Sardiniam*, *Corsicam*, atque *Ætoliam* conspexisse. Accedit alter oculatus testis *Rutilius Numatianus*, qui suum *Pisas* adventum in Itinerario describens, ait:

Alpheæ veterem contemplor originis urbem,
Quam cingunt geminis Arnus & Ausur aquis,
Conum pyramidis coeuntia flumina ducunt;
Intratur modico frons patefacta solo.
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen,
Et pontum solus scilicet Arnus adit.

Scripsit illud opusculum *Rutilius* A. V. 1169. Epochæ vulgaris 415. si Varronianam chronologiam secutus est, dum ibidem *Romam* alloquens, ait:

Quamvis sedecies denis & mille peractis,
Annus præterea jam tibi nonus erat.

Itaque quinto etiam sæculo sub ipsis *Pisarum* mœnibus *Ausur Arno* miscebatur. Adhuc incompertum est, quo primum tempore illa flumina distinctis alveis in mare defluxerint. Ex his patet *Ligures* ac *Romanos*, castra infra urbem munivisse, qua *Arnus* alterius fluminis aquis auctus, decurrebat. *Ligures* multitudine freti, in aciem exibant, parati de summa rerum decernere; passim etiam prædatum per extrema finium discurrebant, abactamque prædam, addito præsidio, sua in castella referebant. *Minucius* levibus tantum
10 prœliis sociorum agrum tutabatur, neque è re publica ducebat novum militem ac ex multis generibus hominum collectum, ferocienti hosti, instructa acie, opponere. Immo cum comitiorum tempus instaret, *Minucius* scripsit ad Senatum, non posse se à castris sine sociorum pernicie & Reip. damno discedere. Oppugnata, atque ægre defensa consulis castra scribit *Livius.* Anno insequenti V. C. 562. *Q. Minucius*, prorogato imperio, bellum contra *Ligures* jussus urgere, novem millia peditum, equites quadringentos in supplementum accepit. Hinc novis suppetiis firmatus *in agro Pisano cum Liguribus signis collatis, pugnavit: novem millia hostium occidit: ceteros fusos, fugatosque in castra compulit.* Eadem intempesta nocte ab hostibus deserta, prima luce invadit, incenditque. Deinde *ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit. lib.* XXXV. Interea hiems alterum *Ligustini* ad *Pisas* belli annum clausit, ac *Q. Minucius* in castra rediit. Anno V. 563. *Man. Acilio Glabrione P. Cornelio Scipione Nasica* Coss. *Ligures lege sacrata coacto exercitu, nocte improviso castra Q. Minucii proconsulis aggressi sunt.* Livius *lib.* XXXVI. Proconsul militem intra vallum usque ad lucem continuit, barbarorum aggressionem sustinens; at prima luce è castris erumpens, post acre certamen, hostes in fugam compulit, cæsis IV. millibus, minus CCC. suorum amissis. *Publius Scipio Bojis* in *Gallia* Transpadana devictis, *Romam* triumphum petiturus venerat. Intercessit *P. Sempronius Blæsus* Tr. plebis, *Si ipse*, inquiens, *cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Minucio misisset, qui jam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse.* At Senatus triumphum decrevit, jussitque Tribuno pl. intercessionem remittere. A. V. 564. *L. Cornelio Scipione*, *C. Lelio* Coss. *Exercitum ex Liguribus Q. Minucius (jam enim confectam provinciam scripserat; & Ligurum omne nomen in deditionem venisse) traducere in Bojos, & P. Cornelio procos. tradere jussus. P. Junius Brutus* in *Etruriam* prætor mittitur, legio una *Romana*, X. millia socium *Latini* nominis, ac CCCC. equites eidem decernuntur. *Minucius Romam* reversus, triumphum ex *Liguribus* petens, repulsam tulit. Livius *lib.* XXXVII. Anno insequenti 565. prorogatum imperium. *P. Junio proprætori in Etruria cum eo exercitu, qui in provincia esset.* Ibidem. *Ligures* non una clade contusi, biennio pacem servaverunt; at cum A. V. 566. vulgaretur eosdem graviori apparatu bellum renovaturos, *M. Valerio Messalla* & *C. Livio Salinatore* consulatum idibus Martiis ineuntibus, *alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est.* Jussi binas legiones, quinadena peditum millia socium *Latini* nominis, & mille ducentos equites in provincias ducere. Livius *lib.* XXXVIII. *M. Valerius*, cui *Pisæ* provincia obvenerat, *nulla memorabili in provincia re gesta*, sub exitum anni *Romam* ad magistratus subrogandos rediit. Equidem mixtus indignationi pudor *Romanos* subibat, quod una montana *Ligurum* gens hinc *Etruriam* conterminam ipsi Urbi provinciam, illinc deductas circa *Padum* colonias diuturniori bello infestaret, ac victricia toto pene Orbe arma *Romana* in media *Italia* tot annos eluderet. Jam *Hannibale* victo, *Carthago* per centum ac viginti annos de Orbis imperio Urbis æmula, leges à *Romanis* acceperat, ac ab ipso *Ligustino* bello incœpto, *Philippus* Rex *Macedoniæ*, ingenti clade accepta, amissa *Græcia*, ac magna vi pecuniæ multatus, pacem servabat. *Antiochus* potentissimus *Asiæ* Rex, *Græcia* ejectus, exercitu amisso, ac castris exutus, ultra *Taurum* regnare jus- 11
sus, pecunia, frumento, atque obsidibus traditis, amicitiam P. R. colebat. Soli *Ligures* novem annos resistebant, *Pisanos*, aliosque *Latini* nominis socios, ac *Romanas* colonias vel illato bello, vel quod bello proximum est, frequentibus latrociniis infestantes. Itaque A. V. 567. peractis comitiis, creantur consules *M. Æmilius Lepidus* & *C. Flaminius*, ac utrique *Ligustinum* bellum decernitur, nequicquam reclamante *Lepido* consule: *indignum esse consules ambos in valles Ligurum includi*, teste Livio *lib.* XXXVIII. *Flaminius Friniates Ligures* aggressus, pluribus secundis præliis eosdem ad deditionem compulit; & cum iterum rebellarent, trans Apenninum victi, armis traditis, imperata fecerunt. *Translatum inde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Pisanum, Bononiensemque ita incursaverant, ut coli non posset. His quoque perdomitis, consul pacem dedit finitimis.* Horum auctor est Livius *libro* eodem. Verum *Apuanos* paucos tantum menses pactis stetisse sequentis anni 568. *Q. Marcii Philippi* expeditio ostendit, eidem Livio *lib.* XXXIX. memorata. *Q. Marcius in Ligures Apuanos est profectus.* Ille vero in præoccupatis angustiis, loco iniquo hostes aggressus, quatuor millia militum amisit, legionis secundæ tria signa, ac undecim vexilla sociorum Latini nominis: *Saltus, unde eum Apua-*

ni fugaverant, *Marcius est appellatus.* Anno 569. *Ligustino* bello gliscente, novi consules *Appius Claudius*, & *M. Sempronius* legiones contra *Ligures* ducere jubentur. Hæc scribit laudatus toties historicus: *Sempronius à Pisis profectus in Apuanos Ligures, vastando agros, urendoque vicos & castella eorum, aperuit saltum usque ad fluvium Macram & Lunæ portum. Hostes montem antiquum sedem majorum suorum ceperunt, & inde, superata locorum iniquitate, dejecti sunt. Appius Claudius* collegæ felicitatem in *Liguribus Ingaunis* aliquot secundis prœliis æquavit. *Ligures* tot cladibus fatigati, pacem per Legatos petiere. Verum nota non uno exemplo hostium caliditate, qui reparandarum tantum virium spatium & pacem quærerent, A. V. 570. utrique consuli *Ligures* provincia decreta fuit. Cum hostes hoc anno quieverint, nihil memorabile à consulibus in provincia gestum. Anno urbis 571. consulatum iniere *M. Claudius Marcellus*, & *Q. Fabius Labeo. Consulibus*, inquit Livius, *cum iisdem exercitibus, quos P. Claudius & M. Porcius* superioris anni consules *habuerant*, *provincia decreta est.* Addit in fine *lib.* XXXIX. *Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio consule gestum.* Sub exitum anni *Q. Fabius* ex *Liguribus* scripserat: *Apuanos ad rebellionem spectare, periculumque esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent.* Idem initio *lib.* XL. Annus V. 572. consules habuit *Cn. Bebium Pamphilium* & *L. Æmilium Paullum*, de quibus eodem *libro* Livius: *Consules ambo in Ligures, quæ tum una consularis provincia erat, proficiscuntur, & quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est.* Haud tamen bellum profligatum; nam *Apuani* in devios passim saltus recedentes, dimisso exercitu, suos in vicos ac castella dilapsi sunt; nec *Romani* montium ac sylvarum asperitate impediti, suis in sedibus hostes expugnare potuerunt. Cum vero consules de dimittendis exercitibus ad Senatum scripsissent, ex Livio *lib.* XL. Patres *alterum ex his, dimisso exercitu, ad magistratus in annum creandos, Romam venire jusserunt, alterum cum legionibus suis Pisis hiemare*, ne per absentiam legionum, *Apuani* prædatoria iterum agmina colligerent, ac *Pi-*
12 *sanum* agrum cædibus ac rapinis fœdarent. *Lucius Æmilius Pisis* substitit, *Cn. Bebio Romam* profecto, quod *Marcus* frater consulatum petebat, quem A. 573. indeptus est, collega *P. Cornelio*, quibus *Ligures* provincia evenit. Decretæ *quatuor legiones quæ quina millia ducenos pedites, trecenos haberent equites, & xv. millia socium ac Latini nominis, octingenos equites.* Hunc legionariorum militum numerum bello *Gallico* conscriptum scribit Polybius *lib.* II. *Exiere*, inquiens, *cum consulibus legiones Romanæ quatuor; sunt autem in unaquaque legione Romanorum peditum V. millia, & ducenti, equites trecenti.* Quod vero Consules militum delectus diutius *Romæ* occupaturus credebatur, *Cn. Bebius* ac *L. Æmilius*, prorogato imperio, iussi sunt exercitibus imperare. Ineunte vere *M. Pinarius* prætor, cui *Sardinia* provincia obvenerat, adversus quædam oppida quæ defecerant, cum classe mittitur, jussus *quod deerat militum sumere à Cn. Bebio proconsule, qui Pisis hibernabat.* Is enim peractis comitiis, *Pisas* ad legiones statim redierat. Interim *L. Æmilius* copias adversus *Ingaunos* eduxit. At illi colloquia de pace miscere, spemque deditionis facere, quo colligendi militis spatium nanciscerentur, qui ubi magno numero in castra venit, *Romanorum* vallum ingenti impetu adoriuntur, ægreque repulsi, obsidium inchoarunt. Æmilius *duos equites ad Cn. Bebium* proconsulem *cum literis Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias quam pri-*

A *mum subsidio veniret.* In editis codicibus Livianis perperam legitur *ad M. Bebium*; etenim id temporis *Cn. Bebius* proconsul *Pisis* aderat; ejus vero frater *Marcus* consul *Romæ* detinebatur. At ubi *Romæ* castrorum obsidio intellecta fuit, *una*, inquit Livius, *& ipsa tardior, quam tempus postulabat, subsidii spes erat, si consules maturassent in provinciam ire.* Postea: *Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros.* Itaque *M. Bebius Romæ* militum delectum habebat. Ceterum legionum obsidium tantam *Romanis* trepidationem injecit, ut consules non potuerint sustinere consensum Senatus, *quin paludati exirent, & militibus quos* B *conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas convenirent; permissum ut qua irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum.* Et Prætori *Q. Petilio* injunctum, ut duas legiones civium *Romanorum* tumultuarias scriberet, omnibus minoribus quinquaginta annis sacramento rogatis. Alter prætor *Fabius* jussus sociis *Latini* nominis XV. millia peditum, equites octingentos imperare. Duum viri navales creati, qui primo quoque tempore *Ligurum* oram infestis classibus aggrederentur. Inter tantos belli apparatus, *Æmilius* brevi oratione militibus animatis, signo è castris erumpendi dato, tanto impetu in hostes C inordinatos ac dispersos, quod *Romanos* extra vallum signa non elaturos credebant, invectus est, ut XV. millia *Ligurum* ea die occiderit, duobus millibus captis, ac quingentis. Triduo post *Ingaunorum* gens universa, datis obsidibus, in deditionem venit. Hac victoria *Romæ* intellecta, omnis belli apparatus dimissus, ac *L. Æmilio* triumphus decretus. Pace *Ingaunis* data, *otiosam provinciam consules habuerunt.* Anno V. 574. consules creantur *A. Posthumius Albinus Luscus*, & *C. Calpurnius Piso.* Cum *Apuani Ligures Pisanis* semper infesti, arma deponere recusarent, consulibus decernuntur *binæ legiones Romanæ cum suo* D *equitatu, & socium Latini nominis quantus semper numerus*, XV. *millia peditum*, & DCCC. *equites; cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent, mandatum est.* Livius *lib.* XL. Dum consules novorum militum delectus *Romæ* morantur, mors deinde *C. Pisonis*, ac comitia pro altero subrogando, omnia tardiora facerent, *P.* 13
Cornelius ac *M. Bebius* hostem imparatum aggressuri, legiones contra *Apuanos* ducunt, qui nullum sibi in præsentia, utroque consule absente, bellum imminere arbitrati, neque milites sub signa collegerant, nec quicquam propulsando bello comparaverant. Itaque hoste undique irruen- E te, improviso malo consternati, se suaque omnia *Romanis* dedidere. Pax ea conditione data, ut è suis montibus descendentes, alio transmigrarent. At illi arma, obsides quoscumque victores peterent, offerre, modo ne cogerentur Deos indigetes, avitas sedes, ac majorum sepulchra deserere. At consules, quod locorum asperitati magis quam armis *Apuanos* fidere norant, indictam conditionem remittere recusarunt. Cum nullæ ad resistendum vires essent, edicto paruerunt. *Traducta sunt publico sumptu ad* XL. *millia liberorum capitum cum feminis puerisque.* Uterque proconsul additis quinque viris, *Apuanos* in *Sa-* F *mnitum* agros, qui ob bellum cum *Hannibale* ea in provincia gestum, inculti remanserant, deduxerunt. Hinc Plinio *lib.* III. *cap.* 11. in *Hirpinis* nominantur *Ligures qui cognominantur Corneliani, & qui Bebiani*, à nomine utriusque proconsulis à quo ea in loca transducti fuerant. Iidem postea proconsules de *Apuanis* triumphum egerunt, quem describens historiæ *Romanæ* conditor ait: *Tantum hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, nec quid duceretur captum, nec quid militibus dare-*

daretur, *quicquam in triumphis eorum fuerat.* Cicero in *Bruto* actos de *Liguribus* triumphos ob exilitatem manubiarum ac prædæ irridens, ait: *Malim mihi L. Crassi unam pro M. Curio dictionem*, *quam castellanos triumphos duos*, quod plus Urbi dignitatis dicendo ille attulit, *quam illi qui Ligurum castella expugnaverunt*, *ex quibus multi sunt*, *ut scitis*, *triumphi.* Hæc ille scripsit, qui tamen ob *Pindenissas*, barbaram *Amani* montis gentem, ne quidem *Romæ* cognitam, immo nec semel nominatam, expugnatos triumphum immodica cupiditate sperabat; unde illius peragendi spe diuturniori lactatus, sub initium belli civilis cum laureatis fascibus, ac imperatorio titulo tumidus & timidus huc illuc extra urbem cursitabat. Plus certe rei publicæ *Pisanæ* interfuit *Apuanorum* castella capi, quam unius *Curii* causam ornate atque eleganter defendi. Equidem tanta lætitia *Pisanos* universos incessit, ubi *Apuanis* in longinqua deportatis, perpetuo ac ferocissimo hoste se liberatos sensere, ut eodem anno Urbis 574. missa *Romam* legatione, non modo Senatui gratias egerint, verum etiam enixe postulaverint, ut *Pisas* Latina Colonia deduceretur. *Pisanis*, inquit Livius *lib.* XL. *agrum pollicentibus*, *quo Latina colonia deduceretur*, *gratiæ ab Senatu actæ. Triumviri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo*, *Marcus & Publius Lenates.* Libeat hic eximiam *Pisanæ* gentis munificentiam mirari, qui suos ipsorum penates, ac partem aviti agri *Romanis* incolendam ultronea liberalitate obtulerunt. Rari id plane exempli fuit; nam coloniæ à populo *Romano* deducebantur, *hostes devictos agris mulctando*, *non totis*, *sed parte tantum*, *in quam emeritos deducerent*, *quibus si armis quæsitus ager non sufficeret*, *addebatur aliquid de publico*, *aut parato pecunia publica*, uti loquitur *Brutus* apud Appianum *lib.* II. *de bel. civ. pag.* 516. Hinc cum coloniæ deducerentur, aderant missi *Roma* Trium viri militari præsidio terribiles, agrarias leges à tribunali indicentes; cives vero mæsti novos suæ urbis nomine tenus inquilinos, reapse vero rerum suarum fures recipere cogebantur, quippe qui vel illata vi, veteri agrorum possessione detrusi, vel divisorum arbitrio
14 pecuniam recipientes, ingentem aviti patrimonii jacturam faciebant. Hinc perpetuæ veteres inter ac recens superinductos colonos contentiones, rixæ, litigia. At *Pisani* nec vi illata, nec accepta pecunia, jussi parte agri cedere; spontanea liberalitate agrum ac domicilia victori gentium populo tradiderunt. Cum missi ab Senatu Triumviri cum novis sub vexillo colonis *Pisas* advenere, effusi in occursum cives, junctæ dexteræ, data oscula, in penates atque agros festivis acclamationibus deducti. Hoc facto pares *Romanis* vices *Pisani* retulere. *Romani Apuano* hoste in longinquas terras abire jusso, *Pisanis* pacem ac securitatem præstiterant; at *Pisani* defensi ab *Romanis* agri partem iisdem donarunt.

Igitur A. V. 574. *Pisas*, ipsis civibus postulantibus, Latina colonia deducta est. Duum quidem generum coloniæ erant, Latinæ aliæ, civium aliæ *Romanorum*. De earundem diversa constitutione locupletissime disputarunt Sigonius *lib.* II. *de antiquo jure Ital. cap.* 3. & Panvinius de *Imperio Rom. a pag.* 686. At bello sociali *Italico*, cum *Etruria* ad defectionem cum ceteris inclinaret, Senatus jus civium *Romanorum* universæ *Etruriæ* dedit, & decretum id dimisit circa *Etruriæ* populos excipientes avidissime. Id contigit A. V. 664. nonagesimo vero à colonia *Pisas* deducta. Quæri possit num *Pisæ* ante deductam coloniam præfectura esset, vel libera civitas fœderata ac socia Pop. *Romani.* Ignobilior sane erat præfecturarum conditio, quo nomine ve-

A niebant urbes, quæ neque suis legibus, neque creatis abs se magistratibus regebantur, sed à præfecto *Roma* quotannis vel ab urbano prætore, vel à Populo misso, unde & ipsa oppida vulgo præfecturæ appellata. Earum mentio sæpius in *Romanis* scriptoribus occurrit. Cicero in *Sestiana num.* 26. *Nullum*, inquit, *erat Italiæ municipium*, *nulla colonia*, *nulla præfectura*, *nulla Romæ societas vectigalium &c.* Vellejus *libro* II. scribit *Capuam* à *Cæsare* consule coloniam deductam *post annos circiter* 152. *quam bello Punico ab Romanis in formam præfecturæ reducta erat*; nempe, ut auctor est Livius *lib.* XXVI. cum quod ad B *Hannibalem* defecisset, Senatui *habitari tantum tanquam urbem*, *Capuam*, *frequentarique placuit*, *corpus nullum civitatis*, *nec Senatus*, *nec plebis concilium*, *nec magistratus esse*, *sine publico consilio*, *sine imperio multitudinem nullius rei inter se sociam*, *ad consensum inhabilem fore*, *præfectum ad jura reddenda quotannis missuros.* Apud eundem Livium *lib.* XXXV. legimus: *Literæ M. Cincii* (*præfectus is Pisis erat*) *allatæ*, ex quibus *Pisæ* præfectura forte fuisse videntur, cum *Roma* in eandem civitatem præfectus mitteretur. Verum præfectum tantum rei militaris *Cincium* existimo, C qui *Pisis* præsidio esset adversus *Apuanos* agrum continuis incursionibus infestantes. Idem Livius *lib.* XXXIII. de *Hannibale* loquens ait: *Postquam Neapolim à præfecto Romano teneri accepit*, *M. Junius Silanus erat ab ipsis Neapolitanis accitus. Neapolis* erat socia ac fœderata civitas, non vero præfectura, à qua tamen præfectus *Romanus* cum præsidio adversus *Pœnos* accitus fuit. *Arretium* in *Etruria* erat socia ac fœderata civitas *Romanorum*, uti patet ex Livio *lib.* XXVII. ubi ait anno undecimo belli *Punici Arretinos* in suspicionem venisse defectionis ad *Hannibalem*, ac *C. Hostilium Tubulum Etruriæ* proprætorem jussum obsides à Senatoribus *Arretinis* petere, & cum *septem principes Senatus* D cum liberis per noctem urbe evasissent, *à ceteris Senatoribus* CXX. *obsides ipsorum liberos acceptos.* Deinde scribit *C. Terentium* cum legione advenisse, *qui claves portarum cum magistratus poposcisset*, *negantibus iis comparere*, *fraude* 15
amotas magis ratus, *quam negligentia intercidisse*, *ipse alias claves omnibus portis imposuit.* Itaque *Arretium* erat civitas fœderata, suusque illi Senatus erat, qui civibus jura dabat, ac urbis custodiam tenebat; quod etiam de *Pisanis* dicendum puto. Hi quidem socii Populi *Romani*, diserte vocantur apud Livium *lib.* XXXV. Nam *Minucius* E consul qui *Pisis* cum legionibus hiemabat, scripsit ad Senatum non posse se ad comitia *sine pernicie sociorum* & damno Reip. venire, & antea de eodem castra ad *Pisas* tenente, ait: *levibus præliis à populationibus agrum sociorum tutabatur*, *Pisanus* etiam magistratus colonos suam in urbem per legatos à Senatu deduci postulavit, ex quibus eosdem socios ac fœderatos P. R. fuisse non obscure colligitur. Livius *lib.* XXVIII. narrat socios *Etruriæ* populos *Scipioni* bellum in *Africa* contra *Carthaginem* adornanti, pro suis quosque facultatibus arma ac commeatus pollicitos. Eos inter recenset *Cærites*, *Populonienses*, *Tarquinienses*, F *Volaterranos*, *Arretinos*, *Perusinos*, *Clusinos*, *Rosellanos*, nulla tamen *Pisanorum* mentione facta. *Arretinorum* certe militaris apparatus ibidem celebratur; ii enim obtulere, triginta millia clypeorum, galeas totidem, pila, gæsa, hastas longas, millium quinquaginta summam pari cujusque generis numero, navalia armamenta quantum in XL. longas naves opus esset. *Pisani* in eam *Africanam* expeditionem nihil contulere, non quod non essent, uti laudati *Etruriæ* populi, socii ac fœderati, sed quod bellum internecinum

cum

cum *Apuanis* sibi ipsis gerendum foret; unde nullas *Scipioni* contra *Carthaginem* suppetias offerre poterant, cum ægre patriam agrumque ab *Apuanorum* incursionibus tutarentur. Hæc apud Livium *lib.* III. legimus: *Cum quæsitum ab Hernicis & Latinis esset, cur per eos annos militem ex instituto non dedissent, responsum datum, terrorem assiduum à Volscis causam attulisse.* Ita *Pisani* à vicino ac præpotente hoste vexati, ceterarum *Etruriæ* gentium in adjuvando *Scipione* promptitudinem imitari neutiquam potuere; hoc interim sibi gloriæ dantes, quod *Etruriæ* claustra adversus *Ligurum* irruptiones validissime defendentes, eam ceteris *Etruscis* securitatem præstarent, ut longa pace florentes, tantam armorum ac commeatuum copiam transmissuro in *Africam Scipioni* suppeditarent.

Pisæ in *Romanam* coloniam ita evasere, ut & municipium essent. *Asconius* in *Pisonianam* plane hæsit, cum *Placentiam*, quæ colonia erat, à *Tullio* municipium appellatam legit. Festus V. *municipium*, cum notasset trium generum municipia esse; primo atque altero explicato, ait: *Tertio: cum id genus hominum difinitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, uti municipia essent sua cujusque civitatis & coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, PISANI, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini &c.* Id vero contingebat, cum in coloniarum deductione veteres cives à Triumviris suis legibus ac sacris uti permittebantur. Livius *lib.* VIII. scribit: *Antium nova colonia missa cum eo, ut Antiatibus permitteretur, si & ipsi adscribi vellent.* Coloni *Roma Antium* deducti *Romanis* sacris ac legibus utebantur; veteres vero *Antiates* suas peculiares leges, ac propria sacra servabant. Festus ibidem ait: *Municipalia sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante civitatem Romanam acceptam, quæ observare eos voluerunt Pontifices, & eo modo facere, quo fecerunt antiquitus.* Sigonius *lib.* 1. *de ant. jur. Ital. cap.* 8. scribit *Romanos* in coloniam deductos, *Romana* sacra deseruisse, ac ea servasse, quæ in urbibus, in quas perrexerant, colebantur; sed doctissimi viri
16 errorem *cap.* 4. refellam. Ita in *Etruria Sutrini Nortiam, Vulsinii Nersiam* adorabant, ignorata *Romanis* numina teste Tertulliano *cap.* 24. *Apologetici.* Ex his constat veteres *Pisarum* cives suis legibus ac sacris vivere permissos, cum novos *Roma* colonos accepere, unde *Pisæ* inter municipia à *Festo* recitantur. Qui civitatem *Romanam* indepti erant, poterant *Romæ* magistratus petere, ac suffragium ferre in comitiis, post legem Juliam A. V. 664. promulgatam; cum antea civitas daretur etiam sine suffragio; unde Vellejus *lib.* I. ait: *Sabinis sine suffragio data civitas.* Et postea: *suffragii ferendi jus Sabinis datum.* Cum vero *Romæ* quinque ac triginta Tribus ferrent suffragia, cives urbium, quibus cum latione suffragii civitas dabatur, in aliquam tribum ex illis xxxv. referebantur. Livius *lib.* XXXVIII. *Rogatio perlata est, ut in Æmilia Tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent; atque in his tribubus tum primum ex Valerii plebiscito censi sunt.* Legatur Cicero in *Planciana. Pisanos* in Galeria Tribu censos fuisse docent vetustæ inscriptiones. Apud Gruterum *pag.* 558. 10. hæc militaris legitur.

P. RAMFANIVS
P. F. GAL
CYRINICVS
PISIS
VIXIT. AN. XXIII
MIL. ANN. V. IN COH
VIIII. PR. 7. SALVI
BASSI. H. S. E

Pisis in atrio elegantissimarum ædium *Roncionorum* propter *Arnum* plura *Pisanæ* antiquitatis monumenta servantur, quorum ex uno ac altero Galeria Tribus civibus antiquitus assignata dignoscitur.

V. F.
Q. ANQVIRINIVS. SEC
VNDVS. OCCIA. AGILE
VXOR. Q. ANQVIRINIO
GAL. SEVERO. F. M. D. S. F

Nempe parentes Q. Anquirinio *Galeria*, quæ Tribus illis notis GAL. signatur, acerbo fato defuncto *filio monumentum de suo fecerunt.* Rursus in alia inscriptione ibidem.

D. M.
Q. LARGENNIO
Q. F. GAL. SEVERO
AEDILI. PISAS &c.

Integram inferius exhibebo. Fragmentum alterius epitaphii producit Chimentellius *cap.* III. *de honore Bisellii.*

CONIVGI. SVO C... 17
GAL. PISIS. Q. V...

Aliam inscriptionem *M. Nævii Pisani* itidem è Tribu *Galeria*, capite insequenti producam, quæ V. C. *Chimentellium* fugit. Hic laudato *cap.* 3. scribit: *carere Tribu aut servile, aut peregrinum habebatur*; quod sane falsum est. Nam civis Latinus nec servus erat, nec peregrinus, in nulla tamen Tribu censebatur, quod cives Latini suffragio carebant. Id proxime ex *Livio* indicabam, cujus etiam verba ad hoc ipsum confirmandum exscribo. Hæc *lib.* XXXVIII. ait: *De Formianis Fundanisque municipibus & Arpinatibus C. Valerius Trib. pl. promulgavit, ut iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant civitatem) esset. Huic rogationi quatuor Tribuni pl. quia non ex auctoritate Senatus ferretur, cum intercederent: edocti populi esse, non Senatus jus, suffragium, quibus velit, impertiri, destiterunt incœpto. Rogatio perlata est, ut in Æmilia Tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent; atque in his Tribubus tum primum ex Valerii plebiscito censi sunt.* Ex his intelligimus civitatem cum jure suffragii dare, ac in Tribum referre non ad Senatum, sed ad populum spectasse. Hinc idem *lib.* VIII. scribit: *Romani Acerrani facti, lege ab L. Papyrio prætore lata, quia civitas sine suffragio data.* Solius enim populi jus erat dare civitatem cum suffragio. Ibidem etiam narrat *Livius* A. V. 416. *Fundanis*, ac *Formianis civitatem sine suffragio datam*; *Arpinates* vero A. V. 451. eodem modo civitate donatos *lib.* IX. testatur. Illi vero populi anno Urbis 565. *M. Valerio Messalla* ac *C. Livio Salinatore* jus suffragii obtinuerunt, quo demum anno in *Æmiliam Tribum Formiani* & *Fundani*, in *Corneliam* vero *Arpinates* primum relati sunt. Igitur longo annorum spatio fuerant non servi, non peregrini, sed cives sine suffragio ac Tribu. *Cærites* omnium primi municipes sine jure suffragii facti sunt à *Romanis*, uti scite notat Gellius *lib.* XVI. *cap.* 13. Itaque quamvis *Pisæ* A. V. 574. Latina colonia evaserint, non inde fit consequens, ut eo anno in *Galeriam* tribum coloni relati fuerint; sed id temporis, cum jus civium *Romanorum* cum suffragio *Pisanis* datum fuit. Num vero id privilegii *Pisani* A. V. 665. consecuti fuerint,

rint, cum ob metum belli socialis lege *Julia* universæ *Etruriæ* jus civium *Romanorum* datum est, an antea id obtinuerint, incompertum habeo. Primum illud probabilius dicitur; alterum affirmare, plane divinare sit; quamvis verisimili conjecturæ inniti forte videatur. Etenim cum *Etruscis* atque *Umbris*, ne cum ceteris *Italicis* gentibus, conspirarent, civitas *Romana* data fuisset, novos cives non in XXXV. tribus, quot tunc numerabantur, sed in VIII. recens tum additas, *Romanus* Senatus distribuit, in quibus hi omnium postremi supervacua plerumque suffragia ferrent, antiquis tribubus numero prævalentibus, quæ & priores ad suffragia vocabantur. Quod *Romanorum* consilium cum sibi fraudi esse Latini socii postea cognovissent, novos post biennium tumultus excitarunt conflatore ac duce *L. Cornelio Cinna* Consule A. V. 667. qui novos cives vetustis tribubus miscere pollicitus, ne dum in suffragando postremi essent, nihil in Republica possent, ingentes Urbi tumultus dedit, *Octavio* collega antiquarum tribuum auctoritatem defendente. Hæc scribunt Appianus *lib.* 1. *bel. civ.* & Vellejus *libro* itidem *primo*. Quare si *Pisani* in *Galeriam* Tribum adscripti fuerunt, quæ antiquarum una Tribuum erat, ante bellum *Italicum* sociale,
18 jus civium *Romanorum* indepti videri possint. Hoc tamen est puris putis conjecturis indulgere; nam in tribubus numerandis hærent, ut ajunt, ad aquas. Sigonius *lib.* 1. *de antiquo jure civ. Rom. cap.* 3. & Panvinius *de civit. Rom. pag.* 539. nec vacat rem difficilem hic in examen adducere, cum ex laudatis inscriptionibus aperte colligamus *Pisanos* colonos tribubus *Galeriis* accensitos, quamvis annus, quo eam in Tribum relati fuerint, ignoretur.

Postquam A. V. 574. *Romanorum* colonia *Pisas* deducta fuit, eadem urbs totius veluti provinciæ Metropolis evasit, ut qui antea *Romani* magistratus *Etruriam* sortiri dicebantur, *Pisas* deinceps provinciam obtinerent. Sigonius *lib.* 1. *de antiquo jur. Ital. cap.* 23. scribit *Liguriam Pisarum* nomine à *Romanis* id temporis designatam, uti apud *Livium* legimus *lib.* XXVIII. *Ariminum* (*ita Galliam appellabant*) *Sp. Lucretio obtigit*; cum tamen *Ariminum* non esset urbs *Gallica*, sed *Galliæ* Cisalpinæ contermina, ac prima *Italiæ* urbium ex *Gallia* venientibus occurreret, *Rubicone* supra *Ariminum Italiam* à *Gallia* dividente; unde scribit Lucanus *lib.* 1. de eodem:

— *& Gallica certus*
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.

Hæc quidem recte asseruntur; nam & ante conditam *Pisis* coloniam, *Pisarum* provincia *Livio* locis superius laudatis memoratur, quod nempe ea urbs regioni hostium, contra quos bellum *Romanis* gerendum erat, adjacebat. Et exemplum de *Arimini* provincia hoc ipsum locupletissime probat. Bello secundo *Punico Etruriam* proprætores ac prætores sortiebantur; at *Ligustino* postea bello succedente, non *Etruriam*, sed *Pisas Romani* magistratus sortiri dicebantur. Livius *lib.* XXXIII. *Sortitus est P. Porcius Lecca Pisas, ut ab tergo Liguribus esset.* Idem tamen non semel *Pisas* à *Liguribus* separatim nominat. *Lib.* XXXIII. *Consulibus alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est.* Item *lib.* XLI. ait: *De provinciis deinde consultus Senatus Pisas, & Ligures Consulibus decrevit.* Dein: *Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obvenere*, A. V. 578. quarto à deducta *Pisas* colonia. Et A. 576. Ibidem: *Semel*, inquit Livius, *decretum est, ut T. Claudius prætor militibus legionis* IV. *& sociûm Latini nominis quinque millibus, equitum* CCL. *Pisas ut convenirent ediceret, eamque provinciam, dum consul inde abes-*

A *set, tutaretur.* Et postea: *Nero paludatus Pisas in provinciam est profectus.* Sigonius *in notis Livianis* recte tradit *Claudium Neronem Etruriam provinciam* sortitum, ut plane constet id temporis non tantum *Ligures*, sed ipsam *Etruriam Pisarum* nomine appellatam. Cum vero *Ligustina* bella per annos circiter LXXX. duraverint, *Pisis* hiemabant Prætores, Consules, Proconsules, ac legiones, uti ex laudatis *Livii* testimoniis patuit, quibus ex *lib.* XLII. adde: *Legionibus Pisas in hibernacula missis &c.* Hinc ingens urbi decus accedebat, cum toties magistratuum fasces, ac legionum aquilæ, formidata Orbi *Romanorum* insignia, intra *Pisana* mœnia cernerentur. *Liguribus*
B tandem domitis, *M. Æmilius Scaurus*, qui consulatum gessit A. V. 639. *viam Æmiliam stravit, quæ per Pisas & Lunam usque Sabbatios; indeque Derthonam venit*; quæ *Strabonis* verba sunt *lib.* V. Cum lustro LXVII. à Censoribus *P. Licinio Crasso*, & *L. Julio Cæsare* A. V. 665. universæ *Etruriæ* civitas *Romana* cum jure suffragii data fuerit, nulli deinceps in *Etruriam Romani* magistratus missi sunt, ac *Pisæ* erant finitimæ provinciæ *Galliæ Cisalpinæ*, quo nomine *Liguria* etiam veniebat; *Lucâ* enim decem tantum milliariis *Pi-* 19
sis distans, erat sub jurisdictione proconsulis *Gal-*
C *liæ Cisalpinæ.* Suetonius de *Cæsare Galliæ* proconsule *cap.* 24. scribit: *Crassum Pompejumque in urbem provinciæ suæ Lucam extractos, compulit, ut detrudendi Domitii causa, consulatum alterum peterent.* *Ciceroni* tamen major fides habenda, qui de *Pompejo* scribit ad *P. Lentulum lib.* 1. *fam. ep.* 9. *eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit: ubi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum ante vidisset.* *Ravenna* altera erat *Galliæ Cisalpinæ* urbs in provinciæ finibus sita versus *Ariminum*, ubi *Crassus Cæsarem* convenit, uti postea eundem *Lucæ Pompejus* adivit.

D

CAP. II.

Coloniæ militares à Sylla *primum deductæ.* Pisæ *colonia militaris constituta à* Cæsare, *vel ab* Augusto, Julia Opsequens *nuncupatur.* *Vetustæ* Pisarum *familiæ ex utroque Cæsarum Cenotaphio, aliisque vetustis epitaphiis producuntur.*

Cum *Romana* plebs adeo excresceret, ut urbano agro ali non posset, urbes vero in ditionem populi *Romani* redactæ, diuturnioribus bellorum calamitatibus afflictæ, civium infrequentia laborarent, è re visum fuit ex urbe atque agro *Romano* colonos in devicta oppida destinare. Hinc
E *Rullus* tanta contentione agrariam legem promovebat, *ut sentina urbis exhauriretur, & Italiæ solitudo frequentaretur*, teste *Cicerone* orat. in eundem, qui in altera ad populum habita notat colonias sic *idoneis in locis à Romanis collocatas, ut esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperii viderentur.* Etenim recentes coloni, tum urbes in officio continebant, tum etiam finitimorum hostium incursiones reprimebant. Hæ civium *Romanorum* coloniæ nuncupatæ. *Sylla* dictator militum etiam colonias invexit, in quas non plebem urbanam, sed suos milites deduxit. Is enim cum ingenti civium edita strage, plus unus quam uni-
F versa Respublica posset, partam sibi armis potestatem armis pariter servandam ducens, milites quorum opera ad tantæ potentiæ fastigium evaserat, colonos varias in urbes deduxit, ut *opportunis in locis dispositi in ipsius potestate Italiam continerent, translatis ad eos veterum possessorum prædiis.* Appiani verba sunt *lib.* 1. *bel. civ. pag.* 410. Horum plerosque in *Etruriam* misit, quos postea *Catilina* suas in partes pellexit, eosdemque hisce Cicero *in Catil.* 2. describit: *Hi sunt homines ex*

his coloniis, quos Fesulis Sylla constituit, quos ego A
universos cives esse optimos & fortissimos sentio; sed
tamen hi sunt coloni, qui se insperatis, repentinisque
pecuniis sumptuosius insolentiusque jactarunt: hi dum
ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis, fa-
miliis magnis, conviviis, apparatibus delectantur,
in tantum æs alienum inciderunt, uti, si salvi esse
velint, Sylla sit iis ab inferis excitandus. Sane cen-
tum ac viginti hominum millia eo latrocinio a-
gros, exclusis antiquis possessoribus, obtinuere.
Nunquam exempla ibi consistunt, unde cœpe-
runt; nec quisquam sibi turpe ducit quod alteri
utile fuit. Hinc cum *Julius Cæsar* orbis *Romani*
imperium occupare ambitiosa mente agitaret, B
20 *Syllæ* exemplis insistens, militum benevolentiam
profusis largitionibus sibi conciliavit. Ille legio-
nibus stipendium in perpetuum duplicavit ex Sue-
tonio *cap.* 26. idem bello civili exorto, effractis
ærarii postibus, publicam pecuniam in milites
erogavit, ac instante maximo prœlio ad *Pharsa-*
lum, ingentibus promissis suorum animos imple-
vit, quæ cum postea victor non solveret, miles
tumultuari cœpit, missionem petere, palamque
conqueri pollicita ad *Pharsalum* necdum exsoluta.
Cæsar, concione militum advocata, *missionem*,
inquit, *vobis do; redditurus tamen & promissa si-*
mul ac reversus fuero ex Africa; dabo & agros omni- C
bus finito bello, non ut Sylla ereptos aliis, & colonos
miscendo spoliatis, ad alendam utrorumque simulta-
tem perpetuam; sed agrum publicum, & meas pri-
vatas possessiones dividam: & si non suffecerint, emam
meis pecuniis. Hac agrorum spe lactati milites,
in *Africam* primum contra *Scipionis* ac *Catonis*
exercitum, dein in *Hispaniam* contra *Pompei* fi-
lios se duci passi sunt. *Cæsar* toto *Romano* Orbe
bellis civilibus, magna felicitate, profligatis, an-
no Urbis 709. *Romam* reversus, cum quatuor,
variante pompa, triumphos egisset, milites agris
donatos in colonias passim per *Italiam* deduxit.
Ceterum in hisce militaribus coloniis condendis, D
neutiquam obligatam fidem implevit; nam cum
nec ager publicus sufficeret, nec tantum pecuniæ
Cæsar possideret, qua agros à privatis dominis re-
dimeret, Proprætores deducendis coloniis impo-
suit, qui vetustis possessoribus per summam inju-
riam ejectis, in eorundem agros veteranos indu-
cerent. Horum auctor est *Brutus* in concione,
quam occiso *Cæsare*, recitavit: *In ipsa*, inquit,
Italia nihil commerita, non jure belli, sed more la-
trocinii, veteribus possessoribus ademerunt agros, do-
mos, sacra, fana, quæ ne exteris quidem adimi-
mus, contenti decimis fructuum. At isti diviserunt
vobis agros vestrorum popularium, auspiciis ipsius E
Cæsaris, sociorum expeditionis Gallicæ, qui vos vo-
tis pro victoria vestra nuncupatis, profecuti, & pa-
rum securos ab illis, qui coacti sunt agris cedere. Ap-
pianus *lib.* II. *bel. civil. pag.* 516. Suetonius *cap.*
38. secus scribere videtur, de Cæsare inquiens:
Veteranis legionibus agros assignavit, sed non conti-
nuos, ne quis possessorum expelleretur. Verum hæc
intelligenda sunt de priori agrorum designatione,
quam anno V. 707. ante bellum Africanum *Cæ-*
sar peregit, uti diserte testatur Dio *lib.* XLII. *U-*
niversis, inquit, *agros partim publicos, partim suos*
assignavit, aliis alio collocatis, longissimeque à se
invicem distractis, ne si unum locum occupassent, vel F
finitimis terrori, vel ad novas denuo res conandas
parati esse possent. Hæc statim gesta testatur eo
anno, quo jam desinente *Calenus* & *Vatinius* con-
sulum nomen habuere, nempe A. U. 707. Ex
his patet id temporis à *Cæsare* nullam militarem
coloniam deductam, cum milites sub vexillo unum
in oppidum haud deducti sint, sed in disjunctos
agros partim publicos, partim à *Cæsare* antea pos-
sessos, sparsi fuerint. Itaque post biennium mi-
litum coloniæ in *Italia* à *Cæsare* deductæ sunt, de
quibus *Bruti* querelas audivimus. De hac agro-
rum divisione loquitur Cicero *lib.* IX. *fam. epist.*
17. ad *Pætum*, scribens: *Vejentem quidem agrum*
& Capenatem metiuntur; cum *Pætus* ab ipso per
literas petiisset, *quid de istis municipiis & agris fu-*
turum putaret. *Grævius* V. C. qui nuper erudi-
tissimis notis *Ciceronis* volumina summa cum lau-
de ilustravit, putat memoratam epistolam scri-
ptam fuisse A. V. 708. cum *Cæsar* ex *Africa Ro-*
mam victor reversus esset. Verum *Dio* ac *Appia-*
nus nullos eo anno agros militibus divisos scribunt,
sed A. V. 709. postquam idem *Cæsar Pompei* li- 21
beris in *Hispania* profligatis, in urbem rediit.
Cicero in eadem epistola ait: *Primum quia de lu-*
cro prope jam quadriennium vivimus, si aut hoc lu-
crum est, aut hæc vita, superstitem Reipublicæ vi-
vere. At prœlio *Pharsalico* A. V. 706. res pu-
blica interiit, ad unum *Cæsarem* delata. Itaque
data est ea ad *Pætum* epistola A. V. 709. quarto
jam inito post cladem *Pharsalicam*. Et quidem
in *Etruria* agros divisos eo anno 709. constat ex
literis Ciceronis *lib.* XIII. ad *Valerium Orcam*,
quarum mox verba proferam; in iis enim *C. Cur-*
tii agros *Valerio* commendat, ne militibus tra-
dantur, quod *hoc*, inquit, *tempore cum Cæsar in*
Senatum legit. At Dio *lib.* XLIII. ad A. V. 709.
cetera inter gesta *Cæsari*, postquam mense Octo-
bri *Romam* post victoriam *Hispanicam* reversus
fuisset, ait: *Adscripsit etiam complures in Senatum,*
nullo in discrimine ponens sive quis miles esset, sive
libertinus, adeo ut summa Senatorum DCCC. fuerit.
Hinc recte idem vir doctissimus eam ad *Valerium*
epistolam A. V. 709. scriptam affirmavit. At
hoc pariter anno data est altera ad *Pætum*; ete-
nim ne ad annum 707. quo prior agrorum divisio
jussu *Cæsaris* peracta est, retrahatur, vetat qua-
driennium ab eversa Republica ibidem à *Cicerone*
memoratum.

Cæterum notandum venit in hisce coloniis con-
dendis callidum *Cæsaris* consilium, qui easdem
ita per *Italiam* distribuit, ut vel in vicinia funda-
tæ, subitario sibi præsidio essent, si quæ contra
ipsum seditio *Romæ* excitaretur; vel iis in locis
collocatæ, per quæ *Romam* iter erat, ne Senatus
ab iis, qui extra *Italiam* in *Romanis* provinciis
magistratus gerebant, auxiliares suppetias pro li-
bertate restituenda, sperare posset. Has vero
colonias vulgo *Julias* de nomine conditoris appel-
latas indicat *Vellejus*, coloniarum *militarium*, in-
quiens, *& causæ, & auctores, & ipsarum præful-*
gent nomina; & Josephus contra Appionem, *o-*
mnes, ait, *qui in colonias vocati sunt, licet multum*
genere differant, à conditoribus sortiri nomen. *An-*
tonius in oratione funebri de laudibus *Cæsaris*,
cum dixisset *Æneæ* posteros *Lavinii* atque *Albæ*
regnasse, *Cæsarem*, inquit, *colonias etiam majo-*
res his urbibus, quarum illi reges fuerant, deduxisse.
Ex Dione *lib.* XLIV. Ex vetustis inscriptionibus
aliquot coloniæ *Italiæ* innotescunt. *Fanum For-*
tunæ Gruteri *pag.* 416. 8. COL. JUL. FANE-
STRIS. & *pag.* 475. 7. *Julius Titalenus* dicitur
oriundus COLONIA. JULIA. FANO. FOR-
TUNÆ. Hæc urbs est maritima prope *Me-*
taurum, ac viæ insidet, qua per angustias mon-
tium iter *Romam* aperitur. *pag.* 351. 1. COL.
JUL. HISPELLI. Jacebat hæc urbs loco mu-
nitissimo inter *Perusiam* & *Fulgineum*, partemque
Etruriæ atque *Umbriæ* in officio erga *Cæsarem*
continebat. *Sutrium* civitas antiquissima prope
Urbem *Cassiæ* viæ imposita, *pag.* 303. appellatur
COLONIA CONJUNC. JULIA. Præterea
Julia Derthona, ubi *Æmilia* via desinebat, atque
in *Ligures* & *Etruriam* ducebat, ab eodem colo-
nia deducta fuit. Plures etiam milites colonos
aliis

aliis urbibus adscripsit, nempe *Casilino*, *Calatiæ*, *Æserniæ*, *Lanuvio*, *Sinuessæ*, quæ *pag.* 109. 8. COLONIA JULIA FELIX nuncupatur, quod cognomen *Capua*, quam *Cæsar* in suo consulatu coloniam civium *Romanorum* condiderat, antea obtinuerat.

Pisas militum coloniam ab eodem Imperatore deductam cenotaphium *Lucii Cæsaris* hoc demum sæculo indicavit, cum id hactenus incompertum fuerit. Etenim in calce ejusdem jubentur *Pisani* legati Augustum adire petituri ab eo, ut COLONIS JULIENSIBUS COLONIÆ OPSEQUENTI JULIÆ PISANÆ inferias *Lucii* Manibus perpetuas juxta Coloniæ decretum, facere permittat. Auctor est *Cicero Q. Valerium*
22 *Orcam* proprætorem in *Etruriam* à *Cæsare* missum, ut veteranos in agrum *Volaterranum* deduceret; nam *lib.* XIII. *fam. epist.* 4. ad eundem *Valerium* ait: *abs te peto, ut ita de Volaterranis merere, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio præpositum esse.* In epistola sequenti commendat *Valerio* agros *C. Curtii* Senatoris Romani: *is enim*, ait, *habet in Volaterrano possessionem, cum in eam tanquam è naufragio reliquias contulisset. Hoc tamen tempore eum Cæsar in Senatum legit, quem ordinem ille, ista possessione amissa, tueri vix potest.* Et postea: *Minimeque convenit ex eo agro, qui Cæsaris jussu dividitur, eum moveri; qui Cæsaris beneficio Senator sit.* Quare si ipsis Senatoribus in agris militibus distribuendis detrimentum inferebatur, consequens fit, ut municipales viri ingentem avitorum prædiorum jacturam subierint, qualem in laudata concione *Brutus* exposuit. *Arretium* quoque militarem coloniam à *Cæsare* deductam existimo; nam Plinio *lib.* III. *cap.* 5. memorantur *Arretini veteres*, *Arretini Fidentes*, *Arretini Julienses*, ut eadem urbs dicta fuerit *colonia Fidens Julia*, quemadmodum Pisæ *colonia Opsequens Julia*, quarum civitatum agros non Triumviri, veteri Reip. instituto, sed unus *Valerius* à Cæsare *rem magnam atque difficilem*, ut idem ait *Tullius*, jussus perficere, veteranis divisit. Equidem *Etruria* haud tanta sibi à *Cæsare* mala timebat, quod sub initium belli civilis in ejusdem partes transierat, teste Cicerone *lib.* VI. *fam. ep. 6. ad A. Cæcinam* de *Cæsare* hæc scribente: *Præterea cedit multorum justis & officio incensis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus; in quo vehementer eum consentiens Etruria movebit.* Plinius *lib.* VII. *cap.* 53. scribit: *Nullis evidentibus causis obiere, dum calceantur matutino, duo Cæsares; prætor, & prætura perfunctus Dictatoris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ.* Hinc forte *Cæsar* Dictator *Pisas Caji* patris funere nobilitatas, honoris gratia, in *Juliam* coloniam erexit; quamvis, ut ego quidem arbitror, *Pisanam* coloniam non ob paterni obitus locum nobilitandum, sed ad veteranorum cupiditates satiandas, ille condiderit; nihil enim *Cæsar* à defuncto olim genitore commodi, at plurimum sibi præsidii à superstite milite sperabat.

Ceterum hæc non tam certa mihi videntur, quin colonia *Julia Pisana* æque ac commode ab *Augusto* deducta, atque ab eodem nomen sortita dici possit. Nam cum ille A. V. 710. testamento *Cæsaris* adoptatus, in familiam *Juliam* transierit, *Cajus Julius Cæsar Octavianus* dictus fuit; unde & coloniæ pleræque ab ipso deductæ, *Juliæ* nuncupatæ sunt. Plinius *lib.* V. *cap.* I. ait: *Colonia Augusti Julia Constantia*; & statim: *Altera Augusti colonia est Baba, Julia Campestris appellata.* Ita etiam *Agrippa*, cum comitium in campo Martio tabulis lapideis ac picturis exornasset, *Septa Julia ab Augusto cognominavit*; ex Dione *lib.* LIII. Equidem *Julium* cognomen qui-
A busdam coloniis impositum, viros eruditos in errorem induxit. Nam doctissimus Spanhemius *disp. 9. de præst.* & *usu numism. Tingim Mauritaniæ* urbem deductam à *Julio Cæsare* coloniam scripsit, quod in rarissimo CHRISTINÆ Augustæ numismate legitur: JUL. TRA. nempe *Julia Traducta.* At lapsum insignis antiquarii inferius *dissert.* 2. *cap.* 1. ostendam. Patinus V. C. in *notis ad cap.* 42. *Suetonii in Julio*, quod nummus cum epigraphe COL. JUL. BER. legitur scalptus, scribit *Berytum Phœniciæ* urbem unam fuisse coloniarum transmarinarum, in quas *Julius Cæsar* colonos misit. Verum hanc urbem non *Ju-*
B *lii*, sed *Augusti* coloniam fuisse tradit Ulpianus *de censibus*, hæc de *Beryto* scribens: *Augusti beneficiis gratiosa; & ut Divus Hadrianus* 23
in quadam oratione ait, Augustana colonia, *quæ jus Italicum habet.* Eusebius in Chronico anno tertio Olympiadis 191. V. C. 740. ait: *Coloniæ Berytum & Patras deductæ.* In Ancyrano lapide dicuntur militares coloniæ ab Augusto conditæ *M. Crasso & Cn. Cornelio Lentulo Coss.* qui A. V. 740. magistratum gesserunt. Strabo *lib.* XVI. *pag.* 520. scribit: *Berytus à Triphone diruta, nunc vero à Romanis instaurata, duabus legionibus ibi ab Agrippa collocatis.* Et sane eo A. V. 740.
C *Agrippa Asiæ* ac *Syriæ* præerat, quo etiam anno colonos *Augusti* jussu, *Berytum* misit. Denique in Cimeliis Mediceis servantur duo rara numismata *Elagabali*, & *Gordiani* Imperatorum cum epigraphe in postica: COL. JUL. AUG. FEL. BER. *Colonia Julia Augusta Felix Berytus.* Plinius *lib.* V. *cap.* 20. ait: *Berytus colonia quæ* Felix Julia *appellatur.* Hunc quoque lapidem offendit *Spanhemius* scribens *dissert.* IX. *pag.* 768. *Uticam* municipium à *Julio Cæsare* in *Africa* constitutum ex nummo regio inscripto: MUNICIP. JUL. UTICEN. DD. P. Verum Dio *lib.*
D XLIX. ad A. V. 717. de *Augusto* scribit: *Uticensibus civitatem dedit.* Cum vero *Romana* civitas daretur, ut cives jure coloniæ, vel municipii uterentur, ex laudato nummo constat *Uticensibus* cum jure municipii *Romanam* civitatem ab *Augusto* datam, non vero à *Julio Cæsare*, uti vir eruditus opinabatur. Plinius *lib.* V. *cap.* 4. ait: *Utica civium Romanorum*, nempe municipium, non autem colonia. *Fanum Fortunæ* prope *Metaurum Juliam* coloniam nuncupatum vetustæ inscriptiones docent. Panvinius in *libro de imp. Rom.* ubi colonias recenset, de eadem ait: *Hanc ab Augusto deductam nomen declarat.* At Sigonius *lib.* III. *de antiq. jur. Ital. cap.* 4. putat à *Cæsare* Dictato-
E re *Fanum ac reliquas etiam, quæ Julio nomine sunt affectæ, ab eodem esse deductas.* Ex his constat *Julium* cognomen coloniis impositum tum eas designare, in quas *Julius Cæsar* colonos adscripsit, tum etiam alias, quas *Augustus* deduxit. Chimentellius *cap.* 7. *de honore Bisellii*, *Pisani*, inquit, *ab Augusto & ejus domo, aut (quod multæ tunc fecerunt coloniæ) ad splendorem & opinionem dignitatis aucupandam, nomen Juliæ & Juliensis coloniæ affectaverunt. Cum enim in gentem Juliam transierit Augustus, in hanc ipsam appellationem migraverunt coloniæ addictiores.* Hæc ille, ne
F quidem de *Julio* Dictatore *Pisanæ* coloniæ militaris deductore suspicatus. At secus ea ætate contigisse auctor est Dio *lib.* LIV. ad A. V. 739. *cognomina*, inquit, *etiam urbium honoris causa Senatus eis imposuit, & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent, delegerunt.* Verum *lib.* XLVII. *de Tarsensibus*, quorum urbs erat metropolis Ciliciæ, scribit: *Adeo Cæsari priori, ac ejus gratia etiam posteriori favebant, ut urbem suam pro Tarso Juliopolim vocaverint. Augustus* in triumviratu, ante pugnam *Philippensem*, præter

alia victoriæ præmia, militibus octodecim colonias promisit *Italicarum urbium tam opibus quam agri bonitate ac ædificiorum pulchritudine præcellentium:* ex Appiano *lib.* IV. *bel. civ. pag.* 591. quas inter numerat *Capuam*, *Rhegium*, *Venusiam*, *Beneventum*, *Nuceriam*, *Ariminum*, *Viboniam*. Centum ac septuaginta militum millia in agros deducenda erant ex eodem *lib.* V. *pag.* 674. nempe legiones XXVIII. cum suis appendicibus. Parta tamen victoria, legionibus XXXIV. agros in *Italia Augustus* divisit. Idem *pag.* 684. Hæ tamen militum coloniæ non Augustæ, sed Triumvirales dictæ sunt, quarum plerasque *Frontinus* recenset, ac eas inter *Florentiam*, qua in urbe *Italicarum* pulcherrima, hæc ipsa in literas
24 mitto. Cum vero *Augustus Lepido* in ordinem redacto, ac postea victo apud *Actium Antonio*, totius Romani Orbis imperium occupasset, plures in *Italia* colonias militares erexit. Dio *lib.* LI. ad A. V. 724. scribit *Augustum* post victoriam Actiacam *Brundusium* reversum, militibus *qui omnibus secum bellis fuissent, agrum divisisse. Nam eos conventus Italiæ, qui Antonii rebus studuissent, extorres egerat, militibusque agros eorum donaverat, extorrium autem plerique Dyrrachium, Philippos, & alia opida habitanda concessit: reliquis pecuniam pro agro, aut numeravit, aut numeraturum promisit.* Hæc ipsa mirifice firmat marmor Ancyranum, in quo Gruteri *pag.* 231. hæc *Augusti* verba leguntur.

EA. MILLIA. HOMINVM. PAVLLO. PLVRA. QVAM. DVCENTA. FVERVNT. AGRIS. QVOS. IN. CONSVLATV. MEO. QVARTO. ET. POSTEA. CONSVLIBVS. MARCO. ET. CN. LENTVLO. AVGVRE. ADSIGNAVI. MILITIBVS. SOLVI. MVNICIPIIS.

Anno Urbis 724. *Augustus* quartum consulatum gessit, quo quidem anno militum colonias in *Italia* deduxit. Alias postea erexit A. V. 740. *M. Licinio Crasso* & *Cn. Lentulo* Augure Coss. Præterea colonias etiam fundavit *Claudio Nerone* iterum & *Pisone* Coss. A. U. 747. & quosdam anno sequenti; ac denique *L. Caninio Gallo* ac *Q. Fabricio* suffectis consulibus A. V. 752. quæ omnia in eadem inscriptione Ancyrana afferuntur. Suetonius in Augusto *cap.* 46. ait: *Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum abs se, frequentavit, operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit: etiam jure ac dignatione Urbi quodammodo pro parte aliqua adæquavit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata, Romam mitterent.* Quænam vero octo istæ ac viginti coloniæ ab *Augusto* deductæ in *Italia* fuerint, nondum pleno numero accepimus. Frontinus in *libello de coloniis*, XII. designavit. Sigonius *Capuam*, & *Augustam Taurinorum* addit. Ex opere Gruteriano habemus *pag.* 492. 5. *Coloniam Augustam Ariminum. pag.* 164. 7. *Augusta Perusia* legitur. *pag.* 1085. 14. *Colonia Felix Nolana. pag.* 492. 5. *Colonia Julia Augusta Parma. pag.* 484. 3. *Colonia Augusta Laurentum.* In arcu etiam *Veronæ*, quæ mihi patria est, legitur: COLONIA AUGUSTA VERONA; quæ inscriptio dicata est *Valeriano* II. & *Lucillo* Coss. *Gallieno* imperante. Hisce autem militum coloniis Augustanis *Pisæ* forte adjungi possint, cujus tamen rei præter coloniæ *Juliæ* cognomen *Pisanæ* urbi impositum, testem appellare non possumus. In utroque ce-
A notaphio *Pisano* jubentur legati decurionum decretum ab *Augusto* ratum habendum, *Romam* deferre. In *Cajano* quidem rogatur T. Statulenus Junctus, *ut cum legatis excusata præsenti Coloniæ necessitate, hoc officium publicum & voluntatem, libello reddito Imp. Cæsari Augusto &c. indicet.* Quam legem conditis abs se coloniis *Augustus* imposuerat, uti ex *Suetonio* proxime adnotabam.

Doctissimus *Chimentellius* superius laudatus, ait non putare se *iterum Pisas sub Augusto scriptos fuisse Colonos, nec enim finerent historiæ id à nobis ignorari.* Vir insignis tunc de militaribus coloniis haud cogitabat, quarum tamen *auctores &*
B *ipsarum præfulgent nomina*, ut inquit Vellejus *lib.* I. Itaque cognomen *Julium Pisanæ* coloniæ superadditum, eandem vel à *Julio*, vel ab Augu- 25
sto novis colonis auctam indicat. Porro quot coloniæ ab alterutro conditæ ex solis nummorum, aut lapidum inscriptionibus intelliguntur, quarum tamen nulla apud Scriptores memoria reperitur, cum Augusteæ ætatis historiæ latine scriptæ perierint? Quinam historici *Parmam*, *Perusiam*, *Veronam* deductas ab eodem Imperatore colonias testantur? *Suetonius* scribit a *Julio Cæsare* LXXX. millia civium in transmarinas colonias missos, quarum tamen numerus apud scriptores
C deficit, ac ex numismatum tantum epigraphis aliqua saltem parte suppleri potest. Equidem civibus coloniarum bello vel pestilentia ad paucos redactis, in easdem urbes à Triumviris novi iterum coloni deducebantur. Livius *lib.* II. ait: *Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, suppleto numero colonorum, iterum deducta est.* Et *lib.* XXXVII. *Cum legati Placentinorum & Cremonensium dicerent colonos passim belli casibus, alios morbis absumptos, alios accolarum Gallorum tædio defecisse, L. Lælius consul sex millia familiarum scripsit, qui per Triumviros in colonias deducerentur.* At quot millia civium tota passim
D *Italia* bella civilia ab A. V. 706. usque ad annum 724. absumpserint, ex *Cæsaris* Dictatoris censu *Romæ* peracto, abunde intelligimus. Nam in censu A. V. 708. qui tertius erat belli civilis, *centum & quinquaginta hominum millia reperta sunt, cum antea CCCXX. millia fuissent. Tam magnam cladem, tantasque populi strages intestina mala pe perunt præter reliquas Italiæ ac provinciarum vastitates.* Ita Plutarchus in *Cæsare*, Livius *lib.* CXV. Appianus *lib.* II. *bel. civil. pag.* 492. Itaque cum coloniæ *Italiæ* tot delectibus per bella civilia ex-
E haustæ essent, *Augustus*, pace demum parta, militibus in easdem missis, frequentandas curavit; quo quidem facto & militum cupiditati, ac coloniarum infrequentiæ consuluit. Cum *M. Antonius* consul ad *Ciceronem* scripsisset, num coloniam iterum *Capuam* deducere posset, Cicero, *negavi*, inquit, *in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci; colonos novos adscribi posse rescripsi.* Hæc ille in *Philip.* II. ubi in *Antonium* invectus ait: *Tu autem insolentia elatus, omni auspiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis ante annis deducta, ut vexillum videres, & aratrum circumduceres, cujus quidem vomere portam*
F *Capuæ pene perstrinxisti, ut florentis coloniæ territorium minueretur.* De Augusto scribit Dio in fine *lib.* LII. *Carthaginem quoque denuo coloniam deduxit, quia Lepidus partem ejus cum habitatoribus orbasset, videbatur jus coloniæ dissolvisse.* Profecto in iterata *Carthaginiensis* coloniæ deductione solitas cæremonias peractas, testatur Tertullianus *cap.* I. *de pallio* scribens: *Ubi mœnia Statilius Taurus imposuit, solemnia Sentius Saturninus enarravit.* Cum *Antonius* Triumvir milites *Bononiam* colonos deduxisset, Augustus *Bononiam iterum coloniam*

A *loniam militibus constituit, ut à se id beneficium habere videretur.* Dio *lib.* L. Immo intra paucos annos *Capuam* ter coloniam deductam accipimus. In eam *Cæsar* in suo consulatu A. V. 695. cives *Romanos* misit. Eandem Triumviri militum coloniam iterum fecere ex Appiano *lib.* IV. *pag.* 591. Denique etiam *Augustus*, hæc Plinio scribente *lib.* XVIII. *cap.* II. *Extat D. Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis numerari jussit à fisco suo, coloniam deducens Capuam.* Dio etiam *lib.* XLIX. auctor est, *Augustum* post *Sextum Pompejum* classe ac terrestribus copiis exutum, agros militibus paullo post divisisse; & cum ager pu-
B 26 blicus non sufficeret, *alios*, inquit, *etiam coemit, multos verò à Campanis iis qui Capuam colebant, quorum urbs colonis multis indigebat*; quamvis *Cæsar* in *Stellatem* ac *Campanum* agrum XX. millia civium, quibus terni pluresve liberi essent, colonos misisset. Tantam *Campaniæ* cladem civile bellum intulerat. Hanc quoque colonici agri solitudinem, seu infrequentiam auxerat militum in eosdem agros deductorum avaritia. Nam *Cæsar* Dictator militum colonias deducens, inter cetera legis agrariæ capita novis colonis indixerat, ne ante vigesimum annum portiones suas venderent, teste Appiano *lib.* III. *bel. civ. pag.* 539. At post
C *Cæsaris* cædem, bellis civilibus in *Italia* primum, dein per Romanum Orbem sævientibus, milites nuper in agros deducti, pecuniæ largitione empti, ac prædarum spe allecti, venditis agris, ingenti numero militiam repetebant. Et quidem A. V. 713. *L. Antonio* consule à juniore *Cæsare* intra *Perusiæ* mœnia obsesso, tota passim *Italia* veterani ex agris ad castra ingentium prœmiorum pollicitatione evocabantur. Hinc *Cæsare* ipso, *M. Agrippa*, ac *Salvidieno* ejusdem legatis; illinc vero *Asinio Pollione*, *P. Ventidio*, ac *Munatio Planco*, qui *Antonii* partes fovebant, tota passim *Italia* militum delectus habentibus, coloniarum agri pene deserti relinquebantur. Novo postea
D bello contra *Sex. Pompejum* exorto, cum *Menas Pompejanæ* classis præfectus in maritimam *Etruriam* impetum fecisset, teste Dione *lib.* XLVIII. *Pisanum* agrum non levi clade affecit, *Corsica* præsertim proxima eidem insula, ac *Sardinia* in *Pompeji* ditionem redactis. Cum vero proditione *Menodori*, utramque insulam *Augustus* recuperasset, maritimam classem eidem *Menodoro* ac *Calvisio Sabino* in *Etruria* adornandam injunxit, ex Appiano *lib.* V. *pag.* 718. & hanc quidem in *Pisano* portu instructam nullus inficias ibit, cum ea in urbe navalia antiquitus extructa extarent, *Clau-*
E *diano* postea etiam laudata de bello *Gildonico* canenti:

—— *nec Alpheæ capiunt navalia Pisæ.*

Hinc colonorum plurimi inter classiarios relati, servi vero remigio deputati sunt; magna interim agri *Pisani* parte colonis orbata, quorum sane pauci ad patrios lares redierunt; nam paullo post eadem classis è *Pisano* portu solvens, partim sinistris prœliis, partim improvisis tempestatibus pessum ivit, uti fusius describunt Appianus *lib.* V. & Dio *lib.* XLVIII. Ex his satis probabiliter deduci potest, iterum ab *Augusto*, sopitis bellis civilibus, militum coloniam *Pisis* constitutam, quod
F magnam veterum colonorum partem civilia bella absumpserant, urbe tum infrequenti, ac parte agri inculta. Ita in tanta antiquorum scriptorum inopia conjecturis indulgere liceat, cum plane incertum sit, num *Cæsar*, vel *Augustus* militum coloniam *Pisas* miserit, idque *Julium* cognomen eidem urbi impositum sub dubio, uti ostendi, relinquat. Quod autem navalium *Pisarum* mentio proxime incidit, haud omittendam duxi insignem eorundem memoriam, quæ in vetustis inscriptionibus occurrit apud Gruterum *pag.* cIↃXXXI. 5.

M. NÆVIVS. M. F
GAL. RESTITVTVS
MIL. COH. X. PR. H. AQ
QVI. RELIQ. TESTAM. COLL
FABR. NAVAL. PIS. STATIONI
VETVSTISS. ET. PIS. H-S. IIII
N. EX. CVI. REDITV. PA 27
RENTAL. ET. ROSAR. QVOT
ANN. AT. SEPVLCHRVM
SVVM CELEBRARENT. QVOT
SI. FACTVM. AB. EIS. NON
ESSET. TVNC. EA. IPSA. CON
DICTIONE. FABR. TIG. PIS
ACCEPT. PRO. POENA. A
FABR. NAV. H-S. IIII. N. IPSI
CELEBRARE. DEBEBVNT

M. Nævius Restitutus è Galeria tribu *Pisana*, *miles cohortis decimæ Prætoriæ*, testamento reliquisse dicitur *collegio Fabrum navalium PISANÆ STATIONIS VETUSTISSIMÆ IV. millia sestertia nummum*, nempe scutatos *Romanæ* monetæ centum, cum eo, ut quotannis ad ipsius sepulcrum parentalia & rosarium celebrarent, hoc est, annuas inferias sibi mittentes, rosis tumulum conspergerent; quæ sacra funebria si iidem omisissent, tunc collegium *Fabrum Tignariorum* PISARUM eadem perageret, quatuor millibus H-S. mulctæ nomine à Fabris Navalibus acceptis. Illæ literæ tertii versus H. AQ. significant: HIC AQUIESCIT, uti ex altero *Pisano* epitaphio, aliisque *cap.* 3. monstrabo. Ex hoc autem militari epitaphio constat *Næviorum* familiam *Pisis* fuisse, quæ iis, quas eadem in colonia extitisse proxime dicam, accensenda est. Rursus patet *Pisanos* fuisse è tribu *Galeria*, quod ex pluribus aliis inscriptis antiquitus saxis superius ostendi. At ex eodem epitaphio antiquitas navalium *Pisanorum* præsertim colligitur; siquidem *Pisana Statio vetustissima* ibidem nuncupatur, ubi erat collegium *Fabrum Navalium*, qui naves ibidem fabricabant. Fabri Tignarii memorantur *L.* 2. *de excusat. art. Cod. T.* ac passim occurrunt in vetustis inscriptionibus, in quibus etiam *pag.* 168. 6. dicuntur *Tignuarii*. Vide *pag.* 99. 9. 194. 2. 235. 7. & alibi in thesauro Gruteriano.

Quædam Coloniæ à *Julio Cæsare* deductæ, ut ab Augustæis discernerentur, Juliæ Paternæ nuncupatæ sunt. Gruteri *pag.* 229. COL. JUL. PATER. NARB. MART. *Colonia Julia Paterna Narbo Martia. Narbonem* primam in *Gallia Romanorum* coloniam deduxerat A. V. 636. *Q. Marcius* Rex, cum eo anno consul *Galliam* provinciam obtineret, ex Eutropio *lib.* IV. & Velleio *lib.* I. *Cajus Cæsar* confecto bello *Alexandrino*, decimæ legionis milites *Narbonem* colonos misit, deductore *Ti. Nerone Tiberii* Imp. patre, teste *Suetonio* in *Tiberio cap.* 4. ubi de illo ait: *Ad deducendas in Gallia colonias, in queis Narbona & Arelate erant, missus est.* Quare *Arelatensis* etiam colonia nuncupatur in vetustis saxis Gruteri *pag.* 448. 5. COL. JUL. PAT. AR. quod à *Julio* patre milites *Arelatum* coloni missi fuerant. Aliquæ vero coloniæ à nomine simul ac agnomine Augusti dictæ sunt, uti *Parma pag.* 492. 5. COL. JUL. AUG. PARM. & *pag.* 429. COL. F. I. A. P. BARCIN. hoc est: *Colonia Flavia Julia Augusta Paterna Barcino*, quod iterum colonos *Flavius Vespasianus* misit; unde ibidem *num.* 5. in-

inscribitur COL. FLAV. P. BARC. nulla vetustioris deductoris mentione inserta. Ex nummorum etiam epigraphis quasdam colonias *Julias Augustas* exhibet Spanhemius *differt. 9. pag*, 767. *differt. 4. pag. 376. differt. 2. pag. 57.* & alibi.
28 Cum plures coloniæ à nomine *Juliæ* familiæ, vel agnomine Augusti nuncupationem sortitæ essent, quo invicem discernerentur, agnomen quæque diversum sibi addiderunt. Ita Capua *Julia Felix*; Sutrium *Julia Conjuncta*; Tarraco *Julia Victrix*; Arretium *Julia Fidens* dictæ sunt. Ita *Augusta Emerita*, *Augusta Prætoria* leguntur apud Dionem *lib.* LIII. In *Lucii* cenotaphio *Pisarum* urbs nuncupatur COLONIA OPSEQUENS JULIA PISANA. Porro obsequens ille dicitur, qui alterius imperata facit. Terentius *Heaut. II.* 3. 18. *Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus sum obsequens. Plaut. Cap. VI.* 56. *Qui imperare insueram, nunc alterius imperio obsequor.* Hinc agnomen *opsequens* à *Pisanis* colonis assumptum, promptum eorundem animum ad *Cæsaris* mandata facienda designat, in novis præsertim colonis admittendis; cum pleræque urbes summis contentionibus reluctarentur, quod ægre ferebant partem aviti agri militibus cedere. Quod si milites ipsi *Pisas* recens ab *Augusto* deducti, id cognomen urbi indiderunt, perpetuum eorundem erga suum imperatorem obsequium exprimere voluerunt, utque etiam se ad omnia jussa facienda faciles ac promptos tam specioso vocabulo contestarentur.

Plures *Romanæ* gentis familiæ in *Pisanam* seu civium, seu militum coloniam deductæ, ex titulis utriusque Cenotaphii Cæsarum indicantur, nempe *Petilia*, *Rasinia*, *Pupia*, *Sertoria*, *Octavia*, *Albia*, *Lappia*, *Vettia*, *Petronia*, *Fabia*, *Aponia*, *Cania*, *Otacilia*. Et in *Cajana* inscriptione nominantur *Allia*, & *Titia*. Ita quindecim *Pisanæ* coloniæ familiæ *Romanæ* intelliguntur. Vetusta *Albiorum* ac *Faniorum* epitaphia etiamnum *Pisis* extant in ædibus *Tortorum*.

D. M
FANIÆ. C. F. CHARIS
VIXIT. ANNIS. XXX
MENSIBVS. III. DIEB. IIII

D. M
ALBIÆ. IONICIÆ. ALBIVS. ATHICIVS
CONIVGI. BENEMERENTI. FECIT. ET. SIBI

Præterea in titulo *Cajani* cenotaphii *M. Herius* nominatur, cujus familiæ aliquot tum viros, tum mulieres laudat Gruteri *index cap.* 23. In vetustis inscriptionibus, quæ *Pisis* in atrio elegantissimarum ædium familiæ *Roncioniorum* pone *Arnum* visuntur, *Ovinii*, *Murtii*, *Pompeji*, *Anquirinii*, aliique nominantur, quas quidem familias non ausim *Pisanas* omnes adstruere, cum inscripti illi lapides sepulchrales aliunde *Pisas* forte delati fuerint. In *Caji* cenotaphio *T. Statulenus Juncus* Princeps coloniæ ac Flamen Augustalis appellatur, cujus familiæ neminem uspiam laudatum legi. Porro quindecim familiarum Decuriones, eorumdem prænomine, nomine, ac cognomine designato, dicuntur adfuisse scribendo utrique decreto coloniæ de inferiis quotannis *Cajo* ac *Lucio* Cæsaribus instaurandis. Initio cenotaphii *Lucii* legitur: SCRIB. ADFUER. & in *Cajano*, priori versu detonso, initio alterius legimus: FUER. nempe: *Scribundo adfuerunt.* Hac plane formula Senatus consulta, ac decreta municipalia describi solita ex aliis vetustis monumentis intelligimus. In fragmento S. C. de ludis sæcularibus
29 apud Gruterum *pag.* 328. legitur: SCRIBUNDO ADFVER. *M. Junius M. F. &c.* Pag. 499. SCR. ADF. A. *Manlius &c.* & pag. 503. EN

A ΚΟΜΙΤΙΩΙ ΓΡΑΦΟΜΕΝΩΙ ΠΑΡΗΣΑΝ ΛΕΥΚΙΟΣ ΦΑΒΕΡΙΟΣ. nempe: *In comitio* SCRIBENDO ADFUERUNT *Lucius Faberius &c*; In eadem etiam verba initio concepta leguntur decreta municipalia pag. 355. 1. *K. Jun. in curia August. Annian.* SCRIBUND. ADFUER. *T. Oppius Severus &c.* & pag. 456. *S. C. Ferentin. in curia Aedis Mercuri* SCRIBUNDO ADFUERUNT *Q. Segiarnus &c.* Eadem formula passim à *Cicerone* laudatur. In oratione post reditum ad Senatum, ait: *Cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset.* In
B oratione de provinciis consularibus: *Non decrevi solum*, inquit, *sed etiam ut vos decerneretis, laboravi, multa dissentientibus respondi, scribendo adfui.* Lib. IV. ad Atticum epist. ult. *duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse &c.* Et lib. VII. epist. I. *Cato autem & scribendo adfuit, & ad me de sententia sua jucundissimas literas misit.* In oratione pro Flacco, ait: *Decreto scribendo primum video adfuisse Lysaniam.* M. Cœlius *lib.* VIII. *famil. epist.* 8. narrat *Ciceroni* decretum à Senatu factum de provinciis consularibus, scribens: *S. C. quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ. S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octobris in æde Apollinis scri-*
C *bendo adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus Q. Cæcilius Q. F. Metellus Scipio*, aliosque sex Senatores nominat. Doctissimus *Grævius* è vetusto suo codice legit: *S. C. auctoritates*, uti olim legendum judicabat *Manutius*. Sane, ut iidem adnotarunt, Cicero initio fere *lib.* III. de *Oratore* de *L. Crasso* scribit: *eumdem quod in auctoritatibus perscriptis extat, scribendo affuisse.* Ego *adfuerunt* non *affuerunt* scribendum censeo, ita enim in vetustis omnibus inscriptionibus legitur; quarum princeps *Pisana*, ac altera de ludis sæcularibus, utpote ætate aurea Latini eloquii exa-
D ratæ. Idem autem *Manutius* è codice vetusto in notis ad *epist.* 2. *lib.* V *familiarium* reponit: *in auctoritatibus præscriptis*: unde & in epistola laudata *Cœlii* legit: *auctoritatesque præscriptæ.* Nobilissimi Senatores, seu decuriones in S. C. seu decretis municipalibus initio statim scribebantur, qui testes iisdem decretis describendis adfuissent. Auctor est Lampridius *cap.* 4. *de vita Elagabali*, ab eodem matrem, ubi primum senatum habuit, in consessum accitam: *quæ*, inquit, *quum venisset vocata ad consulum subsellia, scribendo adfuit, id est, senatus consulti conficiendi testis.* Itaque quod illi testes aderant S. C. descriptioni, eidem
E auctoritatem dabant; unde eorundem nomina in iisdem præscripta vulgo, uti ex *Cicerone* ac *Cœlio* patet, *auctoritates præscriptæ* dicebantur. Extat in *Codice Theod. lex* 151. *de decurionibus*, ab Honorio lata: *Municipalia gesta non aliter fieri volumus, quam trium principalium præsentia, excepto magistratu, & exceptore publico.* Ita sequiori ætate tres principales decuriones, seu tres è decem primis cuilibet decreto municipali testes adesse & præscribi jussi sunt. Cum A. V. 709. à *Cæsare* Senatus consulta ad Orientis reges spectantia conderentur, *Ciceronis* nomen, quasi adfuisset scribendo, præscribatur, cum tamen ille abfuisset,
F quo ob viri dignitatem, famamque in *Asia* percelebrem majoris auctoritatis pondus iisdem adjiceretur, ut idem *lib.* IX. *famil. epist.* 15. *ad Pætum* scribit. In tabula *Lucii* præscribuntur auctoritates sex decurionum, qui scribundo decreto adfuerunt; in altera vero *Caji* tredecim scribendo adfuisse dicuntur. Ex quibus colligo certum eorundem numerum non fuisse, cum modo plures, 30
modo pauciores testes adfuerint; quod ipsum constat ex inscriptionibus ex *Grutero* adductis. Qui vero

vero in *Pisanis* tabulis nominantur, erant id temporis inter decuriones præcipui, quamvis non omnes è decem primis, cum in *Cajano* cenotaphio tredecim testium auctoritates præscribantur.

CAP. III.

Pisanæ coloniæ Magistratus ex vetustis inscriptionibus producti. Duumviri juri dicundo Pisis *creati. Magistratus colonici potestas ex* Polybio *ac* Cicerone *declaratur. Duumvirorum insignia. Quo mense magistratum inirent. Annui* Pisanæ *coloniæ reditus à Proquæstoribus administrati. Quæstor* Etruriæ Pisis *residebat. Ædiles* Pisani. *Vetus inscriptio* Pisana *apud* Gruterum *mutila ac depravata restituitur. Curatores Kalendarii, ac* Decemprimi Pisarum. *Consul* Pisanus *in nuper eruto saxo inscriptus, expenditur. Triplex Ordo civium in Coloniis. Num plebs in creandis magistratibus suffragium ferret? Ineunte A.V.* 757. Pisis *ob contentionem candidatorum nulli magistratus creati.*

CUm *Romani* optime intelligerent ea quæ similia sunt, facile una simul coire, ac sese invicem fovere, nihil antiquius duxere, quam in abs se deductis coloniis magistratus Urbanis persimiles instituere. Quare uti *Romæ* florente Republica, summa penes binos consules potestas erat, ita in coloniis Duumviri eligebantur, qui annuam in iisdem jurisdictionem exercerent. *Cicero* in altera agraria *Capuanorum* superbiam perstringens, ait: *Cum ceteri in coloniis Duumviri appellentur; hi se prætores appellari volebant.* Verum postquam *Julius Cæsar* coloniam civium *Romanorum Capuam* deduxit, Duoviri pariter ibidem creati sunt. *Lucius Piso* consulatus, quem spe jam certa conceperat, imaginem formaturus, *Capuæ* duumviratum gessit, teste Cicerone in *Sestiana num.* 14. Idem in oratione contra eundem Pisonem *num.* 18. ait: *Denique si vidissent duumvirum vestri illi unguentarii, citius agnovissent.* Tanti erat duumviratus coloniarum apud *Romanos*, ut à nobilissimis Senatoribus acciperetur. Hinc *Pompejus* jam Magnus ac triumphalis, post Orientem debellatum, cum *Juliæ* sponsæ amore captus, foro ac *Roma* relictis, *Campaniæ* hortos frequentaret, duumviratum *Capuæ* gessit, ut eo magistratu conditam à socero *Cæsare* coloniam decoraret; etenim idem *Cicero* in oratione post reditum ad Senatum *num.* 26. testatur Pompejum *in colonia nuper instituta gessisse magistratum.* In municipiis etiam Duumviros fuisse colligitur ex *lib.* I. *bel. civ. Cæsaris cap.* 30. *Duumviris*, inquit, *municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brundusiumque deducendas curent.* Et *cap.* 23. IIviros *Corfinienses* laudat. In quibusdam tamen urbibus Dictatores, vel Ædiles jus dicebant, quod olim eruditi observarunt, quorum testimonia exscribit Chimentellius *cap.* 4. *de Bisellio.* Hinc
31 de *Hadriano* Imperatore scribit *cap.* 19. Spartianus: *Per Latina oppida dictator*, & ædilis, & Duumvir fuit. De Duumviris *Hispanarum* civitatum lege canonem 56. Concilii Eliberitani; de *Africanis* vero gesta purgationis *Felicis* Episcopi *Aptungensis.* *Pisis* Duumviros præcipuum magistratum gessisse ex utroque nostro lapide intelligimus; etenim in cenotaphio *Lucii* laudatur C. CANIUS C. F. SATURNINUS IIVIR; & in altero *Caji* nominantur L. TITIUS A. F. ET T. ALLIUS T. F. RUFUS IIVIRI. Et rursus ibidem: *Cum primum per legem coloniæ duoviros creare & habere potuerimus, ii duo viri, qui primi creati erunt, hoc, quod decurionibus & universis colonis placuit, ad decuriones referant &c.* Nempe quemadmodum *Romæ* consulibus incumbebat referre ad Senatum de iis, quæ deliberanda erant, unde *Cicero* consul in *Catil.* I. ait: *Rem omnem ad Patres conscriptos retuli*; ita in coloniis ad Duumviros pertinebat ad decuriones referre, eorumque sententias rogare. Quare in cenotaphio *Lucii* legimus: *Quod C. Canius IIvir V. F.* (verba fecit) *de augendis honoribus L. Cæsaris &c.* Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. quæ familiares Romanis notæ explicantur: *Quod de ea re fieri placuit, de ea re ita censuere.* M. Cœlius *lib.* VIII. *fam. epist.* 8. Senatus consultum recitans, ait: *Quod M. Marcellus Cos. V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C.* & in Philip. 8. ait Tullius: *Quod Lucius Opimius consul verba fecit de republica, de ea re ita censuerunt.* Eædem omnino notæ in decreto municipali leguntur apud Gruterum *pag.* 227. 408. 456. & in S. C. de ludis sæcularibus pag. 328. I. & alibi; sæpius etiam occurrunt apud Frontinum in *lib.* II. *de aquæductibus.* In aliis plerisque *Italiæ* urbibus Quatuor viri magistratum gerebant. Cicero in *Cluentiana num.* 18. *Quatuor viros, quos municipes Larinates fecerant, sustulit; se à Sylla & alios tres factos esse dixit* lib. X. ad Atticum epist. 13. de Antonio scribit: *IIIIviri venerunt ad villam ejus mane*; & lib. XIII. fam. circa finem scribit epistolam *IIIIviris & decurionibus Fregellarum.* In eadem urbe modo Duumviri, modo Quatuorviri laudantur in antiquis inscriptionibus. *Patavii* IIviri exhibentur à Grutero *pag.* 96. I. & 445. 2. At IIIIviri ibidem nominantur *pag.* 472. 7. 466. 4. & 555. 2. *Comi* etiam quæ *Cisalpinæ Galliæ* colonia erat, Duumviri laudantur *pag.* 423. 2. & 449. 2. Quatuor viri autem *pag.* 478. 7. *Veronæ* Quatuorviros habemus *pag.* 410. 5. 411. 5. & 438. 8. Velserus *lib.* V. *rerum Augustæ Vindelicorum* scribit Duumviros principe loco, Quatuorviros autem inferiori loco una simul eisdem urbibus præfuisse. Rectius tamen dicemus initio quidem IIviros creatos; at postea, quo civium ambitioni satisfieret, IIIIviros electos, ut ea ratione ad plures summus coloniarum, seu municipiorum magistratus perveniret. Nusquam tamen IIIIviri *Pisarum* occurrunt.

Duumviros jus in coloniis dixisse mihi plane compertum est; nam in vetustis saxis apud Gruterum legitur *pag.* 373. 8. & 375. 2. II. VIR JURIS DICUNDI. *pag.* 109. 39. IIVIR. PRÆF. JUR. DIC. vel DUUMVIR I. D. *pag.* 435. 8. Ibidem etiam IIIIviri I. D. passim leguntur. Gentilis *lib.* II. *de jurisd. cap.* 6. de Duumviris ait: *Tribunal tamen non habuerunt, nec unquam dicuntur tribunali præesse, nec juri dicundo, quod est majorum & legitimorum P. R. magistratum proprium*; nec dissentit Reinesius *epist.* 31. Horum tamen errorem laudatæ inscriptiones redarguunt; & in nostra Pisana Caji palam dicitur: *Neque Duumviri, neque præfecti erant, neque quisquam jure dicundo præerat*; & in altera Lucii: *Per magistratus, eosque qui ibi juri dicendo præsunt.* Ubi plane de magistratibus municipalibus sermo 32
est. His addatur testimonium Suetonii *cap.* 6. *de claris Rhetoribus*: *Cajus*, inquit, *Albutius Silus Novariensis, quum ædilitate in patria fungeretur, quum forte jus diceret, ab iis, contra quos pronuntiabat, pedibus è tribunali tractus est.* Itaque magistratus municipalis jus è tribunali dicebat. Cum *D. Paulus Philippis* accusaretur, quod novam religionem doceret, quam cives admittere se non posse dicebant, quod *essent Romani*, plebe adversus Apostolum concitata, magistratus jusserunt Paulum ac Silam *virgis cædi, & cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem. Act.* 16: 23. *Philippi* colonia *Romana* erat in *Macedonia*, ut ibidem dicitur *vers.* 12. quod etiam patet ex nummo *Gazæ Mediceæ* inscripto: IMP. CÆS.

CÆS. VESPASIANUS AUG. & in postica parte: COL. JUL. AUG. PHILIP. Hinc patet *Philippos* ab *Augusto* coloniam deductam, & forte A. V. 724. quando idem ex Dione *lib.* LI. *cos conventus Italiæ, qui Antonii rebus studuissent, extorres egerat, militibusque agros eorum donaverat, extorrium autem plerisque Dyrrachium, Philippos, & alia oppida habitanda concessit.* Ita civibus *Romanis* post Actiacam pugnam decreto *Augusti Philippos* transmigrare jussis, eadem urbs coloniæ jus primum obtinuit; ubi cum postea jussu magistratus colonici Apostoli virgis cæsi fuerint, ejusdem jurisdictio intelligitur. Graviora quidem crimina, quæ in coloniis ac municipiis *Italiæ* patrabantur, ad *Romani* Senatus cognitionem spectabant. Horum auctor venit Polybius *lib.* VI. ubi ait: *Similiter & delicta in Italia admissa, quæ animadversione publica opus habent, puta proditio, conjuratio, veneficium, aut cædes dolo malo patrata, ad cognitionem Senatus spectant. Hoc amplius, si quis privatus, aut si qua urbs in Italia aliquid controversiæ dirimendum habuerit, aut objurgatione dignum facinus admiserit, aut ope, aut præsidio indiguerit, omnia hæc Senatui sunt curæ.* Hoc ipsum diserte tradit Cicero in *Cluentiana* scribens *Sassiam* matrem *A. Cluentii*, filio veneficii ac cædis dolo malo patratæ apud municipium *Larinatum*, accusationem *Romæ* instruxisse. Do ejusdem verba *num.* 152. *Atque his*, inquit, *rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum & conducendorum testium causa, Larini commorata est; postea autem cum appropinquare hujus judicium ei nuntiatum est, confestim huc advolavit.* At capitalem quæstionem in servos à municipali magistratu habitam, eosque criminum convictos, morte ejusdem magistratus sententia mulctatos ibidem *Cicero* affirmat *num.* 151. *Ab eodem scelere*, inquiens, *illæ triennio post habitæ Larini quæstiones, ejusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum; ex eodem furore etiam illa consceleratа exectio linguæ.* Nam cum *Strato* servus furtum & homicidium in municipio *Larinate* fecisset: *Strato in vincula conjectus est; constituitur quæstio de furto.* Item: *Stratonem quidem, judices, in crucem actum esse execta scitote lingua, quod nemo est Larinatium qui nesciat. Num.* 148. Ceterum cum sequiori ætate *Hadrianus* quatuor proconsules *Italiæ* provinciis imposuisset, in quorum postea locum Præsides ac Correctores successere, municipalium magistratuum jurisdictio plurimum est imminuta; quæ plerique non animadvertentes ex iis quæ Digestorum *lib.* L. ex posterioris ævi Imperatorum legibus de municipali jurisdictione recitantur, eandem coloniarum ac municipiorum potestatem priori etiam ætate fuisse perperam existimarunt. *Augustus* uti urbani Senatus ac P. R. potestatem imminuit, ita etiam coloniarum veterum jurisdictionem decurtavit. Hoc aperte testatur Suetonius *cap.* 46. de vita ejusdem, scribens duodetriginta in *Italia* co-
33 lonias ab illo deductas, *excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis decuriones colonici, in sua quisque colonia, ferrent, & sub diem comitiorum obsignata, Romam mitterent*; cum tamen stante Republica, suos sibi magistratus coloni eligerent, nec eorundem confirmationem à *Romano* Senatu postularent. Præterea graviores expensas ante impetratam ab *Augusto* facultatem, facere nequiebant. Hinc cum annuæ inferiæ, arcus, statuæ, aliaque à *Pisanis* colonis ad augendos defunctorum Cæsarum honores, decreta fuissent, legatos *Romam* ad *Augustum* miserunt, ut ab eo peterent, *uti colonis Julienfibus, Coloniæ obsequenti Juliæ Pisanæ ea omnia facere, exsequique permitteret*, quæ in cenotaphio *Lucii* verba leguntur; & in *Cajano T. Statulenus Juncus* legatus à *Pisanis* colonis dicitur *Augustum* adiisse, ut eidem *officium publicum & voluntatem universorum, libello reddito, indicaret.* De jurisdictione colonici magistratus consule Cujacium *tom.* 4. *ad l.* 1. *de offic. ejus cui mand. est jurisdictio*, & Gothofredum, ad *l.* 4. *de damno infecto*, ubi plura de eadem jurisdictione adducunt.

Quidam Duumviris duos cum fascibus lictores concedunt, quod *leg.* 174. *de decurionibus Cod. Theod.* dicatur: *Duumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium extra metam territorii.* Hanc legem Chimentellius *cap.* 5. scribit latam ab *Arcadio* & collegis. Verum ex hac ejusdem subscriptione: *Dat. VI. Id. Mart. Ravennæ Honorio Aug. IX. & Theod. V. Coss.* patet eandem latam anno æræ vulgaris Dionysianæ 412. ab *Honorio*, *Arcadio* ejus fratre ante quadriennium vita functo. Apulejus *lib.* x. scribit: *Gradatim permensis honoribus, quinquennali magistratui fuerat destinatus; & ut splendori capessendarum responderet fascium, munus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam porrigebat. Elmenhorstius*, qui *Apulejum* notis illustravit, scribit sibi incompertum esse tempus, quo *Apulejus* floruit; at illum vixisse imperante *Antonino Pio*, qui obiit anno Dionysiano 161. colligo ex his ejusdem verbis in apologia *pag.* 101. *edit. Casauboni: Apud has Imperatoris Pii statuas, filius matri suæ pudenda exprobet stupra, & amores objectet.* Cum *Pium* non appellet Divum, patet eodem imperante, causam apud Proconsulem *Africæ* dixisse. Ibidem *pag.* 112. *Lollianum* Avitum proconsulem laudat; is autem consulatum gessit A. 144. æræ Christianæ, *Antonino Pio* imperatore. Recte tamen *Gothofredus* in notis ad laudatam legem 174. *de decur.* scribit veteri jure, nempe florente Republica, & priori sæculo Imperatorum, negatos fasces Duumviris. Nam Cicero *in agraria* 2. *Capuanorum* superbiam perstringens ait: *Deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed ut hic prætoribus anteunt, cum fascibus duobus.* Hinc *Cicero* ex *Cilicia* triumphum petiturus, *Romam* reversus, bello civili jam à *Cæsare* conflato, jussit lictores fasces deponere, eosque *cum bacillis in turbam conjecit ad oppidum accedens*, ne cum summo imperio advenire videretur ex *lib.* XI. *ad Atticum epist.* 6. Id ipsum mihi ex *lib.* II. Taciti probatur, de Germanico scribentis: *Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur.* Itaque *Tiberio* imperante, nondum fascium usus *Romani* imperii urbibus permittebatur. Illos vero lictores habuisse certum est ex *cap.* 16. *Act. Apost.* ubi legimus: *Et cum dies factus esset miserunt magistratus lictores.* Græce ῥαβδούχους scribitur, à voce ῥάβδος, quæ bacillum seu virgam significat, quod lictores *Philipporum* bacillis utebantur.

Duumviri togæ prætextæ usus concedebatur, 34
quod eruditi ex *lib.* XXXIV. Livii dudum prænotarunt: *Magistratibus in coloniis, municipiisque: hic Romæ infimo genere magistris vicorum togæ prætextæ jus permittemus.* Consule eruditissimum eundemque amicissimum Ferrarium *lib.* II. *de Re vestiaria cap.* 3. Annuum fuisse duumviratum patet ex *leg.* 1. *quemad. mun. civ.* & *leg.* 16. *de decur. C. Theod.* De *Africæ* duumviris legimus in gestis de purgatione *Felicis* Episcopi *tom.* 1. *Concil. Labbei pag.* 1451. *Magistratus, suppleto anno, omnes actus suos domum suam tulit.* De *Hispanis* vero in Synodo *Eliberitana can.* 56. *Magistratum uno anno, quo agit duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab Ecclesia cohibeat.* Id moris erat quarto sæculo Æræ Christianæ. Ceterum observo ex inscriptione *Capuana* apud *Pighium tom.* 3. *Annal.*

nal. Rom. ad A. V. C. 719. initio imperii *Augusti* nondum colonici magistratus tempus fixum ac certum fuisse; nam ibidem nominantur Duumviri creati modo EX K. SEPT. AD. K. FEBR. & EX. K. FEBR. AD. K. JUL. Postea: EX. K. JAN. AD. K. JAN. Denique: EX. K. JAN. AD. K. JUL. ut duumviratus quinquemestris, semestris, ac etiam annuus gereretur. Num *Augustus* in coloniis XXVIII. abs se in *Italia* deductis, jusserit annuum esse duumviratum nusquam observavi. Ex *Cajana* nostra tabula habemus A. V. 756. usque ad palilia, IV. Non. Apriles nondum Duumviros *Pisis* ob contentiones candidatorum creatos fuisse; ubi etiam postea scribitur: *Cum primum per legem Coloniæ Duoviros creare & habere potuerimus, ii Duoviri qui primi creati erunt &c.* Nominantur postea electi eo anno *L. Titius* & *T. Allius*; nihil tamen additur, ex quo sciri possit, quantum magistratus illorum duraverit. Id temporis, quo ob contentiones candidatorum Duumviri *Pisis* creari non potuere, num penes prioris anni Duumviros, vel quospiam alios jurisdictio esset, haud satis liquet. Exponam paucis quæ mihi ea de re sententia ex *Cajano* lapide deduci videatur. Cum *Romæ* propter civium dissensiones consules creari non possent, interrex eligebatur, qui quinto statim die successorem accipiebat. At in coloniis ac municipiis, cum Duumviri creari ob decurionum diffidia non possent, Præfectos nominatos puto, penes quos jurisdictio esset, quousque Duumviri nominarentur. In laudato fragmento *Capuano* in consulatu *Cn. Domitii* ac *C. Sosii* A. V. 722. quo bellum inter *Augustum* & *Antonium* erupit, hæc recitantur.

EX. K. IVL. AD. K. SEPT. PRÆFECTI
T. LICINIVS. L. CORNELIVS
EX. K. SEPT. AD. K. FEBR
C. PLOTIVS. C. ANNÆVS. II. VIR

Anno vero superiori *Augusto* iterum consule collega *L. Volcatio*, nempe V. C. 721. ex Kal. Juliis ad Kal. Julias dicuntur facti Duumviri *C. Æmilius* ac *Q. Potienus*, qui cum anno insequenti 722. pridie Kal. Julias duumviratu abiissent, nec successores Duumviri ob candidatorum contentiones, vel aliam ob caussam creari potuissent, Præfecti bimestres *T. Licinius* & *L. Cornelius* loco Duumvirorum jurisdictionem in Colonia acceperunt. Hinc in Cajano lapide dicitur: *Quicunque postea in Colonia nostra Duumviri, præfecti, sive qui alii magistratus erunt*; nempe præfecti, cum nulli
35 Duumviri in Colonia erunt. *Chimentellius* putat præfectos ærario ibidem designari, de quibus jam dicam.

Hic scriptor *cap. 7. de Bisellio* ait in colonia *Pisana* creari etiam solitos Præfectos ærario, quod in Cajano lapide legitur: *Quando eo casu in Colonia, neque* IIVIR. NEQUE. PRÆFECTI ER. .. O, *neque quisquam jure dicundo præerat.* At PRAERAT legitur, de quo *dissert. 4.* Sed hoc omisso, adverti in cenotaphio ibidem dissecto, haberi: *neque Præfecti* ER..... NEQUE *quisquam &c.* Quare illud O præter lapidis fidem à *Chimentellio* fingitur, ut præfectos ærario *Pisis* ostentet. Rectius *Pichena* reposuit: *Neque Præfecti* ERANT, cum præsertim summus apex lineæ superioris literæ T in eodem lapide appareat. Cum Duumviri in colonia non essent, penes Præfectos erat coloniæ magistratus, ut modo prænotabam. Porro *Chimentellium* defectum illum literarum perperam suppleviſſe patet; tum quia ærarium per diphthongum Æ scribitur, quod cuilibet id temporis notum erat vel ex nummis Triumvirorum Monetalium inscriptis A. A. A.

A F. F. nempe *Auri, Argenti, Aeris flandi feriundi*; tum quia tunc in Colonia *Pisana* creabantur Proquæstores, qui in eodem lapide nominantur. At horum munus erat publicam pecuniam, ac tabulas publicas custodire, ut plane constet nullum locum id temporis fuisse in colonia *Pisana* Præfectis ærarii. De quibusdam *Asiæ* urbibus *Cicero* in oratione pro Flacco ait: *In ærario nihil habent civitates, nihil in vectigalibus, duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut versura, aut tributo.* At coloniæ & municipia civium *Romanorum* sua vectigalia, suumque ærarium possidebant, quibus aliquos civium annuatim præficiebant. Suetonius
B *cap. 46.* scribit *Augustum* colonias abs se in *Italia* conditas, *operibus ac vectigalibus publicis plurifariam instruxisse. Vespasianus* Imperator in rescripto ad *Saborenses* in *Hispania* Gruteri *pag.* 164. 1. ait: VECTIGALIA. QUÆ. AB. DIVO. AUGUSTO. ACCEPISSE. DICITIS. CUSTODIO. Cicero *lib.* XIII. *fam. epist.* 11. ad *Brutum* scribit omnes reditus sui municipii *Arpinatis* consistere in iis vectigalibus, quæ habebant in provincia *Gallia Cisalpina*. In insigni saxo *Tergeste* inscripto legitur: *Sine ullo ærari nostri impendio*; & inferius: *Et ærarium nostrum jam ditatum implevit:* apud Gruterum *pag.* 408. *Eu-*
C *menes* Rhetor in panegyri ait: *Salarium me liberalissimi principes ex hujus Reipubl. viribus in sexcentis millibus nummum accipere jusserunt.* Tam grandi pretio unus Rhetor annuas voces pueris venditabat. Sane reditus ac vectigalia propria urbium passim occurrunt, quorum etiam mentio fit *lib.* XXVI. *de oper. publ. C. Theod.* Hæc vero pecunia in municipali ærario reponebatur, cui unus vel plures præficiebantur, qui imperante *Augusto*, alicubi quæstores, seu pro quæstoribus, alibi præfecti ærario dicebantur. Equidem *Augustus* eos, qui publicæ pecuniæ, quæ *Romæ* servabatur, curam gerebant, præfectos ærario nun-
D cupavit, cum antea ejusdem custodia ad quæstores pertineret, teste Tacito *lib.* XIII. *Annalium*, ubi ait *Claudium* Imp. ærario *quæstores rursum imposuisse.* In inscriptione Cæritum *pag.* 214. Gruteri legitur: *C. Suetonio Claudiano Aedile jure dicundo præf. ærari.* Emissum est illud decretum *Trajano* imperante anno Dionysiano 113. Ita in municipio *Cæritum* Præfectus ærario publicos reditus custodiebat. At in colonia *Pisana* non unus, sed plures pro Quæstoribus in singulos annos ærarii curam gerebant. De *Dorylensibus* scribit *Cicero* in oratione pro *Flacco num.* 34. *Nummus commoveri nullus potest sine quinque prætoribus,* 36
E *quæstoribus, quatuor mensariis, qui apud illos à populo creantur.* Bini forte coloniæ pecuniæ servandæ *Pisis* præficiebantur, qui apud *Doryleum Phrygiæ* urbem quæstores à *Tullio* appellantur. *Capuæ* etiam quæstores dicebantur, quibus publicæ pecuniæ cura injungebatur ex laudato superius fragmento apud *Pighium*. Spanhemius *dissert. 6. pag.* 552. scribit in *Pisano* nostro lapide de annuis inferiis *Caji* nominari *quæstorem ad ærarium*; sed nusquam ea nomina ibidem leguntur, sed in altera inscriptione *Lucensi*, quam laudat *Chimentellius cap. 7.* nusquam tamen à me *Lucæ* repertam, licet per amicos diligentissime perqui-
F sitam. In calce quidem Cajanæ inscriptionis Duumviri jubentur, ut omnia de annuis inferiis decreta, *coram* PRO QUÆSTORIBUS *primo quoque tempore per scribam publicum in tabulas publicas referenda curent. Chimentellius* ibidem legit: *coram provinciæ quæstoribus:* Scio florente Republica *Romana*, quæstores provinciis *Italiæ*, jussu Senatus, impositos; cum nulli majores magistratus in easdem id temporis mitterentur, uno tantum Proconsule *Galliam Cisalpinam* provin-

ciam obtinente. Illorum munus erat vectigalia, portoria, tributa, decimas fructuum, frugumque, omnes denique publicos reditus P. R. curare, collectam inde pecuniam in usus Reipublicæ expendere, & quod ejusdem supererat, in ærarium *Romam* deferre. Tacitus *lib. annal.* XI. scribit quæstores, Regibus *Romæ* imperantibus, institutos; dein *gliscentibus*, inquit, *negotiis*, *duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati &c. Lucium Appulejum Saturninum* quæstorem *Ostiensem* legimus apud Ciceronem in *Sestiana num.* 31. Alterum apud Tacitum habemus *lib.* IV. *annal. Et erat*, inquit, *iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor*, *cui provincia vetere ex more Cales evenerat.* Cicero in *Vatinium num.* 8. ait eundem creatum *Calenum* quæstorem in *Campania*, abs se consule *Puteolos* missum, ut inde aurum argentumque exportari prohiberet. Dio *lib.* LV. ad A. V. 718. *Quæstores etiam*, inquit de Augusto, *in ora maritima prope urbem & aliis Italiæ locis*, *ut præessent*, *constituit*, *idque pluribus annis fecit.* Ex his colligo quæstorem etiam in *Etruriam* missum, qui *Pisis* degeret, quod ea urbs maritima erat, ac portum prope haberet *Romanorum* navibus frequentatum; neque hujusce rei primus auctor venio; nam *Pighius* vir in *Romana* historia versatissimus, inter annuos P. R. magistratus *Pisanum* quæstorem in *Etruria* sæpe commemorat. Ceterum illis notis PRO. QUÆSTORIBUS, *Etruriæ* quæstorem non arbitror designatum; nam cum nulla ibidem verba punctis intercisa, seu abbreviata legantur, diserte *PROVINCIÆ* sculptor expressisset, nec priorem tantum syllabam sculpsisset. Itaque coloniæ Proquæstores in nostro lapide appellatos puto, cum præsertim provinciæ unus tantum quæstor præesset; at plures ibidem nominantur: *Coram pro quæstoribus primo quoque tempore per scribam publicum in tabulas publicas referenda curent*; quæ si *Chimentellius* observasset, plane intellexisset colonicos proquæstores, non provinciæ quæstorem designari. Nemo vero ignorat in vetustis inscriptionibus proconsules ac proquæstores, puncto post præpositionem posito, describi, nempe PRO. COS. PRO. Q. Cicero in *Verrem III. num.* 64. ait: Occiso *C. Malleolo* quæstore, C. Verres *à Cn. Dolabella statim pro quæstore jussus est esse*; & superius *num.* 29. *quem Cn. Dolabella postea*, *C. Malleolo occiso*, *pro quæstore habuit.* Itaque in Co-
37 lonia *Julia Pisana* Proquæstores creabantur, qui præter pecuniam publicas etiam tabulas custodiebant, in quibus reditus ac expensæ coloniæ describebantur. In horum postea locum posteriori ætate Curatores Kalendarii successere. Extat insignis de illis titulus *lib.* XII. *Cod. Theodosiani*; & in Gruterianis inscriptionibus *pag.* 444. 5. laudatur *C. Octavius Modestus honoratus ad curam Kalendari Reip. Canusinorum à Divo Trajano.* pag. 446. 7. *Curator Kalendari R. P. Aeclanensium electus à D. Pio. Pisis* in area ædium *Roncionorum* grandius saxum servatur, cujus inscriptionem apud Gruterum *pag.* 444. mutilam & depravatam, integram ac correctam exhibeo.

D M
MEITIA. IANVARIA. HIC. ADQ. CON
B. M.
QVINTVS. OBSEQVENTIVS. SEVERINVS
AVG. PISIS. CVR. KAL. FLORENTINORVM
SIBI. POSTERISQ. SVIS

Prior versus in *Grutero* deest, quem etiam omisit *Chimentellius cap.* 7. postea legitur CUR. I. ALAE. *Florentinorum*; ubi luscitiosi exscriptores

A K in I commutarunt, insertis postea literis AE, quibus nullus eo in lapide locus est. Ratiocinium pecuniæ fœnebris Kalendarium dicebatur, quod egregie junior Gothofredus in *notis ad leg.* 1. *de Curat. Kalend. Codicis laudati* probat ex panegyri *Æduorum Flavensium* nomine *Constantino* recitata: *Ob hæc igitur merita & prisca pater tuus civitatem Aeduorum voluit jacentem erigere*, *perditamque recreare*, *non solum pecuniis ad Kalendaria largiendis &c.* nempe fœnori dandas, ex qua annuos quæstus facerent. Tabulæ publicæ, in quibus scribebantur nomina eorum, qui fœnebrem pecuniam à civitatibus accipiebant, Kalendarium
B dicebantur; hinc in eadem lege ait *Constantinus* Imperator: *Itaque quotiens minus ideoneum deprehenditur ejus patrimonium*, *cujus nomen Kalendario civitatis alicujus invenitur obnoxium &c.* Nomen Kalendarii hisce tabulis inditum est, quod debitores, quorum nomina ibidem signabantur, vertentibus menstruis Kalendis, fœnus solvebant; unde Horatius *Serm.* 1. *Sat.* 3. ait:

Odisti & fugis, *ut Drusonem debitor æris*,
Qui nisi, *cum tristes misero venere Kalendæ*,
Mercedem aut nummos undeunde extricat.....

Seneca *lib.* 1. *de benef. cap.* 2. *Nemo*, inquit, *beneficia in Kalendario scribit: nec avarus exactor ad ho-*
C *ram & diem appellat.* Vide *l. lecta* 40. ff. *si cert. pet.* ac Pancirolum *de magistratibus municip. cap.* 14. ubi fusius agit de Curatoribus Kalendarii, de quibus hactenus. Redeo ad Proquæstores coloniæ *Pisanæ*, qui in nostro Cenotaphio jubentur adesse, cum Duumviri decreta de inferiis *Cajo* quotannis mittendis, *per scribam publicum in tabulas referenda* curabant. Singulis magistratibus scribæ inserviebant, qui eorundem decreta in tabulas publicas referebant. Scriba hic nominatus, erat scriba proquæstorius; ita *Cicero* in Cluentiana *scribam ædilitium* appellat, qui ædilium decreta publicis tabulis consignabat. *Scriba ad æ-*
D *rarium* recitatur *Ciceroni in Pisoniana num.* 49. I- 38
dem pro *Archia poeta num.* 6. *Hic tu*, inquit, *tabulas desideras Heracliensium publicas*, *quas bello Italico incenso tabulario*, *interisse scimus omnes.* Locus in quo publicæ tabulæ servabantur, *tabularium* dicebatur.

Nulli in neutro Cenotaphio Ædiles *Pisani* occurrunt; at in inscriptione apud *Roncionos*, quæ patricia & equestris *Pisis* familia est, *Pisani* ædilis mentio fit.

D. M
Q. LARGENNIo
E Q. F. GAL. SEVERo
ÆDILI PISAS
Q. LARGENNIVs
CHRESIMVS. PATER
QVI. OB. HONORE
BISELLI. H--S. L. Nv.
REI. P. PISANOR
DEDIT

Hanc inscriptionem justo volumine, cui titulus:
F *Marmor Pisanum de honore Bisellii*, illustravit *Valerius Chimentellius* in *Pisano Lyceo* eloquentiæ professor insignis, cujus modo ibidem vestigia implet V. C. *Averanus* nitore Latini sermonis, ac Græcarum literarum peritia universæ Academiæ commendatus, ac brevi exteris, posterisque noscendus. Incompertum plane est, quando hic *Q. Largennius Pisis* ædilitatem gesserit, uti etiam quot collegas eo in magistratu habuerit; nam *Arpini* tres Æediles fuisse scribit Cicero *lib.* XIII. *fam. epist.* 11. *ad Brutum.* Velserus *lib.* V. *rerum*

Augu-

Augustan. putat, ubi in vetustis saxis legitur: AEDIL. IIVIR. AEDIL. IIIVMVIR vel IIIIVIR, binos, ternos, vel quaternos in coloniis Ædiles indicari. Verum nullus dubito diversos ibidem honorum gradus exprimi, nempe quum quis primo Ædilis, dein II. Vir, Triumvir, vel IIIIVIR fuerit. Id patet ex inscriptione Gruteriana *pag.* 461. in qua *A. Quinctilius* in eodem municipio dicitur IIIIVIR. AED. POTEST. IIIIVIR. JURE DIC. quæ pariter leguntur *Ocriculi* in altera inscriptione *pag.* 422. 8. Non possum hic omittere decretum *Tergestinorum* relatum *pag.* 408. in quo *Hispanius Lentulus Nepos Duumvir juri dicundo* verba fecit de honoribus deferendis *Fabio Severo* ob præclara ejusdem erga *Tergestem* patriam beneficia, inter quæ recensetur eundem ab *Antonino Pio* impetrasse, ut *Carni, Catalique adtributi à D. Augusto Pio Reip. nostræ, prout qui meruissent talia, absque censu per ædilitatis gradum in curiam nostram admitterentur, ac per hoc civitatem Romanam adipiscerentur.* Itaque in eadem urbe præter Duumviros, qui supremum magistratum gerebant, creabantur etiam Ædiles. In actis etiam purgationis *Felicis* superius laudatis *Cæcilianus* Duumvir municipii *Aptungensis* in *Africa* testatur se ibidem cum *Augentio* ædilitatem administrasse. Persius in priori *satyra vers.* 129. ait:

39 *Sese aliquem credens, Italo quod honore supinus*
Fregerit heminas Ereti ædilis iniquas.

Ædilatum *Italum honorem* appellavit, quod in vilioribus etiam oppidis, ne dum in coloniis ac municipiis insignioribus *Italiæ*, ædiles passim creabantur. Quidam quibus adhæsit *Farnabius*, legunt *Areti*, quæ antiqua est *Tusciæ* urbs. Verum *Ereti*, ignobilis in *Sabinis* oppidi, legendum esse puto; tum quia poëta ibi irridet fastum cujuspiam, qui ob infimum ædilitatis munus in vili oppido habitum, vultu elato atque inflatus procedebat. *Arretium* vero nobilissima erat colonia, diuque cum *Romanis Etruriæ* inhiantibus, vario Marte conflixerat; tum quia *Arretium* priorem syllabam longam effert ob geminatam consonantem Silius *lib.* v.

—— *Pœnus nunc occupet altos*
Arreti muros?

In vetustis inscriptionibus Grut. *pag.* 520. 3. *domo* ARRETIO. *pag.* 372. 12. MVNICIP. ARRETIN. & *pag.* 1022. 2. ORDO ARRETINORVM. Porro nulla in nostris lapidibus Ædilis mentio occurrit, quod neutiquam ad eorum magistratum spectabat decretum de inferiis quotannis instaurandis, sed ad Duumviros, ac Proquæstores ob publicam pecuniam impendendam. Hic mihi liceat unum & alterum subnotare ad memoratam inscriptionem explicandam. Honorem BISELLI ibi recitatum pluribus indagat *Chimentellius*; at ipse duumviralia ornamenta designata existimo. Varro *lib.* IV. LL. ait: *Quod non plane erat sella, subsellium dictum; ubi in ejusmodi duo, bisellium dictum. Romani* magistratus insigne erat sella curulis, quæ passim visitur in denariis gentium *Romanarum* ad designandos Dictatores, consules, prætores, aliosque curules magistratus. Ita in coloniis Duumviri in eadem sella jus dicebant, quæ inde bisellium dicta, quod duo in eadem sedebant. Dio *lib.* XLIV. ceteros inter honores Cæsaris post devictos juvenes *Pompejos*, hunc recitat: *Ut semper curuli sella sederet, exceptis ludis: tum etiam sessio ei in tribunicio subsellio cum iis qui quoque tempore tribunatum plebis gererent, concedebatur.* Tacitus *lib.* I. *hist.* ait: *Legati legionum consularibus ornamentis donantur*; inter quæ sella curulis numerabatur. Ita cum quempiam de colonia benemeritum decuriones

A publico honore decorare volebant, eundem duumviralibus ornamentis, hoc est, bisellio donabant. Apud Grut. *pag.* 347. 3.

P. AELIO. P. F. PHILOLOGO
AVG. DECVRIONI. CAPVAE
ORNAT. ORNAM. IIVIRAL
AELIA. APHRODISIA
MATER. ET. SIBI. FECIT

Rursus in eadem inscriptione legitur: AEDILI. PISAS. Ne errorem marmorario impingamus, facit altera inscriptio apud Gruterum *pag.* 301. B posita *Torquato* & *Attico* Cos. æræ vulgaris Christi 143. *Antonino Pio* imperante; ibi nomina ac patriæ plurium exhibentur, quos inter quarto statim loco: CLEMENS PISAS. Ceterorum patriæ ablativo casu efferuntur, nempe *Bononia, Tiburi, Fano Fortunæ, Formis, Volceis &c. Pisæ* tantum accusativo casu inscribuntur. Chimentellius *cap.* 7. scribit *Pisam* singulari casu non se- 40 mel apud veteres, Græcos præsertim pronuntiari; quare uti à Latinis dicitur *paterfamilias, non vero paterfamiliæ*; ita *Aedilis Pisas* pro *Pisæ* scalptum fuit. Sed posterior inscriptio, quam ille non observavit, palam ostendit accusativum C pro ablativo, non autem pro genitivo usurpatum. Extat Gruteri *pag.* 559. 1. epitaphium, quod uxori posuit

M. APISTIVS. M. F. PAL. SABINVS. DVVMVIR
VEIOS. IIII. VIR. NEPETE

Hic quoque *Vejos* pro *Vejis* sculptum est. Præterea *pag.* 14. 9. ejusdem thesauri Gruteriani legitur.

I. O. M.
L. PETRONIVS
FLORENTINVS
D DOMO. SALDAS

Saldæ erant in *Mauritania*, ac ea urbs colonia erat *Romanorum*. Est militis inscriptio, cujus patria ablativo casu latinis efferri solebat, voce *domo* sæpe præposita; *Florentinus* enim ejusdem cognomen fuit. Ita miles *domo Arretio* laudatur *pag.* 520. 3. *domo Brixia* 534. 1. *domo Philippis* 546. 2. *domo Placentia* 554. 6. quæ dicendi phrasis passim in militaribus epitaphiis occurrit, in quibus ablativus casus gentilitius legitur. Vide indicem *Gruteri*, in quo sub titulo *casus mutatio*, *Pisas* pro *Pisis* per antiptosin scriptum dicitur. E Extat tamen *pag.* 558. 10. militaris inscriptio, in qua *Pisis* juxta tritas Grammaticorum regulas sculptum est.

P. RANFANIVS
P. F. GAL
CYRINICVS
PISIS
VIX. ANN. XVIII
MIL. ANN. V. IN COH
VIIII. PR. 7. SALVI
BASSI. H. S. E.

F In cenotaphio *Lucii* Cæsaris datur cura *C. Canio Saturnino* IIVIRO & DECEM PRIMIS eligendi & emendi à privatis loci, in quo annuæ Cæsari Augusti F. inferiæ mittantur. Decem decuriones, qui in ordine Curiæ primi censebantur, *decem primi* vulgo appellabantur, eorumque non rara apud antiquos scriptores mentio habetur. Cicero pro *Roscio Amerino num.* 14. *Itaque*, ait, *decurionum Amerinorum decretum statim fit, ut decem primi proficiscantur ad Sullam.* Idem in quarta

Verrina narrat *L. Metellum* prætorem *Siciliæ* ob depositas à *Centurupinis C. Verris* statuas *evocasse ad se Centurupinum magistratum, & decem primos.* In *codice Theod. l.* 39. *de Episcopis, & l.* 54. *de*
41 *Hæret.* nominantur *decem primi curiales. Gratianus* Imper. ibidem *l.* 2. *de quæst.* decernens pœnam plumbatarum infligi posse decurionibus, addit: *Decem primos tantum Ordinis curiales ab immanitate hujusmodi verberum segregamus.* In editis codicibus *immunitate* perperam legi scite in notis *Gothofredus* observavit. Idem vero principalium curiæ numerus non ubique fuit; nam Cæsar *lib.* I. *bel. civ. cap.* 35. evocavit ad se *Massiliensium XV. primos.* Tullius *lib.* III. *de nat. Deor.* laudat chirographum *sex primorum*; & in Novella Majorani ad Basilium Pr. Prætorio nominatur *quinque primorum curiæ* subscriptio. Apud Gruterum *pag.* 348. 7. hocce epitaphium legitur.

FILI FECERVNT
D. M.
P. AEMILI. NICOMEDI. IVN
QVI. VIXIT. ANNIS. XLII. M. VI. DIB. XX
DOMINO. D. III. INTER. DECEM
PRIMOS
PATRI. BENE. MERENTI
DVLCISSIMO &c.

Item pag. 49.

DEO. CAVTE
FLAVIVS. ANTISTIANVS
V. E. DE. DECEM. PRIMIS
PATER. PATRVM

Hermogenianus antiquus J. C. ait: *Decem primi tributorum exactioni ita præerant, ut si quid detrimenti fiscus mortuorum causa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent.* Eorundem etiam meminit Firmicus *libro* III. *Mathes. cap.* 2. & 12. & plura de iisdem notat Reinesius *epist.* 31. scribens in singulis ordinibus, corporibus, ac scholis decem primos fuisse. Sane *decem primi* scholæ Domesticorum laudantur *leg.* 7. 8. *&* 9. *de domest. & protect. C. T.* & *pag.* Grut. 202. 2. nominantur X. PRIMI, qui pertinebant ad domum Augustorum, non vero ad curiam; seu Ordinem coloniæ.

Antequam institutum de antiquis *Pisanæ* coloniæ magistratibus sermonem absolvam, inventa nuper *Pisis* inscriptio producenda mihi est. Illam mihi ostendit *Jo. Baptista Ricciardus* in *Pisano* Lyceo Philosophiæ moralis professor, quem virum ob singularem eruditionem ac non vulgarem in omni literarum genere peritiam, unice observo; isque me vicissim eximia benevolentia complectitur.

D. M. S
FELIX. HERCVLEO
EQ. P. AED. II. COS. I
PONT. PERP.
REIP. PIS

42 Extat hocce saxum in horto, in quo ceræ dealbantur, literis affabre insculptis, optimeque servatis. Equidem ut à nomine incipiam, *Felix* florente Republica, ac priori Imperatorum ætate, cognominis loco erat, nec uspiam nomen viri fuit; unde posteriori Augustorum ætate ea inscriptio dicata est. Hinc sub horum imperio laudantur *Felix Publicius Pal. Furianus* pag. 303. 3. operis Gruteriani; *Flavius Herculeo Pont.* pag. 313. 3. & *M. Herculius Festus* pag. 1077. Illis vero notis EQ. P. nempe EQVO PVBLICO, idem *Felix* equo publico donatus indicatur, ac proinde vir erat ordinis equestris. Cicero in *Philippica sexta* loquens de statuis *C. Antonio* Triumviri fratri erectis ait: *Altera equitibus Romanis*

A *equo publico, qui item ascribunt:* PATRONO. Etenim licet quis esset ex ordine equestri, equo etiam publico honoris gratia donabatur. Ovidius familia antiquitus equestri se ortum testatur. *lib.* IV. *de Ponto eleg.* 8.

Seu genus excutias, equites ab origine prima,
Usque per innumeros inveniemur avos.

Idem tamen scribit *lib.* II. *Trist.* se equo publico ab Augusto honoratum.

At memini: vitamque meam, moresque probabas
Illo quem dederas, prætereuntis equo.

Nempe cum, teste Suetonio *cap.* 38. *de vita Augusti*, equitum turmas recognosceret, reducto
B post longam intercapedinem more transvectionis. Hinc apud Gruterum *pag.* 480. 5. & 484. 2. leguntur hæ notæ dignitatis equestris, EQ. R. EQ. P. scilicet: *Equiti Romano, equo publico. pag.* 486. 1. inscribitur epitaphium.

T. VETTIDIO
POTENTI FIL
EQVO PVBLICO
ANNOR. XX. M. IIII. D. V

Pag. 468. 4.

SERVILIO POPILIAN
EQVO PVB
C DECVRIONI &c.

Pag. 347. 6.

L. AELIANO. L. F
AN. PROVINCIALI
EQVO. PVBLICO. ORNATO &c.

Pag. 404. 2.

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLIONIS
RVFI. HONORATI. EQVO. P &c.

Postea *Felix Herculeo* equo publico ab Imperatore ornatus, iterum ædilitatem gessisse dicitur, de quo colonico magistratu superius dictum est. At
D quod idem inscribitur COS. I. hoc est: *consul semel* non levem mihi difficultatem ingerit, cui vix 43
solvendæ sim. Doctissimus Chimentellius *cap.* 5. *de honore Bisellii* scribit duumviros in ambitiosa quapiam colonia potuisse nuncupari consules, cum iidem *Romanorum* consulum imaginem suis in urbibus præ se ferrent; qui quidem scriptor si epigramma quod nondum è ruderibus erutum pedibus forte *Pisis* calcavit, vidisset, in eodem suæmet opinioni triumphum cecinisset. *Cicero* in altera agraria *Capuanorum* superbiam exaggerans, qui suæ urbis magistratum non duumviros, uti ceteræ coloniæ, sed prætores nuncupassent, ait:
E *Nonne arbitramini paucis annis fuisse nomen consulis appetituros?* Equidem *Ausonius* se *Burdigalæ* consulem vocat.

Diligo Burdigalam; Romam colo; civis in hac sum,
Consul in ambabus.

Quæ carmina Velserus *lib.* v. pro arbitrio invertit præter omnium vetustorum codicum fidem. Reinesius vero *epist.* 31. putat *Ausonium* poetarum more locutum, ac metri causa pro duumviro *consulem* posuisse; quod etiam repetit *lib.* III. *variar. cap.* 16. scribens *pag.* 603. *Consules sola Roma habebat incommunicabiles municipiis & coloniis.*
F Verum, uti scite notat *Chimentellius*, si quædam municipia Dictatorem juri dicendo præficiebant, quod de *Lanuvio* testatur *Cicero* in *Miloniana*, & de *Cærete* inscriptio Gruteriana *pag.* 214. aliæ quædam urbes suos magistratus nomine consulum per ambitionem appellarunt. Major certe Dictatorum, quam Consulum dignitas atque imperium erat, quod *Syllæ* ac dein *Cæsaris* exemplo constat. *Augustus* decimum tertium consulatum accepit; idem vero dictatoris nomen ac potestatem sibi populo

A pulo offerente: *veſtem ſuam diſcidit, recte invidiam atque odium ejus nominis vitans*, ex Dione *lib.* LIV. & Suet. *cap.* 52. *de vita ejuſdem.* Nullus ignorat Auguſtorum ſequioris præſertim ætatis imperio conſulum poteſtatem viluiſſe, ac penes nomen tantum & faſces ſtetiſſe. Ita pluribus conſularia ornamenta donata; ſub *Commodo* enim vigintiquinque unico tantum anno conſulatum geſſere. Quare vel Principum privilegio, vel coloniæ *Piſanæ* ambitione, poſteriori ætate, pro Duumviris conſules creati videri poſſint. Laudata inſcriptio *COS. I.* poſteriora tempora aperte indicat; nam antiquitus is qui ſemel conſulatum geſſerat,
B *conſul* inſcribebatur, numeralibus notis tunc tantum additis, cum alterum, vel plures conſulatus obtinuiſſet. Vereor tamen ne illa nota I. præter morem addita, apud eruditos memoratæ inſcriptioni fidem elevet, cum nuſquam unico conſulatui ſubjecta legatur. Caſaubonus in *notis ad pag.* 112. *apologiæ Apuleji* ex Philoſtrato de *vitis Sophiſtarum* municipales conſules producit, quos etiam admiſit Scipio Gentilis *lib.* 11. *de juriſdict. cap.* 5. Ipſe ad hunc Conſulem non ſecus ac ad aquas, ut ajunt, hæreo.

Hactenus de vetuſtis coloniæ *Juliæ Piſanæ opſeqentis* magiſtratibus diſſerui. Quod vero in *Cajano* cenotaphio nulli dicuntur ineunte anno ma-
C giſtratus *propter contentiones candidatorum Piſis* electi, hujus diſſidii origo exponenda eſt. Quemadmodum *Romæ* cives partim patricii, partim plebeji erant, ita etiam cives coloniarum in decuriones ac plebejos dividebantur. Decurionum numerum in unaquaque colonia à Triumviris qui eandem deducebant, conſtitutum colligo ex Cicerone *in agraria.* 2. dicente lege *Rulli* de deducenda colonia *Capua*, *centum decuriones* ibidem decretos. Poſtea decurionibus accenſebantur illi, quibus centum millium nummum, nempe duorum millium ac quingentorum ſcutatorum fa-
44 D cultates erant. Plinius *lib.* 1. *epiſt.* 19. *Eſſe autem*, inquit, *tibi centum millium cenſum ſatis indicat, quod apud nos*, videlicet Comi, *decurio es.* Qui ultra 25. jugera poſſidebat, inter decuriones cenſebatur. *L.* 33. *de decur. C. Theod.* curialibus provinciæ Myſiæ conceditur, *ut quos è plebe idoneos habent, ad decurionatus munia devocent*, hoc eſt, eos è plebe cives, *quos ad decurionum ſubeunda munera ſplendidior fortuna ſubvexit.* Ibidem *leg.* 53. Cum poſt fugatum *Sex. Pompejum*, ac exauctoratum *Lepidum*, milites miſſionem ab *Auguſto* in *Sicilia* peterent, hic quo eos ſub ſignis in caſtris contineret, pollicitus eſt unicuique ſuis in patriis *Senatoriam*, ſeu *decurionis dignitatem* ex
E Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 744. Plinius *lib.* X. *epiſt.* 117. Græcam vocem Latio donans, ait: *Solent totam bulem atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare.* Decuriones in coloniis id erant ac *Romæ* Senatores, unde non ſemel Senatores nuncupati. Tacitus *lib.* XIII. ait: *iiſdem conſulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diverſas Senatorius Ordo plebſque ad Senatum miſerant.* Pacatus in panegyrico de laudibus *Theodoſii* laudat apud Hemonam *conſpicuos veſte nivea Senatores.* Theodoſius Imp. *l.* 85. *de decur.* vetat *decurionem (& ſi ſic dici oportet) Curiæ Senatorem plumbata-*
F *rum ictibus ſubdi.* Majoranus Auguſtus Novella 1. curialium *cætum*, inquit, *recte appellavit antiquitas minorem Senatum.* Hinc in vetuſtis inſcriptionibus legitur *pag.* 457. 6. SENATUS. P. Q. TIBURS. *pag.* 463. 3. P. Q. NOLAN. At *pag.* 1086. 3. 4. ORDO. POPULUSQUE. NOLANUS. Quo ſane nomine municipalis ſenatus vulgo nuncupabatur, ut ex reſcriptis Principum in utroque Codice patet. Apud Gruterum *pag.* 19.

PRO. SALVTE. COLONIAE
ET. ORDINIS. DECVRIONVM
ET. POPVLI. TVDERTIS &c.

Pag. 393. 5. ORDO SANCTISSIMUS DECUR. *pag.* 275. 2. 481. 9. & 1095. SPLENDIDISSIMUS. *pag.* 421. 7. 347. 1. 481. 9. & 484. 6 AMPL. nempe *Ampliſſimus.* Qui aderant *Romæ* in Senatu ac decreta condebant, *Patres conſcripti* dicebantur: At decuriones coloniarum, qui in curia ſententiam dicebant, non *Patres*, ſed tantum *conſcripti* appellabantur; licet quidam Patres Patrum in allata ſuperius inſcriptione nuncupetur. Hinc *pag.* 355. Gruteri legitur: *Placere huic* ORDINI, nempe decurionibus; *pagina* vero 443. *Placere univerſis* CONSCRIPTIS; & *pag.* 456. *Placere* CONSCRIPTIS. Et in noſtro Cajano cenotaphio: *Placere* CONSCRIPTIS *quæ ad IIII. Nonas Apriles &c. ita fieri agi, haberi, opſervarique &c.* Ex quibus eam antiquitus formulam in condendis colonicis decretis uſurpatam intelligimus. Uti vero Senatus ac plebs *Romæ* diſcernebantur, ita & in coloniis ac municipiis ſeparatim nominantur. Extant inſcriptiones apud Panvinium in *lib. de imperio Rom.* ubi de Coloniis agit, *pag.* 747.

DECVRIONES ET PLEBS
COLONIÆ ANCONITANORVM

Item *pag.* 748. 45

DECVRIONES ET PLEBS
COLONIÆ ASCVLANORVM

Ex quibus infertur in coloniis decurionum decretis plebis ſcita adjuncta, ita ut & ipſa plebs ſententiam rogaretur. Hoc ipſum oſtendit celebris inſcriptio Narbonenſis *pag.* 229. in qua *Auguſto Narbone* PLEBS NARBONENSIUM *aram in foro poſuiſſe* dicitur, ac TRES EQVITES ROMANI A PLEBE & tres libertini annua ſacra facere jubentur in honorem Auguſti, quod JUDICIA PLEBIS DECURIONIBUS CONJUNXIT; ſive quia Decuriones conarentur plebejos à judiciis excludere; ſive quia diſcrepantes utrorumque ſententias idem Princeps compoſuerit. *Auguſtus* ſane jus comitiorum plebi *Romanæ* ſervavit ex Suetonio *cap.* 40. nam *Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis die comitiorum, ne quid à quoquam candidatorum deſiderarent, ſingula millia nummum à ſe dividebat.* Idem tamen in coloniis abs ſe in *Italia* deductis, jus comitiorum penes ſolos decuriones colonicos eſſe voluit, *excogitato*, ut ait Suetonius *cap.* 46. *genere ſuffragiorum quæ de magiſtratibus urbicis decuriones colonici in ſua quiſque colonia ferrent, & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent.* In noſtro cenotaphio Caji hæc leguntur: *Duoviri qui primi creati erunt, hoc quod decurionibus & univerſis colonis placuit, ad decuriones referant, eorum publica auctoritate adhibita, legitume id caveatur, auctoribuſque iis in tabulas publicas referatur.* Itaque tota auctoritas condendi decreti penes decuriones erat. Ceterum etiam plebem ſententiam rogatam colligo ex iis quæ in eodem lapide leguntur: *Ob eas res univerſi decuriones*, COLONIQVE &c. *inter ſeſe conſenſerunt.* Deinde inferius: *Hoc quod decurionibus, &* UNIVERSIS COLONIS *placuit.* Ubi *colonorum* nomine plebs deſignatur, cum ſejunctim à decurionibus nominetur. Ita apud Gruterum *pag.* 387. 1. legitur: ORDO NARNIENSIVM UNA CVM CIVIBVS. Vide inſcriptionem *Mundæ* in *Hiſpania*, quam *cap.* 4. exhibeo. *pag.* 484. 2.

ORDO VOCONTIORVM
EX CONSENSV ET POS
TVLATIONE POPVLI &c.

Quæ postulatio populi exprimitur etiam *pag.* 423. 6. & *pag.* 431. 1. *Sextus Ligurius dicitur*: IIVIR DESIGNATVS EX POSTVL. POPVLI; qui tamen ibidem inscribitur *ornamentis quinqueviralibus* SVFFRAG. SANCT. ORDNIS *honoratus*. Immo cum plebs cuipiam ob accepta beneficia statuam, vel inscriptionem dedicabat, locus publico monumento ornandus à decurionibus concedebatur. Ita *pag.* 392. in saxo *Urbini* legitur: LOCVS PLEBEI DATVS DECRET. DECVR. & passim hæ notæ L. D. D. D. in Gruteriano opere occurrunt, nempe: *Locus datus decreto Decurionum*; ubi vero inscribuntur literæ D. D. significatur: *decreto Decurionum*, uti *Romani* Senatus consulta illis literis S. C. exprimebantur, ut plane constet integram condendorum decretorum auctoritatem solos decuriones habuisse. Libro Digestorum 50. recensetur titulus *de decretis ab Ordine faciendis*. Extat in *codice Theod. lex.* 1. *quemad. mun. civ.* in
46 qua *Constantinus* Imperator ait nominationem Duumvirorum *populi quoque suffragiis in Africa ex consuetudine celebrari*; cujus primum inductæ consuetudinis origo tempusque ignorantur; quæ tamen postea abolita fuit ex lege 84. *&* 142. *de decur.* quibus statuitur nominationes à duabus tertiis Ordinis in *Africa* faciendas. In decreto nostro de inferiis *Caji* laudantur *acta*, *facta*, *constituta per consensum* OMNIVM ORDINVM, quibus postremis verbis decretum Decurionum, ac consensus plebis exprimuntur, quæ decretum illud gratanter accepit. Ciceroni in *epist.* 3. *ad Brutum omnium Ordinum consensus* recitatur; nempe Senatus, equitum, ac plebis, qui triplex erat ordo civium *Romanorum*. In coloniis ac municipiis equites fuisse certum est, quorum census erat CCCC. millium nummum. Ovidius se equestri familia apud *Sulmonem* natum scribit *lib.* IV. *Trist. eleg.* 10.

Si quid id est, usque à proavis vetus ordinis hæres,
Non modo fortunæ munere factus eques.

Cicero apud *Arpini* municipium equestri familia natus erat; unde & à Juvenali *Sat.* 8. *Ver.* 237. dicitur

Hic novus Arpinas ignobilis, & modo Romæ
Municipalis eques.

Cæsar *lib.* III. *bel. civ. cap.* 71. scribit eodem die duplici prœlio desideratos equites *Romanos* notos *C. Fulginatem Placentia*, *A. Gravium Puteolis*, *M. Sacrativum Capua*. Cicero in *Planciana num.* 18. cum quædam municipia nominasset, ait: *iisdem nunc à municipiis adsunt equites Romani publice, cum legationis testimonio.* Et num 26. *Sed cum sit Cn. Plancius is eques Romanus ea primum vetustate Equestris ordinis, ut pater, ut avus, ut majores ejus omnes Equites Romani fuerint, summum in præfectura* Atinati *florentissima gradum tenuerint &c.* *Pisis* etiam plures equestris ordinis viros fuisse nullus inficias ibit; & illi quidem vocibus *omnium Ordinum* in Cajano marmore exprimuntur. Ordo equitum R. in coloniis dignior erat, quam ordo decurionum. Nam Plinius *lib.* 1. *epist.* 19. ad *Firmum Novocomensem* scribens, ait: *Magnæ & graves causæ, cur suscipere, & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates CCC. millia nummum.* Juxta illud Horatii:

Si quadringentis sex, septem millia desunt;
Plebs eris;

A *Romæ* videlicet; in coloniis enim centum millium census decuriones à plebe distinguebat. Strabo *Gaditanæ* urbis splendorem describens *lib.* III. *pag.* 116. ait quingentos ibidem equites *Romanos* censos fuisse, *quot nullius vel Italicæ urbis censi fuerant, præter Patavinam.* Scribit de Augusto Suetonius *cap.* 46. *Ac nec ubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes, etiam ex commendatione publica cujusque oppidi ordinabat.* Præterea *L. Munatius Plancus Lugdunum* militum coloniam deduxit ex veteri epigrammate apud *Panvinium* & *Gruterum*; illorum quidam Equites fuere, quorum mentio
B habetur apud Gruterum *pag.* 431. 1. Sigonius *lib.* II. *de antiquo jure civ. Rom. cap.* 2. recte notat Equites alios equo publico meruisse, alios privato; illos autem in Vrbe diversum à Senatoribus ordinem constituisse; hos vero in exercitu ordinem à peditibus distinctum constituisse. Ci- 47
cero in prima *Philippica num.* 14. reprehendens legem *M. Antonii*, qua centuriones in tertiam judicum decuriam conjiciebat: *Census præfiniebatur*, inquit, *non centurioni solum, sed equiti etiam Romano. Itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & judicant & judicaverunt. Non quæro*, inquit, *istos: quicumque ordi-*
C *nes duxit, judicet. At qui si ferretis, quicunque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis; in judice enim spectari & fortuna debet & dignitas.* Certum est legere Aurelia lata à *L. Aurelio Cotta*, *Cn. Pompejo* & *M. Crasso* Coss. A. V. 684. equestri ordini judicandi potestatem restitutam, quam postea *Julius Cæsar* confirmavit, exclusis tribunis ærariis. Suetonius in *Julio cap.* 41. *Judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis, ac senatorii: tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit.* Hinc cum *Cicero* ait, nemini probari potuisse legem, qua judicia concederentur iis omnibus, *qui equo meruissent*, plane infertur,
D non omnes qui equo merebant, ad equestrem ordinem Senatorio oppositum, pertinuisse; ob defectum videlicet census, & dignitatis. Hujus generis equites fuere qui in memorata inscriptione *Lugdunensi* post decuriones nominantur, quorum fortunæ ac dignitas infra decuriones erant. Illis etiam verbis *per consensum omnium Ordinum* intelligi possunt decuriones, & varia collegia, seu corpora artificum, Fabrorum, Naviculariorum &c. Ita Gruteri *pag.* 391. 1. legitur: *ex decreto* ORDINIS *corporis Piscatorum & Urinatorum totius alvei Tiberis.* Verum cum Ordo cœtum decurionum postea significaret, plebejorum artifi-
E cum cætus seu societates passim *collegia*, ac *corpora* nuncupata sunt, uti ex innumeris inscriptionibus & ex titulo de navicularariis *lib.* XIII. *C. Theod.* ac de pluribus collegiis *lib.* XIV. per totum colligitur.

Anno urbis 756. desinente IV. Nonas Apriles ob contentiones candidatorum nulli *Pisis* magistratus novi creati fuerant, ex initio decreti de inferiis *Caji*. Extat *lex* 28. *de decurionibus C. T.* lata à *Constante*, seu *Constantio*, uti contendit *Gothofredus*, anno æræ Christianæ 339. *Constitutionibus perspicue definitum est*, *Kalendis Martiis nominationes fieri*, *ut splendidorum honorum munerumque principia primo tempore procurentur.* In ta-
F bula municipali apud *Pighium* ad A. V. C. 719. non eodem tempore novi magistratus unoquoque anno creati leguntur. Puto tamen imperante *Augusto*, in coloniis, quas idem *jure ac dignatione Urbi quodammodo pro parte aliqua adæquavit* ex Suet. *cap.* 46. novos magistratus Kalendis Januariis munus primum obivisse; cujus tamen rei in tanta veterum monumentorum inopia nullum testem appello. Profecto in laudata tabula Duumviri

viri post bellum *Alexandrinum* creati, Kalendis Januariis magistratum inisse dicuntur. Utut de hoc sit, ineunte Aprili ejus anni, quo *Cajus Cæsar* obiit, nulli *Pisis* magistratus creati fuerant, *propter contentiones candidatorum*. Non semel *Romæ* ob candidatorum ambitionem nullis consulibus designatis, interrex creabatur. Ita anno V. 701. *septimo demum mense* consules creatos scribit Dio *lib.* XL. Cicero *epist.* 8. *lib.* III. *ad Q. fratrem* ait: *Res prolatæ: ad interregnum comitia adducta.* Anno etiam insequenti 702. invalescentibus seditionum procellis, quas consularis ambitus excitarat, candidati consulatus per vim ac cædes magistratum invasuri, tribus veluti castris *Romam* occupaverant, ita ut unus tantum consul *Pompejus* V. Kal. Martias designatus fuerit. Hic idem ambitus *Pisanos* decuriones in partes distraxit, ne
48 stato tempore, novi illius anni magistratus in colonia eligerentur. Alia tamen ex causa nulli plerumque in coloniis magistratus inibant. Nam cum Dumviris, atque aliis recenter creatis magistratibus munerum editio incumberet, nonnulli, ut graviores expensas declinarent, omni contentione curabant, ne quipiam sibi magistratus deferretur; & delato, non semel aufugiebant, ex *L.* 16. & 29. *de decur.* Præterea *Magistratuum & Sacerdotiorum editiones* memorantur *L.* 1. *de spect.* Apulejus *lib.* x. ait: *Quinquennali magistratui fuerat destinatus, & ut splendori capessendorum responderet fascium, munus gladiatorium triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam porrigebat.* Plinius *lib.* x. *epist.* 117. scribit ineuntes magistratum in *Bithynia* universis decurionibus, ac non exiguo è plebe numero binos denarios, vel singulos dare. Extat inscriptio *pag.* 409. 3.

L. FADIO. PIERO. II. VIRO
MVNIFICENTISSIMO. CIVI
QVI. OB. HONOREM. DECVR
EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST
GLAD. PARIA. XXX. ET VENATION
BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST
PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV
SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XIIIX. N. VENAT
PLENAS. ET. GLADIATORVM. PARIA. XX
EDIDIT. ITEM. POST. ANNVM. LVDOS
SCAENICOR. P. S. F. AVGVSTALES
L. D. D. D.

Coloniæ Duumviris, ne in edendis ludis patrimonia decoquerent, pecunias quandoque donabant, expensas munerum ex parte suppleturæ. Item *pag.* 452. 1.

T. ANCHARIO. T. F. PAL. PRISCO
AED. QVAEST. II. VIR. QVAEST. ALIMENT. HVIC. PRIMO II. VIR. BIGA. POSITA. OB. EXIMIAS. LIBERALITATES. ET. ABVNDANTISSIMAS. SINE. EXEMPLO. LARGITIONES. ET. QVOD. EX. INDVLGENTIA. AVG. OCTIES. SPECTACVLVM. GLADIATOR EDIDERIT. AMPLIVS. LVDOS. FLORALES &c.

Ea munerum à novis magistratibus edendorum consuetudo *Roma* in colonias ac municipia derivaverat. Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* 15. munus ædilitium *M. Scauri*, ac *M. Agrippæ* ludos in ædilitate undesexaginta diebus factos recitat; quod enim ædilitas magistratum petentibus, primum
49 obveniret, immanibus munerum expensis populi *Romani* favorem sibi conciliare conabantur. Cicero pro *Muræna num.* 38. ait: *Trinos ludos ædilis feceram*; & *lib.* II. de officiis: *Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adepti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi, sane exiguus sumptus ædilitatis fuit.* Plurium ædilium munera ibidem
A commemorat, additque: *Vitanda tamen est suspicio avaritiæ; nam Mamerco homini ditissimo, prætermissio ædilitatis consulatus repulsam attulit:* Et in laudata oratione pro Muræna ait: *Sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum eam L. Murænæ apud populum profuisse.* De novorum consulum muneribus dixi *dissert.* 1. de duobus nummis *Diocletiani* ac *Licinii cap.* 5. Vopiscus in *Aureliano cap.* 15. *Furii Placidi* consulis Anno vulgari Christi 273. largitionibus narratis, ait: *Factum est enim ut jam divitiarum sit, non hominum consulatus: quia utique si virtutibus defer-*
B *tur, editorem spoliare non debet. Perierunt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt.* Eadem largitionum pestis colonias afflavit. Hinc cum *Sex. Ligurius* in colonia *Lugdunensi* ob perpetuum Pontificatum sibi collatum, plura millia nummum colonis donasset; dicitur: II. VIR DESIGNATUS EX POSTUL. POPULI. Ex Grutero *pag.* 431. 1. Quare cum populus magnificentiora munera ab uno potius quam ab altero expectaret, novorum magistratuum comitia per seditionem plerumque turbabat, quamvis electio penes decuriones esset, plebe nullum in coloniis suffragium dante. Ceterum memora-
C tæ in *Pisana* colonia contentiones candidatorum ambitioni potius deputandas arbitror, quam eorundem in declinandis ob spectaculorum expensas magistratibus; nam qui munus refugit, neutiquam pro eodem obtinendo candidatus contendisse dici potest. Cum *Romæ* defuncto Rege, ac postea comitiis consularibus, morbo consulum, bello, aut seditione impeditis, novi magistratus creari non possent, interrex patricia è gente prodebatur, qui ad quintum diem cum imperio in Urbe esset, qui postea successorem in quinque alios dies excipiebat, quousque comitia consularia haberentur. In quibusdam coloniis, quod nul-
D li novi magistratus creari possent, penes interregem jurisdictionem fuisse indicat inscriptio Narbonensis apud Gruterum *pag.* 394. 5.

T. [illegible]OMINIVS. C. F. PO
DVVMVIR. ÆDILIS
INTERREX

Pagina etiam 491. 10. ponitur inscriptio cuidam, imperante *Tiberio*, *Formiis* dicata.

AED. III. AVGVRI. INTERREGI &c.

Verum *Pisis* nullos id temporis interreges creatos diserte monstrat tabula Cajana, in qua legimus: *Universi decuriones, colonique, quando eo ca-*
E *su in colonia neque IIvir, neque Præfecti erant, neque quisquam jure dicundo præerat, inter sese consenserunt &c.* At interrex juri dicundo præerat, Senatum cogebat, aliaque præstabat, quæ Reges, seu Consules summo cum imperio *Romæ* exequebantur. In illo tamen interregno coloniæ decuriones ac ceteri cives *Pisani* annuas inferias *Cajo* 50
decreverunt, legatos ad *Augustum* destinarunt, aliaque edixere, quæ in eadem inscriptione referuntur. Quo vero mense ejus anni Urbis 757. Duumviri *L. Titius A. F. & T. Allius T. F. Rufus*, qui in calce ejusdem decreti nominantur, magistratum capessiverint, ignoratur, priori ver-
F su cenotaphii, quo dies, mensis, ac locus exprimebantur; nescio cujus imperitia detonso. Hoc tamen compertum habeo ante V. Kal. Julias Duumviros *Pisis* electos fuisse; nam ibidem *Augustus* sæpius dicitur Tribunitiæ potestatis XXVI. quæ desinebat die 27. Junii, tunc Tribunitiam potestatem XXVII. eodem auspicante, ut *dissert.* 2. *cap.* 15. fusius ostendam.

Cap.

CAPUT IV.

Sacerdotes Piſanæ *Coloniæ. Flamen Auguſtalis* Piſis *creatus.* Antonius *Flamen viventis adhuc* Cæſaris *deſignatus, ſed non inauguratus.* Plutarchi *&* Appiani *interpretes notati.* Auguſtus *ante obitum divinis honoribus in* Italia *cultus. AUGUSTEUM eidem* Piſis *ſacratum.* Romæ *S. C. & in Coloniis Decurionum decreta in templis facta.* Auguſtus *à poëtis paſſim Deus ante obitum nuncupatus. Flamines cum Auguſtalibus à V. C. perperam confuſi. Flamines Provinciæ contra* Valeſium *ac* Gothofredum *aſſerti. Iidem à decurionibus creati, à magiſtratu proditi, ab Auguribus etiam inaugurati contra Gruchium.*

AD antiquos Coloniæ *Juliæ Piſanæ* opſequentis Sacerdotes gradum facio, ut Cajanam inſcriptionem, aliaſque *Piſis* ſervatas, exponam; qua occaſione inſignem *Ciceronis* locum hactenus vel depravatum, vel perperam explicatum illuſtrabo. Et quidem in cenotaphio *Caji* nominatur *T. Statulenus Juncus Princeps Coloniæ*, FLAMEN AUGUSTALIS, PONTIF. MINOR PUBLICORUM P. R. SACRORUM. *Numa* tres tantum Flamines *Romæ* inſtituerat, *Jovis, Martis*, ac *Quirini*, quorum ſinguli ſui tantum Dei ſacris operarentur. Poſtea aliis Diis flamines conſecrati ſunt; unde Tullius *lib.* II. *de legibus*, ait: *Diviſque aliis alii ſacerdotes, omnibus Pontifices, ſingulis flamines ſunto.* Varro *lib.* IV. *L. L.* à filo dictos putat, nam, cum intecto capite procedere non poſſent, nec apicem (galerus erat pilei rotundi formam habens) per æſtatem ob æſtum ferre poſſent, capillos filo nectebant; unde flamines quaſi filamines nuncupati. Religioſos vero flaminum ritus in indicem cogit A. Gellius *lib.* X. *cap.* 15. Inter ceteros honorum titulos, quos Dictatori Cæſari poſt bella civilia profligata, Senatus detulit, *Jovis ipſi*, inquit Dio lib. XLIV. *cognomentum palam impoſuerunt, templumque ei Clementiæ dedicari juſſerunt, Sacerdotioque ejus Antonium quaſi Flaminem Dialem aliquem præfecerunt.* Quod *Jupiter* Græcis Διὸς dicitur, ejuſdem Flamen Dialis appellatus. Cicero in *ſecunda Philippica num.* 106. hunc *Cæſaris* Flaminem execratus, ait: *Eſt ergo Flamen ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, ſic Divo Julio M. Antonius . . . Deteſtabilem hominem, ſive quod tyranni ſacerdos eſt, ſive quod mortui.* At *Cæſare*
51 ſuperſtite eodemque forte vetante, non fuiſſe *Antonium* inauguratum colligitur ex eodem Oratore ibidem dicente: *Quid ergo ceſſas? cur non inaugurare? Sume diem. Vide qui te inauguret; collegæ ſumus; nemo negabit.* Erant ambo in augurum collegium cooptati. Ceterum *Antonius* quamvis Flamen *Cæſaris* deſtinatus, eodem occiſo, invidiæ forte metu, ſeu quod ſtultitiæ proximum ducebat trucidati hominis Flaminem eſſe, inaugurationem omiſit. Hujus teſtis eſt idem Cicero in *Philippica* 13. hiſce *Antonium* perſtringens: *Deceptum autem patrem à me Cæſarem affirmare audes? Tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus, cujus homo ingratiſſimus flaminium cur reliquiſti?* Verum Plutarchus in *Antonio*, narrata pace inter hunc ac *Cæſarem* & *Sex. Pompejum* A. V. 714. factam, ait αὐτὸς δὲ Καίσαρι χαριζόμενος ἱερεὺς ἀπεδείχθη τοῦ προτέρου Καίσαρος. Quæ Latine reddit Leonardus Arretinus: *Eſſetque augur in locum prioris Cæſaris, junioris gratia, conſtitutus.* At falſo. Nam uti ex *Cicerone* oſtenſum eſt, jam *Antonius* vivente *Cæſare* fuerat inter angures adſcriptus. Cum *Parthica Appiani* ex *Plutarcho* conſarcinata ſint; eadem verba *pag.* 156. interpres *Gelenius* Latine vertit: *Ipſe in amicorum gra-*

A *tiam, creatus eſt flamen divi Cæſaris.* Sed neque hæc melior eſt interpretatio. In primis participium χαριζόμενος voci Καίσαρι uniendum eſt, quod ſane nomen *Cæſaris* perperam exſcriptor *Plutarchi* omiſit. Præterea falſum eſt *Antonium* eo A. V. 714. creatum fuiſſe flaminem *prioris Cæſaris*; ſiquidem adhuc ſuperſtite *Cæſare* A. V. 709. ex Dione *lib.* XLIV. proxime laudato, *Antonius* ejuſdem *Cæſaris* flamen fuerat deſignatus. Vox ἱερεὺς, qua *Plutarchus* utitur *ſacerdotem* ſignificat, non autem ſpeciale quoddam genus ſacerdotii, flaminium nempe, aut auguratum. Hinc cum *Cæſar Octavianus Julio* patri divinos honores decreviſſet, *Antonius*, inquit Plutarchus, *in gratiam*
B *Cæſaris* Octaviani, *prioris Cæſaris ſacerdos factus eſt.* Ex his patet *Auguſtum* primum inter principes *Romanos*, cum adhuc in vivis eſſet, ſuomet nomini tanquam numini conſecratos Flamines habuiſſe. *Antonius* enim Flamen *Julii Cæſaris* adhuc ſuperſtitis deſignatus, non fuit inauguratus, ſeu ut vulgo dicitur, conſecratus; illo vero mortuo, *flaminium reliquit*, teſte *Tullio*; quamvis poſtea ejuſdem ſacerdos in gratiam *Auguſti*, creatus fuerit, ſi vera narrat *Plutarchus*.

Cum *Auguſtus* A. V. 718. *Sex. Pompejum* maritimis ac terreſtribus copiis exutum, ex *Sicilia*
C fugaſſet, ac *Lepidum* in Triumviratu hactenus collegam, à militibus deſertum, in ordinem redegiſſet, ſummis & humano faſtigio majoribus honorum titulis ab *Italiæ* oppidis exceptus fuit, quod ſublatis bellis civilibus, quæ *Italiam* tot annos infandis calamitatibus ac miſerandis cladibus oppreſſerant, pacem ejuſdem provinciis intuliſſet. Hinc teſte Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 746. *oppidatim inter Deos tutelares conſecratus eſt.* Hæc prima divini cultus *Auguſto* delati mentio in hiſtoriis occurrit. Cum vero ſuperato *Antonio*, *Romanum* orbem occupaſſet, *Aſiatici* templa eidem uti Deo dicarunt apud *Pergamum*, *Ancyram*, aliiſ-
D que in Urbibus, quamvis ille ad declinandam, invidiam, petentibus Urbium legatis, ut ipſis templa *Auguſto* conſecrare permitteret, ſub *Romæ* & *Auguſti* nomine eadem dicari voluerit ex Tacito *lib.* IV. *Annal.* Gruteri *pag.* 105.

ROMAE. ET. AVGVSTO 52
CAESARI. DIVI. F
COLON. AVXVRN
A. AEMILIVS. EX. PECVNIA
SVA. F

E In vetuſtis iiſdem inſcriptionibus non ſemel legitur: *Sacerdos Romæ & Auguſti.* Philo de *legatione ad Cajum*, ait: *Totus orbis cœleſtes Auguſto honores decrevit, templa, fana, lucos, porticus, ut his nulla pulcriora viſantur in urbibus, vel vetera, vel nova.* Addit autem Auguſtum accepiſſe hujuſmodi honores à cæcis aſſentatoribus, *non quod probaret, ſed quia videbatur hoc poſtulare amplitudo imperii, cui veneratio quædam his artibus parabatur; ipſum vero nunquam inflatum talibus obſequiis hinc certo colligitur, quod nunquam ſuſtinuit ſe appellari Deum, vel Dominum, averſatus hanc adulationem.* Suetonius *cap.* 2. *de vita Claudii*, ſcribit ipſum natum Kalendis Auguſti Lugduni,
F *eo ipſo die quo primum ara ibi Auguſto dedicata eſt.* Anno Urbis 744. Apud Gruterum *pag.* 229. recitantur ſacrificia ſtatis anni diebus *Numini Auguſto* facienda *Narbone* ex plebiſcito colonico, in cujus titulo legitur.

NVMINI. AVGVSTI. VOTVM
SVSCEPTVM. A. PLEBE. NARBO
NENSIVM. IN PERPETVOM

Hæc

Hæc ara *Augusto* dicata fuit X. Kal. Octobris, *T. Statilio Tauro. L. Cassio Longino* Coss. V. C. 764. Hinc *Pisani*, ne in deferendis *Augusto* honoribus ceteris cedere viderentur, sacrarium eidem in foro dicarunt, quod de Imperatoris agnomine *Augusteum* nuncuparunt. Initio decreti de inferiis *Lucii* dicitur; PISIS. IN. FORO. IN AVGVSTEO *scribendo adfuere &c.* Chimentellius *cap. 7. de Bisellio scribit* Augusteum exponi posse forum, quod ab Augusto sic dictum tradit Suidas in V. *Augustus.* Recte tamen observat hanc explicationem *Pisanæ* inscriptioni non congruere. Nam si forum dixerant, cur *Augusteum* repeterent? Duo igitur ibidem designantur, forum & Augusteum. Secundo exponit Augusteum pro prætorio, seu publica domo, in quam de more Decuriones conveniebant ad consultandum, ac decreta facienda. *Tertio*, inquit, (*& puto verius*) *à cultu Augusti sic dictum, ut Serapeum, Heracleum, & multa id genus.* Vir insignis duo diversa loca putavit, quæ apud *Romanam* gentem unus idemque locus prisca religione erant. Nam ædes publica, in quam *Romæ* Senatus, & in coloniis seu municipiis decuriones ad consultandum conveniebant, erat templum alicui Deo dicatum; nefas enim erat in loca non sacra, sed profana Senatum convenire. Gellius *lib.* XIV. *cap.* 7. ait: *Varro docuit, confirmavitque nisi in loco per augures constituto, quod templum appellaretur, Senatus consultum factum esset, justum id non fuisse; propterea & in curia Hostilia, & in Pompeja, & post in Julia, cum profana ea loca fuissent, templa esse*
53 *per augures constituta, ut in eis Senatus consulta more majorum justa fieri possent.* Lampridius in *Alexandro Severo cap. 6. Quum Senatus frequens in curiam, hoc est, in ædem Concordiæ, templum inauguratum, convenisset.* Equidem Senatus coacti in templis mentio passim in Romanis scriptoribus occurrit. Livius. *lib.* 1. *Templumque*, inquit, *ordini ab se aucto curiam fecit, quæ Hostilia usque ad patrum nostrorum ætatem appellata est.* Lib. XXXVII. *Eumeni Senatus datus est.* Dein: *Eumenes templo excessit*, ut de iis quæ Rex postulaverat, Patres consultarent; quo peracto: *Reductus à prætore in templum Rex, & dicere jussus.* De templo Castoris, Cicero ait Verrina 3. num. 92. *Quo sæpe numero Senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimæ advocationes fiunt.* Sallustius in Catilinaria: *Consul in ædem Concordiæ venire jubet, eo Senatum advocat.* Audiendus iterum Cicero in Philippica 2. num. 43. *In hac cella Concordiæ, ò Dii immortales, in qua, me consule, salutares sententiæ dictæ sunt.* Et in Philip. 5. num. 176. *In cella Concordiæ collocari armatos latrones, sicarios; è templo carcerem fieri: opertis valvis Concordiæ, cum inter subsellia Senatus versarentur latrones, Patres conscriptos sententias dicere.* Idem habet in *Sestiana num.* 20. *Lib.* II. *epist. ad Q. fratrem* ait: *Senatus ad Apollinis fuit.* Et M. Cœlius *lib.* VIII. *fam. epist.* 4. idem tradit; epistola etiam 8. ait: *In æde Apollinis scribendo affuerunt*; recitatque S. C. de prætoriis provinciis. Appianus *lib.* II. *civ. bel. pag.* 507. edicto Antonii consulis *Senatus in ædem Telluris convocatus est.* Quod ipsum testatur *Plutarchus* in *Bruto.* Vetustum hunc Latinorum morem, ante *Æneæ* in *Italiam* adventum laudans Virgilius *Æneid.* VII. V. 174. ait:

— *hoc illis curia templum.*

Augustus quo Patres conscripti *& religiosius & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, ut prius quam consideret, quisque thure ac mero supplicaret apud aram ejus Dei, in cujus templo coiretur.* Hæc Suetonius *cap.* 35. Sequiori quoque Augustorum ætate, Senatum in templum convocari solitum testantur Capitolinus in *Maximo & Balbino cap.* 1. & in *Maximinis cap.* 16. Trebellius in *Valeriano cap.* 1. in *Claudio cap.* 4. Vopiscus in *Probo cap.* 10. Lampridius in *Alexandro cap. 6.* Uti vero *Romæ* Senatores in templa coire solebant, ita pariter in coloniis decuriones in sacras ædes decreta facturi conveniebant: nempe in loca per augures constituta, ut decreta justa fieri possent. Ausonius in *panegyri ad Gratianum* ait: *Non forum, non basilica olim negotiis plena, nunc votis, votisque pro tua salute susceptis &c.* Forum quodlibet ex area & basilica constituebatur. *Pisis* in foro ædes sacra *Augusto* dicata *Augusteum* dicebatur, in quam decuriones *Juliæ Pisanæ Opsequentis* consultaturi coibant. Apud Gruterum in titulo inscriptionis *Neapoli* legitur *pag.* 355. 1. ut omittam allatam *pag.* 444. 2. K. JUN. IN. CURIA. BASILICAE AVG. ANNIAN. SCRIBUN. ADFUER. Qui locus Neapoli *Curia Basilicæ Augustæ* Pisis *Augusteum* dicebatur. Philo de *legatione ad Cajum* laudat dicatum *Augusto* templum, quod nuncupabatur Σεβάστιον, quod Latine redditur *Augusteum. Chimentellius* ideo veretur Augusteum pro domo publica accipere, in quam de more convenirent Decuriones ad consulta facienda, quia Augusteum *vix digna vox eo sæculo Augusteo.* At extat vetus inscriptio *pag.* 227. 3. 54

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO
CAESAREVM. IMP. CAESARI
AVGVSTO
ET. COLONIAI. BENEVENTANAI

P. Veidius Pollio Eques *Romanus*, ex *Augusti* amicis, cui murænarum vivariis damnatos servos immergebat, quive obiens A. V. 738. *Augusto* magnam hæreditatis partem, & Pausilypum villam prope *Neapolim* eidem legavit ex Dione *lib.* LIV. curiam Augusti honori, ac coloniæ *Beneventanæ* ornamento æque ac commodo extructam, *Romano* quidem, sed novo nomine, *Cæsareum* nuncupavit. Equidem decuriones, uti dicebam, in ædes sacras ad consulta facienda covenisse, docet etiam inscriptio Ferentinatum *pag.* 456. 1.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS.
FRONTO IIII. VIR. I. D. S. C. FERENTIN.
IN. CVRIA. AEDIS. MERCVRI. SCRIBVNDO.
ADFVERVNT. Q. SEGIARNVS MAECIANVS.
T. MVNNIVS. NOMANLINVS

Utrumque vero decretum, nempe *pag.* 355. & 456. eadem plane formula, qua nostra *Pisana*, expressum apparet: Item *pag.* 1001. legitur decretum municipii *Regiensis* factum IN TEMPLO COLLEGI FABRUM. Hujus vero moris causam assignabant, ut Numinis *sacramento unusquisque conventus, consuleret in medium*, teste D. *Ambrosio* in epistola contra *Symmachum* Præfectum Urbi, qui aram *Victoriæ* dicatam in curia *Romana* reponendam dicebat, hæc ad Imperatorem scribens: *Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem convenit singulorum; neque aliud magis auctoritatem facit sententiis nostris, quam quod omnia juratus noster Ordo decernit.* Victoriæ imaginem Augustus A. V. 725. ibidem posuit, *cum curiam Juliam in honorem patris sui factam dedicavit.* Dio *lib.* LI. ubi antea dixerat eundem Principem *Asiaticis* permisisse, ut sibi templum *Pergami*, ac *Nicomediæ* extruerent. *Nam*, inquit, *Romæ & in Italia nemo unquam alicujus pretii homo id facere ausus est; quanquam defunctis Imperatoribus, qui imperio recte usi sunt, cum alii divini honores dantur, tum sacraria tribuuntur.* Aliter tamen *Sextus Aurelius Victor* de eodem Principe scribit: *Hincque uti Deo*, inquiens, *Romæ* pre-

provinciisque omnibus, per urbes celeberrimas, vivo, mortuoque templa, Sacerdotes, & collegia sacravere: Suetonio tamen plenam fidem habeo, qui *cap. 52.* ait: *In urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore*; subindicans in aliis *Italiæ* urbibus haud vetasse, ne divinus sibi cultus deferretur. *Dionem* certe redarguit *Pisanus* lapis, in quo *T. Statulenus Juncus* Flamen Augustalis *Pisis* fuisse dicitur, itemque Augsteum, scilicet ædes sacrata *Augusto*, in quam colonici decuriones publice deliberaturi conveniebant. Tacitus *lib.* 1. *An.* cetera inter, quæ mortuo statim *Augusto* vitio dabantur, hoc refert: *Nihil Deorum honoribus relictum, cum se templis & effigie numinum per Fla-*
55 *mines & sacerdotes coli vellet.* Unus tantum Flamen *Augusti* adhuc superstitis à *Pisano* marmore exhibetur, eoque *Taciti* dictum mirifice illustratur. Et quidem poëtæ, quibus cuncta pro arbitrio fingere licuit, non semel *Augustum* Dei nomine appellabant. Manilius *lib.* 1. *Astronomicon* sub initium ait:

Nunc mihi tu, Cæsar, patriæ princepsque paterque,
Qui regis augustis parentem legibus Orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris.

Pedo Albinovanus in *elegia de consolatione ad Liviam Augusti* uxorem, *Drusum* extinctum ita fantem inducit:

Denique laudari sacrato Cæsaris ore
Et merui, lacrymas elicuique Deo.

Cui similia antea cecinerat Propertius *lib.* IV. *eleg. ult. de Augusto* itidem loquens:

Ille sua gnata dignam vixisse sororem
Increpat, & lacrymas vidimus ire Deo.

Ovidius *lib.* 1. *Trist. eleg.* 3. Deos, ut sibi *Augustum* placatum redderent, precatus, ait:

Cœlestique viro, quis me deceperit error;
Dicite; pro culpa ne scelus esse putet.
Ut quæ sentitis, pœnæ quoque sentiat auctor;
Placato possim non minor esse Deo.

Et *lib.* IV. *eleg.* 4. cum Jovem ac Augustum nominasset, addit:

Causa tua exemplo superorum tuta duorum est,
Quorum hic aspicitur, creditur ille Deus.

Et *lib.* II. ad Augustum:

Per mare, per terras, per tertia Numina juro,
Per te præsentem conspicuumque Deum.

Horatius *lib.* II. *epist.* 1. ad Augustum.

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Et hi quidem Deum *Augustum* fictis carminibus canebant, quem tamen ut reapse Numen *Pisani* coloni per Flaminem divinis honoribus prosequebantur, quod ipsum nobiliores *Italiæ* colonias & & municipia fecisse nullus inficias ibit. Defuncti postea *Augusti Germanicus* Flamen inauguratus est, quod præter nummos prodit lapis *pag.* 236. 4. eidem Cæsari inscriptus:

AVGVRI. FLAM. AVG
COS. II. IMP. II

Illo vero in Syria acerbo fato sublato, Senatus decrevit, teste Tacito *Annal.* 2. *ne quis Flamen, aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliæ crearetur.* Hic *Petri* de *Marca* Archiepiscopi *Parisiensis* sententia refellenda est, qui in *dissertatione de primatu Ecclesiæ Lugdunensis num* 58. ait: *Augustales isti sodales in unum corpus coibant, unde* Seviri Augustales *dicti, quibus ille qui præerat, flamen primus dicebatur, id est, primus collegii & corporis Augustalium.* Eadem inferius repetit *num.* 103. *Sacerdotes*, inquiens, *isti nuncupati sunt tandem* sodales Augustales, *ex instituto Tiberii, apud*
56 *Tacitum lib.* 1. *annal. qui Lugduni, quemadmodum in Bætica, & aliis provinciis erant, sex numero.*

A *Unde in inscriptionibus mentio* IIIIII. *Aug. id est Sevirorum Augustalium, qui dicti quoque flamines Augustales. Servabant inter se ordinem &c.* Eruditio virum insignem defecit, dum flamines Augustales cum sodalibus Augustalibus perperam confudit. Unius Dei unus tantum erat Flamen, Jovis flamen Dialis, Martis Martialis &c. ita Augusti tum viventis in coloniis, tum mortui etiam *Romæ* unus tantum erat Flamen Augustalis; neque hic erat è corpore sodalium Augustalium; qui quidem sodales Augustales neque erant sex tantum, neque uspiam dicti sunt flamines Augustales. Capitolinus de *Antonino Pio cap.* 13. *Me-*
B *ruit*, inquit, *& flaminem, & Circenses, & templum, & sodales Antoninianos.* Spartianus scribit Helvium Pertinacem à Severo Imperatore in superos relatum, *addito flamine, & sodalibus Helvianis. Cap.* 7. *de vita Severi.* Et Capitolinus *cap.* 15. *de Pertinace* ait: *Filius Pertinacis patris flamen est factus, Marciani sodales, qui Divi Marci sacra curabant, Helviani sunt dicti propter Helvium Pertinacem.* Ita unus ubique Flamen, plures vero ejusdem consecrati Principis sodales laudantur. Spartianus in *Hadriano cap.* 27. scribit eidem vita functo decretos ab *Antonino Pio & flamines & sodales*; nempe ut per singulos flamines de more
C in quocunque oppido coleretur, non vero ut *Romæ*, vel alicubi uno eodemque loco plures flamines sua sacra curantes haberet. Ita etiam *Pacatus* in panegyri ad *Theodosium* laudat apud *Hemonam* urbem *reverendos municipali purpura flamines*, quod ibidem plures flamines essent, quorum singuli sui cujusque Dei sacris operabantur. Extat inscriptio apud Gruterum *pag.* 237. 1. à Seviris Augustalibus *Neroni* Germanici F. dicata.

NERONI. CAESARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG.
D PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI

Palam uti distincta sacerdotia recensentur flaminium, ac sodalitium Augustale. Tacitus *lib.* 1. *An.* ait: *Idem annus*, quo mortuus est Augustus V. C. 767. *novas cæremonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat. Sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur.* Igitur illud collegium sodalium ex viginti quinque sacerdotibus componebatur, ut plane demirer doctissimum *Marcam* soda-
E les Augustales ad seviros tantum restrinxisse, de quo mox plura dicentur. Porro illud sodalitium *novam cæremoniam* historicus appellavit, quod ante nulli extiterant sodales Augustales, cum tamen A. V. 757. *Pisis T. Statulenus* fuerit flamen Augustalis, aliique etiam in ceteris *Romani* Orbis coloniis, ita ut de utriusque sacerdotii discrimine dubitare nemo possit. De seviris Augustalibus proxime fusius differam, ac *Marcæ* opinionem iterum confutabo. Hic quidem *num.* 58. ex Grutero *pag.* 29. 12. inscriptionem adducit, in qua memoratur *Tauropolium provinciæ Narbonensis fa-*
F *ctum per C. Batonium* PRIMUM FLAMINEM AUG. ut plures flamines collegium conflasse videantur, in quo primus idem *Batonius* fuerit. Va- 57
lesius in *notis ad lib.* XXVIII. *Ammiani Marcellini*, & in *commentariis ad cap.* 14. *lib.* VIII. *Eusebianæ Historiæ*, & Gothofredus ad *L.* 2. *quemadmodum mun. civ. C. Theod.* scribunt eos qui provinciæ sacra curabant, appellatos Sacerdotes, eos vero qui in municipiis Dei cujuspiam sacris præerant, flamines nuncupatos. Sane *Martianus*

Imp.

Imp. in Novella quarta laudat *Constantini* Augusti legem, qua vetat *Flamini municipali*, *Sacerdoti provinciæ* uxorem ancillam ducere. Hos tamen refellunt inscripta antiquitus saxa. Nam *pag.* 322. 9. laudatur *Sex. Attius Viennensis* FLAM. PROV. NARB. *Flamen provinciæ Narbonensis. pag.* 324. 8. *Tarracone* dicatur inscriptio *C. Mario Verro Gerundensi* FLAMINI. PROVINCIAE. HISP. CITER. ubi plures ejusdem provinciæ *Hispaniæ* citerioris Flamines nominantur. Item *pag.* 1096. *Mæcius Mæcianus* dicitur FUNCTUS. FLAMINATV. PROVINCIAE. HISPANIAE. CITERIORIS. *Cajus Batonius primus Flamen Augustorum* appellatur, quod inter eos, qui erant Flamines provinciæ *Narbonensis*, primus erat, nempe ante eosdem creatus. Uti coloniæ diversos Flamines diversis *Numinibus* deputabant, quorum primus is dicebatur, qui ante ceteros Flaminio ornatus fuerat: ita etiam provinciæ, habito publico provincialium conventu, Flamines distinctis Numinibus, videlicet singulis singulos assignatos creabant, quorum primus, qui flaminium prior acceperat, dicebatur. *Narbonenses* igitur de provincia benemeritis Augustis Flamines creabant, quorum prior flaminio jussus est pro salute *Septimii Severi* & *M. Aurelii* sacrificium facere. Aliam interpretationem mox afferam, & forte magis probabilem.

Flamines *Romæ* fuere perpetui, quod passim constat ex libris *T. Livii*; in quibus nusquam novus flamen, nisi in demortui locum creatus recitatur. Postea idem sacerdotium in coloniis ac municipiis pro certo quodam tempore delatum fuisse patet ex *L.* 21. *de decur.* qua statuit Constantinus Curiales *post Flaminii honorem, & magistratus, vel sacerdotii decursa insignia*; non posse cogi fieri præpositos mansionum. In antiquis saxis legitur: *Flamini* II. *Flamini iterum pag.* 489. 10. & *pag.* 321. 10.

C. SEMPRONIO. SPERATO. FLAMINI. DIVORVM AVGG. PROVINCIAE. BAETICAE

IMP. NERVA. TRAIANO. CAES. AVG. GERM. III. VICERIO. ALARIANO. ET. L. MARTIO. POSTVMO. COSS. HIC. PROVINCIAE. BAETICAE. CONSENSV. FLAMINIC. MVNVS. EST. CONSEQVVT. PERACTO. HONORE. FLAMINI. &c.

Habetur hic alter Flamen provinciæ Divorum Augustorum, à provincialibus pro certo tantum tempore nominatus. Cum ante *Trajanum* Imperatorem plures Augusti in Deos relati fuissent, ne flaminum provincialium numerus plus forte justo excresceret, quidam flamines creabantur, qui consecratorum Principum sacra peragerent, quos inter qui primo loco inaugurabatur, primus provinciæ flamen dicebatur; nusquam tamen flaminum collegium legitur, secus ac *Marca* putavit. Alii Flamines erant perpetui, quorum aliquot nobis exhibent vetustæ inscriptiones *pag.* 426. 7. 446. 7. 479. 7. 480. 5. 488 3. 494. 4. & alibi. Constantinus *L.* 2. *quemad. mun. civ.* statuit *Flamines perpetuos* esse immunes ab annonarum præpositituris; & in actis de purgatione *Felicis* Episcopi *Aptungensis tom.* 1. *Concil. edit.* Labbei nominatur *Felix F. PP. curator coloniæ Cirtensium*; nempe *Flamen perpetuus.* Num *T. Statulenus* in nostro lapide nominatus, fuerit Flamen perpetuus Augustalis, vel tantum ad tempus creatus, incompertum mihi est; puto tamen perpetuum fuisse, uti erant *Romæ* ceteri flamines; temporarii enim flamines sequiori ætate videntur inducti.

Flamines municipales erant ex Ordine decurionum, nec prius sacerdotio ornari poterant, quam municipalia munera obivissent. *L.* 77. *de decur. C. Theod.* Hinc Flamen Augustalis *Pisanus* in cenotaphio nuncupatur PRINCEPS COLONIAE NOSTRAE; nempe primos inter colonos. Cicero *lib.* III. *fam. epist.* 11. Brutum appellat *principem jam pridem juventutis*; *celeriter, ut spero, civitatis.* In oratione pro domo sua *Pompejum* principem civitatis nuncupat. Censorinus *cap.* 4. *de* die *Natali Q. Cærelium* commendans, ait: *Tu tamen officiis municipalibus functus, honore sacerdotii in principibus tuæ civitatis conspicuus &c.* quibus plane honorum titulis noster municipalis Flamen insignitur. Ad augendum honorem Cæsaris *Augusti*, ejusdem sacris fas erat operari virum coloniæ *Pisanæ* principem, uti ejusdem Imperatoris demortui flaminium *Romæ* suscepit Germanicus Cæsar, dein ejusdem filius *Nero*. Creabantur Flamines in municipiis à decurionibus; unde in saxo *Comensi pag.* 438. 7. laudatur *L. Minucius* Exoratus

FLAMEN. DIVI. TITI. AVG VESPASIANI CONSENSV DECVRION

Nominatos à decurionibus; magistratus prodebat. Cicero in *Miloniana num.* 20. narrat *Milonem* profectum *Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod erat Dictator Lanuvii Milo.* Flamines à Pontificibus inauguratos fuisse tradit Grucchius *lib.* 1. *de comitiis pag.* 10. Verum ab auguribus eosdem etiam inauguratos ait Macrobius *lib.* III. *Satur. cap.* 13. ubi inter commensales in cœna *L. Lentuli* Flaminis Martialis numeratur *L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit.* Idem docet Cicero in *Philippica* 2. ubi de *Antonio* Flamine *Julii* nondum inaugurato verba facit.

CAPUT V.

T. Statulenus Juncus Pisis *Pontifex minor. De Pontificum majorum ac minorum distinctione* Panvinii *ac* Gutherii *opiniones ex* Cicerone *rejiciuntur. Pontifex Max. unus erat è collegio majorum Pontificum contra* Sigonium. *Pontifices minores speciale collegium constituebant. Pontifices à* Cicerone *in oratione de domo sua nominati illustrantur, ac de eisdem* Gutherii *sententia confutatur.* Sigonii *ac* Panvinii *fasti corriguntur. Lectio vulgata* Suetonii *contra* Casaubonum *ex* Cicerone *ac* Dione *probata. Plures errores* Glandorpii *notantur.* Gutherii *erratum de Flamine Diali, ejusque juris dicendi potestate. Dii municipales* Italiæ *ex* Tertulliano *producti.* Juvenalis *locus illustratur. Pontifices modo perpetui: modo temporarii extra Urbem creati. Quinquennales in vetustis saxis nominatos, non fuisse sacerdotes.*

IDem *T. Statulenus Juncus* princeps Coloniæ *Juliæ Pisanæ*, & Flamen Augustalis, dicitur etiam in eodem Cenotaphio Cajano PONTIF. MINOR PUBLICORUM P. R. SACRORUM. Livio *lib.* XXII. memoratur *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc Pontifices minores appellant.* Quæ verba exscribens Capitolinus *capite* 7. *de vita Macrini*, ait: *hunc Imperatorem ac Pontificem Maximum electum, quum scriba Pontificum esset, quos hodie Pontifices minores vocant.* Macrobius *lib.* 1. *Satur. cap.* 15. scribit: *Pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque*

regi sacrificulo nuntiaret. In vetustis inscriptionibus *pag.* 426. 5. dicatur elogium *C. Junio Flaviano* PONTIF. MINORI. *Cicero* initio fere orationis de Haruspicum responsis, *Romanos* Pontifices, qui de restituenda sibi domo judicarunt, recensens, eos inter tres minores Pontifices nominavit. Integrum textum inseram, ut insignium scriptorum in eodem exponendo errores clarius ostendam. *At vero*, inquit, *domum meam P. Cornelius Lentulus consul & Pontifex, P. Servilius; M. Lucullus, Q. Metellus, Man. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus Flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Clodius Rex sacrorum, M. Crassus, M. Scaurus, C. Curio, Sextus Cæsar Flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinovanus, Q. Terentius, Pontifices minores, cognita causa, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum civium astante, omni religione, una mente, omnes liberaverunt.* Hosce judices habuit *Cicero* A. V. 697. pridie Kal. Octobris ex *lib.* IV. *ad Atticum epist.* 2. Eos inter nominantur Pontifices sedecim, duo *Flamines*, ac insuper rex sacrorum; tres vero pontifices postremo loco post flaminem Quirinalem nominatos, *minores* appellat. Viri eruditi ex hoc *Ciceronis* textu Pontifices in majores & minores dividunt; quanvis in eisdem distinguendis diversas in sententias abeant. *Symmacho* Urbis præfecto, PONTIFICI MAJORI, *Quindecim viro S. F.* dicatur inscriptio *pag.* 370. 3. Altera *pag.* 361. 1. *L. Aradio* Auguri, PONTIFICI MAJORI. Panvinius *de civitate Romana pag.* 417. scribit collegium Pontificum *Romæ* usque ad *Syllam* ex octo tantum sacerdotibus conflatum, quibus cum *Sylla* Dictator A. V. 673. alios septem addiderit ex Liviana epitome *lib.* LXXXIX. plenum eorundem collegium XV. sacerdotum evasisse. Addit majores Pontifices nuncupatos illos octo, qui lege Ogulnia ante *Syllam* collegium componebant; majores vero dictos, qui *Sullana* lege superadditi sunt, in quorum locum qui postea suffecti sunt, minores pariter sunt appellati. Hæc tamen opinio laudato superius *Livii* testimonio refellitur; narrat enim *L. Cantilium* A. V. 538.
60 fuisse *scribam Pontificum, quos nunc Pontifices minores vocant.* Itaque Pontifices minores ii postea dicti sunt, qui diu ante *Syllam Romæ* erant, non vero ii quos nova lege Dictator superinduxit. Rupertus in *Enchirid. Pomponii lib.* III. *cap.* 4. ait in collegio XV. Pontificum primo loco fuisse Pontificem Maximum, reliquos XIV. fuisse Pontifices minores. Hoc quoque falsum esse constat ex *Cicerone* qui tres tantum postremos vocavit Pontifices minores, ut plane appareat ceteros fuisse Pontifices majores, qua ratione *Panvinii* iterum opinio redarguitur. Præterea *L. Aradius* consul æræ vulgaris anno 340. in memorata inscriptione dicitur Pontifex major, itemque *Symmachus*, cum tamen id temporis Gentiles Pontificis Maximi titulum Imperatori tantum deferrent. Gutherius *lib.* 1. *de vet. jur. Pont. cap.* 17. opinatur Pontifices patricia è gente appellatos majores, plebejos vero minores dictos; nam lege *Ogulnia* sacerdotiis plebi communicatis, collegia Pontificum & *Augurum* partim ex plebejis, partim ex patriciis componebantur. Hanc quoque opinionem cum superius allatis, laudato *Ciceronis* testimonio erroris manifeste convincitur. Orator ibidem sedecim Pontifices recenset, quorum postremos nuncupat minores; isti igitur neutiquam pertinebant ad collegium XV. Pontificum. Hoc secum tacite reputans *Gutherius lib.* 1. *cap.* 31. *Ciceronis* textum mutilavit, quo ultra XV. collegium Pontificum non excresceret; nam referens verba *Ciceronis* post Flaminem Quirinalem ait: *Q. Cornelius, Q. Terentius Pontifices minores, causa cognita &c.* cum tamen apud *Ciceronem* legatur: *Q. Cornelius, P. Albinovanus. Q. Terentius, Pontifices minores &c.* Sciens, ac volens *P. Albinovanum* è collegio erasit, ne uno supra numerum XV. intruso, collegium Pontificum ex sedecim sacerdotibus conflaretur. *Macrobius lib.* 1. *Satur. cap.* 13. referens cœnam datam sacerdotibus in inauguratione *P. Lentuli* Flaminis Martialis, ait: *Duobus tricliniis Pontifices cubuerunt: Q. Catulus, Man. Æmilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scævola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus, & L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit.* Ex his patet *P. Albinovanum* ac *Q. Cornelium*, quos *Cicero* in oratione habita A. V. 697. minores Pontifices appellat, fuisse Pontifices ante annum Urbis 691. quo mortuus est *Metellus Pius* Pont. Max. ex cujus libris se ea exscripsisse *Macrobius* testatur, *Cæsare* in *Metelli* postea locum creato, ex Dione *lib.* XXXVII.

Ceterum duos alios Pontifices habemus eo anno 697. quo *Cicero* apud Pontifices orationem pro domo sua recitavit; qui tamen judicio non interfuerunt. Et quidem primo loco *Julium Cæsarem* Pontificem Maximum, quem supremo licet sacerdotio conspicuum, laudati scriptores non observarunt. Eo vero anno *Cæsar* bellum in *Galliis* administrabat, quam in provinciam anno 699. ineunte Aprili profectus fuerat. At Pontifex Maximus unus erat è collegio XV. Pontificum, quod locupletissimis *Livii* testimoniis ostenditur. Etenim mortuo Pontifice Maximo, prius creabatur alius Pontifex, ut integrum ac plenum esset collegium; dein ex eorum numero unus fiebat Pontifex Maximus. Livius *lib.* XXXIX. *cap.* 46. A. V. 571. *M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone* Coss. ait: *Hujus principio anni P. Licinius Crassus Pont. Max. mortuus est; in ejus locum M. Sempronius Tuditanus Pontifex est cooptatus. Pontifex Maximus est creatus C. Servilius Geminus*, qui A. V. 545. Pontifex suffectus fuerat in locum *T. Otacilii Crassi* ex eodem Livio *lib.* XXVII. *cap.* 6. Idem *lib.* XXV, *cap.* 2. *Mortuo*, inquit, *L. Cornelio Lentulo Pont. Max. in ejus locum suffectus M.* 61
Cornelius Cethegus: Et paulo post: *Comitia inde Pontifici Maximo creando sunt habita*; additque electum *P. Licinium Crassum*, competitoribus *Q. Fulvio Flacco* & *L. Manlio Torquato*, qui ambo erant Pontifices, ex eodem Livio qui *lib.* XXIII. *cap.* 21. ait *Q. Fulvium Flaccum* cooptatum fuisse Pontificem in locum *Q. Ælii Pæti* in pugna *Cannensi* occisi. Libro vero XXX. *cap.* 39. ad A. V. 552. ait: *L. Manlius Torquatus Pontifex eo anno mortuus.* Cum *Cæsar* prætura functus Pontificatum Maximum peteret, competitores habuit nobilissimos consulares viros *Q. Catulum* ac *P. Servilium*, ex Plutarcho in *Cæsare*, & Sallustio in *Catilinaria*: quos *potentissimos duos competitores* vocat Suetonius *cap.* 13. Uterque vero erat Pontifex. *Q. Catulus* inter Pontifices in cæna à *Macrobio* memorata recensetur; *P. Servilius* dicitur Pontifex à *Cicerone* in *orat. de haruspicum responsis, & pro domo*; Cæsar vero ex Vellejo *lib.* II. *absens Pontifex factus erat*, cum in *Asia* privata stipendia juvenis faceret. Denique ipse Cæsar *lib.* III. *bel. civ. cap.* 83. in castris Pharsalibus *jam de Cæsaris*, inquit, *sacerdotio Domitius, Scipio, Spintherque Lentulus quotidianis contentionibus ad gravissimas verborum contumelias palam descenderant*; singuli enim victoriam, occiso Cæsare, sperantes ejusdem Pontificatui maximo certatim inhiabant, *Pompeji*, in cujus castris militabant, operam ad illum obtinendum inani sibi voto pollicentes. Tres isti præcoces Pontificatus candidati

ti erant è collegio XV. Pontificum. *P. Cornelius Lentulus Spinther* consul & *Pontifex* dicitur Ciceroni in *orat. citata*, ubi *num.* 19. addit: *Te appello, Lentule, tui sacerdotii sunt thensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum &c. Domitius* paulo post occisus fuit in pugna Pharsalica, in cujus locum Pontifex factus est *C. Octavius*, qui postea imperium *Romanum* occupavit, teste Nicolao Damasceno in libello de *educatione Augusti*, cujus verba exscribam *dissert.* 2. *cap.* 4. *Q. Scipio* à *Cicerone* inter judices Pontifices ibidem recitatur, quo mortuo, in ejus locum Pontifex creatus fuit *Tiberius Tiberii* Imperatoris pater ex Suetonio *cap.* 4. *in Tiberio*. Ex his constat Pontificem maximum è collegio Pontificum semper electum, ac primum in eodem fuisse. Hæc *Sigonius*, quamvis in Romana historia versatissimus, ignorans scripsit *pag.* 423. *not.* in *lib.* XXV. Livii: *L. Lentulus duobus sacerdotiis præditus fuit: Pontificatu, & pontificatu maximo. In ejus mortui locum M. Cornelius Cethegus Pontifex factus est, P. vero Crassus Pontifex Maximus*; non animadvertens Pontificem maximum ex integro Pontificum collegio creari solitum; quæ tamen ejusdem antagonista *Gracchius* acute observavit. In eundem lapidem offendit Kippingus *lib.* 11. *Antiq. Rom. cap.* 12 scribens Pontifici maximo adfuisse *Pontifices minoris authoritatis primo quatuor, tum quinque, demum quindecim.* Erant enim tantum quatuordecim.

Alterum etiam, præter Cæsarem, è Collegio XV. Pontificum eodem anno V. C. 697. indicat *Cicero* in oratione pro domo sua, ubi irridens Pontificem qui instigante *P. Clodio*, *Tullianæ* domus aream, erecto ibidem Deæ Libertatis simulacro, consecraverat, vocat eundem *num.* 104. *novum Pontificem, primam hanc post sacerdotium initum, religionem instituentem.* Dein num. 91. *Si autem scientia est quæsita, quis erat minus peritus, quam is qui paucis illis diebus, quibus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se fratrem uxoris tuæ fratri tuo germano antelatum videbat.* Et antea num. 90.
62 *Pontifex*, inquit, *adfuit. Non te pudet, cum apud Pontifices res agatur, Pontificem dicere, non collegium Pontificum adfuisse? præsertim cum Tribunus plebis vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? Esto collegium non adhibuisti; quid? de collegis quis tandem adfuit &c. Frater*, inquit, *uxoris meæ.* Postea addit: *Hanc tu dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus P. R. ornatum Pontificem; non denique adolescentem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? Adfuit is, si modo adfuit, quem tu impulisti, quem soror rogavit, mater coegit.* Pontifex igitur, qui aream domus *Ciceronis* consecraverat, frater erat uxoris *Clodii*. Hæc erat *Fulvia*, quæ *Clodio* occiso, *C. Curioni* nupsit, quam tandem *M. Antonius*, *Curione* bello civili in *Africa* interempto, uxorem duxit; unde pessimum eidem fatum imprecans Cicero in *Philippica secunda*, ait: *Cujus* Clodii *te fatum sicuti Curionem, manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.* Consule Dionem in fine *lib.* XLVI. & Suetonium in *Augusto cap.* 62. Asconius in argumento Milonianæ, ait: *Ultimæ testimonium dixerunt Sempronia Tuditani filia, socrus P. Clodii, & uxor Fulvia, & fletu suo magnopere eos qui astabant, commoverunt.* Ex his colligimus Pontificem *Ciceroni* tacito nomine irrisum, fuisse *Fulvium* filium Semproniæ, ac fratrem *Fulviæ Clodii* uxoris. Ejusdem prænomen ac cognomen *Glandorpius* in Onomastico ex collatis duobus *Ciceronis* testimoniis erudite indagavit. Cicero in *orat. pro domo num.* 103. de eodem Pontifice, ait: *Viderat ille Murænam vi-*
A *tricum suum consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitii indicia afferri.* In oratione vero *pro Muræna num.* 67. ait: *Non igitur si L. Natta, summo loco adolescens, qui & quo animo jam sit, & qualis vir futurus sit, videmus, in equitum centuriis voluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit ejus vitrico*, nempe Murænæ, *fraudi, aut crimini.* Pontifex igitur suppresso nomine *Tullio* memoratus, fuit *L. Fulvius Natta*, cujus vitricum *L. Murænam Cicero* defendit; *Sempronia* enim, mortuo conjuge, *Murænæ* juncta fuerat. Ex hucusque disputatis colligo A. V. 697. pridie
B Kal. Octobris, cum *Cicero* orationem pro domo sua apud Pontificum collegium recitavit, decem & octo Pontifices *Romanos* nomine nobis cognitos, sacris Deorum præfuisse, quorum sedecim *Tullius* recensuit; duos vero ex illius temporis scriptoribus addidimus, nempe *C. Julium Cæsarem* Pont. Max. & *L. Fulvium Nattam novum Pontificem, qui paucis* ante *diebus in collegium venerat.* Neuter illorum judicio adfuit. Nam *Cæsar* in *Gallia* bellum gerebat; *Fulvius* vero, pudore vetante, ad tribunal non accessit, cum plenis collegarum suffragiis domum *Ciceroni* restituendam certo intelligeret; domi ergo procul à judi-
C cio ea die se continuit. *Cicero* loco laudato, ante *Sex.* Cæsarem Flaminem Quirinalem, tredecim Pontifices nominat, quibus si addantur *Julius* Cæsar Pont. Max. ac *Fulvius Natta*, qui *Tullianam* aream dedicavit, integrum collegium XV. Pontificum componetur. Hinc recte *Tullius* post recensitum Flaminem Quirinalem, addit: *Q. Cornelius, P. Albinovanus, Q. Terentius, Pontifices minores*, ut plane intelligamus tres hosce postremos ad collegium XV. majorum Pontificum non spectasse. Pontifices minores alterum collegium inferiorum sacerdotum componebant, quod non obscure indicat Festus *V. Pontifices minores*, scri-
D bens: *Minorum Pontificum maximus dicitur qui primus in id collegium venit; Item minimus qui novissimus.* Non dicit *in collegium*, sed *in id collegium* 63
nempe Minorum Pontificum, quod erat diversum à collegio Majorum Pontificum, illique administrare solitum. Lucanus *lib.* 1. describens amburbium *Romæ* peractum, fingit maximum natu vatum *Etruriæ* jussisse Urbem

Ambiri: & festo purgantes mœnia lustro,
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est commissa potestas.
Turba minor sequitur ritu succincta Gabino.
Vestalemque chorum ducit atrata sacerdos.

E Addit Quindecim viros, quibus Sibyllinos libros consulere datum; Augures postea, dein VII. viros Epulones, &c. Post collegium XV. majorum Pontificum, memoratur poëtæ *turba minor* Gabino ritu succincta, videlicet Minores Pontifices, quos immediate locat post Pontifices Majores ante Vestales, XV. viros S. F. aliosque sacerdotes. Quædam Pontificum minorum munera recitat Macrobius *lib.* 1. *Saturn. cap.* 15. Quot vero fuerint Pontifices minores in suo collegio, incompertum mihi est, nec sum hariolus qui possim divinare. Existimo tamen omnes fuisse plebejos, quales plane fuere tres illi à *Cicerone* memorati, nempe *Q. Cornelius, P. Albinovanus*, & *Q. Te-*
F *rentius.* Cicero *Q. Cornelii* meminit *lib.* V. *fam. epist.* 6. ad *P. Sestium* scribens: *Sed posteaquam & Cornelia tua Terentiam convenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum &c.* Hic *Q. Cornelius* cognatus erat *P. Sestii*, nec ullus Corneliorum patriciorum *Quinti* prænomen tulit. *P. Albinovanus* an is sit, quem *Cicero* in Vatiniana ait instructum à *Vatinio* ad accusandum *P. Sestium*, in medio relinquo. *Publium* quemdam *Albinovanum* Sena-

torem à *Sylla* proſcriptum ſcribit Appianus *lib.* 1. *bel. civ. pag.* 386. cujus *Albinovanus* Pontifex filius videri poſſit. *Q. Terentius Culleo* Trib. pl. adſtruitur A. V. 697. à *Pighio*; gens vero *Terentia Culleorum* erat plebeja, & aliquot ejus familiæ viri tribunatum plebis geſſerunt.

Gutherius *lib.* 1. laudato ſcribit: *Ex quindecim Pontificibus octo fuerunt patricii, ſeptem plebei*; addens patricios appellatos Pontifices majores; plebejos vero minores. Hoc poſterius evidenti ratiocinio confutatum eſt. Primum vero in examen vocandum eſt, ac recitati à *Tullio* Pontifices illuſtrandi; quædam enim in adverſariis adnotavi, quæ bona Lectoris venia, non hiſtoriam, ſed philologicos commentarios ſcribenti, huc advocare liceat; quæ præfari libuit, ne in interpretando *Ciceronis* textu, extra chorum ſaltare videar. Primus nominatur *P. Lentulus conſul & Pontifex.* Is eſt *P. Cornelius Lentulus Spinther* Coſ. A. V. 697. è gente patricia. *Ciliciam* proconſul obtinuit, ac re ibi feliciter bello geſta, triumphum egit ex Cicerone *lib.* v. *ad Atticum epiſt.* ultima. Bello civili partes *Pompeji* ſecutus, à *Cæſare* apud *Corfinium* obſeſſus, colloquium impetrans, inquit Cæſar *lib.* 1. *bel. civ. cap.* 22. *Cæſaris in ſe beneficia exponit, quæ erant maxima; quod per eum in collegium Pontificum venerat &c.* Fugiens ex acie Pharſalica, *Rhodum* appulit; at ab oppidanis excluſus aliò fugam intendit, ac brevi incerta morte extinctus eſt; nam *Cicero* in *Bruto* eundem recenſet cum iis *qui eodem bello occiderunt*, ubi inſigne eidem elogium attribuit. Sæpius ſuis in orationibus *Cicero* plenis velis in *Lentuli* encomia fertur, quod eodem conſule, ab exilio revocatus fuit. Illa plane emphatica in orat. *poſt red. in Sen. Princeps P. Lentulus, parens ac Deus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis &c.* Se-
64 cundo inter judices loco ponit *P. Servilium Vatiam* Cos. A. V. 675. à debellatis in proconſulatu *Cilicum* prædonum oppidis, *Iſauricum* appellatum. Extrema ſenectute diem clauſit A. V. 710. quo *Cæſar* occiſus fuit. Cicero in *Philip.* 2. quam anno V. 711. recitavit, *proxime mortuum* teſtatur. Et hic quoque patricia gente natus erat. Tertius nominatur *M. Lucullus* è plebeja *Liciniorum* gente, qui conſulatum geſſit A. V. 681. in *Terentiam* gentem adoptatus à *M. Terentio Varrone*, frater *L. Licinii Luculli* rebus adverſus *Mithridatem* geſtis celeberrimi. Provinciam *Macedoniam* ſortitus, ob victorias de *Thracibus* aliiſque barbaris reportatas, triumphavit ex Livio *lib.* XCVII. ac Cicerone in *Piſoniana.* Cum A. V. 697. Kal. Octobris Senatus haberetur, ſcribit Cicero *lib.* IV. *ad Atticum epiſt.* 2. *adhibentur omnes Pontifices, qui erant Senatores*, à quibus cum *Marcellinus* quæſiviſſet, quidnam pridie judicio collegii Pontificum de domo *Ciceronis* ſtatuiſſent. *tum M. Lucullus de omnium collegarum ſententia reſpondit: religionis judices Pontifices fuiſſe, legis Senatum; ſe & collegas ſuos de religione ſtatuiſſe &c.*

His quartum addit Pontificem *Q. Metellum. Pedianus* in argumento Cornelianæ notat florente *Cicerone*, plures fuiſſe *Quintos Cæcilios Metellos* gentis plebejæ. *Q. Metellus* Pont. Max. ante ſexennium obierat. *Q. Cæcilius Metellus Celer* A. V. 694. conſulatu functus eſt, ejuſque in eo magiſtratu geſta laudantur Dioni *lib.* XXXVII. ubi eundem Augurem fuiſſe ſcribit. Hic *Claudiæ* uxoris fraude extinctus fuit, ejuſque infelicem exitum deplorat Cicero in *orat. pro Cælio num.* 46. Veneno ſublatus eſt A. V. 695. nam *Vatinius* eo anno Tribunus plebis *augur fieri in Q. Metelli locum contendebat*, ex Cicerone in *Vatiniana num.* 14. Ambo igitur iſti *Quinti Metelli* obierant, antequam *Cicero* cauſam de domo ſua apud Pontifices diceret. Duo vero *Metelli* ſolo agnomine diſtincti, id temporis apud ſcriptores *Romanos* celebrantur; *Q. Cæcilius Metellus* Nepos Coſ. A. V. 697. & *Q. Cæcilius Metellus Creticus* Coſ. A. V. 685. collega *Q. Hortenſii* oratoris. Horum quinam fuerit Pontifex inquirendum. Cicero *pro domo ſua num.* 94. ait: *C. Atinius patrum memoria, bona Q. Metelli; qui eum ex Senatu cenſor ejecerat, avi tui, Q. Metelle, & tui, P. Servili, & proavi tui, P. Scipio, conſecravit, foculo poſito, adhibitoque tibicine.* Plinius *lib.* VII. *cap.* 44. fuſius deſcribit furorem ejus Tribuni plebis: *Macedonicus,* inquiens, *in ipſo tamen flore dignationis ſuæ ab C. Atinio* (in editis libris perperam *Catinio* legitur) *Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis &c. Q. Cæcilius Metellus Macedonicus* fuit conſul A. V. 611. cenſor vero A. 623. *Aſconius Pedianus* loco ſuperius laudato, ſcribit *Q. Metellum* Nepotem conſulem A. 697. filium fuiſſe *Q. Metelli* Nepotis, qui cum *T. Didio* conſulatu functus eſt A. V. 656. ac nepotem *Q. Metelli* Balearici; filii *Q. Metelli* Macedonici. Quare *Q. Metellus* Macedonicus fuit proavus *Q. Metelli* Nepotis Coſ. A. 697. quo *Cicero* ab exilio *Romam* revocatus, orationem pro recuperanda domo recitavit. Ex his infero *Q. Cæcilium Metellum* Creticum fuiſſe Pontificem quarto loco à *Cicerone* recenſitum. Nam ſi is fuiſſet *Q. Metellus* Nepos, noſter Orator non dixiſſet: *Avi tui, Q. Metelle*; ſed: *proavi tui*, uti ſtatim dixit: *proavi tui, P. Scipio.* Erravit *Glandorpius* in tabulis *Cæciliorum*, dum *Q. Metellum* Creticum non ab avo *Q. Metello* Macedonico, ſed ab ignoto quodam *Q. Metello* avo ortum fingit, ignotiorem eidem etiam *L. Metellum* patrem pro arbitrio aſſignans. In vulgatis Plinii codicibus *lib.* VII. *cap.* 44. hæc *Q. Metelli* Macedonici, ultimo fato ur- 65
geretur, poſtrema verba recitantur: *Ite, filii, celebrate exequias; numquam civis majoris funus videbitis. Et hoc dicebat Balearicis, & Creticis, & Diadematis, jam Macedonicus ipſe.* Vellejus Paterculus *lib.* 1. cum *Q. Metelli* Macedonici felicitatem deſcriberet, ait: *Mortui ejus lectum pro roſtris ſuſtulerunt quatuor filii, unus conſularis & cenſor, alter conſularis, tertius conſul, quartus candidatus conſulatus, quem honorem adeptus eſt.* Obiit igitur *Q. Macedonicus* A. V. 639. quo *Q. Metellus* ejuſdem filius cum *M. Scauro* conſul fuit, & annum poſt alterum *C. Cæcilius Metellus* Caprarius quartus ejus filius geſſit conſulatum, collega *Cn. Papirio Carbone.* Profecto A. V. 639. quo *Q. Metellus* Macedonicus obiit, cognomen *Cretici* nondum cuipiam *Metellorum* delatum fuerat. Hoc cognomen primum obtinuit *Q. Cæcilius Metellus Creta* A. V. 685. quadrageſimo ſexto ab avi Macedonici morte, in P. R. poteſtatem redacta, ex Dione initio *lib.* XXXVI. *Cretenſibus*, inquit ibidem, *ſervitutis jugum impoſitum eſt, cognomentumque Cretici Metello dederunt.* Florus lib. III. cap. 7. *Nec quicquam*, inquit, *amplius tamen de tam famoſa victoria, quam cognomen Creticum reportavit.* Ciceroni in Planciana, quam habuit A. V. 699. Plancius dicitur *miles in Creta Metello hoc imperatore.* Ex his patet *Pliniani* codicis erratum. In tribus Mſſ. Mediceis in pluteo Laurentiano LXXXII. recte legitur: *Et hoc dicebat jam Balearicis, & Diadematis, jam Macedonicus ipſe.* Cognomine *Creticis* omiſſo, quod primus *Cæciliæ* genti intulit *Q. Metellus*, qui Pontifex ſedit in cauſa de domo *Tulliana. Q. Metellus* Creticus æmulorum invidia, ſub initium *Catilinariæ* conſpirationis A. V. 691. nondum ex *Creta* triumphaverat, ex Salluſtio *in Catilinaria*, qui tamen teſte Eutropio *lib.* VI. *D. Junio Syllano & L. Murræna* Coſſ. *de Creta triumphavit* V. C. A. 692. Kal. Ju-

Juniis. Is A. V. 699. adhuc erat superstes, quod colligitur ex allatis verbis *Ciceronis* pro *Plancio*; de quo ibidem *num.* 22. ait: *Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini propinqui tui, miles hujus Q. Metelli, quibus cum fuerit probatissimus, hodieque sit, omnibus esse se probatum debet sperare.* Obiit paullo post cum Hortensio Oratore *ante initium bellorum civilium*, teste Vellejo *lib.* II. nempe ante A. V. 704. *Sigonius* ac *Panvinius* in fastis scribunt *Q. Metellum* Creticum fuisse filium *L. Metelli* Delmatici. Idem vero *Panvinius* ad A. V. 637. statuit consulem *L. Cæcilium Metellum* Delmaticum filium secundum *Q. Macedonici.* Quæ sententia *Sigonio* pariter placuit. Utrumque tamen insignem scriptorem erroris convincunt fragmenta triumphalia Capitolina apud Gruterum *pag.* 298. 3. ubi legitur.

L. CAECILIVS. L. F. Q. N. METELLVS. ANN. DCX...
DELMATIC. PRO. COS. DE DELMATEIS. III. NO....

Lucius Cæcilius Delmaticus ex hujus tabulæ fragmento designatur filius *L. Cæcilii Metelli Calvi*; quare errarunt laudati scriptores, ad quos etiam accessit *Glandorpius*, dum ejusdem patrem statuunt, *Q. Metellum* Macedonicum, fratrem *L. Metelli Calvi.* Hoc ipsum ex *Cicerone* colligitur. Nam in Sestiana num. 88. M. Scaurum alloquens, ait: *Aut qualis Q. Metellus patruus matris tuæ, qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset &c.* Is fuit *Q. Cæcilius*
66 *Metellus* Numidicus ex Auctore vitarum Vir. illustrium, *Cæcilia* mater *Scauri* erat filia *L. Metelli Delmatici* Pontificis Max. quod diserte tradit *Pedianus* in Scaurianam. Itaque *Q. Metellus* Numidicus, ac *L. Metellus* Delmaticus fuere fratres germani, filii *L. Metelli Calvi. Marci* vero *Scauri* patruus recte à *Tullio* appellatur *Q. Metellus* Numidicus. Præterea *Sigonius* ac *Panvinius* perperam *L. Metellum Delmaticum* ex fascia, qua ulcus frontis obligabat, Diadematum nuncupatum putarunt. Etenim *L. Metellus* Diadematus erat filius *Q. Metelli* Macedonici, teste *Plinio* laudato; *Lucius* vero *Delmaticus* ex fastis Capitolinis fuit *L. Calvi* F. Amissis indicibus consulum qui initio *lib.* XXXVI. Dionis descripti erant, ac *Q. Metellum* Creticum A. V. 785. ejusque fratrem *L. Metellum* anno insequenti consules designabant, prænomine patris de more addito, incompertum habeo, quemnam ex quatuor *Q. Metelli* Macedonici filiis *Q. Metello* Cretico patrem assignem.

Quintus in judicio Pontificali statuitur *Manius Glabrio* plebeja *Aciliorum* familia genitus, cujus pater *Acilius Glabrio* Trib. pl. legem *Aciliam* de repetundis tulit, ex Cicerone in *Verrina tertia.* Gessit consulatum A. V. 787. ac Pontum cum *Bithynia* lege *Gabinia* sortitus, in *Asiam* transmittens, partas à *Lucullo* contra *Mithridatem* victorias corrupit. Sextus ponitur *M. Valerius Messalla* patricius, qui A. V. 693. consulatu functus fuerat. De eodem hæc scribit Cicero in *Bruto: M. Messalla minor natu quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minime incautus patronus in caussis cognoscendis, componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque caussarum.* Hisce sex Pontificibus, viris consularibus addit *L. Lentulum* Flaminem Martialem, cujus nummi prostant apud antiquarios; ejusque cœnam inauguralem Macrobius *lib.* III. *Sat. cap.* 13. describit, ut pene salivam moveat. Ejusdem meminit Cicero *lib.* II. *ad Att. epist.* 24. & *lib.* XII. *epist.* 6. & in *Vatiniana num.* 19. ait: *L. Lentulum hunc judicem nostrum Flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinii tui competitor, ejusdem Vettii indicio opprimere voluisti.* Patinus vir eruditissimus in *notis ad cap.* 17. *Suetonii in Julio*, ubi dicitur Cæsar inter socios *Catilinæ* nominatus *apud Novium Nigrum quæstorem à L. Vettio indice*, reponit cum Casaubono *L. Vettio judice*; quod extat nummus inscriptus: VETTIUS JUDEX; & in altera parte: SABINUS. S. C. Verum vulgarem lectionem retinendam esse patet ex Dione *lib.* XXXVII. ubi narrans conjurationem *Catilinæ*, ait: *Alii autem qui nondum deprehensi erant, indicio L. Vettii equitis, qui consors eorum conjurationis, proposita impunitate, indicium professus erat, convicti atque supplicio affecti sunt.* Addit eundem alios postea mala fide indicasse, fraudemque Senatui innotuisse. Idem Cicero in Vatiniana: *Fregerisne in carcere cervices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret*; Vettius semel A. V. 691. *Cæsarem* aliosque uti *Catilinæ* socios detulit. Rursus A. V. 695. paris fraudulentiæ operam *C. Cæsari* pollicitus, *exposuit manum fuisse juventutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, & Cn. Cæpio hic Brutus, & Lentulus Flaminis filius conscio patre &c.* ut *Pompejum* de medio tollerent. *Vettius* tamen falsi indicii convictus, ne *Cæsar*, aliique auctores fraudis publicarentur, in carcerem conjectus, laqueo extinctus est. Sane *Cicero* rem narrans Attico *lib.* II. *epist. penultima*, scribit: *Vettius, ille, ille noster index, Cæsari ut perspicimus, pollicitus est &c.* quo dicendi modo designat *Vettium* sibi consuli fuisse indicem conspirationis *Catilinariæ.* At 67
Vettius, qui in nummo designatur, diversus plane est à *Vettio* indice. Sane *T. Vettius* cognomine *Judex*, Prætor quæstionem de repetundis A. V. 695. sortitus est, & ex prætura *Africam* obtinuit, uti ex *Cicerone* in oratione pro *Flacco* ostendit *Pighius* ad eundem annum. Capitolino in *Maximo* & *Balbino cap.* 2. memoratur *Vettius Sabinus ex familia Ulpiorum*; unde cognomen *Sabini* in *Vettiorum* gente sequiori etiam ætate auditum est. In vetustis inscriptionibus ponitur epitaphium P. VETTIO. P. F. CAM. SABINO. Apud Gruterum *pag.* 486. 7.

Septimo inter Judices loco appellat *P. Galbam* è patricia *Sulpiciorum* gente in Pontificum collegium adscitum. Hic A. V. 684. Prætor fuit in quæstione de repetundis, quem tamen *C. Verres* hoc anno accusatus, *judicem rejecit*, ex *Verrina* 3. *num.* 12. *Pedianus* in argumento *orat. de toga candida*, eundem vocat *sobrium ac sanctum virum.* A. V. 690. cum *Cicerone*, *Catilina*, *L. Cassio* aliisque ex *epist.* 1. *ad Atticum* consulatum petens, repulsum tulit. Idem Orator pro *Muræna num.* 15. ait: *Mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro peterem; superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam.* Hunc amplissima ex familia hominem; sed sine nervis fuisse scribebat *Quintus Cicero* de petitione consulatus. *Octavus* ibi Pontifex recitatur *Q. Scipio* è patricia *Corneliorum* gente. Hic filius fuit *P. Cornelii Scipionis Nasicæ* & *Liciniæ L. Crassi* oratoris filiæ, ejusque avos ac proavos laudat *Cicero* in *Bruto.* Idem tamen à *Q. Cæcilio Metello Pio* Pontifice Max. adoptatus ante A. V. 691. dictus postea fuit *Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio*, uti nominatur à *Cœlio* apud Ciceronem *lib.* VIII. *epist fam. epist.* 8. Edidit munus funebre gladiatorum in honorem *Q. Metelli Pii* ex *Tullio* in Sestiana *num.* 107. *Glandorpius* memoratam adoptionem non advertens, duos ex uno *Scipiones* fecit in *Onomastico pag.* 261. Illam tamen diserte Dio *lib.* XL. A. V. 792. recensuerat: *Is*, inquiens, *Scipio, cum Nasi-*

A *Nasicæ esset filius, testamento in genus hæreditatem-
que Metelli Pii adoptatus, atque hinc cognomentum
Metelli ferens, filiam Pompejo in matrimonium de-
derat, ab eo contra consulatum, ac ne causam dice-
ret, acceperat.* Hinc generi partes secutus, bel-
lo civili acie in *Africa* victus, ac navi fugiens, ma-
nus sibi intulit, ne vivus in *Cæsaris* potestatem
veniret. Itaque ex patricia *Corneliorum Nasico-
rum* familia ad plebejam *Cæciliorum Metellorum*
gentem transierat. Ejusdem Pontificatus memi-
nit Cicero in *Bruto*, cum *Brutum* ita loquentem
inducit: *Hic Scipio collega meus*; quod *Brutus* eo
A. V. 707. erat è collegio Pontificum, ut patet
B ex *lib. epist. ad M. Brutum* 10. in qua Cicero: *cu-
jus vos, Pontifices, ad aram in Velabro sacrificium
facere soletis. Suetonius* etiam scribit patrem *Ti-
berii* Imperatoris *Pontificem in locum P. Scipionis
substitutum.* In *Tiberio cap.* 4.

Nonum in eodem Pontificali judicio locum te-
nuit *C. Fannius* stirpis plebejæ; plures autem ejus
gentis Tribuni pl. in Republ. floruerunt. Par-
tes *Pompeji* bello civili secutus, milites cum im-
perio habuit, ex Cicerone *lib.* VIII. *ad Attic.
epist. ante penult. Nam aut cum imperio*, inquit,
*sunt, ut Pompejus, Setenas, Fannius, Voconius,
Sestius, ipsi consules. Sicilia* provincia eidem de-
C stinata fuerat; nam *lib.* VII. *ad Atticum epist.* 13.
Cicero scribit: *Fannius cum imperio in Siciliam præ-
mittitur*; quamvis *Cato* illuc postea missus fuerit
ex Cæsare *lib.* I. *bel. civ. cap.* 22. Idem Cicero
lib. XI. *epist.* 6. *Pompeji* miserando exitu deplora-
68 to, ait: *De Fannio consoler te? perniciosa loqueba-
tur de mansione tua*; ex quibus colligitur eodem
infelici fato A. V. 706. periisse. Decimus Pon-
tifex appellatur *Manius Æmilius Lepidus*, quem
pariter in cæna Flaminis *Lentuli Macrobius* inter
Pontifices recenset. Gessit consulatum A. V. 688.
Cum ob contentiones candidatorum A. V. 702.
D consularia comitia peragi non possent, *Manius Le-
pidus* fuit interrex ex *Pediano* in *Milonianum*.

Hisce Pontificibus inseritur à *Cicerone L. Clau-
dius* rex sacrorum. Erat patricia *Claudiorum* gen-
te natus, quem compellans *Cicero* pro domo sua
ait: *Et tu, Rex, disce à gentili homine tuo*; nem-
pe *P. Clodio*, quem ibidem insequitur. Hæc ver-
ba *Tullii* perperam intelligens *Glandorpius* in Mar-
ciis *pag.* 583. putavit ibidem designari *Q. Mar-
cium* Regem Cos. A. V. 686. quem gentilem *P.
Clodii* dicit, quod *Claudiam* illius sororem in ma-
trimonio habebat. Verum eo in loco vocem *Rex*
non *Marciorum* cognomen, sed sacerdotem regem
sacrificulum significare ex oratoris contextu pa-
lam deducitur. Cum ante paucos annos in cœna
E augurali à *Macrobio* dicatur *C. Cæsar rex sacrorum*
cum Pontificibus sedisse, & hic alter rex sacro-
rum à *Tullio* nominetur, vel quispiam *C. Cæsar
Glandorpii* Onomastico addendus est; vel dicen-
dus est *C. Cæsar* postea Dictator, id temporis fuis-
se rex sacrorum, quo sacerdotio abdicavit, cum
provinciam *Hispaniam* ulteriorem cum militari
imperio accepit post præturam, quam A. V. 692.
gessit. Etenim *Romani*, ejectis regibus, quod in-
signia eorundem in rempublicam beneficia fue-
rant, volentes regium nomen in Urbe remanere,
sacerdotem designarunt, teste Dionysio *lib.* V. *qui
F sacris tantum præesset, immunis à militia, vocare-
turque Rex sacrificulus.* Cum *L. Cornelius Dola-
bella*, qui Duumvir navalis classi præerat, creatus
esset Rex sacrorum, *C. Servilius* Pontifex Max.
jussit eidem militari magistratu abiret, antequam
inaugurareturs quod & Tribus etiam jussere ex
Livio *lib.* XL. Hinc *C. Cæsar* cum bellicam glo-
riam affectaret, antequam in provinciam abiret,
sacerdotio regis sacrorum abdicavit, in ejusdem
loco *L. Claudio* suffecto, de quo nihil compertum

mihi est, cum *Tullius* cognomen reticuerit.

Undecimus Pontifex est *M. Crassus Liciniæ* fa-
miliæ plebejæ, duplici consulatu *Pompejo* colle-
ga, sed infelici apud *Parthos* exitu magis notus.
Ejus vitam *Plutarchus* descripsit; avaritiam vero
Urbs, *Palæstina*, ac Orientales *Romanorum* pro-
vinciæ expertæ sunt. *M. Scaurus* patricia *Æmi-
liorum* gente ortus duodecimum inter judices lo-
cum tenuit. Hujus avus ex Auctore de viris il-
lust. *quamvis patricius, ob paupertatem carbonarium
negotium exercuit*; pater vero multis in Republica
honoribus floruit, Consul, ac postea Censor, quo
in magistratu viam *Æmiliam* stravit, *quæ per Pi-
sas & Lunam usque Sabatios indeque Derthonam du-
cit*, ex Strabone *lib.* V. *pag* 150. Glandorpius
pag. 35. scribit uxorem habuisse *Cæciliam Q. Me-
telli* Pont. Max. filiam, ex qua *M. Scaurum* Pon-
tificem suscepit. Errat; etenim *Cæcilia* uxor pa-
tris *Scauri*, erat filia *L. Cæcilii Metelli* Delmati-
ci Pont. Max. uti ex *Pediano* in *Scaurianam* præ-
notavi, quæ marito mortuo, *Syllæ* dictatori nu-
psit, ex Plutarcho in *Sylla*. Munus ædilitium
M. Scauri Pontificis in causa *Ciceroniana*, descri-
bit Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* 15. Vocat *opus maxi-
mum omnium, quæ unquam fuere humana manu fa-
cta.* Quæstor antea *Pompeji* in Oriente *Palæsti-
nam* rexit ex *Appiano* in *Syriacis*, & *Josepho lib.* XIV.
antiq. Jud. cap. 8. Idem postea ex judice *Ciceronis*
cliens, ob *Sardiniam* avare administratam, reus
repetundarum à *Cicerone* defensus fuit, cujus ora- 69
tionis fragmenta *Pedianus* posteritati servavit.
Cum in A. V. 701. consulatum peteret, repul-
sam passus, ac largitionum convictus, in exilium
missus fuit A. V. 702. Lege Appianum *lib.* II.
bel civ. pag. 442. *Pedianum* in *Scaurianam*, Cice-
ronem *lib.* IV. *epist. ad Atticum*, & *lib.* III. *ad
Q. Fratrem.* Majorum Pontificum collegium
complet *C. Curio*, qui decimo tertio loco à *Ci-
cerone* nominatur; nam Flaminem Martialem ac
regem sacrorum extra numerum Pontificum re-
pono. *Curio* è *Scriboniis* plebejis fuit; quem sane
non *C. Curionem*, qui bello civilium maximo
omnium primus facem subjecit, sed ejusdem pa-
trem fuisse ex *Cicerone* probatur. *C. Scribonius
Curio* functus consulatu A. V. 678. *Macedoniam*
provinciam sortitus, *Dardanos & Mœsiacos sube-
git, & primus Romanorum ducum ad Danubium us-
que pervenit*; ex *Sex. Rufo* in Breviario. Ejusdem
ex *Macedonia* triumphi meminit Cicero *in Piso-
nem*, & Eutropius *lib.* VI. Hic tertius suæ æta-
tis orator est habitus, uno tantum, ut inquit Ci-
cero *in Bruto*, *verborum splendore* commendatus.
Testatur tamen ibidem neminem, qui in orato-
rum numero fuere, abs se cognitum *in omni gene-
re honestarum artium tam indoctum tam rudem.* Præ-
terea ostendit vel in scribendo turpes illum me-
moriæ defectus passum esse; nam in dialogo, quem
cum Curione filio, *Cæsare* consule, habere fin-
git, *cum sermo esset institutus, senatu misso, quem
senatum Cæsar consul habuisset, reprehendit eas res,
quas idem Cæsar anno post, & deinceps reliquis an-
nis administravisset in Gallia. Cæsar* A. V. 695.
consulatu functus est; quare si *Curio* reprehendit
ea quæ anno sequenti, & deinceps reliquis *Cæ-
sar* in *Gallia* gessit, *Curio* vivebat A. V. 697. quo
judicium Pontificale de domo *Ciceronis* habitum
fuit. Eundem A. V. 700. vel insequenti mor-
tuum esse colligo ex ejusdem *Ciceronis* epistolis.
Nam *lib.* II. *fam. epist.* 2. *C. Curionem* filium ob
mortem patris consolatur, scribens *C. Curionem*
patrem omnium fortunam superaturum fuisse, *si
ei contigisset, ut te ante videret, quam è vita discede-
ret. Curio* filius id temporis erat in *Asia* quæstor
C. Clodii proprætoris, qui A. V. 700. *Asiam* pro-
vinciam obtinebat, ex *epist.* 14. *lib.* IV. ad *Atticum.*
Cum

Cum *M. Antonius* dictitaret ſe petitionem auguratus *Ciceroni* conçeſſiſſe; mendacem ejuſdem jactantiam confutans in *Philip.* 2. ſub initium ait: *Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non eſſet? aut tum cum es factus, unam tribum, ſine Curione, ferre potuiſſes?* At *Cicero* factus eſt augur in locum *P. Licinii Craſſi* A. V. 701. cum *M. Craſſo* patre à *Parthis* cæſi, teſte Plutarcho in *vita Ciceronis*. Præterea *lib.* II. *cit. epiſt.* 6. ſcribit Curioni: *Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, cum Sex. Julium Milonis mei familiarem cum his ad te literis miſi: ſed tamen cum adventare tuus adventus putaretur, & te jam ex Aſia Romam verſus profectum eſſe conſtaret.* Narrat ibidem *Milonem* petere conſulatum, cui ſe omnem operam debere teſtatur; ipſumque *Curionem* etiam atque etiam rogat, ut *Milonis* petitioni adjumento eſſe velit. *Milo* A. V. 701. erat candidatus conſulatus, competitoribus *Plautio Hypſæo*, *Metello Scipione*, *C. Memmio*, aliiſque ex Appiano *lib.* II. *bel. civ. pag.* 442. Itaque etiam A. V. 701. *Curio* filius aberat *Roma*, ac proinde intra A. V. 700. & 701. ejuſdem pater è vita migravit. Scio Dionem *lib.* XL. A. V. 704. ſcribere *Curionem* Trib. pl. petiiſſe, ut ad ferendas leges, alter menſis intercalaretur, cum nulla eſſet intercalationis neceſſitas, *quod Curionem ipſum; quippe Pontificem, minime fugiebat.* Verum novum id temporis Pontificem fuiſſe *Curionem* col-
70 ligo ex *lib.* II. *laudato epiſt.* 7. cujus legitur inſcriptio: *Cicero procos. C. Curioni Trib. plebis*; ubi gratulatus *Curioni* tribunatum, ait: *De ſacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quanquam difficili in re atque cauſa cognoſces ex iis literis, quas Thraſoni liberto tuo dedi.* Rogat poſtea *Curionem*, ne ſibi imperium prorogetur. Hæc epiſtola ſcripta eſt A. V. 703. quo *Cicero* proconſul *Ciliciam* adminiſtravit, ac *Curio* in annum inſequentem Tribunus deſignatus fuit, quo tempore *Curio* ſacerdotio in Pontificum collegio ornatus fuit, ut *Curio* Pontifex in cauſa de domo *Ciceronis* A. V. 697 non filius, ſed pater omnino cenſendus ſit. Hactenus de Pontificibus majoribus, qui de domo *Tulliana* judicarunt; ex quibus conſtat erraſſe *Gutherium*, dum illorum octo patricios, ſeptem vero plebejos ſtatuit. Nam eo anno erant in collegio Pontificum ſeptem patricii, *C. Julius Cæſar*, *P. Lentulus Spinther*, *P. Servilius Iſauricus*, *M. Valerius Meſſalla*, *P. Sulpicius Galba*, *Man. Æmilius Lepidus*, *M. Æmilius Scaurus*; octo vero plebeji, nempe: *M. Licinius Lucullus*, *Q. Cæcilius Metellus Creticus*, *Man. Acilius Glabrio*, *Q. Metellus Pius Scipio*, *C. Fannius*, *M. Licinius Craſſus*, *C. Scribonius Curio*, *L. Fulvius Natta. Quibus Cicero* inſerit *L. Cornelium Lentulum Flaminem Martialem*, *L. Claudium* regem ſacrorum, ac *Sex. Julium Cæſarem* Flaminem Quirinalem, quæ ſacerdotia patriciis tantum gentibus conferebantur ex Cicerone in *orat. pro domo num.* 30. neque unquam uti auguratus ac Pontificatus, plebi communicata ſunt.

Idem Gutherius *lib.* I. *de vet. jure Pont. cap.* 32. cum inter judices Pontifices, qui de domo *Ciceroniana* ſententiam tulere, Flamen Dialis neutiquam ab Oratore recenſeatur, putavit Flaminem Dialem juris dicendi poteſtate caruiſſe, quod ex *Fabio Pictore* quotidie feriatus erat; additque ex indice Judicum in cauſa de domo ſua à *Cicerone* memoratorum conſtare, Dialem non fuiſſe è collegio Pontificum, in quo tamen cenſebantur Flamen Martialis ac Quirinalis cum rege ſacrorum, quoties de ſacris apud collegium agebatur. Vir eruditus rem plane ignoravit. Etenim cum A. U. 697. agitabatur cauſa *Ciceroniana*, nemo erat id temporis flamen Dialis. Anno urbis 667. *L.*

A *Cornelius Merula* Flamen Dialis conſul ſuffectus in locum *Cinnæ*, qui conſulatu, urbeque ejectus fuerat, eodem anno *Cinna* cum victore exercitu in urbem ingreſſo, *ſibimet ipſe venas ſecuit*, *ſcripta prius tabella*, *teſtatus ſe id feciſſe*, depoſito apice; flaminem enim apicatum mori nefas habebatur. Vellejus vero *lib.* II. ait: *Quos ſæpe pro ſalute Reipublicæ flamen Dialis precatus erat Deos, eos in exccrationem Cinnæ partiumque ejus tum precatus, optime de re publica meritum ſpiritum reddidit.* At certum eſt poſt *Merulam* neminem flaminem Dialem fuiſſe inauguratum ad annum uſque A. U. 744. Tacitus *lib.* III. *An.* ſcribit: *Duobus & ſeptuagin-*
B *ta annis; poſt Cornelii Merulæ cædem, neminem ſuffectum*, Dio vero *lib.* LIV. *Tum quoque primum poſt Merulam, Flamen Dialis creatus eſt.* Quæ verba perperam de Auguſto dicta Pighius *tom.* 3. *An.* accepit ſcribens ad annum Capitolinum 743. *Auguſtus flamen Dialis creatus eſt.* Nam inauguratus fuit *Cornelius Lentulus Maluginenſis*, cujus conſulatus ſuffectus una cum flaminio Diali, imperante *Auguſto* A. U. 763. ita in faſtis Capitolinis deſignatur: EX. K. JUL. SER. CORNELIUS. CN. F. CN. N. LENTUL. MALUGIN. FLAM. DIAL. Tacitus *lib.* III. *An. Servius Maluginenſis flamen Dialis*, *ut Aſiam*
C *forte haberet*, *poſtulavit.* Suetonius de *Auguſto cap.* 31. ait: *Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paullatim abolita reſtituit: ut ſalutis augurium, Diale flaminium &c.* 71 Hinc Flamen Dialis ſuos inter judices Pontifices à *Cicerone* non recitatur, quia nullus per ea tempora erat flamen Dialis. Equidem alterum etiam *Gutherius* peccat ſcribens Diales magiſtratus *Romæ* non cepiſſe, quod quotidianis feriis impediti, jus dicere non poſſent. Nam Servius Maluginenſis *lib.* III. Taciti teſtatus eſt, *Sæpe Pontifices Dialia ſacra feciſſe, ſi Flamen valetudine, aut munere publico impediretur.* Itaque & Diales munere publico fungebantur. Livius
D *lib.* XXXIX. ſcribit A. U. 571. *Prætores ita ſortiri juſſi, uti flamini Diali utique altera juriſdicendi Romæ provincia eſſet. Is fuit C. Valerius* Flamen Dialis, eo anno prætor electus. Idem antea fuerat Ædilis curulis ex eodem *Livio*; ædiles vero circa ea quæ ad ipſorum magiſtratum attinebant, juriſdictione pollebant. Hinc Auctor de viris illuſtr. in *M. Scauro* ait: *Ædilis, juri reddendo magis, quam muneri edendo ſtuduit.* Denique *Merula* ac *Maluginenſis* aliique conſules, quos *A. Gellius* tacito nomine recitat, conſulatum geſſere, ut plane omnis de Dialium juriſdictione dubitatio evaneſcat.

Hiſce pro inſigni *Ciceronis* teſtimonio de majo-
E ribus ac minoribus Pontificibus, prolixius diſputatis, ad *Piſanæ* coloniæ Pontificem minorem, à quo longius excurrere libuit, revertor. Is in noſtro lapide inſcribitur *Pontifex Minor* SACRORUM PUBLICORUM P. R. *Italiæ* urbes, antequam in eaſdem *Romani* coloni deducerentur, particularia quædam Numina colebant, eorumque ſacris proprii Pontifices operabantur. *Tertullianus* quorundam *Italiæ* populorum Deos recenſet in Apologetico *cap.* 24. ſcribens: *Romanas, ut opinor, provincias edidi; nec tamen Romanos Deos earum, quia Romæ non magis coluntur, quam qui per ipſam quoque Italiam municipali con-*
F *ſecratione cenſentur: Cruſtuminienſium Belventinus, Narnienſium Viridianus, Aſculanorum Ancharia, Volſinienſium Nurſia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliſcorum in honore eſt pater Curis, unde accepit cognomen Juno.* Juvenalis *Sat.* 10. *v.* 74. ait:

—— idem populus, ſi Nurſcia Thuſco
Faviſſet, ſi oppreſſa foret ſecura ſenectus
Principis, ac ipſa Sejanum diceret hora
Auguſtum.

Sejanus Tacito initio *lib.* IV. *Annalium genitus Vulsiniis* dicitur; at *Vulsinensium* Dea erat ex *Tertulliano Nursia*, quæ tamen in quibusdam codicibus perperam *Nersia* appellatur. At *Farnabius* proximo *Tertulliani* loco ignorato, putavit *Nursciam Thuscorum* omnium Numen fuisse, quam tantum *Vulsinienses* è duodecim *Etruriæ* populis adorabant. *Antiates* Fortunæ Equestri templum dicaverant; Romæ *nullum tamen tali cognomento erat*. Tacitus *lib.* III. hæc prodit, additque *Romanos* decrevisse, *cunctas cæremonias Italicis in oppidis, templaque, & Numinum effigies, juris atque imperii Romani esse*. Lepide Tertullianus: *Satis etiam video Deos decuriones, curiasque municipii, quibus honor intra muros suos determinatur*. Hinc Cicero *pro Flacco num.* 54. *Sua cuique*, inquit, *civitati religio est; nostra nobis*. Antiqua suorum Arpinatium sacra laudat initio *lib.* II. *de legibus: Hic sacra, hic genus, hic majorum multa vestigia*. Hæc particularia urbium sacra vulgo municipalia dicebantur. Extat inscriptio *pag.* 66. 3. quam dicavit *L. Calpurnius*.

72 II. VIR. BIS. FLAM
SACR. PVB. MVNICIPAL

Festus ait: *Municipalia sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt, ante civitatem Romanam acceptam: quæ observare eos voluerunt Pontifices, & eo more facere, quo fecissent antiquitus*. Sigonius *lib.* I. *de ant. jure Italiæ cap.* 4. scribit cives *Roma* in colonias deductos, earum urbium, in quibus collocati essent, sacra secutos fuisse, *Romanis* sacris desertis, quod *Cicero* in agraria secunda adhortans plebem *Romanam*, ne sineret se lege *Rulli* in colonias mitti, hæc pro concione dixit: *Vos vero, Quirites, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum*. Quare si coloni non agebant festos dies, quos *Romæ* celebrabant, *Romana* sacra amittebant. Hanc tamen opinionem saxum *Pisanum* elidit, in quo *T. Statulenus* inscribitur *Pontifex minor sacrorum publicorum Populi Romani*. Itaque *Pisana* in colonia servabantur sacra publica victoris gentium populi. *pag.* 1011. 1. Julius Zosimus dicitur: CUR. SAC. PUB. P. R. *Curator sacrorum publicorum populi Romani*. Est tamen *Romana* inscriptio. Profecto *Cicero* ibidem ait *num.* 92. *Huc isti decem viri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex Pontifices constituent*. Itane electi ex numero civium Pontifices, ad nova sacra transire debebant? immo una cum collegiis quæ *Romæ* summo in honore erant, *Romanorum* etiam Deorum cultum in colonias deferebant. Cum Paulus *Act.* 16. una cum *Sila Philippensibus* Christianam religionem traderet, utrumque ad tribunal traxerunt, dicentes: *Annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Philippi*, ut ibidem dicitur, erat *prima partis Macedoniæ civitas colonia*, quod & nummus indicat inscriptus: COL. AUG. JUL. PHILIP. apud Spanhemium *dissert.* 2. *pag.* 57. Illos vero apud *Philoppopolim Romanorum* Deorum cultum secutos, ex laudatis eorundem verbis apparet. Nec oppositum *Cicero* adstruit in oratione contra *Rullum*. Nam quo plebem à mutando patrio solo revocaret, universa *Romanæ* urbis commoda, majestatem magistratuum, fori frequentiam, ludorum voluptates, tot festorum dierum solemnitates ob oculos ponit, ac statim addit: *Nisi forte mavultis, relictis his rebus atque hac luce Reipublicæ, in Sipontina siccitate, aut in Salpinorum pestilentiæ finibus, Rullo duce, collocari*. Equidem Circenses in coloniis celebratos ex nostro lapide Cajano *dissert.* 3. ostendam. Tertullianus *cap.* 7. *de spect.* ait: *Ea si minore cura per provincias pro minoribus viribus administrantur; tamen omnes ubique Circenses illuc deputandi, unde & petuntur, inde inquinantur, unde sumuntur*. In iis vero ludis sacrificia more *Romano* ubique fiebant, uti idem scriptor affirmat. Præterea forum habebant in coloniis, sua comitia, & alia, quæ quod ob exilitatem umbra tantum essent eorum, quæ *Roma* discedentes in colonias, amissuri erant, ideo Orator plebem monebat, ne legem *Rulli* ratam haberet.

Pontifices *Romæ* perpetuos fuisse, nisi ultro sacerdotio abirent, vel eodem privarentur, ex Livianis monumentis superius notavi, quod initio in coloniis etiam observatum puto. Verum ad certum tempus postea creari cœperunt: In marmore *Pisano* nuper effosso laudatur *Felix Herculeo* PONT. PERP. REIP. PIS. *Pontifex perpetuus Reipublicæ Pisanæ*. 73

Ex quo constat posteriori ætate *Pisis* Pontifices temporarios inaugurari solitos; alias nullus augendi honoris causa, dictus fuisset perpetuus, si nemo ad pontificatum stato tempore finiendum, promotus fuisset. In vetustis saxis *Pontifices perpetuos* designatos vide *cap.* 3. indicis Gruteriani. Cicero in *Verrina* 4. annuum Pontificem *Syracusis* creari solitum testatur: *Syracusis lex est de religione, quæ in annos singulos Jovis sacerdotem sortito capi jubet*. Et inferius: *Cephaledi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat*. Num vero in coloniis annui Pontifices designati fuerint, mihi plane incompertum est. Quod quidam in antiquis monumentis dicantur *Pontifices quinquennales pag.* 437. 5. putarunt viri eruditi Pontifices ad quinquennium creatos. Verum duas ibidem dignitates expressas censeo, ut quinquennales fuerint in coloniis, qui *Romæ* censores dicebantur, de quibus Cicero *lib.* III. *de legibus*, XII. tabularum sanctionem refert: *Magistratum quinquennium habento*; unde singulis lustris creabantur. Cicero *in Verrina* IV. à *num.* 91. de censoribus *Siciliæ* plura narrat; præsertim: *censores binos* in singulis civitatibus creatos, & *propter magnitudinem potestatis hunc magistratum à populo summa ambitione contendi*; denique *quinto quoque anno Siciliam* totam censeri. *pag.* 366. Gruteriani thesauri inscriptio secunda legitur.

S. P. Q. NEAPOLITANVS
D. D. L. ARRVNTIO. L. F
GAL. BAEBIO. CENSORI
REIP. NEAP

Censores colonici vulgo quinquennales dicebantur, quod quinto quoque anno crearentur. Eos vero à Pontificibus distinctos probat inscriptio *pag.* 479. 8.

D. M.
C. VALERI
PETRONIANI
DECVR. PONTIF. SACERD
IVVEN. MED. CAVSIDIC. QVINQ

In qua cum dicatur *Pontifex, Sacerdos juvenum Mediolanensium, Causidicus*, & denique *Quinquennalis*, palam indicat Pontificatum ac quinquennalitatem diversos coloniarum honores designare; non vero Pontificem in quinquennium creatum. *pag.* 394. 7. *Cominius* quidem inscribitur PONTIF. ET. QQ. *Pontifex & quinquennalis*. Igitur erant munera diversa. Plura id genus epigrammata addensat junior Gothofredus ad *leg.* 7. *de Pistoribus C. Theod.* In inscriptione Pisaurensi

A ſaurenſi *pag.* 322. 8. legitur: Huic ANNO QUINQUENNAL. *Petinii Priſci mariti ejus plebs urbana ob merita eorum* . . . . Hinc tamen non infertur quinquennalitatem fuiſſe annuum magiſtratum; nam ibidem honor à plebe uxori *Petinii* delatus indicatur anno, hoc eſt, ut vulgo dicimus, *in un anno* quinquennalitatis mariti.
74 *Apulejus lib.* x. ait: *Gradatim permenſis honoribus, quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus*; quemadmodum *Romæ* cenſores eligebantur, qui aliis magiſtratibus antea perfuncti fuerant. *Hadrianus* Imperator *Adriæ quinquennalis* creatus dicitur *Spartiano cap.* 19. ſed de his hactenus.

B

CAP. VI.

Augures in Coloniis. Auguſtalis Piſanus *ex vetuſta inſcriptione producitur. Auguſtalium origo deducta. Eorum ſacerdotium contra* Velſerum *probatur. Ejuſdem &* Marcæ *V. C. de numero Auguſtalium opinio rejecta. Seviri Auguſtales iidem Magiſtri nuncupati. Auguſtales ſacerdotes in ſeniorum ac juniorum collegia diſtributi. Creabantur à Decurionibus. Jus ſacrum dicebant. Plures de iiſdem* Reineſii *errores refelluntur. Liberti inter Auguſtales referri poterant. Eorum dignitas ſupra plebem at infra Decuriones. Quidam perpetui Auguſtales creati.*

C Præter Pontifices erant etiam in coloniis Augures cum ad templa dedicanda, comitia decurionum habenda, aliave more *Romano*, præmiſſis auſpiciis, facienda, augures in coloniis lege Triumvirali conſtituebantur. Hinc *Rullus*, cum coloniam *Capuam* vellet deducere, *decem augures*, *ſex Pontifices* eo mittendos eſſe dicebat apud Ciceronem *in agraria*. *Sex. Voluſius* AUGUR *Spoleti* memoratur *pag.* 171. 1. Altera inſcriptio *pag.* 444. 3. dicatur *L. Octavio* AUGURI EX D. D. (*Decurionum decreto*) CREATO. Similia habentur *pag.* 172. 13. Extat *Piſis* D apud *Roncionios*, uti ſuperius retuli, prægrande ſaxum, in quo uxori *Meitiæ Januariæ* epitaphium ſculpendum curavit *Q. Obſequentius Severinus*

AVG. PISIS. CVR. KAL. FLOREN-
TINORVM

Si quis contenderet ibidem AUGUREM coloniæ *Piſanæ* deſignari, nullum cum eodem contentionis funem ducerem. Ipſe tamen arbitror Auguſtalem illis notis AUG. exprimi, quorum ſane Auguſtalium mentio iiſdem omnino literis expreſſa in innumeris inſcriptionibus toto *Romano* Orbe E dicatis, occurrit. Horum originem recitat *Tacitus* ſub initium principatus *Tiberii*, ante exitum anni Juliani 59. V. C. 767. quo Auguſtus & imperandi & vivendi finem fecerat; *Idem annus*, inquit, *novas cæremonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio*; *ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris, ſodales Titios inſtituerat. Sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius Druſuſque & Claudius & Germanicus adjiciuntur.* Anno vero inſequenti ait *Falanio* equiti *Romano* crimen ab accuſatore prætentatum, *quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Caſſium quendam mi-* F *mum, corpore infamem adſciviſſet.* Uti *Piſani*, honoris cauſa, adhuc ſuperſtitis Auguſti ſacerdotem, quem Flaminem Auguſtalem dixere, in colonia *Julia obſequenti* creaverant, ita *Tiberius*, ejuſque exemplo plerique in Urbe Auguſtales ſodales inſtituerunt, qui conſecrati poſt mortem *Auguſti* tanquam Numinis ſacra curarent. Tum *Romani* orbis coloniæ aliaque oppida Auguſtalium collegia inſtituerunt, ut inſigni erga demortuum principem officio, ſucceſſoris ſibi benevolentiam conciliarent. Viri doctiſſimi in Auguſtalibus deſcribendis, minus feliciter ſtylum exercuerunt; 75
quamvis ex vetuſtis ſaxorum elogiis plenam eorundem cognitionem aſſequi potuiſſent. Velſerus *lib.* v. *rerum Auguſtæ Vindelicorum pag.* 103. ſcribit ex laudato *Taciti* libro Auguſtales dicendos eſſe ſacerdotes; at inquit *vetare lapides*, *in quibus ſodalium nomen numquam additum*, *& à flamine Auguſtali unus plane diſtinguit*: FLAMINI DIVI AUG. VI. VIRO AUGUSTALI; *nec enim unus aliquis ejuſdem Numinis flamen & ſodalis.* Hujus poſtremi dicti falſitas patet ex inſcriptione *Neronis Cæſaris Germanici* F. ſuperius allata, in qua idem dicitur *Flamen Auguſtalis*, *ſodalis Auguſtalis.* Ejuſdem etiam pater *Germanicus pag.* 236. 4. inſcribitur FLAM. AUG. quod idem tradit *Tacitus*, cujus verba ibidem adduxi; qui tamen diſerte affirmat *Germanicum* adjectum ſupra numerum ſodalibus Auguſtalibus una cum *Claudio*, de quo Suetonius in *ſexto cap. vitæ ejuſdem* ait: *Senatus quoque, ut ad numerum ſodalium Auguſtalium ſorte ductorum, extra ordinem adjiceretur, cenſuit.* Tacitus diſerte Auguſtales vocat ſacerdotes *lib.* 1. ubi referens honores mortuo *Germanico* decretos, ait: *Ut nomen ejus Saliari carmine caneretur, ſedes curules ſacerdotum Auguſtalium locis, ſuperque eas querceæ coronæ ſtatuerentur.* Nec vetant lapides, cum in iis ſæpe Auguſtalibus addatur vox *ſodalium*, ſecus ac *Velſero* viſum fuit. *pag.* 381. 1. inſcribitur elogium *C. Cæſonio Macro* SODALI AUGUSTALI. *pag.* 453. epigramma dicatur *Tiberio Plautio Silvano* SODAL. AUG. Item *pag.* 465. 5. *C. Sallio Ariſtæneto* ſeptemviro epulonum, SODALI AUGUSTALI &c. Auguſtalium ſacerdotum mentio non ſemel fit in iiſdem inſcriptis antiquitus ſaxis. *pag.* 372. 7.

L. AVRELIO. L. L
VICTORI
DOMO. EQVO. AVG. ET
SENIAE. SACER. PRIM
CORP. AVGVSTALIVM
ORNAT. ORNAM
DECVRIONALIB
PLEB. SENIENSIVM
AERE. COLLATO

Pag. 1100. 7. *Sextus Apuſius Bæbius* VI. Vir Auguſtalis appellatur TABULARIS SACR. AUGUSTAL. Minus etiam recte idem Velſerus *pag.* 104. ſcribit Auguſtales ſex in unoquoque corpore fuiſſe, quod paſſim in antiquis lapidibus legitur: *VI. Vir Auguſtalis*, in qua opinione fuit etiam doctiſſimus *Marca* in diſſert. de *primatu Eccleſiæ Lugdunenſis num.* 103. *tomo* X. *Concil. edit. Labbeanæ pag.* 557. In collegium Auguſtalium *Romæ* à *Tiberio* primitus inſtitutum è primoribus civitatis unus & viginti ſortito adſciti fuerunt, quibus quatuor ſupra numerum adjecti ſunt, teſte *Tacito*, cujus verba ſemel atque iterum recitavi; tantuſque eorundem numerus ſtatim *Romæ* excrevit, Auguſti ſacri plurimis ſeſe certatim initiantibus, ut eodem auctore, *per omnes domos in* 76
modum collegiorum haberentur. Coloniæ partim adulandi calliditate, partim ambitionis ſenſu, collegia, ſeu corpora Auguſtalium ſacerdotum, imperantis Urbis exemplo, inſtituerunt, in quibus ſex primum nominati, Seviri Auguſtales dicebantur, uti in ordine Decurionum decem primos *cap.* 3. produxi. Illi vero Magiſtri quoque Auguſtales nuncupati ſunt. Cum eorum numerus in coloniis ac municipiis excreviſſet, in plura collegia partiti ſunt, nempe Juvenum, ac Seniorum quibus, diſtincti VI. Viri præerant. Hæc ex vetu-

vetuſtis elogiis lapidum nobis conſtant, cum hac de re ſcriptores ne verbum quidem fecerint. *pag.* 414. 2. *Reate.*

T. FVNDILIO. GEMINO. VI. AVG. MAG
IVV. AVGVSTALES. PATRONO. ET. QVINQ.
PERPETVO. &c.

Pag. 397. 1. dicatur elogium *Brixiæ L. Cornelio Proſodico.*

VI. VIRO. AVG. BRIXIAE. ET
VERON. SACERD. COLLEG
IVVENVM. BRIXIAN
PRIMVM INSTITVTI

Non unum vero tantum fuiſſe *Brixiæ* collegium juvenum Auguſtalium patet ex *pag.* 366. 6. ubi laudantur COLLEGIA JUVENUM BRIXIAN. In agro *Veronæ* patriæ *pag.* 444. 6.

Q. OCTAVIO
Q. L. POP. PRIMO
VI. VIRO. AVG
SAC. IVVEN

Nempe *VI. Viro Auguſtali ſacerdotum juvenum. pag.* 49. 2. VI. VIR. JUN. DECUR. *pag.* 43. 8. VI. VIR. JUN. DEC. Videlicet: *Sevir juniorum decuriæ.* Item *pag.* 1088. 12. Profecto ſi juniores erant in decurias diſtincti, ſenarium numerum excedebant. *Mediolani* Seviri juniores nominantur *pag.* 488. 11. & 490. 8. Ibidem etiam laudantur *Seviri ſeniores pag.* 384. 5. 416. 3. Auguſtales colonici, uti Pontifices & augures, à decurionibus creabantur. Extat epitaphium, quod *pag.* 409. ponit.

FAVSTVS
VI. VIR. ET. AVGVST
QVI. INTER. PRIMOS
AVGVSTALES
A. DECVRIONIBVS
AVGVSTALIS. FACTVS. EST

77 In hac inſcriptione cum dicitur *Sevir & Auguſtalis*, idem ſignificatur quod in aliis lapidibus ſculptum legitur: *Sevir Auguſtalis.* Ceterum conjunctio ET paſſim inſerta habetur in eiſdem inſcriptionibus *pag.* 68. 3. 472. 8. 475. 6. Item: *Sevir ſenior & Auguſtalis pag.* 43. 8. 481. 3. & in *Comenſi* lapide *pag.* 477. plures eodem modo inſcriptos videmus; quo quidem charactere tum Auguſtalitas, tum etiam peculiaris in eodem collegio dignitas Seviratus exprimitur. Verum probabilius dicentur Seviri in memoratis elogiis ſex primi inter Corpora artificum deſignari. Uti in ordine equeſtri plures erant turmæ, in quarum ſingulis ſequiori ætate VI. Viri principe loco numerabantur, quod patet ex Capitolino *cap.* 6. *de vita M. Aurelii*, ac vetuſtis inſcriptionibus: ita in collegiis ſeu corporibus artificum ſeviri primo loco cenſebantur, à Corporatis creati, qui eiſdem Corporibus præſidebant. Extat inſcriptio *pag.* 445. 6. *Narbone*, in qua Decuriones & Seviri Auguſtales ſtatuam decernunt *P. Olitio Apollonio* IIIIII. VIRO AUG. ET NAVIC. hoc eſt: *Seviro Auguſtali & Naviculariorum.* Cum leguntur Seviri & Auguſtales, ii deſignantur, qui præter Auguſtalitatem, ſeviratum in aliquo Corpore, ſeu collegio geſſerunt.

Reineſius in vetuſtis *Romanæ* gentis monumentis ſumma cum laude verſatus, in *epiſt.* 31. plura de Auguſtalibus congeſſit, quorum tamen minus perfectam notitiam aſſequutus eſt; ſiquidem, ut cetera omittam, tradit *Auguſtales fuiſſe magiſtratus municipales; ex eiſdem Duumviros eligi ſolitos; ipſos*

A *à præſidibus etiam provinciæ Auguſtalitate decoratos; unde Auguſtalium appellatio, tanquam Auguſtorum juſſione in colonia nominati, quia genere, meritis, & patrimonii amplitudine potiores.* Hæc omnia procul à vero abeunt. Nam Auguſtales non erant magiſtratus, ſed ſacerdotes, uti ex *Tacito* & vetuſtis elogiis probatum eſt. Opponit inſcriptionem *Alcantarenſem pag.* 421. 7. in qua *C. Julius Capito* dicitur AUG. I. D. CUR. ANNON. nempe: *Auguſtalis juri dicundo, curator annonæ.* Porro juriſdictio ad magiſtratus pertinet. Nec diſſimulabo ſimilem dicendi phraſim legi in altera prolixiori inſcriptione *pag.* 215.

B 2. cujus fragmentum ſubjicio. *M. Megonius pecuniam ac fundum teſtamento legat Reip. Petilinorum, jubens ex uſuris comparari Auguſtalium nomine inſtrumentum duorum tricliniorum, quod* inquit, *eis, me vivo, tradidi, candelabra, & lucernas bilycnes arbitrio Auguſtalium, quo facilius ſtrati JUS PUBLICUM OBIRE poſſint, quod ipſum ad utilitatem Reipublicæ noſtræ pertinere exiſtimavi, facilius ſubituris onus Auguſtalitatis; dum hoc commodum ante oculos habent &c.* Hæc tamen juriſdictionem tantum in rebus ſacris probant, non vero in civilibus; unde nec Auguſtales magiſtratus dici poſſunt. Collegium Pontificum *Romæ*

C juriſdictione in ſacris utebatur, quod prolixe æque ac erudite probat Gutherius toto *lib.* II. *de veteri jure Pontificio.* In coloniis aliiſque urbibus, in quibus erant Auguſtales, penes ipſos erat judicare de iis ſacris, quæ ad ipſorum collegium attinebant; non vero ipſorum erat civilibus cauſis præeſſe. Itaque jus ſacrum obibant, ac proinde non erant magiſtratus. *Alcantarenſis* ſaxi notas perperam exſcriptas probant innumeræ aliæ inſcriptiones, in quibus nuſquam Auguſtales juri dicundo præfuiſſe dicuntur, ſed tantum Duumviri, Quatuorviri, aliique civiles magiſtratus. Arbitror tamen ſubintelligi PR. *præ-*

D *fectus* ante illas notas I. D. Præterea eadem *Reineſii* opinio ſolide confutatur, quod Duumviri ex decurionibus tantum aſſumebantur. In *Cod. Theod. l.* 8. *de decur. Decuriones ad magiſtratum* 78
ante tres menſes vel amplius nominari debent. Paulus J. C. in *l. honorem* 7. §. *is qui. D. de decur.* ſcribit: *Is qui non ſit decurio; duumviratu vel aliis honoribus fungi non poteſt.* Auguſtales ut plurimum non erant decuriones. Id evincunt inſcripti lapides, in quibus legitur *Auguſtalis & decurio pag.* 344. 1. 447. 3. 479. 8. 1100. 7. & alibi; cur vero *decurio* adderetur, ſi omnes Auguſtales fuiſſent decuriones? Rurſus ſuperius ex *pag.* 372. ſepti-

E mam inſcriptionem recitavi, in qua *L. Aurelius Lucii* libertus *Victor* dicitur: SACER. PRIM. CORP. AUGUSTALIUM. ORNAT. ORNAM. DECURIONALIB. quæ eadem de aliis Auguſtalibus leguntur *pag.* 81. 7. 409. 7. 469. 4. 1099. 2. Quemadmodum *Romanis* ducibus, re feliciter geſta, ornamenta conſularia ab Imperatoribus dabantur; ita in coloniis civibus plebejis optime de patria meritis ornamenta decurionum conferebantur; nempe uti dicitur *pag.* 495. 3. in lapide *Sinueſſano*, ut *commodis publicis ac ſi decurio frueretur.* Qui ornamenta conſularia obtinebat; non dicebatur conſul; nec is etiam in coloniis

F nuncupabatur decurio, qui ornamenta decurionalia ferebat. Hinc in eodem lapide *Sinueſſano* additur: *Titio Chreſimo filio ejus ob merita patris honorem Decurionatus gratuitum decrevit Ordo Decurionum, & Auguſtalium, & plebs univerſa.* Si Auguſtalibus ſummo honori deputatur ornamentis decurionalibus decorari, non omnes erant Ordinis decurionum. His addatur plurimos Auguſtales fuiſſe libertos, ut nihil frequentius in antiquis monumentis occurrat *pag.* 150. 1. Tredecim ſeviri

ſeviri Auguſtales recitantur, quorum undecim ſunt liberti. *pag.* 489. 1. Quinque VI. Viri Auguſtales liberti nominantur. Vide *pag.* 19. 6. 456. 3. 468. 2. 378. 1. 372. 7. & paſſim in univerſo *Gruteriano* opere. Liberti decurionum in coloniis, quamvis prænomen ac familiam patroni conſequerentur, non tamen evadebant decuriones, ſi patronus erat decurio. Extat *tit.* 32. *lib.* x. *Cod. ſi ſervus aut libertus ad decurionatum aſpiraverit.* Item *lib.* IX. *ad l. Viſelliam*, reſcribunt Impp. *Lex Viſellia libertinæ condicionis homines perſequitur, ſi ea quæ ingenuorum ſunt, contra dignitates auſi fuerint attentare, vel decurionatum arripere, niſi jure aureorum anulorum à principe ſuſtententur.* Ad imperium uſque *Diocletiani* liberti curia excluſi erant, nec ad decurionatum adrepere poterant. Hinc lege Viſellia citata libertus in curiam ſeſe immiſcens *damno cum infamia afficitur.* Itaque non omnes Auguſtales erant decuriones, cum plerique illorum eſſent liberti. Hic unum epigramma Auguſtalium ſubjicio ex *pag.* 237. 1. in quo è Seviris Auguſtalibus quatuor dicuntur liberti.

NERONI. CAESARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI
Q. NOVANNIVS. Q. L. SALVIVS
C. CVLMINIVS. Q. F. FVSCVS
79 L. FVLVIVS. L. F. DOCIMVS.
L. FVLVIVS. L. L. RECTVS
L. POPILIVS. L. L. APOLLONIVS
L. FVRIVS. L. L. GEMELLVS
VI. VIR. AVGVST

Eſt vetuſtiſſimum Auguſtalium ſacerdotum monumentum, quippe ſcalptum *Tiberio* imperante, à quo Auguſtales Juliæ genti primum ſacrati fuerant. Audiatur iterum Tacitus *lib.* II. *Hiſt.* ubi narrans inferias *Neroni* à *Vitellio* factas, ait: *Fa-*
A *ces Auguſtales ſubdidere: quod ſacerdotium, ut Romulus Titio regi; ita Cæſar Tiberius Juliæ genti ſacraverat.* Hic quidem è *primoribus civitatis* Auguſtalium collegium compoſuit; at in municipiis liberti quoque inter ſeviros Auguſtales relati ſunt. Chimentellius *cap.* 40. *de honore Biſellii* erudite obſervavit in ſaxis antiquitus inſcriptis, Auguſtales medium inter decuriones ac plebem ordinem conflaſſe, honeſtum quidem, ſed infra decurionum amplitudinem, at ſupra plebis tenuitatem. Ita *pag.* 475. 3. legitur: ORDO. DECURIONUM. ET. AUGUSTALIUM. ET. PLEBS. UNIVERSA. *pag.* 344. 3. 6. DEC. VI. VIR. PLEBS. URB. quod etiam legimus
B *pag.* 68. 3. 355. 3. 395. 1. 328. 6. 434. 1. & alibi. Ex his recte refellit *Reineſium* putantem Auguſtales fuiſſe inter decuriones genere, meritis, & patrimonii amplitudine potiores. Verum minus recte idem *Chimentellius* addit illorum trium ordinum reſpectu in *Piſano* decreto de obitu C. Cæſaris: *Per conſenſum omnium ordinum* ſcriptum fuiſſe; etenim nondum anno, quo *Cajus* deceſſit, Auguſtalium collegia in *Italia* incœperant, ſed illa in honorem gentis Juliæ *Tiberius* A. V. 767. poſt conſecrationem Auguſti, primum inſtituit. Alii quoque Imperatores poſt deceſſores inter Divos relatos, ſodalitia de illorum nomine appella-
C ta, invexerunt, uti ſuperius obſervabam, præeunte *Panvinio*, qui è vetuſtis ſaxis eadem ſingulari diligentia congeſſit. *pag.* 96. 10. apud Gruterum *L. Cæſius* inſcribitur VI. VIR FLAVIALIS inter ſodales *Veſpaſiano* dicatos. Idem tamen poterat in plura collegia referri. *pag.* 19. 6. *L. Cancrius* libertus nuncupatur.

SEX. VIR. II. AVGVSTALIS. ET. FLAVIALIS
PRIMVS. OMNIVM. HIS HONORIBVS
AB. ORDINE. DONATVS

Lege *Panvinium* in *libro de civitate Romana pag.* 361. 364. & indicem Gruteri *cap.* 3. Auguſtalitas erat temporarium ſacerdotium, unde *Cancrius*
D nuncupatur in proxime recitato elogio *iterum Auguſtalis*; quidam tamen perpetui deſignabantur, uti ex iiſdem vetuſtis inſcriptionibus intelligimus.

80 # DISSERTATIO II.

DE CAJO ET LUCIO CÆSARIBUS AUG. FF.

CAPUT I.

M. Vipſanius Agrippa *ac* Julia Cæſaris Auguſti *filia*, Caji *ac* Lucii *parentes.* Auguſti *cum* Agrippa *amicitiæ initium ex* Nicolao Damaſceno *exponitur.* Agrippæ *geſta laudantur.* Auguſtus Cajum, *&* Lucium *adoptat. Quid de iiſdem adoptatis dixerit* Porcius Latro. *Nummi à Coloniis in honorem utriuſque Cæſaris percuſſi. Coloniæ* Juliæ Traductæ *numiſma è Cimeliarchio CHRISTINÆ Auguſtæ exhibetur, & illuſtratur.* Julia Traducta *ulterioris* Hiſpaniæ *urbs non à* Julio *Cæſare, ſed ab* Auguſto *deducta. De eadem colonia inſignium ſcriptorum errores emendati.* Pomponii Melæ *lectio vulgo ſolicitata, retinetur. Duo alii* Juliæ Traductæ *nummi* Caji *ac* Lucii *imagine obſignati, producuntur. Alterum ſingulare numiſma ex Cimeliis ejuſdem Maximæ reginarum, exponitur.* Cajus *Cæſar* Trojam *ludit. Idem ludis votivis pro reditu* Auguſti *in puerili prætexta præſedit.* Verrius Flaccus *Grammaticus magiſter Cæſarum commendatur.* Avilius Flaccus *Cæſarum condiſcipulus. Eoſdem ipſemet* Auguſtus *pleraque docet.*

E Nullæ majorum imagines *Caji* ac *Lucii* Cæſarum natales illuſtrant. *M. Vipſanium Agrippam* novum plane hominem patrem habuere: matrem vero *Juliam Auguſti* filiam, cujus avus *Octavius* ſedem curulem ſuam in familiam primus intulit, quæ antea in equeſtri gradu conſtiterat. Et ſane tantus *Vipſaniæ* familiæ pudor *M. Agrippam* ſubiit, ut eandem ægre à quoquam ſe coram nominari pateretur. Auctor eſt M. Seneca *in controver.* 12. *Agrippa* reum quendam defendente, accuſatorem dixiſſe: *M. Agrippam, &*
F *quod vi medium eſt*; nempe, vellet, nollet, *Vipſanium*, priori tantum ſyllaba lepide inſerta, indicavit. Hinc in inſcriptionibus ædium ampliſſimarum, quas ſecundum poſt *Auguſtum Romano* in
Orbe gradum tenens, regiis plane impenſis ex- 81
truxit, ſe *Lucii* F. appellavit. In frontiſpicio Panthei *Romani* legitur: M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIUM. FECIT. In faſtis etiam Capitolinis, cum aliorum conſulum patres, &

avi memorentur, *Agrippæ* pater solo prænomine expressus, apparet, quem Seneca *lib.* III. *de benef. cap.* 32. *ne post Agrippam quidem notum* dicit. *Cajus Caligula*, qui quartus à *Julio Cæsare* imperavit, teste Suetonio *cap.* 23. *Agrippæ se nepotem neque credi, neque dici ob ignobilitatem ejus volebat. Herodes* tamen Rex *Judæorum*, cui *Agrippæ* cognomen fuit, haud veritus fuit in literis ad *Cajum* datis, scribere: *M. Agrippa avus tuus maternus*; natus enim erat ex *Agrippina Agrippæ* filia. Plinius *lib.* VII. *cap.* 8. observat eos qui in pedes nascebantur, *Agrippas* à *Romanis* nuncupatos; *qualiter*, inquit, *M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo omnibus ad hunc modum genitis.* Verum amicitia *Augusti*, cum *miseram juventutem* eodem teste, antea vixisset, eo felicitatis evasit, ut secundum maximi post hominum memoriam imperii locum occupaverit. Nicolaus Damascenus in *libello de educatione Augusti* ab *Henrico Valesio* V.C. in lucem edito, *Agrippam* inter & *Augustum* amicitiæ initia, huc usque nobis ignorata, prodidit: *Erat*, inquiens, *Agrippa singulari amicitia ac præcipua quadam sodalitate cum Octavio conjunctissimus, quippe qui à puero simul educatus fuisset.* Cum *Cæsar* profligatis bellis civilibus, in *Parthos* expeditionem adornaret, C. *Octavium*, cujus erat major avunculus, *Apolloniam* A. V. 709. præmisit, quo liberalibus ante disciplinis eruditum, maximi postea belli commilitonem haberet. *Octavius* longinquæ peregrinationis ac studiorum comitem *Agrippam* secum ducens, *Apolloniam* transmisit; ubi cum uterque in *Theogenis* mathematici pergulam ascendisset, ingens cupido juvenes incessit, consulendi quæ se fata manerent. Auctor horum est Suetonius *cap.* 94. *de vita Augusti: Cum Agrippæ*, inquit, *qui prior consulebat, magna & pene incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere perseverabat, metu ac pudore, ne minor inveniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix & cunctanter edita, exhiluit Theogenes, adoravitque eum.* Cum sextum *Apolloniæ* mensem agerent, interfecti *Cæsaris* nuntium *Roma* accepere. Tum *Octavius* non modo hæsitare, verum etiam pavere, dubius quid consilii caperet, præsertim quod ignorabat, num decreto Senatus, vel paucorum conspiratione avunculi cædes perpetrata fuisset. *Agrippa* legiones, quæ in *Macedonia* hiemabant, adeundas dicebat, militari sacramento *Cæsari* obligatas, ipsum ducem ad avunculi necem vindicandam secuturas. Interim cum spe ac metu varias in partes *Octavius* traheretur, literis à matre ac *Philippo* vitrico acceptis, conspirationis in *Cæsarem* seriem intellexit; Senatorum præcipuos, auctoribus *Cicerone* ac *Bruto*, de re publica in pristinam iterum libertatem asserenda, concionari; nondum *Cæsaris* testamentum lectum; nihil sibi audacius tentandum; suadebantque Urbem cum amicorum cohorte, privatus repeteret. His ille permotus, una cum *Agrippa* aliisque amicorum præcipuis, iter in *Italiam* maturavit, ac in proximum *Brundusio* oppidum, cui *Lupiæ* nomen, transmisit; ubi primum intellexit se ab avunculo in familiam *Juliam* nomenque *Cæsaris* adoptatum, ac hæredem ex dodrante nominatum. *Neapolim* venit die 18. Aprilis, ab avunculi cæde 35. ac postridie in *Cumanum*, quo *Cicero* secesserat, se contulit. Cicero *lib.* XIV. *epist.* 12. *ad Atticum* ait: *Nobiscum hic perhonorifice & amice Octavius; quem quidem sui Cæsarem salutabant; Philippus non; itaque ne nos*
82 *quidem.* Etenim, teste Vellejo *lib.* II. *Non placebat Atiæ matri Philippoque vitrico, adiri nomen invidiosæ fortunæ Cæsaris.* Verum ille *Agrippæ* consilia secutus, adiit hæreditatem, ac veteranorum, qui à *Cæsare* in coloniis *Campaniæ* deducti fuerant, fide operaque implorata, altero statim anno avunculi interfectoribus partim occisis, partim *Italia* ejectis, *Romani* Orbis imperium, collegis *Lepido* ac *Antonio*, Triumvir occupavit. Ceterum omnium bellorum, quæ plurima ac periculosa postea gessit, administrationem uni *Agrippæ* commisit, uti *Dio*, *Appianus*, aliique testantur, ut quandoque *Antonius* timiditatem *Augusto* exprobrans, dixerit ipsum non prius in conspectum militum venisse, *quam à M. Agrippa fugatæ sint hostium naves*; ex Suetonio *cap.* 16. Profecto bello *Siculo Augustus* non una clade accepta, adversa sibi fata expertus, classe *Agrippæ* tradita, *Sex. Pompejum* terra marique profligatum, è *Sicilia* fugavit. Hinc *insigne coronæ classicæ, quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit.* Vellejus *lib.* II. *cap.* 81. Idem bello Actiaco, in quo de totius *Romani* Orbis imperio certabatur, *Antonianis* ducibus duplici navali prœlio victis, maximi discriminis die, quo totis classibus confligendum erat, *omne classici certaminis arbitrium accepit*, ac perniciosa forte victoriæ *Augusti* consilia respuens, *Antonianas* naves ingenti virtute superavit. Contigit pugna hæc navalis apud *Actium* IV. Nonas Septembris A. V. 723. qua die *Cæsari Augusto* universus *Romani* imperii principatus cessit, quem deinde annos XLIV. tenuit; quamvis *Agrippa* ingenti Reipublicæ restituendæ desiderio, prolixiori oratione *Augustum* hortatus fuisset, ut è supremo fastigio ad privatam eamque securiorem vitam descenderet, quod quamvis eidem neutiquam persuaserit, effecit tamen, ut in decennium tantum imperium sibi administrandum acciperet. Virgilius Actiacam pugnam describens, *lib.* VIII. *Æneid.* V. 682. ait:

> *Parte alia ventis, & Dis Agrippa secundis*
> *Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum*
> *Tempora navali fulgent rostrata corona.*

Augustus Ægypto in provinciæ formam redacta, quo *Agrippæ* fidem tot sibi exemplis probatam, majoribus beneficiis atque honorum titulis obligaret, eundem A. V. 726. consulem iterum creavit, cum ipse sextum consul processisset; fasces vero cum eodem more majorum partitus est. Ludis quos pro Actiaca victoria edidit, una cum *Agrippa* præsedit, ac eundem in censu faciendo, condendoque lustro, collegam adscivit. Hæc scribit Dio initio *lib.* LIII. In marmore vero Ancyrano hæc leguntur. *In consulatu sexto censum populi, collega M. Agrippa, egi. Lustrum post annum alterum & quadragesimum feci, legi. Censita sunt capita quadragiens centum millia & sexaginta tria.* Lustrum ab *Agrippa* conditum memorato anno V. 726. fuit LXXI. nam ex Censorino *cap.* 6. *de die natali*, à primo lustro, quod *Servius Tullius* Rex condiderat, LXXV. lustra *Romæ* condita sunt. *Augustus* tria lustra condidit ex eodem lapide Ancyrano, cui similiter loquitur Suetonius *cap.* 27. *Claudius* Imperator post *Augustum* semel lustrum fecit, collega *L. Vitellio*, quod præter Tacitum *lib.* XI. *Annal.* Suetonium *cap.* 16. ac Plinium *lib.* X. *cap.* 2. lapidum ac nummorum inscriptiones ostendunt. Postremum omnium lustrum LXXV. *Vespasianus* V. ac *Titus* III. Coss. unaque censores peregerunt A. V. 827. *Panvinius*, *Goltzius* ac *Pighius* duo tantum lustra ab *Augusto* condita scripserunt, nempe 83
cum *Agrippa* A. V. 726. ac iterum cum *Tiberio* A. V. 767. Verum in tabulis Ancyranis legitur: *Nuper lustrum solus feci, legi Censorino & Asinio Coss. quo lustro censa sunt civium Romanorum quadragiens centum millia & ducenta triginta tria* . . . . A. V. 746. Itaque *Agrippa* censu peracto, condidit Lustrum LXXI. Interim hac occasione Fasti *Sigonii*, *Panvinii*, ac *Pighii* (minorum gentium exscriptores non moror) corrigendi sunt, in qui-

A quibus inter A.V.784. quo *L. Gellius* ac *Cn. Lentulus* censores lustrum condiderunt, & annum V. 726. plura collegia censorum lustra fecisse dicuntur. Nam *post annum alterum & quadragesimum* intermissum à censoribus lustrum, *Augustus* ac *Agrippa* peregerunt. Equidem censores intermedio tempore creatos *Romani* scriptores produnt; sed ob dissensiones inter ipsum censum erumpentes, nullum lustrum, finito censu, de more facere potuerunt. Hinc Cicero *lib.* IV. *ad Atticum epist. penult.* scribebat: *Non enim te puto de lustro, quod jam desperatum est, aut de judiciis quæ lege Plotia fiant, quærere.* Et in *fragmento Colotiano* B apud Gruterum *pag.* 298. ad A.V.712. *L. Munatio* ac *M. Æmilio Lepido* Coss.

ANTONIVS. P. SVLPICIVS. CENS. LVSTR. N. F.

nempe: *L. Antonius P. Sulpicius censores lustrum non fecerunt.* Lustrum anno Urbis 684. *Pompejo* ac *Crasso* Coss. factum, *Sigonio* est LXX. Hæc pro reparandis fastis libuit inserere. *Dio* proxime laudatus, præter alterum consulatum *Agrippæ* ab *Augusto* delatum, *eidem*, inquit, *etiam sororis suæ filiam in matrimonium locavit: & si quando simul in bellum proficiscerentur, tabernaculum sui simile dedit, jussitque ut signum militare ab utroque* C *acciperetur.* *Agrippa* cum post *Philippense* prœlium *Romam* rediisset, *Pomponiam T. Pomponii Attici*, ad quem sunt epistolæ *Ciceronis*, filiam, uxorem duxit, *atque harum nuptiarum conciliator fuit M. Antonius Triumvir Reip.* teste *Cornelio Nepote* in libello *de vita Attici*. Filiam ex *Pomponia* suscepit *Agrippinam*, quæ *Tiberio*, qui rerum post *Augustum* potitus est, nupta, *Drusum* peperit. Hanc *Tacitus Vipsaniam* vocat. *Augustus* quo veterem cum *Agrippa* amicitiam affinitate firmaret, *Marcellam* ex sorore *Octavia* neptem matrimonio eidem junxit, ex qua ille liberos sustulit, quorum D tamen nomina ignorantur. Cum A.V.731. *Augustus* gravi adeo morbo decubuisset, ut nulla spes salutis reliqua videretur, veluti jam vita decessurus, *Agrippæ* annulum tradidit, quasi successorem eundem destinans, cum *Marcello* nepoti adhuc adolescentulo non satis fideret; unde *Agrippam* inter ac *Marcellum*, cum jam *Augustus* convaluisset, simultates exortæ, quas ut *Agrippa* declinaret, in *Syriam* cum imperio secessit. Verum *Marcello* extrema ejusdem anni parte, sive morbo, sive *Liviæ* dolo, immaturo fato sublato, *Agrippa* paulo post ex *Asia* hac occasione revocatur. Cum *Augustus Romanas* provincias lustraret, consularia comitia per ejusdem absentiam, candidatorum E ambitu omnia sus-deque miscente, peragi neutiquam potuerunt. Quæ *Augustus* moleste ferens, cum nec soli *Romæ* præsens vacare posset, neque eandem sine gubernatore relinquendam putaret, de præficiendo eidem *Agrippa* cogitavit; quo vero sive plus illi majestatis, sive sibi securitatis adderet, jussit ut idem *Marcellam*, neptem licet, repudiaret, ac *Juliam* filiam ob mortem *Marcelli* viduam duceret. Ferunt Mæcenatem
84 harum nuptiarum auctorem fuisse; siquidem hac de re ab *Augusto* consultus, respondit: *Tantum Agrippam jam fecisti, ut vel gener tuus fiat, vel occidatur, necesse est.* Dio *lib.* LIV. ad A.V.733. quo F *Agrippa* Cæsaris *Augusti* filiam uxorem duxit. *Julia* annum ætatis duodevicesimum agebat; nata enim erat *L. Marcio* ac *C. Sabino* Coss. A.V.715. ex Dione *lib.* XLVIII. Macrobius *lib.* II. *Satur. cap.* 5. hæc de *Julia* scribit: *Indulgentia tam fortunæ, quam patris abutebatur, cùm alioqui literarum amor, multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimeque sævus animus ingentem feminæ gratiam conciliabat, mirantibus qui vitia noscebant, tantam pariter diversitatem.* Ibidem etiam recitat quædam *Juliæ* acuta apophtegmata.

Anno V.734. *Agrippa* filium ex *Julia* suscepit, cui *Marci* prænomen paternum impositum puto; nam *Caji* prænomen post triennium per adoptionem, ut suo inferius loco ostendam, accepit. Dies natalis ejusdem ignoratur; hæc tantum Dione scribente: *Sacrificium perenne natalibus ejus cum quibusdam aliis decretum est: privatim verò Ædiles natalibus Augusti ludos equestres & venationes ediderunt.* Anno insequenti V.C.735. cum *Augustus* ex *Asia* in *Siciliam* venisset, *Agrippa* ad salutandum Principem eundemque socerum eo profectum, seditiones urbanæ ob consularia comitia, in urbem revocarunt. His sedatis, in *Gallias* cum legionibus pergens, *Germanos Romanas* provincias igne ferroque vastantes, trans *Rhenum* submotos, suas in sylvas compulit. Inde eodem victoriæ impetu *Hispanias* petens, *Cantabros* bellicosissimam gentem, quæ per annos fere CC. *Romana* arma fatigaverat, pluribus prœliis fractos, ad deditionem faciendam adegit, atque exarmatos ex montanis locis, quorum præsidio toties legionum robur eluserant, in campestria descendere jussit, ne abruptis montium receptaculis fisi, iterum rebellarent. Cum *Augustus* ob victorias triumphum eidem decrevisset, eadem animi moderatione usus, qua alterum triumphum recusaverat, ab hoc pariter abstinuit; maximæ sibi gloriæ ducens *Romani* nominis hostes ubique gentium profligasse, populares Capitolii plausus contempsit. Anno V.736. inquit Dio *lib.* LIV. *Agrippam ad imperium quodammodo Augustus provexit*; nam cum sibi in aliud quinquennium imperium prorogasset, *Agrippæ* potestatem Tribuniciam in illud idem quinquennium detulit. C. *Furnio C. Silano* Coss. V.C. 737. *Lucium* Cæsarem alterum *Agrippæ* filium *Julia* enixa est, uti scribit Dio *lib.* LIV. Diem natalem *Lucii Ricciolius* in Chronico statuit tertio Kal. Maji, quod Dio scribit *Augustum* festum Honoris & Virtutis in eam diem, qua hodie agitur, transtulisse. Ego potius diem adoptionis *Caji* ac *Lucii* crediderim; illius enim mentionem *Dio* antea fecerat. Idem historicus ejus anni gesta narraturus, à natali *Lucii* statim auspicatur; quod sub initium ejusdem anni in lucem fortassis editus sit. Addit vero narrato natali Lucii, *hunc & fratrem ejus Cajum Augustus, quo tutior esset ab insidiis, non expectato dum virilem ætatem attingerent, statim adoptavit.* Etenim cum à pluribus sibi structas insidias evasisset, utrumque nepotem adoptavit, quo imperantis familiæ principatum uno & altero successore firmaret. Suetonius in *Augusto cap.* 64. modum adoptionis describens, ait: *Cajum & Lucium adoptavit domi per assem, & libram emptos à patre Agrippa.* Quamvis ceteros inter honores *Augusto* à Senatu delatos, decretum esset, ut legibus solutus, omnia pro arbitrio statueret; ille tamen in adoptandis nepotibus, vetustam *Romanorum* 85
consuetudinem secutus est. Adoptio per mancipationem ac vindicationem imaginaria quædam venditio erat; cum adhibitis non minus quinque testibus civibus *Romanis*, atque alio insuper, qui quod libram tenebat, libripens dicebatur, adoptans dicebat: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra.* Dein ære libram percutiens, idem æs quasi pretii loco naturali patri dabat; quod cum iterum ac tertio fecisset, filius de potestate patris exibat, ac fiduciarii patris filius evadebat. Rem juris consultis notissimam describit Boethius in *Topica Ciceronis.* Hæc ortum traxisse putant ex lege *Romuli*, qua pater vendendi filii usque ad tertiam

A tiam auctionem poteſtatem habebat. Sigonius *lib.* I. *de antiq. jure civium Rom. cap.* x. in Suetonio legendum putat *per æs & libram emptos.* Verum magnæ vir lectionis *Caſaubonus* recte obſervat ex Feſto *V. Rodus*, vel *Rhaudus*, æs æque pro rudi ac ſignato vulgo acceptum. Varro etiam *lib.* I. L.L. ait: *Pro aſſibus nonnumquam æs dicebant antiqui, à quo dicimus aſſem tenentes: Hoc ære æneaque libra.* Itaque adoptans æs ſignatum, nempe aſſem tenebat, quem nomine æris adoptans exprimebat. Vellejus *lib.* II. ſcribit: *Agrippæ liberos, nepotes ſuos, Divus Auguſtus præpoſitis Caji ac Lucii nominibus, adoptaverat.* Ex quibus colligo utrique puero tum primum duo illa prænomina

B impoſita fuiſſe; cum alia antea ab *Agrippa* tuliſſent. Id more majorum factum; nam qui in alienam familiam per adoptionem tranſibant, fiduciarii patris prænomen, nomen, ac cognomen aſſumebant, retento tantum patris naturalis cognomine, vel nomine parumper immutato. Ita *P. Cornelius Scipio Naſica* à *Q. Cæcilio Metello Pio* adoptatus, dictus eſt *Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio.* *Auguſtus* ante adoptionem vocabatur *C. Octavius Thurinus*; at ab avunculo adoptatus, vocari cœpit *C. Julius Cæſar Octavianus.* Ita *Agrippæ* filii ex *Vipſaniis* in *Julios* tranſierunt, cogno-

C mento *Cæſares*, quod antiquum erat *Juliorum* cognomen. Hinc in *Piſanis* tabulis, atque apud Scriptores *Cajus* ac *Lucius Cæſares* nuncupati; quæ quidem duo prænomina fratribus *Juliæ* gentis paſſim non ſemel impoſita occurrunt. *Caji Julii* ac *Lucii Julii Cæſarum* necem deplorat Cicero *lib.* II *de Oratore.* *Cajus Cæſar* Dictatoris avus *Cajum* ac *Lucium* filios reliquit, quorum improviſum obitum recitat Plinius *lib.* VII. *cap.* 53. Spanhemius *diſſert* 8. *de præſt. num. pag.* 663. ſcribit *Auguſtum Cajo* ac *Lucio* per adoptionem in filios adſcitis, appellationem *Cæſarum* addidiſſe, ut ea denominatione ſucceſſores imperii deſignarentur. Errat

D vir eruditus; nam id temporis *Cæſar* purum putum cognomen erat *Juliæ* familiæ, in quam ambo per adoptionem tranſibant. Ita cum *Octavius Caji Cæſaris* hæreditatem, uti ex adoptione filius, adiiſſet, *Cajus Cæſar* eſt appellatus. Suetonius in *Aug. cap.* 7. *Poſtea C. Cæſaris & deinde Auguſti cognomen aſſumpſit: alterum teſtamento majoris avunculi &c.* & de Cæſare Dictatore capite 83. ſcribit: *In ima cera C. Octavium etiam in familiam, nomenque adoptavit*; eodem hærede ex dodrante inſtituto. Illum Cicero in *lib.* XV. & XVI. *epiſtolarum ad Atticum*, *Octavianum* nominat. At in *Philippicis C. Cæſarem* ſemper eundem vocat, uti

E etiam in epiſtolis ad Brutum; & in quinta Philippica, cum ejuſdem erga Rempubl. ſtudium pluribus exaggeraſſet, prope finem exclamat: *Promitto, recipio, ſpondeo, Patres conſcripti, C. Cæſarem talem ſemper fore civem, qualis hodie ſit, qualemque eum maxime velle & optare debemus.* Brutus

86 quidem in *epiſtola ad Ciceronem* ait de Auguſto: *Hic ipſe puer, quem Cæſaris nomen incitare videtur in Cæſaris interfectores &c.* Poſtea: *Tyranni nomen aſcivit ſibi*; denique Ciceronem perſtringens, inquit: *Me vero poſt hoc ne commendaveris Cæſari tuo, ne te quidem ipſum, ſi me audies.* Recte Dio *lib.* XXXIII. ſcribit Cæſaris vocabulum *ſucceſſionem*

F *ſtirpis* deſignaſſe; illud enim *Auguſtus* obtinuit, antequam ullum in Republica imperium acciperet. *Piſani* coloni in cenotaphio *Cajum* nuncuparunt IAM DESIGNATVM IVSTISSVMVM AC SIMILLVMVM PARENTIS SVI VIRTVTIBVS PRINCIPEM. Id tamen præcox colonorum votum indicat, qui *Cajum Auguſto* in imperio ſucceſſurum ſperaverant. Vel certe Principem juventutis ab *Auguſto* deſignatum intelligunt, quod utrumque complexus

Ovidius *lib.* I. *de arte Cajum* ipſum alloquens, ait:

Tale rudimentum tanto ſub nomine debes,
Nunc juvenum princeps, deinde future ſenum.

Ipſe enim imperator *Auguſtus* erat princeps Senatus, qui titulus, everſa Republica, uni *Auguſto* ac ſucceſſoribus deferri cœpit, quamvis, ut initio Annalium recte *Tacitus* notat, Auguſtus *cuncta diſcordiis civilibus feſſa, nomine Principis ſub imperium accepit.* *Piſani* ea loquendi formula *Cajo* totius *Romani* Orbis imperium, poſt *Auguſti* mortem decretum ſignificarunt. Auctor eſt Seneca pater contr. 12. id temporis, quo Cæſares adoptati fuerant, *Porcium Latronem*, inſignem ejus ætatis oratorem, cum apud judices cujuſdam pueri adoptionem, quæ in dubium vocabatur, ratam habendam eſſe contenderet, dixiſſe: *Nam iſti adoptione nobilitati ſunt.* Quibus verbis paternam illum *Caji* ac *Lucii* ignobilitatem perſtrinxiſſe Mæcenas *Agrippæ* ſibi proximo indicavit. Nondum imperante *Auguſto*, *Romani* fori libertas extincta erat.

Coloniæ *Romanæ*, quibus cudendæ monetæ facultas ab *Auguſto* permiſſa fuerat, nummos *Caji* ac *Lucii* Cæſarum effigie ſignatos, ſcalpendos juſſere, quorum aliquos, quamvis rariſſimos, adhuc ſuperſtites Antiquariorum ſcrinia cuſtodiunt. Binos quidem exhibet Eques *Patinus* in *notis nummariis ad cap.* 65. Suetonii *de vita Auguſti*, quibus fere ſimiles hic ſubjicio. Vide TAB. III. fig. 1. 2.

Græcum *Lucii Cæſaris* numiſma ſervatur in Cimeliarchio REGIS Chriſtianiſſimi, cujus ectypum ad me tranſmiſit *P. Carcavius* eruditæ Nummorum gazæ cuſtos; non minus doctrina, quam humanitate domi foriſque celebratus. Scribit Suetonius *cap.* 94. Auguſtum *nummum argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt, percuſſiſſe*; 87 quamvis eodem ſigno aurei ac ærei etiam nummi poſtea ſcalpti fuerint. Haud ignoro *Scaligerum*, *Keplerum*, ac *Petavium* varie de horoſcopo *Auguſti* ſenſiſſe; ſiquidem luxatis annis ante correctum à *Julio Cæſare* Kalendarium, vix quicquam certi de genethliaco themate *Auguſti* demonſtrari poſſe videtur. *Gotifredus Vendelinus* apud *Albertum Rubenium in diſſert. de gemma Auguſtea*, ſcribit natum Auguſtum: *ſidere Capricorni quintam ſub terris domum Fortunæ ſignante*: unde plerumque Capricorno in nummis Auguſtæis adduntur inſignia Fortunæ, Gubernaculum navis, Orbis, Cornucopia, uti oſtendunt plura numiſmata, quæ exhibent Goltzius *tom.* 2. *pag.* LXVIII. ac Patinus *ad cap.* 94. *Suetonii.* Quænam autem *Cæſarea* laudatum nummum ob honorem *Lucii Cæſaris* percuſſerit, non auſim divinare, quod ejus nominis urbes plures id temporis extiterunt. Nam, ut inquit idem Suetonius *cap.* 60. *de vita Auguſti*, *Reges amici atque ſocii & ſinguli in ſuo quique regno Cæſareas urbes condiderunt:* *Juba* rex *Mauritaniæ* urbem *Jol* regni metropolim *Cæſaream* nuncupavit. Ejuſdem nominis urbem, immani ſumptu, *Herodes* in *Palæſtina* condidit; cujus etiam filius *Philippus Paneada* ad *Jordanis* fontes ſitam, ædificiis auctam, *Cæſaream Auguſtam* nuncupavit, cujus rarum numiſma in Medicea gaza ſervatur cum epigraphe: ΚΑΙϹ. ϹΕΒ. ΙΕΡ. ΚΑΙ. ΑϹΥ. ΥΠ. ΠΑΝΕΙΩ: *Cæſarea Auguſta ſacra & aſylum ſub Paneo.* Nam ad pedes *Panii* montis eandem urbem ſitam ſcribit Euſebius *lib.* VII. *Hiſt. Eccleſ. cap.* 17. ex quibus recte notat doctiſſimus Spanhemius *diſſert.* 9. *de præſt. & uſu Numiſ. pag.* 895. erraſſe *Plinium* qui à vicino fonte *Paneade*, ac *Philoſtorgium* qui à cultu ſimulacri *Panis Paneada* nuncupatam ſcripſerunt. *Mazaca* etiam *Cappadociæ* metropolis *Cæſarea* appellata fuit; quamvis in incerto ſit, quo Cæſare imperante id nomen primo ſortita fuerit,

rit, ut ibidem *Spanhemius* ostendit. Ceterum laudatus nummus apud *Cæsaream Palæstinæ* percussus videri possit; quod *Cæsarea Panias*, ac *Cappadociæ Mazaca* nondum id nomen forte tulerant, ac in *Mauritaniæ*, seu *Hispaniæ* urbibus *Cæsareis* Latina potius, quam Græca epigraphe idem nummus signatus fuisset. Alterum numisma in honorem *Caji Cæsaris* à colonia *Julia Traducta* scalptum, in Cimeliarchio CHRISTINÆ *Augustæ* visitur, cujus iconem ad me Reginarum Maxima eademque seris posteris, ut Plinii *lib.* v. *cap.* I. verbis utar, *studiorum claritate memorabilior etiam quam regno*, transmisit. Itaque regia beneficentia, qua pretiosa eruditi thesauri cimelia ad uberrimum literarum quæstum recludens, *Romanæ* antiquitatis studium fovet, ac promovet, jure poscit, ut in præclaro numismate explicando, properantem ad alia stylum paulisper sistam, ac *Juliæ Traductæ* tum situm, tum etiam conditorem exponam, aliisque nuper inventis nummis eandem coloniam illustrem.

Ezechiel Spanhemius ac *Carolus Patinus*, magni inter antiquarios nominis, ille quidem *differt.* 9. *pag.* 768. hic vero ad *cap.* 65. *Suetonii* scribunt *Tingim Mauritaniæ* urbem (*Tanger* hodie appellatur) *Juliæ Traductæ* nomen sortitam fuisse, cum *Julius Cæsar*, quod diserte *Spanhemius* scribit, *Romanam* coloniam eo deduxisset. Nam Plinius *lib.* v. *cap.* I. ait: *Tingi quondam ab Anteo conditum, postea vero à Claudio Cæsare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Julia.* Eundem tamen errasse putant, quod coloniæ *Juliæ Traductæ Claudium* conditorem scripsit, cum ex laudato nummo a-
88 perte colligatur eadem ante illius imperium deducta. Isaac Vossius in eruditissimis observationibus *ad cap.* 6. *lib.* II. *Pomponii Melæ* suspicatur à *Plinio* scriptum: *postea vero à C. I. C.* nempe *à Cajo Julio Cæsare*, *cum coloniam faceret &c.* ac librarios per imperitiam *Claudium Cæsarem* reposuisse. Verum in quatuor vetustis codicibus *Mediceis* legitur: *postea vero à cl. Cæsare &c.* quæ lectio in ceteris quoque MSS. apparet. At plane compertum habeo nullam à *Julio Cæsare* coloniam *Tingim* deductam. Nam ante *Cæsaris* necem nullum in *Mauritania Cæsariensi*, aut *Tingitana* à *Tingi* metropoli appellata, oppidum *Romani* possidebant. *Bogud* rex sub initium belli civilis *Cæsarem* inter ac *Pompejum*, *Mauritaniæ Tingitanæ*, *Bocchus* vero *Cæsariensi* imperabant, quos *Cæsar* sibi studentes, A. V. 705. reges à Senatu Cæsariano dicendos curavit, ex Dione *L.* 41. Plinius *cap.* 2. *lib. cit.* ait: *Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima; itemque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Q. Cassius* qui *Hispaniam* pro Prætore A. V. 706. in obsequio *Cæsaris* tenebat, *Bogudem* cum auxiliaribus copiis è *Mauritania Tingitana* in provinciam accivit, teste Hirtio *cap* 62. *de bello Alexandrino. Cn. Pompejus* Magni filius ex eodem *cap.* 23. *de bello Africano*, *profectus ab Utica est in Mauritaniam, regnumque Bogudis est ingressus*; verum clade accepta, in naves compulsus, re infecta discessit. Asinius Pollio in *epistola* 32. inserta *lib.* x. *fam. Ciceronis*, huic eidem scribit altero anno à nece *Cæsaris*, *Balbum* quæstorem magna vi auri in ulteriori *Hispania* coacta, *à Calpe trajecisse sese in regnum Bogudis.* Cæsar quidem *lib.* I. *de bel. civ. cap.* 6. ait: *Faustus Sylla pro prætore in Mauritaniam mittitur.* Hic tamen *Mauritaniæ* nomine ea pars *Africæ* quæ *Romanis* parebat, intelligitur; vel forte *Faustus* in *Mauritaniam* provinciam missus dicitur, ut utriusque *Mauritaniæ* Reges rebus *Cæsaris* palam studentes, bello persequeretur. At ne barbaros prior Senatus armis lacessere videretur, *de Fausto*, inquit ibidem *Cæsar*, *impedit Faustus Tribunus plebis.*

Ceterum *Tingitanos* nondum *Romanis* subjectos fuisse, sed *Bogudi* regi ex *Dione* luculentissime demonstratur, qui *lib.* XLVIII. ad A. V. 716. scribit *Bogudem Mauritaniæ* regem cum exercitu in *Hispaniam* trajecisse, ac statim addit: *Interimque deficientibus ab eo Tingitanis, & ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit; quippe qui in Hispania Cæsari* (qui postea Augustus dictus fuit) *favebant, ii Bocchi auxilio Bogudem vicerunt. Bogud ad Antonium se contulit; Bocchus regnum ejus occupavit, idque Cæsar ei confirmavit. Tum subdit:* καὶ τοῖς Τιγγιτανοῖς πολιτεία ἐδόθη: *ac Tingitanis civitas data est*; seu: *ac Tingitanis ut sui juris, ac liberi essent, concessum.* Prior interpretatio *Dionis* menti magis congruit; ea enim loquendi formula semper utitur, quoties civitatem *Romanam* aliquibus datam recenset. Ex his patet *Tingim Mauritaniæ* urbem usque ad annum V. C. 716. *Bogudi* regi paruisse, quo anno cum ab eodem *Tingitani* cives defecissent, *Romana* civitate donati sunt; ac proinde falsum est *Romanam* coloniam à *Julio Cæsare Tingim* deductam fuisse. Alterum etiam errorem iidem scriptores admiserunt, *Juliam Traductam* in *Mauritania* coloniam locantes, quæ in Bætica maritima ab *Augusto* condita fuit. Strabo *lib.* III. *pag.* 96. scribit: *Fuit & Zeles Tingi vicina urbs, sed eam Romani in oram è regione oppositam transtulerunt; additisque à Tingi nonnullis, colonos alios ipsi ex Italia miserunt, urbique nomen Juliæ. Jozæ indiderunt.* Casaubonus Græca verba Strabonis: ἀλλὰ μετῴκισαν ταύτην εἰς τὴν περαίαν Ῥωμαῖοι reddidit Latine: *sed eam Romani in oppositam Mauritaniam transtulerunt*; cum 89
in oppositam Hispaniæ oram scribere debuisset; verbum enim περαιόω significat in oram oppositam traducere; at *Hispaniæ Bæticæ* littus ex adverso est *Mauritaniæ*; in qua *Zeles* sita erat. Salmasius in *exercit. Plinianis pag.* 288. ait: *Nec Joza quid sit scio, quum Latinum nomen debeat esse.* At *Samuel Bochartus* plurium linguarum peritia insignis, *par.* 2. *Geogr. sacræ lib.* I. *cap.* 24. erudite advertit *Joza Africanam* seu *Punicam* vocem esse, idemque significare quod Latine *Traducta*. *Arabes* etiamnum vocem *Giuza* mollius proferunt, priorem literam *G* sono *I* efferentes, uti etiam faciunt *Galli* cum *G* literas *E* & *I* præcedit. Vox *Giuza* in *Arabum* scriptis ac *Chaldæa* paraphrasi sæpius occurrit, quoties agitur de maris aut fluminum trajectione. Itaque auctore *Strabone*, habemus coloniam *Juliam Jozam*, hoc est, *Traductam* in ora *Bæticæ* à *Romanis* conditam. *Ptolomæo* inter urbes *Bæticæ* numerantur: *Belo, Menlaria, Transducta, Barbesola, Carteja.* Marcianus Heracleota in Periplo cap. *de Bætica* scribit: *à Transductis ad Menlariam stadia non amplius quam trecenta quindecim.* Ejusdem etiam coloniæ meminit Gregorius Turonensis *lib.* II. *Hist. Franc. cap.* 2. *Post hæc*, inquit, *persequentibus Alamannis usque ad Traductam, transito mari, Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi.* Idacius in Chronico ad annum V. Valentiniani III. scribit: *Geisericus Rex de Bæticæ provinciæ litore cum Vandalis omnibus, eorumque familiis mense Majo ad Mauritaniam & Africam relictis transit Hispaniis.* Ita *Vandali Suevis Alemanniæ* populis persequentibus, conscensis ad *Juliam Traductam* navibus, ex *Bætica* in *Mauritaniam* angusto freto superato, transmiserunt. Nusquam vero *Juliæ* nomine eam urbem nuncuparunt, quod cum plurimæ *Augustæ* & *Juliæ* coloniæ in *Hispaniis* essent, hæ solo cognomine invicem discernebantur; siquidem *Julia Valentia*, *Augusta Emerita*, *Augusta Cæsarea*, *Julia Calpe*, aliæque solo cognomine designatæ ab historicis scribebantur. Hinc omisso *Juliæ* nomine, *Traductam* vulgo laudatam

coloniam appellabant. Ejusdem *Traductæ* in ora maritima *Bæticæ* meminit vetustus *Geographus Ravennas*, cujus verba proxime laudabo.

Salmasius, *Bochartus*, ac *Vossius* scribunt coloniam *Juliam Traductam* à *Julio Cæsare* deductam, id ex *Juliæ* nomine colligentes. Verum cum pleræque coloniæ ab *Augusto*, qui in *Juliam* familiam per avunculi adoptionem transierat, *Juliæ* appellatæ fuerint, minus recte *Julius* Dictator laudatæ coloniæ auctor affirmatur. Et quidem ex superius demonstratis palam ostenditur non *Julium Cæsarem*, sed *Augustum* coloniam *Juliam Traductam* deduxisse. Nam *Strabone* auctore, *Romani Zelis* in *Mauritania* urbis cives, è vicino *Tingi* quibusdam additis, in *Bæticam* traducti, *Juliam Traductam* condidere. At *Cæsare* Dictatore superstite, *Zeli* ac *Tingi Bogud* imperabat, cui postea A. V. 716 *Bocchus* successit, quo A. V. 721. vita functo, *Augustus*, ut ait Dio *lib.* XLIX. *regnum eius nemini alii tradidit, sed inter provincias Romanas retulit.* Cum vero idem Princeps A. V. 729. in *Hispania* bellum gereret, quod etiam feliciter profligavit, cunctis ejus provinciæ nationibus in P. R. potestatem redactis, *Jubæ* regis *Jubæ* à *Julio Cæsare* una cum *Scipionis* legionibus superati, filio *Bocchi & Bogudis ditiones dedit*, ex Dione *lib.* LIII. Interim vero *Hispaniensi* bello, quod ducentos prope annos arma *Romana* vario Marte fatigaverat, confecto, *Augustus* emeritos milites in colonias deduxit tum in proximas *Hispaniæ* urbes, uti laudatus *Dio* testatur; tum etiam
90 in vicinam oram *Mauritaniæ*, ubi teste *Plinio*, tres colonias condidit, quarum primo loco eidem recensetur *Julia Constantia* XXV. *M. P. Tingi* distans versus occasum. Hanc autem in agrum oppidumque *Zelis* urbis deduxit; *Zelis* enim, *Geographis* auctoribus, XXV. *M. P. Tingi* versus Occidentem aberat; ac *Strabo* eam urbem *Tingi* proximam appellat. Hinc idem *Augustus* milites eandem in urbem colonos mittens, eamque *Juliam Constantiam* nuncupans, veteres *Zelis* colonos in oppositam *Hispaniæ* oram traducens, *Juliam Traductam* condidit, quam illi gentili vocabulo *Jozam* dixere. Plinius *lib.* V. *cap.* I. ait: *Zelis regum ditioni exempta, & jura in Bæticam petere jussa.* In tribus MSS. Mediceis legitur *Zylil.* Id primum contigisse puto, cum A. V. 716. *Tingitanis Zeli* proximis civitas data fuit; quo anno etiam *Mauritania*, quæ *Bogudi* antea paruerat, *Boccho* tradita, hujus ditioni *Zeles* quoque exempta, ad jus Proconsulis *Bæticæ* translata fuit. Hinc postea *Augustus Zelitenses Romanis* magistratibus parere suetos, in *Bæticam* transmigrare jussit, cum *Juliam Traductam* conderet. Hac sane ratione *Plinius Straboni* satis probabiliter conciliatur. Pomponius Mela *lib.* II. *cap.* 6. *Bæticam* describens, ait: *In eoque*, nempe sinu, *Carteja, & quam transvecti ex Africa Phœnices habitant, atque unde nos sumus, Tingentera, tum Mellaria, Belo &c.* Cum nusquam *Tingenteræ* mentio apud alios Geographos occurrat, viri eruditi non una correctione *Melæ* verba sollicitarunt. Sane in MSS. Mediceis variæ lectiones apparent; siquidem in uno codice legitur: *atque unde nos sumus Tingente ratum*; in altero *Tingenteratum*; in tertio *cingente ratum*; in quarto denique *ingente ratum.* Henricus Stephanus edidit: *cingente freto, Mellaria, Belo &c.* Casaubonus in *notis ad pag.* 96. *lib.* III. *Strabonis* legit: *atque unde nos sumus, Tingi contraria Mellaria &c.* Salmasius *pag.* 288. *exercit. Plin.* corrigit: *atque unde nos sumus, Tingi altera, tum Mellaria*; cui subscribit Bochartus laudato *cap.* 24. Isaac Vossius in præclaris *ad Melam notis* ait legendum: *Tingi Cetraria*, quod Anonymus Geographus *Ravennas Bæticæ* urbes recensens,

A scribit: *Salduba, Maliana, Carteja, Transducta Cetraria, Mellaria, Belon &c.* Idem vero *Vossius* tradit unam eandemque urbem variis nominibus appellatam, *Juliam Jozam* à Strabone: *Traductam* à Ptolomæo: *Traductam Cetrariam* à Geographo Anonymo, ac denique *Tingim Cetrariam* à *Mela*, quod nempe *Julius Cæsar* eo colonos miserit cohortes Cetratas, quas *lib.* I. *de bello civili narrat* in *Hispania* fuisse. Ceterum Elias Vinetus *in vita Pomponii Melæ*, vetustissimorum codicum lectionem retinens, scribit *Tingenteram* Melæ patriam fuisse. Quam sane lectionem retinendam censeo, quæ etiam in duobus MSS. Mediceis facile
B restituitur, si pro *Tingente ratum*, *Mellaria*, *Belo &c* legatur cum disjunctione: *Tingentera, tum Mellaria, Belo* &c. *Tingenteram* minus celebre ejus oræ oppidum ceteri Geographi omiserunt, quam tamen *Mela*, ibidem natus, debito erga patriam cultu & obsequio, suis libris inferendam duxit. Profecto lapsus est scriptor alioquin eruditissimus, dum Cetratas cohortes *Juliam Traductam* à *Cæsare* Dictatore missas putavit. Nam *Strabo* diserte eo traductos scribit *Zelis* incolas, quibusdam è *Tingi* additis, aliisque ex *Italia* illuc migrare jussis; quæ sane post *Julii* necem, imperante *Augusto*, contigisse demonstravi. Præterea
C cohortes Cetratæ, quarum Cæsar *lib.* I. laudato meminit, in castris *Pompejanis* in *Hispania* stipendia merebant. Nam *cap.* 39. dicuntur sub legatis *Pompeji* in *Hispania* militasse *scutatæ citerioris provinciæ, & Cetratæ ulterioris Hispaniæ cohortes* 91
circiter LXXX. quas cum *Cæsar* obsedisset, eisdem una & extrema conditione pacem dedit, *ut hi qui haberent domicilium, aut possessiones in Hispania, statim dimitterentur.* Itaque Cetratarum *Bæticæ* cohortium milites, sacramento soluti, in suos quique lares dimissi sunt; non autem à *Cæsare* in coloniam deducti. Cur enim hostium cohortes agro donasset, cum nec suis militibus tantum
D beneficium id temporis contulerit? Hinc in Geographo Anonymo legendum est: *Carteja, Transducta, Cetraria, Mellaria &c.* ut interjecto commate, *Cetraria* diversa à *Traducta* oppidum designetur.

Ex hucusque disputatis palam fit; coloniam *Juliam Traductam* in ora maritima ulterioris *Hispaniæ* ad fretum *Gaditanum* sitam fuisse, eamque conditam non à *Julio Cæsare* Dictatore, sed ab *Augusto.* At quid Plinio faciemus, qui diserte eandem cum *Tingi* confundit, quod *à Claudio Cæsare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Julia* testatur? Verum nummi ante imperium *Claudii Juliam Traductam* fuisse evincunt. Num
E *Claudius* post occisum *Jubam* regem à decessore *Caligula*, ac rebellantes *Mauros* ad obsequium armis redactos; *Tingim* coloniam condens, *Zelitenses* ac *Tingitanos* ab *Augusto* in *Bæticam* traductos, in avitos iterum agros remeare jussit, *Juliæ Traductæ*, quam relinquebant, nomen in novam coloniam deportantes? Hæc tamen sine teste finguntur, quæ etiam ex *Ptolomæo* refelli possunt, cui in *Mauritaniæ* extimæ descriptione nominatur, ut recte *Salmasius* prænotavit, *Tingis Cæsarea. Pinedo* Hebræus, qui nuper *Stephanum* de Urbibus notis abs se illustratum *Latio* donavit, in
F V. *Tingis* scribit cum *Plinio Juliam Traductam* à *Claudio* appellatam, iis dissimulatis quæ *Salmasius* ac *Bochartus* ex vetustis Geographis, ac dein *Spanhemius* ac *Patinus* ex nummis prænotaverant. *Joannes Baptista Cataneus* insignis ordinis Minorum Theologus, *Bæticam* perlustrans, quædam sane rarissima ejusdem provinciæ Coloniarum numismata collegit, quæ una cum aliis alibi abs se inventis, apud *Rhegium Lepidi* in sui Ordinis Cœnobio custodit. Hos inter nummos quatuor apud *Juliam Traductam* scalpti sunt, quorum ectypa ab eo-

eodem eruditiſſimo æque ac humaniſſimo Patre mihi communicata ſubjicio, & eo quidem libentius, tum quod in duobus noſtrorum *Cæſarum* vultus exprimuntur; tum etiam quia parum notæ ante CHRISTINÆ Auguſtæ numiſma, coloniæ *Juliæ Traductæ* nomen ibidem viſitur. Porro nummi, quorum poſticam tantum partem exhibeo, in antica vultum *Auguſti* ſine laurea exprimunt cum epigraphe: PERM. CAES. AUG. In eorum altero tutulus ſeu galerus cum ſimpulo *Auguſti* Pontificatum Maximum indicat, ut cuilibet notum; de quibus etiam quædam inſeram inferius ubi de *Caji* ac *Lucii* Sacerdotio in eorundem vulgari nummo ſignato verba faciam. Nam quamvis *Auguſtus* eſſet Pontifex Maximus, hæc tamen ejuſdem dignitas in nummis iiſdem inſtrumentis exprimebatur, quibus ceterorum collegarum Pontificum ſacerdotium obſignabatur.

Vide TAB. III. fig. 3. 4. 5. 6. Pag. 80.

92 Uti in nummo *Caji* botri ſymbolum ſcalptum eſt, ita in altero ejuſdem fratris *Lucii* ſpica viſitur, ut agri *Juliæ Traductæ* fertilitas intelligatur. Plinius *lib.* III. *cap.* I. ait: *Bætica à flumine eam ſecante cognominata, cunctas provinciarum diviti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit.* Strabo *lib.* III. *pag.* 96. cum dixiſſet: *Regionem à fluvio Bæticam nominant, ab incolis Turditaniam,* paullo inferius ait: *Exportatur è Turditania multum frumenti ac vini.* Silius *Italicus Hiſpaniam* deſcribens, canit:

Nec Cereri terra indocilis, nec inhoſpita Baccho.

Extat apud *Goltzium pag.* 34. nummus *Auguſti*, in cujus poſtica *Hiſpania* viſitur dextera binas ſpicas præferens. Cum vero *Julia Traducta Cereris* ac *Bacchi* donis ceteras inter provinciæ urbes maxime afflueret, botrum ac ſpicam in nummis ſcalpebat. Illis autem verbis in *Lucii* nummo: PERM. CAES. AUG. *Permiſſu Cæſaris Auguſti*, notatur facultas cudendæ monetæ, quam *Auguſtus Juliæ Traductæ* conceſſerat; qua de re plura erudite congerit Spanhemius *diſſert.* 6. *pag.* 554. & 555. Hactenus de *Julia Traducta*, ac nummis ab eadem utriuſque *Cæſaris Caji* ac *Lucii* effigie ſignatis. In ſcriniis veterum numiſmatum, quæ Cardinalis *Camillus* Maximus ſingulari ſtudio collegerat, ſervatur nummus; in cujus antica legitur: IMP. CAES. AUGUSTUS PONT. MAX. P. P. in poſtica vero viſuntur capita *Caji* ac *Lucii Cæſarum* cum epigraphe: C. L. CAES. AUG. F. C. V. T. cujus nummi ectypum habes apud Equitem Patinum ad *cap.* 65. *Suetonii de vita Auguſti.* Antiquarii vulgo inſcriptionem eandem ita exponunt: *Cajus Lucius Cæſares Auguſti filii. Colonia Victrix Tarraco.* Verum in inſcriptione Gruteri *pag.* III. legitur: GENIO. COL. I. V. T. TARRACO. In ſeptem aliis inſcriptionibus *pag.* 429. iiſdem literis ea colonia *Julia Victrix* deſignatur.

93 Hinc ne *Tarraco* fruſtra ibidem repetatur, prioris literæ T altera interpretatio adſignanda eſt. *Antonius Auguſtinus* vir nulli eruditione ſecundus, ita olim explicuit: *Colonia Julia Victrix Togata Tarraco.* Nam cum *Scipio Tarraconem* contra *Carthaginenſium* impetum in *Hiſpania* condidiſſet, quod *Romani* toga de more induti, eandem incolebant, *Togatæ* cognomen ea urbs vulgo obtinuit. In Gaza Medicea extat æreus *Tiberii* Auguſti nummus in poſtica ſignatus: AETERNITATI AUGUSTÆ C. V. T. T. nempe: *Colonia Victrix Togata Tarraco.* Græca numiſmata, quorum unum *Caji*, alterum *Lucii Cæſarum* imagine ſignatum eſt, poſſidet proxime laudandus Comes de *Lazara*, in quibus tamen non deſignatur urbs, in qua eadem percuſſa fuerint. Scalptos apud *Smyrnam* nummos *Cæſarum* vultu obſignatos videſis apud *Triſtanum tomo priori.* Hactenus de noſtrorum *Cæſarum* nummis; modo ad hiſtoriam redeo, iterum tamen alia numiſmata laudaturus.

Anno V. C. 738. qui utriuſque *Cæſaris* adoptionem proxime inſecutus eſt, *Auguſtus* Occidentis provincias luſtraturus, in *Gallias* perrexit, cum prius *Agrippam* in Orientem miſiſſet. Auctor eſt *Nicolaus Damaſcenus* in *excerptis Valeſianis pag.* 418. *Juliam* conjugem cum eodem *Agrippa* in *Aſiam* tranſmiſiſſe, ſcribens eandem prope *Ilium*, auctis *Scamandri* undis, in lectica pene ſubmerſam; *Agrippam* vero *Ilienſibus* indignatum, quod nullos viæ comites ad eandem miſiſſent, & quamvis adventus *Juliæ* ignaros, drachmarum millibus centum multaſſe. Num *Auguſtus Cajum* & *Lucium* ſecum trans Alpes duxerit, an eoſdem *Romæ* reliquerit, in incerto ponatur. Illos forte à matre *Julia* in *Aſiam* delatos mihi videor colligere ex hoc plane ſingulari nummo *Alabandenſium*, qui in regiis cimeliis Reginarum Maximæ CHRISTINÆ cuſtoditur.

Vide TAB. III. fig. 7. Pag. 80.

In antica parte *Auguſtus* ejuſque conjux *Livia* exprimuntur; in poſtica vero *Cajus* ac *Lucius Cæſares* cum eorundem patre *M. Arippa. Liviæ* effigies cum Luna in cornua curvata in quibuſdam nummis, qui rari in honorem ejus percuſſi ſunt, apparet. Unum & alterum delineat *Goltzius* inter Augusteos *pag.* 26. *num.* 5. & 12. Bina ſidera, quæ ſupra capita *Caji* ac *Lucii* ſcalpta ſunt, eoſdem *Julii Cæſaris* ſtirpe ortos deſignant. Nam cum *Auguſtus* ſeptimo menſe ab avunculi cæde V. C. anno 710. ludos Veneri Genitrici, ejuſdem templo in Foro à *Julio* extructo, ac tum abs ſe dedicato, faceret, ſtella crinita paruit; qua de re Plinius *lib.* II. *cap.* 25. hæc ipſa Auguſti verba recitat: *Iis ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cæli, quæ ſub ſeptentrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur circa XI. horam diei, clarumque & omnibus terris conſpicuum fuit.* 94 *Eo ſidere ſignificari vulgus credidit Cæſaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis ejus, quod mox in foro conſecravimus, adjectum eſt.* Ovidus *lib.* XV. *Metamorph.* à *v.* 746. *Cæſaris* apotheoſim deſcribens, plura hoc de ſidere canit. Hæc ait à *v.* 843.

Vix ea fatus erat, media cum ſede Senatus
Conſtitit alma Venus, nulli cernenda, ſuique
Cæſaris eripuit membris, nec in aëra ſolvi
Paſſa, recentem animam, cæleſtibus intulit aſtris:
Dumque tulit, numen capere, atque igneſcere ſenſit,
Emiſitque ſimul: ſimul evolat altius illa,
Flamigerumque trahens ſpatioſo limite crinem
STELLA micat.

Idem tradunt Dio *lib.* XLV. & *Suetonius in Julio cap.* 88. ſcribens eos ludos *Cæſari* conſecratos; quamvis *Plinius* ac *Dio* rectius Veneri Genitrici eoſdem factos dicant. Eorum annua inſtauratio in fragmento Kalendarii apud Gruterum *pag.* 135. 2. ſignatur in ante diem. VI. Kal. Octobris: VENERI GENETRICI IN FORO CAESARIS. Auguſtus in Actiaco prælio Virgilio *lib.* VIII. *v.* 780. deſcribitur:

Stans celſa in puppi, geminas cui tempora flammas
Læta vomunt; patriumque aperitur vertice ſidus.

Hinc in nummis *Julii* & *Auguſti* ſupra caput ſidus conſpicitur, quorum ſane numiſmatum imagines, uti recte *P. Seguinus* ſcribit, vix præ copia enumeres; paſſim enim apud Antiquarios proſtant. *Alabanda* liberum *Cariæ* oppidum in *Caji* ac *Lucii* vertice *Julium* ſidus appoſuit, ut utrumque *Julii* ſtirpe ortos demonſtraret. In Scriniis Illuſtriſſimi Comitis *Joannis Lazara Patavini* ſervatur nummus, in quo utriuſque noſtri *Cæſaris* imago in vertice *Julio* ſidere obſignata conſpici-

Vide tab. III. fig. 8. Pag. 80.

tur. Ejusdem nummi ectypum vir nobilissimus ad me misit, neque enim eruditam supellectilem uni sibi avara custodia servat; sed eandem antiquarum rerum studiosis pari beneficentia ac alacritate communicat.

Numerus ille VIIII. annum forte Tribuniciæ potestatis *Augusti* denotat, uti plures etiam alii nummi *Augusti*, in quorum postica solæ numerales notæ intra lauream apparent apud *Goltzium pag. 69.* Anno V. 740. V. Kal. Julias Augustus annum nonum Tribuniciæ potestatis complevit.

Cum anno insequenti V. C. 741. idem *Augu-*
95 *stus* Alpinis gentibus superatis, plurimisque per *Hispaniam* ac *Galliam* militum coloniis excitatis, *Romam* rediisset, theatrum *Marcelli* dedicavit, *ludisque ejus rei gratia factis*, *Trojam inter alios patricios nepos Augusti Cajus lusit*, Dio *lib.* LIV. Erat equestre certamen à pueris editum, quo præ ceteris spectaculis *Augustus* delectabatur. *Suetonius* de *eodem cap.* 43. scribit: *Sed & Trojæ ludum edidit frequentissime majorum, minorumque puerorum delectu, prisci decorique moris existimans claræ stirpis indolem sic innotescere.* *Cajus* id temporis annum ætatis agebat septimum; quare in turma minorum puerorum lusit, cujus etiam princeps fuit. Hunc ludum in *Augusti* gratiam prolixius describit summus poetarum *lib.* V. *Æneid. à versu* 548. fingens illum ab *Ænea* puero *Ascanio* hisce vocibus imperatum.

Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum:
Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis.

Cum ludi votivi ob reditum *Augusti* ederentur, *Tiberius Augusti* privignus ac consul *Cajum* ad spectaculum una secum ductum, proximo sibi loco sedere jussit. *Augustus* id indignanter tulit; neque enim fas erat pueros prætextatos in theatro cum Senatoribus sedere. Itaque, inquit Dio *lib.* LIV. *Tiberium increpuit, quod ludis votivis, quos pro suo reditu faciebat, Cajo juxta se sedem dedisset: populumque objurgavit, quod plausu & laudibus eam rem prosecutus esset.* Horum ludorum memoria extat in fragmento marmoreæ basis effossæ in area D. *Apollinaris* ad caput Circi Agonalis, quod suppletum ita legitur *pag.* 11. 2. apud Gruterum.

P. Quinctilius. sEX. F. VARVS
Pontifex. COS.
Ludos. votivos. prO. REDITV
Imp. Caesaris. divI. F. AVGVSTI
Iovi. Optimo. mAXIMO. FECIT
Ti. Claudio. Ti. f. NerONE. CONLEGA
Ex. S. C.

Idem tamen *Augustus* A. V. 747. cum *Cajus* adhuc esset prætextatus, permisit, ut alteros ludos votivos pro suo iterum reditu faceret, ac pro *Tiberio*, qui ad bellum *Germanicum* profectus fuerat, eisdem præsideret. Do *Dionis* verba ex *lib.* LV. ubi præmisso *Tiberii* in *Germaniam* itinere, ait: *Ac pro eo ludos votos pro Augusti reditu, Cajus ac Piso fecerunt.* Horum etiam ludorum mentio fit in altera basi ibidem pariter eruta *pag. eadem* 11. *Gruteri*; qui tamen ibidem uni absenti *Tiberio* adscribuntur.

TI. CLAVDIVS. TI. F. NERO
PONTIFEX. COS. ITERVM
LVDOS. VOTIVOS. PRO. REDITV
IMP. CAESARIS. DIVI. F. AVGVSTI
96 PONTIFICIS. MAXIMI
IOVI. OPTIMO. MAXIMO. FECIT

A Interea nihil *Augusto* antiquius erat, quam adoptatos abs se nepotes, quos in maximi omnium imperii spem alebat, optimis disciplinis præformare, ac administrando principatui pares facere. *Verrius Flaccus* homo libertinus dicendi genere ea tempestate inter Grammaticos præ ceteris celebrabatur. *Is*, ut Suetonii verbis utar *cap.* 17. *de illustr. Grammaticis, ad exercitanda discentium ingenia, æquales inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed & præmio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior.* Hunc *Augustus* suis nepotibus, immo tum filiis præceptorem imponere deliberavit.
B Verum cum *Flaccus* ægre ferre videretur, nobilissimorum adolescentium classe, quæ ejus scholam frequentabat, omissa, duos tantum pueros instructurus, in palatium transire, *Augustus* jussit hominem in imperatorias ædes cum tota schola se conferre, cum eo tamen, *ne quem amplius post hac discipulum reciperet*; *docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars palatii tunc erat, & sextertia centena in annum accepit*; nempe *Romanæ* monetæ scutatos bis mille ac quingentos, qui decurionis census fuit. Sequior tamen ætas *Eumenio* Grammatico sexcenta millia nummum, hoc est, quindecim millia scutatorum in annuum stipendium à Principe vidit destinata.
C Quis modo Regum Grammaticum tanti emeret? Hinc *Eumenius* plenis jam scriniis dicebat: *Quid mihi cum ullis opibus aut Midæ Regis aut Cræsi? aut ipsius qui auro dicitur fluxisse, Pactoli?* Eximiæ *Augusti* laudi vertatur, quod non intra secretiores palatii cellulas mutæ filiorum disciplinæ pædagogum præfecit, sed universam puerorum scholam intra ipsius aulæ muros admisit, quo *Cæsares* condiscipulorum ingenia æmulantes, majores in literis progressus facerent. *Flaccum* præceptorem non modo dictionis elegantia, verum etiam annalium
D victoris gentium populi peritia commendabat. Is enim est, qui *Romanos* consulares ac triumphales fastos per annos Urbis summa fide parique diligentia digestos ac in hemicyclo *Prænestino* marmoreo parieti incisos, publicavit. *Philo Judæorum* doctissimus unum condiscipulorum *Caji* ac *Lucii Cæsarum* prodit *Avilium Flaccum* equestri familia natum. Hic quinquennio ante obitum *Tiberii* Augustalis *Ægyptum* gubernarat; dein imperante *Cajo*, plurium criminum reus incusatus, cognita *Romæ* causa, in *Andrum Ægei* insulam deportatus fuit, quam cum è navi primum aspexit, in hasce voces erupit: *Viri custodes & deductores, pulchrum sane locum & fortunatam insulam Andrum*
E *accipio pro beata Italia Flaccus natus, educatus, eruditusque Romæ, nepotum Augusti sodalis, & condiscipulus, Tiberii quoque Cæsaris inter præcipuos amicos habitus.* Hæc *Philo* in invectiva contra eundem *Flaccum*. Ceterum *Augustus* tantam nepotum curam gerebat, ut haud contentus eisdem instruendis omnium optimum præceptorem selegisse, illos per se plerumque doceret tum literas, tum ceteras artes, quæ juvenes Principes tanto imperio regendo destinatos, decebant. Horum testis venit Suetonius *cap.* 64. *de Augusto* scribens: *Nepotes & literas, & natare, aliaque rudimenta per se plerumque docuit: ac nihil æque laboravit,*
F *quam ut imitarentur chirographum suum. Neque cœnavit una, nisi ut in imo lecto assiderent; neque* 97
iter fecit, nisi ut vehiculo anteirent, aut circa adequitarent. *Augustus* loquendi genus sequebatur elegans & temperatum; exoletas vero ac non usu receptas voces aversabatur. Quæ ille multorum verba emendavit, recitat Suetonius *cap.* 86. Ad rem propius pertinent quæ scribit Quintilianus *lib.* I. *Instit. cap.* 6. *Sed Augustus quoque*, inquit, *in Epistolis ad Cajum Cæsarem scriptis, emendat,*

quod

quod is calidum *dicere*, *quam* caldum *malit*; *non quod illud non ſit latinum*, *ſed quia ſit odioſum*, *&* *ut ipſe Græco verbo ſignificavit*, περίεργον. Sane Varro *lib.* III. *de re ruſtica cap.* 2. & Cato *cap.* 6. *caldum* dixerunt. Ex his facile intelligitur, quantam curam *Auguſtus* adhibuerit, ut nepotes ſecum degentes inſtrueret, cum eorum alterum abſentem ob unicum verbum latinum licet, immo & *Ciceronianum*, per literas corrigendum putaverit.

Cap. II.

Agrippa Caji *ac* Lucii *pater moritur.* Julia Cæſarum *mater* Tiberio *deſponſatur.* Cajus *ad bellum* Germanicum *cum* Tiberio *vitrico mittitur.* Dionis *locus emendatus.* Cajus *ludos votivos* Romæ *edit.* *Idem una cum fratre in toga pulla ludos gladiatorios ſpectat.* Lucius Cajo *conſulatum petit.* *Simulata* Auguſti *indignatio.* Cajus *conſul deſignatur.* *Quædam deſignatorum Conſulum munia recenſentur.*

ANnus V. 742. quo *M. Valerius Meſſalla Barbatus* ac *P. Sulpicius Quirinus* conſulatum geſſere, funeſtus *Auguſto* ac *Cajo* & *Lucio* Cæſaribus, luctuoſus etiam populo *Romano* fuit ob *Agrippæ* mortem. Vix ille ex Oriente *Romam* redierat, cum *Auguſtus*, audita *Pannoniæ* rebellione, hieme licet inſtante, illum adverſus barbaros miſit, propagata eidem in alterum quinquennium Tribunicia poteſtate. *Agrippa* in provinciam ſtatim profectus, ac bellum de proximo oſtentans, tantum barbaris terrorem incuſſit, ut poſitis armis, datiſque obſidibus, ad obſequium ſtatim redierint. Pacata provincia, pari celeritate *Romam* reverſus, in *Campaniam* ſeceſſit, ubi gravi morbo correptus, intra paucos dies extinctus, magnum ſui apud univerſos deſiderium reliquit. Plinio *lib.* VII. *cap.* 8. dicitur *Agrippa quinquageſimo uno raptus anno.* *Nicolaus* vero *Damaſcenus*, qui legatione apud *Agrippam Herodis Judæorum* regis nomine perfunctus fuit, in libello de educatione Auguſti, ſcribit *Agrippam* majorem natu ipſo *Auguſto* fuiſſe; cum autem hic in lucem editus fuerit A. V. 691. IX. Kal. Octobris, præſenti anno V. 742. quinquageſimum primum ætatis annum die 23. Septembris complebat. Quare *Agrippa* natus erat prope initium A. V. 691. ante aliquot menſes quam *Auguſtus* in lucem veniret. Menſem obitus *Agrippæ* deſignat Dio *lib.* LIV. *Auguſtus*, inquiens, *tum forte Quinquatribus munus gladiatorium* Caji ac Lucii Cæſarum *filiorum nomine exhibebat*; *qui ſimul ac de Agrippæ caſu cognovit*, *properato ex urbe profectus*, *mortuum eum invenit.* Quinquatria Minervæ ſacrata agebantur à die 19. Martii per inſequentes quatuor dies. Ovidius *lib.* III. *faſtorum* de eiſdem diebus ſcribit:

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro;
Cauſa, quod eſt illa nata Minerva die.
98 *Altera treſque ſuper raſa celebrantur arena:*
Enſibus exſertis bellica læta Dea eſt.

Cum *Auguſtus* nomine *Cæſarum* ludos gladiatorios exhibens, nuntium morbi generi *Agrippæ* acceperit, ac prima die Quinquatrium haud fas eſſet ferro concurrere, intra reliquos quatuor dies *Agrippa* deceſſiſſe dicendus eſt. Hunc vitæ exitum *Agrippa Caji* ac *Lucii Cæſarum* pater habuit, vir citra controverſiam optimus, *Auguſto*, Senatui, ac Populo R. ex æquo gratiſſimus. Ejus elogium quod epitaphii loco ſit, vide apud *Dionem* laudatum; neque enim vacat plura hic de viro inſerere. Stupenda ejuſdem ædificia, quæ in publicum uſum extruxit, laudant Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* 15. & 25. Strabo *lib.* V. *pag.* 163. Dio *lib.* LIII. ad A. V. 728. Extat Horatii *Ode ad Agrippam lib.* I. *Carmin.* IV.

Auguſtus corpus *Agrippæ Romam* adduxit, inquit Dio *lib.* LIV. *ac in foro expoſitum*, *funebri laudatione decoravit*, *cortina inter ſe & mortuum expanſa*; cujus moris cauſam fatetur ſibi incompertam; additque errare eos, qui ideo id velum poſitum putant, quod nefas erat Pontificem Maximum cadavera inſpicere. Verum *Dio* Græcus homo, qui poſt ducentos annos res *Romanas* in literas miſit, vetuſtas Latinæ gentis cæremonias, ſua forſan ætate antiquatas, ignoravit. *Seneca* omni exceptione major teſtis eidem refragatur, hæc ad *Marciam* ſcribens *cap.* 15. *Tiberius & quem genuerat*, *& quem adoptaverat*, *amiſit*; *ipſe tamen pro roſtris laudavit filium*, *ſtetitque in conſpectu poſito corpore*, *interjecto tantummodo velamento*, *quod Pontificis oculos à funere arceret.* *Auguſtus* vero anno ante obitum *Agrippæ*, mortuo *M. Æmilio Lepido* Pont. Max. quem ante annos triginta collegam in triumviratu acceperat, ſummum illud ſacerdotium inierat, quod poſtea ſolis Imperatoribus delatum fuit, ut iidem etiam ſacrorum Principes haberentur. Quamvis *Agrippa* proprium ſibi ſepulcrum in campo *Martio* exſtruxiſſet, *Auguſtus* ejuſdem oſſa ac cineres in Mauſoleo condi juſſit, quod inter viam *Flaminiam* ac ripam *Tiberis*, in ſexto ſuo conſulatu regiis impenſis perfecerat. Pedo Albinovanus in *epicedio de morte Druſi ad Liviam*, de *Auguſto* ait:

Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, ſepulcro;
Et cepit generos jam locus ille duos.
Vix poſito Agrippa, tumuli bene janua clauſa eſt:
Perfecit officium funeris ecce ſoror.

Hæc fuit *Octavia M. Antonii* Triumviri uxor poſt biennium fato defuncta. *Julia Agrippæ* uxor, marito demortuo, poſthumum filium genuit, quem *Auguſtus Marcum Agrippam* nominandum juſſit, qui penes nomen tantum magno parenti ſimilis, ceteroqui diſſimillimis moribus, illatam à patre *Vipſaniæ* familiæ nobilitatem exſtinxit. *Agrippa* tres ex *Julia* liberos reliquit *Cajum* ac *Lucium*, qui in *Juliam Cæſarum* familiam tranſierant, ac *Agrippam Poſthumum*; duas vero filias, *Juliam*, quæ *L. Æmilio Paullo* poſtea nupta fuit, & *Agrippinam Germanici* Cæſaris uxorem. *Vipſanii Agrippæ* fratris unus & alter Scriptorum, quorum libri ſuperſunt, meminere. *Nicolaus Damaſcenus* in libello de educatione Auguſti ſcribit eundem bello civili ad *Pompejanas* partes tranſiſſe, ac *Marci Catonis*, cui erat acceptiſſimus, militiam bello *Africo* ſecutum fuiſſe, eique poſt cladem cum ceteris captivis ad *Julium Cæſarem* adducto, *Auguſtum* in gratiam *Agrippæ* ſui contubernalis, 99 veniam ab avunculo impetraſſe. Dio vero *lib.* LIV. ſcribit *Agrippam* aliquando à Conſule de fratre ſententiam rogatum, eam non tuliſſe. Interim *Agrippæ* fratri ac noſtrorum *Cæſarum* patruo eximiæ laudi vertatur, *Catoni* acceptum fuiſſe. *Vipſaniam Polam Agrippæ* ſororem ac *Caji* & *Lucii* amitam nominat Dio *lib.* LV. ad A. V. 747. ſcribens eandem porticum in campo *Martio* inchoaſſe, curſuſque equorum inſtituiſſe; ſed hæc antea contigerant, neque eo anno *Pola* erat ſuperſtes.

Julia Cæſarum mater viro orbata, annum ætatis agebat ſeptimum ſupra viceſimum; quare *Auguſtus* ne filia quicquam quod imperantis familiæ dignitatem deceret minus, admitteret, eandem *Tiberio Neroni* privigno ſuo, nondum finito luctu, deſpondit, jubens eundem divortium facere cum *Agrippina*; quamvis hanc quoque idem *Auguſtus* vix anniculam eidem uxorem deſtinaſſet, ex Cornelio Nepote in *vita Attici*: *Suetonius* de hiſce Tiberii nuptiis ſcribit *cap.* 7. *Juliam Auguſti filiam confeſtim coactus eſt ducere: non ſine magno* ango-

angore animi: cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Juliæ mores improbaret, ut quam sensisset sui quoque sub priori marito appetentem, quod sane vulgo etiam existimabatur. Nam *Julia* magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentia metiebatur, virtutesque quibus sane multis prædita, turpi facilitate fœdabat. Et quidem, *Agrippa* superstite, variis illa se amatoribus junxerat; etenim de *Sempronio Graccho* scribit Tacitus *lib.* I. *Annal. eandem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. Augustus* licentiorem *Juliæ* cultum, ac perspicuos comitatus moleste ferens, eandem, ut temperantius viveret, non semel monuerat; verum, ut inquit Macrobius *lib.* II. *Satur. cap.* 5. *cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat.* Addit ibidem: *Cum conscii flagitiorum mirarentur, quomodo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam vulgo potestatem sui corporis faceret:* eandem respondisse: *Nunquam enim nisi navi plena, tollo vectorem.* Haud tamen *Agrippa* vir in *Romani* imperii commoda oculatissimus, domi cæcutiebat; nam Plinius *lib.* VII. *cap.* 8. de eodem scribit: *In tormentis adulteriorum conjugis, socerique prægravi servitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur.* Hæc Principum feminarum crimina turpius vindicando publicantur, quod paucis nota, longe lateque publica vindicta diffamat. Hinc *Agrippa* silentio magis, quam ultione, sui ipsius famam minus detrimenti accipere judicavit. Interim ex *Macrobio* indicavi *Cajum* ac *Lucium Cæsares* effigie ac lineamentis corporis *Agrippæ* patri similes extitisse; licet in dissimillimos postea mores defluxerint.

Quamvis *Augustus* eo ipso anno quo *Agrippa* obierat, viduam filiam *Tiberio* desponsaverit, nisi post biennium eandem marito copulavit; ex Dione in fine *lib.* LIV. ad A. V. 744. Viduæ *Romanæ* per decem menses viros extinctos lugere jubebantur, antequam alteri matrimonio jungerentur. Nota sunt Ovidii carmina *lib.* I. *Fastorum.* Hinc Cicero *in Cluentiana* ait: *Quæ mulier obtestatione viri decem aliis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem, ipsi Oppianico nupsit. Augustus* licet omnibus legibus decreto senatus esset solutus, tum honestati *Juliæ*, quæ tamen nulla illi inerat, tum *Agrippæ* meritis, quæ maxima fatebatur, consulens, statum viduis tempus ultra alterum annum, antequam novo marito copularetur, prorogavit;
100 quamvis paulo post prioris obitum sponsalia celebranda curasset, quæ sane nulla lege vetabantur; unde Paulus *lib.* X. ad edictum scribit: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fieri non nocet.* Anno insequenti V. C. 745. *Liviæ Augusti* uxori ac Cæsarum novercæ, ipsique *Romano* imperio grave vulnus illatum est ob mortem *Drusi*, in ipso juventæ flore, medioque victoriæ cursu in æstivis castris, crudelibus fatis erepti. Ejusdem mortem eleganti carmine ad *Liviam* deflet *Pedo Albinovanus*, matrem postea consolatus; honores vero funebres fusius recitat Dio *lib.* LV. Obiit anno ætatis tricesimo. Cum *Drusi* cadaver *Romam* deportaretur, auctor est Tacitus *lib.* III. *An.* Augustum *asperrimo hiemis Ticinum usque progressum.* At *Valerius Maximus*, qui *Tiberio* imperante, scripsit, *lib.* V. *cap.* 5. *de Tiberio* ait: *Cum Ticini, quo victor hostium ad complectendos parentes venerat, gravi illum*, nempe Drusum fratrem, *& periculosa valetudine in Germania fluctuare cognosset &c.* Itaque æstate adulta, ante obitum *Drusi*, *Augustus* una cum *Livia* erat *Ticini.* Num *Julia* quoque cum *Cajo* ac *Lucio* filiis illuc patrem secuta, *Tiberium* maritum exceperit, in incerto est, nec vacat esse tam curiosos.

Anno V. C. 746. *C. Mario Censorino* & *C. Asinio Gallo* Coss. Germanis iterum bellum restaurantibus, *Augustus Tiberium* copiis præfecit, jubens ut *Cajum Cæsarem*, puerum licet duodennem, secum in castra duceret, non solum ut sub disciplina vitrici militaria rudimenta poneret; verum etiam ut adolescentulum imperio destinatum, legionibus de facie notum faceret, militumque benevolentiam & obsequium eidem maturaret. *Tiberius Rhenum* transgressus, bellum de proximo tantum ostentans, barbaros ad pacem per legatos petendam compulit. Scribit Dio *lib.* LV. *Barbari omnes, exceptis Cantabris, legatos miserant, pacem petentes*, quam Augustus, *nisi Cantabris ad causam adjunctis*, se daturum negavit. Nullus dubito, quin *Dionis* codici error obrepserit; etenim nulli *Cantabri* in *Germania*, cum ea gens *Hispanorum* bellicosissima tam procul à *Rheno* degeret. Leunclavius *Cattuarios* reponendos censet. *Vellejus* de hac expeditione *Tiberii*, res ejusdem per adulationem in majus augens, *lib.* II. ait: *Peragratus victor omnes partes Germaniæ, sine ullo detrimento commissi exercitus, quod præcipuæ huic duci semper curæ fuit, sic perdomuit eam, ut in formam pene stipendiariæ redigeret provinciæ. Tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est. Cajus Cæsar* eo bello *Germanico* militaris tirocinii rudimenta ponens, bellicosissimas gentes longo terrarum tractu ultra *Rhenum* adiit, ac deditorum populorum voluptatem præsens accepit. *Augustus* donativum militibus dedit, non quidem victoriæ nomine, *sed quod Cajum tunc primum militaribus exercitiis deditum secum habebant.* Dio *lib.* LV. qua sane pecuniæ largitione magnam *Cajo* apud milites gratiam conciliavit. Hoc anno *Mæcenas Augusti* amicitia celebris sed poëtarum insignium patrocinio illustrior, è vita discessit. Epicedium cecinit *Pedo Albinovanus*, vel ignotus alter poëta, cujus adhuc elegia superest, in qua sub finem *Mæcenatem* jam jam moriturum, hæc superstiti *Augusto* precantem inducit:

Vive diu, mi care senex; pete sidera sero,
Est opus hoc terris: te quoque velle decet.
Et tibi succrescant juvenes bis Cæsare digni;
Sed tradant porro Cæsaris usque genus.
Et tibi securo, quod primum Livia conjunx, 101
Expleat amissi munera rupta generi.

Tiberium generum *Augusti* appellat, ac *Cajum* & *Lucium Cæsares*, quos optat adolescere *bis Cæsare dignos*, nempe tum sanguinis conjunctione, tum virtutum similitudine, patre *Augusto* dignissimos. Salianus *in annalibus sacris*, opinatur *Augustum* hoc anno *Aquilejam* se contulisse, ut *Tiberio* bellum adversus *Germanos* gerenti, propior esset. Verum *cap.* 5. in quo de *Herodis Romam* peregrinationibus disputabo, *Saliani* opinionem apertæ falsitatis convincam; *Augustus* enim censui peragendo, ac lustro condendo eo anno occupatus *domi substitit*, uti *Dio* diserte testatur. Cum ante biennium *Augustus* una cum *Druso* ad bellum *Germanicum Roma* proficisceretur, Senatus pro ejusdem felici reditu vota nuncupaverat, quæ tamen non ante annum V. C. 747. persolvi potuerunt. Nam cum decreto Patrum votorum solutio *Tiberio* incumberet, idemque novis *Germanorum* tumultibus compescendis, procul ab Urbe distineretur, *pro eo ludos votos pro Augusti reditu Cajus ac Piso fecerunt. Dio* citatus. *Cneus Piso* gerebat consulatum, *Tiberio* collega, pro quo *Cajus Cæsar* ejusdem privignus superiori autumno *Romam* reversus, ludos votivos dedit, qui tamen in veteri inscriptione superius allata à *Tiberio* editi dicuntur. *Romani* cum defunctis parentibus inferias dabant, gladiatorios ludos exhibebant, quos omnium primus *Junius Brutus* invexerat. Horum

rum testis venit *Livius* in epitome *lib.* XVI. *Junius Brutus*, inquit, *munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus.* De ludis gladiatoriis quos honori *Q. Metelli Pii* dedit *Q. Scipio*, scribit Tullius in *Sestiana: num.* 107. *Maximum vero populi Romani judicium universo consensu gladiatorio declaratum est; erat enim munus Scipionis dignum & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur. Justus Lipsius* in *libris Saturnal.* hocce argumentum singulari, qua pollebat, eruditione profligavit. Hos pariter ludos *Agrippæ* ante triennium defuncto, jussu *Augusti*, datos testatur Dio *lib.* LV. *spectantibus omnibus, ipsisque adeo filiis Augusti (is eam non sumpserat) in pulla veste.*

Inter lascivientis fortunæ illecebras, ac in summo felicitatis fastigio aut virtus, aut virtuti constantia deficit. *Cajus* ac *Lucius*, quamvis sub oculos *Augusti* in palatio educati, in pravos statim mores defluxere. *Lucius* minor natu *Cæsar*, nondum duodennis A. V. 748. inscio Augusto; *theatrum ingressus, cum omnium plausu, partim ex animo, partim ab adulatione profecto exciperetur, aucta petulantia, ausus est petere, ut Cajo fratri nondum ex ephebis egresso, consulatus daretur.* Dio *lib.* LV. qui addit *Augustum* filiorum temeritati indignatum optasse, *ne quando ea quæ ipsi quondam impenderat, temporum iniquitas eveniret, ut consulatus ei mandandus esset, qui nondum vicesimum annum attigisset.* Etenim *Augustus*, cum bellum apud *Mutinam* proprætor administraret, *M. Antonio* fugato, ac utroque consule acceptis inter dimicandum vulneribus extincto, quadringentis militibus *Romam* legatis, consulatum à Senatu petere ausus fuerat. Cum vero Patres ambitiosa juvenis postulata rejecissent, quod consulatus nusquam ab urbe condita adolescenti dari consueverat; sed annum tertium supra quadragesimum agenti tantum deferretur, *Augustus* victrices copias *Romam* rapiens, consulatum invitis extorsit. Livius *lib.* CXIX. ait *Augustum* cum annos XIX. haberet, creatum fuisse consulem. Suetonius *cap.* 26. tradit eundem XX. anno ætatis
102 consulatum invasisse. Vellejus *lib.* II. pridie quam XX. annos impleret, X. Kal. Octobris. *Usserius* notat ad A. Mundi 3961. mensem integrum cum diebus quinque complendo vigesimo anno defuisse. Natus est *Augustus* A. V. 691. die 23. Septembris. Consulatum obtinuit die 19 Sextilis, qui postea de ipsius agnomine Augustus dictus est, A. V. 711. quo *Hirtius*, ac *Pansa* Coss. *Mutinensi* bello cecidere. De mense non sinit dubitare S.C. recitatum Macrobio *lib.* I. *Satur. cap.* 12. *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit &c.* Diem vero XIX. produnt Dio *lib.* LVI. scribens: *Vita excessit XIV. Kal. Septembris, qua die quondam primum consulatum inierat;* & Tacitus *lib.* I. *An.* scribens multos de *Augusto* sermones jactatos, *plerisque vana mirantibus quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus.* Verum notandum venit *Cæsarem* in anno *Juliano* reformando jussisse ut annus, quem confusionis vulgo appellarunt, esset dierum CDXLV. ex Censorino *cap.* 8. *de die Natali.* Hæc dierum additio facta est ante annum, quo *Augustus* consul fuit, nempe A. V. 710. fuitque ille annus bissextilis dierum 366. quibus si addantur dies LXXIX. fiet annus dierum 445. Ex his infertur *Augustum* anno ætatis vicesimo, ac mense insuper expleto, consulatum extorsisse. Hoc tamen juveni sibi patratum facinus, senex improbabat, utpote qui adversus patrias leges summum in Republica magistratum, juvenili impetu tantaque ambitione, invasisset. At longe turpius ducebat puero adhuc prætextato; ac decimum quartum ætatis annum nato,

A consulatum deferri. Tacitus auctor est *Augustum* in speciem tantum Cæsarum petulantiæ indignatum, cum nil magis in votis haberet, quam *Cajum* ac *Lucium* summis magistratibus exornatos, ac præcoci Senatus populique *Romani* obsequio cultos, certos sibi successores quam primum maturare. Hæc ille ait: *Genitos Agrippa Cajum ac Lucium in familiam Cæsarum induxerat; nec dum posita puerili prætexta, Principes juventutis appellari, destinare consules specie recusantis, flagrantissime cupiverat.* Cum vero Senatus ac populus palam *Cajo* consulatum peterent, *Augustus* rem nec exempli, nec sui sæculi judicans consulatum pue-
B ro adhuc prætextato concedi, decrevit, ut post quinquennium à deposita puerili prætexta *Cajus* consulatum iniret, atque interim consul designatus appellaretur. Hinc in fragmento Gruterianæ inscriptionis *pag.* 228. 5. legitur de *Cajo Cæsare:*

QVEM. COS. POPVLVS. CREAVIT
ANN. NAT. XIIII

Pag. vero 231. ubi Ancyrani lapidis inscriptiones exhibentur, de utroque Cæsare consule destinato, hæc ipse *Augustus* loquitur:

C HONORIS. MEI. CAVSA. SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. ANNVM. QVINTVM. ET. DECIMVM. AGENTIS CONSVLIS. DESIGNAVIT. VT. EVM. MAGISTRATVM. INIRENT. POST QVINQVENNIVM. EX. EO. DIE. QVO. DEDVCTI. IN FORVM. VT. INTERESSENT. CONSILIIS. PVBLICIS. DECREVIT SENATVS.
D EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM Cajum HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM. APPELLAVERVNT.

Ex utroque elogio patet Cajum *annos natum XIV.* 103
ac jam *quintum & decimum agentem* A. V. 748. consulem designatum fuisse, cum eo tamen; *ut eum magistratum iniret post quinquennium*, non quidem inchoandum ex eo die, quo consul designatus fuerat, sed *ex eo die quo deductus in forum*, deposita puerili prætexta, virilem togam sumpsisset; nempe quinquennium inchoandum erat
E à Kal. Januariis A. V. 749. ad Kal. Januarias A. V. 754. quo die consulatum inivit. Nusquam ejusmodi consulatus designatio contigerat; nam comitia consulum paucos ante menses, quam magistratum inirent, celebrabantur. *Cæsar* Dictator, Republica oppressa, ad bellum *Geticum* ac *Parthicum* profecturus, ne *Romæ* in magistratibus eligendis, se absente, seditiones erumperent; consules in triennium (tantum enim temporis utrique expeditioni sibi impendendum putabat) designandos curavit. Verum uti novi in *Romana* gente exempli res erat, in unum & alterum tan-
F tum annum consules designari potuerunt; *tantum abfuit, ut tertii quoque anni magistratus ordinarentur.* Dio in fine *lib.* XLIII. Ceterum paulo post occiso *Cæsare*, *Vibius Pansa* & *A. Hirtius* qui in proximum annum V. C. 711. designati consules fuerant, magistratum inivrunt. Alterius anni 712. consules nominati erant *D. Brutus* ac *Munatius Plancus*. *Cicero* in fine *Philippicæ* III. quam anno V. 710. recitavit, hosce quatuor consules designatos nominans ait: *Senatum ad summam Reipublicæ pertinere arbitrari à D. Bruto & ab L. Planco*

co imperatoribus, *consulibus designatis*, *itemque à* A
ceteris qui provincias obtinent, *obtineri ex lege Ju-*
lia &c. & statim addit: *Senatui placere uti C. Pan-*
sa, *A. Hirtius consules designati*, *cum magistratum*
inierint, *si eis videretur*, *primo quoque tempore de*
his rebus ad hunc ordinem referant. At *Bruto* in
fuga occiso, collega *Plancus* consulatum capessi-
vit, qui sibi biennio ante fuerat destinatus. Rur-
sus A. V. 715. pace inter *Sex. Pompejum* ac Trium-
viros facta, *consules in octo annos designatos* tradit
Dio *lib.* XLVIII. Appianus vero *lib.* V. *bel. civ.*
pag. 714. ait: *Consules designati sunt in quadrien-*
nium, eosque ibi recenset, quorum tamen designa-
tionem renovatum statim civile bellum antiquavit. B
Itaque *Cajus Romanorum* primus, consul in pue-
rili prætexta designatus, post quinquennium ma-
gistratum capessere jussus est. *Claudius* Impera-
tor *Neroni* privigno eosdem postea honores detu-
lit. Do Taciti verba *lib.* XII. *Adulationibus Se-*
natus libens cessit, *ut vigesimo ætatis anno consula-*
tum Nero iniret: *atque interim designatus*, *procon-*
sulare imperium extra urbem haberet, *ac princeps ju-*
ventutis appellaretur. *Nero* anno ætatis XIV. uti
noster *Cajus*, consul designatus est; verum mor-
tuo *Claudio*, consulatum iniit A. V. 808. cum an-
te dies duodeviginti decimum septimum ætatis an-
num complevisset. Sequiori ætate *Constantinus* C
Magnus filium natu majorem ex *Fausta* susceptum
sexto anno ætatis consulem non quidem designa-
vit, sed datis insignibus plane creavit; & *Jovia-*
nus Imperator *Varronianum* filium adhuc in cunis
vagientem infantulum, consulem fecit. Ita sum-
ma imis longa dies miscuerat, cum consulum fa-
sces ac secures Orbi quondam formidatæ, pueris
prælatæ, risui essent antiquiora reputantibus.
Huic Principum ambitioni, ac cæco prorsus fi-
liorum amori *Augustus* in *Cajo* filio omnium pri-
mus aditum aperuit.

Cum consules designatos in annum proximum
decessores publicabant, vota solemni precatione D
nuncupabant. *Cicero* in oratione pro *Muræna*,
cum hunc ipsum designatum consulem publica-
ret, hac se precandi formula usum dicit: *Ut ea*
res mihi, *magistratuique meo*, *populo*, *plebique Ro-*
104 *manæ bene ac feliciter eveniret.* Ipsi vero con-
sules designati, cum domi promiscua gratulatio-
num officia exciperent, laureis majorum imagi-
nes coronabant, teste ibidem *Cicerone num.* 79.
Eisdem literas ad Senatum missas, tradi consue-
visse auctor est Dio in fine *lib.* XL. Illi etiam pri-
mi in Senatu sententias passim rogabantur. Sal-
lustius in *Catilinaria* scribit: *Tum D. Junius Si-*
lanus primus sententiam rogatus, *quod eo tempore* E
consul designatus erat. Quamvis tunc in Senatu
fuerint viri amplissimi, antea consulatu perfun-
cti, *Catulus*, *Servilius*, *Lucullus*, *Curio*, *Tor-*
quatus, *Lepidus*, *Gellius*, *Volcacius*, *Figulus*, *Cot-*
ta, *L. Cæsar*, *C. Piso*, *Man. Glabrio*, ex Cice-
rone *lib.* XII. *ad Atticum epist.* 19. Marcus Cœ-
lius *lib.* VIII. *famil. epist.* 4. Ciceroni scribens,
ait: *Ego tamen nihil expecto*, *quomodo Paulum*
consulem designatum, *primum sententiam dicentem.*
Cicero *de haruspicum resp. num.* 12. *Te consule de-*
signato, *Lentule*, *sententiæ principe.* Idem tradit
lib. IV. *ad Atticum epist.* 2. *à quibus Marcellinus*,
qui erat cupidissimus mei, *sententiam primus roga-* F
tus, *quæsivit &c.* Loquitur de causa domus suæ
quam defendit A. V. 797. cum *Cn. Cornelius Len-*
tulus Marcellinus designatus esset consul in annum
proximum. A. Gellius *lib.* IV. *capite* 10. *Ordo*,
inquit, *rogandi sententias in Senatu varius fuit*;
alias primus rogabatur, *qui à censoribus princeps in*
Senatum lectus fuerat; *alias qui designati consules*
erant. Cum vero eversa Republica, unus impe-
rator Princeps Senatus semper esset, consules de-
signati primi sententiam rogabantur. Hinc de
Tiberio scribit Tacitus *lib.* III. *An.* in causa *Æ-*
miliæ Lepidæ feminæ nobilissimæ, quæ à marito
incusabatur, *exemit Drusum consulem designatum*
dicendæ primo loco sententiæ. Libuit hanc in rem
plura veterum testimonia recitare, quod *Josephi*
de *Cajo Cæsare* narratio cap. 5. mihi recensenda,
multum inde roboris accipiet. *Caji Cæsaris* ejus-
que fratris *Lucii* consulum designatorum numisma Vide
suis in Cimeliis servat Illustrissimus ac Excellen- TAB. IV.
tissimus *Jo. Dominicus Theupolus* Patricius *Vene-* fig. 1.
tus, ac modo *Veronæ* Prætor, qui ditissima ve-
terum nummorum gaza intra lustrum collecta,
ingentia ad Augustam historiam, in qua idem
versatissimus est, augendam, subsidia antiquæ e-
ruditionis studiosis, nunquam satis laudata bene-
ficentia, suppeditat. At vero *Caji Cæsaris* non
jam designati, sed reapse consulis numisma vidi
in scriniis Illustrissimi & Excellentissimi *D. Julii*
Justiniani Divi *Marci* Procuratoris, cujus ecty-
pum cap. 13. exhibebo. Idem etiam eximiæ do-
ctrinæ, ac eruditionis Senator alterum utriusque
Cæsaris nummum mihi ostendit, quem in *Roma-*
na quapiam colonia scalptum puto, antequam ii-
dem Consules designarentur, quod nullus ibidem TAB. IV.
magistratus iisdem destinatus, exprimitur. fig. 2.

CAP. III. 105

Cajus Cæsar *Princeps juventutis ab Equitibus ap-*
pellatur. *Ordo equestris cur* Juventutis *nomine à*
Romanis *nuncupatus.* *Seviri turmarum Equi-*
tum Romanorum. *Cuneus Equitum juniorum*
ex Tacito. *Candidati imperii Principes juven-*
tutis dicti. Dio Tacito *conciliatur.* Tiberius
Tribuniciam potestatem accipit. *Idem* Caji *ac*
Lucii Cæsarum *causa*, Rhodum *transmittit.*
De anno secessus ejusdem disputatur.

Augustus, quamvis indignationem simularet,
hilari tamen animo insignes honorum titu-
los *Cajo* ab universis Ordinibus certatim delatos,
excepit. Nam cum *Cæsares* in spem imperii edu-
caret, gratanter accipiebat eosdem maximis di-
gnitatibus decoratos, in proximo sibi fastigio ul-
tro à Senatu ac populo *Romano* collocari. Cum
in singula tantum decennia imperium reciperet,
restituendæ quandoque Reipublicæ auctor futu-
rus videbatur; nec satis dignosci poterat, num
ex animo, vel in speciem tantum, decennale im-
perium susciperet, ut interim pristinæ libertatis
reddendæ spe universos lactaret. Interea civium
adulatione duo *Cæsares* adolescentuli in id hono-
rum fastigium tollebantur, ut uno tantum gra-
du ab *Augusto* distarent, ac ubi is fatis concessis-
set, principem locum de proximo nullo negotio
occuparent. Hoc quod ille in votis habebat,
aliena opera parari lætabatur; hinc præcocem
Cæsarum ambitum cum reprimere pro imperio
posset, prompte promovit. Et quidem *Cajum*
equester Ordo Principem juventutis appellavit.
Extat fragmentum inscriptionis *Romanæ* lauda-
tum à Panvinio *lib.* II. *fast. ad* A. V. 749. eam-
que suppletam exhibeo.

PRINCipem. IVVENTVTIS. Appellaverunt
QVEM. COS. POPVLVS. CREAVIT
ANN. NAT. XIIII
ac SENATVS. ET. POPVLVS. ROMANVS
ob HONOREM. DOMVS. AVGVSTAE. KALAtis
comitiis. Pontificem fecit

In priori versu, qui deest, equester Ordo nomi-
nabatur; quod patet ex inscriptione Ancyrana
superius recitata, ubi legimus:

... EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI.
PRINCIPEM
Cajum HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM.
APPELLAVERVNT

Mutius

Mutius Scævola ad *Porsenam* tractus, quo regi qui priores insidias evaserat, novarum metum injiceret: *Trecenti*, inquit, *juravimus principes juventutis Romanæ*; *ut in te hac via grassaremur*; ex Livio *L.* 2. quibus plane verbis juvenes virtute ac natalibus conspicuos significavit. Ita Cicero
106 *lib.* III. *fam. epist.* 11. vocat *Brutum Principem jampridem juventutis*; & in Vatiniana C. Curionem itidem *Principem juventutis* appellat, quod nullos id temporis magistratus egisset; quæstor enim *C. Clodii* fuit anno V. 700. ut *differt.* 1. *cap.* 5. monstravi. Quæstura primus erat magistratus, qui civibus *Romæ* dabatur, quem qui obtinuissent, facultatem eundi in senatum habebant, & ex ordine equestri, cum primum census agebatur, in senatorium ordinem referebantur; interim vero è senatu dicebantur. Hoc illustri testimonio ex Valerio Maximo *lib.* II. *cap.* 2. probatur, nam *Q. Fabius Maximus* decretum de tertio bello Punico indicendo in curia factum *P. Crasso* significavit *memor eum triennio ante quæstorem factum, ignarusque nondum à censoribus in ordinem senatorium allectum.* Quæsturæ vero tempus erat ætas annorum duodetriginta. Hinc cum viri nobiles, & quibus erat census equestris, priusquam, quæstura obtenta, in Senatum allegerentur, dicebantur ordinis equestris; ita *Augustus* apud Suetonium cap. 2. *nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit*, *vetere ac locuplete*, *& in qua primus senator pater suus fuerit.* Itaque cum ætatis defectu ingens civium multitudo à capessendis magistratibus excluderetur, inter equites censebantur, quousque annum vigesimum octavum ingressi, quæsturæ candidati ad comitia descendentes, primum magistratum obtinebant. Hinc factum est, ut equester Ordo juventutis nomine designaretur; quamvis plurimi eo in ordine consenescerent, quos inter celebratur *Mæcenas Augusto* carissimus, qui, ut inquit Dio *lib.* LV. *cum apud hunc plurimum posset*, *adeo ut ab eo multis honores magistratusque impetraverit*, *tamen animo nihil elatus*, *in equestri statu vitam suam exegit.* Idem de *Attico* scribit in ejus vita *Cornelius Nepos*, ac de *Crispo* Sallustii historici nepote Tacitus *lib.* II. *An.* Valerius Maximus *lib.* II. *cap.* 2. scribit: *Equestris vero Ordinis juventus omnibus annis bis Urbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat die Lupercalium*, *& equitum probatione.* Hoc ipsum firmat locupletissime *Q. Cicero* de petitione consulatus ad *Marcum* fratrem: *Jam equitum*, inquit, *centuriæ multo facilius diligentia teneri posse videntur. Primo cognoscendi sunt equites*; *deinde adipiscendi*; *multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam ætas adjungitur*; *deinde habebis tecum ex juventute optimum quemque studiosissimum humanitatis. Tum equester Ordo sequetur illius auctoritatem ordinis. Jam studia adolescentulorum in suffragando*, *in obeundo*, *in nunciando*, *in affectando mirifice & magna & honesta sunt.* Ita in equestri ordine juvenes primas veluti partes ferebant, ut eorum tantum gratiam *Ciceroni* pro obtinendo consulatu aucupandam suaserit, qua quidem semel inita, seniorum equitum suffragia à junioribus levi opera captata fuissent. *Perseus* Rex *Macedoniæ* apud Livium *L.* 43. suos milites ita allocutus dicitur: *Equitatum Romanum*, *quo invictos se esse gloriabantur*, *fudistis. Equites enim illis principes juventutis*, *equites seminarium Senatus*; *inde lectos in Patrum numerum consules*, *inde imperatores creant.* Ex his colligo pro eodem accipi esse Principem juventutis, ac Principem equitum. Hoc ipsum allatæ inscriptiones evincunt. Nam ubi in una dicuntur equites *Romani Cajum* appellasse *Principem juventutis*, in altera Ancyrana legitur: *Equites autem Romani universi* P R I N C I P E M *Cajum hastis argenteis donatum appellaverunt.* Scio *Casaubonum* ac cum *Lipsio Gruterum* legere: *Principem* IVV. C. nempe *juventutis Cajum*; sed nulla ibi verba abbreviata, ac lacunæ spatium quinque tantum literis exarandis sufficit; quare rectius *Cajum* restituimus. Extat inscriptio *pag.* 236. 11.

NERONI. CLAVDIO. DRVSO. GER. COS. DESIG 107
EQVESTER. ORDO. PRINCIPI. IVVENT.

Princeps Senatus à Censoribus nominari solebat; & illorum indicem stupendæ eruditionis vir *Panvinius* contexuit usque ad postrema ruentis Reipublicæ tempora; siquidem eadem in Cæsarum potestatem redacta, ipsimet Imperatores nomen Principis soli usurparunt. *Tacitus* initio statim Annalium de *Augusto* scribit: *Cuncta discordiis civilibus fessa*, *nomine Principis*, *sub imperium accepit.* Dio initio L. 53. ad A. V. 726. de eodem ait: *Censum etiam peregit*, *princepsque Senatus ipse in eo dictus est*, *pro eo more*, *qui integro etiamnum populi in Republica statu erat receptus*; & *lib.* LVII. *de Tiberio*: *Principisque Senatus more antiquo nomen sibi tribuebat.* At Ordo equestris, quo *Augusto* blandiretur, *Cajum Cæsarem* Principem juventutis, nempe equitum appellavit, qui titulus tum primum inventus fuit, quo secundus ab *Augusto* in *Romano* Orbe Princeps designabatur. Ovidius *lib.* 1. *de Arte amandi*; nostrum *Cajum Cæsarem* alloquens, ait:

Tale rudimentum tanto sub nomine debes,
Nunc juvenum princeps, *deinde future senum.*

Principis Senatus titulum eidem *Cajo*, utpote futuro *Augusti* successori, augurabatur, cum jam esset Princeps juvenum, hoc est, Equitum. *Cajo* autem ac *Lucio* acerbo fato sublatis, *Augustus Tiberium* adoptavit ea lege, ut & ipse *Germanicum* sui fratris filium prius adoptaret. Tum *Germanicus* dictus fuit Princeps juventutis; non autem *Tiberius*, quod Tribunicia potestate auctus, ipsi pene *Augusto* æquatus censebatur. Idem Ovidius *lib.* II. *de Ponto eleg.* 5. de *Germanico* loquens, scribit:

Tu juvenum Princeps, *cui dat Germania nomen*,
Participem studiis Cæsar habere solet.

Honores mortuo eidem *Germanico* decretos recensens Tacitus *lib.* II. *Annalium* ait: *Equester Ordo cuneum Germanici appellavit*, *qui Juniorum dicebatur*; *instituitque uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus sequerentur.* Ordo equestris *Romæ* in sex turmas dividebatur, quarum singulis unus præerat, ac sevir equitum *Romanorum* dicebatur. *Antoninus Pius* Imp. *Marcum Aurelium*, teste Capitolino *cap.* 5. *Sevirum turmis equitum Romanorum jam consulem designatum*, *creavit.* Et in vetustis elogiis apud Gruterum *L. Æmilius Arcanus* dicitur IIIIII. VIR EQUITUM ROMANOR. *pag.* 3481. *M. Marius Titius Rufinus* SEVIR TURMAR. EQ. ROM. *pag.* 436. 7. Et *pag.* 412. 2. *L. Flavio Septimio* SEVIR. TURM. II. EQUIT. Lazius *lib.* III. *cap.* 6. *Casaubonus* in notis ad *cap.* 6. Capitolini proxime laudatum, aliique eruditi huc trahunt lapides, in quibus Seviri juniores, & seviri seniores nominantur. Verum ibidem non equitum turmas, sed collegia sacerdotum Augustalium designari mihi jam probatum est *differt.* 1. *cap.* 4. Ita *pag.* 42. 2. legitur VI. VIR. JUN. DECUR. & Augustales in decurias distinctos constat ex inscriptione Tiburtina *pag.* 1088. 12.

CLAVDIAE. RVFINAE
IVLI. HERACLAE
ALLECTAE. AB. ORDINE
IN. DEC. AVGVSTAL

108 SENATVS. POPVLVSQ
TIBVRS
POSS

Et sane equites in seniores ac juniores divisos *Taciti* testimonio probatur; laudat enim *cuneum juniorum* equitum. *Ezechiel Spanhemius* magni inter antiquarios nominis *dissert.* 8. *de usu & praestantia Numismat. pag.* 667. non improbabili ratione ductus, putat tres fuisse turmas equitum juniorum ac totidem seniorum. Lampridius *cap.* 2. *de Commodo* scribit: *Cooptatus inter tres solos principes juventutis, quum togam sumpsit*; quem *Lampridii* locum *Lipsium* secuti *Casaubonus*, ac *Salmasius* parum feliciter sollicitarunt, ut acute idem *Spanhemius* ostendit. *Marci Aurelii* Imperatoris modestiae argumentum scriptor, qui *Commodum* die virilis togae non totius equestris Ordinis, immo ne juniorum quidem principem creavit, sed satis honori filii consultum putavit; si inter tres Principes turmarum juniorum supra numerum cooptaretur; quemadmodum *Pius* Imperator ipsum unum sevirorum turmae equitum *Romanorum* creaverat, non totius ordinis equestris, vel trium turmarum juniorum Principem constituerat.

In *Pisanis* tabulis *Lucius Princeps juventutis* inscribitur; at is titulus *Cajo* in altero cenotaphio non defertur; sed coloni ibidem conqueruntur *crudelibus fatis ereptum populo Romano jam designatum justissumum ac simillumum parentis sui virtutibus* PRINCIPEM; quibus sane verbis *Cajus* Princeps juventutis indicatur acerbo fato populo *Romano* surreptus; neque enim arbitror ea phrasi designari *Cajum Augusti* in imperio successorem; quamvis per adulationem id ipsum à *Pisanis* civibus significatum videri possit. Illud constat imperii candidatos Principum juventutis titulo designatos. Suetonius *de Caligula cap.* 15. ait: *Fratrem Tiberium die virilis togae adoptavit, appellavitque Principem juventutis. Claudius* quoque cum virilem togam *Neroni* privigno daret, adulationibus Senatus libens cessit, ut consul designatus *Princeps juventutis appellaretur*, cujus tituli honore filii Imperatorum Augustae majestatis haeredes passim declarati sunt, uti ex nummorum ac lapidum inscriptionibus constat. Ceterum omnium primus *Cajus Caesar* eo honore ab Ordine equestri decoratus fuit, dein *Lucius* ejusdem frater, ut suo inferius loco narrabitur. Quo tamen anno *Cajus* appellatus fuerit Princeps juventutis dubium vetusti scriptores fecere. Tacitus *lib.* 1. *Ann. de Augusto* scribit: *Nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium, in familiam Caesarum induxerat; nec dum posita puerili praetexta, Principes juventutis, appellari, destinare consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat.* Eos vero honores tulisse *Cajum* annos natum XIIII. ex vetusta inscriptione ostensum est. Itaque A. V. 748. *Cajus* eos honores sibi accumulatos accepit. At Dio in excerptis à *Zonara* ait: *Augustus vero anno sequenti duodecimum consul Cajum, toga virili data, in curiam adductum, Principem juventutis designavit, & praefectum Tribus esse jussit. Augustus* A. V. 749. duodecimum consulatum Kal. Januariis inivit, qua die *Cajo* cum virili toga Principis juventutis titulum datum autumat *Dio.* Verum *Dionem Tacito* conciliare possumus, si *Cajus* ante virilem togam eos honores ab equitibus ac aliis ordinibus tulisse dicatur, quos tamen *Augustus* die tantum virilis togae eidem reapse deferri voluit. Ita consul designatus dici-
109 tur in lapide Ancyrano, ut eum magistratum iniret post quinquennium, non quidem ab eo die inchoandum quo à populo designatus fuerat consul, sed ab eo die, quo *deductus in forum*, togam virilem acceperat. Cum *Tiberius Drusi* filius, ac postea etiam *Nero* die virilis togae, Principes juventutis dicti fuerint, idem de *Cajo* credendum est; quamvis Equestris ordinis acclamationibus in puerili praetexta Princeps juventutis appellatus fuerit. Visuntur etiamnum in antiquariorum scriniis numismata, in quibus delatus *Cajo* ac *Lucio* fratri ab Equitibus honor, figuris equestribus exprimitur. *Franciscus Lotus Bononiensis* vetustae stelographiae studiosus, nummum habuit, in quo duae figurae equestres visebantur cum epigrapha: C. L. CAESARES PRINC. JUVENTUTIS. Haec ille mihi per literas significaverat; eo vero postea vita defuncto, ectypum nummi obtinere non potui. In Gaza Medicea rarissimus *Vespasiani* nummus aereus mediocris magnitudinis servatur, in cujus postica parte apparent duae figurae equestres inscriptae: TITUS ET DOMITIANUS CAESARES PRIN. JUVENT. Itemque alter *Domitiani*: CAESAR AUG. F. DOMITIAN. COS. V. in cujus altera parte figura equestris hastam sinistra tenet cum inscriptione: PRINCEPS JUVENTUTIS. *Joseph Magnavacca Bononiensis* rei antiquariae callentissimus, hujusce *Caji Caesaris* numismatis iconem ad me transmisit. Vide TAB. IV. fig. 3. Pag. 96.

Similem fere nummum habes inter Augusteos *Goltzii*, ubi tamen praeter hastam, *Cajus* altera manu parmam gestat, ut plane Princeps juventutis ibidem designetur. At non semper *Caesares* Principes juventutis equestribus figuris exprimebantur; nam in Cimeliis Mediceis visuntur nummi *Caesarum Maximini*, *Philippi*, ac *Numeriani* cum epigrapha: PRINCIPI JUVENTUTIS; ubi tamen figura pedestris militaris scalpta est, manu signum militare, sive hastam tenens. Sed de his hactenus.

Praecox *Caesarum* ambitio, quam vehementior totius populi *Romani* aura latius inflarat, *Tiberii* animum altius pupugit; siquidem optime animadvertebat, secundo sibi loco cedendum, privignis eo in gradu non jam dubia *Augusti* destinatione collocatis. Huc usque spem imperii nutriverat, arbitratus vitricum non quidem familia propinquiorem, sed rerum gestarum gloria ceteris in *Romano* orbe insigniorem, *Augustae* potentiae haeredem designaturum. *Augustus* tum ut filiorum ambitionem, aemulo interjecto, fraenaret; tum etiam ne *Tiberius* ob tot in *Cajum* congestos honores, in ordinem se redactum suspicaretur, eidem *Tiberio* potestatem Tribuniciam in quinquennium detulit, qua aequa cum *Augusto* dignitas eidem conferebatur, ut citra piaculum à ne- 110
mine ne verbo quidem laedi posset; eidemque *Armeniam* post *Tigranis* mortem rebellantem, attribuit. *Verum*, inquit *Dio* in excerptis à Zonara, *ea re nihil profecit; nam pueri* Cajus ac Lucius, *cum se negligi putarent, succensebant, & Tiberius illorum iram veritus in Armeniam non abiit, sed Rhodum profectus est.* Certum est A. V. 748. Tribuniciam potestatem *Tiberio* collatam; nam illam eidem *Augustus* contulit, ut filiorum ambitioni, cui tamen nimium indulserat, obicem poneret, & quidem antequam virilem togam *Cajo* daret, ut diserte produnt Vellejus *lib.* II. Dio *in excerptis* laudatis, ac Suetonius *cap.* 9. Improvisa *Tiberii* secessio variis ubique judiciis excepta est, cum plerisque monstro propius videretur virum supra iteratum consulatum, ac geminatos triumphos, nuper collatae Tribuniciae potestatis consortio ipsi rerum domino *Augusto* pene aequatum, ad haec *Liviae* matris ac *Augusti* uxoris amore, atque artibus suffultum, è summo potentiae fastigio ad privatum hominem non modo descendere, sed tam procul à patria in voluntarium veluti exilium

lium abire. *Tacitus* auctor est *Tiberium Juliæ* uxoris tædio id consilium cepisse. Hæc de Julia scribit *lib.* 1. *An. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Cajo ac Lucio Cæsaribus, spreveratque ut imparem: nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet.* Suffragatur Suetonius in Tiberio cap. 7. *Cum Julia*, inquiens, *primo concorditer, & amore mutuo vixit; mox dissedit, & aliquanto gravius, ut etiam perpetuo secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquilejæ natus, infans extinctus est*; cum præsertim uxorem teste eodem cap. 10. *neque criminari, neque dimittere auderet.* Quidam apud *Dionem* in excerptis editis ab *Henrico Valesio*, eam secessus causam putant, quod non fuisset, uti privigni, *Cæsar* renuntiatus. Verum lubrica, immo falsa conjectura est; etenim *Cajus* ac *Lucius* adoptionem ante annos undecim in *Cæsarum* familiam transierant; eratque illud cognomen Juliæ gentis insigne, non futuræ in imperium successionis indicium. Ipse sane *Tiberius* in literis post quinquennium ad *Augustum* datis apud Suetonium *cap.* 11. confessus est *nihil aliud secessu devitasse se quam æmulationis cum Cajo Lucioque suspicionem*; quæ itidem affirmat *Vellejus*, cujus mox verba recitabo. At in præsentia honorum satietatem, ac laborum requiem prætexens, commeatum ab *Augusto* tanta constantia postulavit, ut cum initio repulsam tulisset, cibo per quatriduum abstinuerit, qua pertinacia *Augustum* vel invitum postulatis morem gerere coegit. Variant rerum *Romanarum* scriptores in assignando anno, quo *Tiberius Rhodum* secessit. Vellejus *lib.* II. scribit: *Cum Cajus Cæsar sumpsisset jam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, ne fulgor suus orientium juvenum obstaret initiis, dissimulata causa consilii sui, commeatum à socero atque eodem vitrico acquiescendi à continuatione laborum petiit.* Cum vero *Cajus* ineunte anno sequenti V.C. 749. virilem togam acceperit, eodem quoque anno, ex *Vellejo Tiberius Rhodum* se contulit. At secus scripserunt *Suetonius* ac *Dio*. Hic in excerptis à *Zonara* ait: *Tiberius illorum iram veritus, in Armeniam non abiit, sed Rhodum profectus est. Augustus vero anno sequenti duodecimum consul Cajum, toga virili data, in curiam adductum, Principem juventutis designavit.* Idem ex *Suetonio* colligitur; nam de Tiberio *cap.* 11. scribit transacto quinquennio Tribuniciæ potestatis, petiisse ab *Augusto* facultatem *Romam* revertendi; qua non
111 impetrata, *cap.* 13. ait: *Redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium & crepidas: atque in tali biennio fere permansit*; & initio cap. 14. *Rediit octavo post secessum anno.* At constat illum rediisse, ipso *Vellejo* teste, *Lucio Cæsare* adhuc superstite, qui cum obierit A.V. 755. uti ex ejusdem cenotaphio *Pisano* aperte colligitur, & quidem ante Septembrem, palam fit *Tiberium* Roma discessisse A. V. 748. circa Autumnum, ut anno postea octavo labente V. C. 755. *Romam* reversus dicatur. Vellejus vero diserte ait Tiberium *septem annos Rhodi moratum*, ut plane annos exactos intelligere putandus sit; nam si A. V. 749. *Roma* egressus, *Rhodum* transmisisset, id non hieme sæviente, sed aperto jam mari, circa Aprilem fecisset; cum autem ante *Augustum* A. V. 755. in Urbem remeaverit, vix septimi anni unum & alterum mensem *Rhodi* substitisset, ac perperam septimum *Rhodiensis* secessus annum *Vellejus* obstrusisset. Itaque septem exactis, octavo jam labente *Romam* reversus est. Fateor *Vellejum* sub nostro *Cajo* in *Armenia*, ac sub *Tiberio* postea in *Germania* stipendia fecisse, cum *Suetonius* uno, & *Dio* altero postea sæculo floruerint. Verum *Dio* quod annales scribebat, rerum gestarum tempora diligentissime in vetustiorum Scriptorum libris adnotata, observavit; ut rerum quæ *Augusto* imperante contigerunt, chronologia ex uno tantum *Dione* haberi possit, ceteris illius ætatis historicis malo posterorum fato, nomine tantum notis. *Suetonius* vero *Tiberii* vitam ex coetaneis ejusdem scriptoribus collectam in literas misit, ut integra eidem fides præstanda videatur. Interim non de anno, sed de aliquot tantum mensibus *Vellejus* ab utroque discrepat; quod quamvis leve dissidium videri possit, magni tamen momenti est, cum inde chronologia anni, quo *Cajus Cæsar* in Orientem summo cum imperio profectus fuit, deducenda sit, in qua indaganda nobiles scriptores inanem operam posuere. Baronius in *Apparatu ad annales* scribit: *Anno ab V. C. septingentesimo quadragesimo octavo præficitur Syriæ totique Orienti Cajus Cæsar Augusti filius adoptivus*; quam chronologiam secutus est *Torniellus ad A. Mundi* 4048. *num.* 1. cum tamen hoc anno 748. *Cajus* nondum virilem togam induisset, quam ineunte anno insequenti; *Romæ* ab *Augusto* in forum deductus, accepit, ut jam mihi statim demonstrabitur.

CAP. IV. 112

Cajus Cæsar *togam virilem induit. Die virilis togæ adolescentes in forum ducti. Eorundem sacrificia.* Salianus *diem XVII. Martii sumendæ togæ puræ definitum ex* Ovidio *perperam deducit. Toga virilis ineunte anno XVI. dabatur.* Suetonius *minus recte ab* H. Valesio *erroris notatus.* Nicolai Damasceni *de anno datæ* Augusto *togæ liberæ prochronismus confutatur. Ea in re ab Imperatoribus variatum. Quædam* Casauboni *ac* Salmasii *correctio rejicitur.* Cajus Cæsar *Præfectus Tribus designatur. Congiarium die virilis togæ* Caji *ab* Augusto *datum. Ejusdem summa ex tabulis Ancyranis deducta.*

Augustus undecim consulatus gesserat, quorum postremo perfunctus fuerat A. V. 731. multos postea oblatos recusaverat; majorem enim potestatem nactus, amicos eo magistratu honoratos voluit: *Duodecimum*, inquit Suetonius *cap.* 26. *magno, id est, septemdecim annorum intervallo, & rursus tertium decimum biennio post ultro petiit: ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in Forum.* Dio similiter in excerptis à Zonara ait: *Augustus anno sequenti consul duodecimum Cajum, virili toga data, in curiam adductum, Principem juventutis designavit, & præfectum Tribus esse jussit.* Idem produnt fragmenta Ancyrana capite secundo exscripta, in quibus dicuntur *Cajus* ac *Lucius* consules designati, ut eum magistratum inirent post quinquennium EX DIE QUO DEDUCTI IN FORUM. Cum autem *Cajus Cæsar* A. V. 754. Kal. Januariis consulatum inierit, patet eundem Kal. Jan. A. V. 749. sumpta virili toga, ab *Augusto* Consule XII. in forum deductum. Juvenes cum ex ephebis exeuntes, deposita prætexta, togam puram induebant, in forum prius deducebantur, inde in Capitolium, Jovi sacrificium facturi. Seneca epist. 4. *Quantum*, inquit, *senseris gaudii, cum prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es.* Plutarchus in Bruto ait: *Alii Cassio congregati, ejus filium tunc sumentem virilem togam, deducebant in forum.* De sacrificiis vero ab eisdem factis, passim scriptores contestantur. Valerius Maximus *lib.* v. *cap.* 4. scribit *M. Cottam* eo ipso die, quo togam virilem sumpsit, protinus ut è Capitolio descendit, *C. Carbonem*, à quo pater ejus damnatus fuerat, apud judices accusasse. Appianus *lib.* IV. *bel. civ. pag.* 607. inter ceteros à Triumviris proscriptos, ac interfectos, recenset Attilium, *qui tum primum virilem togam sumpserat, ac sacra ex more petebat, deducentibus amicis.*

Sed omnium locupletissimum est *Nicolai Damasceni* testimonium in libello *de educatione Augusti* edito inter Valesiana excerpta *pag.* 476. *Inde*, ait, *annos circiter quatuordecim natus, in forum descendit, posita prætexta, togam puram indutus, quod virilis tirocinii argumentum est: omniumque civium oculis in eum defixis, cum ob nobilitatem, tum ob egregiam adolescentis virtutem, Diis sacrificavit, & in collegium Pontificum adscriptus est in locum L. Domitii, qui è vivis abierat, quod quidem populus suis*
113 *suffragiis libentissime jussit.* Tertullianus *cap.* 16. *de Idololatria* quærens liceatne homini Christiano solemnitati *togæ puræ*, nuptiarum, aut nominalium interesse, respondet: *Toga vero etiam appellatione virilis est. Nuptias quoque celebrari non magis Deus prohibet, quam nomen imponi. Sed his accommodantur sacrificia. Si in vocatu, nec in sacrificiis sit titulus officii, & operæ meæ expunctio, quid tum? si libet &c.* Propertius canit:

Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo
Matris, & ante Deos libera sumpta toga.

Salianus ad A. Mundi 4049. scribit *Cajum* anno ætatis decimo sexto togam virilem induisse die 17. Martii, quod ea die dari esset solita adolescentibus teste Ovidio *lib.* III. *fastorum*, ubi Liberalia Baccho dicata describit. At hæc falso pronuntiari certissimis exemplis ostendo. Cicero *lib.* IX. *ad Atticum epist.* antepenultima data VI. Kal. Aprilis ait: *Volo Ciceroni meo togam puram dare.* Epistola vero ultima narrat se *Arpini* togam puram filio dedisse. De *Galba* qui imperium post *Neronem* obtinuit, scribit Dio *lib.* LV. ad A. V. 767. eundem *ipsis Kalendis Januariis ejus anni virilem togam sumpsisse*. *Cassii* qui *Cæsarem* occidit, filius ea die qua ille à patre interemptus fuit, nempe die XV. Martii, virilem togam accepit ex *Plutarcho* in *Bruto*. *Attilius* superius nobis ex *Appiano* memoratus, sæviente proscriptione jussu Triumvirorum publicata, die virilis togæ occisus fuit; at ea clades contigit *Romæ* exeunte anno; nam *Cicero* peremptus est VII. Idus Decembris, cum illi V. Kal. Decembris Triumviratum inierint, ex inscriptione vetusti lapidis Gruteri *pag.* 298. *Augustus* inito Autumno, ut postea declarabo, liberam togam induit. *M. Aurelius* Imp. *Commodo* togam dedit 27 Novembris ex *Lampridio cap.* 12. *in Commodo*. Spartianus de *Severo Septimio* scribit *cap.* 16. *Deinde cum Antiochiam transisset, data virili toga filio majori, secum consulem designavit, & statim in Syria consulatum inierunt.* Itaque *Antoninus Caracalla* circa Kal. Januarias togam sumpsit. Denique ex marmore Ancyrano ostendi *Cajum Cæsarem* ipsis Kal. Januariis, toga accepta, in forum ab *Augusto* deductum. Ex *Ovidio* tantum colligitur die 17. Martii pueris prætextatis licitum fuisse uti toga libera, ut majori frequentia ac pompa Liberalia Baccho dicata peragerentur; etenim ibidem scribit:

Ergo, ut tironum celebrare frequentia possit,
Visa dies dandæ non aliena togæ.

At de anno ætatis, quo adolescentes, posita prætexta, togam liberam induebant, non una est scriptorum sententia, sed diversæ plane, atque contrariæ. Nam doctissimus *Henricus Valesius* laudato *Nicolai Damasceni* testimonio convictus, putat exacto anno ætatis XIV. usum virilis togæ pueris permissum, quæ sententia fuerat *Kepleri cap.* 10. de anno natali Christi Domini, cui etiam video adhærere *Octavium Ferrarium* eruditissimum virum, & quod honori meo deputo, amicissimum, *lib.* II. *de re Vestiaria cap.* 1. ubi ineditum *Juvenalis* interpretem idem sentientem producit. Sigonius *lib.* III. *de Judiciis Rom. cap.* 19. ait togam datam exacto anno XV. ac decimo sexto ineunte. Grucchius *lib.* II. *de comitiis cap.* 3. arbitratur eandem traditam initio anni XVII. quam sane opinionem intelligo celeberrimis Scriptoribus commendatam, Scaligero in *Eusebium ad num.* 1964. Pamelio *in notis ad cap.* 16. Tertulliani *de Idololatria*, Salmasio *in commentariis ad vitam Commodi*, Manutio *in epist. de toga*, aliisque. Denique Cal- 114
vinus J. C. *in Lexico V. Toga*, ad initia anni XVIII. togæ virilis usum prorogat. Quis tantam de re adeo apud *Romanos* vulgari opinandi diversitatem non miretur? Ceterum pene certa mihi sententia stat, adolescentes florente Republica, ac sub prioribus *Cæsaribus*, expleto decimoquinto ætatis anno, ac decimosexto inito, virilem togam induisse. Cicero *epist.* 1. *ad Atticum* scribit sibi filium natum fuisse *L. Julio Cæsare*, *C. Marcio Figulo Coss.* A. V. 690. Miror *Manutium* laudatum dixisse filium eidem natum *Cotta* & *Torquato* Coss. A. V. 689. Togam eidem dedit initio belli civilis *L. Corn. Lentulo*, & *C. Claudio Marcellino* Coss. A. V. 705. quo juvenis *Cicero* annum XV. explevit. Hoc ipsum de *Cicerone* patre demonstro. Is natus est *Q. Servilio Cæpione* & *P. Rutilio* Coss. A. V. 648. eodemmet teste in *Bruto*, III. Nonas Jan. ex *lib.* VII. *ad Atticum epist.* 5. & *lib.* XIII. *epist.* 41. & *in oratione pro Roscio Amerino*. Idem vero designans tempus, quo sumpta virili toga, in forum primum venit, in Bruto ait: *Hoc igitur florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa bello, nos in forum venimus*; addens se tunc audivisse orantes Curionem Trib. pl. & *C. Julium* ædilem curulem. *Lucius Crassus*, cum Idibus Septembris declamasset contra *Philippum* consulem, septimo postea die morbo interiit ex *lib.* III. *de Oratore* sub initium, nempe A. V. 663. quo *L. Marcius Philippus* consulatum gessit, ac bellum *Marsicum*, seu sociale *Italiæ* erupit, ut ex Capitolinis fragmentis constat. *Cajus* vero *Curio* ac *C. Julius* gerebant magistratus A. V. 664. *quo*, inquit ibidem, *me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus.* Deinde: *Jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus, excesserat. Ego autem juris civilis studio multum operam dabam Q. Scævolæ P. F.* nempe A. V. 665. Tum statim subjungit: *Atque huic anno proximus Sylla consule & Pompejo fui*, hoc est, A. V. 666. Habes ex eodem rectam chronologiam. Idem etiam in tertio de Oratore scribit: *C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi, depulsus per invidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus ejectus est è civitate.* Ex his patet *Ciceronem* A. V. 663. togam virilem accepisse, cum anno sequenti antequam *C. Cotta*, paucis mensibus à morte *Crassi*, urbe pelleretur, forum oratores auditurus, frequentaverit. Idem Cicero initio *lib. de Amicitia*, laudato *Q. Mucio Scævola* Augure, ait: *Ego autem à patre ita eram deductus ad Scævolam, sumpta virili toga &c. quo mortuo me ad Pontificem Scævolam contuli. Q. Mucius Scævola* augur gessit consulatum A. V. 637. collega *L. Cæcilio Metello*, & in tabula apud Gruterum *pag.* 204. legitur: Q. MUCIO Q. F. COS. & inducitur loquens in dialogo librorum trium de Oratore, qui fingitur habitus mense Septembri A. V. 663. ex initio *lib.* III. At A. V. 665. *Cicero* jus civile didicit apud *Q. Scævolam* P. F. Pontificem Max. ut ex ejusdem verbis in *Bruto* ostensum est; quare anno superiori audivit *Q. Mucium* augurem, cum virilem togam sumpsisset, labente XVI. ætatis. Donatus in *vita Virgilii* narrat ipsum natum in priori consulatu *Pompeji* & *Crassi* A. V. 684. sumpsisse vero togam virilem in altero eorundem consulatu A. V. 699. quo annum XVI. inibat. At perperam addit id contigisse A. XVII. ætatis ejusdem poetæ; nisi error in codicem irrepserit. *Galba* natus est ex Suetonio *cap.* 4. M.

Valerio

Valerio Messallino Cn. Lentulo Coss. A. V. 751. IX. Kal. Januarias; togam puram induit A. V. 767. ipsis Kal. Januariis ex Dione *lib.* LVI. nempe inito ante decimum diem XVI. anno ætatis. Valerius Max. *lib.* III. *cap.* 1. ait: *Æmilius Lepidus*
115 *puer etiam tum, progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit; cujus tam mirabilis operis index est in Capitolio statua bullata & incincta prætexta S. C. posita.* Ejus etiam rei memoria extat in nummis Liciniæ gentis cum epigraphe: M. LEPIDUS A. XV. H. O. C. S. nempe: *Anno decimoquinto*, vel *annorum quindecim hostem occidit: civem servavit.* Ita anno XV. gestabat prætextam, ut ex dicata eidem statua apparet. Suetonius *cap.* 8. *de Augusto* scribit: *Duodecimum annum agens, aviam Juliam defunctam pro concione laudavit. Quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est. Valesius* contendit *Suetonium* erraffe, quod *Nicolaus Damascenus* diserte scribit anno circiter XIV. *Augustum* togam virilem accepisse. At *Nicolaus* non modo coætaneus *Augusto* fuit, verum etiam semel & iterum apud eundem Principem legatione functus est, de cujus etiam educatione libellum lectu plane dignissimum scripsit. Verum ipsum *Nicolaum Damascenum* errasse evidenti ratiocinio demonstro, ipsius tantum testimonio usus. Scribit *Augustum* eadem die togam puram, deposita puerili prætexta, induisse, ac Pontificem creatum *in locum L. Domitii, qui è vivis abierat.* At *L. Domitius* Pontifex A. V. 707. in castris *Pharsalicis* cum *Lentulo Spinthere* & *Q. Metello Scipione* de obtinendo Pontificatu Maximo Cæsaris acerrime contendit, teste eodem Cæsare *lib.* III. *bel. civ.* cujus verba dedi *dissert.* 1. *cap.* 5. Pugnatum est ad Pharsalum *adulta æstate* ex *Plutarcho* in *Bruto*; & *Cæsar* scribit eodem libro tertio, cum venisset cum exercitu in *Thessaliam*, de summa rerum cum *Pompejo* dimicaturus, segetem prope jam maturam fuisse. Hinc *Pompejus* ante pugnam apud Lucanum *lib.* VII. ait:

Ad præmaturas segetum jejuna rapinas
Agmina compulimus.

Porro ea in pugna *L. Domitius* Pontifex occubuit, cum dextrum cornu *Pompejani* exercitus regeret; cujus necis auctorem *Cicero Antonium* incusavit in *Philipp.* 2. *num.* 79. *Fueras*, inquiens, *in acie Pharsalica antesignanus; L. Domitium nobilissimum & clarissimum virum occideras.* Lucanus cit.

Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti; quem clades fata per omnes
Ducebant.

Augustus natus est A. V. 691. die 23. Septembris. Anno V. 706. præcipiti jam æstate, *L. Domitius* in pugna Pharsalica occisus fuit; in cujus locum cum *Augustus* Pontifex creatus fuerit eo ipso die, quo togam virilem obtinuit, optime infertur illum eandem primum induisse sub initium A. XVI. ac integram *Suetonio* fidem constare, eique à *Valesio Damasceni* testimonium frustra opponi, cum eodem *Suetonii* narratio solide firmetur, ac perperam annus XIV. datæ *Augusto* togæ puræ, Græco Scriptori adstruatur. Hæc quidem locupletissime probant togam virilem vulgo tradi solitam pueris, cum XVI. annum ætatis inibant. At non dissimulabo Imperatores modo celerius, modo tardius eandem filiis dedisse. *Nero* in lucem venerat A. V. 790. die 16. Decembris; at Tacitus *lib.* XII. ait: *Ti. Claudio V. Ser. Cornelio Orphito Coss.* V. C. 804. *virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ Reip. habilis videretur.* Quare *Nero* vix annum XIV. auspicatus, prætextam puerilem exuit. *Commodus* optimi Imperatoris *M. Aurelii* pessimus filius, natus est *M. Aurelio* patre ac *L. Vero* patruo Coss.

A V. C. 914. seu vulgaris Epochæ Christianæ 161. die 31. Augusti, ex Lampridio *cap.* 1. *de vita ejusdem*, qui *cap.* 12. scribit: *iisdem consulibus*, 116
nempe *Pisone* & *Juliano*, *togam virilem accepit*, hoc est A. Christi 175. *Casaubonus* ac *Salmasius* hunc *Lampridii* textum pervertunt, ita legentes: *Profectus in Germaniam XIV. Kal. Aelias, ut postea nominavit, iisdem consulibus. Togam virilem accepit, cum patre appellatus Imperator V. Kal. Exuperatorias, Pollione iterum & Apro Coss.* ut toga virilis eidem hisce consulibus, exeunte Novembre data videatur. Sed perperam interponi punctum inter verba illa *consulibus. Togam &c.*
B patet ex eodem superius *cap.* 2. ubi ait: *Indutus autem toga est Nonarum Juliarum die, quo in terris Romulus non apparuit.* Quare contra sententiam historici, periodo distincta, toga obtruditur *Commodo* data V. Kal. Exuperatorias; hoc est, die 27. Novembris (Decembrem stultus ille Exuperatorium vocabat) cum diserte prænotet datam Nonis Julis. Itaque legendum est: *iisdem consulibus togam virilem accepit. Cum patre appellatus Imperator V. Kal. Exuperatorias &c.* Ex his colligitur *Commodum* togam à patre *M. Aurelio* accepisse ante duos fere menses, quam XIV. annum exegisset. Rursus prorogatum etiam ejus-
C dem togæ tempus ex *Dione* ostenditur, qui scribit *Agrippam Posthumum* nostrorum *Cæsarum* fratrem natum A. V. 742. cum antea ejus pater *Agrippa* mense Martio vita defunctus fuisset. At *lib.* LV. ad A. V. 758. ait: *Eodem anno Agrippæ nihilo eorum quæ fratribus obtigissent, potito, virilis toga data est:* nempe exacto fere anno decimo sexto. *Augustus* in puerili prætexta præferocem adolescentulum diutius detinuit, ut ejusdem morum duriciem, honorum dilatione corrigeret. *Cajus Caligula* natus est A. V. 765. *Germanico* patre ac *Fontejo Capitone* coss. pridie Kal. Septem-
D bris. Idem *Liviam* proaviam, *Augusti* uxorem ac *Tiberii* matrem *defunctam prætextatus etiam tum pro Rostris laudavit*, ex Suetonio *cap.* 10. Obiit autem *Livia* A. V. 782. *Rebellio* & *Fusio* coss. teste *Tacito* initio *lib.* V. quo anno *Caligula* agebat annum decimum septimum, quod cum præter morem esset, recte dixit Suetonius, *prætextatus etiam tum*; statim addens: *vicesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, uno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit.* Hoc eo consilio *Tiberius* egit, ut *Cajum* procul à foro ac curia detineret, ne toga celeriter data, præcocem eidem gratiam apud populum conciliaret, sibique imperii simul ac vitæ insidiatorem maturaret. Hic
E subjiciam quæ primo statim loco ad meam de anno dandæ virilis togæ opinionem probandam, adducenda fuerant. Tacitus *lib.* 1. diserte ait *Cajum* ac *Lucium Cæsares in puerili prætexta* consules designatos, quæ quidem de *Cajo* vere eidem narrata probat inscriptio allata, in qua dicitur consul factus *annos natus XIV.* & in alia *agens annum XV.* quo tempore nondum virilem togam induerat, quam tamen designati consulatus causa, eidem annum adhuc agenti XV. Augustus dedit Kal. Jan. A. V. 749. Ex quibus constat togam liberam neutiquam dari solitam ante exactum an-
F num XV. etenim *Augustus*, si eo anno ineunte dari consuevisset, nequaquam *Cajum* filium sibi carissimum, & in spem imperii educatum, tanto honore ætati jam debito fraudasset. *Keplerus* sane erravit scribens *cap.* 10. de Natali Christi, datam togam *Cajo* labente anno XIV. cum ceteris daretur inito statim XV. ætatis; nam Kal. Januariis A. V. 749. agebat, uti dixi, annum XV.

Hæc ipsa die Kal. Januarii, qua *Cajus* in viros relatus est, *Augustus* tum consulatus designationem, tum etiam titulum Principis juventutis,

quibus paulo ante à S. P. Q. R. *Cajus* ornatus A
117 fuerat, rata habuit, ac ut idem iisdem imposterum honorificis titulis uteretur, decrevit. Dio *lib.* LV. scribit *Cajum hastis aureis* donatum ab Ordine equestri, *cum virilem togam sumeret.* Verum in laudato marmore Ancyrano eumdem HASTIS ARGENTEIS DONATUM legimus; quamvis *Dio* in aureas commutaverit. Hæ vero hastæ visuntur in vulgari numismate, quod proxime ubi de Pontificatu *Caji* sermonem instituam, exhibebo. Idem Dio in *excerptis à Zonara* addit eundem *Cajum Præfectum Tribus* ab *Augusto* creatum. Et hoc novo exemplo. Cicero in *sexta Philippica* toto orationis impetu invehitur B adversus statuam *L. Antonio M. Antonii* Triumviri fratri dicatam cum titulo: QUINQUE ET XXX. TRIBUS PATRONO; exclamatque: *Populi Romani igitur est patronus L. Antonius; malam quidem illi pestem. Sed quis unquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se Populi Romani victoris dominique omnium gentium tutorem dicere auderet? Augustus* quo *Cajo* Principi juventutis ab Ordine Equestri appellato, plebis etiam favorem conciliaret, eundem Præfectum Tribus esse jussit. Idem vero Imperator, quo diem virilis togæ *Cajo* datæ, universæ plebi gratiorem redderet, congiarium eidem donavit, cujus memo- C riam solæ Ancyranæ tabulæ ad posteros transmiserunt. Fragmentum, quod ad institutum facit, produco, priori verbo cum *Lipsio* aliisque correcto.

DVODECIMVM CONSVL TRECENTIS ET VIGINTI MILLIBVS PLEBIS VRBANAE SEXAGENOS DENARIOS VIRITIM DEDI

Scriptum perperam erat *Duodevigentesimum consul* ab iis qui easdem tabulas in *Galatia* primum exscripserant, cum *Augustus* ter ac decies tantum consul fuerit. Illis è plebe congiarium dedit, D qui ut ibidem dicitur: FRUMENTUM PUBLICE ACCIPIEBANT. Cum denarius *Julio Romano* eruditorum judicio comparetur, *Augustus* trecentis ac viginti plebejorum millibus senos scutatos viritim dedit, nempe *Romanæ* monetæ millionem nongenta ac viginti scutatorum millia; qua quidem profusa liberalitate *Augustus* suo *Cajo* plebis amorem redimere conabatur, ut carum, si fata sinerent, imperii successorem, se moriente, relinqueret. Hinc *Augusti* exemplo *Tiberius* cum togam virilem *Neroni* Cæsari *Germanici* filio daret, *quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi* donavit, ex Tacito *lib.* II. E *An.* At cum *Cajum Caligulam Neronis* fratrem toga virili ornavit, nullum plebi congiarium dedit, quod tamen die virilis togæ *Drusi* itidem fratris distribuerat, ex *Suetonio* in *Tiberio cap.* 54. *Maximos natu*, inquit, *de Germanici liberis Neronem & Drusum P. C. commendavit, diemque utriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebravit.* At *Cajus* ægre ferens *Romanam* plebem eo munere die suæ togæ virilis fraudatam, imperium indeptus, ex Dione *lib.* LIX. *viritim sexagenos denarios, quos cum ipse virilem togam acciperet, non persolverat, cum fœnoris causa additis quindenis denariis, numeravit.* Ita numerus pecuniæ viritim F datæ à *Cajo*, idem servatus, quem die tirocinii nostri *Caji Cæsaris Augustus* primum largitus fuerat. Tacitus *libro* XII. cum scripsisset *Neroni* à *Claudio* Imperatore togam maturatam, ait: *Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi.* Hic postea mos ad privatos per *Romanas* provincias transiit; uti patet ex Plinio *lib.* X. *epist.* 117. Verba *dissert.* I. recitavi.

CAP. V. 118

Cajus Cæsar *in Pontificum collegium cooptatus. Numisma* Caji *ac* Lucii Cæsarum *explicatur. Togæ prætextæ usus in sacris. Triplex vestis Pontificum à* Gutherio *invecta rejicitur.* Romani *capite cooperto sacris operabantur. Insignia Pontificum & Augurum exposita. De iisdem* Sigonii *error notatus. Sacerdotes supra numerum in collegium ab Imperatoribus cooptati. Vetus numisma perperam* Gutherio *expositum. Collegium VII. Virum Epulonum unum è quatuor præcipuis contra eundem ostenditur.* Cajus Cæsar *Kalatis comitiis Pontifex creatus. Vetus inscriptio suppletur, & explicatur. Pontifex Maximus tributis comitiis semper creatus.* Dionis *ea in re error correctus. Plures* Gutherii *lapsus notantur. Pontifices tributis comitiis creatos, nunquam centuriatis confirmatos contra eundem demonstratur. Sacerdotia antiquitus adolescentibus non collata. Num* Julius Cæsar *adolescens Flamen Dialis factus?* Suetonii *error de anno delati* Cæsari *flaminii.* Casaubonus *minus recte* Plutarchum *cum* Suetonio *committit. Flaminium* Cæsaris *nusquam in nummis obsignatum. Celebris recentium Scriptorum sententia de anno Natali Christi Domini proponitur.*

HUcusque profanos *Caji* honores explicui; de illius modo sacerdotio dicendum est. Hujus quidem nulla in *Cajano* nostro Cenotaphio *Pisano* mentio habetur, quamvis in altero *Lucii* fratris sacerdotium non semel nominetur, ubi AUGUR appellatur. At Dio *lib.* LV. ait: *Deinde sacerdotium Cajo, utque in Senatum ire, ac inter Senatores spectaculis, epulisque interesse liceret, dedit.* Extat vetus inscriptio *pag.* 234. 4.

C. CAESARI. AVGVSTI. F
PONTIFICI. COS.
DESIGNATO
PRINCIPI. IVVENTVTIS

Ex hoc elogio constat *Cajum Cæsarem* in Pontificum collegium adscitum fuisse; cujus sane, quemadmodum & *Lucii* fratris, sacerdotium scalptum visitur in nummis, qui vulgo apud antiquarios servantur. Æreum rariorem continet gaza Medicea; alterius iconem dabo *cap.* 13. in quo vultus *Caji* expressus est cum epigraphe: C. CAESAR PONT. COS. Argenteum antiquam scalpturam undique exprimentem, vidi in scrinio *Apollonii Bassetti* Serenissimo Magno *Etruriæ* Duci à secretis, viri vetustæ eruditionis studiosissimi, ut inscripta antiquitus saxa, ac ingens veterum numismatum congeries eidem singulari diligentia collecta, demonstrant. Ejusdem etiam nummi ectypum ad me transmisit *Cæsar Leopardus Auximas* vetustissimæ familiæ nobilitate insignis, ac *Romanæ* antiquitatis studio percelebris. 119
In aliis nummis in antica parte legitur: CAESAR AUGUSTUS DIVI F. PATER PATRIAE; in hoc vero laudati *Bassetti* primum ac ultimum vocabulum non apparent, quæ sane longior ætas detrivit. Vide
Hoc vulgare licet numisma non vulgare nostris TAB. IV. de utroque *Cæsare* commentariis pondus adjicit; Fig. 4. nam omnes delatos eisdem honores sub oculos po- pag. 96. nit. In epigraphe quidem CONSULES DESIGNATI, ac PRINCIPES JUVENTUTIS inscribuntur. Utriusque postea figura habitu sacerdotali induta visitur, una cum instrumentis sacerdotii eorundem, additis insuper hastis, quas argenteas ab equitibus *Romanis* die virilis togæ acceperunt. Uterque *Cæsar* cum toga prætexta, cooperto capite, cernitur. Equidem sacerdotes usos toga prætexta, cum sacra facerent,

rent, constat ex Lampridio *cap.* 40. *de vita Alexandri Severi*, ubi ait: *In urbe tamen semper togatus fuit*, *& in Italiæ urbibus.* Nempe togam candidam puram, nulla purpura circumtextam induebat. Deinde: *Accepit prætextam etiam*, *quum sacra faceret*, *sed loco Pontificis Maximi*, *non Imperatoris:* hoc est, tanquam Pontifex, non velut Imperator. At non tantum cum sacris operabantur, sed extra eadem sacra Sacerdotes prætexta amiciebantur; erat enim collatæ dignitatis insigne. Livius *lib.* xxxiv. *Purpura viri utemur: prætextati in magistratibus*, *in sacerdotiis*; *liberi nostri prætextis purpura togis utentur &c.* Cicero in fine *Sestianæ de Lentulo P. Lentuli Spintheris* consulis filio in Augurum collegium cooptato, ait: *Cui superior annus idem & virilem patris*, *& prætextam populi judicio dedit.* Toga virilis tota candida erat, nulla purpura prætexta; unde *Ciceroni* in epistolis ad Atticum *pura* appellatur; toga enim prætexta in extrema ora seu limbo purpuram prætextam, seu circumtextam habebat. Gutherius *lib.* 1. *de vet. jure Pont. cap.* 29. scribit Pontifices triplicem vestem induisse: candidam, quæ pura erat, cui duplicem togam imponebant, quarum una in modum tunicæ brevior erat, altera oblonga in modum pallii; & utramque fuisse totam purpuream. Adducit ibidem ex *Panvinio* figuram *Romani* Sacerdotis vestibus sacris induti. Miror virum eruditum minus oculatum fuisse, non quidem cum illa scripsit; sed cum eandem figuram contemplatus est; etenim ea in figura tunica tantum interior, more *Romano*, conspicitur, supra quam toga prætexta visitur ritu *Gabino* præcincta. Præterea si binæ vestes, quæ, uti putat, tunicæ imponebantur, ita formatæ erant, ut una in modum tunicæ brevior, altera in modum pallii oblonga esset, neutra togæ prætextæ formam habebat. Perpe-
120 ram etiam utraque tota purpurea dicitur, cum certe vestis sacerdotum *Romanorum* fuerit toga prætexta: nempe tota candida præter extremam oram, in qua erat purpura, à qua prætextæ nomen datum, ut notum est.

Cajus Pontifex ac *Lucius* Augur capite eadem prætexta adoperto, conspiciuntur; eo enim habitu sacris operabantur; cujus moris causam reddit poëtarum maximus *lib.* III. *Ænead. v.* 404. hæc vatis ad *Æneam* dicta referens:

Et positis aris, *jam vota in litore solves*;
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, *& omina turbet.*

Aurelius Victor in *libello de origine Romanæ* gentis scribit *Æneam* sacrificium in littore facientem, *forte advertisse Argivam classem*, *in qua Ulysses erat*; *cumque vereretur ne ab hoste cognitus*, *periculum subiret*: *itemque rem divinam interrumpere summum nefas duceret*, *caput velamento obduxisse*, *atque ita pleno ritu sacra perfecisse: inde posteris traditum morem ita sacrificandi*, *ut scribit M. Octavius lib.* 1. Livius *lib.* 1. narrat in ipsis gradibus Comitii ad lævam curiæ stetisse statuam Accii auguris *capite velato*; & *lib.* x. *de Sacerdote* ait: *Cum capide*, *ac lituo*, *capite velato*, *victimam cædat.* Josephus *lib.* VII. *de bello Jud. cap.* 24. de *Vespasiano* scribit: *Amictu magnam partem capitis adopertus solemnia vota peregit.* Curtius *lib.* IV. *de gestis Alexandri cap.* 30. *de Aristandro* ait: *Ille in candida veste*, *verbenas manu præferens*, *capite velato*, *præibat preces Regis*; ut è Græcia in Latium ritus ille deductus videatur. Hinc *Vitellius*, cum *Syriam* præses rexisset, *Romam* à *Cajo* revocatus, cum *Cajum* uti Deum per adulationem adorare decrevisset, *non aliter adire ausus est*, *quam capite velato*, ex Suetonio in *Vitellio cap.* 2. Hunc

A precandi ritum irridens *Tertullianus cap.* 30. Apologetici ait se ac Christianos ceteros Deum precari *capite nudo*, *quia non erubescimus.* Præterea in eodem nummo visuntur Pontificum atque Augurum insignia; nempe prope *Cajum* simpulum, ac prope *Lucium* lituus. Festus ait V. Simpuvium: *Vas parvum non dissimile cyatho*, *quo vinum in sacrificiis libabatur.* Varro *lib.* IV. *de L. L.* ait: *Quo vinum dabant*, *ut minutatim funderent*, *Guttum appellaverunt*; *& quo sumebant minutatim*, *à sumendo simpulum nominavere. In hujusce locum è Græcia successit epichysis & cyathus*; *in sacrificiis remansit guttum & simpulum.* Hoc vero fuisse vas
B fictile tradit Plinius *lib.* xxxv. *cap.* 12. *In sacris*, inquiens, *etiam inter has opes non murrhinis*, *crystallinisve*, *sed fictilibus prolibatur simpuviis.* Id Numa instituerat. Hinc Juvenalis *Sat.* VI. *v.* 343. *Simpuvium ridere Numæ.* Simpulum vel simpuvium dicebatur, quod Lexicographi prænotarunt. Apud *Ciceronem* proverbii loco ponitur; *Excitare fluctus in simpulo*, nempe de re levi ingentes tumultus conflare. Præter simpulum alia etiam in nummis Pontificum instrumenta scalpebantur, nempe securis, urceolus, flagellum, & galerus insuper, quæ eruditi nostra ætate doctissime explicarunt; cum antea ad eadem magnæ vir
C lectionis *Sigonius* hæserit. Nam in libello de nominibus *Romanorum*, producens *Cæsaris* Dictatoris nummum cum elephanto, & in alia parte cum securi, flagello, ac simpulo, putavit illa *esse instrumenta quibus Romani elephantos perimebant.* Cum tamen elephantus ibidem victoriam *Cæsaris Africanam* de *Juba* ac *Scipione* reportatam signet
ex Appiano *lib.* II. *bel. civ. pag.* 488. galerus ve- 121
ro ac alia ibidem scalpta, *Cæsaris* ejusdem Pontificatum Maximum exprimant. Lituus Augurum insigne erat; quo illi in captandis auspiciis utebantur. Livius *lib.* 1. ait: *Augur ad lævam ejus capite velato*, *sedem cepit*, *dextra manu baculum sine nodo aduncum tenens*, *quem lituum appel-*
D *laverunt.* De eodem lituo Cicero *lib.* 1. *de divinat.* ait: *Quid lituus iste vester*, *quod clarissimum est insigne auguratus*, *unde nobis est traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum cum urbem condidit. Qui quidem Romuli lituus*, *id est*, *incurvum & leviter à summo inflexum bacillum*, *quod ab ejus litui*, *quo canitur*, *similitudine nomen invenit.* Apulejus in Apologia: *Hæc*, inquit, *Diogeni & Antistheni pera & baculus*, *quod regibus diadema*, *quod imperatoribus paludamentum*, *quod pontificibus galerum*, *quod lituus auguribus.* Video tamen lituum in *Lepidi*, ac *Cæsaris Octaviani*
E Triumvirorum nummis scalptum; quamvis ambo fuerint Pontifices, non vero Augures; & rursus idem lituus cernitur in vulgato numismate *L. Lentuli* Flaminis Martialis. Consulatur hac de re Gutherius *lib.* 1. *de vet. jure Pont. cap.* 29. neque enim vacat id modo diligentius inquirere.

In eodem nummo visuntur parmæ & hastæ, quas, ut inquit Dio *lib.* LV. prope A. V. 757. *aureas ab Equitibus*, *cum virilem togam sumerent*, *acceperunt.* Ex marmore Ancyrano ostendi eas hastas fuisse argenteas; nam legimus ibidem *Cajum* HASTIS ARGENTEIS DONATUM. Hæ vero hastæ dicebantur *puræ*, quod nulla ferrea
F cuspide munirentur. Virgilius *Æneid.* VI. v. 755.

Ille, *vides*, *pura juvenis qui nititur hasta.*

Servius ibidem: *Nam hoc fuit præmium apud majores*, *qui tunc primum vicissent in prœlio.* Cerda tamen hastam pro sceptro poëtæ acceptam contendit. Propertius *lib.* IV.

Sed tua sic domitis Parthæ telluris alumnis,
Pura triumphantes hasta sequatur equos.

Claudius Posiden spadonem libertorum carissimum,

mum, *Britannico triumpho inter militares viros haſta pura donavit*, Suetonius *cap.* 28. In vetuſtis inſcriptionibus plures dicuntur HASTA PURA ab Imperatoribus donati. *Pag.* 350. 1. 365. 6. 369. 5. 387. 8. Et *pag.* 375. 1. HASTIS PURIS IIII. Idem de *Probo* antequam ad imperium vocaretur, ſcribit Vopiſcus *cap.* 5. *Publice in concione donatus eſt haſtis puris quatuor.* Parmæ etiam in eodem numiſmate apparent, quæ tamen *Dioni* perperam πέλται nuncupantur; etenim peltæ erant oblongæ, Numidarum cetris perſimiles. Livius *lib.* XXVIII. ait: *Menippum item quendam ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt), Chalcidem miſit.* In nummo palam parmæ ſcalpuntur, cum rotundam figuram habeant. Hinc parma *Polybio* L. VI. recte dicitur περιφερής, ſcilicet, *rotundæ figuræ.* Varro *lib.* IV. L. L. parmam inde dictam putat: *quod à medio in omnes partes par.* Eas vero equitibus geſtatas tradit Livius *lib.* XXVI. ſcribens: *Parmas iis fuiſſe breviores, quam equeſtres.* Nonius ait: *parma ſcutum breve*; laudatque hæc Salluſtii verba ex *lib.* IV. hiſt. *Quod inopia ſcutorum fuerat, ad ea arte ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat.* Porro parmæ à ſcutis differebant, quia hæc erant oblonga: à clypeis vero, quod hi grandiores erant; quamvis uti parmæ, eſſent rotundi, ſed ob magnitudinem ab equitibus non geſtabantur; plurimum enim incommodi in pugna equeſtri attuliſſent. Ex hoc tantum numiſmate diſcimus Equites *Cajo Cæſari* non quidem peltas, uti
122 ſcripſit Dio *lib.* LV. ſed parmas donaſſe, eodemque ſuppletur lapis Ancyranus, in quo haſtæ tantum argenteæ, non vero etiam parmæ eidem *Cæſari* ab equitibus datæ inſcribuntur. Tantum lucis vetuſta numiſmata antiquioris ætatis monumentis important.

Incompertum mihi eſt, num *Cajus Cæſar* inauguratus fuerit Pontifex in locum alicujus vita defuncti, qui perpetuus mos ſervatus fuerat ab Urbe condita, ut ex Liviana hiſtoria colligitur; an vero in collegium Pontificum ſupra numerum cooptatus fuerit. Lege Syllana, ſeu Cornelia tum collegium Pontificum, tum alterum collegium Augurum ex quindecim ſacerdotibus componebantur. At *Cæſar* in *Africam* contra Pompejanas reliquias tranſmiſſurus, quo plures delatis honoribus, ſibi amicos aut faceret, aut ſervaret, ſingulos ſacerdotes tribus ſummis collegiis ſupra præſcriptum à *Sylla* numerum addidit, ex Dione *lib.* XLII. qui *lib.* LI. inter cetera privilegia à Senatu conceſſa *Auguſto* poſt ſubactam *Ægyptum*, recenſet: *Ut ſacerdotes quotcunque vellet, etiam neglecto numero antiquitus recepto, conſtitueret; quod quidem ab eo acceptum, deinceps in infinitum excrevit.* Hæc ille ad A. V. 725. At hanc ſibi jam antea poteſtatem in Triumviratu uſurpaverat; nam *M. Valerium Meſſallam inter augures, numerum eorum etiam augens, adſcripſit*, ex eodem *lib.* XLIX. Sane ſucceſſores *Auguſti* hac poteſtate uſos ſcimus. Extat nummus *Neronis* Principis Juventutis cum epigraphe: CLAUD. CAES. DRUSUS GERMAN. PRINC. JUVENT. & in poſtica: SACERD. COOPT. IN. OMNI. COL. SUPRA. NUMER. S. C. ſcilicet: *Sacerdos cooptatus in omnia collegia ſupra numerum Senatus conſulto.* Hic *Druſum Germanici* filium deſignari Gutherius *lib.* I. *cit. cap.* 9. falſo exiſtimavit. Nam *Tiberius Neronem* majorem natu filiorum *Germanici* Pontificem creavit ex Tacito *lib.* II. *An.* ubi de eodem, die virilis togæ, ſcribit: *Additur Pontificatus, & quo primum die forum ingreſſus eſt, congiarium plebi &c.* Ejus vero fratrem *Druſum* in collegium augurum adſcripſit. Suetonius in *Caligula cap.* 12. ait: *Deinde augur in locum fratris ſui Druſi deſtinatus, priuſquam inauguraretur, ad pontificatum traductus eſt.* *Tiberius Auguſtum* imitatus, alterum nepotum Pontificum, alterum Augurum collegio adſcripſit. Itaque ibidem deſignatur *Nero* à *Claudio* Imperatore adoptatus, cujus ex adoptione nomen ac cognomina, ac quatuor collegiorum ſacerdotia accepiſſe palam oſtendit inſcriptio Gruteri *pag.* 236. 9. cujus fragmentum ſubjicio.

NERONI
CLAVDIO. AVG. F. CAISAri
DRVSO. GERMANICo
PONTIF. AVGVRI. XℲIR. S. F.
VII. ℲIR. EPVLONi
COS.
PRINCIPI. IVℲENTVTIs

Nero igitur, qui ex *Julia* ſtirpe ultimus imperavit, à *Claudio* factus eſt Pontifex, Augur, XV. Vir ſacris faciundis, & Septemvir Epulo. Hinc alii *Gutherii* errores corrigendi ſunt. Nam cum 123
in poſtica parte nummi ſcalpta appareant inſignia Sacerdotalia, ſimpulum, lituus, tripus, ac patina, ſcribit tria ibidem indicari ſumma collegia ſacerdotum: nempe Pontificum, Augurum, ac XV. Virum. Sed plane quatuor collegia deſignantur; ſiquidem ſimpulum notat Pontificatum, lituus auguratum, quæ optime *Caji* ac *Lucii* numiſma cum iiſdem inſignibus illuſtrant; dein tripus *Apollini* ſacer XV. Viros quorum erat carmina Sibyllina conſulere; poſtremo patina VII. Viros Epulones ſignificat, qui inſtituti fuerant, ut epulare ſacrificium facerent, ex Cicerone *lib.* III. de *Oratore num.* 42. At vir alias eruditus, hunc in errorem lapſus eſt, quod *lib.* I. *cap.* 3. ſcripſit Septemvirorum Epulonum collegium non fuiſſe è quatuor præcipuis ſacerdotum collegiis; concludens, *in quatuor ſummis collegiis Aruſpices agnoſcimus, non Epulones.* At Dio initio *lib.* LIII. ſcribit ludos Actiacos curatos fuiſſe à quatuor ſacerdotum collegiis: nempe *Pontificibus*, *Auguribus*, *Septemviris*, *& Quindecimviris.* Reponit collegium Epulonum non fuiſſe unum *ſummorum collegiorum*, uti eadem vocat Suetonius in *Auguſto cap.* 101. ſed ex Tacito refellitur *lib.* III. *An.* ſcribente: *Ludique magni à Senatu decernuntur, quos Pontifices, & Augures, & Quindecimviri, Septemviris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent.* Addit collegium Fecialium ſententia *L. Apronii* additum, ſed contradixiſſe *Tiberium: neque enim unquam Fecialibus hoc majeſtatis fuiſſe.* Igitur Epulones Septemviri conſtituebant unum è quatuor ſummis collegiis ſacerdotum. Fecialium vero collegium, quod tantæ *majeſtatis* non eſſet, à curatione ludorum excluſum fuit. Quod collegium VII. Virum Epulonum è quatuor ſummis eſſet, patet eo quod *Nero* filius *Claudii* Imperatoris in illud ſupra numerum cooptatus fuit, ut quatuor ſummis ſacerdotiis majoris honoris gratia, initiaretur. Quid? quod ipſe *Tiberius* Imperator iiſdem collegiis adſcriptus memoratur in vetuſta inſcriptione *pag.* 235. 10.

TI. CAESARI. DIVI. AVG. F. DIVI.
IVLI. N. AVGVSTO. PONT. MAX.
TRIB. POT. XXIIX COS. IIII.
IMP. VIII. AVGVRI. XV. VIRO. S.
F. VII. VIRO. EPVLON &c.

Ita Tiberius *Pontifex Maximus*, *Augur*, *Quindecimvir ſacris faciundis*, *ac Septemvir Epulonum* inſcribitur, quod Auctor prodit. Miror autem ab

ab eodem *Gutherio* haruſpices inter quatuor ſumma collegia ſacerdotum numerari, cum ne quidem ſecundo loco inter collegia ſacerdotum à *Romanis* collocati fuerint. Lucanus *lib.* I. publicam ſacerdotum Urbis ſupplicationem deſcribens, recenſito collegio Pontificum, ac Veſtalibus, addit:

Tum qui fata Deum, ſecretaque carmina ſervant,
Et lotam parvo revocant Almone Cybellem;
Et doctus volucres Augur ſervare ſiniſtras;
Septemvirque epulis feſtis, Titiique ſodales;
Et Salius læto portans ancilia collo;
Et tollens apicem generoſo vertice Flamen.
Dumque illi effuſam longis anfractibus Urbem
Circumeunt &c.

Recenſet poſt Pontifices, Quindecimviros Sibyl-
124 linorum carminum ſcrutatores, Augures, Septemviros Epulones, Sodales Titios, Salios, ac tandem Flamines. Nullus haruſpicibus, utpote non tantæ majeſtatis, locus inter memorata Sacerdotum collegia. Nulli conſules, aut viri triumphales, nulli provinciarum præſides, aut legati Imperatorum in vetuſtis inſcriptionibus haruſpices nuncupantur; cum tamen iidem Septemviri Epulonum honoris gratia dicantur. Vide indicem Gruterianum *cap.* 3. Cicero *lib.* VI. *fam. epiſt.* 19. ſuo demum tempore, everſa per Cæſarem Republica, qui haruſpicinam facerent, in Senatum lectos ſcribit. *Livius* ſæpius Pontifices, Augures, ac Quindecimviros mortuos, ac Sacerdotes in locum eorundem ſuffectos recenſet. Cum vero *lib.* XXXV. ſcripſiſſet A. V. 558. Triumviros Epulones primum creatos, *lib.* XL. narratur eidem mortuus *P. Manlius, qui nuper ex ulteriori Hiſpania* (prætor eam provinciam obtinuerat) *redierat Triumvir Epulo. Q. Fulvius M. F. in locum ejus Triumvir cooptatus; tum prætextatus erat.* Nuſquam autem Haruſpicum mortem ac novorum deſignationem recenſet. Immo obſervo in eendis ludis Actiacis Septemviros Epulones ante Quindecimviros à *Dione* nominatos. Et ſane Septemviri præſederunt tertiis ludis Actiacis: quartis vero Quindecimviri, uti oſtendam *cap.* 16. §. 8. ex quibus eorundem Epulonum dignitas innoteſcit. Hæc cum ſcripſiſſem, incidi in *lib.* IV. *Obſervationum Giſberti Cuperi* viri eruditiſſimi, qui *cap.* 13. eodem de argumento contra *Gutherium* diſputans, pleraque mihi antea collecta, præoccupavit. Ad *Caji* ſacerdotium redeo.

Cajum tributis comitiis Pontificem creatum mihi videor colligere ex lacera inſcriptione apud *Panvinium* ac *Gruterum*, quam *cap.* 3. ſuppletam exhibui; ibi enim de *Cajo* legitur:

SENATUS. ET. POPULUS. ROMANUS
ob HONOREM. DOMUS. AUGUSTAE.
KALATis
comitiis Pontificem creavit

Gellius *lib.* XV. *cap.* 17. ſcribit *Labeonem tradere Kalata comitia eſſe quæ pro Pontificum collegio habeantur.* Sane ab urbe condita uſque ad *Cn. Domitium* Tribunum plebis, qui teſte Vellejo *lib.* II. in tertio conſulatu Marii A. V. 651. *legem tulit, ut ſacerdotes, quos antea collegæ ſufficiebant, populus crearet.* Paulo poſt *Sylla* Dictator eam legem antiquavit, quam tamen alter Tribunus plebis *T. Atius Labienus* A. V. 691. *Cicerone* conſule, reſtituit, uti tradit Dio *lib.* XXXVII. qui tamen errat ſcribens *Labienum* à *Cæſare*, qui Pontificatum Maximum petebat, ad eam legem rogandam impulſum; uti & *Pighius* ad A. V. Capitolinum 690. ſcribens: *Qua lege mox C. Cæſar nondum Prætorius &c. Pontifex Max. in Q. Metelli Pii eo anno mortui locum factus eſt.* Etenim Pontificis Ma-

A ximi electio nunquam à collegio, ſed comitiis tributis à populo facta fuerat ante legem Domitiam, quod locupletiſſimis *Livii* teſtimoniis oſtendit Grucchius *lib.* II. *de Comitiis cap.* 2. *pag.* 82. ac cum eo Gutherius *lib.* I. *cap.* 8. Hoc ipſum aperte tradit *Cicero* in ſecunda agraria, ubi ait minorem partem populi vocatam ad creandum Pontificem Maximum, nempe Tribus XVII. ex quibus novum eligebant Pontificem Max. *Atque hoc*, inquit, *idem de ceteris ſacerdotiis Cn. Domitius Trib. plebis V. C. tulit, quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur, ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio* 125
B *cooptaretur.* Julia lex à Dictatore *Cæſare* lata, *quæ lex eſt de ſacerdotiis proxima*, inquit Tullius in *epiſtola ad M. Brutum*, populo creandorum ſacerdotum poteſtatem relinquebat; unde ibidem ait *Cicero*, *Panſa* ſuperſtite, *ante prætoria, ſacerdotum comitia fuiſſent.* Quare A. V. 711. quo poſt mortem *Panſæ* conſulis, data eſt eadem epiſtola, ſacerdotes comitiis populi creabantur. *Auguſtus* in Philippicis eodem anno recitatis, atque in aliis priori anno habitis, dicitur Ciceroni *C. Cæſar Pontifex*; ipſum vero factum Pontificem A. V. 706. ex *Nicolao Damaſceno* ſuperius oſtendi, cu-
C jus hæc verba adduxi: *In collegium Pontificum adſcriptus eſt in locum L. Domitii, qui è vivis abierat, quod quidem populus ſuis ſuffragiis libentiſſime juſſit. Cæſar* igitur *Octavianus*, qui poſtea *Auguſti* agnomen retulit, factus eſt Pontifex comitiis tributis. Panvinius in *libro de civitate Romana pag.* 419. ſcribit ſub *Auguſto*, lege Domitia abrogata, Collegiorum primo, dein *Romanorum* Principum arbitrio Pontifices creatos. Hoc tamen falſum eſſe vel inde conſtat, quod *Auguſtus* legem Juliam, quam *Panvinius* non obſervavit, neutiquam abrogaſſe credendus eſt; erat enim ab avunculo eodemque per adoptionem patre promulgata, cum
D ipſe quoque tributis comitiis Pontifex factus fuiſſet. Hoc ipſum ex recitata inſcriptione deducitur; nam cum dicitur: OB HONOREM DOMUS AUGUSTAE KALAT.. hoc poſtremo verbo *Kalata comitia* deſignantur, quibus *Cajus* ſacerdotium obtinuit. Sane nuſquam legimus *Auguſto* imperante, Pontifices à collegio creatos. Suetonius de eodem ſcribit *cap.* 40. *Comitiorum quoque priſtinum jus reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis die comitiorum, ne quid à quoquam candidato deſiderarent, ſingula millia nummûm à ſe dividebat.* Conſularia comitia populo ſervaſſe conſtat ex Dio-
E ne *lib.* LIV. ad A. V. 733. ac Vellejo *lib.* II. qui ait *C. Sentium Saturninum* conſulem obſtitiſſe ne *Egnatius* ſibi ſufficeretur, ac juraſſe: *etiamſi factus eſſet conſul ſuffragiis populi, tamen ſe eum non renunciaturum.* In hoc elogio quo de loquor, de *Cajo* legimus: QUEM. COS. POPULUS CREAVIT. Quare *Auguſtus* ſacerdotum, uti etiam conſulum comitia populo permiſit. His tamen obiter notatis, vox illa KALATis in examen vocanda eſt. Etenim ſcribit *Gellius* loco prænotato ex libris *Lælii Felicis: Labeonem tradere Kalata comitia eſſe quæ pro Pontificum collegio habentur, aut Regis aut Flaminum inaugurandorum*
F *cauſa; eorum autem alia eſſe curiata, alia centuriata &c.* Regem ſacrorum centuriatis comitiis, Flamines vero curiatis creatos eruditi obſervarunt, eaſdem conjecturas Sigonius *lib.* I. *de antiquo jur. civ. Rom. cap.* 19. ac Panvinius *pag.* 314. *de civit. Rom.* deſumentes ex Grucchio *lib.* I. *de Comit. Rom. cap.* 2. *pag.* 11. At cum Pontificum creandorum jus ad populum, lege Domitia, ita ſpectaret, ut non in curias, neque in centurias diſcretus, ad comitia deſcenderet, ſed Tribus XVII. ſortito ad ſuffragia venirent, Pontifices tributis

comitiis creabantur, & quidem sine auspiciis, uti patet ex laudata epistola *Ciceronis* ad *Brutum*, quæ tamen auspicia semper captabantur in comitiis curiatis ac centuriatis. Ex his cuipiam haud forte probabitur allatam inscriptionem ea ratione suppleri, videlicet ut *Cajus* KALATis *comitiis Pontifex* factus fuerit, cum Kalata comitia, uti proxime prænotavi, fuerint aut curiata aut centuriata, eademque pro collegio Pontificum haberentur, aut Regis sacrorum, aut Flaminum tantum
126 inaugurandorum causa; non autem Pontificum quoque creandorum gratia. His accedit *Q. Antistium Labeonem*, cujus testimonium produxi ex *Gellio*, floruisse sub imperio *Augusti*, cujus doctrinam laudat Tacitus in fine *lib.* III. *An.* libros vero juris ab eodem scriptos Pomponius *D. de origine juris.* At *Labeo* scripsit *Kalata comitia esse, quæ pro Pontificum collegio habentur &c.* nempe eo quo scribebat tempore, ita eadem comitia appellari solita; & statim addit iisdem Kalatis comitiis *testamenta fieri solebant &c.* qua phrasi suo tempore eam condendorum testamentorum consuetudinem antiquatam fuisse designat; ita *lib.* II. *Institut. cap.* 10. *de testamentis ordinandis*, dicuntur eadem olim *calatis comitiis* facta, ac de eisdem scribit Theophilus *lib.* II. *Institut. Testamentum calatis comitiis tempore pacis fiebat bis in anno, hoc modo; Præco universam circuibat civitatem, populum convocans; tum qui testamentum condere volebat, in concione populi, ipso teste populo, testamentum scribebat, ex quo etiam dictum est, calatis comitiis; nam* calare *est vocare: comitia vero populi congregatio; quoniam igitur vocati congregabantur, appellatum est testamentum calatis comitiis.* Hæc ille. Hujusce difficultatis tollendæ ratio in tanta veterum scriptorum inopia, vix certa mihi inveniri potest, ut plane conjecturis indulgendum esse videatur. In primis constare arbitror ibidem novam *Cajo Cæsari* à Senatu ac populo *Romano* delatam dignitatem designari, & quidem Kalatis comitiis; vox enim illa KALAT de solis comitiis intelligi potest, ubi civium congregatio appellatur, uti in eadem inscriptione fit, in qua legimus:

... SENATUS. ET. POPULUS. ROMANUS
.. HONOREM. DOMUS. AUGUSTAE. KALAT ..

At ibidem prænotatur *Cajum* ab Equitibus appellatum fuisse *Principem juventutis*, eundemque annos natum quatuordecim à Populo *consulem* creatum; diversa postea dignitas eidem Kalatis comitiis à Senatu populoque *Romano* collata indicatur, quæ nulla alia videri potest, nisi Pontificatus; cum *Cajus* tres hosce honorum titulos tulerit, ac Kalata comitia dicerentur quæ pro collegio Pontificum fiebant, ex *Labeone* laudato à *Gellio* ex libris *Lælii Felicis*. Ceteri quidem Pontifices Tributis comitiis creabantur, quæ ex eodem *Labeone*, Kalata nequaquam dicebantur, cum Kalata comitia essent curiata, aut centuriata. Verum *Cajum Cæsarem* S. P. Q. R. ob HONOREM DOMUS. AUGUSTAE. KALATis comitiis Pontificem fecit, sive centuriatis uti Regem sacrorum, sive curiatis uti Flaminem. Cum ibidem legitur: *Ob honorem domus Augustæ*, quid peculiare atque insolitum indicat, quod in aliis Pontificibus designandis, non fiebat. Cum igitur ceteri Pontifices tributis comitiis crearentur, *Cajus Cæsar* Kalatis comitiis Pontifex præter morem factus est, eo modo quo Rex sacrorum, vel Flamines creabantur: nempe per præconem populo calato, seu vocato ad comitia sive per curias, sive per centurias habenda. Macrobius *lib.* I. *Satur. cap.* 15. ait: *Itaque sacrificio à rege sacrorum & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe, juxta*

A *ta curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat &c. Verbum enim* καλῶ *Græcum est; id est voco.* Hinc καλήτωρ præconem, qui po-
127 pulum convocare solet, apud Lexicographos significat; quamvis *Festus* putet servos designari, *quia semper*, ait, *vocari possent ob necessitatem servitutis.* Illud certe compertum est ministros tantum sacerdotum Kalatores in vetustis epigrammatis appellatos. KALATOR FLAMINUM pag. 305. & *pag.* superiori 304. 9. KALATORI SACERDOTII TITIALIUM FLAVIALIUM; ut plane appareat ea voce significari
B quæ ad sacerdotes pertinebant; unde posita interpretatio detruncati illius verbi KALAT iterum confirmatur, ut scilicet indicet sacram dignitatem, qua *Cajus Cæsar* Princeps juventutis ac consul designatus, exornatus fuit.

Hic iterum quædam *Gutherii* dicta corrigenda sunt. In primis *lib.* I. *cap.* 8. ubi de Pontificibus Maximis disputat, scribit: *Populum non illos creasse, propter religionem sacrorum, sed suis suffragiis designasse, postea que à collegio cooptatos*; additque; *Nos hodie jus nominationis, quod vocant Populo Romano daremus, canonicam vero institutionem collegio.* At *Romani* scriptores non semel sacerdotes à po-
C pulo *creari* dixerunt. Livius *lib.* XXV. ait: *Comitia inde Pontifici Maximo creando sunt habita*; & in epitome *lib.* LXVII. *Cn. Domitius Pontifex Maximus populi suffragio creatus est.* Vellejus *lib.* II. *Cn. Domitius*, inquit, *Tribunus plebis legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet.* Idem vero erat creare ac designare. Cæsar *Vellejo* dicitur *Flamen Dialis creatus*; Suetonio vero cap. I. *Flamen Dialis destinatus.* Ita noster *Cajus* in nummis dicitur *consul designatus*, & in Ancyrano lapide: *Quem populus annos natum XIIII. consulem creavit.* Pejus etiam dicta *Gutherius* explicavit; nam Populus *Romanus*, si Eccle-
D siæ vocibus uti velimus, jus canonicæ institutionis, non vero puræ putæ nominationis habuit; neque enim Principes, qui nominant, sed Pontifex *Romanus*, penes quem est canonica institutio, dicitur Antistites creare. Ceterum populus *Romanus* habitis comitiis, Pontifices creare dicebatur, ut sane non nominationis tantum, sed plenæ institutionis eorundem jus habuerit. In Pontifice faciendo hæc tria apud *Romanos* post latam legem Domitiam distinguebantur, creari videlicet, nominari seu cooptari, ac inaugurari. Pontifex comitiis tributis à populo creabatur, uti ex *Vellejo* & *Livio* ostendi. Deinde ab uno vel à duobus
E è collegio nominatus, cooptabatur in collegium. Cicero in *Philippica XIII.* cum recitasset ea quæ Senatus *Sex. Pompeji* honori decreverat, ait: *Hæc Senatus; reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam, prosequetur, inprimis paternum auguratus locum: in quem ego eum, ut quod à patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo.* Et in Philippica 2. *Quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum, Cn. Pompejus & Q. Hortensius nominarunt (neque enim licebat à pluribus nominari) &c.* & initio libri ad Brutum de *Q. Hortensio* loquens, ait: *Cooptatum me ab eo in*
F *collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meæ fecerat, & inauguratum ab eodem, ex quo augurum institutis in parentis eum loco colere debebam.* Ita inauguratio cooptationem sequebatur, quæ idem erat ac consecratio, quæ regiam nominationem, ac factam à Pontifice *Romano* Antistitis creationem consequitur; quæ quidem omnia & clara & vulgata, haud majori indigent disquisitione. Tertium etiam Gutherius peccat, cum *lib.* I. *cap.* 8. scribit: *Si igitur tributis comitiis patricius Pontifex designaretur, propter vim auspiciorum,*

128 *ciorum, curiatis confirmabatur, cum plebeji sacerdotes comitiis tantum tributis fierent, quod nulla auspicia haberent.* Et cap. 9. idem repetens ait: *Tributis facti comitiis Pontifices, antequam curiatis confirmarentur, vel à collegio cooptarentur &c. designati dicebantur.* Hæc ille, quæ ubinam veterum monumentorum legerit, nescio. Nomine Patriciorum Pontificum haud intelligere potest regem sacrorum, aut Flamines, quasi latius voce *Pontifices* usurpata; nam illi neutiquam tributis comitiis creabantur, ut ex *Cicerone* de domo, & *Labeone* superius laudato patet; numquam enim populus eos sacerdotes suis comitiis, quæ tributa erant, designavit. Sed perperam illud etiam adstruitur de Pontificibus proprie dictis, quorum collegium ex lege Ogulnia partim ex plebejis, partim ex patriciis componebatur. Etenim post legem Domitiam collegium XV. Pontificum tributis comitiis creabatur, nec quolibet eorum creato, cogenda erant comitia curiata, ut idem confirmaretur. Plane fingit Pontifices, qui essent Patricii, curiatis comitiis confirmatos fuisse, non vero Pontifices plebejos. Cicero in agraria, ait: *Atque hoc idem de ceteris sacerdotiis Cn. Domitius Trib. plebis V. C. tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur, ab ea parte, qui esset factus, is à collegio cooptaretur.* In hac lege Domitia curiata comitia non nominantur, sed tantum tributa; nempe ut superius notat, Tribus XVII. ad comitia descendebant forte ductæ, à quarum parte majore, novem scilicet, qui esset factus, is non quidem curiatis comitiis confirmaretur, sed statim, inquit *Tullius*, à collegio cooptaretur. Cum *Rullus* Decemviros agris dividundis tributis comitiis creandos contenderet, Tribus XVII. ut in creandis sacerdotibus, suffragia ferentibus; *Vidit*, inquit Cicero, *& perspexit sine curiata lege Decemviros habere potestatem non posse, quoniam per novem Tribus essent constituti.* At Rullus ut huic incommodo occurreret, teste eodem Oratore, *curiatis ea comitiis, quæ vos non sinitis, confirmavit*; lege per Prætorem lata: *ut hi decemviratum habeant, quos plebs designavit.* At cum semel *Rullus* Decemviros eo modo quo Pontifices, creari vellet, si Pontifices curiatis comitiis confirmabantur, ut *Gutherius* opinatur, & in hoc quoque suos X. Viros Pontificibus similes *Rullus* fecisset, neutiquam *Tullius* objecisset: *curiatis ea comitiis, quæ vos non sinitis, confirmavit*; si & ipsi Pontifices eodem omnino modo confirmabantur. Præterea ante legem Domitiam Pontificum creatio ad collegium tantum pertinebat, nec ullis populi comitiis curiatis confirmabantur, sed ipsi Pontifices creabant, cooptabant, inaugurabant, nullæque erant ea in re populi partes. At *Cn. Domitius* totam eam creandorum Pontificum potestatem à collegiis ad partem minorem populi transtulit, à qua qui factus erat Pontifex, vel augur, sine alia rogatione populi, cooptabatur ab ipsis Pontificibus vel auguribus in collegium. Denique ideo *Cn. Domitius* ad comitia sacerdotum partem tantum populi vocavit, teste Tullio, *quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat.* At si comitia curiata habita fuissent, lex lata fuisset: *Velitis, jubeatis, ut quem novem Tribus Pontificem designarunt, Pontificatum ineat?* Sane populus, tunc curiatis comitiis sacerdotia mandasset.

Verum neque hic *Gutherii* errorum finis; siquidem *lib.* 1. *cap.* 17. scribit: *Cæsar Octavius Cajo Cæsari filio in ipsis fere cunabulis sacerdotium dedit*; cum tamen *Cajus* ageret annum ætatis XV. cum Pontificatum accepit, ac pro-
129 inde jam diu è cunabulis exiisset. Sacerdo-

A tium severiori veterum *Romanorum* disciplina iis tantum dabatur, quos honoribus commendatos, gravior etiam ætas veneranda majestate decorabat. Scribit Livius *lib.* XXIX. *Augur T. Sempronius admodum adolescens, quod tunc perrarum in mandandis sacerdotiis erat.* Idem *lib.* XL. ait mortuo *P. Manlio* Triumviro Epulone, *Q. Fulvius M. F. in ejus locum Triumvir cooptatus; tum prætextatus erat.* Cicero pro *Sestio* in fine ait *P. Lentulum* eodem anno & virilem togam, ac prætextam ob delatum auguratum obtinuisse. *Augustus* vero eodem die, uti ex *Nicolao Damasceno* notavi, virilem togam ac Pontificatum accepit, aliquot tan-
B tum mensibus natu grandior *Cajo* Cæsare, cum hic eadem dignitate ornatus fuit. De *Cæsare* Dictatore scribit Vellejus *lib.* II. *Cum in Cottæ consularis locum pene puer à Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus, victoria Sullæ, qui omnia ab iis acta, fecerat irrita; amisisset id sacerdotium.* Suetonius vero ab his volumen auspicatur: *Julius Cæsar Divus annum agens sextum decimum, patrem amisit, sequentibusque consulibus Flamen Dialis destinatus &c.* additque à Dictatore *Sulla sacerdotio & uxoris dote multatum.* Itaque *Julius Cæsar* circa annum decimum septimum Flamen Dialis de-
C stinatus fuit. Quod hunc *Suetonii* locum *Casaubonus* aliique *Suetonii* commentatores infeliciter attigerunt, paulisper in eodem, bona Lectoris venia, immorabor, præsertim quod intelligo eosdem utroque *Velleji* ac *Suetonii* testimonio *Plutarchum* falsi reum arguere, qui scripsit *Cæsarem* sacerdotii candidatum, L. *Syllæ* opera, à populo illud non impetrasse. *Cæsar* natus est A. V. 654. *Mario* VI. consule, III. Idus Julii, tunc Quinctilis. Annum igitur ætatis XVI. init eadem die A. V. 669. Flamen Dialis destinatur A. V. 670. *Cn. Papirio Carbone* II. *L. Cornelio Cinna* IV. Cons. annos natus sexdecim. Hæc *Suetonio* scri-
D buntur, quæ tamen ex *Vellejo* falsa probantur. Nam *Marius* A. V. 668. Idibus Januarii morbo obiit, teste Floro *lib.* III. *cap.* 21. cum ante paucos dies septimum consulatum inivisset. *Cinna* vero occisus est A. V. 670. cum quartum consul esset ex Appiano *lib.* 1. *bel. civ. pag.* 397. Qui igitur fieri potuit, ut *Cæsar* à *Mario* & *Cinna* A. V. 670. Flamen crearetur, cum *Marius* ante triennium vivendi finem fecerit? Præterea A. V. 667. *L. Cornelius Merula* erat Flamen Dialis, qui eo anno in locum *Cinnæ* magistratu pulsi, consul suffectus, paulo post capta urbe à *Cinna*, venas sibi secuit, ne vivus in hostium potestatem
E veniret, ex Appiano, *cit. pag.* 395. Vellejo *lib.* II. *Floro* loco laudato, ubi ait: Merula *Flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit.* At *cap.* 5. ostendi post *Merulam* usque ad *Ser. Cornelium Maluginensem* neminem Flaminem Dialem creatum, ipso Flamine Diali *Maluginensi* in Senatu attestante: *Sæpe Pontifices Dialia sacra fecisse, si Flamen valetudine, aut munere publico impediretur, duobus & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum*; apud Tacitum *lib.* III. Hæc virum oculatissimum *Panvinium* fugere; etenim in *lib. de civit. Rom. pag.* 345. scribit post *Cornelium Merulam*, *C. Cæ-
F sarem* id sacerdotium consecutum, ac paulo post eodem à victore *Sulla* dejectum; ac dein vacasse flaminium Diale annos plus minus centum. *Vellejus* diserte testatur *Cæsarem* non quidem in *Cornelii Merulæ*, sed *in Cottæ consularis locum Flaminem Dialem suffectum.* Ex proxime dictis constat A. V. 667. *Cæsarem* annum agentem ætatis decimum tertium, non fuisse Flaminem Dialem, cum *L. Merula* eo anno id sacerdotium obtineret, ne- 130
que huic postea suffectum fuisse, ac ex consequenti *Suetonium* in ipso limine in errorem impegisse.

Rursus cum *Vellejus* scribat *Cæsarem* creatum Flaminem à *Mario* ac *Cinna* pene puerum, ac postea victoria *L. Syllæ* eo sacerdotio privatum fuisse: hæc *Mario* ac *Cinna* viventibus contigere. *Sylla* Urbem bis victor ingressus est. Nam A. V. *666.* cum idem consul apparatui belli *Mithridatici* in *Campania* incumberet, *Marius* quamvis privatus, curavit, ut lata à *Sulpicio* Tribuno plebis lege, *Syllæ* provincia abrogata, sibi committeretur; *Sylla* vero re intellecta, exercitum *Romam* duxit, ac cum duabus legionibus Urbem ingressus, quatuor aliis in suburbanis castris relictis, obviam ad Esquilias *Marium* acie fudit, ac cum universa ejusdem factione *Roma* ejectum, Populi *Romani* hostem judicavit, pari Marianis omnibus sententia damnatis. Tum victor *Sylla*, rebus in urbe pro arbitrio constitutis, in *Asiam* contra *Mithridatem* transmisit. Interim *Marius* ac *Cinna* rerum iterum *Romæ* potiuntur, multa Senatorum cæde urbem fœdantes. At *Sylla* bello *Mithridatico* intra triennium magna felicitate confecto, in *Italiam* rediit, ac *Brundusii* copias exposuit Olympiade CLXXIV. ex *Appiano* citato *pag.* 401. anno ejusdem primo, *L. Scipione Asiatico*, *C. Norbano Flacco* Coss. V. C. 671. ex eodem ibidem, *Livio* in *epitome lib.* LXXXV. Eutropio *lib.* V. Toto fere biennio, vario Marte, in *Italia* bellum civile flagravit; donec A. V. 672. Kal. Novembris, maximo ac periculosissimo certamine ad portam Collinam inito, ingenti hostium strage edita, *Sylla* iterum armatus Urbem occupavit. Ex his infertur *Cæsarem* non fuisse dejectum flaminio Diali hac posteriori *Syllæ* victoria; nam anno V. *667.* quinquennio antequam iterum *Sylla* Urbem irrumperet, *Merula* fuerat Flamen Dialis, cui nemo usque ad imperium *Augusti* suffectus fuit. Hinc *Sylla* post priorem victoriam quam in suo consolatu A. V. *666.* de Marianis reportavit, *Cæsarem* flaminio privavit, *Merula* eidem suffecto. Porro *Cæsar* eo anno erat puer duodennis, cum natus fuerit ex dictis A. V. *654.* Illum tamen *Marius*, qui *Juliam Cæsaris* amitam in matrimonio habebat, puerum licet, Flaminem creavit; arbitror tamen defectu ætatis non fuisse inauguratum; unde *Suetonio* dicitur *Flamen Dialis destinatus*, qua dicendi formula usus, scribit de *Caligula capite* 12. *Augur in locum fratris sui Drusi destinatus*, *prius quam inaugararetur*, *ad pontificatum traductus est.* Cum vero *Sylla Mario* hosti infensus, universam ejusdem factionem partim S. C. partim metu Urbe expulisset, *Cæsarem*, etiam puerum *Mario* affinitate conjunctum, flaminio privavit. Plutarchus initio *de vita Cæsaris* scribit eundem post reversum ex *Asia Syllam*, sacerdotium à populo petiisse; at obstante *Sylla*, suffragia populi non tulisse. Id contigit ante latam à *Sylla* Dictatore legem A. V. *673.* qua potestas creandorum sacerdotum, antiquata lege Domitia, à populo ad collegia translata est. Igitur non loquitur de flaminio, quod antea *Cæsar* amiserat, sed de altero sacerdotio, quod postea idem petebat. Fallitur vero vir eruditus, arbitratus nummos quorum ectypum producit, flaminium *Cæsaris Suetonio* memoratum, designare; etenim in iisdem non albogalerus, sive apex Flaminum insigne, ut idem putat, exprimitur, sed tutulus insigne Pontificum; unde *Apulejus* in apologia loco superius indicato *Pontificibus galerum* pro insigni assignavit. Eundem galerum habes in nummis *Augusti* Triumviri, quo quidem *Augusti* pontificatus designatur. Profecto in laudatis num-
131 mis *Cæsaris* Dictatoris non flaminium, quo nunquam inauguratus fuit, quamvis esset destinatus Flamen, sed Pontificatus Maximus, quem A. V. *691.* obtinuit, scalptus est.

Hujus A. V. 749. initium lætum *Augustæ* domui, atque Orbi *Romano* reddidit *Cajus Cæsar* Imperatoris *Cæsaris Augusti* filius, togam virilem induens, idemque sacris ac profanis dignitatibus exornatus; verum ejusdem anni exitum longe lætiorem fecit universo terrarum Orbi, immo cœlestium etiam spirituum choris æterni Patris Filius in terris natus, ***habitu inventus ut homo.*** De anno Natalis Christi Domini jam inde ab Ecclesiæ crescentis exordio diversæ fuerunt Sanctorum Patrum sententiæ; & quamvis doctissimi Scriptores summo studio ac singulari diligentia certam illius epocham indagare conati sunt, nihil hucusque explorati, & quod in dubium à pluribus optimo jure non revocetur, traditum est. Recte S. Augustinus *lib.* II. *de doctr. Christ. cap.* 28. *Per Olympiadas*, inquit, *& per Consulum nomina multa sæpe quæruntur à nobis*, *& ignorantia consulatus*, *quo natus est Dominus*, *& quo passus est*, *nonnullos coegit errare.* Haud animum induxi ad difficillimam controversiam divertere, de qua quidam justa volumina conscripsere. Illorum sententiam hic selegi uti ceteris anteferendam, cum qua *Caji Cæsaris* historia, quam prosequor, maxime congruit; quædam enim de eodem Cæsare vetusta monumenta recensent, quæ juxta aliorum de natali Christi opiniones, nulla plane veritate subsistunt, uti in proximo capite demonstrabo. Æra vulgaris, quam modo *Romana* Ecclesia sequitur, auctorem habet *Dionysium Exiguum*, qui ineunte sexto Christi sæculo floruit. Ab hac tamen epocha meus *Panvinius* anno discordat, biennio *Baronius*, triennio *Sulpicius Severus*. At pleno quadriennio ante æram vulgatam natale Domini anticipandum contendunt doctissimi recentiores è Societate Jesu, quos honoris meique erga eorundem familiam, in cujus scholis educatus sum, obsequii causa nomino; nempe Joannes Dekerius *in thesibus*, Bucherius in *canonem Paschalem Victorii cap.* 12. *pag.* 221. Senescallus apud eruditissimos collegas *Henschenium* ac *Papebrochium in diatriba* præliminari ad mensem Aprilem *exercit.* 2. *num.* 7. qui tamen in superiorem annum Natale Domini retrahunt, quæ pariter sententiæ cum historia *Caji* recte consentit. Eandem ceteris *anteponendam* judicat Petavius *lib.* XII. *doct. Temp. cap.* 7. Usserius in *rebus Chronologicis* summa cum laude versatus, eidem opinoni adhæret *tomo* 2. *Annal. pag.* 527. quam sibi pariter probari mihi testatus est *P. Antonius Pagy* vir doctissimus, ac historiæ Ecclesiasticæ bono natus. Igitur Christus Dominus natus est die 25. Decembris A. V. 749. Augusto XII. *L. Cornelio Sylla* Coss. Anno vero Juliano exeunte XXXXI. Olympiadis 193. anno IV.

CAP. VI. 132

Herodes *Rex* Judæorum *certam talentorum summam* Cajo *&* Lucio Cæsaribus *testamento legat.* Cajus Cæsar *inter judices in causa successionis regni ejusdem. Herodiani regni chronologia stabilitur. Interpretum* Josephi *errores correcti. Ludi Apollinares pluribus diebus continuati. Ex iisdem ludis initæ* Cæsarem *inter &* Antonium *Triumviros pacis*, *ac regni* Herodi *delati tempus eximio charactere demonstratur. Annus captæ ab* Herode Hierosolymæ *ostenditur*, *ac* Josephi *metachronismus notatur.* Riccioli *hallucinationes contra* Dionem. *Chronologia trium navigationum* Herodis *in* Italiam *proponitur*, *ac Saliani de iisdem anachronismi confutantur. Insignis character anni obitus* Herodis *ex historia* Caji Cæsaris *producitur.*

Historiam in præsenti aggredior plenam litigiis, quorum fons *Josephus* qui res *Hebræorum* à prima gentis origine ad ejusdem usque excidium

cidium in literas misit. Nam *lib.* XVII. *Antiquit. Judaic. cap.* 8. scribit *Herodem*, cum postremo fato urgeretur, testamentum condidisse, ac regni successore *Archelao* filio nominato, ingentem vim pecuniæ legasse: Augusto quidem χίλια τάλαντα, τῇ τε γυναικὶ, καὶ τέκνοις αὐτοῦ, καὶ φίλοις, καὶ ἀπελευθέροις περὶ πεντακόσια: *Mille talenta, & uxori, & filiis ipsius adolescentulis, nec non amicis, & libertis circiter quingenta. Gelinus* vertit quinquaginta; sed Typographo erratum est, nam πεντακόσια *quingenta* significat. Tota vero ea legatæ pecuniæ summa valet nongenta scutatorum millia. Addit *Josephus Herodem* paulo post regnandi ac vivendi finem fecisse. At cum in prioribus tabulis regni hæredem constituisset *Herodem Antipam*, quem ex alia uxore, novem enim duxit, susceperat, statim ab obitu regis contentionem de successione regni inter fratres erupisse, qui paulo post *Romam* transmisere, apud *Augustum* de paterna hæreditate disceptaturi. Rem fusius narrat Josephus *lib.* XVII. *Antiquit. cap.* 11. scribens *Augustum* judices cognoscendæ causæ destinasse, qui coram ipso sententiam ferrent, Σὺν οἷς καὶ Γάϊον τὸν Αγρίππου μὲν καὶ Ιουλίας τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς υἱὸν, ποιητὸν δὲ αὐτοῦ γεγονότα, πρῶτον τε Καθεδουμένον παρέλαβε. *Et in his Cajum filium Agrippæ & Juliæ ipsius filiæ, à se autem adoptatum, primo supra ceteros loco sedentem.* Mirum quanti ob hæc Josephi verba tumultus inter scriptores excitentur. *Salianus* perpetuus ille *Josephi* hostis ad A.M. 4054. *num.* 4. Hebræum historicum splendidi mendacii reum peragit, quod *cohonestandi concilii gratia, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur, Caji præsentiam adjecit. Baronius Herodis* regis mortem recitat ad annum V. 759. biennio post obitum *Caji Cæsaris*, qui ex *Pisana* tabula decessit *ante diem IX. Kal. Martias Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino Coss.* Anno. V. 756. ut plane judicio de successione in demortui *Herodis* regnum, interesse non potuerit.

133 Idem vero Annalium conditor in apparatu *num.* 114. ait: *Labyrinthos & inextricabiles offendere errores, & in eis mergi necesse sit eos, qui de annis Herodis regni tam facile eidem Josepho acquiescendum existimant.* At *Dionysius Petavius* omnium Jesuitarum eruditissimus, & cui vix parem nostra ætas tulit, *lib.* XI. *doctr. temp. cap.* 1. *Josephi* vicem dolens, ejusdem adversariis ingratitudinis notam inurit: *Ex Josephi*, inquiens, *fontibus rivulos suos duxerunt, & tamen incredibile est quantum ab authore ipso, magistroque suo dissentiant.* Equidem si *Saliani* voluminibus quæcunque ex *Josepho* exscripsit, demerentur, plurimum sane ponderis tomi illi prægrandes amitterent. Eadem vero terricula idem Petavius contemnens *lib.* X. *cap.* 65. scribit: *Quoniam ad verum Christi natalem investigandum, & ad Evangelicam illustrandam historiam Herodis Epocha plurimum confert,* μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν. *Ad id nobis facem præfert Josephi præstantissimi scriptoris historia, qui unius Herodis initia, resque gestas fidelissime perscripsit.* Et in notis ad *S. Epiphanium* ad hæresim LI, Alogorum *Josephi* fide in scribendo commendata, ait: *Tum ubi hæc attentius excussi quæ ad Josephum evertendum validissima credebantur, nihil atroci illa castigatione iniquius est visum.* Hic sane non timuit, facem præferente *Josepho*, labyrinthos & inextricabiles offendere errores. Non is sum, qui *Baronium* aut *Petavium* judicio meo sistere ausim. Equidem, magni viri,

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

Nec pariter animum induxi constantem ac perpetuam *Josepho* advocationem commodare; cum præsertim tantulam hæreditatem sibi ab *Herode* legatam *Cajus*, *Augusti* exemplo, dimiserit; quam licet diligentiori opera eidem *Cæsari* contra *Sa-*

A *lianum* assererem, ne illius quidem teruncius in advocati sportulam veniret. Verum quod ad annum natalis Christi Domini certiori tramite indagandum, *Herodis epocha plurimum confert*, uti scite *Petavius* pronuntiavit, celeberrimam in controversiam libens ac volens descendo, in qua *Saliani* adversus *Josephum* insultus ita comprimo, ut eundem tamen *Josephum* in quibusdam corrigendum ostendam. Porro rem altius repetam.

Anno V. C. 712. Juliano IV. Olympiadis CLXXXIV. anno tertio, *M. Æmilio Lepido* iterum *L. Munatio Planco* Coss. pugnatum est apud *Philippos*, victisque *Bruto* ac *Cassio*, *Romani* Or-
B bis imperium Triumviri inter se partiti sunt. Prœlium vero Philippense exeunte autumno commissum colligo ex Plutarcho *in Bruto*, quo loci narrata *Cassii* clade ac morte, de militibus *Antonii* & *Cæsaris Octaviani*, antequam postremo prœlio cum *Bruto* confligerent, scribit: *Ex castrorum concavitate asperrimam hiemem expectabant; paludibus etiam impliciti, præterea post pugnam autumnalibus pluviis copiosi, limo omnia contubernia impleverant, aquaque quæ ex frigore in glaciem densabatur.* Appianus etiam de iisdem militibus ait *lib.* IV. *pag.* 660. *Appetente hieme quoque molesta, in planicie cœnosa manentibus &c.* Dein victo etiam *Bruto*, *Cæsar* in
C *Italiam* agros militibus divisurus, transmisit; *Antonius* vero in *Græciam* descendens, *Athenis* hiemavit, teste Plutarcho in *Antonio.* Dum hic ea in urbe hiemem transigebat, inquit ibidem *Plutarchus*, ad doctorum hominum disputationes, ad theatra, ad ludos se totum converterat, in judicando mitis, in largiendo magnificus. *Vere appetente, L. Censorino Græciæ præfecto, ipse in Asiam transmisit.* Ibidem, nempe A. V. 713. *P. Servilio L. Antonio* Triumviri fratre Coss. Scribit *Josephus Antonium* in *Bithyniam* primum ad- 134
vectum, ubi aderant Hebræorum legati *Herodem* accusaturi, quod regiam potestatem invasisset,
D *Hyrcano* penes titulum tantum regnante; *Herodem* vero ab *Antonio* primum in colloquium admissum, adeo sibi *Antonium* conciliasse, ut accusatores ne quidem auditi, re infecta, discesserint. *Salianus* hoc *Antonii* in *Bithyniam* iter *Josepho* recitatum, in dubium vocat, quod *Romanorum* rerum scriptores dicunt ipsum *Ephesum* transmisisse. Cur enim, inquit, cum ex *Græcia* recta sit navigatio *Ephesum*, in *Bithyniam* divertisset? Sane verebar, ne *Salianus Josephum* apud *Antoninum* Imperatorem accusaret, cujus extat rescriptum *Ulpiano* memoratum *L.* 4. *D. de off. Proconsulis*, ubi ait: *Imperator noster Antoninus Augustus ad desideria Asia-*
E *norum rescripsit: proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, & metropolim Ephesum primam attingere.* Hanc quoque *necessitatem impositam* Antonio Triumviro *Salianus* opinatur. Sed *necessitatem* quæ *Antonium* in *Bithyniam* primum traxit, *Saliano* exponamus. *Bithyniam* A. V. 711. *Tullius Cimber*, unus interfectorum *Cæsaris*, obtinebat, qui classe *Turullio* quæstori tradita, terrestres copias adversus *Dolabellam Antonii* collegam duxit, ex *lib.* XII. *Fam.* Ciceronis *epist.* 13. ac Tarsenses expugnavit ex Dione *lib.* XLVII. Anno insequenti Urbis 712. *M. Brutus*, bello contra Trium-
F viros instante, in *Asiam* pecuniam ac militem collecturus, se contulit. Plutarchus in *Bruto* ait: *Classem in Bithynia, & apud Cyzicum reliquit, terrestrique itinere proficiscens civitates sibi confirmat.* Ecce tibi *Brutum* in *Bithyniam* primum classe advectum. Cum vero copias cum *Cassio* in *Europam* trajiceret, *Apulejum* à Triumviris proscriptum, *Bithyniæ* præfecit. Hinc *Antonius Bruto* victo, atque occiso, recta in *Bithyniam* transmisit, ut provinciam triennio fere ab hostibus *Cæsaris* gubernatam, omnium primam lustraret.

Scribit Appianus *lib.* IV. *pag.* 616. *Apulejus Bruti auspiciis rexit Bithyniam; quo cæso, & tradita Antonio provincia, reditum impetravit.* Idem vero historicus recensens provincias, quas *Antonius Epheso* profectus, adiit, numerat *lib.* v. *bel. civ. pag.* 675. *Phrygiam, Mysiam, Gallogræciam, Cappadociam, Ciliciam, Cœlesyriam, Palæstinam, Ituræam, ceterasque Syrorum provincias. Bithyniam* non recenset, quod eam provinciam *Antonius* adierat, antequam *Ephesum* veniret. Dum *Antonius per æstatem* in *Phœnicia*, quæ unà provinciarum *Syriæ* est, moraretur, *L. Coccejum* ac *Cæcinam Cæsaris* legatos excepit; ex eodem *lib.* v. *pag.* 706. Interim exactis tota *Asia* ac *Syria* tributis, relicto in *Asia L. Munatio Planco*, in Syria vero *L. Decidio Saxa*, *militibus per hiberna distributis*, *in Ægyptum post Cleopatram profectus est*, *à qua exceptus splendide*, *hiemavit ibi sine insigniis imperii.* Appianus *lib.* v. pag. 677.

Dum hæc in *Asia* ab *Antonio* geruntur, Cæsar in *Italia* agros militibus dividebat. Cum vero *Romani* cives ægre ferrent avitis se possessionibus pelli, ac easdem in civilium bellorum prædam venire, ingentes tumultus tota passim Italia erupere, quos etiam bellum inter *L. Antonium* ac *Cæsarem Octavianum* circa Autumnum consecutum est. *Lucius Antonius*, qui eo A. V. 713. consulatum gerebat, plerisque frustra tentatis, *Perusiam* tandem se recipiens, castra ibidem metatus est. *Cæsar* eundem statim insecutus, triplici exercitu *Perusiam* cinxit. Obsidium per hiemen protractum est; urbs enim in collibus sita, ac numerosis copiis munita, nisi fame expugnari poterat. Scribit Appianus *lib.* v. *pag.*
135 689. L. Antonium *nocte quæ Kalendas Januarias præcedit*, eruptione facta, castra *Cæsaris* aggressum, ac cum multa suorum clade repulsum. Interea ciborum inopia deditionem facere coacti sunt. *Cæsar L. Antonii* militibus, teste eodem pagina 699: *hiberna designavit oppida*, *simulque qui eos deduceret.* Suetonius *cap.* 15. deditionem *Perusiæ* recitans ait: *Scribunt quidam trecentos ex dedititiis electos utriusque ordinis, ad aram D. Julio extructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos*; ut hostium sanguine ea die, qua *Cæsar* Dictator occisus fuerat, ejusdem manes satiaret. Ex his intelligimus *Perusiam* à *L. Antonio* deditam A. V. 714. à parilibus inchoando, antequam hiems exiret. Obsessam vero eandem Urbem instante hieme A. 713. ex eodem scriptore *Græco* colligitur, qui de *L. Antonio* consule pag. 689. scribit: *Perusiam* autem ideo venerat, *ut, si opus esset, in urbe munita hiemaret, donec Ventidius veniret cum sociis.*

A. V. 714. *Juliano* VI. *Parthi* appetente vere, cum ingenti exercitu in *Syriam* irruperunt. Nam *Labienus* ex clade *Philippensi* ad barbaros fugiens, auctor *Orodi* Regi fuerat, ut *Italia* bello civili inter *Cæsarem Octavianum* ac *L. Antonium* consulem flagrante, *Antonio* vero in hibernis *Ægypti* voluptatibus turpi socordia indulgente, *Syriam* occuparet. *Parthi Pacoro* Regis filio ac *Labieno* ducibus, *Syriam* aggressi, nullo negotio universam, excepta *Tyro*, subegerunt. *Saxa* enim, quem *Antonius Syriæ* præfecerat, prœlio à *Labieno* victus, ac in fuga captus, neci traditus est; eoque mortuo, *Syria* in *Parthorum* potestatem venit. Tum divisis copiis, *Labieno* cum parte exercitus in *Asiam* misso, *Pacorus* in *Palæstinam* movit, ex Dione *lib.* XLVIII. *Josephus lib.* XIV. *Antiq. cap.* 23. scribit hanc *Parthorum* in *Syriam* irruptionem contigisse *altero anno* ab *Antonii* in *Asiam* adventu. Recte; nam A. V. 713. *Antonius* in *Asiam* è *Græcia* transmiserat, ac anno colligendis tributis consumpto, *Alexandriam* hieme instante, perrexerat; *Parthi* vero altero A. V. 714. *Syriam* invaserunt. Hæc *Josephi chronologia* observanda est; nam ipsius postea testimonio eundem metachronismi convincam. *Plutarchus* cum narrasset ludos, convivia, ceterasque voluptates, quibus *Antonius* per hiemem apud *Cleopatram* indulserat, scribit: *Ejusmodi rebus intento Antonio, duo nuntii eodem tempore afferuntur: alter quo certior factus est Lucium fratrem & Fulviam uxorem primo inter se diffidentes, deinde cum Cæsare pugnantes, amissis rebus, Italia pulsos: alter Labienum Parthorum ducem omnem Asiam ab Euphrate & Syriam, & Lydiam, & Ioniam occupasse narrabat.* Hinc tanto armorum fragore excitus, inquit Appianus *lib.* v. *pag.* 701. *Verno tempore Alexandria Tyrum profectus est*; ubi cum accepisset Asiaticas provincias in *Parthorum* potestatem venisse, *Italicum* bellum prætexens, *Athenas* navigavit, ut cum *Sexto Pompejo Magni* filio, qui *Siciliam* cum instructissima classe tenebat, belli adversus *Cæsarem* societatem iniret, illatasque *Lucio* fratri apud *Perusiam* injurias ulcisceretur.

Palæstinæ id temporis *Hyrcanus* imperabat, omnia tamen unius *Herodis* ejusdem generi arbitrio gerebantur, quod ægre ferens *Antigonus*, cujus pater *Aristobolus Judææ* regno quondam à *Pompejo* privatus fuerat, *Parthos* tota *Syria* victores, ingentium præmiorum promissis allectos, in *Palæstinam* accivit, ut eorundem opera paternum regnum recuperaret. *Pacorus* cum sciret *Hyrcanum Romanorum* partibus studere, cum duplici exercitu in *Judæam* statim venit, ut dejecto *Hyrcano*, *Antigonum* regno præficeret. *Antigonus* cum copiis, quas privata pecunia collegerat, *Hierosolymam* movit, atque à civibus *Herodis* regimen 136
perosis, intra urbem admissus est; regiam tamen non occupavit, quod & situ munita, & valido milite instructa, ab *Herode* tenebatur. *Pacorus* exercitum procul ab urbe castra metari jussit, expectans *conventuras à tota regione turbas ad Pentecostem*, *quam vocant solemnitatem*, ex Josepho *lib.* XIV. *cap.* 24. Ubi festa dies advenit, ac in urbe passim cædes fierent, aliis *Antigoni*, aliis *Herodis* partes foventibus, *Pacorus* prætextu seditionis componendæ, partem exercitus urbi admovit, ac *Hyrcanum* in colloquium amice venientem, ac nullos dolos veritum, specie legationis ad *Barzapharnem* ducit, qui cum altero exercitu longius *Hierosolyma* substiterat. *Hyrcanus*, ubi in castra venit, in vincula conjicitur, ac *Antigonus Judæis* rex statim imponitur. *Herodes* qui in regia remanserat, *Hyrcani* captivitate intellecta, *Hierosolymis* relictis, suos secum milites cum familia ducens, *Massadam* munitissimum oppidum se recepit; eodem vero valido præsidio ac copioso commeatu instructo, quo obsidium diutius protraherent, si eo *Antigonus* cum exercitu venisset, magnis itineribus in *Arabiam* ad *Malchum* regem *Nabatæorum* pluribus sibi beneficiis obstrictum, perrexit. Verum à *Malcho* jussus regni finibus excedere, in *Ægyptum* iter intendens, venit *Rhinocoluram*, inde *Pelusium*; ubi à nautis *Alexandriam* navigaturis exclusus, à magistratu ejus urbis summo cum honore in *Ægypti* regiam deductus fuit. *Cleopatra Herodis* vicem miserata, eundem *Alexandriæ* detinere conata est; *haud tamen efficere potuit ne Romam properaret procelloso licet tempore*, *& parum tranquillis*, *ut nuntiabatur*, *rebus Italiæ.* Josephus *lib. cit. cap.* 25. *Salianus Josephum* antilogiæ reum peragit, qui cum scripsisset, capta à *Parthis* diebus festis Pentecostes *Hierosolyma*, *Herodem* celeri fuga urbe elapsum, *Alexandriam* se contulisse, hyberno tempore *Alexandria* solvisse postea affirmaverit. Verum nullus hic *Josephi* error est, sed *Saliani* pravam

vam *Rufini* interpretationem secuti. *Josephus* Græce scripsit: χειμῶνος τε ὄντος, quæ verba *Rufinus* ac *Gelenius* Latio donantes dixere: *hiberno licet tempore.* At vox χειμῶνος tum hiemem, tum maris procellam promiscue significat. Appianus *lib.* v. *pag.* 728. narrat plurimos remiges classis Augusti per hiemem interiisse, ac statim eandem classem improvisa tempestate huc illuc jactatam refert; hiemen ac procellam eadem vox χειμῶνος ibidem exprimit. Dio *lib.* XLIV. ad A. V. 706. scribit *Cæsarem* per hiemem piscatoria navicula ex *Epiro* solvisse, ac statim sæviente maris tempestate, pene submersum. Nomen autem χειμῶνος hiemen ac procellam ibidem designat. In Actis Apostolicis *cap.* 27. describitur tempestas, qua *D. Paulus*, cum in *Italiam* deduceretur, conflictatus est; illi vero Græce χειμῶνος scribitur; postea ibidem hiemare ab eadem ipsa voce dicitur παραχειμάσαι. Ex varia hujusce vocis significatione non semel *Josephi* interpretes lapsi, viros eruditos in errores traxere; quod iterum inferius proxime demonstrabo. Itaque Herodes A. V. 714. post Pentecosten, labente Junio, *Alexandriam* venit, *procelloso licet tempore* transmittens, fluctibus jactatus, ac sarcinis amissis, ægre *Rhodum* applicuit, ubi amicorum pecunia adjutus, triremi extruendæ intentus, aliquandiu ibidem degere coactus est.

Cæsar Octavianus, cum accepisset *Antonium* ex *Asia* in *Græciam* venisse, veritus ne idem inito cum *Sex. Pompejo* fœdere, bellum sibi denuntiaret, animum induxit *Fufii Caleni*, qui *Antonii* nomine *Galliam* ac *Hispaniam* tenebat, legiones suas in partes trahere. Dum cunctatur, honestam occasionem perficiendi consilii expectans, *Calenus* legatus morbo absumitur, ac *Cæsar* pro-

137 pere in *Galliam* profectus, Antonianas legiones sibi adjunxit, simulque *Galliam* ac *Hispaniam*, quæ hucusque *Antonii* legato paruerant, occupavit. *Antonius* hisce intellectis, cum *Sex. Pompejo* contra *Cæsarem* conspirans, cum classe in *Italiam* venit, ac statim *Sipuntum* cepit; inde *Brundusium* copias admovit, & cum oppidani in urbem illum admittere recusassent, obsidium terra marique inchoavit. Dio *lib.* XLVIII. & Appianus *lib.* v. *pag.* 704. *Cæsar Sex. Pompeji* amicitiam quæsiverat, ne cum duobus hostibus una simul bellum gerere cogeretur; at cum *Pompejus* nullas pacis conditiones admitteret, inquit Dio *lib.* XLVIII. ad A. V. 714. *M. Vipsanio Agrippæ bellum contra eum gerendum injunxit, ipse vero in Galliam profectus est. Qua re cognita, Pompejus, observato eo tempore, quo Apollinaribus ludis exhibendis, occupatus erat Agrippa (præturam enim tum gerens, ac præcipuus amicus Cæsaris splendide omnia agebat, ludosque inter cetera equostres biduo præbebat &c.) in Italiam transmisit, ac tandiu in ea prædas agendo commoratus est, donec Agrippa adveniret.* Etenim *Antonius* contracta societate cum *Sex. Pompejo*, auctor eidem fuerat, ut classe educta, *Italiæ* maritima infestaret, dum interim ipse in altera provinciæ parte *Brundusium* obsidio premebat. Insignem characterem, quo *Dio* tempus hujus belli civilis palam designavit, eruditissimi chronologi atque historici non observarunt; cum tamen ex eodem *Herodiani* regni initium non obscure deducatur. Scribit *Dio Sex. Pompejum* in *Italiam* transmisisse, cum *Agrippa* prætor urbanus *Romæ* ludos Apollinares ederet. Horum ludorum editio prætori Urbis incumbebat ex fatidicis Marcii carminibus, in quibus legebatur, *iis ludis faciendis præerit prætor is, qui jus populo plebique dabit summum.* Initio nulla stata anni die edebantur; at A. V. 546. *P. Licinius Varus* prætor Urbanus lege ad populum lata, jussus est cer-

A tum Apollinaribus diem statuere. *Itaque ipse primus ita vovit, fecitque ante diem tertium Nonas Quintiles.* Horum testis est Livius *lib.* XXVII. Hos vero ludos iterum datos fuisse III. Idus Quintiles patet ex veteri Kalendario, quod integrum publici juris fecit *Lambecius* V. C. ac de Republica literaria ob tot veterum monumenta & vulgata, & eruditis notis illustrata, ultra omne nostrum præconium benemeritus. Etenim tertio Non. Julii signantur ludi Apollinares; dein *IV. Idus Julii Cæsaris Natalis*; & statim: *III. Id. Ludi Apollinares.* Dio *lib* XLVII. ad A. V. 712. ait: *Ac quoniam die Cæsaris natali Apollinares ludi fie-*

B *bant, pridie ejus diei Natalitia Cæsaris peragi jusserunt.* Julius Cæsar natus est *ad quartum Idus Quintilis*, ex Macrobio *lib.* I. *Satur. cap.* 12. Ludos vero Apollinares datos fuisse IV. Idus Quintilis, patet ex Cicerone *lib.* XVI. *ad Atticum epist.* 4. ubi de Bruto ait: *Quam ille doluit de Nonis Juliis! mirifice est conturbatus; itaque sese scripturum ajebat, ut venationem etiam, quæ postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent, III. Idus Quintilis. M. Brutus* prætor Urbanus A. V. 710. quo Idibus Martii *Cæsarem* interfecerat, ludos Apollinares absens *Romæ* per *L. Antonium* edendos curavit, quorum splendorem, ac magnifi-

C centiam exaggerat *Cicero* in Philippica prima prope finem, & iterum in secunda, ac denique fusius in decima. *L. Antonius* proscripserat ludos edendos III. Nonas Julias. At moleste tulit *Brutus* Nonas à tyranni nomine *Julias* appellatas; itaque cum ludi *IV. Idus Julias* proscripti fuissent, nec ob angustias temporis id prohibere posset, curavit per literas, quas statim *Romam* misit, ut venationi, quæ postridie ludos Apollinares danda erat, dies statueretur: *III. Id. Quintilis.* Interim ex collatis testimoniis *Macrobii*, 138 *Dionis*, ac *Tullii* constat ludos Apollinares factos

D fuisse IV. Idus Julias, ac postea decretum, ut Natalitia Cæsaris eo die celebrarentur. Livius *lib.* XXXVII. ad A. V. 564. ait: *Ludis Apollinaribus ante V. Idus Quintiles, cælo sereno, interdiu obscurata lux est, cum Luna sub orbem Solis subisset.* Editores ludorum Apollinarium, quo plebis aures captarent, ludos ab ante diem III. Nonas Quintiles ad IV. Idus continuabant; immo alios insuper adjiciebant. *Brutus* postridie Apollinares venationem dedit III. Idus. *Agrippa* binis diebus equestres ludos edidit ex *Dione* laudato. Scænicos ludos datos inter Apollinares festivos scribit Cicero *lib.* II. *ad Atticum epist.* 19. & in *Philippica decima* commendans ludos Apollinares nomi-

E ne *M. Bruti* prætoris exhibitos ait: *Quanquam qui unquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quam cum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore & plausu Bruti memoriam prosequebatur.* Et statim pluribus diebus eos ludos datos prodit, hæc de Bruto dicens: *Atque hunc his ipsis ludorum diebus videbam in insula clarissimi adolescentis Luculli propinqui sui &c.* Habemus igitur ex *Dione Agrippam* prætorem A. V. 714. mense Julio dimidia fere sui parte exacto, περὶ τὰ Ἀπολλώνεια ἔχοντος *circa ludos Apollinares occupatum*, quo tempore *Sex. Pompejus Thurios* ac *Cosentiam* obsedit; *Antonius* vero *Brundusium* militari corona

F vallatum premebat. *Cæsar Octavianus* novis legatis *Galliæ* ac *Hispaniæ* impositis, in *Italiam* venit, statimque jussit *Agrippæ*, ut contra *Pompejum* copias duceret, ipse vero contra *Antonium* movit, ac prope ejusdem vallum castra metatus est. *Agrippa Sipuntum* levi negotio recepit; *Pompejus* vero à *Thuriis* repulsus, *Cosentiæ* obsidium continuabat. *Antonius* diuturnioris obsidionis impatiens, machinas dejiciendis mœnibus parabat, nec *Cæsari* ulla spes erat munitiones *Antonii*

supe-

ſuperandi. Hæc menſe Septembri contigiſſe nullus inficias ibit. Nam *Cæſar* antequam *Brunduſinum* in agrum veniret, *Canuſii per aliquot dies corpore languens* decubuerat, ex *Appiano cit. pag.* 704. Interea utriuſque partis milites moleſte ferre ducum ambitione, mutuiſque ſuſpicionibus *Italiam* civilibus armis devaſtari, colloquia de componendis mutuo fœdere imperatoribus miſcere, pacem publice loqui, ſuam in bello operam negare. Tum *L. Coccejus Cæſari* ac *Antonio* ex æquo pergratus ultro citroque ad eoſdem commeans, pacem tandem inter utrumque certis quibuſdam conditionibus conciliavit. *Antonius Ventidio* in *Aſiam* adverſus *Parthos* ire juſſo, una cum *Cæſare* in Urbem profectus eſt. Senatus autem decreverat ob initam concordiam, ut ambo ovantes, *Romam* ingrederentur. In faſtis Capitolinis legitur:

M. ANTONIVS. M. F. M. N. III. VIR. R. P. C. OVA . . . . QVOD. PACEM. CVM. IMP. CAESARE. FECIT

Annum ac diem malo chronologiæ & hiſtoriæ fato longior ætas abraſit. Annum tamen Urbis 714. colligo ex triumpho *L. Cenſorini*, qui in eiſdem tabulis poſtea recitatur.

L. MARCIVS. L. F. C. N. CENSORINVS. COS. A . . . . EX. MACEDONIA. K. IAN.

139 Ineunte A. V. 715. *Marcius Cenſorinus* eadem die Kal. Januarii, qua conſulatum capeſſivit, triumphum egit. Igitur ovatio *Antonii* anno ſuperiori contigerat; omnes enim triumphi & ovationes continuata annorum ſerie ibidem deſcribuntur. Rurſus ineunte Octobri utrumque imperatorem *Romam* ovantem intraſſe non obſcure demonſtrant res breviſſimo illo bello *Romanis* ſcriptoribus narratæ; bellum enim eruperat circa dimidium Julii, *Agrippa* ludis Apollinaribus occupato, ac *Cæſare Galliæ* ac *Hiſpaniæ* ſtatum *Romæ* procul diſponente, qui cum ex *Gallia* revertiſſet, ac contra *Antonium* legiones duceret, iiſdem, quod contra ſuum dudum imperatorem pugnare recuſarent, caſtra deferentibus, alium exercitum accire coactus fuit; dein per aliquot dies ægrotavit, antequam prope *Antonium* caſtrametaretur. Ad hæc apud *Brunduſium* geſta vix bimeſtri ſpatio una cum ſuperioribus contingere potuerunt; unde vel ineunte Octobri, uti dicebam, vel exeunte ſaltem Septembri uterque imperator ac Triumvir *Romam* ovantes rediere, ac non modo Urbem, verum etiam *Italiam* univerſam ingenti lætitia affecerunt; cum civili bello in ipſa *Italia* ſæviente, agrorum vaſtationem, urbium direptiones, ceteraque incommoda ſibi coloniæ ac municipia timerent, quam tamen ſollicitudinem pax improviſa ſuſtulerat. Hinc ejuſdem occaſione hanc inſcriptionem in agro *Caſinate* repertam, dicatam ſuſpicor, ex qua poſita opinio de inita circa exitum ſaltem Septembris pace, probabili conjectura firmatur.

M. PAPIVS. M. F. L. MATRIVS. L. F
DVO. VIRI. I. D
SIGNVM. CONCORDIAE. EX. S. C. RESTITVENDVM
COERAVERVNT. EIDEMQ. DEDICARVNT
ET. BASIM. GRADVM. ARAM. SVA. PECVNIA
FACIVNDA. COER. EIDEMQVE. PROBAVER
AD. III. EID. OCT. CN. DOMIT. C. ASINIO. COS

Dum hæc in *Italia* geruntur, *Herodes* inſtructa apud *Rhodum* trireme, vela faciens, *Brunduſium appulit*; *inde Romam profectus* ad *Antonium*, teſte Joſepho *lib.* XIV. *cap.* 25. eidem narravit occupatam *Parthorum* auxiliis ab *Antigono Palæſtinam*, dejectum regno *Hyrcanum*, ac turpiter inter vincula mutilatum, ſe tamen διὰ χειμῶνος, (recte hic interpres, *per procellas*) ad ipſum navigaſſe, à quo afflictæ, atque tum ab hoſte obſeſſæ familiæ meliora fata ſperaret. *Antonius* amici vicem dolens, ſimulque indignatus *Antigonum Parthorum* copiis inſtructum, *Judæam* invaſiſſe, re cum collega Triumviro communicata, communi conſilio decreverunt *Herodem Judæorum* regem per Senatum deſignare. Itaque convocatis Patribus, regnum *Palæſtinæ Herodi* S. C. delatum eſt. Joſephus *cap.* 26. ubi addit: *Antonius & Cæſar medium habentes exiverunt, Conſulibus ceteriſque magiſtratibus deducentibus, aſcenderuntque in Capitolium ſacra ibi facturi &c.* Atque hoc pacto ille regium faſtigium adeptus eſt Olympiade CLXXXV. V. C. 714. *Cn. Domitio Calvino* iterum *C. Aſinio Pollione* Coſſ. Ex chronologia validis ratiociniis ſtabilita, palam mihi colligitur, *Herodem* labente Octobri regnum à *Romanis* accepiſſe. Hinc patet pleroſque inſignes ſcriptores 140
in aſſignandis initiis regni *Herodiani*, eſſe deceptos. Nam Montacutius in *Apparatu* V. *num.* 10. annum Urbis 717. menſe Junio quartum regni *Herodis* vocat. Keplerus *cap.* 8. *de Natali Chriſti* ait *Antonium* ac *Cæſarem* circa æquinoctium vernum *Romam* veniſſe, ac *Herodem* regem factum primo quadrante anni VI. Juliani, cum æſtate ſequenti expectaretur Olympias 185. Idem tradit *Calviſius* in *Iſagoge Chronol. cap.* 44. ſcribens eundem *adulto vere* regnum obtinuiſſe. *Uſſerius* inito *Auguſto* regem creatum putat, dum anno 38. ante vulgarem epocham ſcribit *Herodem* anno tertio ineunte, poſtquam *Romæ* declaratus fuerat Rex, *Hieroſolymam* obſediſſe; ac poſtea ſcribit urbem occupaſſe ultima die ejus anni, obſidionis menſe quinto. Nullus horum in *Dione* notavit circa medium Julii, cum ab *Agrippa* prætore urbano ludi Apollinares *Romæ* ederentur, primum civilis belli inter *Antonium* ac *Cæſarem* turbinem detonuiſſe, *Pompejo Magni* filio, auctore *Antonio* hoſtili claſſe *Italiæ* maritima infeſtante. *Joſephus* etiam minus recte initium regni *Herodis* poſuit Olympiade centeſima octogeſima quarta; nam hæc circa Solſtitium ejus anni V. 714. deſierat, ac inita erat Olympias 185. cum *Herodes* regnum accepit. Si tamen *Joſephus* Olympiadas ab Octobri inchoavit, quod *Syris* in uſu fuiſſe quidam ſentiunt, in exitu Olympiadis 184. *Herodes* regia poteſtate ab Senatu ornatus fuit. *Torniellus* extra veram chronologiam abiit ſcribens ad A. Mundi 4014. num. 4. *Herodem* prope finem A. V. 714. qui terminari ſolebat die 25. Aprilis regiam dignitatem fuiſſe conſecutum. At eo anno erant conſules *L. Marcius Cenſorinus*, ac *C. Calviſius Sabinus*; *Joſephus* vero ad ſuperioris anni conſules initia *Herodiani* regni rejicit. Præterea certum eſt *Antonium* ante hiemem A. V. 716. *Roma* digreſſum, *Athenis* hiemaſſe, nec unquam poſtea *Romam* rediiſſe. At *Antonius Romæ* degens, *Herodi* præſenti regnum deferendum curavit. *Joſepho* ſuffragatur Appianus *lib.* v. *bel. civ. pag.* 715. ubi cum dixiſſet *Idumæorum Samaritarumque Herodem* regem ab *Antonio* conſtitutum, ſtatim addit: *His diſpoſitis, hibernavit Athenis cum Octavia, ſicut ante Alexandriæ cum Cleopatra.* Igitur perperam ſcribit num. 5. *Verno tempore anni primi Olympiadis* 185. *Herodes factus eſt rex*; nam id temporis *Antonius* erat *Athenis*, ac deſinente tantum vere, inde diſceſſit, ut mox oſtendam. Sed peſſime loquitur num. 6. *Quare neque ſupponi neque affirmari ullo modo poteſt Calvini & Pollionis conſulatum partem anni quarti Olympiadis* 184. *& partem anni ſequentis obtinuiſſe, ſed tantummodo*

quod

A *quod ipſi tunc conſules erant, quando Herodes declaratus eſt rex, videlicet ſub finem anni Olympiadis 185. qui annus pene totus concurrebat cum A. V.* 714. Præmiſerat vero non eſſe certum quanto tempore *Calvinus* ac *Pollio* fuerint conſules, cum Triumviri conſulatus tempora magiſtratibus pro arbitrio definire conſueverint. Verum ex *Dione* ac vetuſtis inſcriptionibus *Tornielli* dicta refelluntur. Dio *lib.* XLVIII. circa Decembrem A. V. 714. ait: *Interea temporis, etſi jam in exitu erat annus, abrogato Prætoribus & Conſulibus magiſtratu, alios iis ſuffecerunt; nihil curantes quod ii paucos dies eſſent cum ea dignitate futuri. Fuit inter* B *eos qui tum conſules facti ſunt L. Cornelius Balbus Gadibus natus &c.* Lapis vero Colotianus tum ordinarios conſules *Calvinum* ac *Pollionem*, tum ſuffectos ita deſignat apud Gruterum *pag.* 298.

CN. DOMITIVS M. F
141 C. ASINIVS. CN. F
SVF. L. CORNELIVS. L. F. SVF. P.
CANIDIVS. P. F

Habemus *P. Canidium* alterum conſulem ſuffectum, quem *Dionis* hiſtoria non nominat. Quamvis vero Triumviri tempus conſulatus pro arbitrio diſponerent, numquam tamen fecere, ut prioris anni conſules ultra ſequentes Kalendas Ja- C nuarias magiſtratum continuarent. Hinc in faſtis Capitolinis ipſis Kal. Januariis anni inſequentis V. C. 715. *L. Marcius Cenſorinus* conſul dicitur triumphaſſe, ut ſuperius oſtenſum eſt. Porro *Calvini* & *Pollionis* conſulatus continet partem anni quarti *Olympiadis* 184. & à ſolſtitio æſtivo uſque ad ſuffectos conſules *Balbum* ac *Canidium* initium Olympiadis 185. uti recte dicebat *Baronius*, quem *Torniellus* ſatis infeliciter ibidem impugnat. Hactenus de aliorum anachroniſmis in aſſignando initio regni *Herodiani*. Nullus enim hucuſque characterem chronologicum, quem ludi Apollinares *Agrippæ* prætori ſuppeditant, ob- D ſervavit, quo tamen à me primum, abſit verbo invidia, deſignato, regni *Herodis* initium circa Octobrem contigiſſe convincitur.

Herodes ſeptimo die poſtquam *Romam* fugitivus advenerat, ne ſomniata quidem ſibi, quod celeritatem attinet, felicitate, Rex inde diſcedens, proſpera navigatione uſus, *Ptolomaidem* appulit, ac ſibi noto dudum milite ſtatim collecto, amicis etiam operam atque opes conferentibus, per *Galilæam* ad matrem, uxorem, reliquamque familiam, quæ ab *Antigono* apud *Maſſadam* longiori obſidio premebatur, liberandam properavit. Interea *Ventidius* ab *Antonio* poſt E initam cum *Cæſare* apud *Brunduſium* concordiam, in *Aſiam* miſſus, in *Syriam* advenerat, cui *Antonius*, literas deferente *Dellio*, injunxit, ut *Herodem* regem ab Senatu declaratum, ejecto *Antigono*, in *Judæorum* regnum deduceret. Is quod adverſus *Labienum* ac *Parthos* expeditionem parabat, *Popedium Silonem* cum copiis in *Palæſtinam* miſit, jubens ut agmina cum *Herodianis* conjungeret. *Herodes Maſſada* obſidione liberata, auxiliaribus *Romanorum* copiis aucto exercitu, *Hieroſolymam* recta contendit, regiam urbem imparato hoſti erepturus. Verum ne obſidionem inci- F peret, *Silonis* milites fecere, *cum & pecuniam in alimenta flagitarent, abducique ſe in hiberna ad commodiora loca poſtularent.* Quare caſtra movens, *Hierichuntem* ab incolis deſertam cepit, ac *Romanis* in prædam conceſſit. Hæc Joſephus *lib.* XIV. *cap.* 27. addens: *Rex vero relicto in ea præſidio reverſus eſt, & Romanum exercitum hibernatum in recens deditas regiones dimiſit. Antonius* vero ac *Cæſar*, cum Urbs fame premeretur, *Sex. Pompejo* numeroſa claſſe impediente, ne commeatus *Romam* adveherentur, populi *Romani* conviciis coacti, pacem cum eodem *Pompejo* fecerunt, qui in colloquium cum Triumviris venerat. Conditiones recitant Dio *lib.* XLVIII. & Appianus *lib.* V. *pag.* 713. *Sextus* in *Siciliam* reverſus eſt; *Antonius* vero una cum Cæſare terreſtri itinere in urbem rediit, ac paulo poſt ex Italia diſcedens, *hibernavit Athenis cum Octavia, ſicut ante* (anno ſuperiori) *Alexandriæ cum Cleopatra*, uti ſcribit Appianus cit. *pag.* 716. Habemus igitur primam hiemem, poſtquam *Herodes* à *Romanis* regnum obtinuit. Plutarchus in *Antonio*: *Mandata*, inquit, *Cæſari rerum ſuarum cura, ipſe ex Italia* 142
migravit, Octavia uxore, quæ jam filiolam pepererat, uſque in Græciam comitante. Ibi cum Athenis hiemaret, afferuntur lætiſſimi nuntii, Ventidium profligatis Parthorum copiis, Labienum & Pharnapatem bellicoſiſſimum Orodis regis Ducem occidiſſe. Antonius Octaviam Cæſaris Octaviani ſororem, pace apud *Brunduſium* facta, uxorem duxerat ex *Marcello* nuper defuncto viro *prægnantem*, ex Dione *lib.* XLVIII. quæ conſulto adnotata volui, ne cum circa initia Octobris, vel exitum ſaltem Septembris compoſitam inter Triumviros pacem adſtruxerim, eamque nuptiis *Octaviæ* firmatam, per hiemem filiolam *Octaviæ* natam legens apud *Plutarchum*, ex *Antonio* ortam putaret, & inde initum matrimonium aliquot ante Octobrem menſibus arbitraretur. Ex laudatis tamen *Plutarchi* verbis infero *Ventidium*, miſſo cum auxiliaribus copiis in Judæam *Silone*, circa exitum autumni ſignis cum hoſte collatis, *Parthos* ac *Labienum* ſuperaſſe, cum victoriæ nuntium *Antonius Athenis* hibernans acceperit.

Annum V. 715. Julianum VII. *L. Marcius Cenſorinus* ac *C. Calviſius* conſules aperuere, ipſas vero Kalendas Januarias *Cenſorinus* non conſulatu tantum, verum etiam triumpho illuſtravit. *Antonius* vero *Athenis* in alterum mutatus, relicto imperatorio cultu ac *Romana* toga, more Græcorum palliatus, abſque inſigniis Triumviratus, duobus amicis, totidemque famulis comitatus, *Athenienſium* profeſſorum ſcholas frequentabat. Bacchi ſibi nomen impoſuit, ac deſponſata ſibi ab *Athenienſibus* Minerva, nuptias cum eo celebrandas juſſit, ut earundem conciliatores dotis nomine quadragies ſeſtertium, hoc eſt, centum millia ſcutatorum ſolverent. Scribit vero Appianus *pag.* 716. *deſinente vero hieme* (λήγοντος δὲ τοῦ χειμῶνος) *tanquam alius factus ad priſtinum cultum rediit, perſonamque mutavit; rurſumque circa fores obverſabantur lictores, duces, & ſatellites, omnia ad terrorem compoſita.* Interea *Pacorus Orodis Parthorum* regis filius, ut acceptam anno ſuperiori à *Romanis* cladem ulciſceretur, copiis ex hibernis eductis, contra *Ventidium* iter intenderat. Hæc ubi *Ventidius* accepit, non levi metu perculſus eſt, cum neque urbes eſſent adhuc in *Romanorum* amicitia confirmatæ, *& exercitus in hibernis etiamnum diſperſi*, uti ſcribit Dio *lib.* XLIX. Quare ut properanti *Pacoro* moram injiceret, ac tempus colligendis copiis nanciſceretur, hac fraude uſum tradunt *Dio* laudatus ac Frontinus *lib.* I. *de ſtratag. cap.* I. *Chauno* cuipiam regulo, quem occulte *Parthis* ſtudere noverat, quamvis ſe *Romanorum* amicum ſimularet, inter familiaria colloquia ſignificavit vereri ſe, ne barbari omiſſo breviori tranſitu *Euphratis* prope *Zeugmam*, ubi colles *Romanis* legionibus ad *Parthorum* numeroſiorem equitatum de ſuperiori loco propulſandum, percommodi ſurgebant, inferius flumen, injectis pontibus, tranſirent, ubi lata planicies ad equeſtrem pugnam commodior prætendebatur, in qua legiones *Romanæ* tot millium cataphractorum equitum impetum ſuſtinere non poterant. *Chaunus* per ſecretos nuntios rem *Par-*

A *this* significavit, qui longiori circuitu ad *Euphratem* descendentes, multum temporis consumpserunt. Auctor est *Frontinus Parthos* quadraginta amplius dies construendis pontibus impendisse; ibi enim *Euphrates* latissimo alveo fluebat. Hac igitur arte *Ventidius* parte exercitus, qui in *Cappadocia* ultra *Taurum* hiemaverat, ceteris copiis adjuncta, motisque castris, in Cyrrhesticos campos perrexit, ac *Parthos* fluvium transire passus est, quo timoris opinionem illis injiceret. Signis
143 postea collatis, iterumque metu simulato, jussit legionarios quasi hostilium sagittarum nimbis confixos procumbere, ac in hostem victoriæ opinione securum, ac spe prædæ laxatis ordinibus
B irruentem, insurgere. Ita consilio primum ducis, dein militum manu victi, ac fugati *Parthi*, toto inter *Orontem* atque *Euphratem* spatio lata strage ceciderunt, viginti millibus una cum *Pacoro* in acie desideratis. Dio *lib.* XLIX. *Videbatur*, inquit, *Crassi calamitatem Pacorus abunde compensasse, præsertim cum eadem anni die utraque res evenisset.* Idem testantur Latini scriptores *Sex. Rufus* in Breviario, ac Eutropius *lib.* VII. At *M. Crassus* VI. Idus Junii à *Parthis* cæsus fuit ex Ovidio *lib.* VI. *fastorum* die octava Junii; ibi enim descriptis solemniis *Vestæ*, quæ ea die celebrabantur, ait:

C *Scilicet interdum miscentur tristia lætis:*
Nec populum toto pectore festa juvant.
Crassus ad Euphratem aquilas, natumque, suosque
Perdidit; & leto est ultimus ipse datus.

Hoc autem anno 715. ab V. C. insignem hanc *P. Ventidii* victoriam contigisse colligo ex *Plutarcho*, qui cum narrasset quæ *Antonius Athenis* egerat, ait: *Inde ad bellum proficiscens, sertum excerpit è sacra oliva, & ex clepsydra vas aquæ plenum secundum quoddam oraculum secum tulit. Interea Pacorum Regis filium una cum magnis Parthorum copiis in Syriam irrumpentem, Ventidius in Cyrrhestica delevit. Torniellus* hanc *Parthorum* cladem recenset anno V.
D 716. *Claudio Pulchro* & *Norbano Flacco* Coss. *Dio* quidem, ne *Parthicis* rebus *Italicas* misceret, *lib.* XLIX. cum recitasset necem *Sex. Pompeji*, quæ contigit A. V. 719. ineunte, orditur bellum à *Ventidio* contra *Parthos* gestum. Verum illud prœlium ipsius *Dionis* testimonio incidisse in annum Urbis 715. aperte monstratur. Nam ait statim ab *Antonio Ventidium* præfectura privatum, neque tunc, neque deinceps illum ulla re ejusdem opera usum fuisse. *Cajus autem Sosius*, inquit, *Syriæ & Ciliciæ ab Antonio præpositus*, Aradios expugnavit, ac *Hierosolymam* una cum *Antigono* rege cepit;
E tempus vero designans, ait: *Id factum Claudio & Norbano consulibus.* Quare cum hi magistratum gesserint A. V. 716. eo anno *Sosius* erat legatus *Antonii* in *Syria*; anno vero superiori 715. *Ventidius* eandem *Syriam* administrabat, quo etiam anno *Parthos* insigni clade profligavit. *Ventidius Parthis* devictis, eaque victoria *Syriæ* urbibus in *Romanorum* amicitia confirmatis, legiones in *Commagenam* duxit, ac *Antiochum* ejus regionis Regem *Samosatis* obsedit. Cum vero *Antiochus* mille se talenta daturum, ac jussa prompte facturum polliceretur, jussus est à *Ventidio* legatos ad *Antonium* mittere; *nam is jam prope aderat, nec per-*
F *mittebat Ventidium rem cum obsessis transigere, ut saltem hoc unum suum, & non Ventidii factum videretur.* Plutarchus in *Antonio.*

Redeo ad *Herodem*, cujus res *Romanis* scriptoribus omissas, *Josephus* descripsit, sed quæ plurimum lucis, quod chronologiam attinet, ex *Romanorum* gestis recipiunt. Scribit *lib.* XIV. *cap.* 27. *Eodem tempore Antonius morabatur Athenis. In Syria vero Ventidius Silonem accersens contra Parthos, jussit primum Herodi navare operam, deinde ad proprium bellum excire provinciales auxiliarios.* *Silo* tamen cum iis copiis, quas in vicinia collegerat, *Ventidii* de summa rei cum *Parthis* dimicaturi, castra secutus est. *Herodes Romano* milite destitutus, contra latrones, qui locorum fiducia freti, provinciam cædibus ac rapinis infesta- 144
bant, profectus est. Legatur *Josephus*, qui statim in eodem *cap.* 27. addit: *Interea cæso in pugna Pacoro, & Parthis profligatis, Ventidius Herodi in auxilium mittit Machæram cum duabus legionibus & mille equitibus, jubente hoc Antonio.* Cum vero *Machæra* dolorum *Antigoni* ignarus, bellum suo ipsius arbitrio administrare vellet, & *Herodis* consilia admittere recusaret, hic *properavit ad Antonium oppugnantem Samosatam sitam ad Euphratem fluvium ducens auxiliares tam equites quam pedites.* Idem ibidem. Scribit vero Plutarchus *de Samosatenis: Ob desperationem in audaciam versi, diu Antonium oppugnationi intentum tenuere.* Ita obsidium in adultam æstatem protractum est. Sequitur *Josephus: Antiocho autem paulo post urbem dedente, & hoc pacto finito bello, Sosio provinciam Antonius cum exercitu tradidit: cap. eodem* 27. *Herodes* summo cum honore ab *Antonio* dimissus, qui advenientem etiam pari comitate exceperat, apud *Daphnem Antiochiæ* intellecta nece fratris *Josephi*, acceptis ab *Antonio* duabus legionibus, quædam oppida vi cepit ac diripuit; dein cum *Pappo Antigoni* duce signa contulit, atque hostes ad internecionem cæcidit; eodemque victoriæ impetu ad expugnandam *Hierosolymam* exercitum duxisset; εἰ μὴ χειμὼν ἐπέσχε βαθὺς, inquit *Josephus*; hoc est: *nisi eum hiems aspera probibuisset.* Interpres vertit: *nisi repente valida tempestas irruisset.* Recte tamen *lib.* 1. *belli Jud. cap.* 13. ubi eadem historia repetitur, hæc Græca *Josephi* verba: εἰ μὴ χειμῶνι διεκωλύθη σφοδροτέρῳ, interpretatur: *nisi vehementi hieme prohibitus fuisset:* Post tredecim vero versus scribit: λήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, &c. Latine reddit interpres: *Post hæc ubi tempestas desævit, moto inde exercitu, venit Hierosolymam, & castra prope urbem metatus est, anno tertio postquam Romæ rex declaratus fuerat.* Hic quoque ambigua vox χειμὼν interpretem in errorem induxit. At in *libro* 1. *belli cit.* ubi eadem narrans ait: λωφήξαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, optime legit: *Ubi autem rigor hiemis cessit.* Equidem hiemem instasse rerum eo anno gestarum series evincit. Mense Junio *Ventidius* cum *Pacoro* conflixit, cum *Antonius Athenis* in *Asiam* transmissurus esset, qui mense Julio in castra apud *Samosatam* venit. Obsidium vero diu perdurasse auctor est *Plutarchus*; etenim cives obstinata defensione eo rem adduxere, ut *Antonius* oppugnatione omissa, trecentis dumtaxat talentis turpiter acceptis, ab obsidione desisteret. Igitur usque in autumnum obsidium protractum fuit. Cum vero *Herodes*, deditis *Samosatis*, *Antonium Antiochiam* usque prosecutus, binis ab eodem legionibus acceptis, in *Palæstinam* venerit, ac quinque oppida haud magni momenti, ac proinde *Josepho* nequidem nominata, cepisset, inito cum *Pappo* certamine, superior evasit. Harum rerum series exitum *Autumni* indicat, ac propterea vox χειμὼν apud *Josephum* non subitam aeris procellam, sed hiemem instantem designat. Ex his intelligimus bis hiemem contigisse ab accepto regno ab *Herode* ad obsidium *Hierosolymæ*, quod statim post alteram hiemem exactam, Josephus *cap.* 28. fuse describit. Cum autem constet *Herodem* per autumnum A. V. 714. regem *Romæ* declaratum fuisse, evidenter ipsius *Josephi* testimonio A. V. 716. *Hierosolyma* ab *Herode* & *Sosio* obsessa est. Ceterum idem historicus obsidionem celeberrimæ Urbis narrans, ait Herodem *ubi hiemis rigor cessit*, castra prope *Hierosolymam* metatum, quæ mox propius admo-

movit, urbem qua maxime parte oppugnationi obnoxia erat, expugnaturus. Interim dum
145 aggeres, ac turres exstruuntur, in *Samariam* divertit, ducturus in uxorem *Mariamnem Aristobuli* regis neptem, celebratisque nuptiis, in castra reversus est. *Sosius* etiam *Antonii* in *Syria* legatus cum undecim legionibus ac sex millibus equitum per *Phœniciam* iter faciens, *Herodis* exercitui se junxit. Intus certatim *Judæi* resistebant, *templum Domini* jactantes, ac populo prospera ominantes. Interim tres aggeres operariorum frequentia absoluti erant, *æstas enim erat, & opus fervebat, nulla interturbatum aëris intemperie.* Machinis vero admotis muri quati cœperunt, obsessi nova intus mœnia exstruebant, quibus pariter expugnatis, *Romani* in urbem irruperunt. Annum ac diem captæ urbis *Josephus* describens ait: *Ea clades Hierosolymorum incidit in consulatum M. Agrippæ & Canidii Galli, Olympiade CLXXXV. mense tertio, in Jejunii solemnitate: tanquam recurrente in idem temporis momentum illata Judæis à Pompejo calamitate post annos viginti septem.* In fine *lib.* XIV. *M. Agrippa* & *Caninius Gallus* consulatu functi sunt A. V. 717. *Dio* vero in superioris anni 716. consules *Hierosolymæ* expugnationem retrahit *lib.* XLIX. scribens: *Id factum Claudio & Norbano Consulibus. Anno insequenti nihil memoratu dignum à Romanis in Syria actum est. Nam Antonius in Italiam eundo, ac inde revertendo, totum annum exegit. Sosius Antonii, non suam gloriam aucturus, metu invidiæ iræque ejus, ita id tempus consumpsit, ut non quomodo re aliqua egregie gesta Antonium offenderet, sed quomodo otiatus ejus gratiam iniret, cogitaverit.* Petavius *lib.* x. *doct. temp. cap.* 66. putat apud Dionem *in consulatu errorem esse*, ac scribendos *Agrippam* & *Canidium.* Errat vir eruditus; nam *Dio* addit, *anno insequenti nihil memoratu dignum in Syria gestum*, quod eum annum inutili navigatione in *Italiam Antonius* exegit. At admissa correctione *Petavii*, nempe posito consulatu *Agrippæ* ac *Caninii* V. C. 717. annus insequens erit ejusdem urbis 718. quo anno *Antonius* bellum *Parthis* inferens, periculosam expeditionem suscepit, quam in eadem pagina *Dio* narrare incipit. Præterea A. V. 718. non *Sosius*, sed *L. Munatius Plancus* erat legatus *Antonii* in *Syria*, ex Appiano *lib.* v. *bel. civ. pag.* 753. At *Dio* post recitatos consules *Claudium* ac *Norbanum*, statim addit *Sosium* anno insequenti otiosum legatum *Antonii* in *Syria* egisse, cujus etiam facti causas adducit. Igitur *Dio* nulla indiget correctione, ac plane constat ejus chronologia de expugnatis à *Sosio Hierosolymis Claudio* & *Norbano* Coss. A. V. 716. qui cum ex incorruptis *Romanorum* monumentis atque annalibus scripta concinnarit, rectam ubique chronologiam eundem secutum videmus. Quare integram eidem fidem quod annum captæ *Hierosolymæ* commodemus necesse est. *Josephi* vero metachronismum aliosque errores ostendam. Nam scribit urbem expugnatam in consulatu *M. Agrippæ* & *Canidii Galli. Canidia* gens *Romæ* à *Caninia* erat diversa, ac recte Dione in indice *lib.* XLVIII. collega *Agrippæ* dicitur *L. Caninius L. F. Gallus*; etenim *Gallus* erat cognomen gentis *Caniniæ. Valerius Maximus Caninium Gallum C. Antonii* generum laudat *lib.* XLVIII. *cap.* 2. Ciceroni *lib.* II. *fam. epist.* 8. memoratur *Caninius Gallus.* Doctissimus idemque amicus noster Patinus *in notis nummariis ad caput* 21. Suetonii *de vita Augusti* numisma producit cum epigraphe L. CANINIUS GALLUS IIIVIR. Præterea peccat *Josephus*, uti eruditis antea adnotatum est, in annis supputandis à captis *Hierosolymis* à *Pompejo*, usque ad eandem urbem iterum à *Sosio* expugnatam, scribens eosdem fuisse viginti septem
completos. *Pompejus Hierosolymam* in potestatem 146
P. R. redegit *C. Antonio* ac *Tullio Cicerone* Coss. ex eodem Josepho *lib.* XIV. *cap.* 8. & Dione *lib.* XXXVII. nempe A. V. 691. Si vero dicatur eadem rursus capta *M. Agrippa* & *Caninio Gallo* Coss. A. V. 717. anni tantum sex supra viginti inter utramque expugnationem numerantur. Sed in anno *Josephum* errasse mihi pariter compertum est. Nam ex ipsius scriptis *Herodi* ab accepto regno à *Romanis* A. V. 714. ad captam *Hierosolymam*, una tantum & altera hiems exacta colligitur, quod miror neminem hucusque observasse. Igitur anno Urbis 716. *Herodes Hierosolymam* armis occupavit. Rursus monstratum est *Herodem* A. V. 715. *Samosatis* in *Palæstinam* reversum, quinque parva oppida nullo negotio occupasse, ac signis cum *Pappo Antigoni* duce collatis, insignem victoriam reportasse. Quæ autem A. V. 716. gessit? *Josephus* post illam pugnam scribit prohibitum Herodem *hiemis asperitate*, ne *Hierosolymam* obsideret, quam demum corona militari vallavit, expugnavitque *M. Agrippa* & *L. Caninio* Coss. si *Josepho* fides præstatur; ac proinde toto A. V. 716. *Herodes* positis armis, ansatus domi sedit, ac *Sosius* cum XI. legionibus otiosus in *Syria* fuit; cum tamen *Dio* scribat altero A. 717. ob memoratas causas, *Sosium* otio indulsisse. Hactenus mihi videor ex scriptoribus *Romanis* ac ex ipsius *Josephi* scriptis, hujus auctoris metachronismum de captis ab *Herode Hierosolymis* demonstrasse. Existimo annum Sabbaticum *Josepho* errandi occasionem dedisse; siquidem initio *lib.* XV. describens rapinas, quas paulo post captam urbem, *Herodes* faciebat, ac annonæ caritatem, qua cives vexabantur, ait: *Agri inculti manebant propter tempus anni Sabbatici, quo nobis non est fas serere.* Annus Sabbaticus inchoatus fuit A. V. 716. mense *Thisri*, qui Septembris parti respondet: exiit vero anno evoluto V. C. 717. *M. Agrippa* & *Caninio Gallo* Coss. ut ex perpetua annorum Sabbaticorum observatione eruditi chronologi tradiderunt. *Josephus* annum captæ urbis illum putavit, quo annus Sabbaticus exibat, cum reapse fuerit A. V. 716. quo paulo post urbem expugnatam, Sabbaticus inchoatus est. Ita etiam scripsit Herodem *anno tertio postquam Romæ declaratus fuerat Rex*, castro prope *Hierosolymam* metatum, cum *altero anno* scribere debuisset.

Ex hac chronologia qua initia *Herodis* regni à *Romanis* accepti, atque annum redactæ ab eodem suam in potestatem *Hierosolymæ*, capto, ac paulo post occiso *Antigono* Rege, in bono lumine collocavi, ad exitum regni ejusdem transeundum est. Josephus *lib.* I. *de bello Jud. cap.* ultimo scribit illum decessisse, annos quidem *quatuor ac triginta ab interfecto Antigono, regno potitum*; *triginta vero & septem, postquam Rex à Romanis designatus est.* Illum vero obiisse circa festum Paschatis ex ejusdem scriptoris narratione colligitur. Regnum obtinuit A. V. 714. mense Octobri; *Antigonus* vero juxta *Josephi* opinionem A. V. 717. occisus fuit. Igitur A. V. 751. à palilibus annum agebat prope Pascha regni à *Romanis* accepti XXXVII. à morte autem *Antigoni* XXXIV. Hæc autem firmantur chronologia etiam ejusdem successorum. Mortuo *Herode*, ejusdem filii *Romam* ad *Augustum* transmiserunt de successione in paternum regnum secum invicem litigantes. *Augustus Archelaum*, *Herodem Antipam*, ac *Philippum*, tres in partes paterno regno diviso, Dynastas instituit. Mortem *Philippi* narrat postea Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 6. scribens illum è vita migrasse anno imperii *Tiberii* vicesimo, cum ipse præfuisset *triginta septem annis Trachonitidi*, & *Gaulonitidi*, ac *Ba-*

tanea. Anno Urbis 787. die 19. Augusti, *Ti-*
147 *berius* annum imperii vicesimum explebat. *Philippus* vero ante duos fere menses annum regni trigesimum septimum inchoaverat. Idem Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 3. narrat *Philippum Bethsaidæ* vicum splendidis ædificiis in speciem urbis exornasse, *quam*, inquit, *Juliæ Cæsaris filiæ cognominem esse voluit*. At *Julia* ab *Augusto* patre A. V. 752. in exilium deportata, nequaquam eos honores à *Judæo* Tetrarcha tulisset. Hinc A. V. 751. *Philippus*, mortuo *Herode* patre, parti regni paterni imperabat. Hæc dudum *Keplerus* adnotaverat in libro de Natali Christi. Neque reponi potest eo loci *Liviam* nomine *Juliæ* venire, quæ testamento *Augusti* in filiam ac familiam *Juliam* adoptata fuit, de eadem Vellejo *lib.* II. scribente: *quam postea conjugem Augusti vidimus: quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam*; unde & *Josepho*, etiam cum viveret *Augustus*, *Julia* nominatur. Hæc, inquam, dici nequeunt; nam ibidem *Josephus* ait *Herodem Philippi* fratrem, urbem etiam *Juliada ab uxore Imperatoris* appellasse: *Liviam* uxorem *Augusti* à *Julia* ejusdem filia paucos intra versus manifeste distinguens. Annus idem obitus *Herodis* ab annis regni *Archelai* ejus filii rursus ostenditur. Josephus *lib.* II. *belli Jud. cap.* 6. de eodem ait: *Nono principatus sui anno*, *legatis contra se ab utrisque ad Cæsarem missis*, *ipse quidem in exilium pellitur Viennam Galliæ civitatem*. Ibi etiam *Archelai* somnium narrat, nempe visas illi fuisse per quietem *novem spicas plenas & maximas à bobus comedi*; atque *Simonem Essenum* hanc somnio interpretationem dedisse: Regnaturum quidem illum esse tot annos, quot significasset numerus aristarum. Et statim: *Hisque auditis*, *Archelaus quinque diebus post ad causam dicendam est evocatus*. Dio vero *lib.* LV. ad consulatum *Manii Æmilii Lepidi* & *L. Arruncii* V. C. 759. ait: *Herodes Palæstinus à fratribus accusatus*, *trans alpes est relegatus*, *ac pars ejus ditionis in publicum redacta*. Anno V. C. 751. à palilibus, ante Pascha mortuo *Herode Archelaus* succedit, novies spicæ maturarunt ab eodem anno ad A. V. 759. Igitur *Archelaus* reapse patri demortuo successit A. V. 751. ac nono anno suæ Ethnarchiæ currente, regno exeunte Autumno privatus, *Viennam* in exilium deportatus fuit. *Baronius* ad annum Christi decimum sextum, *Augusti* imperantis 57. V. C. 767. scribit eo anno *Archelaum Viennam* relegatum fuisse; *Dioni* vero *Josephum* imposuisse, à quo *res Judæorum creditur mutuatus*. Hæc certe admitti non possunt. Nam Josephus *lib.* XVIII. *antiq. cap.* 1. scribit, ditione *Archelai* in fiscum redacta, ac *Syriæ* legato subjecta, missum Equitem *Romanum*, qui ibidem *Cæsaris* procuratorem ageret; ac primum quidem advenisse *Coponium*, qui successorem postea excepit *M. Ambivium*, quo abeunte ex provincia, *Rufus* in eandem missus fuit; eoque *Judæam* regente, *Augustum* imperandi ac vivendi finem fecisse. *Augustus* obiit memorato anno Urbis 767. die 19. Augusti; quare si eodem anno *Archelai* ditio *Romanis* provinciis addita, à *Cæsare* rectores accepit, tres Procuratores intra semestre spatium sibi succedentes ante diem 19. Augusti accepisse. Nec *Dio* ea quæ de *Archelao* relegato scripsit, à *Judæo* historico mutuatus est; non enim *Archelaum* ibidem perperam *Herodem* nominasset, si *Josephi* codicem exscripsisset. Ex *Romanis* Augusteæ ætatis scriptoribus, qui injuria temporum intercidere, illa exscripsit, quorum plerique uti *Livius* ac *Tacitus* per consules rerum *Romanarum* monumenta digesserunt, iidemque semper consueverunt redacta in provincias regna commemorare. *Ricciolius tom.* 1. *Chronol. lib.* VI. *cap.* 14. *num.* 7. scribit *Archelaum* relegatum anno Juliano 57. V. C. 765. quo anno *Coponius* Ju- 148
deæ procurator erat, cui anno insequenti successit *Ambivius*, ac deinde A. V. 767. *Annius Rufus*, quo *Judæam* gubernante, *Augustus* decessit, additque: *Erravit igitur Dio aut qui ejus lacunam supplevit*, *relegationem Archelai annis quinque*, *aut sex anticipans*. At Dio lib. LV. ad A. V. 759. scribit provincias populo singulis bienniis rectores accepisse, *cum alioquin Cæsaris provincias iidem multos per annos soliti essent regere*. Unde igitur annua *Judeæ* procuratorum administratio homini fingitur? Sane sub *Tiberio* Gratus XI annos, *Pilatus* vero decem Judæam gubernarunt. Eidem etiam somniatur eo loci apud *Dionem* lacuna; nihil enim ibidem deest; & ubi ab A. 757. latior lacuna emersit, nullus hucusque eandem implevit; quamvis quædam in excerptis *Valesianis*, & exscriptis à *Zonara* suppleantur. Monstro propius est quod subjicit *Ricciolius num.* 8. ubi arguit *Dionem* falsitatis, quod res diversis annis gestas recitet ad consulatum *Antistii Veteris* ac *Lælii Balbi*. Nam ibidem decem annorum historia intercidit, quam lacunam dudum viri eruditi observarunt, quos inter Baronius in apparatu *num.* 95. quod evidenter patet ex laudatis excerptis, ac ex legat. 39. à *Fulvio Ursino* edita, ibi enim quædam ex *Dionis* libris referuntur, quæ tamen in ejusdem modo historia desiderantur, in qua consulibus *Antistio* ac *Balbo* succedunt *Cornelius Cinna* ac *Valerius Messalla* Coss. A. V. 758. cum priores A. V. 748. consulatu functi fuerint. Addit *Tiberium Archelao* de successione regni cum fratribus *Romæ* litiganti, patrocinatum fuisse coram *Augusto*, quod probat hisce Suetonii de *Tiberio* verbis *cap.* 8. *Civilium officiorum rudimentis Archelaum*, *Trallianos*, *& Thessalos*, *varia quosque de causa*, *Augusto cognoscente defendit*. At certum est, inquit, teste *Vellejo Tiberium* ex secessu *Rhodiensi Romam* venisse anno secundo vulgaris Epochæ, Juliano 47. V. C. 755. quo anno *Archelaus Tiberio* patrocinante, Ethnarchiam ab *Augusto* obtinuit, non vero A. V. 751. aut superiori. Nominis similitudo *Ricciolium* in errorem traxit. Nam *Archelaus*, cujus causam *Tiberius Romæ* defendit, non fuit *Archelaus Herodis* Regis *Judæorum* filius, sed *Archelaus* Rex *Cappadociæ*, uti diserte tradit Dio *lib.* LVII. anno Urbis 769. scribens *Tiberium Romam* ex *Cappadocia* evocasse *Archelaum* regem, *cui erat infensus*, *quia cum olim sibi is supplicasset*, *suoque patrocinio usus*, *cum ab incolis apud Augustum accusatus fuisset*, *Rhodi se neglexisset &c.* Alios Riccioli de *Archelao* rege *Cappadocum* errores *cap.* 11. confutabo.

Recte Cardinalis *Baronius Josephum* antilogiæ incusat, quod cum in *libro* II. belli scripsisset *Archelaum* novem annos regnasse, in libris postea antiquitatum decem annos Ethnarchiæ *Archelao* attribuerit. *Usserius* aliique utrumque componunt, ut illic de nono anno exacto, hic vero de decimo inito intelligatur. Cataplasma huic ulceri inutile. Nam Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 15. idem *Archelai* somnium narrans, ait: *Visus est sibi videre decem spicas maturas tritico plenas*; tum subjicit *Simonem* interpretatum de decem regni annis, ac dixisse: *Unam futuram æstatem*, *qua exacta*, *regno depelleretur*; ac quinto postea die à somni interpretatione *Romam* ab *Augusto* evocatum. Qui visus est novem tantum spicas sibi per quietem videre, quod scribitur in libro priori de bello Judaico, neutiquam vidit decem. Spicæ vero totidem æstates, quas Ethnarcha transacturus erat, designabant, hoc est, totidem annos regiminis. *Josephus* fortassis vel legit, vel ab aliis grandioribus natu accepit *Archelaum* somniasse tot 149
spicas vidisse, quot plane annos regnavit, atque hos

hos ab eisdem spicis *Simonis* interpretatione designatos; quamvis numerus præcisus spicarum sibi indicatus non fuerit. Hinc cùm in prius abs se editis libris de bello *Judaico*, annos completos Ethnarchiæ *Archelai* vellet designare, novem spicas eidem visas affirmavit. At in libris Originum decimum inchoatum dominii annum numeraturus, unam priori numero spicam addidit. Et quidem in libello de vita sua idem *Josephus* ait ipsius patrem natum fuisse *anno decimo regni Archelai*, ac publicas tabulas appellat. Hinc *Petavius*, *Keplerus*, *Usserius*, quos nuper secuti sunt viri eruditissimi *Henschenius* ac *Papebrochius* loco superius mihi laudato *num.* 10. scribunt *Herodem* obiisse *Calvisio Sabino* iterum & *L. Passieno Rufo* Coss. A. V. 750. quod etiam confirmant eclipsi *Josepho* memorata paulo ante *Herodis* obitum; itemque ex annis decem dominii *Archelai*. At mors *Herodis* non potuit contingere anno V. 750. à parilibus, ante Pascha, immo nec ante exitum Septembris, quia mense Octobri *Herodes* annum regni XXXVI. explebat, quod evidenti chronologia mihi probatum est. *Usserius* ad annum IV. ante æram *Dionysianam pag.* 535. ex *Hebræorum* festis ostendit *Herodem* obiisse die 7. Cislevi mensis, quæ anno V. 750. Novembris Juliani diei XXV. correspondebat. In hac sententia *Herodes* mortuus est altero mense anni XXXVII. Tum *Archelaus* A. V. 759. exeunte anno Juliano LI. Ethnarchia pulsus dicetur, anno principatus decimo inchoato. Et quidem ex illis verbis: *Unam futuram æstatem, qua exacta, regno depelleretur*, circa finem anni regno privatus intelligitur, cum post quinque dies ab *Augusto Romam* ad causam dicendam, evocatus fuerit, ac postremam æstatem *Romæ* sub judice exegerit.

Quicunque de anno Natali Christi Domini scripsere, *Herodiani* etiam regni epocham sibi necessario exponendam duxerunt, ne *Herodes* mortuus videretur, antequam Christus natus esset. Etenim Euangelica fide credimus Magos natum Christum adoraturos, vivente *Herode*, *Hierosolymam* venisse; eundem Regem infanticidium per summam sævitiam imperasse, ejusque iræ Christum à parentibus, maturata in *Ægyptum* fuga, subductum. Baronius in apparatu *num.* CXI. scribit: qui *Josephi* chronologiam de annis regni *Herodis* sibi sequendam proposuerit, *ab Euangelica veritate (proh nefas) declinet necesse est.* At Torniellus sacrorum annalium scriptor ad annum Mundi 4014. num. 6. ait: *Manifestum est dictum Josephi de initio regni Herodis nequaquam sacro Euangelio adversari.* Quod vero animadverto epocham regni *Herodiani* ex triplici ejusdem navigatione in *Italiam* illustrari, de annis earundem navigationum disputationem hoc loco inserendam decrevi, cujus si nulla te, amice Lector, curiositas teneat, poteris eandem una & altera versa pagina, transilire: in quibus tamen Chronologiæ studiosorum oculi hærebunt; istæ enim tricæ ipsorum amores ac deliciæ sunt. Antequam tamen *Herodem* jam regem in *Italiam* primum deducam, quædam eidem gesta paucis prænarrabo. Josephus *lib.* XV. *cap.* 12. describit gravitatem annonæ, quam Palæstina *anno decimo tertio Herodis* passa est, narrans Regem à *C. Petronio* præfecto *Ægypti* magnam frumenti copiam impetrasse. Petronius A. V. 728. in locum *Cornelii Galli*, qui *Romanorum* primus *Ægypto* jus dixerat, successerat ex Dione *lib.* LIII. Hic *Josephus* annos regni *Herodis* à captis, uti putat, A. V. 717. *Hierosolymis* numerat; nam annus XIII. regni à *Romanis* accepti, *Herodi* anno V. C. 727. exierat. Sub-
150 jicit statim Josephus: *Eodem tempore auxilia misit Cæsari quingentos selectos è suo satellitio, quos Æ-*

A *lius Gallus duxit in expeditione Arabica.* *Ælius Gallus Romanorum* ducum primus Latina arma *Arabiæ* intulit, ex *Dione* A. V. 730. Itaque recte scripsit *Josephus eodem tempore.* Petavius *lib.* XI. *doctr. temp. cap.* 1. ait: *Non est dubium quin Ælii Galli nomen depravate scriptum sit; legendum est Ælius Largus*; uti à *Dione* nuncupatur. Immo non est dubium quin *Petavius* cum *Dione* cognomen *Largi* perperam scripserit. Strabo *lib.* 1. *pag.* 81. ait: *Quin & in Arabiam Felicem Romani jam cum exercitu profecti sunt, ductore Ælio Gallo amico ac sodali nostro.* Et postea: *Quo tempore Gallus Ægypto præfuit, ad ipsum veni.* Plinio *lib.* VI. *cap.*
B 28. idem *Ælius Gallus ex equestri Ordine* laudatur. *Ælii Galli* expeditionem *Arabicam* fusius idem Strabo describit *lib.* XVI. ubi inter auxiliares *Galli* copias recenset *Josepho* similiter *quingentos Judæos.* Idem *Josephus* capite insequenti 13. narrat *Herodem* in loco, cui turris Stratonis nomen erat, novam urbem *Cæsaream* condere inchoasse; & statim: *Hac jam altera urbe post Sebasten inchoata, decrevit Romam mittere filios Alexandrum & Aristobulum, ut salutarent Cæsarem.* Dein quibusdam interjectis, præcipue vero Augustum *excepisse adolescentes summa humanitate*, hæc scribit: *Interea in Asiam Agrippa mittitur, administra-*
C *turus transmarinas provincias pro Cæsare.* Eum, quod esset amicissimus, *Herodes* apud *Mytilenem* cum salutasset, in *Judæam* reversus est. *Agrippa* in Orientem missus fuit A. V. 731. ex Dione *lib.* LIII. Igitur anno superiori V. C. 730. *Cæsarea* condi cœpta est, ac ambo filii *Herodis Romam* missi. Hæc cum non notasset Torniellus ad A. M. 4038. *num.* 2. imprudenter *Josephum* arguit, scribens haud simile vero esse *Herodem* ante filios *Romam* misisse, *quam sciret aut verisimiliter crederet Cæsarem de Asia Romam rediisse.* *Cæsar Augustus* in *Asiam* profectus est verno tempore A. V.
D 734, cum in *Samo* insula hiemasset, teste Dione *lib.* LIV. cum filii *Herodis* quartum annum *Romæ* jam degerent.

Josephus *lib.* XVI. *cap.* 1. narrat *Herodem Romam* navigasse, ac inde reducem secum filios optimis disciplinis instructos, in *Palæstinam* duxisse; ac statim juvenes ingenti apud *Salomem* amitam invidia laborasse. In capite sequenti recitatis nuptiis, quas iidem filii *Herodis* nobilibus feminis copulati, celebrarunt: ait: *Post hæc audito quod M. Agrippa ex Italia rediisset in Asiam, profectus illo, invitavit eum in regnum suum.* *Agrippa* iterum in Orientem missus fuit A. V. 738. ut ad eum
E annum testatur Dio *lib.* LIV. Igitur *Herodes* anno superiori V. C. 737. *Romam* transmiserat, ibidem ab Augusto *humanissime tractatus*, ex eodem *Josepho* initio laudati *lib.* XVI. *Salianus* cum in *Josepho libro primo de bello Jud. cap.* 17. legisset *Herodem* annuos reditus decrevisse pro edendis ludis Olympicis, *eo lustro, quod cum Romam navigaret, offendit*, putavit *Herodem* priori vice cum Rex *Romam* navigavit, ludos Olympicos in *Græcia* offendisse. Hinc scribit *tom* 6. *ad* A. M. 4042. *Olympiade* 192. A. V. 742. *Romam* primum transmisisse, *ut felicem Augusto reditum, & novam Pontificatus dignitatem gratularetur, & cum S. P. Q.*
F *R. patrem patriæ salutaret*; hoc enim titulo eo demum anno *Augustum* appellatum existimat. Ibi laudat *Torniellum Josephi* anachronismum refellentem, quod hic iter *Romanum Herodi* susceptum eo anno asseveret, quo *Augustus Roma* aberat. Miror hunc scriptorem adeo secure chronologiam navigationum *Herodis* suo in cerebro fingere, relicto Auctore, qui ejusdem regis nepotibus convixit, ac commentarios de illius vita sincere ac diligenter conscriptos evolvit. 151
Anno V. C. 736. & 737. *Augustus Romæ* substi-

 tit,

tit, teste *Dione* in libris annalium. Sane A. V. 737. *Cæsares* nostros adoptavit; anno vero insequenti exhibitis in Urbe ludis, *Roma* discessit, cum prius eodem anno *Agrippam* in Orientem misisset. Sed antequam *Agrippa* Orientalibus iterum provinciis præficeretur, *Herodes* filios *Roma* in regnum reduxerat, ac ex ingenti ac nimium noto patris erga eosdem amore *Salomæ* livor erupe-rat, atque uterque uxores jam duxerat. Itaque iter primum *Herodis* ante secundum adventum *Agrippæ* in *Asiam* contigit A.V.737. vel forte superiori; utroque enim *Augustus Romæ* degit. Quod vero *Salianus* addit de titulo patris patriæ A. V. 742. vel ut ipse juxta Capitolinas tabulas supputat 741. *Augusto* delato, falsissimum esse, inferius *cap.* 7. evidenter demonstrabo. At *Torniellus* ea scripsit, quæ cum primum legi, non potui non mirari hominis anti-historias, & pinguissimos anachronismos. Profecto ne quidpiam *Torniello* affingere videar, quæ scribit, sub ipsius verbis ponam. Is igitur ad A. Mundi 4037. V. C. 737. num.7. ait: *Eodem item circiter tempore, ut credimus, Herodes, ut primum cognovit Cæsarem de Syria, Asiaque Romam rediisse incolumem, quod non nisi per hæc circiter tempora contigisse inferri potest, misit Romam filios suos ex Mariamne genitos Alexandrum & Aristobulum.* Dein anno insequenti Mundi 4038.V C.738. scribit num.2. *Eodem anno quo Cæsar Romam rediit, M. Agrippa iterum venit in Asiam, ad quem salutandum & invitandum protinus cucurrisse Herodem, dubitare nemo debet; ergo necesse est, quod Herodes longe prius reduxerit Agrippam de Asia, quam filios suos è Roma. Nemo igitur miretur, si nos in hisce rebus Herodis recensendis, non sequamur ordinem, quo hæc eadem ab ipso Josepho sunt tradita.* Denique ad A. M. 4040.V.C. 740. ait: *Eodem, ut arbitror, anno, qui erat quartus, ex quo miserat Romam filios, Herodes navigavit in Italiam, salutatum Cæsarem, à quo humanissime tractatus, filios domum reducendos recepit.* Superius vero A.M.4035.num.2.dixerat ea quæ *Josephus* narrat in octo prioribus capitulis *lib.*XVI. *Antiq.* esse *confuse tradita. Nos autem*, addit, *ea satis probabiliter suis locis ac temporibus adnotabimus.* Hæc Torniellus. Singula in examen vocemus, inspecturi num *satis probabiliter* dicta sint; ac suppono eundem, ut contestatur ad A. M. 3300. pag. 158. *æram ab Urbe condita Varronianam*, cum *Dione* aliisque sequi. Et quidem quod scribit reditum *Cæsaris* ex *Asia* ac *Syria Romam* contigisse A.V.737. quo intellecto, *Herodes* filios *Romam* misit, metachronismum sapit. Nam *Augustus*, cum ineunte A. V. 735. alter consul collega *C. Sentii Saturnini* per seditionem comitiorum creari non posset, *Q. Lucretium*, inquit Dio *lib.* LIV. *consulem designavit, ac ipse Romam contendit.* Quæ eo anno ibidem egerit Imperator, ex eodem Scriptore intelliguntur. Anno etiam insequenti 736. *Romæ* substitit, ac examen Senatus habuit, leges etiam promulgavit laudato *Dioni* memoratas. At *Torniellus* in annum V. 737. reditum *Augusti* protrahit, vel eo certe anno Imperatoris reditum *Herodi* innotuisse imaginatur, ut tabellarii tardiores quam cucurbitæ in mari, nuntium de *Augusto* in *Italiam* reverso, *Herodi* in *Palæstinam* attulerint. Itaque si *Herodes Augusti Romam* reditum expectabat, antequam filios in Urbem mitteret, cum ille ante biennium *Romam* reversus fuerit, poterat *Torniellus* ante biennium regios juvenes *Romam* deducere. At nec minus falsa loquitur, cum scribit:
152 *Eodem anno quo Cæsar Romam rediit, M. Agrippa iterum venit in Asiam*; nempe A. M. 4038. V. C. 738. Immo eodem hoc anno Urbis *Augustus*, & *Agrippa Roma* discessere, Urbis custodia *Statilio*

A *Tauro* commissa. Hæc Dio scribit de Augusto: *L. Domitio & P. Scipione Coss. in Galliam profectus est, obtendens causas hujus profectionis bella quæ ibi conturbata essent*; & post duodeviginti versus ait: *Nam statim Agrippam in Syriam miserat.* Qua autem ratione ex his inferatur prius ab *Herode Agrippam* suum in regnum ex *Asia* deductum, quam filios in patriam, plane non video. Hoc tamen scio, perperam regios adolescentulos A. V. 740. ab *Augusto Herodi Romam* advenienti traditos dici, in patriam reducendos. Nam A. V. 738. Imperator *Roma* in *Gallias* profectus, anno demum Urbis 741. reversus est. Hæc Dio scribit *lib.*LIV.
B *Augustus rebus Gallicis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis &c. Romam reversus est, Tiberio & Quintilio Varo consulibus*, A.V.741. Uterque vero consul ludos pro reditu *Augusti* celebravit, ut ex vetusta inscriptione constat, quam recitavi *cap.* 1. Augustus vero, inquit idem Auctor, *Tiberium increpavit, quod ludis votivis, quos pro suo reditu faciebat, Cajo juxta se sedem dedisset.* Et tamen *Torniellus* scribit *Herodem* A.V.740. Romæ *humanissime tractatum* ab *Augusto*, cum id temporis *Augustus Roma* procul Transalpinas provincias perlustraret. Satius huic homini fuerat *Josephi*, ut cum *Petavio* loquar, *præstantissimi scri-*
C *ptoris* vestigiis insistere, quam sine duce ac præmonstratore, res ante sexdecim sæcula gestas, in literas mittere, ac subinde dicere, *ut arbitror*, *ut credimus*, quibus vocibus, si in historia condenda, uti liceret, quilibet optimo jure posset novam *Alexandri Magni* vitam describere, procul abire jussis *Curtio* ac *Arriano*. Ego interim *& arbitror & credo* Torniellum, *Josephi* historia, vel saltem ejusdem ordine relicto, bellas fabulas lusisse, quas unus *Josephi* hostis *Salianus* commendet. Idem autem *Salianus* A. Mundi 4032. Olympiade ineunte 192. V.C. 742. qui juxta tabulas Capitolinas, quas hic Auctor sequitur, est 741.
D scribit *Herodem* ex *Josepho* ivisse *Romam* eo anno quo celebrabantur ludi Olympici, quos inter navigandum offendit, quod non potuit contingere, nisi Olympiade 192. *Non*, inquit, *Olympiade* 190. *quia Cæsar erat in Syria cum Herode. Initio* 191. *ab Urbe aberat.* Rectæ hæ duæ Olympiades *Saliano* excluduntur, ac Annalibus *Dionis* similiter loquitur. Illud tamen errat, quod primum iter *Herodis* recenset anno quo Olympici ludi in *Elide* celebrabantur, quod tamen nusquam scribitur à *Josepho*, quem unum auctorem navigationibus *Herodis* sub ipsis ludis Olympicis habemus; ille
E enim solummodo narrat *Herodem Romam* transmittentem, interfuisse ludis Olympicis. Quare pro arbitrio *Salianus* hoc primum iter regis alligat anno, quo Olympia celebrabantur, cum illi ludi contigerint, ut mox ostendam, cum iterum una cum filiis *Romam* profectus est. At in priori navigatione filios regiis disciplinis excultos, in *Palæstinam* reduxit, quod hoc A. V.742. quo celebrata est Olympias 192. nequaquam evenit. Nam *Josephus* testatur diu antea filios *Herodis* in patriam remeasse, nempe antequam A.V. 738. Olympiade 191. *Agrippa* iterum in *Asiam* veniret. Præterea *lib.*XVI. *cap.* 1. & 2. nuptiis filiorum recitatis,
F alterum *Agrippæ* in *Asiam* adventum recenset, qui contigit A.V.738. In *cap.* 3. narrat *Herodem* perrexisse ad *Agrippam* bellum in *Bosphoro* gerentem. Hoc bellum ejusque originem atque exitum paucis describit *Dio* A.V.740. In *cap.*4. recensetur oratio à *Nicolao Damasceno*, jussu præsentis *Herodis ad Agrippam* pro *Judæis* contra *Asiaticos* habita, cum 153
ex bello Bosphorano in *Samum* venissent. In *cap.* 5. narratur reditus *Herodis* in *Judæam*. Quare tria hæc capita continent gesta *Herodis* A.V.740. In *cap.*6. dissidia regiæ domus commemorat, ac delationes

lationes contra *Alexandrum* & *Aristobulum*, cum cetera inter crimina, *his*, inquit, *affinxerunt Archelaum Cappadocem eis spem facere, quod ope illius perventuri sint ad Cæsarem, & patrem accusaturi.* Nempe quia *Archelaus* erat socer *Alexandri*, cui filiam *Glaphyram* in uxorem tradiderat. Hinc scribit *Herodem* filiis memoratis subinfensum, Antipatrum utroque natu minorem, quem ex altera conjuge susceperat, in aulam accitum, summis honoribus decorasse, ut ferocientibus filiis æmulum validiorem opponeret. Denique in fine ejusdem capitis ait: *Et cum navigaret ad salutandum Agrippam post decennalem administrationem Asiæ decessurum, solum ex filiis Antipatrum secum duxit, quem ei cum multis muneribus tradidit Romam deducendum. M. Agrippa* ex *Asia Romam* reversus est A. V. 741. & quidem ante hiemen, qui tamen mense Martio anni insequentis V. C. 742. morbo interiit; uti fuse ostendi *cap.* 2. hujusce dissertationis. Et tamen *Salianus* fingit *Herodem* hoc anno, incumbente æstate, *Alexandrum* & *Aristobulum* secum *Romam* duxisse, jam *Agrippa* demortuo; cum & *Roma* reversi, ac cum uxoribus juncti fuissent, antequam *Agrippa* A. V. 738. iterum Orienti præfectus, in *Asiam* transmitteret. Cum narratio *Josephi* adeo distincta sit, ac juxta seriem rerum ab *Herode* gestarum *Romanis* scriptoribus adeo conformis, *Saliano* A. M. 4044. *num.* 11. dicitur *admodum perturbata esse in hac re*; quas ille voces sibi redditas audiat. Hactenus de anno prioris navigationis ab *Herode Romam* susceptæ.

Contextum historiæ *Josephi* prosequamur, ex qua annum secundæ peregrinationis in *Italiam* certissimis characteribus designabo. In capite septimo sequenti narrat *Antipatrum Romæ* degentem frequentibus literis fratribus insidias struxisse, veritum ne illi, se absente, paternam gratiam, qua exciderant, recuperarent. Accedebant affinium accusationes, qui moleste ferebant *Alexandrum* & *Aristobulum* materna cognatione tumidos, *Herodis* regis propinquis generis humilitatem exprobrare. Hinc *Herodes* eisdem indignatus, *decrevit Romam navigare, & ibi filios accusare apud Cæsarem, ne propter indignationem videretur parum pius erga filios.* Quo postquam pervenit, non inventum ibi *Cæsarem*, *Aquilejam* usque ad eundem perrexit. In *capite* 8. recitat orationem, qua *Alexander* illata sibi à patre crimina apud *Cæsarem* confutavit. Addit *Augustum* eadem commotum, *Herodem* filiis conciliasse; ac statim: *Tum igitur post actas Cæsari gratias una discesserunt, & cum eis Antipater, simulans se gratulari reversis in gratiam. Sequentibus deinde diebus Herodes CCC. talentis Cæsarem donavit, munera edentem Romæ, & congiarium populo dividentem.* Inde ait *Herodem* in regnum reversum, advocato in templum populo, publice pro concione exposuisse, quæ in *Italia* peregisset, ac postea concionem dimisisse, quibus verbis octavo illi capiti finem imponit. Tum statim caput nonum ita exorditur: *Per idem tempus perfecta est Cæsarea, decimo anno postquam ædificari cœpta est, regni vero anno octavo supra vicesimum, Olympiade* 192. In hac historia evidenter designatur annus V. 742. quod quidem ex rebus *Augusto* gestis, vetustis inscriptionibus, ac characteribus chronologicis demonstro. *Pannonii* A. V. 742. audita *Agrippæ* morte, à quo per hiemem ad obsequium, bello tantum
154 ostentato, redacti fuerant, iterum rebellarunt. *Augustus* contra eosdem *Tiberium Neronem* cum legionibus misit. Suetonius in *Augusto cap.* 20. scribit eundem plura per legatos bella gessisse, *ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret, aut non longe abesset, Ravennam, vel Mediolanum, vel Aquilejam usque ab Urbe progre-*

A *diens.* Quare memorato A. V. 742. *Pannonico* bello excitato, *Augustus Aquilejam* se contulit, ut de proximo suos Divos, inquit *Horatius*, & auspicia pugnantibus præberet. In *Pannoniam* per *Aquilejam* iter fit, supra quam *Norici* sunt, *Pannoniis* contermini. Præterea auctor est *Josephus Herodem* ac filios redeuntis *Romam Augusti* comitatum secutos fuisse, addens: *Herodes CCC. talentis Cæsarem donavit* θέας τε καὶ διανομὰς ποιούμενον τῷ Ῥωμαίων δήμῳ: *spectacula edentem, & congiarium dividentem populo Romano.* In saxis Ancyranis hæc *Augusti* congiaria recitantur.

B Nomine. meo .... dringenos. ex. bellorum. manubiis. consul. quintum. dedi. iterum. autem. in. consulatu. decimo. ex. patrimonio. meo. bis. quadringenos. congiari. viritim. aere. meo. merui. &. consul. undecimum. duodecim. frumentationes. privatim. columello. emensus. sum. & Tribunicia. potestate. duodecimum. quadringenos. nummos. tertium. viritim. dedi.

C Duo postea insuper congiaria abs se plebi data recenset; nempe cum DUODECIMUM CONSUL die virilis togæ *Cajo Cæsari* datæ ineunte A. V. 749. ac CONSUL TERTIUM DECIMUM die tirocinii *Lucii Cæsaris* Kal. Januariis A. V. 752. sexagenos denarios plebi viritim dedit. *Augustus* undecimum consulatum gessit A. V. 731. duodecimum iniit A. 749. Intermedio spatio temporis semel tantum congiarium plebi dedit, nempe: TRIBUNICIA POTESTATE DUODECIMUM, cum *quadringenos nummos tertium viritim dedit. Augustus* A. V. 731. potestatem Tribuniciam accepit, & quidem die 27. D Junii, uti *Panvinius* omnium primus observavit, idque ex *Pisanis* nostris tabulis postea monstrabo. Annum *Dio* etiam prodit ac fragmenta Capitolina, innumeræque inscriptiones, omnibus eruditis consentientibus. Igitur A. V. 742. die 27. Junii tribuniciam potestatem DUODECIMUM inibat, cum *Aquilejæ* propior bello *Pannonico* subsisteret; unde ob victoriam per æstatem à *Tiberio* de hostibus reportatam, victor *Romam* reversus una cum *Herode* abs se filiis jam apud *Aquilejam* conciliato, plebi congiarium dedit. *Herodes* vero trecenta talenta *Cæsari* donavit, nempe centum & octoginta millia scutatorum. Hoc plane Ancyrano saxo refelluntur anachronismi illorum E scriptorum, qui hanc secundam *Herodis* peregrinationem *Romanam* aliis à stabilito, annis affigunt. Itaque *Herodes* transacta in *Italia* æstate A. V. 742. labente Octobri, in *Judæam* reversus, acta apud *Augustum* populo in concionem vocato significavit. Subjicit statim Josephus: *Per idem autem tempus perfecta est Cæsarea decimo anno postquam ædificari cœpta est, regni vero octavo supra vicesimum, Olympiade* 192. Error in primis qui in priorem numeralem notam irrepsit, ex ipsomet *Josepho* corrigendus est. Etenim legitur tum in editis, tum in MSS. Mediceis, quæ consului, 155
δεκάτῳ μὲν ἔτει, *decimo anno* perfectam *Cæsaream*; F sed legendum esse δωδεκάτῳ constat ex libro superiori *capite* 13. ubi scribit *Cæsaream* ab *Herode* condi cœptam, eamque postea absolutam δωδεκάτῃ χρόνῳ. Et post aliquot versus ait: *Interea in Asiam Agrippa mittitur &c. Agrippa* autem missus est primum in *Asiam* A. V. 731. Cum vero *Cæsarea* ante illius adventum in Orientem, exstrui cœpta sit, anno superiori V. C. 730. *Herodes* novæ urbis fundamenta posuit, quæ postea δωδεκάτῃ χρόνῳ *duodecimo anno* absoluta est. An-

nus

A nus autem duodecimus ab eadem urbe inchoata expletur A.V. 742. quo pariter anno *Herodes* vigesimum octavum annum regni à *Romanis* V. C. 714. accepti, mense Octobri complebat, Olympiade 192. quæ cum eo anno acta fuerit die septima *Augusti*, colligimus *Herodem* id temporis ludis Olympicis inter navigandum *Romam*, interfuisse. *Salianus* hanc alteram *Romanam Herodis* peregrinationem toto quadriennio protrahit ad consulatum *C. Marcii Censorini*, ac *C. Asinii Galli* V.C. anno Varroniano 746. Olympiade 193. *Saliani* tamen errorem *Dio* confutat, qui *lib.* LV. ad annum memoratum de *Augusto* scribit: *Bellum in Germanos molitus, ipse DOMI substitit. Tiberius*
B *autem Rhenum transiit &c.* Ita *Romæ* degens, pomœrium protulit, Sextilem de suo agnomine *Augustum* appellavit; & quod *Dio* siluit, nec *Salianus* advertit, censum egit, ac lustrum fecit, uti patet ex tabulis Ancyranis, in quibus eo anno dicuntur censa *Romanorum* civium quadragies centum millia, & ducenta ac triginta tria millia. Nemo nescit tot millium civium censum vix majori parte ejus anni absolvi potuisse; cum in Senatorum vitam inquirendum esset, ac mores tot millium equitum *Romanorum* in examen vocandi. His adde nullum eo anno congiarium populo datum, quod tamen contigit, cum *Herodes* Rex
C iterum in *Italiam* advectus, apud *Aquilejam Augustum* convenit, ac cum eodem *Romam* profectus fuit. Denique *Herodes* hac secunda peregrinatione peracta, *Cæsaream* dedicavit Olympiade 192. At anno Urbis 746. acta est Olympias 193. die 24. Julii. Nec reponi potest *Herodem* vere ineunte in *Italiam* profectum, & antequam exiret annus quartus *Olympiadis* 192. in *Judæam* reversum, *Cæsaream* dedicasse. Nam *Saliano* auctore, *Augustus* eo anno *Aquilejam* usque profectus est, ut Germanico bello propius assisteret; quare si ante Solstitium *Herodes* cum *Augusto Romam* reversus fuit, *Augustus* procul à *Germaniæ*
D confiniis secessit, cum per æstatem ardor belli ferveret. Nec numerus annorum regni *Herodis* congruit cum chronologia *Saliani*. Nam A. V. 746. Kalendis Januariis *Herodes* agebat annum regni à *Romanis* accepti tricesimum secundum, à captis *Hierosolymis*, sive morte *Antigoni* vicesimum nonum. Hæc monstra loquantur necesse est, qui *Josephi* historia contempta, seriem rerum ab *Herode* gestarum suo sibi in cerebro disponunt. At reponit *Salianus* anno 746. Imperatoris titulum ex *Dione Augusto* iteratum fuisse, *quod*, inquit, *ridiculum esset, si ipse domi resedisset.* Vix hospes in *Romanorum* Principum historia tam ri-
E dicula pronuntiaret. Cum milites victoriam de hostibus reportabant, *imperatoris* titulum *Cæsari* tum rerum potienti deferebant: quamvis ille procul à castris *Romæ* id temporis degeret. Cum A. V. 769. Germanicus exercitum *Germanorum* fudisset: *Miles in loco prœlii Tiberium* Imperatorem *salutavit*, ex Tacito *lib.* II. *Annal.* Cum idem ante biennium demortuo *Augusto* successisset, in nummis appellatus est IMP. VII. At rursus à
156 Germanicis legionibus Imperator salutatus, inscribi cœpit IMP. VIII. quod patet ex nummis, atque inscriptionibus lapidum *pag.* 153. 7. 160. 2. 187. 13. & 235. 8. 10. Et tamen de *Ti-*
F *berio* scribit Suetonius *cap.* 38. *Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit.* In Claudio vero scribit: *Expeditionem unam omnino suscepit*; qui tamen *Claudius* in nummis ac lapidibus nuncupatur IMP. XXIIII. Sed de *Augusto* loquamur. Cum *Crassus Augusti* legatus *Thraces* vicisset, ex Dione *lib.* LI. *neque tamen imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Cæsar.* Et quidem *Augustus* postremo decennio imperii semel tantum A. V. 761. ex eodem in fine *lib.* LV. *quo propius quæ in Pannonia ac Dalmatia gerenda essent, subinde monere posset, Ariminum se contulit.* Hæc vel ipse in *Ponto* exul *Ovidius* cum intellexisset, *lib.* II. *eleg.* 2. *ad Messallinum* scribit:

Adde triumphatos modo Pæonas, adde quieti
Subdita montanæ brachia Dalmatiæ,
Nec dedignata est abjectis Illyris armis,
Cæsareum famulo vertice ferre pedem.
Ipse super currum placido spectabilis ore,
Tempora Phœbea virgine nexa tulit.
Quem pia vobiscum proles comitavit EUNTEM,
Digna parente suo, nominibusque datis.

Sane *Augustus* ab A. V. 757. usque ad A. 767. quo vivendi finem fecit, semel tantum *Roma* profectus, *Ariminum* usque progressus est; ceteris vero annis *Romæ* substitit, bellum per *Tiberium* in *Germania*, *Pannonia*, ac *Dalmatia* administrans, cui postea collegam *Germanicum* misit. Hæc idem Ovidius testatur *lib.* II. *Tristium ad Augustum* scribens;

Sic assueta tuis semper victoria castris,
Nunc quoque se præstet: notaque signa petat,
Ausoniumque ducem solitis circumvolet alis:
Ponat & in nitida aurea serta coma:
Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas:
Auspicium cui das grande: deosque tuos.
Dimidioque tui præsens, & respicis urbem:
Dimidio procul es, sævaque bella geris.

Corpore enim præsens in Urbe erat, animo tamen procul aberat, bello administrando per *Tiberium*, quem poeta *Ausonium ducem* appellat, intentus. Scribit Dio *lib.* LIX. *De Germanis Imperatoris nomen non Augustus modo, sed Tiberius accepit* A.V. 759. Auctor est Vellejus *lib.* II. ac Dio *lib.* LV. *Tiberium* legionibus in hibernis castris collocatis, *Romam* ad *Augustum* singulis fere annis se contulisse. *Vellejus* per adulationem id pietati *Tiberii* tribuit, qui *Augustum* patrem salutaturus, obstructas gelu Alpes toties superaret. Dio vero ait: *partim ob negotia quædam, potissimum vero metuens ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret.* *Augustus* apud Gruterum *pag.* 187. inscribitur *P. Lentulo Scipione T. Quinctio Crispino* Coss. TRIB. POT. XXX. IMP. XV. *Onuphrius* noster ac *Pighius* ex eodem notant memoratos consules fuisse suffectos à Kal. Jul. A. V. 760. quo anno *Augustus* quindecies tantum Imperatoris titulum obtinuerat. Anno vero quo obiit *nomen Imperatoris semel atque vicies partum* eidem testatur Cornelius Tacitus *lib.* 1. *Annalium* sub initium, qua de re plura dabo inferius *cap.* 16. Igitur *Augustus* sæpius nomen illud obtinuit *Romæ* subsistens, bella per legatos, aut privignum, nepotemque 157
Germanicum administraret. Bello Dalmatico confecto, *Romæ* degenti *Augusto*, inquit Dio *lib.* LVI. ad A. V. 762. *Victoriæ nuntium attulit Germanicus, ejusque causa Augusto & Tiberio nomen Imperatoris, ac triumphus decretus.* Hactenus contra errorem *Saliani*, ac de anno secundæ navigationis *Herodis*.

Ceterum quo anno tertium idem Rex in *Italiam* transmiserit, mihi prorsus incompertum est; nulla enim chronologica nota, aut tenui saltem ejus vestigio tempus postremæ navigationis *Herodianæ* apud *Josephum* signatur. Keplerus *cap.* 8. *de anno natali Christi pag.* 65. scribit *Herodem* tertio in *Italiam* venisse quo anno Olympias 193. celebrabatur, V. C. 746. affirmans hoc iter *Herodis* statui à *Josepho* eo anno, *quo Olympias celebrata fuit.* Hoc postremum falso *Josepho* imponitur; nam hic scriptor, ut ostendi ex ejusdem verbis, narrat in eo capite, in quo plura Herodianæ munificentiæ exempla addensat, eundem *Romam* navigantem, offendisse ludos Olympicos, quos cum

cum exili pompa agi videret, annuos reditus, augendæ illorum solemnitati, destinavit. Nullam autem trium ibi navigationum designat. Porro idem Josephus *cap.* 13. scribit *Herodem* cum tertio *Romam* transmissurus esset, *Titium Syriæ* Præsidem *Archelao* Regi *Cappadociæ* conciliasse. *Salianus* cum in titulo A. M. 4046. scripsisset: PRÆSIDE SYRIÆ N. N. in titulo anni insequentis ponit: PRÆSIDE SYRIÆ TITO. Proximo deinde anno *Syriæ* præsides designat *Saturninum* & *Volumnium*. Hinc tertium iter *Herodis* recenset A. M. 4047. *Tiberio Nerone* II. & *Calpurnio Pisone* Coss. V. C. 747. anno quo *Titus Syriam* obtinebat. Anno V. 741. *Agrippa Syriam* regebat, quod ex *Dione* recte *Salianus* didicit. Per quadriennium insequens Præses *Syriæ* eidem statuitur N. N. At A. V. 747. ecce illi natum præsidem *Syriæ Titum*, cui proximis consulibus binos successores attribuit *Saturninum* & *Volumnium*. In primis ex vetustis MSS. Mediceis, ac editis antiquis exemplaribus patet à *Josepho* scribi *Titium*, non *Titum*; neque enim historici ad personam designandam purum prænomen scribebant, quod pluribus gentibus *Romanis* commune erat, sed nomen gentile, vel cognomen, quod proprium genti erat. *Strabo* etiam eundem præsidem *Syriæ* diserte *Titium* appellat, de quo *cap.* 15. plura dicentur, ac ejusdem numisma producam in quo M. TITIUS inscribitur. At *Salianum* interrogatum velim, cur *Titium* unico tantum anno *Syriæ* præsidem facit, cum imperante *Augusto* Rectores provinciarum P. R. per biennium magistratu fungerentur, præsides vero ac legati qui *Augusti* provinciis præerant, diuturniorem magistratum gererent, uti ex *Dione* superius observabam. *Salianus* annuum tantum regimen *Titio* permittit, qui *Quinctilio Varo* tertio à *Titio* ejusdem *Syriæ* Præsidi ab A. M. 4052. usque ad A. M. 4061. magistratum prorogat. Idem Scriptor cum A. Mundi 4046. *Herodem Romam* euntem exhibuisset; anno statim insequenti 4047. eundem *Herodem Romanum* rursus iter metientem inducit. Ita, si *Saliano* fides, *Herodes* vix ex *Italia* in *Palæstinam* redierat, cum statim de altera *Romana* peregrinatione deliberat, commeatum parari, triremes seu naves adornari jubet, ut tam celeriter in *Italiam* remeans, *Romanis Judæorum* non quidem Rex, sed tabellarius videatur. Hæc tam levia omitto, ac quæ probabilis mihi conjectura judicetur ad annum postremæ hujus navigationis *Herodis* indagandum, expono. Anno V. 751. quo *Herodes* decessit, *Quinctilius Varus* præses ac legatus *Augusti* nuper
158 in *Syriam* venerat, uti colligitur ex Josepho *lib.* XVII. *cap.* 7. & Tacito *lib.* V. *Hist.* ubi ait: *Post mortem Herodis, nihil expectato Cæsare, Simon quidam regium nomen invaserat; is à Quinctilio Varo obtinente Syriam, punitus, & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere. C. Sentius Saturninus Vari* decessor fuit, uti ex *Josepho* intelligitur. Hic A. V. 749. quo die 25. Decembris Christus natus est, *Syriam* regebat. Hujus rei testem locupletissimum habemus Tertullianum *lib.* IV. *con. Marcionem cap.* 15. scribentem: *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Judæa per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus*, scilicet Christi, *inquirere potuissent*; nempe quando *exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*: Lucæ 2. At si *Sentius Saturninus* per quadriennium *Syriam* obtinuit, is in provinciam venit A. V. 746. ac A. V. 750. circa Autumnum *Quinctilium Varum* successorem accepit. Quare cum *Josephus* scribat *Herodem* ex *Italia* in *Judæam* reversum, invenisse præsidem *Syriæ Saturninum*, eodem quoque anno *Romam* navigavit. Verum quod *Saturninus* per quadriennium, vel per triennium tantum

legatum Augusti in *Syria* forte egerit, annus certus tertiæ navigationis *Herodis* designari non potest, nec historico licet divinare, nisi velit cum *Saliano* fabulas, vel proximiora fabulis in literas mittere.

Cardinalis *Baronius* admittens annos regni *Herodis* 37. à *Josepho* numeratos, contendit eosdem inchoandos ab anno *quo Augustus navali bello Antonium & Cleopatram debellavit*, *eodem Augusto tertium & Messalla Coss. Olympiadis* 187. *anno secundo*. V. C. 723. Cujus sententiæ rationem adducit, quod cum *Herodes Antonii* partes contra *Augustum* fovisset, *ac postea Augustus ex senatus consulto rescidisset, irritaque reddidisset, quæ ab Antonio in Imp. perduelle gesta essent; non licuit Herodi illos regni sui numerare annos, quibus regnavit, postquam illud ab Antonio sibi restitutum accepit, sed ab eo tempore quo ab Augusto sibi redditum fuit, & ex S. C. confirmatum*. Hæc ille in *Apparatu numero* 116. Prænotaverat autem *num.* 114. *Josephum* in annis *Herodis* numerandis varium fuisse & inconstantem; nam *lib.* XIV. *antiq. cap.* 15. scribit eo tempore quo confecto bello *Alexandrino*, *Judææ* regimen *Antipatro* commisit, *Herodem Antipatri* filium fuisse *adolescentem annos natum quindecim*, nempe A. V. 707. Postea vero *lib.* XVII. narrans obitum *Herodis*, dicit eundem obiisse anno ætatis ferme septuagesimo, circa A. V. C. 762. Hic chronologicus *Baronii* calculus sectatores non invenit, ac passim ab omnibus confutatur. Victoria Actiaca contigit die secunda Septembris A. V. 723. *Augusto* III. & *Messalla* Coss. ex Dione initio *lib.* LI. Cum vero *Herodes* circa Pascha labente anno 37. ab Actiaca victoria, *Baronio* mortuus credatur, decessit A. V. 760. *Q. Cæcilio Metello Cretico A. Licinio Nerva Silano* Coss. At obitus *Herodis* à *Baronio* in Annalibus statuitur anno Christi juxta ipsum VIII. *M. Æmilio Lepido*, *L. Arruntio* Coss. V. C. 759. quo tamen anno circa Pascha *Herodes* ab Actiaca victoria egisset annum regni XXXV. ac mensem sextum. Ita annos triginta septem perperam subduxit. Sed nec initium recte deduxit; siquidem cum *Augustus* anno tantum altero ab Actiaca victoria, bellum contra *Antonium* profligaturus, in *Asiam* transmisisset, *Herodes* eundem apud *Rhodum* convenit, depositoque diademate veniam supplex postulavit, quod *Antonio* contra ipsum suppetias misisset. Quare si 37. anni regni *Herodis* inchoentur *ab eo tempore quo ab Augusto illi redditum fuit & ex S. C. confirmatum*, quod apud *Rhodum* contigit, obi- 159
tus *Herodis* alligandus est A. V. 760. non vero A. V. 759. uti *Baronius* opinatur. Dio *lib.* LI. scribit de Augusto: *In Italiam properavit, media hieme, se quartum, M. Crasso (hunc enim collegam habebat &c.) consulibus.* Postea: *In Græciam avectus est tricesimo quam in Italiam venerat, die, ac propter hiemem navibus per Isthmum Peloponnesiacum translatis, tanta celeritate in Asiam advenit, ut de ejus discessu simul redituque Antonius ac Cleopatra cognoverint.* Quare ut minimum exeunte Februario A. V. 724. à parilibus *Augustus* iterum in *Asiam* venit. Nec enim dici potest *Herodes Cæsarem* adiisse cum A. V. 723. *Ab Actio Samum insulam in hiberna se recepisset*, ex Suetonio in *Augusto cap.* 17. Nam *Herodes* apud *Rhodum Cæsarem* convenit, ac in colloquium admissus, suam cum *Antonio* amicitiam non modo fassus est, verum laudi quoque sibi vertendum dixit, quod ne post Actiacam quidem cladem illum deseruerit, neque fortuna jam aperte mutata, ad novas spes se transtulerit, apud Josephum *lib.* XV. *cap.* 11. Cum vero *Augustus Rhodo* discederet, Herodes *deduxit eum in Ægyptum*; Ibidem. *Herodes* igitur haud statim post cladem Actiacam *Antonium* deseruit, sed altero postea anno re ejusdem peni-

tus desperata. Ex his patet eruditissimum Cardinalem nec initium, neque exitum annorum regni *Herodis* recte assignasse. Eadem opinio luculentissimo exemplo rejicitur. *Archelaus* ab *Antonio Cappadociæ* regnum acceperat A. V. 718. ex Dione *lib.* XLIX. opera *Glaphyræ* matris, cujus amore *Antonius* exarserat; extatque ea de re impudicum ipsius *Augusti* hexasticon apud Martialem *libro* XI. *epigr.* 21. *Archelaus* in *Antonii* castris cum regiis copiis contra *Cæsarem* stetit, ex *Plutarcho* in *Antonio*. Huic tamen *Cæsar* post victoriam veniam dedit, eique regiam dignitatem ac nomen reliquit. *Tiberius* demortuo *Augusto*, eundem *Romam* evocavit, *Tacito* hæc scribente: *Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset.* Porro *Romam* accitus fuit ex eodem ibidem ac Dione *lib.* LVII. *Cæcilio Rufo* ac *Pomponio Flacco* Coss. A. V. 770. Ita anni regni *Archelai* neutiquam numerati sunt ab eo tempore, quo in regno confirmatus est ab *Augusto* post victoriam Actiacam; nam septem supra quadraginta tantum intercessere ad eum usque annum, quo *Romam* venire jussus fuit. Video tamen *Tacitum* cum *Dione* non congruere, quod attinet ad initium regni *Archelai*; etenim *Archelaus* regnavit annos LII. at *Tacitus* rotundo numero usus est, quod scriptoribus familiare esse nullus ignorat. Montacutius in *Apparatu* V. *num.* 102. & *sequ.* ingenti verborum strepitu memoratam *Baronii* opinionem insequitur; at in eos ipse errores delabitur, ut verear, ne per somnium illa eructarit. Exclamat num. 106. *Hanc autem sententiam inauditam, stupenda plane portenta consequuntur.* Eia age; pande hæc portenta. *Non effugiet*, inquit, *quin omnino fateatur, Archelaum relegatum, non à superstite Augusto, sed post excessum, rerum jam potiente Tiberio, ad minus per biennium. Nam ab A. V. C. DCCXXII. quo, quod omnes fatentur, pugnatum erat ad Actium III. Non. Septemb. anni XXXVII. numerati, desinent in annum DCCLXIX. quo Cæcilius Ruffus & Pomponius Flaccus, imperante Tiberio, fuerunt cum consulatu. Non possum non cum indignatione quadam admirari &c.* At ipse non possum non admirari *Montacutium* tam inepte annorum calculum subduxisse. Pugna ad Actium non tertio, sed quarto Nonas Septembris conti-
160 git. Hoc tamen erratum *Typographi* incuriæ vertatur. Annus pugnæ juxta fastos Capitolinos, quos *Montacutius* sequitur, adstruitur V. C. 722. addantur his XXXVII. pervenies ad A. V. 759. quo *Æmilius Lepidus* ac *L. Arruntius* consulatum gessere, post quem annum *Augustus* octennio superstes fuit. Debebat computare annos regni XXXVII. at hallucinatus, XXXXVII. subduxit, eaque depravata computatione, regnum *Herodis* protraxit ad A. V. 769. quo *Tiberius* imperabat. Idem vero *Montacutius* in fine ejusdem V. Apparatus scribit *Herodem* à regno à *Romanis* accepto regnasse *annos XLII. ut omnino sit error apud Josephum, vel ab ipso admissus, vel potius per incuriam librariorum.* Næ librarii scripsissent *Archelao* relegato, *Judæam Syriæ* provinciis additam annis post Actiacam victoriam 37. quorum prior inchoabatur die 2. Septembris A. V. 723. juxta epocham Varronianam, cum regnasset annos novem, seu novem æstates, quarum prima incœpit A. V. 751. à quo anno si per annos XXXVII: regni *Herodis* retrocedas, devenies ad A. V. 714. *Calvino* ac *Asinio Pollione* Coss. in quorum magistratu *Herodes* insignia regni à *Romanis* accepit. Hæc tam exacta sibique plane conformis computandi ratio librarios auctores habet?

Fatendum tamen est in codicem *Josephi* errorem irrepsisse, cum in *cap.* 15. *lib.* XIV. eo tem-

A pore, quo *Cæsar* Dictator à bello Alexandrino A. V. 707. adversus *Pharnacem* movebat, dicitur *Herodes adolescens annos natos quindecim*; nam cum in codice Græce sine dubio scriptum fuerit κε, *vigintiquinque:* in ιε, hoc est, *quindecim* librariorum errore mutatum est. Josephus *lib.* XIV. *cap.* 12. scribit *Antipatro* quatuor filios fuisse: *Phasaelum, Herodem* secundo genitum, ac *Pheroram*, filiam vero *Salomen*; ab illo maxime cultum *Aretam* Regem Arabum, *apud quem*, inquit, *& liberos deposuit, dum bellum contra Aristobulum gereret.* Hoc bellum gestum est A. V. 689. ante epocham vulgarem Christi 65. ut erudite ostendit
B *Usserius* in *Annalibus*, & quidem ineunte vere; nam inter solemnia Paschalia *Antigonus* intra *Hierosolymam* ab *Areta* & *Antipatro* obsidebatur, ex Josepho *lib.* XIV. *cap.* 3. At anno superiori *Antipater* ad *Aretam* Regem *Arabum* confugiens, eundem ad bellum contra *Antigonum* suscipiendum sollicitavit, & ut fidem eidem faceret, filios apud illum deposuit. Igitur A. V. 688. *Herodes* vivebat, obses *Arabi* datus. Cum autem major natu esset *Pherora* (volo enim concedere *Salomen* nondum natam) anno superiori 687. idem *Herodes* erat puer. Hinc ad A. V. 707. anni viginti numerantur vitæ *Herodis*; ac proinde error codicis
C *Josephi* ex eodem auctore corrigendus venit. *Ricciolius* cum aliis contendunt *Josephum* eo loci hanc correctionem non admittere, cum diserte *Herodem* appellet *adolescentem*; sed neque hoc nomen annos XV. probat. Nam ut omittam eo de nomine *Casaubono* in exercitationibus prænotata, *Sallustius* in *Catilinaria* scribit *Q. Catulum Cæsari* infestum fuisse, quod in petitione Pontificatus Maximi *ab adolescentulo Cæsare victus discessera*t. *Cæsar* Pontificatum maximum adeptus est. A. V. 691. ex Dione *lib.* XXXVII. annos natus XXXVII. Eodem anno idem *Cæsar* fuit designatus Prætor. Cicero *in divinatione* contra *Verrem L. Metellum*
D Prætorem *Siciliæ* alloquens, ait: *M. Cæcilium fratrem tuum lectissimum atque ornatissimum adolescentem?* qui tamen erat itidem Prætor designatus, ut ibidem *Cicero* testatur. De *Metello Pio* scribit Auctor vit. virorum illustr. *Adolescens in petitione præturæ & pontificatus, consularibus viris prælatus est*; de quo ait *Sallustius* ubi de bello Ju- 161
gurt. *Is eo tempore in contubernio patris Q. Metelli Numidici ibidem militabat, annos natus circiter viginti*; nempe ante primum consulatum Marii, A. V. 647. At *Metellus Pius* fuit candidatus præturæ A. V. 664. ut ex oratione Ciceronis pro *Archia poeta* erudite *Pighius* ad eum annum obser-
E vavit. *Germanicus* Cæsar apud Tacitum *lib.* I. A. V. 767. *adolescens* nuncupatur, qui tamen annos erat natus 29. Illa vero correctio *Josephi* historiæ congruit. Nam *lib.* XVII. *cap.* 8. scribit *Herodem* defunctum *circa annum septuagesimum.* Si anno V. 707. *Herodes* erat natus annos vigintiquinque: adde annos quatuor supra quadraginta, habebis annum Urbis 751. ætatis vero *Herodis* 69. Non est hic tamen omittendum *Josephum* gestarum ab *Herode* rerum seriem non ex suo cerebro procudisse, sed eandem ex *Nicolai Damasceni* voluminibus, quæ de vita *Herodis* composuit, exscripsisse, quibusdam tamen additis, quæ
F *Nicolaus* Regis gloriæ tantum studens, quod erant impie facta, adulando conticuit, ut patet ex *lib.* XVI. *antiq. cap.* 11. *Nicolaus* vero *Damascenus* amicorum fidissimus *Herodi* habebatur, ac in rebus gravissimis nomine *Herodis* apud *Augustum* legatione perfunctus fuit; cui etiam Regi historias sciendi cupido, supra centum ac viginti quinque volumina rerum in Orbe gestarum ex antiquis quibusque scriptoribus compilata, nuncupavit; cujus sane prægrandis operis excerpta quædam vir

vir doctissimus *Henricus Valesius* publicavit. Hinc orationes ejusdem *Nicolai* libris *Josephi* insertæ leguntur, ut eadem historia ejusdem manu majori ex parte scripta videatur. *Ptolomæi* quoque de vita *Herodis* codices ad manum eidem *Josepho* fuere; quibus plane suppetiis instructus, prolixiores de gestis *Herodis* libros composuit. Hinc postea in describenda vita *Archelai*, qui *Herodis* successor per novennium *Judæis* Ethnarcha imperavit, adeo jejune atque exiliter scripsit, ut paucis illam versibus absolverit; non tam quod ignavia Principis nullam scribendi materiam suppeditabat, quam quod nullis domesticorum, aut exterorum scriptis adjutus, *Archelai* gesta ignoravit, paucis tantum exceptis, quæ avorum traditione cognovit.

Prolixiori hucusque de annis regni ac vitæ *Herodis* disputatione peracta, ad *Cajum* ac *Lucium Cæsares* redeo, à quibus tamen validissimum argumentum desumo, quo *Herodiani* principatus epocha mihi superius firmata, demonstratur. Auctor est *Josephus* filios *Herodis* de paterni regni successione litigantes, *Romam* ad *Augustum* integram causam detulisse; *Augustum* vero in amicorum concilio rem discussisse, *Nicolao Damasceno Archelai* causam defendente. Hæc de Augusto scribit Josephus *lib.* XVII. *cap.* 12. interprete Gelenio: *Amicos in consilium advocat, & in his Cajum Agrippæ & Juliæ filiæ suæ filium, jam à se adoptatum, primum ei locum in consistorio tribuens.* Hoc judicium habitum est A. V 751. ita ut nec in annum superiorem, nec in quempiam proxime insequentium protrahi possit. Primum illud infertur ex annis *Herodis*; siquidem A. V. 750. mense Octobris complevit annum regni à *Romanis* dati XXXVI. quare etiamsi vixisset alterum mensem, ac decessisset die circiter 25. Novembris, inito anno trigesimo septimo, quæ est *Usserii* sententia, causa successionis regni A. V. 751. agitata fuisset. Nam *Archelaus* celebrato apud *Hierosolymam* Paschate, *Romam* navigavit ad *Augustum*. Alterum vero, nempe memoratum judicium in proximos annos, quod pro arbitrio faciunt vulgo scriptores, protrahi non posse, eo manifeste ostenditur, quod unus *Cajus Cæsar* ab *Augusto*
162 inter judices sedere jussus est. Anno Urbis proximo 752. *Lucius Cæsar* virilem togam induit, ac omnibus honoribus exornatus est, quos die sui tirocinii *Cajus* ejusdem frater ante triennium tulerat. Et sane eidem permissum fuerat, *ut in Senatum iret*, ex Dione *lib.* LV. & in excerptis à *Zonara*. Quare si judicium illud habitum fuisset A. V. 752. aut quopiam insequentium, *Augustus Lucium* quoque *Cæsarem* ad idem judicium accersivisset; quod præsertim *Lucius* erat eo anno consul designatus; superius vero *cap.* 2. pluribus veterum testimoniis ostendi, consules designatos ut plurimum sententiam ante alios rogari solitos. Neque fingi potest *Lucius* ab eo judicio ab *Augusto*, quod esset junior, exclusus fuisse. Nam erat Princeps juventutis, consul designatus, in Augurum idem collegium cooptatus, omnibus denique honorum titulis *Cajo* majori natu fratri æquatus. Quas quidem tum sacras tum profanas dignitates eidem *Augustus* contulerat, ne qua inter filios invidia erumperet, cui sane aditum Princeps aperuisset, si admisso *Cajo*, *Lucium* pari cum illo dignitate præditum, à memorato concilio exclusisset. Non desunt tamen Scriptores, qui de *Lucio Cæsare* ne quidem cogitantes, affirment *Cajum* solum A. V. 754. ad illud judicium ab *Augusto* accersitum; quod sane imaginatur *Ricciolius* in magno Chronico, anno primo vulgaris Epochæ *Dionysianæ*; cum tamen proximo anno *Lucius Romanis* legionibus in *Hispania* Rector impositus fuerit; nempe post triennium ab accepta toga virili, ut exercitus præfectura par *Cajo* esset, quem pariter post sumptam ante triennium togam puram, exercitui *Augustus* præposuerat A. V. 752. ut postea narrabo. Hinc vides, optime Lector, historiam *Josephi Romanorum* annalibus mirifice congruere. Dixi initio capitis *Salianum Josepho* mendacii notam inurere, qui *Cajum* præsentem judicio adfuisse scripserit *cohonestandi concilii gratiâ, in quo de Hebræorum rege ac regno agebatur*; cum tamen eo anno *Cajus* in Oriente esset; putat enim eam causam *Romæ* ab *Augusto* cognitam A. V. 754. At *Josephus* poterat etiam *Lucium Cæsarem* nominare, qui anno tantum proxime insequenti 755. *Roma* discessit. Illum sane antea nominaverat scribens *filiis Augusti*, qui nulli erant alii à *Cajo* ac *Lucio Cæsaribus*, testamento *Herodis* pecuniam legatam. Nullus dubito, quin *Nicolai Damasceni* manu totius causæ series descripta fuerit, quo loco etiam vehemens æque ac elegans ejusdem oratio pro *Archelao* recitatur. Profecto omnes circumstantiæ adeo exacte recensentur, ut nisi eidem judicio præsens, illas in literas mittere potuerit. Cui vero major fides habenda est; illine qui causæ discussioni advocatus interfuit, an iis qui post sexdecim sæcula de eodem judicio, ejusque circumstantiis sine vetustarum tabularum auctoritate, quæcunque pro libito sibi finxere, scripturiunt?

CAP. VII. 163

Lucius Cæsar *togam virilem induit. Idem consul designatus, ac Princeps Juventutis, inter Augures cooptatus. Augurum magna apud* Romanos *auctoritas.* Cicero *eorundem disciplinam vanam fatetur. Idem tamen ambitione auguratus ductus. Affines poterant simul esse in collegio Augurum; sed non ex eadem familia. Plures ex eadem gente unà simul fuisse in collegio Pontificum contra* Panvinium *ac* Gutherium *ex* Cicerone *ac* Livio *ostenditur.* Julius Cæsar, *dein* Augustus *vetustam de sacerdotiis legem mutarunt. Plures Imperatores sequiori ætate simul Pontifices Maximi contra* Gutherium. Balbinum *ac* Pupienum *collegas* Augustos *omnium primos simul fuisse Pontifices Maximos, ex Capitolino ac nummis Mediceis ostenditur. Congiarium ob honores* Lucii *ab* Augusto *datum.* Lucius Cæsar *Patronus coloniæ* Juliæ Pisanæ Opsequentis. *Formula rogati, ac suscepti Patrocinii.*

INeunte A. V. 752. virili toga *Lucio Cæsari* maturatur. Is agebat annum ætatis decimum quintum, cum natus fuisset A. V. 737. quod annalibus *Dionis* debemus. *Augustus*, ut eadem pompa, qua *Cajum Lucii* fratrem ante triennium in forum deduxerat, *Lucio* quoque virilem togam daret, consulatum decimum tertium accepit. Auctor est Suetonius *cap.* 26. *Augustum* plures sibi delatos consulatus recusasse; *duodecimum*, inquit, *magno, id est, septemdecim annorum intervallo, & rursus tertium decimum biennio post ultro petiit, ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum.* Hinc vides recte fastos digestos; nam inter A. V. 731. quo *Augustus* consulatum undecimum gessit, & A. V. 749. quo consul XII. processit, septemdecim collegia Consulum numerantur. *Augustus Lucium* die virilis togæ Principem Juventutis ac Præfectum Tribus declarandum curavit, consulem etiam eundem ea qua *Cajum*, lege designavit, ut post quinquennium ex eo die, quo in forum ductus fuerat, magistratum iniret. Nummus *Lucii Cæsaris* Principis Juventutis servatur in Cimeliis *Ludovici* XIV. MAGNI Regis *Galliarum*, cujus ectypum à *P. Carcavio* regiæ Gazæ nu-

Vide Tab. IV. Fig. 5. pag. 96. numismatum custode, eximiæ doctrinæ atque omnium plane gratiarum viro, impetravi. In priori parte ejus nummi caput *Augusti* laureatum visitur cum epigraphe: AUGUST. TRIBUNIC. POT. alterius iconem pono.

164 *Augustus*, cum *Cajum* in Pontificum collegium cooptasset; *Lucium* collegio Augurum adscripsit. Extat vetus inscriptio *pag.* 234. Gruteriani operis.

L. CAESARI. AVGVSTI. F
AVGVRI. COS
DESIGNATO
PRINCIPI. IVVENTVTIS

Alia id genus elogia eidem in *Hispania* dicata, apud *Gruterum* laudatum exhibentur; sed haud opus est aliunde petere quæ præ manibus habemus. In *Pisano* cenotaphio memorantur honores L. CAESARIS. AUGUSTI FILI. AUGURIS. CONSULIS. DESIGNATI. PRINCIPis JUVENTUTIS. PATRONI. COLONIAE. NOSTRAE. Hi pariter honorum tituli nummo *cap.* 4. producto leguntur, de quibus cum plura adnotaverim, de sacerdotio tantum *Lucii* quædam exponam. Compertum est Augures in ipsius *Romanæ* urbis natalibus apud *Romulum* fuisse; siquidem auspicato *Romam* condidit. Quanto vero in honore apud *Romanos* esset augurum disciplina prodit Livius *lib.* I. scribens: *Auguriis certe sacerdotioque Augurum tantus honor accessit, ut nihil belli domique postea nisi auspicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, summa rerum, ubi aves non addixissent, dirimerentur.* Cicero eandem vocat in oratione de haruspicum resp. *ab ipsis Diis immortalibus, ut hominum fama est, Etruriæ traditam disciplinam.* Hujus tamen, quod plane ridiculum est, *puerum auctorem* faciebant, ex eodem Cicerone *lib.* II. *de divinatione.* Ovidius rem describit *lib.* XV. *Met.* ubi *v.* 558. pueri ejusdem nomen prodit:

Indigenæ dixere Tagen: qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.

Idem Cicero *libro* II. *de Legibus* prolixius de Auguribus disputat; ubi *maximum*, inquit, *& præstantissimum in Republica jus est Augurum, cum est auctoritati conjunctum; neque vero hoc, quia sum ipse Augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse.* Et lib. I. de divinat. *Principio*, inquit, *hujus Urbis parens Romulus non solum auspicato Urbem condidisse, sed ipse etiam optimus Augur fuisse traditur. Deinde Auguribus & reliqui Reges usi: & exactis regibus nihil publice sine auspiciis, nec domi, nec foris agebatur.* Erat lex de Auguribus in XII. tabulis apud Tullium *lib.* II. *de leg. Quæque Augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit: irrita infectaque sunto. Qui non paruerit,*

165 *capitale esto.* Ibi etiam laudantur *Interpretes Jovis Optimi Maximi Augures.* Plerique tamen *Romanorum* auguralem disciplinam uti dubiam ac fallacem contemnebant, quod præsertim accidit postremo jam ruentis rei publicæ tempore, cum passim auguria sinistra fingerentur, ut populi comitia eo mendacio solverentur; cum quæcunque sinistris auspiciis fierent, infecta essent. Ea arte leges ferri impediebant, ac frequenter *alio die* audiebatur. Cicero augur licet, omnem auguribus fidem detrahit *lib.* II. *cit. de legibus* scribens: *Sed dubium non est quin hæc disciplina & ars Augurum evanuerit jam & vetustate & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat unquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiamnum putat.* Ne invidiam sibi contraheret, augurum scientiam quondam veram fuisse dicebat, quam tamen, uti antea quoque reapse fuerat, sua ætate fallacem esse fatebatur. Cum bellum civile *Pompejum* inter ac *Cæsarem* erupisset, *lib.* VI. *fam. epist.* 6. *ad Cæcinam* scribebat: *Ego quoque Augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii & divinationis meæ; debet habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex alitis involatu, nec è cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec è tripudiis solistimis, aut somniis tibi auguror, sed habeo alia signa quæ observem, quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris.* Ea autem notabat, seu deducebat partim à *Cæsare* ipso, partim e temporum civilium natura atque ratione. Illa sane *Cæsaris* ad tyrannidem aspirantis signa plane certa prævidebat, scribens *lib.* II. *ad Atticum epist.* 16. *Quid enim ista repentina affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniæ significant? quæ si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut hæc extrema esse non possint.* Et plane divinavit, cum ibidem dixit: *Tyrannidem simul fabricant*; quam epistolam scripsit ante octennium quam bellum civile oriretur.

Numa quatuor Augurum collegium instituerat, ex patriciis tantum conflatum. At lege Ogulnia sacerdotiis plebi communicatis, quinque insuper Augures additi fuerunt, quos *Sylla* etiam auxit lege lata, ut collegium Augurum ex XV. sacerdotibus componeretur. Quanti vero illud sacerdotium fieret, ostendunt viri consulares ac triumphales, qui eodem initiabantur, ac ambitus, quo auguratum petebant. Cæsar ex *Gallia*, scribit Hirtius *lib.* VIII. *de bel. Gallico, contra consuetudinem in Italiam quam maximis itineribus est profectus, ut municipia & colonias appellaret, quibus M. Antonii quæstoris sui commendaret sacerdotii petitionem.* Etenim *Antonius* auguratum petebat, quem tamen exagitat *Cicero* in Philippicæ secundæ initio, testatus *C. Curionis* familiares de vi condemnatos, quod *Antonii*, dum auguratum petebat, *nimis studiosi fuissent.* Cum *Crassus*, *Pompejus*, ac *Cæsar* supra ceteros sese extulissent, ac tres viri omnia possent, *Cicero* procul à partium studio publicæ libertati invigilans, nulli illorum nomen dare voluit; attamen ingenue ad Atticum scribebat *lib.* II. *epist.* 5. *Quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum.* At tunc à Tricipitina, ut *Varronis* verbo utar, auguratum non obtinuit; immo *P. Clodii* furori expositus, amissis bonis, in exilium missus fuit. Inde autem post annum reversus, uti scribit *lib.* XV. *fam. epist.* 4. *ad Catonem*, *meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam studui quam ornatissima Senatus populique de me judicia intercedere. Itaque & Augur fieri volui.* Cæsar quamvis esset Pontifex Maximus, post *Pompejum*, *Ptolomæum Ægypti*, ac *Pharnacem Ponti* Reges 166 devictos, *Romam* victor reversus, augurum collegio adscribi voluit, uti ceteris quoque collegiis, ex Dione *lib.* XLII. ac ipse Cicero *lib.* XIII. *fam. epist.* 68. Cæsarem *collegam* suum appellat.

Hinc factum est, ut *Augustus Lucium Cæsarem* in Augurum collegium cooptandum curaverit, ut tam insigni apud *Romanos* sacerdotio majorem filio dignitatem quæreret. Ille, quod erat adolescentulus annos tantum natus quatuordecim, omnia sane ignorabat, quæ recondita Augurum disciplina continebat, quorum *Cicero* A. V. 797. annum agens ætatis LIX. se nescium fatebatur in Oratione *pro domo num.* 31. inquiens: *Venio ad augures, quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor; non sum in inquirendo jure augurum curiosus.* Idem tamen postea in collegium augurum cooptatus, libros augurales, quos *Appius Pulcher* elucubraverat, legere peroptans, ex Cilicia *lib.* III. *fam. epist.* 11. *Appio* scribebat: *Augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Tibe-*

A *berius Augusti* exemplum imitatus, *Neronem* alte-
rum nepotum, Pontificem creavit ex Tacito *lib.*
III. alterum vero *Drusum* Augurem fecit ex Sue-
tonio in *Caligula cap.* 12. utrique die virilis togæ
eadem sacerdotia conferens. Gutherius *lib.* 1. *de
vet. jure Pont. cap.* 17. producto numismate, in
quo *Cajus* ac *Lucius* sacerdotii prætextis induti
exhibentur, ait: *Nummus probat duos ex eadem do-
mo Pontifices esse non potuisse, ut nec ex eadem gen-
te. Nam si illud per leges licuisset, Cæsares illi
Principes juventutis, & consules designati solo sa-
cerdotio distincti non fuissent.* Id probat ex Dione
lib. XXXIX. ad A. V. 698. ubi ait *P. Cornelium
B Lentulum Spintherem* curasse, ut *P. Cornelius* fi-
lius in gentem *Manliam* adoptaretur, ut ea ratio-
ne in collegium Augurum cooptaretur, in quo
cum antea esset scriptus *P. Cornelius Sylla Faustus*,
ejusdem *Spintheris* filius excludebatur, quod lex
vetabat; ne *duo simul ex eadem gente* idem sacer-
dotium haberent. Idem vero *Gutherius* recte ad-
vertit interpretem vocem apud *Dionem* οἰωνιςὰς
perperam *Pontifices* Latine reddidisse, cum *augu-
res* eadem significet. Equidem duo affines pote-
rant simul esse in Augurum collegio, quod colli-
go ex Cicerone in *Bruto*, ubi ait: *C. Fannius M.
F. Caji Lælii gener, & moribus & ipso genere di-
cendi durior, is soceri instituto, quem, quia coopta-
C tus in augurum collegium non erat, non admodum di-
ligebat; præsertim cum ille Q. Scævolam sibi mino-
rem natu generum, prætulisset.* Hic *Q. Mucius
augur* dicitur *Ciceroni* initio statim dialogi de ami-
citia, qui inter *Lælium* socerum ac ambos eosdem
generos habitus fingitur. Nec in collegio Pon-
tificum affinitatis rationem habitam ex eodem O-
ratore pro domo sua dicente: *C. Atinius patrum
memoria, Q. Metelli, qui eum ex Senatu censor eje-
cerat, avi tui Q. Metelle; & tui P. Servili, &
proavi tui P. Scipio, consecravit.* Hi tres Ponti-
fices, ad quos eam orationem habuit *Cicero*, erant
consobrini, eorumque avus fuerat *Q. Metellus
D Macedonicus*, cujus bona *Atinius* Tribunus plebis
consecraverat. Uti hæc mihi certa sunt, ita il-
lud dubium videtur, num duo ex eadem gente
potuerint una simul esse in eodem collegio, quod
Gutherio ac *Panvinio* de omnibus collegiis affirma-
tur. In primis duos ejusdem familiæ in idem col-
legium nunquam legi cooptatos. *Marcus Crassus*
erat Pontifex teste *Cicerone* initio orat. *de haru-
spicum responsis*; *Publius* vero *Crassus* filius erat
è collegio Augurum, in cujus postea *Parthico*
bello occisi locum *Ciceronem* cooptatum tradit
Plutarchus in *Cicerone*. Hic idem *Cicero* Au-
E gur ad *M. Brutum* scribebat: *Ciceronem nostrum*
167 *in vestrum collegium cooptari volo*; nempe Pontifi-
cum; in quorum numero erat *M. Brutus*, ut ex
altera epistola ad eundem patet, in qua scribit:
Vos Pontifices; & in *Bruti* dialogo, ubi ait Bru-
tus: *Et hic Scipio collega meus.* *Scipio* vero erat
Pontifex, uti fusius ostendi *differt.* 1. *cap.* 4. &
ex proxime laudata oratione *Tullii* pro domo ap-
paret. *P. Cornelius Spinther*, ut in eadem disserta-
tione dixi, erat Pontifex, & initio orationis *de
harusp. resp.* dicitur *Consul & Pontifex.* Idem ve-
ro, ut ex *Dione* observabam, *P. Cornelium Len-
tulum* filium in augurum collegium referendum
dolosa adoptione curavit. At si loquamur de plu-
F ribus non quidem ejusdem familiæ, sed gentis,
non possum *Gutherii* ac *Panvinii* sententiam uni-
versim admittere. Nam ex *Livio* ac *Cicerone* sa-
tis aperte mihi colligere videor, plures ex eadem
gente una simul in collegium Pontificum coo-
ptatos fuisse. Equidem Livius *lib.* XXXII. *cap.* 7.
ad A. V. 556. scribit: *Ser. Sulpicius & L. Galba
Pontifices eo anno mortui sunt.* At certum est *L.
Galbam* fuisse è gente *Sulpicia*, cui tantum *Gal-
bæ* cognomen proprium fuit. *M. Cornelius Ce-
thegus* creatus fuit Pontifex A. V. 542. ex eodem
Livio *lib.* XXV. *cap.* 2. qui *lib.* XXXII. *cap.* 7. nar-
rat *Cn. Cornelium Scipionem* itidem factum Ponti-
ficem A. V. 556. *libro* vero 33. *cap.* 42. *M. Cor-
nelii Cethegi* Pontificis mortem recenset. Itaque
duo ex gente *Cornelia* una simul Pontifices fuere.
Præterea ex eodem *lib.* XXIII. *cap.* 2. *Cn. Servi-
lius Cæpio* A. V. 542. cooptatus est in collegium
Pontificum; & ex *lib.* XXVII. *cap.* 6. *C. Servilius
Geminus* A. V. 546. in idem collegium adscitus fuit.
Cn. Servilius Cæpio Pontifex gessit consulatum A. V.
551. & *Cajus Servilius Geminus* Populi *Romani* suf-
fragiis A. V. 571. creatus fuit Pontifex Maximus;
ex eodem Livio *lib.* XXXIX. *cap.* 46. ac diem obiit
A. V. 574. ex *lib.* XL. *cap.* 42. *Servilius* vero *Ge-
minus* post quinquennium decessit A. V. 579. teste
eodem Historico *lib.* XLI. *cap.* 21. Itaque A. V. 555.
duo gentis *Sulpiciæ*, ac duo insuper *Servilii* erant
in eodem Pontificum collegio. *Sylla* Dictator
legem de sacerdotiis tulit, ac collegia ampliavit;
eundem vero non vetasse duos ejusdem gentis
cooptari simul in collegium Pontificum, ex *Ci-
cerone* ostenditur, qui in *orat. cit. de haruspicum
resp.* ceteros inter Pontifices qui de domo sua ju-
dicarunt, nominat *P. Lentulum Spintherem, Q.
Metellum Creticum*, ac *P. Scipionem.* Hic autem
Scipio patrem habuerat *P. Cornelium Scipionem
Nasicam*, ac ex Dione *lib.* XL. ad A. V. 702. *te-
stamento in genus hæreditatemque Metelli Pii ado-
ptatus, Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio* dictus fuit;
ex *epistola* 8. M. Cœlii *ad Ciceronem lib.* VIII. *fa-
miliarium.* Si gens consideretur, è qua *Scipio* na-
tus est, habuit collegam *P. Lentulum Spintherem*
gentis ejusdem *Corneliæ*. Si vero ratio habeatur
gentis, in quam adoptatus fuit, aderat in eodem
collegio *Q. Cæcilius Metellus Creticus.* At cer-
tum est ex historia *Dionis* de *P. Lentulo Spinthe-
re* superius recitata, non venisse in consideratio-
nem gentem, in qua quis natus fuerat, sed in quam
per adoptionem transisset. Rursus *Cicero* ibidem
laudat Pontifices *M. Scaurum*, ac *M. Lepidum*;
& hi quoque erant gentis *Æmiliæ*. Ex his mihi
luculenter probatur, nulla unquam lege interdi-
ctum fuisse, ne duo ejusdem gentis una simul Pon-
tifices essent. Hoc etiam licitum fuisse in Colo-
niis, insignis inscriptio *Albæ* in *Latio* prodit apud
Gruterum *pag.* 235. 8.

TIBERIO. CAESARI. DIVI. AVG. F 168
DIVI. IVLI. N. AVGVSTO
PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBVN
POTEST. XVIII
PONTIFICES. ALBANI
Q. IVLIVS. Q. F. FAB. RVFVS
C. IVLIVS. C. F. SCA. BASSVS
TI. IVLIVS. TIB. F. FAB. MERVLA
M. IVLIVS. C. F. FAB. SENICIO

Hi quatuor Pontifices coloniæ *Albæ* erant omnes
Juliæ gentis, tres è tribu *Fabia*, unus vero è *Sca-
ptia*, quæ erant *Juliorum Cæsarum* propriæ. Num
vero duo ejusdem gentis potuerint una simul esse
Augures in eodem collegio? *Dio* laudatus negat,
nec secus unquam contigisse hactenus cognovi.
Cicero Augur plures suos collegas nominat, sed
omnes diversarum gentium. Pompejum Magnum
ac *Q. Hortensium* in Philip. 4. & initio Dialogi,
cui à *M. Bruto* nomen imposuit. *Marcum Anto-
nium* ac *Cornelium Dolabellam in Philip.* 2. *Aulum
Hirtium, Vibium Pansam*, ac *Q. Cornificium*, ad
quem scribens *lib.* XII. *fam. epist.* 25. ait: *Hir-
tium quidem & Pansam collegas nostros, homines in
consulatu Reipubl. salutares, alieno sane tempore
amisimus.* P. Servilium, ac C. Julium Cæsarem
lib. XIII. *fam. epist.* 68. ubi: *Sperare*, ait: *tamen
videor Cæsari collegæ nostro fore curæ; & esse, ut
ha-*

habeamus aliquam Rempublicam. Adde his M. Valerium Messallam, qui Macrobio *lib.* I. *Sat. cap.* 9. dicitur *Cn. Domitii in consulatu collega* A. V. 701. *idemque per annos quinquaginta & quinque augur.* Adde ex Dione *lib.* XXXIX. *P. Cornelium Lentulum Spintherem* quadriennio ante *Ciceronem* in Augurum collegium adscitum, & quidem adolescentulum, teste *Cicerone* in fine Sestianæ, ubi de eodem ait: *Cui superior annus idem & virilem patris, & prætextam populi judicio dedit.* Præterea *L. Julium Cæsarem* ex Macrobio *lib.* III. *Satur. cap.* 13. Hic fuerat consul A. V. 690. ac licet avunculus ab *Antonio* Triumviro proscriptus fuit. Cicero in *Philip.* 12. appellat *L. Cæsarem fortem ac constantem Senatorem, avunculum tamen*, nempe *Antonii.* Habuit quoque *Cicero* collegam *Appium Claudium Pulchrum* in proconsulatu *Ciliciæ* ejusdem *Ciceronis* decessorem, cujus etiam libros augurales idem, uti superius dixi, laudabat; Item *L. Cornelium Syllam Faustum*, ex Dione *lib.* XXXIX. Inter hosce Augures tres erant è gente *Cornelia*, *P. Lentulus Spinther*, *P. Dolabella*, ac *Sylla Faustus.* At teste *Dione Spinther*, ut cooptaretur in collegium augurum, in *Manliam Torquatorum* gentem adoptione transierat, nec unquam *Cornelium* appellatum legi. Cicero *lib.* XIV. *ad Atticum epist.* I. in fine ait: *Lentulus Spinther hodie apud me.* Idem ipse in *epist.* 14. & 15. inter familiares Ciceronis *lib.* XII. se ita inscribit: *P. Lentulus P. F.* cum *Asiam* pro Quæstore obtineret A. V. 711. *L. Cornelius Sylla Faustus Syllæ* Dictatoris filius, quod *Pompejam Pompeji* Magni filiam uxorem habebat, bello civili *Pompejanas* partes secutus, è prœlio *Tapsensi* in *Africam* fugiens, ac dein captus à *Sitio*,
169 una cum *Afranio* necatus fuit, auctore Hirtio *de bello Africano cap.* 95. ubi addit: *Pompejæ cum Fausti liberis Cæsar incolumitatem, suaque omnia concessit.* Hunc infaustum vitæ exitum *Faustus* habuit A. V. 708. Eutropio etiam *lib.* VI. inter duces, qui cum Scipione in *Africa* ad *Tapsum* contra *Cæsarem* pugnarunt, memoratur *L. Cornelius Faustus Syllæ Dictatoris filius. Cornelius Dolabella Laudiceæ* à *Cassio* obsessus, urbe prodita, satelliti cervicem secandam præbuit A. V. 711. Num vero *Cornelius Dolabella* in augurum collegium cooptatus fuerit ante necem *Cornelii Syllæ Fausti*, haud ausim statuere; nam *Dolabellæ* auguratum laudat *Cicero* in *Philip.* 2. quam recitavit A. V. 710. exeunte, eodem *Dolobella* ac *M. Antonio* Coss. *Cæsar* qui contra patriam bellum civile excitaverat, eamque cum copiis ingressus, haud religioni duxerat sacram pecuniam apud Saturni ædem à majoribus servatam, per vim auferre, potuit *Dolabellam* in Augurum collegium referre; cum præsertim ad eundem A. V. 705. scribat Dio *de Cæsare*: *Pontificesque defunctis suffecit, non quidem omnibus eorum legibus in ea re observatis, lib.* XLI. Idem Dio *lib.* XLII. scribit *P. Dolabellam* ingentes seditiones *Romæ* excitasse, cum *Cæsar* A. V. 707. contra *Pharnacem* movisset; ac diem præsertim constituisse: *qua die pollicitus est se leges de novis tabulis perlaturum*; *Cæsarem* vero omnium opinione celerius, victo *Pharnace*, *Romam* ad seditiones componendas statim rediisse, quas ut composuit, *omnibus*, inquit, *perpercit, aliquosque ex iis honoribus insuper affecit, Dolabellam in primis.* Itaque eo A. V. 707. quo *Cæsar* ex *Pontico* bello *Romam* reversus est, videri possit *Dolabella* auguratus sacerdotio honoratus à *Cæsare.* Res plane incerta est. Hic tamen advertendum est *Cæsarem* quod legibus ex S. C. solutus fuisset, sese augurum collegio addidisse, cum tamen in eodem esset *L. Julius Cæsar*, qui eidem superstes fuit. Idem etiam *Augustus* postea fecit,

A ac successores deinceps. Prostant nummi in quibus *Augustus* AUGUR inscribitur. *Tiberius* quoque in inscriptione quam ex *pag.* 235. 8. *cap.* 4. exhibui AUGUR nuncupatur. Et tamen *Augustus* filium *Lucium Cæsarem*, *Tiberius* vero *Drusum* nepotem in idem collegium Augurum cooptarunt; cum antea idem *Tiberius Germanicum* ex adoptione filium in eodem collegio habuisset, quod inscripti nummi ac lapides produnt; & ipsius *Tiberii* verba de *Germanico* apud Tacitum *lib.* I. *Neque imperatorem auguratu & vetustissimis cæremoniis præditum, attrectare feralia debuisse.* Etenim ægre tulit *Germanicum* suismet manibus Variana
B clade occisorum ossa collegisse, quod etiam tradit Suetonius *cap.* 3. *in Caligula. Augustus* cum unus esset è collegio Pontificum, idemque etiam Augur, *Cajum* ac *Lucium* sacerdotio exornaturus, priorem Pontificem, alterum Augurem creandum curavit, quamvis ambo ejusdem gentis *Juliæ* ac filii per adoptionem evasissent. Quare *Gutherius* scribens ideo filios ab *Augusto* in diversa Collegia relatos, quod duo ejusdem gentis non poterant in idem sacerdotum collegium cooptari, de ipso *Augusto* haud cogitavit, qui tamen erat in utrumque collegium adscitus; siquidem Pontifex Maximus unus erat è collegio XV. Pontifi-
C cum. Hinc falso scribit in fine *cap.* 17. *Vespasianum* Pontificem Maximum, dum *Titum* in collegium Pontificum cooptavit, *primum illud sibi arrogasse.* Nam *Augusti* ac *Tiberii* exempla præcesserant. Auctor est Suetonius *in Claudio cap.* 4. hunc ab Augusto *auguralis sacerdotii honore* decoratum, quod sacerdotium *Germanicus* etiam ejusdem *Claudii* frater obtinuerat. Itaque *Augusto* imperante, si consideretur familia, in qua quis nascebatur, *Germanicus* ac *Claudius* fratres una si- 170
mul inter Augures fuerunt; at si ratio habeatur familiæ, in quam quispiam per adoptionem ad-
D scribebatur, habemus non quidem duos, sed plane tres in eodem collegio Pontificum, nempe *Augustum* avum, *Tiberium* filium, ac *Germanicum Tiberii* F. *Augusti* nepotem, cum omnes in *Juliam* familiam transierint. Idem Suetonius in *Caligula cap.* 12. ait: *Augur in locum fratris sui Drusi destinatus, priusquam inauguraretur, ad Pontificatum traductus est. Cajus Cæsar* erat è familia *Claudiorum*; at ex adoptione *Germanici* patris in gentem *Juliam* transierat. Si naturalis familiæ ratio habeatur, *Claudium* patruum collegam in auguratu sibi destinato habuit; si vero adoptiva familia spectetur, avum *Tiberium* in Pontificatu collegam itidem habuit. Hac occasione alterum
E ejusdem *Gutherii* errorem confuto. Etenim *lib.* I. *cap.* 15. scribit quoties duo Augusti Principes una simul imperabant, unum eorum Pontificem Maximum fuisse, alterum vero tantummodo Pontificem, quod ex nummis *M. Aurelii* ac *L. Veri*, atque etiam, inquit, *ex Diocletiani Maximianique nummis & ceteris licet observare.* Fateor id moris initio servatum fuisse, verum diu ante *Diocletiani* imperium secus factum ostendam. *L. Verus* Augustus in vetustis inscriptionibus Gruteri *pag.* 253. *Pontifex* dicitur, & in nummis legitur: L. VERUS AUG. PONT. TR. P. VI. COS. II. IMP. IIII. P. P. cum *M. Aurelius*
F collega Augustus Pontifex maximus diceretur. *Septimius Severus M. Antoninum Caracallam* filium in imperii augusti societatem admisit; hic tamen in Gruterianis inscriptionibus *pag.* 265. 3. & 379. 6. solum PONTIFEX dicitur. Extat in Cimeliis Mediceis nummus cum epigrapha: ANTONINUS PIUS AUG. PONT. TR. P. VII. COS. LUD. SAEC. FEC. S. C. alter etiam in postica signatus: PONTIF. TR. P. XII. COS. III. S. C. Item *Getæ* fratris num-

nummus inſcriptus: GETA CAESAR PONTIF. COS. & in altera parte: SAECULARIA SACRA. S. C. ex quo poſteriori numiſmate habemus duos fratres ſimul Pontifices; & quod obiter notatum velim, *Getam* nondum A. 205. quo conſul cum *Antonino* II. fuit, Auguſti titulum obtinuiſſe, ſecus ac viſum eſt eruditiſſimo *Petro Poſſino* in notis ad acta SS. Martyrum Perpetuæ & Felicitatis; quod ipſum demonſtrat inſignis inſcriptio, quam poſt *Panvinium* produxit Gruterus *pag.* 45. 13. ea enim dicitur dicata

VII. IDVS IANVAR. D. D. N. N
IMP. ANTONINO PIO AVG. III. ET
GETA NOBILISSIMO CAES. II. COS

Anno Dionyſiano 208. *Antoninus* III. & *Geta* II. conſules fuere, quo anno ineunte, nondum *Geta* erat Auguſtus, ſed tantum nobiliſſimus Cæſar. In laudatis etiam Cimeliis Mediceis æreus nummus viſitur inſcriptus: P. SEPTIMIUS GETA CAES. & in poſtica: PONTIF. COS. II. S. C Vir eruditus ex *Scaligero* laudat nummum inſcriptum: *Imp. Cæſ. P. Sept. Geta Pius Aug. Sæcularia ſacra S. C.* Cum vero Sæcularia ſacra, ſive ludos *Severus* Imperator peregerit A. 204. putat ex iiſdem ſacris in *Getæ* nummo obſignatis, certo colligi eundem memorato anno Imp. Auguſtum fuiſſe. Verum nummi illius inſcriptio editos an-
171 tea à *Geta* adhuc Cæſare ludos ſæculares deſignat, quamvis poſt aliquot annos ab editis ludis, idem numiſma cuſum fuerit. Extat nummus Auguſti cum epigraphe: CAESAR COS. VI. & in altera parte: AEGYPTO CAPTA. At Auguſtus in quarto ſuo conſulatu A. V. C. 724. *Ægyptum* ceperat. Res paſſim in nummis occurrit, ut eoſdem verſantibus notum. Ex his conſtat ad annum uſque Dionyſianum 211. quo pridie nonas Februarias *Septimius Severus* obiit, nunquam duos Auguſtos ſimul fuiſſe Pontifices Maximos. *Getam* nec patre ſuperſtite, nec eo anno quo ab ejuſdem obitu cum *Caracalla* imperavit, fuiſſe Pontificem Maximum nummi demonſtrant. Extant duo in Gaza Medicea cum inſcriptione: IMP. CAES. P. SEPT. GETA PIUS AUG. & in poſtica: PONT. TR. P. II. COS. II. S. C. & alter: P. SEPTIMIUS GETA PIUS AUG. BRIT. & in altera parte: TR. P. III. COS. II. P. P. S. C. Nummus apud Occonem, in quo *Geta* dicitur P. Max. TR. P. II. COS. II. vel adulterinus eſt, vel perperam exſcriptus; ſiquidem *Geta* Tribuniciam poteſtatem ſecundam exegit vivente *Severo* patre, cum occiſus fuerit A. 212. Februario exeunte, cum eſſet TR. P. IIII. cum hoc tantum numero anni ejuſdem TR. P. in nummis ſcalpti appareant, ac ex laudata inſcriptione ineunte anno æræ Chriſtianæ 208. nondum Auguſtus diceretur. Hoc ipſum aperte teſtatur Dio qui *lib.* LIII. ait Imperatores omnibus ſacerdotiis inauguratos eſſe, *ſemperque unus eorum* (*ſiquidem duo vel tres ſimul Imperatores ſunt*) *ſummum Pontificatum gerit.* Semel tantum ad ætatem *Dionis* tres Auguſti ſimul imperaverant, videlicet *Septimius Severus*, duoque ejuſdem filii *M. Aurelius Antoninus* ac *P. Septimius Geta*, quos tantum ibidem *Dio* deſignat, qui hiſtoriæ finem impoſuit *Alexandro Severo* imperante, cum anno epochæ vulgaris 233. *Artaxerxes Romanis* in Oriente bellum intuliſſet. Ceterum poſt quadriennium *Cælio Balbino*, ac *Pupieno* Maximo adverſus *Maximinum* Imperatoribus ab Senatu creatis, una cum ceteris imperii auguſti titulis, Pontificatus Maximus utrique delatus fuit. Capitolinus *cap.* 8. *de vita eorundem* ſcribit: *Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque*
A *inſignibus, percepta Tribunicia poteſtate, jure proconſulari, PONTIFICATU MAXIMO, patris etiam patriæ nomine, meruerunt imperium.* In Gaza Medicea extant ærei nummi utriuſque Auguſti inſcripti: IMP. CAES. D. CAEL. BALBINUS AUG. & in poſtica: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. Item: IMP. CAES. M. CLOD. PUPIENUS AUG. & in averſa parte: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. Hi primum duo fuere in *Romana* gente una ſimul Pontifices Maximi. Horum exemplo *Gallus* & *Voluſianus*, dein *Valerianus* & *Gallienus* & imperii & Pontificatus Maximi collegæ in eorundem nummis deſignan-
B tur. Immo cum contra *Gallienum Poſtumus* in *Galliis* rebellaſſet, ceteros inter imperii titulos, Pontificatum Maximum uſurpavit. In laudatis cimeliis Magni Ducis *Etruriæ* viſitur nummus cum epigraphe: IMP. C. M. CASS. LAT. POSTUMUS P. F. AUG. & in poſtica: P. M. TR. P. COS. II. P. P. S. C. *Diocletianus* ac *Maximianus* in vetuſtis inſcriptionibus Pontifices Maximi appellantur, Gruteri *pag.* 166. 7. & 281. 5. 7. Ita in titulo edicti apud Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* 17. quem è Græco codice Mediceo ſuppletum, & integrum produxi in *diſſer.* 2. *de Nummo Licinii cap.* 1. *Galerius*, *Conſtantinus*, ac *Li-*
C *cinius* ſigillatim *Pontifices Maximi* nuncupantur. Immo in celebri inſcriptione *Romana* Gruteri *pag.* 160. 4. *Valentinianus*, *Valens*, ac *Gratianus*, qui 172
ſimul imperarunt, *Pontifices Maximi* à Gentibus appellantur. Num vero uterque collega imperii Pontificatus Maximi ſacris initiatus fuerit eo ritu ridiculo, quem *Prudentius* deſcribit, vel ſenior tantum Auguſtus Pontifex Maximus inauguratus, ac ſacra ea poteſtate uni ſibi reſervata, titulum ſolummodo Pontificis Maximi juniori collegæ conceſſerit, in tanta veterum monumentorum inopia haud auſim divinare. Interim ex hucuſque fuſius adnotatis, patet *Auguſtum* omnium
D primum cooptaſſe *Cajum* ac *Lucium* filios in ea ſacerdotum collegia, in quæ ipſe antea adſcriptus fuerat. Nam cum ipſe *Auguſtus* A. V. 706. Pontifex factus fuit, ac collegam habuit *Lucium Julium Cæſarem* avunculum, erat è gente *Octavia*, cum in *Juliam* poſt *Cæſaris* necem, anno demum V. C. 710. per adoptionem tranſierit. Extat nummus apud *Jo. Mariam Bidellum* J. C. Mediolanenſem in antica parte inſcriptus: AUGUSTUS PONT. MAX. & in poſtica: C. CAESAR PONT. COS. cujus iconem *cap.* 5 exhibui.

Auguſtus, quo *Romana* plebs *Lucium* novum Augurem, Principem Juventutis, ac conſulem
E deſignatum, lætis acclamationibus exciperet, congiarium eidem dedit, tantum pecuniæ viritim numerans, quantum die tirocinii *Caji Cæſaris* iiſdem honorum titulis decorati, diſtribuerat. Hujuſce congiarii memoriam Ancyranæ tabulæ ſervarunt, in quibus hæc leguntur:

CONSVL. TERTIVM. DECIMVM
SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBI
QVAE. TVM. FRVMENTVM. PVBLICVM. ACCEPIT. DEDI

In Dionis *libro* LV. quo loco ſpacioſam decem an-
F norum lacunam temporum injuria fecit, hæc recitantur: *Ceterum Auguſtus multitudinem eorum, qui frumentum ex publico accipiebant, ad hominum ducenta millia redegit; in ſingulos eum dediſſe ducentos quadraginta denarios nonnulli auctores ſunt.* Statim vero narrat Naumachiam ac exilium *Juliæ*, quæ cum hoc A. V. 752. contigerint, inde colligo hoc eodem anno numerum plebis quæ publicum frumentum accipiebat, ad CC. hominum millia redactum, ac proinde congiarium ob honores *Lucii Cæſaris* datum, confeciſſe *Romanæ* mo-

netæ

netæ unum, ut vocant, millionem ac ducenta millia scutatorum. Suetonius, *cap.* 41. *de Augusto*, ait: *Congiaria populo frequenter dedit, sed diversæ fere summæ: modo quadragenos, modo tricenos: nonnunquam ducenos quinquagenosque nummos; ac ne minores quidem pueros præteriit, quamvis nonnisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent.* Ibi tamen nummos sexagenos, quos die virilis togæ nostrorum Cæsarum dedit, omisit. Illa vero major altera summa in Ancyranis tabulis non apparet; sed arbitror inscriptionem Ancyranam ibidem mutilatam; nam hujus anni congiarium postremo loco recitatur, quod tamen ultimum non fuisse indicant sexdecim anni, quibus adhuc *Augustus* superstes fuit; neque enim vero simile videtur nullum deinceps congiarium à beneficentissimo Principe populo *Romano* datum. Cum *Claudius Neroni* abs se adoptato virilem togam daret, scribit Tacitus *lib.* XII. additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. At congiaria, quæ *Augustus* distribuit, suo ipsius, non filiorum nomine dedisse dicitur in Ancyranis tabulis. Secus de ludis venationum datis ibidem legitur:

173 . . TEMPUS. DEFUNCTARUM. AFRICANARUM. MEO. NOMINE. AUT. FILIORUM. MEORUM. ET. NEPOTUM. IN. CIRCO..... AUT. IN. FORO. AUT. IN. AMPHITHEATRIS &c.

Hinc colligas venationes ferarum non in solo amphitheatro, aut Circo, sed etiam in Foro ab *Augusto* exhibitas. Harum vero aliquas *nomine filiorum ac nepotum* se dedisse testatur. Fragmentum hocce Ancyranæ tabulæ ibidem lacerum, supplere tentavit Gutherius *lib.* III. *de vet. jure Pont. cap.* 20.

Hos quidem honorum titulos ineunte anno V. C. 752. *Lucius Cæsar Romæ* tulit, qui in utraque *Pisana* tabula leguntur. At ibidem scalptum insuper est: PATRONI COLONIAE NOSTRAE, quod non *Lucii Cæsaris*, sed Coloniæ *Juliæ Pisanæ* honori deputatum fuit. Libera adhuc Republica Coloniæ ac provinciales in clientelam præpotentium civium *Romanorum* veniebant, teste Dionysio Halicarnassensi *lib.* II. *Tanta*, inquit, *illis erat in omni vita temperantia, & felicitatem virtute, non fortuna metiebantur; nec tantum in ipsa urbe plebs tota erat patrocinio, sed & coloniarum, & sociarum & amicarum civitatum, ac bello subactarum, quæque suos habebant patronos quoscunque vellent è Romanis civibus; & sæpe numero Senatus controversias civitatum ac gentium ad earum patronos remisit, eorumque judicia rata habuit.* Ita *Tralliani* erant in clientela *Flaccorum*, ex *Cicerone* in oratione pro *Flacco num.* 42. *Marcelli* erant patroni *Siculorum* ex *Verrina sexta*. *Claudii Lacedæmoniorum* ex Suetonio *cap.* 6. *de vita Claudii.* Appianus *lib.* II. *bel. civ. pag.* 430. ait: *Allobroges ancipites consilii, rem cum Fabio Sanga communicant, Allobrogum patrono.* Perperam recentior interpres vertit: *suæ civitatis patrono*; siquidem *Sanga Appiano* dicitur τ̃ Ἀλλοϐρίγων προςάτης; *Allobroges* enim non unius urbis cives, sed provinciæ ad *Rhodanum* populi, vulgo nunc *Sabaudienses* nuncupati. *Allobroges* à *Fabio* Maximo victi, *Siculi* vero à *Marcello* debellati, eorum familias suæ gentis patrocinium suscipere voluerunt. Valerius Maximus *lib.* IX. *cap.* 15. narrat *Herophilum* medicum semet nepotem *C. Marii* septies consulis finxisse, magnique nominis veneratione tantam sibi auctoritatem conciliasse, *ut coloniæ veteranorum complures, & municipia splendida, collegiaque fere omnia patronum adoptarent.* Hic à *C. Cæsare* Dictatore extra *Italiam* relegatus, cum eodem occiso, *Romam* reversus, de interficiendo Senatu cogitaret, in carcerem conjectus, ac neci traditus, usurpati per dolum patrocinii pœnas dedit. Hunc intelligit *Tullius* initio *Philip.* I. cum ait: *Uncus impactus est fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaserat.* *Itali* universi *Scipionem Africanum* patronum sibi elegere, ex Appiano *lib.* I. *bell. civ. pag.* 361. *Junii Bruti* erant patroni *Puteolanorum* ex *Philip.* 2. Ciceronis; *Antonii Bononiensium*, ex Suet. *cap.* 17. *in Augusto.* Plinius junior *lib.* IV. *epist.* I. scribit se à Tiphernatibus *pene adhuc puerum patronum cooptatum.* Quod postremum verbum plures fuisse ejusdem urbis patronos significat. Hinc *Cicero* gloriæ sibi vertit, quod solus fuerat adoptatus patronus à *Capuanis.* Hæc ille contra *Pisonem num.* 19. *Me inaurata statua donaverant; me patronum unum asciverant.* Et in *Sestiana* gloriatur, quod *Capua* se *unum patronum* adoptasset. Auctor est Cæsar *lib.* I. *de bello civ. cap.* 35. à Massiliensibus designatos *Cn. Pompejum & C. Cæsarem patronos civitatis, quorum alter agros Volcarum, Arecomicorum, & Helviorum publice iis concesserit: alter bello victas Gallias attribuerit, vectigaliaque auxerit.* 174 Verum uterque patronus urbi illi bello civili nocuit; *Cæsar* cum illos obsedit, *Pompejus* cum obsessis suppetias non misit. Extant plurimæ apud *Gruterum* inscriptiones, in quibus coloniarum ac municipiorum Patroni laudantur. Pag. 439. 6. *Neapoli* regio primaria *Herculanensium L. Munacio.*

PATRONO MIRABILI STATUAM PONENDAM DECREVIT

Leguntur etiam in eodem opere formulæ, quibus civitates suos sibi Patronos adoptabant. Unam ex *pag.* 362. subjicio.

DD. NN. CRISPO. ET. CONSTANTINO. JVNIORE. NOBILISSIMIS. CAESS. COSS. IIII. KAL. SEP.

Municipes. Municipi. T. Æli. Hadriani. Aug. Civilitani. Q. Aradium. Rufinum. Valerium. Proculum. C. V. liberos. posterosque. ejus. sibi. liberis. posterisque. suis. Patronos. cooptaverunt. tesseramque. hospitalem. cum. eo. fecerunt.

Q. Aradius. Rufinus. Valerius. Proculus. liberi. posterique. ejus. Municipes. Municipi. T. Ælii. Hadriani. Aug. Civilitani. liberos. posterosque. eorum. in. fidem. clientelamque. suam. receperunt. In. quam. rem. gratuitam. legationem. susceperunt. Insteus. Renatus. &. Apollonius. Gallentius. Duoviri. T. Ælius. Nigozinus. &. Ælius. Faustinus. Ædiles. L. Ælius. Optatianus. Cammarianus. Flavius. Secundinus. Domitius. Optatianus. &c.

Alia id genus decreta pro cooptandis patronis habes *pag.* 363. 443. & 456. Ex quibus patet Patronos nobilissimorum civium, immo ipsorum Magistratuum legatione destinata, civitatum tutelam suscepisse, in quorum etiam palatiis cives, si quando *Romam* venirent, hospitarentur; is enim honor erat tesseræ hospitalis. Quare nullus dubito, quin coloni *Juliæ Pisanæ opsequentis*, præcipuorum civium legatione *Romam* missa, *Lucium Cæsarem* coloniæ Patronum adoptaverint.

CAP.

175 CAP. VIII.

Quinam Romanorum PATRES PATRIÆ *nuncupati? Augustus eum titulum sero obtinuit. Annus perperam ab aliis statutus, ex* Prænestina *inscriptione indagatur. Ejusdem explicatio. Quædam inscriptiones lapidum ac nummorum expositæ. Templi Martis Ultoris dedicatio. Naumachia* Augusti. *Ejusdem spectacula nomine* Caji *ac* Lucii Cæsarum *edita.* Julia *eorundem* Cæsarum *mater ob adulteria in exilium deportatur. Quid* Tacitus *ac* Seneca *de* Augusti *severitate senserint. Fasti consulares suppleti.* Cajus Cæsar *ad legionum castra circa* Istrum *dimissus.* Saliani *falsum de* Dione *judicium.*

Annum V. C. 752. cujus initia tot in *Lucium Cæsarem* honorum titulis congestis, ac congiario plebi dato, *Augustus* ac universus populus *Romanus* feliciter auspicatus fuerat, Patris Patriæ cognomen Principi delatum, ac splendidissimi ludi exhibiti, templique Martis bis-ultoris dedicatio, lætiorem longe reddidere. Singula ordine memorabo. Cum in *Pisanis* tabulis Augustus PATER PATRIAE sæpius nuncupetur, annus quo primum eo titulo idem Imperator appellatus fuit, indagandus est, quod in eodem assignando viri eruditione ac multiplici literatura præstantes errarunt. Plinius noster Veronensis *lib.* VII. *cap.* 30. hisce *Ciceronem* compellat: *Salve primus omnium Parens Patriæ appellate, primusque in toga triumphum, linguæque lauream merite.* Hunc vero titulum *Camillo* primum delatum auctor Livius *lib.* V. *Dictator*, inquit, *recuperata ex hostibus patria, triumphans in Urbem redit: interque jocos militares, quos inconditos jaciunt, PARENS PATRIÆ, conditorque alter urbis haud vanis laudibus appellabatur.* Quem titulum per jocum à militibus *Camillus* retulit, eundem in Senatu *Cicero* ob compressam *Catilinæ* conjurationem obtinuit. Plutarchus in *Cicerone*, ac ex eodem Appianus *lib.* II. *bel. civ. pag.* 431. delati hujusce *Tullio* cognominis *Catonem* auctorem prodiderunt. Verum ipse potius *Cicero* audiendus venit in Pisoniana: *Me Q. Catulus princeps hujus Ordinis, & auctor publici consilii, frequentissimo Senatu, parentem patriæ nominavit.* Idem in Sestiana num. 105. *Me*, ait, *me ille, absentem ut patrem deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alii sæpe in Senatu patrem patriæ nominarunt.* Idem tamen *Cicero C. Marium* municipem suum eo cognomine nuncupaverat in *Rabiriana num.* 20. laudans *Cajum Marium quem vere patrem patriæ, parentem, inquam, vestræ libertatis, atque hujusce Reipublicæ possumus dicere.* Cum *Cæsar* Dictator *Pompejis* fratribus difficili ac cruento prœlio in *Hispania* superatis, bellis civilibus finem imposuisse videretur, maximos à *Romano* Senatu, tanta civium clade adulationem edocto, honores retulit, quos recenset Dio *lib.* XLIV. addens: *Ad hæc Patris Patriæ nomen imposuerunt.* Idem tradit Suetonius *cap.* 76. Ita virum tanto adhuc civium sanguine fumantem, tam miti vocabulo, per detestandam adu-
176 lationem, appellarunt. Prostant *Cæsaris* nummi inscripti: CAESAR PARENS PATRIAE. Recte Juvenalis *Sat.* 8. *v.* 244.

Roma patrem Patriæ Ciceronem libera dixit.

Hic enim à servitute, quam conjurati eidem minabantur, patriam liberaverat; unde à libera ac per ipsum tum liberata Republica, tam dulce nomen audivit. At *Cæsar* cum patriam tot nobilissimis ac fortissimis filiis orbasset, *Parens patriæ* appellatus fuit, cui etiam à conjuratis occiso, solidam columnam populum in foro statuisse inscriptam: PARENTI PATRIAE, tradit Suetonius *cap.* 85. At Cicero *lib.* XII. *fam. epist.* 3. de

A M. Antonio scribit: *Primum in statua, quam posuit in Rostris, inscripsit:* PARENTI OPTIME MERITO. Utrobique ille titulus inscriptus videtur, præsertim cum *Ciceroni* laudetur initio primæ philippicæ facta per *Dolabellam eversio illius execratæ columnæ.* Hinc Idus Martias, qua die *Cæsar* Pater Patriæ occisus fuerat, *Parricidium* ignominiæ causa nominarunt, ex Suetonio in *Cæsare cap.* 88. Ægre tamen ferebat *Cicero*, quod datum sibi quondam nomen, *Cæsari* vel trucidato deferretur, ita tamen ut eodem *Cæsarem Octavianum* adolescentem nondum vicesimum ætatis annum egressum, eodem potius exornandum con-
B testaretur. Hæc ille in Philippica 13. contra *Antonium* declamavit: *Si enim ille* (Cæsar Dictator) *parens patriæ est, ut tu appellas; ego quid sentiam, videro: cur non hic,* nempe Octavianus, *PARENS verior, à quo certe vitam è tuis facinorosissimis manibus ereptam habemus?* Ita *Augustus* Parens patriæ audivit à *Cicerone* uno & quadragesimo anno antequam id cognominis à S.P.Q.R. obtineret. Scribit Suetonius *cap.* 58. plebem *Romanam* missa *Antium* legatione, eum titulum *Augusto* obtulisse, quem cum ille recipere recusasset, ineunti *Romæ* spectacula, iterum detulisse, ac mox Senatum in curia per *Valerium Messallam*, id mandantibus
C cunctis. Addit *Messallam* ita locutum: *Quod bonum faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste, (sic enim nos perpetuam felicitatem Reipublicæ, & læta huic precari existimamus) Senatus te consentiens cum populo Romano, consalutat PATRIAE PATREM.* Cui lacrymans Augustus respondit, *compotem se suorum votorum factum, precarique Deos, ut illum omnium consensum ad ultimum vitæ finem sibi perferre liceret.* Diem qua Cæsar Augustus *Pater Patriæ* fuit appellatus, designat Ovidius *lib.* II. fastorum, videlicet Nonas Februarias.

D *Dum canimus sacras alterno pectine Nonas,*
Maximus his fastis accumulatur honor.
Sancte PATER PATRIAE, tibi plebs, tibi Curia nomen
Hoc dedit: hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit; sero quoque vera tulisti
Nomina; jam pridem tu pater Orbis eras.
Hoc tu per terras, quod in æthere Juppiter alto,
Nomen habes: hominum tu pater, ille Deum.

Annus tamen, quo *Augustus* Pater patriæ dictus fuit, hucusque dubius apud Scriptores evasit. *Ovidius* sane ait: *sero quoque vera tulisti nomina*, & Hadrianus teste *Spartiano cap.* 6. delatum sibi ini-
E tio imperii titulum Patris patriæ recusavit: *quod hoc nomen Augustus sero meruisset.* *Panvinius* magnus ille librorum helluo, & in *Romana* historia ad stuporem usque versatus, scribit *lib.* II. *com. in fastos Augustum* A. V. 758. Patrem patriæ appellatum; idem postea tradidit *Casaubonus* ad laudatum locum *Spartiani*, *Calvisius*, ac ceteri eorundem exscriptores. *Salianus* tamen longe prius illud 177
cognomen delatum *Augusto* scribit, nempe A. V. 742. quo putat *Herodem* primum *Romam* navigasse; ut Imperatorem *cum S. P. Q. R. Patrem patriæ salutaret.* *Saliani* errorem inscripti lapides refellunt; nam nec illo anno, neque novem
F aliis insequentibus, eo cognomine in vetustis elogiis appellatus legitur, quod erudite *Panvinius* observarat. *Joannes Petrus Bellorius Romanarum* antiquitatum indagator solertissimus idemque doctissimus earundem interpres, in libro de duobus Nummis Antonianis pag. 10. & 11. binas inscriptiones profert *Augusto* dicatas, in quarum priori dicitur TRIB. POTEST. XV. ac ibidem designantur consules *Nero Claudius Drusus* ac *Titus Quinctius Crispinus* A. V. 746. in altera vero scalpta legitur TRIBUNIC. POTEST. XVIIII.

C. Calviſio Sabino L. Paſſieno Rufo Coſſ. A. V. 750. nuſquam vero titulus *Patris patriæ* ceteros inter ibidem inſcriptos, apparet. *Panvinii* ac *Caſauboni* metachroniſmum refellunt *Piſana* Cæſarum cenotaphia. Nam in tabula de annuis inferiis *Lucii Auguſtus* dicitur: TRIBUNICIAE POTESTATIS XXV. nempe XIII. Kal. Octob. A. V. 755. & ibidem idem Princeps *Pater patriæ* nuncupatur, qui pariter titulus in *Cajano* etiam lapide legitur. Ita viri eruditi, *Piſanis* hiſce monumentis malo adhuc fato latentibus, illud nomen ſerius Principi delatum exiſtimarunt; quod tamen etiam ante quadriennium quam *Lucii* cenotaphium dicaretur, eidem Imperatori attributum oſtendit *Præneſtina* inſcriptio *pag.* 136. Gruteri, quam etiam notis illuſtravit doctiſſimus, ac quondam amicus Joſeph Suarezius *lib.* 1. *Antiq. Præneſt. cap.* 18. Eſt fragmentum veteris Kalendarii, in quo hæc tantum leguntur:

NON. N. CONCORDIAE
IN. ARCE. FERIAE. EX
S. C. QVOD. EO. DIE
IMPERATOR. CAESAR
AVGVSTVS. PONTIFEX
MAXIMVS. TRIB. POTEST
XXI. COS. XIII. A. SENATV
POPVLOQVE. ROMANO. PATER
PATRIAE. APPELLATVS

Auguſtus A. V. 731. ut præter *Dionem* teſtantur plurimæ inſcriptiones & fragmenta ipſa Capitolina, Tribuniciam poteſtatem accepit V. Kal. Julias, quod ſcite notavit meus *Panvinius*; cum vero quotannis eandem poteſtatem iteraverit, A. V. 752. Nonis Februariis erat Tribuniciæ poteſtatis XXI. ac Conſul XIII. qua quidem die Pater patriæ dictus fuit. *Suarezius* laudatus legit IN ARCE FERINAE; ſed cum *Grutero* FERIAE legendum eſt; cujus interpretatio ex Varrone deſumenda eſt *lib.* v. *de L. L. Harum rerum*, inquit, *veſtigia apparent in ſacris Novalibus in Arce: quod tunc ferias primas menſtruas, quæ futuræ ſunt eo menſe, Rex prædicit.* Etenim rex ſacrorum in arce, quæ erat in Capitolio, ferias cujuſque menſis populo prædicebat; erant enim, ut ait Livius *lib.* v. *arx, Capitoliumque ſedes Deorum.*
178 Macrobius *L.* 1. *Satur. cap.* 15. ſcribit ſacrificio à rege ſacrorum ac Pontifice minore celebrato, plebe in Capitolium juxta curiam *Calabram* vocata, Pontificem minorem edicere ſolitum quot numero dies à Kalendis ad Nonas ſupereſſent: *Ruſticos vero ex agris in urbem confluere ſolitos accepturos cauſas feriarum à Rege ſacrorum, ſciturosque, quid eſſet eo menſe faciendum.* Eas autem ferias ex *Varrone* rex ſacrorum in Arce prædicebat. In fragmento Kalendarii apud Gruterum *pag.* 134. ad diem 2. Auguſti, legitur:

F. IIII. N. FERIAE. QVOD. HOC. DIE. IMP.
CAESAR. HISPANIAM. CITERIOREM. VICIT.

Romani dies victoriis ab Auguſto reportatis, vel novis honorum titulis eidem delatis, inſignitos, inter feriatos, adulandi gratia, referebant. Ita cum A. V. 735. *Græcia, Aſia*, ac *Syria* perluſtratis, in Urbem rediiſſet, *diem ſui reditus inter ferias referri & Auguſtalia dici paſſus eſt.* Ex Dione lib. LIV. Hinc explicatio *Præneſtinæ* inſcriptionis deducitur; nempe: *Nonis Novalia Concordiæ*, quod in eam diem à rege ſacrorum *feriæ in Arce* prædicebantur, ob delatum *Auguſto* titulum Patris patriæ.

Quidam ex lapidum ac nummorum inſcriptionibus exiſtimarunt ante A. V. 752. eum titulum *Auguſto* delatum fuiſſe. Salianus *tom.* 6. A. Mundi 4058. in ſcholio ſecundo producit fragmentum laceræ inſcriptionis apud *Sedunum*, in qua *Auguſtus* dicitur . . RIBUNICIA POTESTATE XV. & poſtea *Pater Patriæ*. Verum Gruterus *pag.* 226. 6. advertit eam inſcriptionem perperam à *Lipſio* aliiſque recitari; ſiquidem ex *Simlero* ac *Commelini* ſchedis ſcalptum ibi apparet POTESTATE XV... inferiori parte alterius decennalis notæ, aliarumque inſequentium ibidem detracta. Hubertus Goltzius *lib.* II. *veterum Numiſmatum pag.* 216. plures nummos producit, in quibus *Auguſtus* longe ante annum 752. Pater patriæ inſcribitur. Nempe: *Imp. Cæſari Divi F. Coſ. V. P. P. Imp. VII. S. P. Q. R.* Anno V. C. 725. Auguſtus quintum conſulatum geſſit. Item: *Cæſar Divi F. Auguſtus Coſ. VIII. P. P. Imp. VII.* Anno V. 728. fuit conſul VIII. Idem titulus cum Trib. Pot. III. & VIII. in aliis nummis Auguſteis junctus apud eundem Antiquarium legitur. Ego ſane hiſce nummis haud integram fidem habere poſſum. Prior ſane, niſi adducenda mox explicatione utamur, adulterinus eſt, quod miror *Goltzium* non obſervaſſe ex *Suetonio*, qui in *Auguſto cap.* 58. hæc ipſa verba *Meſſallæ* Patrem patriæ *Auguſtum* publico Senatus nomine appellantis, recitat: *Quod bonum, fauſtumque ſit tibi, domuique tuæ, Cæſar Auguſte &c. Senatus te conſentiens cum Pop. Rom. conſalutat patriæ Patrem.* At *Cæſar Octavianus* in ſuo conſulatu VII. A. V. 726. *L. Munatii Planci* ſententia *Auguſti* cognomen obtinuit, ex Dione *lib.* LIII. ac Cenſorino *cap.* 8. *de die Natali*, quo quidem cognomine cum à *Meſſalla Patris patriæ* titulum eidem deferente, appellatus fuerit, plane evincitur falſam eſſe ejus nummi inſcriptionem, in qua conſul V. P. P. nuncupatur. At ſi quis religioni habeat tot nummos inter ſpurios rejicere, unum reponi poſſe videtur, nempe poſterioribus imperii ejuſdem annis nummos juſſos recudi, in quibus una ſimul tum conſulatus, tum etiam anni Tribuniciæ poteſtatis *Auguſto* jam exacti per ordinem ſcalperentur: cum vero id temporis *Auguſtus* P. P. jam diceretur, hunc titulum conſulatibus poſt victum *Antonium Auguſto* geſtis, ac ſingulis annis TRIB. 179
POT. additum à Monetariis. Equidem *Dio*, qui ſingulos *Auguſti* titulos ſuis quoſque annis primum recenſet, *Patris patriæ* cognomen uſque ad A. V. 748. nuſquam *Auguſto* attributum memorat; cum vero inſequentis decennii lacuna in ejuſdem annalibus ſit, intra illud annorum ſpatium *Auguſtus* P. P. appellatus fuit. Præterea cum ad annum uſque V. C. 750. plurimæ dicatæ *Auguſto* inſcriptiones apud *Panvinium* ac *Gruterum* legantur, prodigio propius videri poſſit, nuſquam eundem Imperatorem P. P. inſcribi: ſi eo titulo id temporis decoratus fuiſſet; præſertim cum *Auguſtus* eo ſibi delato, *lacrymans* dixerit: *Compos factus votorum meorum P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari &c.* Extat Gruteri *pag.* 58. 1. ſaxi inſcriptio, in qua *Auguſtus* dicitur: *Pont. Max. Trib. Pot. VII. Coſ. IIII. P. P.* Omnia digna riſu. *Auguſtus* Pont. Max. factus eſt A. V. 741. Tribunicia poteſtas VII. eidem exiit A. V. 738. Denique A. 724. fuit conſul IV. Ne quid tamen diſſimulem, ex *Præneſtina* inſcriptione fateor annum decreti Auguſto tituli P. P. non adeo certo deduci, quin reponi poſſit eundem inſcribi Trib. Pot. XXI. ac Coſ. XIII. non quod eo anno 752. appellatus fuerit P. P. ſed quod eo anno à *Præneſtinis* decretum emiſſum fuit, ut dies Nonarum Februarii inter feriatos referretur ob delatum eo die titulum P. P. Imperatori Cæſari *Auguſto*. Ceterum nemo ignorat Colonias ac Municipia inſigni

gni decreto delatos à S. P. Q. R. *Augusto* honores statim, ut ita dicam, auxisse. Legitur altera inscriptio Gruteri pag. 199. 3. *Prænestino* Kalendario similiter:

IMP. CAES. AVG
PONT. MAX. TRIB
POT. XXI. COS. XIII
PAT. PATR
TERM. AVG. INTER
LANC. OPP. ET
IGAEDIT

Hoc anno V. 752. die 12. Maji *Augustus* templum Martis Ultoris dedicavit. Hoc templum diu antea *Augustus* bello civili adversus *Cæsaris* interfectores voverat A. V. 712. sed rebus prospere succedentibus, voti oblitus, anno demum 734. idem templum extrui jussit, ut in eodem recepta à *Parthis Romana* signa suspenderet, ex Dione *lib.* LIV. Ovidius *lib.* V. *fastorum* ad IV. Idus Maji, hoc votum in acie *Philippensi Augusto* nuncupatum scribit:

Si mihi bellandi pater est, Vestæque sacerdos
Auctor; & ulcisci nomen utrumque paro.
Mars ades, & satia scelerato sanguine ferrum:
Stetque favor causa pro meliore tuus.
Templa feres, & me victore vocaberis ultor.
Voverat, & fuso lætus ab hoste redit.

Deinde cum narrasset *Parthos*, bello tantum de proximo ab *Augusto* ostentato, immo solius *Augusti* nominis terrore perculsos, raptas *Crasso Aquilas* ad eundem remisisse, ait:

180 *Rite Deo, templumque datum, nomenque Bis-ultor:*
Emeritus voti debita solvit honor.
Solemnes ludos Circi celebrate, Quirites;
Non visa est fortem scæna decere Deum.

Nummos *Augusti* cum effigie templi inscriptos MARTIS ULTORIS, exhibet doctissimus Patinus ad *cap.* 29. *Suetonii*, & in fragmento Ancyrano legitur: ULTORIS TEMPLUM; quod sane templum hoc A. V. 752. dedicatum fuisse auctor est Vellejus *lib.* II. *At in urbe*, inquiens, *eo ipso anno, quo magnificentissimi gladiatorii muneris naumachiæque spectaculis, Divus Augustus, abhinc annos XXX. se & Gallo Caninio Conss. dedicato Martis templo, animos oculosque P. R. repleverat, fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit.* Scripsit *Vellejus Vinicio* consule, cui libros dicavit, à cujus consulatus exordio ad exitum A. V. 752. triginta anni numerantur. *Augustus* postremis annis imperii semestres consules creabat, quod ex fragmentis Capitolinis colligitur. Ipse vero quinque tantum consulatus annuos gessit, à sexto scilicet ad undecimum, quem annuum non gessit, suffecto sibi *L. Sestio*, ut ex fastorum fragmentis Capitolinis ac *Dione* alii jam antea observarunt. Suetonius in *Augusto cap.* 26. ait: *Ceteros autem sex, aut novem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus, secundum vero paucissimis horis.* Cum vero hoc A. V. 752. *Augustus* Kal. Januariis consulatum XIII. inierit, collega *M. Plautio Silvano*, ac *Vellejus* eidem *Augusto* in eodem tertio decimo consulatu *Caninium Gallum* collegam addat, infero *Caninium Gallum*, cum *M. Plautius* pridie Kal. Julias abdicasset, in reliquos sex menses consulem suffectum, ac *Augustum* novem menses in eodem magistratu continuasse. Nescio vero cur fastorum concinnatores *Panvinius*, *Sigonius*, ac *Pighius Caninio Caji* prænomen imponunt; cum *Vellejus* qui unus nobis eum suffectum consulem indicavit, prænomen omittat. At certum est eundem *Lucii* prænomen tulisse, ut sit filius *L. Caninii Galli* consulis A. V. 717.

Extat nummus *Augusti* cum epigraphe in postica parte: L. CANINIUS GALLUS III. VIR. cum effigie *Parthi* signum curvato genu offerentis. *Augustus* viros tres prætura functos ærario præfecit, ex Tacito *lib.* XIII. *Annal.* quos inter post A. V. 734. quo signa idem à *Parthis* recepit, fuit *L. Caninius Gallus*, postea consul suffectus, ac collega *Augusti* postremus; hic enim post decimum tertium, nullum postea consulatum gessit, ut contra *Baronium* demonstrabo. Quamvis autem *Vellejus Caninio* consule nominato, templum Martis dedicatum recenseat, non tamen post Kal. Julias dedicatio peracta fuit; nam gladiatorium tantum munus ac naumachia eodem consulum collegio signantur, addita postea templi Martis consecratione, ne rem ejus anni memorandam omisisse videretur. *Ovidius* haud finit nos de die ac mense dedicati templi Martis Ultoris dubitare.

Naumachiæ ab *Augusto* exhibitæ meminere Dio in fragmento L. 55. dicens: *Aquam in Circum Flaminium induxit, in ea triginta sex crocodili sunt concisi:* & Suetonius *cap.* 43. narrans *Augustum* inter cetera spectacula exhibuisse *navale prælium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.* Navalem *Persarum* cum *Atheniensibus* pugnam ad *Salaminam* repræsentasse oculatus testis Ovidius prodit *lib.* I. *de arte* canens:

Quid modo cum belli navalis imagine Cæsar
Persidas induxit, Cecropidasque rates.
Nempe ab utroque mari juvenes, ab utroque puellæ 181
Venere: atque ingens Orbis in urbe fuit.

Nero etiam *Augusti* exemplo, ex *Dione* apud *Xiphilinum*, *bellum navale Persarum cum Atheniensibus fecit*; & quidem, marina aqua, innatantibus belluis, quod *Suetonius* etiam affirmat in *Nerone cap.* 12. Situs Augustæ Naumachiæ in Ancyranis tabulis proditur.

NAVALIS. PRAELII. SPECTACVLVM. POPVLo. exhibui LIBERVM. IN QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST. CAESARVM. CAVATO. solo. in LONGITVDINE. MILLE. ET. OCTINGENTOS. PEDES. IN. LATITVDINE. PEDES. DVCENTI. IN. QVO. TRIGINTA. ROSTRATAE. NAVES. TRIREMESQVE. PLVRIMAE ..... INTER. SE. CONFLIXERVNT ..... occubueRVNT. PRAETER. REMIGES. MILLIA .... CIRCITER ....

Ex hoc fragmento colligimus in eo loco, in quo *Augustus* naumachiam exhibuerat, densas postea arbores consitas, quæ *Nemus Cæsarum* dictæ, *Caji*, ac *Lucii* memoriæ dicatæ sunt. Cum *Suetonius* proxime laudatus dixerit: *in quo nunc Cæsarum nemus est*, inferre quis posset tempore *Suetonii* qui post exactum ab *Augusti* morte sæculum, floruit, idem nemus superfuisse, ac neminem successorum Principum memoriæ *Caji* ac *Lucii* sacratam sylvam exscidisse. At *Dio* apud *Xiphilinum* de *Nerone* scribit: *Populo epulum dedit intra naves in eo loco, in quo ab Augusto bellum navale factum fuerat.* Sed de his alii viderint, qui antiquæ *Romæ* topographiam quærunt. Idem *Suetonius* in fine ejusdem capitis 43. de *Augusto* ait: *Nepotum quoque suorum munere, cum consternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo posset, transiit è loco suo, atque in ea parte consedit, quæ suspecta maxime erat.* Cum annus quo *Cajus* ac *Lucius* hoc munus ediderint, mihi ignoretur, hoc illud loco ex *Suetonio* commemorandum duxi. Imperator, quo filiis benevolentiam plebis conciliaret, plura eorundem nomine spectacula edebat, cum in iisdem tabulis Ancyranis numerentur feræ occisæ in spectaculis MEO. NOMINE. AUT. FILIORUM. MEORUM. ET. NEPOTUM.

Interea, ut sunt humana, *Augusti* ac Populi *Romani* gaudia toto fere hoc anno feliciter continua-

tinuata, repentinus turbo decussit. *Augustus* quemadmodum foris prospera, ita domi adversa sæpius fortuna usus fuit. *Julia* ejusdem filia ac nostrorum *Cæsarum* mater ex *Rhodiensi* secessu *Tiberii* mariti securiorem licentiam captans, nihil quod facere, aut turpiter pati femina posset, infectum relinquens, Augustæ domus honorem tum Senatorii tum Equestris ordinis viris per summum flagitium prodebat. Pater adeo severa illam disciplina educaverat, ut eandem vetaverit *loqui, aut agere quidquam, nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, ut L. Tucinio claro decoroque juveni scripserit quondam: parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Bajas salutatum venisset.* Horum testis Suetonius *cap.* 64. Primo quidem *Marcello* nupserat, deinde *Agrippæ* annum agens duodevicesimum, cum quo per novennium vixit. At quod procul ab oculis *Augusti* non modo in *Asiam* cum *Agrippa* toti Orienti præposito, transmisit, verum etiam eundem *Asiam* perlustrantem, immo & bellum in *Bosphoro* gerentem sequi voluit, in pravos statim mores defluxit.

182 Scribit Tacitus de Sempronio Graccho *lib.* 1. *Juliam in matrimonio Agrippæ temeraverat; nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat.* Augustus adulteriorum filiæ indicia exceperat; sed, ut ait Macrobius *lib.* II. *Satur. cap.* 5. *cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat.* Postremo post *Agrippæ* mortem, *Augusti* privigno *Tiberio Neroni* copulata, initio mutuo cum eodem amore vixit, sed mox dissedit, ut perpetuo etiam secubaret. Illo vero *Rhodum* postea secedente, in omnem licentiam prorupit. Non defuere qui affirmarent ipsum fictas ejus secessus causas prætexuisse, cum id consilii cepisset *uxoris tædio, quam neque criminari, aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset*, ex Suetonio in *Tiberio cap.* 10, Cum vero *Augustus* certissima adulteriorum filiæ indicia accepisset, ac præsertim ab eadem *Julum Antonium Marci* Triumviri filium ac *Marcellæ* suæmet neptis maritum, procorum præcipuum, in spem imperii erectum, ira ac timore pudori mixtis agitari cæpit. Recte Seneca *cap.* 5. *de brevitate vitæ: Filia & tot nobiles adolescentes adulterio velut sacramento adacti, jam infractam ætatem territabant, postquam iterum timenda cum Antonio mulier.* Vicere tandem pudorem metus ac indignatio. Hæc ait Suetonius *cap.* 65. *De filia absens ac libello per quæstorem recitato, notum Senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu præ pudore: etiam de necanda deliberavit.* Illam tamen in Pandatariam insulam deportari in exilium jussit, vino omnique delicatiori cultu eidem interdicto, cum prius nomine *Tiberii*, quamvis hic procul rem ignoraret, repudium remisisset. Adulteros partim exilio, partim capitali sententia damnavit. Eos inter nominantur *Vellejo Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio*, aliique minoris nominis. Ibidem vero narrat *Julum Antonium* voluntaria nece sibi illata, supplicium prævertisse. Tacitus *libro tertio Annal.* de adulteris ac filia punitis ab *Augusto*, scribit: *Culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum, suasque ipse leges egrediebatur.* Seneca vero *lib.* VI. *de beneficiis cap.* 22. *Augusti* contra filiam sententiam in examen vocans ait: *Hæc tam vindicanda Principi quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens iræ publicaverat. Deinde cum interposito tempore, in locum iræ subiisset verecundia, gemens quod non illa silentio pressisset, quæ tandiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamavit: Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset. Juliam* postrema parte A. V. 752. adulteriorum convictam, ac damnatam tradit Vellejus *lib.* II. scribens: *At in Urbe eo ipso anno quo* munus gladiatorium ac naumachiam *Augustus* se & *Caninio Gallo* consulibus exhibuit, *fœda dictu, memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit*; statimque *Juliæ* ac adulteris irrogatas pœnas recitat. Macrobius *lib.* II. *Satur. cap.* 5. de Julia ait: *Annum agebat tricesimum & octavum, tempus ætatis (si mens sana superesset) vergentis in senium, sed indulgentia tam fortunæ quam patris abutebatur.* Nata est *Julia* A. 715. ex Dione *lib.* XLVIII. Igitur anno quo relegata est, tricesimum octavum agebat, ac recte *Macrobius* cum *Vellejo* convenit. *Tacitus* in insequentem annum *Juliæ* exilium videtur protrahere; siquidem testatur *lib.* 1. *Annal. Tiberium*, cum A. V. 767. die 19. *Augusti* in imperium successisset, *Juliam* statim inopia ac tabe necandam jussisse, simulque misso in *Cercinam Africi* maris insulam milite, *Sempronio Graccho* uni 183
adulterorum cervicem præcidisse, qui, inquit, *quatuordecim annis exilium toleravit.* At ab A. V. 752. ad A. 767. & quidem circa Septembrem anni quindecim numerantur. Ricciolius *lib.* VI. *tom.* 1. *suæ Chronol. cap.* 14. *num.* 8. ait, anno Juliano 44. desinente, quo *Augustus* consulatum XIII. gessit, adulteria *Juliæ* in *Augusti* notitiam venisse; at ob diuturnas quæstiones causam in insequentem annum protractam, ac *Juliam* relegatam fuisse *nisi sub finem anni* 45. *Juliani* V. C. 753. Sed adulteria *Juliæ* notiora erant, quam ut annum eorundem inquisitio exigeret. Auctor est *Seneca* Patrem in filiam sententiam pronuntiasse, antequam in locum iræ verecundia subiret. *Juli Antonii* ac *Phœbæ* libertæ criminum consciæ voluntaria mors rem ipsam statim publicaverat. *Dio* tamen in excerptis à *Valesio* editis, scribit *pag.* 664. inter adulteros *Juliæ* quendam Tribunum plebis fuisse, qui *non ante in judicium vocatus est, quam magistratu abiret.* Tribuni vero plebis magistratum, successoribus acceptis, abdicabant IIII. Idus Decembris, quod etiam imperante *Augusto*, in usu fuisse testatur Dionysius Halicarnassensis *lib.* VI. scribens primos tribunos plebis creatos *ante diem IV. Idus Decembris, quemadmodum fit & nostro tempore.* Ille vero eos libros scribebat *Claudio Tiberio Nerone* II. & *Cn. Pisone* Coss. A. V. 747. Unde infertur eam causam ante mensem Decembrem cognitam fuisse *eo ipso anno* quo *Augustus*, ut inquit *Vellejus*, cum *Caninio Gallo* consul fuit. Immo ex hoc *Velleji* testimonio, addito altero *Suetonii* superius laudato, colligo ante exitum Septembris A. V. 752. *Juliæ* adulteria *Augusto* palam indicata. Nam ex *Suetonio* eo anno, nono postea mense, consulatum abdicavit, altero sibi suffecto. *Panvinius, Sigonius*, ac *Pighius*, qui eruditissimis commentariis fastos consulares illustrarunt, scripserunt hactenus ignorari quinam in locum Augusti consul suffectus fuerit. Illum tamen, præeunte *Lipsio*, ex Ancyranis tabulis exhibeo, in quibus recitantur consules & quidem ordinatim dispositi, in quorum magistratu *Augustus* milites in colonias deduxit. Ibi autem post *Neronem* ac *Pisonem* A. V. 747. & post *C. Antistium* ac *D. Lælium* A. V. 748. legitur: L. CANINIO. ET Q. FABRICIO CONSULIBUS; nempe hi fuere consules suffecti A. V. 752. ut *L. Caninius Gallus* Kal. Juliis magistratum inierit collega *Augusto* coss. XIII. in cujus locum Kal. Octobris *Q. Fabricius* suffectus fuit; ac proinde ante Octobrem *Julia* cum ceteris rea adulteriorum peracta est. Interim prænomen

nomen *Caninii*, qui *Cajus* in commentariis fasto-
rum dicitur, in *Lucium* mutandum esse patet,
quod ex nummo etiam ejusdem superius ostende-
bam. Quod vero *Tacitus* quatuordecim annos
exilii *Sempronii Gracchi* numerat, haud dubium
facit annum damnatæ *Juliæ*, sed annos integros
intermedios accepit; vel forte *Sempronius* sub cu-
stodia *Romæ* detentus, inito postea anno sequen-
ti, in *Circinam* deportatus fuit.
Salianus ad A. M. 4052. N. 11. scribit *Juliam*
matrem *Caji* ac *Lucii* damnatam, antequam filii
Roma discederent; nempe ille in *Syriam*, hic in
Hispaniam; *ergo*, inquit, *patris imperio sub oculis*
filiorum mater ignominia affecta est. Id de *Lucio*
vere affirmatur; nam post triennium *Roma* dis-
cessit: quod tamen de *Cajo* non ausim adstruere.
Nam *Augustus*, cum destinasset eundem ad invi-
senda legionum castra mittere, quo de facie mi-
litibus cognito, illorum obsequium facilius con-
ciliaret, hoc illum anno ad exercitus, qui ad
Istrum castra habebant, dimisit, quod post pera-
184 ctam naumachiam contigit, ne filius maximi,
post *Romam* conditam, spectaculi voluptate pri-
varetur. Dio *in excerptis ab Henrico Valesio* editis
pag. 664. *Juliæ* damnatione recitata, ait: *Cajus*
Cæsar legiones quæ ad Istrum castra habebant, pa-
cis more obiens, spectavit; bellum enim nullum ab
eo gestum, non quod bellum nullum ingrueret, sed
quia ipse in summa pace ac securitate principatus ar-
tes discebat, belli autem discrimina aliis mandaban-
tur. Tacitus *lib.* IV. ex Augusti instituto, in-
quit, *ripam Danubi legionum duæ in Pannonia, duæ*
in Mœsia attinebant, quæ irruptiones barbarorum
reprimerent. Itaque *Cajus Cæsar*, quo tempo-
re *Romæ* judicium contra adulteros peragebatur,
Romana castra ad *Istrum* invisebat. Hic corrigen-
dus venit *Salianus* qui ad A. M. 4048. num. 7.
scribit: *Dio plurium annorum res gestas in unum*
fascem congessit; ab anno enim 747. *ad* 757. *non*
distinxit annos, quod plerique admodum jejuni esse
viderentur. Etenim ibidem illorum annorum ge-
sta eidem descripta fuisse tum laudatum excer-
ptum *Dionis* à *Valesio* una cum aliquot aliis pu-
blicatum, tum alia exscripta à *Zonara* ostendunt.
Utinam integra ejus *libri* LV. historia, seu anna-
les superessent, annum mortis *Herodis* & pera-
ctum *Romæ* judicium, ac *Caji Cæsaris* in Orien-
te gesta cognosceremus: quæ partim in obscuro
latent; partim indicata tantum apud varios illius
ac proximæ ætatis scriptores reperiuntur, neque
ea suos in annos digesta; unde etiam in assignan-
do anno natali Christi Domini tot diversæ Scri-
ptorum sententiæ emanarunt.

CAP. IX.

Armeniæ & Arabiæ *tumultus*. Tigranes, *ejus-*
que filii, ac nepotes Armeniæ *Reges*. Augustus
semel, iterum, ac tertio exercitus in Armeniam
misit. Parthi Armeniis *suppetias ferunt*. A-
rabes Parthorum *contra* Romanos *fœderati*.
Cajus Cæsar *ad bellum* Parthicum *Dux destina-*
tur. Ovidius *eleganti carmine* Cajo *victoriam*
auguratur. Cajus Cæsar Liviam Drusi *filiam*
uxorem ducit. Usserii *ea de re hallucinatio*. *Im-*
perium proconsulare Cajo *defertur*. *Quædam de*
eodem imperio adnotata. Salmasius *perperam* Ca-
pitolinum *notans*, *ex* Tacito *confutatur*. *Nulli*
imperium proconsulare intra Urbem concessum.
Augustus *semel tantum illo usus intra Urbem ad*
censum faciendum. Nero *omnium primus impe-*
rium proconsulare perpetuum à Claudio *accepit*.
Marcus Lollius Caji *juventæ rector impositus*.
Quidam expeditionis Caji *comites recensentur*. Dio-
nysius *insignis Geographus*. *Ejusdem versus de*
Cajo *ac* Lucio *Cæsaribus*: *Idem à* Scaligero,
A Barthio, *ac* Vossio *de aliis* Romanis *Principi-*
bus perperam explicatur.

INterea *Augustum* domesticis infortuniis turba-
tum, exorti in Oriente tumultus, in novas
curas conjecerunt. *Armenii* enim & *Arabes* obse-
quium exuentes defecerant, ac *Parthi* utique genti
contermini, ac *Romanæ* potentiæ infesti, seditiones,
missis suppetiis, augebant. *Armenia* omnia, *Parthi-* 185
co excepto, in Oriente regna, quæ *Romanis* co-
gnita erant, magnitudine superabat. *Trogus Pom-*
pejus in *epitome lib.* XLII. *Justini* ait: *Armenia à*
Cappadocia usque undecies centena millia ad mare
B *Caspium patet*; *sed in latitudinem millia passuum*
septingenta porrigitur. At Strabo ex *Theophane lib.*
XI. *pag.* 365. longitudinem *Armeniæ* centum tan-
tum schœnorum (schœno stadia quadraginta con-
tinente) affirmat; semisse vero minus latam *Stra-*
bo, *Theophanes* autem duplam latitudinem facit.
Tigranes Armeniorum nomen supra ceteros deces-
sores illustravit. Nam A. V. 659. regnum in-
deptus, *Syriam* occupavit, *Ariobarzanem* à *Ro-*
manis Cappadociæ impositum ejecit, ac trecenta
hominum millia inde in *Armeniam* abstraxit; dein
pro *Mithridate* restituendo, bello adversus *Ro-*
manos suscepto, innumeras contra *L. Lucullum*
C copias duxit. Auctor est *Plutarchus* in *Lucullo*
habuisse illum in exercitu CL. millia peditum,
equitum LV. millia, sagittariorum ac fundito-
rum millia viginti, ac totidem munitorum
viarum, præter lixas atque calones. Victus
tamen à *Romanis*, didicit in prœliis non mi-
litum numerum, sed virtutem prævalere. *Pom-*
pejo postea in *Asiam* veniente, *Tigranes* dedi-
tione facta, in ejusdem castra venit, ac a-
vitum *Armeniæ* regnum impetravit, jussus præ-
sidia ex *Syria*, ac *Phœnice*, aliisque occupatis abs
se antea provinciis, detrahere. *Tigrani* successit
Artabazes filius, contra quem *Orodes Parthorum*
D rex partem copiarum misit A. V. 700. ne *M.*
Crasso suppetias ferret. *Artavasdes* dicitur Cice-
roni *lib.* V. *ad Atticum epist.* 20. ac Tacito initio
lib. II. *Annal.* Hunc, postea *Antonius* Triumvir,
quod bello *Parthico* promissum equitatum ad se
non adduxisset, per dolum captum, aureisque ca-
tenis vinctum, *Alexandriæ* in triumpho duxit A.
V. 720. ex Dione *lib.* XLIX. Josepho *lib.* XV. *An-*
tiquit. cap. 5. atque ita *Armenia* partim vi, par-
tim deditione in *Antonii* potestatem venit; cum
Artaxias Artavasdis filius prœlio victus, ad *Par-*
thos concessisset. Verum *Artaxias* anno insequen-
ti exercitu *Parthorum* ope collecto, *Armeniam*
E recuperavit, ex eodem *Dione* in fine libri ejusdem
49. Cum vero *Artaxias* impotenter regnaret, ac
in subditorum odium venisset, *Armenii* ab *Augu-*
sto, qui id temporis, nempe A. 734. in *Samo* in-
sula hibernabat, *Tigranem Artaxiæ* natu minorem
fratrem, *Romæ* degentem, dari sibi regem po-
stulaverunt. *Augustus*, accersito *Tiberio* privi-
gno, jussit ut junctis cum *Archelao* Rege *Cappa-*
dociæ legionibus, *Tigranem* in *Armeniæ* regnum
deduceret. Tacitus *lib.* II. paucis rem narrans ait:
Ejus, nempe Artavasdis, *filius Artaxias*, *memo-*
ria patris nobis infensus, *Arsacidarum vi seque re-*
F *gnumque tutatus est*. *Occiso Artaxia per dolum pro-*
pinquorum, *datus à Cæsare Armeniis Tigranes*, *de-*
ductusque in regnum à Tiberio Nerone. Hunc vero
Tigranem Artaxiæ fratrem fuisse testatur Dio *lib.*
LIV. addens: *Tiberius*, *ab Armeniis ante ejus ad-*
ventum occiso Artabaze, *nihil suo apparatui respon-*
dens perfecit. Ibi tamen perperam *Artabazem* vo-
cat, quem superius in fine *lib.* XLIX. *Artaxam*
nominaverant. Extant nummi *Augusti* cum epi-
graphe: CAESAR DIVI F. ARMEN. RE-
CEP. IMP. VII. Cum Imperator VII. inscri-
batur,

batur, de *Armenia* hac priori vice recepta numiſma explicandum eſt; nam cum iterum A. V. 749. & tandem 755. *Cajo Cæſare* duce, *Armeniam* ad obſequium redegit, IMP. XIIII. nuncupabatur, ut poſtea monſtrabo. Vellejus *lib.* II. *cap.* 94. de *Tiberio* ſcribit: *Cum legionibus ingreſſus Armeniam; redacta ea in poteſtatem P. R. regnum ejus Artavaſdi tradidit*; nomen patris pro *Tigrane* filio perperam ſubſtituit. Idem more ſolito *cap.* 122. *Ti-*
186 *berium* adulatus ait: *Quis enim dubitare poteſt, quin ex* ARMENIA RECEPTA (ut in nummo laudato) *& ex Rege ei præpoſito, cujus capiti inſigne regium ſua manu impoſuerat, ordinatiſque rebus Orientis, ovans triumphare debuerit?* Suetonius etiam in *Tiberio cap.* 9. ait: *pro tribunali diadema impoſuit.* Ita *Tigranes Tigranis* à *Lucullo* victi nepos, ac *Artavaſdis* ab *Antonio* apud *Alexandriam* occiſi filius, *Armeniam* obtinuit. *Tacitus* laudatus ait: *Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quanquam ſociatis, more externo, in matrimonium regnumque.* Unus *Dio* in excerptis apud *Zonaram* annum mortis *Tigranis* prodit, hæc de Auguſto ſcribens: *Tribuniciam poteſtatem in quinquennium Tiberio decrevit, & Armeniam poſt Tigranis obitum alienatam, attribuit. Verum ea re nihil profecit; nam pueri Cajus ac Lucius Cæſares, cum ſe negligi putarent, ſuccenſebant, & Tiberius illorum iram veritus, in Armeniam non abiit, ſed Rhodum profectus eſt. Anno vero inſequenti conſul duodecimum Cajum, toga virili data, in Curiam adductum, Principem juventutis deſignavit &c.* Ex quibus patet eodem A. V. 748. mortuo *Tigrane*, *Armeniam* defeciſſe, ac *Tiberium* poteſtatem Tribuniciam accepiſſe; anno autem inſequenti 749. *Auguſtum* conſulatum XII. geſſiſſe. *Tigrani* vero filios ſucceſſiſſe auctor eſt *Tacitus*, quorum tamen haud diuturnum imperium fuiſſe dicit, addens: *Dein juſſu Auguſti impoſitus Artavaſdes & non ſine clade noſtra rejectus. Tum Cajus Cæſar componendæ Armeniæ deligitur.* In his Keplero *cap.* 11. *de Natali Chriſti*, aliiſque vulgo erratum eſt. Nam cum *Vellejus* narrato ſeceſſu *Rhodiano Tiberii*, ſubjiciat: *Senſit terrarum Orbis digreſſum à cuſtodia Neronem Urbis; nam & Parthus deſciſcens à ſocietate Romana, adjecit Armeniæ manum, & Germania, averſis domitoris ſui oculis, rebellavit:* Ex his, inquam, putant *Armeniam* A. V. 748. rebellaſſe, quam *Auguſtus* miſſo demum in Orientem poſt quadriennium *Cajo*, ad officium reduxerit. At *Vellejus*, uti aſſolet, imperantem tum *Tiberium* palpans, ea ſcripſit; cum tamen non ſtatim poſt *Tiberii* receſſum ab Urbe, *Armenia* ac *Germania* defecerint. Etenim *Auguſtus* ejectis è regno *Armeniæ* filiis *Tigranis*, *Artavaſdem Armeniis* regem impoſuerat, qui poſtea ab altero *Tigrane* cum *Romanorum* clade, regno proturbatus fuit. Hæc altera *Armeniæ* rebellio diſerte *Dioni* apud laudatum *Zonaram* memoratur; qui cum narraſſet togam virilem A. V. 752. *Lucio Cæſari* ab *Auguſto* datam, addit: *Cum Armenii defeciſſent, & à Parthis juvarentur, ea re dolens, quid ageret, ambigebat; nec enim propter ſenectutem bellum gerere poterat, & Tiberius, ut dictum eſt, jam ſeceſſerat &c.* Itaque *Cajus* poſt dejectum ſolio *Artavaſdem*, ad bellum *Armeniacum* miſſus fuit. Sane incompertum eſt, quem *Auguſtus* legatum miſerit ad *Armeniam Artavaſdi* aſſerendam. *Phraates* id temporis *Parthis* imperitabat. Is *Orode* patre, ac triginta ſimul fratribus per ſummum ſcelus occiſis, regnum occupaverat A. V. 718. ac ſub ipſis fere invaſi imperii initiis, *Antonio* Triumviro cum ſexdecim legionibus bellum ſibi inferente, ingenti clade propulſato, magnam ſui ipſius nominis famam circumdederat. Idem tamen *Auguſtum* totius poſtea *Romani* orbis dominum eximie coluit, ac non modo A. V. 734. *Tigranem* ab eodem Imperatore *Armeniæ* regem imponi paſſus eſt; verum etiam ſigna legionum *Craſſo* ante annos tres ſupra triginta erepta, reſtituit, quo *Auguſti* gratiam atque amicitiam ſibi conciliaret. Immo quo pretioſiori illam pignore cum eodem firmaret, quatuor filios *Romam* obſides miſerat. Verum cum ab *Auguſto* jam ſene minus ſibi timeret, ac à *Tigrane* in belli ſocietatem voca- 187
retur, rebellanti *Armeniæ* manum adjecit, ac prætextu ſedandi ejus gentis tumultus, præſidia *Armeniæ* arcibus impoſuit.

Dum hæc in *Armenia* geruntur, novi in *Arabia* tumultus, quorum fons & origo incomperta, eruperunt. *Auguſtus* A. V. 730. *Ælium Gallum* cum parte copiarum ex *Ægypto* contra *Arabes* miſerat, regionis potius luſtrandæ cauſa, quam ſubigendæ. *Gallus* difficillimo plane itinere, magna provinciæ parte penetrata, quibuſdam regibus tributa imperaverat, plura oppida partim vi, partim deditione occupaverat. Hanc expeditionem fuſe deſcribit *lib.* XVI. Strabo ejuſdem *Galli* amicus & ſodalis. *Obodas Nabatæos Arabes* regebat, cujus præter *Strabonem* mox citandum, meminit Joſephus *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 11. 13. & 15. Strabo *lib.* XVI. *pag.* 536. ait: *Supra Syriam Nabatæi, ac Sabæi felicem Arabiam incolunt. Sæpe in Syriam excurrerunt, priuſquam Romani ea potirentur; nunc & ipſi & Syri Romanis parent. Nabatæorum metropolis eſt ea, quæ Petra nominatur.* Mortuo *Oboda*, *Aretas* ejuſdem affinis vacuam regni ſedem occupavit circa A. V. 748. & hunc quidem parti *Arabiæ* imperaſſe teſtatur Strabo *lib. cit. pag.* 537. *de Ælio Gallo* ſcribens: *Quare poſt multos dies in Aretæ terram pervenit, qui Obodæ affinitate junctus erat. Is Gallum amice ſuſcepit, & dona obtulit.* At *Aretas* cum demortui *Obodæ* regnum ſuæ ditioni adjeciſſet, legatos ad *Auguſtum* cum donis miſit, petens ut Imperator novi regni poſſeſſionem ſibi confirmaret. *Auguſtus* initio quidem indignatus, quod ſe inconſulto, *Aretas Obodæ* regnum invaſiſſet, dona rejecit; dein vero mutata ſententia; acceptis muneribus, novi regni acceſſionem *Aretæ* factam, ratam habuit. Hæc narrantur Joſepho *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 15. & 16. Ceterum hoc anno V. 752. novos in *Arabia* tumultus excitatos unus *Plinius* auctor eſt, cujus capite ſequenti teſtimonium producam. *Arabes* gens inquies ac latrociniis aſſueta, quoties *Parthi* adverſus *Romanos* arma ſumebant, ad illorum partes inclinabant. Hinc bello primo *Parthico* ſuas contra *Craſſum* copias cum *Parthis* junxerunt. Cicero hæc ex *Cilicia* ſcribebat *lib.* XV. *fam. epiſt.* 4. *Interea cognovi magnas Parthorum copias & Arabum ad oppidum Antiochiam acceſſiſſe.* Rurſus iidem bello *Parthico* ſecundo *Pacorum Parthorum* Regis filium *Syriam* irrumpentem juverant; cujus poſtea auxilii pœnas dedere, ingenti pecunia à *Ventidio* poſt *Pacori* necem mulctati, ex Dione *lib.* XLVIII. Quare hoc quoque tertio bello *Parthico* arma ceperunt, id curante, ut arbitror, *Phraate*, ut *Romanorum* vires uno ſimul tempore toto Oriente diſtraheret.

Auguſtus ſexagenario major longinquam expeditionem detrectans, cum varia animo agitaſſet, *Cajum Cæſarem* ad bellum *Parthicum* mittere deſtinavit. Ovidius *lib.* I. *de arte amandi*, cujus tamen cauſa *Auguſti* odium ſibi contraxit, cum naumachiam A. V. 752. exhibitam laudaſſet, hæc ſtatim ſubjicit:

Ecce parat Cæſar domito quod defuit Orbi
Addere: nunc Oriens ultime noſter eris.
Parthe dabis pœnas: Craſſi gaudete ſepulti:
Signaque barbaricas non bene paſſa manus.

Ultor

Ultor adest: primisque ducem profitetur in annis:
Bellaque non puero tractat agenda puer.
Parcite natales timidi numerare Deorum,
Cæsaribus virtus contigit ante diem.
188 *Ingenium cœleste suis velocius annis*
Surgit: & ignavæ fert male damna moræ.
Parvus erat: manibusque duos Tirynthius angues
Pressit: & in cunis jam Jove dignus erat.
Nunc quoque qui puer es, quantus tunc, Bacche, fuisti,
Cum timuit thyrsos India victa tuos.
Auspiciis annisque patris puer arma movebis:
Et vinces annis auspiciisque patris.
Tale rudimentum tanto sub nomine debes
Nunc juvenum Princeps, deinde future senum.
Cum tibi sint fratres, fratres ulciscere læsos;
Cumque pater tibi sit: jura tuere patris.
Induit arma tibi genitor, patriæque tuusque.
Hostis ab invito regna parente rapit.
Tu pia tela feres, sceleratas ille sagittas;
Stabit pro signis jusque piumque tuis.
Vincuntur Parthi causa, vincantur & armis;
Eoas Latio Dux meus addat opes.
Marsque pater, Cæsarque pater, date numen eunti;
Nam Deus è vobis alter es, alter eris.

Viri docti, quos inter *Keplerus*, putant *Ovidium* hosce libros scripsisse A. V. 752. post exhibitam ab *Augusto* naumachiam, cum ante recitata carmina, hisce eandem memoret:

Quid modo cum belli navalis imagine Cæsar
Persidas induxit, Cecropidasque rates?

Illud adverbium *modo* recens editam naumachiam designat. Eos vero libros ante damnatam *Juliam* scriptos opinantur, quod *Augusto* adulteris ingenti severitate pœnas irrogante, neutiquam poeta ausus fuisset adulteria ac promiscuos feminarum amores non tantum laudare, verum etiam præcipere. Non rejicio probabilem conjecturam. Nam exilii sui causam hanc ipsam dicit *lib.* II. *Tristium ad Augustum:*

Altera pars superest: qua turpi crimine lectus,
Arguor obscœni doctor adulterii.

Et inferius:

Nec tibi me invisum lascivia fecit, ob artes
Quas ratus es vetitos sollicitare toros.

In laudatis *Ovidii* carminibus *Cajus Cæsar* nuncupatur *juvenum Princeps*, hoc est, *Princeps juventutis*; Quod enim poeta erat ex ordine Equestri, eo *Cajum* titulo compellare voluit, quem eidem Equites detulerant. Cum dicit: *Cum tibi sint fratres: Lucium Cæsarem*, ac *Agrippam Posthumum Caji* fratres intelligit. Ex illo vero disticho:

Induit arma tibi genitor, patriæque tuusque.
Hostis ab invito regna parente rapit.

Apparet *Augustum* id temporis *Patris patriæ* titutulum tulisse; ibi enim *patriæ genitor* appellatur; quod non observarunt *Panvinius* ac *Casaubonus* post septennium eo cognomine *Augustum* honestantes. Illis vero verbis *hostis &c. regna rapit*, *Armeniam* designat, cui *Parthus* manum adjecerat. Dum ait: *Induit arma tibi genitor*, inferri
189 posset, *Cajum* ex castris legionum ad *Istrum Romam* ab Imperatore revocatum, ut maximo ac potentissimo cum hoste bellum administraturum coram instrueret; illis enim verbis *Cajum Romæ* præsentem ostendit. Denique cum dicit: *date numen eunti*. *Cajum* in procinctu ad iter suscipiendum fuisse significat. Dio apud Zonaram *de Augusto* ait: *Verum urgente necessitate, Cajum delegit, potestate proconsulari, & uxore data, ut ea quoque re dignitas ejus augeretur, consiliariis etiam eidem assignatis.* Usserius *tom.* 2. *Annal. ad A. Mundi* 4003. scribit datam *Cajo* in uxorem *Lolliam Paullinam*

A filiam vel neptem *M. Lollii*, cujus rei testem appellat Suetonium in *Claudio cap.* 26. ubi meminit *Lolliæ Paullinæ, quæ Cajo Cæsari nupta fuerat.* Errat vir eruditus; siquidem *Cajus Cæsar* ibidem nominatus, non est *Cajus Augusti* ex *Julia* filia nepos, sed *Cajus Cæsar Caligula*, qui tertius ab *Augusto* imperavit, de quo in ejus vita *cap.* 25. idem *Suetonius* scribit: *Lolliam Paullinam C. Memmio consulari exercitus regenti, nuptam &c. conjunxit sibi, brevique missam fecit.* Unus Tacitus *lib.* IV. *Annal.* uxorem *Caji Cæsaris Augusti* filii designat *Liviam Drusi* filiam. Etenim cum *Sejanus* eandem ob mortem *Drusi Tiberii* filii viduam, ab eo-
B dem *Tiberio* sibi uxorem dari postulasset, hocce à Principe per literas responsum tulit: *Falleris enim, Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam, quæ Cajo Cæsari, mox Druso nupta fuerat, ea mente acturam, ut cum equite Romano senescat.* Itaque *Livia* nostri *Caji Cæsaris* sponsa filia fuit *Drusi* A. V. 745. in *Germania* extincti, eademque *Liviæ Augustæ* neptis. *Drusus Tiberii* minor natu frater ex *Antonia* filia *M. Antonii* Triumviri ac *Octaviæ* sororis *Augusti*, tres liberos reliquit, *Germanicum*, *Liviam* ac *Claudium*, qui postea imperavit. *Germanicus* natus erat die 31. Augusti ex veteri Kalendario apud Gruterum *pag.*
C 234. A. V. 739. Nam obiit A. V. 772. ex Tacito *lib.* II. *Annal.* circa Novembrem ex Suetonio, *annum ætatis agens quartum & trigesimum: cap.* 1. *in Caligula.* *Claudius* A. V. 744. *Livia*, seu *Livilla*, ut illam vocat Suetonius *cap.* 1. *de vita Claudii*, mediæ inter utrumque fratrem ætatis erat, ex eodem *Suetonio* ibidem. Quare id temporis erat adolescentula annum nondum decimum tertium ætatis auspicata. *Augustus Liviæ* erat avunculus, *Tiberius* vero patruus. *Livia Caji* sponsa Tacito sub initium *lib.* IV. *Annal.* dicitur *formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcel-*
D *lebat.*

Augustus non modo uxorem, verum teste *Dione* apud Zonaram proxime laudatum *imperium proconsulare* Cajo tradidit, quo eidem potestas dabatur faciendi ea, quæ consules ac prætores olim ad bellum gerendum profecti, agere poterant, videlicet, milites scribere, pecunias exigere, & imperare, ac summa cum potestate in provinciis sibi decretis versari. Cardinalis Baronius *num.* 86. *Apparatus*, quem *Torniellus*, aliique secuti sunt, *Cajum Cæsarem* inter *Syriæ* proconsules numerat, sed hanc sententiam *capite* 15. confutabo. Nam *Cajo* delatum fuit imperium proconsulare extraordinarium non in unam solum *Syriæ* provin-
E ciam, sed in universas regiones Orientis, quæ *Romano* Imperatori parebant. Hoc plane imperium rogabat Cicero *in philippica* 2. *Cassio* adversus *Dolabellam* daretur: *Ut quamcumque in provinciam ejus belli gerendi causa advenerit, ibi majus imperium C. Cassii sit, quam ejus erit, qui eam provinciam tunc obtinebit, cum C. Cassius in eam provinciam venerit.* Idem imperium proconsulare à Senatu delatum fuisse Germanico testatur Tacitus *lib.* II. *Annal.* *Tum decreto Patrum permissæ Ger-* 190
manico provinciæ, quæ mari dividuntur, majusque imperium quocunque adisset, quam is qui forte, aut missu Principis obtinerent. Eodem tamen tempo-
F re *Pisoni Syria* à *Tiberio* commissa est, nec *Germanicus* inter *Syriæ* proconsules recensetur. Idem imperium extraordinarium bello piratico *Pompejo* traditum fuerat, *ut potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, civitatibus, ut juvarent se rebus omnibus*; ex Appiano in Mithridaticis *pag.* 235. in maritimis quidem provinciis ad quadringenta stadia. Cum vero, teste Dione *lib.* XXXVI. *Piso* in *Gallia Narbonensi* sua provincia legatis *Pompeji* delectuum habendorum potestatem denegasset, à po-

populo magiſtratu dejectus fuiſſet, niſi pro eodem *Pompejus* deprecatus eſſet. *Claudius* Imperator qua die virilem togam *Neroni* dedit, ex Tacito *lib.* XII. *Annal.* decrevit, *ut proconſulare imperium extra urbem haberet.* Haud tamen arbitror tam amplum imperium *Cajo* conceſſum, ſed quale *Germanico*, in omnes nempe provincias quæ mari dividebantur. Hoc imperium poſtea proconſulare Auguſtæ dignitati deſtinatis à poſterioribus principibus conferebatur. De *M. Aurelio Cæſare* ſcribit Capitolinus *cap.* 6. *Tribunicia poteſtate donatus eſt, atque imperio extra urbem proconſulari.* *Salmaſius* in notis *Capitolinum* carpit: *Vana*, inquiens, *illa adjectio*, extra Urbem; *nam imperium Proconſulare extra urbem tantum fuit.* Vanam tamen *Salmaſii* cenſuram *Tacitus*, immo *Claudius* Imperator oſtendit, qui *Neroni* dedit *proconſulare imperium extra Urbem*, quibus poſtremis vocibus imperium ampliſſimum extra pomœrium Urbis, in univerſam *Italiam* ac reliquas *Romani* orbis provincias ſignificatur, non autem imperium proconſulare in certa tantum provinciarum ſpatia, quale *Pompejo* delatum fuit, vel in aliquot tantum provincias, uti habuit *Vitellius*, quem *Tiberius* ex Tacito *lib.* VI. *cunctis quæ apud Orientem parabantur, præfecit*; quod ipſum de *Germanico* idem *Tacitus* affirmavit; cui tamen non ſolum in Orientalibus provinciis, ſed etiam in tranſmarinis imperium exercere conceſſum fuit, nempe in *Epiro*, *Græcia*, *Macedonia*, aliique ultra *Adriaticum* mare provinciis. Hinc idem *Græciam* pertranſiens, *Athenienſibus* conceſſit, *ut uno lictore uterentur*; ex Tacito *lib.* I. qui ſtatim addit eundem intraſſe *Perinthum* ac *Byzantium*, *Thracias* urbes, mox *Propontidis* anguſtias, & os Ponticum, *ac provincias*, inquit, *internis certaminibus, aut magiſtratuum injuriis feſſas refovebat*, pro imperio proconſulari, quo in eaſdem pollebat. Si cui privato, qui nullos antea in Urbe magiſtratus geſſerat, belli adminiſtratio committebatur, is dicebatur pro Prætore, vel pro Conſule bellum gerere, eique imperium prætorium aut conſulare deferebatur. Cum *Auguſtus* privata pecunia exercitum annum undeviceſimum agens conſcripſiſſet, Cicero *in philippica V.* imperium proprætorium eidem deferendum ſuadens, ait: *Demus igitur imperium Cæſari, ſine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri non poteſt; ſit pro Prætore eo jure quo qui optimo; qui honos quamquam eſt magnus illi ætati, tamen ad neceſſitatem rerum gerendarum, non ſolum ad dignitatem valet.* *Pompejus* cum adhuc privatus eſſet, eques *Romanus* miſſus fuit cum proconſulari imperio ad bellum adverſus *Sertorium* in *Hiſpania* gerendum, qua de re eleganter Cicero in *Maniliana num.* 43. *Quid tam*, inquit, *inuſitatum quam ut, cum duo conſules clariſſimi fortiſſimique eſſent, Eques Romanus ad bellum maximum formidoloſiſſimumque pro Conſule mitteretur?* *miſſus eſt. Quo*
191 *quidem tempore, cum eſſet non nemo in Senatu, qui diceret non oportere mitti hominem privatum pro Conſule, L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro Conſule, ſed pro Conſulibus mittere.* *Pompejus* id temporis annum ætatis triceſimum agebat; natus enim erat ex *Vellejo* eo ipſo anno quo ortus fuerat *Cicero*, V.C.648. adhuc tamen nullos magiſtratus geſſerat, unde *homo privatus* dicebatur. Itaque cum *Cajus Cæſar* nullis & ipſe magiſtratibus perfunctus eſſet, non poterat exercitus regere, aut bellum adminiſtrare ſine imperio. Hinc imperium proconſulare eidem delatum fuit, ac proinde pro Conſule ad bellum *Parthicum* profectus eſt. Haud tanti fiebat apud *Romanos* proconſulatus florente Republica, vel primis Cæſaribus imperantibus. Nam qui ex privatis
A creabantur proconſules, quamvis multas victorias reportarent, triumphare non poterant, quod ſine auſpiciis ac magiſtratu, licet cum imperio res fortiter feliciterque geſſiſſent. *P. Scipio* quatuor *Pœnos* Duces proconſul in *Hiſpania* vicerat, ac univerſam regionem partim in deditionem, partim in ſocietatem receperat. *Res ampliſſimo triumpho dignas cenſebat Senatus. Sed quia nemini adhuc contigerat, ut cum proconſul & ſine magiſtratu eſſet, pro rebus geſtis triumphanti invehi liceret in urbem, nec patribus viſum eſt, nec ipſe Scipio magnopere contendit, ut novo exemplo morem majorum ſui cauſa commutarent.* Plutarchus in Scipione: quod de
B eodem Livius ſcribit *lib.* XXVIII. *Pompejus* omnium primus proconſul ex privato factus, victis hoſtibus in *Hiſpania*, ac poſtea in *Africa* binos triumphos egit. Hinc Cicero *in Maniliana: Quid tam incredibile? quam ut iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet.* Cum vero res *Romana* in Cæſarum poteſtatem veniſſet, quamvis imperium proconſulare Imperatorum filiis deferretur, nuſquam inter eorundem titulos in vetuſtis inſcriptionibus legitur. Extant apud Gruterum *pag.* 236. *num.* 2. 3. 4. inſcriptiones *Germanico* dicatæ, & *num.* 9. alia *Neronis* Cæſaris, in quibus Proconſulis nomen omittitur, cum tamen dignitates tum profa-
C næ tum ſacræ augendi eorundem honoris cauſa, ibidem recenſeantur. Spanhemius *diſſert.* 8. *de uſu & præſt. numiſ. pag.* 713. ſcribit Cæſares non renovaſſe imperium proconſulare, illudque obtinuiſſe intra & extra pomœrium urbis. Id plane *Auguſto* ac *Tiberio* imperantibus neutiquam contigit. Etenim certum eſt *Germanicum* Cæſarem perpetuum imperium proconſulare non accepiſſe. Scribit Dio *lib.* LVI. ad A. V. 764. *Tiberius & Germanicus, cui pro Conſule erat imperium, impreſſionem in Germaniam fecerunt.* At Tacitus *lib.* I. *Annal.* A.V. 767. de Tiberio imperium tum indepto, ait: *At Germanico Cæſari proconſulare im-*
D *perium petivit, miſſique legati qui deferrent &c. Quo minus ibidem pro Druſo poſtularetur ea cauſa: quod deſignatus conſul Druſus, præſenſque erat.* Ex his duo colligimus; Primum *Germanico* Cæſari renovatum imperium proconſulare, neque illud delatum *Druſo*, quod *Romæ* erat, cum lege cautum eſſet, ne quis cum imperio proconſulari intra pomœrium verſaretur, cujus rei bina exempla recitat Dio in fine *lib.* XXXIX. ac totidem *Salluſtius* in *Catilinaria*, videlicet *Q. Metelli Cretici*, ac *Q. Marcii* Regis, & paſſim in *Romana* hiſtoria occurrunt. Hinc *Cicero* cum ex proconſulatu *Ciliciæ* cum ſuis lictoribus triumphum ſpe-
E rans, jam civili bello erumpente, curſitaret, ac *Pompejus*, quod Cicero *imperium haberet*, eundem magis *quam privatum aliquem* in *Siciliam* mittere vellet, lepide ad *Atticum* ſcribebat *lib.* VII. *epiſt.* 6. *Si hoc imperium mihi moleſtum erit; utar ea porta, quam primum videro.* Nempe abdicato 192
imperio proconſulari, propinquiori mihi porta *Romam* ſtatim intrabo. Deinde ex iiſdem *Taciti* verbis infero *Cajo* noſtro Cæſari imperium proconſulare datum, cum extra pomœrium eſſet in ſuburbanis. *Auguſtum* vero imperium proconſulare obtinentem extra pomœrium ſubſtitiſſe diſerte tradit Dio initio *lib.* LV. qui cum dixiſſet
F *Druſum* funebri oratione à *Tiberio* in foro laudatum, ait: *Altera in Flaminio Circo ab Auguſto habita eſt, qui cum exercitu urbe profectus, neque fas ei erat intrare, cum ea quæ ante id fieri inſtituta majorum jubent, nondum perfeciſſe.* Etenim exponendum illi erat coram Senatu quid in ea expeditione egiſſet, atque imperium proconſulare abdicandum. Idem Dio *lib.* LV. ad A.V. 757. ſcribit *Auguſtum* cenſum egiſſe civium *Romanorum, qui in Italia habitarent.* At ne uti Cenſor id facere videretur, pro-

proconsulare imperium accepit. Igitur *Augustus* non perpetuum, sed ad certum tempus imperium proconsulare gerebat. *Claudius* Imperator *Agrippinæ* ambitioni indulgens, *Neroni Romæ* intra pomœrium versanti, imperium proconsulare tradidit, illudque nullo certo annorum spatio definitum, eoque dato exemplo, vetusta *Romanæ* gentis instituta antiquavit, ac subsecutis postea Principibus ad idem tentandum omnium primus aditum aperuit. Hi quidem tanti postea fecere imperium proconsulare, ut in edictis ceteros inter titulos illud reponerent, ut patet ex *lib.* VIII. Eusebii Cæsariensis *cap.* 17. ubi trium Imperatorum titulos *ἀνθύπατος Proconsul* claudit; quod ipsum passim in elogiis Cæsaribus dicatis apud *Gruterum* legitur.

Augustus ne *Cajus* tanto sibi imperio delato impotenter uteretur, *M. Lollium* virum consularem ac Orientis provinciis notissimum, ejusdem juventæ rectorem imposuit. Baronius in *Apparatu num.* 86. scribit *Cajo Cæsari* adhuc adolescentulo ad bellum *Armenicum* proficiscenti *datum rectorem P. Sulpicium Quirinum*, cujus rei *Tacitum* auctorem laudat. Sed nusquam hæc *Tacitus* scripsit. Hæc *lib.* III. *An.* ait de *Sulpicio Quirino*: *Datusque rector Cajo Cæsari Armeniam obtinenti*; nempe post exactum fere triennium, cum jam *Cajus Arabia* lustrata, ac bello *Parthico* pace composito, *Armeniam* ad obsequium reduxisset. *Vellejus* qui in exercitu *Caji Cæsaris* militabat, unius *Lollii* meminit, *quem*, inquit, *veluti moderatorem juventæ filii sui Augustus esse voluerat.* Suetonius etiam in *Tiberio cap.* 12. *M. Lollium comitem ac rectorem Caji Cæsaris* nuncupat. Salianus A. M. 4052. *num.* 34. scribit *Sulpicium Quirinum* datum *Cajo rectorem*, *ut tum in Syria*, *tum in Armenia*, *& Asia Cajo dux esset*, *& comes*, *& Lollii successor*, *si quid Lollio humanitus contigisset.* Hæc ille sine teste fingit, ut *Quirinum* in *Syriam* præsidem A. V. 752. intrudat, cum tamen *Quinctilius Varus* eo anno *Syriam* provinciam obtineret. Immo sub obitum *Caji Cæsaris Sulpicium Quirinum Romæ* fuisse ac uxorem duxisse suo inferius loco ex *Suetonio* demonstrabo. Dio apud *Zonaram* scribit *Cajo Cæsari* cum imperio proconsulari ad bellum *Parthicum* proficiscenti *additos consiliarios*, qui ejusdem juventam moderarentur. Præter *Lollium* Rectorem *Cæsaris*, cum eodem fuisse *Marcium Censorinum* indicat Vellejus *lib.* II. In amicorum cohorte una cum *Cajo* profectus fuit *Cn. Domitius Ænobarbus Neronis* Imperatoris pater, quem Suetonius *cap.* 5. *de vita ejusdem filii*, vocat omni parte vitæ detestabilem: *Siquidem comes ad Orientem Caji Cæsaris juvenis*, *occiso liberto suo*, *quod potare quantum jubebatur*, *recusarat*, *dimissus è cohorte amicorum*, *nihilo modestius vixit.* Erat *Domitius Augusti* pronepos ex *Antonia* minori fi-
193 lia *Octaviæ* sororis *Augusti* genitus, idemque consobrinus *Liviæ* uxoris *Caji Cæsaris*, quæ *Antoniam* majorem matrem habebat. *Suetonius* laudatus scribit *Domitium Antonia* majori natum? at minorem *Antoniam* ejusdem matrem fuisse testatur *Tacitus*. In eodem *Caji* comitatu fuit *Ælius Sejanus Vulsiniis* natus *Sejo Strabone* equite *Romano*; ille enim dicitur Tacito initio *lib.* IV. *Annal. prima juventa Cajum Cæsarem Divi Augusti nepotem sectatus.* Equidem tunc obscuro loco natus, ac vix *Cajo* notus, eo postea potentiæ imperante *Tiberio*, evasit, ut *Liviam* ipsi *Cajo Cæsari*, ac post hujus obitum *Druso* Imperatoris filio nuptam, ac iterum viduam, matrimonio secum junctam habuerit.

Dionysius id temporis ob eximiam geographiæ peritiam in ore famæ versabatur. Natus hic erat apud *Charaxem* oppidum in felici *Arabia*, *Persici* sinus intimum, quo cum *Alexander* Magnus colonos ex *Durine* regia urbe tum diruta deduxisset, inutilibus etiam militum additis, de suo nomine *Alexandriam* appellandum idem oppidum jussit, teste Plinio *lib.* VI. *cap.* 27. *Arrianus* etiam conditam ab *Alexandro* urbem in *Arabia* in libro septimo scribit, quamvis ejusdem nomen omittat. De *Charaxe*, seu *Charace Dionysii* patria quædam erudite nuper adnotata video doctissimo Cupero *lib.* IV. *Observat. cap.* 18. Hunc *Dionysium Augustus* in Orientem præmisit, ut *Cajo Cæsari* in *Syriam* advenienti, omnium regionum, urbium, ac montium situs descriptos exhiberet. Cum enim *Cajus* primam adversus *Arabes* expeditionem facere jussus esset, *Dionysius* uti in *Arabia* natus, longe facilius ceteris eandem *Cajo* notam facere poterat, statim ac in Orientem navigasset. Do Plinii verba *cap.* 27. libri laudati: *Hoc in loco genitum esse Dionysium terrarum Orbis recentissimum auctorem constat*, *quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Divus Augustus*, *ituro in Armeniam ad Parthicas*, *Arabicasque res majore filio*, nempe *Cajo Cæsare.* Extat *Dionysii Alexandrini* liber carminum geographicus, cui titulus erudito interprete Henrico Stephano: *Descriptio Orbis*; sive magis ad verbum: *Lustratio terrarum Orbis.* Non defuere eruditi viri, qui hujus libri auctorem *Dionysium Augusti* ætate longe posteriorem putarent, quod ille *Romam* describens, eandem vocat:

Ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.
Romam honorabilem meorum magnam domum dominorum.

Cum hac phrase plures suo tempore *Romæ* dominos designet, Barthius *lib.* LVIII. *Advers. cap.* 5. Imperatores *M. Aurelium Antoninum* ejusque in imperio collegam *L Verum* indicatos putat. At *Scaliger* in notis Eusebianis *num.* 2215. *Septimium Severum* ac filios *Caracallam* & *Getam* arbitratur ibidem significari, idque adeo confidenter, ut *Eusthatium* interpretem somniasse putet, cum dixit *Dionysium Augusto* imperante scripsisse. Vossius *lib.* II. *de Historicis Græcis cap.* 5. ait: *Quid prohibet ut Divos fratres M. Aurelium ac L. Verum intelligamus?* Addit tamen ex verbis *Plinii* proxime recitatis videri *Dionysium* sub *Augusto* floruisse. At vocem *ἀνάκτων* tacitus præterit, ex qua tamen *Scaliger* ac *Barthius* inferunt *Dionysium* imperio *Augusti* posteriorem fuisse. Ipse tamen arbitror ea voce *Cajum* & *Lucium* Cæsares designari. Nam filii Regis *ἄνακτες* à *Græcis* dicuntur, & ab Ammiano Marcellino *lib.* XVI. *Regales* appellantur, dum ait: *Hos sequebantur potestate proximi Reges numero quinque*, *Regalesque decem*, *& Optimatum series magna.* In codice veterum 194
Grammaticorum *pag.* 2205. incertus auctor de differentiis vocum ait: *Inter* Regem *&* Regalem *hoc interest: quod Regis puer*, *Regalis est*; *Rex*, *qui regit regnum.* Idem Dionysius loquens de *Parthis*, ait:

Αὐσονίου βασιλῆος ἐπεφρήϋνεν ἀκωκή.
Ausonii Imperatoris mansuefecit cuspis.

Unum hic *Augustum* intelligit, qui cum *Asiam* perlustrans, *Tiberium* cum legionibus A. V. 734. in *Armeniam* misisset, tot armorum strepitu tantum *Phraati Parthorum* regi terrorem incussit, ut feritate ac odio in *Romanos* posito, raptas *Crasso* Aquilas ac signa ad *Augustum* remiserit, ac diuturniorem cum eodem pacem servaverit.

CAP. X.

Augustus *templum* Jani *ter clausit.* *Variæ lectiones* Suetonii *è MSS. Mediceis producuntur.* Vossii *opinio rejicitur.* *Vetus inscriptio apud* Gruterum *depravata*, Lipsio *minus recte explicatur.*

catur. Orosii ac Casauboni *de tempore* Jani *ab* Augusto *tertium clausi sententia fusius refellitur.* Keplerus *negans pacem*, *nascente* Christo, *in Orbe* Romano, *ex Patribus confutatur. Anno primo Epochæ Dionysianæ bellum à* Cajo Cæsare *in Oriente gestum ex* Pisano *Cenotaphio demonstratur.* Ovidii *locus exponitur. Quando idem poëta natus*, *& in exilium missus*, Scaligeri *ea in re metachronismus.* Cajus Cæsar *in* Asiam *transmittit.* Tiberius *ad eundem se confert. Quo anno utriusque congressus contigerit.* A

ANno ab V. C. 753. *Cosso Cornelio Lentulo L. Calpurnio Pisone* Coss. *Cajus Cæsar* paludatus cum proconsulari imperio Urbe egressus, per *Græciam* in *Asiam* transmisit, ac *Augustus* bello adversus *Arabes*, *Armenios*, ac *Parthos* publicato, *Jani* fores reclusit. Orosius *lib.* VII. *cap.* 3. ait: *Deinde ut verbis Cornelii Taciti utar*, *sene Augusto Janus patefactus*, *dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu*, *& aliquando cum damno quæruntur*, *usque ad Vespasiani duravit imperium.* Suetonius in Augusto capite 22. ait: *Janum Quirinum semel*, *atque iterum à condita Urbe memoriam ante suam clausum*, *in multo breviore temporis spatio*, *terra marique pace parta*, *ter clausit.* At ibidem *Beroaldus* ac *Langius* legunt *tertio clausit*, cujus correctionis auctorem *Livium* adducunt, qui libro primo de *Jano* scribit: *Bis deinde post Numæ regnum clausus fuit: semel T. Manlio consule post Punicum primum perfectum bellum: iterum* (*quod nostræ ætati Dii dederunt*, *ut videremus*) *post Actiacum bellum ab Imperatore Cæsare Augusto pace terra marique parta.* Quare, teste *Livio*, *Janus* semel à *Numa*, iterum à *T. Manlio*, postremo ab *Augusto* clausus fuit. Vellejus etiam *lib.* II. *cap.* 38. ait: *Immane bellicæ civitatis argumentum*, *quod semel sub regibus*, *iterum hoc T. Manlio consule*, *tertio Augusto principe*, *certæ pacis argumentum Janus Geminus clausus dedit.* Hinc videtur inferri in *Suetonio* non *ter*, sed plane *tertio clausit*, legendum esse. Consului, nec quicquam dissimulabo, vetustos codices *Suetonii*,
195 qui in *Laurentiana* Bibliotheca Serenissimi Magni *Etruriæ* Ducis servantur, in quorum uno scribitur *pariter clausit:* in altero *iter. clausit*; in aliis autem quatuor *ter clausit.* Extat ibidem idem liber impressus *Romæ* anno 1474. in quo adverbium illud numerale omittitur, sed in margine *Angeli Politiani* viri doctissimi manu reponitur *ter*, quæ sane germana lectio ex ejusdem *Suetonii* verbis colligi videtur; gloriæ enim *Augusti* tribuit, quod cum ab V. C. usque ad annum 519. *T. Manlio* consule ex laudato *Livio Jani* portæ iterum clausæ sint, licet eodem anno rursus reclusæ fuerint ex Varrone *lib.* IV. L.L. *Augustus* intra annos imperii sui ter easdem occluserit. Recte *Baronius*, *Casaubonus*, *Lipsius*, aliique ex *Dione* vulgarem *Suetonii* lectionem confirmant. Nam Dio *lib.* LI. ad A. V. 725. scribit inter cetera à Senatu decreta ob victoriam Actiacam, maximæ voluptati *Augusto* fuisse: *quod portæ Jani ab ipsis clausæ sunt.* Eodem anno, iisdemque consulibus *Janum* clausum Orosius scribit *lib.* VI. *cap.* 20. Idem Dio *lib.* LIII. ait *Augustum* A. V. 729. belli *Cantabrici* curis ac difficultatibus vexatum, in morbum decidisse, cum gereret consulatum IX. collega *M. Junio Silano*, ac *C. Antistii* legati opera barbaros devicisse. Tum *Augustus* sanitati restitutus, ac bellis ubique feliciter confectis, *Jani templum*, *quod propter hæc bella fuerat reseratum*, *clausit.* Orosius recte scribit *lib.* VI. *cap.* 21. id datum honori Cantabricæ victoriæ. Errat tamen dum ait: *Anno Urbis 726. aperuit Jani portas*, *atque in Hispanias ipse profectus est*; addens *Cantabrico* bello in quintum annum protracto, *Augustum Romam* rediisse. Etenim *Augustus Roma* discessit Anno V. 727. *ut in Britanniam bellum transferret*, ex Dione *lib.* LIII. præterquam quod errat *Orosius*, dum statuit *Augustum* Coss. VI. cum *Agrippa* III. cum eo anno *Agrippa* consulatum II. gereret. Ex Suetonio *cap.* 26. *Augustus VIII. & IX. consulatum Tarracone iniit.* Quare anno ineunte V. 728. erat in *Hispania*, uti etiam sequenti, quibus octavum ac nonum consulatum gessit. Idem probat inscriptio Gruteri *pag.* 224. 1. quam alia occasione producam. Anno vero 729. *Cantabris* victis, ac *Jano* clauso, *Romam* reversus est, quo tamen pervenit sub initium A. V. 730. ex Dione *lib.* eodem LIII. Igitur post triennium in Urbem rediit. Has *Orosii* ac *Dionis* in scribendo dissensiones consulto notavi, ut palam facerem ea quæ *Orosius* de iterum ab *Augusto* clausis *Jani* portis adstruxit, neutiquam ex *Dione* exscripta, quem ille certe non legit, sed ex Latinis historicis, quorum adhuc scripta supererant. Ceterum quo anno *Augustus Jani* fores tertio clauserit, inter scriptores non convenit. Vossius in *lib. de Historicis Latinis* ubi scribit de *Livio*, ait satis constare ter ab *Augusto* clausum Janum, *secundo quidem A. V.* 730. *Cantabris devictis*; *tertio autem anno sequenti*, *sive consulatu Augusti XI.* Labitur vir eruditus; nam *Dio*, qui unus Ethnicorum scriptorum iterum clausi ab eo Principe *Jani* mentionem facit, diserte scribit id contigisse A. V. 729. Tertio vero *Jani* clausi nusquam meminit; ac proinde *Vossius* sine teste affirmat clausas *Jani* fores A. V. 730. Extat inscriptum in *Hispania* antiquitus saxum.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGV- 196
STVS. PONT. MAX. COS. XI.
TRIBVNIC. POT. X. IMP. VIII.
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. IANI. CLVSO.
&c.

Inscriptionem integram lege etiam apud Gruterum *pag.* 149. ubi tamen perperam scribitur: COS. XII. nam quo A. V. 749. Augustus accepit duodecimum consulatum, gerebat Tribuniciam potestatem XVIII. Idem patet ex iteratis titulis Imperatorii nominis; nam cum suscepit consulatum XII. dicebatur IMP. XIIII. Constat autem hoc elogium non fuisse dicatum *Augusto* in undecimo consulatu, quo functus fuit A. V. 731. siquidem hoc anno accepit potestatem Tribuniciam, uti ex fastis Capitolinis ac *Dione Panvinius* olim demonstravit. In illo vero epigrammate signatur annus X. ejusdem Tribuniciæ potestatis, quem inivit A. V. 740. V. Kal. Julias usque ad V. Kal. Julias sequentis anni, quo tempore memorata inscriptio eidem dicata fuit. Ex consulatibus *Augusti* quos novem à tertio ad undecimum continuavit, recte annus inferri potest, quo epigramma quopiam eorum consulatuum signatum, eidem dicatum fuit; secus autem ubi consulatus non continuavit; siquidem tunc postremus ab eo gestus consulatus semper in nummis & lapidibus singulis annis repetebatur quousque alterum consulatum accepisset. Ita dictus est COS. XI. ab A. V. 731. ad A. 749. hoc enim anno ineunte consulatum XII. capessivit. Itaque ex numero tantum iteratæ, seu multiplicatæ Tribuniciæ potestatis annorum series deducenda est. Verum nec affirmare possumus *Augustum* TRIBUNIC. POT. X. *Janum* clausisse. Nam anno V. 740. *Augustus* tum in *Europa* adversus *Pannonios*, ac *Ligures* Alpes maritimas incolentes, per legatos bella gessit, tum in *Asia* per *Agrippam* adversus *Bospho-*

A *Bosphoranos*; anno vero 741. quo, exeunte Junio, annum Trib. Pot. X. complebat, nulla *Romanis* bella gesta *Dio* recitat, neque tamen *Jani* tertio ab *Augusto* clausi meminit. Hinc patet in laudato saxo *Emeritensi* recenseri quæ feliciter *Augusto* imperante contigerant; nam ibidem legitur: *Templo Jani cluso, & Republica Populi Romani optimis legibus, sanctissimisque institutis reformata, viam superiorum Consulum tempore inchoatam, & multis locis intermissam, pro dignitate imperii latiorem longioremque Gadeis usque perduxit.* Hanc viam *Emerita* usque *Gades Augustus* Trib. Pot. X. perfecit: cetera superioribus annis imperii; nempe *Janum* clauserat, ac Rempub. optiB mis legibus reformaverat; neque enim eo anno tantum leges pro incolumitate Populi *Romani* tulit, cum id antea feliciter præstitisset.

Orosius *lib.* I. *cap.* I. recitat natalem Christi Domini *anno imperii Cæsaris XLII. cum facta cum Parthis pace, Jani portæ clausæ sunt, & bella toto Orbe cessarunt.* Annos imperii *Augusti* numerat ab A. V. 711. quo consulatum ac Triumviratum iniit, quod plerique etiam fecere. Idem scriptor *lib.* VI. *cap.* 21. cum narrasset cæsas cum *Quinctilio Varo* legiones in *Germania*, *Bosphoranos* ab *Agrippa* domitos, ac denique *Parthos* Aquilas ac signa *Crasso* erepta ad *Augustum* remisisse, C statim caput 22. hisce exorditur: *Anno ab V. C.*
197 752. *Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani curriculum cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio, ipsa etiam rubigo consignavit.* Et post pauca addit: *Igitur eo tempore, id est, eo anno quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, natus est Christus, cujus adventum pax ista famulata est.* Casaubonus *in notis ad cap.* 22. *Suetonii* scribit *Augustum* circa tempora nativitatis Christi *Janum* clausisse, additque: *Sic tertium* D *ab eodem clausus, per multos annos* (*fere* 12. *ait Orosius*) *ad Varianam usque cladem remansit obseratus.* Utriusque tamen anti-historiam *Dio* ac testis oculatus *Vellejus Paterculus* redarguunt, quos forte *Orosius* ne quidem nomine notos habuit; unde gravius *Casaubono* in *Romana* historia peccatum est. Etenim A. V. 752. bellum *Arabicum*, *Armenicum*, ac *Parthicum* erupere, ac circa exitum ejusdem anni universus *Romanus* Orbis armorum fragore resonabat inter maximi ac difficillimi belli apparatus, qui eo majores instruebantur, quod *Augusti* filius eidem bello gerendo præpositus fuerat. E Quare si eodem anno die 25. Decembris natus est Christus, inter mota totius Orbis arma, in lucem venit, neque *factus est in pace locus ejus.* Vellejus *lib.* II. scribit *Tiberium* A. V. 757. V. Kal. Julias *Ælio Cato* ac *Sentio Saturnino* consulibus ab *Augusto* adoptatum, quem *protinus in Germaniam misit, ubi ante triennium immensum exarserat bellum.* Itaque A. V. 754. *immensum* in Germania *bellum* eruperat, quod cum per triennium protractum fuisset, *Tiberius* ad illud idem profligandum A. V. 757. missus fuit, cujus cum gesta Vellejus recitasset *cap.* 105. ait: *Anni ejus æstiva usque in Decembrem mensem perducta.* PoF stea *cap.* 106. *Proh Dii boni*, inquit, *quanti voluminis opera insequenti æstate, sub duce Tiberio Cæsare, gessimus?* Habes ibidem descriptum bellum A. V. 758. Rursus *cap.* 109. scribit *Tiberium* destinasse *proximo anno* Marcomannorum regnum aggredi, sed *Pannoniis* ac *Dalmatis* rebellantibus, contra eosdem *Tiberium* copias duxisse, ejusque gesta recitat *cap.* 110. 111. & 112. ubi ait: *prima æstate belli Messalini opus mandandum est memoriæ:* nempe A. V. 759. quo sane pariter anno Dio *lib.* LV. recitat prælia *Valerii Messalini* cum *Batone Pannoniorum* Duce. Idem in fine *cap.* 12. ait: *Hoc fere tempore Agrippa dignum furore suo exitum habuit*; anno scilicet insequenti V. C. 760. quo ex *Dione Agrippa Posthumus* in exilium, jussu *Augusti*, deportatus fuit. Habuit in castris eo anno *Tiberius* legiones X. ac LXX. cohortes, præter voluntarios ac regum copias auxiliares; nihil tamen memorabile gessit, hostibus ob terrorem nusquam in aciem exeuntibus; quare, ut idem ait, *asperrimæ hiemis initio regressus Sisciam, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis præfecit hibernis.* Ita exiit A. V. 760. At *cap.* 114. ait: *Insequenti æstate omnis Pannonia, reliquiis totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petiit.* Et post pauca: *Autumno victor in hiberna reducitur exercitus.* Hæc contigere A. V. 761. ad quem pariter à *Dione* refertur pax cum *Pannoniis* facta, cum ubique victi, in deditionem venissent. Rursus *cap.* 115. Anni V. 762. gesta describens inquit: *Initio æstatis Lepidus, educto hibernis exercitu, per gentes integras immunesque adhuc clade belli, & eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem &c. pervenit ad Cæsarem.* Et postea: *Illa æstas maximi belli consummavit effectus*, nam universi *Dalmatæ*, uti anno superiori *Pannonii*, se suaque potestati *Romanorum* tradidere, quæ eodem etiam 198
anno *Dio* recitat. *Vellejus* vero ait tantæ victoriæ lætitiam funestos ex *Germania* nuntios corrupisse: *Cum intra quinque consummati tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ, cæsi Vari, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum, & sex cohortium.* Quibus similiter *Dio* narrat *lib.* LVI. Ad A. V. 762. *Q. Sulpicio Camerino* & *C. Poppæo Sabino* Coss. Tacitus *lib.* I. *Annal.* *Druso Cæsare* ac *C. Norbano* Coss. V. C. 768. scribit *Germanicum* ad diruta castra *Vari* exercitum duxisse, ac *sextum post cladis annum* occisarum legionum ossa condidisse. Horum temporum bella Ovidius commemorans *lib.* II. *Tristium* ad Augustum ait:

Nunc tibi Pannonia est; nunc Illyris ora domanda.
Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.
Nunc te prole tua juvenem Germania sentit:
Bellaque pro magno Cæsare Cæsar habet.

Et postea:

Nec tibi contingunt, quæ gentibus otia præstas:
Bellaque cum multis irrequieta geris.

Ex tot veterum scriptorum testimoniis patet error *Orosii*, ac eum secuti *Casauboni*, qui à Christo nato per annos fere duodecim, sive ad *Varianam* usque cladem, pace ubique *Romanarum* gentium continuata, *Jani* fores occlusas affirmarunt. *Orosius* sæpius *Suetonium* exscribit, quem etiam nominat; *Casaubonus* vero etiam eruditis notis illustravit, qui tamen scriptor cum in Tiberio *cap.* 15. ejusdem *Romam* reditum, ac subsecutam adoptionem recitasset, *cap.* 16. scribit eidem *Illyrici* belli curam impositam, *quod*, inquit, *gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per XV. legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit*; nempe ab A. V. 759. ad A. 762. uti ex *Vellejo Augusti* eo in bello legato, ac *Dione* monstratum est. Itane post bella *Punica*, omnium externorum bello gravissimo *Jani* portæ alta rubigine obsignatæ, ut ait *Orosius*, claudebantur? Idem vero *Suetonius* capite insequenti 17. recitat *Vari* ac legionum necem cum *debellatum prius Illyricum esset*, ut plane prodigio propius videatur, *Casaubonum* in tanta scriptorum luce cæcutisse.

Cum *Augustus* A. V. 729. *Jani* fores iterum clauserit, easdem paullo post reclusas bella subsecuta produnt. Augustus ex Dione *lib.* LIV. A.

V. 738. *L. Domitio & P. Scipione Coſſ. in Galliam* A
profectus eſt, obtendens cauſas hujus profectionis bel-
la, quæ ibi concitata eſſent. Hinc inſtantibus bel-
lis, quæ ipſum *Auguſtum Roma* extrahebant, *Ja-*
nus clauſus eſſe non poterat; turpem enim cladem
in *Germania Lollius* acceperat, capta ab hoſtibus
aquila quintæ legionis, quod, inquit *Vellejus*,
vocavit ab Urbe in Gallias Cæſarem. Anno V.
739. bellum *Rhæticum* ab utroque *Nerone* fratre
geſtum eſt, quod *Ode* 14. *lib.* IV. *carm.* Horatio
deſcribitur. Anno V. 740. bella contra *Panno-*
nios, *Ligures* Alpinos, ac *Boſphoranos* geſta ſunt.
Pannonii autem A. V. 742. domiti ſunt, quo an-
no *Druſus* primam in *Germanos* expeditionem fe- B
cit, cui bello etiam A. V. 745. immortuus eſt,
cum *Tiberius* ejus frater *Dacos* ac *Dalmatas* A. V.
744. ſuperaſſet, quo bello *Auguſtus Ravennam*,
vel *Mediolanum*, vel *Aquilejam* uſque ab Urbe pro-
grediebatur, ut non longius ab eiſdem bellis abeſ-
ſet, ex Suetonio *cap.* 20. Anno V. 746. ex Dio-
nis *lib.* L. Auguſtus dicitur *in Germanos bellum*
molitus, cui *Tiberium* præfecit. Sub idem etiam
tempus *L. Piſo* adverſus *Thracas* ac finitimos bar-
baros bellum per triennium geſſit ex Vellejo *lib.*
II. *cap.* 98. ac Dione *lib.* LIV. qui annum primum
199 belli ſtatuit V. C. 744. ut plane idem deſierit A.
V. 747. quo ineunte ipſis Kal. Januariis *Tiberius* C
Nero Coſſ. II. de Germanis triumphavit *ac paullo*
poſt coortis in Germania motibus, ad bellum profe-
ctus eſt. Dio *lib.* LV. addens: *Eo anno in Germa-*
nia nihil memorabile actum. Anno inſequenti Ur-
bis conditæ 748. nuſquam bella à *Romanis* geſta
memorantur. *Dio* tantum apud *Zonaram* eo an-
no *Armeniæ* tumultus recitat, quos tamen *Augu-*
ſtus Artavaſde Rege *Armeniis* impoſito, ſedavit.
At ex hiſtoria rerum *Caji Cæſaris* conſtat A. V.
752. bellum erupiſſe, ſed & alibi ſub idem tem-
pus à *Romanis* belligeratum tradit *Dio* in excer-
ptis ab *Henrico Valeſio* publicatis, in quibus pa-
gina apud ipſum 664. *Cajus Cæſar*, inquit, *le-* D
giones quæ ad Iſtrum caſtra habebant, pacis more
obiens ſpectavit, bellum enim nullum ab eo geſtum,
non quod bellum nullum ingrueret, ſed quia ipſe in
ſumma pace ac ſecuritate principatus artes diſcebat,
belli autem diſcrimina aliis mandabantur. Hæc ibi
Dio, recitatis ante *Juliæ* adulteriis ad *Auguſtum*
delatis, quod ex dictis contigit A. V. 752. Hinc
cum ab A. V. 748. ad A. 751. nulla nobis à quo-
quam Scriptore *Romanorum* bella prodantur, liceat
ſuſpicari eo triennio *Jani* fores tertio ab *Auguſto*
clauſas fuiſſe; cur enim meam opinionem, con-
jectando rem vetuſtate obrutam, non interpo-
nam? Illius autem unam & alteram conjecturam
produco. *Suetonius* diſerte teſtatur *Janum* ter E
clauſum fuiſſe ab *Auguſto*; *Dio* vero annos aſſi-
gnat, quibus ſemel & iterum idem imperator *Ja-*
num cluſit; cujus hiſtoria cum poſt annum V. C.
748. decem annorum geſtis interciſis, mutila ſit,
infertur *Janum* cluſum quopiam illorum annorum,
quorum memoria in *Dionis* libris nulla eſt. Hal-
lucinatur quippe *Caſaubonus* citatus, dum ait: *Dio*
hujus hiſtoriæ non meminit in illius anni rebus expo-
nendis, non animadvertens grandem annorum de-
cem lacunam, quam in laudato volumine longior
ac *Romanæ* antiquitati iniquior ætas fecit. De-
inde *Tacitus* in aliquo voluminum, quæ modo de- F
ſiderantur, ſed ætate *Oroſii* ſupererant, ſcribit:
Sene Auguſto Janus patefactus, dum apud extremos
terrarum terminos novæ gentes ſæpe ex uſu, & ali-
quando cum damno quæruntur, uſque ad Veſpaſiani
duravit imperium. Igitur cum patefactus ſit Ja-
nus, *Cajo* ad bellum proficiſcente, quod ille geſ-
ſit ex Cenotaphio *Piſano* ULTRA FINIS EX-
TREMAS POPULI ROMANI, & ab A. V.
729. quo *Auguſtus*, *Janum* iterum cluſit, ad A.
uſque 748. plurima bella ſemper deſævierint, in-
tra triennium tantum ante *Caji* expeditionem in
Orientem *Janus* claudi potuit. His accedit *Au-*
guſtum A. V. 729. quo iterum *Jani* portas occlu-
ſit, annum ætatis 37. complevisse; at Tacitus *ſe-*
ne Auguſto Janum patefactum ſcribit, quod *Cajo*
in Orientem cum copiis deſtinato contigit, cum
Auguſtus annum ageret ætatis LXII. ex quibus
ſatis probabiliter infertur, uti modo dicebam,
Auguſtum poſt annum 748. *Jani* poſtes clauſiſſe.

Hiſce pariter conjecturis utcumque probabilior
videri poſſit ſententia magnæ eruditionis Scripto-
rum, quos *cap.* 5. laudavi, videlicet Chriſtum
Dominum natum exeunte Decembri A. V. 749.
Nam cum traditione Patrum conſtet pace ubique
florente, natum eſſe Dei Verbum, in ſimilitudi-
nem hominum factum, ac poſt annum Urbis 751.
maxima bella eruperint, ejuſdem Servatoris nati-
vitas intra triennium, quo *Janus* clauſus erat, ſta-
tuenda eſt. Nulli vero trium illorum annorum
probabilius, quam A. V. 749. alligari ſuadent ea
quæ de annis regni *Herodis* diſputavi. Vellejus
lib. II. cum narraſſet *Tiberium* A. V. 749. ineun-
te (id eſt, poſt datam virilem togam *Cajo Cæſa-* 200
ri, ut diſerte ibidem teſtatur) *Rhodum* ſeceſſiſſe,
hæc poſtea ſubjicit: *Senſit terrarum Orbis digreſ-*
ſum à cuſtodia Neronem Urbis; nam & Parthus de-
ſciſcens à ſocietate Romana, adjecit Armeniæ ma-
num, & Germania averſis domitoris ſui oculis, re-
bellavit. Bellum *Parthicum* A. V. 752. deſinen-
te, incœpit, quod ex *Ovidio* probatum eſt; *Ger-*
mania vero A. V. 754. teſte eodem *Vellejo*, re-
bellavit. Quare ſi *Vellejo* hæc primum exorta
bella dicuntur poſt profectum *Roma Tiberium*, ac
Rhodum ſecedentem, pacem medio ejus tempo-
ris ſpatio in orbe *Romano* fuiſſe non obſcure idem
hiſtoricus ſignificavit. Keplerus *cap.* 11. de an-
no nativitatis Chriſti, ſcribit Anno Juliano 40.
V. C. 748. *Germaniam* defeciſſe, ac *Parthos* ru-
pto fœdere, adjeciſſe *Armeniæ* manum, quod *Vel-*
lejus hæc ſtatim poſt *Tiberium Roma* digreſſum,
teſtetur contigiſſe. Hinc cum circa annos quibus
à variis Scriptoribus nativitas Chriſti alligari ſo-
let, nuſquam pax, ſed bella continuata contige-
rint, in hanc tandem ſententiam deſcendit: *Fru-*
ſtra igitur nitimur hic auctoritate Oroſii, nec ullum
momentum ſitum eſt in pace Orbis, Janove clauſo ad
inveſtigandum annum Chriſti Natalitium. In his
tamen *Keplerus* deceptus eſt, quod ſtatim ac *Ti-*
berius Roma Rhodum ſeceſſit, bellum *Parthicum*
ac *Germanicum* erupiſſe putat, quod plane falſum
eſt. *Vellejus* quidem ob abſentiam *Tiberii* auda-
ciam barbaros ſumpſiſſe fingit, ac bella contra
Romanos reſtauraſſe. At nuſquam eodem anno
& *Neronem* profectum *Rhodum*, ac bella exorta
affirmavit. Sane quod repetendum eſt, *lib.* II.
cap. 104. ſcribit ad *P. Vinicium* conſulem ſtatim
ac *Auguſtus* anno V. 757. mortuo *Cajo Cæſare*, V.
Kal. Julias *Tiberium* adoptaſſet: *Non diu vindicem*
cuſtodemque imperii ſui morata in urbe patria, pro-
tinus in Germaniam miſit; ubi ante triennium ſub
M. Vinicio avo tuo, clariſſimo viro, immenſum exar-
ſerat bellum. Igitur bellum in *Germania* inchoa-
tum fuit A. V. 754. auctore *Vellejo*, ac proinde
Keplerus perperam id bellum A. V. 748. *Vellejo*
auctore, exortum fingit. Bellum etiam *Parthi-*
cum anno demum 752. incœptum colligitur ex
Ovidio, qui *lib.* 1. *de arte*, quem ſcripſit eodem
anno 752. *Cajum Cæſarem* noſtrum alloquens,
ait:

Induit arma tibi genitor patriæque tuuſque;
Hoſtis ab invito regna parente rapit.

Sub idem igitur tempus *Parthus* regnum *Arme-*
niæ invaſerat. Profecto miror *Keplerum* putare
Armeniam à *Parthis* A. V. 748. occupatam, ac
Au-

Augustum post quadriennium de eadem demum recuperanda cogitasse, ac *Cajum* ad bellum *Parthicum* cum proconsulari imperio misisse. Ille vero scriptor potuit in excerptis *Dionis* apud *Zonaram* discere *Armeniam* bis defecisse; nempe A. V. 752. iterum rebellasse, quæ cum superius narraverim, haud vacat cum Lectorum fastidio repetere. Illud etiam idem *Keplerus* peccavit, quod *Vellejum* perperam intelligens, negat nascente Christo, pacem in Orbe fuisse, ac *Romæ Jani* postes clausas. Nam pacem in Orbe *Romano* præsertim fuisse *Christo* nascente, Patres concordi sententia tradidere. Hieronymus in *cap.* 2. *Isaiæ* nascente Domino, inquit, *tunc omnia bella cessaverunt.* S. Augustinus *lib.* XVIII. *de Civit. Dei cap.* 46. ait: *Regnante ergo Herode in Judæa, apud Romanos autem immutato Reipublicæ statu, imperante Cæsare Augusto, & per eum Orbe pacato, natus est Christus.* Immo ipsa Ecclesia Catholica in fastis Martyrum ad diem 25. Decembris narrat Christum natum *toto Orbe in pace composito.* Anno primo vulgaris Epo-
201 chæ Dionysianæ, quo *Cajus Cæsar* consulatum gessit, bella à *Romanis* navata sunt, quæ unica *Cajana* tabula *Pisis* prodit, in qua *Cæsar Augusti* filius laudatur, quod consulatum *ultra finis extremas Populi Romani bellum feliciter gerens, peregerat*; ac proinde juxta Dionysii Epocham, anno primo Christi *Romani* cum *Parthis* bellum gerebant. Ovidius *lib.* I. *fastorum*, ubi de *Jano* fusius loquitur, hæc in fine canit:

Pace fores obdo, ne qua discedere possit;
Cæsareoque diu numine clausus ero.
Dixit: & attollens oculos diversa tuentes,
Adspexit toto quicquid in Orbe fuit.
Pax erat: & vestri, Germanice, causa triumphi,
Tradiderat domitas jam tibi Rhenus aquas.

Hæc tamen *Augustum* ac *Germanicum* palpantis poetæ vota fuerunt. Scripsit Ovidius libros fastorum, cum exularet in Ponto, quod patet, ex his sub initium *lib.* IV. ejusdem operis:

Sulmonis gelidi patriæ, Germanice, nostræ:
Me miserum, Scythico quam procul illa solo est.
Euge age: tam longas sed supprime Musa querelas,
Non tibi sunt mæsta sacra canenda lyra.

Cum natus esset eo anno, quo uterque Consul *Hirtius* ac *Pansa* A. V. C. 711. *Mutinensi* prœlio cecidere, ex 4. *Trist. eleg.* 9. deportatus est in exilium annos natus quinquaginta; unde in carmine contra *Ibin* ait:

Tempus ad hoc lustris mihi jam bis quinque peractis.

Et quidem mense Decembri; nam *libro* I. *Trist. elegia* 10. describens iter in *Pontum*, ait:

Aut hæc me gelido tremere cum mense Decembri,
Scribentem mediis Adria vidit aquis.

Itaque A. V. 761. poeta in exilium abiit. Hinc *lib.* IV. *de Ponto eleg.* 6. ad *Brutum*, quod *Usserius* recte observat, *Fabii Maximi* ac *Augusti* mortem deplorans, ait:

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est;
Jam tempus lustri transit in alterius.

Mortem *Fabii Maximi* sub idem tempus quo decessit *Augustus*, ejusque causas exponit *Tacitus* paulo post initium libri primi Ann. Illi vero è vita discesserunt A. V. 767. quo *Ovidius* ante octo fere menses, lustrum in exilio expleverat; etenim Olympiadem pro *Romano* lustro intelligit, uti *dissert.* I. *capite* I. ex aliis ejusdem Poetæ versibus ostendi. Hoc vero lustro continuata in *Germania* bella *Romanos* exercuere, quibus etiam *Augustus* immortuus fuit, uti *Tacitus*, *Dio*, ac *Suetonius* scribunt. Equidem Tacitus *lib.* I. ait: *Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello.* Hi Consules quinto mense ab excessu *Augusti*, magistratum iniere. Ita etiam *Ovidius*, cum ait: *vestri, Germanice, causa*

A *triumphi &c.* triumphum *Germanico* auguratur. Nam libros fastorum exul scripsit, vivente adhuc Augusto, ad quem *lib.* II. *Tristium* scribit:

Sex ego Fastorum scripsi, totidemque libellos;
Cumque suo finem mense volumen habet.

Erratum est eruditissimo Panvinio, in *libello de triumphis Romanorum*, dum putavit triumphum *Germanico* peractum A. D. VII. Kal. Junias *C. Cœlio L. Pomponio* Coss. V. C. 770. laudari ab Ovidio *L.* II. *de Ponto elegia prima*; ibi enim *Tibe-* 202
rii triumphum recitari ex contextu carminis patet, cum de tertia persona cum *Germanico* loquatur, cui etiam triumphum ominatus, ait:

B *Te quoque victorem Tarpejas scandere in arces,*
Læta coronatis Roma videbit equis.
Maturosque Pater nati spectabit honores,
Gaudia percipiens quæ dedit ante suis.

Nempe *Tiberius Germanici* per adoptionem *pater*; de cujus triumpho ibidem loquitur: similem quandoque *Germanico* filio agendum vaticinatus. De eodem triumpho A. V. 766. *Tiberio* peracto, scribit *libro.* III. *de Ponto eleg.* 4. ad Rufinum, ad quem libellum de eodem triumpho mittit, qui tamen interiit. Scaliger *in notis Eusebianis Num.* 2033. ait de Ovidio: *Natus autem anno tertio Juliano. Erat ergo annorum quinquaginta duorum so-*
C *lidorum, quum excessit ex Italia. Scribebat elegiam IX. lib.* IV. *Ponti, octavo anno exilii Juliano LXI. nam ibi Pomponium Flaccum Græcini fratrem fasces proximo Januario sumpturum dicit.* Peccat biennii fere metachronismum. Ovidius diem natalem suum describit *lib.* IV. *Trist. eleg.* 10.

Hæc est armiferæ festis de quinque Minervæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Itaque natus est A. V. 711. à parilibus die XIII. Kal. Aprilis, quæ est altera Quinquatruum Minervæ, ac prima, qua *pugnæ cruentæ* in arena fiebant, eodem *lib.* III. *Fast.* scribente:

D *Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro:*
Causa quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super rasa celebrantur arena:
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.

Dies 19. Martii erat prima Quinquatruum Minervæ ex eodem ibidem, qua fas non erat ferro concurrere. Igitur die 20. Martii natus est *Ovidius.* Aldus Manutius *in vita Ovidii* scribit eundem natum die XIV. Kal. Aprilis, quæ erat prima quinquatruum; cum tamen poeta diserte dicat se natum altera die, qua primum in arena pugnabatur. Ex his contra *Scaligerum* constat Ovidio die 20. Martii à parilibus A. V. 761. *lustra bis quinque peracta:* ac proinde mense Decembri
E annum agentem quinquagesimum primum ex *Italia* in exilium sub custodia profectum. Hinc *lib.* IV. *de Ponto eleg.* 13. ad Carum, cum mortis *Augusti*, ac successionis *Tiberii* mentionem hisce versibus fecisset:

Materiam quæris? laudes de Cæsare dixi;
Adjuta est novitas Numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus, in ætherias numen abisse domos.
Esse parem virtute patri, qui fræna rogatus,
Sæpe recusati ceperit imperii.

Cum hæc, inquam, cecinisset, annum exilii manifeste designans, addit:

F —— *sed me jam, Care, nivali*
Sexta relegatum bruma sub axe tenet.

Augustus obiit die 19. Augusti A. V. 767. ac insequens hiems sexta sibi transigi Ovidio dicitur *sub axe nivali*, hoc est, in exilio Pontico. Quare primam hiemem ibidem egit A. V. 762. cum præcedentem hiemem mense Decembri ex *Italia* discedens, in longiori itinere sub custodia in *Pontum* deportatus, consumpserit. Porro eo sexen- 203
nio exilii *Ovidiani* sævissima, ut dixi, bella con-

tigerunt, ut quæ de *Jano* clauso idem cecinit, pura puta poetæ vota censenda sint.

Hucusque intra *Jani* postes clausus, *Cajum* ad Orientales provincias iter facientem sequi non potui; è *Jani* templo tandem egressus, *Caji* vestigiis insisto. Illum *Græcia* quæsitissimis honoribus excepit, non tam ipsum quam *Augustum* patrem adulata. Inde in *Eubœam* transmisisse *Cæsarem* vetus inscriptio apud *Chalcidem* insulæ primariam urbem indicat, laudata à Grutero *pagina* 1084.

ΓΑΙΟϹ. ΚΑΙϹΑΡ	CAIVS. CAESAR
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟϹ	IMPERATORIS
ΚΑΙϹΑΡΟϹ. ϹΕΒ	CAESARIS. AVG
ΥΙΟϹ	FILIVS

Cum *Samum* trajecisset, ac classem adornaret, fœderatorum Regum legationes excepit, quibus felicem faustumque in *Asiam* adventum gratulabantur, auxiliares copias ac commeatus eidem polliciti. Suetonius *cap.* 21. scribit *Tiberium Caji Cæsaris* privigni sui salutandi gratia, *Rhodo Samum* navigasse. Dio vero in fragmentis *lib.* LV. ait: *Cajo autem ad bellum Armeniacum misso, Tiberius in Chium profectus, ei se submisit: neque Cajo solum, sed omnibus qui cum eo erant. Vellejus* perpetuus imperantis *Tiberii* adulator, locum colloquii omittens, narrat *Cajum* in *Syriam* missum, *convento prius Tiberio Nerone, cui omnem honorem, ut superiori habuit.* Secus tamen laudatus Suetonius *de Tiberio* scribit. *Namque privignum Cajum Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus.* Auctor est Tacitus *lib.* III. *Annal.* à *Tiberio Sulpicii Quirini* officia in se laudata, *incusato M. Lollio, quem auctorem Cæsari pravitatis ac discordiarum arguebat.* Cum *Lollius* juvenem *Cæsarem* uni sibi uti Rectori in omnibus addictum esse vellet, eundem *Tiberio* alieniorem fecit, ne vitricum in consiliorum societatem per literas saltem adscisceret: utque unus ipse summa *Caji* potestate in universo Oriente pro arbitrio abuti posset. Antequam ad ulteriora progrediar, ostendendum mihi est *Caji* Cæsaris cum *Tiberio* congressum, sive apud *Samum*, sive apud *Chium*, contigisse A. V. 753. Juliano 45. ex hoc enim priori anno expeditionis *Caji* exacte stabilito, non solum ejusdem in Oriente gesta maxime illustrantur, verum etiam facile ostenditur, quos in anachronismos plerique lapsi sint, qui cum anno natali Christi Domini *Sulpicium Quirinum Syriæ* præsidem, eundemque *Caji* post obitum *Lollii*, rectorem faciant, annos expeditionis *Cæsaris* susdeque turbarunt. Unus nobis *Suetonius* audiendus est, qui *Tiberii* vitam usque ad imperium post obitum *Augusti* occupatum, per tempora ac rerum eidem gestarum speciem exequitur, quem tamen ordinem in describenda vita *Augusti*, neutiquam se tenere fatetur *cap.* 9. in Augusto. Igitur Suetonius *cap.* 11. narrata relegatione *Juliæ*, quæ contigit circa postremos menses A. V. 752. de *Tiberio* scribit: *Transacto autem Tribunitiæ potestatis tempore, confessus tandem nihil aliud secessu devitasse se, quam æmulationis cum Cajo Lucioque suspi-*
204 *cionem, petiit, ut sibi securo ab hac parte, corroboratis his, & secundum locum facile curantibus, permitteretur revisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetravit, &c.* Demonstratum est superius cap. 3. ex *Dione* ac *Vellejo Tiberium* A. V. 748. potestatem Tribuniciam in quinquennium ab *Augusto* accepisse; igitur *Tiberius* Tribuniciæ potestatis quinquennio A. V. 753. transacto, *Romam* redeundi facultatem ab *Augusto* per literas petiit, nec impetravit. Tum *Suetonius* ab his caput insequens 12. exorditur: *Remansit ergo Rhodi contra voluntatem: vix per matrem consecutus, ut ad ve-*

A *landam ignominiam, quasi legatus ab Augusto abesset. Enim vero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque prænavigantium officia, quibus frequentabatur assidue.* Et postea: *Et accesserunt majoris sollicitudinis causæ, videlicet cum Samum ad Cajum privignum transmittens, illum alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus.* Hinc cum etiam intellexisset se in suspicionem venisse, per quosdam beneficii sui centuriones à commeatu castra repetentes, mandata ad complures ambigua dedisse, quibus militum fidem tentare ac sollicitare videbatur, quo procul se à
B novandis rebus ostenderet: *Equi quoque*, ait Suetonius cap. 13. *& armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium & crepidas: atque in tali statu BIENNIO fere permansit, contemptior in dies, & invisior.* At ex *Vellejo* constat *Tiberium Romam* reversum A. V. 755. adhuc *Lucio Cæsare* superstite, qui ex *Pisanis* tabulis obiit mense *Augusto* ejusdem anni. Hinc infertur *Tiberium* circa æstatem A. V. 753. deposita toga, ad pallium ac crepidas se redegisse, ut BIENNIO *fere* in tali statu permansisse dici possit, antequam *Romam* reverteretur. Interea *Cajo Cæsare* in *Asia* ac reliquis in Oriente provinciis
C summo cum imperio degente, nobilissimæ urbes, in quas *Græci* colonias deduxerant, nummos *Cæsaris* effigie obsignarunt, quo suum erga *Augusti* filium obsequium publicarent. Nummum *Smyrnæorum Tristanus* edidit; alterum *Nicææ* in *Bithynia* urbis numisma vidi in elegantissimo eodemque ditissimo scrinio Illustrissimi & Excellentissimi *D. Petri Mauroceni Veneti* Senatoris, quem uti præcipui in Urbe rerum domina magistratus summa cum laude gesti publice commendat, ita eundem eruditæ antiquitatis studium privatim etiam exornat. Quamvis autem *Cajus Cæsar* ibidem obsigna- *Vide Tab. IV. Fig. 6. Pag. 96.*
D tus, *Augusti filius* non legatur, quod literæ detritæ sunt; ex alio tamen numismate plane persimili, quod in cimeliis laudati alias Comitis *Joannis Lazara Patavini* servatur, cujusve hic posticam partem produco, nostrum *Cajum Cæsarem* designatum existimo.

CAP. XI. 205

Romanæ *in Oriente provinciæ describuntur. Divisio provinciarum ab* Augusto *instituta.* Asia, *ac* Bithynia *cum* Paphlagonia *provinciæ* Populi Romani *à Proconsulibus annuis administratæ. Item* Cyprus, *ac* Creta *cum* Cyrenis. Galatia, Lycaonia, *ac* Pisidia *in formam provinciæ*, Amynta *rege mortuo, redactæ, Legatum proprætorem ab*
E Augusto *accipiunt.* Pamphylia *initio libera: sub* Augusto *proprio Rectori subdita.* Cilicia *quando à* Romanis *occupata, fusius disputatur. Communis ea de re sententia expenditur. De tribus diœcesibus ab eadem abstractis* Sigonii *opinio examinatur.* Ciliciam *non spectasse ad jurisdictionem præsidis* Syriæ *contra* Baronium *ostenditur.* Syriæ *Legatus proprætor consularis ab* Augusto *impositus cum legionibus. Reges Orientis socii & amici P. R.* Archelaus Cappadociæ *Rex. Quot illi provinciæ subditæ.* Polemo *ac* Pythodoris Ponti *&* Trapezuntis. Tarcondimotus Ciliciæ
F *superioris circa* Amanum. Antiochus Commagenus. Archelaus *Ethnarcha* Judæorum *cum vicinis Tetrarchis.* Jamblicus Emesenus Aretas Nabatæus. *Reges* Armeniæ *majoris. Plura de singulis adnotantur.*

Antequam *Cajum Cæsarem* in *Syriam* vicinasque provincias deduco, operæ pretium me facturum putavi, si prædicerem quæ tum *Romanæ* in *Asia* provinciæ fuerint, quinam eisdem Rectores imponerentur, qui Reges ac Dynastæ socii &

& amici Populi *Romani* fuerint, cum *Cajus* in Orientem advenit. *Augustus* cum post mortem *M. Antonii*, totius *Romani* Orbis imperium occupasset, veritus ne Populus *Romanus* ad amissam libertatem recuperandam aspiraret, ac funestum avunculi casum subinde perpendens, non modo uti *cap.* 8. dixi imperium ad decennium tantum accepit, verum etiam plerasque provincias Senatui Populoque *Romano* regendas dimisit. De *Asiaticis* hic tantum sermonem instituo. Ille autem in *Asia* sibi retinuit *Syriam*, *Phœnicem*, *Ciliciam*, ac mortuo *Amynta* Rege, *Galatiam*, *Lycaoniam*, atque *Pisidiam*; insuper *Pamphyliam* ac *Cyprum*, quam tamen insulam postea Populo concessit. At provinciæ Senatus ac Populi R. in Oriente erant *Asia*, *Bithynia* cum *Propontide*, & quibusdam *Ponti* partibus, ac *Paphlagonia* post *Philadelphi* Regis excessum. Horum auctores sunt *Strabo* qui *Augusto* imperante vivebat, in fine *lib.* XVII. ac Dio *lib.* LIII. *Asia* provincia Populi R. regionem continebat cis *Halym* ac montem *Taurum*, *Galatis* exceptis & gentibus, quæ *Amyntæ* paruerant. *Bithynia* item ac *Propontide*, teste laudato *Strabone*. Intra *Asiaticam* diœcesim erant *Ionia*, major ac minor *Phrygia*, *Lydia*, *Mysia*, *Caria*, ac *Pergamus*. Hanc sibi ab *Attalo* testamento legatam, *Romani* obtinuerant, qui cum eas tantum in *Asia* provincias primo possiderent,
206 easdem *Asiæ* nomine nuncuparunt, cum alias *Asia* alteram Orbis terrarum partem ab *Europa* atque *Africa* distinctam significaret. Initio erat provincia prætoria, quam Senatores *Romæ* prætura functi, sortiebantur. Cicero *libro primo epistola* I. *ad Q. fratrem Asiæ* Prætorem, ait: *Quam jucunda tandem Prætoris comitas in Asia potest esse? in qua tanta multitudo civium tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur.* Laudat ibi *Ioniæ* ac *Cariæ* urbes ab eodem restauratas, ac sublata *Mysiæ* latrocinia. Extant apud *Ciceronem* plures epistolæ ad *Asiæ* Prætores datæ; nec vacat rem certam addensatis testimoniis, comprobare. At postquam *Augusti* decreto *Asia* populo restituta fuit, viri consulares ad eandem regendam mitti cœpere, atque *Asia* ex prætoria evasit provincia proconsularis. Dio *libro* LIII. scribit: τῇ δὲ βουλῇ ἰδίᾳ μὲν τό τε ὑπατευκὸς τήν τε Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν &c. quæ perperam interpres legit: *Senatoribus autem seorsim Africam & Asiam:* cum Latine reddere debuisset: *Senatoribus autem seorsim consularibus Africam & Asiam; prætoris reliquas provincias adscripsit:* Siquidem & prætores erant è numero Senatorum. Ex hac mutatione per *Augustum* facta, Scriptores qui postea res *Romanorum* literis consignarunt, Rectores *Asiæ* ante imperium *Augusti* proconsules nominarunt, qui tamen reapse Prætores seu Proprætores extitere. Vellejus *libro* II. scribit *Cæsarem* opem contra piratas imploraturum, adiisse *Junium proconsulem Asiæ*, qui tamen erat Prætor, uti recte *Plutarcho* in *Cæsare* appellatur. Ita pariter Suetonius in *Augusto capite* 3. nominat *Q. Tullium Marci Ciceronis* fratrem *proconsulatum Asiæ administrantem*, quem tamen *Cicero* laudatus *Prætorem* vocat. *Cornelius* etiam *Nepos in vita Attici* scribit illum noluisse ire cum *Q. Cicerone* legatum in *Asiam*: *Non enim decere se arbitrabatur, cum præturam gerere noluisset, assectam esse Prætoris.* Bello quidem in *Asia* excitato, consules, florente Republica, *Asiam* provinciam sortiebantur. Cum *Aristonicus Eumenis* Regis ex pellice filius, *Asiam* paternam hæreditatem sibi armis vindicaturus, cum copiis irrupisset, *Licinius Mucianus Crassus* Proconsul *Asiam* sortitus est, eundemque Proconsulem appellat Vellejus *libro* II. Hinc perperam Florus *libro* II. *cap.* 20. *de Aristonico* ait: *Crassi quoque prætoris cecidit exercitum.* Etenim *Asiam* ex consulatu sortitus fuerat, ac proinde prætor dici non potuit. Ita ejus successor *M. Perperna*, dein *M. Aquillius* post consulatum *Asiam* proconsules cum exercitu obtinuere; & *Aquillius* in fastis Capitolinis Proconsul inscribitur. Subjicio fragmentum Capitolinum à *Panvinio* ac *Sigonio* suppletum.

m'. aquiliVS. M'. F. M'. N. PRO. COS. AN. DCXXVII. ex asiA. III. IDVS. NOVEMBR.

Ita *Asia* pacata, Prætores rursus eidem impositi fuere, quos inter eminuit *Q. Mucius Scævola* Augur, qui in *Dialogo de Oratore lib.* I. Ciceronis ore loquens ait: *Cum ego Prætor Rhodum venissem*; ex quibus in vicina *Asia* prætura functus apparet. At paullo post *L. Cassius* proconsul in *Asiam* missus fuit, ut *Nicomedem* in *Bithyniam*, & *Ariobarzanem* in *Cappadociam* reduceret. Appiano in *Mithridaticis pag.* 186. *Cassius* dicitur τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος: *Asiæ proconsul.* Quo magistratum gerente, *Mithridates* bellum *Romanis* intulit, quod 207
Sylla, *Lucullus*, ac *Pompejus* cum imperio proconsulari administrarunt. Quod tamen bellum quoties, inita pace, interpolabatur, Prætores rursus *Asiam* provinciam obtinebant. Ita Suetonius *in Julio cap.* 2. meminit *M. Thermi Asiæ* Prætoris, ac *C. Neronis* Prætoris ejusdem provinciæ Cicero *in Verrina tertia*, antequam *Mithridates* bellum renovaret, quod tertium fuit ab eodem Rege *Romanis* illatum. Tunc *L. Lucullus*, teste Vellejo *libro* II. *septem annos ex consulatu Asiam* tenuit, cui *Pompejus* succedens, *Mithridatem* intra veteres *Ponti* fines redegit. Quare eodem procul ab *Asia Romana* provincia submoto, ac tandem extincto, *Asia* ad Prætorum jus rediit, quos inter fuit *Valerius Flaccus*, quem à provincialibus accusatum *Cicero* defendit. Illi autem *Q. Cicero* successit, ac per triennium res Asiaticas administravit; item *Q. Thermus*, cui *lib.* XIII. *fam.* plures epistolas *Cicero* scribit, inscriptas *Q. Thermo Proprætori*; & *lib.* VIII. *epist.* 8. *Asia* in octo provinciis prætoriis à *M. Cœlio* includitur. Verum postquam ab *Augusto Asia* administrari Populo *Romano* concessa fuit, proconsularis provincia facta est, eique Senatores post gestum consulatum, impositi fuerunt. *Josephus* tres eorundem nominat *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 10. & primo quidem *C. Marcium Censorinum* consulem A. V. 746. Legitur etiam ibidem: *C. Norbanus Flaccus Proconsul Sardianorum Magistratibus S.* Is A. V. 730. consul fuerat. Denique hæc ibi habentur: *Julius Antonius Proconsul scripsit Ephesiis.* Hic vero A. V. 744. consulatu perfunctus fuerat.

Altera P. R. provincia in *Asia* erat *Bithynia* cum *Paphlagonia*, *Propontide*, ac quibusdam *Ponti* partibus. Strabo in *fine lib.* XVII. *Bithyniam* inter decem Populi R. provincias prætorias numerat. Tacitus *lib.* I. *Annal.* ait: *Nec multo post Granium Marcellum Prætorem Bithyniæ quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit.* *Mercerus* ac *Lipsius* in notis pro voce *Prætorem* contendunt *Proconsulem* reponendum, cum ex epistolis *Plinii* constet *Bithyniam* à proconsulibus administratam. Haud tamen arbitror textum *Taciti* corrigendum. Etenim *Augustus* Senatui ac Populo teste *Strabone* laudato, assignavit provincias ὑπατικὰς μὲν δύο, δέκα δὲ στρατηγίας: *duas quidem consulares, decem autem prætorias*, & has inter *Bithyniam* recenset. Provinciæ consulares erant *Asia* & *Africa*, in quas viri consulares tantum mittebantur, cum in reliquas decem Senatores prætura *Romæ* functi, destinarentur; unde & provinciæ prætoriæ appellatæ. Idem vero *Augustus* ex Dione *lib.* LIII. *Proconsules eos dici voluit, non modo duos istos consulares, sed reliquos etiam præ-*

A *prætorios, aut qui prætoriorum loco haberentur.* Suetonius etiam *cap. 7. de vita Augusti* ait: *Provincias validiores & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit; ceteras Proconsulibus sortito permisit.* Itaque decreto *Augusti* rector *Bithyniæ* proconsul dicebatur. At quod ii, qui in *Bithyniam* mittebantur, prætura, non autem consulatu defuncti fuerant, *Bithynia* provincia prætoria dicebatur, ac ob id rector ejusdem *Granius Marcellus Prætor* Tacito nuncupatur, cui tamen *lib.* XVI. *C. Petronius Proconsul Bithyniæ & mox consul* nominatur. Hic decreti *Augusti*, illic prætoriæ provinciæ rationem habuit. B Strabo *lib.* III. *pag.* 115. de *Bætica* scribit. *Bætica Populo attributa, mittiturque in eam prætor*; Græce enim, στρατηγὸς, hoc est, *prætor* eidem dicitur, quod nempe vir prætorius *Bæticæ* imponebatur. Profecto Pighius *tom.* 3. *ad* A. V. 796. *Umbonem Silonem* minus recte *Bæticæ proprætorem*
208 appellat; siquidem rectores provinciarum *Cæsaris* eo tantum nomine vocabantur. Ceterum *Latini* scriptores in rectoribus provinciarum nominandis, vetusta liberæ Reipublicæ nomina passim usurparunt, uti pluribus exemplis proxime ostendi. *Plinius* à *Trajano Bithyniæ* rector impositus, *lib.* X. *epist.* 109. petit ab eodem, quid juris habere velit *Bithynas* ac *Ponticas* civitates in pecuniis C exigendis, additque: *Ego inveni à proconsulibus concessam eis protopraxiam.* Et sæpius quosdam ejus provinciæ *proconsules* suos decessores nominat. Verum sub *Trajano Bithynia* ac *Pontus* non amplius Populi, sed Imperatoris provinciæ erant. Extat vetus elogium Gruteri *pag.* 454.

C. PLINIVS. C. F. C. N
CAECILIVS. SECVNDVS
COS. AVGVR. LEGAT. PRO. PRAET
PROVINC. PONT. CONSVLARI. PO
TESTATE. IN. EAM. PROVINCIAM. AB
IMP. CAESARE. NERVA. TRAIANO
D AVG. GERMANICO. MISSVS, &c.

Recte autem dicitur *Consulari potestate*, non imperio, in eam provinciam missus; imperium enim absolutam belli gerendi, seu rei militaris administrandæ potestatem designabat; potestas vero civilis jurisdictionis exercendæ liberam facultatem, uti optime adnotarunt Panvinius *lib.* I, *Fast. ad* A. V. 428. & Sigonius *lib.* III. *de antiq. jure provinc. cap.* 5. Proconsules stante Republica, semper cum imperio in provincias mittebantur; sub *Augustis* vero proconsules, quod pacatis provinciis præficiebantur, cum consulari potestate, sed sine imperio ac exercitu, in provinciis sibi à Senatu P. Q. R. decretis, civilem tantum jurisdi- E ctionem habebant. Tacitus *lib.* I. *Annal. proconsulare imperium* latiori significatione usurpavit, cum dixit *Achajam* ac *Macedoniam proconsulari imperio* levatas, ac *Cæsari* traditas; nempe imperium pro civili potestate accepit. *Plinius* vero quamvis Legatus Proprætor *Trajani Augusti*, quod sine exercitu, sive legionibus *Bithyniam* regebat, consulari tantum potestate præditus inscribitur.

Rectori *Bithyniæ*, sive is prætor, sive proconsul appelletur, suberat magna pars *Ponti*, nempe ab *Heraclea*, quæ prior urbs *Ponti* erat versus *Bithyniam*, usque *Amisum*. Reliquum regni Pon- F tici possidebat *Pythodoris* regina, uti mox explicabo. Nobiliores urbes præter *Heracleam*, erant *Amisum* patria *Strabonis* Geographi, urbs libera, socia ac fœderata P.R. à *Lucullo* libertate donata, ex Appiano *in Mithridaticis pag.* 228. quam eidem *Augustus* confirmavit, teste Strabone *lib.* XII. *pag.* 377. *Sinope* etiam civitas, in quam *Romana* colonia deducta fuit, quo eam nomine appellat Plinius *lib.* X. *epist.* 92. & 93. *Strabo* vero ait: *Nunc Romanorum cepit coloniam, quæ in partem urbis & agri venit*; eidemque dicitur *Ponticarum urbium præstantissima.* Ad jus etiam proconsulis *Bithyniæ* spectabat *Paphlagonia* ex Plinio *epist.* 36. *lib.* X. quod antea jussisse *Augustum* colligitur ex *M. Agrippa*, qui apud seniorem Plinium *lib.* V. *cap.* 27. extra diœcesim *Asiaticam Paphlagoniam* collocat, quæ ad Occasum *Bithyniæ*, à Septemtrione Ponto erat finitima. Strabo *lib.* XII. ait. *Nunc Romani tenent, quia stirps regia defecit.* 209
Item: *Ultimus Paphlagoniæ rex fuit Dejotarus Castoris filius cognomento Philadelphus, Marzeos regiam habens, & Gangram parvum oppidum cum arce.* Antistes *Gangrensis* postea fuit Primas totius Ecclesiasticæ provinciæ *Paphlagoniæ*, ac epistolam Synodicam Episcoporum ejus provinciæ ad *Leonem Augustum* pro Concilio *Calchedonensi*, omnium primus subscribit *Petrus Episcopus Gangrenæ metropolis S. Dei Ecclesiæ.* Porro *Castor Straboni* nominatus, erat *Dejotari* regis *Galatiæ* ex filia nepos, qui avum apud Cæsarem A. V. 709. accusavit, quem *Cicero* in oratione pro *Dejotaro* hisce perstringit: *Vos vestra fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. Rex enim Dejotarus vestram familiam abjectam & obscuram è tenebris in lucem revocavit. Quis tuum patrem antea qui esset, quam cujus gener esset, audivit?* Cum vero *Dejotarus* post paucos menses accepisset, *Cæsarem Romæ* necatum fuisse, *Castorem* aggressus apud *Gorbejum* ipsum & *uxorem ejus filiam suam trucidavit*, ex laudato Strabone *lib.* XII. *pag.* 393. At post pugnam Philippensem, scribit Dio *lib.* XLVIII. *Castori etiam cuidam Attali & Dejotari in Gallogræcia defunctorum ditio tradita est* A. V. 714. Debuit dicere *Dejotaro*, non *Castori*. *Dio* non semel filios alieno nomine, videlicet patrum eorundem appellat. Ita ad A. V. 759. pro *Archelao* ponit *Herodem Palæstinum*, qui *Archelai* pater fuit, & ad A. V. 734. *Artaxiam* regem *Armeniæ* vocat *Artabazem*; qui illius pater fuerat. Inter reges qui bello Actiaco in castris *Antonii* fuere, nominatur *Plutarcho Philadelphus* rex *Paphlagoniæ*; ubi dicit: *Desciverunt reges nonnulli ab Antonio, ut Amyntas & Dejotarus.* Dio *lib.* L. *de M. Titio*, & *Statilio Tauro Augusti* legatis scribit, socium sibi *Philadelphum regem Paphlagoniæ* asciviße. Hic *Dejotarus* dicebatur cognomento *Philadelphus*, teste *Strabone* mox cit. quo mortuo, *Augustus* ejus regnum *Bithyniæ* provinciæ adjunxit. Hactenus de duobus provinciis P. R. in Oriente, *Asia* atque *Bithynia*. De *Cypro* tertia P.R. provincia maritima quædam mox subjiciam.

Augustus ceteras *Asiæ* provincias sibi per legatos consulares, vel prætorios, seu etiam equestris ordinis regendas reservaverat. Prima quidem utrique provinciæ P. R. finitima erat *Galatia* cum *Lycaonia*, *Pisidia*, & *Isauria*, quæ antea regis *Amyntæ* regnum constituebant. Is antea fuerat *Dejotari Gallogræciæ* regis scriba, qui eodem defuncto, *Pisidiam* cum regio titulo A. V. 714. ab *Antonio* Triumviro obtinuit, ex Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 715. Idem postea *Antonius* ex Dione *libro* XLIX. ad annum Urbis 718. Amyntam *Galatiæ Regem constituit, Lycaoniæ Pamphyliæque partibus adjectis.* *Isauriam* pariter eidem datam testatur *Strabo* mox laudandus. *Lycaonia*, *Pisidia*, & *Isauria* A. V. 703. erant intra *Romanam* diœcesim Proconsulis *Ciliciæ*. Nam *Cicero* id temporis *Ciliciæ* Proconsul iisdem provinciis jus dicebat ex *lib.* V. *ad Atticum epist.* 21. & *lib.* XIII. *fam. epist.* 66. ad *P. Servilium* Proconsulem *Asiæ* ait sibi tres diœceses Asiaticas attributas. Lege Sigonium *lib.* I. *de antiq. jure provinc. cap.* 11. *Amyntas* quosdam tyrannos qui *Tauri* juga tenebant, bello aggressus, expugnavit, eorumque ditiones suo regno adjecit. Strabo *lib.* XII. *In latere*

latere Isauriæ, inquit, *est Derbe, sedes Antipatri Derbæi maxime adhærens Cappadociæ. Mea ætate & Isauriam & Derbem habuit Amyntas, cum Antipatrum illum Derbæum per insidias sustulisset.* Hic *Antipater* olim amicus fuerat *Ciceronis*, qui ad *Q. Philippum Asiæ* proconsulem *lib.* XIII. *epist.* 73. scribens: *Cum Antipatro Derbete mihi non solum*
210 *hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensuisse audivi, & moleste tuli &c.* Derbe erat urbs *Lycaoniæ* ex *Actis Apostolorum cap.* 14. & inter Episcopos ejus provinciæ, qui subscripserunt Synodum *Calchedonensem tom.* 4. *Concil. edit. Labbei pag.* 791. recitatur *Paulus Derbensis* Strabo *lib.* XII. *pag.* 392. *cit.* de eodem Amynta ait: *Idem Isauriam quoque à Romanis accepit: quin & regiam sibi isthic condidit, antiqua Isauria eversa.* Item ibidem: *Cum Antiochiam Pisidiæ conterminam haberet, & usque ad Apolloniadem Apameæ Ciboto confinem, ac quædam ad montium latus pertinentia, nec non Lycaoniam: conatus est eos exscindere, qui è Tauro in istam regionem, quæ Phrygiæ erat atque Ciliciæ, excursiones faciebant. Itaque cepit multa castella nunquam antea expugnata, de quibus Cremna fuit.* Bello Actiaco interfuit ex Vellejo *lib.* II. ac Dione *lib.* L. At *Plutarchus* in *Antonio* numerat *Amyntam* inter reges qui domi morantes, *Antonio* tamen auxiliares copias miserunt. Verum postea scribit *Amyntam* cum *Dejotaro Philadelpho* è castris *Antonii* ad *Cæsarem* transfugisse; cum *Antonius* illum ad conducendos stipendiarios milites in *Macedoniam* ac *Thraciam* misisset. *Augustus* ejus defectionis gratia, non modo regnum eidem confirmavit, verum etiam auxit, data eidem aspera *Cilicia*, quam *Antonius Cleopatræ* cum *Cypro* donaverat. Strabo *lib.* XIV. scribit *Archelaum* regem *Cappadociæ* possedisse *totam asperam Ciliciam, excepta Seleucia, quomodo & Amyntas prius habuit, & ante hunc Cleopatra.* Infelicem hujus regis exitum prodit Strabo *lib.* XII. laudato: *Ceterum*, inquiens, *Amyntas Cremna capta, cum in Homonadenses expeditionem fecisset, qui maxime putabantur inexpugnabiles, & jam pleraque loca cepisset, ipsorum quoque tyrannum sustulisset, dolo uxoris captus est. Augustus, Amynta* ab *Homonadensibus* necato, ejusdem regnum A. V. 726. in provinciam redegit, *M. Lollio* pro prætore imposito. Dio *lib.* LIII. scribit: *Amynta mortuo, regnum filiis ejus* Augustus *non tradidit, sed provinciam P. R. fecit, atque exinde Gallogræcia cum Lycaonia Romanum habere præfectum cœpit. Oppida Pamphyliæ, quæ prius sub Amynta fuerant, suæ sunt libertati restituta. Ciliciam* vero asperam *Archelao* regni tradidit, ut ex *Strabone* notavi, ac rursus ex *Josepho* ostendam. Strabo *lib.* XII. cit. *Segallassus*, inquit, *sub eo est Romanorum præfecto, qui Amyntæ regnum gubernat universum.* In vetusto codice Latino subscriptionum Synodi *Calchedonensis tom.* 4. legitur *Photianus Salagesutanus* inter Episcopos *Pisidiæ*; recte tamen scribitur *Act.* I. *pag.* 91. Σαγάλασσȣ. Extat in Gaza Medicea insigne numisma Imperatoris *Claudii Gotthici* cum epigraphe in postica: ΣΑΓΑΛΑΣΣΕΩΝ. Hinc habemus *Augusti* in *Asia* provinciam, quam *Galatia, Lycaonia, Pisidia*, ac denique *Isauria* componebant. *Selgenses Pisidiæ* populi, quorum *urbem magnam* laudat Arrianus *lib.* I. *de exped. Alexandri*, ac Strabo *lib.* XII. propriam libertatem adversus *Amyntam* ac superiores reges defenderant. At inquit *Strabo* ibidem *pag.* 193. *Nunc prorsus subditi sunt Romanis, censenturque in provincia, quæ Amyntæ paruit.* Plinio *lib.* V. *cap.* 27. dicitur *Lycaonia in Asiaticam jurisdictionem versa*; sed hæc postea contigere. Eutropius *lib.* VII. ubi de gestis *Augusti* scribit: *Galatia quoque*, inquit, *sub hoc provincia facta est,*

A *cum antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro prætore administravit.* Is est *Lollius*, quem *Augustus Caji Cæsaris* juventæ rectorem imposuit. In vetustis inscriptionibus Proprætoris *Galatiæ* mentio fit *pag.* 1013. 4.

Altera *Augusti* in *Asia* provincia erat *Pamphylia*, in quam *Romanorum* primus *Cn. Manlius, Antiocho Syriæ* rege superato, legionum aquilas intulit A. V. 565. scribit de eodem Livius *lib.* 211
XXXVIII. *cap.* 15. *Termeso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis, item Aspendiis, ceterisque Pamphyliæ populis.* Legati vero *Antiochi* cum illum convenissent, *pecuniam in Pamphyliam,*
B *frumentumque ex pacto cum L. Scipione fœdere jussi advehere.* Altero anno, cum *Perga* urbs *Pamphyliæ* regio præsidio teneretur, *Antiochus, Manlio* petente, militem inde revocavit. Cum vero Rex pacem ea conditione obtinuisset, ut *Asiam* cis *Taurum Eumeni Pergami* regi redderet, inquit Livius: *De Pamphylia disceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum esset, quia pars ejus citra, pars ultra Taurum est: integra res ad Senatum rejicitur. Pamphylos* libertate donatos colligo ex eodem Livio *lib.* XLIV. ubi ait eorundem legatos *Romam* auream coronam ingenti ponderis dono ad Senatum attulisse: *Benigneque* inquit, *amici-*
C *tiam renovare volentibus legatis responsum.* Itaque A. V. 585. erant liberi, cum legationes de societate & amicitia renovanda destinarent. Urbes tamen *Pamphyliæ* cis *Taurum* videntur regno *Eumenis* adjectæ, cum una cum *Attali* hæreditate in potestatem P. R. venerint, vel forte confectis belli *Asiatici* contra *Aristonicum* reliquiis, *M. Aquillius Pamphyliæ* partem *Cariæ* ac *Phrygiæ* finitimam, in provinciæ formam redegit, quam ab *Asiatica* mox diœcesi separatam fuisse indicat *Sylla* ibidem prætor constitutus. Auctor *vit. Virorum illust.* de Cornelio Sylla ait: *Prætor provinciam Ciliciam habuit*, quo tamen nomine *Phrygiam* mi-
D norem, *Pamphyliam*, ac partes *Pisidiæ* ac *Lycaoniæ* venisse mox, ubi de *Cilicia* sermonem faciam, ostendo. *Romanus* in *Pamphylia* magistratus A. V. 665. bello primo *Mithridatico* apud *Romanorum* rerum scriptores reperitur. Is est *Q. Oppius* eo ipso anno quo *L. Cassius* proconsul *Asiam* regebat. Utriusque meminit *Appianus* in Mithridatic. *pag.* 181. cui *pag.* 186. dicitur Λέκιος Κάσσιος ὁ τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος: *Lucius Cassius Asiæ proconsul.* Pighio ad A. V. 664. *Q. Oppius Asiæ proconsul* ac successor *L. Cassio* adstruitur. At Usserio A. 86. ante vulgarem epocham Christi *Q. Oppius Pamphyliæ proconsul* appellatur. In Epi-
E tome Liviana *lib.* LXXVII. legimus: *Mithridates Asiam occupavit, Q. Oppium proconsulem, item Aquillium legatum in vincula conjecit.* At mihi fere certum est *Q. Oppium* non proconsulem, sed prætorem fuisse Appianus *pag.* 184. ait: Ῥωμαίων στρατηγὸς Κόϊντος Ὄππιος: *Romanorum prætor Q. Oppius.* In oratione ad *Athenienses* pro *Mithridate* contra *Romanos* habita apud Athenæum *lib.* V. Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κόϊντος ὁ Ὄππιος: *Romanorum autem prætor in Pamphylia Q. Oppius.* Idem ex Cicerone colligo, qui in *oratione pro Flacco num.* 47. ait: *Revocarem ani-*
F *mos vestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illum universorum civium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemque cædem; prætores nostros deditos, legatos in vincula conjectos.* At *Mithridates* unum *Q. Oppium* à *Laodicensibus* deditum cepit, ac *Manium Aquillium* apud *Mitylenem* captum, catena vinctum per *Asiæ* urbes circumtulit, quem *Appianus pag.* 184. *legationis hujus & belli auctorem præcipuum* vocat; & *pag.* 176. ait *Nicomedem* & *Ariobarzanem* in sua regna à *Romanis* deductos, *legatione ad hoc missa, cujus princeps*

erat Manius Aquillius. Athenio in memorata oratione ad *Athenienses* habita, gesta *Mithridatis* commendans, ait: *Romanorum prætor Q. Oppius in Pamphylia, deditus, & in vincula conjectus sequitur. Manius* (non Μάνλιος,) *Aquillius vir consularis, & qui de Sicilia triumphavit, longa catena nexus cum Bastarne quodam procero cubitos quinque pedes ab equite trahitur.* Hos igitur ambos
212 idem *Cicero* appellat, ac Q. Oppium *prætorem*, *Manium* vero *Aquillium* legatum nuncupat. Ex his tamen non infertur *Q. Oppium* prætorem jus *Pamphyliæ* dixisse; nam cum bellum non uno loco contra *Mithridatem* gerendum foret, Senatus *Romanus L. Cassio* Proconsuli imperio in *Asia* prorogato, *Q. Oppium* prætorem illuc cum novis copiis forte destinavit, ut ditiones *Romanas* ac sociorum & amicorum P. R. tutaretur; hoc enim sæpius contigit, ac bello secundo *Punico* in *Italia* una simul variis in provinciis exercitibus, præter consules, præerant proconsules, ac prætores. Hæc forte contentiosi quidam reponere possent, ad quorum tamen sententiam non accedo, qui antea *Syllam Ciliciæ* prætorem fuisse scio. Appianus *cit. pag.* 183. *de Mithridate* ait: *Missis etiam circumquaque suis ducibus, subegit Lyciam, & Pamphyliam, aliaque usque Ioniam.* Cum vero *Sylla* victis hostibus, *Asiam* recuperasset, pace cum *Mithridate* facta, quosdam populos libertate donavit propter studium, quod eo bello erga *Romanos* ostenderant, eosque inter socios adscripsit; nempe *Rhodios*, *Lycios*, aliosque quos *Appianus* enumerat *pag.* 211. cum vero inter illos non recenseat *Pamphylos*, non obscure colligitur eosdem majori ex parte ante illud bellum *Romanis* subditos fuisse. *Sylla Asiam* in 44. regiones descripsit *Cinna* IV. & *Papyrio* II. Coss. A. V. 670. ex *Cassiodoro* in Chronico; unde & *Cicero* pro *Flacco num.* 25. ait L. Syllam *omnes Asiæ civitates proportione in provincias descripsisse.* Post quadriennium *Cn. Dolabellam Pamphyliam* cum imperio proconsulari tenuisse ex Verrinis *Ciceronis* intelligimus; ille enim *C. Verrem* secum legatum in provinciam ducens, bellum cum finitimis *Cilicibus* gessit, Verre subditos ac socios furtis ac rapinis vexante. Cicero in *Verrina tertia*, cum dixisset occiso *C. Malleolo* quæstore, *Verrem* à *Dolabella* pro Quæstore factum, ait: *Pro Quæstore vero quomodo iste commune Myliadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphylidm, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando &c.* Item: *Quæremus etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum ipse fuerit, qui in foro Populi Romani pirata nefarius reperiatur?* Itaque *Pamphylia*, *Pisidia*, ac *Phrygia* erant provincia *C. Verris*; *Lycia* tamen erat tantum vectigalis. *Phrygia* minor hic nominatur, quia major ad jus Prætoris *Asiæ* spectabat; nam *Cicero* idem pro *Flacco num.* 51. ait: *Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia*; & statim harum provinciarum accusationes contra *Flaccum* Prætorem *Asiæ* refellit. In eadem Verrina tertia: *Aspendum*, inquit, *vetus oppidum & nobile in Pamphilia scitis esse &c. hoc dico nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam spectantibus omnibus, plostris evecta, exportataque esse.* Rursus: *Pergæ fanum antiquissimum & sanctissimum Dianæ scimus esse: id quoque à te nudatum, ac spoliatum esse &c. Perga* etiam urbs erat *Pamphyliæ*. Cum *Verres* petiisset à *Dolabella*, ut se legatum ad *Nicomedem* regem *Bithyniæ* ac *Sadalam Thraciæ* mitteret, exaggerat Orator furta, quæ in ea legatione per *Asiam* iter faciens, patravit, præsertim apud *Milesios* ac *Lampsacenos*. Hinc ait: *Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam præbuisset, cum tibi exposita esset, omnis ad prædandum Pamphilia, contentus his tam optimis rebus non fuisti.* Rursus initio Verrinæ quintæ: *Is in te non expilatione Asiæ, vexatione Pamphyliæ, & lacrymis Siciliæ concitetur.* Ita ubique rapinas egit: in itinere *Asiatico* legatus ad memoratos Reges, in *Pamphylia* legatus ordinarius ac proquæstor, in *Sicilia* autem Prætor. Ex his *Tullii* te- 213
stimoniis patet *Pamphyliam* alteram provinciam in *Asia* fuisse, in quam *Romani* magistratus mittebantur. Nam cum *Cn. Dolabella Pamphyliæ* præesset, *C. Nero* prætor *Asiam* regebat, ad quem *Dolabella* se contulit, teste ibidem *Cicerone.* Id temporis tamen piratæ ac tyranni partem *Pamphyliæ* occupabant. Strabo *lib.* XIV. *pag.* 462. testatur *Zenicetum* in Olympo monte arcem habuisse: *Ejus etiam*, inquit, *fuit Corycus, Phaselis, & multa Pamphyliæ loca, quæ omnia cepit Isauricus.* Et pag. 457. *Syde*, ait, *quæ Pamphyliæ urbs est, fabricam navium habebant Cilices, & per præconem vendebant captos. P. Servilius Isauricus* A. V. 766. proconsul in *Pamphyliam* veniens, ejectis piratis, universam provinciam in P. R. potestatem redegit, ac *Taurum* transgressus, *Isauros* subjugavit, à quibus agnomen accepit, ac quasdam etiam *Ciliciæ* urbes occupavit. Cum vero *Pompejus* universam *Ciliciam*, expugnatis prædonibus, in provinciæ formam redegisset, *Pamphylia* ad diœcesim Proconsulis *Ciliciæ* spectare cœpit. Hinc Cicero *lib.* V. *ad Atticum epist.* 21. cum esset Proconsul *Ciliciæ*, scribit ex idibus Martiis se habiturum Synnade forum *Pamphylium.* Eversa postea Republica, *Augustus Pamphyliæ* proprætorem imposuit. Etenim Dio *lib.* LIV. A. V. 744. scribit *Thracibus* arma contra *Romanos* capientibus, contra hosce barbaros missum ab *Augusto L. Pisonem*, *qui tum Pamphyliæ præerat.* Oppida vero quæ *Amyntas* rex *Galatiæ* possederat, eodem A. V. 729. demortuo, ab Augusto *suæ sunt libertati restituta*, ex Dione *lib.* LIII. Eandem vero provinciam sub Cæsaribus extra jurisdictionem præfecti *Ciliciæ* fuisse, proxime ostendam; quamvis illi pro arbitrio uni proprætori modo singulas, modo binas, aut etiam plures provincias commiserint. Tacitus *lib.* II. *histor.* ait: *Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat.*

Tertia *Augusti* in *Asia* provincia erat *Cilicia Syriæ* ac *Cappadociæ* finitima, cujus altera pars aspera, altera campestris dicebatur. Scriptores qui nostra ac avorum ætate de imperio *Romano* commentarios ediderunt, unanimi sententia existimarunt ante A. V. 780. *Ciliciam* in formam provinciæ à *Romanis* redactam fuisse. Nam de *Sylla* Auctor libri de viris illustribus, post urbanam præturam, inquit, *Prætor Ciliciam provinciam habuit.* Immo ipse Sylla in colloquio cum *Mithridate* rege *Ponti* habito, ait: *In Cappadociam ego reduxi Ariobarzanem ex S. C. cum præessem Ciliciæ*; apud *Appianum* in Mithridat. *pag.* 208. idemque in literis ad Senatum bello civili datis, exaggeravit exantlatos sibi labores, cum esset quæstor in *Numidia*, dein legatus bello *Cimbrico*, ac postea Κιλικίας ἡγούμενος, *Ciliciæ prætor*, sive rector; ea enim vox varios *Romanorum* magistratus promiscue apud *Græcos* significat. Præterea Cicero *in* 3. *Verrina num.* 30. ait: *Cn. Dolabellæ provincia Cilicia constituta est*; id autem contigit A. V. circiter 673. nam A. V. 675. *P. Servilius* consul *Ciliciam* ac bellum contra piratas sortitus fuit. Ceterum *Ciliciam* non tam cito, in provinciæ formam à *Romanis* redactam plura mihi persuadent. Et quidem *Tigranes* cum *Antiocho Pio Syriam* eripuisset, *simul occupavit Ciliciam & ipsam Seleucidis parere solitam, quibus omnibus Magada-*

gadates regis sui nomine cum exercitu præfuit per annos quatuordecim. Sed posteaquam Mithridates à Lucullo victus, ad Tigranem confugit, Magadates eum exercitum in sui regis auxilium abduxit: Horum auctor *Appianus* in Syriacis pag. 118. *Mithridates* à *L. Lucullo* victus, ad *Tigranem* A. V.
214 683. concessit. Quare *Tigranes* circa A. V. 670. *Ciliciam* campestrem occupavit, ejusque satrapa *Magadates* per annos quatuordecim eandem cum regio milite tenuit. Justinus *lib.* XL. de *Tigrane* scribit: *Accitus in regnum Syriæ, per XVIII. annos tranquillissimo regno potitus est; neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alii bellum necesse habuit. Tigranes* autem à *Pompejo* postea victus, *Syriam* ac finitimas provincias *Romanorum* potestati tradidit, ex Dione *lib.* XXXVI. A. V. 688. à quo si per octodecim annos retrocedamus, erimus ad A. V. 670. Quare *Cilicia* campestris *Tigrani* parebat, cum *Servilius Isauricus* contra piratas in aspera *Cilicia* bellum gessit, nec ab isto, vel *Dolabella*, quem proconsulem *Ciliciæ* proprie dictæ faciunt, bello lacessitus; *tranquillissimo regno potitus est.* Scribit Dio *lib.* XXXV. *Pompejum* superatis prædonibus, in urbem solos habitatores deduxisse, *quam Tigranes ante vastaverat*; ea vero urbs postrema est *Ciliciæ* campestris, inde postea aspera *Cilicia* assurgente. Igitur *Tigranes* universam Campestrem *Ciliciam* occupavit. *Asperam* vero *Ciliciam* quæ mari alluitur, ac *Tauri* jugis altera ex parte munitur, prædones tenebant: hinc subjecta *Pamphyliæ*, ac *Pisidiæ* campestria latrociniis infestantes; illinc vero maria universa intra fretum *Gaditanum* prædatoriis classibus procursantes. *Romani* contra eosdem *M. Antonium* Oratorem *M. Antonii* Triumviri avum, cum proconsulari imperio miserunt. Hæc ipse Antonius apud Ciceronem *lib.* I. *de Oratore* ait: *Cum proconsul in Ciliciam proficiscens, Athenas venissem &c.* Idem vero Cicero *in Bruto* ait: *M. Gratidius M. Antonii perfamiliaris, cujus præfectus cum esset, in Cilicia est interfectus.* Res quidem triumpho, quem gessit, dignas ille patravit; at vires iterum piratæ recuperarunt, præsertim regnante *Tigrane*, quod hic è re sua putabat *Romanos* latronum incursionibus infestari. *Dolabella Ciliciam* provinciam obtinuisse dicebatur, non quod vel campestrem, vel magnam saltem asperæ provinciæ partem *Romani* possiderent, sed quod contra *Cilices* bellum illi gerendum esset. In *Livio* passim legimus consules provincias sortitò obtinere, non quæ juris essent Populi R. sed adversus quas bellum iisdem consulibus gerendum foret. Libro XXI. anno primo secundi belli *Punici* ait: *Cornelio Hispania, Sempronio Africa cum Sicilia evenit.* Quo sane tempore nihil in *Hispania* vel *Africa Romani* possidebant. *Lib.* XXXI. scribit: *P. Sulpicio Macedonia sorte evenit; isque rogationem promulgavit: vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque &c. bellum indici.* Cum *Romana* arma nunquam *Macedoniam* antea penetrassent; primum enim illud contra *Macedones* bellum susceperant. In illas tamen provincias consules mitti dicebantur, quod adversus easdem illis bellandum erat. Ita *Cn. Dolabellæ* Proprætori, ut diserte legitur apud Ciceronem in *Verrina tertia num.* 70. non proconsuli, ut *Sigonius* ac *Usserius* illum vocant, *Cilicia provincia constituta* dicitur à *Cicerone*, quod adversus latrocinantia *Cilicum* agmina bellum illi gerendum fuit, quo nomine *Cilicum Isauri* ac reliqui populi è *Tauri* jugis in subjectis campis rapinas agentes veniebant, non vero *Cilices* tantum *Tracheotæ*. Profecto *Cn. Dolabellam* in neutra *Cilicia* exercuisse jus sui magistratus allata superius ex tertia *Verrina* testimonia demonstrant; ibi enim *Verres* accusatur quod *Lyciam*, *Pamphyliam*, *Pisidiam*, *Phry-*

A *giam* imperato frumento, aliisque expilarit. Cur ab utraque *Cilicia* tam rapaces manus abstinuit, si in eadem jurisdictionem exercuit? *Dolabellam* vero bellum gessisse cum *Cilicibus*, *Verre* Legato ac proquæstore ejusdem, idem *Cicero* tradit; *Quæra-* 215 *mus*, ait, *etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum ipse fuerit, qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur?* num. 109. & num 51. ait: *Commotus est Dolabella; fecit id quod multi reprehenderunt, ut exercitum, ut provinciam, bellum relinqueret, & in Asiam, hominis nequissimi causa, in alienam provinciam proficisceretur*; & num. 54.
B narrat Verrem *exercitum & hostem reliquisse*, nempe *in bello prædonum*, uti proxime dicebat. Non dissimulo semel *Ciliciam* nominari initio divinationis contra *Verrem*, cum Orator eidem exprobrat *furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaja, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpissimaque.* At *Ciliciæ* nomine neutiquam intelligit asperam, vel campestrem *Ciliciam*, sed *Pisidiam*, *Lyciam*, ac partem *Phrygiæ*, quæ apud *Romanos* uno *Ciliciæ* provinciæ nomine significabantur, vel certe exiguam *Ciliciæ* partem cis *Taurum*, ubi erant *Cybistra* ac *Castabula* urbes *Cilicum*, ut postea ex-
C ponam. *Cicero* numerat furta à *Verre* facta *Aspendi* ac *Pergæ*, quæ urbes in *Pamphylia* erant: at nullum peractum eidem latrocinium seu rapinam *Tarsi*, *Anabarzi*, aut *Mopsuestiæ*, vel alio in oppido *Ciliciæ*. Nam id temporis *Magadates Tigranis Satrapa* campestrem *Ciliciam* cum exercitu citra *Taurum* tenebat, nec *Verres* potuit eo usque rapaces manus extendere. *Publius Servilius* in Consulatu A.V. 675. *Ciliciam* provinciam sortitus, anno insequenti proconsul per *Asiam* suam in provinciam venit, ac prædones aggressus, plures illorum urbes expugnavit, quæ tamen omnes erant in *Lycia*, *Pamphylia*, & *Isauria*; nulla sane in *Ci-*
D *licia* proprie dicta. *Sidam* cepit, de qua ait Strabo *L.* XIV. *pag* 457. *Sidæ quidem, quæ Pamphyliæ urbs est &c. Phaselis tres habens portus*, ab eodem occupata fuit. At Cicero in *Verrem* VI. *num.* 18. ait: *Phaselis illa quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum; Lycii illam homines incolebant &c. Asciverunt sibi illud oppidum piratæ primo commercio, deinde etiam societate.* Idem Cicero in agraria secunda contra Rullum ait: *Jubet venire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumque Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. Hæc P. Servilii imperio & victoria clarissimi viri vestra*
E *facta sunt.* Nulla illarum urbium erat in *Cilicia.* Nam *Attalea* ab *Attalo Philadelpho* condita, urbs erat *Pamphyliæ*, *Olbiæ* proxima, quæ postrema erat provinciæ ac prope *Phaselidem Lyciorum*, ex Strabone *lib.* XIV. *pag.* 459. *Olympus* erat insignis civitas *Lyciæ* supra *Phaselidem* ac *Corycum*, ex eodem *pag.* 458. Epistolam Synodicam provinciæ *Lyciæ* pro Synodo *Calchedonensi* ad *Leonem* Imperatorem subscripsere *Anatolius Episcopus Olympiensis*, & *Aristodemus Episcopus Phaselitanus. Tomo* 4. *Concil. edit. Labbei pag.* 940. Hinc corrigendus est locus Ciceronis in *Verrina* III. ubi bis dicitur *P. Servilius* in provincia, in qua *Verres*
F legatione ac proquæstura functus fuerat, *Olynthum urbem hostium cepisse.* Ubi *Olympum* reponas; nulla enim ea in regione *Olynthus*, quæ quondam in *Græcia* fuerat; & diserte in agraria à *Servilio* publicum in fiscum redacta scribit quæ fuerant *Olympenorum*, nempe civium *Olympi* in *Lycia.* Asconius in *Verrinam tertiam* de *Servilio* scribit: *Bellum in Cilicia gessit, deque ea triumphavit, captis Coryco, Olympo, Phaselide, tribus magnis ejus terræ urbibus.* At nulla istarum ur-

bium ad *Ciliciam* spectabat. Eutropius *lib.* VI. ait:
P. Servilius Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissi-
216 *mas oppugnavit, & cepit; in his Phaselidem, O-*
lympum, Corycum Ciliciæ. Errat tamen (ut sileam
de subacta *Cilicia*) dum *Corycum* à *Servilio* captam
putat fuisse in *Cilicia*; erat enim oppidum inter
Olympum ac *Phaselidem* in *Lycia*, non autem al-
tera *Corycus*, quæ sita erat in *Cilicia* aspera, quam
Servilius non oppugnavit. *Strabo* ait *Zenicetum*
prædonum ducem in *Olympo* monte arcem posse-
disse, additque pag. 462. *Ejus etiam fuit Corycus,*
& Phaselis, & multa Pamphyliæ loca, quæ cepit
Isauricus. Idem etiam *pag.* 458. in *Lycia* ponit
Corycum inter *Olympum* & *Phaselidem*. *Servilius*
Isauriam difficili bello expugnavit, quæ tamen
erat provincia distincta à *Cilicia*, uti omnes no-
runt, cum teste Plinio *lib.* V. *cap.* 27. inter *Cili-*
ciam ac *Pamphyliam* sita fuerit. Nullum huc us-
que oppidum *Ciliciæ* à *P. Servilio Isaurico* expu-
gnatum apud historicos inveni. Appianus in *Mi-*
thridaticis pag. 235. loquens de prædonibus, qui
asperam *Ciliciam* tenebant, ait: *Nec Muræna hos*
prædones aggressus, quicquam effecit memorabile, nec
post eum Servilius Isauricus. Itaque *Servilius* ni-
hil præclarum contra *Tracheotas Cilices* gessit,
qui tamen ex septima in Verrem, *unus plures præ-*
dones duces vivos cepit, quam omnes antea. Scri-
bit *Cicero* contra eundem *Verrem* in tertia invecti-
va *Servilium quinquennium exercitui præfuisse*; qua-
re cum consul A. V. 675. provinciam *Ciliciam* sor-
titus fuerit, anno V. 680. *Romam* ad triumphum
reversus est. *Lucius Octavius* ex consulatu quem
A. V. 679. gessit, successor *Servilii* in provin-
ciam venit, ubi anno sequenti proconsul ibidem
nulla re memorabili gesta, morbo interiit. *Lu-*
cius Lucullus consul *Galliam Narbonensem* sortitus,
L. Octavii morte intellecta, ac fama belli tertii
Mithridatici circumquaque resonante, curavit ut
proconsul in *Ciliciam* mitteretur, quod etiam ob-
tinuit. Immo *Asiam* etiam provinciam habuisse
testatur Vellejus *lib.* II. ubi *Asiam sortitus* dicitur.
Hoc ipsum patet ex Dionis *libro* 35. in cujus frag-
menti initio scribit, cum bellum Mithridaticum
protraheretur, *Lucullum* in suspicionem venisse,
quod hostem debellare recusaret, ut diutius cum
imperio esset: *Itaque*, inquit, *tum Romani impe-*
rium in Asia prætoribus assignaverunt, A. V. 685.
quo *Lucullo* imperium imminuerent. *Mithridates*
Bithyniam primo belli impetu irrumpens, *Cyzi-*
cum terra marique obsedit. Appianus *in Mithri-*
dat. pag. 222. ait: *Dum hæc ad Cyzicum geruntur,*
Eumachus Mithridatis dux, incursionibus infestans
Phrygiam, multos Romanos interfecit cum liberis &
conjugibus, Pisidas ac Isauros subigens, & Ciliciam.
Ex his patet aliquam portionem *Ciliciæ Romanis*
A. V. 681. in quem *Cyzici* obsidio protracta fuit,
subjectam fuisse; neque enim asperam *Ciliciam*,
quam tenebant piratæ rebus *Mithridatis* peruti-
les, devastassent ejusdem præfecti, uti neque cam-
pestrem *Ciliciam*, quæ *Tigrani* Regi *Armeniæ* ami-
co ac genero parebat. In *Liviana* epitome *lib.*
XCIV. *Phrygia* tantum à præfectis regiis infestata
dicitur. Ea tamen pars *Ciliciæ Romanis* subdita
adeo exigua erat, ut vix tria ejusdem oppida in-
ferius laudare possim; tantum abest, ut provin-
ciæ nomine digna videatur. *Mithridates* A. V.
683. rebus suis desperatis, ubique *Lucullo* vincen-
te, cum duobus equitum millibus ad *Tigranem* ge-
nerum concessit. Cum vero *Tigranes* bellum con-
tra *Romanos* adornaret, *Magadates* ejusdem præ-
fectus, qui per annos quatuordecim *Ciliciam* cam-
pestrem unaque *Syriam* obtinuerat, copiis ex utra-
que provincia revocatis, ad *Tigranem* se contulit.
Horum auctor est *Appianus*, cujus verba superius
recitavi. Tum primum *Cilicia* campestris, in qua
A *Tarsus, Arnabazum*, aliæque urbes erant, in *Romano-*
rum potestatem venisse testatur *Pompejus* apud 217
Plutarchum, *Tigranem* Regem, deditione facta,
in castra *Romana* profectum, hisce alloquutus:
Lucullum incusare liceat, ab illo namque Syria, Phœ-
nicia, CILICIA, Galatia, Sophene vobis ablatæ
sunt. Hoc ipsum ex *Appiano* colligitur, qui in
Syriacis *pagina* 119. scribit post *Magadatis* è *Sy-*
ria abscessum, *Antiochum Antiochi Pii* filium, *Sy-*
ris non invitis, in regnum sese insinuasse: *Nec*
Lucullus, inquit, *qui primus Tigrani bellum intu-*
lit, & recens acquisitis terris (eas inter erat *Cilicia*
campestris) *eum expulit, Syro avitam possessionem*
B *invidit.* Pompejus apud *Justinum lib.* XL. *Antio-*
cho objecit, quod antea *Syria* à *Magadate Arme-*
nio præsidio munita, in angulo *Ciliciæ* latuisset.
Itaque ab anno Urbis 670. ad A. 683. *Cilicia* in
partes divisa quatuor à pluribus tenebatur. Ma-
jorem quidem illius partem *Tigranes* occupabat,
qui etiam ultra *Euprathem* cum copiis profectus,
quædam *Mesopotamiæ* oppida occupavit; alteram
vero *Ciliciæ* partem tenebant, uti diximus, præ-
dones toti asperæ, ut vocant, imperitantes; *An-*
tiochus ejusdem angulum cum prœsidio possidebat:
quibusdam etiam oppidis in *Romanorum* potesta-
tem redactis. Ceterum incompertum est, num
C *Cilicia* campestris post *Armeniorum* abscessum spon-
tanea deditione sese *Lucullo* tradiderit, vel misso
ab eodem milite occupata fuerit. *Romanorum* pri-
mus qui cum magistratu ac imperio in *Cilicia* cam-
pestri fuisse apud historicos invenitur, est *Q. Mar-*
cius Rex, qui consul A. V. 686. *Ciliciam* provinciam
sortitus, anno insequenti cum tribus legionibus
in eandem venit. Sallustius *lib.* V. historiarum
apud Priscianum *lib.* XVIII. scribit: *At Lucullus*
audito Q. Marcium Regem pro consule per Lyca-
oniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere &c.
Dio etiam *libro* XXXV. ait *Ciliciam* provinciam *Q.*
Marcio mandatam. Etenim *Romani* ea parte oc-
D cupata, piratas utrinque claudebant, contra quos
jam classes variis in locis adornabant, *Pompejo*
maritimæ contra eosdem expeditionis imperatore
summa cum potestate destinato. Is eodem A. V.
687. pluribus legatis cum sua quibusque classe in
omnes maris recessus missis, cum ingenti navium
numero contra *Tracheotas Cilices* navigavit, de qui-
bus scribit Appianus in *Mithridaticis pag.* 234.
Præcipue excurrebant ex hac parte Ciliciæ aspera,
importuosaque, & altissimis assurgente cacuminibus,
unde ab omnibus communi nomine appellabantur Ci-
lices. Nusquam ab Urbe condita nec majori ap-
paratu bellum à *Romanis* susceptum, nec brevio-
E ri tempore profligatum fuit. Auctor est *Plutar-*
chus quingentas naves instructas, centum ac vigin-
ti millia peditum, equitum quatuor millia conscri-
pta, quinque supra viginti legatos & omnes qui-
dem prætorios *Pompejo* additos. Ejus belli exi-
tum paucis idem complectitur in *Pompejo* scribens:
Piratæ instructis navibus apud Coracesium Ciliciæ,
advenientem Pompejum excepere, cum quo inita pu-
gna, profligati atque obsessi sunt. Tandem summa
ope salute petita, sese ac urbes &c. tradidere. Stra-
bo *libro* XIV. *pag.* 459. ait: *Inde fines Pamphyliæ,*
& Coracesium asperæ initium Ciliciæ, quod & *si-*
tum in petra prærupta ibidem dicit. Synodum
F *Calchedonensem* inter Episcopos *Pamphyliæ* sub-
scripsit *Obremus Coracensis tom.* 4. *Concil. edit.* Lab-
bei *cit. pag.* 791. Hinc patet totam asperam *Cili-*
ciam in prædonum potestate fuisse, antequam
Pompejus maritimo eosdem prœlio victos, dedi-
tione reciperet. Igitur A. 687. cum *Marcius* pro-
consul campestrem *Ciliciam* cum tribus legionibus 218
teneret, *Cn. Pompejus* proconsul asperam quoque
expugnavit.

Tum *Cilicia* inter præcipuas *Romani* imperii
pro-

provincias numerari cœpit; siquidem utramque *Ciliciam*, asperam ac campestrem, *Pamphyliam*, *Pisidiam*, *Isauriam*, *Cyprum*, *Lycaoniam* cum parte *Phrygiæ* majoris *Laodiceam* usque complectebatur, illamque consules sortiebantur, cum interim *Asia* ac *Bithynia* prætoribus assignarentur. *P. Lentulus Spinther*, *Appius Claudius*, ac omnium optimus *M. Tullius Cicero*, eandem proconsules administrarunt. Verum bello civili exorto, *Ciliciensis* provincia imminuta fuit, tribus ab eadem dioecesibus abstractis, teste Cicerone *lib.* XIII. *fam. epist.* 67. ad *P. Servilium.* Sigonius *lib.* I. *de jure ant. Provinc.* scribit has dioeceses fuisse partem majoris *Phrygiæ*, *Pisidiam*, ac *Lycaoniam.* Et quidem partem illam *Phrygiæ*, quam postea *Pacatianam* dixere, cujus metropolis erat *Laodicea*, *Asiaticæ* jurisdictioni adjunctam fuisse ex laudata epistola ad *Servilium* *Asiæ* proconsulem *Sigonius* recte probavit. At *Lycaoniam Pisidiæ* partem à *Romanis* habitam ex his *Plinii* verbis infertur *lib.* V. *cap.* 27. *Pisidarum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, Sagalassus. Hos includit Lycaonia in Asiaticam jurisdictionem versa.* Haud tamen arbitror superstite *Cicerone*, *Pisidiam* ad proconsulem *Asiæ* post inchoatum bellum civile, spectasse. *Lycaoniam* quidem *Asiæ* provinciæ adjunctam, ex *Cicerone* discimus *lib.* XIII. *epist.* 73. in qua *Q. Philippo* proconsuli *Asiæ* commendat *Antipatrum Derbetem*, cui ille iratus dicebatur, ejusque filios veluti obsides secum in *Italiam* è provincia duxerat; *Derbe* vero, uti prænotavi, erat in *Lycaonia.* Quare eam *Lycaoniæ* partem, quam *Romani* possidebant, proconsul *Asiæ* moderabatur. Tertia autem dioecesis, quam à *Ciliciensi* sua olim provincia disjunctam ait *Cicero*, fuit *Pamphylia*, quod *Sigonius* non advertit. Id satis aperte prodit *P. Lentulus Spinther epist.* 15. inter familiares Ciceronianas *lib.* XII. ubi ait: *Classem fugientem persecuti sumus usque ad Sidam, quæ extrema regio est provinciæ meæ*; Ea vero epistola subscribitur: *Dat. IV. Nonas Jun. Pergæ.* At *Sida* & *Perga* erant urbes *Pamphyliæ*, quarum utraque postea evasit metropolis duarum dioecesium Ecclesiasticarum primæ ac secundæ *Pamphyliæ*. *Lentulus Spinther* erat pro quæstore *C. Trebonii* proconsulis *Asiæ*, quem *Dolabella* occidit. Idem vero Lentulus *epist.* 14. scribit: *In Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem, ac pecuniam quam primum Romam mitterem.* Quod vero alteruter Consulum dicebatur in *Asiam* contra *Dolabellam* venturus, rogat *Ciceronem*: *ut Asiam*, inquit, *obtineam, dum ipsorum alteruter venit.* Quare si *Sida*, quæ supra *Pergam* est versus *Ciliciam*, vocatur à *Lentulo* proquæstore *Asiæ extrema regio provinciæ meæ*, *Pamphylia* id temporis erat intra jurisdictionem Proconsulis *Asiæ*; cum antea Cicero *lib.* III. *famil. epist.* 5. cum esset proconsul *Ciliciæ*, dixerit *Sidam maritimam partem provinciæ suæ.* Sub Triumviris *Ciliciæ* provincia magis arctata fuit. Nam *Antonius Cyprum* ac asperam *Ciliciam Cleopatræ* dedit, *Pisidiam*, *Isauriam*, ac *Lycaoniam* regi *Amyntæ*; unde *Ciliciam* campestrem *Syriæ* legato subjecit, ac *C. Sosius* A. V. 716. *Syriæ & Ciliciæ ab Antonio præfectus* dicitur Dioni *lib.* XLIX. Mortuo vero *Amynta* rege *Galatiæ*, *Augustus* A. V. 729. *Pisidiæ*, *Isauriæ*, ac *Lycaoniæ* dioeceses subjecit Proprætori *Galatiæ*, quam in provinciæ formam redegerat. *Ciliciam* vero asperam post extinctum *Antonium*, *Archelai*
219 *Cappadocis* regno adjecit, ita ut sola *Cilicia* campestris in *Romanorum* ditione remanserit. Baronius in *Apparatu num.* 86. ait: *Nec ulla dubitatio est, sub provincia Syriæ Ciliciam esse redactam*; nempe imperante Augusto. At Usserius *tom.* 2. *Annal. pag.* 530. ad A. M. 4000. ait anno quinto an-

A te vulgarem epocham Christianorum, *Ciliciæ proconsulatum obtinuisse* Quirinum, ac in vicinam *Syriam* cum extraordinaria potestate missum, ad censum peragendum. Montacutius *in Apparatu* IV. *num.* 25. ait: *Erant Syria & Cilicia distinctæ semper provinciæ consulares*; ubi impugnat allatam *Baronii* sententiam. In primis *Baronius* alibi, ut difficultatem quandam evaderet, *Ciliciæ* iterum imposuit proconsulem. Nam ad annum IV. imperii *Claudii*, cum videret in *actis Apostolicis cap.* 13. *Sergium Paulum Cypri* proconsulem appellari, cum tamen ex *Strabone Cyprus* esset provincia prætoria, scribit *num.* 11. *Cyprum* sæpe honoris

B causa subditam fuisse regimini Proconsulis *Ciliciæ*; *Sic igitur*, inquit, *Sergium Paulum proconsulem nominatum esse putamus, quod etiam Ciliciam proconsularem provinciam administraret.* Ad id temporis *Vibius Marsus* erat Proconsul *Syriæ*, teste *Tacito*, ut *cap.* 16. ostendam. Rem tamen *Baronius* discere poterat ex Dione *lib.* LIV. *ad* A. V. 732. *Eodem tempore*, inquit, *Cyprum ac Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent, populo reddidit, atque ita proconsules etiam in istas provincias mitti cœperunt.* Etenim omnes Rectores provinciarum Populi R. lege Augusta proconsules nuncupabantur, uti supra ex *Tacito*, *Suetonio*,

C ac *Dione* ostensum est. Illæ vero provinciæ à *Strabone* prætoriæ dictæ sunt, quod ad eas gubernandas Senatores prætura functi, mittebantur, quamvis hi proconsules dicerentur. In inscriptione Gruteri *pag.* 360. 3. *P. Aquius Scaura* C. CESARE *Caligula* imperante, PRO CONSULE PROVINCIAM CYPRUM OBTINUIT. *Creta* etiam ex *Strabone* erat provincia prætoria, & tamen Tacitus *lib.* III. *An. Tiberio* Imp. IV. *Druso* II. Coss. A. V. 774. ait: *Ancharius Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulaverat repetundis.* Ita *Sergius Paulus* Proconsul *Cypri* fuit, nec in *Cilicia* ejus proconsulatus quærendus

D est. Tacitus *lib.* XIII. ait: *Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, maculosum fœdumque & idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* Ex his colligo *Cossutianum* ex prætura urbana *Ciliciæ* provinciæ impositum rectorem A. V. 810. *Nerone* II. & *L. Calpurnio Pisone* Coss. ex *Tacito* ibidem, cum eo anno *Numidius*, seu *Vinidius Quadratus Syriæ* legatus præesset. Etenim Tacitus *lib.* XII. sub consulatu *Claudii* V. & *Cornelii Orphiti* A. V. 804. *Vinidium Quadratum præsidem Syriæ* laudat, ac deinde *lib.* XIV. ad consulatum *Neronis* IV. ac *Cornelii Cossi* A. V. 813.

E scribit: *Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidii legati vacuam.* Alterum *Ciliciæ* rectorem, furtorum ac pœnæ socium addit Juvenalis *Satyra* 8. *v.* 93. nempe Tutorem:

Et Capito & Tutor ruerint, damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

At certum est Tutorem non fuisse præsidem *Syriæ*, ut ex eorundem catalogo cap. 16. apparebit. Hinc falso asseruit *Baronius Ciliciam* sub provincia *Syriæ* redactam fuisse. Quod vero etiam imperante *Augusto*, *Cilicia* diversum à *Syriæ* legato rectorem habuerit, deduco ex *Strabone*, qui sub *Augusto* ac *Tiberio* vixit; is enim assignans causam, cur *Au-*

F *gustus* asperam *Ciliciam* à jurisdictione *Romanorum* magistratuum abstractam, *Archelao* Regi *Cappadociæ* subdiderit, ait: *Visum est præstare, ut sub rege essent, quam sub Romanorum præfectis, qui ad* 220
jurisdictionem mittebantur, neque semper adfuturi, neque cum armis. Lib. XIV. *pag.* 461. Si *Cilicia* campestris, imperante *Augusto*, fuisset sub præside *Syriæ*, adfuisset præfectus cum armis, nam Legato proprætori *Syriæ* parebant, *Tiberio* imperante, quatuor legiones, Tacito teste *lib.* IV. *Annal.* quamvis sub *Augusto* tres tantum in *Syria*

legiones fuerint, ex Josepho *lib.* XVII. *cap.* 12. Itaque ibidem designantur gubernatores, qui in *Ciliciam* juris dicendi tantum causa mittebantur, sine ullo imperio militari. Et hi quidem *Augusto* rerum potiente, non dicebantur proconsules post factam divisionem provinciarum, sed propraetores; *Cilicia* enim erat inter provincias, quas sibi administrandas Augustus reservaverat. Dio *lib.* LIII. eadem divisione recitata ait: *Recensui autem provincias hoc modo, quoniam nunc earum quævis suum habet peculiarem præfectum; cum antiquitus binis vel ternis singuli præficerentur.* Nusquam tamen sub *Augusto Cilicia* campestris à rectore alterius provinciæ administrata legitur; neque enim Proprætori *Pamphyliæ* subjici potuit, quod inter *Pamphyliam* ac *Ciliciam* campestrem *Archelaus* totam asperam *Ciliciam* tenebat, quæ cum per mille trecenta ac viginti stadia porrigeretur, (navigationem ejus oræ maritimæ designo) nequaquam utraque provincia ab uno regi poterat, cum ambæ tanto terrarum spatio separarentur. Proprætor *Galatiæ Lycaoniam Ciliciæ* propinquam regebat, illamque cum ceteris provinciis quæ *Amyntæ* regnum componebant, *M. Lollius* omnium primus jussu *Augusti* proprætor administravit; sed nullum illi jus in *Ciliciam* fuisse colligitur ex Strabone *lib.* XII. *pag.* 368. ubi ait: *His adjecerunt Romani undecimam præfecturam de Cilicia, quæ ante Archelai fuit circa Castabala & Cybistra, usque ad Antipatri Derbem prædonis. Paruit autem Archelao etiam aspera circa Eleussam Cilicia, & ea omnis, in qua prædonum cœtus coiverunt.* Itaque ea pars *Ciliciæ* ac *Lycaoniæ* usque ad *Derbem Archelao Cappadoci* subdita erat, ac propterea *Cilicia* campestris à provinciis proprætoris *Galatiæ*, ditione *Archelai* interjacente, separabatur. Audiatur *Cicero* non ille *Romæ* antea orator, sed tunc Imperator in *Cilicia* ab exercitu salutatus, in *epist.* 4. *lib.* XV. *fam.* ad *Catonem* ubi ait: *Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi.* Et statim: *Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut & Ciliciam tuerer, & Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem.* Cum *Augustus* asperam *Ciliciam Archelao* tradidisset, ut hæc ejusdem regno conjungeretur, *Cybistrensem* ac *Castabalensem* diœcesim à *Ciliciæ* provincia abstractam, ejusdem regno adjecit: neque enim decebat regem per *Romanorum* ditionem ex *Cappadocia* in asperam *Ciliciam* passim transire. Illæ urbes erant in confiniis *Ciliciæ* cis *Taurum*, *Cappadociæ* finitimæ. Hinc *Castabalensis* Episcopus erat in diœcesi Metropolitæ *Ciliciæ* secundæ, & Synodum Mopsuestenam in *Cilicia* subscribit *Stephanus Episcopus Castabaleæ civitatis. Tom.* V. *concil. edit. Labbei pag.* 501. *Synodum* vero *Chalchedonensem* cum Episcopis *Cappadociæ* secundæ *Cyrus Cybistronensis*; ibidem *tom.* 4. *pagina* 789. qui *pagina* 377. dicitur *Cybistrensis*. Aliam hujus tractus *Ciliciæ* urbem prodit *Appianus* in Mithridaticis *pagina* 343. ubi ait *Pompejum Ariobarzanis* regis *Cappadociæ* ditionem auxisse, *Sophenia Gordena*que attributis: *Eidem*, inquit, *dedit etiam Ciliciæ civitatem Gabala; & quasdam alias.* Hæc est exigua illa pars *Ciliciæ*, quam *Romani* cis *Taurum* possidebant, à qua nomen sortiebatur provincia, quam *Sylla*, *Cn. Dolabella*, *L. Octavius*, ac *Lucullus* obtinuere.
221 Horum postremus *Ciliciam* provinciam postulavit, ut inquit *Plutarchus* in *Lucullo*, *arbitratus, si Ciliciam Cappadociæ propinquam tenuisset, fore ut alter nemo ad Mithridaticum bellum destinandus esset.* At *Cilicia* cis *Taurum* circa *Castabala* ac *Cybistra* est finitima *Cappadociæ*. Hæc aperte demonstrant *Ciliciam*, imperante *Augusto*, ac in *Cappadocia* & *Cilicia* aspera regnante *Archelao*, neque *Pamphyliæ*, neque *Galatiæ* proprætoribus subjici potuisse, sed peculiares eidem rectores impositos fuisse, ut post *Augustum Cossutiani* ac Tutoris exempla convincunt. In vetustis inscriptionibus *pag* 1102. 9. quidam *Haterianus* laudatur

LEG. AVG. PR. PR
PROVINC. CILIC

Legatus Augusti pro prætore provinciæ Ciliciæ. Lege 3. *D. de testibus* §. 3. dicitur: *Divus Hadrianus Vivio Varo legato provinciæ Ciliciæ*: & *L.* 2. *Cod. de jure immunit.* nominatur rescriptum *ad Benidium Rufum legatum Ciliciæ.* Et *L.* 1. Cod. *de generali abolit.* legitur: *Imp. Antoninus Rutiliano consulari Ciliciæ. Dio* etiam in vita *Hadriani* testatur *Apronianum* ipsius patrem *Ciliciæ* præfuisse. *Flavio Vopisco* in *Aureliano cap.* 42. commendatur *Aurelianus* proconsul *Ciliciæ.* Itaque sub Cæsaribus *Cilicia* diversum à legato *Syriæ* rectorem habuit, quamvis non eodem semper modo appellatum.

Lycia, imperante *Augusto*, libera & immunis erat. Illam olim *Romani Rhodiis* ob egregie ab ipsis navatam operam bello contra *Antiochum*, tradiderunt; sed cum postea *Perseo* regi *Macedoniæ* favissent, eandem illis ademerunt, ac liberam esse jussere. *Sigonius* ex tertia *Verrina* erudite ostendit non fuisse immunem, cum *Verres* proquæstore eisdem frumentum, coria, aliave id genus *Lyciis* imperaverit. Cum bello civili *Lycia* à *M. Bruto* gravissimam cladem accepisset, *Antonius* Triumvir *Lyciis* immunitatem concessit, ex Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 675. Ceterum *Claudius* Imperator A.V. 796. libertatem *Lyciis* ademit, seu propter exitiales inter eosdem discordias, uti scribit Suetonius *capite* 25. sive quod ad cædem usque quorundam *Romanorum* tumultuando progressi essent, eosque *Pamphyliæ* Rectori adjecit, quorum auctor Dio *lib.* LX. Ita apud Gruterum *pag.* 458. 6. nominatur *C. Porcius Quirina Priscus Longius*

PROCOS. LYCIAE. PAMPHYLIAE

Alterum epigramma videatur *pag.* 491. 12. Strabo, quo scribente *Lycii* erant liberi & immunes, *lib.* XIV. *pag.* 456. ait: *Tres ac viginti urbes habent, & ex singulis in eam, quæ ipsis commoda videtur, coeunt, ac de rebus publicis consultant.* Ubi pluribus ejus gentis politiam describit.

Quarta *Augusti* provincia in *Asia* erat *Syria*, cui legatum proprætorem semper imposuit, addito trium legionum præsidio, ut quicquid terrarum ab *Ægypti* confiniis ad *Armeniam* usque longo terrarum spatio prætendebatur, in officio contineret. Dixi superius *Tigranem* ab A. V. 670. usque ad A. 783. *Syriam* tenuisse per *Magadatem* satrapam, quo cum exercitu in *Armeniam* revertente, *Antiochus Antiochi Pii* regis *Syriæ* filius in vacuum hostibus re- 222
gnum sese insinuavit. At *Pompejus Mithridate* ac *Tigrane* superatis, in *Syriam* descendens, ac ditissimum regnum occupans, in provinciæ illud formam redegit, ac *Antiocho* avitum *Seleucidarum* regnum repetenti, respondit: *Ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti daturum se regem, qui XVIII. annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit.* Justinus *lib.* XL. Idem tradit Appianus *in Syriacis pag.* 119. & 133. Errat autem *Justinus*, dum hunc *Antiochum*, quem *Pompejus* regno privavit, vocat *Antiochi Cyziceni* filium; erat enim ejusdem nepos, ac filius *Antiochi Pii* ac *Selinis*, cognomine *Asiaticus*, uti recte *Appianus* advertit. Sed nec Cicero recte dixit in Verrina 6. de hoc *Antiocho* ejusque fratre: *Reges Syriæ Regis Antiochi filios pueros scitis Romam nuper venisse, qui venerant, non propter Syriæ regnum, nam id sine controversia obtinebant, ut à patre & à majoribus acce-*

acceperant, sed regnum Ægypti ad se & ad Selinem matrem suam pertinere arbitrabantur. Subdit *Antiochum* per biennium fere *Romæ* commoratum, & in patriam navigantem in *Sicilia* exscendisse, eique *Verrem* Prætorem pretiosissimum vas surripuisse. *Cajus Verres* erat prætor *Siciliæ* A. V. 681. *C. Cassio Varo* Cos. ex *Verrina tertia*, quem magistratum per triennium in *Sicilia* gessit. Ad id temporis *Tigranes* regno *Syriæ tranquillissime*, ut ait *Justinus*, potiebatur, nec illud filii *Antiochi Cyziceni sine controversia obtinebant*, ut *Cicero* existimavit. *Plutarchus* etiam scribit *Lucullum* post fugatum ultimo prœlio *Mithridatem* A. V. 683. *Appium Clodium* ad *Tigranem* misisse, qui ab eodem *Mithridatem* reposceret; *Appius* vero apud *Antiochiam* à *Tigrane* in colloquium admissus fuit; cum id temporis *Antiochus Asiaticus Syria* exactus, in angulo *Ciliciæ* lateret, quod illi apud *Plutarchum Pompejus* objecit. *Appianus* scribit *Tigranem Syriam* tenuisse per annos quatuordecim: *Justinus* vero duodeviginti. Facile alter alteri conciliatur. Nam reapse *Armenius* annos XIV. in *Syria* regnavit. Verum anno V. C. 684. *Syriam* amisit, *Armeniorum* exercitu ad *Tigranem* ad bellum contra *Lucullum* profecto. *Pompejus* anno urbis 688. cum contra *Tigranem* antea à *Lucullo* ingenti clade profligatum, movisset, *Tigranes* supplex in *Pompeji* castra venit, qui eidem paternum *Armeniæ* regnum concessit; at quæ præterea sua fecerat, haud illa exigua (erant enim præter cetera, partes quædam *Cappadociæ*, *Syriæ*que, item *Phœniciæ*, *Sophenæ*que, regio *Armeniæ* finitima) ei ademit, atque insuper pecuniam imperavit. Itaque illum *Pompejus* coëgit cedere juri, quod tum armis, tum *Syriorum* invitatu, in *Syriam* habuerat anno decimo octavo, postquam *Syriam* occupaverat. Quod vero addit *Justinus* toto eo temporis spatio nec à quopiam bello lacessitum, nec ipsum ulli bellum inferentem, *tranquillissime* regno *Syriæ* potitum, admitti nequit; nam *Ptolomaidem* A. V. 683. in *Phœnicia* obsedit ac cepit, ex Josepho *lib.* XIII. *cap.* 24. dein *Selinem* Reginam intra *Seleuciam Mesopotamiæ* oppidum diuturna obsidione in potestatem redactam, interemit, ex Strabone *lib.* XVI. *pag.* 516. Verba ejus sunt: *In quo*, nempe oppido, *Tigranes Cleopatram, cui Selinis fuit cognomentum, interemit aliquandiu inclusam, cum Syria excidisset*, Plutarchus etiam in Lucullo de *P. Appio Clodio* ad *Tigranem Luculli* legato ait: *Antiochiam circa Daphnem pervenit, ubi Tigranem quasdam in Phœnicia oppugnantem urbes opperiri jussus &c.* Eas inter fuit *Ptolomais*, uti ex *Josepho* prænotavi. Ceterum *Pompejus* cum reditum
223 in *Italiam* adornaret, *M. Æmilium Scaurum* quæstorem *Syriæ* præfecit, cui Senatus *Marcium Philippum*, & dein *Marcellinum Lentulum*, ambos prætorios, suffecit, quorum unus *Syriam* tenuit A. V. 695. alter anno insequenti. Postea cum bellum ab *Arabibus Syriæ* semper instaret, proconsules eidem provinciæ imponi cœperunt, quorum primus fuit *A. Gabinius* lege *Clodia* proconsul in *Syriam* missus cum imperio in *Persas* usque ac *Babylonem.* At de proconsulibus *Syriæ* integro capite 16. sermo redibit, ubi etiam plurium scriptorum errores confutabo.

Has quidem *Asiæ* provincias partim *Augustus*, partim Senatus Populusque *Romanus* per proprætores, vel proconsules regebat, ita tamen ut proconsules annuum magistratum gererent, legati vero proprætores plus minusve in provinciis suis ab *Augusto* pro libito detinerentur. Duo autem præter memoratos in Orientem Rectores mittebantur: alter in *Ægyptum* ab *Augusto*, alter in *Cretam* ac *Cyrenem* à Populo. Cum *Augustus* A. V.

A 724. *Alexandriam* occupasset, *Ægyptum* in provinciæ formam redegit; quæ cum esset populo frequentissima, & annonæ ac pecuniarum copia abundaret, incolæ vero morum levitate, ac rerum novarum studio suspecti haberentur, *Augustus* non Senatoribus, sed ex ordine equestri viris *Ægyptum* regendam tradere decrevit; immo vetuit, ne quis Senator in *Ægyptum* proficisceretur, nisi ipse nominatim id permisisset. *Cornelius Gallus* poeta insignis ac eques *Romanus*, quod ad *Parætonium* egregiam *Augusto* operam contra *Antonii* classem navasset, *Ægypto* præpositus fuit. Tacitus *lib.* 1. *histor.* ait: *Ægyptum copiasque quibus*
B *coercetur, jam inde à Divo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lascivia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi relinquere.* Duæ legiones provinciam in officio continebant. Idem *lib.* XII. ait: *Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, legi agi, decretaque eorum proinde haberi jusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur.* Id novi apud *Romanos* exempli fuit; nunquam enim nisi prætoriis aut consularibus viris
C provinciarum ordinaria administratio committebatur, ac post divisionem provinciarum ab *Augusto* factam, illarum rectores à Populo eligebantur, qui prætura urbana vel consulatu perfuncti erant; inde provinciæ prætoriæ vel consulares, uti diximus, appellatæ. At *Augustus* etiam equites nullo antea magistratu decoratos, non solum *Ægypto*, sed aliis etiam quibusdam provinciis, quæ ad ipsum spectabant, imposuit, iis præsertim quæ antea à regibus tenebantur, excepta tamen *Syria*, ac *Hispania Tarraconensi*, quibus viros consulares præesse voluit; unde postea *Tiberius* reprehensus apud Suetonium *cap.* 41. *quod Hispaniam ac Sy-*
D *riam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit.* Judæam post relegatum *Archelaum Coponio* equiti *Romano Augustus* demandavit. ex Josepho *lib.* XVIII. *antiq. cap.* 1. quod ipsum Strabo scripsit in fine *lib.* XVII.

Libyam provinciam *Africæ*, quæ & *Cyrenaica* ab urbe metropoli *Cyrene* dicta est, testamento regis *Ptolomæi Apionis Romani* obtinuerunt Olympiade 176. V. C. 678. ex Appiano *libro* 1. *de bel. civ. pag.* 420. quam una cum *Creta Augustus* Populo concessit. Strabo *lib.* XVII. *pag.* 577. *Nunc*, inquit, *provincia est Cyrenaica cum Creta conjuncta.*
E Suetonius *cap.* 2. *de Vespasiano* scribit: *Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit.* Impe- 224
rante *Augusto* erat provincia, ac proconsules in eandem annui mittebantur. Tacitus *lib.* XV. scribit *Claudium Timarchum* Cretensem accusatum, *quod dictitasset in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur.* Idem *libro* III. *Annal.* nominat *Cæsium Cordum proconsulem Cretæ*, uti superius notavi. In vetustis inscriptionibus *pag.* 415. 5. *Q. Garcilius Macer*, & *pag.* 1091. 6. *Q. Cæcilius Rufinus* dicuntur *Proconsules Cretæ, & Cyrenarum.* At *pag.* 433. 1. *Q. Luxillius Egnatius* inscribitur: PR. PR. PROV. CRETAE. CYR. *Proprætor Provinciæ Cretæ*
F *Cyrenarum.* Non semel enim provinciæ populi ab Augustis per proprætores administratæ sunt; sive bello in provinciis exorto, sive Senatus ac Populi potestate in ordinem redacta, quod sequiori Cæsarum imperio contigit. Provincia *Cyrenarum* postrema erat diœcesium Orientalium; nam reliqua pars *Africæ* ad imperium Occidentale spectabat. Cum *Judæi* à magistratu *Cyrenensi* prohiberentur sacram pecuniam *Hierosolymam* transmittendam colligere, querelas ea de re ad *Agrippam*

A *pam* toti Orienti ab *Augusto* impositum, detulerunt, qui *Cyrenæorum* magistratui scripsit pro Judæis: *Hos ego*, inquiens, *suo juri*, *suisque moribus relinqui jubeo*, *& si qua in urbe pecunia sacra intercepta est*, *eam per delectos ad hoc idoneos Judæis restitui.* Ex Josepho *lib.* XVI. *antiq. cap.* 10. Quare cum *Cajus Cæsar* ejusdem *Agrippæ* filius, ab *Augusto* Orienti impositus fuerit, ac in *Ægyptum* expeditione adversus *Arabes* suscepta venerit, de utraque provincia post *Asiaticas* hæc pauca subjeci.

Hactenus *Romanas* in Oriente provincias, ad quas cum extraordinario imperio *Cajus Cæsar* ab B *Augusto* missus fuit, descripsimus; modo exponendum est, quinam id temporis Reges ac *Dynastæ* in eodem Oriente fuerint, amici ac socii P.R. qui advenientem eas in regiones *Augusti* filium, quæsitissimis honoribus coluerunt. Hos inter non solum ob ditionis amplitudinem, verum etiam ob eximia in *Cæsarem Cajum* officia, primo mihi loco nominandus venit *Archelaus Cappadociæ* rex, quem alii postea sequentur. *Romani* cum potentiam *Parthorum* latius trans *Euphratem* imperitantium, suspectam haberent, quicquid terrarum à fontibus *Euphratis* ad mare *Rubrum* extenditur, amicis regibus administrandum tradidere, ut hi C vim *Parthorum* metuentes, muneribus atque affinitatibus eosdem sibi conciliarent, atque præpotentis hostis arma procul à *Romanis* provinciis submoverent, eorumque regna totidem veluti imperii *Romani* arces existerent. Ceterum bella civilia inter *Pompejum* ac *Cæsarem*, eorumque reliquias, uti Rempublicam pessum dedere, ita plerosque Orientis reges in eandem pariter ruinam traxerunt. Cum *Ariobarzanes* à *Pompejo* adhuc superstite, ac consentiente patre, *Cappadociæ* rex impositus, ex Valerio Maximo *lib.* V. cap. 7. imperata à *Cassio* contra Triumviros subsidia mittere recusasset, ab eodem captus, ac neci traditus fuit, D regnumque *Ariarathes* frater occupavit, teste Dione *lib.* XLVII. ad A. V. 712. Cum vero *Antonius Bruto* ac *Cassio* extinctis, anno insequenti V. 713. victor *Asiæ* provincias perlustraret, *Sisinna* nobili apud *Cappadoces* familia ortus, *Ariarathi* de *Cappadociæ* regno coram *Antonio* litem intendit, ac ab eodem feminarum amori obnoxio, *Glaphyræ* matris formosissimæ opera, regnum obtinuit. Horum auctorem habemus Appianum *lib.* V. *belli civ. pag.* 675. de *Antonio* scribentem: *Disceptationes quoque civitatum ac Regum ex arbitrio compo-* 225 *suit: Sisinnæ Ariarathisque in Cappadocia, prælato Sisinna in Glaphyræ matris formosæ gratiam.* Hinc E argumentum obscæni epigrammatis *Augustus* postea sumpsit, quod *Antonio* objicit apud Martialem. At A. 714. cum *Parthi Romanos* tota *Asia* ac *Syria* ejecissent, *Ariarathes Sisinnæ* bellum intulit. Strabo *libro* XII. *pag.* 370. de *Horoasso* munitissimo *Cappadociæ* oppido scribit: *Nostra ætate Sisinnus thesaurum suum ibi asservavit, qui Cappadociæ imperium affectarat.* Quem vitæ exitum *Sisinna* habuerit, incompertum est; hoc tamen constat, acerbo eundem fato sublatum; nam cum anno Urbis 718. *Antonius* ejectis ex *Asia Parthis*, regna pro libito disponeret, regem constituit, inquit Dio *lib.* XLIX. *Cappadociæ*, *ejecto Ariara-* F *the*, *Archelaum*, *cujus genus paternum deducebatur ab Archelais*, *qui contra Romanos belligeraverant*, *mater autem ei erat scortum Glaphyra.* Hujus *Archelai* proavus *Archelaus* dux *Mithridatis* in *Græcia* contra *L. Syllam* bellum gesserat; dein bello secundo *Mithridatico* ad *Murænam* transfugerat. Hujus filius *Archelaus* cum amicus esset *Gabinio Syriæ* proconsuli, in ejusdem castra venit, cum expeditionem in *Parthos* meditaretur. Cum vero *Aulus Gabinius* castra contra *Ægyptios* movisset, ut *Ptolomæum Auletem* in regnum reduceret, ejusque filiam *Berenicem* usurpato throno pelleret, *Archelaus* à *Berenice* spe nuptiarum *Alexandriam* evocatus, eadem uxore ducta, copias contra *Gabinium* ducens, victus prœlio occubuit, mense regni sexto, ex Strabone *lib.* XII. *pag.* 385. Hunc *Archelaum Pompejus* sacerdotem *Bellonæ* ac *Comanorum* Principem (utraque enim dignitas una eidemque conferebatur) constituerat; *cuivis dynastæ parem opibus*, ex Appiano in *Mithridat. pag.* 252. eoque cæso, *Archelaus* filius in sacerdotium ac principatum patri successit, quod tamen utrumque eidem abstulit *Cæsar* anno Urbis 707. cum Pharnacem vicisset, Lycomede subrogato, *qui*, uti scribit Hirtius *cap.* 66. de bello Alexandrino, *regio Cappadocum genere ortus*, *propter adversam fortunam majorum suorum*, *mutationemque generis*, *jure minime dubio*, *vetustate intermisso*; *sacerdotium id repetebat.* Ex hoc vero *Archelao* ejusque uxore *Glaphyra* natus est *Archelaus*, quem *Antonius Cappadociæ* regem creavit, *Sisinnæ* frater, quem *Ariarathes Cappadociæ* regno ejecerat. Hujus familiæ genealogiam ac sacerdotia recitat Strabo *libro* XII. *pag.* 384. *libro* vero XVII. *pag.* 547. scribens de *Archelao* semestri rege *Ægypti*, ait: *Erat autem filius ejus Archelai*, *qui contra Syllam bellum gessit*, *& postea à Romanis ei honor est habitus*, *ac avus ejus fuit*, *qui tempore nostro in Cappadocia regnavit*, *Comanorum sacerdos quæ in Ponto sunt. Plutarchus* in *Antonio* narrat *Archelaum* cum in castris *Gabinii* versaretur, magnam cum *Antonio* familiaritatem contraxisse, antequam regiis nuptiis oblatis, in *Ægyptum* malo fato recederet; tum nece ejusdem recitata, ait: *Nec vero latuit homines Antonii humanitas erga Archelaum jam mortuum. Nam cum illi hospes familiarisque fuisset*, *bellum viventi necessitate intulit*, *mortui autem corpus quæsivit*, *& regio funere ornavit. Archelaus* avus *Archelai* regis *Cappadociæ* occisus fuit anno Urbis 698. cum *Antonius* in *Gabinii* castris equitum præfectum ageret, annos natus quinque ac viginti, ex Appiano *libro* V. *de bel. civ. pag.* 675. Idem autem *Antonius* vicesimo postea anno Triumvir *Archelaum* nepotem regno *Cappadociæ* ornavit, non tam in *Glaphyræ* ejusdem matris sibi plurimum dilectæ gratiam, quam ob memoriam ejusdem avi Regis *Ægypti*, sui olim in *Syria* amici. 226 Scribit Josephus *lib.* I. *belli cap.* 27. *Glaphyram Archelai* regis *Cappadociæ* filiam, ac prioris *Glaphyræ* neptem, *Alexandro* regis *Herodis* filio nuptam, multa sæpius de suæ familiæ nobilitate commemorantem jactasse paternum genus à *Tameno*: maternum autem à *Dario Hystaspis* filio. Hæc me genealogia latet; unum tamen scio, *Ricciolium Archelai* genealogiam penitus ignorasse, & grandem etiam prochronismum peccasse *lib.* V. *Chronol. Refor. cap.* 9. *tomi prioris*, ubi *num.* 5. ait: *Summoto Mithridate creatus est*, *Cappadocum consensu à Romanis Ariobarzanes*; *tandem Archelao pronepote mortuo Romæ consulibus C. Cœlio Rufo & L. Pomponio*, *ut ait Tacitus*, *id est*, *anno* 84. *ante Christum*, *desiit regnare in Cappadocia.* Hæc multum admodum Reformatam chronologiam *Riccioli* deformant. *Archelaus* postremus Rex *Cappadocum* erat pronepos *Archelai*, qui in *Græcia* contra *Syllam* pugnavit, non vero *Ariobarzanis*, cui *Romani* regnum *Cappadociæ* tradiderant. Strabo *lib.* XII. *pag.* 372. ait: *Ita rex ab iis factus est Ariobarzanes*, *cujus in tertia stirpe genus defecit. Exinde Archelaus ab Antonio rex est constitutus*, *nulla affinitate ipsis conjunctus.* At pejus in chronologia labitur; nam *C. Cœlius Rufus* & *L. Pomponius Flaccus* consulatum gessere A. V. 770. post Christum natum juxta vulgarem epocham 17. quo anno *Archelaus Romæ* obiit, ex *Tacito* ac *Dione*. Itaque

Ric-

Ricciolius centum annorum, uno insuper addito, prochronismum admisit. *Ariobarzanes* secundus qui regnabat in *Cappadocia* A. V. 704. quo anno *Cicero* erat Proconsul *Ciliciæ*, ante æram vulgarem anno quinquagesimo *lib.* VI. *ad Atticum epist.* I. dicitur *rex perpauper*, qui petita à procuratoribus *Pompeji* sexcenta talenta dare non posset. Verum *Archelaus* omnium P. R. sociorum regum ditissimus evasit, ita ut post ejus obitum, regno in provinciam redacto, *fructibus ejus levari posse centesimæ vectigal professus Cæsar Tiberius, ducentesimam in posterum statuerit*, ex Tacito *lib.* II. *Annalium.* Bello Actiaco cum validis copiis in *Antonii* castra venit, quo victo, veniam cum regno ab *Augusto* impetravit. Cum A. V. 734. junctis cum *Tiberio* copiis, *Tigranem* in *Armeniæ* regnum reduxisset, teste Josepho *lib.* XV. *antiq. cap.* 5. *Augustus* id temporis *Asiam* perlustrans, *Armeniam* minorem, ac universam asperam *Ciliciam* eidem dedit, ex Dione *lib.* LIV. ad A. V. 734. Strabo *lib.* XI. *Minorem*, inquit, *Armeniam cum alii alias Romanorum arbitratu habuissent, ultimo loco Archelaus tenuit.* Idem *lib.* XIV. *pag.* 461. scribit: *Post Corycum Eleusa insula est continenti propinqua. Eam Archelaus condidit, ac regiam sibi fecit, cum totam asperam Ciliciam, excepta Seleucia, esset nactus, quomodo & Amyntas prius habuit, & ante hunc Cleopatra. Augustus Seleuciam* ad *Calycadnum* liberam à jure regio, suis legibus vivere permisit, quod privilegium ratum habuisse sequioris ætatis Imperatores erudite ostendit ex ejusdem urbis nummis doctissimus *Spanhemius dissert. 9. pag.* 786. quem tamen miror ibidem *Strabonem* non laudasse. *Josephus Straboni* similiter scribens *libro* XVI. *capite* 8. de *Herode* rege ait: *Cum appulisset Eleusam oppidum Ciliciæ, quod Sebaste mutato nomine dicitur, offendit ibi Archelaum regem Cappadocum*; & capite 16. *Herodes* nuntios cum literis mittit ad *Archelaum Eleusæ* degentem. In subscriptione Synodi *Calchedonensis* legitur: *Alexander Sebastæ Ciliciæ. Eleusa Rhodo* distat stadiis centum ac viginti, hoc est, M. P. quindecim, à continenti *Ciliciæ* quatuor, ejusdem vero
227 ambitus mille passuum fuisse tradit Strabo *lib.* XIV. *pag.* 448. *Polemone* rege *Ponti* vita functo, *Archelaus Pythodoridem* ejusdem uxorem matrimonio secum junxit, ac quod suscepti ex *Polemone* filii erant adhuc infantes, eorundem ditionem quæ ad *Euxinum* circa *Trapezuntum* latius extendebatur, una cum uxore administravit. Porro *Archelaus* cum accepisset *Cajum Cæsarem* in Orientem advenisse, summis illum officiis coluit, quæ illi postea imperante *Tiberio*, exitio fuere, ut in sequente capite ostendo.

In superiori autem *Cilicia* ultra *Taurum* ac circa *Amanum* montem plures reguli tyrannidem exercebant, nec *Romani* proconsules, qui *Ciliciæ* præerant, eosdem expugnare in lucri loco ponebant; cum ob altissimorum montium latibula, magna cum difficultate inveniri possent, ac facilius esset paucos dominos armis ostentatis, quam præferoces barbaros eisdem subjectos, legum præsidio in officio erga *Romanos* continere. *Cicero* cum proconsul *Ciliciam* provinciam obtineret, ac bellum *Parthicum* timeret, *libro* XV. *famil. epist.* I. scribebat ad Consules: *Regis Dejotari & voluntatem & copias, quantæcumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges, tyrannique neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt.* Strabo *libro* XIV. *pag.* 445. scribit: *Alii à pluribus regebantur tyrannis. Nostro tempore omnium est Dominus factus Tarcondementus* (Tarcondimotus legendum est) *vir præstans, & ob virtutem à Romanis rex appellatus, qui successionem posteritati suæ tradidit.* Idem à Cicerone in epistola memorata laudatur: *Cum exercitum*, inquit, *in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ & Cappadociæ mihi literæ redditæ sunt à Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque Populi Romani existimatur.* Bello Actiaco pro *Antonio* cum aliis *Asiæ* regibus interfuit, ac navali pugna ab *Agrippa* victus interiit, paulo ante quam apud *Actium* universa classe prœlium committeretur, ex Dione *lib.* L. ad A. V. 723. *Philopator* ejusdem filius in paternum regnum successit, à quo tamen illum mox victor *Augustus* ejecit, quamvis filii Tarcondimoti, *qui summa antea amicitia cum Antonio & Cleopatra juncti, tunc fortunam secuti, defecerant ab iis.* Verum cum idem Imperator post decennium anno Urbis 734. universam *Asiam* lustraret, *eam ditionem*, inquit Dio *lib.* LIV. *Tarcondimoto, quam pater ejus Tarcondimotus in Cilicia habuerat, attribuit.* Huic successit *Philopator*, qui anno Urbis 770. tertio principatus *Tiberii* Cæsaris obiit, regno interim turbato, plerisque *Romanum*, aliis regium imperium cupientibus, ex Tacito *lib.* II. *Annalium.* Num hic, vel ejusdem decessor *Tarcondimotus* regnaret, cum *Cajus Cæsar* in Orientem transmisit, non ausim adstruere. Alii ad *Amanum* tyranni à nullo nobis scriptore recitantur.

Pythodoris regina *Ponti* ejus quæ ad *Cappadociam* sita est, aliarumque circa *Euxinum* ditionum domina, in ore famæ versabatur. Hæc *Polemonem* regem maritum habuerat, eoque vita defuncto, filiis etiam tum impuberibus, regnum prudenter æque ac feliciter administrabat, præsertim cum *Archelao* regi *Cappadociæ* iterum nupsisset. *Polemo* A. Urbis 714. quandam *Ciliciæ* partem cum regio titulo ab *Antonio* obtinuerat, ex Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 715. cum *Dario Pharnacis* filio, *Mithridatis* nepoti, idem *Antonius Ponti* regnum tradidisset. Verum *Polemo* in *Darii* locum paucos intra annos suffectus, *Pontum* dimissa *Cilicia*, ab *Antonio* obtinuit. *Antonium* 228
Parthico bello A. V. 718. secutus, ac cum *Oppio Statiano Antonii* duce à *Parthis* improviso aggressus, exercitu amisso, captus fuit, ac pecunia data, dimissus, ex Dione *lib.* XLIX. Cum vero Regem *Mediæ* ad societatem cum *Antonio* ineundam induxisset, *Antonius* navati fœderis præmium minorem *Armeniam* eidem donavit, ex eodem *Dione* in fine libri XLIX. ad annum Urbis 721. Post biennium bello Actiaco auxiliares copias ad *Antonium* transmisit, uti refert *Plutarchus* in *Antonio*. *Augustus* vero post victoriam *Polemoni* datum ab hoste *Antonio* regnum sanxit. Strabo *lib.* XII. *pag.* 398. scribit *Polemonem* filium fuisse *Zenonis* Rhetoris, civis *Laodicensis* in *Phrygia*, *qui ob res præclare gestas, regno dignatus est, primum ab Antonio, deinde à Cæsare Augusto.* Hic tamen minorem *Armeniam Polemoni* ablatam, *Archelao Cappadoci* tradidit. Dio *libro* LIII. ait: *Eodem anno* V. C. 728. *Polemo Rex Ponti in socios ac fœderatos P. R. adscriptus est, ac prima subsellia in theatris per totum ejus regnum Senatoribus tributa.* Cum A. V. 740. *Scribonius* quidam *Mithridatis* se nepotem fingens *Bosphori* regnum, mortuo *Asandro* rege ab *Augusto* illis gentibus dato, occupasset, ac *Dynamim Pharnacis* filiam, ac *Mithridatis* neptem, *Asandri* vero demortui uxorem, in matrimonium duxisset, *Agrippa*, qui tum Orienti cum imperio præerat, *Polemoni* injunxit, ut *Scribonium* regno pelleret; isque cum *Scribonium* superstitem non invenisset (fraude enim cognita, hominem necaverant) resistentes tamen *Bosphoranos* prælio vicit, ac ab *Agrippa* qui cum legionibus in *Bosphorum* advenerat, idem regnum accepit una cum uxore *Dyname*, quod *Au-*

gustus antea decreverat. Horum auctores Dio *libro* LIV. ac Josephus *libro* XVI. *antiquit. capite* 3. A Strabo *lib.* XI. *pag.* 340. scribit *Polemonem* barbaras quasque gentes ad *Tanaim* usque bello subegisse. *Tanaim urbem*, inquit, *jussa facere detrectantem nuper evastavit.* Idem *pag.* 344. ait: *Polemo Colchidem habuit: eoque mortuo uxor Pythodoris regnum in Colchos, Trapezuntem, Pherraciam, & supra accolentes barbaros tenuit.* Erat hæc filia *Pythodori* civis *Tralliani* teste eodem *libro* XII. *pag.* 382. cui dicitur *prudens mulier & praeesse rebus gnara.* At *Polemo*, cum *Aspungitanis* circa *Mæotidem* paludem bellum intulisset, ab hostibus captus, misere interiit, ex eodem *lib.* XI. *pag.* 341. B qui inferius *pag.* 382. *lib.* XII. scribit: *Pythodoridis filiorum alter cum matre privatus regnum administrabat, alter recens Armeniæ majoris rex est creatus. Ipsa Archelao nupsit, & cum eo, dum is in vivis permansit, vitam exegit, nunc vidua est &c.* Anno Urbis 770. *Archelaus Romæ* obiit, ut proxime ex *Dione* ac *Tacito* narravi. Idem autem *Tacitus* ad annum Urbis 771. *lib.* II. *Annal. de Armeniis* scribit: *Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone, sed favor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quod in prima infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant,* C *proceres plebemque juxta devinxerat.* Illum *Germanicus* Cæsar volentibus *Armeniis* regem dedit, quem illi *Artaxiam* appellarunt. Nomen vero *Zenonis* antea tulerat à *Zenone* avo *Pythodoridis* patre. Alter *Pythodoridis* filius de nomine patris *Polemo* dicebatur, hæc de *Cajo Caligula* Imperatore scribente Dione *lib.* LIX. ad A. V. 791. *Polemoni Polemonis filio paternum imperium ex Senatus consulto videlicet tribuit.* Hujus *Polemonis* filii meminit, *Claudio* imperante, Josephus
229 *libro* XIX. *antiq. cap.* 7. *Ponti Dynastiæ Dominum* eundem appellans. Hunc regnum *Ponti Neroni* postea cessisse tradit Suetonius *cap.* 12. Ceterum D *Pythodoris* regiam habebat apud *Cabiram*, quæ antea *Mithridatis* fuerat, quam cum *Pompejus* meliorem in formam redactam, Diopolim nominasset, *addidit ipsa operi aliquid & Augustam nuncupavit.* Strabo *lib.* XII. *pag.* 183. Quo vero anno *Polemo* occisus fuerit, nullus nos veterum docuit. Duo ejusdem numismata exhibet *Carolus Patinus* ob eximiam eruditionem equestri dignitate nuper ornatus, in notis stelographicis ad *cap.* 18. Suetonii de *vita Neronis.*

Quartum in *Asia* regnum *Commagenorum* erat, cujus metropolis *Samosatæ Euphrati* impositæ. Ea vero ditio parva quidem, sed admodum felix di- E citur à Strabone *lib.* XVI. *pag.* 516. *Pompejus Antiochum* regem *Commagenorum* bello aggressus, Reipublicæ tributarium fecerat. *Cicero* ex *Cilicia* A. V. 703. ad *Romanos* magistratus scribebat: *Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse. Ventidius* eundem regem insimulatum, quod *Parthis* studuisset, intra *Samosatas* obsedit, ac adveniente *Antonio*, diutius oppugnatus, honorificis conditionibus deditionem fecit. *Mithridates* eidem successit, ac præsens, teste *Plutarcho*, cum auxiliaribus copiis bello Actiaco, in F castris *Antonii* fuit. Huic *Antiochus* frater litem intendit, ac missum à fratre *Romam* legatum, dolo interfecit, quod cum *Augustus* intellexisset, evocatum *Romam Antiochum*, ac à Senatu damnatum, neci tradidit. At *Mithridatem* regem necatum pariter fuisse colligo ex Dionis *libro* LIV. ubi *de Augusto* A. V. 734. hæc leguntur: *Mithridati cuidam Commagenem, quod ejus rex patrem hujus Mithridatis occidisset, puero etiamnum attribuit.* Tacitus *lib.* II. ad A. V. 770. ait: *Per idem tempus Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus.* Anno insequenti *Germanico* ad res Orientis componendas in *Asiam* misso, *Commagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus prætoris translatis.* Ex his *Taciti* verbis colligo post *Mithridatem Antiochum* apud *Commagenos* superstite *Augusto* regnasse, cujus regnum quamvis *Tiberius Romanis* provinciis adjecerit, *Cajus* tamen ejusdem successor inito statim imperio, *Antiocho Antiochi filio Commagenem paternum regnum, adjectis Ciliciæ maritimis, dedit,* Dione teste *lib.* LIX. quod tamen eidem rursus ademit, ex eodem de *Claudio* scribente *lib.* LX. ad A. V. 793. *Antiocho Commagenem, quam ei idem dederat, ademeratque Cajus, restituit.* Hujus *Antiochi* meminit Josephus *lib.* XIX. *cap.* 7. ac Tacitus *lib.* XII. A. V. 805. scribens *Cilices* agrestes *Trosobore* duce rebellasse, ac *Anemurium* obsedisse. *Dein*, inquit, *rex ejus oræ Antiochus, Trosobore aliisque primoribus interfectis, cuncta sedavit. Anemurium* oppidum erat *Ciliciæ Tracheæ.* Suetonius *cap.* 8. *de Vespasiano* ait: *Thraciam, Ciliciam, & Commagenem ditionis regiæ usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit.* Etenim *Antiochus* rex à *Cæsennio Pæto Syriæ* legato delatus, quasi cum *Parthis* conspirasset, regno ejectus, *Romæ* cum filiis degere à *Vespasiano* jussus est. Rem fusius narrat Josephus *lib.* VII. *de bello Jud. capite* 27. *Casaubonus* post *Turnebum* in notis ad laudatum caput *Suetonii*, putat legendum *Thracheam Ciliciam, & Commagenem*; nam *Antiochus* etiam *Tracheæ Ciliciæ* imperabat, ex *Dione* quem laudat, quod itidem ex *Tacito* poterat confirmare. Potuit etiam quod maxime ad rem faciebat, adducere *Aurelium Victorem* in epitome de *Vespasiano* scribentem: *Sy-* 230
ria seu Palæstina, nec non Cilicia Trachea & Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere. Verum omnium MSS lectio retinenda videtur ex Eutropio *lib.* VII. *de Vespasiano* scribente: *Thraciam, Ciliciam Tracheam, Commagenem, quæ sub regibus amicis erant, in provinciarum formam redegit.* Utut sit de hoc, certum est lapsum *Usserium* ad annum 72. epochæ *Dionysianæ*, dum ait *Antiochum Vespasiano* conciliatum, regno restitutum fuisse ex *Josepho.* Nusquam enim hoc *Josephus* scripsit, sed tantum Imperatorem *Antiocho* ac filiis conciliatum, jussisse ut *Romæ* vitam agerent, regno interim in provinciæ formam redacto, uti laudati scriptores testati sunt. Hunc vero *Antiochum* illum esse, qui à *Cajo Caligula* regnum paternum acceperat, ex *Josepho* colligitur *lib.* XIX. in fine, ubi sponsalia *Epiphanis* ejusdem filii recitat.

Syriæ ac *Phœniciæ* provinciis plures reges, ut à subditis vocabantur, verius reguli *Romanorum* tributarii, prætendebantur. *Archelaus* Ethnarcha *Judæam* tenebat, ejusque fratres *Philippus Itureæ, Trachonitidi,* & *Gaulanitidi*, quæ trans *Jordanem* ditiones erant, dominabatur. *Herodes* vero cognomento *Antipa*, *Samariam* obtinebat, *Herodis* regno ita diviso ab *Augusto*, *Cajo Cæsare* filio inter judices sedente, uti *cap.* 6. mihi narratum est. Profecto *Herodem* non fuisse superstitem, cum *Cajus* in Orientem transmisit, præter superius congesta testimonia, indicio satis manifesto est, quod *Nicolaus Damascenus*, & ex eodem *Josephus* in vita *Herodis*, quam diligenter æque ac prolixe in literas misere, ne verbum quidem ea de re fecerunt. Equidem recensent *Herodem* semel atque iterum *Agrippa* cum imperio in *Asiam* veniente, ad eundem statim salutationis officia persoluturum navigasse, eumque *Hierosolymam* deductum, ac maximo honore ab universis ex-

exceptum. Qui sane si in vivis fuisset, haud minus honorifice *Cajum* Cæsaris *Augusti* filium per *Judæam*, uti dicam, transeuntem, excepisset. Sanctus *Lucas cap.* 3. trium fratrum ditiones describit, cui etiam memoratur *Lysanias Abilinæ Tetrarcha.* Nam hic *Lysanias* filius fuerit *Lysaniæ* partis *Arabiæ Nabatææ* ac *Itureæ* Principis ab *Antonio* A. V. 718. teste Dione *lib.* XLIX. interfecti, nepos vero *Ptolomæi Mennei* F. qui *Heliopolim*, *Chalcidem*, & *Ituræorum* montes possedit ex Strabone *lib.* XVI. *pag.* 518. in medio relinquo. *Casaubonus* exercit. 13. non putat illius filium fuisse, cum tres ac sexaginta anni ab obitu prioris *Lysaniæ* ad alterum Evangelistæ memoratum intercedant. *Baronius* ad annum Christi 31. num. 7. scribit *Abilinam* fuisse Tetrarchiam in provincia Decapoleos in *Palæstina*, ex Plinio *lib.* V. *cap.* 18. *Quippe qui*, inquit, *dicat provinciam in Palæstina Decapoleos dictam, cujus est mentio in Evangelio, cum decem habuerit civitates, earundem fuisse Tetrarchias singulas, regnorum instar, & in regna solere contribui.* Nusquam hæc *Plinius* asseruit; siquidem cum laudato capite decem urbes recensuisset, ex quibus provincia Decapoleos componebatur, addit: *Intercursant, cinguntque has urbes Tetrarchiæ regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cum supra dicto fonte, Abila, Acca, Ampeloessa, Gabe.* Itaque ex *Plinio* decem urbes Decapoleos neutiquam singulæ Tetrarchias constituebant, sed Tetrarchiæ eas decem urbes cingebant, earundemque territoria intersecabant. Uno verbo. *Plinius* cum sigillatim decem urbes Decapoleos recitasset, *Abilam*, aliasve, quæ Tetrarchias constituebant, subjicit, ut istæ ab illis decem diversæ citra dubium appareant. *Abilam* ditionemque
231 finitimam *Lysaniæ* in *Libano* fuisse scribit Josephus *lib.* XIX. *Antiqu. cap.* 4.

Reges etiam *Emesenis* imperabant, quorum *Sampsiceramus* A. V. 709. *Cæcilium Bassum* contra *Cæsaris* duces auxiliaribus copiis juvit, ex Strabone *lib.* XVI. ubi *Jamblichum* ejusdem filium nominat, res cum sene patre administrantem. Hunc *Jamblichum Antonius* bello Actiaco per summam crudelitatem interfecit, quod suspicabatur eundem transitionem ad *Cæsarem* destinasse. Dio *lib.* L. *de Antonio* ait: *Jamblichum partis cujusdam Arabiæ regem inter tormentum occidit.* Augustus vero post annum undecimum, cum *Asiam* lustraret, *Jamblicho Jamblichi filio paternum in Arabia principatum* dedit, ex eodem *lib.* LIV. Hic vero regnum ad successores transmisit; nam *Sampsicerami* regis *Emesenorum*, imperante *Claudio*, meminit Josephus *lib.* XIX. *antiq. cap.* 7. Cicero *lib.* XV. *famil. epist.* 1. ex *Cilicia Romam* scripta, ait: *Eodem die à Jamblicho Phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire, amicumque esse Reipublicæ nostræ, literæ de iisdem rebus mihi redditæ sunt. Lambinus* frustra pro *Phylarcho* reponit *Phararco*; nam veterem lectionem retinendam novissimus idemque eruditissimus *Ciceronis* interpres *Grævius* in notis ibidem ostendit. Hic ille est *Jamblichus*, qui *Cæcilio Basso* suppetias tulit. Quod *Pompejus* patrem *Jamblichi Sampsiceramum* tributarium Reipublicæ fecisset, ac die triumphi in pompæ ferculis, inter devictorum regum nomina *Sampsiceramum Romæ* hactenus inauditum inscripsisset, *Cicero* id temporis *Pompejo* subiratus, eundem irrisionis causa *Sampsiceramum* non semel appellabat in epistolis A. V. 695. ad Atticum scriptis. Hæc ait *lib.* II. *epist.* 16. *Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Pompejus* legem *Julii Cæsaris* consulis de agro *Campano* dividendo adprobabat, secus ac in suo consulatu contra *Rulli* Tribuni plebis conatus fecerat *Cicero.* Mons *Antilibanus* in *Cœle-Syria* supra mare *Sidonium* assurgit, & ultra *Damascum* ad *Arabiæ* montes porrigitur, ubi erat ditio *Sampsicerami*, ex Strabone *lib.* XVI. laudato. In monte autem *Libano* erat *Chalcis*, cujus Dynasta erat *Lysanias*, ex Josepho *lib.* XIV. *Antiquitatum cap.* 13. & *cap.* 14. ait: *Cæsare bellum apud Alexandriam gerente, certatim opem tulerunt Cæsari Jamblichus Dynasta, & Ptolomæus Sohemi filius Libanum montem incolens.* Plures sane reguli in varias Tetrarchias divisi cis & ultra *Euphratem*, qua *Syriam* juxta labitur, angustius dominabantur, quorum ne nomina quidem *Romanorum* rerum scriptoribus recitantur; & illi quidem *Seleucidarum* regno in *Syria* post annos ducentos ac septuaginta deficiente, varias ditiones occuparunt, nec *Romanis* curæ fuit eosdem bello aggredi, ac de medio tollere, quod montanam regionem eamque steriliorem tenebant.

Arabiam Nabatæam, mortuo *Oboda* rege, *Æneas* ejusdem affinis, inconsulto *Augusto*, occupaverat, nomen vero *Aretæ* tum primum assumpsisse scribit Josephus *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 15. *Syllæus Obodæ* regis procurator *Romam* profectus, *Aretæ* coram *Augusto* de regno litem intendit. At sub idem tempus *Nicolaus Damascenus Herodis* Regis legatus *Romam* adveniens, *Syllæum* plurium criminum reum apud Imperatorem luculenta oratione peregit. *Augustus* quamvis initio *Aretæ* legatos, ac sibi delata munera despexisset, quod se inconsulto vacuam *Nabatæi* regni sedem occupasset. *Syllæi* criminibus patefactis, eoque damnato, *Aretæ* regnum sanxit. *Aretas* vivebat postremo anno imperii *Tiberii Cæsaris*, nam Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 7. de *Herode Antipa Herodis* re- 232
gis *Judæorum* filio scribit: *Herodes Tetrarcha uxorem habebat Aretæ filiam, cum qua jam multo tempore convixerat.* Narrat deinde bellum ejusdem *Aretæ* contra *Herodem*, unde constat *Aretam* diutius regnum possedisse. *Aretas* alter *Obodæ* decessor A. V. 689. cum quinquaginta armatorum millibus *Hierosolymam* obsedit; at à *Scauro* in *Syriam* à *Pompejo* misso, obsidionem solvere jussus, *Philadelphiam* recessit. Dein *Pompejus* in *Syriam* veniens, rebus provinciæ constitutis, *Aretam etiam Arabum Nabatæorum regem bello petiit*, ex Appiano *in Mithrid. pag.* 244. Scribit Dio *lib.* XXXVII. *ipsum sine labore cepit, præsidiumque eis addidit.* Rectius tamen *Plutarchus* ac *Josephus* narrant *Aretam* timore perculsum, *Pompejo* significasse se dicto audientem fore, ac imperata facturum. *Scaurus Pompeji* quæstor in *Syria* relictus, bellum *Aretæ* intulit, & cum magnam regionis partem devastasset, acceptis ab *Areta* trecentis talentis, bello finem imposuit. Post *Scaurum Syriam* biennio tenuere *Marcius Philippus* ac *Lentulus Marcellinus* prætores. Uterque, inquit Appianus in *Syriacis pagina* 120. *conflictatus est cum Arabibus ex vicino infestantibus; quæ causa est ut posthac in Syriam mittantur proconsules, consulari potestate in bello gerendo præditi. Aulus Gabinius* primus *Syriæ* proconsul *contra Nabatæos profectus, hos quoque uno prœlio profligat.* Josephus *lib.* XIV. *Antiq. cap.* 11. Porro *Gabinii* fortiter ac feliciter gesta in *Syria*, *Judæa*, *Arabia*, ac *Ægypto* laudatus *Josephus* describit, ut *Ciceronis* livor appareat, qui in *Pisoniana* ac de provinciis consularibus *Gabinii* proconsulatum tantis conviciis exagitet, cum tamen ipse ob *Pendentissas* ignoti antea *Romæ* nominis *Cilicum* agrestium genus, triumphum ambitiosius postulaverit, *Catone* contradicente, quem ob id *ingratissimum* appellat *lib.* VII. ad *Atticum epist.* 2. *Aretæ* successit *Malchus*, qui *Arabiam Nabatæam* tenebat A. V. 706. nam erum-

pente eo anno, post necem *Pompeji*, bello *Alexandrino*, *Cæsar*, inquit *Hirtius* initio *libri de bello Alex. equites ab rege Nabatæorum Malcho evocat.* Anno 713. *Parthis* duce *Pacoro*, *Syriam* irrumpentibus, *Malchus* ad eosdem accessit, ac anno insequenti *Herodem Nabatæorum* finibus exclusit, cum in *Arabiam* iter intenderet, ex Josepho *lib.* XIV. *cap.* 25. *Ventidius Parthis* è *Syria* fugatis multam imprimis *à Malcho Nabatæo pecuniam,** *quod is Pacorum auxilio juvisset*, ex Dione *lib.* XLVIII. ad A. V. 715. Vivebat A. V. 723. nam à *Plutarcho* inter reges, qui bello Actiaco auxiliares copias ad *Antonium* miserunt, nominatur *Malchus Arabiæ rex*; ubi tamen *Manchus* perperam scribitur. Ille tamen fortunam secutus, *Q. Didio Cæsaris Octaviani* in *Syria* legato suadente, naves à *Cleopatra* in sinu *Arabico* fabricatas, queis per mare rubrum fugam capessere meditabatur, combussit, ex Dione *lib.* LI. ad A. V. 724. Vir eruditus scribit apud *Arabes* regem vulgari cognomine *Malchum* appellatum antiquitus, uti Cæsares, qui apud *Romanos* imperabant, *Arsaces* qui apud *Parthos*; unde hujus regis cognomen cunctis regibus *Nabatæorum* commune *Malchus* eidem putatur. Odi logomachias. Ne tamen in hanc opinionem descendam vetant *Plutarchus*, *Dio*, *Josephus*, ac *Hirtius*, qui hunc tantum *Arabum* regem *Malchum* nominarunt, quo nomine alium quempiam eorundem *Nabatæorum* regem ne quidem semel nuncuparunt. *Obodas* A. V. 730. *Arabiæ Nabatææ* imperabat, ac per *Syllæum*, qui omnia unus apud ipsum erat, mille milites *Ælio Gallo Ægypti* præfecto misit, expeditionem in *Arabiam* felicem facturo. Erat Obodas *homo segnis & otio deditus*, ex Josepho *lib.* XVI. *cap.* II. ac Strabone *lib.* XVI. *pag.* 537. ita ut *Syllæus* vim ac potentiam regni penes se haberet, regio tantum titulo *Obodæ* servato. Decessit circa A. V 746. *C. Sentio Saturnino Syriæ* præside, teste *Josepho* superius laudato, qui scribit *Æneam*, postea *Aretam* nuncupatum *Nabatæorum* regnum *Augusto* inconsulto, occupasse, quo de rege prius sermonem feci, quod non modo is *Arabiam* tenebat A. V. 753. quo *Cajus* in *Asiam* transmisit; verum etiam eundem *Arabiam* felicem invisurum, excepit.

*exegit

233

De regibus *Armeniorum* plura dixi initio *cap.* 9. quæ iterum repetere non vacat. *Appiano* in præfatione laudatur *Armenia nulla quidem Romanis tributa pendens*, sed ex eorum auctoritate *reges accipiens.* Ex quo enim *Pompejus* A. V. 688, *Tigrani Armeniæ* regnum reddidit, ac *Augustus* semel, iterum, ac tertio *Armeniis* regem imposuit, subsecuti Cæsares id in *Armenios* juris exercuere, unde etiam sæpius cum *Parthis* eandem sibi potestatem usurpantibus, bella gessere, de quibus Tacitus *lib.* VI. II. ac sequentibus scribit. *Trajanus Romanorum* principum primus *Armeniam* in provinciæ formam redegit; nam teste *Dione* apud *Xiphilinum*, bellum intulit *Armeniis*, *quod rex Armeniorum non abs se, sed à rege Parthorum diadema accepisset.* Cum vero *Armeniam* occupasset, *Parthamasirem* regem *Armeniorum* punivit. Eutropius *libro* VIII. ait: *Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Pharnace Syro occiso, qui eam tenebat.* Rufus vero in Breviario: *Armeniam*, inquit, *recepit à Parthis*; *sublato diademate, regi Armeniæ majoris regnum ademit:* Ejus tamen successor *Hadrianus*, quod videbat *Armeniam* sine numeroso præsidio teneri non posse, *Armeniis regem habere permisit, quum sub Trajano legatum habuissent*, ex Spartiano *cap.* 21. Regem vero ab *Hadriano Armeniis* datum colligitur ex verbis laudatis *Appiani*, qui eodem imperante historias

A descripsit. Hujus etiam successores *Antoninum Pium* ac *L. Verum* reges *Armeniæ* creasse eorundem nummi indicant, inscripti: REX ARMENIIS, vel, ARMENIAE DATUS; exemplum *Augusti* secuti sunt, qui id genus nummos potentiæ ostentandæ gratia cum ea epigraphe cudi jusserat. Hi quidem erant reges, quorum ditiones *Romanas* provincias, qua latius per *Asiam* à *Ponto* ad *Ægyptum* usque protendebantur, imperante *Augusto*, cingebant. Illi pro arbitrio subditis tributa ac milites imperabant, & si quid gravius contra eosdem peccabant, delati ad *Augustum*, in judicium vocabantur; siquidem *Archelaus* rex

B *Cappadocum* à subditis, itemque ejusdem nominis Ethnarcha *Judæorum* à primoribus provinciæ apud *Augustum* delati, *Romam* evocati sunt. Bello *Romanis* instante, copias ab Imperatore jussi, in *Romana* castra mittebant, ac legatorum *Syriæ* dictis audientes erant, quoties hostium metus immineret. Scribit *de Nerone* Tacitus *lib.* XIII. *Legionesque ipsas propius Armeniam collocari jubet; duosque veteres reges Antiochum & Agrippam expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent*; idque passim in historia *Romana* occurrit. Cum vero testamentarias tabulas conderent, filios quidem successores regni destinare poterant, sed ab

C *Augusto* regnum eisdem sanciendum erat, antequam jus regium exercerent, uti de filiis regis *Herodis Josephus* ostendit *lib.* XVII. Immo quandoque *Augustus* filios à successione regni exclusit: *Mortuo*, inquit Dio *lib.* LIII. *Amynta, regnum filiis ejus non tradidit, sed provinciam P. R. fecit.* Haud licebat regibus finitimorum principum regna aut urbes inconsulto *Augusto*, bello lacessere. Hinc idem gravius *Herodi* succensuit quod *exercitum extra regni sui fines eduxerit*, nec causam expeditionis audire dignatus est. Josephus *lib.* XVI. *cap.* 15. sed de his hactenus. 234

CAP. XII.

D Caji Cæsaris *in* Arabiam *expeditio.* Jubæ *regis* Mauritaniæ *libri geographici de* Arabia *ad* Cajum *scripti.* Jubæ *pater rex* Mauritaniæ *vulgo perperam appellatus.* Cleopatra Jubæ *uxor amita* Liviæ Caji Cæsaris *uxoris.* Josephi *Hebræi ac cum eo* Saliani *error de anno mortis* Jubæ *regis.* *Assignatur tempus quo* Strabo *de Geographia scribebat.* Cajus Cæsar Arabiam *invisit.* *Ex* Ægypto *in* Palæstinam *descendens*, *apud* Hierosolymam *non supplicat*, *contra patris* Agrippæ *exemplum.* Augusti *ac* Liviæ *erga Templum Hierosolymitanum munificentia.* Saliani *de* Caji

E Cæsaris *expeditionibus anachronismi confutati.* Archelai *regis* Cappadociæ *erga* Cajum *officia*, *exitio eidem postea fuere sub* Tiberio. Marci Lollii Caji *juventæ moderatoris rapinæ ex veste ejusdem neptis à* Plinio *indicatæ.*

ROmanas hucusque provincias, ac regna socia & amica P. R. recensendo, tota *Asia* peregrinati, ad *Cajum Cæsarem* revertamur necesse est, *Asiaticam* ejusdem expeditionem descripturi. Illum quidem ingens cupido incesserat invisendæ *Arabiæ* felicis, quam semel tantum *Romana* arma ductore *Ælio Gallo Ægypti* præfecto tentaverant. Nam vel ipso *Felicis* nomine terris omnibus una

F beatior videbatur; præsertim cum aromata, gemmæ, aurum, quibus avida gens mortalium ad insaniam usque inhiat, inde à mercatoribus in *Romanorum* ditiones deportarentur. Eo autem lubentius primum illud bellum suscepit, quod *Parthus Cajani* apparatus fama latius personante, intra regni fines exercitus continens, pacis consilia agitare, ac ad *Augustum* de eadem legatos destinare dicebatur. Et sane *Arabica* expeditio longe facilior apparebat, quod gens minus bellicosa, armis

A armis tantum ostentatis, imperata statim factura credebatur, cujus victoriæ nuntio *Parthorum* etiam animi frangerentur, ac *Armenii* finitimorum auxiliis destituti, ad obsequium positis armis, reverterentur. *Plinius* pluribus in locis expeditionis *Caji Cæsaris* in *Arabiam* mentionem facit, quam tamen omiserunt *Baronius*, *Keplerus*, *Calvisius*, *Salianus*, *Torniellus*, *Petavius*, aliique qui de anno natali Christi scribentes, de *Caji* in Orientem navigatione sermonem, ut ajunt, ex professo instituerunt. Igitur Plinius *lib.* VI. *capite* 27. scribit *Dionysium* Geographum ab *Augusto* in Orientem præmissum *ituro in Armeniam ad Parthicas, Arabicasque res majore filio.* B Rursus lib. XII. cap. 14. ait: *Juba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad Cajum Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ.* Eorundem librorum *Jubæ* mentionem fecerat *libro* VI. *capite* 27.
235 inquiens: *In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Jubamque regem ad eundem Cajum Cæsarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.* *Juba* filius erat *Jubæ Numidiæ* regis, qui tum ob literarum studium, tum propter affinitatem cum *Cajo Cæsare*, stylum in se paulisper morari cogit. *Jubam* hujus patrem Florus *lib.* IV. *cap.* 2. Eutropius *lib.* VI. & ex recentioribus C *Usserius* ad A. Mundi 3958. & Patinus in *notis ad cap.* 26. *Suetonii*, aliique *Mauritaniæ* Regem scribunt. Verum mihi plane compertum est *Jubam* patrem non *Mauritaniæ*, sed *Numidiæ* regem fuisse. Recte Dioni dicitur *lib.* XLI. *Juba Hiempsalis filius, rex Numidiæ.* Plutarchus *in Pompejo*, scribit ab eodem captum *Hiarbam* regem *Numidiæ, cujus sceptro deinde Hiempsal successit.* Livius etiam in epitome *lib.* LXXXIX. nominat *Hiarbam regem Numidarum* à *Pompejo* victum. Id contigit A. V. 672. quo anno *Hiempsal Jubæ* prioris pater, regnum *Numidiæ Cn. Pompeji* opera obtinuit. Vivebat A. V. 691. Nam *Cicero* consul in D agraria secunda ait: *Hoc quia vos fœdus non jusseritis, veretur Hiempsal ut satis firmum sit & ratum*; Et statim: *Volitat enim ante oculos istorum Juba regis filius adolescens non minus bene nummatus, quam bene capillatus.* In editis codicibus legitur: *Jubæ regis filius*; sed mendum inesse patet, quia *Hiempsal* id temporis erat rex *Numidiæ*, qui *Jubam* filium *Romam* miserat. Bello civili exorto, *Juba* id temporis *Numidiæ* rex *Pompeji* partes secutus, junctis cum *Q. Scipione* copiis, victus apud *Tapsum*, quod oppidum erat supra *Carthaginem* in *Byzacena* provincia, interdiu in fuga latens, noctu tantum iter faciens, ex Hirtio E *de bello Africano*, *in regnum pervenit, atque ad oppidum Zamam, ubi ipse domicilium, conjuges, liberos habebat &c.* At *Zama* est urbs *Numidiæ* regum sedes. Ibidem *cap.* 25. scribit: *P. Sitius & rex Bogud conjunctis copiis, cognito regis Jubæ egressu, propius ejus regnum copias suas admovere: Cirtamque oppidum ejus regni opulentissimum adorti, paucis diebus pugnando capiunt.* Cirta pariter erat urbs *Numidiæ*. Cum vero *Juba* aliena manu, ipso id jubente, extinctus esset, *Cæsar*, inquit *Hirtius cap.* 92. *ex regno provinciam fecit.* Hinc duæ deinceps provinciæ *Romanorum* in *Africa*; priorem *ademptam Carthaginensibus, veterem* F *vocant*, inquit Appianus *lib.* IV. *bel. civ. pag.* 620. *alteram quæ prius regnum Jubæ fuerat, à C. Cæsare occupatam, ideo novam appellant, quæ est Numidia.* Ex his fit manifestum *Jubam* fuisse regem *Numidiæ*. Lucanus *lib.* VIII. *de Juba* ait:

Et Numidas contingit avos.

Fateor eundem poetam non semel *Jubam Maurum* appellasse, sed ejus regnum poetica licentia longe majus descripsit, cum *Juba* angustius in *Africa* regnaret. Etenim scribit de eodem *lib.* IV.

——— ——— extremaque mundi
Signa suum comitata Jubam, non fusior ulli
Terra fuit Domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: à medio, confinis Syrtibus Ammon.

Reliqua omitto; quæ poetæ tantum scribere licuit; neque enim ad *Gades* usque regnum *Jubæ* extendebatur, sed usque ad *Mulucham* amnem, quo *Numidia* à *Mauritania Cæsariensi* distinguebatur. Duæ erant *Mauritaniæ Tingitana* ac *Cæsariensis*. Plinius *lib.* V. *cap.* 1. *Principio*, inquit, *terrarum Mauritaniæ appellantur usque ad Cajum Cæsarem regna, sævitia ejus in duas divisa provincias.* *Juba* in *Numidia* regnante, *Mauritaniam Cæsariensem* tenebat rex *Bocchus*; *Tingitana* vero in *Bogudis* re- 236
gis potestate erat. Cum *Juba* Curionem *Cæsaris* in *Africa* ducem vicisset, ab *Cæsare* hostis est judicatus, inquit Dio *lib.* XLI. ad A. V. 705. *Bocchus & Bogud, quod hostes Pompeji essent, reges dicti sunt.* Eorum regna digito monstrat *Plinius* citatus *cap.* 2. *Namque diu*, inquiens, *regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis.* *Bocchus Mauritaniæ Cæsariensis* rex hujus forte *Bocchi* avus, *Jugurtham C. Mario* prodidit, ex *Sallustio*, *Floro*, aliisque. *Bogudem* vero *Tingitanam Mauritaniam* possedisse patet ex Dione *lib.* XLVIII. ad A. V. 716. ubi scribit *Bogudem* in *Hispaniam* adversus duces *Cæsaris Octaviani* transmisisse, *interimque*, inquit, *deficientibus ab eo Tingitanis ex Hispania recessit, neque suum regnum recepit. Quippe qui in Hispania Cæsari favebant, ii Bocchi auxilio Bogudem vicerunt; Bogud ad Antonium se contulit. Bocchus regnum ejus occupavit, idque Cæsari confirmavit, ac Tingitanis civitas data est.* Ita *Bocchus* utriusque *Mauritaniæ* rex evasit. Dio *lib.* XLIX. ad A. V. 721. de *Augusto* scribit: *Boccho quoque (fuit is Rex Mauritaniæ Cæsariensis) vita functo, regnum ejus nemini alii tradidit, sed inter Romanas provincias retulit.* *Bogud* vero post biennium bello Actiaco, *Methone* ab *Agrippa* expugnata, ibidem occisus est. Ceterum *Juba Numidiæ* rege extincto, A. V. 708. à palilibus, *Cæsar* qua die de *Africa* triumphavit, *Jubæ* filium adhuc infantem inter captivos duxit. *Plutarchus* hæc scribit in Cæsare: *Jubæ filius Juba quoque nomine, infans admodum in eo deductus est triumpho; fortunatissimam utique captivitatem, qua effectum est, ut ex barbaro scilicet & Numida* (non dicit Mauro) *inter doctissimos scriptores connumeretur.* Etenim ab *Augusto Romæ* educatus, tantos in literis progressus fecit, ut à Plinio *lib.* V. *cap* I. dicatur *studiorum claritate memorabilior etiam quam regno.* Idem postea *Augustus Cleopatram M. Antonii* Triumviri ac *Cleopatræ* reginæ *Ægypti* filiam eidem *Jubæ* uxorem dedit, ac ex Dione *lib.* LIII. A. V. 729. *pro paterno regno, Getuliæ quasdam partes, quoniam pleræque ad morem Romanum compositæ erant, & Bocchi Bogudisque ditiones dedit.* Etenim cum *Julius Cæsar Numidiam* paternum regnum *Jubæ* in provinciæ formam, ut dixi, redegisset, utramque juniori *Jubæ Mauritaniam*, nempe *Tingitanam* ac *Cæsariensem* pro *Numidia* donavit, quæ jam ante viginti annos à *Romanis* magistratibus regebatur. Strabo *lib.* XVII. *pag.* 570. ait: *Non diu ante nostra tempora Bogud ac Bocchus reges, Romanorum amici, Mauritaniam tenuerunt, quibus mortuis, Juba successit, cum Cæsar Augustus ad paternum regnum hoc etiam illi adjecisset.* Id tamen non de *Numidia*, sed de parte tantum *Getuliæ* intelligendum est. Interim etiam ex *Strabone* colligitur, neutram *Mauritaniam* ad *Jubæ* patrem spectasse, sed ejus partem *Bogudi*, partem *Boccho* subjectam fuisse. Idem *Strabo* in eadem pagina *Numidiam* describens ait: *Post Syphacem Massinissa obtinuit regio-*

regionem, dein Micipsa, postea ejus successores, nostra tempestate Juba Jubæ pater nuper mortui. Igitur Juba pater erat rex Numidiæ. At Numidiam non fuisse donatam Jubæ filio idem Strabo testatur pagina sequenti 571. scribens: *Inter Cæsaream atque Tritum est magnus portus, quem Sardam vocant; atque hæc sunt confinia Jubæ & Romanorum ditionis. Numidia* autem est supra Tritum promontorium usque ad *Tuscam*, & extra jurisdictionem *Jubæ*, ab *Africæ* proconsule regebatur. *Livia* uxor *Caji Cæsaris* nata erat ex *Antonia Antonii* Triumviri ac *Octaviæ Augusti* sororis filia; quare *Cleopatra* ejusdem *Antonii*, & *Cleopatræ* reginæ filia, & regis
237 utriusque *Mauritaniæ* uxor, erat amita uxoris *Caji Cæsaris*, ad quem *Juba* libros scripsit de expeditione *Arabica*. Josephus *lib.* XVII. *Antiq. cap.* 15. & *lib.* II. *de bello Jud. cap.* 6. alteram *Jubæ* regis uxorem *Cleopatræ* superinducit *Glaphyram Archelai* regis *Cappadociæ* filiam, quam scribit antea fuisse nuptam *Alexandro* filio *Herodis* regis, cuique filios pepererat: *quo*, inquit, *à patre Herode occiso, iterum nupsit Jubæ regi Mauritaniæ, hoc quoque defuncto, viduam apud patrem agentem in Cappadocia, duxit Archelaus*, qui fuit filius *Herodis*, ac frater *Alexandri* prioris mariti *Glaphyræ*. Miror *Salianum* perpetuum *Josephi* hostem nullam de toties iteratis nuptiis *Glaphyræ* litem eidem intentasse, cum tamen *Josephus* dubio procul ea in historia errorem admiserit. Dio *lib.* LV. ad A. V. 759. narrata relegatione *Archelai* Ethnarchæ *Judæorum*, addit: *Getuli inique ferentes Jubam regem, non Romanos sibi præesse, contra eum insurgentes, finitima vastarunt &c.* Legit sane ista Salianus; hinc *tom. 6. ad A. Mundi* 4059. scribit: *Videtur Jubas in eo prœlio, quo Getuli superiores fuerunt, occidisse*, quod *Josephus* scribat *Glaphyram Jubæ* uxorem, mortuo viro, ab *Archelao* uxorem ductam. Ita hic homo erranti *Josepho* adhæret, qui eidem vera scribenti, tantis sæpe clamoribus adversatur. Sed profecto tum *Josephum*, tum illimet fidem præstantem *Salianum* errasse *Strabo* omni exceptione major testis ostendit. Is qui *Juba* regnante floruit, in fine *lib.* VI. ait: *Nunc Mauritaniam, aliasque multas Africæ partes Juba obtinet, ob studium in Romanos & amicitiam hoc consecutus.* Et in eadem pagina laudato *Augusto* jam demortuo, addit: *Et nunc præstat filius ejus, & successor Tiberius pro norma administrationis & edictorum, exemplo patris sui utens, sicut & ipsum imitantur patris administri filii Germanicus ac Drusus.* Idem vero superius *lib.* IV. *pag.* 142. scribit *Rhætos* ac *Vindelicos* à *Tiberio* ac *Druso* una æstate domitos. *Et jam*, inquit, *annus agitur tertius supra tricesimum, ex quo quiescentes tributum legitime persolvunt*, Dio *lib.* LIV. ait *Rhætos* subactos fuisse A.V.739. Horatius *lib.* IV. *Ode* 14. cantans *Tiberii* ac *Drusi* de *Rhætis* victorias, annum eleganter designans, hisce *Augustum* alloquitur:

Te copias, te consilium, & tuos
Præbente Divos: nam tibi quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam:
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque & optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.

Baronius in *Apparatu num.* 103. scribit numerari ibi à poeta tempus à nece *Cæsaris* Dictatoris A. V. 710. ad captam *Alexandriam* A.V.724. Verum tria illa lustra ab occupata *Alexandria Horatio* numerantur, dum tertio postea lustro insignem *Augusto* victoriam *Neronum* virtute partam testatur. *Augustus* A.V. 724. *Alexandriam* victor occupavit, & quidem mense Sextili ex Orosio *lib.* VI. *cap.* 19. & Macrobio *lib.* I. *Satur. cap.* 12. ex S.C. quod ibi recitat. Victoriam de *Rhætis* obtinuit eadem die tribus lustris exactis, nempe A.V.739. ut plane *Dio* testabatur. Adde annum inchoatum ex *Strabone* tertium supra tricesimum, eris ad A. V.771. quo quidem anno *Strabo* geographicos libros exarabit, eodemque *Juba* rex *Mauritaniæ* 238
vivebat. Et quidem post mortem *Augusti*, imperante *Tiberio*, ac *Germanico* etiamnum superstite, ait: *NUNC Mauritaniam Juba OBTINET.* Rursus *lib.* XIII. *pag.* 383. de *Artaxia Polemonis* regis *Ponti* ac *Pythodoridis* filio, ait: *Recens majoris Armeniæ rex creatus est.* Tacitus vero *lib.* II. *An.* ad consulatum tertium *Tiberii* Cæsaris V.C. 771. scribit *Artaxiam* à *Germanico Armeniis* regem impositum. Verum idem Strabo *lib.* XVII. *pag.* 570. ait: *Jubæ nuper vita functo, successit in regno Ptolomæus Antonii & Cleopatræ filia natus*; & antea ibidem nominatus eidem fuerat *Juba Jubæ pater NUPER mortui.* Quare *Juba* mortuus est circa A. V. 772. regni tertio fere ac quadragesimo. Itaque erravit *Josephus* scribens *Glaphyram* uxorem *Jubæ*, viro mortuo, nuptias cum *Archelao* celebrasse, quem scimus A. V. 759. ab *Augusto Viennam* relegatum. Si tamen reapse *Glaphyra* nupta fuit *Jubæ*, dicendus est eidem *Juba* repudium dedisse, ac reversam ad patrem in *Cappadociam*, iterum *Archelao* Ethnarchæ *Judæorum* nupsisse. Num vero *Juba* post *Cleopatræ* uxoris mortem *Glaphyram* duxerit, vel eandem pariter cum *Cleopatra* uxorem habuerit, non ausim affirmare. Hoc scio *Jubam Jubæ* patrem plures conjuges una simul habuisse, teste Hirtio *de bello Africano*. Hæc de *Juba* libuit inserere tum occasione librorum, quos de expeditione *Arabica* ad *Cajum Cæsarem* scripsit; tum etiam quia uxorem habebat uxoris *Caji Cæsaris* amitam.

Prænotabam *cap.* 9. quoties *Parthi* bellum adversus *Romanos* suscipiebant, *Arabes* sua cum iisdem semper arma sociasse, non tam quod ea gens erat *Parthis* finitima, verum etiam quod à *Romanis*, qui cum exercitu *Syriam* tenebant, vetabantur excursiones in provincias totius Orientis opulentissimas facere. Hinc cum hoc bello *Parthico*, contra *Romanos* arma movissent, vel intestinis forte seditionibus agitarentur, *Cajus Cæsar* primam contra eosdem expeditionem fecit, præsertim cum ingenti invisendæ *Arabiæ* cupiditate teneretur. Plinius *lib.* VI. *cap.* 28. ait: *Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine; nam Cajus Cæsar Augusti filius prospexit tantum Arabiam.* Porro constat *Plinium* ibidem loqui de *Arabia Felice*, eam enim ibidem describit, ac *Ælius Gallus* eandem antea cum exercitu penetraverat; cum tamen in *Arabiam*, quam *Petræam* vocant, *Scaurus Pompeji* quæstor, ac dein *Gabinius* proconsul *Syriæ* legiones duxerint, ac magnam ejusdem partem *Gabinius* depopulatus fuerit. Ex iisdem *Plinii* verbis infero *Cajo* advenienti statim *Arabes* paruisse, ac *Cæsarem* nullam inde bellicam laudem, sed visæ à se tantum *Arabiæ* voluptatem tulisse. *Cajum* vero, vel eos certe qui erant in ejus comitatu, profectos ad *Arabicum* sinum idem Plinius indicat *libro* II. *cap.* 67. ubi de eodem sinu loquens ait: *In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita.* Eo usque per totius *Africæ* gyrum disjectarum navium fragmenta Oceani furor ejecerat. Ex *Arabia* in *Ægyptum Cajum Cæsarem* rediisse auctor est Orosius *lib.* VII. *cap.* 3. scribens: *Cajum nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque provincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto & celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert.* Scribit Tacitus *lib.* II. *Germanicum* quamvis proconsulari im-

imperio in omnes provincias mari ab *Italia* diviſas
239 inſignitum, à *Tiberio* acerrime increpitum, *quod contra inſtituta Auguſti, non ſponte Principis, Alexandriam introiſſet. Nam Auguſtus inter alia dominationis arcana vetitis, niſi permiſſu, ingredi ſenatoribus aut equitibus Romanis illuſtribus, ſepoſuit Ægyptum.* Quare *Cajus* permittente *Auguſto*, *Ægyptum* intravit, præſertim cum res in *Arabia*, quæ *Ægypto* adjacet, ſibi agendæ eſſent. *Cajum* vero per *Palæſtinam* in *Syriam* iter feciſſe teſtatur in *Auguſto* Suetonius *cap.* 93. *Cajum*, inquit, *nepotem, quod Judæam prætervehens, apud Hieroſolymam non ſupplicaſſet, collaudavit*; *Auguſtus* enim peregrinas cæremonias contemptui habuit. At *Cajus* eo facto neutiquam optimi patris ſui *M. Agrippæ* exemplum ſecutus eſt. Etenim *Agrippa* rex *Judææ* in literis ad *Caligulam* Imperatorem apud *Philonem* in libro de legatione ad *Cajum*, ſcribit: *M. Agrippa avus tuus maternus, Judæam Herode rege avo meo regnante, adiit, nec gravatus eſt à mari metropolim mediterraneam aſcendere, cumque ſpectaſſet templum, & decoros ritus ſacerdotum, puritatemque civium, delectatus eſt ſpectaculo ut mirifico atque ineffabili.* Et poſtea: *Ergo quandiu hæſit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidie, oblectans animum contemplatione ſacri apparatus, & ſacrificiorum ordine, verendæque majeſtatis in ſummo ſacerdote ſacrato cultu ornato, ceteriſque præſidente.* Joſephus vero *lib.* XVI. *cap.* 2. ait: Agrippam *Deo hecatombe immolata, populo epulum præbuiſſe.* Auguſtus ſemel A. V. 724. ac iterum poſt decennium in *Syriam* venerat, ac licet numquam *Hieroſolymam* acceſſerit, templum tamen magno honore affecit; nam teſte eodem rege Agrippa: *Auguſtus juſſit è ſuis ipſius redditibus offerri quotidie victimas rite in holocauſtum altiſſimo Deo, quæ hodieque offeruntur: videlicet taurus, & agni duo, quas Cæſar altari deſtinavit; quamvis ſciret ibi nullum ſimulacrum eſſe vel in occulto, vel in propatulo.* Ibidem etiam de uxore *Auguſti*, *Caji Cæſaris* noverca ait: *Hoc magiſtro pietatis uſa proavia tua Julia Auguſta ornavit templum hoc aureis phialis, & calicibus, aliiſque donariis plurimis & pretioſiſſimis.* Idem vero *Oroſius* notat *Auguſtum*, quod *Cajum Hieroſolymitani* templi cultum omittentem laudaſſet, anno imperii quadrageſimo octavo à Deo punitum. *Roma* tam dira fame vexata, ut *Auguſtus* laniſtarum familias, omneſque peregrinos, ſervorumque maximas copias urbe pelli juſſerit: *Ita peccante*, inquit, *Principe in ſanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offenſionis qualitas ultionis oſtendit.* Hæc tamen fames, quam deſcribit Dio *lib.* LV. contigit A. V. 759. poſt ſexennium ab adventu *Caji Cæſaris* in *Judæam*, ipſo ejuſdemque *Lucio* fratre extinctis. Hinc magis libet judicia irati Numinis, queis ſupplicia mortalibus irrogat, expaveſcere, quam eorundem cauſas cum *Oroſio* divinare.

Ex his plurium ſcriptorum anachroniſmi de expeditione *Caji* in Orientem refelluntur. Unius tantum *Saliani* errores ſubinde notabo, ut ceteri intelligant quanti is homo faciendus ſit, ubi *Joſephum* celeberrimum hiſtoricum paſſim jure injuria mille errorum reum peragere non dubitat. Igitur Salianus *tomo* 6. *ad annum Mundi* 4052. V. C. juxta *Varronem* 752. *Auguſto* XIII. *M. Plautio Silvano* Coſſ. *num.* 5. ſcribit *Cajum* in Orientem cum *Quirino* profectum, ejuſque matrem *Juliam* relegatam. Numero vero 11. ait: *Hanc porro nequiſſimæ mulieris relegationem priorem fuiſſe profectione Caji in Orientem, aut Lucii in Hiſpa-*
240 *niam, auctor eſt Vellejus, cum ait poſt breve tempus ab hoc exilio, Cajum miſſum in Syriam.* Addit *num.* 14. *Cajum* in *Syria* cum *Parthi* regis filio colloquutum, pacemque cum *Parthis* factam, ac denique *Cajum Hieroſolymam* prætervectum. Eodem vero anno deſinente natum eſſe Chriſtum Dominum. Omitto plurima alibi confutanda. Certum eſt ex faſtis conſularibus *Auguſtum* poſtremis imperii annis bina tantum collegia conſulum deſignaſſe, ita ut ſemeſtrem magiſtratum ut plurimum gererent. Auctor eſt *Vellejus Juliæ* filiæ adulteria *Auguſto* innotuiſſe, ipſomet decimum tertium ac *L. Caninio Gallo* conſulibus; nempe A. V. 752. poſt Kalendas Julias; nam ad exitum uſque Junii collegam habebat *Plautium Silvanum*, non *Silanum*, uti perperam *Ricciolius* ſcripſit. Cum vero plures Senatorii ac equeſtris ordinis viri adulteriorum rei delati fuerint, vix intra menſem cauſa cognoſci potuit; quare *Cajus*, auctore *Saliano*, inito Auguſto *Roma* diſceſſit, *Græciam* inviſit, in *Aſiam* tranſmiſit, *Arabiæ Felicis* res compoſuit, in *Ægyptum* deſcendit, inde *Palæſtinam* ac *Phœniciam* prætervectus, in *Syriam* venit, tum in *Parthos* exercitum duxit, ad *Euphratem* perrexit, ac pacem cum *Parthis* fecit. Næ quatuor menſium ſpatio *Cæſar Auguſti* filius tanta terrarum ſpatia peragravit, cum regio plane comitatu, cum exercitu, cum lixis, calonibus, ac ceteris copiarum impedimentis? Vix puto tabellarium tam cito tantum itineris confecturum. Sane *Cajus* videtur cum *Palladio* comparandus, de quo extat integrum caput in *lib.* VII. Socratis cum titulo: *De Palladio curſore & ejus celeritate.* Certum eſt ex *Vellejo* ac tabula *Piſana Lucium Cæſarem* obiiſſe A. V. 755. quod etiam concedit *Salianus* ad A. M. 4057. *num.* 1. At Seneca *cap.* 34. *de conſolatione ad Polybium* hæc *Claudium* Imperatorem dicentem producit: *Cajus Cæſar Divi Auguſti avunculi mei nepos circa primos juventutis ſuæ annos Lucium fratrem cariſſimum ſibi, princeps juventutis principem juventutis amiſit, in apparatu Parthici belli.* Verum *Salianus* ante triennium bellum *Parthicum* ſubita pace compoſitum ſcribit. Si hoc inſigne *Senecæ* teſtimonium, ſi tot *Plinii* loca, in quibus *Arabicæ* expeditionis à *Cajo* ſuſceptæ meminit, non adnotavit, cur quem in manibus ac oculis habebat, *Vellejum Paterculum* non obſervavit, qui narrato *Juliæ* exilio, ait: *Breve ab hoc interceſſerat ſpatium* (utinam illud deſignaſſet?) *cum Cajus Cæſar ante aliis provinciis ad ſedandum obitis, in Syriam miſſus, convento prius Tiberio Nerone &c.* Nonne diſerte teſtatur *Cajum* alias provincias obiviſſe, ut exortos ibidem tumultus componeret, antequam in *Syriam* veniret? Nempe fuerat ante in *Arabia* & *Ægypto*, quod alii prodidere. *Salianus Cajum* ex Urbe citius ripam ad *Euphratis* trahit, ut ſtatim bello *Parthico* finem imponat.

Cum *Cajus* in *Syriam* veniſſet, omnium regum, qui erant ſocii & amici Populi *Romani*, legationes ac munera ſuſcepit, ſingulis eorum certantibus in *Auguſti* filio colendo. Omnium tamen ſtudia vicit *Archelaus* Rex *Cappadocum* aliarumque regionum, quas ſuperiori capite deſcripſi. Hæc tamen erga *Cajum* officia *Archelao* poſt *Auguſti* mortem exitio fuere. Nam *Tiberius* eidem, inquit Dio *lib.* LVII. infenſus, quod *Rhodi ſe neglexiſſet, & Cajum in Aſiam venientem officioſe coluiſſet, inſimulatum quaſi novis rebus ſtuderet, evocavit Romam, ac Senatus judicio tradidit, hominem non ſenectute modo extrema, ſed vehementi etiam podagra confectum.* Tacitus vero eadem de re ſcribit: *Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur, inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet, nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis* 241
Auguſti monitus, quia florente Cajo Cæſare, miſſoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Nihil tamen durius contra *Archelaum* Se-

natus decrevit, quod illum alienata mente, ac A plane delirantem esse existimaverint; talem enim semet fingebat, quo præsentissimum discrimen evaderet. Verum paulo post, ut ait Tacitus, *angore, simul senio fessus, & quia regibus æqua, nedum infima insolita sunt, finem vitæ sponte, an fato implevit.* Id contigit A. V. 770. Quare *Archelaus* alterum supra quinquagesimum annum regnavit, cum A.V. 718. Rex *Cappadociæ* ab *Antonio* creatus fuerit, uti ex *Dione* capite proximo prænotavi. *Tacitus* rotundo numero more scriptoribus frequentato, usus est. Et quidem *Tiberius* eo acriùs odium contra *Archelaum* intendit, quod eundem à subditis accusatum, apud *Augustum* de- B fenderat, ac quod regiam in maritima *Cilicia* apud *Eleusam* haberet, quæ *Rhodo*, ubi *Tiberius* degebat, brevi sexdecim M.P. navigatione distabat. Ita *Tiberius Cappadociam Romanis* provinciis adjunxit. *Vellejus* magnus ille imperantis *Tiberii* assentator *lib.* II. ait *de Tiberio: Auctoritate Cappadociam populo Romano fecit stipendiariam.* At verius *Archelaus Tacito* dicitur *exceptus immiti à principe*, ut non auctoritate, sed plane crudelitate usus, *Cappadociæ* regnum provinciam fecerit. Hinc patet errasse *Appianum* in Mithridaticis *pag.* 244. ubi ait regnum *Cappadociæ* imperante Cæsare *Augusto* in provin- C ciæ formam redactum. Quæ fuerint aliorum Regum ac Dynastarum erga Cæsarem officia, oblata ab ipsis *M. Lollio* munera satis aperte declarant. Is, uti superius mihi narratum est, *Caji Cæsaris* juventæ moderator ab *Augusto* impositus, optimam à regibus *Asiæ* divitias extorquendi occasionem nactus, pecuniam, gemmas, ac pretiosa quæque eisdem per summam avaritiam corrasit; & illi quidem, quo maximæ apud *Cajum* auctoritatis ac potentiæ virum sibi ipsis amicum aut facerent, aut servarent, regias pene gazas in unius *Lollii* sinum larga, licet invita, manu profunde- D bant. Ex mundo tantum muliebri *Lolliæ Paullinæ* neptis *M. Lollii* ingentes toto Oriente exercitas eidem rapinas demonstrat Plinius *lib.* IX. *cap.* 35. scribens: *Hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Cajo Cæsare Augusti filio, venenum biberet, ut neptis ejus quadringentis H-S. operta spectaretur ad lucernas.* Valebat ille ornatus millionem scutatorum *Romanæ* monetæ. Eodem vero indutam *Paullinam* in mediocrium sponsalium cœna, smaragdis margaritisque opertam alterno textu fulgentibus, idem *Plinius* oculatus testis affirmat. Hæc est *Lollia Paullina M. Lollii M. F.* consularis viri ac sororis *L. Volusii* filia, quam *C. Memmio* E nuptam *Caligula* sibi junxit, ac brevi dimisit, quæ quod de *Claudii* Imperatoris matrimonio cum *Agrippina* certasset, ab eadem per delatores veluti à Chaldæis ac Magis consulta petiisset, accusata, bonis publicatis, jussa est *Italia* cedere, ex Tacito *lib.* XII. ubi addit: *Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum*; nempe centum ac viginti quinque scutatorum millia. Male à *M. Lollio* in Oriente parta, male *Lolliæ* nepti *Romæ* delapsa sunt. At vis *Agrippinæ* citra ultima non stetit, sed misso centurione, suæ nuper æmulæ vitam abstulit. Hunc exitum habuere *opes immensæ* ab *Asiæ* regibus per detestandam rapacita- F tem à *Lollio* collectæ, quæ tamen ipsum *Lollium*, teste *Plinio*, antea perdiderant, qua de re iterum sermo redibit.

CAP. XIII.

242 Cajus Cæsar *in* Syria *consulatum init. Præposterum ea de re* Saliani *judicium.* Baronius *consulatum* Caji *infitiatur: at ex* Pisano *Cenotaphio aliisque vetustis monumentis probatur.* Augustus *consul XIV. pro* Cajo *perperam fingitur. Error indicis consularis apud* Dionem Xilandro *à* Mureto *falso affricatur. Tredecim tantum* Augusti *consulatus demonstrati.* Lucius Æmilius Paullus Caji *in consulatu collega. Idem maritus* Juliæ Caji *ac* Lucii Cæsarum *sororis. Ejusdem genealogia vitiose à* Glandorpio *digesta, è vetustis inscriptionibus recte contexitur.* Ciceronis *dictum in dubium ab eodem per errorem vocatur. Infelix exitus* L. Æmilii *ac* Juliæ *recensetur.* Augusti *epistola ad* Cajum *de exacto sibi anno Clymacterico.* Cajus Cæsar Parthorum *fines irrumpit.* Virgilii *carmina de* Augusto, *à* Tristano *de* Cajo *falso intellecta.* Phraates REGIS REGUM *titulum in literis ad* Augustum *inscribit.*

Annum Urbis 754. *Cajus Cæsar Augusti* filius consulatum in *Syria* iniens, in fastis designavit, collega *L. Æmilio Paullo.* Cum antea ab *Augusto* designatus fuerit consul, ea tamen lege, uti in tabulis Ancyranis legitur, *ut eum magistratum iniret post quinquennium ex eo die quo deductus in forum*, idemque Kal. Januariis ab *Augusto* consulatum XII. A. V. 749. auspicante, in forum deductus, togam virilem sumpserit, exacto quinquennio, Kal. Januariis A. V. 754. consulatum capessivit. *Salianus* ad A. M. 4053. *num.* 3. ait: *Cajus in Italiam reversionem parabat, ut sequenti anno gereret consulatum.* Quasi in Oriente nollet consulatum auspicari, cum tamen *Augustus* consulatus *nec omnes Romæ, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octavum ac nonum Tarracone inierit*, ex Suetonio *cap.* 26. Cur omisso bello, ad quod missus fuerat, quodve feliciter hoc anno gessit, *Romam* ad capessendum consulatum rediisset? *Salianus* in eo errore versatur, quod bellum *Parthicum* subita pace, citra cruorem finitum putavit, cum tamen post biennium à *Saliana* pace, hoc est, hoc anno tantum incœperit, quo *Cæsar* consulatum administravit. Unus *Baronius Cajo Cæsari* consulatum abrogat. Scripserat vir eruditissimus in *apparatu num.* 86. *Anno ab V. C.* 748. *Præficitur Syriæ totique Orienti Cajus Cæsar Augusti filius adoptivus: quo defuncto, nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Evangelista recensetur, idem qui supra Quirinus.* Addit *Quirino Syriæ* præside A. V. 751. exeunte, *Cornelio Lentulo* & *Valerio Messallino* Coss. Christum natum fuisse. Idem vero initio fere Annalium ad Augustei imperii annum 44. scripsit: *Anno Christi tertio Cajus Cæsar & L. Æmilius Paulus consulatum gesserunt.* Ita *Cajum* consulem facit, quem tamen ante triennium vita defunctum pronunciaverat. Hunc tamen errorem correxit in additionibus in calce tomi decimi, quæ in posterioribus editionibus ad annum Christi tertium leguntur. Hanc vero excusationem adducit, ut *Panvinium* accuset: *Ita*, inquit, *fasti consulares Onuphrii, quem* 743 *nos sequentes, sero licet, errasse cum ipso sensimus ex Dione, qui hoc anno non Cajum consulem, sed Augustum XIV, ponit cum Paulo Æmilio collega.* Verum optime meus *Onuphrius*, jure ac merito à Lipsio *Fastorum pater* appellatus, annum V. 754. *Caji Cæsaris* consulatu signavit, quem tum nummi, tum lapides antiquitus inscripti, locupletissime produnt, ut mirum sit virum doctissimum mendoso *Dionis* codici ea in re fidem præstitisse. Hæc in *Pisano* lapide de *Cajo* leguntur:

POST. CONSVLATVM. QVEM. VLTRA. FINIS. EXTREMAS. POPVLI. ROMANI. BELLVM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT

Igitur non solum *Cajus* iniit consulatum, sed illum etiam, re bello feliciter gesta, peregit. *Panvinius* hoc ipsum evidenter ostenderat ex inscriptione quam adducit *lib.* II. *fastorum* ad A. V. 754.

quæ

quæ etiamnum viſitur *Arimini* in foro, eamque, ut ibidem ſculpta eſt, exhibeo.

C. CAESAR
AVGVST. F
COS
VIAS. OMNES
ARIMINI. STERN

Idem noſter civis eruditiſſimus ad A. V. 748. & 751. plures inſcriptiones nummorum ac lapidum recitaverat, in quibus *Cajus Cæſar* CONSUL DESIGNATUS nuncupatur. Quæ quamvis *Baronius* legiſſet, haud ſcribere dubitavit *petitum quidem fuiſſe à Cajo conſulatum, ſed ab Auguſto negatum.* At ita id temporis *Auguſtus* conſulatum negavit, ut illum tamen in annum poſtea quintum tunc conſulem deſignaverit. Extat inſcriptio lapidis apud Pighium *tom.* 3. *Annal.* ad A. V. 753. & Gruterum *pag.* 1075. 2.

C. CAESARE. AVG. FIL
. . PAVLLO. COS
LARES. AVGVSTOS
Q. NVMISIVS. Q. L. LEGIO
L. SAFINIVS. L. L. HILARVS
SADALIS. C. MODI. CIMBERI. SER
AESCHINIVS. M. OCTAVI. SER
MAGISTER. DE. SVO. F. C.

Ejuſdem *Caji Cæſaris* conſulatus in rariori numiſmate obſignatur, cujus ad me ectypum Illuſtriſſimus vir *Franciſcus Biragus Mediolanenſis* nummariæ antiquitatis peritiſſimus, ac aucti & illuſtrati *Occonis* editione, quam adornat, ſeris poſteris commendandus, tranſmiſit. In hujus nu-
244 miſmatis parte antica viſitur caput *Auguſti* ſine laurea cum epigraphe: AUGUSTUS PONT. MAX. poſticæ vero iconem produco, ubi *Cajus* diſerte CONSUL appellatur.

Vide Tab. IV. Fig. 7 Pag. 96.

In indice conſulari Dionis qui *lib.* LV. præfigitur, legimus: Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τῶ ιδ΄. *C. Cæſar Auguſtus XIIII.* Muretus *in notis ad lib.* I. Taciti ait in codice *Dionis* ſcriptum fuiſſe Γ. Αὐγούστου υἱός. *Cajus Auguſti filius*; at *Xilandrum Dionis* interpretem, corrupto textu auctoris, pro *Cajo Auguſtum* conſulem XIIII. perperam poſuiſſe. At falſo id vitio interpreti datur; nam in vetuſtiſſimo codice Mediceo ad *D. Laurentii* in pluteo LXX. legitur: Γ. Καῖσαρ Αὔγουστος τῶ ιδ΄. Suetonius in *Auguſto cap.* 26. tredecim tantum ejuſdem conſulatus numerat. Statius etiam *lib.* IV. Sylvarum ubi ſeptemdecim conſulatus Domitiani laudat, ait:

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Auguſtus faſces.

Et antiquior Suetonio Tacitus *lib.* I. *Annalium* recenſens varios ſermones, qui ſub obitum *Auguſti*, de eodem in ore vulgi erant, ait: *Numerus etiam conſulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium ſimul æquaverat.* Cicero autem in *dialogo de ſenectute* ſcribit *M. Valerium Corvinum* ad centeſimum uſque annum vitam perduxiſſe; *cujus*, addit, *inter primum & ſextum conſulatum octo & quadraginta anni interfuerunt.* Quæ verba exſcripſit Plinius *lib.* VII. *cap.* 48. Septem vero *C. Marii* conſulatus notiſſimi ſunt. Cicero in *Planciana num.* 42. meminit *C. Marii qui duabus ædilitatis receptis repulſis, ſepties conſul eſt factus.* Plutarchus in *Mario* laudans ſex *Valerii Corvini* conſulatus, ſeptem etiam *Marii* numerat, quamvis ut recte dixit Vellejus *lib.* II. *cap.* 23. *ſeptimum Marius in priorum dedecus iniit.* Nam eo in magiſtratu viros conſulares & triumphales per dete-

A ſtandam ſævitiam interfecit; unde ait Florus *lib.* III. *cap.* 21. *Hæc tot Senatus funera intra Kalendas & Idus Januarii menſis, ſeptima illa Marii purpura dedit.* Auſonius in panegyri ad *Gratianum* omnes horum conſulatus commemorans, ait: *Ego autem jam conſul & ſenex (adhuc aviditatem meam jam fatebor) te videre ſæpius in hoc magiſtratu, Gratiane, deſidero, ut & ſex Valerii Corvini, & ſeptem C. Marii, & cognominis tui Auguſti tredecim conſulatus unus æquipares.* Itaque fictitius plane eſt ille decimus quartus *Auguſti* conſulatus. Nummi *Auguſti*, ac inſcriptiones eidem dicatæ, hoc palam oſtendunt, etiamſi omnes
B ea de re ſcriptores ſiluiſſent. Nummos exhibent *Occo*, ac *Goltzius*; lapidum vero elogia Gruterus 245
pag. 187. 11. 12. 199. 2. 226. 8. 1082. 2. inſignem vero inſcriptionem pontis *Ariminenſis* centies mihi viſam, producam *cap.* 15. eamque correctam, cum apud *Gruterum*, *Sigonium*, ac *Goltzium* perperam exſcripta legatur.

Cajus Cæſar conſul A. V. 754. collegam habuit *L. Æmilium Paullum*, cui cum nupta fuerit *Julia* ejuſdem *Caji* ſoror, ob hanc cum noſtro *Cæſare* affinitatem, quædam de eodem ſubjiciam. Suetonius in *Auguſto cap.* 64. ait *Juliam F. Agrippæ* ac *Juliæ Auguſti* filiæ, noſtrorum *Cæſarem* ſororem, nuptam fuiſſe *L. Paullo cenſoris filio.* Igi-
C tur pater *L. Paulli* collegæ *Caji* in conſulatu fuit *L. Æmilius Paullus* conſul A. V. 704. Hunc antea adverſarium, *Julius Cæſar* datis mille ac quingentis talentis defenſorem ſibi emit, ex Suetonio *cap.* 29. & Appiano *lib.* II. *bel. civ. pag.* 443. Valet ea ſumma nongenta millia ſcutatorum *Romanæ* monetæ. Addit Appianus *L. Paullum* ex ea pecunia dedicaſſe *baſilicam quæ hodieque Paulli dicitur, opus inter urbana pulcherrimum.* At Cicero *lib.* IV. *ad Atticum epiſt.* 15. ſcribit: *Paullus in medio foro baſilicam jam pene texerit iiſdem antiquis columnis.* Data eſt ea epiſtola A. V. 700. cum
D *Scaurus*, *Domitius*, *Meſſalla*, aliique ſuffragia certatim pro conſulatu corrogabant; ex quibus eam baſilicam à *Paullo* ſua pecunia perfectam conſtat; quam tamen accepta à *Cæſare* pecunia, magnificentius ornatam, ſolemni poſtea pompa dedicavit. Hujus frater erat *M. Æmilius Lepidus* magnus ille *Cæſaris* amicus, ac poſtea Triumvir, quo in magiſtratu (tyrannidem rectius dixerim) *L. Æmilium Paullum* fratrem proſcripſit, ex Vellejo *lib.* II. quod *Lepidi frater Paullus hoſtis fuerat*, ut inquit Dio *lib.* XLVII. Narrat idem *Vellejus*, qua die *Lepidus* Triumvir, ac *L. Munatius Plancus* de *Gallis* triumpharunt, milites, quod
E ambo germanos fratres ſuos proſcripſerant, irriſionis gratia cantaſſe:

De Germanis, non de Gallis,
Duo triumphant conſules.

Æmilius Paullus fidus ſemper in *Auguſti* amicitia fuit, quamvis ab eodem Imperatore *M. Lepidus* frater Triumviratu abrogato, in ordinem redactus fuiſſet, ac *Lepidus* nepos ob intentatas Principi inſidias interfectus. Anno V. 732. ſenex cenſuram egit collega *L. Munatio Planco*, ex Vellejo *lib.* II. & Dione *lib.* LIV. Uxorem habuit *Corneliam* filiam *P. Cornelii Scipionis* ac *Scriboniæ*, quam *Auguſto* poſt ſuſceptam *Juliam Caji* ac *Lu-*
F *cii Cæſarum* matrem, dato repudio, dimiſerat, ut *Liviam* duceret. Itaque *Cornelia* uxor *L. Paulli* cenſoris erat amita noſtrorum *Cæſarum Caji*, & *Lucii.* Extat elegans epicedium in obitu *Corneliæ Propertio* concinnatum in fine *libri* IV. Ubi *Cornelia* hæc fari fingitur.

Nec te dulce caput, mater Scribonia, læſi,

Et poſtea:

Te Lepide & te Paulle meum poſt fata levamen,
Condita ſunt veſtro lumina noſtra ſinu.

Vidimus & fratrem sellam geminasse curulem,
Consule quo facto tempore rapta soror.
Filia tu specimen censuræ nata paternæ,
Fac teneas unum nos imitata virum.

In his poëtæ versibus duo filii *Corneliæ* & *L. Æmilii Paulli* Censoris nominantur, nempe *M. Æmilius Lepidus* consul A. V. 759. qui in indice *lib.*
246 LV. *Dionis* recte dicitur: *M. Æmilius L. F. Lepidus*; & *L. Æmilius Paullus* Cæsaris collega A. V. 754. qui ibidem signatur: *L. Æmilius L. F. Paullus.* Hæc antea jam observarat *Glandorpius* in Onomastico, ubi tamen in *Æmiliorum Lepidorum* genealogia contexenda, perperam *Ciceronem* reprehendit, quod appellans in *philippica* 13. *Lepidum* eodem postea anno exeunte Triumvirum creatum, ait: *Hæc si cogitas, es M. Lepidus Pontifex Maximus, M. Lepidi Pontificis Max. pronepos*; quæ, inquit Glandorpius, *temporum ratio non videtur admittere; cum inter primum consulatum Lepidi senioris, ac consulatum Triumviri centum quadraginta unus anni intercedant.* Sed minus recte *Cicero* in reprehensionem vocatur, cum ipsi certe *Glandorpio* error obrepserit. Livius *lib.* XL. *Q. Fulvio L. Manlio* Coss. V. C. 577. *Censores*, inquit, *creati M. Æmilius Lepidus, & M. Fulvius Nobilior.* Et postea: *Princeps electus est ipse censor M. Æmilius Lepidus Pontifex Maximus.* Idem *lib.* XLI. A. V. 580. altero lustro eundem *Æmilium Lepidum* principem Senatus iterum electum scribit. Rursus *lib.* XLIII. A. V. 585. ait: *Senatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis jam censoribus lectus.* Denique in epitome *lib.* XLVIII. ait: *M. Æmilius Lepidus qui princeps Senatus sextis jam censoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto se strato, sine linteis, sine purpura efferrent.* Ex his duo quæ ad institutum faciunt, inferuntur. Primum quidem *M. Æmilium Lepidum* Pontificem Maximum A. V. 600. Lustro LV. lectum fuisse principem Senatus à sextis Censoribus, cum à primis eam dignitatem accepisset A. V. 575 Lustro L. Illum vero obiisse anno 603. colligo ex Cicerone in *Catone Majori*, ubi in eo dialogo qui fingitur habitus *L. Quinctio Flaminio* ac *M. Acilio Balbo* Coss. V. C. 604. ait Cato: *Quem virum nuper P. Crassum Pont. Maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio præditum vidimus?* Antea vero meminerat *P. Scipionis qui his paucis diebus Pontifex Maximus factus est.* Igitur *M. Lepidus* Pont. Max. *P. Scipionis* decessor obierat anno superiori V. C. 603. Præterea colligo *M. Lepidum* Pont. Max. plures filios superstites reliquisse, quorum unus fuit *Q. Lepidus*, cujus nullos adhuc magistratus legi. Hic filium habuit *M. Æmilium Lepidum*, qui collega *Q. Lutatio Catulo* A. V. 676. consulatum gerens, bellum civile conflavit, ex Floro *lib.* III. *cap.* 23. Plutarcho in *Sylla*, & Appiano *lib.* 1. *bel. civ. pag.* 418. Hic ex *Appuleja* suscepit *M. Æmilium Lepidum* Triumvirum, ac *L. Æmilium Paullum.* Glandorpius *pag.* 28. avum *Lepidi* Triumviri ponit *M. Lepidum* consulem A. V. 628. Quintum vero *Lepidum* ne quidem nominans; at hunc reapse fuisse avum Triumviri patet ex fastis triumphalibus Capitolinis, in quibus legitur *Lepidi* iterum Triumviri triumphus. Gruteri *pag.* 297. *col.* 3.

M. AIMILIVS. M. F. Q. N. LEPIDVS.
II. III. VIR. R. P. C. PRO. COS.
EX. HISPANIA PRIDIE. K . . .

In fastis etiam consularibus *pag.* 295. iisdem verbis idem consul describitur. *Goltzius* laudat nummum cum epigraphe. M. AIMIL. M. F. Q. N. LEPIDUS PRAEF. URB. Is urbanam præfecturam gessit A. V. 705. *Glandorpius*, quo

A *Ciceronis* dictum in dubium vocaret, à priori consulatu proavi *Lepidi* Pont. M. ad primum pronepotis Triumviri tempus deduxit; cum tamen ab altero proavi consulatu, quem cum *P. Mucio Scæ-* 247 *vola* gessit A. V. 579. ad consulatum ejusdem pronepotis Triumviri A. V. 703. intercedant anni centum ac viginti novem: ab obitu vero ejusdem usque ad Triumviri consulatum numerentur anni centum & quinque. Profecto cum *M. Æmilius* Pont. Max. decesserit A. V. 603. non video, cur *Lepidus* Triumvir ejusdem pronepos à *Cicerone* dici non potuerit, cum *M. Lepidus* Q. F. nepos *Lepidi* sexies Principis Senatus, ac pater *Lepidi* Triumviri in *Sardinia* obierit A. V. 677. cum anno
B superiori bellum civile excitasset. Ex his majores *L. Æmilii Paulli Caji Cæsaris* collegæ in consulatu, ac ejusdem cognati ob *Juliam* uxorem, colliguntur. Etenim patrem habuit *L. Æmilium Paullum* consulem ac censorem, avum *M. Lepidum* consulem A. V. 676. proavum *Q. Lepidum*, abavum denique *M. Æmilium Lepidum* bis consulem, censorem, Pontificem Max. ac sexies principem Senatus. *Paullus Æmilius* prima juventa *Cæsaris Octaviani* militiam in bello adversus *Sex. Pompejum* secutus est. Suetonius in *Augusto cap.* 16. cum dixisset *Augustum* bello *Siculo* apud *Rhe-*
C *gium* pedibus iter facientem, pene à *Pompejanis* navibus captum, ait: *Tunc etiam per devios tramites refugientem, servus Æmilii Paulli, comitis ejus, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paullum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est.* Id contigit A. V. 716. Hic postea consulatu ab *Augusto* ornatus, ac ob ductam in uxorem *Juliam Augusti* neptem ac *Cæsarum* nostrorum sororem, imperanti familiæ affinitate conjunctus, tot beneficiorum oblitus, contra *Augustum* conspiravit. *Suetonius* detectam ac compressam in *Augustum* conjurationem *Lucii Paulli progeneri sui* testatur in *vita ejusdem cap.* 19. & in *Claudio cap.* 26. cum
D dixisset à *Claudio* admodum adolescente uxorem ductam *Æmiliam Lepidam Augusti proneptem L. Paulli* ac *Juliæ* filiam, dein *Liviam Medullinam*, ait: *priorem, quod parentes ejus Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit.* Tacitus *lib.* IV. *Annal.* A. V. 781. *Junio Silano* & *Silio Nerva* Coss. scribit: *Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimetum haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.* Igitur *Julia* in exilium de-
E portata fuit A. V. 761. *Lucio* ac *Cajo Cæsaribus* jam demortuis. Num ejusdem maritus *L. Paullus* contra *Augustum* ante, vel post damnatam uxorem, conjuraverit, hactenus ignoravi. Hunc exitum habuit *L. Æmilius Paullus Caji Cæsaris* in consulatu collega, ejusque uxor ac nostrorum *Cæsarum* soror *Julia.*

Gellius *lib.* XV. *cap.* 7. fragmentum epistolæ *Augusti* ad *Cajum* recitat, quod exscriptum exhibeo. *Have*, inquit, *mi Cai, meus ocellus jucundissimus, quem semper medius fidius desidero, quum à me abes sed præcipue diebus talibus, qualis est ho-*
F *diernus, oculi mei requirunt meum Cajum, quem ubicumque hoc die fuisti, spero lætum & valentem celebrasse quartum ac sexagesimum natalem meum. Nam, ut vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium & sexagesimum evasimus. Deos autem oro, ut quantum mihi superest temporis, id salvis vobis traducere liceat in statu Reipublicæ felicissimo &c.* Natus est *Augustus* IX. Kal. Octobris *C. Antonio* ac *M. Tullio Cicerone* Coss. V. C. 691. ex Suetonio *capite* 5. ac Vellejo *libro* II. In marmore etiam *Narbonensi* apud Gruterum *pag.*

229.

248 229. extat insignis inscriptio, in qua indicitur A
annuum sacrificium faciendum in honorem Imperatoris *Cæsaris Augusti*

VIIII. K. OCTOBR. QVA. DIE. EVM. SAECVLI. FELICITAS. ORBI. TERRARVM. RECTOREM. EDIDIT

Igitur A. V. 754. die 23. Septembris exacto anno LXIII. climacterico, sexagesimum quartum auspicatus, eas ad *Cajum* F. literas dedit, cum hic procul in Oriente bello *Parthico* distineretur. Utinam liber ille epistolarum *Augusti* ad *Cajum* B superesset; plurima sane ad *Cæsaris* expeditionem spectantia ex eodem disceremus, quæ modo penitus ignorantur. Vellejus *libro* II. *de nostro Cæsare* scribit: *In Syriam missus, convento prius Tiberio Nerone, cui omnem honorem ut superiori habuit, tam varie se ibi gessit, ut nec laudaturum magna, nec vituperaturum mediocris materia deficiat.* Ita, ne eo bello à *Cajo* gesta laudans, *Tiberium Caji* memoriæ infensum offenderet, cuncta præteriit, & ea mediocri laude digna immo paribus vitiis defœdata affirmavit. Una *Pisana* tabula res hoc anno à *Cajo Cæsare* feliciter peractas, brevi encomio ad posteros transmisit. C Verba superius recitavi, nempe: *Post consulatum quem ultra finis extremas Populi Romani bellum gerens, feliciter peregerat.* Igitur hoc anno *Cajus* bellum in hostili gerens, consulatum feliciter administravit. Ex his colligimus *Cajum Cæsarem* superato *Euphrate*, qua *Syriam* à *Mesopotamia* disterminat, barbarorum ditionem invasisse. Ovidius *lib.* I. *de remedio Amoris*, cum dixisset ab Amore odio haberi homines occupatos, otiosos vero eidem acceptos esse, ait:

Sunt fora, sunt leges, sunt quos tuearis amici:
Vade per urbanæ splendida castra togæ.
Vel tu sanguinei juvenalia munera Martis D
Suscipe; deliciæ jam tibi terga dabunt.
Ecce fugax Parthus, magni nova causa triumphi,
Jam videt in campis Cæsaris arma suis.
Vince Cupidineas pariter, Parthasque sagittas.
Et refer ad patrios bina trophæa Deos.

Certum est hosce libros scriptos à poëta post priores libellos de arte amandi, in quorum primo *Cajo* contra *Parthos* eunti, victoriam auguratur. Id patet ex initio *libri* hujus *primi de remedio Amoris*, ubi Cupidinem alloquens, canit:

Quin etiam docui, qua posses arte parari:
Et quæ nunc ratio est, impetus ante fuit.
Nec te, blande puer, nec nostras prodimus artes: E
Nec nova præteritum musa retexit opus.

Hinc duos *libros de remedio Amoris* scripsit fervente bello *Parthico*, cum scribat *Parthos* jam videre suis in campis arma *Cæsaris Caji*, qui *extra finis extremas Populi R.* ipsum *Parthorum* regnum ingressus, bellum in hostili acrius urgebat. *Parthos* vero rem prœlio decernere detrectantes, intra munitiora oppida se continuisse, idem poëta videtur innuere scribens:

Tempora nec numera: nec crebro respice Romam;
Sed fuge; tutus adhuc Parthus ab hoste fuga est.

249 Scio *Parthorum* exemplo fugam quandoque utilem ibidem vulgo probari; sed quod *Ovidius* bellum *Parthicum* paullo ante nominaverat, eoque F tutus adhuc *Parthus* fuga dicatur, satis probabiliter in eum sensum, quem indicavi, illud carmen trahi potest. *Tristanus* insignis alias nummorum veterum interpres, in priori *tomo pag.* 137. ubi de *Caji Cæsaris* numismatibus scribit, putat poetarum maximum *lib.* IV. *Georgicorum* in fine *Caji* ejusdem contra *Parthos* expeditionem laudasse, cum dixit:

—— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

Labitur vir eruditus; nam cum *Virgilius* obierit *C. Sentio* & *Q. Lucretio* Coss. V. C. 735. *Cajus Cæsar* primum tantum ætatis annum exegerat; qui igitur fieri potuit, ut *Maro* ejusdem contra *Parthos* gesta laudaverit? *Augustus* bis tantum *Asiam* perlustravit; A. V. 724. quo exercitus in *Ægyptum* contra *Antonium* duxit, & iterum A. 734. quo *Asiæ* provincias ac regna finitima socia & amica P. R. composuit. Testatur *Donatus* in vita *Virgilii*, eundem libros Georgicorum recitasse *Augusto* à bello Actiaco reverso, apud *Atellam* per quatriduum; cum ibidem virium resarciendarum causa, *Cæsar* substitisset, priusquam *Romam* se conferret. Igitur poeta opus illud complevit A. V. 724. cum *Cæsar* universam *Asiam*, quæ prius *Antonio* Triumviro parebat, in suam potestatem redigeret, ac legationes & munera ab *Asiæ* regibus, amicitiæ ineundæ gratia, reciperet. *Euphratem* vero nominat, qui *Romanum* imperium à barbarorum regnis in *Asia* disterminabat.

Interea *Phraates*, cum *Cajum* in *Syriam* cum ingentibus copiis advenisse intellexisset, literas *Romam* ad *Augustum* miserat, quibus eidem significabat semet *Armeniæ* manum adjecisse, ne civili bello ibidem excitato, *Parthorum* quies turbaretur: abs se autem adjutum copiis *Tigranem* regia è stirpe virum, quod *Armenii* regem ab *Augusto* datum *Artavasdem* throno ejecissent. *Augustus* rescripsit mota primum à *Parthis* arma in Oriente: Ipsum *Armenios*, qui impositum abs se regem expulissent, suppetiis allatis, rebellantes contra fœderum leges fovisse: Præsidia ubi ille ex *Armenia* revocasset, pacem ac amicitiam iterum renovaturum. Cum vero hasce literas *Augustus Phraati*, regis titulo omisso, inscripsisset, *adeo nihil territus est Phraates, ut rescribens superbe, sibi ipsi* Regis regum *titulo dato, Augustum tantum Cæsaris vocabulo affecerit*; ex Dione in fragmentis *libro*. LV. Quod plures minorum gentium reges *Partho* tributa pendebant, eum sibi titulum usurpabat. *Phraates* istius avus cum A. V. 689. ad *Pompejum* literas eo superbo titulo obsignatas, misisset, *Pompejus* Regum *vocabulo amputato, per literas ipsum* Regem *simpliciter appellavit: quod nominis Tigrani etiam præter morem Romanum tribuit, cum de eodem triumpharet.* Dio *libro*. XXXVII. Etenim *Tigranes* cum multos reges sibi ministrantes haberet, quorum alii equitante se juxta currerent, alii jus dicenti connexis invicem brachiis, circumstarent, ex Plutarcho in *Lucullo*, *Rex Regum* audiebat. Hinc ab eodem Plutarcho dicitur *iratus Lucullo, quod* regem, *tantum, non* regum regem *se in epistola salutasset, rescribens nec illum imperatorem voluit appellare. Romanorum* Principum primus *Vespasianus* eo titulo Regem *Parthorum* appellavit; nam cum hic literas ad eundem misisset, cum inscriptione: *Rex regum Arsaces Flavio Vespasiano; ne reprehendit quidem, sed* 250
ei iisdem verbis, non adscriptis imperatoriis nominibus, respondit, ex Dione apud *Xiphilinum*. Ceterum *Augustus* ab aliis *Phraatem* Regem regum nuncupari sinebat, ut patet ex inscriptione *Romana* apud Gruterum *pag.* 288.

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS

Et quidem *Auguſtus* ſuperbos adeo titulos abhorrebat, ut nec privatim à *Cajo*, vel *Lucio* ſe *Dominum* appellari pateretur. Cum à mimo ſe præſente de quopiam altero dictum fuiſſet: *O Dominum æquum & bonum!* & univerſi quaſi de *Auguſto* dictum, cum plauſu excepiſſent, manu ac vultu adulantium voces compreſſit, *& inſequenti die graviſſimo corripuit edicto, Dominumque ſe poſthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis, vel ſerio vel joco, paſſus eſt.* Suetonius *cap.* 53. Immo *Cajo Cæſari* in Orientem cum imperio proconſulari proficiſcenti injunxit, ne ullos militum *commilitones*, ſed *milites* tantum appellaret; *ambitioſius id exiſtimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut ſua domuſque ſuæ majeſtas poſtularet.* Idem Suetonius *capite* 25, Interim hiems annum clauſit, quo *Cajus Cæſar*, ut cum *Piſana* tabula loquar, *conſulatum ultra finis extremas Populi Romani bellum gerens, feliciter peregit.* Illuſtriſſimi *Boldoni* eas voces *finis extremas* uti barbaras, nec Latinas carpentis cenſuram in *diſſertatione quarta capite* 3. confutabo, ne Grammatica litigia hiſtoricæ diſſertationi immiſceam.

251 CAP. XIV.

Artavaſdis Armeniæ *regis obitus.* Tigranes *pro ſucceſſione ſcribens ad* Auguſtum, Cajum *adire jubetur.* Tiberii *apud* Rhodum *anxietas.* Caji Cæſaris *cum filio regis* Parthorum *colloquium. Pax inter* Romanos *ac* Parthos *convenit.* Lollius Caji *rector, ejuſdem gratia excluſus.* Tiberius Romam, Cajo *permittente, revertitur.* M. Lollii *mors. Ejuſdem domi foriſque dignitates recenſitæ.* Horatii *epiſtolæ ad* Lollium, *ad* Marci *filium ſcriptæ contra* Glandorpium. Saliani *de* Lollio *judicium rejicitur. Annus quo* Tiberius Romam *rediit, demonſtratur.* Lucius Cæſar *in* Hiſpaniam *mittitur.* Caſauboni *interpretatio correcta. Idem perperam* Strabonis *locum emendat.* Æmilia Lepida Lucio Cæſari *ſponſa deſtinata. Pater* Lepidæ Glandorpio *ignoratus, oſtenditur.* Reineſius *ac* Lipſius *epitaphium ab* Attejo *Philologo poſitum, minus feliciter explicant.* Uſſerii *prochroniſmus refellitur.*

Annum V. C. 755. *P. Vinicius* ac *P. Alfenus* conſules aperuere, qui uti initio lætus, ita *Auguſto* poſtea luctuoſus evaſit. *Artavaſdes*, quem ab *Armeniis* ejectum, *Cajus Cæſar Auguſti* juſſu in regnum reducere conabatur, morbo oppreſſus, interiit. Tum *Tigranes*, qui ab *Armeniis* vocatus, *Parthis* etiam auxilia mittentibus, regnum invaſerat, æmulo ſublato, legatos cum muneribus ad *Auguſtum* miſit, nec regio titulo in literis uſus, ſupplex Imperatorem rogavit, ut mortuo jam *Artavaſde*, regnum ſibi permitteretur. *Auguſtus* donis acceptis, ac ſimul dubiam *Parthici* belli fortunam veritus, bona cum ſpe *Tigranem* in *Syriam* proficiſci juſſit ad *Cajum*, quem rebus Orientis impoſitum, ſperabat cuncta quæ è re publica forent, eſſe facturum. Horum auctor eſt *Dio* in *Græcis* excerptis editis à *Fulvio Urſino* legatione 30. Ille tamen in caſtra *Caji Cæſaris* deſcendere recuſavit, ſuſpicatus, ne cum ejus belli auctor fuiſſet, quicquam acerbius contra ſe à *Cæſare* ſtatueretur. Itaque ſatius duxit *Armeniæ* urbes aucto præſidio munire, cum *Romani* procul à regni finibus à *Parthis* in *Syria* diſtinerentur. *Phraates* Rex *Parthorum* ſenio gravatus, duodequadraginta enim annos *Parthis* imperabat, cum ſe pleriſque primatibus odio eſſe intelligeret, veritus ne per occaſionem externi domeſticum bellum à ſeditioſis conflaretur, conſilia de pace reſtauranda ſecum agitare cœpit. *Artavaſdis* mors, ac miſſæ utrinque de pace literæ, expeditioni jam contra *Parthos* feliciter ſuſceptæ, moras injece-
A rant. Etenim cum *Cajo* injunctum fuiſſet, ut *Artavaſdem*, expulſo *Tigrane*, in *Armeniæ* regnum reduceret, eodem defuncto, *Cæſar* dubius quid conſilii caperet, literas ad *Auguſtum* dedit, quibus ſignificabat *Parthorum* regem ad pacem inclinare, neſcire tamen ſe quemnam *Armeniis* regem præficeret.

Tiberius Caji Cæſaris vitricus poſt ejuſdem adventum in Orientem, *contemptior in dies & inviſior* evaſerat, teſte Suetonio *cap.* 13. de *ejuſdem vita*, ita ut familiari quodam convivio mentione 252
ejus orta, extiterit qui *Cajo* polliceretur, confeſtim ſe, ſi juberet, *Rhodum* navigaturum, caput-
B que exſulis (ſic enim appellabant) relaturum. Quo præcipue, non jam metu, ſed diſcrimine, coactus eſt tam ſuis, quam matris impenſiſſimis precibus reditum expoſtulare: impetravitque adjutus etiam caſu. Deſtinatum *Auguſto* erat, nihil ſuper ea re, niſi ex voluntate majoris filii ſtatuere. Is forte tum *M. Lollio* offenſior, facilis exorabiliſque in vitricum fuit. Hucuſque *Suetonius*. Indignationis vero *Caji* contra *Lollium* rectorem eidem ab *Auguſto* adſignatum, cauſas mox aperiam. *Cajus* cum literas ab *Auguſto* recepiſſet, quibus ſignificabat ſe pacem cum rege *Parthorum* conficiendam ea lege probare, ut ex *Armenia* co-
C pias revocaret, ac omnem ejus regni curam *Romanis* dimitteret; limites vero utriuſque imperii eoſdem ſtatui, qui antea fuiſſent. *Dio* in excerptis editis à *Fulvio Urſino* laudata legat. 39. ſcribit *Auguſtum bellum Parthicum veritum*, ad pacis conſilia deſcendiſſe, quamvis res contra eoſdem ſuperiori æſtate geſtæ, ſpem prolatandi in Oriente imperii multis vulgo injeciſſent. At ille cum ſecum reputaret *Craſſum* primo bello *Parthico*, cum priori æſtate trajecto *Euphrate*, plures *Meſopotamiæ* urbes deditione in fidem accepiſſet, altero tamen anno, amiſſo exercitu, ab hoſtibus captum ac cæſum; *Antonium* quoque bello ſecun-
D do *Parthico*, cui *Ventidio* duce digna triumpho de *Parthis* victoria obtigerat, infelici poſtea ſucceſſu iterum *Parthos* per ſemet aggreſſum, amiſſis impedimentis ac machinis cum magna copiarum parte, ignominioſa *Romano* nomini pace ab hoc ipſo *Phraate* rege impetrata, diſceſſiſſe, dignam potius *Romana* majeſtate pacem cum hoſte tranſigere decrevit, quam fortunam in bello adverſus *Parthos Romana* clade ſemel & iterum expertam tentare. Ingenti enim ſibi gloriæ deputabat, prima fere irruptione in *Parthorum* fines, eoſdem ad petendam pacem adactos, ea conditione fir-
E mandam, ut *Armeniis* dandi regis poteſtas penes *Romanos* eſſet. Itaque cum *Cajus* tranſmiſſas ſibi ab *Auguſto* de pace conditiones *Phraati* ſignificaſſet, ne ultro citroque commeantibus nuntiis, tempus tereretur, ac quo majori cum pompa fœdus inter duo potentiſſima imperia obſignaretur, convenere, ut Rex *Parthorum* ripam ad *Euphratis* accederet, ad quam etiam *Cajus Cæſar* deſcenderet, ac uterque æquato ſtipatorum numero, in colloquium veniret. Unus nobis oculatus teſtis audiendus eſt *Vellejus Paterculus libro* II. cujus tamen priora verba à *Lipſio* emendata, exſcribo: *Cum rege*, inquit; *Parthorum juvenis excelſiſſimus in inſula, quam amnis Euphrates ambiebat,*
F *æquato utriuſque partis numero, coiit. Quod ſpectaculum ſtantis ex diverſo hinc Romani, hinc Parthorum exercitus, cum duo inter ſe eminentiſſima imperiorum & hominum coirent capita, perquam clarum & memorabile, ſub initia ſtipendiorum meorum, tribuno militum mihi viſere contigit.* In editis codicibus legitur: *cum rege Parthorum juvene:* quam lectionem falſam conſtat, quia tum temporis *Phraates* rex ſenex erat; neque ejus filius *Pharnaces*, qui ex *Thermuſa* ortus, quatuor fratribus gran-

grandioribus natu *Romam* per ſpeciem obſidum miſſis, ſecundum in regno locum occupabat, rex dici poteſt, cum poſt obitum tantum *Phraatis* regium titulum obtinuerit. Itaque legebam *regio Parthorum juvene*; ita Florus *libro.* IV. *capite* 9. *Pacorum Orodis Parthorum* filium *regium juvenem* appellat. Quamvis vero in caſtris *Parthorum* ipſe rex *Phraates* adeſſet, maluit colloquium à filio haberi, quod filius etiam *Auguſti* ad idem colloquium veniret. Utraque lectio probari poſſit.
253 Pax recitatis legibus, ſancita fuit, quarum præcipua, ut *Parthus* auxiliares copias ex *Armenia* revocaret, ac electio regis *Armeniorum* Principi *Romano* integra ſervaretur. Sed iterum audiendus Vellejus: *Prior Parthus apud Cajum in noſtra ripa, poſterior hic apud regem in hoſtili epulatus eſt. Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem juventæ filii ſui Auguſtus eſſe voluerat, perfida & plena ſubdoli ac verſuti animi conſilia per Parthum indicata, Cæſaris ira evulgavit, cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Hæc ille. Quoties quiſpiam utramque Principis aurem occupat, idemque unus ſecretorum miniſter admittitur, adulatione juxta ac ſuperbia parique potentia uſus, Dominum illecebris, ſubditos vero terrore ſibi obnoxios tenet. Peſſimas vero iſtorum artes, perfida conſilia, ac verſutias omnium poſtremi, peſſimo fato, Principes norunt; cum quiſque vereatur ſiniſtros de miniſtro ſupra ceteros gratiſſimo ſermones coram rerum Domino miſcere, quibus ſi haud plena ſtatim fides adhibeatur, præſentiſſimum ſibimet exitium paret. *Lollius* ab *Auguſto* juventæ *Caji* rector impoſitus, cum in ditiſſimas provincias adveniſſet, uni avaritiæ ſtudens, corradendis undequaque pecuniis animum intendit; nec ad privatorum tantum ſcrinia, ſed in regum *Aſiæ* gazas cupiditatem extendit. Et hi quidem quo *Cæſaris Auguſti* filii gratiam ſibi conciliarent, ingentem auri vim, gemmas magni pretii, holoſericas, atque acu pictas veſtes, uni *Lollio* donarunt, ut eodem conciliatore, inter amicos *Caji* adſcriberentur. Ita ille ingenti pretio *Caji* gratiam vendebat *Aſiaticis* regibus, quorum ditiones ſuperius mihi deſcriptæ, à *Colchide* ſupra *Euxinum* ad *Erythræum* uſque ſinum *Romani* imperii finibus prætendebantur. Haſce avariſſimi hominis rapinas toto Oriente actas, *Phraates* rex inter ſecreta colloquia *Cajo Cæſari* omnium primus indicavit. Hinc Plinius *lib.* IX. *cap.* 35. ait: *Hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Cajo Cæſare Auguſti filio, venenum biberet &c.* Immo ex *Vellejo*, ejuſdem *perfida & plena ſubdoli ac verſuti animi conſilia per Parthum indicata* non obſcure ſignificant *Lollium* quædam cum ipſo rege *Parthorum* conſilia communicaſſe, quibus bellum lente traheretur, quo diuturnior ipſi in Oriente poteſtas eſſet, ac majores interim divitias pro arbitrio colligeret. *Cajus Lollio* indignatus, amicitia interdixit, quouſque quidpiam ſeverius ab *Auguſto* in eundem ſtatueretur.

Hæc *Cæſaris* contra *Lollium* indignatio *Tiberio* plurimum profuit; nam cum facultatem revertendi *Romam* ab *Auguſto* petiiſſet, is ea de re ad *Cajum* literas dederat; *deſtinatum* enim illi *erat*, ait Suetonius *cap.* 13. in Tiberio, *nihil ſuper ea re, niſi ex voluntate majoris filii ſtatuere. Is forte TUNC M. Lollio offenſior, facilis exorabiliſque in vitricum fuit. Permittente ergo Cajo, revocatus eſt: verum ſub conditione, ne quam partem curamve Reipublicæ attingeret.* Auctor eſt Tacitus *lib.* III. *Annal. Tiberium* rerum potitum undeviceſimo ab hinc anno in Senatu laudaſſe Quirini in ſe officia, *incuſato M. Lollio, quem auctorem Cajo Cæſari pravitatis ac diſcordiarum arguebat.* Etenim vir tota arte fallendi præditus, *Tiberium* apud *Cajum* ſubinde criminabatur, ut inter utrumque auctis diſcordiis, omnia apud *Cæſarem* unus pro arbitrio poſſet. At *Cajus Lollii* fraudibus à *Phraate* rege ſibi indicatis, falſas etiam *Lollii* de *Tiberio* delationes arbitratus, facilem ſe præbuit in concedenda facultate *Tiberio*, ut ex ſeceſſu *Rhodio* in urbem reverteretur. Porro inter comi-
tes *Tiberii* apud *Rhodum* erat *Thraſyllus* divinato- 254
riæ artis magiſter, qui *Tiberium* magnarum rerum ſpe continuo lactabat, totius *Romani* Orbis imperium eidem vaticinatus. At *Tiberius* cum ſua in deterius quotidie ruere animadverteret, in animum induxerat, magni hiatus, ut cum poëta loquar, promiſſorem fabulas ſibi in dies vendentem, ac ſecretorum temere conſcium, de ſaxo in ſubjectum pelagus præcipitem dare. Tunc Thraſyllus, *cum procul adventare navim vidiſſet, quæ nuntium reditus Romam à matre & ab Auguſto vehebat, prædixit quæ is eſſet annuntiaturus.* Dio *lib.* LV. ac *Suetonius* in *Tiberio cap.* 14. Tacitus etiam *lib.* VI. ſcribit *Tiberium* apud *Rhodum Chaldæorum* arti futura hominum fata prædicentium, *Thraſullo* (ita hominem vocat) magiſtro ſtuduiſſe; narratque modum, quo *Tiberius* magiſtri peritiam expertus fuerat. Vellejus *libro* II. recitata morte *Lucii* ac *Caji*, ſtatim addit: *Ante utriuſque horum obitum, patre tuo Publio Vinicio conſule, Tiberius Nero, reverſus Rhodo, incredibili lætitia patriam repleverat.* Poſtquam *Romam* advenit, data virili toga filio *Druſo*, è *Pompejana* domo in hortos Mæcenatianos tranſmigravit, ac omnium negotiorum publicorum expers, totum ſe ad quietem contulit.

Marcus Lollius amicitia *Caji Cæſaris* excluſus, pudore juxta ac ira excruciatus, *intra paucos dies*, teſte Vellejo, *fortuita an voluntaria morte* deceſſit. *Plinius* laudato loco, & ex eodem *Solinus*, ſcribunt ſumpto veneno, voluntariam ſibi necem intuliſſe. Hunc exitum *M. Lollius* habuit, acribus miniſteriis ſummos ab *Auguſto* honores conſecutus. Is mortuo *Amynta* rege *Galatiæ*, atque *Lycaoniæ*, *Iſauriæ* ac *Piſidiæ*, ejuſdem regnum in provinciam redactum, primus pro prætore adminiſtravit A. V. 729. ex Dione *lib.* LIII, *Rufo* in Breviario, & Eutropio *lib.* VII. Idem anno V. 733. *Q. Lepido* collega conſulatum geſſit. Extat ejuſdem conſulatus memoria in inſcriptione *Romæ* in ponte Fabricio.

L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR
FACIVNDVM. COERAVIT
Q. LEPIDVS. M'. F. M. LOLLIVS. M. F. COSS. EX.
S. C. PROBAVERVNT

Horatius hiſce conſulibus annum ætatis quartum & quadrageſimum agebat, ut ex fine libri primi epiſtolarum patet:

Me quater undenos ſciat impleviſſe Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Idem poeta *lib.* IV. *Carm. Oden nonam M. Lollio* inſcribit. In quibuſdam MSS. Mediceis *ad M. Lollium conſulem* ſcripta legitur. Extant ejuſdem Horatii *lib.* I. *epiſt.* ſecunda, ac decimaoctava ad *Lollium*, quem hunc ipſum de quo loquimur, putat *Glandorpius.* At plane vir eruditus hallucinatur. Nam in poſteriori ait:

——— *denique ſævam*
Militiam puer, & Cantabrica bella tuliſti
Sub duce, qui templis Parthorum ſigna refixit,
Et nunc ſi quid abeſt, Italis adjudicat armis.

His ille *Auguſtum* deſignat, qui recepta à *Parthis* ſigna in templo fixit, quo bellum contra *Cantabros* gerente, *Lollius* in ejuſdem exercitu adoleſcens militabat. At *Auguſtus* A. V. 729. bel-
lum in *Hiſpania* contra *Cantabros* geſſit, quo an- 255
no *M. Lollius* in *Galatiam* pro prætore miſſus fuit. In prioris vero epiſtolæ fine ſcribit:

 — *nunc*

——— nunc adhibe puro
Pectore verba puer; nunc te melioribus offer.

Igitur utraque epistola scripta est ad *Lollium M. Lollii* filium, quem poëta *puerum* utrobique appellat. Ceterum *Lollius* pater post consulatum, A. V. 734. *Bessos* vicit, eodemque victoriæ impetu contra *Germanos* profectus, cladem, *majoris infamiæ quam detrimenti* accepit, ex Suetonio in *Augusto cap.* 23. amissa quintæ legionis Aquila. Verum cum in prœlium rursus descenderet, tantum barbaris terrorem incussit, ut statim pacem impositis sibi à *Lollio* conditionibus, fecerint. Hac de re *Vellejus Lollii* nomen imperanti *Tiberio* invisum carpens, *lib.* II. scribit: *Accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ quam recte faciendi cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo, amissaque legionis quintæ aquila, vocavit ab Urbe in Gallias Cæsarem.* Anno dein decimo septimo cum *Caji* juventæ moderatorem ageret, à *Parthorum* rege, uti diximus, accusatus, infelicem vitæ exitum habuit. Extat hujus *Lollii* apophtegma apud Macrobium *lib.* II. *Satur. cap.* 6. in *Galbam Galbæ* imperatoris patrem, qui quod brevi corpore, ac gibbo deformi esset, ex Suetonio in *Galba cap.* III. in caussis tamen actitandis ingenium ostentaret: *M. Lollii vox circumferebatur: ingenium Galbæ male habitat.* Salianus *tom.* 6. *in scholiis* ad A. M. 4052. de *Lollio* loquens ait: *Istius ergo fortassis avaritia edictum Cajo persuasum fuerit, quod tamen ille successori Cyrinio agendum reliquit.* Intelligit edictum, quo nascente Domino totius Orbis descriptio ab *Augusto* decreta fuit. Peccat triennii pleni prochronismum. Nam *Lollius* obiit A. V. 755. ut mox ex hucusque narratis ostendam; at edictum illud ex *Saliano* promulgatum fuit A. V. 751. desinente. Sed ubi idem *Salianus* pacem à *Cajo* cum *Parthis* factam triennio anticipavit, amissa semel temporum serie, passim in anachronismos lapsus est.

Horum quæ diximus hoc anno V. C. 755. chronologia demonstranda est. In primis tanquam certum statuendum est *Tiberium* hoc anno circa mensem *Julium Romam* advenisse; nam ex *Vellejo Romam* reversus est ante obitum *Lucii Cæsaris*, qui acerbo fato sublatus fuit mense Augusto hujus A. V. 755. uti ex ejusdem *Pisano* cenotaphio colligitur. Tacitus etiam hoc ipsum locupletissime tradit scribens *de Tiberio in fine lib.* VI. *Dein Rhodo egressus, vacuos Principis penates duodecim annis: mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme ac viginti obtinuit.* *Tiberius* mortuo *Augusto* A. V. 767. die 19. Augusti annos imperii inchoavit, à quo anno si per annos duodecim retrocedamus, quibus *Romæ Rhodo* reversus vixit, erimus ad A. V. 755. Præterea *Dio* scribit *Tiberium Rhodum* secessisse A. V. 748. *Vellejus* vero anno insequenti data *Cajo Cæsari* ab *Augusto* virili toga. Suetonius in *Tiberio cap.* 14. ait: *Rediit octavo post secessum anno*, nempe juxta *Dionis* sententiam; *Vellejo* vero idem dicitur *septem annos Rhodi moratus lib.* II. & rediisse *P. Vinicio consule.* Quare constat *Tiberium Romam* reversum fuisse A. V. 755. *Augustus* priusquam illum revocaret, ea de re *Caji* placitum per literas quæsivit, quas *Cajus* tum accepit, cum *Lollio offensior* esset, & quidem adhuc superstiti, ex Suetonio *in Tiberio cap.* 13. nempe iisdem diebus, quo colloquio cum *Partho* obsignandæ pa-
256 cis gratia habito, *Lollii* toto Oriente actas rapinas intellexit. Itaque mense Majo pax cum *Parthis* redintegrata fuit, ac *Cajus* sub idem tempus *Augusto* rescripsit, placere sibi, ut *Tiberius Romam* rediret: Hisce literis acceptis, *Livia Tiberii* mater navim statim *Rhodum* ad filium misit cum literis *Augusti*, quibus *Romam* redeundi facultatem eidem permittebat. Testatur vero *Vellejus Lollium intra paucos dies* post colloquium *Caji Cæsaris* extinctum. Antequam autem *Caji* literæ *Romam* ex *Syria*, aliæ vero *Augusti Rhodum* ad *Tiberium* deferrentur, & hic *Romam* perveniret, trium saltem mensium spatium exigitur.

Augustus, ne *Lucius Cæsar Caji Cæsaris* frater aulæ otio torpesceret, eundem jussit in *Hispaniam* navigare, ut utrumque filium in Oriente & Occidente per exercitus ostentaret. Uti vero *Cajum* annum decimum octavum ætatis natum, in *Asiam* miserat, ita jussit *Lucio*, ut hoc anno, quo duodevicesimum ætatis explebat, in *Hispaniam* transmitteret. Tacitus *lib.* I. *Annal.* ait *Lucium Cæsarem ad Hispanienses exercitus* missum. Idem *lib.* IV. numerans legiones quæ anno nono imperii *Tiberii* provinciarum præsidio ex *Augusti* instituto impositæ fuerant, ait: *Hispaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur.* Strabo etiam qui anno quinto imperii ejusdem scribebat, *lib.* III. *pag.* 115. *Major*, inquit, *pars Hispaniæ subest legato consulari, qui exercitum habet non contemnendum trium legionum, ac tres legatos.* Casaubonus τριῶν τῶν ταγμάτων, vertit: *trium circiter cohortium.* At perperam. Quis enim tres cohortes *exercitum non contemnendum* dicat? Rursus legati non cohorti, sed legioni præficiebantur; qui enim cohortem ducebat, *præfectus* dicebatur. Vox illa τάγμα legionem etiam apud *Græcos* significabat. Dionysius *lib.* VI. ait: δέκα τάγματα ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἕκαστον: *decem legiones è quatuor mille viris singulas.* Immo idem Strabo *lib.* VII. *pag.* 201. scribit in *Germania Cheruscorum* insidiis periisse τὰ τρία τάγματα Ῥωμαίων μετὰ τοῦ Οὐάρου Κοϊντιλίου: *tres legiones Romanas cum Quinctilio Varo.* Uti recte ipse *Casaubonus* vertit. Tacitus in *lib. de moribus Germanorum* ait: *Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt.* Suetonius *in Augusto cap.* 23. vocat cladem *Varianam pæne exitiabilem tribus legionibus cæsis.* Si *Casaubonus Taciti* locum advertisset, neutiquam tres legiones *Hispaniæ* in totidem cohortes commutasset. At non solum ad eas legiones invisendas *Lucius* missus fuit, verum etiam ad nobilissimas veteranorum colonias perlustrandas, quas tum *Julius Cæsar*, tum postea *Augustus* in *Hispaniis* deduxerant. Illarum plurimas recenset Plinius *lib.* III. *cap.* 1. & 3. quas etiam eruditissime illustravit *Antonius Augustinus* in dialogis. Eas inter reponendam *Calpem* ex rarissimo numismate CHRISTINAE augustæ *Suecorum* Reginæ *Spanhemius* observat *dissertat.* 9. *pag.* 766. in eo enim legitur: C. I. CALPE: *colonia Julia Calpe*, quæ Straboni *lib.* III. *pag.* 96. dicitur *urbs vetusta ac memorabilis.* Erratum plane est eidem *Casaubono* in notis scribenti: *Calpem urbem nemini veterum ne nominatam quidem reperio.* At illam nominat Nicolaus Damascenus in *libello de educatione Augusti*, apud quem regis *Herodis* legatum egit, scribens Suetonio similiter *cap.* 8. *in Augusto* ac Vellejo *lib.* II. *cap.* 59. *Octavium* post avunculum *Cæsarem* in *Hispaniam* contra *Pompeji* filios profectum, eodem perrexisse, ac denique victorem *Cæsarem* assecutum περὶ πόλιν Κάλπιαν: *circa urbem Calpiam.*

Antequam *Lucius Roma* discederet, sponsalia 257
cum *Æmilia Lepida* eundem celebrasse auctor est Tacitus *lib.* III. *Annal.* illa enim eidem dicitur *destinata quondam uxor Lucio Cæsari, & Divo Augusto nurus: cui*, ut antea scripserat, *super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant.* Glandorpius *pag.* 31. Onomastici ait: *Æmilia Lepida quo patre prognata compertum non habeo.* Conabor ex *Tacito* ac vetustis inscriptionibus ejusdem patrem exponere. Narrat ibidem *Tacitus Lepidam* adulterii accusatam à *P. Sulpicio Quirinio* mari-

marito, *defendente ream Manio Lepido fratre.* Is eſt *Manius Æmilius Lepidus*, qui imperante *Auguſto*, A. V. 764. conſulatum geſſit, cujus mentio extat in celebri inſcriptione *Narbonenſi* Gruteri *pag.* 229. Fragmentum recito.

ET. PRIDIE. K. IVNIAS. QVOD. EA. DIE. T. STATILIO TAVRO. MV. AEMILIO. LEPIDO. COS. &c.

Sigonius ac *Panvinius* prænomen *Marci* huic *Lepido* dederunt, quod eiſdem latuit ea inſcriptio. *Taurus* ac *Lepidus* conſules memorantur *L.* XIII. *D. de S. C. Saliniano.* Ex his infertur *Æmiliam Lepidam*, ejuſque fratrem *Manium Lepidum* filios fuiſſe *Q. Æmilii Lepidi.* Sane in indice conſulari Dionis præfixo *lib.* LVI. ad eundem A. V. 764. ſcribitur conſul cum *T. Statilio Tauro M. Æmilius Q. F. Lepidus.* Porro *Q. Æmilius* functus eſt conſulatu A. V. 733. cujus extat mentio *Romæ* in ponte Fabricio, quam inſcriptionem proxime produxi; ibique dicitur Q. LEPIDVS MV. F. *Manii filius*; unde patris prænomen filio conſuli A. V. 764. impoſitum. At proavi *Lepidæ L. Sylla* Dictator ac *Cn. Pompejus* ita deducuntur. *P. Cornelius Fauſtus Sylla L. Syllæ* Dictatoris filius, *Pompejam Cn. Pompeji* magni filiam in matrimonio habuit, ex Hirtio *cap.* 95. *de bello Africano.* Ex his nata *Cornelia*, *Q. Æmilio Lepido* nupſit, ex quibus orta *Æmilia Lepida L. Syllæ* ac *Pompeji* magni proneptis. Fateor tamen *Æmiliorum* genealogiam difficulter concinnari, quod ea gens in plures familias diviſa erat. Paſſeratius *in notis ad elegiam ultimam libri* IV. *Propertii*, putat *L. Æmilium Paullum* fratrem fuiſſe *Q. Æmilii Lepidi* conſulis anno V. 733. quem *Lepidæ Lucio* ſponſæ deſtinatæ patrem probavi. Sed plane errat. Nam *L. Æmilius Paullus* conſul ac cenſor, fuit frater *Marci Æmilii Lepidi* Triumviri, uti fuſius *cap.* 13. oſtendi, quorum pater fuit *Marcus Æmilius Lepidus.* At pater *Q. Lepidi* conſulis A. V. 733. *Manii* prænomen tulit, ac puto fuiſſe *Manium Lepidum*, qui anno V. 688. cum *L. Volcatio Tullo* conſulatu perfunctus eſt. Extat apud Gruterum *pag.* 653. hocce epitaphium.

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS PROCVRATOR. ERAM. LEPIDAE. MORESQ. REGEBAM DVM. VIXI. MANSIT. CAESARIS. ILLA. NVRVS ATTEIVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS

Lipſius in *notis ad laudata verba lib.* III. *Taciti*,
258 ac Reineſius *epiſt.* 31. *pag.* 275. ſcribunt hic appellari *Lepidam Lucio Cæſari* ac *Auguſto* nurum deſtinatam. Et ſane nullam aliam *Lepidam* cujuſpiam *Cæſarum* nurum præter *Lucii* ſponſam, hiſtorici prodiderunt. Suetonius in *libello de illuſtribus Grammaticis*, producit fragmentum epiſtolæ *Atteji* Philologi ad *Lucium Hermam*, ubi ait ſe *præcepiſſe multis & claris juvenibus: in quibus Appio quoque & Pulchro Claudiis fratribus*, *quorum etiam comes in provincia fuerit.* Hi vero fratres fuere *Appius Claudius*, qui cum *L. Domitio* A. V. 700. conſulatum geſſit, ac anno inſequenti *Ciliciam* provinciam obtinuit, cui poſtea *Cicero* ſucceſſit, ut ex libro tertio familiarium epiſtolarum intelligitur. Alter frater fuit *P. Clodius Pulcher* infeſtus ille hoſtis *Ciceronis*, qui A. V. 693. quæſtor in *Silicia* fuit ex Cicerone *lib.* II. *ad Atticum epiſt.* 1. & antea A. V. 684. à *Lucullo*, qui *Claudiam* ejus ſororem in matrimonio habebat, ad *Tigranem* legatus pro depoſcendo *Mithridate*, miſſus fuerat, ex *Plutarcho* in *Lucullo*, &

A *cap.* 48. excerptorum *Memnonis* apud *Photium.* Ex his patet *Attejum* Philologum ante A. V. 690. utriuſque *Claudii* præceptorem fuiſſe, ac proinde diu antea eundem *Attejum* inter *Pudentis* Grammatici diſcipulos fuiſſe. Quare *Lepidam*, cujus *Pudens* Grammaticus procurator in memorato cenotaphio, vel epitaphio inſcribitur, alteram fuiſſe oportet à *Lepida Lucio Cæſari* deſponſa A. V. 755. eamque etiam alterius *Cæſaris* nurum fuiſſe, ſive is *L. Cæſar* fuerit, qui conſulatum geſſit A. V. 790. ſive *Sex. Cæſar* Flamen Quirinalis, qui anno V. 797. inter judices in cauſa de domo ſua memoratur *Ciceroni* initio orationis de Haruſpi-
B cum reſponſis. Hæc temporum ratio perſuadet; nam etſi ultro concedamus *Pudentem* Grammaticum annos natum viginti V. C. 685. habuiſſe inter diſcipulos *Attejum* Philologum, idem A. V. 755. annum nonageſimum egiſſet. His accedit *Attejum* Philologum mortuum fuiſſe ante memoratum A. V. 755. ut ex verbis *Aſinii Pollionis* de eodem apud laudatum *Suetonium* colligitur. *Soſipater Chariſius Atteji* Philologi libros citat *lib.* 1. *inſtit. Grammat. V. Didum*, & rurſus *V. Jugeris.* Priuſquam huic narrationi de *Lepida* finem imponam, corrigendus mihi eſt *Uſſerii* prochroni-
C ſmus, qui ſcribit *Lepidam* A. V. 753. *P. Sulpicio Quirino* nupſiſſe, quod *Tacitus* dicit eandem à Quirino, dato libello repudii accuſatam, ac damnatam A. V. 773. Suetonius vero *in Tiberio cap.* 49. narrat eandem à Quirino *dimiſſam è matrimonio poſt vigeſimum annum.* Sed *Suetonius* rotundo numero uſus eſt. Nam cum *Lucius Cæſar* obierit, uti idem *Uſſerius* concedit A. V. 755. qui fieri poteſt, ut *Quirinus* deſtinatam eidem *Cæſari* ſponſam, adhuc ſuperſtiti ſurreptam uxorem duceret.

CAP. XV. 259

Lucius Cæſar Maſſiliæ *moritur. De anno ejuſdem*
D *obitus variæ ſcriptorum ſententiæ.* Salianus *affirmans eundem diuturniori morbo confectum, refellitur. Annus ex ſolo Cenotaphio* Piſano *intelligitur. Anni Tribuniciæ poteſtatis* Auguſti *in* Piſanis *tabulis ſignati, exponuntur.* Sigonius Tacitum *à Faſtis Capitolinis diſcordem perperam putat. Annos Tribuniciæ poteſtatis non eſſe inchoandos à Kalendis Januariis, ex nummis MEDICEIS contra* Petavium *oſtenditur. Inſignis inſcriptio* Ariminenſis *apud* Gruterum *depravata, recte exſcripta producitur. Idem ex* Piſanis *Cenotaphiis ac* Narbonenſi *tabula demonſtratur. Annales* Dionis *ex veteri inſcriptione confirmati.*
E *Menſis ac dies initæ ab* Auguſto *Tribuniciæ poteſtatis. Ejuſdem in Faſtis Capitolinis anni minus recte* Sigonio *ac* Pighio *numerati. Annus, menſis, dies obitus* Lucii *ex* Piſano *Cenotaphio exhibentur. Carmen lyricum* Tiberii *in obitu* Lucii Cæſaris. Caji *conſtantia in morte* Lucii *fratris*, Senecæ *laudata.* Piſani *annuas inferias* Lucii Cæſaris *Manibus in Colonia mittendas decernunt.*

UT brevia ſunt mortalium gaudia, à deſtinato *Lucio Cæſari* thalamo, ad ejuſdem tumulum cito citius tranſeundum eſt. *Auguſtus*
F certam ſe utrique *Cæſari* imperii ſucceſſionem firmaſſe arbitrabatur, *Cajo* in Oriente, *Lucio* in Occidente, *Romanis* exercitibus impoſitis. At brevi utriuſque filii jacturam faciens, lubricas hominum ſpes, & inania plerumque potentiſſimorum Principum vota cognovit. Nam, ut inquit Tacitus *lib.* 1. *Annal. Lucium Cæſarem euntem ad Hiſpanienſes exercitus, Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus abſtulit.* Vellejus *lib.* II. *de Lucio* ſcribit: *Hiſpanias petens, Maſſiliæ deceſſit.* Flo-

rus

rus vero *lib.* IV. *cap. ult.* de utroque: *Ambo fato* A
breves, *sed alter inglorius*; *Massiliæ quippe Lucius*
morbo solvitur. Quo anno *Lucius Cæsar Hispanias*
petens, extremum diem clauserit, inter scripto-
res non convenit. Petavius *lib.* XI. *doctr. Temp.*
cap. 3. scribit *Lucium* obiisse A. V. 756. Juliano
48. Valesius in notis ad excerpta Dionis *pag.* 90.
ait: *Constat enim post Tiberii reditum ex Rhodo*,
Cajum & Lucium Cæsarem plusquam biennii vixisse
spatio. Cum vero certum sit *Tiberium* A. V. 755.
è secessu *Rhodio Romam* rediisse, mors *Lucii* jux-
ta *Valesium* contigisset A. V. 757. Omitto *Cal-*
visium, qui utriusque *Cæsaris* obitum retrahit ad
B A. V. 748. *Saliani* ea de re commenta referam.
Is ad A. M. 4053. *Cosso Cornelio* & *L. Pisone* Coss.
V. C. 753. numero 3. scribit *Lucium Cæsarem*
euntem in Hispaniam: *Massiliæ in morbum inci-*
disse, *quem fuisse diuturniorem ex eo videtur consta-*
re, *quod eo solutus est vita duodeviginti mensibus an-*
260 *te Cajum.* Et postea ad A. M. 4057. *num.* 1. ait:
mortuum Lucium Cæsarem sub finem præcedentis an-
ni, nempe V. C. 755. Quis homini revelavit *Lu-*
cium Cæsarem diuturniori morbo conflictatum,
ultra biennium *Massiliæ* decubuisse? Dio in ex-
cerptis apud Zonaram scribit: *Verum Lucius ejus*,
nempe *Caji Cæsaris*, *frater prius è vita discessit*,
C *morbo repente extinctus.* Dio testatur *Lucium νόσῳ*
ἐξαίφνης: *morbo repente* extinctum. At *Salianus*
sine teste scribit miserum adolescentem ultra
biennium morbo apud *Massiliam* laborasse. *Au-*
gustus sane in literis quas anno superiori V. C.
754. die suo natali 23. Septembris ad *Cajum Cæ-*
sarem de superato abs se anno climacterico scripsit,
ait: *Deos autem oro*, *ut quantum mihi superest tem-*
poris, *id salvis vobis*, *traducere liceat &c.* Apud
Gellium *lib.* XV. *Noct. Attic. cap.* 7. Tunc uter-
que *Cæsar* salvus erat ac sospes. Ex *Pisano* tan-
tum *Lucii Cæsaris* Cenotaphio annus ac mensis
D ejusdem mortis intelligitur. Etenim XIII. K.
OCTOBR. PISIS, ut in titulo ejusdem Ceno-
taphii legitur, à decurionibus decretæ fuerunt
annuæ inferiæ mittendæ Manibus *L. Cæsaris* AU-
GUSTI CAESARIS. PATRIS. PATRIAE.
PONTIFICIS MAXIMI. TRIBUNICIAE.
POTESTATIS. XXV. FILIO &c. Ex his
patet *Lucium Cæsarem* anno Urbis 755. die 19.
Septembris, quando *Augustus* annum agebat Tri-
buniciæ potestatis XXV. non fuisse superstitem,
Verum quia de annis Tribuniciæ potestatis *Au-*
gusti minus recte quidam viri eruditi senserunt,
res mihi paullo altius repetenda est.

E *Sigonius* in commentariis fastorum ad A. V. Ca-
pitolinum 730. scribit fastos Capitolinos quod
annos Tribuniciæ potestatis *Augusti* attinet, à
Tacito discrepare, cum juxta illos, *Augustus* mor-
tem obierit anno Tribuniciæ potestatis XXXVI.
at juxta *Tacitum* XXXVII. Sed vir in *Romana*
historia alias versatissimus initium Tribuniciæ po-
testatis *Augusti* non est assecutus, cum ea in re
Tacitus cum Capitolinis tabulis plane conveniat.
Auctor est Dio *lib.* LIII. A. V. 731. à Senatu
novos Augusto honorum titulos decretos, quos
inter, *ut Tribunus plebis perpetuus esset.* Addit-
que: *Inde exortum est*, *ut Augustus*, *quique eum*
F *secuti sunt Imperatores lege quadam reliquis hisce*,
& potestate Tribunicia uterentur. De qua potesta-
te Tacitus scribit libro III. Annal. *Id summi fa-*
stigii vocabulum Augustus repperit, *ne regis*, *aut*
dictatoris nomen assumeret, *ac tamen appellatione*
aliqua cetera imperia præmineret. Rursus idem
Dio lib. LIII. de Imperatorum titulis loquens,
ait: *Omnem vero potestatem Tribuniciam*, *quanta*
unquam maxima fuit, *accipiunt*, *& quia quotannis*
cum Tribunis plebis ejus anni renovant, *annorum im-*
perii ipsorum hinc summa concipi solet. Immo te-
ste Tacito citato loco: *M. Silanus ex contumelia*
consulatus, *honorem principibus petivit*, *dixitque pro*
sententia, *ut publicis privatisque monimentis*, *ad*
memoriam temporum, *non consulum nomina præscri-*
berentur, *sed eorum qui Tribuniciam potestatem ge-*
rerent. *Panvinius* ex lapidum ac nummorum in-
scriptionibus omnium primus observavit Impera-
tores non iterasse potestatem Tribuniciam ipsis
Kalendis Januariis, quo in errore hæsit *Sigonius*,
sed ea anni die, qua illam primum inierant. Sa-
ne miror Petavium *lib.* XI. *doctr. temp. cap.* 26.
putasse *cum novo anno Juliano novam Tribuniciam*
potestatem inchoatam. Idem antea scripserat in
chronologia Imperatorum in fine Animadvers. in
Epiphanium *numero* 35. & 37.

Horum errorem pluribus confutavi in parergo 261
de votis Decennalibus *capite* 3. *Domitianus* die na-
tali imperii Idibus Septembris potestatem Tribu-
niciam primum accepit, anno Christianæ Epo-
chæ vulgaris 81. In nummis inscribitur: TR.
P. IIII. COS. XI. Item in aliis: TR. P. V.
COS. XI. Illi omnes nummi scalpti sunt anno
epochæ vulgaris 85. quo undecimum consulatum
gessit. Porro nummi, in quibus dicitur *Tribuniciæ*
potestatis quartum, cusi sunt ante diem 13. Septem-
bris, à qua deinceps usque ad annum insequentem
diemque 13. Septembris signatur in nummis *Tri-*
buniciæ potestatis quintum. Rursus in Cimeliarchio
Serenissimi Magni Ducis *Etruriæ* visuntur qua-
tuor nummi Imperatoris *Commodi* inscripti in po-
stica parte: P. M. TR. P. XVII. IMP. VIII.
COS. VII. P. P. Unus vero cum epigraphe:
HERC. ROM. CONDITORI. P. M. TR.
P. XVIII. COS. VII. P. P. *Commodus* gessit
septimum consulatum anno Dionysiano 192. V.
C. 945. quo exacto, ipsa nocte ante Kal. Janua-
rias occisus fuit. Cum vero intra eundem annum
multiplicaverit potestatem Tribuniciam, constat
eandem non ipsis Kalendis Januariis, sed ea anni
die, qua illam primum inierat, iterasse. Id
ipsum de *Augusto* evidenter demonstratur. Hic
potestatem Tribuniciam suscepit A. V. 731. die
27. Junii, ut postea ostendam, quo vero tempo-
re obiit V. C. 767. die 19. Augusti, agebat an-
num Tribuniciæ potestatis trigesimum septimum.
Extant ejusdem nummi apud *Occonem* ac *Goltzium*,
in quibus inscribitur: PONTIF. MAXIM.
TRIBUN. POTEST. XXXVII. & Tacito
sub initium *libri* 1. *Annal.* dicitur eidem *continua-*
ta per septem & triginta annos Tribunicia potestas.
In ponte *Ariminensi* ab eodem exstructo ad por-
tam, ut vocant, *S. Juliani*, hoc epigramma vi-
situr, quod sæpissime mihi lectum, ac fideliter
exscriptum, subjicio.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS.
PONTIF. MAXIM. COS. XIII. IMP.
XX. TRIBVNIC. POTEST. XXXVII.
P. P.

Apud Gruterum *pagina* 160. 2. perperam scri-
ptum est: COS. XIIII. & TRIBUNIC. PO-
TEST. XXXVIII. utrobique unitate superad-
dita. Sigonius *in fastis* ad A. V. 708. eandem
inscriptionem recitat, ubi in numero consulatuum
eodem modo peccat. In *Caji Pisano* cenotaphio
recitatur decretum decurionum *Pisis* emissum post
IIII. NONAS APRILES, in quo Augustus
dicitur: TRIBUNICIAE POTEST. XXVI.
. . . AELIO. CATO. C. SENTIO SA-
TURNINO. COS. Hi consules magistratu
perfuncti sunt A. V. 757. à quorum consulatu
post IV. Nonas Aprilis ad diem 19. Augusti, qua
Cæsar Augustus obiit, decies tantum Kalendæ Ja-
nuariæ numerantur, quibus singulis si *Augustus*
iniisset novam potestatem Tribuniciam, idem
obiisset

obiisset gerens potestatem Tribuniciam XXXVI. Igitur cum decesserit anno Tribuniciæ Pot. XXXVII. uti ex *Tacito*, ac nummorum, lapidisque inscriptionibus demonstratum est, eandem potestatem multiplicabat post mensem Januarium, nempe die 27. Junii. Extat inscriptio apud Gruterum *pag.* 229. in qua legitur votum in perpetuum nuncupatum à Colonia *Narbonensi*, in quo nominantur consules *T. Statilius Taurus* & *Manius Æmilius Lepidus*, & rursus *T. Statilius Taurus* & *L. Cassius Longinus*. Horum consulatus incidit in A. V. 764. & *Cassius Longinus* à Kal. Juliis suffe-
262 ctus fuit in locum *Manii Lepidi*. Porro in recitatis modo inscriptionibus *Augustus* prius dicitur TRIB. POTESTATIS XXXIIII. tum postea in altero latere: TRIBUNICIA. POTESTATE XXXV. Est duplex decretum colonicum; primum emissum ante exitum Junii, *Statilio Tauro* & *Manio Æmilio Lepido* conss. cum *Augustus* esset Tribuniciæ potestatis XXXIIII. alterum vero formatum est X. K. OCTOBR. quando *Augustus* erat Tribuniciæ potestatis XXXV. Ita intra eundem A. V. 764. *Augustus* multiplicavit potestatem Tribuniciam. At *Augustum* intra Aprilem ac Sextilem menses iterasse potestatem Tribuniciam patet ex *Cajano* cenotaphio, in quo ponitur decretum Coloniæ Opsequentis *Juliæ Pisanæ* sancitum post IV. Nonas Aprilis A. V. 757. à parilibus & ibidem *Augustus* dicitur TRIBUNICIAE POTEST. XXVI. Quare A. V. 767. IV. Nonas Aprilis erat Tribuniciæ potestatis XXXVI. antequam vero eodem anno die 19. Augusti mortem oppeteret, erat Tribuniciæ potestatis XXXVII. Igitur intra illud anni spatium multiplicavit potestatem Tribuniciam. Hucusque latuit mensis ac dies qua *Augustus* primum iniit potestatem Tribuniciam. Ex laudato tamen Cenotaphio *Pisano* colligitur post IV. Nonas Apriles eundem primum accepisse potestatem Tribuniciam. Primus versus tam insignis inscriptionis, in quo dies ac mensis conditi decreti exprimebantur, malo chronologiæ fato ab ignava manu refectus fuit; cum tamen constet illud decretum post IV. Nonas Aprilis emissum. Itaque dies indagandus est ex altera inscriptione Gruteri *pagina* 234. collata cum annalibus Dionis *libro* LIII.

t. staTILIO TAVRO II. COS
K. MAI
Caesar in HISPANIA. FVIT
m. juNIO. SILANO. COS
. . . NON. IVN
imp. c. caesAR. IN. HISPANIA. FVIT
c. norBANO. FLAC. COS
EID. IVN
imp. c. CAESAR. VALETVD
cN. PISONE. COS
. . . IVL
imp. c. caesAR. IN. MONTE. FVIT
imp. c. caesAR. COS. ABDICAVIT

Ex hoc fragmento annales *Dionis* mirifice confirmantur, & hujus vicissim historia positam inscriptionem illustrat. Dio *libro* LIII. anno V. C. 729. Augusto IX. *M. Junio Silano* Coss. nar-
263 rat bellum ab *Augusto* in *Hispania* gestum, cujus difficultatibus cum in morbum incidisset, *Tarraconem se contulit*. Suetonius *cap.* 26. de *Augusti* consulatibus scribit: *Octavum & nonum Tarracone iniit.* Ille vero octavum consulatum gessit collega *T. Statilio Tauro* II. A. V. 728. Quare recte etiam eo anno dicitur in producto epigrammate
A fuisse in *Hispania*. Rursus *Dio* scribit ad A. V. 730. *Augusto X. C. Norbano Consulibus, Kal. Januariis Senatus juramento confirmavit se ejus acta approbare. Cumque jam Urbi appropinquare diceretur, nam propter morbum diutius absuerat, &c.* Igitur A. V. 730. *Idibus Junii* Augustus *valetudinem* recuperavit, ac postea restauratis viribus, *Romam* eodem anno petiit. Porro nullus dubito quin bona valetudo *Cæsari Augusto* recuperata, in eadem inscriptione indicetur; nam mala valetudo, uti pessimi & adversi ominis neutiquam in lapide obsignata, perpetua apud posteros memoria donanda erat. Denique idem Dio ad A. V. 731. ait:
B *Augustus undecies consul cum Calpurnio Pisone, adeo gravi morbo decubuit, ut nulla salutis spes adesset.* Addit eundem opera *Antonii Musæ* medici sanitati restitutum fuisse, ac deinde *Agrippam* in *Asiam* cum imperio misisse, ac numerum etiam Prætorum auxisse. *His ordinatis*, inquit Dio, *in Albanum exiit, ac consulatu se abdicavit.* Hæc eadem in posito epigrammate leguntur . . . JUL. *Cæsar in monte fuit. Cæsar Coss. abdicavit.* Ex hoc tamen lapide colligimus *Augustum* intra diem 14. Junii & 15. Julii in *Albanum* montem secessisse, ac consulatu se abdicasse; nam mensis JUL. ibidem indicatus potuit ante habuisse notas numerales ante Kalendas Julias, & rursus alias à Ka-
C lendis usque ad Idus Julias. Hæc in dubium vocari non possunt. Denique scribit *Dio* cum Senatus intellexisset *Augustum* abdicato consulatu, sibi suffecisse *L. Sestium* partium *Bruti* studiosum, tanta *Augusti* magnanimitate lætatum, ut perpetuam eidem potestatem Tribuniciam contulerit. Igitur *Augusto* post diem XIV. Junii A. V. 731. potestas Tribunicia delata fuit. *Panvinius* cum apud Vellejum *lib.* II. legeret Augustum die 27. Junii A. V. 757. adoptato abs se *Tiberio* contulisse una simul potestatem Tribuniciam, in eam sententiam descendit, ut dicendum putaret, ea-
D dem etiam die V. Kal. Julias *Augustum* multiplicasse potestatem Tribuniciam. Nam fas est credere *Augustum* solemni sibi die tantam dignitatem *Tiberio* contulisse; is enim *Vellejo* dicitur *Tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto*; nulla autem alia apparet causa solemnitatis ejus diei, nisi quod ea ipsa die *Augustus* Tribuniciam potestatem A. V. 731. primum accepisset. Hanc *Panvinii* sententiam secuti sunt *Goltzius*, *Calvisius*, aliique communiter. Idem tamen *Panvinius* ad A. V. 731. minus recte scribit ex *Suetonio* liquere *Augustum* eo anno trimestrem consulatum gessisse, ac *circa Kalendas Aprilis abdicasse.* Nam ex laudata
E inscriptione, quam vir undequaque eruditissimus nondum è ruderibus erutam, videre non potuit, constat *Augustum* consulatu abiisse post 14. diem Junii, cum in montem *Albanum* secessisset. Suetonius autem *cap.* 26. *de consulatibus Augusti* ait: *Quinque medios consulatus à sexto inclusive ad undecimum* exclusive *annuos gessit; ceteros autem sex, aut novem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus, secundum vero paucissimis horis.* Ex his *Suetonii* verbis cum allata inscriptione collatis, colligo *Augustum* A. V. 731. sex tantum mensibus consulatum gessisse. Nam cum legamus . . . JUL. *Cæsarem* in monte fuisse & consulatum abdicasse, ante Kalendas Julias utrumque contigit, alias si
F labente Julio abdicasset, septem mensibus consulatum gessisset, quod nunquam *Augustum* fecisse *Suetonius* testatur. Hinc abdicatio consulatus contigit ab ante diem XVIII. Kal. JUL. ad K. Julii; 264
ac proinde intra illud idem spatium potestatem Tribuniciam accepit, quam eadem die quot annis multiplicabat. *Sigonius* ac *Pighius*, ille ad A. V. 731. hic vero *tom.* 3. *Annal.* ad A. V. 730. putarunt in fastis Capitolinis potestatem Tribuniciam

niciam initam ab *Augusto* A. V. Varroniano 732. Verba *Pighii* sunt pagina 514. *Capitolina tamen fragmenta satis indicant, XXXVI. Tribunicia potestate fuisse Augustum cum moreretur.* In fastis Capitolinis adhuc supersunt quatuor collegia consulum ordinariorum cum quibusdam consulibus suffectis, quibus præmittuntur *Augustus* ac *Tiberius* cum annis Tribuniciæ potestatis utriusque. Postremum collegium consulum exscribam.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX. TR. POT. XXXV. TI. CAESAR. AVGVSTI. F. DIVI. N. TR. POT. XIIII. C. SILIVS. P. F. P. N. L. MVNATIVS. L. F. L. N. PLANCVS

Cajus Silius ac *Lucius Munatius Plancus* consulatum gessere A. V. 766. quare si eo anno juxta fastos Capitolinos *Augustus* agebat Tribuniciam potestatem XXXV. cum anno insequenti V. C. 767. obierit, erat id temporis Tribuniciæ potestatis XXXVI. Hinc colligunt *Sigonius* ac *Pighius Tacitum* anno anticipasse eandem Tribuniciam potestatem *Augusti*. Verum uterque ea in re deceptus est. Nam ibidem signantur Consules, qui Kalendis Januariis magistratum inierunt, præmissis annis Tribuniciæ potestatis *Augusti* ac *Tiberii* cum iisdem Kalendis Januariis concurrentibus Ita Kalendis Januariis A. V. 766. quando *C. Silius* ac *L. Munatius Plancus* consulatum auspicati sunt, *Augustus* erat Tribuniciæ potestatis XXXV. *Tiberius* vero XIIII. usque ad V. Kal. Julias ejusdem anni, qua die *Augustus* inibat Trib. Pot. XXXVI. usque ad V. Kal Julias A. V. insequentis 767. à qua die usque ad XIV. Kal. Septembris, qua è vivis excessit, fuit Trib. Pot. XXXVII. Certe id de *Tiberio* negari nequit. Nam cum ille V. Kal. Julias A. V. 757. inierit Trib. Pot. VI. quod *Sigonius* ac *Pighius* concedunt, cum *Vellejus* id diserte testetur, Kalendis Januariis A. V. 766. usque ad V. Kal. Julias erat Tribuniciæ potestatis XIIII. uti inscribitur in laudato fragmento; at die 27. Junii inibat Trib. Pot. XV. Ex quo palam fit in fastis Capitolinis adductis inscribi Tribuniciam potestatem *Augusti* ac *Tiberii*, quæ cum Januariis Kalendis usque ad V. Kal. Julias concurrebat.

Hactenus producta, ex utraque tabula *Pisana* mirifice confirmantur, ac annus mortis *Lucii* demonstratur. Decretum de annuis inferiis Manibus *Lucii Cæsaris* mittendis, conditum fuit à Decurionibus *Pisanis* XIII. K. OCTOBR. cum *Augustus* diceretur TRIBUNICIAE POTESTATIS XXV. Potestas Tribunicia delata fuit *Augusto* A. V. 731. V. Kal. Julias; annus primus ejusdem definit A. V. 732. die 27. Junii. Igitur Trib. Pot. XXV. in *Pisana* tabula signata, incepit die 27. Junii A. V. 755. ac duravit usque ad eandem diem insequentis A. V. 756. Quare *Lucius Cæsar Massiliæ* decessit A. V. 755. ante mensem Octobrem, cum die 19. Septembris annuæ inferiæ eidem decretæ fuerint. Jam de anno tam manifesto charactere designato, nulla deinceps esse potest dubitatio. Dies quoque mortis ejusdem *Cæsaris* in eadem tabula legebatur; sed imperiti cujuspiam fabri manus, ut clavum eo-
265 dem in lapide figeret, scalpro saxum perforans, diem ac mensem exclusit. At non ita omnia detrivit, quin legatur: QUOD. ANNIS. A. D. *I* .... ubi pars inferior notæ numeralis X. palam apparet, quæ plane indicat Kalendas post ipsam notam signatas fuisse. Ante diem XIII. K. OCTOBR. qua conditum est decretum, quinquies tantum signantur Kalendæ, nempe ad us-

A que XVIII. Kal. Octobris. Verum intra illos dies non fuisse mortuum *Lucium* patet ex eodem *Pisano* decreto, in quo legimus: *Cum Senatus P. R: inter ceteros plurimos ac maximos honores L. Cæsaris Augusti Cæsaris Patris patriæ, Pontificis Maximi, Tribuniciæ Potestatis XXV. filio, Auguri, Consuli designato, per consensum omnium Ordinum ....* Annuæ inferiæ *Romæ* eidem demortuo decretæ subjiciebantur, cum quinque aut sex versus ejusdem *Pisani* lapidis duas in partes diffecti, perierint. Itaque *Pisani* Coloni exemplum Senatus *Romani* secuti sunt, in decernendis annuis parentalibus *Cæsari* defuncto. At constat intra

B quinque dies à XVIII. ad XIII. Kal. Octobris, non potuisse nuntium obitus *Lucii Massilia Romam* pervenire, statui ibidem à Senatu justa funebria, ac eorundem notitiam ad *Pisanos* colonos deferri. Igitur mors *Lucii* mense Augusto contigit. Hæc quamvis manifesta, insigni *Suetonii* testimonio confirmantur, qui *cap. 65. de Augusto* ait: *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos.* *Cajus* ut ex ejusdem cenotaphio *Pisano* patet, obiit A. V. 757. à parilibus A. D. VIIII. K. MARTIAS. At si à die 21. Februarii ejus anni qua *Cajus* decessit per duodeviginti menses retrocedamus, erimus ad mensem Augu-

C sti A. V. 755. Ipse vero ita supplevi: A. D. XII. K. SEPT. quia spatium, ex quo literæ exclusæ fuerunt, novem tantum literarum est capax, quod diligentissime observavi coram viris eruditissimis, Equite *Francisco Maria Cessinio*, ac *Joanne Baptista Ricciardo*, Academiæ *Pisanæ* Doctoribus, quos honoris & amicitiæ etiam causa nomino. Quod vero observavi in vetustis inscriptionibus mensem Septembrem abbreviatis literis signatum fuisse: SEP. vel etiam SEPT. si in *Pisano* cenotaphio scalptum fuit SEP. duæ unitates addendæ erunt, nempe: XIIII. K. SEP. Haud tamen arbitror quempiam tanta teneri curiositate cogno-

D scendi diem ipsum obitus *Lucii*, ut velit me hariolum fieri, ac eundem divinare; præsertim cum in eodem vacuo spatio legi potuerit XVII. K. SEP. Uno verbo; Mors *Lucii* contigit anno V. 755. mense Augusto intra diem 16. ac 21. ejusdem mensis. Ex hac tamen pretiosa plane tabula *Pisana* patet errasse *Salianum* ac *Licciolium*, qui obitum illius *Cæsaris* ad Decembrem A. 755. protrahunt, cum *Pisis* die 19. Septembris decreta fuerint sacra funebria ejusdem Manibus quotannis stata die instauranda.

Florus *libro* IV. *cap. ult. de Cajo* ac *Lucio* scri-

E bens, ait: *Ambo fato breves; sed alter inglorius; Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur.* Recte *inglorius* eidem dicitur; nam *Lucius* in summo aulæ otio educatus, nulla legionum castra, nullos hostium exercitus viderat, ac vix *Italia* egressus, repentino morbo sublatus est. *Augustus* ægre & acerbe tulit *Cæsaris* filii mortem, quod uni tantum *Cajo* spes successionis inniteretur. *Tiberius Lucium* privignum immaturo fato sublatum, lyrico carmine deflevit, cui titulum dedit: *Conquestio de Lucii Cæsaris morte:* teste Suetonio *cap.* 70. *de vita Tiberii.* Crocodili lacrymas dixeris; etenim æmulo imperii, cui inhiabat, extincto,

F altero tantum gradu à supremo rei *Romanæ* fastigio se distare lætabatur, quamvis in speciem dolorem ob mortem *Cæsaris* præ se ferret. Interea cum *Romæ*, ac *Pisis* ceterisque in *Italiæ* coloniis 266
defuncti *Lucii* Manibus sacra funebria certatim fierent, ejusdem mortis nuntium *Cajus* frater accepit. Qua vero constantia simul dolori mixta improvisum fratris obitum idem exceperit, describit Seneca *cap.* 34. *de consolatione ad Polybium*, *Claudium Augustum* hæc fantem inducens: *Cajus Cæsar Divi Augusti avunculi mei nepos circa primos*

mos juventutis suæ annos, Lucium fratrem carissimum sibi, princeps juventutis principem juventutis amisit, in apparatu Parthici belli; & graviore multo animi vulnere, quam postea corporis, ictus est: quod utrumque idem piissime & fortissime tulit. Recte *Seneca* non bello *Parthico* dixit, sed *in apparatu Parthici belli*; quod bellum paullo antea facta pace, compositum fuerat. Ex his autem *Senecæ* verbis colligimus hoc anno *Cajum* in *Syria* substitisse, neque in *Armeniam* profectum; siquidem antequam *Phraates* præsidia ab *Armenia* revocaret, ac ceteræ conditiones pacis executioni demandarentur, illiusque ratihabitionem ab *Augusto Cajus* acciperet, ac quis *Armeniæ* rex imponendus esset, decerneretur, exiit æstas anni Urbis 755. ac *Cajus* in apparatu belli *Parthici* circa exitum Septembris nuntium accepit obitus *Lucii Cæsaris* fratris. Auctor est *Vellejus* Augustum *post Lucii mortem, adhuc Cajo vivo*, deliberasse *Tiberium* in filium per adoptionem adsciscere, veritus ne si *Cajo* in Oriente morante, improviso fato raperetur, quispiam ex aliena familia vacuam *Romæ* imperii sedem occuparet; at *vehementer repugnante Nerone*, inhibitum fuisse, ne destinatam adoptionem perageret. *Liviam* quidem in id consilii *Augustum* traxisse non dubito; illa enim nil magis in votis habebat, quam *Tiberium* filium in partem imperii ab *Augusto* vocari. Immo non defuere qui *Lucium* dolosa potius *Liviæ* arte, quam morbo sublatum putaverint, teste *Dione* ac *Tacito*, quorum verba inferius recitabo. Cum vero *Romæ* à Senatu honores funebres *Lucio* demortuo decreti fuissent, *Pisani* coloni annuas inferias stata die quotannis ejusdem *Cæsaris* Manibus per magistratus togis pullis indutos, mittendas decreverunt, sacrificiis ac libationibus designatis, de quibus dissertatione insequenti ex professo, ut ajunt, sermo redibit. Ne vero ejus decreti oblivio ullo unquam tempore induceretur, idem in marmorea tabula incidendum curaverunt.

267 CAP. XVI.

P. Sulpicius Quirinius Cajo Cæsari *novus ab* Augusto *Rector imponitur*. Baronii *ac* Saliani *ea de re sententia expenditur. Præsides* Syriæ *ab anno Urbis DCCVII. usque ad annum DCCCXXII. enumerantur.* Casauboni *ac* Montacutii *errores in eorundem catalogo contexendo, passim notantur.*

Augustus M. Lollii quem rectorem *Cajo* assignaverat, morte intellecta, *P. Sulpicium Quirinium* novum juventæ *Caji* moderatorem designavit. Paucis hominem describit Tacitus L. III. *Nihil*, inquit, *ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis consulatum sub D. Augusto, mox expugnatis Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Cajo Cæsari Armeniam obtinenti; Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat, quod tunc patefecit in Senatu: laudatis in se officiis, & incusato M. Lollio, quem auctorem Cajo Cæsari pravitatis & discordiarum arguebat.* Hæc Tacitus. Illa interim verba notanda sunt: *datusque rector Cajo Cæsari Armeniam obtinenti*, quæ non obscure indicant anno Urbis C. 756. *P. Quirinium* rectorem designatum, cum *Cajus* primo statim impetu, ut capite 17. ostendam, *Armeniam* occupasset. Apud *Livium*, ac alios *Romanos* scriptores *obtinere provinciam*, idem est ac sortiri provinciam, vel in pace regendam, vel bello aggrediendam. At cum *Cajus* universo Orienti præpositus fuerit, nequit dici unam *Armeniam* obtinuisse; quare idem est ac *Armeniam* jam possidenti. Si vero *Tacitus* phrase *Romana* usus, significare voluit, bellum contra *Armenios* decretum *Cajo*, ita ut nondum *Armeniam* occupaverit, nolo hac de re cum quopiam contentionis funem ducere, ac libenter concedam *Quirinium* posteriori parte anni superioris V. C. 755. *Cajo Cæsari* rectorem impositum. *Baronium* tamen probare non possum in additionibus in calce *tom.* 10. vel in posterioribus editionibus ad A. Christi III. scribentem de Quirinio: *Cajo in Syriam proficiscenti datus est ab Augusto rector, cui & successit post mortem.* Nam ex *Vellejo* qui sub *Cajo* militabat; & *Suetonio*, *Cajo* in *Asiam* proficiscenti, *M. Lollius* rector ab *Augusto* datus fuit; *Quirinius* vero rector eidem impositus *Armeniam* obtinenti, ut *Tacitus* diserte testatur. *Salianus* pro arbitrio historias sibi compingens, ad A. M. 4052. num. 34. scribit Quirinium *datum Cajo rectorem, ut tum in Syria, tum in Armenia, & Asia Cajo dux esset, & comes, & Lollii successor, ut supra dixi, si quid Lollio humanitus contigisset.* Et ante num. 12. dixerat: *Mox de rectoris honorario socio factus est rector ex Augusti, ut apparet, destinatione, ne in tam longinqua regione, dum consulitur Augustus, juvenis rectore careret, utque via ambitiosis litibus præcideretur.* Hæc ille fingit gesta *Augusto* XIII. consule V. C. 752. cum tamen labente A. V. 755. *Lollius* decesserit; *Quirinius* vero anno insequenti *Roma* profectus, in *Asiam* venerit rector *Cajo* impositus. Nam post mortem *Lucii* uxorem duxit *Æmiliam Lepidam* eidem *Cæsari* antea desti- 268
natam, uti superiori capite ex *Tacito* ac *Suetonio* narratum est. Rursus *Quirinius* datus est rector *Cajo Armeniam obtinenti*, quod hoc solum A. V. 756. contigit; nam ante hunc annum in *Arabia* ac *Syria* tantum fuerat. Cum autem *Tacitus* scribit de *Quirinio*: *Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat*, neutiquam id referendum est ad id temporis, cum rector *Caji* in *Asia* versaretur. Nam *Lollius* diem obiit post pacem cum *Parthis* factam, & *Cajus* reditui *Tiberii Romam* assensus est, *Lollio* adhuc superstite. Quando vero *Tiberium* coluerit, paulo inferius indicabitur. Profecto non video cur non etiam per literas officii & obsequii erga *Tiberium* testimonium dare potuerit, sed coram tantum erga eundem officiosus fuisse dicendus sit. In has tamen præposteras sententias plerique viri eruditi descenderunt, ut *Quirinium* anno natali Christi Domini *Syriæ* præsidem adstruerent, quod in *Evangelio D. Lucæ cap.* 2. legatur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino*; cum vero parentes Domini Servatoris in *Bethlehem* proficiscerentur, nomen daturi, *Christus* natus est. Hinc putant *Quirinium Syriæ* præsidem fuisse, cum *Cajus* in Oriente rem *Romanam* administraret. Hac occasione Cardinalis Baronius *in Apparatu* à *num.* 85. ab initio regni *Herodis* usque ad Christi natalem *Syriæ* præsides enumerat, & eos inter A. V. 748. recenset *Cajum Cæsarem*, quod antea scripserat Pighius *tom.* 3. *Annal.* ad A. V. 754. & postea etiam Torniellus *tomo* 2. *Annal.* anno Mundi 4048. *num.* 1. aliique. *Salianus* ad A. M. 4052. in titulo grandioribus characteribus scribit: *Præside Syriæ Quinctilio Varo & Cyrino*, binos una simul eidem pacatæ provinciæ rectores imponens, cujus vix exemplum in historia *Romana* invenitur. Ceterum cum *Baronius* parum feliciter *Syriæ* præsidum catalogum concinnasset, *Casaubonus* novum indicem contexuit, præfatus *Exercitat.* 1. *ad Apparatum Baronii num.* 85. *Ad cognitionem temporis, quo natus est Servator mundi, momentum affert non leve præsidum Syriæ successio recte exposita.* At ne *Casauboni* quidem diligentia omne punctum tulisse visa est *Montacutio*; quare

& ipse manum eidem operi admovit in Apparatu A IV. ad Origines Ecclesiasticas, initio statim vociferatus Baronium *errare multipliciter, & in plerisque pueriliter; confundere ac perturbare ordinem temporum, rerum seriem.* Sed ipse sane *Montacutius* in eo catalogo reficiendo sæpissime deficit, plerunque procul à vero exorbitat, ac semel plusquam pueriliter errat. Hinc in animum induxi præsides *Syriæ* recensere, non tantum ut palam demonstrem *Cajum Cæsarem* perperam inter eosdem recitari, verum etiam ut administrationis *Syriacæ Quirinii* tempus intelligatur, ac censores *Baronii* talionem ferant. At ne longior scribendus mihi index evadat, decrevi præsides *Syriæ* B enumerare ab A. V. 707. quo *Julius Cæsar* extincto *Pompejo*, victor ex *Ægypto* res *Syriæ*, inconsulto Senatu, pro arbitrio disposuit.

§. I.

269 Sex. Julius Cæsar *A. V.* 707. Syriæ *impositus.* Casaubonus *diuturniorem ejusdem præfecturam putans, refellitur.*

Cæsar capta *Alexandria*, noluit *Ægyptum* in provinciæ formam reducere, sed regiam potestatem *Cleopatræ* ejusque minori fratri, æquata auctoritate, concessit; major enim natu frater *Ptolomæus* Rex nuper prœlio victus, in fuga perierat. *Cæsar Ægypti* rebus compositis, ac tri- C bus legionibus ibidem novorum regum præsidio relictis, in *Syriam* venit A. V. 707. Hirtius *de bello Alexandrino cap.* 65. *de Cæsare*, ait: *Paucis diebus in ea provincia consumptis, Sex. Cæsarem amicum & necessarium suum legionibus, Syriæque præfecit.* Mense Quinctili anni Pompiliani, seu Majo in forma Juliana *Cæsarem* fuisse *Antiochiæ* ex *epistola* 19. *lib.* XI. *ad Atticum*, & ex Chronico *Joannis Malelæ Antiocheni*, quod nuper editum fuit, erudite probat Usserius *tom.* 2. *anno* 47. ante vulgarem epocham Christi. *Sextus Cæsar* A. V. 705. primo civilis belli sub *Cæsare* in *Hispania* militaverat; cum *Varro Pompeji* legatus undique con- D clusus à *Cæsare*, legionem tradere coactus fuit; *ille ad eum Sex. Cæsarem misit, atque huic legionem transdi jussit*; *lib.* II. *de bello civ. cap.* 20. *Sex. Cæsar* accepta pecunia, *Herodem Syriæ* præfecit, teste Josepho *lib.* XIV. *Antiq. cap.* 17. *Casaubonus* scribit illum præfuisse *Syriæ usque ad illud tempus fere quo Cæsar bellis confectis, reversus est in Italiam.* Cæsar victis filiis *Pompeji* in *Hispania*, *mense Octobri in urbem* rediit A. V. 709. ex Vellejo *lib.* II. *cap.* 56. At *Sextus Cæsar* ante menses circiter sexdecim in *Syria* occisus fuerat. Nam *Cæcilius Bassus* equestris Ordinis vir, qui è pugna *Pharsalica Tyrum* se receperat, venia à *Cæsare* im- E petrata, cum sinistra de bello ejusdem in *Africa* contra *Scipionem* nuntiarentur, fingens literas ad se ab eodem *Scipione* datas, quibus significabat *Cæsarem* acie victum, in *Africa* cecidisse, ac sibi *Syriam* provinciam demandatam, legionariis quibus *Sex. Cæsar* præerat, persuasit, ut eundem interimerent: quo interempto, *Syriam* occupavit. Ita Dio *lib.* XLVII. ac Libo apud *Appianum lib.* III. *bel. civ. pag.* 576. At *Cæsar* sub initium Aprilis A. V. 708. *Scipionem* in *Africa* profligavit, ex Hirtio *de bello Afric. cap.* 79. Igitur ante eum mensem, vel certe ante Majum ejusdem A. V. 708. *Cæcilius Bassus* sinistram *Cæsaris* pu- F gnam in *Africa* ejusque necem ex confictis *Scipionis* literis publicavit; nam inito Majo, victoriæ *Cæsaris* fama quoquoversum pervenerat.

§. II.

270 Q. Cæcilius Bassus Syriam *occupat A. V.* 708. Q. Cornificius *à* Cæsare *contra* Bassum *destinatur.* *Eruditissimi* Grævii *sententia de anno proconsulatus* Cornificii *in* Africa *expenditur.* *Quo anno scriptus à* Cicerone *liber de Oratore ad* Brutum.

Antistius Vetus *Quæstor bellum in* Syria *contra* Bassum *gerit.*

Cæsar Scipione ac *Juba* rege in *Africa* victis, ac *Numidia Jubæ* regno in provinciæ formam redacta, Idibus Juniis A. V. 708. ex *Africa* in *Italiam* cum classe reversus est. Hirtius in fine *lib. de bello Africano.* Tum *Q. Cornificio Syriam* ac bellum contra *Cæcilium Bassum* eundem *Cæsarem* demandasse colligo ex literis *Ciceronis* ad *Cornificium* datis *lib.* XII. *familiarium.* *Q. Cornificius* A. V. 706. quæstor pro Prætore *Illyricum* cum duabus legionibus jussu *Cæsaris* occupaverat, *Pompeji* ducibus è provincia fugatis, ex Hirtio *cap.* 42. *de bello Alexandrino.* Accepto vero successore A. 707. *Appio Claudio*, *Ciliciam* videtur obtinuisse ex *epist.* 17. libri laudati, in qua hæc eidem Cicero scribit: *Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt, quæ, quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent quam mea.* *Manutius*, & *Corradus*, ad quos novissime accessit *Joannes Georgius Grævius* vir nostræ ætatis doctissimus, censent memoratam epistolam scriptam fuisse ad *Cornificium Africam* provinciam obtinentem, & ut ait Grævius: *Q. Fabio Maximo, C. Trebonio Coss.* Hos consules creavit *Cæsar* A. V. 709. mense Octobri *Romam* reversus, ex Dione *lib.* XLIII. Suetonio in *Cæsare cap.* 76. unde etiam *cap.* 80. *Q. Fabium Maximum trimestrem consulem* appellat. Idem ex fastis Capitolinis ac tabula Collotiana apparet; utrobique enim iidem consules leguntur suffecti *Cæsari* consuli IV. Verum exeunte A. V. 709. *Q. Cornificium* non fuisse proconsulem *Africæ* patet ex *Cicerone*, qui in tertia philippica narrat *M. Antonium* consulem A. V. 710. ante diem IV. Kal. Decembris Senatum in Capitolium coegisse, ubi *provinciarum religiosa sortitio* peracta fuit, additque post quosdam: *C. Calvisius Africam.* *Nihil felicius; modo enim ex Africa decesserat: & quasi divinans se rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat.* Igitur *C. Calvisius Sabinus* postrema parte anni Urbis 709. *Africam* obtinebat, è qua anno insequenti discedens, duos ibidem apud *Uticam* legatos reliquerat, eamque ab *Antonio* prorogato imperio, iterum A. V. 710. obtinuit, ac proinde *Q. Cornificius* postrema parte anni 709. *Q. Fabio*, ac *C. Trebonio* Coss. *Africam* non regebat. Rursus Cicero in laudata illa epistola 17. dum ait: *Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt, quæ, quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me magis causa movent quam mea*, non obscure indicat se illa scribere, cum primum tumultus in *Syria* à *Q. Cæcilio Basso* concitati nuntius *Romam* allatus fuisset. At exeunte A. V. 709. bellum ultra annum in *Syria* contra *Cæcilium Bassum* gerebatur. Et sane cur *Syriacos* tumultus *Q. Cornificio* propiores, eorumque causa ejusdem se cura angi *Cicero* dicere potuisset, cum *Cornificius* in altera Orbis parte, nempe *Africa*, id temporis cum imperio esset? 271
Præterea ibidem ait Cicero: *Proxime scripsi de optimo genere dicendi &c.* Est liber *de Oratore ad M. Brutum*, ut in notis recte monent laudati interpretes. Porro eo in libro hæc ad Brutum scribit: *Ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce cognosceris, versarisque in optimorum civium flore vel robore.* Cæsar anno V. 707. ante Januarias, *M. Brutum Galliæ Cisalpinæ* præfecerat, ex *Plutarcho* in *Cæsare*, & Appiano *lib.* II. *bel. civ. pag.* 397. Anno vero 709. tertio Kal. Januarias *C. Vibius Pansa* urbe egressus est, *M. Bruto* successor datus, ex Cicerone *epist.* 17. *ad Cassium lib.* XV. *familiarium.* Ex his patet *Ciceronem* librum de Oratore scripsisse priori parte A. V. 708. cum *M. Brutus Galliam* cis Alpes teneret, quem quidem

dem librum cum *proxime* abs ſe ſcriptum dicat in
memorata epiſtola ad *Cornificium*, hanc quoque
colligimus datam A. V. 708. Ex inſequenti etiam
epiſtola 18. ad eundem vulgaris illa interpretum
opinio refellitur. Hæc ille ait: *Quod mihi videor
ex tuis literis intelligere, te nihil commiſſurum eſſe
temere: nec antequam ſciſſes, quo iſte neſcio quis Cæ-
cilius Baſſus erumperet.* Cur *Cornificius Africæ*
proconſul propriam ſibi curam feciſſet belli con-
tra *Baſſum* in *Syria* longinqua adeo provincia ge-
rendi? Quis ex his non intelligit *Cornificium* in
Cilicia, vel forte *Aſia*, vicinis *Syriæ* provinciis id
temporis fuiſſe? Addit Cicero: *Equidem ſic jam
obdurui, ut ludis Cæſaris noſtri æquiſſimo animo vi-
derem T. Plancum, audirem Laberii, & Publii
poemata.* *Ragazonius* ac *Manutius* plane errant
ſcribentes hoſce ludos exhibitos à *Cæſare* A. V. 709.
ab *Hiſpanienſi* bello *Romam* reverſo. Nam dati
ſunt poſtquam A. V. 708. ex *Africa* victor redie-
rat, ex Dione *lib.* XLIII. Appiano *lib.* II. *pag.*
492. Livio *lib.* CXV. Suetonius etiam eoſdem pau-
cis deſcribens *in Cæſare cap.* 39. ait: *Ludis Deci-
mus Laberius eques Romanus mimum ſuum egit.* Et
ſane omnia ludorum genera ibidem à *Suetonio* me-
morata, recitat *Dio* ad A. V. 708. antequam *Cæ-
ſar* ultimam expeditionem contra *Pompeji* liberos
Hiſpaniam obtinentes, ſuſciperet. Et antea in
eadem epiſtola 18. dixerat: *In ſummum otium te
ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotiis
diſcedere. Utrumque contra accidit; iſtic enim bel-
lum eſt exortum; hic pax conſecuta.* Hinc etiam
ſolidiſſime probatur *Q. Cornificium* non fuiſſe A.
V. 709. *Africæ* proconſulem. Nam anno V. 708.
Pompejanis reliquiis in *Africa* ſuperatis, ac *Nu-
midia Romanis* provinciis adjecta, *Cæſar Romam*
tranſmiſit, primumque bellum in *Africa* erupit
A. V. 712. cum *T. Seſtius Antonio*, *Cornificius*
vero *Cæſari Octaviano* ſtudentes, infeſta ſibi ſigna
intulerunt, uti Dio *lib.* XLVIII. & Appianus *lib.*
IV. *pag.* 620. teſtantur. Immo *Appianus* poſt
initum triumviratum bellum civile in *Africa* exor-
tum ſcribit, cum *Seſtius* denuntiaſſet *Cornificio*,
ut *Africa* vetere ſibi decederet, *quod univerſa A-
frica ex triumvirali diviſione Cæſari deberetur.* Qua-
re auctore *Appiano*, pax à *Julio Cæſare* in *Africa*
A. V. 708. conſtituta, poſt quadriennium civili
primum bello turbata eſt. At teſte *Cicerone*, ea
in provincia, in quam *Cornificius* miſſus fuit, vel
certe in finitima, *bellum exortum eſt*, ſola autem
Cilicia finitima erat *Syriæ*, in qua *Cæcilius Baſſus*
tumultus exciverat. Hæc plane ſunt argumenta,
quibus vel invitus cogor ab eruditiſſimi *Grævii*
ſententia diſcedere.

Itaque cum *Cornificius* A. V. 708. contermi-
nam *Syriæ* provinciam adminiſtraret, *Cæcilio Baſ-
ſo Syriam* occupante, *Cæſar* eandem *Syriam* ac
272 bellum contra *Baſſum Cornificio* demandavit. Ci-
cero in *epiſtola* 19. ad eundem, ait: *Bellum quod
eſt in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam
eſſe à Cæſare, ex tuis literis cognovi.* Annus quo
data eſt hæc epiſtola nulla chronologica nota de-
ſignatur. Illam tamen ſcriptam A. V. 709. ex
Cicerone ipſo non obſcure mihi videor colligere.
Nam uti demonſtratum eſt, *Cornificius* A. V. 708.
vicinam *Syriæ* provinciam obtinebat. Anno au-
tem 710. *Africam* proconſul adminiſtrabat. Ete-
nim Cicero *epiſt.* 21. commendat *Cornificio Cani-
cium*, ſeu rectius cum *Grævio*, C. Anicium, *qui
negotiorum ſuorum cauſa legatus in Africam, lega-
tione libera*; rogatque ut *Anicio* lictores tradat,
Senatoriæ dignitatis ornandæ gratia. In epiſtola
vero 22. narrat *Cornificio* Senatum ad XIII. Kal.
Januarias ſibi aſſenſum *de provinciis ab iis qui
obtinerent, retinendis*, addens: *Hoc ego tum Reip.
cauſa cenſui, tum mehercule in primis retinendæ*

A *dignitatis tuæ.* Hanc orationem habuit *Cicero* die
20. Decembris A. V. 710. eamque diem ſæpius
memorat in Philippicis, uti *cap.* 17. alia occa-
ſione dicetur. Igitur ſi *Cornificius* A. V. 710.
Africam cum imperio tenebat, eique auctore
Cicerone, imperium in eadem provincia proro-
gatum fuit, A. V. 709. *Syriam* à *Cæſare* obti-
nuit. Uſſerius *tom.* 2. *Annalium* anno ante Chri-
ſti Epocham 44. V. C. 710. ſcribit hoc anno
Cornificio Syriam decretam; at necato Idibus
Martiis *Cæſare*, *Syriam* datam *P. Dolabellæ*, *Cor-
nificium* vero in *Africam* pro conſule miſſum.
Idem docet Montacutius *cit. num.* 13. Verum
B A. V. 710. quo *Cæſar* necatus fuit, *L. Murcus*,
ut proxime oſtendam, *Syriam*, decreto *Cæſaris*,
provinciam habebat. In annum vero 711. à *Cæ-
ſare Syriæ Caſſius*, *Brutus Macedoniæ* ex urbana
prætura præſides deſignati fuerant, ex Appiano
lib. II. *bel. civ. pag.* 527. cujus teſtimonium in
dubium perperam vocant ex illis verbis *Ciceronis*
de decreta *Syria Cornificio*, quod recte quidem
facerent, ſi aliunde conſtaret loqui *Ciceronem* de
proconſule *Syriæ* pro A. V. 711. Itaque *Q. Cor-
nificius* A. V. 709. *Syriam* provinciam obtinuit.
Et quidem *Cicero* ea in epiſtola ait: *Sed de Par-
thici belli ſuſpicione quod ſcribis, ſane me commovit.
C Quantum copiarum haberes, cum ipſe conjectura
conſequi poteram, tum ex tuis literis cognovi. Ita-
que opto, ne ſe gens moveat hoc tempore, dum ad te
eæ legiones perducantur, quas audio duci.* Ex his
patet *Cornificium* id temporis in vicina *Parthis*
provincia ſive *Cilicia*, ſive *Syria* fuiſſe cum copiis,
quarum ipſe numerum ad *Ciceronem* perſcripſit,
cum etiam ſibi à *Parthis* timeret, ne *Cæcilio Baſſo*
auxiliares copias ſubmitterent; quo etiam tem-
pore ad eundem legiones juſſu *Cæſaris* duceban-
tur, ad bellum contra *Baſſum* profligandum. I-
dem *Cornificius* A. V. 710. *Romam* venit, eum-
que in *Cumano* ac *Pompejano* diverſatum ſcribit
D *Cicero* epiſtola ſequenti 20. quo anno, necato
Cæſare, *Africam* obtinuit, ſuccedens *C. Calviſio*,
qui ſpe retinendæ provinciæ, duos legatos *Uticæ*
reliquerat. Illum vero provinciam obtinuiſſe à
Senatu patet ex Appiano *libro* IV. *bel. civ. pag.*
620. cum enim *Seſtius* inſtaret apud *Cornificium*
ut *Africam* ſibi à *Cæſare* juvene Triumviro deſti-
natam concederet, reſpondit: *Æquum eſſe, ne
cui Senatus injuſſu decederet provincia, quam à Se-
natu accepiſſet.*

C. Antiſtius Vetus, quem quæſtorem fuiſſe in-
dicat, quod ex *Syria Romam* poſtea reverſus eſt ad
præturam petendam, ex epiſtola *M. Bruti* inter
E familiares *Ciceronis* ad *Brutum* undecima, collectis
copiis privata auctoritate, ut *Cæſaris Dictatoris*
benevolentiam ac gratiam ſibimet quam maxime
conciliaret, contra *Cæcilium Baſſum* A. V. 708. 273
profectus eſt. At *Baſſus Apameam Syriæ* occu-
patam, egregie muniverat, intra eandem ſe con-
tinens cum legione, quam una cum vita *Sex. Cæ-
ſari* eripuerat. Idem *ex novo delectu alteram legio-
nem confecerat*, teſte Appiano *lib.* III. *bel. civ. pa-
gina* 576. Nam ut, inquit Dio *lib.* XLVII. *omnes
qui validæ eſſent ætate, non liberos tantum, ſed ſer-
vos etiam ad militiam delegit, pecuniam confecit,
arma fabricavit*; qui addit *Baſſum Syriæ* ſe Præ-
F torem nominaſſe. Cum *Antiſtius* vario Marte
circa *Apameam*, quam obſederat, ſæpius dimica-
ret, bellum novis ſuppetiis reſtauraturus, inde
diſceſſit, atque ita exiit A. V. 708. *Q. Cornificius*
contra *Baſſum* una cum *Antiſtio Vetere* bellum
gerere à *Cæſare* juſſus, A. V. 709. in *Syriam* cum
imperio proconſulari venit. Dio *lib.* XLVII. *An-
tiſtio*, inquit, *finitimi qui Cæſaris rebus ſtudebant*
(nempe Cornificius, aliique inferioris auctorita-
tis duces) *miſſique Roma milites acceſſerunt*; nem-

 pe

pe eæ legiones, quas *Cicero* duci ad *Cornificium* intellexerat, *epist.* 19. *cit. lib.* XII. familiarium. Verum cum *Basso* auxiliares copiæ advenissent, missæ ab *Emesenorum* regulis, ac *Alchædamus Arabum* regulus in ejusdem castra descendisset, bellum in *Syria* recruduit. Strabo *libro* XVI. *pagina* 518. de *Basso* scribit: *Nam & exercitum regio alebat, & socios habebat permultos regulos, qui loca munita in proximo tenebant.* Josephus etiam *libro* XIV. *Antiquitat. cap.* 17. ait: *Magnum bellum exortum est circa Apameam, Cæsarianis ducibus contra eum venientibus cum equestribus ac pedestribus copiis.* Interea *Cæsar* utroque *Pompeji* filio difficili ac periculoso prœlio in *Hispania* victis, ac ejus regionis urbibus in deditionem acceptis, mense Octobri, ut *Vellejus* est auctor, *Romam* reversus, *L. Statium Murcum* probatæ virtutis virum proconsulem cum tribus legionibus in *Syriam* contra *Cæcilium Bassum* destinavit.

§. III.

L. Statius Murcus *A. V.* 710. *in* Syriam *venit, ac una cum* Q. Marcio Crispo *bellum contra* Cæcilium Bassum *continuatur.* Casauboni *ac* Montacutii *error.* Appiani *interpres perperam à* Montacutio *corrigitur. Legio* Appiano τέλος *nuncupata. Apud* Strabonem τάγμα *itidem legionem significat, ac* Casauboni *interpretatio rejicitur. De numero legionum* Cassii Longini *in* Syria. *Error* Usserii *de anno quo* Tullius Cimber Bithyniam *administravit.*

APpianus *lib.* III. *cit. pag.* 576. scribit: *Sestius Murcus cum tribus legionibus à Cæsare contra eos*, videlicet *Bassum* ac sub eo militantes legionarios, *missus, magna vi repulsus est: donec Minutius Crispus è Bithynia, cui præerat, vocatus, cum aliis tribus legionibus venit in ejus auxilium.* Horum proconsulum nomina corrupte exprimuntur. *Casaubonus* ait à Dione *lib.* XLVII. *Statium Murcum* appellari quem *Appianus Sestium* dicit, quorum cum utraque familia *Romæ* fuerit, *neque facile*, inquit, *nunc dixerim utra sit vera lectio.* 274 Idem rursus scribit, ex Dione *lib.* XLVII. *Bellum gerunt adversus Bassum M. Crispus & L. Statius Murcus. Possit videri hic Josephi Marcus, esse Marcus Crispus.* Josephus *libro* XIV. *capite* 17. ait: *Id bellum dum trahitur, Marcus venit Sexti successor.* Montacutius *cit. Appar.* IV. *num.* 12. scribit à Vellejo *Stajum Murcum* appellari; unde eam lectionem secutus: *Misit*, inquit, *ab Italia Stajum illum Murcum.* Duo isti severi Baronii censores hallucinati sunt. Cicero in philippica XI. ait: *Senatui placere C. Cassium proconsulem provinciam Syriam obtinere, ut qui eam optimo jure provinciam obtinuerit, eumque à Q. Marcio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule, A. Allieno legato exercitus accipere, eosque ei tradere.* Marcus Brutus *epist.* 11. *ad Ciceronem* ait: *Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem à Murco, & à Marcio, & ab exercitu ipso accersitus.* Cassius *libro* XII. *famil. epistola* 11. *ad Ciceronem* scribit: *In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum, & Q. Crispum imperatores.* Horum nomina apud illos Græcos scriptores depravata, facile ex epistolis Ciceronianis, quæ puerorum manibus teruntur, corrigi poterant. Et quidem *Statius Murcus legatus* commendatur à Cæsare *libro* III. *de bello civili capite* 15. qui pro eodem strenue rem apud *Oricum* gessit. Tacito quoque *libro* I. *historiarum* nominatur *Statius Murcus Pisonis* Cæsaris interfector. Ita *Murcus* proprium *Statiæ* gentis cognomen erat. *Montacutius* advertere debebat nusquam *Stajam* familiam inter *Romanas* ab historicis recenseri. Unus *M. Stajus* *Flaccus* Duumvir municipalis legitur apud Gruterum *pag.* 1087. 1. Idem vero *Montacutius Appiani* interpretem reprehendit, qui *L. Statium Murcum* proconsulem in *Syriam* missum dixerit μετὰ τριῶν τελῶν, *cum tribus legionibus*, cum vertendum Latine fuisset: *cum tribus cohortibus velatis*; *non enim*, inquit, τάγμα, *sed* τέλη *scriptum apud Appianum.* Male, ut suam eidem vocem reddam. In superiori *capite* 14. ostendi τάγμα pro cohorte accipi à *Casaubono*, cum tamen eo loci *Strabo* legionem significaverit. Certum est *Cæsarem* Dictatorem *Sexto Cæsari* legionem in *Syria* reliquisse, quam ad se postea *Cæcilius Bassus* transtulit. Ea vero ab Appiano τέλος dicitur pagina eadem 576. Idem Appianus *libro* IV. *bel civil. pag.* 652. scribit de numero legionum in pugna Philippensi: ἐνεακαίδεκα ὁπλιτῶν τέλη, *undeviginti militum legiones.* Si vertas *cohortes*, risu excipieris, cum utrinque totius *Romani* Orbis, de cujus imperio à Triumviris certabatur, exercitus eo convenerint. *Libro* IV. *pag.* 656. legio Martia τέλος eidem dicitur; at cohortem prætoriam ibidem στρατηγίδα σπεῖραν appellat. *Lib.* II *pag.* 488. legio quinta, cujus insigne erat elephantus, τέλος dicitur. Ibidem *pag.* 446. legio quam *Pompejus* à *Cæsare* repetiit sub initium belli civilis, rursus *pag.* 455. duæ legiones cum quibus *Curio* in *Africam* transmisit, ex Cæsare *libro* II. *de bello civil. capite* 23. & *pag.* 457. legio nona quæ apud *Placentiam* seditionem conflarat, ex *Suetonio* in *Julio capite* 69. ubique τέλος eidem *Appiano* scribitur. Laudavi testimonia in quibus vox τέλος nulla ratione pro cohorte accipi potest, sed ubique legionem dubio procul significat. Ineptus essem, si innumera alia loca *Appiani* laudarem, quæ passim in ejusdem libris occurrunt. Strabo *libro* XVI. *pag.* 518. scribit *Cæcilium Bassum Apameam* tenuisse cum duabus legionibus, ταγμάτων voce usus. *Casaubonus* ait: *cum duabus cohortibus.* Sed legiones dicendæ sunt, nam alteram *Cæsar Sexto* reliquerat, alteram ex novo delectu con- 275
fecerat, ex Appiano §. 1. *citato.* Usserius etiam *tomo* 2. *Annal.* anno quadragesimo tertio ante vulgarem epocham Christi *pag.* 381. scribit *L. Statium Murcum* cum *tribus agminibus*, contra Bassum, cui *duo agmina* aderant, profectum; *Siquidem*, inquit, *unicam tantum legionem constituisse ex Cassii ad Ciceronem literis constat lib.* XII. *fam. epist.* 11. *&* 12. Sed plane *legiones* scribendum patet ex *Cassii* literis; nam epistola 11. ait: *L. Statium Murcum* ac *Q. Marcium Crispum exercitus sibi tradidisse.* At sex agmina, quorum singula legionis numerum non æquabant, non poterant exercitus plurali numero nuncupari. Ibidem vero *Cassius* ait: *legionem quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito.* Nempe quæ erat *Romanorum* militum; alteram vero legionem, quam *Bassus* tumultuariam *ex servis* etiam conscripserat, non nominat, quod turpe esset eandem *Romanis* legionibus adjungere. Vellejus *lib.* II. ait: *C. Cassius acceptis à Stajo* (Statio) *Murco & Crispo Marcio, prætoriis viris, imperatoribus, prævalidis in Syria legibnibus &c.* Ita non agmina, sed *legiones* & quidem *prævalidas* appellavit. Additque de eodem Cassio: *& decem legiones in eo tractu*, hoc est Syria, *sui juris fecerat.* Quintus Cassius lib. XII. famil. epist. 13. scribit ad Ciceronem, *Cassius noster cum decem legionibus, & cohortibus viginti auxiliariis, & quatuor millibus equitum à M. P. viginti castra habet*, cum Dolabellam premeret. Appianus *lib.* III. *pag.* 576. narrat Cassium *duodecim legiones* habuisse, tres *L. Statii*, totidem *Q. Crispi*, quæ *Bassum* apud *Apameam* obsidebant, duas ipsius *Bassi*, ac denique quatuor, quas *Allienus* legatus *Dolabel-*

labellæ ex Ægypto deduxerat. At Cassius ipse *lib.* XII. *fam.* laudata epistola 11. scribit, se obtinuisse exercitus *L. Murci* ac *Q. Crispi* nempe sex legiones. Item *legionem quam Q. Cæcilius Bassus habuit ad me venisse scito. Quatuorque legiones quas A. Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito.* Igitur undecim legiones fuere. Denique audiendus M. Brutus epist. 4. *Cassius noster*, inquit, *Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem à Murco & à Marcio, & ab exercitu ipso accersitus.* Ex quibus patet Usserium minus recte dubitasse copias *L. Murci* ac *Q. Marcii* legiones appellare.

Hæc sane levioris momenti, quod copiarum nomen attinet; at quod ad rem spectat, colligitur ex dictis, quam valide *Bassus* à ducibus *Cæsarianis* apud *Apameam* oppugnaretur. Nam *L. Statius Murcus* proconsul in *Syriam* à *Cæsare* missus, una cum *Antistio Vetere*, cum tribus legionibus contra *Bassum* movens, inquit *Appianus* laudatus, *magna vi repulsus est, donec Minutius* (Marcius) *Crispus è Bithynia cui præerat, vocatus, aliis tribus legionibus venit in ejus auxilium.* Statium Murcum A. V. 710. recta in *Syria* venisse constat; nam ab *Appiano* is dicitur *à Cæsare missus*; Cæsar autem anno V. 710. Idibus Martiis necatus fuit. Idem tradit Josephus *lib.* XIV. *Antiq. capite* 17. *Id*, inquit, *bellum dum trahitur, Marcus* (Murcus) *venit Sexti successor, & interim Cæsar ab his qui cum Cassio & Bruto conspiraverant, in Senatu occiditur.* Usserius citata *pagina* 381. ait à *Statio Murco* vocatum *Marcium Crispum* ex *Bithynia*, cui ex *Julii Cæsaris* decreto à Senatu comprobato, post *Tullium Cimbrum* ille præerat. Labitur vir eximiæ alias eruditionis; siquidem *Q. Marcius Crispus* ante *Tullium Cimbrum Bithyniæ* præfuit. Cum ob necem *C. Cæsaris* Dictatoris plebs *Romana* contra conjuratos fremeret, *quotquot eorum à Cæsare provincias acceperant in eas pro-*
276 *fecti sunt: D. Brutus in Galliam Italiæ finitimam, Trebonius in Asiam, Tullius Cimber in Bithyniam*, ex Appiano *lib.* III. *cit. pag.* 527. Itaque *Tullius Cimber* circa Aprilem A. V. 710. in *Bithyniam* cum imperio perrexit. Cicero *libro* XIV. *ad Atticum epist.* 10. scribit *Trebonium* itineribus deviis profectum in provinciam; & *Octavium*, qui postea *Cæsar Augustus* fuit, *Neapolim* venisse XIV. Kal. Maji. Hinc illi circa Aprilem in provincias *Roma* profecti sunt. Quintus *Cassius lib.* XII. *famil. epist.* 13. scribit *Ciceroni* de rebus quæ A.V. 711. in *Syria* contra *Dolabellam* à *C. Cassio* feliciter gerebantur: *Sequebatur*, inquit, *classis altera, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber compararat.* Igitur A. V. 710. *Tullius Cimber Bithyniæ* præerat. Cum vero exeunte eodem anno, Cicero XIII. Kal. Januarias orasset in Senatu de provinciis prorogandis, *Cimber* anno etiam insequenti 711. *Bithyniam* imperio prorogato, obtinuit. Hujus testis Dio *lib.* XLVII. scribens, cum *Dolabella* apud *Laodiceam Syriæ* à *C. Cassio* obsideretur: *Tarsenses Tullium Cimbrum, qui Bithyniæ præsidebat, ipse quoque unus ex Cæsaris percussoribus, ad opem Cassio ferendam properantem, conati sunt transitu Tauri prohibere.* Cassius *lib.* XII. *fam. epist.* 12. scribit Ciceroni: *Audivi Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam.* Data est epistola *Nonis Maji.* Ibidem *epist.* 15. *P. Lentulus Spinther* narrat *Dolabellam Laodiceam* se cum suis copiis contulisse, *Cassium* vero quatridui iter à *Laodicea* abfuisse. Data est epistola *IV. Non. Junias Pergæ* in *Pamphylia.* Quare cum mense Junio A. V. 711. *Dolabella Laodiceæ* obsessus fuerit à *Cassio*, patet *Tullium Cimbrum* qui suas cum *Cassio* copias junxit, anno eodem *Bithyniæ* præfuisse. Anno vero insequenti 712. Apulejus ex Appiano *lib.* IV. *bel. civ. pag.* 616. *Bruti auspiciis rexit Bithyniam*; *Brutus* enim eodem anno, exeunte Autumno, in campis Philippicis victus, necem sibi intulit. Hinc colligitur *Q. Marcium Crispum* non fuisse *Tullii Cimbri* successorem, sed ejusdem decessorem A. V. 709. *Bithyniam* provinciam habuisse, ac ineunte vere A.V.710. cum tribus legionibus in castra *L. Statii Murci* proconsulis *Syriæ* contra *Bassum* venisse, ac *Tullio Cimbro* interim sibi successore destinato, in *Bithyniam* adveniente, in *Syria* cum proconsulari imperio substitisse, ac bellum contra *Cæcilium Bassum* toto eo anno ac insequenti usque ad *C. Cassii* in *Syriam* adventum administrasse.

§. IV.

P. Cornelius Dolabella *consul A. V.* 710. Syriam *provinciam obtinet.* C. Cassius Longinus *ineunte A. V.* 711. Syriam *præoccupat.* Appiani *dictum ex* Cicerone *refellitur.* Dolabella Trebonium Asiæ *proconsulem trucidat.* Velleji Paterculi *error.* Dolabellæ *mors.* Usserii *hallucinatio ex* Cicerone *correcta.* Scaliger *verba* Tullii *pro S. C. perperam obtrudit.* Syria Cassio *à Senatu decernitur. Triumvirorum conspiratio.* L. Cassius *nepos proconsulis in* Syria *legatus. Uterque A. V.* 712. *interficitur.* 277

P. *Dolabellam Cæsar* ad bellum *Parthicum* iturus, consulem sibi sufficere statuerat; quare eodem à conjuratis interfecto, Dolabella *fasces atque insignia consularia corripuit*, ut scribit Vellejus *lib.* II. cui *M. Antonius* alter consul auctor fuit, ut rogatione ad populum lata, *Syria* sibi provincia decerneretur. *Idem vero Antonius jussit Tribus ferre de Dolabella suffragia. Sic Syria illi provincia obvenit.* Appianus *lib.* III. *bel. civ. pag.* 531. *Dolabella Roma* statim profectus est; verum *in itinere per Macedoniam ac Thraciam anno fere circumacto, in Asiam venit*, ex Dione *lib.* XLVII. Cum *Dolabella* diuturniores in *Asia* moras faceret, *C. Cassius* qui ob necatum *Cæsarem*, *Roma* secesserat, potentiæ sibi comparandæ gratia, in *Syriam* perrexit, ubi ingenti fama florebat, ob *Parthos* ex eadem provincia ejectos, cum occiso *Crasso*, cujus ille quæstor fuerat, tota *Syria* prædas agerent. Tum civile in *Syria* bellum contra *Cæcilium Bassum* finem accepit, cunctis exercitibus unum *Cassium* imperatorem deposcentibus. Id contigit sub initium A.V.711. à palilibus, cujus rei nuntium ad *Ciceronem* per literas misit, datas *Nonis Martiis ex castris Taricheis* ex *libro* XII. *famil. epist.* 11. est autem *Tarichea Galileæ* oppidum. *Cassium* vero propria auctoritate *Syriam* occupasse testatur Cicero *in philip.* 11. *Naturæ*, inquit, *legi paruit, cum est in Syriam profectus: alienam provinciam, si homines legibus scriptis uterentur; his vero oppressis, suam jure naturæ.* Appianus *libro* IV. *pag.* 623. cum narrasset *Cæcilium Bassum* obsessum fuisse à legionibus *Murci* ac *Crispi* ait: *Obsidioni propere intervenit Cassius, & Bassi exercitu spontanea deditione potitus, Murci etiam Marciique legiones assumpsit vel amicorum opera conciliatas, vel propter S. C. non detrectantes imperium.* Verum nondum ullum de *Cassii* imperio S.C. factum fuerat, quod tantum promovit *Cicero*, audita *Trebonii* nece, ex laudata philippica. Legenda est *epistola* 11. *libri* XII. *cit.* In *epist.* 12. scribit Cassius: *Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites, invito eo, legatos ad me misissent: clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata.* Interea *P. Dolabella* Trebonium unum interfectorum *Cæsaris*, amicis prius colloquiis allectum, noctu cum milite *Smyrnam* ingressus, ceperat, ac biduo sævissime excruciatum, necaverat.

rat. Antonius in epistola, quam exagitat Cicero in philippica 13. ait: *Dedisse pœnam sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri, & apparuisse nu-* 278 *men Deorum intra finem anni vertentis.* Hinc Usserius *tomo* 2. *Annalium* ad annum quadragesimum tertium ante Christum, colligit *Trebonium* occisum non multo ante Idus Martias, qua die complebatur annus à morte *Cæsaris*. Secus tamen dicendum est; nempe annum V. 710. usque ad Kalendas Januarias intelligi, ut *Trebonius* mense Decembri interemptus fuerit. Nam Cicero in philippica XI. ait: *Allienus familiaris & necessarius meus post interitum Trebonii profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellæ volet.* At Cassius *lib.* XII. *fam. epist.* 11. data *Nonis Martiis* ait: *Quatuorque legiones, quas Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito.* Itaque si *Allienus* discessit à comitatu *Dolabellæ* post interitum *Trebonii*, ac in *Ægyptum* usque profectus, eductas inde legiones, ante Nonas Martias *C. Cassio* tradiderat, *Trebonius* non circa Idus Martias, sed prope exitum Decembris A. V. 710. peremptus fuit. *Manutius* minus recte in notis scribit nondum occisum *Trebonium*, cum *Cassius* illam epistolam scripsit. Vellejus *libro* II. *capite* 69. dicit à *Dolabella Smyrnæ* occisum *Trebonium*, *cui succedebat.* At falso. Nam *Dolabellæ* non *Asia*, cujus erat proconsul *Trebonius*, sed *Syria* provincia obvenerat. *Cicero* in laudata Philippica ait: *In Galliam invasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque provinciam.* At de eodem postea *Dolabella* subjicit: *Nunc tota Asia vagatur, volitat ut Rex, nos alio bello detineri putat*, nempe circa Mutinam cum *M. Antonio*. Quæ interim *Asiæ* urbibus mala *Dolabella* intulerit, narrat *Lentulus Spinther Asiæ* pro quæstore *lib.* XII. *famil. epist.* 15. Brutus etiam *epist.* 4. *lib. epistolarum* Ciceronis ad M. Brutum ait: *Hoc magis doleo Asiam nos amisisse, quam sic vexari à Dolabella audio, ut jam non videatur crudelissimum ejus facinus interfectio Trebonii.* Interea *Dolabella* exeunte Aprili ex *Asia* in *Ciliciam* cum copiis se contulit, ex *epist.* 12. *C. Cassii eodem lib.* XII. Cum vero in *Syriam* descendisset, *Antiochia* exclusus, *Laodiceam*, seu ut mavult eruditissimus *Grævius*, *Laudiceam* se recepit, ex laudata epistola *Lentuli Spintheris* data *Pergæ* in *Pamphylia* IV. Non. Junias. *Cassius* quæstor, sive is *Parmensis*, sive alter *C. Cassii* Proconsulis propinquus fuerit, præfectus classis contra *Dolabellam*, *lib. eodem* XII. *epist.* 13. narrat *Ciceroni C. Cassium* contra *Dolabellam* profectum, XX. M. P. procul *Laudicea*, castra metatum, cum decem legionibus, viginti auxiliariis cohortibus, ac quatuor millibus equitum. Data est epistola Idibus Junii *Cypro* à *Crommyu-acride*, quod *Cypri* est promontorium, uti scite adnotavit doctissimus *Petrus Victorius*. *Cassius* proconsul propius *Laudiceam* exercitum admovit, ac ægre ferens obsidium in longius trahi, auro urbem expugnavit, *Quintii* centurionibus pecunia corruptis, qui ejusdem milites intra mœnia admisere. *Dolabella* annos natus sex ac viginti, ne vivus in hostis potestatem veniret, cervicem servo præcidendam præbuit. Id contigisse circa exitum Quintilis mensis colligo ex Appiano, qui *lib.* III. *pag.* 587. scribit de *Cæsare Octaviano* jam consule: *Lege lata absolvit Dolabellam, qui hostis judicatus fuerat.* At *Cæsar* consulatum iniit die 19. Sextilis, nondum *Romæ* nece *Dolabellæ* intellecta. Usserius citato loco *pag.* 392. ait ex Appiano una cum *Dolabella* sibi manus intulisse *Marsum* præfectum nocturnarum excubiarum, & ex *Dione* etiam *M. Octavium* legatum *Dolabellæ*. Erat unus idemque vir, teste Cicerone in *philip.* XI. ubi ait *Dolabellam* in *Asiam* irrupisse *cum legione præmisso Marso nescio quo Octavio scelerato latrone atque egente*; additque *mihi enim hic Senator ignotus est.* Itaque perperam *Usserius Marsum* 279 ab *Octavio* diversum putavit. *Cassius* ubi à *Syriacis* legionibus sacramentum accepit, non expectato S. C. imperatoria insignia, ac nomen proconsulis statim usurpaverat, quo se titulo inscribit in literis datis Nonis Martiis A. V. 711. lib. XII. fam. epist. 11. *Cæsar Octavianus* modestius se gesserat; quamvis enim veteranorum exercitum propriis pecuniis collegisset, nec fasces, nec titulum proprætoris usurpavit, militari tamen imperio utebatur. Cicero in philippica undecima ait: *Cæsari bellum necessitas, fasces Senatus dedit.* Cum vero *Cassio* bellum contra *Dolabellam* instaret, *Syriæ* civitates obeundo, teste Josepho *lib.* XIV. *cap.* 18. *comparabat arma & milites, gravia etiam tributa exigendo, sed maxime Judæam afflixit, plusquam septingentis argenti talentis imperatis. Romæ* vero nuntiata nece *Trebonii Asiæ* proconsulis, ac ob eandem *Dolabella* hoste S. C. judicato, postridie agitatum fuit in Senatu de imperatore contra *Dolabellam* destinando; nondum enim *Romæ* intellexerant *Cassium Syriacas* legiones occupasse. Quorundam sententia fuit, *ut consules Dolabellæ persequendi causa Asiam & Syriam sortirentur*; ex Cicerone in philip. 11. *Asiam* enim jam ille tenebat, ac brevi etiam *Syriam*, quæ illi provincia obvenerat, occupaturum credebant. *Cicero* philippicam XI. recitans, *Cassium* eidem bello præficiendum contendit, ac S. C. præformavit, quo *Cassio* imperium proconsulare decerneretur, *ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto jus potestatemque haberet*; Ibidem. Cum *Ciliciam* non nominarit, id temporis *Syriæ* adjecta videtur, cum *Pamphylia* à *Ciliciæ* provincia avulsa ad *Asiaticam* diœcesim pertineret ex literis *P. Lentuli Spintheris* eodem anno datis ad Senatum ac Ciceronem *lib.* XII. *fam. epist.* 14. & 15. Scaliger *in notis Eusebianis num.* 1973. verba *Ciceronis* pro S. C. obtrudit; sed errorem ejusdem recte reprehendit Usserius *pag.* 383. ex *epist.* 7. *lib.* XII. in qua idem *Cicero Cassio* scribit: *Quæ mea sententia in Senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset.* Etenim *Pansa* consul sententiam dixerat, ut ipse cum collega *Hirtio Syriam* & *Asiam* sortiretur. *Lentulus* etiam *Spinther* in literis ad *Ciceronem* scriptis die 29. Maji: *Quoniam*, inquit, *consulibus decreta est Asia, & permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium qui Asiam obtineant &c.* Dio lib. XLVII. ait: *neque enim sciebant jam à Cassio Syriam obtineri.* Hujus vero nuntium labente Aprili acceperunt. Cicero in lib. epist. ad M. Brutum epist. 3. ait: *Ad V. Idus Aprilis literæ mihi in Senatu redditæ sunt à Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria, quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures præterea.* Biduo post idem accepit à M. Bruto per literas Kal. Aprilis Dyrrachio datas, cui rescribens epist. 5. ait: *De Cassio lætor & Reip. gratulor, mihi etiam, qui repugnante & irascente Pansa, sententiam dixerim, ut Dolabellam bello castris persequeretur; & quidem audacter dicebam, sine nostro S. C. jam illud eum bellum gerere.* Ex quibus Appianus corrigendus est qui, uti supra prænotabam, scribit *lib.* IV. *bel. civ. pagina* 623. *Murcum* ac *Crispum* Syriacas legiones *propter Senatus consultum Cassio* cessisse. Antea quidem fama vulgaverat *Cassium* in *Syria* esse, cum *Dolabella* per *Asiam* vagaretur. Hinc Cassio scribebat Cicero *libri* XII. *epist.* 4. *Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vix dum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere.* Quamvis autem *Cassius* ineunte Martio A. V. 711. cum undecim legioni-

gionibus *Syriam* teneret, ac ea de re Nonis Mar-
280 tiis epistolam 11. *lib.* XII. *fam.* ad *Ciceronem* misisset, eam epistolam nondum inito Majo *Cicero* acceperat; hinc in *lib. epist.* ad *Brutum* decima quam scripsit die 5. Maji, ait: *De Cassii nostri copiis nihil sciebamus; neque enim ab ipso ullæ literæ, neque nuntiabatur quicquam quod pro certo haberemus.* Verum cum ex literis *P. Cornelii Spintheris*, *M. Bruti*, aliorumque *Romæ* intellexissent *Cassium Syriacos* exercitus tenere, die 27. Aprilis, *Servilio* sententiæ principe, à Senatu decretum fuit, *ut Cassius persequeretur Dolabellam*; ex *Cicerone epist.* eadem ad *Brutum*. Igitur *C. Cassius Longinus* ea demum die S. C. *Syriam* provinciam obtinuit. Ex his patet *Dionem* errasse *lib.* XLVII. scribentem *Dolabellam* intellecto S. C. quo *Cassio Syria* provincia decreta fuerat, in *Asia* substitisse, ac *Trebonium* frequentiori convictu deceptum, interemisse. At *Cassius* paulo post, uti narravimus, capta *Laudicea*, *Dolabellam* interemit, ac in *Ciliciam* profectus, *Tarsenses*, quod *Dolabellæ* partes secuti fuerant, publica privataque pecunia mulctavit.

Anno ad exitum fere vertente, initum inter Triumviros fœdus *Romanum* orbem gravioribus longe bellis afflixit. Extat in lapide Collotiano dies initæ conspirationis ita signatus Gruteri *pag.* 298.

m. aEMILIVS. M. ANTONIVS. IMP.
CAESAR. III. VIR. R. C. EX. A.
D. V. K. DEC. AD. PR. K. IAN.
SEXT

Igitur die 27. Novembris A. V. 711. vano prætextu *Reipublicæ constituendæ*, qui in eorundem etiam nummis legitur, memorati cives Triumviratum iniere usque ad pridie Kalend. Januarias sextas, nempe ad exitum Decembris A. V. 716. Hinc subsecuta sævissima proscriptio, qua tot nobilissimi cives misere periere, quos inter *Cicero* VII. Idus Decembris, undecima ab inito Triumviratu, jugulatus interiit. Cum antea *Cæsar Octavianus* cum legionibus *Romam* profectus, die 19. Augusti consulatum extorquens, curasset ut à *Q. Pedio* collega *Brutus* ac *Cassius* hostes publici à Senatu judicarentur, *M. Agrippa* omnium primo contra *Cassium* subscribente, ex Vellejo *lib.* II. *cap.* 69. Anno V. 712. à palilibus *Brutus*, qui *Asiam* occupaverat, *Cassium* ad se accivit, ut in commune contra Triumvirorum conatus consultarent. *Cassius*, cum in *Asiam* se transferret, *fratris filium cum una legione reliquit in Syria.* Appianus *lib.* IV. *pag.* 626. Hic erat *L. Cassius L. Cassii Caji* fratris filius, quod ex eodem *Appiano* colligitur; nam pagina 669. inter eos qui in acie *Philippensi* omni vitæ spe abjecta, ad necem usque pugnarunt, nominatur *L. Cassius imperatoris fratris filius.* *Brutus* ac *Cassius Rhodiis* ac *Lyciis* expugnatis, cum undeviginti legionibus in *Europam* transmittentes, prœlio victi, ne in hostium potestatem venirent, oppressæ patriæ libertati superstites esse recusantes, voluntariam sibi necem intulerunt circa exitum Autumni A. V. 712. ut *cap.* 6. ostendi. *Syriæ* legatum post transmissionem *Cassii* in *Europam* ignoramus; nam *L. Cassium* nepotem è *Syria* patrui castra ac fatum secutum ex *Appiano* proxime notavi. Ille quidem *Felicem* quendam *Palæstinæ*, *Fabium* vero *Damasco* præfecerat, ex Josepho *lib.* XIV. *cap.* 18. Cum *Antonio* Triumviro Orientales provinciæ obtigissent cum universo *Illyrico* ad *Scodram* usque *Dalmatiæ* urbem (hanc *Veneti* postremo bello *Turcico* expugnatam, incenderunt) idemque *Athenis*
281 hiemem exegisset; vere A. V. 713. appetente,
A in *Asiam* transmittens, ac gravissimis ubique tributis imperatis, adulta æstate in *Syriam* descendit, ex Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 706.

§. V.

L. Decidius Saxa *A. V.* 713. *legatus* Syriæ *ab* Antonio *Triumviro imponitur. Ejusdem patria ac sub* Cæsare *stipendia.* Cicero Saxæ *infensus. Idem prœlio à* Labieno *victus, occiditur. Card.* Baronius *à* Casauboni *ac* Montacutii *censuris vindicatur.* P. Ventidius *ab* Antonio *in* Syriam *A. V.* 714. *mittitur. Duo de eodem* Montacutii *errores confutantur.* C. Sosius *tertius* Antonii *in* Syria *legatus A. V.* 715. Dionis *de*
B Sosio *antilogia notatur.*

ANtonius instante hyeme, A. V. 713. *Planco in Asia*, *Saxa in Syria relicto*, *in Ægyptum profectus est.* Dio *lib.* XLVII. Casaubonus scribit: *In historia* 47. *Dionis* Δεκίδιος Σάξας *corrupte pro* Δίδιος Σάξας legi. Hinc cum *lib.* CXXVII. *Livianæ epitomes Didius Saxa Antonii* legatus recitetur, putat hunc esse *Q. Didium* A. V. 724. *Syriæ* legatum. Omnia imperite. Etenim ex *Cæsare* ac *Cicerone* hujus primi *Antonii* in *Syria* legati notitia illi petenda fuerat. Cum *Cæsar* A. V. 705. bellum in *Hispania* contra legatos *Pom-*
C *peji* gereret, scribit *lib.* I. *bel. civ. cap.* 66. *Mittitur L. Decidius Saxa cum paucis, qui loci naturam perspiciat.* Erat enim id temporis metator castrorum. Hinc prænomen *Decidii Saxæ* intelligitur. *Cæsar* eundem A. V. 710. Tribunum plebis creavit. Infestus eidem Cicero in *Philippica* 11. ait: *Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex ultima Celtiberia Tribunum plebis dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis.* Et in Philip. 13. *Saxam vero Decidium præterire qui possum? hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum Tribunum plebis videremus, quem civem nunquam videramus.* At Strabo *lib.* III. *Celtiberos*
D laudat uti pacatos populos, & cum toga formam indutos *Italicam.* Hic apud *Mutinam* strenuam *Antonio* operam navavit; unde *Cicero* tot illum conviciis passim suis in Philippicis excepit. Bello contra *Brutum* ac *Cassium* legatus *Antonii* una *C. Norbano* copias ex *Italia* in *Epirum* transportavit, ac omni regione ad *Pangæum* usque occupata, in campis Philippicis castra locavit, eademque ab hostibus usque ad *Antonii* adventum defendit, ex Dione *lib.* XLVII. Hunc autem *Saxam* jam olim militia *Cæsaris* imbutum, ac rebus bello *Mutinensi* ac *Philippensi* gestis probatum, *Antonius* A. V. 713. *Syriæ* legatum constituit. Cum
E vero anno insequenti V. C. 714. *Labienus* cum *Parthorum* copiis *Syriam* irrupisset, *Saxa* prœlio cum barbaris inito, vincitur, ac *Antiochiam* se recipiens, deinde insequente *Labieno*, dum in *Ciliciam* fugit, captus, ac statim jugulatus, occubuit. Hæc fusius recitat Dio *lib.* XLVIII. ubi addit: *Saxa mortuo, Syriam Pacorus subegit universam.* Intelligo hic à Casaubono *pag.* 134. & Montacutio *num.* 16. litem *Baronio* de nomine intendi. Hæc ibi *Montacutius* scribit: *Antonius absens plerunque per legatos Syriam administrabat: qui non erant re vera Præsides, sed quasi Procuratores illius præsidis perpetui. Errat igitur Cardinalis, quod*
F *advertit Exercitator, nec excusat Bullingerus, qui* 282
legatos ab Antonio nominatos, recenset inter Syriæ præsides. Rideo insulsam censuram. Extat *L.* 1. *D. de officio præsidis*, hocce Macri vetustissimi J. C. fragmentum: *Præsidis nomen generale est, eoque & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes provincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur.* Ibidem *L.* 20. Papinianus ait: *Legatus Cæsaris, id est, Præses, vel Corrector provinciæ, abdicando se, non amittit imperium.* Ita

A viri eruditi Lipsius in *Excursibus ad lib.* I. *Taciti lit.* M. Cujacius *tom.* 4. initio *comment. ad lib.* I. *resp. Papiniani*, Alciatus *lib.* III. *Parergon juris cap.* 3. & in tractatu *de Magistrat. civ. & militar.* aliique notarunt nomen *praesidis* ac *rectoris* promiscue convenire omnibus qui populis praesunt, sive sint proconsules, sive propraetores. Tacitus *lib.* XII. *Annal.* ait: *Scripsitque P. Attilio Histro, qui Pannoniae praesidebat.* In *Cicerone* aliisque passim legitur: *praeesse provinciae.* Itaque Praeses sive à verbo *praesideo*, sive à verbo *praesum* derivetur, cum *praesidere*, ac *praeesse*, proprie dicantur de quarumcumque provinciarum Rectoribus, nullo jure doctissimum Cardinalem reprehendunt, B quod legatos Antonii *Praesides* nuncupavit. Quid si appellasset *proconsules?* At hoc nomine *Antonii* legati in fastis Capitolinis signati sunt, quod proxime ostendo. Erant legati cum proconsulari potestate, à qua proconsules nuncupati. Sane *Casaubonus Q. Didium*, *Montacutius M. Messallam*, qui erant legati *Augusti*, *Syriae praesides* vocant: cur vero eo nomine legati *Antonii* citra errorem appellari non possint? Post factam provinciarum *Augusti*, & Populi *Romani* divisionem, legati *Augusti* in *Syria* ab eisdem auctoribus Praesides appellantur, quo tamen nomine legatos *Antonii*, qui eadem auctoritate magistratum in pro- C vinciis administrabant, nuncupandos esse pro arbitrio recusant. *Montacutius* insignem parenthesin hisce verbis Taciti *lib.* VI. *Annal.* inserit N. 33. *Exin Flacco Pomponio Syriae Propraetore defuncto* (& tamen fuit Consularis) *recitantur Caesaris literae &c.* Legati *Caesaris*, seu qui provincias majores administrabant, quae non Populi, sed Imperatoris essent, lege *Augusti* ex Dione *lib.* LIII. *Propraetores* dicebantur, quod erat proprium ac speciale ipsorum nomen, cum id temporis *Praeses* cujuscumque provinciae rector promiscue diceretur. Plinius junior Gruteri *pag.* D 454. 3. dicitur: LEGAT. PRO. PRAET. PROVINC. PONTI CONSULARI. POTESTATE *in eam provinciam ab Imp. Caesare Nerva Trajano Aug. missus*; & tamen *Plinius* erat consularis. Hinc apud Tacitum *lib.* II. *Annal. Domitius Celer* dicebat: *Pisonem*, *non Sentium*, *Suriae praepositum. Huic fasces, & jus praetoris, huic legiones datas. Piso* erat legatus pro praetore *Syriae*, nempe legatus cum jure praetorio in *Syriam* missus. Dio *lib. cit. de Augusto* ait: *Praetoris nomine*, *quod bellis maxime ab antiquis inde temporibus conveniebat*, *à se delectos insignivit*, *Pro-* E *praetores eos nuncupans*; sive consulares viri essent, sive praetorii. Itaque omnes legati *Caesaris Augusti* provinciis impositi, erant Propraetores. *Antonio* Triumviro Orientis provincias & Illyricum moderante, ejusdem legati in *Syria* generali nomine *praesides*, speciali *proconsules* dicebantur in fastis Capitolinis; cum tamen ipsi semet legatos tantum nuncuparent, nec secus se ipsos inscribebant, qui sub Caesaribus *Syriam* rexerunt. Tacitus *lib.* II. scribit: *Rector Syriae Creticus Silanus excitum*, *custodia circumdat.* Lib. VI. *Donec M. Trebellius legatus à Vitellio Syriae praeside cum quatuor millibus legionariorum & delectis auxiliis mis-* F *sus.* Rector ac Praeses appellantur. At *lib.* XI. ait: *Ni Vibio Marso Syriae legato bellum minitante cohibitus foret.* At *lib.* VI. cit. *Exin Flacco Pom-*
283 *ponio Syriae pro praetore defuncto &c.* Legatus ac propraetor erant specialia nomina; passim tamen rectores *Syriae* à *Tacito* legati dicuntur.

P. Ventidius Bassus à *Pompejo Strabone Pompeji* Magni patre in triumpho ductus, postea ob militarem virtutem summos magistratus obtinuit. *Antonii* partes secutus, tres ad eundem post *Mutinensem* cladem legiones perduxit A. V. 711. ex *epist.* 34. *lib.* X. *famil.* Ciceronis, à quo in Philippicis carpitur. Hinc eodem anno V. Kal. Majas hostis publicus S C. denunciatus fuit, ex libro ad Brutum *epist.* 10. Cum Triumviri *Romam* occupassent, extrema parte anni consulatum suffectum gessit, cum eodem A. V. 711. antequam pro *Antonio* arma caperet, praetor fuisset ex Vellejo *lib.* II. Exercitum A. V. 713. bello *Perusino* contra *Caesarem* duxit, ex Appiano *lib.* V. *bel. civ. pag.* 689. Anno insequenti, restaurata apud *Brundusium* inter *Caesarem* & *Antonium* concordia, in *Syriam* legatus ab *Antonio* missus, *Labienum* cum *Parthis* acie victum, vivum in *Cilicia* cepit, ac neci tradidit, ex Livio *libro* CXXVII. Altero postea anno *Pacorum Orodis Parthorum* regis filium in campis Cyrrhesticis cum ingenti hostium strage interfecit. Haec fusius recitavi *cap.* 6. Duo de *Ventidio* errata *Montacutii* corrigenda sunt. Etenim *num.* 17. scribit *Ventidium* primum de *Parthis* triumphasse, *occiso Pacoro eorum rege*; & num. 18. *occiso demum Antonio*, *hoc est*, *decennio à devictis Parthis*, *triumphasse.* Pacorus non rex, sed filius regis *Parthorum* fuit. Cicero *lib.* XV. *fam. epist.* I. *Pacorum Orodis regis Parthorum filium* nominat, cum A. V. 702. Ciliciae praeesset. Vellejus scribit Labienum extinctum *ductu Ventidii una cum Parthorum copiis celeberrimoque juvenum Pacoro regis filio.* Luctum ac dolorem ad furorem usque *Orodis* ob *Pacorum* filium necatum ex *Trogo* describit Justinus *libro* XLII. Gravius tamen *Montacutio* peccatum est, dum triumphum *Ventidii* protrahit pleno decennio à devictis *Parthis.* In fastis Capitolinis legitur.

P. VENTIDIVS. P. F. PRO. COS. EX. TAVRO. AN. DCCX . . . . MONTE. ET. PARTHEIS. V. K. DECEM

CN. DOMITIVS. M. F. M. N. CALVINVS. AN. DCCXVII. PRO. COS. EX. HISPANIA. XVI. K. SEXTIL.

Triumphi in laudatis tabulis Capitolinis continuata annorum serie, recensentur. Quare quamvis annus triumphi *Ventidii* posterioribus notis numeralibus detritis, non appareat, ex triumpho tamen *Cn. Domitii*, qui contigit A. V. 717. colligitur *Ventidium* ante illum annum triumphasse. Plutarchus in *Antonio*, de eodem scribit post deditas *Samosatas*, quam urbem *Ventidius* post *Parthos* devictos, statim obsederat: *Paucis deinde rebus per Syriam compositis*, *Athenas rediit*, *inde Ventidium*, *ut decuit*, *laudatum*, *atque donatum*, *Romam ad triumphum remisit.* Plura de Ventidio tradit Gellius *lib.* XV. *cap.* 4. ubi testatur eundem *morte obita*, *publico funere sepultum.* Cicero in Philip. 12. de Ventidio ait: *Cui fui semper amicus*, *antequam ille Reipublicae*, *bonisque omnibus tam apertè est factus inimicus.*

C. Sosius Ventidio successor ab *Antonio* datus, A. V. 716. Syriae praefedit. Josephus *lib* XIV. *cap.* 17. ait: *Antiocho autem paulo post urbem dedente*, *& hoc pacto finito bello*, *Sosio provinciam* 284
Antonius cum exercitu tradidit. Antonius post *Samosatas* sibi quidem turpibus conditionibus deditas ab *Antiocho* rege *Commageno*, ex *Syria Ventidium* secum *Athenas* ducens A. V. 715. teste *Plutarcho* laudato, *C. Sosium Syriae ac Ciliciae* praefectum imposuit, ex Dione *lib.* XLIX. Hic anno insequenti *Hierosolymam* expugnavit, *Antigono* rege post captam urbem, in ejusdem potestatem veniente, quod pluribus, quod annum attinet, cap. 6. mihi demonstratum fuit. Ejusdem de

Judæis triumphus ita signatus legitur in fastis Capitolinis.

C. SOSIVS. C. F. T. N. PRO. COS. EX. IVDAEA. AN. DCCXIX. III. NONAS. SEPTEMBR.

Hinc constat legatos *Antonii* ac *Cæsaris* Triumvirorum *Proconsules* appellatos, quod cum imperio proconsulari provinciis ab iisdem præficerentur. *Sosius* A. V. 722. *Romæ* consulatum gessit, ac cum pro *Antonio* contra *Cæsarem* liberius loqueretur, iram *Cæsaris* veritus, in *Ægyptum* ad *Antonium* se contulit, ac anno sequenti 723. bello Actiaco alter Antonianæ classis præfectus fuit. Horum auctorem habemus Dionem initio *lib.* L. Scribit Suetonius *cap.* 17. *in Augusto*, eundem rupta cum *Antonio* pace, eoque hoste judicato, amicos omnes illi remisisse: *atque inter alios C. Sosium & Cn. Domitium tunc adhuc consules.* Duo *Sosii* numismata exhibet Eques *Patinus* in notis ad laudatum caput *Suetonii*, quæ ejusdem Judaicum triumphum designant, cum epigraphe: C. SOSIVS IMP. Hinc apparet legatos Triumvirorum, re fortiter ac feliciter contra hostes gesta, veteri more imperatoris titulo decoratos, quos tamen Montacutius *num.* 16. *quasi Procuratores* obtrudit. Dio *eodem lib.* inferius scribit *Sosium* cum *L. Tauresii* naves oppressurus, classem eduxisset, in *Agrippæ* classem incidisse, à quo aggressus, *ipse cum Tarcondimoto aliisque multis interiit*, paullo antequam totis viribus navali prœlio apud Actium certaretur. Vellejus, cum dixisset: *Advenit deinde maximi discriminis dies, quo Cæsar Antoniusque productis classibus, pro salute alter, in ruinam alter terrarum Orbis dimicavere*, Antonianæ classis præfectos numerans, ait: *Classis Antonii regimen Publicolæ, Sosioque commissum.* Plutarchus tamen non Sosium, sed Cœlium nominat, scribens in Antonio: *Antonius & Publicola dextrum cornu, Cœlius sinistrum habebat.* Ceterum ipse Dio *lib.* LI. cum dixisset *Cæsarem* pepercisse quibusdam qui bello Actiaco Antonio adhæserant, ait: *Inter vita donatos præcipuus fuit Sosius, qui cum bello sæpe Cæsarem petiisset, tunc fuga elapsus, occultatusque, post inventus, ac dimissus est.* Profecto in alterutro libro *Dio* falsus est.

285 §. VI.

L. Munatius Plancus *A. V.* 719. L. Calpurnius Bibulus *A. V.* 723. Syriæ *legati. Utrumque* Casaubonus *ac* Montacutius *omittunt.*

Baronius in *Apparatu num.* 85. scribit: *Sosio est subrogatus Q. Didius, quem auctore Dione constat præfuisse Syriæ saltem usque ad tempus Actiacæ pugnæ quæ facta est anno ab V. C. septingentesimo vigesimo quarto.* Pugna navalis apud Actium contigit anno V. C. 723. die 2. Septembris juxta epocham Varronianam, quam se sequi testatur Baronius *num.* 110. Sed hoc omisso, catalogus Præsidum *Syriæ* nobis supplendus est, cum duo *Antonii* in *Syria* legati non modo à *Baronio*, verum etiam ab ejusdem censoribus *Casaubono* & *Montacutio* omittantur. Prior est *L. Munatius Plancus* qui ex prætura *Galliam* ulteriorem obtinuit A. V. 711. à Cæsare in A. V. 712. consul designatus. Supersunt plures mutuo scriptæ *Planci* ac *Ciceronis* epistolæ *lib.* X. *fam.* Ex epistola tertia, quæ anno V. 711, scripta est, constat id temporis florente ætate fuisse, & à pueritia carissimum Ciceroni: *Omnia*, inquit Cicero, *summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna; eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti.* Addit vulgo quondam creditum *ipsum nimis servire temporibus*, quod sane & semper fecit. Nam cum bello *Mutinensi*

A cum tribus legionibus *Galliæ* præesset, ac pluribus literis se copias contra *M. Antonium* ducturum spopondisset, ad quod celeriter agendum Cicero *epist.* 6. data die 20. Martii ejusdem anni aliisque etiam hortabatur, adversus *Antonium* cum tribus veteranis legionibus, & quarta tironum movens, ubi accepit *Lepidum* die 29. Maji suas cum *Antonii* exercitu copias junxisse ex epistola 23. in provinciam rediit, ac paulo post *Asinio Pollione* curante, prodita patria, ac tempori inserviens, in *Antonii* partes transiit, ac *C. Plotium* fratrem per summam crudelitatem inter proscriptos à Triumviris poni curavit. Cum ve-
B ro mense Decembri universa urbs tot trucidatorum civium funera deploraret, *L. Munatius* triumphavit, ut ex fastis Capitolinis apparet.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. PLANCVS. PRO. COS. AN... EX GALLIA IIII. K. IAN

Illum vero A. V. 711. triumphasse patet ex sequenti triumpho *M. Lepidi*, qui contigit hoc ipso mense triduo post *Planci* triumphum. Legatur Appianus *lib.* IV. *pag.* 607. *Plancus* bello *Perusi-
C no* A. V. 713. ex *Asia* ab *Antonio* in *Italiam* missus, contra *Cæsarem Octavianum* exercitum duxit, cui *Agrippa* duas legiones ingentibus promissis ad se pertractas, eripuit, ac ceteris ipsum deserentibus, ex *Italia* fugiens A. V. 714. *Fulviam Antonii* uxorem in *Græciam* deduxit. Hunc vero *Plancum* consularem ac triumphalem virum *Antonius Syriæ* postea præfecit. Appianus in fine *libri* V. *bel civ. pag.* 753. cum dixisset *Sextum Pompejum* à *M. Titio* jussu *Antonii*, interfectum, subjicit: *Sunt qui dicant Plancum, non Antonium, id mandasse, qui* ἄρχοντα Συρίας *præses, seu rector* 286
Syriæ solitus fuerit in majoris momenti literis nomen adscribere Antonii, & uti annulo ipsius signatorio.
D Dio vero lib. XLIX. scribit: *Ita Sextus Pompejus mortuus est, L. Cornificio & Sexto quodam alio Pompejo Coss.* A. V. 719. Quare hoc anno *L. Munatius Plancus Antonii* in *Syria* legatum agebat, quem tres memorati scriptores in albo rectorum *Syriæ* omiserunt. Huic *Planco*, cum *morbo proditor*, ac tempori semper inserviens, bello Actiaco exorto, *Antonium* deseruit, infame elogium ponit Vellejus *libro* II. Denique *Plancus* anno Urbis 732. postremus ex privatis Censor fuit.

Alter *Syriæ* præses iisdem auctoribus omissus, fuit *L. Calpurnius Bibulus Bibuli Cæsaris* in consulatu collegæ filius. Hic, cum pater Pompe-
E janæ classis præfectus morbo apud *Corcyram* interiisset, A. V. 711. in locum *Pansæ* qui bello *Mutinensi* perierat, Pontificatum petebat, ex Cicerone in *lib. epist.* ad *M. Brutum* 10. Verum eodem anno à Triumviris proscriptus, in *Macedoniam* ad *Brutum* se recepit. Appianus *lib.* IV. *pag.* 611. scribit: *Bibulus quoque cum Messalla in gratiam receptus, classi præfectus ab Antonio, copias ejus transvexit contra Cæsarem*, καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη Συρίας ὑπὸ Ἀντωνίου, καὶ στρατηγῶν ἐπὶ αὐτῆς, ἀπέθανεν: *& ab Antonio Syriæ præses designatus, eandem provinciam administrans, mortuus est.* Casaubonus in titulo Num. 30. hæc jactabundus pro-
F miserat: *Præsidum Syriæ enumeratio parum feliciter à Baronio tentata, accurate pertexitur.* Sed certe parum ille accuratam ea in re operam posuit, qui hosce duos *Syriæ* rectores tam aperte ab *Appiano* nominatos, ignoravit. *Bibulus* A. V. 722. circa æstatem *Antonii* milites ex *Asia* in *Europam* transportavit, cum etiam *Antonius* in *Peloponneso* apud *Patras* eo anno hiemaverit, ac sub exitum Autumni cum classe *Corcyram* usque navigaverit, ex Dione *lib.* L. Obiit vero *Bibulus* paullo post in provincia *Syriæ* A. V. 723,

§. VII.

Q. Didius *A. V.* 724. Cæsaris Octaviani *in* Syria *legatus.* Casaubonus *eundem cum* Decidio Saxa *perperam confundit.* M. Valerius Messalla Corvinus *eidem successor à* Casaubono *ac* Montacutio *datur. Confutantur ex fastis Capitolinis.* Messallæ *de* Aquitanis *triumphus* Tibullo *celebratur.*

Anno V. 723. IV. Nonas Septembris victo apud Actium *Antonio*, *Augustus* rebus *Græciæ* intra paucos dies constitutis, *in Asiam profectus*, cum plerasque ibi pariter res ordinasset, *in Italiam properavit media hieme se IV. & M. Crasso Coss.* A. V. 724. Dio lib. LI. ad hunc annum hæc refert: *Eodem tempore Arabes à Q. Didio Syriæ præfecto persuasi, naves in sinu Arabico fabricatas ad navigationem per Rubrum mare, combusserunt.* Num *Q. Didius* ab *Augusto*, cum autumno anni superioris in *Asiam* transmisit, *Syriæ*, quæ ab *Antonio* defecerat, impositus fuerit, vel post mortem *Bibuli*, ante pugnam Actiacam ab ipso *Antonio Syria* provincia accepta, ad *Cæsarem* post *Antonii* cladem, transierit, ignoratur. Narrat
287 ibidem *Dio* gladiatores, qui *Cyzici* jussu *Antonii* ad ludos triumphales exercebantur, ubi exitum navalis pugnæ intellexerunt, rotundo agmine in *Ægyptum* iter intendisse, ac ubi in *Syriam* advenere, *Antonium* ad se accersivisse; *facilius se putantes cum eo conjunctos in Syria bellum gerere posse*; non veniente vero *Antonio*, cunctos sese *Didio* dedisse, ea conditione *ne gladiatores posthac essent*, *utque Daphnem Antiochiæ suburbium eis habitandum concederet.* Recte *Casaubonus* duo *Josephi* loca correxit ex hac historia *Dionis.* Etenim cum *Herodes* hoc anno *Cæsarem* apud *Rhodum* convenisset, veniam pro auxiliis *Antonio* transmissis, impetraturus, *Cæsar* veniam concedens, respondit: *Prior autem ab officiis cœpisti, quantum apparet, quem adversus eorum* (Antonium ac Cleopatram intelligit) *gladiatores idonea auxilia misisse Ventidius perscribit.* Corrigendum recte suspicabatur Casaubonus: *Q. Didius perscribit.* Hæc autem recitat Josephus *lib.* I. *belli cap.* 15. At *lib.* XV. *Antiq. cap.* 10. ea narratio longe corruptior habetur. Nam *Ventidius* in *Capidium* mutatur, ac pro τοὺς μονομάχους *gladiatores*, ibi legitur τοὺς μονάρχας *monarchas*, quod verbum in alienam plane interpretationem *Rufinum* detorsit. Hæc recte adnotata *Casaubono*, ac post ipsum *Usserio.* Verum grave erratum admisit ibidem *Casaubonus* scribens de *Q. Didio*: *Videtur is esse qui in epitoma Liviana* 127. *Didius Saxa Antonii legatus nominatur.* In summario ejus *Liviani* libri scribitur de *Parthis* in *Syriam* duce *Labieno* irrumpentibus: *victoque Didio Saxa M. Antonii legato, universam eam provinciam occuparunt.* At *Saxa* à *Labieno* non modo victum, sed etiam interfectum testatur Dio *lib.* XLVIII. addens: *Saxa mortuo, Syriam Pacorus subegit universam.* Id contigit A. V. 713. Hunc tamen *Saxam* A. V. 724. *Syriæ* Rectorem facere, grandis sane hallucinatio est, cum ante plenum decennium *Saxa* interfectus fuisset. Ceterum hic non *Didius*, sed *Decidius Saxa*, uti superius dixi, appellandus est.

Q. Didio in præfectura *Syriæ* sufficitur *M. Valerius Messalla*: de quo scribit Baronius *num.* 85. sui Apparatus: *Hic præfuisse videtur usque ad A. ab V. C.* 731. *quando M. Agrippa tam Syriæ quam toti Orienti præficitur.* Casaubonus etiam ait: *Hoc anno V. C.* 726. *vel proximo successisse Messallam Didio potest utcunque fieri conjectura ex Dione.* Montacutius vero ait numero 20. *Messalla qui collega Cæsari fuerat in consulatu eo anno quo pugnatum erat ad Actium, anno sequenti Consularis*

A *Syriæ præses constituitur ab Augusto profecturo in Ægyptum.* Nulli horum veritatem assecuti sunt. A *Montacutio* incipiam. *Dio* diserte scribit *Q. Didium* A. V. 724. *Cæsare* IV. & *M. Crasso* Coss. *Syriæ* præfuisse, cum gladiatores in *Syria* substitere, illuc *Antonium* ex *Ægypto* evocantes; quare nullo teste, eo anno *Messalla Syriæ* præficitur. Appianus *lib.* IV. *bel. civ. pag.* 611. ait de Messalla, *Navali quoque prœlio ad Actium pugnavit pro Cæsare: deinde contra Gallos rebelles missus, victor triumphum meruit.* Tibullus *lib.* I. *eleg.* 3. scribit:

Ibitis Ægeas sine me, Messalla, per undas:
O utinam memores ipse cohorsque mei.

B Eundem vero una cum *Augusto* in *Ægyptum* ad debellandum *Antonium*, profectum, colligo ex eodem poëta inferius dicente:

Bisque die resoluta comas, tibi dicere laudes
Insignis turba debeat in Pharia.

Alexandrinos intelligit ab insula *Pharo* urbi adjacente. Ita *Lucanus Ptolomæum* regem Ægypti 288
libro VIII. *Pharium tyrannum*, & *Phariam fidem* appellat; & inferius rogum *Pompeji* descripturus, antequam *Cæsar* in *Ægyptum* adveheretur, ait:

Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompejo raptim tumulum fortuna paravit.

C *M. Valerius Messalla Corvinus* armorum peritia nulli *Augusti* ducum secundus, egregiam operam eidem A. V. 719. bello Delmatico navaverat. Appianus in *Illyricis pag.* 763. ait: *Messalla Corvinus ut illos expugnaret, à Cæsare præmissus &c.* Tibullus vero *lib.* IV. *eleg.* I. ad *Messallam* ejus contra *Delmatas* gesta recenset. Quare *Augustus Messallam Corvinum* probatæ sibi fidei ac virtutis ducem ad bellum contra *Antonium* secum in *Ægyptum* duxit. *Baronii* vero ac *Casauboni* sententia aperte refellitur ex fastis triumphalibus Capitolinis, ubi legimus:

D M. VALERIVS. M. F. M. N. MESSALLA. A. DCCXXVI CORVINVS. PRO. COS. EX. GALLIA. VII. K. OCT

Igitur *Messalla* A. V. Capitolino 726. Varroniano 727. *Romæ* de *Aquitanis* triumphum egit, ac anno superiori in *Gallia* bellum gessit, cujus & belli contra *Gallos* ac de eisdem triumphi laudatus *Appianus* mentionem facit statim ac dixisset *Messallam* apud Actium pro *Cæsare* pugnasse. *Tibullus* magnus *Messallæ* amicus, ac maximus en-
E comiastes *lib.* II. *eleg.* I. canit:

Gentis Aquitanæ celeber, Messalla, triumphis,
Et magna intonsis gloria victor avis.

Lege eundem *lib.* I. *elegia septima* de eadem victoria ac *Messallæ* triumpho plura scribentem. Itaque perperam *Messalla Syriæ* præses imponitur A. V. 727. Interim ex recitato triumpho *Messallæ* ex fastis Capitolinis, apparet etiam legatos *Augusti* appellatos fuisse proconsules. Hic vero mirari liceat à *Montacutio*, cujus verba exhibui, *Messallam Augusti* legatum diserte *Syriæ præsidem* appellari: eundem vero insultare *Baronio*, quod *Antonii* in *Syria* legatos nuncupaverit præsides.
F *Antonius* ac *Cæsar* æquali potestate Triumvirali pollebant, ac proinde de utriusque legatis eodem modo loquendum est, si consentanea dicere mavis, quam Cardinali doctissimo litem intendere, in qua tuomet testimonio aut oblivionis, aut malevolentiæ convincaris. Ceterum ex Dionis verbis *lib.* LI. *M. Valerium Messallam Corvinum Syriæ* præsidem faciunt; ubi enim *Dio* narravit *Q. Didium* gladiatoribus *Antonii* suburbium *Antiochiæ* inhabitandum concessisse, addit: *Hi quidem* gladia-

gladiatores postea à Messalla decepti, alii alio dimissi quasi in legiones adscribendi, per occasionem interfecti sunt. Ex quibus apparet *Valerium Messallam* in *Syria* cum imperio fuisse. Ulterius etiam *pag.* 492. anno 30. ante Epocham vulgarem Christi ait: *Discedens è Syria Cæsar, reliquit ibi Messallam Corvinum.* Nullum plane locum inter præsides ordinarios *Syriæ Messallæ* invenio. Nam ex *Dione* A. V. 724. *Q. Didius* erat *Syriæ* præses; A. V. 725. *Messalla* erat Proconsul, seu legatus cum imperio proconsulari in *Galliis.* Hinc dicendum arbitror, *Messallam* cum imperio extraordinario in *Syriam* missum A V. 724. gladia-
289 tores ex suburbio *Antiocheno* alio, brevi perituros, amandasse. Etenim cum *Cæsar* eisdem gladiatoribus indignatus esset, quod *Syriam* pro *Antonio* invaserant, haud fas est credere eundem victorem A. V. 724. ex *Ægypto Antiochiam* ingressum, ex Josepho *lib.* XV. *Antiq. cap. undecimo*, sivisse vilissimos ac nefariæ conditionis homines amœnissimum *Antiochiæ* suburbium diutius occupare. Plura de *Valerio Messalla* congerit Glandorpius in *Onomastico pag.* 866.

§. VIII.

Varro *A. V.* 729. Syriam *regit. Interpres falsus* Josephi Baronio *ac* Saliano *imponit.* Montacutius *perperam contendit* Varronem *fuisse procuratorem* Cæsaris *in* Syria. Josephi *locus exponitur.* Marcus Agrippa *A. V.* 731. Syriæ *præficitur.* Augustus *A. V.* 734. *in* Syriam *venit.* Velleji *adulatio ac errores notati.* Virgilius *redeunti in* Italiam Augusto, *in* Græcia *occurrens, morbo contracto, paullo post diem suum obit.* Baronii *sententia expenditur.* M. Tullius *Oratoris filius* Syriæ *rector in* Appiano Casaubono *ac* Montacutio *non observatus.* Agrippa *in Orientem iterum venit. Ludi quinquennales Actiaci anno quinto non exacto, sed ineunte exhibebantur. Quatuor summa Sacerdotum collegia iisdem per vices præsidebant. Eo in munere VII. Viri Epulones Quindecimviros præcedebant.* Dionis *cum* Josepho *consensus.* Agrippæ *imperium in provinciis Orientis Populi* Romani. *Id non exercuit jure Tribuniciæ potestatis contra* Casaubonum. *Alter ejusdem error notatus.* Josephus *immerito à* Saliano *vapulat. Plurimi errores* Montacutii *in historia, chronologia, ac geographia refelluntur.* Augusto *in provincias adveniente, ordinarii earundem rectores magistratum continuabant.*

JOsephus *lib.* XV. *Antiq. cap.* 13. cum narrasset *Herodem Romam* filios misisse, scribit adolescentes humaniter ab *Augusto* exceptos, qui & eodem tempore regnum *Herodi* auxit, donata eidem parte ditionis quæ ad *Zenodorum* pertinebat, quod ex eadem latrones erumpentes, finitimos infestabant, qui cum *Varronem Syriæ præsidem* adiissent, ac *Zenodorum* latronibus conniventem accusassent, *Varro* datis ad *Augustum* literis, responsum tulit, ut ditio *Zenodoro* ablata, *Herodi* traderetur. Paucis deinde versibus interjectis, adventum *M. Agrippæ* in *Asiam* recenset, qui contigit A. V. 731. ut mox ostendam. *Casaubonus* hunc *Varronem Syriæ* præsidem ex *Josepho* produxit, qui ejusdem etiam meminit *lib.* 1. *belli cap.* 15. *Baronius* hunc tamen antea observaverat
290 *numero* 84. *Apparatus*, sed inconstantiæ *Josephum* arguerat, qui *Varum Syriæ* præsidem dixerit anno regni *Herodis* XVI. & postea scripserit anno postea vigesimo paullo ante obitum *Herodis Varum* successisse *Sentio Saturnino*; *Nec est*, inquit Baronius, *quod possit dici, eundem Varum iterum eo missum, cum nec ipse Josephus, nec alii id testentur.* Prava *Gelenii* interpretatio *Baronium* in errorem traxit. Nam, ut jam alii prænotarunt, ubi Jo-
A sephus *lib.* 1. *belli cap.* 15. scribit: Οὐάρωνα τὸν ἡγεμόνα τῆς Συρίας, legunt *Varum præsidem Syriæ*; cum vertendum fuerit: *Varronem Præsidem Syriæ.* Ita *libro* XV. *Antiq. cap.* 13. idem *Josepho* dicitur Οὐάρωνος, *Rufinus* recte Latine reddidit: *Varro.* At qui successit *Sentio Saturnino* eidem Josepho *lib.* XVII. *Antiq. cap.* 7. dicitur Οὐάρος Κυϊντίλιος: *Varus Quintilius. Varrones* dicebantur *Romæ Terentii* ac *Visellii.* Tacito *lib.* III. *An. Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus* nominatur. *Terentii* autem *Varrones* passim in *Romana* historia occurrunt. Ad utram gentem *Varro Syriæ* præses *Josepho* laudatus spectarit, incertum. *Teren-*
B *tius Varro* imperante Augusto A. V. 729. contra *Salassos* bellum gessit, teste *Dione*; quare non is erat, qui à *Josepho* præses *Syriæ* dicitur; præsertim cum idem *Terentius Varro Muræna* consul designatus, antequam A. V. 730. magistratum iniret, è vita migraverit, uti ex fastis Capitolinis *Panvinius* ac *Pighius* adverterunt. *Montacutius cit. num.* 20. postquam post *Casaubonum Baronii* ac *Saliani* errorem correxisset, duo graviora statim errata committit, mihi hic confutanda. In primis inquit: *Falluntur autem: neque enim fuit Varro præses Syriæ, sed Augustalis legatus, qui Syriam procurabat, cui adjunctus Herodes, vel po-*
C *tius ei impositus; ita enim Josephus* 1. *Bel. c.* 13. κατέστησε δὲ αὐτὸν Συρίας ὅλης ἐπίτροπον: *Designavit autem illum totius Syriæ procuratorem, ac ne quid ejus provinciæ* τοῖς ἐπιτρόποις *procuratoribus eo inconsulto liceret administrare, præcepit.* Ex his tamen *Josephi* verbis perperam *Montacutius* eam in sententiam descendit. Nam omnes præsides *Syriæ* erant legati Augustales, hoc est, *Augusti. Varro* autem à *Josepho* non procurator, sed præses nominatur; siquidem diserte illum vocat ἡγεμόνα τῆς Συρίας *lib.* 1. *belli* citato, & in *lib* XV. *cap.* 31. *Antiquit.* meminit Οὐάρωνος ἡγεμονεύοντος, quo nomine *Sentium Saturninum*, *Quinctilium Varum*,
D ceterosque *Syriæ* præsides constanter appellavit. Nec *Varro* procuravit in *Syria*, sed *Syriam* legatus *Augusti* cum imperio proconsulari rexit. Duum generum fuere procuratores *Augusto* imperante; quidam enim provincias minores regebant cum jure gladii, qui tamen erant audientes dicto legati Augustalis totius diœcesis, seu regionis. Ita *Judææ* in provinciam redactæ, procuratores imposuit, quos recte ἐπίτροπος Josephus appellat. Et ipsi Tacito *lib.* XV. Christus Dominus dicitur *per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus. Vitellius* autem præses *Syriæ*, cui *Judæa* erat adjuncta, ipsum *Pilatum* à provincialibus accusa-
E tum, administratione *Judææ* dejectum, *Romam* jussit ad causam dicendam, navigare, ex Josepho *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 5. Tacitus initio *lib.* 1. *hist. Duæ Mauritaniæ*, inquit, *Rhætia*, *Noricum*, *Thracia*, *& quæ aliæ procuratoribus cohibentur &c.* Horum procuratorum inscriptiones passim apud *Gruterum* occurrunt. Alii vero procuratores aderant ipsis legatis Augusti. Strabo *lib.* III. *pag.* 115. cum dixisset *Hispaniam* citeriorem legato consulari tres legiones habenti parere, ait, *Sunt & ἐπίτροποι procuratores ibi Cæsaris equestris ordinis, qui militibus pecuniam ad vitæ necessitates suppeditant.* Illi etiam tributa exigebant, ac
F possessiones ipsorum Cæsarum in provincia 291
procurabant, quod patet ex Josepho *lib.* XVII. *cap.* 11. *Britanni* apud *Tacitum de vita Agricolæ* querebantur: *Singulos sibi olim reges fuisse; nunc binos imponi; è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret.* Mortuo in magistratu provinciæ præside, jus gladii obtinebant, ac in demortui locum succedebant, quousque missus à *Cæsare* novus præses in Provinciam adveniret. Sancta *Perpetua* in actis sui martyrii editis ab erudi-

tissimo *Holstenio*, ait: *Hilarianus procurator, qui tunc loco proconsulis Minuci Timiani defuncti, jus gladii acceperat.* Procuratores erant ex ordine equestri, quod patet ex laudato *Strabone*, ac Josepho *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* I. Tacitus initio *de vita Agricolæ*, ait: *Utrumque avum procuratorem Cæsaris habuit, quæ equestris nobilitas est.* Præsides vero *Syriæ* erant Senatores, non vero Equites *Romani*; immo viri consulares ab *Augusto Syriæ* semper præpositi sunt; unde postea *Tiberio Augusti* successori vitio datum, quod *Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit*, teste Suetonio *in Tiberio cap.* 41. Ex his patet imperite à *Montacutio* dici *Herodem Varroni* procuratori additum. Nam *Herodes* procuratoribus tantum *Syriæ* adjunctus fuit, iique jussi ne quid, inconsulto *Herode*, decernerent; neque haud satis magna censenda erat dignitas regis, ab Equitibus *Romanis* in consilium vocari. *Varronem* vero fuisse præsidem ex eo etiam constat, quod cum eidem *Cæsar* rescripsisset *expugnanda esse latronum receptacula*, ex *lib.* XV. *Antiq. cap.* 13. *Varro milite aggressus loca suspecta, expurgavit latronibus regionem, ipsamque Zenodoro abstulit*, ex eodem *lib.* I. *belli cap.* 15. Igitur *Varro* erat *Syriæ* præses cum imperio proconsulari, quo bellum administrabat. Alter *Montacutii* error est. Nam cum *Varro Syriam* procurabat, *carebat*, inquit, *præside per hoc tempus Syria, per Procuratores administrata, quandiu in Oriente agebat Cæsar: atque ideo Agrippa, qui successerat, Cæsaris successor nominatur à Josepho.* Hæc ille. Josephus *lib.* XV. *Antiq. cap.* 13. cum gesta à *Varrone Syriæ* præside recitasset, ibidem statim addit: *Interea in Asiam Agrippa mittitur, administraturus transmarinas provincias pro Cæsare.* Agrippa A. V. 731. in *Syriam* primum cum imperio venit. At Cæsar cum A. V. 724. mense Augusto *Alexandriam* cepisset, & *Ægyptus hoc mense in potestatem P. R. redacta* fuerit ex S. C. apud Macrobium *lib.* I. *cap.* 12. cum *Cornelium Gallum* novæ provinciæ præfecisset, apud *Samum* hiemavit, *quintum in insula Samo* consulatum iniens collega *Sex. Appulejo* A. V. 725. ex Suetonio *cap.* 26. Scribit Dio *lib.* LI. ad eundem A. V. 725. *Æstate in Græciam, atque hinc in Italiam transmisit.* Idem postea *Augustus* A. V. 733. rebus in Græcia confectis, *Samum* navigavit, ibique hiemavit. *Vere in Asiam perrexit M. Appulejo P. Silio Coss.* V. C. 734. Itaque quando *Varro Syriam* regebat, antequam *Agrippa* A. V. 731. in orientem venit, *Cæsar* non erat in *Asia*, sed A. V. 728. & 729. in *Hispania* bellum gerebat, ex inscriptione quam *cap.* 15. exhibui, ubi consulatum octavum & nonum dicitur iniisse *Tarracone*, teste ibidem *Suetonio*, qui demum ex *Hispania* in Urbem rediit A. 730. ex Dione *lib.* LIII. Quid igitur somniat *Montacutius* de *Augusto* in Oriente, cum *Varro Syriam* regebat?

M. Vipsanius Agrippa A. V. 731. teste Dione *libro* LIV. in *Syriam* missus fuit. *Agrippa*, inquit Dio, *Urbe profectus, in Syriam non perrexit, sed adhuc majori usus moderatione, eo missis legatis suis, ipse Lesbi permansit.* Etenim *M. Marcellus Augusti* nepos, cum successionem imperii avidiori spe 292 concepisset, ægre ac moleste ferebat *Agrippam* tanta apud *Augustum* gratia pollere; quod ubi Princeps intellexit, ne invidia majus in dies augmentum caperet, specie honoris, procul ab urbe *Agrippam* amovit, *Syriæ* præfectura eidem demandata. Josephus scribit *lib.* XV. *Antiq. capite* 13. *Interea mittitur* Ἀγρίππας τῶν πέραν Ἰονίου διάδοχος Καίσαρι, *Agrippa pro Cæsare*, hoc est, *Cæsaris Vicarius ultra Ionium.* Quod enim διάδοχος, *successor Casaubono* ac *Montacutio* Latine dicitur, historia non patitur; neque enim proxime ante *Agrippam Cæsar* in *Asia* fuerat, sed in *Hispania*, ac per annum cum eodem *Agrippa Romæ*. Ideo vero à *Josepho Agrippa* διάδοχος, dicitur, quia veluti partito cum *Cæsare* imperio, universo Orienti præpositus fuit, non uni *Syriæ* provinciæ. Id temporis *Asia* ac *Bithynia* duæ erant Populi Romani in Oriente provinciæ una cum *Creta* ac *Cyrene*, in quas non ab *Augusto*, sed suffragiis populi designati proconsules mittebantur, quas ad se *Cæsar* transtulisse sine teste dici nequit, ut nulli interim in easdem à populo magistratus destinati fuerint. Itaque vel eam facultatem à populo *Augustus* petiit, vel ultro populus suas quoque provincias, cum id optare Principem intelligeret, *Agrippæ* regendas commisit. *Casaubonus* scribit: *Dio illius* (Agrippæ) *magistratum non vocat tantum* ἀρχὴν, *sed etiam Tribuniciam potestatem.* Sed hæc nihil ad primum *Agrippæ* in *Asiam* adventum facit. Nam *Agrippa* anno tantum V. C. 736. duobus *Lentulis* Coss. potestatem Tribuniciam accepit. Hinc anno V. 731. sine potestate Tribunicia, totius Orientis provincias regebat. Tacitus *lib.* II. *An.* ait: *Tunc decreto Patrum, permissæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, majusque imperium quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent.* Si hoc amplo imperio proconsulari *Agrippa* ornatus dicatur, cum in Orientem missus fuit, una cum eodem fuere in Asiaticis provinciis populi ordinarii proconsules, in quorum tamen diœceses majus imperium *Agrippa* obtinebat, uti proxime patebit, cum de altero ejusdem in *Asiam* adventu sermo redibit. Ex *Dione* autem habemus eundem *Agrippam suos legatos* in *Syriam* misisse, qui provincialibus jus dicerent, dum interim ipse declinandæ invidiæ causa, apud *Lesbum* ad diœcesim proconsulis *Asiæ* spectantem subsistebat.

Augustus M. Marcello L. Arruntio Coss. V. 732. ex Dione *lib.* LIV. *in Siciliam profectus est, ut eam ac omnes alias ad Syriam usque provincias constitueret.* Per ejus absentiam ob comitia consularia, ingens seditio *Romæ* exorta est. Hinc *anni initio M. Lollius solus consulatum gessit*; Ibidem. *Cæsar Q. Lepidum* ac *L. Silanum* consulatus competitores ad se vocatos, ac acriter reprehensos, in Urbem remisit; jubens ut, cum populus suffragia ferret, *Roma* egrederentur. Post novas iterum turbas, *Q. Lepidus* consulatum obtinuit. Hæc cum moleste *Augustus* tulisset, animum induxit *Romæ* præfectum imponere, qui se absente, res urbanas curaret; ac cum neminem *Agrippa* aptiorem intelligeret, eundem è *Syria* ad se in *Siciliam* evocavit, urbisque eidem administrationem commisit; & quo majorem eidem dignitatem conciliaret, in generum illum adscivit, *Julia* filia eidem in uxorem tradita. Addit Dio: *Augustus rebus in Sicilia ordinatis, Syracusisque & aliis quibusdam urbibus, coloniæ Romanorum ut essent, destinatis, in Græciam transmisit.* Et paullo post: *Rebus in Græcia confectis, Augustus in Samum navigavit, ibique hiemavit. Vere in Asiam* 293 *perrexit M. Appulejo Publio Silio Coss.* A. Urbis 734. Strabo *libro* XVII. *pagina* 564. de legatis *Candacis* Reginæ *Æthiopum* scribit: *In Samum itaque profecti, Cæsarem invenerunt, in Syriam progredi parantem, & Tiberium in Armeniam amandantem.* Dio etiam narrat eodem anno à *Tiberio Tigranem* in *Armeniæ* regnum deductum. Addit Josephus *lib.* XV. *Antiq. cap.* 5. *Archelaum* regem *Cappadociæ* in eadem expeditione suas cum *Tiberii* legionibus copias junxisse. Vellejus *lib.* II. *cap.* 94. *Tiberio* de more adulatus ait: *Nec multo post missus ab eodem vitrico cum exercitu ad visendas ordinandasque quæ sub Oriente sunt provincias, præcipuis omnium virtutum experimentis in eo tractu editis,*

tis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum ejus Artavasdi tradidit; cujus rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Cæsarem misit obsides. Hic scriptor ubi de *Tiberio* loquitur, libidine assentandi, non semel historiæ fidem infregit. Ipse *Augustus* id temporis per semet *Asiam* ac *Syriam* ordinavit, *Tiberius* bello tantum contra *Armenios* præfectus est. Neque *Artavasdi Armeniæ* regnum tradidit, sed *Tigrani*, uti præter *Dionem*, ac *Josephum* testatur Tacitus *lib.* II. *Annal. Datus*, inquit, *à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone.* Sed nec *Tiberii* nomine territus *Phraates* filios obsides misit; id enim post decennium contigit, teste *Strabone*, *Titio Syriæ* præside. *Augustus Asia* provincia proconsulari ordinata, *ibi & in Bithynia omnia constituit, non minori eas, ut & priores provincias, cum essent populi, quam suas procurans*; Dio laudatus, qui statim subdit: *Idemque in Syriam cum advenisset*, Tyrios ac Sidonios propter factiones punivit. *Interim Phraates, quia nihil dum eorum quæ pactus fuerat, perfecisset, veritus ne bello ab Augusto impeteretur, signa ei militaria, & captivos omnes misit.* Nihil de obsidibus filiis, aut timore *Parthis* ob *Tiberium* concepto, uti palpando scribebat *Vellejus*. Ex his patet *Augustum* circa æstatem A. V. 734. in *Syriam* venisse, cum verno tempore *Asiam* ac *Bithyniam* P. R. provincias perlustrasset, atque optimis legibus easdem composuisset. Josephus *lib.* XV. *Antiq. cap.* 13. scribit: *Decimo septimo ejus*, nempe *Herodis*, *regni anno Cæsar venit in Syriam.* Annos regni à captis *Hierosolymis* ac rege *Judæorum Antigono* A. V. 717. *M. Agrippa* ac *Caninio Gallo* Coss. numerat; ab eo enim anno septemdecim numeratis, erimus ad A. V. 734. Rursus *lib.* I. *belli cap.* 15. cum dixisset *Augustum* ad bellum in *Ægypto* contra *Antonium* gerendum per *Syriam* transisse, inferius statim addit: *Et decimo anno reversus iterum in provinciam &c.* A. V. 724. in *Ægyptum* per *Syriam Augustus* profectus est; quare decimo anno V. C. 734. iterum in *Syriam* venit. Optime, quod tempus attinet; *Dio* ac *Josephus* conveniunt. Ceterum instante hieme, *Augustus* in *Samum* reversus, libertatem hospitii præmium *Samiis* dedit, ac non pauca eo tempore negocia confecit. Vere jam appetente, *Athenas* transmisit, teste eodem Historico, quo anno ineunte *C. Sentius Saturninus* ac postea *Q. Lucretius* consulatum gessere. *Virgilius*, inquit *Donatus* in vita ejusdem, *cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire destinavit. At cum Megaram vicinum Athenis oppidum visendi causa peteret, languorem nactus est, quem non intermissa navigatio auxit, ita ut gravatus in dies tandem Brundusium adventarit, ubi diebus paucis obiit X. Kal. Octobris Cn. Plautio Q. Lucretio Coss.* Ubi pro Cn. Plautio *C. Sentio* legen-
294 dum est; neque enim *Cn. Plautius* potest dici consul suffectus, quia in lapide Collotiano Gruteri *pag.* 298. legitur eo anno unus tantum SUF. M. VINUCIUS. P. F. Ex his colligimus *Augustum* circa æstatem A. V. 735. ex *Græcia Romam* rediisse. Hoc *Augusti* in *Asiam* iter, & ejusdem *Romam* reditum descripsi, ut quorundam insignium scriptorum errores facilius ostenderem.

Cardinalis Baronius *num.* 85. Apparatus scribit, *Agrippam* ex *Syria* revocatum A. V. 733. *quo ipse Augustus in Syriam profectus reperitur, ubi mansit saltem triennii temporis spatio; nam sub consulatu Sentii Saturnini adhuc agebat in Oriente componens res provinciarum, ut testatur Vellejus Paterculus.* Hinc toto eo triennio nullos in *Syria* præsides ordinarios statuit, cum præsens ibidem *Au-*

A *gustus* omnibus jus diceret, ac reliqua exequeretur, quæ absens per legatos in *Syria* faciebat. Verum ex *Dione*, quem unum suæ sententiæ auctorem *Baronius* laudat, constat *Augustum* inita æstate A. V. 734. in *Syriam* profectum, ac postea apud *Samum* hibernasse, ut vix quinque in *Syria* menses moratus fuerit; non vero per triennium, ut vir magnus arbitrabatur. Sed nec illud admiserim, *Augusto* in Orientis partibus degente, nullos ejusdem legatos, nec à Populo suas in provincias missos proconsules extitisse. Cum enim Reges suas provincias lustrant, neutiquam ordinarii earundem præfecti magistratum depo-
B nere coguntur, sed & illi advenienti Regi occurrunt, ac totius provinciæ statum exponunt. Et quidem cum *Augustus* in Occidente degebat, ac *Lugdunum*, quo propior esset bello *Germanico*, se conferebat, nonne in superiori ac inferiori *Germania*, in *Gallia* etiam, atque *Hispania* ejusdem legati proprætores magistratum continuabant? Cur *Augusto* in Oriente morante, nullos Orientis provinciis id temporis præfectos dicemus? *Augusto* apud *Samum* hiemante, quis in *Syria*, quis in *Cyrene*, quis in *Bithynia* jus dicebat? Cum *Augustus* quinque tantum menses in *Syria* exegerit, quis ab A. V. 733. ad 737. quo rursus *Agrippa*
C rediit in Orientem, *Syriæ* res administravit? Appianus *lib.* VI. *bel. civ. pag.* 619. de *M. Tullio Cicerone* Oratoris filio, qui victo *Bruto* ad *Sex. Pompejum* in *Siciliam* se receperat, scribit: *Post hos Cæsar, quo averteret à se Ciceronis proditi dedecus, augurem eum fecit, & paulo post consulem, postremo τῆς Συρίας στρατηγὸν Syriæ præsidem.* Schottus *in notis ad septimam suasoriam Senecæ* vertit: *Syriæ prætorem*; sed perperam; etenim non prætor, sed *legatus* ac *proprætor Syriæ* rector nuncupabatur. *M. Tullius Ciceronis* Oratoris F. consulatum suffectum gessit A. V. 724. iniens magi-
D stratum Idibus Septembris. Ejus vero administratio Syriaca ab A. V. 733. ad A. 737. videtur contigisse, cum ante illos annos alii proprætores eam provinciam administraverint. Scio *Senecam* patrem in suasoria VII. dicere: *Cum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem &c.* At plerique sub *Augusto* diversas provincias obtinuere. *Sentius Saturninus* ac *Quinctilius Varus* post *Syriam*, legati proprætores in *Germaniam* missi sunt; *Piso Pamphyliam*, dein *Mœsiam* rexit; *M. Lollius Gallogræciæ*, ac postea *Germaniæ* legatum egit. Utut de hoc sit, *Casaubonus* ac *Montacutius*, qui præsidum *Syriæ* catalogum, *Baronii* in-
E dicem suppleturi, sibi ipsis iterum concinnandum duxerunt, ex *Appiano Tullium Ciceronis* filium nominare saltem debebant.

Agrippa A. V. 738. *L. Domitio* & *P. Scipione* Coss. iterum in *Syriam* reliquasque Orientis provincias missus fuit; siquidem ad eundem annum scribit de Augusto Dio *lib.* LIV. *Nam statim Agrippam in Syriam miserat*; illi autem 295
ante biennium Tribuniciam potestatem *Augustus* conferens, inquit Dio, *ad imperium quodammodo evexerat.* Hinc etiam Tiberius à Vellejo *lib.* II. dicitur *Tribuniciæ potestatis consortione æquatus Augusto. Agrippam* vero incumbente jam autumno,
F *Roma* discessisse colligo ex *Dione* ibidem scribente: *Tum quinquennales etiam ludi propter principatum ejusdem ab Agrippa (nam is quoque à collegio Quindecim virorum, quibus per ordinem horum ludorum curatio incumbebat, cooptatus, & inauguratus fuerat) exhibiti sunt*, A. V. 738. Idem autem Dio initio *lib.* LIII. ad A. V. 726. Cæsare VI. M. Agrippa II. Coss. scripserat de Augusto: *Ludos propter Actiacam victoriam decretos, cum Agrippa exhibuit &c. iique deinceps ad nostram usque*

ætatem

A *ætatem ludi quinto quoque anno facti sunt; eorumque curatio quatuor sacerdotum collegiis per ordinem incumbit, Pontificibus nimirum, Auguribus, Septemviris, & Quindecim viris.* Itaque hos ludos Actiacos primum A. V. 726. *Agrippa* Pontifex cum collegis dedit. Illum vero fuisse Pontificem testatur *Vellejus* versus finem *lib.* II. scribens eundem ad *complura sacerdotia enixum.* Erant ludi similes, quod tempus attinet, Olympicis; nam quinto quoque anno ineunte, exhibebantur. Quare A. V. 730. Augures ludos Actiacos II. dedere. A. V. 734. ludis III. Septemviri Epulones præsederunt. Denique A. V. 738. uti recte tradit *Dio*, Quindecim viri ludos Actiacos IV. *Agrippa* præside, ediderunt. Hi autem ludi fiebant mense Septembri, quo ineunte, *Augustus* victor navali pugna apud Actium extiterat. Ex his patet *Agrippam* exhibitis A. V. 738. ludis Actiacis, circa Autumnum in *Asiam* transmisisse. Hæc ex *Josephi* historia mirifice confirmantur, qui de hoc altero *Agrippæ* in *Asiam* adventu scribit *lib.* XVI. *cap.* 2. *Herodem*, cum intellexisset *Agrippam* in *Asiam* iterum redisse, ad eundem profectum, illum invitasse ut in *Judæam* veniret, eoque impetrato, *Agrippam Hierosolymam* se contulisse, ac regia pompa exceptum. Tum subdit: *Quamvis libenter ibi diutius fuisset commoratus, appetente tamen hieme, tempestatum metu, maturius abnavigavit in Ioniam, cum amicis maximis honoratus muneribus.* Cum his plane verbis caput conclusisset, tertium caput hisce exorditur: *Rex autem exacta domi hieme, instante vere, rursus ad illum properavit, audito quod cum exercitu Bosphorum peteret.* Hæc *Josephus.* Cum *Agrippa* inito autumno ex *Asia* in *Palæstinam* transmisit, labebatur A. V. 739. Nam altero superiori autumno *Roma* discesserat, celebratis mense Septembri ludis Actiacis. At Herodes *instante vere* A. V. 740. rursus profectus est ad *Agrippam cum exercitu Bosphorum* petentem. Dio *lib.* LIV. scribit *Agrippam* cum copiis in *Bosphorum* profectum *M. Crasso* & *Cn. Cornelio* Coss. V. C. 740. Vides igitur miram *Josephi* cum Dione concordiam. Idem autem Dio inferius scribit de *Augusto* A. V. 741. *Post Agrippam ex Syria reversum, Tribunicia potestate in aliud quinquennium prorogata, cohonestavit.* Josephus etiam *lib. eodem* XVI. *cap.* 6. scribit *Agrippam* in *Italiam* reversum: *Postquam annos decem diœcesim Asiæ administrasset.* Primum venerat in *Asiam* A. V. 731. cui cum annis decem præfuisset, *Romam* reversus est A. V. 741. Quæ ipsa est *Dionis* chronologia. Unus vero *Josephus* amplissimam in Orientis provinciis potestatem *Agrippæ* prodidit. Etenim *lib.* XVI. *cap.* 4. narrat *Judæos* apud eundem conquestos de injuriis, quas à Græcis *Ioniæ* urbes incolentibus accipiebant. At capite 10. recitat literas *Agrippæ* ad magistratum *Ephesiorum*; quarum initium: *Pecuniæ sacræ, quæ Hierosolyma mitti solet more patrio, procurationem ac tute-*
296 *lam penes Judæos esse volo &c.* Ibidem alias ad magistratum *Cyrenensem*, quæ incipiunt: *Judæi Cyrenenses pro quibus jam Augustus scripsit Flavio Libyæ præsidi &c. Ionia* in *Asia*, ac *Cyrene* in *Africa*, erant provinciæ populi *Romani*; quare cum in easdem *Agrippa* imperium exerceret, colligimus eidem imperium proconsulare majus datum, quam iis qui sortito easdem provincias id temporis obtinebant. Neque enim id potestatis habuit jure Tribuniciæ potestatis, ut putavit *Casaubonus*; siquidem ea dignitate præditi poterant aliorum tantum decretis intercedere, eademque irrita facere; rursus fiebant sacrosancti, ut si à quopiam vel verbo læsi essent, statim eundem neci tradere possent, ex Dione *lib.* LIII. Hinc *Tiberius Rhodi* à quodam convicio lacessitus, citatum pro tribunali voce præconis conviciatorem, in carcerem rapi jussit, in quo exercuisse jus Tribuniciæ potestatis visus est, teste Suetonio *cap.* 11. Illam enim *Tiberius* etiamnum apud *Rhodum* obtinebat. Imperatoribus etiam Tribunicia potestas & imperium proconsulare extra urbem deferebatur, quæ duo erant sane distincta; longe autem majoris dignitatis erat Tribunicia potestas, quam imperium proconsulare; hoc enim *Germanico* ac *Neroni* collatum fuit; cum tamen neutri potestas Tribunicia communicata fuisset. *Antoninus Pius* eadem die *factus est patri & in imperio proconsulari & in Tribunicia potestate collega*, ex Capitolino *cap.* 4. *de vita Pii*, qui utramque dignitatem *M. Aurelio* una contulit, teste eodem *cap.* 6. in *M. Antonino* Philosopho.

Jam aliorum in hisce exponendis errores refellendi sunt. Casaubonus *pagina* 136. ait: *Etsi autem revocatus est Agrippa Romam ab Augusto sequente anno* 732. *tamen rediisse mox in Orientem, & duo quinquennia ibi egisse non est dubium. Dio Cassius in anno* 741. *reditum illius narrat in Urbem.* Eidem suas ipsius in eadem pagina contra *Baronium* voces reddo: *Magna ἀνιςορησία. Agrippa* ab *Augusto* ex Oriente A. V. 733. ante æstatem revocatus, *Romæ Juliam Augusti* filiam uxorem duxit, idemque A. V. 734. *Cajum* filium ex *Julia* suscepit. Anno 735. Agrippa *Galliis administrandis est præfectus; tumultuabantur enim invicem Galli, & à Germanis infestabantur; iis motibus sedatis, in Hispaniam transiit.* Horum auctor ibidem *Dio*, qui ejusdem contra *Cantabros* gesta recenset. A. V. 736. *Agrippa* in urbem reversus, potestatem Tribuniciam in quinquennium ab *Augusto* accepit, ac utrique insidiæ intentatæ sunt, quas evasere, conjuratis supplicio affectis. Anno V. 737. nascitur *Lucius* alter filius *Agrippæ*. Augustus *Cajum & Lucium adoptavit domi per assem & libram emptos à patre Agrippa*, ex Suetonio *cap.* 64. *in Augusto.* A. V. 738. mense Septembri cum collegio XV. virum præsedit ludis Actiacis, ut superius ex *Dione* dicebam. Igitur ab A. V. 733. ad 738. pleno quinquennio ab Oriente abfuit, ut satis imperite illa *Casaubono* exciderint: *duo quinquennia ibi egisse non est dubium*; cum certissimum sit ex *Dione* uno tantum, eoque intereciso quinquennio eundem in Oriente degisse. At *Josephus* scribit *Agrippam* res *Asiæ* annos decem administrasse. Hinc miser historicus ab *Saliano* falsi reus peragitur. Verum facile defenditur, si dicamus *Agrippam*, cum primum in *Asiam* veniens, apud *Lesbum* substitit, Syriam, *eo missis legatis suis*, uti scribit *Dio*, administrasse. *Augustus* in *Asiam* veniens, *Agrippæ* legatos è *Syriaca* administratione non amovit. Id temporis *Syria* in tres *Romanas* provincias, duoque regna præter angustas Dynastias, partita erat. In *Palæstina Herodes*, in *Commagene Mithridates* A. V. 734. ab *Augusto* eidem impositus, 297
regnabant. *Cœlesyriam*, *Phœnicen*, ac *Antiochensem* tractum tres *Agrippæ* legati gubernabant, atque in edictis *Agrippæ* nomen præponebant. *Pompejus* A. V. 703. ex tertio consulatu utramque *Hispaniam* proconsul obtinuit, quam tamen per legatos *Afranium*, *Petrejum*, ac *Varronem* apud Urbem ipse subsistens, administravit; unde & *M. Calidii* sententia à Cæsare *lib.* I. *bel. civ. cap.* 2. laudatur: *Ut Pompejus in suas provincias proficisceretur, ne qua esset armorum causa.* Tacitus *lib.* II. *hist. cap.* 65. ait: *Cluvius comitatui Principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii.* Et *lib.* VI. *Annal.* narrat *Arruntium*, *ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum* detentum. Ita *Agrippa* absens

sens potuit per Legatos *Syriam* administrare. Qui tamen hæc velit adstruere, *M. Tullium*, si *Appiano* fidem præstamus, inter *Q. Didium* ac *Varronem* circa A. V. 727. *Syriæ* præsidem imponat necesse est. Juxta *Baronii* opinionem, qui *Augustum* inter præsides *Syriæ* connumerat, ab A. V. 734. quo *Augustus* ex *Syria* discessit hiberna apud *Samum* habiturus, *Syria* per quadriennium rectore caruit, cum *Agrippa* post æstatem A. V. 738. in Orientem iterum transmiserit. Quæ tamen opinio prorsus falsa est.

Verum quid *Montacutio* faciemus? Is enim *num.* 21. & 22. duodetriginta fere versibus de *Syriaca Agrippæ* administratione loquens, tot in errores eosque crassissimos labitur, ut nec una periodus à reprehensione absit. Ejusdem verba recitabo, ne tam immania in historia monstra eidem afficta videantur. Ille ergo ita loquitur initio num. 21. *Fuit ergo Syriæ, sed & Orientis præses M. Agrippa ad annum DCCXXXI. eo missus: hoc est decennio postquam prius εἰς τὴν ἐπαρχίαν illam venerat Cæsar, quæ mens fuit Josephi in* 1. *de bello pag.* 695. *ubi ait: ἔτει δεκάτῳ πάλιν ἐλθὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν.* Ex *Dione* recte dicit *Agrippam* à *Cæsare* in *Syriam* missum A. V. 731. sed quod de suo addit, purum commentum est, nec *Josephi* mentem est assecutus. Etenim ante A. V. 731. *Cæsar* semel in *Asiam* venerat statim post victoriam Actiacam A. V. 723. & iterum anno insequenti, cum per *Syriam* contra *Antonium* exercitum duxit. Nusquam antea *Asiam* ille viderat, quod ea spectabat ad collegam Triumvirum *Antonium*; ac juvenis cum *Ionium* transmisit, usque *Apolloniam* tantum progressus fuerat. At *Montacutius* circa A. V. 721. *Augustum* in *Asiam* trahit. Josephus *lib.* 1. *belli cap.* 15. cum narrasset obsequia ab *Herode* præstita *Cæsari* A. V. 724. per *Syriam* in *Ægyptum* cum exercitu transeunti, simulque quam honorifice *Cæsar* ipsum etiam *Herodem* dimisisset, addit postea: *Decimo anno iterum in provinciam veniens, procuratoribus præcepit nihil ipso non consulto efficere; ac post Zenodori obitum terram omnem inter Trachonem & Galilæam eidem attribuit.* Hic palam scribit *Josephus* de secundo adventu *Cæsaris* in *Syriam*, qui, uti ex *Dione* ac *Strabone* prænotavi, contigit A. V. 734. nempe ut optime *Josephus* notat *decimo anno* postquam A. V. 724. primum in *Syriam* venerat, contra *Antonium* bellum in *Ægypto* gesturus. Hæc omnia postea in *lib.* XV. *Antiquitatum cap.* 13. repetit, ubi ait: *Decimo septimo demum ejus* Herodis *regni anno Cæsar venit in Syriam*; addit tum temporis Zenodorum *apud Antiochiam Syriæ periisse. Cæsar vero*, inquit, *& hujus ditionem sane non contemnendam donavit Herodi, quæ sita Galilæam inter & Trachonem &c.* & statim: *adjunxit eum deinde procuratoribus Syriæ, mandavitque ut omnia ex ejus consilio facerent.* Decimus septimus annus regni *He-*
298 *rodi* exibat A. V. 734. à captis juxta ipsius chronologiam *Hierosolymis*, ac morte *Antigoni*. Ita in libris Antiquitatum altero charactere chronologico designat annum V. 734. quo *decimo anno*, postquam *Augustus* A. V. 724. in *Syriam* venerat, in eandem iterum provinciam reversus est. *Dio* ad A. V. 734. de *Augusto* scribit *lib.* LIV. illum, cum in Oriente versaretur, dedisse *Herodi Zenodori cujusdam Tetrarchiam.* Quam belle cum *Josepho* concinit! Strabo etiam *lib.* XVI. *pag.* 520. ait latrocinia ea in regione, *sublato Zenodoro latrone*, fere cessasse. De illius vero rapinis fusius agit Hebræus historicus. *Montacutius* in tanta luce infeliciter lapidem offendit. At sequitur ibidem: *Josephus ait Cæsarem secundo venisse in Syriam & Orientem sub consulatu Arruntii & Marcelli anno DCCXXXI. & cum Josepho consensit*

A *licet invitus & aliud agens Cardinalis &c.* Nusquam hosce consules *Josephus* nominavit. Ille vero scribit venisse secundo *Augustum* in *Syriam anno decimo* postquam primum in eandem antea provinciam venerat, & rursus venisse anno regni *Herodis* XVII. quibus characteribus designatur A. V. 734. ut proxime dixi. Præterea turbat *Montacutius* fastos consulares; nam A. V. 731. *Augustus* XI. ac *Cn. Piso* consulatum gessere, *Arruntius* vero ac *Marcellus* A. V. 732. Ita ubique vacillat ac cadit. Rursus *num.* 22. ait: *Agrippa certe secundum Josephum διοίκησιν δεκαετῆ decem annis Syriam administrabat. Venerat eo ad A.* 731.
B *Anno* 733. *præsente Augusto, cessavit illa διοίκησις intercisa per triennium.* Est alter plane homo qui loquitur; etenim hic ait *Agrippam* in *Syriam* venisse A. V. 731. *Augustum* vero A. V. 733. At idemmet ex *Josepho* proxime dicebat *Cæsarem* in *Syriam* venisse A. V. 731. Præterea *Cæsar* in *Syria* vix quintum mensem exegit, uti locupletissime ostendi; at ille paucos menses in triennium mutat. Addit: *Reversus est Augustus post triennium expletum* 736. *rediit Augustus, & in Syriam reversus est Agrippa, ubi subsistebat usque ad A.* 741. Vix puto *Montacutium* hæc scripsisse; illa enim *rediit Augustus*, Grammatici non patientur,
C cum bis in eodem versu idem dicatur. At *Augustus*, ò bone, rediit non anno V. 736. sed proxime superiori 735. Ita scribit *Dio*, ac eo anno redeunti ex Oriente *Augusto* in *Græcia* occurrit *Virgilius*, qui paullo post eodem anno diem obiit. Caveto ne mortui, te auctore, *Cæsari* occurrant, eique dicant: *mortui te salutant*; uti in Naumachia *Claudio Cæsari* pugnaturi dixerunt: *morituri te salutant*, auctore Suetonio *in Claudio cap.* 22. Addit Montacutius: *Ille autem Asiam, cum primum mitteretur, non adibat, sed in insula Lesbo residens, Asiam & Syriam, ut prius Antonius, per legatos suos ἐπιτρόπους, administrabat.*
D Perperam legatos *Agrippæ* vocat ἐπιτρόπους, cum πρεσβευτὰς dicere debuisset. Dio *lib.* LIII. circa finem narrat *Agrippam* apud *Lesbum* substitisse, ac *Syriam* legatis abs se destinatis administrandam commisisse. Strabo *lib.* III. *pag.* 115. scribit cum legato proprætore *Hispaniæ Tarraconensis* fuisse πρεσβευτὰς τρεῖς, *tres legatos*, ubi etiam aderant ἐπίτροποι τοῦ Καίσαρος *procuratores Cæsaris.* Cum *Tiberius* bellum in *Germania* ac *Illyrico* pro *Augusto* gereret, ejus duces *legati*, nusquam *procuratores* dicti leguntur. Livius in epitome *lib.* CXXVII. *Saxam* ac *Ventidium M. Antonii legatos* vocat, qui etiam *proconsules* in fastis inscribuntur.
E Cum *Pompejus* summo cum imperio bellum piraticum adornaret, plures sibi duces cum sua quemque classe subjectos habuit, quos *Appianus* in *Mithridaticis* non procuratores ἐπιτρόπους, sed πρεσβευτὰς, id est, legatos nuncupat *pagina* 236. & statim eisdem nominatis, στρατηγοὶ eidem etiam dicuntur, ut & *Dioni legati Agrippæ ὑποστρατήγοι*, quasi duces subordinati. Hæc rursus subjicit *Mon-* 299
tacutius. E Lesbo sequenti anno, hoc est, 732. *revocatus est Romam: & rediit eodem anno, atque Asiam adiit.* Non est revocatus A. V. 732. sed sequenti 733. ut testatur *Dio*, quo anno *Juliam* duxit, ex qua anno sequenti 734. *Cajum* suscepit. At ridiculum est
F *Agrippam* eodem anno quo ex *Asia* discessit, illuc iterum rediisse. Nam, uti dixi, anno 734. *Cajus* filius eidem *Romæ* natus est. Anno vero V. 735. bellum contra *Cantabros* in *Hispania* gessit. Dein A. 736. Tribuniciam potestatem *Romæ* ab *Augusto* accepit; ac postea A. 737. *Augustus* ab *Agrippa* domi per assem & libram *Cajum* ac *Lucium* emens, adoptavit. Hæc ex *Dione*, *Suetonio*, ac *Vellejo* superius probavimus. Itane eodem A. 732. *Agrippa* in *Asiam* reversus est, qui

pleno quadriennio abfuit? Errores erroribus addens ait: *Nam acceffit ad eum Herodes apud Sinopem in Ionia, accufatus à Judæis.* Hiftoria ac chronologia fufdeque à *Montacutio* confufa, imo corrupta, Cofmographiam etiam invertit. Jofephus *lib.* XVI. *cap.* 3. narrat *Herodem* verno tempore ad *Agrippam* properaffe, quem tamen *Mitylenis* non inveniens, *apud Sinopem Ponticam urbem offendit. Jofephus* diferte ponit *Sinopem in Ponto.* At *Montacutius Sinopem* in *Ioniam* transfert. Addit *Jofephus Agrippam* è *Ponto* cum *Herode* profectum per *Paphlagoniam*, *Cappadociam*, ac *Phrygiam* minorem, veniffe *Ephefum*, quæ urbium *Ioniæ* erat metropolis. Falfum infuper eft quod fubdit de accufato id temporis *Herode* apud *Agrippam.* Jofephus *eo cap.* 4. *lib.* XVI. fcribit: *Poftquam autem ventum eft in Ioniam, præfto fuit magna multitudo Judæorum ejus regionis urbes incolentium: qui nacti opportunitatem, quefti de indigenarum injuriis, quod nec legibus fuis eos vivere finerent, & feftis diebus traherent ad tribunalia &c. Has querelas ut Agrippa audiret, Herodes dedit operam.* Tantum abeft, ut *Herodes* apud *Agrippam* accufatus fuerit, ut idem ipfe *Judæis* accufatis apud *Agrippam*, patrocinatus fuerit, quod illorum rex erat. Rurfus erroribus finem jam tandem imponens, ait: *Ad A.* 741. *mortuo M. Lepido, Pontificatum adiit Auguftus, & Romam revertitur Agrippa, defignatus in Pannoniam: fed male* (legendum *morte*) *præreptus, eo non abiit: deceffit autem in Campania.* Illa priora ex *lib.* LIV. Dionis ad A. V. 741. didicit; at miror hominem hæc in eadem *Dionis* pagina non obfervaffe: *Poft Agrippam è Syria reverfum, Tribunicia poteftate in aliud quinquennium cohoneftavit, ac in Pannoniam, ubi jam bellum glifcebat, cum majori imperio, quam ullus alius extra Italiam haberet, mifit. Agrippa eam expeditionem jam hieme inftante, qua M. Valerius Meffalla Barbatus, & P. Sulpicius Quirinius confules fuere, fecit; quo ejus adventu exterriti Pannonii cum à rebellione deftitiffent, reverfus, cum in Campaniam veniffet, morbo decubuit.* Igitur falfus eft *Montacutius*, dum de *Agrippa* fcribit: *defignatus in Pannoniam eo non abiit.* Immo in *Pannoniam* profectus eft, ac fui adventus terrore barbaris ad officium reductis, ac pacata provincia, *Romam* reverfus, in *Campaniam* feceffit, ubi intra paucos dies morbo oppreffus deceffit. *Montacutius num.* I. *Apparatus* IV. cujus infcriptio: *De Syriæ præfidibus*, de indice eorundem à Cardinali *Baronio* contexto judicium ferens, ait: *In toto hoc negotio errat multipliciter, & in plerifque pueriliter. Confundit & perturbat ordinem temporum, rerum feries &c.* Equidem ipfe in me recipio, ac juratus pronuntio plura, ac longe graviora errata *Montacutio* admiffa in uno *Syriæ* præfide *Marco Agrippa* defcribendo, quam doctiffimo Cardinali de omnibus *Syriæ* Rectoribus fcribenti; uno tantum
300 errore dempto, quod Procuratores *Judææ* pro *Syriæ* præfidibus obtrudit, qui *Baronii* error juxta Procuratorum numerum multiplex eft, quamvis unicus tantum cenferi poffit.

§. IX.

M. Titius Syriæ *præfes A. V.* 742. *Plura de eodem adnotantur. Lapis ac nummus ejufdem nomine infcripti producuntur. Idem ex catalogo præfidum* Syriæ *imperite à* Montacutio *expungitur.* Rufini *in* Jofepho *lectio è* Græco *codice MEDICEO contra* Gelenium *ac* Montacutium *adftruitur.*

POft *M. Agrippam Titium* præfidem *Syriæ* exhibet Jofephus *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 12. fcribens de *Herode* una cum *Archelao* rege *Cappadociæ Antiochiam* profecto: *Ibi Syriæ præfidem Titium reconciliavit Archelao.* Meminit ejufdem

A Strabo *lib.* XVI. *pag.* 515. ubi loquens de *Phraate* rege *Parthorum* ait: *Tantum Cæfaris amicitiæ ftuduit, ut & illi trophæa remitteret, quæ Parthi de Romanis erexerant; & vocato in colloquium Titio, qui id temporis Syriæ præerat* (τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς Συρίας illum vocat) *quatuor ei filios legitimos obfides tradidit: Serafpadem, Cerofpadem, Phraanum & Boonem.* Vetus infcriptio in hortis Mediceis *Romæ* unius & alterius nomina corrigenda monftrat; illam produximus *cap.* 14. Hunc *Syriæ* præfidem ex *Strabone* omnium primus recitavit *Glandorpius* in Onomaftico in gente *Titia. Baronius* illum omifit. At *Montacutius* ingentem de
B eodem litem intentat *Cafaubono*, fed imperite æque ac pueriliter. *M. Titius Titii* à Triumviris profcripti filius, ad *Sextum Pompejum Siciliam* tenentem A. V. 711. cum patre fe receperat. Cum A. V. 714. bellum inter *Antonium* ac *Cæfarem* exortum effet, *M. Titius* in *Narbonenfem* provinciam profectus, claffem peculiaris potentiæ tot inter civilium bellorum tumultus obtinendæ caufa, adornare cœperat. *Menas Sex. Pompeji* libertus ac rei maritimæ ab eodem præfectus, veritus ne *Titius Pompeji* ditiones occuparet, contra eundem cum claffe profectus, vivum cepit. Hæc Dio *lib.* XLVIII. additque: *Huic Titio pro-*
C *pter patrem fuum, ac quod nomen Pompeji milites ejus fuis fcutis infcriptum ferebant, venia data eft; fed is malam fuo benefactori gratiam retulit, quem & debellavit, & occidit.* Cum *Titius* ad *Antonium* in *Ægyptum* fe recepiffet, magno in honore ab eodem habitus, claffis præfecturam obtinuit. Interea cum *Pompejus* A. V. 718. à *Cæfare Octaviano Sicilia* pulfus, in *Afiam* fugiens, *Mitylenem* fe contuliffet, ac naves pararet, & claffiarios exerceret, *Antonius* ex Appiano *lib.* V. *pagina* 747. *ducem adverfus eum defignavit Titium, ut claffe ac exercitu accepto è Syria, Pompejo bellum molienti refifteret. Pompejus* jam *Lampfaco* in *Hellefponto*
D occupato, *Cyzicum* terra marique aggreffus, fruftra tentaverat, ac tres legiones fub fignis habens, magnis ftipendiis *Italos*, qui *Afiam* incolebant, ad militiam invitabat. Cum *Titius* è *Syria* cum centum ac viginti navium claffe fuperveniens, *Pompejum* ab amicis deftitutum, in fugam ullo fine prœlio compulit, eumque ab *Amynta* captum, *Titius* juffu *Antonii* executus, interfecit A. V. 719. Dio *lib.* XLIX. fcribit contra *Pompejum* ab *Antonio* miffum *M. Titium, qui quondam ad fe à Sex.* 301
Pompejo defciverat. Addit *Appianus* juffu *Munatii Planci Syriæ* legati interfectum, qui literas de nece *Sexto* inferenda *Antonii* annulo obfignatas,
E ad *Titium* tranfmifit. Bello poftea Actiaco exorto, hic *Plancus* ad *Cæfarem* ab *Antonio* defecit. Vellejus *lib.* II. *Planci* ab *Antonio* defectione recitata, ait: *Mox autem hunc avunculum Titius imitatus eft.* Itaque *Titius* nepos *Planci*, ejufdem forore natus, ab *Antonio* repetito rebellionis exemplo, ad *Cæfarem* defcivit. Dio *lib.* L. cum narraffet *Cn. Domitium* ac *C. Sofium* confules A. V. 722. *Roma* ad *Antonium* fe contuliffe: *Compenfaverunt*, inquit, *hoc eorum factum alii ab Antonio ad Cæfarem fugientes, interque eos Titius etiam Plancufque, quos Antonius & præ reliquis omnibus in honore habuerat, & fecretorum confcios fecerat.*
F Addit eofdem indicaffe *Cæfari* teftamentum *Antonii* apud Veftales fervari: *Nam id Titius ac Plancus obfignaverant. Antonius Titium* confulem in partem anni infequentis V. C. 723. defignandum curaverat, ut ex hoc fragmento quod produxit ad eundem annum *Panvinius* in faftis, ac ex eodem Gruterus *pag.* 474. 8. intelligitur.

CI-

CIVIVM. ROMANORVM
QVI. MITYLENIS. NEGOCIANTVR
M. TITIO. M. F. PRO. COS. PRAEF
CLASSIS. COS. DESIG. PATRONO
HONORIS. CAVSSA

M. Titius consulatum suffectum gessit A. V. 723. à Kal. Maji ad Kal. Octobris. In tabula *Capuana* apud *Pighium* ad A. V. 719. & Gruterum *pag.* 299. legitur:

IMP. CAESAR. III. M. VALERIVS. MESSAL.
K. MAI. M. TITIVS
K. OCT. CN. POMPEIVS

Ex his patet negotiatores *Mitylenenses* allatum epigramma dicasse priori parte anni V. 722. quando *Titius* in annum sequentem COS. DESIG. PRAEFectum CLASSIS Antonianæ agebat, antequam eodem anno, prodito *Antonio*, transitionem ad *Cæsarem* faceret. Cum *Titius* consul designatus ibidem dicatur, posita est inscriptio ante K. Majas A. 723. quibus ille consulatum iniit; ac rursus antequam A. V. 722. transitionem faceret; non enim *Mitylenenses*, qui erant sub *Antonii* imperio, homini proditori HONORIS CAUSSA illud elogium dicassent. *Augustus* bello Actiaco *M. Titium* consulem una cum *Statilio Tauro* terrestribus copiis præfecit, ita tamen ut penes *Taurum* summum imperium esset. Hinc apud Dionem *lib.* L. dicuntur *M. Titius & Statilius Taurus subito adorti equitatum Antonii fudisse, sociumque sibi Philadelphum regem Paphlagoniæ adscivisse.* Extat nummus à Velsero laudatus *lib.* IV. *de Augusta Vindel. pag.* 61. inscriptus: CAESAR AUGUSTUS TRIBUNIC. POT. IX. COS.
302 XI. & in postica: M. TITIO. P. QUIN. VARO. L. COR. BALBO. Bos ibidem obsignatus coloniam ab iisdem deductam indicat, quam *Augustam Vindelicorum* putat idem scriptor. Tres illi fuere viri consulares, *Balbus* etiam triumphalis. *Augustus* inibat potestatem Tribuniciam IX. A. V. 739. V. Kal. Julias; eadem vero finita, memorata die A. V. 740. inibat X. Igitur *M. Titius* intra id tempus fuit III. Vir coloniæ deducendæ, quæcunque illa fuerit. Ex Josepho *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 12. constat *Titium* fuisse præsidem *Syriæ* id temporis, quo *Herodes* rex tertio in *Italiam* transmisit. At *cap.* 6 pluribus demonstravi *Herodem* A. V. 742. secundo in *Italiam* navigasse. Circa A. V. 746. Syriaca *M. Titii* administratio desiit. Nam *Herodes*, cum tertio in *Italiam* venit, *Romæ Augustum* veneratus est. At *Augustus* A. V. 744. erat in *Gallia*, teste Dione in fine *lib.* LIV. Extat vetus inscriptio Gruteri *pag.* 61. 1.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS.
ROMANVS
ANNO. NOVO. APSENTI. CONTVLIT
NERONE. CLAVDIO. DRVSO
T. QVINCTIO CRISPINO. COS
VOLCANO

Itaque *Augustus* ineunte anno novo, quo consules fuere *Claudius Drusus* ac *Quinctius Crispinus* V. C. 745. APSENS *Roma* erat. Idem circa æstatem ejus anni, cum *Drusus* consul in *Germania* morbo decessit, erat *Ticini* ex Valerio Max. *lib.* V. *cap.* 5. sub exitum ejusdem anni, *asperrimo hiemis* ex Tacito *lib.* III. *Annal. Drusi* cadaver in urbem transtulit, ac *anno proximo* V. C. 746. *C.*
A *Annio Gallo C. Marcio Censorino Coss. Romam ingressus est.* Dionis verba sunt *lib.* LV. Quare hoc anno *Herodes Romæ Augustum* adiit; ac *Titius* successorem sub idem fere tempus accepit; siquidem ex Josepho *cap.* 13. cum *Herodes* rediisset, invenit missos ab *Augusto* in *Syriam Sentium Saturninum* ac *Volumnium*, de quibus postea sermo proxime habendus est. Ex his *M. Titius* A. V. 742. *Agrippæ* successor in *Syriam* veniens, eandem per quadriennium administravit. Scribit Vellejus *lib.* II. *Titio* ob occisum *Pompejum* Magni filium, *in tantum duravit hoc facinore contractum odium, ut mox ludos in theatro Pompeji faciens, execratione po-*
B *puli spectaculo, quod præbebat, pelleretur.*

Montacutius M. Titium è catalogo *Syriæ* præsidum expunxit, quia *Josephus* laudatus eundem vocat Τίτον; at cum *Strabo Titium* appellet, contendit esse *depravatam scripturam apud Strabonem. Legendum omnino quemadmodum dictum est* Τίτον, *non* Τίτιον. Addit: *Hunc errorem sequitur magnus ubique nugator Bullengerus.* Immo hic censor nugas loquitur. In antiquo codice *Josephi* in Laurentiana Serenissimi COSMI III. Magni Ducis *Etruriæ* Bibliotheca, in pluteo LXIX. legitur τ ἡγεμόνα Συρίας Τίτιον, *Syriæ præsidem Titium.* Rursus in pluteo LXVI. in quinque MSS.
C codicibus Latinis interprete *Rufino*, legimus *Syriæ procuratorem Titium*, quod ipsum in antiqua 303
editione apparet. At *Gelenius Græcum* codicem corruptum offendens, nempe editum *Basileæ* A. 1544. ubi Τίτον legitur, *Titum* reddidit. Apud *Plutarchum* etiam in *Antonio* legitur: Τίτος καὶ Πλάγκος, cum tamen ex Latinis Scriptoribus, ac *Dione* dicendum sit: *Titius ac Plancus.* Nusquam historici solo prænomine viros designant, sed illos nomine familiæ appellant; *Titius* autem prænomen est *Romanis* familiis promiscue usurpatum. *Tiberius* Imperator ac *Vespasiani* filius *Titus* per antonomasiam solo prænomine designan-
D tur. Si vero nomen familiæ proxime dixeris, poteris solo postea prænomine, non addita familia, hominem indicare. Hunc vero suum *Titum* addito nomine familiæ, Montacutius designans ait: *Titius ille Josephianus, Titus est Volumnius, qui Legatus Sentio Saturnino præside, & procurator Judææ, in Syria cum subordinario imperio versabatur.* Quis Apollo eidem insusurravit *Volumnium Titi* prænomen tulisse? *Josephus*, qui unus *Volumnii* meminit, prænomen omisit. Hospes in *Romana* historia Legatum ac Procuratorem confundit, cum diversa plane utriusque munera fuerint, uti jam satis superius demonstravi. Illud
E plane ridiculum est, cum *Volumnius Montacutio* dicitur *Legatus & procurator Judææ.* Id temporis *Herodi* regi *Judæa* parebat, eratque extra jurisdictionem Procuratoris *Syriæ*, qualis erat *Volumnius. Sabinus Syriæ* procurator, post mortem *Herodis*, cum ejusdem pecuniam ad *Augusti* fiscum spectare contenderet, nondum ulli filiorum *Herodis* regno ab Imperatore sancito, omnium primus post A. V. 716. potestatem intra *Judæam* exercuit. At inquit: *Qui Cæsaris res in Syria administrabant, Syriæ vel Judææ procuratores indifferenter dici poterant, cum sub Syria provincia Judæa censeretur.* Regnante *Herode Judæa* neutri-
F quam sub *Syria*, quæ à *Romanis* magistratibus regebatur, censeri poterat, cum proprio Regi pareret. Hinc cum postea *Archelaus* regno *Judaico* ab *Augusto* privatus fuisset, *Judæa* in formam provinciæ redacta, sub *Syria* censeri cœpit. Recte *Josephus*, qui gentis suæ res longe melius quam *Montacutius*, novit, initio *lib.* XVIII. ait: *Quirinius in Judæam venit jam attributam provinciæ Syriæ.* Et in fine superioris *libri* XVII. *Ceterum ditione Archelai attributa Syriæ, missus est illò à*

Cæsare vir consularis Quirinius &c. Cum *Rufinus Josephi* interpres verba illa: τὸν ἡγεμόνα Συρίας Τίτιον, Latine reddidisset; *Procuratorem Syriæ Titium*, *Montacutius* interpretationem laudans, ait: *Eum cum* præsidem *non fuisse intelligeret*, *sed procuratorem*, *id quod erat*, procuratorem *dixit*. Quæso, à quonam id *Rufinus* potuit intelligere, qui quadringentis post *Titium* annis inter homines ambulavit? Utinam ille *Rufini* codicem inspexisset, sane vidisset *Titium* ab eodem scribi; unde nec *Titium*, hoc est, nomen familiæ in prænomen *Titi* è familia *Volumnia* viri commutasset. Cum *Phraates* cum *Titio* in colloquium venerit, eique filios obsides tradiderit, aperte infertur illum non fuisse procuratorem, qui erat præsidi *Syriæ* subordinatus, sed reapse maximo supra ceteros *Romanos* magistratus imperio in Oriente præditum, cum Rex Regum *Phraates* omnium nobilissimum in colloquium vocasse credendus sit, ut filios eidem *Romam* obsides mittendos traderet.

304 §. X.

C. Sentius Saturninus *A. V.* 746. *legatus in* Syriam *missus. Ejusdem magistratus ac sacerdotium. Bini proconsules urgente bello, quandoque uni provinciæ impositi.* Volumnius *fuit procurator, non autem legatus* Saturnini *collega. Census in* Judæa *actus*, Syriam *regente* Saturnino, *ex* Tertulliano. *Subtilis* Baronii *ratiocinatio expenditur. Censum ac tributum deferre diversa. Ex Evangelio* Lucæ *minus recte V. C. contendit* Judæos Herode *regnante*, *tributum* Cæsari *solvisse.*

Josephus in *libro*. XVI. *Antiquitatum* sæpius meminit *Saturnini Syriæ* præsidis, & initio *lib.* XVII. *cap.* I. appellat Σατορνίνον, τὸν τῆς Συρίας ἐπιμελητήν, *Saturninum Syriam procurantem*; & *cap.* 2. rursus meminit Σατορνίνου τοῦ τότε στρατηγοῦντος: *Saturnini Rectoris. C. Sentius Saturninus* bello civili *Pompeji* partes secutus à Triumviris inter proscriptos relatus fuerat. Cum ad *Sex. Pompejum* in *Siciliam* fugisset, ac A. V. 714. *Pompejus* pacem cum Triumviris ea conditione præsertim fecisset, ut proscriptis in urbem reditus pateret, *alios clarissimos viros*, inquit Vellejus *lib.* II. *& Neronem Claudium*, *& M. Silanum*, *Sentiumque Saturninum*, *& Arruntium Actium restituit Reipublicæ.* At *Saturninus* noluit à *Pompejo* discedere, sed eidem in bello contra *Cæsarem* strenuam operam navavit, quem etiam classe atque exercitu amisso fugientem, in *Asiam* usque secutus est. Cum vero *Pompejus* terra marique à *M. Titio* premeretur, ac rebus suis desperatis, potentiori resistere per summam temeritatem meditaretur, *Cassius Parmensis*, *Nasidius*, *Saturninus*, *Antistius*, *&c. pacti sibi ipsis fidem*, *transierunt ad Antonium.* Horum auctor Appianus *lib.* V. *bel. civ. pag.* 751. Id contigit A. V. 719. Illud plane dubium, num *Saturninus* ante bellum Actiacum, vel post profligatum *Antonium*, ad *Cæsarem* accesserit. Ceterum *Augustus Saturninum* maximis honoribus decoravit; nam sacerdotio, consulatu, ac provinciarum maximarum præfecturis eundem ornavit. Consulatum gessit A. V. 735. quem hisce celebrat Vellejus lib. II. *Sentius forte & solus*, *& absente Cæsare*, *consul*, *cum alia prisca severitate summaque constantia*, *vetere consulum more ac severitate gessisset*, *protraxisset publicanorum fraudes*, *punisset avaritiam*; *regessisset in ærarium pecunias publicas*; *tum in comitiis habendis*, *præcipuum egit consulem &c.* Idem in collegium XV. virum cooptatus, biennio post V. C. 737. ludis sæcularibus præsedit, ut ex hoc epigrammate apparet.

A LVDI. SAECVLARES. QVINCT 305
IMP. CAESARE. DIVI. F. AVGVSTO
C. SENTIO. C. F. C. N. SATVRNINO
M. CLAVDIO. M. F. M. N. MARCELLO
MAG. XV. VIR
M. FVFIO. M. F. STRIGONE
D. LELIO. D. F. D. N. BALBO

Circa A. V. 746. legatus *Syriam* administravit, ac in causa filiorum *Herodis*, quos intentati parricidii rex idemque pater accusabat, mitem senten- B tiam, ac patris pietate dignam pronuntiavit. Bello postea *Germanico* A. V. 754. exorto, ab *Augusto* in *Germaniam* legatus missus fuit. Scribit Vellejus *lib.* II. Tiberium A. V. 757. cum *Germaniam* cum legionibus ingressus, omnem partem asperrimi belli sibi vindicaret, *in iis quæ minoris erant discriminis*, *Sentium Saturninum*, *qui tum legatus patris ejus in Germania fuerat*, *præfecisse*: *virum multiplicem virtutibus*, *navum*, *agilem*, *providum*, *militariumque officiorum patientem peritum pariter*; *sed eundem ubi negocia fecissent locum*, *otium liberaliter lauteque eo abutentem*; *ita tamen ut eum splendidum ac hilarem potius*, *quam luxuriosum aut desidem di-* C *ceres*; *de cujus viri claro celebrique consulatu prædiximus.* Cum *Tiberius Cæsar* A. V. 759. bellum Germanicum profligaturus, adversus *Maroboduum Marcomannorum* regem legionum robur duceret, *Sentio Saturnino mandatum*, *ut per Cattos*, *excisis continentibus Herciniæ sylvis*, Marobodui regnum invaderet, ex Vellejo *lib.* II. Dio etiam *lib.* LV. ad eundem A. Urbis 752. scribit: *Honores triumphales C. Sentius Germaniæ præfectus* obtinuit, *quod horum* nempe *Tiberii* ac *Sentii Saturnini*, *metu bis Germani pacem petiissent.* Hæc tantum de hoc *Syriæ* præside *Saturnino* in vetustis monumentis D inveni. Cum præses in *Syriam* venit dicitur à Josepho *libro* XVI. *cap.* 17. *Vir consularis*, *multisque defunctus honoribus.*

Pleraque quæ de hoc *Saturnino* Cardinalis *Baronius* scribit in Apparatu, hic in examen vocanda sunt. Nam *num.* 88. ait *Saturninum*, *Pedanium*, ac *Volumnium* una simul *Syriam* administrasse; à *Josepho* vero *Saturninum* ac *Pedanium præsides Syriæ appellatos. Salianus* etiam *tom. 6. in titulo* A. M. 4048. ait: *Præside Syriæ Saturnino & Volumnio.* Et cum *num. 6.* dixisset *Herodem* dedisse literas *Volumnio* & *Olympio* ad *Archelaum* regem *Cappadociæ* perferendas, ait: *Hic Volumnius alius videtur à præside Syriæ*, *neque enim ei mandata daret ut sub-* E *dito. Alibi Volumnium magistrum militiæ appellat.* Hæc quidem de duobus *Volumniis* recte *Saliano* adnotata; at quod alterum *Volumnium Syriæ* præsidem facit, minus eundem in *Romana* historia peritum declarat. Ex quibusdam *Josephi* dictis viri docti in eam opinionem descenderunt, ut *Saturnino Syriæ* præsidi alterum collegam ea in præfectura assignarent. Etenim *libro* XVI. *capite* 13. *Saturninum* ac *Volumnium* vocat τῆς Συρίας ἐπιστατοῦντας, & *capite* 16. τῆς Συρίας ἡγεμόνας: *Syriæ præsides*, utrobique vertit interpres. At prorsus falso: nam plane absurdum est *Volumnium* præsidem 306 F æquata potestate ac imperio, *Syriam* rexisse, cum eandem *Sentius Saturninus* administraret. Fateor bello instante binos quandoque proconsules eidem provinciæ impositos; etenim *Q. Metellus Pius*, ac *Cn. Pompejus* cum imperio proconsulari bello *Sertoriano Hispaniam* obtinuere. Cicero *in decima Philippica* hoc Senatus consultum præformat: *Senatui placere Q. Hortensium proconsulem cum Q. Cæpione proconsule*, *& legatis suis provinciam Macedoniam obtinere*, *quoad eis ex S. C. successum sit.* Et ut de Syria exemplum proferam, Tacitus *lib.* XV. *Annal.*

Annal. ad A. V. 716. ait: *Syriæque executio Cincio, copiæ militares Corbuloni permissæ.* Ita in *Syria* civilis jurisdictio penes *Cincium* præsidem erat, militare imperium *Corbulone* ibidem obtinente. Verum provinciis pacatis nusquam Duumviri æquato imperio una simul impositi fuere. Nulla vero bella *Syriæ* pacem turbabant, *Saturnino* eandem regente. Itaque unus *Sentius Saturninus* id temporis erat legatus, proprætor *Syriæ*; *Volumnius* vero erat tantum procurator ejusdem provinciæ; ac diserte eidem Josepho *lib.* I. *belli cap.* 17. dicitur Οὐολούμνιος ὁ ἐπίτροπος, *Volumnius procurator.* Apud *Josephum* voces, ἡγεμόνος, ἡγεμὼν, ἐπιστατοῦντος quandoque significant promiscue illos, qui magistratum in provincia gerunt, eorum munere nequaquam speciali vocabulo designato, cum tamen in ejusdem libris frequenter solos præsides, seu legatos proprætores exprimant. In laudatis locis juxta priorem significationem eam vocem usurpavit. Ceterum nusquam legatum *Syriæ* ἐπίτροπον nuncupavit, hoc enim vocabulo procurator, non vero præses designatur. Quare cessat, eodem auctore, omnis hac de re dubitatio, cum *Volumnium* procuratorem postea diserte nuncupaverit. Dio *lib.* LIII. ait: *Imperator etiam* ἐπίτροπος procuratores (*sic enim ii vocantur, qui publicos reditus colligunt, certasque impensas faciunt*) *in omnes provincias suas ac Populi R. ex equitibus alios, alios ex libertis mittit. Augustus* solos equites procuratores destinavit; sub *Claudio* libertis id etiam munus communicatum Hinc perperam *Saliano Volumnius* purus eques *Romanus*, nondum Senator, nedum consularis, sub *Augusto* præses, hoc est, legatus *Syriæ Saturnini* collega fingitur, cum uti ex *Suetonio* dixi, *Tiberius* in reprehensionem venerit, quod viros non consulares, quamvis Senatores *Syriæ* præfecisset. Jam de *Pedanio Syriæ* præside, quem *Baronius* alterum ejusdem provinciæ legatum, collegam *Saturnino* addit, cum *Volumnium procuratorem Syriæ* optime ex *Josepho* dixisset. Hebræus historicus *lib.* I. *belli cap.* 17. referens judicium *Beryti* habitum in causa *Alexandri* & *Aristobuli* filiorum *Herodis* ait: *Præsederunt autem Rectores, quibus à Cæsare scriptum fuerat, Saturninus, & Pedanius legati, & cum his Volumnius procurator.* Ex his duos simul præsides *Syriæ Saturninum* ac *Pedanium Baronius* deduxit. Hæc narratio apud *Josephum* confusa est. Nam postea addit: Primum *Saturninum* sententiam pronuntiasse mitem illam quidem ac patre dignam; nempe regis filios non videri sibi capite damnandos. *Idem*, inquit, *etiam duobus legatis visum est, eosque nonnulli alii secuti sunt. Tristem vero sententiam Volumnius dixit, &c.* At in *lib.* XVI. *Antiq. cap.* 17. eandem rem narrans, ait: *Et primus Saturninus vir consularis &c. sententiam protulit, post illum ipsius tres filii, qui legati patris erant, eandem sententiam tulerunt. Contra Volumnius capite plectendos pronuntiat &c.* Nullum *Pedanium* legatum nominat, sed tres *Saturnini* filios ejusdem legatos.
307 At in libro primo belli & *Pedanium* nominat, ac duos tantum legatos. Ille vero libros de antiquitatibus Judaicis scripsit post libros de bello Judaico, quos appellat in fine *lib.* XX. testatus se iisdem finem imposuisse anno XIII. imperii *Domitiani*; libros vero de bello ipsum *Vespasianum*, ac *Titum* legisse idem affirmat *libro* I. *contra Apionem.* Hanc difficultatem declinarem, si diceretur *Pedanius* legatus proprætor *Galatiæ*, vel forte *Ciliciæ* inter judices ab *Augusto* specialiter deputatus; at narratio *Josephi* hoc non videtur admittere; etenim *lib.* I. *belli* laudato ait, *Augustum Herodi* rescripsisse melius ipsum facturum, si convocato prius propinquorum, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπαρχίαν ἡγουμένων, & *provinciæ magistratuum* concilio, de communi sen-

A tentia, quid de filiis sibi statuendum esset, accurate dispiceret. Interpres vertit: *Rectorum provinciæ*; at perperam; nam *Rector* de præside tantum dicebatur; ita Tacito sub initium *lib.* II. *Annal.* nominatur *rector Syriæ Creticus Silanus*. *Josephus* voce ἡγουμένων, *Romanos* imperium supremum & subordinatum in *Syria* gerentes designavit; quam quidem vocem uno nomine Latine exprimere non possumus; cum proprætor, & legati ejusdem, atque etiam procurator provinciæ eadem designentur, qui cum essent *Romani* in *Syria* magistratus, ideo ea circumlocutione vox illa latius a *Josepho* usurpata, Latio donanda est. *Pedanius* etiam non legatus B provinciæ (is enim unus erat *Sentius Saturninus*) sed legionis dici potest. Cum quatuor fuerint in *Syria* legiones ex Tacito *lib.* IV. *Annal.* imperante *Tiberio*, anno nono principatus ejusdem; ac totidem etiam sub exitum *Neroniani* imperii recenseat *lib.* II. *hist.* scribens de *Muciano Syriæ* præside: *Legiones quatuor obtinebat in pace.* Ita tres *Saturnini* filii, ac *Pedanius* quatuor legionum *Syriæ* legati dicantur. Hæc tamen incerta sunt, & fortassis etiam falsa. Imperante *Augusto*, tres tantum legiones in *Syria* fuisse non obscure colligitur ex Josepho, qui *lib.* I. *cap.* 12. ait: *Varus cognito ex Sabini literis periculo tertiæ legionis, assum-* C *ptis duabus reliquis* (*nam tres in universum erant in Syria*) *& quatuor turmis equitum &c.* Igitur sub *Quinctilio Varo Saturnini* in *Syria* successore, tres tantum legiones *Syriæ* præsidio impositæ erant ab *Augusto.* Quartam addidit *Tiberius*, cum bellum ab *Artabano* rege *Parthorum* ob tumultus *Armeniæ* instare suspicaretur. Rursus nec singulis legionibus singuli legati præerant. Nam ex Strabone *lib.* III. *pag.* 115. Legato proprætori *Hispaniæ Tarraconensis* tres aderant legati, quorum unus cum duabus legionibus *Lusitaniam* tenebat; alter cum unica legione montana ad *Pyrenen* usque custodiebat; Tertius sine ulla legione mediterraneos D populos pacatos, ac magna ex parte togam indutos Italicam regebat. Vellejus *lib.* II. scribit L. Asprenatem *legatum sub avunculo suo Varo* in *Germania* opera *duarum legionum quibus præerat*, exercitum immunem in *Quinctilii Vari* calamitate servasse. Num filii *Saturnini* fuerint ab ipsomet patre suos in legatos adsciti, *Pedanius* vero *Augusti* decreto cum unica vel duabus legionibus *Phœniciæ* vel *Cœlesyriæ* impositus? Hæc, inquam, incerta sunt; illud autem constat *Saturninum* ac *Pedanium* æquato imperio non fuisse *Syriæ* præsides, provinciæ præsertim id temporis pacatæ. Ex laudata tamen *Josephi* historia *Salianus* rursus refelli- E tur, qui *Volumnium Syriæ* præsidem ac *Saturnini* collegam putat; etenim in memorato apud *Berytum* concilio, post *Saturninum*, ejusdem legati priori loco sententiam dixere, post quos *Volumnius* judicasse dicitur, ut plane appareat, inferiorem fuisse ipsis legatis Proprætoris, ne dum æqua- 308 tum cum ipso præside imperium obtinuisse.

Tertullianus lib. IV. contra *Marcionem cap.* 19. probans adversus Hæreticum Christum hominem natum in carne mortali, ait: *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Judæa per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent. Marcion* solum S. *Lucæ* Evangelium admittebat, quod F tamen pro arbitrio corrumpebat, duobus prioribus præsertim capitulis resecatis, in quibus Christi Domini nativitas describitur, ut testatur S. Epiphanius *cap.* 42. *de Hæresibus*, ac *Tertullianus* laudatus, qui provocat ad descriptionem sub natalem Christi Domini jussu *Augusti* factam, in qua Christi genus ac parentes aperte designati legebantur. In eodem etiam libro *cap.* 7. tradit Christum juxta *Marcionem* repentinum ac prorsus ignotum apparuisse: *cujus nemo adhuc certus de tribu, de populo,*

A *de domo, de censu denique Augusti, quem testem fidelissimum Dominicæ nativitatis Romana archiva custodiunt.* Hunc autem censum in *Judæa* peractum scribit à *Sentio Saturnino*. Hoc *Tertulliani* testimonio mirifice confirmatur sententia de Natali Christi A. V. 749. Nam hoc anno *Sentius Saturninus Syriam* regebat. At his videtur obstare S. Lucas *cap.* 2. ubi ait: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino; & ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem.* Addit autem Christum natum, dum B. Virgo ac *Joseph* in *Judæam* pergebant, ut profiterentur. Ex B quibus infertur nascente Domino, *Saturninum* non fuisse præsidem *Syriæ*, sed *P. Sulpicium Quirinum*. Baronius *num.* 81. *Apparatus* testatur, se obstupuisse ad *Novatorum vesaniam* affirmantium verba illa: *Hæc descriptio facta est à præside Syriæ Cyrino*, non esse à *D. Luca* conscripta, sed ex margine in textum irrepsisse. Hanc tamen vesaniæ notam subire non credidit doctissimus *Henricus Valesius*, dum in notis ad *cap.* v. *lib.* I. *Hist. Eusebii Cæsariensis* ait: *Ac mihi quidem videtur error in textu Lucæ irrepsisse in Quirinii nomine, & pro Quirinio restituendum esse. nomen Sentii Saturnini.* Ex laudatis *Tertulliani* verbis colligit *Tertulliani tempore quosdam in Evangelio Lucæ pro Quirino Saturninum le-* C *gisse.* Hæc tamen opinio falsitatis arguitur ex *Justino* Martyre, qui in Apologia ad *Antoninum Pium* ait Christum natum esse in *Bethlehem* vico *Judææ, quemadmodum & ex descriptionibus census acti, qua sub Quirino primo vestro in Judæa procuratore sunt confectæ, intelligere potestis. Justinus* vero est *Tertulliano* antiquior. Cardinalis *Baronius* pleraque acute excogitavit, ut allati ex *Tertulliano* testimonii vim declinaret. Existimat *Sentium Saturninum* a *Tertulliano* nominatum, non fuisse hunc præsidem *Syriæ*, sed alium qui A. V. 757. D cum *Ælio Cato* consulatum gessit, ac in cenotaphio *Cajano* nominatur, quo consule post lustrum à nato Christo *more Romano census agebatur.* Etenim, inquit *Baronius*, cum *Tertullianus* non satis exploratum haberet an Christus natus fuerit absoluta descriptione alterius lustri proxime elapsi, an vero cum eadem adhuc perageretur, recurrit ad subsequens lustrum, in quo illi constabat, tum Christum, tum ejusdem parentes descriptos fuisse. Hæc ille: Verum hæc responsio ex falsa opinione derivat, in qua ibidem *Baronium* fuisse video; nempe singulis lustris in *Judæa* censum peractum. Nam *Judæa* erat sub dominio *Herodis* regis, ac nondum in formam *Romanæ* provinciæ redacta; E census autem in solis *Romanis* provinciis perageba-
309 tur, non autem in regnis amicis ac sociis Populi R. Tacitus *lib.* VI. *Annal.* ad A. V. 789. ait: *Per idem tempus Calitarum natio Cappadociæ, Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit.* Calitæ extincto *Romæ Archelao* A. V. 770. ac *Cappadocia* in provinciæ formam redacta, censum deferre jussi, rebellarant. Hinc patet sub *Archelao*, quem *Antonius* ac postea *Augustus* regem *Cappadociæ* imposuere, eam gentem census non detulisse. At idem *Antonius* ex S. C. *Herodem Judææ* regem elegerat, quem uti & *Archelaum Cappadocem*, *Au-* F *gustus* regnum habere permisit. Recte *Tacitus* dixit *nostrum in modum deferre census*, quod nempe *Romani* imperii, non autem regnorum ea esset consuetudo. Profecto vir doctissimus duo hæc, quæ diversa sunt, *deferre censum*, ac *tributum solvere*, pro eodem minus recte accepit. Postquam *Julius Cæsar Gallias* subegit, inquit Dio *lib.* LIV. *singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum*; at censum diu postea deferre coacti sunt ab *Augusto*. Extat hac de re insigne testimonium *Claudii* Imperatoris in oratione de civitate *Romana Gallis* danda, cujus ære quondam incisæ, extat fragmentum Gruteri pagina 502. Hæc ibi Imperator de *Gallis* ait: *Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete sua securamque à tergo pacem præstiterunt; & quidem cum ad census NOVO TUM OPERE ET INADSUETO GALLIIS, ad bellum avocatus esset; quod opus quam arduum sit nobis nunc cum maxime, quamvis nihil ultra quam ut publice notæ sint facultates nostræ, exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Drusus A. V. 742. in *Germanos* primum movit, qui *Romanorum* fines irruperant, *quia videbant Gallos jugum servitutis gravatim ferre*, ex Dione *lib.* LIV. Tunc enim primum Galli *novo tum opere & inadsueto* censum profiteri ab *Augusto* jussi fuerant, quamvis supra annum quadragesimum in provinciæ formam redacti fuissent. Tantum abest, ut regna suis quæque Regibus subjecta, sociis licet & amicis Populi *Romani*, censum per singula lustra deferre cogerentur. Sed neque illud verum est, quod scribit de censu per *Syriam* singulis quinquenniis acto. Nam *Augustus* tribus ac quadraginta annis, quibus post mortem *Antonii*, unus rei *Romanæ* arbitrium habuit, *censum populi ter egit*, ex Suetonio *cap.* 27. ac semel tantum in *Italia* A. V. 757. censum habuisse dicitur à Dione *libro* LV. *pauperioribus ac iis qui extra Italiam viverent, omissis, ne quid turbarum darent.* At *Baronius* extra *Italiam* singulis quibusque lustris censum actum opinatur, haud veritus, *ne quid turbarum darent.* Ex verbis *Claudii* Imperatoris palam fit raro per provincias census habitos, quod *opus arduum nimis magno experimento* cognosceretur. Vix enim sine periculosis tumultibus in *Romanis* provinciis vel semel factum constabat. Hinc cum *Judæa* A. V. 759 deportato in exilium *Archelao*, *Romanis* provinciis addita fuisset, ac *Quirinius Syriæ* præses censum in eadem perageret, *Judas Gaulanites*, teste Josepho *lib.* XVIII. *cap.* I. sollicitabat ad defectionem populos, censum nihil aliud quam manifestam servitutis professionem dictitans. Igitur erat *novum tum opus & inadsuetum Judæis*, neque unquam ea in gente factitatum. Idem narratur in Actis Apostolorum *cap.* V. 37. *Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis, & avertit populum post se, & ipse periit, & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.* At verba illa *in diebus professionis* aperte indicant tum primitus *Judæos* coactos ab *Augusto* per *Quirinium* præsidem censum profiteri; est enim nota certi ac determinati temporis, quo *Ju-* 310 *das Galilæus* eos tumultus dedit; nullum autem certum tempus designaretur, si singulis quinquenniis, uti ille arbitratur, census in *Judæa* agi consuevisset. Baronius *num.* 87. ait: *Nec, licet ea provincia à Romanis Herodi ac ceteris Regibus concessa esset, desiit tamen aliquando tributum solvere*; nam *ex Evangelio*, inquit, *compertum est eosdem Judæos tempore Herodis Regis Romano imperatori censum persolvisse.* Matt. 22. *Judæi Christum* interrogant: *Quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non?* Et Lucæ XX. *licet nobis tributum dare Cæsari, an non?* Errat vir alias eruditissimus; nam id temporis *Judæa* non erat regnum, sed *Romana* provincia per magistratus *Romanos* administrata, ac eandem tunc *Pontius Pilatus* procurabat. *Herodes* vero *Antipa* non erat *Judæorum* rex, sed tantum Tetrarcha *Galileæ*, *Lucæ* III. & XXIII. Itaque *Judæa* erat provincia tributaria ac *Syriæ* dudum addita. At cum *Judæa Herodem* regem habebat, ejusque postea filium *Archelaum* Ethnarcham, nunquam censum apud *Romanos* magistratus per singula quinquennia detulit; immo nec tributum ullum persolvit; quamvis *Appianus* in præfatione, solos reges majoris *Armeniæ* immunes fuis-

fuisse scribat. At sub *Augusto* nusquam hujusce tributi, quod regna socia & amica P. R. solverent, mentio in antiquorum monumentis mihi occurrit.

§. XI.

P. Quinctilius Varus *A. V.* 750. Syriæ *rector imponitur. C. CÆSAR à* Baronio *inter ordinarios* Syriæ *præsides numeratus. Hæc sententia non adprobatur. Item nec opinio ejusdem de annis præfecturæ* Quinctilii. Salianus *literas* Augusti *ad eundem* de Judæa Romanis *provinciis adjicienda, comminiscitur.*

Ex *Josephi* historia constat *Sentio Saturnino* successisse *P. Quinctilium Varum*; ac diserte *lib.* XVII. *cap.* 7. ait: *Quinctilius Varus successor Saturnino missus.* Vellejus *lib.* II. ait: *Varus Quinctilius illustri magis, quam nobili ortus familia, cum ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore & animo immobilior, otio magis castrorum, quam bellicæ assuetus militiæ; pecuniæ vero quam non contemptor, Syria, cui præfuit, declaravit; quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit.* Tacitus *lib.* V. *Hist.* scribit, mortuo *Herode*, quemdam *Simonem* regium nomen invasisse. *Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam, punitus.* Baronius in Apparatu *num.* 86. scribit: *A. V.* 748 *præficitur Syriæ totique Orienti C. Cæsar Augusti filius adoptivus: quo defuncto, nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Evangelista recensetur, idem qui supra Quirinus, idemque dictus Cyrinus.* Et post sex versus, de Quirinio ait: *Hic autem habuit successorem Quintilium Varum, quem eodem auctore* (in margine Dio citatur *lib.* LVI.) *constat mansisse in eo magistratu usque ad consulatum Sulpicii Camerini & Poppæji Sabini*, Christi Redemptoris XI. *Cui non Quirinus, ut Josephus habet, sed M. Ambivius est subrogatus.* Ita *Baronius Cajum Cæsarem* inter præsides *Syriæ numerat*, cui in provincia defuncto successerit *P. Quirinius.* Verum *Cajus* non uni *Syriæ* præpositus fuit, sed toti Orienti cum imperio proconsulari extraordinario; cum tamen id temporis *Syria* ac reliquæ provinciæ à suis præsidibus ordinariis regerentur, ut ostendi *cap.* 10. Nemo recte *Cæsarem Germanicum* inter ordinarios *Syriæ* præsides numeraret, quod jus ac imperium in *Syria* habuit; nam *Cn. Piso* id temporis *Syriam* obtinebat, cujus cum *Germanico* dissensiones Tacitus *lib.* II. *Annal.* describit. Et quidem dum celeberrimus Annalium conditor à *Josephi* historia recessit, in plures anachronismos lapsus est; quod aliis dudum adnotatum. Quod enim *Cajum Cæsarem Sentio Saturnino* successorem in *Syriam* mittit A. V. 748. ex superius mihi narratis refellitur. Nam *Cajus* A. V. 749. *Romæ* ab *Augusto* consule XII. virilem togam accepit, teste Suetonio *cap.* 26. *in Augusto.* Idem cum *Herodes* obiit, nondum *Roma* discesserat, ubi etiam degebat A. V. 752. uti ex *Ovidio* monstravimus. *Quinctilius Varus Syriam* provinciam acceperat, paucis mensibus ante obitum *Herodis* A. V. 750. Διάδοχος μὲν Σατορνίνῳ τῆς ἐν Συρίᾳ ἀρχῆς ἀπεσταλμένος, ut ait *Josephus lib.* XVII. *cap.* 7. *Successor in regimine Syriæ Saturnino missus.* Quos vero in anachronismos atque antilogias vir maximus, *Josepho* duce neglecto, ceciderit, paucis ostendo. Scribit natum Christum A. V. 751. die 25. Decembris *C. Cornelio Lentulo* & *M. Valerio Messalino* Coss. quo tempore *Quirinius Syriæ* præses censum in *Judæa* agebat. Quod vero *D. Lucas* in Evangelio scribit: *Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino:* ita num. 88. vocem illam *prima* exponit: *Non sic est accipiendum, ut tunc primum Judæi fuerint descripti atque censi: sed primam dixerit respectu secundæ sub eodem Præside factæ, more Romano, quolibet lustro censendo populum. Nec quis subinde existimet impossibile, ut tam diuturno tempore Quirinus fuerit in provincia. Nam & Quintilium Varum longe majori annorum numero eandem administrasse Josephus testatur.* Itaque *Quirinius* censum prima descriptione agebat A. V. 751. & inito etiam sequenti 752. Altera descriptio post lustrum eidem peracta est A. V. 757. *Ælio Cato* ac *Sentio Saturnino* Coss. uti fusius tradit idem Baronius *num.* 91. Concedamus ultro hoc ipso A. V. C. 757. *P. Quinctilium Varum Quirinii* successorem in *Syriam* venisse. At *num.* 86. ut proxime recitavi, dixerat: *Quintilium Varum eodem auctore constat mansisse in eo magistratu usque ad consulatum Sulpicii Camerini & Poppæi Sabini*, V. C. 762. Hoc *Dio* non adstruit, sed scribit iisdem Coss. *Quinctilium Varum* legatum proprætorem *Germaniæ* cum tribus legionibus ab *Arminio* cæsum. Admittamus eo ipso anno ex *Syria* in *Germaniam* ab *Augusto* missum. Vix per quinquennium *Varus* ab A. 757. ad A. 762. quo in *Germania* periit, *Syriam* administravit. Igitur qui fieri potest, ut Varus *longe majorum annorum numero Syriam* rexerit quam *Quirinius*, qui bis lustralem, ut ille ait, censum in *Syria* egit? Idem *num.* 88. appellat *Josephum* scribentem *Varum Syriæ* præsidem *usque ad finem Archelai in eo munere perdurasse.* Nusquam hoc *Josephus* dixit; immo *lib.* XVII. *cap.* 15. novennium regni *Archelai* paucis versibus absolvit; nec ulla ibidem *Vari* mentio fit. Illud ex eodem constat, primum annum Ethnarchiæ *Archelai* concurrere cum exitu anni primi administrationis *Vari* in *Syria*, ac post novennium misso in exilium *Archelao*, *Quirinium* in *Syriam* venisse. Quare alius inter utrumque præses *Syriæ* ponendus est, quem *Josephus* non nominavit, ac nobis nusquam ab aliis scriptoribus indicatur. Verum cum *Cajus Cæsar* A. V. 753. in Orientem veniens, anno insequenti & altero, ante expeditionem in *Armeniam* exercitus

311 situs fuit, sed toti Orienti … [see left column above]

in *Syria* rexit, *Quinctilius Varus* eandem provinciam præses ordinarius obtinebat. 312 Interim metachronismus *Baronii* corrigendus est, qui cum *Varum* è *Syria* evocatum scribat A. V. 762. *Sulpicio Camerino* & *Poppæo Sabino* Coss. quod repetit etiam in Annal. ad A. Christi XI. ejusdem interitum protrahit in consulatum *Cornelii Dolabellæ* ac *Junii Silani* V. C. 763. scribens ad calcem ejus anni: *Iisdem consulibus contigit memorabilis illa Variana clades in Germania &c.* quæ sane clades à *Dione*, *Vellejo*, ac *Tacito* recitatur ad A. V. 762. *Salianus tom.* 6. *ad A. Mundi* 4052. V. C. 752. *Augusto* XIII. consule *P. Quinctilium Varum Syriæ* præsidem in titulo scribit, cui magistratum continuat in annum Mundi 4061. V. C. 761. *Furio Camillo* & *Sex. Nonio* Coss. ubi *num.* 5. ait Augustum *ad Syriæ præsidem Quinctilium Varum literas & mandata dedisse, ut Judæam ditionem Archelai provinciæ Syriæ contribueret*; idque Cæsarem scripsisse testatur, *antequam Archelaus Romam proficisceretur.* In primis interrogatum hominem velim, cur in novennium Syriacam *Varo* administrationem proroget? In titulo Anni M. 4046. scribit: *Præside Syriæ N. N.* Deinde in titulo A. M. 4047. ait: *Præside Syriæ Tito.* Debuit scribere *Titio*, ut probatum est. Tandem A. M. 4048. *Præside Syriæ Saturnino & Volumnio.* Cur tam avarus erga *Titum*, vix unum annum regiminis eidem in *Syria* concedit, neque vult intercalare; at dein tam prodigus erga *Quinctilium Varum*, ut per novennium imperium eidem in *Syria* proroget? Id tamen pro arbitrio historicus sine teste in literas miserit; cur *Augustum* turpissimæ notæ subjicit, qui auditis tantum *Archelai* accusatoribus, mandatum statim *Varo* dederit, ut *Judæa Archelao* erepta, *Romanis* provinciis

vinciis adjiceretur? *Augustus Antiochum* regem *Commagenum* homicidii accusatum, *ad se accivit*, ac in Senatu causa cognita, damnatum neci tradidit, ex Dione in fine *lib.* LII. Idem Imperator *Archelaum* regem *Cappadociæ* à subditis accusatum, ad causam dicendam compulit, quem à *Tiberio* defensum, in judicio absolvit, ex eodem *lib.* LVII. Scribit de *Augusto* Suetonius *cap.* 33. *Dixit autem jus non diligentia modo summa, sed & lenitate.* Ceterum à *Saliano* auditis tantùm accusatoribus, nondum *Archelai* defensione intellecta, de dejiciendo ex *Judæa Archelao* literas præcipiti sententia, ad *Quinctilium Varum* dedisse dicitur. Hic homo adeo *Josepho* infensus est, ut cum prænarrata *Josepho* exscribenda suscipit, ab ejusdem historiæ veritate discedat, suasque sæpe Lectoribus fabulas venditet. Quanto felicius nomini suo consuluisset, si cum *Josepho* dixisset *Archelaum* à subditis apud *Augustum* accusatum, statim per suummet procuratorem jussu *Cæsaris Romam* evocatum; quo ubi venit, *Cæsar auditis ejus accusatoribus, & IPSIUS DEFENSIONE, misit eum Viennam in exilium &c.* Quis illi literas ad *P. Quinctilium*, qui certe ad eum usque annum in *Syria* non substitit, revelavit? Quis illarum eidem sensum seu mandata protulit? Quis universam illam bellissimam historiam recitavit? Hæc ipse perinde ac somnia reputo. Interim notandum est *P. Quinctilium Syriæ* præsidem eadem morte extinctum qua ejusdem pater *Sex. Quinctilius Varus* ante annum quinquagesimum V. C. 712. post pugnam *Philippensem* interierat. Nam pater dimissus à *Cæsare* apud *Corfinium*, ubi quæstor cum aliis Senatoribus captus fuerat, ex Cæsare *lib.* I. *bel. civ. cap.* 23. in *Africa* contra *Curionem* pugnavit, ex *lib.* II. *cap.* 28. *Brutum* postea secutus, victus in campis Philippicis, ne victorum quidem tentata misericordia, *liberti, quem id facere coegerat, manu, cum se insignibus honorum ve-*
313 *lasset, jugulatus est.* *P. Quinctilius*, qui *Sexti F. Varus* dicitur in inscriptione, quam in hac dissertatione cap. 2. produxi, profligatis ab *Arminio* tribus legionibus, quibus proprætor legatus præerat, *paterni, avitique exempli successor, se ipse transfixit.* De utroque verba sunt Velleji *libro.* II. At ob amissas legiones tanto dolore correptum *Augustum* ferunt, teste Suetonio *cap.* 23. *ut caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare, redde legiones.* Addit Vellejus: *Caput ejus abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitii tandem tumuli sepultura honoratum est.* Hoc ille crudele fatum vitasset, si *Salianus* supra novennium unum tantum annum *Syriacæ* ejusdem administrationi adjecisset.

§. XII.

P. Sulpicius Quirinius *quando in* Syriam *legatus* Augusti *venerit. Ejusdem genus ac magistratus. Insignis* Montacutii *hallucinatio.* Josephi *historia adversus V. C. defenditur. Num* Quirinius *pluries in* Syria *cum imperio fuerit? Idem consularis* Homonadensium *castella fame expugnat. Ubinam regio* Homonadensium *sita. Non erant finitimi* Ciliciæ *à* Romano *magistratu administratæ: sed* Ciliciæ *asperæ, quæ* Archelao Cappadoci *parebat, ac provinciæ Proprætoris* Galatiæ. Usserius Quirinium Ciliciæ *proconsulem perperam existimavit.* Strabonis *locus è MS. Mediceo restituitur, ac* Casauboni *interpretatio rejicitur. Quando* Quirinius Tiberium *apud* Rhodum *adierit.* Salianus *C. CAESAREM indicti in* Syria *census auctorem fingit. Cur descriptio à* Quirinio *in* Judæa *facta, ab Evangelista* prima *dicatur? Quo anno* Tiberius *æquum cum* Augusto *imperium in provinciis obtinuerit.* Usserii *sententia rejicitur.* Taciti *locus recte* Lipsio *emendatus. Veterum Patrum de anno mortis Christi Domini sententia. Docti Recentiores quatuor Paschata Servatori post baptismum celebrata, minus consequenter putant.*

MOntacutius, aliique *Quinctilio Varo P. Sulpicium Quirinium* successorem in *Syria* præsidem substituunt; ac ille quidem sine teste scribit *de Varo num.* 31. venisse in *Syriam paulo ante obitum Herodis. Fuit autem præses per novem fere annos.* Antequam hanc opinionem, aliasque refello, ex *Josepho* omnium optimo (Canonicos excipio) rerum Judaicarum scriptore *Quirinii* in *Syriam* adventus exponendus est. Is ergo in fine *lib.* XVII. scribit *Archelao Romæ* damnato, atque *Viennam Galliæ* urbem in exilium deportato: *Mittitur à Cæsare Quirinus vir consularis, qui censum agat in Syria.* Idem tradit initio *lib.* XVIII. Hujus *Quirinii* genus ac gesta paucis recitat Tacitus *lib.* III. *Annal. Nihil*, inquit, *ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis consulatum sub Divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homo-* 314
nadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Cajo Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. Ejusdem *Quirinii consularis prædivitis* meminit *in Tiberio* Suetonius *cap.* 49. *Quirinius* ubi in *Syriam* advenit, in *Judæam* decreto *Cæsaris Augusti Syriæ* additam, statim se contulit, *Archelai* Ethnarchæ facultates in publicum fiscum relaturus, simulque in *Judæa* censum acturus. Scribit Josephus *lib.* XVIII. *cap.* I. *Tametsi primum ægre ferrent mentionem descriptionis, non sunt tamen reluctati pertinaciter, parendo auctoritati Pontificis Joazari.* Hinc patet nunquam antea censum in *Judæa* peractum, quod pluribus superius ostendi. Idem historicus annum census primitus peracti ita designat cap. 3. τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει μετὰ τὴν Ἀντονίου ἐν Ἀκτίῳ ἧτταν ὑπὸ Καίσαρος, *tricesimo ac septimo anno post cladem Antonio apud Actium à Cæsare illatam. Antonius* victus fuit apud Actium die 2. Septembris A. V. 723. Hinc annus XXXVII. desinit die 2. Septembris A. V. 760. Dio etiam *lib.* LV. ad A. V. 759. ait: *Herodes Palæstinus* (Archelaum debuit dicere) *à fratribus accusatus, trans alpes est relegatus, ac pars ejus ditionis in publicum redacta.* Annus XXXVII. à victoria Actiaca inchoabatur A. V. 759. Ita *Dio*, quod tempus attinet, *Josepho* similiter loquitur. *Baronius* ad annum Christi 16. ait: *Dio res Judæorum à Josepho historico mutuatus creditur.* Id tamen falsum esse patet, tum quod *Dio* in nomine errat; tum quia scribit illum à fratribus accusatum; at *Josephus* ne quidem verbum de fratribus faciens, narrat illum tam à primatibus *Judæorum*, quam *Samaritarum* delatum apud *Cæsarem*; tum denique quia *Dio* ait partem ditionis ejusdem in publicum redactam; at *Josephus* universam ejus ditionem *Syriæ* contributam testatur. In unico tantum versu tanta *Dionis* à *Josepho* discrepantia palam demonstrat eam historiam neutiquam è *Josephi* libris excerptam. Itaque annus Urbis 760. primus fuit *Syriacæ* administrationis *Quirinii.* Hinc cum *Quinctilius Varus* A. V. 750. in *Syriam* venerit, unus saltem medius inter utrumque ignotus adhuc nobis præses *Syriam* tenuit; neque enim pleno decennio sub *Augusto* præsides in nobilissima provincia cum imperio detinebantur, juxta illud eidem à *Mæcenate* suggestum apud Dionem *lib.* LII. *neque minus triennio in provinciis, neque plus quinquennio magistratum obirent.* Fere indignor *Josepho*, quod *lib.* XVII. *cap.* 15. decem tantum omnino versibus novennium Ethnar-

narchiæ *Archelai* absolverit, ac toto eodem capite diffuse narret duo somnia *Archelai*, ejusque uxoris *Glaphyræ*; siquidem si pauca quædam de ejusdem gestis ibidem inseruisset, non modo *Syriæ* præsides, verum pleraque alia scitu digna ad posteros transmisisset.

Montacutius recte ait *Quinctilium Varum paulo ante obitum Herodis* in *Syriam* venisse, *num.* 31. *Appar.* IV. & ex *Josepho* aperte patet. Nam *Antipater Herodis* filius, cum *Romam* navigavit, *Sentium Saturninum* in *Syria* præsidem reliquerat; cum vero septimo postea mense in *Palæstinam* rediit, *Quinctilium Varum Saturnino successorem missum*, ut ait *Josephus*, *Hierosolymis* invenit; statimque parricidii intentati reus in carcerem conjicitur, ac paullo post tum idem interficitur, tum *Herodes* quinto postea die à cæde *Antipatri*, & regnandi ac vivendi finem fecit. At si *Herodes* obiit, ut ait *Montacutius* anno Urbis 756. à parilibus, paullo ante tempus Paschale, ac *Varus*, ut idem ait, *fuit præses per novem fere annos*, idem

315 *Varus* desinente Autumno A. V. 755. in *Syriam* venit, ac proinde annus nonus ejusdem magistratus in *Syria* inchoatus fuit A. V. 763. quod etiam regimen continuavit ineunte anno sequenti, *ut per novem fere annos* in provincia substitisse dici possit; siquidem *Antipater* septem *Romæ* menses moratus novum postea *Syriæ* præsidem *Varum* offendit. *Montacutius* in proxima pagina num. 28. scribebat, *Baronio* jactanter insultans, *Quinctilium Varum ex communi omnium historiarum consensu* periisse in *Germania* in consulatu *Camerini* ac *Sabini* A. V. 762. *Periit ergo*, inquit irridens Baronium, *in Germania eo anno, quo Judæam adhuc præses administrabat. Quod non potuit aliter fieri, nisi per dispositos equos, de Syria in Germaniam advolasset.* Tu ipse, ò bone, scribis *Quinctilium Varum* A. V. 762. in *Germania* extinctum, quem tamen A. V. 763. adhuc Præsidem in *Syria* facis; quod ne quidem per dispositos equos fieri potest, sed tantum si ex Acheronte *Quinctilii* Manes in vitam revoces, vel cæsi hominis larvam *Syriæ* præsidem imponas. Et quidem in margine scribis: *Prodigiosus error Baronii*, quo tamen longe prodigiosius tuum erratum est. Doctissimus Cardinalis scribit A. V. 762. ex *Syria Varum* revocatum, anno insequenti in *Germania* cum legionibus periisse. Ejus metachronismum superius ostendi. At quid prodigiosi erroris continet, si dicamus ineunte vere A. V. 762. *Varum* è *Syria* revocatum, *Romam* venisse, ac statim jussu *Augusti* in *Germaniam* profectum, incumbente Autumno amisso exercitu, extinctum fuisse? Scribit Vellejus *lib.* II. *cap.* 117. de eodem Varo: *mediam ingressus Germaniam &c. trahebat æstiva*, tanta quidem in speciem simulata provincialium pace, *ut se prætorem urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germaniæ finibus exercitui præesse crederet.* Idem *Vellejus* ait paulo superius *cap.* 115. *Illa æstas maximi belli consummavit effectus*; nam *Daorisos* & *Desiates Dalmatiæ* populos pene inexpugnabiles *Tiberius* Cæsar evertit; tum laudatis ducibus qui eo bello *Dalmatico* strenuam operam navaverant, ait: *Cum intra quinque tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ, cæsi Vari, trucidatarumque legionum trium &c.* Itaque exacta æstate *Varus* in *Germania* interiit. Hæc plane ostendunt, perperam prodigiosi erroris *Baronium* incusari. Illud etiam hic mihi notandum est *Montacutium* in editis postea Originibus Ecclesiasticis mortem *Herodis* biennio anticipare. Nam *par.* 1. *num.* 169. scribit mortuum *Herodem* non anno Urbis 756. quod dixerat in apparatu; sed A. V. 754. *Cajo Cæsare* & *L. Paullo* Coss. Ita ubi semel à ve-

A ra *Josephi* narratione discessit, portenta loquitur; hanc, illam chronologiam figit, refigit, variat, mutat, ut sane fabulas pro arbitrio vendere, non rectam temporum doctrinam ex vetustis scriptorum tabulis deductam, tradere videatur. Itaque *Montacutius* perperam *Archelai* relegationem, ac *Quirinii* in *Syriam* adventum protrahit in A. V. 764. Et sane incredibile videtur *Josephum* ignorare potuisse annum, quo *Quirinius* censum in *Judæa* peregit, cum Principes *Hierosolymis* esse desierint, *Romanis* magistratibus ad *Judæos* regendos à *Cæsare* destinatis. Idem *Josephus* testatur initio libri de vita sua, ipsius patrem natum

B esse anno postremo principatus *Archelai*, se vero anno primo *Caji Caligulæ*, nempe anno tricesimo post relegatum *Archelaum* ac *Quirinii* in *Judæam* adventum, ut plane à pluribus oculatis testibus intelligere potuerit, quo anno propriis Principibus amissis, à Procuratoribus Cæsaris *Judæa* primum cœperit administrari. Porro ex ipsis Procuratoribus qui vivente *Augusto*, in *Judæam* missi sunt, non obscure inferri potest eundem *Montacutium* errare, dum *Quirinii* adventum statuit ad 316 A. V 764. Nam in eodem *Apparatu* IV. *num.* 43. scribit cum *Josepho Coponium* primum *Judææ* procuratorem cum *Quirinio* in *Syriam* venisse,

C addit num. 44. *Quamdiu Coponius in provincia fuit, non liquet: è Josephi Antiq.* 18. 3. *probabile est non multos annos fuisse cum imperio.* Demus tantum imperium biennii, ut qui juxta *Montacutium* in provinciam venit A. V. 764. *Romam* redierit A. V. 766. *M. Ambivio* successore accepto, cui postea subrogatus fuit ab *Augusto*, teste *Josepho*, Annius Rufus, *quo procuratore in Judæa moritur Augustus*; quæ itidem ille scriptor cum *Josepho* affirmat. At *Augustus* decessit A. V. 767. quo anno *M. Ambivius Judæam* obtinebat, non autem *Annius Rufus*. Hactenus contra *Montacutium* disputatum.

D *Josephus*, quod ejusdem historiam de *Quirinio* attinet, à nemine severius exceptus fuit, quam à *Baronio* non modo in Apparatu, verum etiam cum secundis curis priorem Annalium tomum doctior sui ipsius censor corrigeret. Etenim in appendice in calce *tomi* X. reposita, & posterioribus editionibus ad A. Christi III. inserta accusat *Josephum adeo delirantem de tempore ejusdem præfecturæ Quirini, quam non ante annum à Christo nato XVI. ponit, exacto jam à regno Archelao, sub Tiberio Imperatore contra ipsam Evangelicam veritatem.* Sed immerito *Josephus* vapulat, cui non possum non advocationem commodare, ne &

E ipse qui eundem ea in re secutus sum, delirare censear. *Josephus Quirinii* præfecturam, ac censum ab eodem in *Judæa* habitum contigisse scribit anno XXXVII. post Actiacam victoriam, quæ cum acciderit, uti prænotavi, A. V. 723. *Quirinii* præfectura ponitur A. V. 760. à quo anno *Augustus* per septennium imperavit. At *Baronius* mortem *Herodis* ad annum Christi VIII. statuit ab Urbe condita 759. *M. Æmilio Lepido* & *L. Arruntio* Coss. ab Actiaca victoria XXXVI. tum si novennium integrum Ethnarchiæ *Archelai* addatur, habetur A. V. 768. quo ante annum

F *Augusto* demortuo, *Tiberius* rei *Romanæ* arbitrium tenebat. Non est hæc *Josephi* de annis regni *Herodis* sententia; hic enim *Herodem* ait decessisse 34. anno à morte *Antigoni*, ab accepto regno à *Romanis* 37. nempe A. V. 751. uti cap. 6. fusius ostendi. Itaque optime *Josephus* scripsit, neque juxta abs se deductos calculos errat. At si *Baronii* supputationem sequeretur, plane deliraret; cum finis principatus *Archelai* sub *Tiberio* ea ratione contigisset. Addit Baronius: *Sicque contra Josephi deliria certo apparet sub Augusto imperato-*

re, vivente Herode seniore, reperiri duplicem, imo triplicem Quirini in Syria praefecturam, primam post consulatum ipsius, quae exemplo aliorum potuerit esse prolixior, secundam cum Cajo ipsi inhaerente Rectore, tertiam post ejus mortem, cum eam solus administraret. Hinc ait descriptionem, quæ Lucæ 2. *prima* dicitur *facta à praeside Syriae Cyrino*, eidem peractam, cum *Cajo* defuncto, solus *Syriam* administraret. In *Apparatu num.* 86. scribit: *Cajum Caesarem Syriae* totique Orienti præfectum, *quo*, inquit, *defuncto nullus alius subrogatus reperitur, nisi qui ab Evangelista recensetur, idem qui supra Quirinus, idemque dictus Cyrinus. Salianus* ad A. Mundi 4052. V. C. 752. ait descriptionem, cujus Lucas in *Evangelio* meminit, à *Cajo Caesare* in *Syria* cum imperio degente, publicatam, *ut majores pecuniae in bellum Parthicum cogerentur*; in scholiis vero ad eundem annum prænarrata avaritia *M. Lollii*, addit: *Istius ergo fortassis avaritia edictum Cajo persuasum fuerit, quod tamen ille successori Cyrinio agendum reliquit.* Et
317 in titulo ejusdem anni scribit: *Praeside Syriae Quinctilio Varo & Cyrino.* Saliani errorem paucis refello. Cum census à *Romanis* in provinciis agebatur, nihil pecuniæ à descriptis exigebant, sed eo tantum fine censum faciebant, ut *nihil ultra, quam ut publicae notae essent facultates, exquireretur*, ex *Claudio* Imperatore in oratione pro civitate *Gallis* danda. *M. Lollius* uti ex *Vellejo* ac *Suetonio* ostendi *cap.* 14. obiit A. V. 755. quo anno juxta *Salianum* Christus erat trimus; igitur *Quirinius Lollii* successor non peregit descriptionem, quæ nascente Domino facta est; sed antequam *Lollius* è vita decederet. Jam ad alicem causæ descendo. Ex cenotaphio *Pisano Caji* constat eundem obiisse *Sex. Aelio Cato* ac *C. Sentio Saturnino* Coss. A. V. 757. die 21. Februarii. Quare si *Quirinius*, quod ait *Baronius*, censum egit, cum solus post mortem *Caji Caesaris Syriae* præesset, Christi Domini Natalis pleno quinquennio posterior est eo anno, cui à *Baronio* alligatur, nempe Urbis conditæ 751. Si hanc insignem inscriptionem, adhuc latentem, inspicere potuisset, in eam opinionem neutiquam descendisset. Hinc etiamsi eidem concedatur *Quirinium* post *Caji Caesaris* mortem *Syriam* rexisse, hoc nihil facit ad descriptionem, cujus mentionem facit Evangelista. Nec minus juvat secunda præfectura *Quirinii cum Cajo ipsi inhaerente rectore.* Nam cum *Cajus* in *Syriam* venit, non *Quirinium*, sed *M. Lollium* suæ juventæ rectorem ab *Augusto* impositum habebat, ex Suetonio *cap.* 12. *in Tiberio.* Vellejus oculatus testis *lib.* II. *de M. Lollio* scribit: *quem veluti moderatorem juventae filii sui Augustus esse voluerat.* Miror virum eruditissimum hunc priorem *Caji Caesaris* rectorem non adnotasse. *Quirinius* à Tacito *lib.* III. dicitur *datus rector Cajo Caesari Armeniam obtinenti. Cajus* anno tantum V. C. 756. *Armeniam* obtinuit; anno enim superiori 755. ex Seneca *cap.* 34. *de consolatione ad Polybium*, adhuc erat in apparatu belli *Parthici*, eodemque anno, vere ineunte, pace ab illo cum *Parthis* facta, *M. Lollius* à rege *Parthorum* in colloquio cum *Cajo Caesare* habito, multorum criminum accusatus, ac *Caji* amicitia sibi interdicta, sponte an fato decessit, hæc superius demonstrata sunt. Quare cum *Quirinius* A. V. 756. rector *Caji* juventæ impositus fuerit, etiamsi tunc *Syriae* dicatur præfuisse, neutiquam eo anno facere potuit descriptionem, cujus meminit S. Lucas in *Evangelio.* Immo *Cajus* A. V. 752. qui à *Baronio* primus nati Christi adstruitur, nondum in *Syriam* ad bellum contra *Parthos* administrandum venerat, quod itidem oculatus testis Ovidius *libro primo de arte*

A ipsi auctori exitiali affirmat.

Jam prima *Quirinii* in *Syria* præfectura, quam doctissimus Annalium Ecclesiasticorum conditor septemdecim annorum spatio priorem facit, quam à *Josepho* ponatur, in examen vocanda est. In *apparatu num.* 85. scribit Quirinium *lib.* III. *Annal.* Taciti, *post consulatum* quem gessit A. V. 742. collega M. Valerio Messalla, *mox debellasse per Ciliciam castella Homonadensium, ac sic insignia meruisse triumphi.* Tum num. 86 statim ita ratiocinatur: *At dubium non est, illos consuevisse in provinciis bella gerere, qui illis praeessent proconsules, sive praesides: nec ulla dubitatio est, sub provincia Syriae Ciliciam esse redactam; quibus rationibus fateri opus est, Quirinum in Syriam praesidem missum post suum consulatum anno ab urbe condita septingentesimo quadragesimo tertio.* Hæc ille. In primis falsum est sub Cæsaribus, illos semper in provinciis bella gessisse, qui eisdem præessent. Nam cum *P. Licinius Mucianus* præses *Syriam* 318
cum quatuor legionibus obtineret, bello contra *Judaeos* gerendo præfectus fuit *Fl. Vespasianus*; quamvis *Judaea* una esset ex provinciis *Syriae*, ejusque præsidi subjecta. Scribit *Tacitus* instante *Syriae* bello Parthico: *Syriaeque executio Cincio, copiae, militares Corbuloni permissae. Lib.* XV. *Annal.* Hæc exempla tantum adduco, quæ *Syriae* præsides attinent. Rursus falsum est *Ciliciam* sub provincia *Syriae* redactam fuisse, uti fusius ostendi cap. 11. Immo ipse Baronius ad A. Christi 46. *Claudii* Imperatoris quartum, scribit in actis Apostolicis *Sergium Paulum Cypri* rectorem appellari proconsulem, *quod Ciliciam provinciam proconsularem administrabat*; Cyprus enim *saepe honoris causa data est administranda Ciliciae proconsuli.* Hæc ibi num. IX. Denique falso asseritur *Quirinium* post gestum in Urbe consulatum, statim *Syriam* cum legionibus obtinuisse; nam Mæcenas inter cetera politica documenta, hoc *Augusto* insinuasse dicitur à Dione lib. LII. *Neque magistratus tempore, nec statim ab eo, sed interposito quantum singulis satis videbitur, tempore, arma eis committes*; nam *mitiores eo efficientur, si aliquandiu privatim post gestum magistratum vixerint.* Hoc vero *Augustum* reapse executum testatur *Suetonius* cap. 36. scribens auctorem illum fuisse, *ne magistratus deposito honore, statim in provincias mitterentur.* Hinc *Titium, Saturninum, Varum*, post plures annos à gesto consulatu, in *Syriam* missos vidimus. Denique A. V. 743. ex Suetonio ac *Josepho M. Titium* præsidem fuisse ostendi, ut nullus plane ibidem *Quirinio* id temporis locus esse potuerit, nisi Duumviros ejus provinciæ præsides fingamus.

Sed nec expeditio *Quirinii* contra *Homonadenses* eundem id temporis *Syriae* præsidem designat. Nam *Homonadenses* non modo longius à *Syriae* confiniis aberant: verum etiam ultra ipsam erant *Ciliciam*, quæ *Romanis* parebat. Strabo lib. XII. *pag.* 392. cum *Pisidiam* descripsisset, ait: *Supra hos omnia jam montana Catennenses finitimi Selgensibus, & Homonadensibus.* Et paullo inferius, cum dixisset *Amyntam* regem *Galatiae* regiam sibi in Isauria condidisse, ait: *Cumque in eodem loco novum moliretur murum, ad finem opus non perduxit, sed eum Cilices per insidias interceptum occiderunt, cum in Homonadenses impetum fecisset. Cum enim Antiochiam Pisidiae conterminam haberet: conatus est eos exscindere, qui è Tauro in istam regionem, quae Phrygiae erat ac Ciliciae, excursiones factitabant. Itaque cepit multa castella nunquam antea expugnata, de quibus etiam Cremna fuit. Sandalium autem ne tentavit quidem, situm inter Cremnam & Segallassum. Cremnam colonia Romanorum occupavit, Segallassus sub eo est Romanorum praefecto*,

cto, qui Amyntæ regnum gubernat universum &c. Ceterum Amyntas Cremna capta, cum in Homonadenses expeditionem fecisset, ipsorum quoque tyrannum sustulisset, dolo uxoris captus interiit. Ex his situs *Homonadensium* intelligitur; erant enim intra *Tauri* juga in confiniis asperæ *Ciliciæ* mediterraneæ, qua *Pisidiæ* ac *Lycaoniæ* conjungitur. Hinc idem Strabo *lib.* XIV. *pag.* 467. refellens *Apollodorum*, qui *Cilicas tantum maritimos* commemorasset, ait: *At qui sub Antipatro sunt Derbæo, & Homonadenses, aliique plures Pisidis contermini,*

Qui mare non norunt, neque salsos addidicerunt
Esse cibos,

quo ponentur? Homonadenses vero etiam *Isauriæ* finitimos fuisse testatur. Plinius *lib.* V. *cap.* 27. cum *I-* 319 *sauriam* descripsisset, ait: *Simili modo omnibus, qui eadem composuere* (*Strabonis* libros geographicos *Plinius* non legit) *ignorata est illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona: cetera castella* XLIV. *inter asperas convalles latent.* Supra *Homonadenses* à *Tauro* excelsa montium juga versus Septentrionem surgunt, Antitaurum appellant. In subscriptionibus Synodi Calchedonensis *act.* 6. legitur: Τύραννος ἐπίσκοπος πόλεως Ὁμοναδῶν: *Tyrannus Episcopus civitatis Homonadum.* In Latinis autem subscriptionibus quas è vetusto codice *Romæ Sirmondus* vir eruditissimus exscripsit, *tomo* IV. *Concil. edit.* Labbei *pag.* 791. *Tyrannus Imadanensis* (*Homonadensis* legendum) inter Episcopos *Lycaoniæ* nominatur. Et *tomo* II. *pag.* 959. Synodum primam C. P. in Latinis codicibus dicitur inter Episcopos *Lycaoniæ* subscripsisse *Cyrillus Homonadensis. Augustus* occiso *Amynta*, cui *Galatia*, *Pisidia*, *Lycaonia*, *Isauria*, atque aspera *Cilicia* parebant, uti *cap.* 11. ostendi, ejusdem regnum in provinciæ formam redegit, *M. Lollio* proprætore iisdem provinciis imposito; asperam tamen *Ciliciam* maritimam *Archelao* Regi *Cappadociæ* donavit, quod ibidem ex *Strabone* ac *Dione* monstravi. Strabo *lib.* XII. *pag.* 368. loquens de *Cappadociæ* præfecturis ait: *His adjecerunt Romani undecimam præfecturam de Cilicia, quæ ante Archelai fuit circa Castabula & Cybistra usque ad Antipatri Derbem prædonis.* Porro *Homonadenses* erant finitimi ditioni *Antipatri Derbæi*, quæ est urbs *Lycaoniæ*. *Cybistra* erant in confiniis *Cappadociæ* & asperæ *Ciliciæ* cis *Taurum*, ex *Cicerone epist.* 4. *lib.* XV. *familiarium.* Ex his patet *Homonadenses*, imperante *Augusto*, non fuisse finitimos *Cilicibus*, qui à peculiari proprætore regebantur, sed inter utrosque ad meridiem jacuisse ditionem, quam à *Cilicia* avulsam, *Augustus Archelai Cappadociæ* regno adjecerat, ad Occidentem vero confines fuisse provinciæ, quam obtinebat, mortuo *Amynta*, proprætor *Galatiæ*. Cum vero *Homonadenses Pisidiam* ac *Lycaoniam*, ac ditionem *Archelai* populabundis agminibus frequenter infestarent, *Augustus* ad eosdem debellandos, *Quirinium* cum exercitu misit, cui & auxiliares copias *Archelaus* addidit. Etenim cum proprætor qui *Amyntæ* regnum administrabat, nullum exercitum in provincia haberet, legatus cum imperio proconsulari destinandus fuit. Non tamen ausim affirmare *Quirinium* id temporis fuisse legatum proprætorem *Galatiæ*; nam cum *Augustus* illuc, cum primum *Amyntæ* regnum in formam provinciæ redactum fuisset, destinaverit A. V. 729. *M. Lollium* proprætorem, qui anno postea V. 733. consulatum gessit, palam fit non viros consulares, sed equites fuisse eam in provinciam missos. Verum ingruente bello, quod extra *Ægyptum* numquam ab *Augusto* Equitibus administrandum committebatur, *Quirinius* vir consularis eas provincias cum imperio proconsulari obtinuit, & *Augustus* pro belli necessitate contra *Homonadenses*

A qui ex *Strabone* ejusdem temporis scriptore, *putabantur inexpugnabiles*, quod altissimis ac præruptis undique montibus cingebantur, virum consularem non provinciæ, sed exercitus administrandi causa, in *Galatiam* misit. Usserius anno V. ante epocham vulgarem Christi *pag.* 530. *Quirinium Ciliciæ* proconsulem facit, cum bellum contra *Homonadenses* gessit. At *Cilicia* ut *cap.* 11. dixi, ditione *Archelai* regis *Cappadociæ* ab *Homonadensium* confiniis separabatur; unde illud bellum ad proprætorem *Lycaoniæ* ac *Pisidiæ* spectabat, à quo tamen quod uti dixi, Equestris ordinis erat, geri non poterat. B Cum vero *Quirinius* 320 cum proconsulari imperio in provinciam *Lycaoniam* venisset, ac angustos montium anfractus valido barbarorum præsidio insessos superare non posset, diuturniori obsidio *Homonadenses* expugnavit. Strabo *lib.* XII. *pag.* 392. *Ipsos*, inquit, *Quirinius fame expugnavit, ac quater mille viros vivos cepit, inque vicinis urbibus collocavit, regione vacua hominum vigentis ævi relicta.* Ejus victoriæ gratia ornamenta triumphalia, teste *Tacito*, accepit. *Casaubonus Cyrini* castra commemorat ex Strabone *lib.* XII. *pag.* 371. scribens *Mazacam*, quæ *Cæsarea Cappadociæ* Metropolis postea dicta est, distare *à Ciliciis portis itinere sex dierum* C (*& Cyrini castra per Tiana quæ medio sita sunt itinere*) *à Cybistris* CCC *stadiis.* Græce sic illam parenthesim legit: *καὶ τοῦ Κυρίνου τὸ στρατόπεδον διὰ Τιάνων.* Cum hæc primum legi putabam me invenisse locum, in quo *Quirinius* castra metatus fuisset; sed quod obscuriorem sensum ea parenthesis reddebat, consului codicem MS. Laurentianæ Bibliothecæ, ex quo errorem *Casaubono* admissum cognovi; siquidem ibidem legitur: *καὶ τοῦ Κυρίνου στρατοπέδου διὰ Τυάνων*: nempe: *& à Cyrinis castris per Tiana &c.* uti recte noster *Guarinus* olim legit. Et quidem non *Cyrini*, sed *Cyri Persarum* D regis castra ibidem recenseri certum est ex Arriano *lib.* 1. *de expedit. Alexandri* scribente: *Ipse ad angustias aditus, qui Ciliciam aperit, contendit, quumque ad castra Cyri, qui cum Xenophonte erat, venisset, ut pylas* (hoc est, *portas*) *valido præsidio insessas vidit &c.* Geographi etiam prope portas Ciliciæ *castra Cyri* designant. Annus autem quo *Quirinius* expeditionem contra *Homonadenses* fecit, nec à *Strabone*, nec à *Tacito* designatur. Hic tamen ait: *Consulatum sub Divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Cajo Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi a-* E *gentem coluerat, quod tunc patefecit in Senatu.* Si *Quirinius* ea obsequia coram, quod tamen incertum est, non vero per literas *Tiberio* apud *Rhodum* degenti præstitit, idemque reverso in Urbem *Tiberio*, rector *Cajo* impositus fuerit, ut aperte monstratum est, apud *Rhodum* honoris & obsequii causa *Tiberium* invisit intra A. V. 748. & 755. quo temporis spatio *Tiberii* apud *Rhodum* secessus concluditur. Scribit *Vellejus* omnes qui proconsules legatique in transmarinas provincias veniebant, *Tiberii* salutandi gratia, *Rhodum* accessisse, eique fasces suos submisisse; & Suetonius *cap.* 12. *Nemine*, inquit, *cum imperio, aut magistratu ten-* F *dente quoquam, quin diverteret Rhodum.* Ita *Quirinius* ad bellum cum imperio extraordinario contra *Homonadenses* missus, *Rhodum Tiberio* salutationis officia persoluturus, divertit.

Cardinalis *Baronius Quirinium* diu ante A. V. 760. præsidem *Syriæ* adstruit, quod diserte scribit S. *Lucas cap.* 2. Christum Dominum natum fuisse, cum jussu *Augusti* universus Orbis describeretur; *Hæc*, inquit S. Evangelista, *descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino.* Igitur diu ante annum V. C. 760. *Quirinius* fuit præses

Syriæ. Jam dixi cum doctissimis recentioribus Christum Dominum natum esse A. V. 749. die 25. Decembris, quo sane tempore *Sentius Saturninus Syriam* administrabat. Hinc plures eruditi viri dicunt *Quirinium* cum imperio extraordinario in *Syriam* missum, ad censum peragendum. Nam cum eo anno pax toto *Romano* imperio floreret, *Augustus* decrevit universorum, qui vel subditi,
321 vel socii essent populi *Romani*, numerum ac facultates noscere. Hinc *Lucæ* II. dicitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Ex hac ille postea descriptione breviarium confecisse putant, in quo, ut ait Tacitus *libro primo Annal. opes publicæ continebantur, quantum civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates, ac legiones, quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus.* Cum vero *Quirinius* vir consularis id temporis in Oriente degeret, ac bellum contra *Homonadenses* feliciter confecisset, eundem in *Syriam* cum extraordinario imperio misit, ut tum ibidem, tum in *Judæa* quæ gens erat socia & amica P. R. censum perageret. Quamvis vero eo anno *Sentius Saturninus Syriam* administraret, *Quirinius* ob recentem victoriam tota *Asia* celebratus, descriptioni faciendæ præpositus fuit. Tacitus *libro* I. *Annal.* A. V. 767. *Regimen*, inquit, *summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui, tum intentum.* Et postea ad annum Urbis 769. sub initium libri II. de eodem Germanico ait: *Igitur huc intendit missis ad census Galliarum P. Vitellio & Cantio.* At *Germanicus* id temporis non erat legatus ordinarius *Galliæ*, sed summo cum imperio ad census in *Gallia* accipiendos ab *Augusto* destinatus. Ita etiam *Romæ* census non à consulibus, neque prætoribus, qui erant ordinarii magistratus, sed à duobus consularibus uni eidemque tantum muneri destinatis, agebatur. Quod vero *Sentius Saturninus* tunc *Syriam* obtinebat, *Tertullianus* ordinarium magistratum nominavit, qui tamen ea in re exequenda, *Quirinio* erat subordinatus. Apud Evangelistam vox ἡγεμονεύοντος non accipitur pro legato proprætore *Syriæ*, sed pro quocumque potestatem atque imperium in *Syria* obtinente; ita *Felix* eidem Lucæ in *Actis Apost. cap.* 24. nuncupatur ἡγεμόνος, qui tamen erat Procurator. Salianus ad A. M. 4052 *num.* 74. scribit de *Cajo Cæsare* cum in *Syriam* advenisset: *Augusti Cæsaris nomine promulgavit edictum, ut describeretur universus Orbis: quod forte solius Caji auctoritate, inscio Augusto, factum est, ut majores pecuniæ in bellum Parthicum cogerentur, eaque causa fuerit, cur minus ejus mentio extat apud historiæ Romanæ scriptores.* At diserte Sanctus *Lucas* ait: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Si à *Cajo Cæsare* exiit edictum, aut falsum scripsit Evangelista, aut non quod erat, sed quod falso publicatum fuerat, ac si verum esset, nimium credulus sorbuisset, quæ plane sacro historico perperam affinguntur. Præterea *Cajus* censum in *Syria*, vel etiam in Orientis tantum provinciis indixisset, ubi imperium obtinebat; at census dicitur indictus à S. Luca *universo Orbi* Romano: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Immo *Cajus* belli tantum gerendi, non item & census per Orientem accipiendi potestatem acceperat; neque ausus fuisset rem arduam, ac provincialibus molestissimam, turbatis bello *Parthico* provinciis, citra *Augusti* mandata imperare. Cur Evangelista *Cajum Cæsarem*, cujus nomen edicto præpositum fuisset, subticuisset, *Quirinio* ejusdem ea in re ministro appellato? Quod autem addit *Salianus* de pecuniis ex censu ad bellum *Parthicum* colligendis, superius confutatum est. Re-

A citatur titulus quinquagesimus octavus *libro* XI. *Cod. Justiniani, de censibus & censitoribus*; & in *Theodosiano libro decimo tertio de censu & adscriptione*, ex quibus *Salianus*, & ante ipsum alii existimarunt eodem modo censum antiquitus acceptum. 322
Sed plane errant; nam sub sequioris ætatis Imperatoribus census capitationem, seu certam annui tributi speciem significabat; unde & censitores appellati, qui juxta quantitatem rei possessæ tributum taxabant, de quibus extant præclaræ epistolæ Basilii Magni 304. 305. 426. In *L.* 2. *Cod. Theod. de censu* legitur: *Plebs urbana, sicut in Orientalibus quoque provinciis observatur, minime censibus pro capitatione sua conveniatur.* B Capitationem quidem pro tributo capitis, seu personæ accipiunt. At peperam; nam hæc erat ignominia eorum, qui in veteri Republica in tabulas Cæritum referebantur, ut pro capite æra penderent. Et *Vespasianus* didragma in singula capita Judæis abs se debellatis imposuit, ex *Dione* apud *Xiphilinum*; quod tributi genus uti ignominiosum *Nerva* sustulit, ut ex ejusdem nummis colligitur, hac epigraphe signatis: CALUMNIA FISCI JUDAICI SUBLATA. At quod sub *Trajano* & *Hadriano* iterum rebellarunt, scribit Appianus *in Syriacis pagina* 119. *Judæis graviora sunt tributa, quæ in singula capita, quam quæ pro censu* C *conferunt; Syri quoque ac Cilices quotannis persolvunt centesimas.* Itaque capitatio significat censum juxta taxationem rerum possessarum æstimatum ac indictum. Recte in glossis Isidori: *Capite census, taxatio possessionum.* Legatur Gothofredus ad *leg.* 14 *de annona & trib. Cod. Theod.* Ex *Augusti* forte instituto *Syri* centesimas solvebant; quare *Cajus Cæsar*, inscio *Augusto*, non ausus fuisset, novum *Syriæ* tributum imponere. *Judæa* vero *Herodi* regi subdita, huic, non autem *Romanis*, tributa pendebat. Hinc ejus descriptionis faciendæ impetus *Augustum* incessit, ut totius *Romani* Orbis D habitatorum numerum, eorumque facultates notas haberet, quod unum per censum exquirebatur ex laudata *Claudii* Imperatoris oratione. Nec *Judæi* repugnarunt, quod sciebant nihil ex censu se *Cæsari* daturos, cum pura puta esset hominum ac rerum possessarum descriptio. Hunc igitur censum *Quirinius* habuit A. V. 749. cum extraordinario imperio in *Syriam* missus; quæ descriptio *prima* à *S. Luca* dicitur, quod idem postea *Quirinius* A. V. 760. præses ordinarius in *Syriam* veniens, censum iterum in *Judæa* egit, eadem tum primum in provinciæ formam redacta. Illa fuit, teste Evangelista, totius Orbis descriptio; hanc E vero per *Syriam* tantum ac *Judæam* peractam scribit *Josephus* locis laudatis.

Altera explicatio textus allati ex Evangelio *S. Lucæ* auctorem habet *Joannem Georgium Herwartum* in opere chronologico, quam *Keplerus* aliique sequuntur, ac nuper pietate æque ac eruditione insignes *Henschenius* ac *Papebrochius* in Diatriba præliminari ad mensem Aprilem *Exercit.* 2. *num.* 9. nempe ut vox πρώτη apud *D. Lucam* non *primam*, sed *priorem* descriptionem significet; nomen enim positivum πρῶτος pro comparativo non raro à Græcis usurpatur, ad quod probandum innumera exempla *Herwartus* addensat. F Quare ita textum *Lucæ* interpretantur: *Hæc descriptio prior facta est, quam illa præsidis Syriæ Cyrini.* Quæ quidem interpretatio, si novitatem excipias, eas difficultates emollit, è quibus viri eruditi cum se expedire non possent, de administratione *Syriaca Quirinii* pleraque non modo sine teste ac tabulis, verum etiam adversus veteris historiæ fidem in literas misere. Hanc tamen alteram expositionem verborum *Lucæ* ita refero, ut nec probem, nec improbem. Quod vero de Evangelio

gelio *S. Lucæ* loquimur, non erit abs re difficultatem tollere, quæ ex initio capitis 3. ejusdem iis,
323 quæ de Christo nato anno Urbis 749. non semel dixi, vulgo opponi solet. Etenim Sanctus Evangelista scribit *Joannem Baptistam* in deserto baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum incepisse prædicare *anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam &c.* quo tempore Christus Dominus baptizatus est: *Et ipse*, inquit, *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Tiberius imperium indeptus est A. V. 767. die 19. Augusti. Annum igitur XV. imperii inchoavit eadem die anno Urbis 781. Baptismus Christi Domini ab Ecclesia recitatur VIII. Idus Januarii. At si Christus dicatur natus anno Urbis 749. die 25. Decembris, anno Urbis 781. usque ad palilia, qui erat XV. imperii *Tiberii Cæsaris*, Christus die VI. Januarii, cum baptismum suscepit, annos fuisset natus duos supra triginta, ac dies tredecim. Respondent annos imperii Tiberii numeratos Evangelistæ non ab anno quo post mortem *Augusti* solus *Romani* Orbis dominium tenuit, sed cum lege per consules lata fuit, *ut provincias cum Augusto communiter administraret*, ex Suetonio *capite* 21. *in Tiberio.* Vellejus *libro* II. *capite* 121. de Tiberio scribit: *Cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis, quam pœna mollisset, & Senatus P. Q. R. postulante patre ejus, ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibusque esset, quàm erat ipsi, decreto complexus esset &c. in Urbem reversus, jam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum ex Pannoniis, Dalmatisque egit triumphum.* Hinc apud Tacitum *Tiberius* circa finem imperii *Augusti libro primo Annal.* ab eodem *filius, collega imperii, consors Tribuniciæ potestatis adsumitur.* Pighius *tomo* 3. *Annal.* scribit imperium in provinciis æquum ac ipsi *Augusto* erat, *Tiberio* collatum anno ante mortem ejusdem *Augusti C. Silio* & *L. Munatio* Coss. Urbis conditæ 766. juxta *Varronis* epocham. Et quidem *Suetonius*, qui per tempora vitam *Tiberii* describit, *capite* 18. narrat *Tiberium* anno, qui proxime *Varianam* cladem secutus est, nempe Urbis conditæ 763. in *Germaniam* ad regendos exercitus reversum, & capite 20. *à Germania*, inquit, *in Urbem post biennium regressus, triumphum quem distulerat, egit* anno Urbis 765. Dein capite 21. scribit: *Ac non multo post lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro, in Illyricum profectus est.* Lustrum condidit duobus Sextis Coss. anno Urbis 767. ex lapide Ancyrano; quare anno superiori 766. æquum cum *Augusto* extra Urbem imperium accepit. Profectò id dignitatis ex *Suetonio* post triumphum obtinuit. Verùm hac in re potior fides *Vellejo* ipsius *Tiberii* amico, nedum ejus ætatis scriptori habenda est, qui diserte testatur *Tiberium* post *Viennensium* seditiones compositas, ac decreto S. P. Q. R. æquo cum *Augusto* per provincias imperio accepto, *in urbem reversum*, triumphasse. Itaque anno Urbis 765. antequam triumpharet, par cum *Augusto* imperium ex S. C. ac plebis scito obtinuit. *Usserius tomo secundo Annal. ad annum* 12. vulgaris Epochæ Christi, scribit à *Tiberio*, cum *Censor tum factus* esset, Urbis curam *L. Pisoni* commissam, quod is biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset *apud ipsum jam Principem*, ut ait Plinius *libro* XIV. *capite* 22. At Tacitus *libro* VI. *Annal. narrat L. Pisonis* mortem anno Urbis 785. Epochæ Christi 32. *Cn. Domitio* ac *A. Vitellio* Coss. cum *viginti per annos* in præfectura Urbis administranda probatus fuisset.
324 Quare *L. Piso* A. V. 765. præfectus Urbi factus est à Tiberio *jam Principe.* Hæc *Usserii* ratiocinatio si vera esset, sententiam memoratam confirmaret. Verum mihi plane constat *Usserium* ea in re hallucinatum. Suetonius *cap.* 42. *de Tiberio* ait: *Postea Princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando, potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque* jucundissimos & omnium horarum amicos *professus.* Plinius vero loco laudato, binas noctes perpotando consumptas tradit: *Eaque*, inquit, *commendatione credidere L. Pisonem Urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo, duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam Principem.* Dum uterque scriptor *Tiberium* id temporis *Principem* vocant, post obitum *Augusti*, cum unus *Tiberius* imperaret, id contigisse significant. Nam unus *Augustus* quoad vixit, *Princeps* dicebatur, cuncta enim, ut ait initio Annalium Tacitus, *nomine Principis sub imperium acceperat.* Tiberium vero mortuo Augusto *principatum recusasse*, quamvis in speciem, cum eidem semper inhiasset, tradunt Suetonius *capite* 24. Vellejus *libro* II. Et *Tacitus* initia imperii ejusdem describens, *novum Principem: principatum adeptum*, aut *principem locum: mutatum principem:* aliisque id genus phrasibus utitur. Ex his patet *Tiberium* jam Principem, nempe cum mortuo *Augusto*, unus ipse *Romano* Orbi imperaret, cum *L. Pisone* longiorem illam cœnam duxisse. His accedit, *Tiberium* in provinciis biennio ante mortem *Augusti* imperium obtinuisse; intra Urbem vero non habuisse, nisi jus intercedendi ob Tribuniciam potestatem. Quare unus *Augustus* Urbis præfecti designandi potestatem habebat. Hinc *Lipsius* in notis ad locum laudatum *Taciti* prò *viginti annis*, scribit *decem* legendum; cum constet *Pomponium Flaccum* alterum commensalem anno Urbis 770. consulatum gessisse, cujus meminit Ovidius *libro* IV. *de Ponto elegia* 9. Et ex eodem Tacito *libro* II. A. V. 772. *Junio Silano* & *Norbano Flacco* Conss. *Cn. Piso Syriam, Pomponius* vero *Flaccus Mœsiam* regebant, ex quibus infert ob egregie operam post A. V. 772. Baccho navatam, *Pomponium Syriam*, ac *L. Pisonem* Urbis præfecturam à *Tiberio* obtinuisse. Itaque nullus dubito, quin error in numerum annorum in *Taciti* codicem irrepserit, ac proinde ejusdem *Tiberii* principatus ex *Tacito* ad A. V. 765. *Usserio* perperam asseratur. Quod vero scribit *Suetonius* eam compotationem *Tiberio* peractam *in ipsa publicorum morum correctione*, minus recte *Usserius* colligit contigisse, cum Tiberius *Censor est factus.* Nam censor fuit cum *Augusto* A. V. 767. quare anno superiori censor designatus fuerat, non vero A. V. 765. Sed *Suetonius*, si censorem *Tiberium* significaret, annum V. C. 767. designasset, quo *ipsa publicorum morum correctio* à *Censoribus* peracta fuit. Itaque designat tempus, quo *Tiberius* publicis edictis urbano luxui modum ponebat A. V. 775. ut ex *Tacito*, ac *Suetonio* §. 13. ostendam. Jam ad annum baptismi Christi redeo. Cum *Tiberius* par cum *Augusto* imperium in provinciis A. V. 765. obtinuisset, annus hujus imperii XV. eidem labebatur ab A. V. 779. ad 780. Christus juxta eam quæ mihi probabilior sententia, seu quæ iis quæ de *Cajo Cæsare* vetusti scriptores prodidere, conformior videtur, natus est exeunte A. V. 749. quare A. V. 779. annum ætatis trigesimum agebat. Cum vero tria saltem *Paschata* ab incœpta ejusdem prædicatione, ex Evangeliis colli- 325
gantur, antequàm mortem subierit, ejusdem mors statuetur A. V. 782. duobus Geminis consulibus, quo anno eundem passum *S. Augustinus*, aliique Patres ex vetusta traditione passim affirmarunt, quod etiam testatur S. *Prosper* in Chronico inte-

gro edito à Labbeo *tom.* I. *Bibl. MS.* ubi ait: *Usitatior traditio habet D. N. XV. anno Tiberii Cæsaris* (non ab imperio communiter cum *Augusto* accepto, sed à Monarchia post mortem *Augusti* inita) *duobus Geminis Coss. crucifixum.* Idem tradit *Idatius* in Chronico ab eodem *Labbeo* edito & *Victorius Aquitanus* in canone Paschali. Id ipsum confirmant *Henschenius* ac *Papebrochius* laudati ex aliis vetustissimis Chronicis, quorum unum apud Canisium *tom.* 2. scriptum est anno XIII. imperii *Alexandri Severi.* His addi potest, *Eusebium* ex vetustis tabulariis Edessæ urbis *lib.* I. *Hist. Eccles. cap.* 13. narrare ad *Abgarum* Principem *Edessenorum* statim post Christi in cœlum ascensum à *Thoma* Apostolo *Thaddæum* unum è LXX. discipulis missum, à quo *Abgarus* diuturniori morbo curatus fuit. *Eusebius* è *Syriaco* in *Græcum* idioma gesta illa ad verbum ibidem vertit, in quorum fine legitur: *Acta sunt hæc anno quadragesimo ac trecentesimo*, uti è correctis exemplaribus, ac antiquo codice *Rufini* eum numerum recte restituit V. C. *Valesius* in notis. *Edessenorum* Epocha inchoatur anno primo Olympiadis 117. quo *Seleucus* regnare cœpit in *Asia*, ex *Eusebio* in Chronico, V. C. 442. Igitur annus quadragesimus supra trecentesimum incidit in annum primum Olympiadis 202. V. C. 782. duobus Geminis consulibus. Eusebius in *Chronico* annum secundum *Probi* Imperatoris testatur incidisse in annum *Edessenorum* 588. Annus secundus *Probi* labebatur A. V. C. 1030. vulgaris Epochæ Dionysianæ 277. ut pluribus demonstravi in *Dissert. de Votis Decennalibus cap.* 6. quibus non possum non addere insignem inscriptionem ab eruditissimo *Sponio* nuper *Romæ* observatam, ac mihi transmissam.

IOVI. INVICTO *à latere* DED. III. NON
SILVANO. ET. HERCVLI IVL. D. N
GENIO. VRBIS M. AVR. PROBO
FORTVNAE. FEL. ANSACE AVG. ET. M
NVS. MILES. COH. VIII AVR. PAVLI
AVRELIAN. 7. VARI NO. COSS
NIAN. AR. ET. SIGN.
D. D

Ex hac insigni inscriptione intelligimus anno Christiano 276. *M. Aurelium Probum* fuisse Imperatorem, quod negabat *Baronius*: eumque consulem ordinarium, secus ac *Panvinius* judicavit, siquidem eo sæculo publica monumenta solis consulum ordinariorum nominibus obsignabantur. Habemus etiam prænomen, ac familiam *Paulini* consulis, quæ hactenus latuere. Itaque annus secundus *Probi* fuit vulgaris epochæ 277. à quo numero si demas annos 248. habebis annum æræ Christianæ 29. duobus Geminis Coss. uti ab anno
326 *Edessenorum* 588. per annos 248. retrocedentes, incidimus in annum eorundem epochæ 340. quo anno post Christi Domini in cœlum ascensum, *Abgarus* à *Thaddæo* morbo liberatus, Christianam fidem amplexus est. In hac vero sententia tria tantum Paschata Christo post baptismum prædicante, admitti possunt, ne dicatur *Joannes* baptismum indixisse, antequam *Pilatus* in *Judæam* adveniret; cum S. Lucas *cap.* II. scribat id contigisse *procurante Pontio Pilato Judæam.* Etenim Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 5. narrat ob cædem *Samaritarum* à primatibus ejus gentis *Pilatum* apud *Vitellium* præsidem *Syriæ* accusatum, à quo jussus fuit *Romam* proficisci, responsurus coram *Tiberio* ad crimina à *Judæis* objecta: *Ita*, inquit, *ille decem annis exactis in Judæa, quum necesse haberet parere Vitellio, ad Urbem iter suscepit, quo prius quam perveniret, vita excessit Tiberius.* At *Tiberius* obiit die 16. Martii A. V. 790. à pa-

rilibus Epochæ Dionysianæ 37. Hinc *Pilatus* A. V. 789. puta circa Novembrem, annum decimum in provincia exegerat, ut in *Judæam* advenisse dicendus sit A. V. 779. Epochæ vulgaris Dionysianæ 26. quo anno *Joannes Baptista* labente Octobri, ut probabili conjectura deducit *Usserius pagina* 566. criminum expiationem populo indicere occœpit. Christus vero anno insequenti sexta Januarii ab eodem *Joanne* baptizatus fuit, ac proinde tria tantum Paschata celebravit, antequam mortem duobus Geminis Coss. subiret. Docti ac pii collegæ qui vastum *Bollandi* opus continuant, *Exercit.* 2. *laudata num.* 14. scribunt *Pilatum* in *Judæam* advenisse *Cosso Lentulo* & *Asinio Agrippa* Coss. V. C. 778. Epochæ vulgaris 25. Itaque decimus annus administratæ *Judææ Pilato* exiit A. V. 788. vulgaris æræ 35. Hinc fit, ut vel undecim annos eosque in provincia exactos, *Pilato* concedant; vel dicant *Pilatum* è provincia *Vitellii* jussu, *Romam* profectum, annum & quod excurrit, in itinere consumpsisse, ac tandem, mortuo *Tiberio*, *Romam* pervenisse.

§. XIII. 327

Q. Cæcilius Silanus Creticus Syriam *administrat.* Glandorpius *falso eundem è Junia gente putavit. Anni in duobus* Silani *nummis rarissimis gazæ MEDICEÆ minus V. C. noti, explicantur.* Cn. Calpurnius Piso Syriam *provinciam obtinet.* Montacutius *neutrum apud Josephum observavit.* Cn. Sentius Saturninus *Prolegatus* Syriæ. Montacutii *error de eodem.* L. Pomponius Flaccus *legatus in* Syriam *mittitur. Idem recte* Tacito proprætor *appellatus contra* Pighium *ac* Montacutium. Syria *sub* Tiberio *aliquandiu à Legato non consulari administrata. Eadem provincia* L. Vitellio *demandatur. Huic* P. Petronius *successor datus. Inane de eodem* Montacutii *dubium.* Baronius *tres* Petronios *in unum* Syriæ *præsidem confundit.* Vibius Marsus Syriam *regit.* Josephi *à* Tacito *dissensus.* C. Cassius Longinus I. C. Syriæ *præses.* Pomponii *I. C. error corrigitur.* T. Numidius Quadratus Syriam *cum imperio tenet.* Baronii *contra* Josephum *objectio solvitur. Duo* Quadrati *numismata proferuntur.* Domitius Corbulo Quadrato *demortuo succedit: huic* Cincius. *Utrumque præsidem* Montacutius *omittit.* C. Cestius *memoratam provinciam obtinet.* Suetonii *textus à* Lipsio *ac* Montacutio *frustra emendatur. Defuncto* Cestio, P. Licinius Mucianus *successor in* Syriam *missus.* Titus Hierosolymam *expugnat.*

Hucusque continuatam seriem Præsidum *Syriæ* ad *P. Sulpicium Quirinium* deduxi, ut ostenderem nullum inter eosdem locum *Cajo Cæsari* superesse, secus ac quibusdam viris eruditis visum est, inde etiam *Quirinii* administratio *Syriaca* suo tempori restituta est, ac *Josephi* historia, quæ eosdem præsides attinet, ab objectis erroribus vindicata. Illorum etiam numerum apud alios scriptores deficientem supplevi, ac pleraque obscuriora in bono lumine collocavi. Haud tamen ceteri, qui in administranda *Syria*, *Quirinio* successere, recensendi videbantur, quod ad historiam *Caji* illustrandam, neutiquam conducebant. Verum quod video *Montacutium* præsides *Syriæ* ad eversam usque *Hierosolymam* recitare, ac plerosque eo in catalogo texendo, errores committere, paucis eosdem corrigendos mihi esse duxi, ut hac occasione historiæ nitorem promoverem. Itaque quæ subjicio, appendicis loco scripta judicentur. *P. Sulpicius Quirinius* anno ab V. C. 760. septimo ac trigesimo ab Actiaca victoria, in *Syriam* cum imperio veniens, censum, uti prænotavi, in *Judæa* peregit, ac provincia

vincia administrata, *Romam* reversus, imperante
postea *Tiberio Lepidam* uxorem, *Lucio Cæsari*
quondam destinatam, adulterii ream peregit, ac
eidem igni aquaque interdictum est, præsertim
cum *Tiberius* aperuisset compertum sibi ex *Quiri-*
328 *nii* servis eundem à *Lepida* veneno petitum. Ho-
rum auctor Tacitus *lib.* III. *Annal.* ad A. V.
773. Anno vero sequenti, teste eodem, *Quiri-
nius* decessit, *publicis exsequiis* elatus, quem de-
functo honorem *Tiberius* à Senatu petierat. Ce-
terum *Quirinio* successit *Q. Cœcilius Metellus Cre-
ticus Silanus*, qui A. V. 760. consulatum gesse-
rat. Tacito sub initium *lib.* II. *Annal.* laudatur
Rector Syriæ Creticus Silanus ad A. V. 769. Glan-
dorpius *in Onomastico pag.* 506. putat hunc fuisse
C. Junium Silanum; at è cognomine *Cretici* pa-
tet fuisse è gente *Cæcilia*, in quam *Q. Cæcilius
Metellus* ob debellatam *Cretam*, illud cognomen
invexerat. Servantur duo hujus *Silani* numisma-
ta *Antiochiæ* percussa, in gaza Medicea cum epi-
graphe: ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ ΓΜ. alterum cum notis
ΔΜ. nempe SUB SILANO *Anno XLIII.* &
Anno XLIIII. Eruditissimus Spanhemius *dissert.
9. pag.* 867. recte observat non designari, uti fit
in aliis nummis ibidem scalptis, æram *Antioche-
nam.* Nam annus, quo decessit *Augustus Silano
Syriæ* præside, erat Epochæ *Antiochenæ* LXII
neque indicari annos principatus *Augusti*, qui
obiit anno imperii LVI. Quare rem sub dubio
relinquens ait: *ulterius eundum in consilium.* Ce-
terum ipse quidem puto designari annos post-
quam *Augustus Antiochiam* obtinuit A. V. 724.
cum antea ad *M. Antonii* imperium spectaverit.
Nam cum victoria Actiaca contigerit ineunte Se-
ptembri A. V. 723. *Antiocheni* non statim ad *Cæ-
sarem* defecerunt, uti neque *Herodes*, quod *An-
tonius* in proxima *Ægypto* copias ad instaurandum
bellum, colligebat; quare anno insequenti *Q.
Didio* præside *Syriæ*, *Augusti* imperio se submi-
serunt. Hinc in nummis notantur anni imperii
Augusti in Urbe Antiochena 43. & 44. Monta-
cutius *num.* 32. ait: *Proximus à Quirinio Flaccus
commemoratur, quod equidem meminerim apud Jo-
sephum.* Additque *ante illum priores apud alios re-
citari.* Sed vel oculi, vel memoria *Montacutium*
defecere. Josephus *Silani* diserte meminit *lib.*
XVIII. *cap.* 3. ubi de *Vonone Parthorum* rege scri-
bit: *Silano Syriæ præsidi se tradidit.* Cum *Tibe-
rius Germanicum* summo cum imperio in Orien-
tem mittere destinasset, inquit Tacitus *lib.* II. ad
A. V. 770. *Demoverat Syria Creticum Silanum,
per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani fi-
lia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat*;
*præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum & ob-
sequii ignarum, qui cum dubium non haberet se de-
lectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici
coercendas*, ubi in *Syriam* advenit, in omnibus
Germanico adversabatur, ita ut *Germanicus* eun-
dem è provincia abire jusserit. Verum paullo
post *Germanico* mortem oppetente, quam eidem
Piso veneficiis intulisse creditus est, in *Syriam* re-
vertens, apud *Celenderim Ciliciæ* oppidum à de-
mortui *Germanici* legatis obsessus, ac deditionem
facere coactus, in urbem ab iisdem redire jussus
est. Hæc pluribus exequitur Tacitus ad A. V,
772. *lib.* II. *citato*; ubi narrat consultum fuisse
post mortem Germanici inter legatos ac Senato-
res quisnam *Syriæ* præficeretur, *& ceteris modice
nixis, inter Vibium Marsum & Cn. Sentium diu
quæsitum*; *dein Marsus seniori, & acrius tendenti
Sentio concessit.* Igitur A. V. 772. *Cn. Sentius Sa-
turninus* prolegatus *Syriam* obtinuit. Montacu-
tius *num.* 33. *de Josepho* scribit: *Silanum, Germa-
nicum, Pisonem, Sentium prætermisit &c.* Hic
quoque *Montacutium* memoria destituit. Hæc

A Josephi verba sunt *lib.* XVIII. *in fine cap.* 3. *Ger-
manicus ad res Orientis ex S. C. componendas mis-
sus, forte fortuna occasionem quærente ejus exitio,
post redactam in meliorem statum Syriam, Pisonis
opera veneno sublatus est.* Idem Montacutius *num.*
32. verba Taciti interpretatus, videlicet cur *Mar-* 329
sus Sentio seniori cesserit: *Marsus enim*, inquit,
*nondum consul fuerat. At Sentius Saturninus con-
sulatum gesserat sub Augusto.* Cum autem *Augusto*
imperante duo *Sentii Saturnini* consules fuerint,
advertit hunc prolegatum *Syriæ* non fuisse illum,
qui ante annos XXXV. quam *Germanicus* diem
suum obiret, cum *Lucretio Vespillone* gesserat con-
B sulatum, sed illius filium. *C. Sentius Saturninus*
collega *Q. Lucretio*, consulatu functus est A. V.
735. annis non 35. sed 37. antequam *Germanicus*
fato raperetur. Alter *Saturninus* gessit consula-
tum sub *Augusto* A. V. 757. quem tamen *Mon-
tacutius* perperam post mortem *Germanici Syriæ*
legatum extraordinarium putat; nam hic teste
Tacito *Cneus Sentius* dicebatur; ille vero *Ca-
jus Sentius*, diverso prænomine appellabatur, ac
in *Cajano* cenotaphio inscribitur *C. Sentius Satur-
ninus.*

Post *Sentium Saturninum L. Pomponius Flaccus
Syriam* administravit. Suetonius in Tiberio cap.
C 42. de eodem ait: *Postea Princeps in ipsa publico-
rum morum correctione cum Pomponio Flacco, & L.
Pisone, noctem continuumque biduum epulando, po-
tandoque consumpsit. Quorum alteri Syriam, alte-
ri Urbis præfecturam continuo dedit. Usserius* id
putabat contigisse A. V. 765. cum *Tiberius* desi-
gnatus fuit Censor, sed ejus errorem superius con-
futavi. Ex Tacito res petenda est, qui *lib.* III.
ad A. V. 775. ait: *C. Sulpicius, D. Haterius con-
sules sequuntur. Inturbidus externis rebus annus,
domi suspecta severitate adversus luxum, qui im-
mensum proruperat ad cuncta quis pecunia prodigitur.*
Statim vero Tiberii verba recitat: *Quid enim pri-
D mum prohibere & priscum ad morem redigere adgre-
diar? villarumne infinita spatia, familiarum nume-
rum, & nationes? argenti & auri pondus? &c.
Tot à majoribus repertæ leges, tot quot Divus Au-
gustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius
est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere &c.*
Igitur hoc anno, quo morum correctio per *Æ-
diles* inducta fuit, quod præter *Tacitum* ibidem,
testatur etiam Suetonius in *Tiberio cap.* 34. no-
ctem ac biduum *Pomponius Flaccus* ac *L. Piso* e-
dendo, potandoque cum *Tiberio*, consumpse-
runt, ac proinde A. V. 775. ille *Syriam*, hic
præfecturam urbis obtinuere. Tacitus *lib.* VI.
E scribit mortuum *L. Pisonem* A. V. 785. cum *vi-
ginti per annos* eo in munere probatus fuisset. *Lip-
sius*, uti diximus, recte divinabat pro nota sim-
plici X. binas XX. repositas. At hoc mendum
ex proxime dictis corrigitur. Josephus *libro* XVIII.
cap. 8. vocat *Pomponium Flaccum virum consula-
rem ac Syriæ præsidem.* Tacitus vero *lib.* VI. ad
A. V. 786. ait: *Exin Flacco Pomponio Syriæ pro-
prætore defuncto &c.* Pighius *tom.* 3. *Annal.* ad
A. V. 779. vocat illum *proconsulem* addens *men-
dose proprætorem vocari. Montacutius* vero addit
statim parenthesim: *Et tamen fuit Consularis.* Ita
sane: & ceteri erant consulares, & tamen omnes
F Proprætores, hoc enim peculiari titulo designa-
bantur, qui provincias Cæsaris administrabant,
cum ii qui provinciis populi imponebantur, pro-
consules appellarentur, uti ex *Dione* ac vetustis
inscriptionibus ostendi *cap.* 11. Extat inscriptio
apud Gruterum *pag.* 457. in qua *M. Pontius Sa-
binus* dicitur *Consul* ac LEG. AUG. PR. PR.
PROV. SYRIAE; & *pag.* 365. 7. *Q. Arrius*
nuncupatur itidem *Legatus Augusti pro Prætore
Syriæ majoris.* In eodem thesauro inscriptionum
sæpius

A sæpius occurrunt legati *Augusti* in ejusdem provinciis *pro Prætore* nuncupati, licet essent consulares; equidem *pag.* 396. 1. civitates superioris *Illyrici* elogium dicant *P. Cornelio Dolabellæ* COS. &

330 LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI ET. TI. CAESARIS. AVGVSTI

Vellejus *libro* II ait: *Cujus*, nempe Junii Blæsi, *curam ac fidem Dolabella quoque vir simplicitatis generosissimæ in maxima parte Illyrici per omnia imitatus est.* Ceterum *Flaccus* annos XI. *Syriam* Legatus proprætor obtinuit, ac in provincia B mortuus est; nam ex Tacito in fine *lib.* 1. *Annal. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerosque ad finem vitæ in eisdem exercitibus, & jurisdictionibus habere.* Cujus instituti varias ibidem causas assignat, uti etiam Josephus *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 13. Cum *Tiberius* ex eodem Tacito *lib.* IV. *Capreas* in insulam A. V. 780. se abdidisset, adeo publicas curas abjecisse visus est, ut non tribunos militares, præfectosque, *non provinciarum præsides ullos mutaverit: Hispaniam & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit.* Suetonii verba sunt *cap.* 41. de vita ejusdem. Ita *Pomponius Flaccus* ad vitæ usque exi- C tum *Syriam* rexit. Illi quidem *Tiberius L. Ælium Lamiam* consulem A. V. 756. successorem destinaverat, qui tamen, ut ait Tacitus *lib.* VI. *administrandæ Suriæ imagine exsolutus, Urbi præfuerat*, *L. Pisoni* A. V. 785. suffectus, ac anno sequenti eo in magistratu exstinctus. *Pomponio* vero in *Syria* mortuo, nullum consularem toto biennio substituit, uti ex *Suetonio* prænotavi. Quinam interim legatus non consularis id temporis *Syriæ* præfuerit, ignoratur. Idem vero Tacitus *lib.* VI. ad A. V. 788. ait: *Cunctis quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit*, patrem *Auli Vitellii*, qui postea imperavit. Plura de *L. Vitellio* habet D Suetonius in *Vitellio cap.* 2. Dio *lib.* LX. cui dicitur *Syria abs se gubernata insignis.* Eundem *Syriæ* Præfectum nominant ac commendant *Philo* de legatione ad *Cajum*, ac Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 5. & 6. In hoc tantum *Syriæ* præside commemorando nihil erroris *Montacutio* admissum. Ejusdem fortiter ac feliciter in *Syria* contra *Artabanum* regem *Parthorum* gesta, recitat in laudato libro *Tacitus*. Suetonius in *Caligula cap.* 14. de *Artabano* rege *Parthorum* ait: *Venitque ad colloquium Legati consularis: & transgressus Euphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumque imagi-* E *nes adoravit.* Hunc vero legatum consularem fuisse *L. Vitellium* tradit Dio *lib.* LX scribens de Vitellio: *Obviam ei*, nempe Artabano, *repente ad Euphratem factus, exterruerat, ita ut in colloquium veniret, ac sacrificare eum Augusti ac Caji statuis coegerit &c.* Hic quatuor annis Syriam rexit.

P. Petronius à *Cajo Caligula L. Vitellio* successor missus A. V. 792. in *Syriam* venit. Josephus *lib.* XVIII. *cap.* 11. ait: *Cajus porro indigne ferens à solis Judæis ita se despici, legatum in Syriam mittit Petronium successurum Vitellio, jubetque ut cum valido exercitu invadat Judæam.* Cajus A. V. 790. F imperium indeptus, priori ac altero anno optimum Principem egit, teste *Philone, Josepho, Suetonio, Dione*, aliisque. At postea ad pessima quæque prolapsus, Deum se à cunctis adorari jussit, ac adversus *Judæos divinum* sibi cultum deferre recusantes, novum in *Syriam* præsidem *Petronium* misit. Addit Josephus: *Petronius cum duabus legionibus hibernavit apud Ptolomaidem, primo vere bellum illaturus.* Vere appetente, scripsit *Cajo* messem expectandam, nec antea bellum inchoari posse: interim statuam *Caji* in templo Judæorum dicandam, se apud *Sidonem* formandam jussisse; ita tempus trahens, quod nolebat tot ho- 331
minum millia stultitia ac sævitia principis perire; nihil eo anno contra Judæos tentavit. Interea *Cajo* die 24. Januarii A. V. 794. occiso, *Petronius Judæos* patriis legibus ac avita religione libere uti permisit. Montacutius *num.* 35. scribit *Petronium* anno secundo *Caji* in *Syriam* missum; sed ex *Josephi* historia constat illum in provinciam anno tertio *Caji* advenisse circa autumnum, cum paulo postquam in provinciam venerat, apud *Ptolomaidem* in hibernis legiones collocaverit. Rursus ait de eodem Petronio: *An idem, de quo multa Tacitus in* 16. *Annalium, haud scio.* Baronius vero ad A. Christi 41. *num.* 21. scribit: *sed ut quis fuerit iste Petronius, intelligatur: sciendum est fuisse equestris ordinis, militia clarum, qui & sub Augusto (ut de eo testatur pluribus Strabo) adversus Æthiopes copias duxerat: ceterum eum humili loco natum, ad equestrem pervenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus lib.* IV. *cap.* 7. Uterque hunc *Petronium Syriæ* præsidem cum aliis ejusdem gentis confundit. Josephus *lib.* XIX. *cap.* 6. *Petronii Syriæ* proprætoris literas recitat ad *Dorienses*, quarum initium est: Πούπλιος Πετρώνιος πρεσβευτὴς Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος: *Publius Petronius Legatus Tiberii Claudii Cæsaris.* At Tacito *lib.* XVI. memoratur *Cajus Petronius.* Igitur *Montacutius* ex diversis prænominibus poterat intelligere diversos esse *Petronios.* Idem contra *Baronium* dicendum, qui nec prænominum; sed nec temporis diversitatem adnotavit, ac tres *Petronios* in unum confudit. Dio ad A. V. 732. *libro* LIV. nominat Γάιον Πετρώνιον τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντα: *Cajum Petronium Ægypti præfectum.* At in *lib.* VI. Plinii *cap.* 29. legimus *Romana* arma in *Æthiopiam* primum intrasse *duce P. Petronio & ipso equestris ordinis præfecto Ægypti.* Erratum puto in prænomine; *Græci* enim cum non simplici litera C, sed *Cajum* diserte scribant, difficilius eorundem codices in prænominibus erratis Amanuensium subjacent. Sed notio seu character temporum illustrior est. *Petronius* secundus *Ægypti* præfectus subrogatus fuit ab *Augusto* in locum *Cornelii Galli* A. V. 728. ex Dione *lib.* LIII. Cum fames *Palæstinam* premeret, *Herodes* ex Josepho *lib.* XV. *cap.* 12. *anno regni decimo tertio* pecuniam ad emendum frumentum in *Ægyptum* misit, *quam tum Petronius obtinebat pro Cæsare.* Annus XIII. *Herodis* à captis *Hierosolymis* juxta *Josephum*, complectebatur partem A. V. 729. & partem insequentis. Strabo *lib.* XVII. quem *Baronius* laudat, scribit legatos *Candacis* reginæ *Æthiopum* jussos à *Petronio Cæsarem* adire: *Itaque*, inquit, *in Samum profecti, Cæsarem invenerunt in Syriam progredi parantem.* Id contigit A. V. 734. ex Dione libro LIV. Habemus per sexennium *Petronium* cum imperio in *Ægypto.* At *Petronius Syriæ* præses provinciam adhuc tenebat anno primo *Claudii* V. C. 794. nempe sexagesimo sexto ab eo anno, quo *C. Petronius* ab *Augusto* præfectus *Ægypto* datus fuerat. Sed pejus idem confunditur cum altero *Petronio*, cujus laudato loco meminit *Valerius Maximus.* Nam ut omittam ab eodem nuncupari *L. Petronium*, scribit *Valerius Petronium* fuisse una cum *P. Coelio* ab *Octavio* consule *Placentiæ* cum præsidio bello *Cinnano* impositum. Id contigit A. V. 662. quo *Cn. Octavius* consulatum gessit, ac *L. Cinna* bellum civile conflavit, centum ac viginti sex annis priusquam *P. Petronius* in *Syriam* à *Cajo* mitteretur. Gens *Petronia Romæ* in colonias etiam deducta fuerat; ac *Titus Petronius Pisanus* laudatur initio cenotaphii *Cajani*; quosdam ex eadem familia Senatores laudat *Glandorpius.* At *P. Petronius Syriæ* præses nomi-

nominatur Tacito *lib.* VI. *Annal.* ad A.V. 789. nam cum ob incendium Circi atque Aventini
332 quatuor Senatores ipsius Imperatoris progeneri damno singulorum æstimando electi fuissent, additus fuit *nominatione consulum P. Petronius.* Ejusdem obitus contigit ante *Claudii* Cæsaris mortem; siquidem à *Seneca* in ludo de morte *Claudii*, fingitur advocatus ejusdem apud inferos *P. Petronius*, *vetus convictor ejus, homo Claudiana lingua disertus.* Plura de *Petronio* scribit Philo *in libro de legatione* ad *Cajum*, eidemque dicitur *præfecturam adeptus provinciarum Asiæ Syriæque*, quod legato Proprætori *Syriæ* jus militare esset in *Cilicia* ac *Cappadocia* ad *Armeniam* usque majorem. Ibidem etiam hæc *Caligulæ* contra *Petronium* voces recitat: *tumes continuatis magistratibus*; ex quibus colligitur ipsum consularem virum fuisse. Rursus de *Cajo*: *Simulque jussit scribi P. Petronio Syriæ præsidi*, ne quid in *Judæorum* templo novaret. Itaque certo constat Petronium *Publii* prænomen tulisse.

Josephus *lib.* XIX. *cap.* 6. ait: *Petronio Marsus in administranda provincia Syria successit* altero anno *Claudii* Imperatoris A.V. 795. Hic A.V. 790. adulterii accusatus, paullo ante mortem *Tiberii*, simulata inedia, quasi sibi mortem voluntariam inferre destinasset, mortuo interim *Tiberio*, discrimen evasit, ex Tacito *lib.* VI. qui ait: *Marsus quoque vetustis honoribus & inlustris studiis erat.* Montacutius *num.* 36. scribit: *Marsum accusabat rex Agrippa apud Claudium imperatorem, & obtinuit ut ei succederetur per Cassium Longinum.* Hæc ille ex Josepho *lib.* XX. *cap.* I. At *Montacutius Tacitum* secus scribentem dissimulavit. *Agrippa* mortuus est anno regni septimo, anno quarto *Claudii* Imperatoris inchoato, ex Josepho *lib.* XIX. *cap. ult.* V.C. 797. At Tacitus *lib.* II. *Annal.* de *Bardane Parthorum* rege scribit: *Exin validissimas præfecturas invasit, & recuperare Armeniam, ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret.* Et post paucos versus ait: *Iisdem consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quàm Augustus ediderat, spectati sunt.* Igitur teste *Tacito Vibius Marsus* A.V. 800. triennio post *Agrippæ* Regis mortem, adhuc *Syriam* regebat. *Tacito* vero quod historiam *Romanorum* magistratuum attinet, plus fidei quam *Josepho* præstandum, nullus, ut arbitror, inficias ibit; uti è contra in rebus Judaicis recensendis, *Josephum Tacito* peritiorem fuisse non dubito. *C. Cassius Longinus* circa A.V. 801. *Syriam* provinciam habuit. Tacitus *lib.* XII. ad A.V. 802. *scribit Meherdatem* nepotem *Phraatis* à *Claudio* imperatore legatis *Parthorum* concessum, ut eundem in regnum *Roma* deducerent; additque: *Post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis jubet.* Ea tempestate Cassius ceteros *præeminebat peritia legum. Qui licet in urbano otio educatus, legiones tamen in Syria ac si bellum esset, exercuit. Ita dignum majoribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata.* Etenim *C. Cassius Longinus* quæstor *M. Crassi*, post cladem ejusdem, *Parthos* è *Syria* ejecerat. Hunc *C. Cassium Longinum* laudat *Pomponius* de origine juris, aitque fuisse consulem cum *Quartino*, imperante *Tiberio.* Et quidem in indice consulum præfixo *libro* V. Taciti legitur; *M. Vinucio C. Cassio Longino* V.C. 783. Errat vero *Pomponius*, dum ait hunc *Cassium* à *Cajo Cæsare* in *Sardiniam* exulem deportatum. Nam Tacitus *lib.* XVI. scribit *Cajum Cassium* opibus vetustis, & gravitate morum *Neroni* invisum, ab hoc ipso per literas ad Senatum accusatum, quod inter imagines majorum etiam *C. Cassii* effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM; additque *Cassium* S.C. in *Sardiniam* deportatum. Suetonius *in Nerone cap.* 37. scribit *Cassium Longinum* juris 333
consultum, ac luminibus orbatum, delatum fuisse, quod in vetere gentili stemmate *C. Cassii* percussoris Cæsaris imagines restituisset. Id contigit A.V. 818. Cæterum *C. Cassium* haud diuturnius in *Syria* imperium habuisse patet ex eodem Tacito, qui *lib.* XII. A.V. 804. laudat *T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ.* Josephus tamen *lib.* XX. *Antiq. cap.* 5. *Numidium Quadratum* vocat; & sane nonnullis videtur error in *Taciti* codicem irrepsisse, cum *Quadrati* cognomen *Numidiæ* gentis proprium fuerit. Hinc anno epochæ Dionysianæ 167. *T. Numidius Quadratus* consulatum in fastis gessisse dicitur. Plinius *lib.* VI. *epist.* II. laudat *Fuscum Salinatorem, & Numidium Quadratum egregium par.* Ejus aviam *Numidiam Quadratillam* vita functam commendat *lib.* VII. *epist.* 24. Fateor tamen *pagina* 183. Gruteri legi: CASTRVM. PRAETORIVM. EX. PR. VINI. QVAD. ET. ANT. OP. ubi quidam *Vinidius Quadratus* nominatur. Tacitus *lib.* XII. ad A.V. 805. scribit cum *Ventidio Cumano*, *Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent*, ortas inter utrumque discordias: *arsissetque*, inquit, *bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset*, Cumano damnato, cum *Felicem* in cognitione causæ in gratiam *Pallantis* ejusdem fratris apud *Claudium* libertorum potentissimi, inter judices in tribunal recepisset. Baronius ad A. Christi 50. *num.* 8. ait: *Sed patentis erroris nihilominus idem Josephus arguitur, dum ait esse damnatum Romæ Cumanum, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudii Augusti germanum missum esse in Judæam. Nam Felix simul cum Cumano in eam provinciam missus est, sic ea inter eos divisa, ut Felix Samariam administraret, Cumanus vero reliquam provinciæ partem.* Verum *Josephus* nusquam dixit *Felicem Roma* missum *Cumano* successorem, immo aperte ex *lib.* II. *belli cap.* II. oppositum colligitur; siquidem cum dixisset *Cumanum Romæ* damnatum à *Claudio* Imperatore, statim ait: *Post hæc Felicem Pallantis fratrem misit ad Judæos, qui eorum provinciam cum Samaria & Galilæa curaret. Agrippam vero de Chalcide in regnum majus transtulit, tradens ei illam quoque provinciam, quæ Felicis fuisset.* Erat autem ista *Trachonitis*, *Bethanea*, *Gualanitis.* Igitur *Felix*, antequam damnato *Cumano*, *Judææ* imponeretur, *Galilæam* transamnanam, quæ *Jordane* ac montibus *Cœlesyriæ* ac *Philadelphiæ* includitur auctore *Josepho*, regebat; ac proinde in *Judæam* non ex Urbe, ut minus recte vir eruditus Josepho imponit, sed ex *Galilæa* transamnana advenit. Anno ab V.C. octingentesimo septimo ex Tacito *lib.* XIII. à *Nerone* primo anno imperii *Domitius Corbulo* retinendæ *Armeniæ* præponitur, jusso *Numidio Quadrato* partem legionum *Syriacarum* eidem tradere; unde inter utrumque simultas orta, de qua ibidem *Tacitus*, qui inferius ad A.V. 808. ait: *Syria P. Antejo destinata, & variis mox artibus delusus, ad postremum in Urbe retentus est.* Ita Quadratus diutius in *Syria* cum imperio degit. Spanhemius *dissert.* 9. *pag.* 867. è gaza *Palatina* nummum *Antiochensium* producit cum epigraphe: ΕΠ. ΚΟΥΑΔΡΑΤΟΥ. ΕΤ ΕΡ. *sub Quadrato Anno CV.* videlicet æræ *Antiochenæ*, qui annus incidit in A.V. 810. Eques Patinus in additis ad *Ursinum* alium ejusdem *Quadrati* nummum profert cum charactere temporis ΕΤ. Δ. *Anno quarto:* nempe *Neronis*, cujus annus imperii quartus inchoabatur die 13. Octobris A.V. 810. Ita etiam in numismate *Silani Syriæ* præsidis, uti superius dixi, anni imperii *Augusti* apud *Antiochiam* obsignati le- 334
guntur. Montacutius *num.* 37. ait: *Quadratum excepit, ut ego quidem arbitror, Cestius Gallus.* Errat,

rat, ac duos *Syriæ* præsides transilit. Tacitus *lib.* XIV. ad A. V. 813. scribit: *Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidii legati vacuam, ac sibi permissam.* Igitur *Numidius*, sive *Vinidius Syria* per decennium administrata, in provincia vita decedens, *Corbulonem* successorem habuit. At *Nero* veritus, ne *Corbulo* rerum gestarum felicitate, ac maxima toto Oriente potestate præditus, quidpiam ultra privatam sortem agitaret, ejusdem imperium imminuit. Hujus rei idem Tacitus auctor *lib.* XV. ad A. V. 816. *Syriæque*, ait, *executio Cincio, copiæ militares Corbuloni permissæ. Cincia* gens *Romæ* antiqua, ac pluribus magistratibus conspicua. Si in *Cincii* nomine erratum non est amanuensi, qui *Tacitum* exscripsit, cum forte *Cestium Tacitus* scripserit, brevi successorem ille accepit *Cestium Gallum*, quem *Syriæ* præsidem initio belli Judaici nominant Josephus *lib.* II. *belli cap.* 13. & seq. & sæpius in libello de vita sua, & Tacitus *lib.* V. *Hist.* Porro *Josephus* loco laudato *cap.* 13. scribit *Cestium Gallum instante Azymorum solemnitate Hierosolymam* venisse; & in fine capitis scribit ob rapinas ac sævitiem *Gessii Flori* procuratoris *Judææ*, bellum contra *Romanos* inchoatum *duodecimo anno imperii Neronis, decimo septimo autem regni Agrippæ, mense Majo.* Annus XII. imperii *Neronis* mense Majo incidit in A. V. 819. Hinc anno superiori *Cestius Gallus Syriam* obtinebat. Patrem habuit *C. Cestium Gallum* consulem A. V. 788. Suetonius *in Vespasiano cap.* 4. scribit *Judæos* rebellasse, addens: *Cæsoque præposito, Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta Aquila, fugaverunt. Cestius* quo anno consulatum suffectum gesserit, ignoratur. *Lipsius* scribit id temporis *Gessium Florum* præpositum fuisse *Judææ*, qui tamen nusquam à *Josepho* cæsus dicitur. Quare legendum putat: *cæsoque præsidio.* Idem tradit Montacutius *num.* 37. ac emendat: *fusoque præposito.* Addit tamen magnos historicos in quibusdam à se invicem dissentire; ac notat bis *Cestium Syriæ* præsidem nominari à *Josepho* in libello de vita sua. Verum ibidem etiam *Montacutius* potuit hæc *Josephi* verba inaudire: *Suadebamus tamen, ut se continerent, & hostem abire sinerent, quod speraremus Gessium brevi venturum cum validis copiis, & eum tumultum sedaturum:* Et statim addit: ὁ δ' ἐπελθὼν καὶ συμβαλὼν μάχῃ ἐνικήθη, πολλῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων: *At ille reversus, & committens prælium, pugna victus est, multis cum ipso cadentibus.* Et postea hæc ibidem scribit: *suaque clade extremam toti nostræ genti calamitatem attulit.* En uti *Josepho* de *Gessio* præposito à *Judæis* cæso, *Suetonius* similiter loquitur. In libro vero de vita sua *Gessii* cladem ait contigisse *post occisum Manhahemum*, quem *lib.* II. *belli cap.* 18. ait obtruncatum paullo post diem septimam Septembris A. V. 819. antequam *Cestius* proprætor *Syriæ* die 30. Octobris partem *Hierosolymæ* occuparet. Ille vero cum exercitum abduceret, die 8. Novembris ingentem à *Judæis* cladem accepit, teste eodem Josepho *cap.* 24. qui tamen nihil de amissa Aquila scribit. *Cestius Saulum* cum aliis ad *Neronem* in *Achaja* hiemantem navigare jussit, ut Principi *Judæorum* rebellionem, ac adversa *Romanorum* prœlia significarent. *Nero* paullo antea vocatum ad se *Corbulonem* interfici jusserat, qui tamen apud *Cenchreas Peloponnesi* urbem prope *Corinthum* suo se gladio, quo *Armeniam* à *Parthis* defenderat, interemit, ex *Dione* apud *Xiphilinum* in *Nerone.* Hinc optimo duce per summam crudelitatem
335 extincto, bello contra *Judæos* administrando præfecit *Flavium Vespasianum*, qui ex *Achaja*, ubi cum *Nerone* erat, *Tito Alexandriam* statim præmisso, per *Asiam* in *Syriam* venit, ex Josepho *lib.* III. *cap.* I. Tacitus *lib.* V. *Hist.* scribit sub *Gessio Floro* procuratore *Judææ* (anno ejus administrationis secundo ex fine *lib.* XX. *Antiq.*) bellum ortum, & comprimere, inquit, *cœptantem Cestium Gallum Syriæ legatum, varia prœlia ac sæpius adversa excepere. Qui ubi fato, aut tædio occidit: missu Neronis, Vespasianus fortuna famaque, & egregiis ministeriis, intra duas æstates, cuncta camporum, omnesque præter Hierosolyma, urbes victore exercitu tenebat. Cestium* vero sub adventum *Vespasiani* adhuc superstitem fuisse patet ex Josepho in *libro de vita sua*, ubi cum dixisset *Sephoritas* à *Cestio* præsidium *Romanorum* militum petiisse, statim adventum *Vespasiani* narrat. Spanhemius *dissert.* 9. laudata exhibet nummum inscriptum: ΕΠΙ ΚΕΣΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΤ ΔΙΡ. *sub Cestio Antiochensium Anno CXIV.* Annus hic Epochæ *Antiochenæ* inchoabatur mense Octobri A. V. 818. cujus mensis die 13. *Nero* duodecimum annum imperii auspicabatur. Vir doctus minus recte ait in annum decimum vel undecimum principatus *Neronis* annum CXIV. incidisse. *P. Licinius Mucianus* in demortui *Cestii Galli* locum in *Syriam* à *Nerone* missus, auctor postea *Vespasiano* fuit post *Neronis* ac *Othonis* mortem, imperii occupandi, suasque quatuor legiones tribus *Vespasiani* sociavit. Tacitus sub initium *libri* II. *Histor.* utriusque morte indicata, ait: *Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere. Nero* periit A. V. 821. die 10. Junii. Hinc *Mucianus* anno superiori V. C. 820. in *Syriam* venerat, *Cestio Gallo* eodem anno paullo post *Vespasiani* adventum, in provincia defuncto. Hactenus de præsidibus *Syriæ* ab A. V. 706. ad annum 822. quo, ut ait Tacitus, *ante Idus Julias Syria omnis* in *Vespasiani sacramento fuit.* Eodem vero anno *Muciano* in *Italiam* cum exercitu contra *Vitellium* profecto, *Titus* insequenti anno *Hierosolymam* memorabili obsidio aggressus, expugnavit, uti fusius *Josephus* describit. Hactenus de præsidibus *Syriæ* parergon. Jam ad *Caji Cæsaris* historiam longiori plane magistratuum *Syriacorum* narratione interpolatam, revertor.

CAP. XVII. 336

Cajus Cæsar Armeniam *cum exercitu ingreditur.* Tigrane *ejecto*, Ariobarzanem Armeniis *regem imponit. Barbaræ nationes à* Cæsare *devictæ. Num* Cajus *ob victoriam salutatus Imperator? Quando is titulus Victori datus. De Imperatoris titulo* Augusto *multiplicato, Scriptorum, numismatum, ac lapidum discrepantia.* Artageræ *rebellio.* Cajus Cæsar *eam urbem obsidens, à Præfecto per insidias vulneratur.* Artageræ *excidium. Pessima* Cæsaris *valetudo. Ejusdem ministrorum rapinæ.* Cajus *in* Italiam *revertens, in* Lycia *moritur. Vetus illa scribendi formula:* Ante diem VIIII. Kalend. *exponitur. Textus* L. Anniculus D. de verb. signif. *Accursio, Alciato, aliisque depravatus, ex autographo Pandectarum* Florentinarum *restituitur. Eruditissimi* Stephani Baluzii *opinio expenditur.* Scaligeri *sententia confutatur. Dies & annus obitus* Caji Cæsaris *ex Cenotaphio* Pisano *demonstrantur.*

CAjus *Cæsar* pace cum *Parthis* facta, ea præsertim conditione, ut auxiliares ex *Armenia* copias revocarent, in *Syria* cum legionibus hibernavit. Interim *Tigranes*, recedentibus ex *Armenia Parthis*, animum non despondit, sed popularium virtuti fisus, cuncta ad bellum propulsandum, summa cura & industria exequebatur. *Cajus* ineunte vere, motis è *Syria* castris, contra *Tigranem* profectus est. *Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prospere gessit*, ex Vellejo *lib.* II. Florus *lib.* IV. *cap.* 4. ait: Cajum Armeniam

meniam *non incruento, nec multo tamen certamine* subegisse. Itaque *Armenii* prima statim congressione victi, ad obsequium à *Cajo* redacti sunt. Tacitus initio *lib.* II. *Annal.* scribit: *Tum Cajus Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit.* In tabula *Pisana Cajus* bellum feliciter administrasse dicitur: *Bene gesta re publica, devicteis, aut in fidem receptis bellicosissimis ac maxsimis gentibus.* Itaque quasdam gentes armis, quasdam voluntaria deditione, in potestatem redegit, quarum tamen nomina non designantur. Ex his tamen *Zonaram* ex *Dione* falso scripsisse colligitur: *Cum Cajus in Syriam venisset, & nil præclari gessisset, vulnus accepit.* Ille enim *Arabiæ* tumultus composuit, *Parthos* ad petendam pacem adegit, ac *Armeniis* acie victis, novum regem imposuit. Nullus dubito, quin *Cajus Iberos* ac *Albanos, Armenia* capta, obsequentes habuerit; nusquam enim *Romani Armeniam* invaserunt, quin bellum statim in *Iberiam* atque *Albanorum* regionem transtulerint. *Pompejus Tigrane Armeniæ* rege superato, *contra Albanos Iberosque bellum gessit*, ex Dione *lib.* XXXVII. Plutarchus *in Antonio* scribit: *Canidius ab eodem circa Armeniam relictus, ea subacta, & insuper Iberorum, & Albanorum regibus prostratis, & ad Caucasum usque profectus, gloriam &*
337 *nomen Antonii barbaris nationibus formidolosum fecit.* Quare *Cajus* recepta *Armenia, Iberorum* ac *Albanorum* reges in fidem ac amicitiam P. R. accepit. Strabo qui id temporis vivebat, in fine *lib.* VI. scribit: *Armenii porro, & qui supra Colchos siti sunt, Albani & Iberi præsentiam dumtaxat requirunt Ducum Romanorum, & facile cohibentur. Tigranes* regno *Armeniæ* à *Cæsare* ejectus, quo se contulerit, incertum. Tacitus *lib.* VI. *Annal.* ad A. V. 789. qui postremus principatus *Tiberii Cæsaris* fuit, hæc recitat: *Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, supplicia civium effugit.* In indice *Lipsii* ad *Tacitum* hic *Tigranes* à *Tiberio* punitus, idem dicitur qui olim à *Cajo Armenia* ejectus fuerat. Hoc tamen falsum esse colligo ex Josepho, qui *lib.* XVIII. *Antiq. cap.* 7. ait: *Alexander Herodis regis filius, qui à patre necatus est, Alexandrum & Tigranem filios suscepit è Glaphyra Archelai Cappadocum regis filia. Ex his Tigranes apud Armenios regnans, cum apud Romanos delatus esset, sine liberis obiit.* Itaque hic *Tigranes* minoris *Armeniæ* Rex fuit, quam avo *Archelao Romæ* defuncto, à *Tiberio* obtinuit, cum antea regi *Cappadociæ* paruisset. Ille vero A. V. 752. erat adolescentulus ex Josepho *lib.* XVII. *capite* I. cum tamen alter *Tigranes* ex *Artavasdis* stirpe id temporis *Armeniam* majorem invasisset.

Hic forte quæri possit, cur bellicosissimis gentibus partim armis, partim bello tantum de proximo ostentato, aut devictis, aut in deditionem acceptis, nec *Cajus Cæsar* Imperatoris nomen tulerit, nec idem *Augustus* multiplicaverit. Tacitus *lib.* III. *Annal.* in fine de Tiberio: *Id quoque Blæso scribit, ut Imperator à legionibus salutaretur: prisco erga duces honore, qui bene gesta re publica, gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur, erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum æqualitatem; concessit & quibusdam Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso.* Hoc *Imperatoris* nomen post *Pendentissas* in *Amano* superatos, sibi delatum jactabat Cicero *lib.* V. ad Atticum *epist.* 20. scribens: *Imperatores appellati sumus: castra paucos dies habuimus ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haudpaullo melior quam aut tu, aut ego.* Hunc vero titulum vigente Republica usque ad peractum triumphum retinebant. Hinc *Cicero* cum sub initium bellorum civilium in *Italiam* ex proconsulatu *Ciliciæ* venisset, ac spem triumphi nutriret, ut ex ejusdem epistolis *lib.* VI. ad eundem *Atticum* intelligitur, in fine sextæ eodem scribente: *Amicorum literæ me ad triumphum vocant*, se *imperatorem* in titulo epistolarum dicebat, quarum multæ in eodem codice leguntur. Idem in Ligariana ait: *Cæsar ad me ex Ægypto literas misit, ut essem qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est.* Nondum enim *Cæsar* de *Gallis* triumphaverat. Hinc *lib.* X. ad *Atticum epist.* 7. recitat exemplar epistolæ sibi à Cæsare scriptæ cum titulo: *Cæsar Imperator Ciceroni Imperatori.* Ita *lib.* X. *famil. epist.* 24. *Plancus*, & 34. *M. Lepidus* se inscribunt *Imperatores* A. V. 711. triumphum enim in exitu tantum anni egerunt. *Pompejus* vero in literis, quæ *lib.* VIII. *ad Atticum* insertæ leguntur, ita se inscribit: *Cn. Magnus Proconsul*; diu enim antea triumpharat. Cum *C. Antonius* consul collega *Ciceronis* coactum conjuratione *Catilinaria* exercitum fudisset, *hujus victoriæ causa imperator, quamquam occisorum numerus constituto minor esset* (tria hostium millia interemerat) *appellatus est.* Appianus *lib.* II. *bell. civ. pag.* 44. de eodem titulo scribit: *Id honoris olim ducibus* 338
conferebatur à suis militibus tanquam virtutis testimonium, quem illi post quodvis præclarum belli facinus admittebant: nostra ætate, ut audio, nemini contingit hujusmodi acclamatio, nisi cæsis hostium decem millibus. Cum *Pompejani* in quadam congressione *Cæsaris* milites loco pulsos, in castra coegissent, occisis nongentis tantum & sexaginta militibus, ac triginta centurionibus, signis autem militaribus duobus ac triginta captis: *Pompejus eo prælio* Imperator *est appellatus: hoc nomen obtinuit, atque ita se postea salutari passus est.* Id veluti ambitiosius præter morem factum Cæsar *lib.* III. *bel. civ. cap.* 61. memorare voluit. *Augustus* cum plures victorias obtinuisset, pluries etiam imperatoris nomen iteravit, dum adhuc esset Triumvir, quod itidem fecit *Antonius*, uti ex utriusque Triumviri nummis colligitur. Illum tamen pluries iteratum titulum idem *Augustus* etiam post triumphos A. V. 725. demum peractos, retinuit, ac postea toties multiplicavit, ut eidem *nomen Imperatoris semel atque vicies partum* Tacitus testetur *lib.* I. *Annal.* At in inscriptione *Ariminensi* uno aut altero ante obitum mense eidem dicata, inscribitur IMP. XX. ex quo patet rectius fortassis Dionem scripsisse, Augustum *vicies nomen imperatoris tulisse.* Nam in laudata inscriptione, quam adduxi *cap.* 13. Augustus dicitur TRIBUNIC. POTEST. XXXVII. cujus die 54. Augustus obiit, cum legiones in *Germania*, ubi tantum id temporis hostes erant, *in castris æstivis* degerent, nec ulla fieret militaris expeditio, ut plane non appareat, ob quam victoriam *Augustus* sub exitum vitæ Imperator fuerit salutatus. Vidi hic *Florentiæ* tres nummos apud *Apollonium Bassettum* rei antiquariæ studiosissimum ac Serenissimo Magno *Etruriæ* Duci à secretis, cum epigraphe: IMP. CAESAR DIVI F. AUGUSTUS IMP. XX. & in postica: PONTIF. MAXIM. TRIBUN. POT. XXX. quam gerebat A. V. 765. usque ad diem 27. Junii. Verum cum in nummo apud *Goltzium pag.* 17. inscribatur: IMP. XXI. rem in medio relinquo. Interim compertum est *Augustum* A. V. 748. appellatum in publicis monumentis Imperatorem XIII. Extat Gruteri *pag.* 226. ex Plinio *lib.* III. *cap.* 20. elogium *Augusto* in trophæo Alpium dicatum, cujus partem tantum exscribo.

IMP. CAESARI. DIVI. AVGVSTI. F
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIBVNIC. POTEST. XVII
S. P. Q. R.

Auguſtus A. V. 748. V. Kal. Julias poteſtatem Tribuniciam XVII. explebat, ac id temporis Imperator XIV. dicebatur; neque eam appellationem multiplicavit, niſi A. V. 759. Extat *pag.* 16. *Goltzii* inter Augusteos nummus cum epigraphe: AUGUST. PONT. MAX. TR. POT. XXI. COS. XIII. IMP. XIV. Idem A. 752. gerebat conſulatum XIII. ac Trib. Pot. XXI. ab ante diem V. Kal. Julias. Gruterus *pag.* 1082. hoc epigramma recitat.

IMP. CAESARE. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXVIIII
COS. XIII. P. P. IMP. XV

339 Anno V. 759. die 27. Junii poteſtatem Tribuniciam XXIX. auſpicabatur. Dio *lib.* LV. ad eundem annum ait Tiberium ad *Albim* uſque victore exercitu *Germaniam* peragraſſe, nihil tamen memorabile actum, *quamvis de Germanis Imperatoris nomen non Auguſtus modo, ſed Tiberius etiam acceperit.* Ex Vellejo tamen *lib.* II. *Tiberii* ad *Albim* uſque expeditio anno ſuperiori 758. contigit, ac proinde eodem anno *Auguſtus* Imp. XV. dictus fuit. Hinc patet neque *Cajo*, neque *Auguſto* nomen Imperatoris partum; quamvis ille rem publicam feliciter ac fortiter adminiſtraſſet, *devicteis aut in fidem receptis bellicoſiſſimis ac maxſimis gentibus*, ut in ejuſdem *Piſano* cenotaphio legimus. *Auguſtus* Imperatoris titulum, quo in prænomen mutato ſupremus ejuſdem principatus ſignabatur, uti victoriæ inſigne cognomenti loco ceteris haud facile concedebat; præſertim cum loco triumphi, ornamenta tantum triumphalia, novo more ab ipſo primum inducto, ducibus, ſeu legatis concederet. Cum *M. Craſſus Thraces, Myſios*, ac *Baſtarnas* ſuperaſſet, horum etiam rege ſuamet manu interfecto, *neque tamen Imperatoris nomen Craſſus accepit, ſed ſolus Cæſar*, ex Dione *lib.* LI. ad A. V. 725. Idem *lib.* LIV. ad A. V. 743. deſcribit victorias in *Germania* à *Druſo*, & ab ejuſdem fratre *Tiberio* in *Pannonia* reportatas, addens: *Nomen autem imperatoris, etſi ſicut Tiberius etiam, à militibus Imperator fuerat dictus, ac uterque re bene geſta, id abunde meruerat, nondum ab Auguſto datum eſt.* Hinc factum puto, ut milites *Auguſti* mentis probe conſcii, capta *Armenia*, ac bellicoſiſſimis gentibus aut armis devictis, aut in deditionem acceptis, *Cajum Cæſarem* neutiquam Imperatorem ſalutarint, quod adhuc adoleſcens tanto nomini immaturus videretur, nec illud Princeps poſt primas ſtatim victorias deferri permitteret, neque delatum legatis, ipſe poſtea ratum haberet. *Tiberio* anno demum V. 746. *Imperatoris nomen decretum* teſtatur Dio *lib.* LV. quamquam A. V. 734. *Armeniam* receperit, ac *Tigrani* novo regi diadema impoſuerit. Vellejus *lib.* II. *de Tiberio* ſcribit: *Quis enim dubitare poteſt, quin ex Armenia recepta, & ex rege ei præpoſito, cujus capiti inſigne regium ſua manu impoſuerat, ordinatiſque rebus Orientis, ovans triumphare debuerit?* Hæc ille geſſit A. V. 734. ex Dione *libro* LIV. & Strabone *lib.* XVII. Nec *Auguſtus* ob *Armeniam* receptam, Imperatoris titulum multiplicavit. Extant ejuſdem nummi inſcripti: CAESAR DIVI F. ARMEN. RECEP. IMP. VII. Verum ante annos novem eidem dicatum fuerat elogium Gruteri *pag.* 226. 5.

SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS
IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F. COS. QVINCT.
COS. DESIGN. SEX. IMP. SEPT
RE. PVBLICA. CONSERVATA

A *Auguſtus* A. V. 725. quintum conſulatum geſſit, ac in annum inſequentem conſul VI. deſignatus fuit, quo tempore Imperator VII. dicebatur, quem titulum recepta poſt novennium *Armenia*, non multiplicavit. Ille vero anno eodem V. C. 725. ob victorias *M. Craſſi*, uti ex *Dione* proxime notavi, Imperator VII. dictus fuerat. Hoc igitur exemplo præeunte, cum *Cajus Cæſar Armeniam* iterum recepit, nec ipſe, neque Augu- 340 ſtus *imperatoris* nomen retulerunt.

Interea *Caji Cæſaris* victoriam, communemque P. R. ob recuperatam *Armeniam*, lætitiam improviſum infortunium funeſtavit. *Artageram*,
B quæ poſt *Artaxatam*, & *Arxatam*, urbs *Armeniæ* præcipua habebatur, *Addus* præfectus ad rebellionem ſollicitavit, ac cives, quod ægre ferrent *Tigranis* magni ſtirpe à regni poſſeſſione deturbata, *Medum* hominem à *Romanis* regem impoſitum, palam ab *Ariobarzane* defecerunt. *Cajus Cæſar Artageræ* rebellione intellecta, legiones contra eandem propere ducens, urbem obſidio cinxit. *Addus*, cum videret *Romanos* ſub oculos *Caji* oppugnationem impigre urgere, in animum induxit ipſum *Cæſarem* per dolum occidere, ſperans fore, ut *Romani* amiſſo duce, collectis ſtatim vaſis, ab obſidione diſcederent. Rem non
C uno modo auctores narrant; quare ſub ipſorum verbis eventum recitabo. *Velleji* ſane teſtimonium, qui præſens tribunus militum aderat, primo mihi loco recitandum eſt. Hæc ille de *Cajo Cæſare* ſcribit *lib.* II. *cap.* 102. *Armeniam deinde ingreſſus, prima parte introitus proſpere geſſit; mox in colloquium, cui ſe temere crediderat, circa Artageram graviter à quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo ut corpus minus habile, ita animum minus utilem Reipublicæ habere cœpit.* Dio in excerptis à Zonara ait: *Addus qui Artageram tenebat, eum ad mœnia pellectum, tanquam arcani aliquid dicturus, vulneravit, ac is quidem urbe expugnata,*
D *captus eſt.* *Strabo*, qui id temporis vivebat, hæc tantum ſcribit *lib.* XI. *pag.* 364. *Artageras ad defectionem perduxit Ador, oppidi præfectus, Cæſari autem duces diuturna oppugnatione id ceperunt, muroſque dejecerunt.* At Florus *lib.* IV. *cap. ult.* ſcribit: *Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione, adortus virum intentum libello, quem ut theſaurorum rationes continentem, ipſe porrexerat, ſtricto ferro cruentat vulnere in tempore. Ceterum barbarus undique infeſto exercitu oppreſſus, gladio & pyra, in quam ſe percuſſus, immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſari ſatisfecit.* Rufus in Breviario rem partem ex Floro exſcribens, ait: *Clau-*
E *dius Cæſar nepos Auguſti cum exercitu miſſus ad Orientem, cum per majeſtatem Romani nominis facile cuncta ſedaſſet, atque ei ſe Armenii, qui tunc temporis validiores erant, cum Parthis dedidiſſent, judiceſque inſtituto Pompeji prædictis gentibus Claudius Cæſar præficeret, Domnes quidam, quem Parthis Arſaces præpoſuerat, proditione ſimulata, libellum, in quo ſcripti theſauri continerentur, obtulit, quem cum Imperator Romanus legeret intentius, ultro adgreſſus, gladio vulneravit.* Hæc vetuſti Scriptores. *Florus* perperam *Cajum* apud *Artaxatas* vulneratum dicit, id enim contigit apud *Artageram*, *Vellejo* ac *Strabone* auctoribus. *Rufus* vero *Clau-*
F *dium* falſo nominat, cum *Cajum* ſcribere debuiſſet; rurſus errat cum ait *Parthos* ſe *Cæſari* dediſſe: etenim ante annum pacem cum *Cajo* fecerant, ea tantum conditione, ut ex *Armenia* præſidia revocarent. Præterea tum *Florus* tum *Rufus Domnem* vocant, quem memorati ſcriptores id temporis viventes, *Addum* ſeu *Adorem* nuncuparunt; nec illum *Parthis Arſaces*, ſed *Armeniis* novus rex *Ariobarzanes* præpoſuerat; ſiquidem Strabo ait: *Artageras ad defectionem Ador oppidi præfe-*

praefectus perduxit. Itaque recens à novo rege defecerat oppidum, auctore praefecto. Si vero *Addus* post expugnatam urbem, captus est, uti *Dio* scribit, *Cajus* prope moenia in colloquium venit,
341 ac missili ictus fuit, non autem gladio, cum porrectum à barbaro libellum legeret. In *Caji* cenotaphio *Pisano* legitur: IPSUM VOLNERIBUS *pro re publica* ACCEPTIS, *ex eo casu crudelibus fatis ereptum.* Seneca *cap.* 34. de consolatione ad Polybium haec Claudium Imperatorem loquentem inducit: *Cajus Caesar Divi avunculi mei nepos circa primos juventutis suae annos, Lucium fratrem carissimum sibi, princeps juventutis principem juventutis amisit, in apparatu Parthici belli; & graviore multò animi vulnere, quam postea corporis, ictus est: quod utrumque idem piissime & fortissime tulit.* Num *Cajus* acceptum vulnus fortissime tulerit, nescio; nec enim fidem facit *Seneca* eo in libro, in quo maximum liberti *Claudii* adulatorem agit. Interim *Cajum* hoc anno V. C. 756. apud *Artageram* vulnus accepisse ex iisdem *Senecae* verbis manifeste colligitur, quod & anteà mihi praenotatum. Nam cum ex tabula *Pisana Lucius* obierit circa 21. diem Augusti anno Urbis 755. *Cajus* qui in Oriente degebat, nuntium mortis *Lucii* non accepit nisi circa Octobrem *in apparatu Parthici belli.* Igitur nondum *Armeniam* tenebat, neque adulto autumno, contra eandem movisset, aut munitissimam urbem, quae nisi *diuturna obsidione*, teste *Strabone*, expugnari potuit, aggressus fuisset, cum in *Armenia* citius hiems incipiat. Hinc constat *Artagerae* obsidionem, ac vulnus *Caji Caesaris* referenda esse in A. V. 756.

Ceterum cum *Cajus* ex vulnere in pessimam valetudinem incidisset, *Augustus* ejusdem discrimine intellecto, illum per literas hortatus est, ut *Romam* reverteretur, quo facilius in patria amissam valetudinem recuperaret. At *Cajus* rescripsit, à re quidem publica se dimissionem petere, malle tamen quicquid sibi vitae reliquum fata permitterent, procul ab urbanis tumultibus, in *Asia* peragere. Vellejus loco laudato scribit: *Nec defuit conversatio hominum vitia ejus assentatione alentium; etenim semper magnae fortunae comes adest adulatio: per quae eo ductus erat, ut in ultimo ac remotissimo Orbis angulo consenescere, quam Romam regredi, mallet.* Dio vero apud Zonaram similiter Vellejo idem narrans ait: *Cajus autem & jam alioqui parum firma valetudine, & multo dissolutiore ingenio, ex vulnere aegrotavit: & multo hebetior factus, postulavit, ut privatam sibi vitam agere liceret. Id Augustus aegerrime ferens, eum hortatus est, ut in Italiam reversus, quod vellet, ageret.* Interea qui *Cajo* aderant, eodem ut plurimum decumbente, ac publica officia declinante, res suas privatas strenue promovebant, omnia venum exhibentes, ut aula *Caji* totius jam Orientis spoliis, inscio *Caesare*, oppleretur. Harpyarum agmen ducebat ipsius *Caji* paedagogus, cujus ac sociorum quamvis lateant nomina, poenas tamen, quas postea *Romae* dederunt, *Suetonius* publicavit in Augusto *cap.* 68. *Paedagogum*, inquit, *ministrosque Caji filii, per occasionem valetudinis, mortisque ejus superbe avareque in provinciam grassantes, oneratis gravi pondere cervicibus, praecipitavit in flumen.* Ita insatiata auri sitis toto tandem *Tybere* extincta. *Augustus* acerbe quidem *Caji Caesaris* casum tulerat, sed gravius eundem turbabat captum *Cajo* consilium in *Asia* commorandi. Itaque eidem iterato rescripsit, neutiquam sibi molestum esse studium privati otii, quod ipse toties à populo *Romano* postulatum, nunquam impetrarat; satius tamen esse *Augusti* filium in *Italia* degere, quam in *Armenia* remotissimo Orbis angulo veluti exulem delitescere. *Cajus* vero, inquit Vellejus, *diu reluctatus, invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciae (Limyram nominant) morbo obiit.* Dio apud Zonaram: *Cajus navi oneraria in Lyciam advectus, obiit.* 342
Tacitus *lib.* I. *Annal. Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercae Liviae dolus abstulit.* Suetonius in Augusto *cap.* 65. *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos; Cajo in Lycia, Lucio Massiliae defunctis.* Seneca pater *Cajum* perperam in *Syria* defunctum scribit in *prooemio controver.* 4. nam *Vellejus* ipsam urbem *Limyram*, in qua *Caesar* acerbo fato sublatus est, nominavit. Urbis situm in *Lycia* describit. Strabo *lib.* XIV. *pagina* 458. *Sequuntur*, inquit, *ostia Limyri amnis, & si terra stadia viginti ab his ascenderis, Limyra oppidum.* Ovidius *libro* IX. *Met.* V. 646.

—— Lyciamque pererrat;
Jam Cragon, & Limyram, Xanthique reliquerat undas.

Cragon mons est *Lyciae* cum urbe cognomine. In subscriptionibus Synodi *Calchedonensis* legitur nomen *Stephani Limyrensium* Episcopi. Ubi tamen in subscriptionibus Latinis perperam additur *Limyrae civitatis Lydiae*, ubi *Lyciae* reponendum. Epistolam vero Synodicam provinciae *Lyciae* ad *Leonem* Imperatorem *tom.* 4. *Concil. edit. Labbei pag.* 940. cum collegis subscribit *Stephanus Episcopus Limyrenus.* Et in Synodo II. *Constantinopolitana* adfuit inter *Lycios* Episcopos *Lupicinus Limyrensis.* Hunc vitae exitum habuit *Cajus Caesar* annum agens tertium supra vigesimum, & ut in *Pisano* ejusdem cenotaphio legimus, *ex volneribus pro re publica exceptis, ex eo casu crudelibus fatis ereptus, Populo Romano jam designatus justissumus ac simillumus Parentis sui virtutibus Princeps.* Gentiles in morte suorum fata crudelia incusabant. Virgilius 4. *Georg.* 494.

—— en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

In antiquo epitaphio Gruteri *pag.* 607. 4.

Si pensare animas sinerent crudelia fata.

Dies qua *Cajus Caesar* decessit, ex *Pisana* tantum inscriptione intelligitur; ibi enim coloniae Decuriones jubent: *Diem eum, quo die Cajus Caesar obit,* QUI DIES EST A. D. VIIII. K. MARTIAS, *pro Alliensi lugubrem memoriae prodi.* Illas literas A. D. *Rhenanus* in notis *Livianis* non intellexit. Nam cum in *lib.* VII. *dec.* 3. legeret de die ludorum Apollinarium: *Itaque ipse primus ita vovit, fecitque A. D. III. Nonas Quinctiles*, scribit in vetusto codice legi: *Ante diem III. Nonas Quinctiles*, sed plane reponendum esse: *Ad tertium Nonas*, nullo puncto A & D abs se separatis. Sed optime *Sigonius* nulla opus correctione monstravit. Nam ea loquendi formula doctiores quique olim usi sunt. *Cicero* in prima *Catilinaria* ait: *Meministine me ante diem XII. Kal. Novembris dicere in Senatu certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Kal. Novembris, C. Manlium &c.* Et postea: *In ante diem V. Kal. Novembris.* Sallustius in *Catilinaria* scribit *C. Manlium* arma cepisse *ante diem VI. Kal. Novembris.* Caesar *lib.* I. *de bello Gallico cap.* 6. *Is*, inquit, *dies erat ante diem V. Kal. Aprilis.* Et quidem dum *Cicero* ait: *In ante diem V. Kal.* nullo pacto correctio *Rhenani* admitti potest, nempe *in ad diem V. Kal.* quod itidem patet ex altera praepositione praeposita apud Gruterum *pag.* 298. in fastis Colotiani fragmenti, ubi dies initi Triumviratus ita signatur: EX. A. D. V. K. DEC. *Ex ante diem V. Kalendas Decembris*; & apud Ciceronem *lib.* III. *ad Atticum epist.* 17. *ex ante diem Non. Jun. usque ad pri-*

die Kal. Septembris. Extant vetustæ inscriptio-
343 nes eadem chronologica formula obsignatæ. Nam *pag.* 328. legitur: *C. Silano C. Furnio Cos.* A. D. XIII. K. MART. *Pag.* 120. 5. A. D. XIIII. K. JUN. *Pag.* 563. A. D. XI. K. JUN. Itaque recte in *Cajano* cenotaphio bis scalptum fuit: A. D. VIIII. *K. Martias: Ante diem nonum Kal. Martias.* Porro observavi viros eruditos eam didicendi formulam non intellexisse. Nam putant notam illam temporis *ante* idem ac pridie diei signatæ significare, ac perinde esse scribere: *decimo Kal. Martias*, ac *ante diem VIIII. Kal. Martias.* Plutarchus in *Romulo* scribit *Romam* conditam τῇ πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Μαΐων. Lappus vertit: *ad duodecimum Kal. Maji*, cum tamen Latine reddendum fuisset: *ante undecimum Kalendas Majas.* Ricciolius *lib.* IV. Chronologiæ *tomi prioris cap.* 2. *num.* 19. recitatis verbis Plutarchi, ait: *Dixit autem* ante undecimum Kal. Majas, *fortasse quod festum illud à vespera antecedenti inchoabatur.* Fateor me risisse hasce primas Vesperas festivas apud *Romanos.* Et plane mirum videtur virum, qui chronologiæ *Reformatæ* titulum suo volumini præfixit; rem apud Chronologos passim memoratam, ignorasse. Idem autem est dicere: *Ante diem XI. Kal.* ac *XI. Kal.* vel *ad XI. Kalendas.* Et sane hic designandi temporis character seu formula in Græcis monumentis passim occurrit. Actio I. Synodi Ephesinæ dicitur celebrata πρὸ δέκα καλανδῶν ἰουλίων. Recte vertit antiquus interpres: *Decimo Kalendas Julii.* Item Actio prior Synodi *Calchedonensis* scribitur habita τῇ πρὸ ὀκτὼ ἰδῶν Ὀκτωβρίων. Reddit optime interpres: *Sub die octavo Idus Octobris.* In Græcis etiam saxis antiquitus inscriptis Gruteri *pag.* 316. 1. legitur: ΠΡΟ. ΙΖ. ΚΑΛ. ΙΟΥΝ. *Ante XVII. Kal. Junias.* Et *pag.* 499. 12. ΠΡΟ Γ. ΝΩΝΩΝ ΜΑΙΩΝ. Ante tertium Nonas Maji. Sed ex Latinis aurei sæculi Scriptoribus id ipsum ostendo. *Cicero* A. V. 710. die 20. Decembris orationem in Senatu habuit, qua eundem ad pristinam libertatem recuperandam hortatus est, cum post occisum *Cæsarem*, *M. Antonius* obsesso *D. Bruto* intra *Mutinam*, tyrannidem affectare videretur. Hanc vero diem *Cicero* non minus quam Nonas illas suas Decembris, semper in ore habuit, ac passim in orationibus postea habitis, & in epistolis ad Proconsules scriptis, vir suarum rerum jactantissimus, celebravit. Itaque initio Philippicæ sextæ ait: *Causa fortissimis optimisque consulibus Kalendis Januariis de Republica primum referendi fuit, ex eo quod decimo tertio Kal. Januarias Senatus, me auctore, decrevit. Eo die primum, Quirites, fundamenta jacta sunt Reipublicæ.* Eandem diem 20. Decembris aliter exprimit aliis in locis, nempe: *Ad XIII. Kal. Januarias.* In *Lib.* X. *fam epist.* 28. ad *C. Trebonium* Proconsulem *Asiæ* (quam tamen epistolam non accepit, occisus à Dolabella) scribit: *Cum Senatum ad XIII. Kal. Jan. Tribuni plebis vocavissent &c. Hic dies, meaque contentio, atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ.* Ita scribit: *ad XIII. Kal. Jan. lib.* XI. *epist.* 6. ad D. Brutum, & *libro* XII. *epist.* 22. Q. Cornificium, & *epist.* 25. ad eundem: *Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, & cunctantibus ceteris, ad XIII. Kal. Jan. fundamenta Reip. jeci.* Ita etiam loquitur in fine Philip. X. At in Philippica XIV. eandem diem aliter designans ait: *Memoria tenent me ante diem XIII. Kal. Jan. principem revocandæ libertatis fuisse.* Et Philippica V. ait: *Ante diem XIII. Kal. Jan. decretis vestris eum concidistis. constituistis, ut hæc ad vos Kal. Januariis referrentur, quæ referri videtis.* Hanc vero Philippicam V. *Cicero* ipsis Kalendis Januariis *Hirtio* & *Pansa*

A Coss. A. V. 711. à parilibus, recitavit, ut ex ini-
tio ejusdem patet. Porro ibidem ait: *Recorda-* 344
mini qui dies nudius tertius decimus fuerit &c. Revocat in memoriam P. C. quæ die 20. Decembris contra *M. Antonium* decreverant. Ex his aperte colligitur pro eadem die designanda *Ciceronem* dixisse *XIII. Kal.* & *ad XIII. Kal.* ac denique *ante diem XIII. Kal. Januarias.* Alciatus *ad. L.* 132. *D. de verb. signif.* cum in Philippica V. legisset: *Ante diem XIIII. Kal. Januarii*, ac postea ex laudatis aliis locis ejusdem *Ciceronis* intellexisset eundem diem esse XIII. Kal. Januarii, scribit *ante diem decimum Kalendas*, idem esse ac *no-*
B *no Kalendas*, cui etiam opinioni *Budæus* adhæsit. Et sane in septem codicibus Mediceis in memorata Philippica quinta legitur: *Ante diem XIIII. Kalendas Januarii.* Verum ibidem legendum esse *ante diem XIII.* ex correctiori codice eruditi observarunt, quos inter *Paullus Manutius* in notis ad *epist.* 8. *lib.* VIII. *familiarium.* Ibi vero alium locum indicat, ex quo idem loquendi modus, auctore *Cicerone*, clarissime explicatur. Cicero *epist.* 5. *lib.* XVI. hæc ad Tironem scribit: *Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi literas ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat, is dies fuit Nonis No-*
C *vembris. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem octavum Idus Novembris has literas dedimus.* Hic plane evanescunt primæ vesperæ *Ricciolii.* Nam Cicero *Nonis Novembris*, id est, die quinta apud *Alyziam* degit; inde ante lucem proficiscens *ante VIII. Idus*, id est, die sexta insequenti, eas literas *Tironi* scripsit. Itaque idem est dicere *ante VIII. Idus*, ac *octavo Idus.* Idem ostendi posset ex *epist.* 9. eidem *Tironi* scripta, si novissima clarissimi *Grævii* lectio reciperetur, ubi scribit: *Id erat A. D. VII. Kal. Decembris* &c. sed quod ceteri legunt: *Ad VII. Kal.* illud testimonium o-
D mitto. Suetonius in *Claudio cap.* 45. de eodem scribit: *Excessit tertio Idus Octobris.* At Seneca in ludo in morte ejusdem: *Ante*, inquit, *tertium Eidus Octobris.* Tacitus vero narrans quæ post illius Principis obitum statim contigere, ait: *Tunc medio diei, tertio ante Idus Octobris, foribus palatii repente diductis, comitante Burrho, Nero egreditur ad cohortem.* Itaque apud Latinos scriptores idem dies significatur diversis hisce scribendi formulis: *Tertio Idus: Ante tertium Idus: tertium ante Idus.* Censorinus in aureo libello *de die Natali cap.* 8. edition. *Aldi*, de annis Nabonassari ait: *Sed horum initia semper à die prima mensis ejus sumitur, cui apud Ægyptios nomen est Θὼθ; quique*
E *hoc anno fuit ante diem VII. Kalendas Julias, cum abhinc annos centum Pio & Bruttio Præsente Coss. iidem dies fuerint ante diem XII.* (lege XIII.) *Kalendas Augusti.* Hæc Censorinus scribebat *Ulpio* & *Pontiano* Coss. A. V. 991. ut ibidem ipsemet testatur. Quo sane anno die 25. Junii incipiebat annus *Nabonassari* 986. uti recte post Scaligerum *lib.* III. *doctr. temp.* docuerunt Petavius *lib.* IX. *doctr. temp.* Bucherius *pag.* 233. *in canones Victorii*, aliique Chronologi. Ricciolius *par.* I. *Chronol. lib.* V. *cap.* 5. *num.* 2. in eodem luto hærens, priorem locum Censorini corrigendum dicit, nempe legen-
F do: *ante diem VI. Kal. Julias*, ut initium Thoth cadat eo anno in meridiem diei 25. Junii; alterum vero locum nulla emendatione indigere putat, ac proinde recte scriptum: *ante XII. Kal. Augusti*, nempe die 20. Julii. Livius *lib.* XXVII. *cap.* 25. scribit ludos Apollinares stato die primum factos *ante diem III. Idus Quintiles; is dies deinde solemnis servatus.* At in veteri Kalendario à *Lambecio* V. C. integro publicato in Julio mense legitur: *III. Idus, Apollinares.* Gellius *lib.* XV.
cap. 22. ait: *Ante diem tertium Nonas Januarii M.* 345
Cicero

Cicero natus est. Cicero autem natum se scribit *tertio Nonas Januarias lib.* VII. *ad Atticum epist.* 5. & *lib.* XIII. *epist.* 41.

Paullus J. C. *D. de verb. significat. L. Anniculus* 132. uti legunt Alciatus *in commentariis* ad eandem legem, & *Rebuffus*, aliique post Vallam *libro* IV. *Elegantiarum cap.* 80. ait: *Anniculus amittitur qui extremo anni die moritur. Et consuetudo loquendi id ita esse declarat:* Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, *utroque sermone undecima dies significatur.* Hoc doctissimi Juris Consulti testimonio improbata *Riccioli* interpretatio confirmari nonnullis fortè B videbitur. Et sane *Paullus* Episcopus *Fori Sempronii* in erudito opere de canone Paschali, laudatis verbis *Paulli* probat ante diem decimum Kalendarum undecimum ante easdem Kalendas diem designare. Mirum quam difficilis memoratus textus Juris consultis visus fuerit. Accursius *malam literam* vocat. *Budeus* ait *Paullum* ea scribendi formula Lectores potius morari, quam eosdem docere voluisse. Antonius Augustinus *libro* IV. *Emendat.* scribit mendose verba *Paulli* exscripta. *Nos*, inquit, *ita scriptum Florentiæ vidimus: Neutro enim sermone undecim dies significantur.* Nempe autographum Pandectarum *Florentiæ* summa religione custoditum, consuluit. Verum C quamvis sensum autographi exhibuerit, ipsissima tamen verba neutiquam reddidit. Cum nuper *Theodorus Gronovius Joannis Friderici* filius, ac *Jacobi* frater, *Florentiam* advenisset, ac Serenissimo COSMO III. quod cœperat, consilium aperuisset, edita Pandectarum volumina cum autographo, quod inter Palatii cimelia servatur, conferendi; tum Magnus Dux, quo celeberrimorum codicum nitor quam maxime promoveretur, haud religioni duxit bina illa volumina ad faces olim & quidem rarissime, ut nonnulli ab eorundem lectione exclusi, objecerunt, ostensa, eidem *Gronovio* lustranda permittere. Itaque una cum ipso hæc in D altero Pandectarum codice verba observavi: *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum; neque utro enim sermone undecim dies significantur.* Ex hac autem germana lectione textus *Riccioli* opinio iterum refellitur, unaque rejiciuntur *Alciati*, *Rebuffi* aliorumque interpretationes, quas ex corrupto loco *Paulli* inani opera commenti sunt. Et sane *Rebuffum* in opinione *Riccioli* fuisse patet, quod cum dixisset quosdam ita textum *Paulli* legere: *Neutro enim sermone undecimus dies significatur*, statim ait: *Quæ si ita legerentur, falsum diceret textus quod ante diem decimum non significetur undecimus; quamobrem rejiciendus est hic intellectus ultra columnas Herculis, ut qui* E *nullum habeat sensum vel veritatem.* Ridere libeat, quamvis tam procul distent, ad hasce *Rebuffi* columnas *Herculis.* Etenim illa verborum *Paulli* recitatio optimum sensum habet, & verissima est, quamvis non iisdem Juris Consulti verbis expressa. Idem enim *lib.* 134. *D. de verb. significat.* ait: *Anniculus non statim ut natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur, incipiente plane, non exacto die.* Itaque qui inchoato extremo anni die moritur, ut inquit *lib.* 132. *Anniculus amittitur*, quod probat argumento à vulgata loquendi consuetudine ducto, qua dicentes *ante diem decimum Kalendarum*, F ipsum diem termini, nempe primas sequentes Kalendas computamus, non autem diem undecimum qui Kalendas sequitur, nempe diem secundum mensis. Quare inquit J. C. etiam anniculum amit-
346 ti, qui ipso die CCC. sexagesimo quinto *incipiente plane, non exacto* amittitur; neque necesse est amitti die primo anni insequentis. Itaque constat, auctore celeberrimo juris Consulto, ea vulgata dicendi formula: *Ante diem decimum Kalen-*

A *darum*, non significari undecim dies, sed tantum decem, ipsis Kalendis computatis.

Hoc etiam loquendi modo veteres Patres locutos video. S. Innocentius Papa in *epist.* XI. *ad Aurelium Primatem Africæ* scribit: *Nam cum ante diem undecimum Kalendarum Aprilium pene Luna XVI. colligatur (nam quodpiam minus est) itemque cum in ante diem quartum Kalendarum earundem veniat XXIII. existimavi XI. Kalendarum memoratarum die, festa Paschalia celebranda.* His plane characteribus designatur Pascha anni epochæ vulgaris 414. celebratum XI. Kal. Aprilis; Cyclo Solis III. Lunæ XVI. lit. D. Luna Alexandrinis XVI. itemque Victorio in canone Paschali, uti erudite docet *Bucherius* in eundem canonem *cap.* 5. & 7. Quod quidem Pascha die 22. Martii celebratum, dicitur ab Innocentio peragendum *ante diem XI. Kalendarum Aprilium.* Lactantius in *lib.* IV. *Institut. cap.* 10. scribit Christum Dominum passum fuisse *ante diem decimum Kal. Aprilis*; idem vero in lib. de morte persecutorum quem *Stephanus Baluzius* diligentissimus æque ac eruditissimus Ecclesiasticæ antiquitatis restaurator nuper publicavit, *cap.* 2. ait: *à Judæis cruciatus est post decimum diem Kalend. Aprilis.* Nullam vero in Lactantio antilogiam esse tradit vir insignis in notis ad idem caput 2. *Idem, enim* inquit, *valet* post diem *ac* ante diem, *ut monet Paullus in L. Anniculus.* Verum doctissimi Interpretes secus *Paulli* textum intelligunt. Antonius Augustinus *lib.* IV. *Emendat.* ad laudatam legem *Paulli* ait: *Ante diem tertium Nonas, & tertio Nonas, & die tertio post Kalendas idem esse deprehenditur.* Hæc Cujacii verba in Adversariis olim notavi: *Post diem X. Kalend. significatur dies decima post Kalendas, ut ipsæ Kalendæ computentur. Ergo post diem X. Kalend. Januarii id est IIII. Idus Januarii.* Recte notat P. Manutius in *epist.* 12. *lib.* III. *familiarium Tullii ante diem tertium Nonas*, veteres Latinos dixisse, id est, *tertio die ante Nonas*; nam cum dicitur *tertio Nonas*, concisa locutio est; subintelligitur enim *die ante*; siquidem præpositio tacita Kalendas in quarto casu regit. Quare *post decimum diem Kalend. Aprilis*, idem est ac *decimo die post Kalendas Aprilis. Plutarchus* scribit *Ciceronem* natum ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων Καλανδῶν. Achilles Bochius vertit: *Tertio Kalendas Januarii*, quod perperam dici olim eruditis adnotatum. Fabricius in vita Ciceronis recte ait: *Tertio die Kalendarum novarum natum Ciceronem, sive post tertium diem Kalendarum Januarii, quo genere loquendi non quartus, sed tertius dies Januarii significatur &c.* Cœlius *lib.* VIII. *famil. epist.* 7. scribit *Ciceroni Pompejum* dixisse: *se ante Kal. Martias non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere; post Kalendas Martias se non dubitaturum.* Illa particula, *post*, dies Kalendas Martii insequentes designat, sed indeterminate; adde numerum certum *post decimum Kal. Martias*, decimam Martii diem significabis; etenim *dies decima* tum ante, tum post Kalendas esse potest; at præpositio temporis *post* decimæ diei præposita, eandem ad propriæ significationis modum determinabit, ut non decima ante Kalendas, seu decima post Kalendas denotetur. Neque *Paullus* memoratæ doctissimi *Baluzii* opinioni suffragatur. Nam scribit, neutra loquendi formula *ante diem decimum Kalend.* & *post diem decimum Kalend.* diem undecimam signi- 347
ficari, sed decimam, non quidem ejusdem mensis, sed tum decimam diem ante, id est, præcedentem Kalendas, tum decimam post, nempe posteriorem Kalendis. Hinc *Cajus* J. C. eodem D. *libro L.* 233. ait: *Post Kalendas Januarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur*; nempe III. Nonas Januarias. Hinc apparet alium plane men-

mensem significari hisce loquendi phrasibus: *Ante decimum Kal. Aprilis:* ac *post decimum.Kal. Aprilis*; priori enim modo dicendi designatur dies 23. Martii; altero vero dies posterior decimo Kal. Aprilis. Quare *Lactantii* verborum formula neminem veterum *Latinorum* auctorem habet, ac doctissimis recentioribus improbatur. Scio Astronomos diem à meridie præcedentis ad meridiem insequentis diei numerare. Hinc dies 23. Martii post meridiem ipsis dicitur *post diem decimum* Ka*lendas Aprilis.* Lactantius ut designaret tempus diei, qua passus est Dominus, videlicet post meridiem diei 23. Martii, scripsit juxta modum loquendi Astronomorum. Hæc tamen non quidem eruditissimo *Baluzio* opposita, sed proposita, ac ejusdem censuræ supposita velim.

Ex hucusque disputatis verba illa *Cajani* Cenotaphii A. D. VIIII. K. MARTIAS optime intelliguntur, nempe designare: *Ante diem IX. Kalendas Martias*, seu *Nono Kalendas Martias*, videlicet diem XXI. Februarii, qua *Cajus Cæsar* excessit. Scaliger *libro* II. *emendat. temp.* agens de anno veteri Romanorum pagina 166. ait: *Locutio autem illa* ANTE DIEM *comprehendit etiam tempus proximum ante ortum, imo à media nocte ad ortum.* Etenim *Romani* diem à media nocte ad proxime insequentem mediam noctem numerabant, uti notant Censorinus *capite* X. *de die Natali* & Macrobius *libro* I. *Satur. cap.* 3. Hinc *Scaliger* putat ea phrasi *ante diem* proprie significari tempus diei inchoati à media nocte ad ortum Solis, quod *Ausonii* testimonio confirmat ad *Paulinum* scribentis: *Jam prima nox erat ante diem nonum decimum Kalend. Januariarum, cum redditæ mihi sunt literæ tuæ oppido quam literatæ.* Hæc tamen nihil probant; siquidem etiamsi ille *Paulini* literas accepisset prima vel secunda vigilia, recte dixisset eas se literas accepisse nocte ante diem XIX. Kalendarum. Et sane *Scaliger* eam opinionem ex pluribus *Ciceronis* locis deducere poterat, quorum nonnulla laudabo. In *lib.* IV. *ad Atticum epist.* 3. ait: *Ante diem XII. Kalend. Decembris Milo media nocte cum magna manu in campum venit:* Et postea: *Ante diem VIII. Kalendas hæc ego scribebam, hora noctis nona.* Ibidem initio epist. 4. *Perjucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kal. Februarias, ante lucem. Lib.* I. *famil. epist.* 2. *ad Lentulum* editionis Grævii: *Hæc scripsi A. D. XVI. Kal. Febr. ante lucem. Lib.* XVI. *epist.* 5. ad Tironem: *Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII. Idus Nov. has literas dedimus.* Ceterum ex his aliisque similibus loquendi formulis, quæ in *Ciceronis* epistolis occurrunt, oppositum potius probari puto, quam id quod *Scaliger* excogitavit. Nam si *ante diem* proprie significat tempus diei à media nocte ad ortum, cur *Cicero* huic characteri temporis *ante diem* toties addit *ante lucem?* cum vero hæc designatio temporis diei haud superfluo addita fuerit, consequens est, ut eis verbis *ante diem* antelucanum tempus non indicetur. Idem Cicero *libro* XV. *fam. epist.* 4. *ad Catonem* edit. Grævii ait: *A. D. quartum Idus Octobres, cum advesperasceret, expedito exercitu, ita noctu iter feci, ut ad tertium Idus Octobres cum lucisceret, in Amanum ascenderem.* Ita *ante diem* vespertino
348 quoque tempori applicatur. Verum quod *P. Manutius*, aliique legunt *ad IV. Idus Octobris*, produco alterum testimonium ex *lib.* II. *famil. epist.* 6. ad D. Brutum, ubi hæc Cicero scribit: *Cum Tribuni plebis edixissent ut Senatus adesset ad XIII. Kal. Januar.* (Grævius legit A. D. XIII. &c.) Postea addit: *Itaque in Senatum veni mane: quod cum esset animadversum, frequentissimi Senatores convenerunt.* Igitur Cicero *mane* in Senatum venit die 20. Decembris. Censorinus cap. 10. de die Natali ait: *Secundum diluculum vocatur* mane, *cum lux videtur.* Concinit Macrobius I. Sat. cap. 3. *Diluculum*, inquiens, *cum incipit dignosci dies*; *inde* mane, *cum dies clarus.* Cum vero Senatores intellexissent Ciceronem *mane*, id est, *claro die* in Senatum ivisse, eò & ipsi convenerunt, à quibus factum est decretum in favorem *Bruti* contra *M. Antonium*, quod *Cicero* in laudatis superius locis Philippicæ V. & X. dicit formatum *ante diem XIII. Kal. Januarias*, quod sane orto jam Sole conditum fuit. Itaque *ante diem* proprie etiam significat tempus diurnum, non autem à media nocte ad lucis ortum. Livius *lib.* XXVII. scribit ludos Apollinares factos *ante diem tertium Nonas Quintiles.* At ludi Apollinares non ante lucem, sed sole jam luciscente edebantur. Nam idem *lib.* XXXVII. ait: *Ludis Apollinaribus A. D. V. Idus Quintiles, cælo sereno, interdiu obscurata lux est, cum Luna sub orbem Solis subiisset.* Hac de eclypsi disputat Bullialdus in epistola ad *Gronovium* seniorem contra *Scaligerum* ac *Petavium.* Cæsar *libro* I. *de bello Gallico cap.* 7. hostium legatis respondit: *Si quid vellent, ante diem Idus Aprilis reverterentur.* Deinde: *Ubi ea dies quam constituerat cum legatis, venit, legati ad eum revertuntur.* Quo loco diem vulgariter seu civili modo accipit post ortam lucem. Ex his quæ prolixius prosecutus sum, patet quid illis verbis A. D. VIII. K. MARTIAS in *Cajano* lapide significetur, nempe non dies 20. Februarii, sed dies 21. ejusdem mensis, non tamen ejus diei tempus à media nocte ad lucem, uti *Scaliger* arbitrabatur, sed integer dies à media nocte ad proxime insequentem mediam noctem, intra cujus diei tempus *Cajus Cæsar* dicitur decessisse. In altero etiam Cenotaphio decernitur sacrificium quotannis faciendum Diis Manibus *Lucii Cæsaris* A. D. XII. K. SEPT. *ante diem duodecimum Kal. Septembris.* Hoc tamen post mediam noctem ante lucem fieri oportebat; nam statim post mediam noctem Diis Manibus *Romani* sacrificabant, uti *dissert.* 3. explicabitur.

Quo vero anno *Cajus Cæsar* obierit, olim dubitatum est. Nam *Scaliger* in notis Eusebianis ac *Calvisius* in Chronico putarunt eundem extinctum A. V. 748. *Pighius* ejusdem mortem recitat *tom.* 3. *Annalium* sub consulatu *Ælii Lamiæ* & *M. Servilii* V. C. 756. Baronius in *apparatu num.* 86. ante exitum A. V. 751. Verum ex ejusdem *Cæsaris* Pisano cenotaphio annus mortis duplici charactere designatur V. C. 757. à parilibus. Etenim ibidem dicitur nuntius mortis *Caji Pisas* allatus IV. Nonas Apriles, cum *Augustus* esset TRIBUNICIAE POTEST. XXVI. Ex prænotatis *cap.* 15. primus annus Tribuniciæ potestatis Augusti incepit A. V. 731. V. Kal. Julias; igitur A. V. 757. IV. Nonas Apriles labebatur annus Tribuniciæ potestatis XXVI. usque ad diem V. Kal. Julias. Præterea eadem statim die nuntio obitus *Caji* intellecto, funebres honores à *Pisanis* colonis eidem decreti fuerunt AD IIII. NONAS APRILES, QVAE Sex. AELIO CATO, C. SENTIO SATURNINO COS. FUERUNT. Horum consulatus in fastis incidit in A. V. 757. Hinc patet *Cajum Cæsarem* è vita mi- 349
grasse die 21. Februarii A. V. 756. cum die 21. Aprilis annus V. 757. inchoaretur, Epochæ vulgaris Christi Dionysianæ IV. Suetonius *de Tiberio cap.* 15. scribit: *Cajo ac Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto.* Idem autem in *Augusto cap.* 65. dixerat: *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos.* Hæsit veluti ad aquas Casaubonus, ac pro *intra triennium*, putat *intra biennium* legendum, additque: *In definitione temporis nonnullus mihi scrupulus, quem evelli cupio magis, quam possum evellere.* Nulla est

est in Suetonii dictis antilogia. Nam *Lucius* obiit die circiter 20. Augusti A.V.755. uti patet, ex ejusdem cenotaphio, & fusius exposui cap. 15. *Cajus* vero e vivis excessit die 21. Februarii A.V. 757. mense Aprili inchoando, ex altero *Pisano* lapide. Ita in duodeviginti mensium spatio ambos *Augustus* amisit. At *intra triennium* defuncti dicuntur, quia *Cajus* post *Lucii* mortem superstes fuit parte anni Juliani 47. usque ad exitum Decembris, item altero anno insequenti, ac parte anni Juliani 49. à Kal. Januariis ad VIIII. Kal. Martias; atque adeo intra triennium ambo defuncti sunt. *Lipsius* triennium *Suetonio* memoratum computat à reditu *Tiberii* in Urbem ac mortem *Caji*. Sed hoc perinde est; siquidem *Tiberius Romam* reversus est adulto anno ab V.C.755. uno aut altero tantum mense ante obitum *Lucii Cæsaris*. *Vellejus* qui militum tribunus sub *Cajo* in Oriente militavit, narrata illius morte, ait: *Cum ante annum ferme L. Cæsar, frater ejus, Hispanias petens decessisset.* In quibusdam editionibus cum L litera, qua prænomen *Lucii* designatur, ab imperitis nota numeralis putaretur, scripsere: *cum ante annum ferme quinquagesimum frater ejus &c.* Ceterum adverbium *ferme* idem est ac plus, minùs, ac promiscue accipitur pro utroque. Cum autem *Cajus* aliquot menses supra annum *Lucio Cæsari* superstes fuerit, *Vellejus* scripsit *Lucium* ante annum ferme mortuum. Anni Tribuniciæ potestatis *Augusti* in utroque lapide designati, haud sinunt ea de re nos dubitare. In cenotaphio *Lucii* annuæ inferiæ eidem decretæ dicuntur *XIII. Kal. Octobris*, cum *Augustus* esset *Tribuniciæ potestatis* XXV. Annus Tribuniciæ potestatis XXV. finem habuit die 27. Junii A.V. 756. quum incœpit Tribunicia potestas XXVI. qua labente die 2. Aprilis, morte *Caji Pisis* intellecta, annua sacra ejusdem Manibus à *Pisanis* decreta sunt. Cum autem in *Cajano* lapide dicitur ob mortem ejusdem renovatus dolor, NONDUM QUIETO LUCTU, quem cives ob demortuum *Lucium Cæsarem* susceperant: illis verbis doloris magnitudinem, *Augusto* adulantes, exaggerant, quasi aliqua suscepti dudum luctus vestigia superessent. Hinc eleganter luctu *nondum quieto* dixerunt, non autem *nondum finito*, quia vel ipsæ mulieres post annum ab amisso viro, luctum finiebant. Ita *Pisis* finitus erat luctus, & per emphasin nondum quietus dicitur, &, ut ego quidem arbitror, fingitur. *Stephanus Baluzius* exactissimæ eruditionis scriptor, & ob plurima vetustioris Ecclesiæ monumenta è cariosis codicibus magno sacræ historiæ incremento publicata, nobis posterisque cum honoris præfatione nominandus, in doctissimis notis ad *cap.* 45. *Lactantii* de mortibus persecutorum, plura exempla colligit, in quibus adverbium *ferme* additur numero determinato, ita tamen ut non minus, sed eodem plus aliquid exprimatur. S. Augustinus *cap.* 23. *libri post Collat. ad Donatistas* ait *Ælianum* Proconsulem cognovisse causam *Felicis Aptungitani* XV. Kal. Martias *post menses ferme quatuor* ab Synodo *S. Melchiadis* Papæ contra *Donatum*, quæ tamen habita
350 fuerat die 2. Octobris; nempe intercesserant inter utrumque judicium menses quatuor cum dimidio.

CAP. XVIII.

Augustus *domesticis infortuniis conflictatus. Luctus ejusdem in morte* Caji. Asinius Pollio *quod eo luctu instante, cum amicis cœnasset, ab* Augusto *reprehensus. Idem* Tiberium Neronem *ac* Agrippam Posthumum Cæsarum *fratrem adoptat. Basilica* Caji *ac* Lucii *ab Augusto, porticus à* Livia *in honorem eorundem extructa.* Caji Cæsaris *ossa ac cineres* Romam *deferuntur.* Augustus *nemus sub nomine* Cæsarum *confert.*

Augustus dudum ad infortunia familiæ ac frequentia suorum funera obduruerat. Nam *Marcellum* ex *Octavia* sorore nepotem, quem imperii successorem destinabat, in ipso flore juventæ amiserat. *Agrippam* generum veteri amicitia ac constanti fide, rebusque domi ac foris gestis, sibi quam maxime probatum, extulerat. *Juliam* unicam filiam ob impudicitiam in exilium deportandam jusserat. *Drusum* privignum bellicosissimum ac felicissimum juvenem, quem teste Suetonio *cap.* 1. *de vita Claudii cohæredem semper filiis instituerat*, quem defunctum ita pro concione laudaverat, *ut Deos precatus sit, similes ei suos Cæsares Cajum ac Lucium facerent*; hunc, inquam magnæ *Germaniæ* partis victorem extinctum viderat. Pedo Albinovanus *de Augusto* canit:

Ille vigil, summa sacer ille locatus in arce,
Res hominum ex tuto cernere dignus erat.
Nec fleri ipse suis, nec quemquam flere suorum,
Nec quæ nos patimur vulgus, & ipse pati.
Vidimus erepta mœrentem stirpe sororis,
Luctus ut in Druso publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, sepulcro,
Et cepit generos jam locus ille duos.
Vix posito Agrippa, tumuli bene janua clausa est.
Perficit officium funeris ecce soror.
Ecce ter ante datis, jactura novissima Drusus
A magno lacrymas Cæsare quartus habet.
Claudite jam Parcæ nimium reserata sepulcra;
Claudite: plus justo jam domus ista patet.

At quintum in funere *Lucii*, ac post octodecim menses *Cajo* extincto, sextum feralis domus janua referanda eidem fuit. Hæc *de Augusto* prodit Suetonius *cap.* 65. *Aliquanto autem patientius mortem, quàm dedecora suorum tulit. Nam Caji, Luciique casu non adeo fractus, de filia absens, ac libello per quæstorem recitato, notum Senatui fecit.* *Augusti* tamen luctum in obitu *Caji* ex ejusdem cum *Asinio Pollione* querelis intelligimus. Do auctorem *Senecam* patrem in prooemio quarti controversiarum scribentem: *Cum mortuo in Syria* 351
(Lycia dicendum erat) *Cajo Cæsare, per codicillos questus esset Divus Augustus, ut erat illi clementissimo viro non civiliter tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu suo, homo carissimus sibi, pleno convivio cœnasset, rescripsit Pollio:* Eo die cœnavi, quo Herium filium amisi. *Quis exigeret majorem ab amico dolorem, quam à patre?* Cum *Tiberius* ægre ferret tandiu luctum *Romæ* ob *Germanici* mortem continuari, edicto populum monuit, ut dolori modum adjiceret: *Referendum*, inquiens, *jam animum ad firmitudinem, ut quondam Divus Julius amissa unica filia, ut Divus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam.* Tacitus *lib.* III. *Annalium*. Ceterum *Augustus*, quo imperantem familiam utroque *Cæsare* viduatam, novis ascitis successoribus, stabiliret, quarto post *Caji* mortem mense exacto, V. Kal. Julias *Tiberium Claudium Neronem*, ac *Agrippam Posthumum* nostrorum *Cæsarum* fratrem, in filios adoptavit, qua die, teste *Vellejo*, Tribuniciam iterum potestatem *Tiberio* contulit. *Lucii* tamen ac *Caji* nomina adeo quoad vixit, ejusdem menti inhæsere, ut cum post novennium à morte *Caji*, *L. Planco* ac *Silio* Coss. V.C.766. à Parilibus tertio Nonas Aprilis testamentum faceret, illud ex Suetonio *cap.* 101. in hæc plane verba inchoaverit: *Quoniam sinistra fortuna Cajum & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia, & sextante hæres esto.* Idem vero *Augustus Caji* ac *Lucii* memoriam ad seros posteros transmissurus, ingentis molis Basilicam eorundem nomine inscri-

pto, extruendam curavit. Hoc tabulæ Ancyranæ produnt, in quibus Gruteri *pag.* 232. legimus:

Forum. Julium. &. Basilicam. quae. fuit. inter. aedem. Castoris. &. Saturni. caepta. profligataque. opera. à. patre. meo. perfeci. &. eandem. Basilicam. consumatam. incendio. ampliato. ejus. solo. sub. titulo. nominis. filiorum (CAI. ET. LVCI) *cum.* vivus. non. perfecissem. perfeci. ab. haeredibus.

Hanc *Caji* ac *Lucii* Basilicam laudat Ovidius *lib.* II. *de Ponto elegia* 2. ad *M. Valerium Messallinum*, ubi cum dixisset *Augustum* post debellatam *Pannoniam*, ac *Delmatiam*, *Romam* laurea coronatum rediisse, ait:

Quem pia vobiscum proles comitavit euntem,
Digna parente suo, nominibusque datis.
Fratribus assimilis, quos proxima templa tenentes,
Divus ab excelsa Julius æde videt.

Tiberium designat ab *Augusto* una cum Cæsareo nomine, in filium adoptatum, quem fratribus *Cajo* ac *Lucio* ab eodem antea *Augusto* adoptatis assimilem dicit, eorumque nomine inscriptum templum, licet nondum perfectum, appellat. *Ovidius* hanc epistolam scripsit A. V. 762. *Sextus Rufus* in libello de regionibus Urbis in Circo Maximo post templum *Castoris* designatum, ait: BASILICA CAI ET LVCI. *Pyrrhus Ligorius* magni inter superioris sæculi antiquarios nominis,
352 apud *Panvinium* de urbe *Romana pag.* 203. putat hanc Basilicam fuisse, ubi nunc est ædes *S. Mariæ Ægyptiacæ* ex inscriptionibus utrique Cæsari dicatis, quæ ibidem repertæ sunt. Suetonius in *Augusto cap.* 29. scribit eundem extruxisse *porticum, basilicamque Lucii & Caji. Livia Augusti* uxor apud plerosque in suspicionem venit maturatæ Cæsaribus mortis, teste *Dione* apud *Zonaram.* Profecto Tacitus *lib.* I. *de utroque juvene* scribens, ait: *Mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus abstulit.* At *lib.* IV. propè finem id firmissime asseverans, de *Livia* inquit: *Quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.* Utut illa erga superstites

A se gesserit, immensæ molis porticum demortuorum memoriæ dicavit. Dio *lib.* LVI. ad A. V. 765. ait: *Porticus Liviæ in honorem Caji & Lucii Cæsarum ædificata, tum dedicata fuit.* Idem Dio in fragmentis *lib.* LV. ait: *Porro corpora Caji ac Lucii à tribunis militum, ac singularum civitatum decurionibus Romam apportata sunt, & hastæ quas aureas ab equitibus, cum virilem togam sumerent, acceperant, in curia suspensæ.* Id honoris *Druso* defuncto antea datum, eodem Dione teste *lib.* LV. Augustus, inquit, *Romam corpus defuncti attulit, portantibus id principio usque ad hiberna centurionibus ac Tribunis militum, inde singularum in itinere urbium primoribus.* Nullus dubito quin utriusque
B *Cæsaris* ossa ac cineres in Mausoleum intulerit, quod sibi suisque sepulcrum *Augustus* in sexto suo consulatu A. V. 726. inter viam *Flaminiam* ripamque *Tiberis* extruxerat. Apud *Gruterum* pag. 235. 4. extat hoc inventum Romæ epitaphium.

OSSA
C. CAESARIS
AVGVSTI. F
PRINCIPIS. JVVENTUTIS

Cum *Germanicus Epidaphne* diem obiisset, *Agrippina* uxore ejusdem cineres atque ossa in Urbem
C detulit, ac inter eidem decretos honores, hos recitat Tacitus in fine *lib.* II. *Sepulcrum Antiochiæ, ubi crematus, tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat.* Ita extincto in *Lycia Cajo* Cæsari, *Emesani* sua in urbe Cenotaphium eidem posuere, quod demortui tantum elogium fuit, non ibidem conditi epitaphium, uti *Bellonius* existimavit. *Augustus* postea eo in loco, ubi A. V. 752. naumachiam exhibuerat, perpetuo virentium arborum sylvam plantavit, quam NEMVS CAESARVM nuncupatam testantur tabulæ Ancyranæ. Ceterum Basilicam *Caji* ac *Lucii*, porticum *Liviæ*, nemus Cæsarum, insignia perenni utriusque
D *Cæsaris* memoriæ dicata opera, longior ætas evertit, ac nulla eorundem nobiliora monumenta supersunt, quam *Pisana* Cenotaphia, quorum occasione *Caji* ac *Lucii* vitam ex vetustis *Romanorum* scriptorum voluminibus collectam, rudiori hucusque stylo complexus, ad eorundem inferias explicandas accedo.

DISSERTATIO III.

353

INFERIÆ CAJO ET LUCIO CÆSARIBUS A PISANA Colonia Decretæ, explicantur.

CAP. I.

Vestes in calamitate ac luctu mutatæ. Qualis Senatorum & Equitum habitus in luctu publico. Sententia V. C. de sagis à plebe in luctu sumptis expenditur. Plebs in funere atrata. Magistratus nomine Duumviri in Coloniis designati. Duumviri Pisani *togis pullis amicti, annua parentalia peragere jussi. Toga pulla in epulo funebri vetita. Mulieres, stante Republica, in luctu atratæ. Sub Imperatoribus ea in re variatum. Insigne* Lactantii *testimonium.* Gutherius *funebre justitium in obitu* Augusti *primitus* Romæ *actum scribens, ex* Pisano *Cenotaphio ac veterum testimoniis confutatur. In funere indictivo nulla vestium publica mutatio fiebat.*

E
I libri Pontificum *Livio*, *Plinio*, ac *Macrobio* memorati, superessent, annuæ inferiæ à *Pisana* Colonia Manibus *Caji* ac *Lucii Cæsarum* quotannis decretæ instaurari, paucis quibusdam inde petitis testimoniis, illustrari possent. Verum cum primi Christianæ religionis propagatores idola ac superstitiosas *Gentilium* cæremonias antiquassent, libros etiam, in quibus impia sacra descripta legebantur, flammis absumpsere, quo nulla apud posteros vetusti erroris vestigia remanerent. Cum non semel Heroum funera, vel datæ eisdem inferiæ, poetis memorentur, hinc factum est, ut quædam veterum rituum

tuum monumenta vatum carminibus inserta, supersint. Extant etiam inscripta antiquitus saxa, sed ex quibus vix unum aut alterum funerum ritum doceamur. At in *Pisanis* tabulis funebres ritus adeo difuse ac perspicue describuntur, ut vel inde ingens eisdem pretium accedat, ac plane inter præcipua P. R. monumenta reponantur. Ceterum haud animum induxi hac occasione prolixiores de veterum exsequiis, ac inferiis commentarios adornare, cum neque is sim qui hanc Spar-
354 tam aggrediar, neque tantum otii ad id peragendum supersit. Quare eos tantum funebres ritus, qui in Pisanis tabulis recitantur, adductis veterum testimoniis, explicabo. Et quidem, ut hinc exordiar, vestem in calamitate ac luctu seu publico, seu privato mutari solitam notius plane est, quam ut densatis veterum testimoniis, demonstrandum videatur. Servius in XI. *Æneid.* auctor est hunc ab Ægyptiis morem derivasse: *Eosque*, inquit, *primos Liberum*, *quem Osirim appellant*, *à fratre Tiphone interemptum*, *atra veste luxisse*, inde ceteris gentibus traditum, ut post interitum suorum affinium, vel in gravissima calamitate, veste mutata, lugerent. Cum *Ciceroni* à *Clodio* dies indicta esset, Ninnius Tribunus plebis, *ut vestem tanquam in publica calamitate mutarent*, *hortatus est*; Dio *lib.* XXXVIII. Quod summo sibi postea honori deputans *Cicero*, ab exilio reversus, in Sestiana dicebat: *Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere exemplum illustrius*, *quam pro uno cive & bonos omnes privato consensu*, *& universum Senatum publico consilio mutasse vestem? quæ quidem mutatio non deprecationis facta est*, *sed luctus*; *quem enim deprecarentur*, *cum omnes essent sordidati*? Et paullo post: *Erat igitur in luctu Senatus*, *squalebat civitas publico consilio mutata veste.* Quod vero *Gabinius* ac *Piso* consules ipsius adversarii edixerant, *ut ad suum vestitum Senatores redirent*, contra eosdem invectus, scribit: *Etiamne edicere audeas*, *ne mœrerent homines meam*, *suam*, *Reipublicæ calamitatem*, *neve hunc suum dolorem*, *veste mutata*, *significarent*? In funere etiam Principum Romanorum vestem mutatam constat ex Dione *lib.* LVI. qui describens funus Augusti, ait: *Postridie Senatus habitus est: in eum reliqui Senatores equestri habitu*, *magistratus senatorio*, *demptis prætextis*, *venerunt*, *Tiberius filiusque ejus Drusus pullam de more paratam amicti vestem.* Ita magistratus depositis togis purpura prætextis, togam puram ac latum clavum induti, in Senatum venerunt. Senatores vero in tunica, more equitum, angustos clavos assutos amiciebant; ut enim propria erat Senatorum tunica laticlavia, ita equitum angusticlavia, ubi suo tempore curiam ingredi aut non poterant ob expensas magistratuum, aut amore otii privati nolebant; quos inter Ovidius *lib.* IV. *Tristium eleg.* 10. dicebat:

Curia restabat: clavi mensura coacta est;
Majus erat nostris viribus illud onus.

Equites in luctu angustos clavos, atque annulos deponebant, quæ propria ipsorum insignia erant. Et quidem in luctu Senatores equestri habitu indui solitos alibi etiam tradit Dio, cum *lib.* XXXVIII. ait: *Ciceronem* adversus *Clodii* furorem *senatoria veste abjecta*, *equitis habitu sumpto*, Pompeji, aliorumque auxilium implorasse. Appianus scribit L. II. *bel. civ. Ciceronem* tunc adeo abjecti animi fuisse, *ut sordidatus pullatusque obvios suppliciter in auxilium sollicitans*, *non veritus sit ignotis quoque hac de causa negotium facessere.* At perperam *pullatus* Interpreti describitur; Græce enim inquit Appianus *γέμων αὐχμοῦ καὶ ῥύπου*, *obsitus squalore ac sordibus*; nempe, ut dixit Dio, *equestri habitu sumpto*, non vero pulla veste indutus. Ita idem Cicero in laudata Sestiana *omnes*

A *sordidatos* appellavit, non quod pullam vestem sumpsissent, sed quod solitam, luctus causa, mutassent. Valerius Maximus de *P. Rutilio* Senatore *lib.* VI *cap.* 4 ait: *Reus factus*, *nec obsoletam vestem induit*, *nec insignia Senatoris deposuit.* Cum Senatores obsoletam vestem induebant, insigniis senatoriis depositis, sordidati dicebantur. Quæ in publico luctu vestis mutatio in plebe fuerit haud ita facile exponitur. Vir eru- 355
ditissimus scribit ex *Cicerone* nullum dubitandi locum relinqui, cum ex eodem constet mutationem vestis à plebe factam, positis togis, sumendo saga militaria. Nam in Philippica XIV. ait: *Brutum egressum jam Mutina cognovissem*, *propter ejus*
B *periculum ad saga issemus.* Dio etiam *lib.* XLIX. bello contra Antonium decreto, *saga*, inquit, *Romani omnes etiam ii*, *qui non proficiscebantur ad bellum*, *sumpserunt.* Non possum ad hanc sententiam accedere. Nam quando deposita toga, saga à populo sumebantur, ea vestis mutatio non luctus, sed belli indicium erat. Cicero initio Philippicæ VI. ait: *Tumultum decerni*, *justitium indici*, *saga sumi*, *dixi placere*, *quo omnes acrius graviusque incumberent ad ulciscendas Reipublicæ injurias*, *si omnia gravissimi belli insignia suscepta à Senatu viderent.* Itaque sagum sumi indicium bel-
C li erat. Hinc idem Orator in Philippica XII. ostendit frustra suscipi consilium legationis de pace ad *Antonium* mittendæ, quod jam saga sumpserant, nec posse se de pace legatum destinari, qui *sagorum princeps* fuisset. *Dio* loco laudato scribit populum sumpsisse *χλαμύδας στρατιωτικάς* *chlamydes militares*, hoc est, saga, non quidem ut luctus, sed ut belli instantis periculum significaretur. Livius in *epitome lib.* LXXII. ait: *Italico bello*, *saga populus sumpsit.* Orosius tamen *lib.* V. *capite* 18. scribit: *Senatus sagum*, *hoc est*, *vestem mœroris*, *quam exorto bello sociali sumpserat*, *hac spe arridente deposuit*, *atque antiquum togæ decorem*
D *recuperavit.* In quibus verbis errat, tum quod sagum Senatoribus sumptum dicit, cum *Livius* palam scribat: *saga populus sumpsit* (& certe Senatores consulares *togatos esse solere*, *cum civitas esset in sagis*, testatur in laudatis Philippicis *Cicero*) tum quod sagum signum mœroris dicit, cum sit belli impendentis indicium, ut cum sagati ad bellum milites pro defendenda patria, urbe egrederentur, pares se habere animos qui remanebant, ea militari veste monstrarent, ac eo pacto domi forisque maximi belli species appareret, ut *omnes*, inquit laudatus Cicero, *acrius graviusque* non ad dolendas, *sed ad ulciscendas Reip. injurias incum-*
E *berent.* Hinc recte doctissimus Ferrarius *lib.* I. *de Re vestiaria in fine cap.* 32. scribit: *bellum sago notari quis nescit?* Plebem in publico luctu atratam fuisse tradit Tacitus initio *lib.* III. qui cum cineres *Germanici Romam* deferrentur, ait: *Ubi colonias transgrederentur*, *atrata plebs*, *trabeati equites*, *pro opibus loci*, *vestem*, *odores*, *aliaque funerum solemnia cremabant.* Extat inscriptio Gruteri *pag.* 544. 4. & 5. ubi *C. Hostilio*, & *P. Egnatio* Tribunis quintædecimæ legionis in acie occisis,

CILINENSES. XXL. DIES. ATRATI. LVCSERVNT
HOREENSES. XXI. DIES. ATRATI. LVXERVNT

F Cum *Augustus* funebre munus demortuo ante quinquennium *Agrippæ* daret, universos id in pulla veste spectasse tradit Dio *lib.* LV. A.V. 747. *Φαιὰν ἐσθῆτα τῶν τε ἄλλων πλὴν τοῦ Αὐγούστου, καὶ αὐτῶν τῶν υἱέων αὐτοῦ λαβόντων*: *Aliis omnibus spectantibus in pulla veste*, *tum & filiis Augusti*, *ipso excepto.* Omnes ergo pullati muneri funebri adfuerunt. Itaque & plebs atrata seu pullata erat in publico funere, uti sagata in magno belli discrimine. Tunc Senatores & Equites togam pullam indue-

356 induerunt, plebs vero nigras lacernas, quamvis quidam etiam è plebe togam pullam sumpsere, qui eandem domi habebant. Cum *Romam* allatus esset nuntius *M. Aurelium Antoninum* universis carum Principem diem extremum clausisse, confusa ex *Herodiano*, luctu publico urbe, Senatus in curia, veste atra amictus, lacrymans convenit. Hæc vestis non alia, quam quæ Senatores decebat, toga pulla. Lacernas vero nigras plebi etiam extra luctum familiares fuisse tradit Suetonius *in Augusto capite* 40. *Etiam habitum*, inquit, *vestitumque pristinum reducere studuit*, *ac visa quondam pro concione pullatorum turba*, *indignabundus & clamitans*, *en*, *ait*,

Romanos rerum dominos gentemque togatam!
Negotiumque ædilibus dedit, *ne quem posthac paterentur in foro*, *circove*, *nisi positis lacernis*, *togatum consistere.* Ex his habemus lacernas nigras plebejorum, qui & inde pullati dicebantur. Quintilianus etiam *lib.* VI. *capite* 5. *pullatæ turbæ* meminit. Extat apud Martialem *libro* II. epigramma II.

Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis;
Cum plebs, *& minor ordo*, *maximusque*
Sancto cum Duce candidus sederet.

In *Caji Cæsaris* cenotaphio jubent CUNCTOS VESTE MUTATA à die accepti nuntii de morte *Caji* usque ad diem, quo justa ejus Manibus persoluta essent, convictibus sese abstinere &c. Itaque intra id spatium temporis jussi sunt Magistratum *Pisis* gerentes, sine prætextis, puras togas gerere, equites vestem sine angustis clavis induere, Decuriones cretatis ac candidis togis depositis, obsoletas assumere, plebem vero atratam, hoc est, pullis, vel obsoletis lacernis amiciri. Etenim tempore luctus vestium species in plebe à nemine veterum scriptorum proditur, quod ea res vulgo erat notissima; cum vero ex *Tacito* ac laudatis inscriptionibus constet populum in luctu atratum fuisse, hoc ipsum de *Pisanis* colonis judicandum videtur. Forte etiam vestes mutarunt, non atratas sumendo, sed obsoletas & squalidas sibi imponendo, ut universus populus eo sordido amictu publicum coloniæ mœrorem exprimeret.

In decreto de sacris funebribus quotannis stata die *Lucio Cæsari* instaurandis, hæc leguntur: *Per magistratus*, *eosque qui ibi juri dicendo præerunt* TOGIS PULLIS AMICTOS, *quibus eorum jus*, *fasque erit eo die* EJUS VESTIS *habendæ inferiæ mittantur.* Hic magistratus nomine Duumviri designantur, quamvis Proquæstores, ac Ædiles magistratum etiam gerebant. De *Africæ* Duumviris scribitur in fragmento de gestis in *purgatione Felicis* Episcopi *Aptungitani tom.* I. *Conc. Labbeæ edit. pag.* 1451. *Magistratus*, *suppleto anno*, *omnes actus suos domum suam tulit.* In Synodo Eliberitana can. 56. *Magistratum uno anno*, *quo agit duumviratum*, *prohibendum placuit*, *ut se ab Ecclesia cohibeat.* Idem patet ex *L.* 8. 16. 28. *de Decurionibus* Cod. Theod. & *L.* I. *&* 2. *de Magistrat. Municip.* Cod. Just. Tertullianus capite 12. de spectaculis: *Quæsturas dico*, *& Magistratus*, *& Flaminia*, *& Sacerdotia.* Magistratus soli Duumviri simpliciter dicebantur. Ita *cap.* 16. Actorum Apost. legitur: *Miserunt magistratus lictores*, quod nomen sæpius repetitur, cum *Paulus* in colonia *Philippensi* in *Macedonia* in carcerem detrusus fuisset: ac Duumviri tantum eo nomine indicantur.

357 Initio etiam decreti *Pisani* de augendis *Caji* demortui honoribus, dicitur: *Cum in colonia nostra propter contentiones candidatorum magistratus non essent.* Et postea inferius: *Cum primum per legem coloniæ Duoviros creare & habere potuerimus &c.* Magistratus qui juri dicendo præerat in coloniis, erant tantum Duumviri, seu Quatuorviri, ubi plures creabantur, uti dissertatione prima dictum est. Hinc ubi dicitur: *Per magistratus eosque qui ibi juri dicendo præerunt*, illa voce *eosque* mox appellati magistratus *Pisani*, hoc est, Duumvirorum munus ac potestas exprimitur, non vero alii ab ipsis distincti magistratus nominantur. Porro decretum fuit Duumviros *Pisanæ* coloniæ quo die *Lucii* Manibus justa funebria quotannis persolvebant, esse *togis pullis amictos*, quibus etiam eo tantum die ad feralia sacra peragenda, jus datum *ejus vestis habendæ.* Etenim Duumviri togas purpura prætextas, & quidem de more candidas induebant; quo tamen die funebre anniversarium sacrificium facturi essent, albis prætextis depositis, jussi sunt pullas togas induere. Qui munus gladiatorium dabant, pullis togis amicti præsidebant. Ita *Commodus* cum munus gladiatorum daret, dicitur Lampridio *cap.* 16. *in pullis vestimentis præsidens*; quamvis *Augustus*, uti superius ex Dione notabam, in munere gladiatorio quod in honorem *Agrippæ* dabatur, *spectantibus omnibus in pulla veste*, eandem non sumpserit. In epulo funebri toga pulla uti nemini licebat. Hinc tot clamores *Cicero* in *Vatinium* extulit, quod is secus egisset: *Quis unquam*, inquit, *in luctu domestico*, *quis in funere familiari cœnavit cum toga pulla? Cui de balneis exeunti*, *præter te*, *toga pulla unquam data est? cum tot millia accumberent*, *cum ipse epuli dominus albatus esset &c. te cum C. Fidulo atrato*, *ceterisque tuis furiis intulisti.* Additque cetera inter quæ in Vatiniana laudata fuse exaggerat, *ita enim illud epulum est funebre*, *ut munus sit funeris*; *epulæ quidem ipsæ dignitatis.* Ex *Pisano* tamen lapide colligimus eos, qui annua religione Manibus defunctorum inferias mittebant, *togis pullis amictos* fuisse. Num vero togæ pullæ Duumvirorum fuerint prætextæ? *Paullus* apud *Festum* scribit: *Prætexta pulla nulli alii licebat uti*, *quam ei qui funus faciebat.* Cum vero Duumviri prætextas tanquam magistratus insignia, induerent, quo eadem ipsorum dignitas in sacris peragendis itidem conspicua esset, prætexta pulla usos existimo.

Verum non modo viros, verum etiam mulieres durante justitio, ob mortem *Caji*, vestes mutasse colligitur ex eodem decreto, in quo legimus jussas *MATRONAS quæ in Colonia nostra sunt*, *SUBLUGERE.* Equidem mulieres in luctu, deposita purpura & auro, atras vestes sumpsisse certum est, nec vacat veterum jamdiu eruditis prænotata testimonia exscribere. Dionysius *lib.* VIII. ait: *Romanorum matronæ*, *ut mos est illis in luctu domestico & necessariorum funeribus*, *deposito auro & purpura ceteroque ornatu*, *atratæ ipsum per annum integrum luxerunt.* Ovidius feminas in luctu atratas passim inducit. *Lib.* VI. *Met. v.* 289.

—— *stabant cum vestibus atris*
Ante toros fratrum, *demisso crine*, *sorores.*

Et *v.* 566.

—— *velamina Progne*
Deripit ex humeris auro fulgentia lato,
Induiturque atras vestes, *& inane sepulcrum*
Constituit, *falsisque piacula Manibus infert.*

Lib. VIII. *v.* 447. 358
Cum videt extinctos fratres Althæa referri:
Quæ, *plangore dato*, *mœstis clamoribus urbem*
Implet, *& auratas mutavit vestibus atris.*

Et *v.* 784.
Omnes germanæ Cererem cum vestibus atris
Mœrentes adeunt.

Servius in III. *Æneid. Cato ait deposita veste purpurea*, *feminas usas cærulea*, *cum lugerent. Veteres sane cæruleum nigrum accipiebant.* Lipsius

pſius in excurſibus ad *lib.* II. Taciti ſuſpicatur mulieres *Romanas* non quidem atras veſtes in luctu ſumpſiſſe, ſed mundum tantum muliebrem poſuiſſe, quod Valerius Tribunus apud Livium *lib.* xxxiv. dicat: *Mulieres quid aliud in luctu quam purpuram & aurum deponunt? quod cum eluxerunt, ſumunt.* Verum eo loci *Valerius M. Catonis* orationi reſpondet, qui feminarum luxum ex præſcripto legis Oppiæ reprimendum contendebat, auro ac purpura feminis interdicens. At *Valerius* eadem illis pro majori mundi muliebris ornatu concedenda eſſe contendebat, quod ipſæ nullis magiſtratibus, nullis ſacerdotiis, nullis denique triumphis decorabantur, ſed in veſtium tantum ſplendore unicum earundem inſigne repoſitum erat. Itaque ea ſolum commemorat, quæ pretioſa in luctu à matronis deponebantur; non autem ea, quæ in ſignum mœſtitiæ aſſumebant. Præter purpuram tamen ac aurum depoſitum, atras in luctu veſtes induiſſe laudatus Dionyſius teſtatur. Valerius Maximus *libro* I. *cap.* I. ſcribit: *Itaque matres ac filiæ conjugeſque nuper interfectorum, abſterſis lacrymis, depoſitiſque doloris inſignibus, candidam induere veſtem, & aris dare thura coactæ ſunt.* En depoſita doloris inſignia, nempe atras veſtes, quarum loco *candidas* reſumere publico edicto coactæ ſunt. At ſub Cæſaribus atras veſtes antiquatas, ac candidas in luctu à feminis geſtatas erudite obſervant Lipſius citato loco, Kirchmannus *lib.* II. *de funer. Rom. cap.* 17. ac ætatis noſtræ decus Octavius Ferrarius *par.* I. *lib.* I. *de re Veſtiaria cap.* 23. quod poſt tot coloratarum veſtium uſum invectum, candidæ eviluerant, luctui tantum funebri reſervatæ. Herodianus *in funere Severi* ſcribit: *Feminæ veſtibus albis, iiſque vulgaribus indutæ, mœrentium ſpeciem præbent.* Cauſas aſſignat albarum veſtium in funere *Plutarchus* in problematis. Ceterum atras rurſus veſtes à feminis in luctu reſumptas colligo ex aureo opuſculo *Lactantii* de morte perſecutorum, quod hoc anno maximo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ incremento, eruditiſſimus *Stephanus Baluzius* è Bibliotheca Illuſtriſſimi *Colberti* in publicam lucem eduxit. Etenim *cap.* 39. ſcribit *Maximinum* Imperatorem *Valeriam Auguſtam* demortuum paucos ante dies virum lugentem, ad nuptias ſecum contrahendas per legatos ſollicitaſſe: *Adhuc*, inquit, *in atris veſtibus erat mulier, nondum luctus tempore impleto.* Cui illa reſpondit: *Non poſſe de nuptiis in illo ferali habitu agere.* Ita ſequiore ætate atras iterum veſtes viduæ induebant.

Gutherius *lib.* III. *de jure Manium cap.* 29. opinatur in publicis tantum calamitatibus, ſtante Republica, veſtem mutatam, non vero in morte cujuſquam privati; at re *Romana* ad Cæſares delata, publicum juſtitium *primum in funere Auguſti introductum.* Hæc tamen ex *Piſanis* tabulis refelluntur. Nam in morte *Caji Cæſaris Piſis cunctos veſtes mutaſſe* diximus, publico juſtitio indicto,
359 quod in ſequentibus exponemus; illud etiam *Romæ* antea ſervatum non uno exemplo colligimus. Pedo Albinovanus *in elegia ad Liviam in morte Druſi* A. V. 745. canebat:

Urbs gemit: & vultum miſerabilis induit unum;
Gentibus adverſis forma ſit illa precor.
Incerti clauduntque domus, ſtrepitantque per urbem:
Hic illic pavidi clamque palamque dolent.
Jura ſilent: mutæque jacent ſine vindice leges:
Adſpicitur toto purpura nulla foro.

Itaque juſtitio in morte *Druſi* indicto, magiſtratus prætextas depoſuerant, ac univerſi, clauſis tribunalibus, forum deſeruerant. Nec tamen ille tum primus publicus luctus fuit, cum A. V. 731. in morte *Marcelli* nepotis *Auguſti* publicum luctum contigiſſe idem poëta teſtetur:

Vidimus erepta mœrentem ſtirpe ſororis;
Luctus, ut in Druſo, publicus ille fuit.

Octaviæ ſorori *defunctæ honores maximos Auguſtum* tribuiſſe ſcribit Suetonius *cap.* 61. Dio vero in *fine lib.* LIV. narrat eandem *Octaviam* pro roſtris à *Druſo* laudatam, additque: *Qui in publico videlicet luctu, veſtem Senatoriam permutavit* Toties ante obitum *Auguſti*, juſtitium S. C. indictum fuit in morte affinium ac propinquorum ejuſdem. Idem juſtitium in obitu *Lucii* ac *Caji Cæſarum* repetitum fuit. Hinc, quod is honor filiis Principum defunctis dari conſueverat, factum eſt, ut audita morte Germanici, *ante edictum magiſtratuum, ante Senatus conſultum, ſumpto juſtitio, deſererentur fora, clauderentur domus, paſſim ſilentia & gemitus; nihil compoſitum in oſtentationem. Et quanquam neque inſignibus lugentium abſtinerent. &c.* ex Tacito *libro* II. *Annal.* Quibus poſtremis verbis veſtium mutationem deſignat; illa enim erat inſigne lugentium in funere. Idem Dio *lib.* XLVII. ſcribit *Atiam Cæſaris Auguſti* matrem *publica ſepultura honoratam*, anno V. C. 711. quo pariter Vellejus libro II: ait *Panſæ atque Hirtii corpora publica ſepultura honorata*, cum ambo pari fato bello *Mutinenſi* contra *Antonium* cecidiſſent. Maximus defuncti honor habebatur publico funere efferri. Scribit *de Tiberio* Tacitus libro III. *Ut mors Sulpicii Quirinii publicis exequiis frequentaretur, petivit à Senatu.* Et *lib.* VI. *L. Piſo* præfectus Urbis eidem dicitur *publico funere celebratus.* Hæc publica funera S. C. vel ab Imperatoribus decreta, paſſim *Romanis* ſcriptoribus memorantur. Verum in iis nec publica veſtium mutatio, neque juſtitium per præconem indicebatur, ſed tantum ſumptus funeris publica pecunia fiebat. Et quidem cum *Auguſtus Atiam* matrem amiſit, nondum Senatus uni Principi ſervire didicerat, ut in morte feminæ publicum luctum univerſis indiceret. Cicero *in fine Philippicæ* IX. de ſupremis honoribus *Servio Sulpicio* in legatione defuncto ſtatuendis à Senatu, decretum præformans ait: *Eum quam ampliſſime ſupremo die ſuo efferri:* Et ſtatim: *Senatum cenſere atque è re publica exiſtimare Ædiles curules edictum quod de funeribus haberent, Servii Sulpicii Q. F. Lemonia Rufi funeri mittere, utique locum ſepulcro in campo Eſquilino C. Panſa conſul, ſeu quo in loco videbitur pedes triginta quoquo verſus aſſignet, quo Servius Sulpicius inferatur &c.* Hæc *Cicero* de alieno funere ac ſepulcro dicebat eo anno, quo tum *Panſam*, tum etiam ipſum Oratorem poſtremum fatum manebat. Itaque ad Ædiles curules ſpectabat funus publicum per præconem edicere, populum ad exequias evocantes
Hinc Ovidius *lib.* VI. *faſtorum:* 360

Adde quod Ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos juſſerat eſſe decem.

Hoc funus publicum indictivum dicebatur, *ad quod*, ut ait Feſtus, *per præconem populus evocabatur.* Syllæ funus deſcribit Appianus *lib.* I. *bel. civ. pagina.* 417. ubi cum dixiſſet *publicas exequias* eidem decretas, in ordine funebris pompæ deſcribitur eidem *Senatus univerſus, & magiſtratus cum ſuis inſigniis.* Quare nulla veſtium mutatio ab Ædilibus tum indicta, quamvis publicum funus duceretur; ſiquidem Senatus in veſte laticlavia, magiſtratus in prætextis, quæ erant ipſorum inſignia, funeri interfuere.

CAP. II.

Juſtitium coloniæ Piſanæ *in morte* Caji Cæſaris *ex ejuſdem Cenotaphio deſcribitur. Templa Deorum occluſa. Hujuſce ritus cauſæ producuntur. Ludis ac votis publicis inſtantibus, juſtitium exutum. Ædes* Cereri Piſis *Actes* Neronis *libertæ nomine dicata. Balneæ quoque publicæ eodem in luctu clauſæ.*

clausæ. De Thermis *vetustis* Pisarum. *Ea-* A *rundem hypocauston adhuc superstes describitur. De illius fenestris* Robortelli *opinio refellitur. Vera de iisdem doctissimi Equitis Fr.* Mariæ Cessinii *sententia* Senecæ, Statii, *ac* Martialis *testimoniis confirmatur. Balneæ antiquiorum obscuræ:* Cæsarum *ætate fenestris ac specularibus illustratæ. Tabernæ, durante justitio, clausæ. Plura ea de re exempla ex* Livio *densata. Convictus in colonia inhibiti. Matronæ jussæ sublugere. Quædam de earundem luctu notata. Quid* elugere, prolugere, & sublugere *significent. Finis justitio* Pisano *quando statutus? Ossa* Caji Cæ- B saris Romam *relata ac condita.* Gutherius *negans mortuos cum imperio in provinciis potuisse in Urbem deferri, confutatur. Quædam* Valerii Maximi *à* Tacito *discrepantia indicatur.*

PIsani quo conceptum ex morte *Caji Cæsaris* dolorem, testatum facerent, publico decreto universa maximi mœroris signa complexi, edixere: *Cunctos veste mutata, templisque Deorum immortalium, balneisque publicis, & tabernis omnibus clausis, convictibus sese apstinere, matronasque in colonia nostra sunt, sublugere.* Et hæc quidem *ex ea die qua ejus decessus nuntiatus esset; usqui ad eam diem, qua ossa relata, atque condita, justaque* C *ejus Manibus perfecta essent.* Nusquam in literatis saxis, unico hoc *Pisano* excepto, publici luctus ac sumpti justitii species describitur. Extat apud Gruterum *pagina.* 493. 2. inscriptio *Romana*, sed omni ex parte adeo lacerata, ut justitium, ac publicus tantum luctus nominatus appareat. Hocce est fragmentum quod restitui ac suppleri non potest.

361 CONSILIIS. PVBLICIS. CON...
ANNVM. EXPLETVRVS
MORTEM. EIVS. IVSTITIO. PER. D
CON
OMNES. LVXERVNT. CENSV...

At in *Cajano* Cenotaphio totius justitii forma describitur, ut vel inde maximum eidem pretium accedat, quod veteres victoris gentium populi ritus in luctu publico manifestat. De vestium mutatione in proximo capitulo dictum est; jam cetera ordine prosequar. Illi quidem quo superos in partem doloris vocarent, eorundem templa de more claudi jusserunt: TEMPLISQ. DEORUM IMMORTALIUM CLAVSIS. *Romani*, uti etiam ceteri mortales, cum res publica ob pestem, vel cladem in discrimine versari E videretur, supplicationes ad omnia pulvinaria Deorum instituebant, ac votis nuncupatis, Numina sibi propitiare conabantur, cujus religiosi moris in *Livio* aliisque exempla passim occurrunt. Recte Silius Italicus *lib.* VI.

Tanta adeo, cum res trepidæ, reverentia Divum
Nascitur, & raræ fumant felicibus aræ.

At justitio indicto, in publico luctu Deorum templa claudebantur. Ovidius *lib.* V. *fastorum Lemuria* describens, ait:

Fana tamen veteres illis clausere diebus,
Ut nunc ferali tempore operta vides.

F Nempe tempore publici luctus in morte Cæsarum: Veteres enim quæcumque ad funus spectabant *feralia* dixere. Ita Tacitus initio *lib.* III. *feralem urnam*; *Virgilius* laudat *ferales cupressus*, quod ejus arboris ramis pyræ cingebantur; Lucanus *lib.* VIII. *feralem pompam*, cum funus Pompeji describit, Plinius *ferales epulas*, quæ in funere fiebant, vocavere. Hinc diem 18. Februarii *Feralia* dixerunt, de qua Ovidius *lib.* II. *Fastorum*:

Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia lucem.
Ultima placandis Manibus illa dies.

Pedo Albinovanus in *elegia de consolatione ad Liviam in morte Drusi* justitium describens, templa Deorum id temporis clausa testatur, cujus etiam ritus causas assignans, canit:

Jura silent: mutæque jacent sine vindice leges,
Adspicitur toto purpura nulla foro.
Dique latent templis, neque iniqua ad funera vultus
Præbent, nec poscunt thura ferenda rogo.
Obscuros delubra tenent; pudet ora colentum
Adspicere, invidiæ quam meruere, metu.
Atque aliquis de plebe pius pro paupere nato
Sustulerat timidas sidera ad alta manus.
Jamque precaturus, quid ego jam credulus, inquit,
Suspiciam in nullos irrita vota Deos?
Livia non illos pro Druso, Livia movit;
Nos erimus magno maxima cura Jovi?
Dixit & iratus vota insuscepta reliquit; 362
Duravitque animum, destituitque preces.

Et sane in morte affinium Dii passim ab Ethnicis in invidiam vocabantur. Quintilianus in proœmio *libri* VI. filiorum acerbissimum fatum deplorans, ait: *Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius possum? ac non oderit hanc animi mei firmitatem, si quis in me est alius usus vocis, quam ut incusem Deos, superstes omnium meorum?* Statius lib. VI. Thebaidos.

Primævique senes, & longo examine matres
Invidiam planxere Deis, miseroque tumultu
Bina per ingentes stipabant funera portas.

Et rursus:

—— —— alio tibi, perfide, pacto
Jupiter, hunc crinem voti reus ante dicaram,
Si pariter virides nati libare dedisses
Ad tua templa genas, sed non ratus ore sacerdos,
Damnatæque preces; ferat hæc quæ dignior umbra est.

Virgilius ecl. 5. in funere Daphnidis.

Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Silius *lib.* XIII. Scipionem suorum cædem deplorantem, cetera inter hæc dicentem inducit:

—— —— pietas irata sinistris
Cœlicolis furit, atque odit solatia luctus.

Statius in epicedio patris *lib.* V. *Sylvarum*:

Major certe aliis Superos & Tartara pulsem
Invidia.

Suetonius in *Caligula cap.* 5. de ejusdem patre *Germanico* Cæsare scribens, ait: *Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deum aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi.* Hinc *Pedo* dicebat in funere *Drusi* Deos in clausis templis occultari *metu invidiæ* quam meruerunt, optimum Ducem ac rei *Romanæ* augendæ necessarium, acerbo fato rapientes. Haud tamen colonis *Pisanis* ejus ætatis in Deorum templis claudendis, impiæ licet simulacrorum superstitioni mancipatis, majoris etiam impietatis crimen affingam. Itaque eo consilio, justitio durante, templa occluserunt, ut vel Dii ipsi in partem publicæ mœstitiæ venire velle viderentur: seu ne lugubri spectaculo Deorum oculos funestarent. Hinc cum Feralia sacra Manibus mense Februario *Romæ* fiebant, Deorum templa claudebantur. Ovidius *lib.* II. *fastorum.*

Di quoque templorum foribus celentur opertis;
Thure vacent aræ: stentque sine igne foci.
Nunc animæ tenues, & corpora functa sepulcris
Errant: nunc posito pascitur umbra cibo.

Cur enim templa Deorum patuissent, cum justitio incumbente, nullus ad illorum aras accedere posset, quod mutata veste omnes essent sordidati, hoc est, obsoletis ac squalidis vestibus amicti? Etenim puras atque albas vestes induti, templa sacris

cris operaturi, subibant. Sacerdos apud Plautum in *Rudente Act.* I. cum videret feminas *mœstiter vestitas* ad templum accedere, inquit:

——— æquius vos erat
363 *Candidatas venire, hostiatasque ad hoc*
Fanum: ad istunc modum non veniri solet.

Horatius *lib.* II. *Sat.* 2.

Ille repotia, natales, aliosque dierum
Festos albatus celebret.

Ovidius in exilio albatus Natalem uxoris celebrabat. *Lib.* V. *Trist. Eleg.* 5.

Quæque semel toto vestis mihi sumitur anno,
Sumatur fatis discolor alba meis.

Cum primum felix prælii exitus contra *Antonium* apud *Mutinam Romæ* nuntiatus esset, ac plures contenderent saga deponenda, ac publicas supplicationes decernendas, Cicero *in Philippicæ XIV.* initio *reditum ad vestitum confectæ victoriæ* reservandum dixit, addens: *Quæ est autem ista sententia, ut in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus?* Quod tum turpe erat, *tum ne Diis quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere.* Igitur albis togis amicti, non autem ob mutatas vestes, sordidati ad Deorum aras accedebant. Quamvis autem in fine ejusdem orationis dicat: *M. Cornutus prætor urbanus supplicationes per dies quinquaginta ad omnia pulvinaria constituat*, eas supplicationes dubio procul habendas distulere, quousque à sagis ad togas rediissent. Etenim in Philippica XII. dicit cunctos Antonii *scelere in hac vestitus fœditate*, nempe in sagis, constitutos; nec fas erat sordidatos ad Deorum templa adire. Immo nec licebat ludos, quod Diis sacri habebantur, à sordidatis celebrari. Tiberius apud *Tacitum lib.* III. mœsta ob mortem *Germanici* urbe, proposito edicto hortatus est, *quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto justitio, reditum ad munia.* Scribit eadem de re Suetonius *cap.* 6. *in Caligula: Non edictis inhiberi luctus publicus potuit, duravitque etiam per festos Decembris mensis dies*, nempe Saturnalibus. Mortuo Ælio Cæsare Kal. Januariis, nullum justitium indictum, sed *ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus*, ex Spartiano *de vita Hadriani cap.* 23. hæc enim vota pro salute Imperatorum nuncupabantur tertio Nonas Januarias. De hisce votis nuper scripsit Jo. Petrus Bellorius *de Romana antiquitate* ultra omne præconium benemeritus, in doctissima Diatriba de nummo Antonini Pii. Hæc omnia illustrat Livius *lib.* XXII. describens luctum *Romæ* post *Cannensem* cladem susceptum: *Adeo*, inquit, *totam urbem explevit luctus, ut sacrum anniversarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec ulla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat.* Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica, aut privata desererentur, Senatus consulto diebus triginta luctus est finitus. Ex his altera causa colligitur clausorum *Pisis*, durante publico luctu, templorum, quod nec supplicationes nec sacrificia id temporis fieri poterant; unde nec opus erat templa recludere, nullis ad eadem sacrorum causa adeuntibus. Porro nulla veterum Coloniæ *Pisanæ* templorum vestigia supersunt. Unicum extat saxi fragmentum in exteriori parte majoris Basilicæ ad meridiem, inscriptum: RERI SAC. AVG. LIB. ACTE: *Cereri sacrum Augusti liberta Acte.* Hæc fortassis fuit famosa Neronis amoribus liberta, de qua plura habet Tacitus *lib.* XIII. & Suetonius *cap.* 28. in Nerone: *Actem libertam*, inquit, *paullum abfuit, quin justo matrimonio sibi conjungeret: submissis consularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent.* Num ipsa Acte suis impensis ædem *Cereri Pisis* extruendam curaverit, an quispiam Coloniæ civis ad demerendam sibi libertæ 364
apud Principem potentissimæ gratiam, ejusdem nomen, quod probabilius videtur, inscripserit, nec scio, nec inquiro. Quod tamen eo nomine diversorum *Cæsarum* libertæ nuncupatæ fuerint, non ausim affirmare uti certum *Neronis* libertam ibidem designari. Præter templa, publicas etiam balneas, durante luctu, claudi jusserunt: BALNEISQVE PVBLICIS *clausis.* Cum veteres ad valetudinem primum, dein ad delicias lavarentur, non modo *Romæ*, verum etiam in coloniis ceterisque oppidis balneæ publicæ visebantur, quarum aliquas Cæsares, vel ditissimi civium gratuitas populo extruebant, cum aliæ essent meritoriæ. *Romæ* quidem *Diocletiani*, *Severi*, aliorumque Thermæ etiamnum visuntur, quas inter *Diocletianeæ* ob magnitudinem oppidi instar sunt. Balnearum in coloniis tituli prostant apud Gruterum *pagina* 180. & seq. *pag.* 376. 5. 494. 5. *Pisanæ* in *Cajano* cenotaphio laudantur. Harum ruinæ adhuc *Pisis* visuntur ad portam *Lucensem*, ex quibus vasta earundem moles intelligitur; præsertim cum in vicinis hortis illarum fundamenta ad mirabilis artificii turrim majoris Basilicæ usque ducantur. Hæc quidem subtus terram latent; verum unicum balnearum hypocauston adhuc integrum superest, quod olim *Franciscus Robortellus* litigiis contra celeberrimos suæ ætatis scriptores ultro susceptis, famosus, ac postea *Franciscus Maria Cessinius* Equestris Ordinis vir, ac in Academia *Pisana* princeps Juris Professor vespertinus, literarum eruditione ac morum elegantia domi forisque celebratus, datis ad viros doctissimos literis, descripserunt, quas *Joannes Rhodius* magnæ vir lectionis, suis in *Scribonium Largum* commentariis inseruit. Porro hypocauston octogona forma constructum visitur, altum pedes *Romanos* XXXI. ac dimidium: longum vero P. XXXIV. itidem cum dimidio. Tubuli intra parietem surgunt, per quos igneus vapor è præfurnio receptus, parietem circumquaque calefaciens, sursum ad hemisphærium ascendebat. Loculamenta in modum statuariæ thecæ intra parietem interiorem à pavimento surgentia visuntur, in quibus consistentes sudabant. Hemisphærium in summitate rotundam fenestram habet, quæ æreo clypeo catena suspenso, obstruebatur. Cujus rei causam aperit Vitruvius *lib.* V. *Mediumque*, inquit, *lumen in hemisphærio relinquatur, ex eoque clypeum æneum catenis pendeat, per cujus reductiones & demissiones perficietur sudationis temperatura.* Plinius *lib.* II. *epist.* 17. Laurentinum suum describens, ait: *Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit, aut retinet.* In medio vero fornicis ea fenestra aperiebatur, ut æqualiter in hypocausto calor temperaretur, nec cuilibet vento directe exposita esset. In inferiori autem curvatura hemisphærii octo fenestræ & quidem quadratæ panduntur, æqualiter in gyrum dispositæ, eæque sesquipedales. *Robortellus* putavit hasce etiam fenestras æneis clypeis tectas fuisse ad vim caloris temperandam. Verum orbiculatum in fastigio foramen id commode præstabat, nec tot fenestræ eum in usum multiplicandæ erant. Rectius Eques *Cessinius* ad ornatum easdem factas censuit; nempe ut specularibus convestitæ, calorem retinerent, ac majorem lucem admitterent. Addit tamen easdem à vetustis scriptoribus omnino prætermissas, suamque de iisdem opinionem *doctiorum conjecturis* remittere. Hanc sane eruditissimi atque amicissimi viri sententiam non equidem uti doctior, sed tanquam curiosior paucis firmabo. Balneas antiquitus obscuras fuisse testatur Seneca *epist.* 86. scribens de balineo *Scipionis Africani:* 365
Bal-

A *Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Non videbatur majoribus nostris caldum, nisi obscurum.* At posteriori ætate cum universa *Romæ* luxus occupasset, intra balneas etiam admissus est. Hinc fenestræ ac specularia in eisdem ad ædificii pulchritudinem multiplicata. Audiatur iterum Seneca: *In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ magis, quam fenestræ, muro lapideo exsectæ, ut sine injuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, si quæ non ita apta sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lavantur, simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciant.* Hinc non tantum baptisterium describit, in quo lavabantur,
B sed etiam hypocauston, in quo & sudabant, & ungebantur; unde laudato *Plinio* idem dicitur *unctuarium hypocauston.* At fenestræ, quas *Seneca* appellat, non erant circa fornicem, sed paullo supra pavimentum aperiebantur, cum è solio maria atque agri prospicerentur. Statius tamen *lib.* I. *Sylvarum* describens balneum *Etrusci*, fenestras in superiori concameratione sitas, non obscure indicat, scribens:

Multus ubique dies, radiis ubi culmina totis
Perforat, atque alio sol improbus uritur æstu.

Hic loquitur de hypocausto, dum igneo æstu solem uri dicit;
C illis vero verbis *multus ubique dies*, fenestras in gyrum circumquaque dispositas innuit, per quas sol toto die in balneariam cellam admittebatur. Martialis *lib.* VI. *epigr.* 42. easdem *Etrusci* balneas describens, ait:

Lux ipsa est tibi longior, diesque
Nullo tardius à loco recedit.

Quod solis radii per aliquas fenestrarum quacumque hora diei in balneum admittebantur, seu uti dicebat de balneis Seneca *totius diei solem fenestris* recipiebant. Dum vero *Statius* scribit à sole *culmina totis radiis perforata*, easdem fenestras in cur-
D vatura hemisphærii, uti in *Pisano Laconico* apparent, fuisse aperte significat. Sane sequiori ætate sub imperio Cæsarum balneæ obscuriores contemptui erant. Hinc *Martialis* tenebricosas *Grylli* cujuspiam balneas irridet *lib.* I. *epigr.* 60.

Redde Lupi nobis, tenebrosaque balnea Grylli.

Et rursus *lib.* II. epigr. 14. de *Selio* ubique se lavante, ut ubique ad cœnam invitaretur, scribit:

Nec Fortunati spernit, nec balnea Fausti,
Nec Grylli tenebras, Æoliamque Lupi.

Seneca laudatus: *Quantæ nunc*, inquit, *aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserit? quod non in*
E *multa luce decoqueretur.* Hinc colligo *Pisanas* thermas post *Augusti* imperium extructas, & si conjecturæ indulgere liceat, *Antonino Pio* imperante. Nam plurium lapidum fragmenta in exteriori parte majoris Basilicæ visuntur, ejusdem Principis nomine inscripta, quæ ex thermarum ruinis illuc deportata suspicor, quod nulla alia vetustiora monumenta *Pisis* supersint. Cum doctissimus *Cessinius Pisanum Laconicum* perlustraret, à vicino pistore sarmentis ac virgultorum fascibus oppletum locum offendit, ædilibus indignatus, qui unicum veterum *Pisarum* ædificium virorum illustrium scriptis commendatum, vilibus adeo
F usibus deputassent. Verum in præsentia asinorum stabulum evasit. Tanta rerum vetustarum
366 incuria cives manet. Ita summa imis longa dies miscuit, ut gratuitum *Pisanæ* coloniæ balneum nostra ætate in meritorium rudentium animalium stabulum versum, vix præ fœtore venerandæ antiquitatis studiosorum aspectum admittat. *Pisani* hypocausti figuram exhibeo *.

* Vide Tab. IV. Fig. 8. Pag. 96.

Laconici hujus forma interior.
Alt. Palm. Rom $31\frac{1}{2}$. Long. Palm. $34\frac{1}{2}$.
A. *Loculamenta in quibus homines ad sudandum consistebant.*
B. *Fornix.*
C. *Fenestra quadrata.*
D. *Fastigium Subdivale & apertum, ex quo clypeus dependebat.*

Ceterum, ut ad intermissam narrationem revertar, thermæ publicæ *Pisis* tempore justitii clausæ fuerunt; neque enim decebat, homines sordidas ac squalentes vestes indutos, interiores corporis maculas lavacris eluere. *Cajus Cæsar Drusilla* sorore, teste Suetonio *cap.* 24. defuncta, *justitium indixit: in quo risisse, lavisse, cœnasse cum parentibus, aut conjuge, liberisve, capitale fuit*; ut universis non modo balneis publicis, verum etiam privatis interdictum fuerit. Mortuo *Constantino*, Eusebius *lib.* IV. *cap.* 69. *de vita* ejusdem scribit: *Balnea & fora rerum venalium clausa.* Nullus ignorat in balneis odoratis unguentis corpora perungi solita, quæ inter lugubria cessabant. Regum II. 14. *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne ungaris oleo, ut sis quasi mulier jam plurimo tempore lugens mortuum.* Præterea Esther. 14. 2. *Cumque deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis variis cinere & stercore implevit caput, & corpus suum humiliavit jejuniis.* Quod vero Hebræi cum mœsti ac lugentes jejunabant, unguentis abstinebant, Martialis *lib.* IV. *epigr.* 4. eosdem inter pessime olentia referens, ait:

Quod jejunia Sabbatariorum:
Mœstorum quod anhelitus reorum.

Huc revoco illa Plinii ex *lib.* XIII. *cap.* 13. *Aquilæ certe ac signa pulverulenta illa, & custodiis horrida unguntur festis diebus*, ut majori lætitia dies festi celebrarentur.

Non solum templa ac balneas, verum etiam & tabernas occludi jusserunt: ET TABERNIS 367
OMNIBUS CLAUSIS. Tabernas in signum publici mœroris claudere *Romani* jam inde à primis sæculis conditæ urbis consueverunt. Cum *Sabini* consulem ac legiones intra castra obsiderent, *L. Quintius* Dictator, *justitium*, inquit Livius, *lib.* III. *edicit; claudi tabernas tota Urbe jubet.* Cum primum intellexere legiones ad furcas Caudinas sub jugum à Samnitibus missas, *extemplo sine ulla publica auctoritate concessus in omnem formam luctus est. Tabernæ circa forum clausæ, justitiumque in foro sua sponte cœptum prius quam indictum; laticlavi, annuli aurei positi*, ex eodem *lib.* IX. Cum cæsi *Posthumii* consulis, ac fugatarum legionum nuntium accepissent, tabernas conclusere. Verum Senatus injunxit Ædilibus, *ut urbem circuirent, aperirique tabernas, & mœstitiæ speciem publicę urbi demi juberent.* Idem *lib.* XXIII. Cum *Caligula* ob mortem sororis *Drusillæ* justitium indixisset, auctor est Philo *in libro de legatione ad Cajum Alexandriæ officinas propter luctum in morte Drusillæ clausas fuisse.* Hinc *Pisani* publicæ mœstitiæ speciem in acerba *Caji* morte ostensuri, tabernas omnes occluserunt.

Insuper quo luctus in omnem formam susceptus videretur, jussi sunt universi CONVICTIBUS SESE APSTINERE. Et hoc vel apud barbaros mœroris signum fuisse testatur Suetonius *cap.* 5. *in Caligula*, scribens maxima doloris indicia ob mortem *Germanici* Cæsaris barbaros ipsos ac *Romano* nomini alias infestos dedisse: *Regum etiam regem & exercitatione venandi, & CONVICTU Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos justitii instar est.* Hic erat *Artabanus* rex *Parthorum*, ex Tacito *lib.* II. *Annalium*, ubi narrat *Artabanum* legatos ad *Germanicum* misisse significans se *cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici*,

nici, ut ripam Euphratis accederet. Megistanes apud *Parthos* iidem qui primates, seu Summates à voce Graeca μεγιςος *maximus*; Satrapae vulgo à scriptoribus appellati. Tacitus *lib.* XV. *de Corbulone* scribit: *Megistanas Armenios, qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit.* Cum *Cicero* post Pharsalicam cladem, ac bella in *Africa* & *Hispania* à *Caesare* profligata, abjecta spe Reipublicae restituendae, rus secessisset, L. Lucejus *lib.* V. *famil. epistolam* 14. ad eundem scribens, cum dixisset *& lacrymis & tristitiae te tradidisti*, addit: *Gratia contendimus & rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius & propriam.* Octavia mortuo juvene *Marcello* filio, perpetuo dolori se tradidit, uti fusius narrat *Seneca cap.* 2. de consolatione ad Marciam: *A solemnibus officiis seducta, & ipsam magnitudinis fraternae nimis circumlucentem fortunam exosa, defodit se, & abdidit.* Ita convictu sese abstinuit. Cum *Germanici* cineres *Romam* deferrentur, consules ac Senatus, ac magna pars populi viam complevere; *Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius majestate sua rati, si publice lamentarentur*, ex Tacito initio *lib.* III. *Annalium. Caligula* ob mortem *Drusillae* ex Seneca *cap.* 36. *de consulat. ad Polybium, conspectum conversationemque civium suorum profugit.* Conversatio idem est ac convictus argenteae aetatis scriptoribus usitata vox, uti magnus verborum Latinorum censor Scioppius in *lib. de stylo historico* notavit. Idem Seneca ad Helviam matrem *cap.* 15. ait: *Adjicis istis loca ipsa gratulationum & convictuum, & ut necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conversationis notas.*

368 His autem moestitiae publicae signis additur: MATRONAS *quae in colonia nostra sunt*, SUBLUGERE. Matronis in funere clarissimorum virorum diuturniorem fletum susceptum frequenter in vetustis historiis legimus. Livius *lib.* II. *Bruti* funeri publica moestitia decus additum scribit, *quia matronae annum ut parentem luxerunt. Coriolano* defuncto, teste *Plutarcho* de vita ejusdem, *postulantibus matronis, ut eum decem lugere menses liceret, concessum: qui mos lugendi patrem, filium, ac fratrem erat.* Quae vero mulieres matronae dicerentur, tradit Gellius *lib.* XVIII. *cap.* 6. ubi rejecta *Aelii Melissi* opinione, ait: *Matronam dictam esse proprie quae in matrimonium cum viro convenisset.* Hoc autem nomine veniebant ex Paullo apud Festum, *quibus stolas habendi jus esset.* Hinc Valerius Maximus *lib.* VI. *cap.* 1. initio pudicitiam alloquens, ait: *Te custode, matronalis stola censetur.* Et Vitruvius *lib.* 1. *cap.* 1. *Itaque*, inquit, *oppido capto, viris interfectis, matronas eorum in servitutem abduxerunt. Nec sunt passi stolas, neque ornatus matronales deponere.* Ovidius *lib.* II. *Tristium:*

Ecquid ab hac omnes rigida summovimus arte:
Quas stola contingi, vittaque sumpta vetat?
At matrona potest alienis artibus uti:
Quodque trahat, quamvis non doceatur, habet.

Matronae autem jussae sunt SUBLUGERE. Seneca epist. 63. *Annum feminis ad lugendum constituere majores, non ut tandiu lugerent, sed ne diutius; viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum.* Dio *lib.* LVI. cum Augusti mortem, ac justa eidem persoluta narrasset, ait: *Luxerunt eum viri haud multos dies, mulieres autem integrum annum, quod decretum erat.* Ita in Pisano decreto non viris, sed matronis tantum luctus injungitur. Lege 3. *D. de his qui notantur infamia*, in edicto praetoris legitur: *Intra id tempus quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocaverit &c.* Cujacius

A ad L. 2. *si qua ex feminis C. de secundis nuptiis*, recte notat *elugere* idem esse ac luctum perficere, ut *enavigare*, navigationem perficere. Plinius *lib.* VI. *cap.* 17. ait: *Proditur Alexandrum Magnum nullo die minus stadia DC. navigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enavigare.* Livius *lib* XXXIV. *de feminis* ait; *Quid aliud in luctu quam purpuram & aurum deponunt? quod cum eluxerunt, sumunt. At prolugere* ex Festo dicuntur, *qui solito diutius lugent.* Ita *Octavia Augusti* soror *Marcellum* amissum proluxit. Verum *sublugere* in nostro Cenotaphio non quidem significat aliquantulum lugere, sicut *subdubito, subluceo, subalbico*
B vim suae significationis ob illam particulam *sub* aliquantisper imminuunt, ut Grammaticis notum; nam ut ibidem legitur: *pro magnitudine tantae ac tam improvisae calamitatis*, cum justitio publico indicto, in omnem formam luctus in colonia esset, non aliquantulum, sed plane juste lugere matronae jussae sunt. Itaque sublugere significat, sub recitatis publici moeroris insignibus lugere.

Tempus justitii ob mortem *Caji Caesaris* in *Pisana* Colonia observandi, hisce terminis in eodem Cenotaphio definitur: *Ex ea die qua ejus decessus nuntiatus esset, usqui ad eam diem qua ossa relata, atque condita, justaque ejus Manibus perfecta essent.*
C Igitur justitium incoeptum fuit IV. Non. Aprilis A. V. 757. à parilibus, quo die nuntius de morte *Caji Pisas* allatus est. Tum primum templa Deorum, balneae publicae ac tabernae omnes occlusae sunt, ac Matronae *Pisanae* luctum inchoarunt. 369 Qua vero die justitio exuto, ad munia reditum sit, ignoratur, cum lateat dies, qua *Caji* Manibus justa *Romae* perfecta fuerint. Mortuo *Druso Augusti* privigno ac *Tiberii* fratre in *Germania*, cum milites ejusdem corpus ibidem cremare vellent, *Tiberius* cadaver ab eisdem impetravit, ac eximia continuati funeris pompa, per *Romana* oppida *Romam* advexit. *Pedo Albino-*
D *vanus* ad Liviam ait:

Quippe ducem arsuris exercitus omnis in armis,
Inter quaeque ruit, ponere certus erat.
Abstulit invitis corpus venerabile frater,
Et Drusum prunae quod licuitque dedit.

Nempe intestina, quae in *Germania* cremata fuere; corpus vero in campo Martio rogo impositum fuit, ac justa eidem facta eximia pompa, ex Livio *lib.* CXLV. At cum *Germanicus* in *Syria* obiisset: *Sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum*, testatur Tacitus *lib.* III. *Agrippina* autem illius uxor ac nostrorum *Caesarum* soror, ossa ac cineres *Romam* detu-
E lit. Ita in *Caji Caesaris* funere factum fuisse ejusdem Cenotaphium ostendit; siquidem ob itineris longinquitatem in *Lycia* ejusdem corpore cremato, cineres & ossa *Romam* RELATA, in Mausoleo *Augusti* CONDITA sunt. Ovidius *lib.* III. *Trist. eleg.* 3. utroque verbo in uno & altero versu usus est, quos junctos exhibeo.

Ossa tamen facito parva referantur *in urna*;
Inque suburbano condita *pone solo.*

Habes hic *ossa relata atque condita.* Ossa condere idem est, ac sepulcro inferre. Ita *L.* 3. *D. de relig. & sumpt. fun. Sepulcrum est ubi corpus ossave hominis condita sunt.* Et *L.* 39. ibid.
F *justae sepulturae, id est, terra conditum corpus.* Et *L.* 5. *D. de mortuo infer.* dicuntur *Reliquiae hominis conditae.* Tacitus lib. 1. *Trium legionum ossa &c. condebant.* Cicero *lib.* II. *de legibus* recitans illud Ennii de Africano: *Hic situs est*, addit: *Vere; nam siti dicuntur ii, qui conditi sunt.* Virgilius V. *Aenead.* v. 46.

Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, divinique ossa parentis
Condidimus terra.

Lucanus *lib.* VIII.

Condita laudabit Magni socer impius ossa.

Silius *lib.* IV.

—— *tellusque hostilis conderet ossa..*

In vetustis inscriptionibus pag. 696. 5. hæ literæ in fine epitaphii visuntur: O. E. B. Q. C. quæ *Scaliger* interpretatur: *Ossa ejus bene quiescant condita.* Additur in cenotaphio *Caji: Justaque ejus Manibus perfecta essent*; videlicet quousque cremato cadavere, solemnia funebria perficerentur. Nam putabant animas defunctorum vagari, donec earum corpora insepulta jacebant. Virgilius *lib.* VI.

Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.

Tertullianus in *libro de anima cap.* 56. Gentilium opinionem exponens, ait: *Creditum est insepultos non ante ad inferos redigi, quam justa perceperint.* Cicero *lib* II. *de leg. Nec tamen*, inquit, *eorum an-*
370 *te sepulcrum est, quam justa facta.* Et *leg.* 2. *D de in jus vocando*, cavetur ne quis *justa mortuo facientem* in judicium vocet.

Hic *Gutherii* quædam opinio refellenda est. Is *libro* I. *de jure Manium cap.* 6. scribit, consule, seu quocumque cum imperio proconsulari in acie, vel in castris defuncto, non potuisse ejusdem cadaver intra urbem inferri, quod Dio de mortuo *Druso* scribat *libro* LV. sub initium: *Quoniam, qui cum exercitu ab urbe profectus esset, fas non fuit intra pomœrium intrare, cum ea quæ ante perfici majorum instituta juberent, non adimplesset.* At vir eruditus infeliciter hallucinatur. Nam Dio de *Augusto* ea scribit, non de *Drusi* cadavere, quod reapse in urbem advectum, ac in ipso foro expositum idem Auctor testatur, scribens: *Cadavere ejus in foro proposito, duplex Drusi laudatio; una à Tiberio in ipso foro: altera in Flaminio Circo ab Augusto habita est, qui cum exercitu Urbe profectus, neque fas ei erat intra pomœrium intrare &c.* uti proxime. Sane forum erat intra urbem, ac intra pomœrium. Lex vero quæ vetabat ne qui cum imperio militari esset, intra pomœrium veniret. viventibus imposita erat, non autem cadaveribus defunctorum. *Pedo Albinovanus* qui funus *Drusi* spectavit, hæc de eodem dicentem *Liviam* inducit:

Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
Heu facinus! per quæ victor iturus erat.
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis.
Hei mihi quam dispar huic fuit illud iter.
Cum subiit fractis mœrentem fascibus Urbem;
Quid faceret victus, sic ubi victor init?

In edito exemplari, quo usus sum, legitur: *Consuluit fratris &c.* sed citra dubium reponendum est: *Cum subiit*, ut carmen sensum suum habeat. *Gisbertus Cuperus* alia loca hujusce elegantissimæ elegiæ *lib.* IV. *Observat. cap.* 3. feliciter emendavit. *Augustus* quod imperio proconsulari extraordinario accepto (*Romanæ* rei licet arbiter, vetustas majorum leges servare voluit) in *Gallia* transpadana substiterat, ut bello *Germanico* proximior esset, apud *Ticinum* cadaver *Drusi* excepit, ac *Romam* usque comitatus, extra pomœrium mansit; prius enim imperium proconsulare deponere, ac res eo bello gestas Senatui exponere debuit, antequam urbem ingrederetur. Dio *in fine lib.* XXXIX. *de Pompejo* scribit: *Idemque populo extra pomœrium congregato, quia ipsi proconsulare imperium tum gerenti in urbem venire non licuit, multa pro Gabinio verba fecit.* Hinc pluries apud *Livium* iis qui cum imperio ad urbem sive comitiorum, sive triumphi caussa accederent, Senatus extra urbem datus legitur. Tacitus *lib.* III. recitans quæ vulgo dicebantur de honoribus defun-
A cto *Druso* ab *Augusto* habitis, ait: *Ipsum asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore, simul urbem intravisse, circumfusas lecto Claudiorum Juliorumque imagines, defletum in foro &c.* Et quidem de *Drusi*, qui in consulatu decessit, cadavere in Urbem illato cum *Dione* consentit, quamvis *Augustus* extra pomœrium Urbis substiterit. Immo quod de progresso *Ticinum* usque *Augusto* ad corpus demortui *Drusi* excipiendum, *Tacitus* scribit, dubium facit *Valerius Maximus*, *Tacito* auctor antiquior, quique suum opus *Tiberio* Imperatori nuncupavit; etenim *lib.* V. *capite* 5. scribit: *Tantum enim*
B *amorem princeps parensque noster insitum animo fratris Drusi habuit, ut cum Ticini, quo victor hostium* 371
ad complectendos parentes venerat, gravi illum & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognosceret, protinus inde metu attonitus erumperet &c. Igitur *Augustus* ac *Livia* erant *Ticini* sub obitum *Drusi.* Utut de *Augusto* sit, ex *Tacito* etiam constat *Drusi* in consulatu mortui cadaver in Urbem deportatum. Neque id novo exemplo; nam *Rutilii* consulis bello Italico interempti cadaver *Romam delatum* testatur Appianus *libro primo bel. civ. pagina* 376. *Hircii*, ac *Pansæ* consulum, qui civili bello ad *Mutinam* ceciderant, corpora *Romam*
C missa idem scribit *lib.* III. *pagina* 574. Nullus dubito quin *Caji* etiam ossa ac cineres in ferali urna *Romam* delata, post laudationes funebres in Rostris recitatas, in Augusti Mausoleo conditæ fuerint. Tunc justis eidem *Romæ* perfectis, *Pisana* colonia diuturniorem justitium exuit, reclusis Deorum templis, balneis ac tabernis apertis, ac luctu à matronis finito, universi positis lugubribus, ad priorem vestitum rediere.

CAP. III.

Dies obitus Caji Pisis Alliensis *decernitur. De diebus atris apud* Romanos. *Plurimi etiam Chri-*
D *stiani eorundem superstitione olim tenebantur. Dies cladis* Alliensis *semper infausti ominis habitus.* Plutarchus *vanam atrorum dierum religionem demonstrat. Quædam de diebus Ægyptiacis adnotata: ac vetus Kalendarium explicatum. Sacrificia ac supplicationes atro die vetabantur. Quidam nec eo die parentalia licere arbitrati. Cur Janum in sacrificiis præfabantur. Sponsalia eo die* Pisis *inhibita.* Scaliger Festum *perperam corrigit. Sponsalia in luctu domestico permissa. Convivia funesto die prohibita.* Ludi Circenses *ac* Scænici *eo quoque die* Pisis *vetati. Plura de* Circensibus *in coloniis editis colliguntur. Ludi*
E *scænici Diis placandis stulte inventi.*

PIsani quo semel in morte *Caji* suscepti doloris memoria ad seros quosque posteros propagaretur, jusserunt, ut in Cenotaphio ejusdem legitur: *Diem eum quo die Cajus Cæsar obit, qui dies est ante diem VIIII. Kalend. Martias, PRO ALLIENSI lugubrem memoriæ prodi, notarique in præsentia, omnium jussu, ac voluntate.* Varro *lib.* V. L. L. ait: *Alliensis dies ab Allia fluvio dictus; nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt Romam.* Anno ab Urbe condita 365. ad *Alliam* flumen undecimo ab *Roma* lapide, *Romani* in-
F gentem à *Gallis* cladem acceperunt, ac tertio postea die barbari victores urbem, nemine defendente, occuparunt, paucis quibusdam Capitolium tenentibus. Hoc infortunium *Romanis* contigit XV. Kal. Augusti, quem diem lugubrem semper habuere. Livius *lib.* VI. ad A. V. 366.
ait: *Tum de diebus religiosis agitari cœptum, diem* 372
ad XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum, à posteriori clade ALLIENSEM nuncuparunt, insignemque rei nulli publi-

A *publice privatimque agendæ fecerunt.* Cur vero diem potius cladis, quam captæ urbis, atrum esse jusserint, prodit Cicero *lib.* IX. *epist.* 5. *ad Atticum* scribens: *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam urbis captæ: quod hoc malum ex illo; atque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus.* Acceptæ apud *Alliam* cladis *L. Aquinius* haruspex caussam interrogatus, teste Macrobio *lib.* I. *Satur. cap.* 16. in Senatu, à quo requirendarum religionum causa accitus fuerat, respondit: *Q. Sulpicium tribunum militum ad Alliam adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quinctilis.* Addit re ad collegium Pontificum à Senatu B relata, Pontifices decrevisse *postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos, ut hi dies neque præliares, neque puri, neque comitiales essent.* Hinc Ovidius de iisdem diebus postriduanis initio *lib.* I. *fastorum* cum Kal. Nonas, atque Idus nominasset, statim ait:

— omnibus istis
Ne fallare, cave, proximus ater erit.
Nomen ab eventu est: illis nam Roma diebus
Damna sub adverso tristia Marte tulit.

Et sane horum dierum superstitio adeo in animis hominum ex majorum traditione inoleverat, ut ipsimet Christiani eosdem dies uti religiosos servarent. C Unus mihi auctor sufficiat *Augustinus* in expositione epistolæ Paulinæ ad Galatas: *Nunc autem,* inquit, *innumerabiles de numero fidelium cum magna confidentia in faciem nobis dicunt: die post Kalendas non proficiscor.* Idem testatur *epist.* 119. Ceterum diem *Alliensem Cicero* suo tempore religiosum fuisse testatur, quem talem etiam habitum A. V. 757. quo *Cajus* decessit, ex nostro Cenotaphio intelligitur. *Vitellius* Imperator infaustum ejus diei omen visus est omnium Principum primus contempsisse. Scribit de eodem Suetonius *cap.* 11. *Magis deinde ac magis omni divino, humanoque jure neglecto, Alliensi die Pontificatum* D *adeptum maximum cepit.* At Tacitus *lib.* II. *hist.* non quidem *Alliensi* die Pontificatum adeptum, sed edictum de publicis cæremoniis emisisse scribit: *Funesti,* inquit, *ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremoniis publicis XV. Kal. Augusti edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi, Alliensique cladibus.* Auctor est Livius *lib.* VI. *Prænestinos* exercitum contra *Romanos* ducentes, apud *Alliam* flumen castra metatos, spem victoriæ loco delegantes: *Si diem,* dicebant, *contactum religione, insignemque nomine ejus loci timeant Romani, quanto magis Alliensi die Alliam ipsum monumentum tantæ cladis* E *reformidaturos?* At *T. Quinctius Cincinnatus* Dictator jactans curaturum se, *ne qua terra infausta sit victoriæ suæ,* collatis apud *Alliam* cum hoste signis, acceptam ante annos tredecim eo ipso in loco cladem, insigni victoria pensavit. Ita nulla loci religio *Romanos* à dimicando cohibuit. At dies *Alliensis* semper apud ipsos religiosus fuit, ut nec illo die fas esset jus dicere, prœlium inire, ludos exhibere, comitia celebrare, supplicationes, sacrificia, convivia peragere, immo ne mortuis quidem parentare, ut postea ostendam. Plutarchus *in Camillo de atris diebus* disputans, vanam
373 F eorundem religionem demonstrat, dicens: *Romani eadem die victi à Cimbris, Scipionis exercitum amisere. At Lucullus eo die Tigranem Armenium vicit.* Addit *Attalum* regem ac *Pompejum* Magnum eo qui ipsis natalis dies fuerat, vitam postea amisisse. Quod tamen de *Pompejo* perperam scribit; nam hic *pridie natalem ipsius,* die 29. Septembris occisus fuit ex Vellejo *lib.* II. *cap.* 53. qua die de *Mithridate* triumphaverat, ex Plinio *lib.* VI. *cap.* 26. & *lib.* XXXVII. *cap.* 2. ac Dione *libro* XLII. Immo *Plutarchus* in *Pompejo* parum sibi constans, scribit eundem jugulatum fuisse anno ætatis undesexagesimo postridie Natalis sui, annum ac duos insuper dies illius vitæ falso adjiciens, uti recte *Usserius* observavit.

Hæc vana atrorum dierum religio adeo invaluerat, ut iidem dies in Kalendariis obsignarentur. In veteri Kalendario *Constantio* imperatore scripto, sæpe legitur: *Dies Ægyptiacus. Lambecius* vir alias eruditus, in notis *tom.* 4. *Bibl. Vindebon.* ait sibi non liquere, quidnam ibidem significetur. Illi dies apud *Ægyptios* erant atri ac *Alliensi* persimiles. Sanctus *Ambrosius* in epistola Paschali ad Episcopos *Æmiliæ* scribit plerosque Christianos more Paganorum solere *varios quoque cursus Lunæ obeundis negotiis commendare, vel cavere quosdam dies; quemadmodum plerique posteros dies, vel Ægyptiacos declinare consueverunt.* Præterea S. Augustinus in laudatis comment. *epist.* ad Galatas, ait: *Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora à Mathematicis accipiunt. Jam vero ne aliquid inchoetur aut ædificiorum aut hujusmodi quorumlibet operum diebus, quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant, nescientes, uti dicitur, ubi ambulant.* Magister, seu *Petrus Comestor in Hist. Scholast. quæst.* 15. olim opinatus est, *Ægyptios* illis diebus aliqua plaga percussos, quas quatuor supra viginti fuisse putavit, *quia in quolibet mense duo Ægyptiaci vocantur in Kalendariis.* Hanc tamen opinionem pluribus confutat Tostatus in *cap.* 12. *Exodi* ad illa verba: *Sic autem comedetis &c.* Hinc tamen patet illud Kalendarium, quod *Herwartus*, dein *Bucherius*, ac denique *Lambecius* notis illustratum, evulgarunt, *Petro Comestori* notum fuisse, quod tamen nullus eorundem Scriptorum observavit. Et sane in eodem viginti quatuor dies *Ægyptiaci* per annum signantur; mense quidem Januario, dies secundus, sextus, ac decimus sextus dicuntur *Ægyptiaci*; at mense Septembri unicus tantum dies, nempe IV. Nonas, *Ægyptiacus* notatur; in singulis vero reliquis decem mensibus unus & alter dies *Ægyptiaci* statuuntur. Nulla tamen eorundem publice saltem, apud *Romanos* religio erat; siquidem sæpe iisdem diebus ludi edebantur. Ita dies 21. Aprilis, quæ Natalis Urbis erat, ac Circensium missibus XXIV. celebrabatur, *Ægyptiacus* ibidem dicitur. Et pridie Non. Decembris legitur: *Munus Arca. Dies Ægypt.* & die 14. ejusdem mensis: *Ludi. Dies Ægypt.* Laudatus *Lambecius*, cum sexies mense Decembri legeret: *Munus Arca*, semel vero & iterum: *Munus Candida*, recte hoc alterum: *Munus Candidatorum*, interpretatur. De priori vero notat in *Bucherii* codice scriptum: *Munus Archa*, ac munus Arcadicum ibidem designatum putari. Verum ex *Lampridio* ejus vocis explicatio petenda est, qui *cap.* 43. *de vita Alexandri Severi* ait: *Quæstores candidatos ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post quæsturas præturas acciperent, & inde provincias regerent. ARCARIOS vero instituit, qui de ARCA fisci ederent munera, eademque parciora.* Itaque *Munus Arcariorum* eo in Kalendario notatur, quod munus non à privatis, sed pu- 374
blici fisci pecunia edebatur. Hactenus de diebus atris.

Pisani, ut diem immaturi obitus *Caji Cæsaris* luctuosum posteris proderent, eundem pro *Alliensi* esse, & haberi in colonia jusserunt, caventes ne quid eo die fieret, quod atro *Alliensi* die peragi vetabatur. Et in primis NE QUOD SACRIFICIUM PUBLICUM, NEVE QUAE SUPPLICATIONES fierent. Sacrificia ac supplicationes in publico luctu non fiebant; nam templa Deorum id temporis, uti dixi, occludebantur.

bantur. Gellius *lib.* IV. *cap.* 9. scribit: *Religiosi enim dies dicuntur tristi omine infames, impeditique: in quibus & res divinas facere, & rem quampiam novam exordiri temperandum est.* Livius *lib.* XXII. post Cannensem cladem descriptam, ait: *Adeoque totam urbem opplevit luctus, ut sacrum anniversarium Cereris intermissum sit, quia nec lugentibus id facere est fas &c.* Cum *M. Horatio Pulvillo* consuli templi Jovis Capitolini dedicatio sorte obtigisset, alterius consulis necessarii id ægre ferentes, tali commento ab ipsa dedicatione *Horatium* revocare conati sunt. Postem jam tenenti consuli, fœdum inter precationem Deum nuntium incutiunt: mortuum ejus filium esse, funestaque familia templum dedicare non posse. Hinc Ovidius *lib.* XI. *Met. v.* 583.

At Dea non ultra pro functo more rogari
Sustinet: utque manus funestas arceat aris.

Macrobius *lib.* I. *Satur. cap.* 15. quærit cur Nonis, cum is dies non esset feriatus, nuptiarum celebritas vetaretur? respondet: *Ideo & Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postera die libertatem auspicaretur uxoriam, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.* Nulla igitur sacrificia aut supplicationes publicæ atro die fieri licebat. Et quidem cum supplicatio indicebatur, ea dies feriata ac festa evadebat. Cicero in III. Catilinaria: *Quamobrem, inquit, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus & liberis vestris.* Quare die atro ac lugubri nulla supplicatio publica haberi poterat. Immo nec ii qui exsequias ducturi erant, aut inferias Manibus daturi, quamvis ob luctum atras vestes induerent, atro die ex quorundam sententia poterant parentare. Hæc scribit idem Macrobius *lib.* I. *Satur. cap.* 16. *Sed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Q. Fabius Max. Servilianus* Consul fuit A. V. 612. ac postea Censor ex Valerio Maximo *lib.* V. *cap.* I. Et quidem in omnibus sacrificiis sive superis sive inferis Diis illa fierent, *Janum* omnium primum, dein *Jovem* præfari debebant. Cicero *libro* II. *de nat. Deorum num.* 50. ait: *Principem in sacrificando Janum esse voluerunt.* Ovidius *lib.* I. *Fast.* hujus ritus causam quærens, *Jani* responsum subjicit:

Mox ego: cur, quamvis aliorum numina placem,
Jane, tibi primum thura merumque fero?
Ut possis aditum per me, qui limina servo,
Ad quoscumque voles, inquit, habere Deos.

Macrobius *lib.* I. *Sat. cap.* 9. Janum ait *invocari primum, quum alicui Deo res divina celebratur, ut per eum pateat ad illum Deum, cui immolatur, accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad Deos ipse transmittat.* Hinc Gentiles irridens Arnobius *lib.* IV. scribit: *Janum in cunctis anteponitis precibus, & viam vobis pandere Deorum ad audientiam*
375 *creditis.* Cato *de re Rustica cap.* 134. instruens rusticum Cererem, facto sacrificio, suæ messi propitiam facturum, ait: *Jano, Jovi, Junoni præfator,* & *cap.* 141. docens pro agro lustrando *Marti Silvano* suovetaurilia, id est, ut ibidem explicat, porci, agni, ac vituli sacrificium faciendum, ait: *Janum Jovemque vino præfamino, sic dicito.* Turnebus *lib.* XV. *Adversf. cap.* 14. ait: *Id valet præfator; ergo quod sequitur* sic dicit, *delendum est.* At cum *sic dicito* legatur, haud ea correctione opus. Quare legendum est *præfator, ac sic dicito,* vel *præfatus, sic dicito.* Ex his patet cur sacrificia aut supplicationes atro die fieri vetabantur, quod nec *Janum* nec *Jovem* tunc quispiam præfari poterat. Formulam precum qua *Janum* ac *Jovem* præfabantur, tradit *Cato* in utro-

A que capite laudato. Verum *cap.* 6. ostendam licitum fuisse atro die parentare.

Præterea vetarunt: NIVE SPONSALIA celebrarentur; siquidem nuptiarum celebritas atris diebus inhibita erat. Macrobius *cap.* 16. *lib.* citati, ait: *Varro ita scribit: Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi janua patet.* Propterea addit illis diebus: *uxorem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est.* Festus *V. Mundus,* scribit: *Mundus ut ait Capito Atejus in libro* VI. *Pontificali, ter in anno patere solet, diebus his: postridie Vulcanalia & ante diem sextum Iduum Novembris.* Lacunam supplet ibidem
B Paullus inserens: *& ante III. Nonas Octobris.* Scaliger in notis ait: *Pro Atejo lego Attius.* At perperam legit. Nam C. Atejus Capito à Tacito laudatur lib. III. Annalium in fine uti *principem civitatis locum studiis civilibus adsecutus.* Item Suetonio *cap.* 10. & 22. *de Grammaticis.* Gellius *lib.* IV. *cap.* 6. laudat *verba Ateji Capitonis ex quinto librorum, quos de Pontificio jure composuit.* Macrobius *libro* VII. *Satur. cap.* 13. ait: *Profero quæ de hac eadem causa apud Atejum Capitonem Pontificis juris inter primos peritum, legisse memini.* Porro *Paullus* addit ibidem eos dies inferis Diis sacratos, *quos etiam dies religiosos esse judicaverunt.*
C Quare quod atri essent, per eosdem jura non dabantur, nec comitia, aut sacrificia, vel nuptiæ celebrari poterant. Nuptiæ durante luctu, vetabantur. Hinc viduæ intra decem menses marito novo jungi non poterant, ut patet ex *D. de his qui notantur infamia.* Cum *Augustus Octaviam* sororem ex defuncto nuper *Marcello* prægnantem, *Antonio* uxorem, petente id exercitu, tradidisset, à Senatu impetravit, ut *Octavia* publica lege solveretur. Cum mense Februario Manibus parentum sacra piacularia fiebant, nulli uxorem tunc ducere licebat. Ovidius *lib.* II. *Fastorum* ait:

D *Dum tamen hæc fient, viduæ cessate puellæ,*
Expectet puros pinea tæda dies.
Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri:
Comat virgineas hasta recurva comas.
Conde tuas Hymenæe faces, & ab ignibus atris
Aufer; habent alias mæsta sepulcra faces.

Verum licet eo tempore luctus nuptiæ celebrari vetarentur, sponsalia tamen intra id tempus licite peragi poterant. Ita *L.* 10. *D. de his qui not. infam.* ex Paullo recitatur: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fieri non nocet.* Quare *Augustus* mortuo *Agrippa, Juliam* ejusdem uxorem *Tiberio* despondit A. V. 742. illam tamen eidem
E *Tiberio* anno postea A. V. 744. copulavit, quod utrumque tradit Dio *lib.* LIV. Verum die obitus *Caji* perpetuo apud *Pisanos Alliensi,* non solum nuptiæ, sed etiam sponsalia prohibita sunt, quamvis illa, ut recte docet Florentinus *L.* I. *D. de sponsalibus,* non sint nisi *mentio & repromissio nuptiarum futurarum,* ac ex Ulpiano *L.* 4. *ejusd. tit.* sufficiat nudus consensus in nuptias futuras ad constituenda sponsalia. Cum enim ea die quotannis mœrorem ac luctum ob acerbum *Caji* fatum renovarent, sponsalibus cuique in colonia interdictum fuit, quod illa hilari animo à contrahentibus, læta universa familia, celebrabantur. *Alliensis* dies erat, quem *insignem rei nulli publice*
F *privatimque agendæ fecerunt,* uti *Livius* laudato loco testatur.

NIVE CONVIVIA PUBLICA. Hæc quoque durante luctu vetita erant. Cum *Augustus* ac ceteri *Romani* cives justitium ob mortem *Caji Cæsaris* servarent, unus *Asinius Pollio* convivium id temporis cum amicis celebravit, quod cum Princeps intellexisset, per codicillos non tantum civiliter, sed etiam familiariter questus est, *quod in tam magno ac recenti luctu suo, homo carissimus*

ſimus ſibi, *pleno convivio cœnaſſet*, teſte Seneca patre in procemio *lib.* IV. *controverſiarum*. Ibidem in controverſia priori patrem à ſepulcro, ubi tres recens amiſſos filios lugebat, ad convivium vi abductum, hæc fantem inducit: *Credo mirari aliquem*, *quod in forum amiſſis modo liberis*, *veniam*. *At ego jam in convivio fui*; & poſtea: *Projectus in omnia gulæ libidinifque flagitia*, *omnibus denotandus cenſoribus*. Paullus inſignis Jurifconſultus *lib.* I. *recept. ſent. cap. ult.* ait: *Qui luget*, *abſtinere debet à conviviis*, *ornamentis*, *& alba veſte*. Auctor eſt Plutarchus *in Sylla*, hunc ex univerſis fortunis, quas ampliſſimas in tot ditiſſimorum civium proſcriptione collegerat, *Herculi* decimam partem ſacrificantem, ſplendida convivia populo *Romano* inſtruxiſſe: inter quæ cum *Metella* uxor morbo gravata, ultimo jam fato urgeretur, *Sylla*, ne publicam domus lætitiam funeſtaret, *ſcripto ad illam repudio*, *viventem adhuc*, *alterum in domicilium transferri juſſit*. *Caligula* inſtante juſtitio in morte *Druſillæ* non modo publica convivia, ſed privatas etiam in communi domeſticorum accubitu cœnas inhibitas voluit. Verba ſunt *Suetonii cap.* 24. *Eadem defuncta juſtitium indixit: in quo riſiſſe*, *laviſſe*, *cœnaſſe cum parentibus*, *aut conjuge*, *liberiſve capitale fuit*. At *Piſani* publica tantum convivia prohibuere. Quidam tamen cum memoriæ ſuorum munus darent, epulum publicum *Romano* populo exhibere ſolebant, in quo tamen albati accumbebant. Cum in funebri epulo *Q. Arii Vatinius* atratus interfuiſſet, uti ſuperius dicebam, *Cicero* contra eundem declamat in Vatiniana: *Cedo quis unquam cœnavit atratus? ita enim illud epulum eſt funebre*, *ut munus ſit funeris*, *epulæ ipſæ quidem dignitatis*. *Sed omitto epulum populi Romani feſtum diem*, *argento*, *veſte*, *omni apparatu viſendo &c.* Itaque nihil lugubre interveniebat, ſed ſplendido ac ſumptuoſo apparatu epulum funebre inſtruebatur. Dio *lib.* XXXVII. *ad* A. V. 694. Fauſti epulum recitat: *Sub idem tempus*, inquit, *Fauſtus Syllæ filius ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit*, *populumque lauto epulo excepit*, *iiſque balnea*, *& oleum donavit*. *Sylla* dictator ante annos duodeviginti obierat V. C. 676. Id moris antiquitus apud *Romanos* fuiſſe teſtatur Livius ſcribens *lib.* VIII. *Viſceratio data à M. Fulvio in funere matris*. Ita vocabatur crudæ carnis facta Populo largitio. Hinc plebs bene paſta, eundem ſuum tribunum deſignavit. *Honoris etiam ei cauſa fuit*, *tribunatuque plebis proximis comitiis abſens præſentibus præfertur*. Idem Livius lib. XXXIX. *P. Licinii*, ait, *funeris cauſa viſceratio data*, *& gladiatores LXX. pugnarunt*, *& ludi funebres per triduum facti*, *poſt ludos epulum: in quo cum*
377 *toto foro ſtrata triclinia eſſent*, *coegit plerſque tabernacula ſtatuere in foro*. Hæc congerit Kirchmannus *libro* IV. *cap.* 5. *Hebræi* ſeptem dies lugebant, dein convivium celebrabant. Joſephus de *Archelao Herodis* regis filio ſcribit *lib.* XVII. *cap.* 10. *Per ſeptem dies juxta patriam legem luctu patris celebrato*, *& in fine luctus funebri epulo populo præbito*, *in templum aſcendit*.

NIVE QUI LUDI SCAENICI CIRCENSIESVE *eo die fiant*, *ſpectenturve*. Uti *Romæ* ita in Coloniis ludi ſcænici ac Circenſes edebantur; ſiquidem populus *Romanus*, uti Juvenalis *Sat.* X. v. 78. dicebat,

— — qui dabat olim
Imperium, *faſces*, *legiones*, *omnia*, *nunc ſe*
Continet, *atque duas tantum res anxius optat*,
Panem & Circenſes.

De ludis Circenſibus eruditiſſimum volumen edidit meus conterraneus *Panvinius*; de ſcænicis vero *Lilius Gyraldus* in Dialogis de ſcæna, aliique, quos inter nominandus venit *Caſpar Bartholinus*,

A ob morum elegantiam, ac Latinæ Græcæque eruditionis peritiam ſuis exteriſque notiſſimus, qui volumini de Tibiis veterum de ſcænicis tibiis egregiam diſſertationem inſeruit. Et quidem Circenſes *Romæ* frequentiſſime per annum fieri ſolitos demonſtrat antiquum Kalendarium, quod integrum, uti plurima alia veterum ſcriptorum volumina debemus eximiæ induſtriæ *Lambecii* V. C. ibidem enim ſæpius legitur CM. XXIV. nempe: *Circenſium miſſus viginti quatuor*, ut expoſui in diſſertatione de votis Decennalibus cap. I. In coloniis etiam, aliiſque *Romani* imperii urbibus Circenſes exhibitos tum ſcriptores antiqui, tum literati lapides conteſtantur. B *Theodoſius* ſenior cum mane ludos Circenſes *Mediolani* ſpectaſſet, inſequenti nocte è vita diſceſſit, ex Socrate in *fine lib.* V. *Conſtantium* Imperatorem *Arelate* in *Galliis* ludos Circenſes dediſſe ſcribit Ammianus Marcellinus *lib.* XIV. *De Carthaginenſium* Circenſibus apud Patres non ſemel mentio fit. S. Auguſtinus *lib.* V. *cap.* 27. *de Alypio* celebri poſtea Eccleſiæ Africanæ Antiſtite, ſed tum juvene ſcribit: *Gurges tamen morum Carthaginenſium*, *quibus nugatoria fervent ſpectacula*, *abſorbuerat eum inſania Circenſium*. In *canone* 61. *Synodi Carthaginienſis* anno Chriſti 401. accuſantur fideles, quod Dominica in albis *ad* C *Circum magis*, *quam ad Eccleſiam convenirent*. Et ſane ad inſaniam uſque ibidem Circenſes ſpectatos prodit Salvianus *lib.* V. *de Providentia*: *Circumſonabant*, inquit, *armis muros Carthaginis populi barbarorum*, *& Eccleſia Carthaginenſis inſaniebat in Circis*. Item: *Ac vix diſcerni forſitan poterat plebis ejulatio*, *quæ cadebat in bello*, *& ſonus populi qui clamabat in Circo*. Cum *Trevirenſes* quater jam à barbaris expugnati, Circenſium edendorum facultatem ab Imperatore flagitaſſent, idem *Salvianus* laudato loco vehementiori, quo pollebat, orationis impetu, in eoſdem invectus, inter cetera D lectu plane digniſſima, ait: *Circum à Principibus poſtulatis? Cui quæſo ſtatui*, *cui populo*, *cui civitati? Urbi exuſtæ*, *& perditæ: plebi captivæ & interemptæ*, *quæ aut periit*, *aut luget?* Et invectivam terminans, ait: *Jacent reliquiæ infeliciſſimæ plebis ſuper tumulos ſuorum mortuorum*, *& tu Circenſes rogas?* Narrat ibidem ſua ætate ludicra Circenſia *non in omnibus Romanorum urbibus* acta; ſed tantum in nobilioribus, *ſed nec illic quidem agi*, *ubi ſemper ſunt acta antea*. *Non Maſſiliæ*, *quia deleta eſt*; *non Agrippinæ*, *quia ab hoſtibus tenetur*; *non Treveris*, *quia quater everſa eſt*. Tertullianus *capite* 7. *libri de Spectaculis* ſcribit ceteras imperii E *Romani* urbes pro facultate urbanam pompam in 378
edendis Circenſibus æmulatas. Ejus verba ſubjicio: *Ea ſi minore cura per provincias pro minoribus viribus adminiſtrantur*; *tamen omnes ubique Circenſes illuc deputandi*, *unde expetuntur*; *inde inquinantur*, *unde ſumuntur*. *Nam & rivulus tenuis de ſuo fonte*, *& ſurculus modicus ex ſua fronde qualitatem originis continet*. *Viderit ambitio*, *ſive frugalitas ejus*, *quo Deum offendit*. *Qualiſcumque pompa Circi*, *etſi pauca ſimulacra circumferat*, *in uno idololatria eſt*; *etſi unam thenſam trahat*, *Jovis tamen plauſtrum eſt &c.* De Circenſibus qui *Capuæ* edebantur, extat lex 2. Gratiani Imperatoris *tit.* 10. F *lib.* XV. *Cod. Theodoſiani*. Circenſes in Coloniis dabantur ob magiſtratus ac ſacerdotia collata. Apud Gruterum *pag.* 431. *Sex. Ligurius* Duumvir *Lugdunenſis* ob honorem perpetui Pontificatus, congiarium Decurionibus, Equitibus, ac plebi *Lugdunenſium* largitus,

ITEM LVDOS CIRCENSES DEDIT

Pag. 101. 3. ob honorem Pontificatus *L. Lucretii* in colonia *Aſtigitana*, ſtatua pietati *Auguſti* dicitur ab eodem dicata. Et de ejuſdem filia *Flaminica* perpetua legitur:

EDITIS. AD. DEDICATIONEM. SCAENICIS
LVDIS. PER. QVATRIDVVM. ET. CIRCENSIB
ET. EPVLO. DIVISO. POSVIT.

Immo non ſolum fæminas, verum etiam & libertos ob honorem ſeviratus Circenſes dediſſe patet ex inſcriptione *pag.* 1073. *6.* in qua dicitur *Sex. Quintius Sex. Quintii* libertus ob acceptum Sevíratum pecuniam populo diviſiſſe,

DATO. EPVLO. CIVIBVS. ET
INCOLIS. ET. CIRCENSIBVS. FACTIS

De Circenſibus urbium in provinciis *Romanis* extat lex *Theodoſii* junioris *tit. de ſpectaculis lib.* XV. *Cod. Theod.* qua jubet, ut diebus Dominicis, aliiſque feſtivis ſolemnitatibus ibidem recitatis, *omni Theatrorum atque Circenſium voluptate, per univerſas Urbes, earundem populis denegata, totæ Chriſtianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur.* Data eſt ea lex anno epochæ vulgaris 425. quam accurato commentario *Briſſonius* illuſtravit. Legatur hac de re *homilia* 5. S. Joannis Chryſoſtomi in *cap.* 1. *Geneſeos.*

In colonia etiam *Piſana* Circenſes edi ſolitos *Cajanum* cenotaphium prodit, in quo eorundem voluptas die anniverſario obitus *Caji Cæſaris* populo denegata fuit; uti pariter ſcænici ludi eadem lugubri die vetiti fuere. Ludi ſcænici ad Deos placandos à *Romanis* publice inſtituti fuerant, iique dabantur, quoties plures feſti dies continuabantur, quamvis aliis quoque diebus à privatis exhiberi poterant; at illi erant inſigniores, quia ſtato tempore quotannis edebantur. Ita ludis Megalenſibus, qui per ſex dies menſe Aprili fiebant in honorem magnæ Matris Deorum, quatuor *Terentii* comœdias recitatas, etiamnum legimus; *Phormio* ludis *Romanis* menſe Septembri exhibitus
379 fuit. Ludis Apollinaribus comœdias habitas teſtatur Cicero *lib.* II. *ad Atticum epiſt.* 19. Livius *lib.* VII. auctor eſt A. V. 390. graſſante in Urbe peſtilentia ludos ſcænicos primitus datos: *Cum,* inquit, *vis morbi nec humanis conſiliis, nec ope divina levaretur, victis ſuperſtitione animis, ludi quoque ſcænici, nova res bellicoſo populo (nam Circi modo ſpectaculum fuerat) inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur.* Addit ludiones ex Etruria accitos, & *quia* hiſter *Thuſco verbo ludio vocabatur, nomen hiſtrionibus inditum.* Scænici autem ludi in theatro edebantur, unde & theatrales nuncupati. Arnobius *lib.* VII. contra Gentiles ait: *Vos equorum curriculis, & theatralibus ludis perſuaſum habetis Deos delectari, & affici voluptate, iraſque aliquando conceptas, eorum ſatisfactione molliri.* Hinc Circenſes ac ſcænici ludi frequentius fiebant, quod vanæ religionis ſuperſtitione conſecrati videbantur, quem errorem exagitant, immo potius irrident Tertullianus in *libro de ſpectaculis*, *Arnobius* laudatus, & S. Auguſtinus *lib.* II. *de civitate Dei cap.* 27. appellat *talium numinum placationem petulantiſſimam, impuriſſimam, impudentiſſimam, nequiſſimam, immundiſſimam, cujus actores laudanda Romanæ virtutis indoles honore privavit, tribu movit, agnovit turpes, fecit infames.* Id diſerte dicitur *L.* 1. *D. de his qui not. infamia*, & paſſim in utroque codice *in tit. de Scænicis.* Cum Cæſar quingentis millibus H-S. ex Macrobio *lib.* II. *cap.* 7. *Decimum Laberium* Equitem *Romanum* invitaſſet, ut in ſcænam prodiret; ille non quidem duodecim millibus ac quingentis ſcutatis *Romanæ* monetæ vocem ingenuam in ſcæna vendidit, ſed eandem petentis poteſtati invitus commodavit. Hinc in prologo dixit:

Ego bis tricenis annis actis ſine nota,
Eques Romanus lare egreſſus meo,
A *Domum revertar mimus; nimirum hoc die*
Uno plus vixi mihi, quam vivendum fuit.

Ludi ſcænici in *Italiæ* urbibus frequenter edebantur, ex quibus actores in minoribus theatris exerciti, *Romanas* poſtea aures ſuis facetiis implebant. Scribit ibidem *Macrobius* de Publio Syro: *Cum mimos componeret, ingentique aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet, productus Romam per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta, & operas ſuas in ſcænam locaverant, provocavit.* Auguſtus ſcænicos ludos exhibuit, iiſque ſæpius interfuit. Suetonius cap. 43. *Fecitque,* inquit, *nonnunquam vicatim,* B *ac pluribus ſcænis per omnium linguarum hiſtriones.* Et Ovidius *lib.* II. *Triſtium*, quæ longior ipſius poetæ ad Auguſtum apologia eſt, hæc ſcribit:

Inſpice ludorum ſumptus, Auguſte, tuorum:
Empta tibi magno talia multa leges.
Hæc tu ſpectaſti, ſpectandaque ſæpe dediſti;
Majeſtas adeo comis ubique tua eſt.
Luminibuſque tuis, totus quibus utitur Orbis,
Scænica vidiſti lætus adulteria.

Ita & Principis & Urbium reginæ exemplo, ſcænici ludi, ut in aliis civitatibus, *Piſis* quoque dabantur, ubi etiam ante *Romam* conditam exhibiti fuerant, cum hiſtriones ex *Etruria Romam* C poſtea accitos ex *Livio* dixerim. Extat in *Cod. Theod. lex* 13. *de ſcænicis*, in qua *Honorius* Imperator jubet mimas ad proprium officium revocari, *ut voluptatibus populi, ac feſtis diebus ſolitus ornatus deeſſe non poſſit.* At cum *Piſani* diem obitus *Caji* pro *Allienſi* deputandum juſſerint, eidem diei ſcænica voluptas, omniſque ludorum ornatus deeſſe debuit. Utinam noſtra ætate apud Chriſtianæ religionis profeſſores ſinguli quique dies,
quod theatrales ludos attinet, forent *Allienſes*, ut 380
cunctis ſcæna interdictum eſſet. Etenim hiſce in theatris morum honeſtas turpium amorum ſpectaculo deturpatur, ac lenocinia, adulteria, iiſque D affinia vitia diſcuntur. Unde enim niſi à ſcæna *obſcænum* ac *obſcænitas* derivarunt? Non appellabo hic canonem XV. Codicis Eccleſiæ *Africanæ*, aut Sanctorum Patrum adverſus ludos ſcænicos invectivas, ne alieno prorſus loco Chriſtianum concionatorem agere velle videar.

CAP. IV.

Locus annuis inferiis Cæſarum deſtinatus, à privatis emptus. Rogi extra urbes incenſi. Variæ veterum de Diis Manibus opiniones recitantur. Pluto *Summanus, hoc eſt, ſummus Manium, nuncupatus. Manes ex Leg. XII. tabul. Deos habi-* E *tos.* Symmachus *id negans à* Prudentio *falſi convictus. Aræ ſupra tumulos erectæ. Inſcriptio* Piſana *militaris. Aræ procul etiam à ſepulcris Diis Manibus excitatæ.* Gutherius Lucani *verſum perperam corrigit. Cadavera plebejorum in arca in rogum delata. Omnes aræ Deorum Manium ſacræ contra* Gutherium. *Idem* Dionem *&* Appianum *falſi accuſans, refellitur. Ara ſtatim poſt necem Cæſaris, in foro eidem extructa.* Suetonii *dictum corrigitur.*

Nullæ huc uſque è vetuſtis ruderibus erutæ inſcriptiones inferias, quas defunctorum Manibus *Romani* dabant, nobis expoſuerunt. *Lucii* F tantum *Piſanum* Cenotaphium eaſdem ſub oculos ponit, ac quæ ſparſim apud antiquos ſcriptores de ſacris Diis Manibus factis legimus, ea omnia literatus ille lapis oſtendit. In primis autem *C. Canio Saturnino* Duumviro *Piſano* ac Decem-primis datur cura aſpiciendi ac eligendi ex duobus locis, uter *publica pecunia* A PRIVATIS EJUS LOCI, *quem magis probaverint, videatur* EMENDUS, in quo ara ferali poſita, Diis Manibus *Lucii Cæſaris* juſta anniverſaria fiant. De Decemprimis

primis dixi *dissert.* 1. *cap.* 3. ubi hæc Hermogeniani antiqui J. C. verba laudavi: *Decem-primi tributorum exactioni ita præerant, ut si quid detrimenti fiscus mortuorum causa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent.* Hinc decem-primis injungitur, ut de emendo loco inferiis annuis deputando, deliberent, ne quid detrimenti *Pisanæ* coloniæ ærarium caperet. Porro locus *à privatis emendus* dicitur, quia nefas erat teste Cicerone *lib.* II. *de leg. locum publicum privata religione obligari.* Et rursus ibidem: *Sic decretum à Pontificum collegio non esse jus in loco publico fieri sepulcrum.* Hinc & Ulpianus *l.* 8. *D. de relig. & sumpt. fun.* ait: *Si in locum publicis usibus destinatum, intulerit quis mortuum, Prætor in eum judicium dat.* Hic locus debebat esse purus, qui ab eodem Ulpiano *L.* 1. *D. cit.* definitur: *qui neque sacer, neque religiosus, sed ab omnibus hujusmodi nominibus vacare debet.* Ita-
381 que nec publica, nec privata religione sacratus esse poterat. Is autem locus *publica pecunia à privatis emendus* dicitur. Ita in veteri saxo legitur apud Gruterum *pag.* 200. 4.

L. CALPVRNIVS PISO
M. SALVIVS
PR. AER
AREAM. EX. S. C. A. PRIVATIS
PVBLICA. PECVNIA. REDEMPTAM
TERMINAVER

Mortuorum cadavera extra urbes à *Romanis* cremabantur, ne si rogus intra mœnia accenderetur, flamma flante vento impulsa, viciniores ædes corriperet. Cum plebs *P. Clodii* cadaver in curia combussisset, curia cum aliquot proximis ædibus conflagravit, ex Appiano *lib.* II. *bel. civ. pag.* 440. & Dione *lib.* XL. qui id factum notat, *sepulturæ ritibus temeratis.* Cui malo postea *Augustus* occurrens vetuit, *ne mortui intra duo millia passuum ab Urbe cremarentur*, teste eodem Dione *lib.* XLVIII. In inferiis *Lucii Cæsaris*, post factum sacrificium, legitur: STRVEM LIGNORVM SVCCENDANT; quare ne flamma urbis ædificiis noceret, locus extra mœnia emendus fuit, in quo strues illa succenderetur. Auctor est S. Cyprianus in *lib. de vanitate Idolorum*, à *Romanis* Deum Viduum coli solitum, *qui anima corpus viduet, qui quasi feralis & funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur.* Neque enim licebat intra urbem sacra Diis Manibus facere, quod putabant sacra civitatis funestari. Hinc Paulus *lib.* II. *recept. sent. tit.* 21. ait: *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis, & qui contra fecerit, extra ordinem punitur.*

In lacuna quæ in eodem Cenotaphio *Lucii* visitur, ara ejusdem Manibus dicanda nominabatur, quæ ponenda erat in area publica pecunia à privatis redempta; nam postea legitur ibidem: Apud EAM ARAM *quod annis* A. D. X. . . . . . *publice* MANIBVS EJVS *per Magistratus &c. inferiæ mittantur.* Qui essent Manes, non una erat antiquorum sententia. Etenim ipsæ defunctorum animæ quibusdam Manes dicebantur. Horatius *lib. primo Sat.* 8. ait:

—— cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.

Silius *lib.* VIII.

Dii longæ noctis: quorum jam numina nobis
Mors instans majora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite Manes.

Divus Augustinus *lib.* IX. *de Civitate Dei cap.* 11. scribit *Plotinum* insignem Platonicum tradere *ex hominibus fieri lares, si meriti boni sunt; Lemures, seu larvas, si mali. Manes autem Deos dici, cum incertum est, bonorum eum, seu malorum esse meritorum.* Appulejus in *libello de Deo Socratis* scribit animam hominis corpore exutam, *si quieto ac pacato numine domum possidet*, larem familiarem dici; si vero incerta sede vagetur, *larvam* appellari; *cum vero incertum est quæ cuique eorum sortitio eve-* 382
nerit, utrum lar sit, an larva, nomine Manium Deum nuncupant, & honoris gratia, Dei vocabulum additum est. Ovidius *lib.* V. *Fast.*

Mox etiam lemures animas dixere silentum.

Ubi eas ex Gentilium Theologia domos habitare dicit, ac sacris quibusdam, quæ inde *Lemuria* dicebantur, expelli; ritum vero ridiculum ibidem describit. Aliis tamen visi sunt Manes ab ipsis animabus distinguendi. Lucanus *lib.* VIII. ait:

—— Manes animamque potentem,
Officiis averte meis.

Tibullus *lib.* III. *eleg.* 2.

Præfatæ ante meos Manes, animamque rogatæ.

Silius Italicus *lib.* XIII. *de Scipione* scribit:

Ergo excire parat Manes, animasque suorum:
Alloquioque virum tantos mulcere dolores.

Martianus Capella *lib.* II. *de nuptiis* ait: *Manes corpori humano præsules attributi sunt, qui parentum seminibus manaverunt. Denique hæc omnis aeris à Luna diffusio sub Plutonis potestate consistit, qui ideo dicitur Summanus, quasi summus Manium. Verum illi Manes, quoniam corporibus eo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post vitam hisdem delectantur, atque cum his manentes, appellantur lemures.* Vetus inscriptio pag. 1015.

PLVTONI. SVMMANO
ALIISQ. DIS. STIGIIS

Arnobius *lib.* V. raptum Proserpinæ describens: *Emicuit*, inquit, *Summanus è terris quadriugo vectitatus. Plutonem* vero seu Summanum dominum Manium tradit Statius *lib.* IV. *Thebaid.*

Tartareæ sedes, & formidabile regnum
Mortis inexpletæ; tuque ô sævissime fratrum,
Cui servire dati Manes, æternaque fontum
Supplicia, atque imi famulatur regia mundi.

Idem Arnobius *lib.* IV. jure optimo Gentilium errorem irridet, qui Manibus sacra facerent, cum tamen quinam reapse illi essent, ignorarent, ipso Varrone ea in re plurimum hæsitante, qui tamen omnium antiquorum volumina excusserat. Ceterum *Romani* vulgo Manes & Deos credebant, & eisdem sacra faciebant. Extat lex XII. Tabularum Ciceroni memorata *lib.* II. *de Leg. num.* 24. *Deorum Manium jura sancta sunto. Hos, leto dato, Divos habento.* Festus *V. Manuos*, ait: *Inferi Dii Manes pro bonis dicuntur à suppliciter eos venerantibus propter metum mortis; ut immanes quoque pro valde non bonis dicuntur.* Quintilianus in præfatione *lib.* VI. *Juro*, inquit, *per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos Manes numina doloris mei.* Plinius *Epicuri* de grege porcus, animæ immortalitatem irridens, Deos Manes mortuorum animas fingi affirmavit *lib.* II. *cap.* 55. *In mortis quoque tempore*, inquiens, *ipsa vitam mentitur, alias immortalitatem dando, alias transfigurationem, alias sensus inferis dando, & Manes colendo, Deumque faciendo, qui jam etiam homo esse desierit.* Ex his colligo ipsas mortuorum animas 383
vulgo pro Diis Manibus habitas. Verum postquam Christianæ religionis professores Manium divinitatem confutare occœperunt, Gentiles invictis nostrorum argumentis pressi reponere solebant, Manes juxta ipsorum sententiam Deos non esse: quod responsum manifestæ falsitatis convincens Prudentius *lib.* I. *con. Symmachum* præfectum Urbis, ait:

A *Esse Deos Manes cur inficiaris haberi?*
Ipsa patrum monumenta probant: DIS MANIBUS: *illic*
Marmora secta lego, quæcunque Latina vetustos
Custodit cineres, densisque Salaria bustis.

Sepulcrales enim illi tituli DIS MANIBUS supra tumulos Latina ac Salaria via passim extantes, apparebant, uti etiam in omnibus oppidis tota *Italia* aliisque *Romanis* provinciis visebantur. Plures etiamnum cernuntur *Pisis* in ædibus *Roncionorum* ac *Tortorum*, & aliquot produxi in priore dissertatione; cetera vero id genus epitaphia *Pisana* omitto, quod præter defunctorum nomina, B nihil scitu dignum continent. *Jacobus Sponius Romanæ* antiquitatis bono natus, cum ejusdem illustrandæ causa in *Græciam* transmisisset, ac vetustissimorum rituum & bonarum artium natale illud solum perlustraret, in vetustis *Græcorum* sepulcris, quorum fragmenta longior ætas ac præsens dominorum barbaries reliqua fecit, eos titulos nusquam in epitaphiis se observasse testatur *sect.* 1. *Miscellan. Antiquit. art.* 7. Vir eruditus ea in peregrinatione usus est patrocinio Illustrissimi & Excellentissimi *D. Joannis Mauroceni*, cum legationibus *Sabaudica*, *Gallica*, ac *Germanica*, se ipso semper major, atque aucta ubique terrarum virtutis fama, C perfunctus, *Byzantium* postremo Serenissimæ Reipublicæ Orator proficisceretur. Quo in munere tantam sibi apud universum Senatum gratiam conciliavit, ut absens inter Divi Marci Procuratores cooptatus fuerit. Prolixa laudatio quæ non quæritur, sed tenetur. Idem vero *Sponius* tria *Græca* epitaphia abs se *Romæ* visa laudat, initio hisce literis signata Θ. K. Quæ sane literæ in titulis sepulcralibus *Græcis* apud Gruterum sæpius etiam leguntur, ac præsertim in iis, qui *Romæ* dicati sunt, pag. 326. 1. 335. 1. 596. 1. 634. 1. 665. 8. 680. 2. 690. 8. 700. 2. 769. 4. 780. 4. 791. 2. 810. 3. 825. 4. 948. 2. 1035. 9. D Equidem pag. 780. 4. legitur: Θ. KA. At pagina 825. 4. ΘΕΟΙϹ ΚΑΤΑΧΘ. At pag. 680. 2. & 1156. 7. diserte scalptum est: ΘΕΟΙϹ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙϹ: nempe DIIS MANIBUS. Ita *Græci Romæ* habitantes, *Romano* more titulum in sepulcro inscribebant, secus ac in *Græcia* aliisque *Græcos* ritus colentibus in *Asia* oppidis fieret. In eodem opere Gruteriano illæ notæ Θ. K. semel in Græcia sculptæ *pag.* 846. 3. & iterum Ancyræ in Galatia *pag.* 1146. 2. leguntur: quæ tamen epitaphia non *Græcos*, sed Latinos homines posuisse, Latina eorundem nomina ostendunt. Ceterum vetustum ejus sepulcralis tituli apud *Romanos* morem unum & E alterum epitaphium indicant, quæ à laudato *Sponio Romæ* exscripta, atque ab eodem accepta *Franciscus Biragus Mediolanensis* ad me postea transmisit. Utriusque exemplum subjicio.

384 D. M. S
M. LICINIO. M. F. CRASSO
FRVGI. LICINIAE. CRASSAE
M. LICINIVS. M. F. ESQ. IVNIOR
ARAM. D. XIII. K. MART
L. AEMILIO. MAMERCO. ET
C. CAESIO. FABIO. VIBVLANO. COS

Item

F DIS. MANIBVS
C. ALFIDIO. C. F. PAL. MANCINO
EQ. VIXIT. ANN. LXXXIX.
Q. ALFIDIVS. C. F. PALATINA. TAPPVS
D. D. II. NON. APRIL CN. FABIO. AMBVSTO
C. PLAVTIO. PROCVLO. VERO. COS

Prior inscriptio posita est A. V. 271. altera vero A. V. 397. & in utraque *Dii Manes* nominantur. Verum prius illud epitaphium vel spurium est, vel ab ignavo scriptore posteriori ætate præformatum fuit. Nam A. V. 271. nondum diphthongus AE *Romæ* in usu erat, sed more *Græcorum* diphthongo AI utentes, scribebant AIMILIUS, uti ostendo *dissert.* 4. *cap.* 5. Præterea in prænomine alterius Consulis erratum est; ille enim dicebatur *Kaiso Fabius Vibulanus*, ut eundem nominant Dionysius *lib.* VIII. Diodorus Siculus *lib.* XI. & Livius *lib.* II. scribens: *Tenuere tamen Patres, ut cum L. Æmilio Mamerci F. Kæso Fabius crearetur.* Ubi diphthongo AE more sui sæculi Livius usus est. *Kæso* autem ac *Cajus* distincta erant prænomina, ac primum K, alterum C, scribebatur. Hinc in fastis Capitolinis ad A. V. 296. legitur: Q. FABIUS. M. F. K. N. VIBULANUS. III. nempe *Marci filius*, *Kaisonis nepos*. Quare in posito epitaphio perperam scalptum fuit C. CAESIO, cum K. hoc est, *Kaisone* vetusto ejus sæculi charactere sculpendum fuisset; ille enim Consul Καίσων Φάβιος *Diodoro* ac *Dionysio* scribitur. Ceterum si germana esset ea inscriptio, omnium quæ extant, vetustissima censeretur, cum duobus sæculis, & quod excurrit, columnam Duilianam, qua nullum antiquius marmor inscriptum reperitur, præcederet. Alterum vero epitaphium dicatum fuit triennio post laudatam columnam, ac proinde hac excepta, ceterarum inscriptionem vetustissimam continet, ac in eadem Dii Manes nominantur. In *Lucii Cæsaris* cenotaphio jubentur inferiæ MANIBUS EJUS mitti, ac insuper victimæ. . IS MANIBUS EJUS mactari. Illustrissimus *Boldonus*, qui abs se edito Epigraphicorum volumini utramque *Pisanam* tabulam inseruit, PIIS reposuit, ubi binæ literæ in lapide detritæ sunt. Sed DIIS plane legendum puto. Macrobius *libro primo Sat. capite* 10. loquens de honoribus *Accæ Laurentiæ* vita defunctæ à Senatu decretis, ait: *Solemne sacrificium institutum, quo DIIS MANIBUS EJUS per Flaminem sacrificaretur.* Aulus Gellius *lib.* X. *cap.* 18. scribit: *Id monumentum Artemisia cum DIS MANIBUS sacris Mausoli dicaret &c.* Fateor tamen posse etiam PIIS legi; Apu- 385
lejus enim *lib.* VIII. scribit: *At ego sepulcrum mei Leopolemi tuo luminum cruore libabo, & sanctis Manibus ejus istis oculis parentabo.*

In eodem *Pisano* lapide descripta leguntur sacrificia APUD EAM ARAM quotannis in Colonia instauranda Diis Manibus *Lucii Cæsaris.* Aræ supra tumulum frequenter apud Gruterum leguntur. Vide *pag.* 517. 518. 528. 549. 575. 941. 922. & alibi. *Pisis* in ædibus familiæ *Tortorum* hanc inscriptionem legi.

C. VIRRIVS. IVCVNDVS
VEXIL. COH. II. VIG
VISERTI. LATINII
MILIT. ANN. VI. MEN. VII
DIES. XVIIII
IN. EIS. TESSAR. OPTIO
VEXILLARIVS
VIX. ANN. XXVII
ARAM. CVM. BASE. SVA
T. P. I
ARBITRATV. LVCILIÆ. LACÆNÆ
ET. C. VIRRI. IVCVNDI. F

Hanc inscriptionem Gruterus semel ex *Robortello* recitat *pag.* 569. 1. & iterum ex Appiano *pag.* 570. 5. hæc tamen quosdam errores continet, neque versus eo modo quo in lapide leguntur, sunt descripti. Suetonius *cap.* 50. scribit: *Neronem* gentili

A tili *Domitiorum* monumento conditum, *ſuperſtanti*
Lunenſi ara. Hæ tamen aræ etiam extruebantur
ubi quis Diis Manibus demortui ſacra facere vel-
let, quamvis eo in loco defuncti oſſa condita non
eſſent. Tacitus *lib.* III. *Annalium* ſub initium
ſcribit, dum cineres *Germanici* per *Italiæ* oppida
Romam deferrentur, *etiam quorum diverſa oppida,*
tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus
ſtatuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem te-
ſtabantur. Idem *lib.* II. *Hiſt.* narrat *Vitellium* ex-
tructis in campo Martio aris, inferias *Neroni* fe-
ciſſe. Idem *lib.* II. *Annal. de Germanico* contra
Germanos legiones ducente, ait: *Et veterem aram*
B *Druſo ſitam disjecerant; reſtituit aram, honorique*
patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit. Druſi
autem cadaver *Romam* allatum fuerat. Suetonius
vero de eodem *Druſo* defuncto ait: *Ceterum exer-*
citus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem
deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, Gallia-
rumque civitates publice ſupplicarent. Ara, cujus
meminit *Tacitus*, erat in *Germania*; at *Galli* etiam
ſua in provincia ad aram *Druſi* ſacra annua facie-
bant. Ita *Piſani* aram Diis Manibus *Lucii* ac *Caji*
Cæſarum ſtruxere, apud quam iis diebus, quibus
juvenes illi acerbo fato ſublati fuerant, annuas in-
ferias coloniæ magiſtratus darent. Aras ſepulcra-
C les poëtis frequenter nominatas legimus. Virgi-
lius 3. *Æneid. v.* 62. ait:

386 *Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens*
Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo.

Ovidius *lib.* VIII. *Met. v.* 480.

Ante ſepulcrales infelix aſtitit aras.

Gutherius L. 2. de jure Manium *cap.* 19. de hiſ-
ce aris ſepulcralibus quædam erudite congerit, in
pluribus tamen in præſentia caſtigandus eſt. Ille
quidem initio aras Manium producit ex *lib.* VIII.
Lucani, *Pompeji* rogum deſcribentis:

Da vilem Magno plebei funeris arcam,
D *Quæ lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.*

Contendit Gutherius pro *arcam*, legendum *aram*,
quod in arca corpus comburi non poſſet. Sed
ſane poëtæ ſenſum non eſt aſſecutus. *Lucanus* eo
loco deſcribit vota *Cremutii Cordi* quæſtoris, qui
Pompeji cadaveri funus ſaltem plebejum optabat,
& in primis arcam, in qua ejuſdem buſtum in ro-
gum deferri poſſet. Hæc arca, in qua corpora
plebejorum ad rogum portabantur, ſandapila di-
cebatur. Suetonius *de Domitiano cap.* 17. *Cada-*
ver ejus, inquit, *populari ſandapila per veſpillones*
exportatum, Phyllix nutrix in ſuburbano ſuo Lati-
na via funeravit. Et Horatius *lib.* 1. *Sat.* 8.

E —— *anguſtis ejecta cadavera cellis,*
Conſervus vili portanda locabat in arca.

Nobiles in lectis, vel lecticis in rogum effereban-
tur; viliorum vero cadavera in arca in pyram por-
tabantur. Hinc *Cordus* vilem ſaltem arcam ca-
daveri Magni *Pompeji* in rogum deferendo preca-
batur. Et quidem ex ſequenti verſu res ipſa in-
telligitur; neque enim corpus ex ara, ſed ex ar-
ca, in qua deferebatur, in ſiccos ignes, ut poë-
tæ verba reddam, effundebatur.

Idem ibidem ait non omnes aras in honorem
defunctorum prope tumulum, vel cenotaphia fuiſ-
ſe conſecratas; ſed illas tantum quæ principibus
F viris extructæ fuerant, aut iis qui Divi credeban-
tur, quóſve ſuperſtites uti Heroas in Deorum nu-
merum relatos adorabant. Sed omnes aras ſepul-
crales utpote Diis Manibus ſtructas, ſacras fuiſſe
exiſtimo. Servius in illud Virgilianum carmen
Æneid. V.

Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras,

Mœſtas, inquit, *aras ad hominem pertinet, id eſt,*
Diis Manibus conſecratas; *quod paullo poſt dicit:*
altaria liquit: *vult eſſe divinitatis poſt apotheoſim.*
Hoc ipſum patet ex variis inſcriptionibus, in qui-
bus ſacrificia ſuper tumulum facienda, nominan-
tur. *Pag.* 565. 5.

D. M.
CLATIA. MEGISTE
L. SATRIO. BASSO
MIL. LEG. III. CYRENAEICAE
7. CAPITONIS
CON. B. M. FECIT
ET. SIBI. POSTERISQVE. EORVM
ITV. AMBITV
CORONARE. SACRIFICARE

Idem patet ex epitaphiis *pag.* 662. 5. 964. 2. An-
nuam parentationem exhibet *pagina* 547. 8.

L. IVLIO. SECVNDO 387
VTRICLARIO. COR
C. I. P. A. QVI. LEGAVIT
EIS. TESTAMENTO
SVO $\overset{v}{\text{A}}$. CC. VT. EX. VSVR. EOR.
OMNIBVS. ANNIS. SACRIFIC
IO. EI. PARENTETVR

Porro ſacrificia ſuper aras fiebant, atque religio-
ſæ ac ſacræ erant. Scribit Capitolinus de *M. Au-*
relio Imperatore *capite* 3. *Tantum autem honoris*
magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum aureas in
larario haberet, ac ſepulcra eorum aditu, hoſtiis,
floribus ſemper honoraret. Hoſtiæ autem in aris
adolebantur. Turnebus *lib.* XVII. *cap.* 6. ac Cer-
da in *comment.* III. *Æneid.* ad *v.* 305.

Et geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras,

notant veteres conſueviſſe binas aras Heroibus de-
functis excitare; quare ibidem à poëta Androma-
cha Hectori juſta perſolvens, binas eidem aras po-
nere fingitur. Æneas etiam ex eodem V. *Æneid.*
v. 46. *Anchiſi* duas aras conſecratas dicit:

Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias, divinique oſſa parentis
Condidimus terra, & mæſtas ſacravimus aras.

Gutherius laudato loco ait Andromacham binas
aras ſtruxiſſe, ut una mariti eſſet, altera filii; aut
certe quia inferi impari numero gaudere diceren-
tur. Sed duplicis aræ in parentalibus extructæ
rationem ex *Statio* mihi non obſcure colligere vi-
deor, qui *lib.* VI. *Thebaid. Archemori Lycurgi* regis
filii exſequias deſcribens *v.* 118. ait:

Jamque pari cumulo geminas, hanc triſtibus um-
bris,
Aſt illam ſuperis, æquus labor excitat aras.

Nempe geminas aras extruebant, unam Diis ſu-
peris, alteram Diis Manibus, ſeu inferis, ut utroſ-
que defunctis propitiarent. Lactantius in *com-*
mentariis ad Statium, aras pro pyris intelligit,
quarum unam pro filio, alteram pro Amphiarai
ſerpente excitatam putat. At quæ aræ ſeu pyræ
pro ſerpente Diis Manibus excitatæ fingi poſſunt?
Sed neque rogi, ſeu pyræ Diis ſuperis conſecran-
tur, quæ Deos Manes juxta Gentilium *Theolo-*
giam decebant. Servius ſuperius laudatus ad illa:
mæſtas ſacravimus aras, ſcribit: *mæſtas ad homi-*
nem pertinet, id eſt, Diis Manibus conſecratas. Ve-
rum rectius una Diis ſuperis, altera Diis inferis
ſacrata dicitur. Gutherius eo *cap.* 19. *lib.* II. no-
tat aras non ipſis hominibus defunctis, ſed Diis
Manibus ipſorum extrui ſolitas. At ipſis etiam
demortuis aras poſitas oſtendunt vetuſtæ inſcri-
ptiones, quas nuper *Jacobus Sponius* celeberrimus
venerandæ antiquitatis Myſta publicavit *libro pri-*
mo Miſcellan. ſectione 1. *art.* 4.

388 P. AMBIVIVS

P. FIL. QVI. HERMES

ARAM. POSVIT

P. AMBIVIO. P. LIBERT

HERMETI. PATRI. SVO. VIXIT

ANNIS. LXVII

ET. AMBIVIAE. PL. IVCVNDAE

SORORI. SVAE. VIX. ANN. XIX. M. VI

SVETRIVS. HERMES. HIC. SITVS

EST. CVI. TERTIA. CONIVNX

ARAM. CONSTITVIT. DIGNO

MERITOVE. MARITO sic

CVM. QVO. CONCORDIAM

TAM. MVLTOSQVE. PER. ANNOS

VIXIT. ET. TENERO. CASV. SBTA

MARITO. EST. &c.

Exstat apud Gruterum *pag.* 858. 12. hocce epitaphium.

Astorio meritam dicat hanc Octavius Aram,
Acri homini, atque alacri, forti, fido, atque venusto,
Cui domus Assirius fuerat, cui Quinctio nomen.
Hic in flore cubat, longum securus in ævum,
Post ter vicenos, & tres bene conditus annos.

Cum Manes à plurimis ipsæmet mortuorum animæ esse crederentur, ideo consueverunt aras ipsis etiam defunctis, ponere. Idem etiam *Gutherius* perperam reprehendit *Dionem* ac *Appianum*, quod scripserint occiso *Cæsari* à quibusdam aram in foro, in quo crematus fuerat, extructam. *Uterque,* inquit, *falsus est; nulla enim ara Cæsari extructa, sed columna solida XX. pedum lapidis Numidici cum hac inscriptione:* Parenti Patriæ, *apud quam longo tempore plebs sacrificare, vota suscipere &c. perseveravit.* Hæc ille ex Suetonio *cap.* 8. Addit ex Cicerone: *Hanc execratam columnam evertit Dolabella.* Verum si plebs ibidem ex *Suetonio* sacrificasse dicitur: aram quoque ibidem fuisse necesse est. Sed *M. Brutus* ac *Cassius* ipsius Cæsaris interfectores ejusdem aræ meminere *lib.* XI. *famil.* Ciceronis *epist.* 2. scribentes: *Putasne nos tutos fore in tanta frequentia veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus.* Si veterani aram defuncto dicatam, reponere velle dicebantur, profecto antea posita ibidem fuerat. Hæc autem addunt, in eadem epistola: *Scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam, & ad Kalendas Junias futuram multo majorem.* Hæc epistola ante Junium A. V. 710. scripta est; quare ara Cæsari extructa una cum columna, mense Aprili, aut certe sub initium Maji à *Dolabella* eversa, ac dejecta fuit. Et quidem *Ciceroni* inter præclara *P. Cornelii Dolabellæ* initio consulatus, quem statim post necem *Cæsaris* inivit, memoratur in prima Philippica *eversio illius execrandæ columnæ.* Hinc patet minus recte dici à Suetonio *longo tempore* apud aram, seu columnam à plebe sacrificia facta, concepta juramenta &c. cum vix altero mense à nece *Cæsaris*, quæ Idibus Martiis contigit, eædem superfuerint.

CAP. V.

389 *Inferiæ Diis Manibus* Caji *ac* Lucii Cæsarum *quotannis mittendæ, ex* Pisana *tabula describuntur. Ex sacrificiis victimarum, & libationibus constabant. Bos & ovis atri immolati. Diis inferis furvæ victimæ semper mactatæ. Eædem cæruleis vittis ornatæ. Cæruleus color pro nigro antiquis usurpatus. Non ipsis defunctis, sed Diis Manibus eorum sacrificia facta.* Accæ Larentinæ *parentalia. Non fuit Dea apud* Romanos. *Adolere victimas, idem ac comburere.* Gutherius *oppositum scribens, ex Latinis Scriptoribus confutatur. Diis inferis integræ hostiæ immolatæ. In sacrificiis Diis superis factis, sola exta in aris cremata. Libationes mellis, lactis, olei in* Pisano *Cenotaphio memoratæ, plurimis veterum testimoniis illustrantur. Cur nulla vini vel thuris mentio. Thus in sacris* Etruriæ *antiquitus non adhibitum. Quantum thuris in funeribus consumptum. Differentia inter* fundere *&* vergere *à* Gyraldo *&* Gutherio *adducta, ex* Pisana *tabula ac vetustis Scriptoribus refellitur.*

Jam ad inferias ventum est, quas quotannis Diis Manibus *Cæsarum Pisani* mittere decreverunt, easque duraturis in omne ævum characteribus, in *Lucii* cenotaphio descripsere, in quo legimus: *Apud eam Aram quodannis A. D. X... publice Manibus ejus per Magistratus, eosque, qui ibi juri dicendo prærunt, togis pullis amictos, quibus eorum jus fasque erit eo die ejus vestis habendæ, INFERIAE MITTANTVR. Festus* inferias vocat *sacrificia quæ Diis Manibus inferebant;* unde quod ea sacrificia inferis fierent, inferiæ sunt appellata ex Servio in X. *Æneid.* Turnebus *lib.* IV. *Adverf. cap.* 22. mavult inferias ab inferendo dictas, quod mortuorum umbris inferantur. At prior etymologia magis mihi probatur. Constabant ex hostiis, quas immolabant, ac liquoribus, quos spargebant, ut pleraque alia sacrificia, quæ Diis superis fiebant. Satis eleganti phrase dicitur in *Pisana* tabula *inferiæ mittantur.* Etenim Lucretius *lib.* III. ea loquendi formula usus fuerat, scribens:

Et quocumque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & manibu divis
Inferias mittunt.

Et Virgilius IV. *Georg. v.* 544. & 552.

Inferias Orphei Lethæa papavera mittes.
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.

Et *lib.* XI. *Æneid. v.* 81.

Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas.

Silius etiam *lib.* XV. in fine ait:

—— inferias in tempore dignas 390
Missurum fratri clauso commurmurat ore.

Quintilianus declamat. 10. ait mortuos *sentire quas mittamus inferias, & honorem percipere tumulorum.*

Deinde quæ inferiæ mittendæ essent, statim designantur: *BOSQUE & OVIS ATRI infulis cærulis infulati Diis Manibus ejus MACTENTUR.* Victimæ nigri coloris Diis inferis immolatæ in Græcis Latinisque Scriptoribus passim occurrunt. Festus V. *Furvum*, ait: *Furvum bovem, id est, nigrum immolabant Averno.* Hunc vero ritum antiquissimum fuisse colligimus ex Homero qui *lib.* XXIV. *Odysseæ* funus *Achillis* describens, ait:

—— πολλὰ δ' ἐπ' αὐτῷ
Μῆλα κατεκτείνομεν μάλα πίονα, καὶ ἕλικας βοῦς.
—— *multas autem in ipso*
Oves jugulavimus valde pingues & nigras boves.

Virgilius id passim tradit. *Lib.* V. *Æneid. v.* 96. in annuis inferiis *Anchisi* datis ab *Ænea:*

—— *cædit quinas de more bidentes,*
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos.

Lib. VI. describens *Æneam* Diis inferis sacrificantem, ait:

Quatuor hic primum nigrantes terga juvencas
Constituit.

Georg. IV. *v.* 544.

Infe-

Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem.

Lib. IV. *Æneid. v.* 153. *Sibylla Æneæ* inferos petituro, sacrificium injungens, ait:

Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.

Quam fabulam imitatus *Silius Italicus* fingit *Sibyllam* hæc *Scipioni* & ipsi Tartareas sedes invisuro, dixisse:

Nec cunctata diu vates; mactare repostis
Mox umbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes.

Statius quoque *lib.* IV. *Thebaid.*

Velleris obscuri pecudes, armentaque sisti
Atra monet.

Hujus autem ritus hanc apud Arnobium *lib.* VII. originem, sive causam adducebant: *Esse inferos, & esse Manes, & habitare nescio quos in his Deos hominibus minus faustos, & tristioribus præpositos rebus, quæ causa, quæ ratio est, ut atræ his hostiæ, nigerrimique admoveantur colores, quia nigra nigris conveniunt, & tristia tristibus grata sunt.* In sacrificio fratrum Arvalium Gruteri *pag.* 121.

SVMMAN. PATR. VERB. ATROS II.

Nempe: *Summano Patri verbeces atros duos. Summanum* autem *Plutonem* dictum *cap.* 4. prænotavi. Porphyrius apud *Eusebium Cæsariensem lib.* IV. *de præparat. Evang. cap.* 4. ex oraculo *Apollinis* cæremonias sacrificiorum recitans, ait:

391 *Terna quidem Divis cœlestibus hostia, & ipsa*
Candida mactanda est; terna & terrestribus, atque
Atra eadem; gaudent porro & capiuntur apertis
Terrestres aris, foveas cum Numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore.

Itaque Diis inferis atræ victimæ in scrobe, seu terra effossa immolabantur; cujus quidem ritus frequens apud poetas mentio occurrit. Ovidius *libro* VII. *Met.* ferale Medeæ sacrificium describens, *v.* 243. ait:

Haud procul egesta scrobibus tellure duabus,
Sacra facit: cultrosque in guttura velleris atri
Conjicit, & patulas perfundit sanguine fossas.

Hic quoque *velleris atri* victimas legis. Statius *L.* IV. *Thebaid.* idem tradit:

Tres Hecatæ, totidemque satis Acheronte nefasto
Virginibus jubet esse focos; tibi rector Averni,
Quamquam infossus humo superat tamen agger in auras.

Silius *lib.* XIII. de vate *Scipionem* sacra Diti facienda prædocente, ait:

Inducit juvenem, ferroque cavare refossam
Ocyus urget humum.

Horatius *libro* I. *sat.* 8. visam abs se fingit *Canidiam* magam cum *Sagana* socia:

—— *scalpere terram.*
Unguibus, & pullam divellere mordicus agnam
Cœperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent animas responsa daturas.

Uti vero victimas Diis superis mactandas candidis infulis coronabant, ex opposito nigris vittis ornabant pecudes Diis inferis immolandas. Hinc Bos & ovis inferiis *Lucii Cæsaris* destinati, jubentur esse INFULIS CAERULIS INFULATI. Colorem cærulum, seu cæruleum pro nigro usurpatum dudum eruditis prænotatum est. Cornelius Fronto *de differ. vocum* ait: *Cærulus naturæ color est. Cæruleus naturam fingit. Ita alterum est: alterum fit.* Verum minus recte illa distinguuntur; siquidem infulæ quæ in *Pisana* tabula *cærulæ* dicuntur, ab aliis, ut statim dicam, cæruleæ appellantur. Servius in III. *Æneid. Cato ait deposita veste purpurea, feminas usas cærulea, cum lugerent. Veteres sane cæruleum nigrum accipiebant.* Virgilius in VI.

A *Æneid.* cymbam Charontis modo *ferrugineam*, modo *cæruleam* vocat, *Versu* 410.

Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.

Ubi Servius *nigram, tristem, ac lugubris coloris* interpretatur. Bovem nigrum cæruleis infulis ornatum habemus apud Flaccum *lib.* I. *Argonaut.* in sacrificio Diti facto.

Sordidus, & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui ceruleæ per cornua vittæ.
Hunc sibi præcipuum gentis de more nefandæ
Thessalis in feros Ditis servaverat usus

Duo media carmina omisi, quod ad rem non erant. *Pedo Albinovanus* mortem cæruleam vocat in *Elegia* in morte *Drusi*:

B *Lumina cærulea jam jamque natantia morte.*

Maximus poetarum funus *Polydori* describens III. *Æneid. v.* 63. aras ferales infulis cæruleis cinctas dicit:

—— *stant Manibus aræ*
Cæruleis mœstæ vittis, atraque cupresso.

Valerius Flaccus *libro* III. *Argonaut.* tenebrosas 392 inferorum sedes vocat cæruleas.

Cimmerium domus, & superis incognita tellus,
Cæruleo tenebrosa situ, quo flammea nunquam
Sol juga sidereos nec mittit Jupiter annos.

Denique Statius *Tiresiæ* sacrum Diis inferis cele-
C bratum describens, *libro* IV. *Thebaid.* canit:

Tum fera cæruleis intexit cornua sertis.

Varro *lib.* VI. L. L. scribit: *Infulas apparet dictas in hostiis, quod è lana, quæ adduntur infulæ, intra hostiarum cornua velamenta erant. Itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt tunc lanam.* Quare cæruleis, hoc est, nigris infulis tum sepulcra, tum etiam victimæ Manibus mortuorum immolandæ, cingebantur.

Additur designatis victimis, earumque ornatu:

DIIS MANIBUS EJUS MACTENTUR.

Hæc *capite* 4. explicui, ubi varias de Diis Manibus opiniones antiquorum produxi. Antequam
D *Romani* suos Cæsares per apotheosin in Deos referrent. Diis Manibus eorundem, ubi diem postremum obiissent, sacrificia faciebant; neque enim fas erat nisi Diis victimas mactare. At postquam *Julius Cæsar*, dein *Augustus*, ac plurimi postea Imperatores in Deorum numerum relati fuerunt, ipsis sacrificia, non eorum Diis Manibus instituta sunt, cum inter superos degere crederentur, aut certe fingerentur. Hinc templa, pulvinaria, ac sacerdotum nova sodalitia inventa, divino eorundem cultui destinata. *Neronis* filiæ quadrimestri defunctæ decretum à Senatu *honorem divæ, & pulvinar, ædemque, & Sa-*
E *cerdotem* testatur Tacitus *Annal.* XV. At imperante *Augusto* nondum tanta erga Principem adulatio eruperat. Hinc utrique *Cæsari* ejusdem filiis defunctis, parentalia decreta sunt, in quibus sacrificia non eisdem *Cæsaribus*, sed Diis Manibus eorundem stata anni die fierent. Ille quidem *Julium Cæsarem* patrem Divis adscriptum, aris, templis, sacrificiis honoravit; at neutiquam passus est eosdem honores extinctis filiis deferri. Macrobius *de Acca Larentia* scribit *lib.* I. *cap.* 10. Saturnalium: *Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo Urbis sculpta est. ac solemne sacrificium eidem constitutum, quo DIIS MANIBUS EJUS*
F *per Flaminem sacrificaretur, Jovique feriæ consecratæ &c.* Ex his patet *Accam Larentiam* minus recte ab *Octavio Minutio* in libro contra Ethnicos inter *Romanorum* Deas recenseri. Nam nulli Deo à *Romanis* parentabatur. Quamvis autem de *Acca Larentia* non una fuerit veterum sententia, uti constat ex eodem *Macrobio*; omnes tamen constanter tradunt parentalia die X. Kal. Januarias eidem celebrata. *Cato* ait eandem ob agros populo *Romano* legatos, *sepulcri magnificentia, &*

annuæ parentationis honore dignatam. Licinius Macer à Romulo in honorem Accæ *parentalia diemque festum pietatis causa statutum* dicit. Cicero in *lib. epist. ad M. Brutum*, *epist.* 19. ait: *In eoque sum majorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cujus vos Pontifices ad aram in Velabro facere soletis.* Et ita legitur in editione Parisiensi A. 1554. & Florentina P. Victorii 1571. Sed ex MS. Mediceo scribendum est: *vos cujus Pontifices ad aram in Velabro sacrificium facere soletis.* Terentius Varro *libro* v. de L. L. *Accalia*, inquit, *feriæ publicæ Lau-*
393 *rentinæ. Is dies, quem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publice parentant festo die, qui* Acca *dicitur. Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in novam viam exitur, ut ajunt quidam ad sepulcrum Accæ, ut quod ibi prope faciunt Diis Manibus servilibus sacerdotes, qui uterque locus extra urbem antiquam fuit non longe à porta Romanula.* Integrum *Varronis* testimonium recitavi, quod erroribus obnoxium olim *Scaliger* prænotarat. Gutherius *lib.* II. *cap.* 11. & 36. ex hoc *Varronis* loco probat sacerdotes publicos *Romæ* Manibus servorum parentasse. Et sane *Varro* dum ait: *qui uterque locus extra urbem antiquam fuit*, duo loca palam designat, unum, in quo ad sepulcrum *Accæ* parentabant: alterum, in quo Manibus servilibus justa faciebant, quæ *Scaliger* in notis non observans, legendum scripsit: *Diis Manibus ejus*, omissa voce *servilibus.* Interim constat ex *Varrone* Velabrum *extra urbem antiquam* fuisse; nam intra urbem non licebat Diis Manibus sacrificia publice peragere. Hinc & *Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fiebant tribus noctibus, & hostiæ furvæ immolabantur*, ex Censorino *de die Natali cap.* 5. Ceterum pomœrio postea prolato, ac Velabro urbi addito, in regione XI. ex *P. Victore*, parentalia *Accæ* eodem loco fieri permissa sunt. Ex his patet *Accam Larentiam* non habitam tanquam Deam à *Romanis*, ac festum die 22. Decembris ferias Jovi consecratas fuisse, non ipsi *Accæ*, quamvis ab eadem Larentalia dicerentur.

Mactatis victimis furvis, bove scilicet & ove, Diis Manibus Cæsarum, additur statim in *Pisano* nostro lapide: EAEQVE HOSTIAE EO LOCO ADOLEANTVR. Nonius Marcellus ait: *Adolere verbum proprie sacra facientium, quod significat votis & supplicationibus Numen auctius facere, ut est in iisdem:* Macte esto, *& intelligi debet ab eo quod est adolevit, id est, crevit.* In sacris *Romanis*, ut ea à vulgi captu remotiora essent, Græca & obscura vocabula ad illa significanda usurparunt, ut *libro* VII. *Arnobius* fusius ostendit. Ita pro *augeo*, quod Latinum erat, dixerunt ab ἀδολεσχῶ *adoleo.* Servius in I. *Æneid. v.* 708. *flammis adolere penates*, ait: *Adolere proprie est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur; nam & in aris non adolentur aliqua, sed cremantur.* Arnobius Gentiles *lib.* VII. irridens, quod vino Jovi sacrificantes, dicerent: *Mactus hoc vino inferio esto*, scribit: *Quid est aliud quam dicere, tantum esto mactus, quantum volo; tantum amplificatus: quantum jubeo, tantum honoris assumito: quantum habere decerno, & verborum circumscriptione definio.* Gutherius *libro* III. *de vet. jure Pont cap.* 6. *In aris*, inquit, *nihil adoletur, sed crematur, & consumitur. Adolere enim proprie est igne puro, thure, & precibus Deos ad altaria placare.* Appellat Tacitum *libro* II. *Hist.* scribentem de sacris Veneris Paphiæ: *sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur.* Verum uti recte tradit Marcellus de varia significatione serm. *adolere est urere.* Ovidius *lib.* I. *Fast.* Janum hæc sibi fari fingit:

Ara mihi posita est parvo conjuncta sacello:
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.

Idem *lib.* III. *adolere* pro eodem ac *comburere* exta victimarum in ara accepit:

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat æternos vincere posse Deos.

Antias Livio sæpius laudatus historicus, *lib.* LXXIV. apud Priscianum *lib.* IX. ait: *Eo omnes hostiæ, vituli viginti septem conjecti, & ita omnia adulta sunt.* Actius Cassius ad Tiberium: *Sic est*, 394
inquit, *contra Ægyptiis maximum sacrificium, ubi integrum anserem adoleverunt.* Apud Diomedem Grammaticum *lib.* I. Valerius Flaccus *lib.* III. *Argonaut.* cum dixisset: *Tum piceæ mactantur oves &c.* addit:

—— rapidis adolentur cetera flammis.

Arnobius qui optime non modo res, sed & vocabula propria sacrorum Gentilium novit, *lib.* VII. de Diis ex opinione eosdem colentium, scribit: *Neque prius iras atque animos ponunt, nisi sibi adoleri paratas conspexerint tænias, offasque penitas.* At ibidem ait: *Offa penita est cum particula visceris cauda pecoris amputata.* Et Cicero *lib.* IX. *famil. epist.* 22. *ad Pætum: Caudam antiqui* penem *vocabant*; & ex Festo Nævium laudante: *Est absemen carnis cum coda.* Nec aliter interpres antiquissimus verbum *adoleo* in Levitico usurpat. In *cap.* 3. *v.* 5. *Adolebuntque ea super altare, lignis igne supposito.* Et *v.* 16. designatis quibusdam extis victimæ: *Adolebitque ea super altare sacerdos, in alimoniam ignis, & suavissimi odoris.* Et cap. 6. v. 12. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subjiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum.* Passim eodem verbo combustionem in altari exprimit. Ea etiam phrase utitur Macrobius *lib.* I. *Satur. cap.* 16. scribens: *Nam cum hostia cæditur, fari nefas est; inter cæsa, & porrecta fari licet; rursus cum adoletur, non licet.* Idem autem ex vetustis Scriptoribus docet *lib.* III. *cap.* 2. *Exta porriciunto tantum in altaria, aramve, focumve, eove quo exta dari debebunt.* Ut idem sit *porricere* ac aris exta dare ibidem adolenda, hoc est, comburenda. Hoc ipsum ostenditur ex Catone *cap.* 141. *de re Rustica*, ubi hanc sacrificaturo precandi formulam, pro agro lustrando, exhibet: *Mars pater, ejusdem rei ergo macte hisce suovetaurilibus lactentibus immolandis esto.* Festus ait: *Mactus magis auctus.* Itaque sacrificaturus precabatur, ut ea hostia numinis honor mactus esset, hoc est, adolesceret, seu auctior fieret; at cum hostia, vel ejus exta cremabantur, reipsa, ut illi quidem opinabantur, numinis honor augebatur, seu adolescebat. Nam dum precabatur *macte esto*, antequam sacrificium perageret, dum hoc ipsum perficiebatur, Deus quicumque esset, mactus fiebat, hoc est, honore reapse auctus. Hinc Arnobius *lib.* VII. irridet Ethnicos qui dicerent de Diis: *Augustiores, potentiores mactatis pecudibus fiant.* Et inferius ait: *Ergone ille putor, qui ex coriis tollitur, atque exspirat ardentibus, qui ex ossibus, qui ex setis, ex agnorum lanitiis, gallinarumque de plumis, Dei munus & honor est, mactaturque hoc illis &c.* Cum ergo hostiarum combustione Dii macti fierent, eorumque honor augeri crederetur, eædem adoleri dictæ sunt, quod augmento Deorum honori essent. Interim ex laudato *Catone* efformari preces possunt, quibus Dii Manes hostiis mactabantur; exempli gratia in sacris anniversarii funeris *Lucii Cæsaris*, nempe: *Dii Manes, vos precor, quæsoque, uti sitis volentes, propitii Lucio Cæsari. Ejus rei gratia hoc bove, & hac ove immolandis macti estote.* Tum hostiæ adoleri primum dicebantur, cum eisdem aræ admotis, illæ preces concipiebantur. Hinc Servius ait:

ait: *In sacris adolere per bonum omen dicitur*; quod oblatis hostiis, Deorum honorem augentes, eosdem propitios futuros ominabantur. Illæ etiam preces signabant destinatum ex immolandis victimis augmentum.

Hostiæ quæ Diis inferis mactabantur, solidæ in aris comburebantur, eratque holocaustum, quod sacrificium ita dicebatur, cum totum com-
395 burebatur; Græcis enim ὁλόκαυστον *totum combustum* significat. Virgilius VI. *Æneid. v.*252.

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Servius ibidem scribit. *Non exta dicit, sed carnes; nam viscera sunt quicquid inter ossa, & cutem est; unde & visceratio dicitur convivium de carnibus factum, ut supra diximus. Ergo* solida viscera *holocaustum signant, quod detractis extis, aræ superimponebatur: quæ numquam ablata, elixa etiam ipsa reddebantur: unde infert: fundens ardentibus extis.* Seneca Tragicus in *Oedipo Act.* 3. describens sacrificium Diis inferis peractum, ait:

—— irrigat sanguis focos,
Solidasque pecudes urit.

In aliis autem sacrificiis quæ à Romanis Diis superis fiebant, sola exta in ara comburebantur, uti fuse narrat *Dionysius Halicarnassensis* in fine libri septimi, ubi de victima, quam Romani immolare solebant, ait: *Mox excoriatam concidebant membratim, delibatasque ex singulis extis, aliisque membris primitias, fare obvolutas, in canistris offerebant sacrificantibus, qui aris impositas, succendebant &c.* Hæ particulæ *prosecta*, & *proficiæ* dicebantur, easque suis quasque nominibus obscuris illis quidem, & eo ipso à vulgi intelligentia remotis, recenset Arnobius *lib.* VII. laudato. Reliquas vero victimæ partes sacerdotes aliique comedebant. At nefas erat carnes victimæ in ara funebri ardentes, tollere, easque comedere, is enim funestari putabatur, uti recte observat *Gyraldus* in *Syntagmate* 17. Donatus in *Adelphos* ait: *De his quæ libantur inferis, quisquis ederit, aut biberit, funestabatur.* Victimæ quæ Diis Manibus mactabantur, detracta prius pelle, uti in aliis quoque sacrificiis, comburebantur. Homerus *Iliad.* 23. describens inferias Patrocli, ait: *Multas oves & boves* πρόσθε πυρῆς ἐδέροντε, *ante pyram excoriarunt.* Deus quidem jussit Hebræis in sacrificiis expiatoriis victimam unà cum pelle comburi, at non super altare. Levitici IV. 12. *Pellem vero & omnes carnes cum capite & pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solent, incendetque ea super lignorum struem.* Hæc tamen indicata potius, quam huc advocata puta, ne sacra profanis miscere velle videar.

Interea dum victimæ cremabantur, libamina super easdem fundenda in eodem cenotaphio designantur: *Superque eas singulæ* VRNAE LACTIS, MELLIS, OLEI FVNDANTVR. Urna erat vas fictile. Ovidius 3. *Met. v.* 173.

—— funduntque capacibus urnis.

In sacris, quæ Diis inferis fiebant, lac, mel, & oleum super ardentes hostias effusa tum Græci, tum Latini scriptores testantur. Hæ autem inferiæ, quæ liquoribus constabant, à Græcis χοαὶ dicebantur. Apud *Euripidem* filius *Achillis* aureo poculo fundit χοὰς θανόντι πατρὶ, *libationes mortuo patri.* Apud poëtas Latinos eorundem liquorum in sacris inferorum frequens mentio occurrit. Virgilius VI. *Æneid. v.* 252. olei meminit:

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Et superius in funere Miseni *v.*224.

—— —— congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Idem lac quoque in parentalibus fusum scribit a- 396
gens de exequiis *Polydori libro* III. *v.* 66.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

Et in parentalibus Anchisæ *lib.* V. *v.* 76.

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro.

Ovidius *lib.* VII. *Met.* à *v.* 243. sacrificium à Medea inferis factum describens, ait:

Sacra facit: cultrosque in guttura velleris atri
Conjicit, & patulas perfundit sanguine fossas.
Jam super invergens tepidi carchesia mellis,
Verba simul fundit, terrenaque Numina poscit.

Nemesianus Ecloga prima scribit:

Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte;
Mella ferunt Nymphæ; pictas dat Flora coronas;
Manibus hic supremus honor; dant carmina Musæ.

Silius Italicus narrans inferias à *Scipione* suorum Manibus missas, *lib.* XVI. ait:

Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse tenens nunc lacte sacro, nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aspergat floribus aras;
Tum Manes vocat excitos.

Statius *lib.* IV. *Thebaid.* de sacrificio Diti peracto loquens, hæc canit:

Inclinat Bacchi latices, & munera verni
Lactis, & Actæos imbres, suadumque cruorem;
Manibus aggeritur quantum bibit arida tellus.

Et *lib.* VI. in pomposo funere pueri *Archemori:*

Pallentique croco strident ardentia mella,
Spumantesque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

Et *lib.* V. *Sylvarum* in epicedio filii:

—— & ardentes extinxit lacte favillas.

Carchesia ac cymbia laudatis poëtis memorata, pocula apud Græcos significabant, de quibus lege Macrobium *lib.* V. *Satur. cap.* 21. At in parentalibus *Lucii Cæsaris* non pocula, sed urnæ lactis mellis & olei fundi jubentur super ardentes victimas, id enim moris erat; unde *tumulis flagrantibus*, & *ardentia mella*, poëtæ dixerunt, ac *Virgilius* diserte eos liquores fusos super ardentes hostias dixit, nempe cum adolerentur:

Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Hosce ritus antiquissimos fuisse constat ex *Homero* qui eosdem in exequiis recitavit. Nam *Iliad.* 23. narrans solemnia funebria ab *Achille Patroclo* celebrata, ait:

Ἐν δ' ἐτίθει μέλιτος καὶ ἀλείφατος ἀμφιφορῆας
Πρὸς λέχεα κλίνων.
Imposuitque mellis & olei amphoras,
Ad feretrum acclinans.

In Odyssea K. Circe jubens *Ulyssi*, ut libamina Manibus defunctorum funderet, uti imperat

Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δ' ἡδέϊ οἴνῳ.
Primum mulso, dein autem suavi vino.

Et *lib.* XXIV. *Odysseæ* de exequiis ab Argivis *Achilli* celebratis, ait: 397

Καίεο δ' ἔν τ' ἐσθῆτι θεῶν, καὶ ἀλείφατι πολλῷ,
Καὶ μέλιτι γλυκερῷ.
Cremabaris autem in veste Deorum, & unguento multo,
Et melle dulci.

Sophocles in Electra ad tumulum fusos recitat πηγὰς γάλακτος *fontes lactis.* Miror Kirchmannum *lib.* IV. *de funer. Rom. cap.* 2. ubi de funebribus libationibus disputat, has inter mel non recensuisse, cum tot Scriptores ejusdem meminerint; quibus addendus Silius *lib.* XIII. ubi fingit vatem *Scipioni* iter ad inferos meditanti, dixisse:

Mella simul tecum, & puri fer dona Lyæi.

Hinc de eodem una cum vate sacrum ferale *Plutoni* ac *Proserpinæ* faciente, statim addit:

Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

In Gruterianis inscriptionibus *pag.* 748. 7. epitaphium exhibetur, cujus hic fragmentum subjicio.

Numina nunc inferna precor, patri date lucos,
Quis est purpureus, perpetuusque dies.
Hic certe, ut meruit, cuncta'st data cura sepulcro;
Texerunt favi de Siculis apibus.

Servius ad versum 66. *lib.* III. *Æneid.* ait: *Bene animam lacte & sanguine dicit elicitam ad tumulum. Lacte namque nutritur corpus post animæ conjunctionem, & anima sine sanguine nunquam est, quo effuso recedit. Nicephorus Gregoras*, quem ibidem *Cerda* laudat, horum rituum causam assignat; nempe mel offerri, quia dulce, contra amaritudinem mortis: lac, quia album, contra nigredinem tenebrarum. *Lucianus* autem scribit: *Verum illis persuasum est, umbras ab inferis reduces, cœnare quidem, utcunque liceat, circa nidorem volitando, bibere autem è favis mulsum.*

Ex laudatis Latinorum vatum testimoniis patet vinum in parentalibus adhibitum, quod tamen in nostra tabula ceteras inter libationes non recensetur. Plinius *lib.* XIV. *cap.* 12. scribit: *Numæ regis Posthumia lex est, vino rogum ne respergito.* Igitur initio nec *Romanis* vinum in usu fuit, cum exequias celebrabant, quem vetustum morem *Pisana* colonia forte retinuit. Ceterum existimo lege Pontificia certa quædam libationum genera decreta fuisse, quibus in justis persolvendis uterentur; nullam tamen necessitatem cuiquam impositam, ut omnia simul libamina in parentalibus funderet, sed plura vel pauciora pro libito. Ita *Virgilius* in descriptis funeribus nullam mellis mentionem fecit; *Silius* ac *Statius* oleum non nominarunt, uti etiam *Nemesianus*. In nostro Cenotaphio sanguis super aram fusus non dicitur, cum tamen *Virgilius*, *Ovidius*, ac *Statius* effusas sanguinis pateras in inferiis, seu sacris Ditis pronunciarint. Id autem uti in omni sacrificio victimarum usitatum, in *Pisana* tabula omissum est. Nam cum victima mactabatur, sanguinem pateris excipiebant, eumque super aras fundebant, antequam exta porricerentur. Tacitus uti proprium Veneris Paphiæ *lib.* II. *Hist.* notat, quod ibi *sanguinem aræ offundere vetitum.* Arnobius *lib.* VII. hæc in sacris inferorum adhibita libamina commemorans, ait: *Quod si grata numinibus inferis ea quæ sunt nigra, furvique æstimatis coloris, cur non omnia cetera, quæ illorum inferri sacrificiis moris est, sint nigra & fumigata, tetraque & colo-*
398 *rata curatis? Inficite thura, si dantur, falsas fruges, atque universa libamina, lactis, olei, sanguinis; hic ut ponat purpureum colorem, illa ut ne* (ita legendum) *sint lucida, fuliginem infundite cum favillis.* Habes hic libationes lactis, olei, sanguinis. Cum vero ait: *inficite thura, si dantur*, non obscure indicat, non semper, seu non ubique thus in parentalibus adhibitum. In nostro sane Cenotaphio non legitur. Plinius *lib.* XIV. *cap.* 12. *de Arabia*, è qua thus deportatur, scribit: *Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero Princeps novissimo Poppeæ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quæ Diis per singulas micas dantur.* Tantum thuris in sacris feralibus consumebatur, cum superis per singulas micas daretur, ac ipsis etiam Imperatoribus, cum pro eorum salute sacra fierent, *grana thuris unius assis*, teste *cap.* 30. Apologetici *Tertulliano*, sufficerent. *Arnobius* ibidem advertit priori sæculo in sacris *Romanorum* nullum thuris usum fuisse, additque:

A *Neque genitrix & mater superstitionis Etruria opinionem ejus novit aut famam, sacellorum ut indicant ritus.* At colonia *Pisana*, quod coleret sacra publica populi *Romani*, quæ sub obitum Cæsarum curabat *T. Statulenus Juncus* Pontifex Minor, uti in *Cajano* lapide dicitur, thure in sacrificiis utebatur, cujus tamen nulla in inferiis *Lucii Cæsaris* mentio fit, quod res vulgo nota erat, nec decreto sancienda videbatur, quippe quod in sacris etiam parentalibus adolebatur, uti pluribus tradunt Cerda in *lib.* VI. *Æneid. ad v.* 225. & Kirchmannus *lib.* III. *de fun. Rom. capite* 5. aliique. Statius *libro secundo Sylvarum* in exequiis *Glaucii* canit:

B *Ipse etenim tecum nigræ solemnia pompæ,*
Spectatumque Urbi scelus, & puerile feretrum
Produxi, & sævos damnati thuris honores.

Lucanus de *funere Pompeji lib.* VIII.

Non preciosa petit cumulato thure sepulcra
Pompejus, Fortuna, tuus; non pinguis ad astra
Ut ferat è membris Eoos fumus odores.

Gyraldus *in Syntagmate* 17. scribit inter *fundere* ac *vergere* hanc esse diversitatem: ut fundere sit supina manu libare, ut in IV. *Æneid.*

C —— *media inter cornua fundit,*

quod fiebat in sacris superum; *vergere* vero, seu *invergere* conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut patera converteretur, quod in sacris inferis fiebat. Idem tradunt Gutherius *lib.* IV. *de vet. jure Pontif. capite* 8. Cerda in 6. *Æneid. ad versum* 244. ubi idem docet *Farnabius*. Verum in nostro Cenotaphio legimus: *Superque eas singulæ urnæ lactis, mellis, olei* FUNDANTUR, ut plane appareat *fundi* dictas etiam libationes, quæ Diis Manibus fiebant. Virgilius in annuis inferiis *Anchisæ* describendis, *lib.* V. *versu* 76. canit:

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
D *Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro.*

Idem de sacris Plutoni factis *lib.* VI. *v.* 254. ait:

Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Cur in priori carmine *vergit*, ac in altero *vergens* 399
non dixit, utroque versu optime cohærente, ut vim propriæ significationis exprimeret? Ita in funere Miseni scripsit: *fuso crateres olivo*, cum *verso* percommode dicere potuisset. Silius Italicus in *lib.* XIII. de sacris Ditis ait:

Fundunt mella super, Bacchique, & lactis honorem.

Seneca Tragicus in *Oedipo Act.* 3. sub initium sacrificium à *Tiresia* Diti factum describens, plura
E *Pisano* Cenotaphio similiter loquitur:

Nigro bidentes vellere, atque atræ boves
Retro trahuntur.

Et postea:

—— —— *irrigat sanguis focos*
Solidasque pecudes urit, & multo specum
Saturat cruore; libat & niveum insuper
Lactis liquorem, fundit & Bacchum manu
Læva, canitque rursus.

Hic habemus nigras boves & oves, ac libamen lactis, ac verbum *fundit*, quæ omnia in nostra tabula leguntur. Quod autem dicit *manu læva*,
F *Farnabius* ait hoc esse *invergere*, cum Diis superis manu dextera libaretur. At cum in inferiis Cæsarum urnæ liquoribus plenæ super holocaustum fundendæ fuerint, id haud satis commode manu tantum læva fieri potuit. Utut hæc contigerint, mihi interim satis est ostendisse verbum *fundere* proprie de libationibus Diis inferis factis, à *Virgilio* aliisque Latinis scriptoribus usurpatum.

CAP. VI.

Sacra Diis inferis noctu fieri solita. Ludis sæcularibus sacrificia Diis stygiis hora noctis secunda fiebant. Parentalia, aliave sacra inferorum post mediam noctem peracta. Num atro die parentare nefas? Kirchmanni *ac* Gyraldi *sententia negans, ex Cenotaphio Pisano confutatur.* Fabii Maximi Serviliani *ea de re opinio explicatur.* Janum *ac* Jovem *die atro præfari licitum. Inferias Manibus* Cæsarum *mittere privatis permissum. Unum tantum cereum, facem, coronamve deferre datum. Cerei ac faces in funeribus ac parentalibus. Coronæ supra tumulos ac cenotaphia in annuis inferiis positæ.*

Antequam ad privatorum munera, quæ ad inferias *Cæsarum* deferre permissi sunt, descendo, quædam de tempore publici sacrificii quod hucusque descripsi, prænotanda sunt, ex quibus *Pisana* tabula magis illustrabitur. Illud apud omnes constat sacra Diis inferis noctu fieri solita, quamvis non omnia eadem noctis parte peracta fuerint. Censorinus *cap. 5. de die Natali* scribit ex Sybillinis libris renuntiatum fuisse: *Uti Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostiæ furvæ immolarentur, utique ludi centesimo quoque anno fierent.* Hinc iidem *Sæculares* vulgo appellati. Zosimus initio *lib.* II. carmina Sybillæ recitat, inter quæ ad institutum nostrum sequentia:

400 *Nox brevior tenebris terras ubi texerit atris,*
Solque suum jubar abdiderit, tum victima Parcis
Agnorum atque ovium pariter cadat Oceaninis.

Hæc sacrificia inita statim nocte facta testatur *Zosimus: Prima*, inquit, *nocte spectaculorum, ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis extructis, Imperator cum XVviris tres agnos cædit, & aris sanguine respersis, solidas victimas adolet.* Suetonius *de Augusto* scribit *cap.* 31. *Sæcularibus ludis juvenes utriusque sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo majore natu propinquorum.* Virgilius *Æneid.* VI. describens sacrificium ab *Ænea Plutoni* ac *Proserpinæ* celebratum, *v.* 252. ait:

Tum stygio regi nocturnas inchoat aras.

Ubi eruditissimus Cerda *in notis num.* 25. recte observat aras appellari *nocturnas*, quod noctu sacra Diis stygiis fiebant. Addit ex Silio *lib.* XIII. eadem post mediam noctem peracta. Hoc tamen non semper in eisdem sacris usitatum video; nam sacrificia ludis sæcularibus *secunda noctis hora* facta laudatus *Zosimus* testatur. Silius Italicus inducit vatem inferna sacra Scipionem hisce docentem:

Nec cunctata diu vates, mactare repostis
Mox umbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes.

Quæ accurate *Scipioni* observata idem poëta tradit, scribens:

Inde ubi nox jussam procedens contigit horam,
Et spatia æquarunt tenebras transacta futuras,
Consurgit stratis &c.

Itaque post mediam noctem sacra inferorum celebrata tradit, quod *unum Silium* docuisse *Cerda* affirmavit. Verum ante *Silium* eodem tempore, nempe post mediam noctem *Romanos* Diis Manibus sacra fecisse ante diem VII. Idus Maji tradit Ovidius *lib.* v. *Fast.* ubi Lemuria describit:

Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri;
Inferias tacitis Manibus illa dabant.

Postea tempus eorundem sacrorum designans, addit:

Nox ubi jam media est, somnosque silentia præbent,
Et canis, & variæ conticuistis aves;
Ille memor veteris ritus, timidusque Deorum,
Surgit: habent gemini vincula nulla pedes.

A Quare inferiæ quotannis Diis Manibus Cæsarum *Augusti* filiorum post mediam noctem fiebant, uti cetera quoque sacra Deorum inferorum.

Nunc disputandum est de die, quo eisdem Cæsaribus annua religione *Pisani* coloni parentare jussi sunt. Macrobius *lib.* I. *Saturnal. cap.* 16. scribit: *Sed & Fabius Maximus Servilianus Pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Janum, Jovemque præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* Ex his Gyrald. in *Syntag.* 17. Kirchmannus *lib.* IV. *de funer. Rom. cap.* I. Gutherius, aliique vulgo existimarunt nefas fuisse atro die mortuis parentare. B Hanc tamen opinionem manifestæ falsitatis convincit Cajanum nostrum cenotaphium. Nam in eodem legitur decretum fuisse à Colonis *Pisanis* ob mortem *Caji* justitium sumi: *Diemque eum quo die C. Cæsar obit, qui dies est ante diem VIIII. Kalendas Martias pro Alliensi lugubrem memoriæ prodi &c. caverique ne quod sacrificium* 401 *publicum, neve quæ supplicationes, nive convivia publica POSTEA in eum diem, eove die qui dies erit ante diem VIIII. Kal. Mart. fiant, concipiantur, indicanturve &c.* Igitur ille dies erat in perpetuum futurus ater, ac Alliensi similis. At statim ibidem decretum legitur: *Utique EO DIE quod annis* C *publice Manibus ejus per magistratus, eosve qui Pisis jure dicundo prærunt, eodem loco, eodemque modo, quo L. Cæsari parentari institutum est, PARENTETVR.* Hæc non interprete indigent, sed Lectore. Ex iis enim communis opinio falsa cognoscitur, ac funebres victoris gentium Populi ritus intelliguntur, qui viris eruditissimis hucusque latuere. Et quidem justitio publice sumpto, mortuis *Romæ* eodem durante, parentatum non obscure ex veterum scriptorum monumentis colligitur. Livius *lib.* XXII. scribit ob *Cannensem* cladem luctum publicum *Romæ* susceptum, additque: D *Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut privata desererentur, S. C. diebus triginta luctus est finitus.* Tacitus *libro* II. narrat audita *Romæ* morte *Germanici* justitium sumptum, quod nullis edictis inhiberi potuisse testatur Suetonius *capite 6. de vita Caligulæ, duravitque*, inquiens, *etiam per festos Decembris mensis dies*, nempe Saturnalibus, quorum prima dies agebatur sextodecimo Kal. Januarias, ex Macrobio *libro* I. *Satur. capite* 10. Addit *Tacitus* paulo post initium *lib.* III. *Annal. Tiberium* diuturnius justitium ægre ferentem, edicto monuisse: *Principes mortales, Rempublicam æternam esse; proin repeterent solemnia, & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat,* E *etiam voluptates resumerent. Tum exuto justitio, reditum ad munia.* Hæc ille. Megalensia celebrabantur Nonis Aprilis. Denique ob mortem *Drusillæ* sororis *Caji Caligulæ*, diuturnius justitium actum fuit, ex Suetonio *cap.* 24. *in Caligula.* Hisce tamen justitiis adhuc durantibus, plurimi vita functi sunt, eisque propinqui & affines parentarunt, cum mortuos extulerunt. At certum est omnes dies justitii atros à *Romanis* habitos. *Fabius Max. Servilianus*, qui consulatum gessit A. V. 612. idemque Pontifex in libro à *Macrobio* laudato, scripsit *non oportere atro die parentare*, quod non idem est ac *nefas fuisse* atro die parentare, uti *Kirchmannus* putavit, sed in ea se sententia esse significavit, F ut melius quisque faceret, si à justis funebribus atro die abstinens, eadem in alium diem differret, quamvis non esset nefas eadem atro die perficere; cujus sententiæ eam rationem reddit, quia, dum defunctis parentatur, *tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet.* Neque hic affirmat nefas fuisse *Janum* ac *Jovem* atro die nominare, sed non oportere, hoc est, melius esse, ac eorum majestati magis congruere,

gruere, eosdem atro die non appellare. Ita Cicero pro *Cornelio Balbo numero* 5. scribit: *Nunc vero quid dicitur? quid ait accusator fecisse Pompejum, quod ei facere non licuerit? quod gravius est, quam si factum ab eo diceret, quod non oportuisset; est enim aliquid, quod non oporteat, etiamsi licet; quicquid vero non licet, certe non oportet.* Vel dicere possumus *Fabium Servilianum* in ea opinione fuisse, quam tamen Romani non probarunt, siquidem *Macrobius* suis in libris non semel diversas sibique invicem contrarias opiniones eorum recenset, qui de rebus sacris scripserunt, quas etiam sæpius sub lite dimittit. Et sane in eodem capite 16. immo in eadem pagina diversas auctorum sententias recitat, num inter ferias nundinæ computandæ essent. At cum in Cajana inscriptione
402 *Statulenus Juncus* princeps *Pisanæ* coloniæ, idemque Pontifex minor sacrorum publicorum populi *Romani* dicatur, certum est *Pisanos* colonos Pontificias leges, quæ de sacris erant, observasse, ac proinde nullo Pontificio jure vetitum fuisse, ne atro die parentaretur, cum *Pisani Cajo* demortuo quotannis atro die justa persolvenda decreverint. Eo autem die licite *Janum* ac *Jovem* præfabantur. *Janum* quidem, quia idem ab *Ovidio* petenti ab illo causam, cur in qualibet precatione ipsum præfari deberet, respondisse fingitur initio *lib.* I. *Fastorum:*

Ut possis aditum per me, qui limina servo,
Ad quoscumque voles, inquit, habere Deos.

Igitur per *Janum* atro die aditus patebat precibus, ac sacris Diis inferis, seu Diis Manibus factis. Etenim atro die atra Numina rogari fas erat. Ita cum Lemuria, hoc est, sacra Deorum Manium mense Majo celebrarentur, *Janum* præfabantur, cum tamen ea die ad superos Deos publicæ preces aditum non haberent, scribente Ovidio *lib.* v. *Fastorum:*

Fana tamen veteres illis clausere diebus,
Ut nunc ferali tempore operta vides.

Jovem etiam licite (juxta ineptæ religionis leges id verbum acceptum sit) præfatos, cum die atro parentabant, colligo ex hisce verbis Macrobii *lib.* I. *Satur. cap.* 10. *Existimarunt antiqui animas à Jove dari, & rursus post mortem eidem reddi.* Qua opinione ducti ferias *Jovi* consecrarunt qua die *Accæ Larentinæ Romæ* parentabant, ut idem ibidem testatur. Itaque quemadmodum quilibet privatas inferias, amissis parentibus quotannis facere poterat, quamvis atra sibi dies esset, ita publice quoque parentari fas fuit, licet ea dies publice atra haberetur. *Æneas* de die anniversaria mortis *Anchisæ* apud Virgilium *lib.* v *v.* 49. ait:

Jamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic Dii voluistis) habebo.

Acerbum diem dicit, nempe atrum, atque atro sibi lapillo signandum, seu funestum ac lugubrem; at *honoratum*, ob honorem parentalium, quo quotannis genitoris *Anchisæ* Manes prosequi decreverat. Interim ex proxime disputatis infertur dies obitus *Lucii Cæsaris*, qui in ejusdem Cenotaphio plures versus detruncato, desideratur. Nam cum in ejusdem fratris *Caji* inscriptione idem mortis dies dicatur, quo annuæ eidem inferiæ decretæ sunt, cumque annua parentalia *Lucii* circa diem XII. Kalendas Septembris celebrari jussa fuerint, uti *dissertatione secunda capite* 15. ex eodem lapide perspicue demonstravi, eodem quoque die idem mortem operiisse dicendus est.

Hactenus inferiæ utrique *Cæsari* à *Pisana* colonia publice quotannis instaurandæ, expositæ sunt; ad privatas modo descendo, quæ in eodem Cenotaphio ita designantur. Victimis Diis Manibus *Lucii* immolatis, ac super easdem in ara ar-

A dentes lactis, mellis, atque olei libationibus fusis, *TUM demum factam ceteris potestatem, si qui privatim velint Manibus ejus inferias mittere, nive quis amplius UNO CEREO, UNAVE FACE, CORONAVE mittat.* Cereos ac faces in funebri pompa, vel parentalibus in usu semper fuisse certum est. Seneca in fine *lib. de brevitate vitæ: At mehercule*, inquit, *istorum funera, tanquam minimum vixerint, ad faces & cereos ducenda sunt.* 403 Immo Isidorus *lib.* XI. *cap.* 2. scribit: *Funus dictum à funalibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant.* Hosce ex papyro cereos laudat *Paulinus* in tertium Natalem S. Felicis:

B *Limina ceratis adolentur odora papyris.*

Festus *V. Cereus*, ait: *Cereos Saturnalibus muneri dabant humiliores potentioribus, quia candelis pauperes, locupletes cereis utuntur.* Hinc quo nobilius *Lucio* parentaretur, non candelas, sed cereos circa ejusdem aram funebrem accendi voluerunt. Candelas in exequiis nominat Persius *Sat.* 3. *v.* 103.

Hinc tuba, candelæ; tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidus calces extendit.

Candelæ cereo minores erant, eæque plures in candelabro, quod apud nobiles etiamnum fit,
C figebantur. Martialis *lib.* XIV. *epigr.* 43. *de candelabro* ait:

Nomina candelæ nobis antiqua dederunt.

Quod antea dixerat Varro *lib.* IV. L. L. *Candelabrum à candela*, in eo enim *funiculi ardentes figebantur.* Ita in *Italia* nostra *cerei* vulgo dicuntur candelæ grandiores ex pura cera compositæ; cum candelæ nomen etiam iis, quæ ex sevo conflata lucent, conveniat; unde & Columella *lib.* II. *de re Rustica cap. ult. candelas sevare* dixit. Cadaver *Cæsaris* in lecto eburneo, auro ac purpura strato apud Rostra compositum, ex Suetonio *cap.* 84. *repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula*
D *gestantes, ardentibus cereis succenderunt.* Qui sane cerei circa defuncti corpus ardebant. Ita in gestis de martyrio *S. Cypriani* legimus ejusdem corpus *cum cereis* expositum. Eosdem in cœmeteriis antiquitus etiam à Christianis accendi solitos constat *ex canone* 34. *Synodi Illiberitanæ*, in quo hæc leguntur: *Cereos per diem placuit in cœmeteriis non incendi, inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt*; vel ne honor, qui ipsos solos Martyres decere videbatur, omnibus defunctis promiscue tribueretur, unde sanctorum, hoc est, piorum hominum mentes offendi possent, quæ est *Mendozæ* interpretatio, vel ne fideles immodica ar-
E dentium cereorum cura, à frequentia orationis avocarentur, quæ altera est *Garziæ* expositio. Additur: VNAVE FACE. Uti cerei à ditioribus ad *Lucii* inferias mittebantur, ita & plebeis, ut faces quæ minoris pretii erant, eisdem inferrent, permissum est. Facum materiam Plinius designat *libro* XVI. *capite* 18. *Nunc*, inquit, *facibus carpinus & corylus familiarissimæ.* Columella laudato loco scribit: *Feriis autem ritus majorum etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas sevare.* Ita & Virgilius *ecloga* 8. *v.* 29.

Mopse novas incide faces; tibi ducitur uxor.

F Ideo vero feriis licebat far pinsere, faces incidere, ac candelas sevare, quia omnia illa sacris peragendis inserviebant. Etenim mola salsa, hoc est, farre tosto, ac sale condito, ac dein commollito, hostiam aspergebant, omnesque proficiæ victimæ immolatæ farrea farina conspersæ, in ara comburebantur. Hinc die feriato licebat far pinsere. Ovidius *libro primo Fast.* ait:

Ante Deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica salis,

Ita & faces licitum erat feriis incidere, quod sacris

404 cris funerum præsertim inserviebant. Tacitus
A initio *lib.* III. *Annal.* in funere *Germanici* nominat *conlucentes per campum Martium faces.* Idem *lib.* II. *Hist.* in inferiis *Neronis*: *Faces*, inquit, *Augustales subdidere.* Virgilius *lib.* XI. *Æneid. v.* 141. in funere *Pallantis* à *Turno* occisi, ait:

Arcades ad portas ruere, & de more vetusto,
Funereas rapuere faces: lucet via longe
Ordine flammarum, & late discriminat agros.

Ovidius epist. 2.

Suntque sepulcrali lumina mota face.

Hasce faces funebres passim Scriptores vetusti nominant, & in quibusdam sepulcris etiamnum insculptæ visuntur. Easdem in annuis etiam paren-
B talibus accendi solitas ex *Suetonio* eruditis prænotatum; is enim de *Augusto* scribit *cap.* 98. *Hujus Masgabæ ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animadvertisset, magna turba, multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronunciavit*, cui & alterum statim addidit:

ὁρᾷς φαέεσι Μασγάβαν τιμώμενον.
Vide facibus honoratum Masgabam.

Denique legitur: CORONAVE. De coronis quibus coronabantur defuncti cum efferrentur ad tumulum, legatur Kirchmannus *lib.* I. *de fun.*
C *Rom. cap.* 11. ac Lipsius *in notis ad lib.* XIV. *Taciti.* Hic de coronis supra tumulum positis dicendum est. Plinius *lib.* XXI. *cap.* 3. *Et jam*, inquit, *tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum, privatorumque, ac sepulcrorum & Manium.* Tibullus *lib.* II. *eleg.* 3.

Atque aliquis senior veteres veneratus amores,
Annua constructo serta dabit tumulo.

Suetonius in *Nerone cap. ult.* scribit eodem extincto, non defuisse, *qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent.* M. Aurelius Imperator adeo grata memoria quos præceptores habuerat, prosecutus est, ut teste Capi-
D tolino *cap.* 3. *sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret.* Statius *lib.* III. *Sylvarum* in epicedio *Hetrusci* patris, ait:

—— *nunquam, sospite nato,*
Triste chaos, mæstisque situs patiere sepulcris;
Semper odoratis spirabunt floribus aræ.

Virgilius describens *Æneam* annua justa patri solventem *libro* V. *v.* 79. ait:

Purpureosque jacit flores, ac talia fatur.

Non defuere quos sepulcralium coronarum studium ac cura tenuit, ut hæredes ea conditione instituerint, ut quotannis ipsorum sepulcrum coronis exornarent. Apud Gruterum *pag.* 460. 3.
E *L. Publicius* certam pecuniæ summam collegio Fabrorum legat, ut arcam sepulcralem *Publiciorum* ROSIS EXORNENT. Et ibidem collegium decernit QVOD ANNIS ROSAS PVBLICIIS SVPRA S. (*sepulcrum*) MITTENDAS. Pagina 715. 10. C. Vius jus sepulcri, in quo condendus erat, libertis etiam concedit, HAC LEGE, VT QVOTIENS QVIS EORVM SVIS CORONAS PONENT, ET ARAM NOSTRAM CORONENT. *Pag.* 753. 4. *P. Appius* Collegio Dendrophororum dat C. millia nummum, *Romanæ* monetæ scutatos bis mil-
405 le ac quingentos, ita ut lectisternium TEMPO-
F RE PARENTALIOR. QVOD ANNIS PONATVR, ET PARENTETVR. ITEM CORONAE MYRT. TERNAE, ET TEMPORE ROSAE JUL. TERNAE EIS PONANTVR &c. Initio quidem Christiani quo se à superstitiosis Gentilium ritibus alienos ostenderent, nullas circa fidelium tumulos coronas ponebant; unde & illæ eorundem paganorum contra Christianos querelæ apud *Octavium Minucium*: *Coronas etiam sepulcris denegatis.* At posteriori ætate, Idolorum cultu jam antiquato, supra suorum tumulos etiam ipsi flores spargere non dubitarunt, hæc *epist.* 21. Hieronymo ad Pammachium scribente: *Ceteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos.* Verum non solum supra sepulcra, sed etiam apud cenotaphium flores in parentalibus spargi solitos docet inscriptio *Drusi* patris memoriæ apud *Ravennam* à *Claudio* Imperatore dicata, quæ *pag.* 237. 5. apud Gruterum exhibetur. Ib dicitur *Claudius* donasse septimæ decuriæ Fabrum militiæ, seu classis Ravennatis H-S. CIƆ. *ob memoriam patris sui*,

SVB. HAC. CONDITIONE. VT. QVOTANNIS ROSAS. AD. MONVMENTVM. EJVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT IN. V. ID. JVLIAS. &c.

At apud *Ravennam Drusi* tantum cenotaphium fuisse constat ex *Albinovano*, *Tacito*, ac *Suetonio*; qui tradunt cadaver *Drusi Romæ* sepultum.

CAP. VII.

Sacris operantes cincti Gabino *ritu. Hujusce ritus origo exposita. Sacra privata eodem cinctu* Gabino *peracta. Idem ritus in supplicationibus, in deducendis coloniis, in devotionibus, ac hostium spoliis cremandis servatus. Magistratus* Pisanæ *coloniæ post sacrificia Diis Manibus* Cæsarum *facta, struem lignorum jussus succendere.* Servius *pyræ à rogo diversitatem inconstanter assignat. Nobiliores virorum insignium rogis faces subdebant. De area parentalibus* Cæsarum *peragendis destinata. Pedes XL. quoquo versus extensa. Eadem stipitibus septa. De tutela fundi, ac maceria sepulcrorum.*

Sacrificio Diis Manibus *Lucii* celebrato, additur in ejusdem Cenotaphio: *Dum ii qui immolaverint* CINCTI CABINO RITV, STRVEM LIGNORVM SVCCENDANT, *adque eo exinde habeant.* Servius in illud Virgilianum:

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino,

scribit: *Gabinus cinctus est toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia à tergo revocata hominem cingat.* Mos ac nomen à *Gabiis* ortum. Nam cum isti sacris extra belli metum operarentur, improvisa hostium incursione nuntiata, ita uti erant togis succincti, ab aris contra hostem statim profecti, insigni victoria potiti sunt. Hinc ad *Ro-* 406
manos cinctus Gabinus in peragendis sacris derivavit, cum toga dextero humero dejecta partim caput obvolverent, partim supra sinistrum humerum retrorsum rejecta, ac sub pectus revocata, semet præcingerent. Iconem è veteri statua sacerdotali exhibet vir doctissimus *Octavius Ferrarius* parte priori de re Vestiaria *lib.* I. *cap.* 10. *pag* 34. Hoc cinctu Gabino utebantur sacris operantes; eoque præcinctos Pontifices minores exhibet in publica supplicatione Lucanus *lib.* I. scribens:

Pontifices sacri quibus est permissa potestas;
Turba minor sequitur RITV succincta GABINO.

Quæ ipsa sunt nostri lapidis verba. Eodem pariter modo Pontifex Maximus in ipsa inauguratione describitur à *Prudentio* in carmine de *Romano* Martyre:

Mire infulatus, festa vittis tempora
Nectens, corona tum repexus aurea;
Cinctu Gabino sericam fultus togam.

Livius *lib.* V. ait: *Sacrificium erat statum in Quirinali colle genti Fabiæ, ad id faciendum C. Fabius Dorsuo, Gabino cinctu sacra manibus gerens, cum de Capitolio descendisset &c.* Qui colonias deducebant, dum tauro ac vacca ad aratrum junctis,

ducto ſulco, mœnia deſignabant, à Servio in *libro* v. *Æneid.* cincti ritu Gabino producuntur. Ejus verba ſunt in comment. ad verſum 750. *Tranſcribunt urbi matres* &c. ex Catone in libris Originum: *Conditores civitatis taurum in dextra, vaccam intrinſecus jungebant, & incincti RITV GABINO, id eſt, togæ parte caput velati, parte ſuccincti, tenebant ſtivam incurvam &c.* De capite velato idem prodit *Livius*, cujus teſtimonium ex *lib.* VIII. exhibeo. Cum *Decius* conſul inito cum Latinis prœlio, vidiſſet haſtatos hoſtium impreſſionem in lævo cornu non ſuſtinentes, ſeſe ad principes recipere, *M. Valerio* vocato: *Agedum*, inquit, *Pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus devoveam. Pontifex eum togam prætextam ſumere juſſit, & velato capite &c.* Poſtea verbis, quibus ſe devovit, recitatis, addit de Decio: *Ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit.* Idem *lib.* x. narrat ejuſdem filium cum vehementi oratione contenderet ſacerdotia cum plebeis communicanda, parentem memoraſſe *incinctum Gabino cultu, ſuper telum ſtantem*, quo ſe habitu devoverat. *Appianus* etiam, uti ſcite V. C. Ferrarius *cap.* 14. libri laudati prænotavit, quoties à *Romanis* Imperatoribus hoſtium ſpolia cremabantur, eoſdem Gabino ritu cinctos deſcribit. In Mithridaticis *pag.* 199. *de Sylla* ait: *Inutilia quæque coacervata, Romano more incinctus, cremavit, Diis belli præſidibus ſacrata.* Idem in Punicis *pag.* 83. *de Scipione* poſt captam Carthaginem: *Scuta, machinas, & naves inutiles, Marti, Minervæque ſacratas, more patriæ accinctus, cremavit.* Ita pariter in parentalibus *Lucii Cæſaris* Duumviri, qui victimas immolarunt, jubentur *cincti Gabino ritu*, ſtruem Diis Manibus ſacratam incendere. Et illi quidem etiam cum immolabant, more *Romano*, pulla prætexta ritu Gabino cincti erant; nam is erat habitus ſacris operantium, uti ex *Livio*, ac *Lucano* oſtenſum. Ne tamen ſtruem combuſturi, habitum mutarent, hoc eſt togæ cinctum ſolverent, admonentur. Cum quis ſecum hoſtes devovebat, ſe atque hoſtes Diis Manibus ſacrabat, ut ex hiſce verbis, queis devotionem concipiebat, intelligitur: *Legiones, auxiliaque hoſtium mecum Diis Manibus,*
407 *Tellurique devoveo:* apud Livium *lib.* VIII. laudato. Quare cum ſe devoventes, ritu Gabino ferales illas preces haberent, eodem etiam modo togam præcingebant, qui ſacra Diis Manibus annuis inferiis recurrentibus, faciebant.

Duumviri cincti Gabino ritu jubentur pyram accendere: STRUEM LIGNORUM SUCCENDANT. Hæc ſtrues lignorum pyra, ſeu rogus dicebatur, cum in eadem cadaver comburendum ponebatur; quamvis *Servius* & quidem inconſtanter rogum à pyra diverſum dixerit. Nam in *lib.* III. *Æneid.* ait: *Extructio lignorum, rogus; ſubjectio ignis, pyra.* At in *lib.* XI. ſcribit: *Pyra eſt extructio lignorum; rogus, cum jam ardere cœperit.* Sed certum eſt pyram ac rogum idem omnino eſſe, & Grammaticum illum utrumque perperam diſtinxiſſe. Virgilius in VI. *Æneid. v.* 215. *Ingentem ſtruxere pyram. Lib.* XI. *v.* 184. *Conſtituere pyras*; & *v.* 204. *Innumeras ſtruxere pyras.* Igitur errat *Servius* ſcribens: *Extructio lignorum rogus.* Idem poëtarum maximus *lib.* IV. *Æneid. v.* 504. de Didone ait:

At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tedis, atque ilice ſecta.
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea.

Inferius autem *v.* 645. de eadem ait:

Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos.

A Ita eandem lignorum ſtruem *in penetrali ſede*, ſeu *in interiori* parte *domus* extructam, ac nondum ardentem, modo pyram, modo rogum nuncupavit. Quod ignis πῦρ à Græcis appellatur, inde ſtrues lignorum, ac rogus πυρὰ eiſdem dicitur, quod nomen poſtea Latio donatum eſt à poëtis. Ceterum in *Piſana* tabula nec pyra nec rogus nominatur, ſed in eadem legimus *ſtruem lignorum*, quod nullum in ea cadaver urendum eſſet. Rogus quidem ſtrues dicebatur, unde Lucanus *lib.* VIII.

—— nobile corpus
B *Robora nulla premunt, nulla ſtrue membra recumbunt.*

Rogus enim erat ſtrues lignorum ad cadaver comburendum. At non omnis lignorum ſtrues erat rogus. Ita *Levitici* IV. 22. quibuſdam extis victimæ in altare combuſtis, pellem ac carnes ac reliqua ejuſdem victimæ is qui ſacrificium expiatorium faciebat, juſſus eſt efferre extra caſtra: *incendetque ea ſuper lignorum ſtruem, quæ in loco effuſorum cinerum cremabuntur.* Et *Geneſis* 32. de *Abrahamo* filium ſacrificaturo dicitur: *Poſuit eum in altare ſuper ſtruem lignorum.* At lignorum ſtrues, quandoque ara dicebatur. Virgilius in VI. *Æ-*
C *neid.*

—— aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere tentant.

Ubi *Servius* recte notat pyram ſignificari, *quæ in modum aræ conſtrui ſolebat.* Silius etiam Italicus *Virgilium*, in cujus pene ſepulcro habitabat ex Plinio *libro* III. *epiſt.* 7. imitatus *lib.* XV.

—— alta ſepulcri
Protinus extruitur, cœloque educitur ara,
Convectant ſylvis ingentia robora, credas
Sidonium cecidiſſe ducem.

D In noſtro tamen Cenotaphio ſtrues illa lignorum ab ara, quæ certe, uti ceteræ, marmorea fuit, 408
diſtincta apparet; nam ibidem dicitur: *Utique locus ante eam aram, quo ea ſtrues congerantur, componantur, pateat &c.* Itaque ſtrues illa ante aram componenda, ac terminatis publicis ſacrificiis victimarum, datiſque libationibus, accendenda erat. Hujus ritus in annuis parentalibus nullus, quem ſciam, veterum ſcriptorum meminit. *Virgilius* paulo poſt initium *lib.* v. deſcribens annua juſta *Anchiſæ* perſoluta, recitat victimas mactatas, ac libamina ſuperinfuſa, ac flores ſparſos; at accenſæ poſtea lignorum ſtruis mentionem nullam fa-
E cit. Hinc ex unica inſcriptione *Piſana* funebrem parentalium annuorum ritum intelligimus, quem nulla hucuſque monumenta prodidere. Illa lignorum ſtrues admotis facibus, accenſa rogum *Lucii Cæſaris* repræſentabat, quaſi tunc eidem exequias poſtremo officio celebrarent; exequias enim vita functi, præſente tantum cadavere, duci magnus dudum Criticus obſervavit. De lignis, ex quibus rogus conficiebatur, conſule Kirchmannum *lib.* III. *de fun. Rom. cap.* 1. ubi ex *Herodiano* ſpecie quadrangula ac æquis lateribus formatos rogos dicit. *Homerum* poterat appellare tot ſæculis ante *Herodianum* ſcribentem *lib.* XXIII. *Iliad.*
F in funere *Patrocli*:

Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.
Fecerunt autem pyram centum pedum quoquoverſus.

Sed de his pauca mox ſubjiciam; nam ordine cuncta recito, uti in tabula leguntur. Arnobii huc verba appello *lib.* VII. ſcribentem: *Quid eſt honoris genus lignorum ſtruibus incenſis cœlum fumo ſubtexere, & effigies Numinum nigrore offuſcare forali?* Quæ quidem contra victimarum uſtrinam loqui-

loquitur. In parentalibus etiam Deos Manes strue A lignorum accensa, novo honore mox mactare per summam dementiam arbitrabantur.

Quo vero major eidem honoris accessio fieret, Magistratus, qui Manibus *Lucii Cæsaris* immolabant, jubentur, ut cincti Gabino ritu struem lignorum SUCCENDANT. Rogum Heroum ac insignium virorum nobiliores incendebant. *Silius* narrans exequias ab *Hannibale* factas *Marcello Romani* exercitus Imperatori in acie cæso, ait:

Ipse facem subdens: laus, inquit, acta perennis.

Augusti cadavere in campo Martio rogo imposito, *centuriones, acceptis facibus jussu Senatus, rogum incenderunt*, ex Dione *lib.* LVI. Cum *Vitel-* B *lius Neroni* inferias solemni pompa daret: *Cæsæ publice victimæ, crematæque; faces Augustales subdidere*, teste Tacito *lib.* II. *Hist.* Augustales autem erant collegium nobilissimum Sacerdotum, in quod ipsi Principes cooptabantur, ut dissertatione prima ostensum est. In exequiis *Severi* Imperatoris, equestri ac militari decursione circa rogum de more peracta, scribit *Dio* apud *Xiphilinum: Filii ignem accenderunt.* Lucanus *lib.* VIII. in vilissimo funere *Pompeji* describendo, *Cordum* civem *Romanum* hæc fantem inducit:

Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, ô superi, quod non Cornelia fuso C
Crine jacet, subjicique facem complexa maritum
Imperat.

Ita eidem precatur sordidum saltem ustorem, qualis plebejis *Romæ* contingebat. At ex eisdem verbis colligitur uxores, quod fæminis facem rogo subdere non licebat, imperare solitas aliis, ut pyram accenderent. Observatum eruditis eos qui rogum incendebant, averso vultu faces subdidisse, quem ritum ex Virgilio didicerunt VI. *Æneid.* *v.* 223.

409 —— *subjectam, more parentum,*
Aversam tenuere facem.

Præscriptis victimis, libationibus, ac funereis ri- D tibus, qui in annuis inferiis Manibus Cæsarum mittendis in colonia *Julia Pisana* observari debebant, additur in eodem Cenotaphio decretum de loco, in quo strues illa lignorum congerenda erat: *Utique LOCUS apud eam Aram, quo ea strues congerantur, componantur, PATEAT QUOQUE VERSUS PEDES XL.* Strues, quod nomen est collectivum, numero etiam plurali jungi potest, idque Grammaticis notum, cujus constructionis *dissert.* 4. *capite* 6. plura veterum testimonia producam. Illa vox UTIQUE in lapide ibidem lacero non legitur; verum quod ante vo- E cem LOCUS, manifeste punctum visitur, ibidem UTIQUE reponendum ex *Cajano* lapide colligitur, ac ex consueta publicorum decretorum formula, quorum pleraque in Gruteriano volumine exhibentur. Legatur *pagina* 242. Cicero in decreto de publica sepultura Ser. Sulpicio statuenda *in Philipp.* 9. ait: UTIQUE *locum sepulcro in Campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur, pedes triginta QUOQUOVERSUS assignet.* In quibus *Pisani* decreti formula apparet. *Vitruvius* noster Veronensis *lib.* IV. *capite* 5. testatur templa quadrata extrui passim solita; hinc locum Diis Manibus sacrum quadratum F esse voluerunt. Hujus consuetudinis exemplum antiquissimum lego apud Homerum Odyssea XI.

Βόθρον ὄρυξα ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα;
Ἀμφ' αὐτῷ δὲ χοὰς χέομεν πᾶσι νεκύεσσιν.
Fossam feci cubitalem quoquoversus;
Circa eam autem libamina fundebamus omnibus mortuis.

In Gruterianis inscriptionibus *pag.* 710. *L. Valerii* infantis epitaphium legitur, cujus, quæ ad rem faciunt, priora verba subjicio.

POS. TITVLO
QVOQVOVER. P. III
DIS. MANIBVS
SACRVM

Cum vero dicitur: *Locus* QUO *ea strues* CONGERANTUR, COMPONANTUR, *pateat quoque versus pedes XL.* dubitari possit, an totum eundem locum ea strues quoquoversus occupaverit, vel potius illis verbis designata fuerit amplitudo areæ, intra quam ea lignorum strues componenda erat. Equidem scio amplissimos rogos à poetis descriptos in funere virorum illustrium. Virgilius *lib.* VI. *Miseni* à *Trojanis* combusti, pyram hisce describit à *v.* 179.

Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum;
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.

Quæ Macrobius *lib.* VI. *Satur. cap.* 2. Ennianis versibus, quæ ibidem exhibet, similia dicit. Silius *libro* X. in narrandis exequiis militum, qui in *Cannensi* acie ciciderant, *Virgilium* imitatur; quod tamen plurimas ibidem pyras extructas dicit, ejusdem verba non refero. *Statius* quidem de unius pueri Archemori rogo *libro* VI. *Thebaid.* inquit: 410

—— *cadit ardua fagus,*
Chaoniumque nemus, brumaque illæsa cupressus;
Procumbunt piceæ, flammis alimenta supremis.
Ornique, ilicesque trabes, metuendaque succo
Taxus, & infandos belli potura cruores
Fraxinus; atque situ non expugnabile robur.
Hinc audax abies, & odoro vulnere pinus
Scinditur, acclinant immensa cacumina terræ
Alnus amica fretis, nec inhospita vitibus ulmus.

Verum hæc poetis altius exaggerare licuit. Interim puto struem in annuis parentalibus *Cæsarum* accensam, neutiquam universam aream XL. pedes quoquoversus extensam, occupasse, sed in medio ejusdem quadrangula specie de more ante aram extructam. Hinc ibidem additur: *Lignorumque acervos ejus rei gratia quod annis IBI constituatur*; nempe in eadem area. Cur enim, cum binas tantum victimas immolarent, tam grandem postea lignorum acervum componendum, comburendumque jussissent;

Illa autem area XL. P. quoquoversus, jubent in decreto eodem, pateat: STIPITIBUSQUE ROBUSTIS SAEPIATUR. Hæc tutandi causa fundi, in quo annuæ inferiæ *Cæsaribus* mittendæ erant, decreta sunt. Varro *lib.* I. *de re Rustica cap.* 14. inter quatuor genera tutelarum fundi ponit *sæpem ex agresti ligno, seu arboribus truncis dimissis in terram, deinceps constitutis.* Hæc plane tutela decreta fuit eidem areæ; nempe grandiores arborum trunci simul juncti, quoquoversus XL. P. aream circumdabant. Habemus *L. funeris. D. de relig. & sumpt. fun.* hocce rescriptum: *Munimentum autem sepulcri id esse Divus Hadrianus rescripsit, quod munimenti, id est, causa muniendi ejus loci factum sit, in quo corpus impositum sit.* Augustus mirandi operis sepulcrum sibi, ac affinibus extruxit, eratque ex Strabone *lib.* V. *pag.* 163. *ferrea sæpe in orbem cinctum.* Extant *Veronæ* Principum *Scaligerorum* sepulcra plane illa regia apud Ecclesiam Divæ Mariæ antiquæ, uti vocant, quæ cratibus ferreis circumquaque muniuntur, eorumque ectypum videre licet apud *Panvinium* in *lib. de antiq. Veronæ.* Ceterum sepulcrorum munimenta ex maceria vulgo conficiebantur. Hanc *maceriam sepulcrorum* nominat lex 73. *D. de contrahen. empt.* Hinc Augustinus *in Psal.* 76. ait: *Quæ est maceria ejus? munitio ejus.* Varro laudato loco eandem vocat fabrile sæpimen-

mentum, idemque novissimum, videlicet inter tutelas fundi. Suetonius in *Nerone cap.* 33. cum narrasset eundem fuisse conscium mortis *Claudio* Imperatori illatæ, ait: *Denique bustum ejus consæpiri nisi humili, levique maceria neglexit.* Maceria circa sepulcra tutelæ gratia posita passim apud *Gruterum* nominatur. Vide *pag.* 588. 3. 606.2.668.6.671.6. & 896.14. Plura de eadem scribit Gutherius *lib.* II. *de jure Manium cap.* 30. Porro eadem area una cum ara, quoquoversus P. XL. erat sacra, utpote dicata Diis Manibus *Cæsarum.* Cum *Clodius* pulso in exilium *Cicerone*, ejusdem domum dejecisset, in ejusdem area statuam Libertatis collocavit, eidemque aream dicavit. At *Cicero* ab exilio reversus, orationem pro domo sua apud collegium Pontificum recitavit, qui, uti scribit ad Atticum *lib.* IV. *epist.* 2. decreverunt, *videri posse sine religione jam partem areæ mihi restitui.* Apud Gruterum *pag.* 61. 3. hæc inscriptio legitur:

411 Haec. area. intra. hanc. definitionem
cipporum. clausa. verrubus. &. area
quæ. est. inferius. dedicata. est. ex
voto. suscepto. quod. diu. erat. ne
glectum. nec. redditum. incendiorum
arcendorum. causa. quando. urbs. per
novem. dies. arsit. Neronianis. tem-
poribus. &. hac. lege. dedicata. est
ne liceat. intra. hos. terminos. ae-
dificium. extruere. manere. negotiari
arborem. ponere. aliudve. quid. sere-
re. &. ut. praetor. cui. haec. regio
sorti. obvenerit. litaturum. se. sciat
aliusve. quis. magistratus. Volcanali-
bus. X. Kal. Sept. omnibus. annis
vitulo robio. &. verre.

Hactenus de inferiis ac loco, in quo easdem quotannis Diis Manibus *Lucii Cæsaris Pisana* Colonia mittendas esse decrevit, quarum ne ulla oblivio posteros caperet, additur: CIPPOQUE GRANDI *secundum aram defixso hoc decretum cum superioribus decretis ad ejus honores pertinentibus* INCIDATUR, INSCULPATURVE. Hic cippus idem ipse lapis est, in quo inferiæ harumque ritus modo *Pisis* leguntur, qui cum per plura sæcula latuisset, non multos abhinc annos repertus, ac in pulcherrimo *Pisanorum* cæmeterio collocatus, inter præclariora *Romanæ* gentis monumenta jure ac merito reponitur. In cenotaphio *Caji*, quod undevicesimo postea mense paris magnitudinis cippo incisum, insculptumve fuit, nullæ eidem inferiæ mittendæ, describuntur, sed decretum est, ut qua die *Cajus Cæsar* obiit, *quodannis publice Manibus ejus per Magistratus, eosque qui Pisis jure dicundo prærunt*, *EODEM LOCO EODEMQUE MODO, quo Lucio Cæsari parentari institutum est, PARENTETUR.* Itaque ad eandem aram Diis Manibus *Lucii* ac *Caji Cæsarum* fratrum easdem victimas immolarunt, ac utrique eodem prorsus modo parentarunt. Cum mortuo *Germanico* plurima ad ejusdem honores augendos Senatus statuisset, scribit Tacitus *libro* II. *Annalium: Pleraque manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliteravit.* Nullus dubito quin superstite *Augusto*, *Pisani* utriusque *Cæsaris* Manibus annuas quas decreverunt, inferias tulerint. Num autem imperante postea *Tiberio*, *Cajo Cæsari*, ejusque memoriæ infesto, easdem inferias mittere perseve-

A raverint, aut quando primum illas omiserint, in tanta temporum vetustate ignoratur.

CAP. VIII. 412

Columnæ, dein Arcus ducibus post victoriam erecti. Arcus stante Republica nunquam mortuis decreti. Sub Augusto Druso, *ac postea* Pisis Cajo Cæsari *demortuis extructi. Arcus* Caji *devictarum gentium spoliis ornatus. Statua pedestris triumphalis* Cajo, *ac binæ equestres inauratæ eidem, ac* Lucio *fratri positæ. Statuæ equestres raro* Romæ *dicatæ.* Velleji *de statua* Cæsari Octaviano *decreta, error refellitur.* Pisanæ *Coloniæ ad* Augustum *legatio.*

B Luctum in morte *Caji Cæsaris* à *Pisana* colonia publice susceptum, ac inferias utrique *Cæsari* quotannis *Pisis* instauratas, descripsi. Hinc gradum facio ad monumenta victoriarum *Caji* in ejusdem Cenotaphio recitata; hæc enim in eodem leguntur: *Utique ARCUS celeberrimo Coloniæ nostræ loco constituatur, ornatus SPOLEIS devictarum, aut in fidem receptarum ab eo gentium, superque eum STATUA PEDESTRIS ipsius TRIUMPHALI ORNATU, circaque eam duæ EQUESTRES INAURATAE GAI & LUCI Cæsarum STATUAE ponantur.* Plinius *libro* II. C *epist.* 7. commendat morem dicandi viris illustribus statuas, *ex quibus*, inquit, *in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honos etiam & gloria refertur.* Extat apud Gruterum *pagina* 408. decretum coloniæ *Tergestinæ*, quo eximie laudant *Fabium Severum*, jubentes *Statuam ei auratam equestrem primo quoque tempore in celeberrima urbis nostræ parte poni.* Ita *Pisani* cives inquiunt: *Arcus celeberrimo coloniæ nostræ loco constituatur.* Antiquitus viris re publica fortiter ac feliciter gesta, columnas tantum dicari solitas testatur Plinius *lib.* XXXIV. *cap.* 6. *Columnarum*, D ait, *ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod & arcus significant, novitio invento. Cajo Duillio*, qui classe contra *Pœnos* educta, *Romanorum* primus navalem victoriam obtinuit, rostrata columna in foro posita fuit, elogio ejusdem in basi descripto, cujus fragmentum habes apud Gruterum *pag* 404. 1. nec ulla hactenus Duilliana antiquior inscriptio superest. Initio vero arcus lateritii tantum erant, simplici rudique opere excitati; postea vero è marmore extrui cœpere, statuis, aliisque ornamentis insigniti, quorum aliquot etiamnum *Romæ* visuntur. Ceterum nusquam mortuis, florente Republica, arcus à S. P. Q. R. decreti sunt, sed imperatoribus, qui victores reversi, id E partæ gloriæ monumentum referebant, quo seros quosque posteros ad bellicam virtutem excitarent. Ubi re *Romana* ad unum *Augustum* delata, miræ adulandi artes eruperunt, mortuo in *Germania Druso Nerone* ejusdem *Augusti* privigno, arcus eidem via *Appia* à Senatu decretus fuit. Scribit Suetonius *cap.* I. *de vita Claudii Drusi* filii: *Præterea Senatus inter alia complura, arcum marmoreum cum tropæis via Appia decrevit.* Dio vero *libro* LV. ait: *Honoresque statuarum, arcuum, & honorarii ad ipsum Rhenum tumuli dati.* Hunc primum defuncto Duci erectum arcum accepimus. F Alterum *Pisanum Caji* cenotaphium prodit, eidem Cæsari post mortem à *Pisanis* celeberrimo coloniæ loco decretum, cujus nulla uspiam alia memoria, superest. Post *Augusti* mortem, id ho- 413 noris tertius *Romanorum* ducum post obitum, obtinuit *Germanicus* Cæsar, hæc scribente Tacito *libro Annalium secundo: Arcus additi Romæ, & ad ripam Rheni, cum inscriptione rerum gestarum, & mortem ob rempublicam obiisse.* Pisani quoque in Cajano cenotaphio referunt *ipsum volneribus PRO RE PUBLICA exceptis, ex eo casu crudelibus fa-*

tis

tis ereptum. Immo ipsi *Liviæ* uxori *Augusti*, ac nostrorum Cæsarum novercæ, ubi ultima senecta finem vivendi fecit, *arcum quoque nulli unquam mulieri id datum, decreverunt*, teste Dione *lib.* LVIII. cujus tamen honoris feminæ collati cum ipsum Tiberium *Liviæ* licet filium, puderet, arcum matri suis se impensis extructurum promisit, *quem tamen neque publicis pecuniis fieri passus est, neque suis ipse fecit.* Dionis ibidem verba sunt. At num *Romæ* quoque à Senatu defuncto *Cajo* arcus decretus fuerit, non ausim sine teste affirmare; quamvis exemplo *Drusi*, ac *Pisanæ* coloniæ facto, hunc etiam honorem à Senatu illum tulisse crediderim.

Arcus isti à Græcis scriptoribus tropæophori appellati sunt. Dio *libro* LIII. scribit: *Arcus tropæum ferens in alpibus ei positus est*; quod spolia ex hostibus reportata in eodem sculpta visebantur, quemadmodum in trophæis fiebat, quæ excitabantur eo in loco, in quo duces contra hostes victoriam obtinebant. Nominis etymologiam docet *Nonnius Marcellus*: *Fuga hostium Græce vocatur* τρόπη: *hinc spolia capta, fixa in stipitibus, appellantur tropæa.* Virgilius *libro* XI. *Æneid.* trophæum eleganter describens, à *v.* 5. ait:

Ingentem quercum decisis undique ramis,
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias (tibi magne trophæum
Belli potens) aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.

Juvenalis *Satyra* 10. hæc de trophæo scribit:

Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis
Lorica, & fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu.

Habes ex Juvenale arcum spoliis devictarum gentium ornatum, qualem *Cajo Pisani* ponendum jussere. Dio *lib.* XLII. narrata victoria *Julii Cæsaris* de Pharnace reportata, ait: *Cumque trophæum eo in loco Mithridates de Triario statuisset, quia id consecratum belli Diis, evertere fas non erat; ipse de Pharnace suum opposuit, atque ita Mithridaticum obscuravit, quodamque modo dejecit.* Et quidem initio ipsimet duces erant tropæophori. Virgilius *lib.* XI. *v.* 83.

Indutosque jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Magnus poeta ubique *Romanos* ritus vetustate probatos fingens, *Romuli* factum expressit, qui cum *Acronem Ceninensium* regem occidisset, quo votum *Jovi* maxime gratum, ac civibus spectatu jucundius redderet, teste in ejus vita *Plutarcho*, circumspiciens in exercitu, quercum grandem præcidit, & instar trophæi formavit, *Acro-*
414 *nis* arma ordine singula circumposuit, atque aptavit. *Ipse veste præcinctus, & caput florente coma coronatus, trophæum subjectum dextero humero innixum subiens ibat.* Hinc factum, ut qui primi Christianæ religionis defensionem stylo executi sunt, in trophæis Crucem à *Romanis* adoratam dixerint. Tertullianus *cap.* 16. Apologetici: *Sed & victorias*, inquit, *adoratis, cum in tropæis cruces intestina sint trophæorum.* Et Minutius scribit: *Trophæa vestra victricia non tantum simplicis crucis faciem, verum & adfixi hominis imitantur.* Etenim lignum in modum crucis formatum armis occisi ducis vestiebant, ut hominis speciem exhiberet. Hoc ostendunt innumera numismata, in quibus trophæa sculpta visuntur. At postea spolia gentium devictarum æratis postibus ducta, vel in marmoreis arcubus insculpta sunt, quo perennior eornndem memoria ad posteros propagaretur.

A Ovidius *lib.* V. *Fast.* de templo *Martis Bis-ultoris* ab *Augusto* ædificato, ait:

Perspicit in foribus diversæ tela figuræ,
Armaque terrarum milite victa suo.

Eadem spolia hostium in arcubus etiam sculpta sunt. Ita *Romæ* in radicibus Palatini montis visitur arcus *Titi Vespasiani*, & in eodem insculptum candelabrum, atque alia quæ cum variis templi *Hierosolymitani* instrumentis *Romam* detulit. In arcu *Septimii Severi* cernuntur pugnæ ab eodem cum barbaris habitæ, ac captivorum agmina. Claudianus in *paneg.* 3. *de Stilichone* canit:

—— septem circumspice montes,
B *Qui solis radios auri fulgore lacessunt,*
Indutosque arcus spoliis, æquataque templa
Nubibus, & quidquid tanti struxere triumphi.

Cum *Cajus Arabiæ* tumultus sedaverit, ac *Armeniam* partim vi, partim terrore, ad obsequium reduxerit, *Ariobarzane* eidem rege imposito, ac uti in ejusdem Cenotaphio legitur: *Bene gesta re publica, devicteis aut in fidem receptis bellicosissimis ac maxsimis gentibus*; hinc decretum est à *Pisanis* colonis, ut trophæa ex tot barbaris prœlio victis, aut bello tantum ostentato, quod pulcherrimum victoriæ genus est, citra cruorem in fidem populi *Romani* receptis, in ejusdem triumphali arcu in-
C sculperentur.

Præterea non solus arcus *Cajo* decretus est, verum etiam *super eum STATUA PEDESTRIS ipsius TRIUMPHALI ORNATU.* Frequentes *Romæ* statuas à Senatu decretas testatur Cicero in *Philippica 9. Majores quidem, nostri*, inquit, *statuas multis decreverunt, sepulcra paucis.* De pedestribus vero statuis scribit Plinius *lib.* XXXIV. *cap.* 6. *Pedestres sine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore.* Cum *Cicero* in oratione proxime laudata contenderet statuam dicandam *Servio Sulpicio*, qui legatus ad *Antonium Mutinam* obsidentem profectus, obierat, ait: *Pedestrem ex*
D *ære statuam tanquam ex ejus auctoritate, & voluntate decerno, quæ quidem magnum civium dolorem & desiderium honore monumenti minuet, & leniet.* At statuam pedestrem *Caji* triumphali ornatu poni jusserunt, ut triumphalibus ornamentis insignita, debitum ejusdem victoriis triumphum exprimeret. Insignia triumphalia describit apud Livium *lib.* X. *P. Decius Mus*, cum contenderet sacerdotia plebejis etiam communicanda: *Cui hominum*, inquit, *Deorumque indignum videri potest eis viris, quos vos sellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali laureaque honoraritis, quorum domos spoliis hostium affixis, in-* 415
E *signes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia insignia addere?* Idem Livius *libro* XXX. Scipio *Masinissam*, inquit: *sella curuli, scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat; addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse.* Vestem autem triumphalem ex purpura & auro textam fuisse tradit Plinius *lib.* IX. *cap.* 36. scribens: *Purpura in triumphali miscetur auro.* Ea vero tunica *palmata*, uti Festus V. *Picta*, scribit, *à latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur.* Et antea dixerat: *Picta quæ nunc toga dicitur, antea vocabatur purpurea, eaque erat sine pictura.* At postea auro *Phrygio* opere intexto, quasdam in eadem figuras exprimente, togæ pictæ nomen eidem
F continuatum. Scio hæc postrema *Manutio* in epistola de toga non probari; putat enim togam pictam semper fuisse variis figuris distinctam, nec duæ imagines triumphales, quas in æde *Vertumni* & *Consi* cum toga pure purpurea sine ullis figuris pictas *Verrius Flaccus* laudat, fidem eidem faciunt, quod rudiori illo sæculo nesciebat pictor

Phrygium opus in toga illa purpurea delineare. At A pictor qui faciem virorum triumphalium penicillo exprimere potuit, idem profecto flavis lineis togam purpuream valuit variare, ut aureas figuras utcunque in eadem repræſentaret. Togam pictam ſcalptam habemus in nummo *Cæſaris*, cujus ectypum exhibent eruditi, inter quos Gutherius *lib.* I. *de vet. jure Pont. capite* 28. & Eques Patinus ad *cap.* 84. Suetonii *de vita Cæſaris.* Eandem togam pictam induunt *Diocletianus* ac *Maximianus* in raro, immo ſingulari aureo numiſmate Mediceo, majoris magnitudinis, quod peculiari diſſertatione expoſui, ubi etiam de triumphalibus ornamentis diſſerui. Auctor eſt *Vellejus* duos B Tribunos plebis legem tuliſſe, ut Pompejus *ludis Circenſibus corona aurea & omni cultu triumphantium uteretur.* Dio ſcribit *lib.* XXXVII. datum eidem, ut *veſtem triumphalem* in equeſtribus certaminibus indueret. Cicero vero *lib.* I. *ad Atticum epiſt.* 15. *Pompejum* perſtringens, ait: *Pompejus togulam illam pictam ſilentio tuetur ſuam.* Ex quibus recte infert *Manutius* togam pictam inter triumphales ornatus fuiſſe. His de rebus conſulendus eſt *Octavius Ferrarius* parte priori *de re Veſtiaria lib.* II. *cap.* 8. ſiquidem vir eruditiſſimus eo in campo adeo diligenter meſſuit, ut tenue ſpicilegium poſteris reliquum fecerit. C

Statuam pedeſtrem *Caji Cæſaris* triumphali ornatu in medio faſtigii arcus locandam juſſere, addentes: *Circaque eam DUAE EQUESTRES INAURATAE GAI ET LUCI CAESARUM STATUAE ponantur.* Rariores fuiſſe *Romæ* ſtatuas equeſtres inauratas tradit Cicero *in nona Philippica*, ubi de ſtatua *Sulpicio* ponenda verba faciens, ait: *Gratior illi, ſi quis eſt ſenſus in morte, ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris magis, quam inaurata equeſtris, qualis eſt L. Syllæ prima ſtatua; magnifice enim Ser. Sulpicius majorum continentiam diligebat, hujus ſæculi inſolentiam vituperabat.* Ita inſolentia ejus ſæculi inauratas ſtatuas invexerat. D Auctor eſt Vellejus *lib.* II. juvenem Cæſarem contra *M. Antonium* à Senatu cum exercitu miſſum, honoratum equeſtri ſtatua in roſtris, *qui honor*, inquit, *non alii per trecentos annos, quam L. Syllæ, & Cn. Pompejo, & C. Cæſari contigerat.* Livius *lib.* VIII. ſcribit: *L. Furium Camillum* ac *C. Mænium* conſules ob *Latium* ſubactum triumphaſſe:
416 *Additus*, inquit, *triumpho honos, ut ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur.* Id contigit A.V.417. nempe ante annos 294. quam *Octaviano Cæſari* ſtatua decerneretur. Idem *lib.* IX. *P. Cornelio Arvina* & *Q. Marcio Tremulo* Coſſ. A. V. 448. ait: *Marcius de Hernicis triumphans,* E *in urbem rediit: ſtatuaque equeſtris in foro decreta eſt.* Hinc patet *Vellejum* rotundo numero uſum, cum à ſtatua *Marcio* decreta, ad alteram juveni *Octaviano* à Senatu poſitam, anni tantum 263. interceſſerint. Adeo rari exempli fuerat Imperatores multis licet victoriis illuſtres, auratis ſtatuis honorare. Et quidem *Auguſtus* id temporis annos tantum undeviginti natus erat. Cicero *lib. epiſt. ad M. Brutum* 19. cum ob id ab hoc ipſo reprehenderetur, *Philippum Auguſti* vitricum ejus decreti auctorem facit, ſcribens: *Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, poſt majorem etiam Servilius; nihil tum nimium videbatur.* F Verum Kal. Januariis A. V. 711. à palilibus, Cicero *quintam Philippicam* recitans, de honorandis iis, qui contra *Antonium* exercitus in fide Reipublicæ, ſive Senatus tenebant, verba faciens, ſtatuam inauratam equeſtrem *Lepido* ponendam dixit, decretum hiſce præformans: *Eique, M. Lepido, ſtatuam equeſtrem inauratam in roſtris, aut quo alio loco in foro vellet, ex hujus Ordinis ſententia ſtatui placere.* Tunc autem nondum ſtatuam *Cæſari Octaviano* decretam fuiſſe ex verbis *Ciceronis* colligimus: *Nec vero*, inquit, *cuiquam poſſumus commemorare hunc honorem à Senatu tributum judicio Senatus ſoluto & libero.* Nam *Sylla*, *Pompejus*, ac *Cæſar* nimia potentia libertati Senatus obnoxii fuerant. Itaque *Octavianus* ante Kal. Januarias A.V.711. equeſtri ſtatua non fuit ornatus. Hinc errat Vellejus *lib.* II. ſcribens de juvene Cæſare: *Eum Senatus honoratum equeſtri ſtatua &c. proprætorem una cum conſulibus deſignatis, Hirtio & Panſa, bellum cum Antonio gerere juſſit.* Nam Kal. Januariis *Hirtius* & *Panſa* reapſe conſulatum iniere, neque erant conſules tantum deſignati, quomodo anno ſuperiori proximo 710. appellabantur, quo tempore *Cæſar* ſtatuæ honorem nondum acceperat. Certe Cicero *in Philippica* V. quam ipſis Kalendis Januariis, *Hirtio* & *Panſa* Coſſ. recitavit, hæc ait: *Demus igitur imperium Cæſari, ſine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri non poteſt. Sit pro Prætore eo jure quo qui optimo &c.* Itaque nondum erat proprætor, cum jam *Hirtius*, ac *Panſa* iniſſent conſulatum. *Dio lib.* XLV. & XLVI. recitat orationes *Ciceronis* ac *Caleni* ineunte Januario ejus A.V.711. in Senatu habitas, additque: *Poſtridie eorum qui Cæſaris cauſam agebant, factio obtinuit. Itaque decretum eſt, ut Cæſari ſtatua poneretur, ut inter quæſtorios eſſet ſenator &c.* Quare nec ea die fuit proprætor renunciatus, ſed quæſtoriis tantum additus. Haſce ſtatuas equeſtres, quas *Cicero* laudatus ac Catullus *epigr.* 82. *ad Juventium* vocant *inauratas*, uti & *Piſana* inſcriptio, in vetuſtis elogiis diverſimode expreſſas legimus. Nam *ſtatuam equeſtrem* AURATAM habemus *pag.* 306. 3. AURO INLUSTREM *ſtatuam* pag. 370. 3. AURO SUPERFUSAM *pag.* 353. 4. STATUAM SUB AURO pag. 401. 1. & 465. 8. Notat Plinius *lib.* XXXIV. *cap.* 6. fœminam hoc honore antiquitus *Romæ* inſignitam: *Cloeliæ*, inquit, *ſtatua eſt equeſtris, ſeu parum eſſet toga eam cingi*, Auctor eſt *Livius* ſtatuas inauratas ſero in *Italia* dicatas fuiſſe. Nam *lib.* XL. ad A. V. 573. de *Man. Acilio Glabrione* ſcribit: *Statuamque auratam quæ prima omnium in Italia ſtatua aurata eſt, patri Glabrioni poſuit.* Hic ille *Glabrio* fuit, qui ad *Thermopylas* cum *Antiocho* rege pugna inita, inſignem 417
de eodem victoriam retulit, uti fuſius narrat Appianus *in Syriacis pag.* 98. quod ibidem etiam *Livius* notavit. Ingentem poſtea inauratarum ſtatuarum equeſtrium numerum *Romæ* dicatum fuiſſe, patet ex Cicerone *lib.* VI. *ad Atticum epiſt.* I. ſcribente: *Cum in turma inauratarum equeſtrium, quas hic Metellus in Capitolio poſuit, animadvertiſſem &c.* Unus *Q. Metellus Scipio* tot dedicavit. Statuæ nullæ *Romæ* loco publico dicari poterant ſine Imperatorum permiſſu. Hinc Plinius *lib.* I. *epiſt.* 17. ſcribit: *Titinius Capito ab Imperatore noſtro impetravit, ut ſibi liceret ſtatuam L. Silani in foro ponere.* In coloniis vero & municipiis à decurionibus facultas ponendæ ſtatuæ concedebatur, ut ex Gruterianis inſcriptionibus patet. Vide *pag.* 479. 7. 355. 1. 436. 1. & alibi. Locus vero deſignabatur vel à decurionibus, ut patet ex inſcriptionibus, ubi hæ literæ leguntur: L. D. D. D. *Locus datus decreto decurionum. Pag.* 404. 1. & paſſim; vel ab ipſis Duumviris, ut conſtat ex *pag.* 355. 1.

Auguſtus colonias in *Italia* ea inter ceteras lege deduxerat, ut graviora quæque à decurionibus decreta ſibi, libello tranſmiſſo, ſignificarentur, teſte Suetonio in *vita ejuſdem cap.* 46. quamvis de magiſtratibus colonicis ea tantum *Suetonius* ſcribit. Sed de ceteris quoque, quæ graviores expenſas exigebant, *Auguſti* placitum rogandum utraque *Piſana* inſcriptio manifeſtat. Nam in

Ceno-

Cenotaphio *Lucii Cæſaris* legitur: *Utique primo quoque tempore* LEGATI *ex noſtro Ordine Imp. Cæſarem Auguſtum patrem patriæ &c.* ADEANT, PETANTQVE AB EO, *uti Colonis Julienſibus, Coloniæ opſequenti Juliæ Piſanæ, ex hoc decreto ea omnia* FACERE, EXSEQVIQVE PERMITTAT. Quod vulgo *quam primum* dicitur, *primo quoque tempore* in decreto dixere. Ita Cicero in fine Philippicæ 3. *Primo quoque tempore de his rebus ad hunc Ordinem referant.* Livius *libro* XLII. *Ut Brunduſium primo quoque tempore mitti poſſent.* In Cenotaphio *Cajano T. Statulenus Juncus Piſanæ* coloniæ princeps civis ac Pontifex Minor, idemque Flamen Auguſtalis juſſus dicitur ad *Auguſtum* legatione ſuſcepta, eidem libello tradito, ſignificare decretum de augendis honoribus *Caji Cæſaris* acerbo fato ſublati, à *Piſana* colonia conditum, quod *Auguſtum* adprobaſſe ibidem legimus. Etenim Imperatores honores defunctorum imperantis licet familiæ memoriæ decretos, non ſemel imminuerunt. Tacitus *libro* V. *Annalium* cum Senatus nimios demortuæ *Liviæ Tiberii* matri honores ſtatuiſſet, *Tiberius*, inquit, *honores memoriæ ejus ab Senatu large decretos, quaſi per modeſtiam imminuit, paucis admodum receptis. Lucio Cæſari* puras tantum inferias *Piſana* colonia decrevit, quod ille *Romæ* educatus, cum primo urbe profectus, Maſſiliæ *inglorius*, ut *libro* IV. *capite ultimo* ſcribit *Florus*, repentino morbo deceſſit. At *Cajo* quod ſummo cum imperio bello in Oriente feliciter adminiſtrato, acerba morte ereptus fuerat, ſtatuas triumphales atque arcum devictarum gentium ſpoliis ornatum, erexerunt. Ovidius *libro ſecundo de arte*, triumphum vano omine eidem *Cajo Cæſari*, cum expeditionem ad bellum Parthicum adornaret, hiſce verſibus augurabatur:

Ergo erit illa dies: qua tu, pulcherrime rerum,
Quatuor in niveis aureus ibis equis.
Ibunt ante duces onerati colla catenis:
Ne poſſint tuti, qua prius, eſſe fuga.
418 *Spectabunt juvenes læti, miſtæque puellæ:*
Diffundetque animos omnibus illa dies.

Illa tamen dies nunquam advenit; nam eundem, ut verbis Cenotaphii utar, crudelia fata debito triumpho ſurripuere. At *Piſani* quo ſuum erga imperantem familiam obſequium publico monumento teſtatum facerent, triumphalem *Cajo* arcum, pedeſtrem ac equeſtrem inauratam ſtatuam celeberrimo coloniæ loco erexerunt, ut ejuſdem memoriam ad ſeros quoſque poſteros tranſmitterent. Verum vel longa ætas, vel hoſtilis potius rabies hæc quoque Cæſaris monumenta delevit, nec ulla eorundem veſtigia *Piſis* ſuperſunt.

CAP. IX.

Sex. Ælius Catus *ac* C. Sentius Saturninus *in Cenotaphio* Cajano *nominati, illuſtrantur.* Ælii *antea* Allii *&* Ailii *nuncupati. Qui* CATI *agnomen eam in familiam primus intulerit?* Sex. Ælius Catus *Conſul* Straboni *laudatus.* Caſaubonus *eundem in* Licinium Craſſum *perperam mutat.* Sentia *gens plebeja* Romam *ex* Atinate *præfectura tranſmigrarat. Proavus ac pater* C. Sentii Saturnini *Conſulis commendantur. Hic ſemel conſul fuit.* Baronius *ac* Pamelius Saturninum *filium cum* Sentio *patre confundunt. Conſul uterque in* Piſano *lapide nominati legem* ÆLIAM SENTIAM *promulgarunt.* Alciati *ea de re error corrigitur. Lex* ÆLIA SENTIA *in Topicis* Ciceronis *falſo nominatur, ac germana lectio reſtituitur. Conſules laudati, fuerant Triumviri Monetales. Utriuſque numiſmata producuntur.*

Cum victoris gentium populi faſti ab antiquis ſcriptoribus digeſti, partim eorum voluminibus amiſſis, partim Amanuenſium inſcitia, vel certe incuria, laceri, corrupti, ac innumeris mendis deturpati, ad avorum ætatem perveniſſent, mirum dictu! quantus eiſdem ex literatis lapidibus è terra erutis, nitor acceſſerit. *Onuphrius Panvinius Veronenſis* noſter eo in ſtadio ceteris lampadem prætulit, omniumque ſtudia vicit, editis eruditiſſimis commentariis, in quibus *Romanos* conſules ex vetuſtis inſcriptionibus ſuos quoſque ordine digeſtos, exhibuit. Verum cum nova ſubinde ſaxa è vetuſtis ruderibus effodiantur, novus in dies eiſdem faſtis ſplendor additur, ac errores qui in eoſdem irrepſerant, feliciter corriguntur. In *Cajano* Cenotaphio collegium conſulum legitur, quod nulli hucuſque lapides prodidere; ejuſque beneficio inſignium ſcriptorum errores emendantur, qui utrumque conſulem perperam deſcriptos exhibuerunt. Hæc prope finem *Cajanæ* inſcriptionis leguntur: *Conſcriptis quæ ad IIII. Nonas Apriles, quæ* AELIO CATO, C. SENTIO SATVRNINO COS. *fuerunt, facta, acta, conſtituta ſunt, &c.* In indice conſulari præfixo *lib.* LV. *Annalium Dionis* legimus: *Sex. Æmilius Q. F. Catus, C. Sentius C. F. Saturninus.* Ubi perperam prioris conſulis familia *Ælia* in *Æmiliam* mutatur. Recte Vellejus *libro* II. ſcribit 419 *Tiberium* adoptatum ab Auguſto *Ælio Cato, Sentio Coſ.* In *Caſſiodori* Chronico adduntur prænomina: *Sextus Ælius & C. Sentius.* De utroque conſule pauca ſubjiciam, ac quædam de lege *Ælia Sentia* notabo.

Æliorum familiæ initio adeo anguſta res domi fuit, ut teſte Valerio Maximo *lib.* IV. *cap.* 4. ſexdecim eodem tempore *Ælii* fuerint, quibus una domuncula erat eodem loco, ubi, ut ille ait, nunc ſunt Mariana monumenta; & unus in agro *Vejente* fundus minus multo cultores deſiderans, quam dominos habebat. Hæc tamen plebeja gens in numeroſas poſtea familias excrevit, *Tuberonum, Pætorum, Lamiarum. Q. Ælius Pætus* Pontifex ac Prætor in acie *Cannenſi* cecidit, duobus filiis relictis, quorum prior *P. Ælius Pætus* conſulatum geſſit eo anno, quo bellum ſecundum *Punicum* finitum eſt. Alter filius *Sex. Ælius Pætus* cui, ut à fratre diſtingueretur, ac ſcientiæ & prudentiæ ejuſdem gratia, *Cati* cognomentum inditum. Cicero *lib.* I. de Oratore hunc *Sextum Ælium Catum* laudat, quem propter juris civilis peritiam ſic ab *Ennio* commendatum dicit:

Egregie cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

De eodem in Bruto ſcribit: *Numeroque eodem fuit Sex. Ælius juris quidem civilis peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus.* Utriuſque nomen extat in faſtis conſularibus Capitolinis Gruteri *pag.* 293.

P. ALLIVS. Q. F. P. N. PAITVS. L. F. XXXXVI

SEX. ALLIVS. Q. F. P. N. PAITVS. CATVS

P. Ælius Pætus luſtrum XXXXVI. fecit collega *P. Cornelio Scipione Africano* A. V. 555. *Sextus* vero frater anno inſequenti conſulatum obtinuit, quod ex laudatis faſtis ac Livio *lib.* XXXII. colligitur. Luſtrum vero XXXXVII. in eiſdem faſtis collega *C. Cornelio Cethego* dicitur feciſſe

SEX. AILIVS. Q. F. P. N. PAITVS CATVS

Hinc infertur hanc gentem prius *Alliam* nuncupatam fuiſſe, omniumque primum Sextum quo de loquimur, *Ailium* appellatum, uti & *Aemilii* Græca diphthongo *Aimilii* in eiſdem faſtis ſcribuntur; eos vero poſtea *Aelios* ac *Aemilios* dixere; & Livius in fine *lib.* XXXI. & *lib.* XXXII. *Sex. Ælium Catum* vocat. Pomponius in *lib. de origine juris* laudat volumen *Sex. Ælii Cati Tripertita* dictum, *qui liber*, inquit, *veluti cunabula juris continet*, eratque interpretatio XII. tabularum. Ex hoc

hoc celeberrimo apud *Romanos* viro originem duxit *Sex. Ælius Catus*, qui consulatum gessit A. V. 757. quo *Cajus Cæsar* obiit, idemque in *Pisana* tabula signatus legitur. Ejus meminit Strabo *lib.* VII. *pagina* 212. scribens: *Equidem nostra ætate Ælius Catus ex trans Istrum sitis partibus à Getis, quæ gens eodem cum Thracibus sermone utitur, in Thraciam quinquaginta millia hominum traduxit, qui nunc ibi habitant, & Mysi appellantur.* Ex his patet eundem fuisse legatum proprætorem *Mœsiæ*. *Straboni* scribitur Αἰλίος Κάτος: veteres interpretes perperam Latine reddidere: *Ælius Cato*; siquidem Græcis Κάτων dicitur qui à *Romanis Cato* nuncupatur. Verum *Casaubono* ad locum lau-
420 datum *Strabonis* hæsit calamus: *Quisnam est*, inquit, *iste Ælius Catus?* Hinc errorem in codicem irrepsisse judicans, substituit *M. Licinium Crassum*, qui de *Getis* A. V. 725. triumphavit, contestatus *Ælium Catum* esse sibi *incognitum*. Verum illum *Casaubonus* novisset, si fastos consulares adiisset, in quibus ad A. V. 757. ejusdem consulatus signatur. Rursus extant nummi *Augusti* inscripti: SEX. AELIVS CATVS IIIVIR A. A. A. F. F. S. C. & in postica: AVGVSTVS. TRIBVNIC. POTEST. Itaque fuit Triumvir monetalis post annum Urbis 731. quo Augustus Tribuniciam potestatem accepit. Horum numismatum ectypum in fine capitis exhibebo.

Alter consul collega *Sex. Ælii Cati* nominatur in tabula *Pisana C. Sentius Saturninus*. Gens *Sentia* plebeja fuit ex præfectura *Atinate Romam* profecta, quod eruditis prænotatum est ex *Cicerone* in *Planciana*, in qua de *Atinatibus* loquens, ait: *Cum ornatissimi atque optimi viri Cn. Saturnini patrem Ædilem, cum prætorem viderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati.* Is *C. Sentius Saturninus* vocabatur, quem *Cicero* in *Verrina* quinta laudans, inquit: *Modo C. Sentium vidimus, hominem veteri ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare.* *Macedoniæ* præerat anno Urbis 672. duodecim ante annos quam *Cicero* orationem illam recitaret. Ejus meminit Plutarchus in *Sylla*, & *Orosius lib.* V. *capite* 18. scribit *Sothimum* regem cum magnis *Thracum* copiis in *Macedoniam* irrupisse; *tandem*, inquit, *à C. Sentio prætore superatus, redire in regnum suum coactus est.* Hic duos filios habuit *C.* ac *Cn. Sentios*; *Cneum Sentium* laudatus *Cicero* nominat in *Planciana*; *Cajum* ex fastis Capitolinis habemus, in quibus inter Pontifices, qui ludis sæcularibus ab *Augusto* anno Urbis 737. celebratis præsederunt, Gruteri *pagina* 295. nominatur *C. Sentius C. F. C. N. Saturninus*. Hic *C. Sentius* nepos fuit *C. Sentii*, qui *Macedoniæ* anno Urbis 672. præfuit; nam ex Vellejo *libro* II. anno Urbis 757. *Sentius Saturninus* partem legionum in *Germania* regebat, & ex Dione *libro* LV. ornamenta triumphalia ob rem bello *Germanico* feliciter gestam, accepit. Hinc non filius, sed nepos ejus *C. Sentii* dicendus est, qui ante annos 87. *Macedoniam* administravit. Plurima de hoc *Saturnino* ex vetustis Scriptoribus collecta exhibui *dissert.* 2. *capite* 14. ubi catalogum præsidum *Syriæ*, quam idem A. V. 749. regebat, contexui. Interim corrigendus index consularis, qui *libro* LIV. *Dionis* præmittitur, ubi legitur ad annum Urbis 735. *C. Sentius P. F. Saturninus*; *Caji* enim filius dicendus est ex laudatis fastis Capitolinis, in quibus ita signatur.

C. SENTIO. C. F. C. N. SATVRNINO

Dissentiunt Scriptores, num hic *C. Sentius Saturninus*, *Augusto* imperante, semel atque iterum

A gesserit consulatum. Nam A. V. 735. & 757. in fastis habetur consul *C. Sentius Saturninus*. *Pamelius in notis ad caput* 19. *lib.* IV. *Tertulliani* contra *Marcionem*, scribit *Sentium Saturninum* bis consulem fuisse: semel anno Urbis 735. cum *Q. Lucretio Vespillone*, & iterum A. V. 757. cum *Sex. Ælio Cato*. Eadem in opinione sunt viri erudi- 421
tione insignes *Henschenius* ac *Papebrochius* in Diatriba præliminari ad mensem Aprilem num. 9. & 11. ubi ad A. V. 757. hocce collegium consulum ponunt: *Sex. Ælius Catus, C. Centius Saturninus II.* At Baronius *in Apparatu num.* 89. scribit *Quinctilium Varum* amplissima consulatus digni-
B tate *secundo auctum: primum cum collega Vespillo: secundo cum Ælio Cato.* Ubi sane *Quinctilii Vari* nomen calamo decidit, cum *Sentium Saturninum* scribere vellet, ut ex antecedentibus patet. Ceterum *Panvinius, Sigonius, Pighius*, accuratissimi fastorum restauratores, nullam iterati consulatus *C. Sentii Saturnini* mentionem fecere. Id vero recte eosdem fecisse patet ex nostra tabula, in qua nulla plane nota numerali iteratus *Saturnini* consulatus indicatur, quod tamen libera Republica, ac imperante *Augusto* semper in more fuit, uti ex lapideis fastorum fragmentis intelligitur. Vellejus *lib.* II. cum narrasset *Tiberium* A. V. 757. ab
C *Augusto* adoptatum, ad *Germanicum* statim bellum profectum, scribit eundem *in iis quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris ejus in Germania fuerat, præfecisse.* Itaque *C. Sentius Saturninus*, qui A. V. 735. cum *Q. Lucretio Vespillone* consulatum gesserat, eo anno erat legatus proprætor *Germaniæ*. Addit Vellejus: *De cujus viri claro celebrique consulatu prædiximus.* Si hic iterum consul fuisset, dixisset: *de cujus priori consulatu &c.* Hinc *C. Sentius Saturninus* qui in *Pisano* marmore consul nominatur, erat filius *C. Sentii Saturnini*, qui eo anno V. C. 757. exercitibus in *Germania* præerat, cum filius *Romæ*
D consulatum gereret. Dio *in indice consulum initio lib.* LV. scribit: *C. Sentius C. F. Saturninus*, qui pronepos fuit *C. Sentii Saturnini*, quem A. V. 672. *Macedoniæ* rectorem diximus, à quo primum sella curulis in *Sentiam* familiam illata fuit, teste *Tullio* laudato in *Planciana*. Ursinus in *libro de familiis Romanorum* scribit: *Sentia gens incertum patricia, an plebeja fuerit.* Sed ex *Cicerone* constat plebejam fuisse, ac ex præfectura *Atinate Romam* migrasse, & *C. Sentium* eodem *Cicerone* vivente, omnium primum ejus familiæ magistratum *Romæ* obtinuisse. Vir eruditus miratur ea
E de re *Ursinum* dubitasse, cum Suetonius diserte *cap.* 12. in *Julio* dicat Senatum *C. Rabirii* opera *L. Saturnini seditiosum tribunatum coercuisse.* Profert nummum cum epigraphe L. SENTI. C. F. quo *L. Saturninum Suetonio* memoratum designari arbitratur. Ex tribunatu autem plebis patet *Sentiam* familiam inter plebejas reponendam esse. Hic tamen scriptor minus recte illud numisma retulit ad *L. Saturninum*, cujus eo loci *Suetonius* meminit. Nam hic erat è gente *Appuleja* uti optime Eques *Patinus* in additis notis ad *Ursinum* observat. Auctor *de viris illustr.* ait: *Lucius Appulejus Saturninus, tribunus plebis seditiosus &c.* & in fine:
F *Caput ejus Rabirius quidam Senator per convivia in ludibrium circumtulit.* Asconius in Pisonianam *L. Appulejum Saturninum Tribunum plebis* nominat. Cicero *in oratione pro Balbo* ait lege *Appuleja Saturninum C. Mario* permisisse, ut in singulis coloniis ternos cives *Romanos* facere posset. Hinc Floro *libro* III. *cap.* XVI. *seditio Appulejana* describitur. Idem habet Appianus *lib.* I. *bel. civ. pag.* 367. In Liviana epitome in prænomine erratum est; ibi enim dicitur *Cn. Appulejus Saturninus*, qui *Lucius* nuncupandus fuerat, uti patet ex laudatis scripto-

scriptoribus, ac Cicerone *in oratione pro C. Rabirio*; & *in Bruto* ait: *Seditiosorum omnium post Gracchos L. Appulejus Saturninus eloquentissimus visus est &c.* Num vero *L. Sentius Saturninus*, cu-
422 jus nummum V.C. exhibet, *C. Sentii Saturnini*, quo de loquimur, frater fuerit, quod C.F. dicitur, incertum ponatur. Gens *Sentia* ab *Augusto* inter patricias forte relata videri possit, cum de eodem in Ancyrano marmore legamus: PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM, nempe A. V. 725. ad quem etiam annum recte hoc ipsum Dio refert in fine *lib.* LII. scribens: *Patriciorum etiam familias, Senatu id permittente, quia pleræque perierant, suffecit*; qua de re proxime quædam notabo.

Celebris est apud Juris consultos lex *Ælia Sentia*, cujus meminit Justinianus *libro* I. *Instit. tit.* 5. *de libertinis*, & sæpius variis in legibus appellatur à vetustis Juris professoribus. Alciatus in com. ad *leg.* 70. *de verb. significat.* ait: *Ælius Sentius legem tulit, quæ ab ejus nomine Ælia Sentia appellata est.* Et interpres ad laudatum titulum Justiniani scribit: *Hanc legem statuit consul Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur.* Sed hi infeliciter hallucinati sunt; siquidem *Ælii* ac *Sentii* distinctæ erant *Romanorum* familiæ, quas illi in unam conflant, ut unus idemque vir *Ælius Sentius* ejus legis auctor habeatur. *Augustus* cum leges promulgavit, easdem nomine consulum, qui id temporis magistratum gerebant, publicari jussit; unde ab eisdem etiam nomen sortitæ sunt. Tacitus *libro* III. *Annal.* scribit: *Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Julias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat.* Illam vero nomen sortitam à consulibus suffectis A. V. 762. testatur Dio *lib.* LVI. *Inde*, inquit, *lex quoque Papia Poppæa à M. Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo lata est, qui parte ejus anni consules, uterque neque uxorem neque liberos habebat: quo ipso deprehendi potuit, quam ea lex necessaria fuisset.* In fragmentis Capitolinis Gruteri *pag.* 295. post consules ordinarios A. V. 762. *C. Poppæum Sabinum* ac *Q. Sulpicium Camerinum*, subjiciuntur

EX. K. JVL. M. PAPIVS. M. F. M. N. MVTILVS Q. POPPAEVS. Q. F. M. N. SECVNDVS

Ita lex *Junia Norbana*, quam *Tiberius* tulit, nomen accepit à *M. Junio Silano* & *L. Norbano Flacco* qui A. V. 772. consulatu perfuncti sunt. Ex his patet legem *Æliam Sentiam* latam fuisse jussu *Augusti* ab *Sex. Ælio Cato* ac *C. Sentio Saturnino* Consulibus, qui in *Pisano* cenotaphio nominantur. Quo anno mortuo *Cajo Cæsare*, *Tiberius* ab *Augusto* adoptatus, statimque ad bellum *Germanicum*, uti dixi, missus fuit. Dio adoptione eadem *lib.* LV. recitata, post paucos versus subdit: *Quia multi multos manumittebant, ætatem quam & manumittens, & manumittendus habere deberent, juraque quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur, constituit.* Hæc sancita sunt lege *Ælia Sentia*, quod ejus anni consules *Sex. Ælius*, ac *C. Sentius* sua nomina eidem legi præscripserunt. Justinianus *lib.* I. *Instit. tit.* 61. *de manumissione*, ait: *Eadem lege Ælia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur.* Præterea libro D. 40. titulus IX. præponitur: *Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, & ad legem Aeliam Sentiam.* Ubi *L.* 5. 8. 27. 32. jura patronorum erga libertos ex lege *Ælia Sentia*, quam nominant, ab antiquis Juris consultis exponuntur; uti etiam *D. de jure patronatus L.* 6. & 15. & *D. de hæred.*
423 *instituendis L.* 57. & 60. In libro Topicorum Ciceronis ad Trebatium hæc leguntur: *Cum lex Ælia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti.* Cicero *libro* VII. *fam. epist.* 19. hæc ad C. Trebatium scribit: *Itaque, ut primum Velia navigare cœpi, institui Topica Aristotelica conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui.* * *Eum librum tibi misi Rhegio scriptum, quam planissime res illa scribi potuit.* Subsignatur epistola: *V. Kal. Sextiles Rhegio.* Etenim cum A. V. 710. post occisum *Cæsarem* Idibus Martiis, videret omnia *Romæ* turbata esse, decreverat ex *Italia* discedere, neque reverti, nisi sub anni exitum. Vulgo existimabatur in Græciam *ad Olympia* invisenda profectus, ex *libro* XVI. *ad Atticum epist.* 6. Eo vero anno Olympias 184. Kal. Sextilibus contigit. Ibidem autem *epist.* 5. scribit se, *cum unum diem Veliæ substitisset*, venisse *Vibonem IX. Kal.* ubi *obduxit posterum diem*, inde *Rhegium* transmisit. Igitur librum Topicorum *Cicero* scripsit anno Urbis 710. intrà diem 24. & 27. Quinctilis, seu Julii, & quidem *in ipsa navigatione Rhegium*, ut idem in ejusdem operis præfatione testatur. Qui igitur fieri potest, ut eo in libro nominaverit *legem Æliam Sentiam*, quæ anno postea quadragesimo septimo ab *Augusto* jussa est publicari? At certum est errorem antiquitus in Ciceronianum codicem irrepsisse, quod Boethius *in commentariis Topicorum Tullii*, legem *Æliam Sentiam* legit. Itaque censeo sciolum quemdam ad marginem primum scripsisse *Sentia*, quod postea verbum ab Amanuensibus in textum traductum fuit. Pomponius *libro* I. *de reg. juris* testatur *Sex. Ælii* volumen vulgo *jus Ælianum* nuncupatum. Hoc vero à *Cicerone* loco laudato intelligi patet. Nam ibidem ait: *Cum lex Ælia* (vocem Sentia omitto) *assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti. Locuplex enim assiduus, ut ait Ælius, appellatus ab ære dando.* Hinc Charisius *libro* I. *Institut. Gram.* scribit: *Ditiores qui asses dabant, assidui dicti sunt.* Gellius *libro* XVI. *capite* 10. ait in XII. tabulis hanc legem latam: *Assiduo vindex assiduus esto.* Quod *Sex. Ælius* in Tripertita, quod volumen erat XII. tabularum interpretatio, uti ex *Pomponio* prænotavi, ex iisdem tabulis eam legem exscripsit, infert *Cicero* ex eadem lege vindicem locupletem constitui locupleti. Ex his apparet vocem *Sentia* in eum *Ciceronis* locum perperam intrusam fuisse. Tacitus *libro* II. *Annalium* scribit *Claudium* Imperatorem numerum patriciorum auxisse *paucis jam reliquis*, inquit, *familiarum quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant; exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Sænia sublegere.* *Vetranius* in notis putat *lege Sentia* legendum. Recte tamen *Lipsius* notavit hanc legem de augendo numero patriciorum, latam fuisse à *L. Sænio* consule suffecto anno Urbis 724. uti patet ex veteri fragmento apud Gruterum *pagina* 299. ubi anno belli *Alexandrini* nominatur consul K. NOV. L. SAENIVS. *Augustus* vero anno insequenti consul V. legem exequutus, patriciorum numerum auxit, cum Censor una cum *Agrippa* esset, ex Dione *libro* LIII. ac lapide Ancyrano, uti proxime prænotavi. Itaque lex *Ælia Sentia* lata fuit à *Sex. Ælio Cato* ac *C. Sentio Saturnino* Coss. qui in *Pisano* Cenotaphio nominantur. Eorundem numismata visuntur apud antiquarios, scalpta cum essent Triumviri monetarii. Eadem olim publicaverat Goltzius *in Augusto pagina* 61. & 63. quorum ectypo præsens dissertatio claudetur*. Cum vero in neutro nummo anni 424
Tribuniciæ potestatis *Augusti* signentur, anni pariter, quibus cudendæ monetæ præfecti sunt, ignorantur. Interim certum est ea numismata scalpta post annum Urbis 731. quo Tribunicia potestas *Cæsari Augusto* primum delata fuit, uti ex *Dione* ac fastis Capitolinis in superiori dissertatione, magno *Panvinio* præeunte, demonstravimus.

* Vide Tab. IV. pag. 96. fig. 9.

425 # DISSERTATIO IV.

LATINITAS ET ORTHOGRAPHIA UTRIUSQUE Pisanæ Tabulæ Augustea ætate digna demonstratur, ac V. C. censura refellitur.

CAP. I.

Viri doctissimi de arte Grammatica scripserunt. Puritas linguæ Latinæ extra Urbem deficiens. Quid Livii *Patavinitas.* Asinius Pollio *laudatur. Lapides antiquitus inscripti, variatæ Latinitatis testes.* Pisanæ *tabulæ apud* Pichenam *&* Ughellum *mendosissimæ.*

Antequam manum de tabulis nostris tollo, operæ pretium duxi earundem latinitatem puram putam ævi Augustei ostendere, sive earundem verba, sive orthographia consideretur; siquidem intelligo virum eruditione æque ac dignitate præstantem plerasque in iisdem voces tanquam ab aurei sæculi Latinitate degenerantes, in reprehensionem vocare. Equidem cum hactenus res in laudatis Cenotaphiis contentas exposuerim, meum quoque esse putavi, verba etiam ibidem insculpta defendere. Nec mihi quispiam vitio vertat, quod ad Grammaticorum scholas descendo. Nam *Romanorum* doctissimi stylum hoc in opere summa cum laude exercuerunt. *Cæsar Romani* imperii conditor de verborum analogia, *Terentius Varro* de lingua Latina volumina exararunt. *Plinius* in præfatione ad *Vespasianum* editos abs se de Grammatica libellos recenset, quos octo *dubii sermonis* titulo inscriptos, Plinius nepos laudat *libro* III. *epist.* 5. testatus eosdem post viginti libros de bellis Germanicis, atque alia volumina ab avunculo elucubratos. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. scribit *Messallam Corvinum* virum consularem ac triumphalem, eundemque praeclarissimum Augusteæ ætatis Oratorem, libros non de verbis solum, verum etiam de literis publicasse. Cicero cum *in libro de Oratore ad Brutum* pleraque hoc de argumento adnotasset, *hæc*, ait, *dixi brevius, quasi hac de re una disputarem; est enim hic locus late patens, de natura usuque verborum; lon-*
426 *gius autem quàm instituta oratio postulabat. Cassiodorus* cum doctissima volumina emisisset, morientibus tum in *Italia* literis, anno ætatis nonagesimo tertio, ut in præfatione testatur, volumen de Orthographia compilavit. Utinam is essem, qui de Latinorum verborum usu ac proprietate judicare possem! Verum hanc aliis difficiliorem Spartam relinquens, intra bina *Pisana* marmora brevissimo spatio sistam, ut eorundem verba ab eruditi censoris objectis defendam. Nam Octavius Boldonus Episcopus Theanensis *in opere Epigraphicorum*, disputationem instituens de barbarie verborum, *libro* II. advertit ætatem Latinitatis aliam fuisse *Romæ* auream, aliam vero in coloniis deteriorem, quod extra urbem non tam puro sermone utebantur. Hoc ex *Pisanis* inscriptionibus *Augusto* imperante dicatis, ostendit: *in quibus*, inquit, *aureo licet sæculo natis, apparent nihilominus vestigia nonnulla impuræ latinitatis*; statimque indicem contexit verborum, quæ ibidem minus Latine aut dicta, aut scripta contendit. Ceterum non possum doctissimi alias Præsulis censuram, quam in præclarissima aurei sæculi monumenta

A exercet, adprobare, cum omnia verba ac singulæ literæ in iisdem tabulis purissimæ Latinitatis mihi esse videantur. Latinus sermo angustis olim terminis conclusus, una cum *Romanæ* gentis imperio per universum fere terrarum orbem longe lateque diffusus est. At quemadmodum fontes quo longiori alveo variis hinc inde aquis adaucti, puriori minus unda decurrunt: ita civium *Romanorum* coloniæ in diversas provincias deductæ, patrii idiomatis puritatem peregrinis vocabulis corrumpebant. Immo nova ac plane barbara verba in *Latium* irrupisse auctor est Quintilianus *libro* 1.
B *capite* 5. *Rheda* enim ac *petoritum* verba Gallica, *mappa* Punica vox, aliæque aliunde derivatæ, Latio donatæ sunt. Unde enim aureo Latinitatis sæculo argentea ejusdem ætas successit, nisi quod plurimæ voces *Romæ* antea non frequentatæ, in urbem irrepsere? Hinc laudatus scriptor *capite* 6. ait: *Tota sæpe theatra, & omnem Circi turbam exclamasse barbare scimus.* Quare extra dubium videtur in *Italiæ* urbibus, in quibus *Latinæ* linguæ usus invaluit, plures voces adhibitas, quæ raro in urbe audiebantur. Cicero *in dialogo*, cui à *Bruto* nomen imposuit, hunc ipsum alloquens, cum à
C *Cæsare* Dictatore *Cisalpinæ Galliæ* proconsul destinatus fuisset, ait: *Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris; audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ; sed hæc mutari, dediscique possunt.* Hinc Asinius Pollio teste *Fabio libro* 1. *capite* 5. & *libro* VIII. *cap.* 1. putabat inesse Livio *quandam Patavinitatem.* Scio *Balthessarem Bonifacium* scribere: *Dispeream, si Asinius ipse tam ridiculæ inventor calumniæ, quid esset sciebat*; ubi varias etiam de *Livii* Patavinitate opiniones recenset. Verum Fabius *cap.* 5. ait: *Taceo de Thuscis & Sabinis & Prænestinis quoque; nam ut eorum*
D *sermone utentem Vettium Lucillius insectatur: quemadmodum Pollio deprehendit in Livio* Patavinitatem: *licet omnia Italica pro Romanis habeam.* Nempe hic probatæ eloquentiæ scriptor quædam verba, seu potius verborum constructionem non tritam *Romæ*, sed *Patavinis* familiarem, suis in libris adhibuit. Et sane *Asinius* Augusteæ ætatis Orator eloquentissimus, quive ipsimet *Livio* æqualis fuit, licet huic superstes vixerit, diutius cum imperio *Venetorum* regionem, *Livio* tum vivente, obtinuerat. Vellejus *L.* 2. ait: *Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis &c.* Quo sane tem-
E pore cum agri in Transpadana regione veteranis
militibus jussu Triumvirorum dividerentur, *Vir-* 427
gilius ejusdem *Asinii* proconsulis patrocinio, suos agellos recuperavit, teste *Donato* in vita *Virgilii.* Itaque *Asinius Patavinorum* sermonem optime observavit; unde quandam in *Livio* Patavinitatem notare potuit. Quare non sine injuria tanti Oratoris famosus ille Latinorum Censor scripsit, unum *Asinum* (ita ignominiæ causa *Asinium* nominavit) *Livium* Patavinitatis incusare potuisse.

Lapides quidem *Romano* imperio florente inscripti, Latini sermonis longe certiores testes censendi sunt, quam vetustissima quæque volumina, in

in quæ tot subinde indoctæ librariorum manus grassatæ sunt. Si *Virgilii* poëtarum maximi vetustos codices consulas, tot variantes passim lectiones ab eruditis producuntur, ut vir doctissimus *Pierius Valerianus* justæ molis volumen ex eisdem concinnaverit. At neque eam diversitatem everso una cum imperio, *Romano* eloquio, ferrea Latinitatis ætas induxit; nam altero sæculo, post *Virgilii* obitum, quædam verba non eadem in omnibus *Maronis* codicibus lecta non uno loco *Gellius* adnotavit. In primo *Georg. v.* 208. legitur:

Libra die somnique pares ubi fecerat horas.

Julius Romanus apud *Sosipatrum Charisium* legit: *Libra dii*, cum veteres nomina desinentia in *es*, in genitivo per duo ii. plerumque extulerint, cujus exempla Vossius colligit *lib.* II. *de analogia cap.* 19. quam etiam terminationem retinet in alio *Virgilii* carmine Gellius *libro* IX. *cap.* 14. Valerius Probus initio *lib. Catholicorum* scribit illum genitivum more vetusto per *e* terminatum; hinc legit: *Libra die.* In pervetusto codice *Romano* scribitur: *Libra diei* per diphthongum *ei*, ut ibidem notat *Pierius. Gellius* tamen *Libra die* legendum esse contendit. Accusativos plurales nominum tertiæ declinationis quorum genitivus pluralis in *ium* desinit, non per *es*, sed in *is* apud *Virgilium* ut plurimum terminatos *cap.* 3. ostendam, quos tamen vetustissimi scriptores modo in *es*, modo in *eis* terminatos laudarunt, non Virgilianæ, sed suæ ætatis consuetudinem secuti. Hinc cum codices quamvis vetustissimi, ac fere vix ex auctorum manibus in publicum emissi, tot passim mutationibus obnoxii evaserint, operæ pretium erit antiquarum inscriptionum, quæ in marmoribus insculptæ leguntur, testimoniis uti; eosdem enim characteres, quibus primum insculptæ fuerant, ad nostram usque ætatem retinuerunt. Hac plane regia via ad puritatem Latinæ orthographiæ investigandam *Aldus Manutius* incessit, qui plures postea imitatores habuit. *Quintilianus* veterem scribendi modum ex vetustis *Romanorum* inscriptionibus ostendit *libro* 1. *cap.* 4. & 7. Ex antiquissima Duilianæ columnæ inscriptione posita A. V. 494. discimus eo sæculo literam G nondum apud *Romanos* fuisse, uti neque consonantes geminatas, literam D in fine quorundam nominum positam, E pro I, O pro V scriptam; ibi enim legimus LECIONES, MARID, CLASES, NAVEBOS, CAPTOM, Gruteri *pag.* 404. ut ejus sæculi character ex aureo tantum illo fragmento intelligatur. Rursus ex aliis inscriptionibus de re agraria, de judiciis, aut finibus regundis, quæ in æneis tabulis adhuc supersunt, apparet Latium sermonem successu temporis nitidiorem ac jucundiorem evasisse. Ævi autem Augustei epigrammata ac elogia purissimæ latinitatis characterem præ se ferunt, uti ex Ancyranis tabulis patet. At quemadmodum ex innumera gentium colluvie passim sub imperio Cæsarum *Romam* commigrantium, barbaræ voces in urbem irrepserunt, ita eadem sequioris ætatis inscripta monumenta exhibent. Hinc pro exemplo adducendæ sunt inscriptiones marmorum ac
428 numismatum aureo Latinitatis sæculo formatæ, quibus suppares adjici possunt argenteæ etiam ætatis epigrammata eaque publico nomine exarata. Nam privatæ inscriptiones barbara non semel manu descriptæ, & æque ignava marmorarii dextera in lapide insculptæ, in orthographiam plerumque peccant, uti ex multis veterum epitaphiis intelligimus. At, inquiunt, sculptores rude hominum genus fuisse, qui, non secus ac imperiti librarii sæpe ab exemplo deficiunt, Latinas plerumque voces corruptissime in lapidibus inciderunt. Verum, uti recte prænotatum Vossio *libro* 1. *de Arte Grammat. cap.* 44. Lapidariis ævo Augusteo vernacula erat lingua Latina, cujus prorsus nostri in *Italia* præsertim typographi ignari sunt. Et quidem cum publica decreta à coloniis condebantur, quod ad *Augustum* transmittenda erant, teste Suetonio *capite* 46. à doctissimis civibus præformabantur, ne *Augusti*, quem severum verborum censorem norant, oculos offenderent. Auctor est *Tiro*, doctus ille *Ciceronis* libertus, apud Gellium *libro* X. *cap.* 1. *Pompejum* in publico quopiam monumento tertium sibi delatum consulatum descripturum, dubitasse num se consulem *tertio*, an vero *tertium* inscriberet, ac ea de re *Ciceronem* consuluisse; qui respondit, ne diverse opinantium censuras subiret, TERT. sculpendum esse, cujus vocis alteram syllabam non expressam, pro libito quisque poterat pronuntiare. S. Augustinus in *lib. de Grammatica* ex *Varrone* tradit, *secundo consulem* ad ordinem spectare, nempe quod alter collega primum designatus fuit; *secundum* vero, aut *tertium* denotare numerum iterati consulatus. In Ancyranis tabulis Augustus *consul quintum*, & Marius à Cicerone *consul sextum*, *Agrippa* in inscriptione Panthei *consul tertium* nuncupantur. In Cenotaphio *Caji* jubetur *T. Statulenus Juncus* decretum de annuis inferiis *Cajo* in *Pisana* colonia mittendis, ad *Augustum* deferre. Hinc colligimus summa diligentia proprietati verborum eosdem studuisse, ac in eisdem postea sculpendis curasse, ut Latinæ orthographiæ characteres servarentur.

Ceterum ut in libris exscribendis non semel erratur, ita in vetustis inscriptionibus in codices referendis, exscriptorum tum negligentia tum etiam inscitia peccari solet; unde quibusdam visum fuit minus inscriptis lapidibus deferendum, quasi errores qui in exemplis apparent, in iisdem etiam saxis contineantur. Id facile ex inscriptionibus plerisque *Aldi Manutii* ac *Gruteri* monstrare possem; verum haud fas sit à *Pisanis* nostris tabulis longius abire, cum præ ceteris inscriptionibus id infortunium illæ subierint. *Curtius Pichena* omnium primus *Pisana* Cenotaphia recens inventa, suis in librum 1. Taciti commentariis inserta publicavit; quæ tamen tot mendis scatent, ut monstro propius videatur virum eruditum eumque *Pisis* sæpe degentem, adeo depravate eadem exscripsisse. Ejusdem errores diversamque in plerisque orthographiam subjiciam, ne quis ex diversa lectione earundem germanum tabularum characterem in dubium vocet. In *Lucii* quidem Cenotaphio vel in limine in errorem impingit. Nam in Cenotaphio *Lucii Cæsaris* scribit: *Ad XVIII. K.* pro *XIII. K. Q. Petilius: M. Puppius: A. Balbius*, pro *Petilius: Pupius: Albius.* Item: *Maximi: Tribunitiæ: Filii*, pro *Maxsimi: Tribuniciæ: Fili.* Rursus: *Juredicendo: Gabino: refusiis*, pro *Juridicendo: Cabino: robustis.* Præterea, *Sepiatur: vitari: obsequenti*, pro *Sæpiatur: vitare: opsequenti.* In *Caji* vero Cenotaphio: *Q. Fatilius: M. Pierius*, pro: *Q. F. Atilius: M. Herius.* Item,
Justissimum: usque: præerat: improvisæ: abstine- 429
re: scenici: Circensesve: eo die, pro *Justissumum: usqui: prærat: inprovisæ: apstinere: scænici: Circiensesve: utique eo die.* Denique *Locus: ita quod: A. D. IIII. Nonas: II. Præfecti: quam primum: ita, ut: observarique*, pro *Arcus: idque: ad IIII. Nonas: II. Vir. Præfecti: cum primum: ita ut: opservarique.* Ceterum eædem Tabulæ apud *Ferdinandum Ughellum* longe gravioribus erratis deturpatæ leguntur, & ut omittam variatam plurium verborum orthographiam, in *Caji* Cenotaphio scribitur: *Comptibus*, pro *convictibus.* Præterea: *Memoriam prodi*, pro *memoria.* Item *Qui*

iis juridicundo: pro *Pisis jure dicundo.* Postea *oleis:* pro *spoleis.* Ad hæc: *caveatur . . . . . iis in tabulas*, cum diserte scalptum sit: *Auctoribusque iis in tabulas.* Rursus *Interea Vlenus Juncus*, pro *T. Statulenus Juncus.* Postremo: *colonia*, *placare*, *constitutum*, *à Q. L. Titio A. F. & F. Allio:* pro *coloniæ*, *placere*, *constituta ab L. Titio A. F. & T. Allio.* Hisce aliisque mendis scatent aurei Latinitatis sæculi Cenotaphia apud memoratum Scriptorem *tom.* 3. *Italiæ sacræ*, ubi *Pisanæ* Ecclesiæ Archiepiscopos recitat, quibus addendus est Illustrissimus ac Reverendissimus *D. Franciscus è Comitibus Ilcii*, vetusta familiæ nobilitate, eximia doctrina, parique pietate insignis, qui ejusdem modo Urbis sacra moderatur.

CAP. II.

Aurea utriusque Cenotaphii Pisani *Latinitas à viri doctissimi censura vindicatur.*

RECte ac sapienter *Valerius Chimentellius* eloquentissimus idemque eruditissimus humaniorum literarum in *Pisana* Academia dudum professor *cap. 7. de Bisellio* pronuntiavit *Pisana* Cenotaphia *omnino legi dignissima & Augustei ævi excellentia*, *& Latini sermonis candore*, *& funebrium officiorum ritu præstantia.* Verum cum laudatus *Boldonus* plures in utraque tabula voces vel plane barbaras, vel non Latino saltem charactere, seu orthographia sculptas, in reprehensionem vocaverit, ejusdem objectis responsionem brevissimam adornabo. Quod vero *Virgilianum* codicem Mediceum *Romana* majori litera antiquitus exaratum, post eruditos lapides, subinde appellabo, pauca hic de eodem libuit prænotare. Hanc qualemcumque operam jure suo exigit liber ille ob vetustatem, ac characterum nitorem pretiosissimus, idemque ab eruditissimis tum elapsi proxime, tum etiam præsentis sæculi Scriptoribus jure ac merito commendatus. Quibus accedit eundem in Laurentiana Bibliotheca, regio illo plane veterum MSS. voluminum thesauro servari. Quare cum tot literaria subsidia Magni *Cosmi* III. gratia ex eadem insigni Bibliotheca subinde referam, meum esse putavi omnium vetustissimum ejusdem codicem eruditi Consulis manu emendatum, rudiori licet stylo illustrare.

430 §. I.

Codex Virgilii *MEDICEUS omnium vetustissimus, quo sæculo scriptus.* Turcius Rufius Apronianus Asterius *eundem codicem in suo consulatu emendavit. Insignes hujus* Asterii *Magistratus ex ejusdem chirographo recitantur.* Asteriorum *familia* Romæ *sub Cæsaribus nobilissima.* Sirmondus *ac* Wilthemius *putant* Turcium Asterium *fuisse consulem A. Domini* 449. *Pluribus confutantur.* Asturii Diptychum *Leodiense explicatur. Magistri militum Comiti Domesticorum Protectorum ac Comiti S. L. prælati.* Asterius *fuit consul A.* 494. *Ejusdem de suomet consulatu epigramma ex eodem Mediceo codice exhibetur. Post consulatum poema Paschale* Sedulii *collegit, ac publicavit. Decretum de libris canonicis & apocryphis quo anno, & à quo Pontifice conditum?* Turcius Asterius *sitne auctor elegiæ* de collatione veteris & novi testamenti. Sirmondi *sententia de ætate* Sedulii *expenditur.*

INter Virgilianos codices manu exaratos, qui plurimi in copiosissima Serenissimi COSMI III. Magni Ducis *Etruriæ* Bibliotheca ad *D. Laurentii* servantur, unus longe ceteris antistat, sive characteris antiquitatem, sive elegantiam spectes, ut jure ac merito *Nicolaus Heinsius* Musarum deliciæ ac Parnassi decus, in præfatione nuperæ ac omnium emendatissimæ Virgilianæ editionis, eundem codicem dixerit *unum instar omnium*, *qui parem vetustate nullum per Europam universam habeat.* *Aldus Manatius* aureo hocce volumine olim usus fuit in adornando libro, quem de Orthographia concinnavit. In *V. Ætherius* laudat Virgilii codicem *majusculis litteris perscriptum*, *eo tempore*, *quo Turcius Rufius Apronianus vivebat: quod ipsius Turcii manus indicat: qui liber prius asservabatur à Rodulfo Pio Cardinale Carpense.* Heinsius proxime laudatus scribit: *Possessorem liber tunc nactus Lodovicum Cardinalem Carpensem*, *à quo postea ad Achillem Statium pervenit.* In nomen doctissimi Purpurati error irrepsit; ille enim *Rodulfus* dicebatur, quod præter *Manutium*, ipse etiam *Achilles Statius* testatur hoc epigrammate, quod eidem codici præfixum legitur:

Purpureos sparge in frontem, atque in cornua flores,
Albaque ter plenis lilia da manibus.
Namque vides sæcli monumentum insigne prioris,
Quo neque nobilius, nec prius extat opus.
Felix sorte tua & vita, Maro, dignior, unum
Hoc superest de tot millibus archetypum.
Mæcenas, ne tu cum re simul ipse perires,
Arma feri jussit militis esse procul.
Et tua, RODULFI, quæ non obliteret ætas
Ulla, piæ servant hæc monumenta manus.

Idem *Achilles Statius* in notis ad carmen IV. *Catulli* nostri *Veronensis*, scribit legendum esse *phasellis* in *versu* 28. *lib.* IV. *Georgicorum: Auctoribus*, inquit, *libris duobus antiquissimis Virgilii*, *Vaticano*, *& illo altero Rodulfi Pii Cardinalis Carpensis.* Ita utrobique *Rodulfum Pium* ejus pretiosi codicis possessorem laudat, ut plane nesciam undenam vir clarissimus acceperit, memoratum codicem possessorem postea nactum fuisse *Achillem Statium.* *Rodulfus* è nobilissima *Piorum* Principum *Carpensium* familia, cum esset Vaticani Senatus princeps, decessit anno 1564. VI. Non. Maji, uti patet ex epitaphio eidem *Romæ* posito à B. *Pio* V. Pont. Max. Panvinius meus in *lib.* II. *fastorum* ad A. V. 1089. de Rodulfo Pio scribit: *quo viro neminem vetustorum monumentorum studiosiorem*, *proborum & doctorum hominum amantiorem unquam cognovi.* Plura eidem delata elogia videsis apud *Victorellum*, *Ughellum*, ac recentiorem *Oldoinum* in supplementis *Ciaconii.* *Aldus Manutius* toto passim opere Orthographico *Virgilium Carpensis* appellat, ac semel tantum ejusdem codicis testimonio perperam utitur in verbo *irrito*, quod iisdem characteribus in *Virgiliano* codice Cardinalis *Carpensis* scriptum dicit. At secus plane ibidem legitur. Etenim IV. *Æneid. v.* 178. scribitur:

Illum terra parens ira inritata Deorum.

Et *lib.* V. *v.* 442.

—— omnemque pererrat
Arte locum, *& variis assultibus inritus urget.*

Et *lib.* VI. *v.* 446.

Inritatque virum telis, *& voce lacessit.*

Idem etiam *Manutius* non semel dissimulavit in eadem voce eo in codice variatam subinde orthographiam. Ita ex eodem docet *glæbam* cum diphthongo scribendam, qua quidem scribitur *lib.* II. *Georg. v.* 399. & in primo *v.* 65. Verum I. *Æneid. v.* 535. diphthongus omittitur:

Terra antiqua, *potens armis*, *atque ubere glebæ.*

Variam etiam orthographiam ejusdem codicis subticuit in verbis ab S incipientibus, ac ex præpositione EX compositis, uti §. sequenti ostendam. *Achilles* etiam *Statius* loco laudato ait in eodem codice scribi *phasellis* cum *ph* ac duplici liquida, quod alterum falsum est; siquidem IV. *Georg. v.* 280. quem ille appellat, legitur:

Et

Et circum pictis vehitur sua rura PHASELIS.

Doctissimi viri oculis ac calamo ad alia properantes, in uno, & altero verbo exscribendo, ab exemplari aberrarunt. Ceterum in hoc eximio codice in fine libri Bucolicorum hæc minutis quidem characteribus, at majoris *Romanæ* literæ forma expressis, hæc leguntur:

TVRCIVS RVFIVS APRONIANVS ASTERIVS V. C. ET INL. EX COMITE DOMEST. PROTECT. EX. COM. PRIV. LARGIT. EXPRAEF. VRBI PATRICIVS ET CONSVL ORDIN. LEGI ET DISTINXCI CODICEM FRATRIS MACHARII V. C. NON MEI FIDVCIA SET EIVS CVI SIT AD OMNIA SVM DEVOTVS ARBITRIO XI. KAL. MAII ROMAE.

P. VERGILI MARONIS

Distincxi emendans gratum mihi munus amici. * succedens *operi sedulus incubui.*

BUCOLICON LIBER EXPLICIT.

432 Hoc plane nobilissimi ac docti Consulis chirographum ibidem legitur: Tum subjicit elegans epigramma de tribus spectaculis, quæ ob honorem sibi delati consulatus, id temporis edebat. Idem inferius exhibebo. Interim antiquitas pretiosi codicis intelligitur; neque enim eo anno quo *Asterius* consul fuit, scriptus est, sed illum sibi à *Macario* traditum, tunc *Asterius* distinxit, atque emendavit. *Macarius* vir erat Senatorii ordinis, qui *clarissimi* titulum ab Imperatoribus sequiori ætate per *codicillos clarissimatus* obtinebant, ex *L.* 180. *&* 183. *de decurion. Cod. Theod.* Extat apud Cassiodorum *libro* VII. *cap.* 38. formula, cui titulus: *De honore Clarissimatus*; ubi Theodoricus Rex ait: *Clarissimatus igitur honorem, ornamenta judicii nostri, regia tibi largitur auctoritas.* Cum enim rex ille *Romanos* magistratus servari voluisset, titulos etiam virorum insignium, uti Cæsaribus postremis in *Italia* imperantibus fieri consueverat, retinuit. Lampridius *cap.* 21. ait *Alexandrum Severum* Præfectis Prætorio *Senatoriam addidisse dignitatem, ut viri clarissimi & essent, & dicerentur.* Porro anno 494. quo consul *Asterius* à *Macario* Virgilianum codicem dono accepit, *Theodoricus* in *Italia* regnabat. Illum quidem *Asterius* amicitiæ gratia *fratrem* nuncupat, cum tamen nullo affinitatis vinculo eidem jungeretur; unde postea scripsit:

Distincxi emendans gratum mihi munus amici.

Ceterum annus quo idem codex exaratus fuit, in obscuro latet; & satis vero simile videtur antiqua manu scriptum fuisse, ut ipsa etiam vetustas pretium adderet muneri, quod Consuli offerebatur. *Lucas Holstenius* insignis nostræ ætatis scriptor idemque veterum codicum diligentissimus censor, in judicio, quod de nobilioribus Bibliothecæ MEDICEÆ, in qua ad aliquot menses habitavit, MSS. tulit, hanc de laudato Codice sententiam pronuntiavit: *Virgilius majusculis literis scriptus in quadrato, omnium codicum hujus Bibliothecæ est antiquissimus, mille ducentorum circiter annorum; nam circa Valentis, aut Theodosii tempora scriptum existimo.* Hasce *Holstenii* schedas mihi communicavit *Antonius Magliabecus*, vir toto literario Orbe summis præconiis jure ac merito celebratus, qui cum optimarum artium studiosis ubique gentium non barbararum degentibus, literaria subsidia transmittat, tantam librorum copiam, tot præclaras omnigenæ, qua ad stuporem usque pollet, eruditionis notitias præsens, propitiori mihi Numine, præsenti suppeditavit, ut maximam hujusce voluminis partem eximiæ ejusdem erga me beneficentiæ acceptam feram.

Gens *Turcia Aproniana Asteria* nobilissima *Romæ* habebatur, utpote consulatibus, urbanis præfecturis, militaribus ac palatinis dignitatibus ab Imperatoribus longa annorum serie decorata. *Rufina* ac *Secunda* sorores, quæ martyrium pro Christiana religione subiere, dicuntur habuisse *patrem clarissimum Asterium, matrem item clarissimam Aureliam.* Extant Acta passionis apud *Surium* die X. Julii. Passæ sunt *Junio Donato* Præfecto Urbis, cujus magistratus incidit in A. 257. *Valeriano* IIII. & *Gallieno* III. Conss. ex vetusto indice Præfectorum Urbis. Cognomina *Rufii* ac *Secundi* familiaria erant *Turciorum*, uti proxime apparebit. Nomina vero feminarum frequenter cognomina familiæ diminutiva exprimebant, uti ab Agrippa *Agrippina &c.* Quare à *Rufii* cognomine *Rufina*, & à *Secundis Secunda* dictæ sunt. *Panvinius* ad annum Urbis 1092. *libro secundo Fastorum* insignem inscriptionem producit, quæ etiam septima legitur in magno volumine Gruteriano *pag.* 476. 433

ASTERII

L. TVRCIO. APRONIANO. V. C
FILIO. L. TVRCI. APRONIANI. V. C
PRAEFECTI. VRBIS. NEPOTI
L. TVRCI. SECVNDI. V. C. CONSVLIS
QVAESTORI. PRAETORI. QVINDECEM
VIRO. SACRIS. FACIVNDIS. CORREC
TORI. TVSCIAE. ET. VMBRIAE. OMNI
VIRTVTE. PRAESTANTI. STATVAM
EX. AERE. ORDO. SPOLETINORVM
AD. MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS
CONLOCAVIT
CVRANTIBVS. FL. SPE. V. P. ET. CONDO
NIO. TAVRO. IVN
POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS

Hæc inscriptio dicata fuit A. 346. qui majori parte signatus in fastis fuit: *Post Amantii & Albini consulatum*, cum *Augusti* fratres secum diffidentes, nullos Kalendis Januariis consules publicassent. Tres vero in hoc epigrammate *Turcii Aproniani* laudantur: avus, filius, ac nepos. *L. Turcius* Secundus avus dicitur consul, qui tamen nusquam in fastis legitur. Equidem arbitror ejusdem consulatum incidisse intra A. 307. & 312. cum diviso in plures *Augustos Romano* imperio, non eadem ubique essent collegia consulum, uti plane heri scribebam ad nobilissimum virum *Franciscum Biragum Mediolanensem*, historiæ *Augustæ* studiosissimum, quam etiam eruditissimo volumine brevi illustrabit. Nam anno 311. scribit auctor Indiculi Præfectorum Urbis à *Cuspiniano* olim publicatus: *Consules quos jusserint DD. NN. Augusti.*

Ex mense Septembri factum est, Rufino & Eusebio. Itaque *Romæ* eo anno usque ad mensem Septembris, nulli consules fuerant publicati; eo tamen mense *Maxentius* designavit *Aradium Rufinum* qui A. 304. Præfectus Urbi fuerat, & *Eusebium*, qui à Constantino *L.* 1. *de annona & Trib.* data anno 315. dicitur: *ex consule.* At in *Gallia*, *Hispania*, ceterisque trans Alpes provinciis, quæ ad *Constantini* imperium pertinebant, *Maximianus Galerius* solus consul eodem anno 311. nominabatur. Ita legitur in *fastis Idatii*, & in fragmento consulari à Bucherio edito *pagina* 250. *Maximiano VIII. solo Lun.* nempe eo anno Kalendas Januarias die Lunæ fuisse, uti reapse dies Lunæ, seu feria secunda fuit prima dies ejusdem anni 311. Cyclo Solis XII. Lunæ VIII. litera G. In *Græcia*, *Macedonia*, *Dacia*, aliisque provinciis *Illyrici*, in *Thracia*, atque *Bithynia*, quæ partim *Galerio Augusto*, partim *Licinio* Imperatori parebant, dicebantur consules *Galerius Maximianus* octies &
434 *Maximinus* iterum. Hæc nuper didici ex aureo libello *Lactantii Firmiani* de mortibus persecutorum à viro doctissimo *Stephano Baluzio* ex insigni Illustrissimi D. *Colbertii* Comitis sacrarum ac privatarum largitionum Bibliotheca evulgato; siquidem scribit *cap.* 35. edictum pro Christianis à *Maximiano Galerio* paucis ante ejusdem mortem diebus *propositum Nicomediæ pridie Kal. Majas ipso octies & Maximino iterum Consulibus.* Prosper *in Chronico*, Victorius *in canone Paschali*, *Cassiodorus*, Auctor *Chronici Alexandrini*, aliique eo anno cum *Maximiano* octies *Licinium* collegam posuerunt. Hic forte in *Pannoniis*, *Rhætia*, ac *Norico*, ubi *Licinius* imperabat, idem semet collegam *Maximino* addiderat. Eusebius *libro* IX. *cap.* 11. scribit maximo in honore habitum fuisse ab Orientis Imperatore *Maximino Peucetium*, *quem ille iterum ac tertio Consulem, & Præfectum, ac Procuratorem summæ rei creaverat*; qui tamen à doctis fastorum collectoribus ne semel quidem consul nominatur. Valesius in *notis Eusebianis* A. 312. statuit in Oriente consules *Maximinum* Augustum II. & *Peucetium* II. Verum ex *Lactantio*, qui id temporis *Nicomediæ* degebat, patet *Maximinum* iterum consulem fuisse anno superiore 311. Uti vero *Peucetius* consul in Oriente fuit, ita pariter *L. Turcius Secundus* in Occidente consulatum quandoque gessit, quamvis neuter in fastis signatus appareat; cum tamen eo sæculo nulli suffecti consules crearentur. Alter vero *L. Turcius Apronianus* superioris *Turcii Secundi* filius inscribitur Præfectus Urbis. Auctor indiculi Præfectorum urbis scribit: *Constantio II. & Constante. Pridie Idus Julias Turcius Apronianus menses tres Præfectus Urbi.* Itaque ejusdem urbana præfectura contigit anno 339. Tertius vero hujus filius, ac superioris nepos *L. Turcius Secundus Apronianus Asterius* in vetustis saxis ac libris sæpius laudatur. Extat hocce epigramma apud Panvinium *lib.* III. *fast.* & Gruterum *pag.* 165.

CVRANTE L. TVRCIO SECVNDO
APRONIANI PRAEF. VRB. FIL
ASTERIO CORR. FLAM
ET PICENI

Hic igitur *Flaminiam* ac *Picenum* administravit, itemque *Thusciam* & *Umbriam*, cui etiam *Spoletina* colonia *Romæ* æream statuam dicavit. Hic postea anno 363. à *Juliano* Præfectus Urbi impositus fuit, ex Ammiano Marcellino initio *lib.* XXIII. Cum enim una cum quibusdam Senatoribus nobilissimis legatus ad eundem venisset, imperium nomine S.P.Q.R. gratulaturus, Imperator *Apronianum Romæ decrevit esse præfectum.* Eundem laudat *libro* XXVI. scribens: Sub hoc *Aproniano ita jugiter copia necessariorum abundavit, ut nulla saltem levia murmura super inopia victui congruentium oriretur.* Ejusdem severitatem in eadem urbana præfectura contra veneficos describit eodem *lib.* XXVI. *pagina* 336. & 337. *quod*, inquit, *Juliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiserat oculum*, quod sibi malum à veneficis illatum suspicabatur. Extant apud Gruterum *pagina* 647. duæ vetustæ inscriptiones cum titulo:

EX AVCTORITATE 435
TVRCI APRONIANI. V. C
PRAEFECTI. VRBIS

Harum inscriptionum una est de pecore sub exagio vendendo, & appendendo; altera de levamine Suariorum. Extat *lex.* 3. *de Suariis, Pecuariis &c. Cod. Theod.* eo ipso anno 363. missa à *Juliano* Augusto cum titulo: *Fl. Aproniano suo salutem.* Gothofredus *in notis* recte advertit erratum ab exscriptoribus, quod *Apronianus* non *Flavius*, sed *Turcius* ubique appellatur. Et sane ille non è *Flavia*, sed *Turcia* gente erat. Ceterum *L. Turcius Apronianus Asterius Gentilium* superstitionem sectabatur; neque enim impius Apostata Christianum hominem Urbis Præfectum designasset. *Panvinius* ad annum Christi 397. hanc inscriptionem recitat:

DD. NN. VALENTE. V. ET. VALENTINIANO. AVGG. COSS
TVRCIVS. SECVNDVS. ASTERIVS.
V.C. XV. VIR. S.F
PONTIVS. ATTICVS V. C. &c.

Itaque A. 376. *Turcius Asterius* erat Sacerdos collegii Quindecim virorum sacris faciundis, uti etiam nuncupatur in inscriptione statuæ eidem à *Spoleto* Ordine dicatæ. Verum cum hic anno 339. quæstor, prætor, ac plurium provinciarum rector dicatur, longe probabilius videtur, hunc qui anno postea 37. dicitur Quindecimvir S. F. illius qui *Juliano* imperante Præfectus Urbi fuit, filium fuisse. Anno 400. erat in ore famæ *Apronianus*, qui *Rufini Aquilejensis* partes fovebat, de quo dixi *libro primo Histor. Pelag.* capite secundo. In magnis Ecclesiæ Annalibus ad annum 400. legitur: *Apronianus quoque nobilis genere, Rufini partes tuebatur; itemque Macarius, ad quem præfationem in versionem Periarchon inscripserat: quem maritum fuisse nobilissimæ Romanæ feminæ idem ipse Rufinus tradit.* Rufino quidem in priori invectiva dicitur: *Vir fide, eruditione, nobilitate, vita clarus Macarius.* Forte ab hoc *Macario* originem duxit *Macarius* qui Virgilianum codicem *Turcio Aproniano Asterio* anno 494. donavit, veteris *Macariorum* cum *Apronianis* amicitiæ cultor. Hoc tamen conjecturæ loco habeatur.

Hos sequuntur duo *Asterii* sub Honorio, ejusque successore *Valentiniano III.* magisterio utriusque militiæ in *Hispania* perfuncti. Idatius *in Chronico* ad annum imperii *Honorii XXVI.* vulgaris epochæ 420. scribit: *Vandali Suevorum obsidione dimissa, instante Asterio Hispaniarum Comite, & sub Vicario Maurocello aliquantis Bracaræ in exitu occisis, relicta Gallæcia, ad Bæticam transierunt.* Ejusdem meminit *Renatus Profuturus Frigeridus* apud Gregorium Turonensem *lib.* 1. *hist. Francorum*, ubi recitata *Constantini* tyranni nece, quæ contigit A. 414. ait: *Cum autem Asterius codicillis imperialibus patriciatum sortitus fuisset &c.* Itaque fuit Comes utriusque militiæ ac Patricius. Idem postea

postea *Idatius* ad A. 17. *Valentiniani III.* nempè 436 Christianæ epochæ 440. ait: *Asturius Dux utriusque militiæ ad Hispanias missus, Tarraconensium cædit multitudinem Bacaudarum.* Bacaudæ id temporis agrestium hominum turmæ rebellantes, ac Transalpinas provincias prædatoriis agminibus devastantes, dicebantur, de quibus post *Scaligerum in notis Eusebianis num.* 2303. plura erudite prosequitur multæ variæque lectionis scriptor doctissimus *Carolus Dufresnius* in Glossario, quo ingens sequioris ætatis historiæ lumen invexit. Ille quidem biennio *Hispaniam* militari imperio administravit. Nam ad A. 19. ejusdem *Valentiniani* idem *Idatius* scribit: *Asturio Magistro utriusque militiæ gener ipsius successor ipsi mittitur Merobaudes, natu nobilis &c.* Denique ad A. 26. ait: *Asturius vir illustris ad honorem provehitur consulatus*; quo anno narrat in *Hispanias* missas epistolas *S. Flaviani*, ac *S. Leonis* Magni ad eundem *Flavianum* responsa. Anno vero 27. *Valentiniani* mortem *Theodosii* junioris recitat, quæ contigit die 29. Julii A. 450. In fastis A. 449. *Turcii Asterii* ac *Fl. Protogenis* consulatus ponitur. In integris fastis *S. Prosperi Aquitanici*, & in *Idatianis* vulgo appellatis, apud Labbeum *tom.* 1. MSS. *Bibl.* & in fine *Novellæ* 8. & 14. Valentiniani Augusti *Asturius* scribitur. In epistolis tamen *S. Leonis* editionis doctissimi *Paschasii Quesnelli* legitur: *Asterio & Protogene viris clarissimis Consulibus*; nempe ab epistola 20. ad 47. *Asterius* etiam dicitur in fastis, quos canoni *Paschali* inservit A. 457. *Victorius Aquitanus* editus ab *Ægidio Bucherio pag.* 59. Nec secus eum nominat Sidonius Apollinaris *lib.* VIII. *epist.* 6. hæc scribens ad *Nematium* de *Flavio Nicetio* Oratore Gallicano: *Audivi eum adolescens atque adhuc nuper ex puero, cum pater meus Præfectus Prætorio, Gallicanis tribunalibus præsideret, sub cujus videlicet magistratu consul Asterius anni sui fores votivum trabeatus aperuerat. Adhærebam sellæ curuli, etsi non latens per ordinem, certe non sedens per ætatem: mixtusque turmæ censualium pænulatorum, Consuli proximis proximus adhærebam. Itaque ut brevi peracta, nec brevis sportula, datique fasti, acclamatum est ab omni Galliæ cœtu, primoribus advocatorum &c.* Ex quibus patet *Asterium* Kalendis Januariis in *Gallia* consulatum inisse. In actis Synodi secundæ S. *Flaviani* contra *Eutychem*, quæ repetita fuere Act. 1. Concilii *Calchedonensis* in *Labbeana edit. pag.* 236. *tom.* 4. legimus: *Flavio Protogene viro clarissimo, & qui fuerit nuntiatus, consulibus sub die 6. Iduum Aprilium*, idemque iterum legitur in altera sessione habita V. Kal. Majas, ibidem *pag.* 245. Diviso imperio in Orientale & Occidentale, alter consul in Oriente, alter in Occidente creabatur; quamvis quandoque ambo in Oriente, vel Occidente procederent. Haud tamen licebat iis qui in imperio Orientis, degebant, Occidentalis consulis nomen publicis monumentis adponere, nisi ab Imperatore Orientis publicatus fuisset; eo autem non publicato, post nomen consulis Orientalis, scribebant, *& qui fuerit nuntiatus.* Equidem in primis certum est *Asterium* Kalendis Januariis consulem processisse, cum oculatus testis *Sidonius* scribat: *Consul Asterius anni sui fores votivum trabeatus aperuerat.* Aperire annum, est annum inchoare. *L.* 1. *de oblat. vot.* dicitur: *Quando votis communibus felix annus aperitur.* Plinius in panegyri: *Contigit ergo privatis aperire annum, fastosque reserare, & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quod consul alius quam Cæsar esset.* Sidonius etiam Apollinaris *in panegyri* ad *Anthemium* Augustum ac Consulem, scribit: *Annum pande* 437 *novum.* Rursus certum est Flavianum ac collegas Episcopos in literis *S. Leonis Asterium* Occi-

A dentis Consulem legisse; nam *epistola* 20. ad *Flavianum* subscribitur: *Data duodecimo Kal. Martii Asterio & Protogene VV. CC. Cons.* quæ quidem epistola à Patribus laudatur in actis Synodalibus habitis VI. Id. Aprilis: *Ante paucos*, inquiunt; *dies literæ sanctissimi Archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatæ sunt nobis, continentes, quia questus est Reverendissimus Archimandrita Eutyches, & appellavit in tempore examinationis nostram audientiam per dationem libelli.* Quæ ipsa plane sunt quæ in laudata *S. Leonis epistola ad Flavianum* continentur. Ex quibus patet perperam *par.* 1. *Act.* præliminarium Synodi *Calchedonensis* eam *S. Leonis* B epistolam subscribi datam *XII. Kal. Maji*, ubi *Martii* legendum esse recte advertit eruditissimus Quesnellus *in notis pagina* 839. Itaque post nominatum *Fl. Protogenem*, dicitur *& qui fuerit nuntiatus*, quod *Asterium* consulem Occidentalem licet sibi ex literis *S. Leonis* notum, *Theodosius* Imperator in Oriente non publicaverat. Ea dicendi formula primum occurrit *L. un. de lusoriis* Cod. T. quæ dicitur: *Dat. V. Kal. Febr. Constantinop. D. N. Theodosio Aug. V. & qui fuerit nnntiatus*, nempe A. 412. Ubi tamen puto legendum *Theodosio Aug. IV.* nempe A. 411. quo nullus in Occidente consul fuit. Nam *L.* 1. *de frum. Alexand.* C dicitur: *Dat. V. Kal. Febr. Constantinop. Honorio IX. & Theodosio V. Augg. Cons.* A. 412. & eadem ipsa die qua superior lex emissa legitur: *Theodosio V. & eo qui fuerit nuntiatus.* Initio act. Synodi Calchedonensis dicitur: *Consulatu piissimi & amatoris Christi Imperatoris Fl. Marciani PP. Augusti, & ejus qui fuerit nuntiatus.* Item Novella Marciani 3. *de prædiis civit.* scribitur data *Marciano. Aug. I. Cos.* prætermisso *Adelphio* consule Occidentali. At epistolæ *S. Leonis* eodem anno 451. scriptæ, nempe à 58. ad 75. signantur *Adelphio V. C. Consule*, Imperatoris *Marciani* consulis Orientalis nomine omisso; quamvis plures D earundem epistolarum ad ipsum *Marcianum* scriptæ sint. Novella etiam *Valentiniani Augusti* IX. ac sequentes dicuntur datæ *Adelphio V. C. Cos. Marciani* consulatu omisso; quod hic tantum in Oriente, ille vero solum in Occidente fuissent consules publicati. Verum quamvis Orientales *Asterii* consulis non meminerint, cum publica monumenta conscriberent, in Occidente cum *Asterio* Orientalem consulem *Protogenem* nominarunt, uti ex epistolis *S. Leonis*, ac *Valentiniani* III. Novellis ostendi. Extat *Theodoreti* epistola ad *Protogenem* tum consulem data; ac post bien- E nium initio *act. Synodi Calchedonensis* dicitur Concilium celebratum præsente una cum aliis ibidem nominatis, *magnificentissimo & gloriosissimo expræfecto, & exconsule ordinario, ac patricio Protogene.* Hactenus de *Asterio* consule A. 449. quem tamen non *Asterium*, sed *Asturium* nuncupatum fuisse ex vetustis MSS. proxime demonstro.

Anno Christi 494. Consules in fastis nominantur *Asterius* & *Præsidius*, quorum hic in Oriente, ille in Occidente magistratum gessere. Sirmondus in notis ad *epist.* 24. *lib.* 1. *Ennodii Ticinensis* scribit in codice Remensi poëmatis Paschalis *Sedulii* hæc legi: *Hoc opus Sedulius inter char-* F *tulas dispersum reliquit. Quod recollectum, adornatumque ad omnem elegantiam, divulgatum est à Turcio Rufio Asterio V. C. Consule ordinario atque Patricio.* Quibus hoc epigramma subjicitur, ab eodem *Asterio* compositum.

Sume, sacer meritis, veracia dicta poetæ,
Quæ sine figmenti condita sunt vitio.
Quo caret alma fides, quo sancti gratia Christi, 438
Per quam justus ait talia Sedulius.
Asteriique tui semper meminisse jubeto,
Cujus ope & cura edita sunt populis.

Quem

A *Quem quamvis summi celebrent per sæcula fasti,*
Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

Superior adnotatio erat etiam in codice, quo *Aldus Manutius* senior usus est; siquidem advertit illud opus non à Sedulio, *sed à Turcio Rufo Asterio V. C. ex consule ordinario atque patricio*, publicatum fuisse. Ubi *Asterius* non quidem *consul*, sed *exconsul* dicitur. In vetusto autem Codice Vaticano *num.* 1165. post carmen *Paschale Sedulii* hæc leguntur: *Hoc opus Sedulius inter cartulas dispersum reliquit, quod recollectum, & adunatum, atque omni elegantia divulgatum est à Turcio Rufio Asterio quinto V. C. exconsule ordinario atque patricio.* B Similem huic codicem etiam vidit *Cuspinianus*, qui in fastis ad consulatum *Asterii* & *Præsidii* ait: *Inter opuscula Sedulii legitur elegans carmen elegiacum quod à Turcio Ruffo Asterio Quinto V.C: exconsule ordinario atque Patricio scriptum est.* At Panvinius ad annum Christianæ epochæ 494. *lib.* III. *fastorum* ait: *Turcii Secundi Asterii V.C. exconsulis ordinarii meminit Sedulius, ad quem elegiacum carmen misit.* Vir eruditissimus, quod cognomen *Secundi* in antiquis inscriptionibus *Asteriis* datum legerat, idem quoque *Asterio* consuli A. 494. attribuit. *Aldus* vero ac *Cuspinianus*, & scriptor codicis *Thornejensis Ruffum* vel *Rufinum* C minus recte nominarunt, cum ex *Vaticano* ac *Remensi* codice *Rufius* diceretur. Verum ex aureo Mediceo *Virgilii* codice *Asterii* nomen ac cognomina ipsiusmet *Asterii* manu conscripta intelliguntur; nempe: *TURCIUS RUFIUS APRONIANUS ASTERIUS.* Cognomen *Quinti* perperam additum ex ejusdem *Asterii* chirographo apparet. Sequiori ætate quatuor, quinque, immo septem partim nomina partim cognomina non pauci referebant, postremum tamen cognomen proprium habebatur, quo solo vulgo appellabantur, si ceteris abstinere placuisset. Ita legimus: *Anicius Manlius Severinus Boethius: Magnus Aurelius Cassiodorus Senator: Marcus Mæcius Mæm-* D *mius Furius Balburius Cæcilianus Placidus:* in veteri inscriptione apud Panvinium *lib.* II. *fast.* ad A. V. 1095. Et *in Diptycho Bituricensi: Fl. Anastasius Paulus Probus Sabinianus Pompejus Anastasius.* Lege tabulas consulares Panvinii *lib.* III. In fastis tamen *Boethius, Senator, Placidus, & Anastasius* scribuntur. *Turcius* quoque *Rufius Apronianus* in uno & altero epigrammate semet postremo *Asterii* tantum cognomine designat. Ex ejusdem tamen nominibus constat *Asterium*, qui *Virgilii* codicem emendavit, eundem fuisse qui postea exconsul *Paschale Sedulii* carmen abs se col- E lectum publicavit, eundemque sacræ ac profanæ poesis studiosum fuisse, quod ex ejusdem etiam duplici epigrammate intelligimus.

Cum duos *Asterios* eodem quinto sæculo Consules ordinarios in fastis legamus, *Panvinius* ac *Cuspinianus* scribunt *Turcium Asterium* qui Sedulii carmina evulgavit, illum fuisse qui A. 494. cum Præsidio consulatum gessit. At *Sirmondus* in notis ad laudatam *epistolam* 24. *Ennodii*, ait eosdem *in errore versari*, cum ille plane fuerit *Asterius* qui A. 449. collegam in magistratu habuit *Fl. Protogenem*; tum quia recitata nomina huic potius congruunt; tum quia id tempus cum *Sedulii* obi- F tu cohæret, quem ex integris *Gennadii* exemplaribus scribit obiisse *Theodosio* regnante, cui etiam

439 opus suum dedicavit. Additque allatum *Asterii* epigramma ante Paschalia *Sedulii* positum *omnem dubitationem adimere.* Adducit ibidem diptychum Leodiense inscriptum: FL. ASTURIUS V. C. ET INL. COM. ET MAG. UTRIUSQ. MIL. CONS. ORD. quem ait fuisse collegam Præsidii A. 494. *Labbeus* ubi de *Sedulio*, scribit: *Turcium vero Rufium Asterium, sive Asturium illum esse censeo cum Sirmondo qui consulatum gessit A.* 449. Addit tamen, si dicatur esse collega *Præsidii*, sibi perinde esse. *Joannes Pearson* in eruditissimis Vindiciis epistolarum S. Ignatii *par.* 1. *cap.* 4. *pag.* 46. post Usserium *lib.* III. *de primordiis Eccles. Britan. cap.* 16. scribit *Turcium Rufium Asterium* fuisse consulem A. 494. eumque exconsulem *Sedulii* carmina publicasse, quæ confidenter pronuntiat, nihil oppositum sentientis *Sirmondi* argumenta moratus, quæ adeo levia eidem visa sunt, ut ne ullam quidem illorum mentionem faciendam esse putaverit. Alexander Wilthemius in *appendice ad Diptychum Leodiense cap.* 1. diptychum à *Sirmondo* laudatum, à semet inspectum, emendatius exhibet, videlicet: FL. ASTYRIUS. V. C. ET. INL. COM. EX MAG. UTRIUSQ. MIL. CONS. ORD. In primis recte notat Y. pro V veteres non semel usurpasse; nam *Purrhum* ac *Phruges*, non *Pyrrhum* aut *Phryges* dicebant, ex Cicerone *in Oratore*; quod etiam patet ex aliis vocibus *cap.* 19. indicis Gruteriani ad lit. V. Deinde ait dubitare se ne in laudato à *Sirmondo* Remensi codice ab antiquario erratum sit, dum eidem scriptus est *Turcius Rufius Asterius*; ac diversis quorundam codicum lectionibus recitatis, suspicatur in eadem adnotatione *Seduliano* poemati præposita ab exscriptore errorem admissum. Verum etiamsi integra eidem codici fides habeatur, putat in eodem Diptycho exprimi *Asterium* consulem A. 449. non autem alterum collegam *Præsidii* A. 494. cum id temporis nulla fieri posset nummorum in populum erogatio. Denique notat non obstare plura illa cognomina sive prænomina quæ in codice Remensi *Asterio* tribuuntur; nam non semper universa in viro nominando exprimebantur, quod multis exemplis confirmat: *Non obstat ergo*, inquit, *prænominum illorum omissio, quin hoc Diptychon nostrum sit Flavii Turcii Rufii Astyrii consulis ordinarii, collegæ Protogenis, quod Sirmondus negabat.* Hæc Wilthemius. Ex codice tantum Mediceo hæc de duobus *Asteriis* controversia, nisi mea me fallit opinio, penitus profligatur. Nullus illic Amanuensium, seu librariorum error fingi potest; siquidem est ipsummet *Asterii* Consulis chirographum, in quo illius nomina, cognomina ac gesti ab eodem magistratus omnes ipsiusmet manu descripti, leguntur. Illud iterum recito: *Turcius Rufius Apronianus Asterius V.C. & inlustris ex Comite Domesticorum Protectorum, ex Comite privatarum Largitionum, ex Præfecto Urbi, Patricius, & Consul ordinarius, legi & distincxi codicem &c.* Hic neutiquam se *Flavium* nominat, ut plane diversus sit à *Flavio Asturio* seu *Astyrio*, qui in laudato diptycho inscribitur. Hic erat è gente *Flavia*, noster vero *Turciorum* familiæ. Non enim *Flavius* prænomen est, sed nomen familiæ ac gentis *Flaviæ*, ad quam *Turcii Aproniani* non pertinebant. Nec obstat commune utrique cognomen *Asterii*; nam viri diversarum gentium eadem sæpe cognomina referebant. Cognomen *Capitonis* datum est *Asiniis*, *Attejis*, *Cossutiis*, *Egnatiis*, *Fonteis*, *Herenniis* aliisque; *Cottæ Aureliis*, *Aurunculeis*, *Corneliis*; *Bassi Aufidiis*, *Aureliis*, *Cæciliis*, *Cæsiis*, *Cejoniis*, *Cæselliis* &c. Immo *Asterii* cognomen diversæ à *Turciis Romanis* familiæ habuerunt. Extat *lex* 37. *de oper. publ.* data A. 397. ab *Arcadio* ad *Asterium* Comitem Orientis, qui anno insequenti 398. *S. Joannem* 440
Chrysostomum ad se evocatum, *Constantinopolim*, ejus urbis sacris præficiendum, jussu *Arcadii* transmisit, ex Sozomeno *lib.* VIII. *cap.* 2. ac Palladio *in dialogo de gestis Chrysostomi.* Ennodius *lib.* V. *epist.* 2. *Marcianum Asterii* filium laudans ait: *Venit ad te cum censu patris eruditio; & bono sobolis*

Aste-

Aſterium ſepulcra reſtituunt: Et poſtea: *Non eſt bonis partubus infœcunda Liguria.* Itaque ille *Aſterius* non è *Romana*, ſed è *Ligurum* gente erat. Omitto ejuſdem nominis ſeu cognominis ſophiſtam *Arrianum* in *Cappadocia Socrati* memoratum *lib.* 1. *cap.* 24. ac *S. Aſterium*, cujus quædam homiliæ ſuperſunt. Et ſane cum in diptycho *Fl. Aſtyrius* ſculptum fuerit, ac *Proſperi* & *Idatii* faſti, itemque *Novellæ Valentiniani*, *Marcellinus* in Chronico edit. *Sirmondi*, & *Victor Tunnonenſis Aſturium* cum *Protogene* conſulem prodant, jure licet judicare ita quoque pro *Aſterio* legendum in ſubſcriptionibus epiſtolarum *Leonis* Magni, ac laudata epiſtola 6. *Sidonii Apollinaris*. In codice Mediceo *Sidonii*, & in uno Vaticano *num.* 1783. atque altero *Mediolanenſi* Bibl. Ambroſianæ antiquiſſimo in pluteo ſub litera P. *num.* 44. legitur: *Conſul Aſtirius anni ſui fores votivum trabeatus aperuerat.* In duobus tamen Vaticano altero *num.* 1661. ac *Mediolanenſi* alio lit. P. *num.* 417. recentiori manu exaratis, *Aſterius* ſcribitur. In tribus vero codicibus Mediceis epiſtolarum S. Leonis *Aſterius* legitur, uti & in MSS. Vaticanis, & *Mediolanenſibus*. Verum in antiquiſſimo ac inſigni codice Cardinalis *Grimaldi* aſſervato apud Patres Oratorii in ſuburbio *S. Michaëlis* in omnibus laudatis epiſtolis *Leonis* Magni conſtanter legitur: *Aſturio & Protogene*, ut mihi ſignificavit vir eruditiſſimus *Paſchaſius Queſnellus*, quem in MSS. voluminibus Leoninis verſatiſſimum hac de re per literas conſulendum putavi. Labbeus etiam *tom.* 4. *Concil. pag.* 11. in fine epiſtolæ ad *S. Flavianum* teſtatur in quibuſdam MSS. legi: *Aſturio*, & *Auſturio*. At collega *Præſidii* A. 494. in antiquis omnibus faſtis *Aſterius*, nuſquam *Aſturius* vel *Aſtyrius* ſcribitur. Imo Euſebio Cæſarienſi *lib.* VII. *cap.* 14. laudatur *Aſtyrius vir è Senatorum Romanorum numero, cum imperatoribus in primis carus tum omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conſpicuus.* Græcæ Ἀςύριος ſcribitur, qui a doctiſſimo Valeſio *cap.* 16. & 17. noviſſimæ Euſebii editionis *Aſturius* dicitur. Non ſemel enim nomina propria ſcribentes, pro V ponebant Y; quod ex nummis oſtendit Spanhemius *diſſert.* 2. Hinc promiſcue dixere *Syllam* & *Sullam: Syriam* ac *Suriam: Boryſtenem* ac *Boruſtenem: Illuricum*, & *Illyricum.* Et quod propius ad rem facit, in vetuſtis ſaxis *pag.* 481. 1. & 562. 4. legitur: PRAEF. COH. II. ASTURUM; ac *pag.* 439. 5. & 465. 10. PRAEF. COH. II. ASTYRUM. Ex his patet *Fl. Aſtyrium* ſeu *Aſturium* diverſum plane fuiſſe à *Turcio Rufio Aproniano Aſterio*, ſecus ac *Wilthemio* videbatur.

Hanc utriuſque diverſitatem ſatis manifeſte ex codice Mediceo deduco. Nam *Aſterius* delatas ſibi dignitates enumerans, Comitivam Domeſticorum Protectorum, ac privatarum Largitionum, præfecturam Urbanam, ac patriciatum recenſet. Nuſquam ſe, *Magiſtrum militum* appellat. At *Fl. Aſturius ex Magiſtro militum* Conſul in Diptycho nuncupatur; ubi nec Patricius dicitur. Auctor eſt Zoſimus *lib.* II. *Conſtantinum*, quo duorum Præfectorum Prætorio auctoritatem ac poteſtatem ipſis non ſemel Auguſtis exitioſam (præfecti enim Prætorio *Commodum*, *Caracallam*, *Gordianum*, ac *Numerianum* occiderant) imminueret, non modo quatuor Præfectos inſti-
441 tuiſſe; verum etiam duos Magiſtros militum exercitui præpoſuiſſe, quorum unus equitum, alter peditum diceretur; cum ante Præfecti Prætorio militare imperium ſumma cum poteſtate exercerent. Errat vero *Zoſimus* ſcribens hoc militare magiſterium à *Conſtantino* inſtitutum, poſtquam duplici prœlio victo, atque in ordinem redacto *Licinio*, univerſum imperium occupaſſet. Nam *L.* 1. *de annona* C. T. data A. 315 decennio fere ante *Licinii* exauctorationem, meminit *Conſtantinus Euſebii ex Conſule & ex Magiſtro equitum & peditum.* Porro Auguſti non ſemel unum eundemque probatæ ſibi virtutis ducem una ſimul equitum & peditum Magiſtrum deſignabant, qui vulgo dicebatur *Comes & Magiſter utriuſque militiæ*, ſcilicet equeſtris ac pedeſtris. Extant in codice *Theodoſiano* plurima Principum reſcripta ad Magiſtros utriuſque militiæ. In vetuſtis etiam inſcriptionibus non ſemel mentio eorundem occurrit. *Pag.* 1164. theſauri Gruteriani.

FL. FELIX. V. C. MAGISTER VTRIUSQ. MILITIAE. PATRICIVS. ET. EXCONS. ORD. ET PANDVSA. EIVS. INL. FEMINA VOTI. COMPOTES. DE. PROPRIO. FECERVNT

Pag. 1079. 14.

FL. RICIMER. V. I. MAGISTER VTRIVSQ. MILITIAE. PATRICIVS. ET. EX. COM. ORD. PRO VOTO. SVO. ADORNAVIT

Hujuſmodi inſcriptiones non paucæ in vetuſtis ſaxis occurrunt. Vide *pag.* 412. *num.* 3. & 4. Magiſtri utriuſque militiæ Comiti Domeſticorum, ac Comitibus ſacrarum & privatarum Largitionum præferebantur. Valentinianus ſenior A. 372. hæc *L.* 1. *de præf. & præt.* ait: *Præfectum Urbi, Præfectum Prætorio, Magiſtros equitum ac peditum indiſcretæ ducimus dignitatis.* Theodoſius ibidem *L.* 2. jubet ut Magiſter utriuſque militiæ, cum munere abiiſſet, præcedat Præfectum Prætorio depoſito magiſtratu, ſi hic poſt illum promotus ſit. Item *L.* 38. *de decurion.* ſummi magiſtratus hoc ordine recitantur: *Magiſtri equitum ac peditum, V. C. Comes Domeſticorum, nec non ſacrarum Largitionum Comes &c.* quo modo etiam numerantur *L.* 1. *qui à præbit. tironum.* Hinc Comites Domeſticorum Protectorum ad magiſterium equitum, vel peditum, nedum utriuſque militiæ, honoris augendi gratia, non ſemel promovebantur. *Barbatio* ſub *Gallo* Cæſare fuit Comes Domeſticorum, ex Ammiano Marcellino *lib.* XIV. *pag.* 31. *edit. Lindebrogii.* Idem Ammianus *lib.* poſtea XVI. *pagina* 76. ſcribit. *Parte alia Barbatio poſt Sylvani interitum, promotus ad peditum magiſterium, ex Italia juſſu Principis cum XXV. armatorum millibus Rauracos venit.* Et *lib.* XVIII. *pag.* 128. narrata Barbationis nece, ait: *Dum domeſticos Protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt ejus interitum, nobilioris militiæ faſtu elatus, in Julianum itidem Cæſarem paria confingebat. Julianus* Imperator ſtatim poſt delatam ſibi ab exercitu purpuram ac nomen Auguſti, *Dagalaiphum* Comitem Domeſticorum deſignavit A. 361. ex Ammiano *libro* XXI. *pag.* 202. Idem poſtea anno pri- 442
mo Valentiniani, nempe epochæ vulgaris 364. dicitur Ammiano *libro* XXVI. *pag.* 337. *tunc equeſtris militiæ rector*, nempe Magiſter equitum. Fl. Richomeres A. 377. *Domeſticorum tunc Comes* nuncupatur ab eodem hiſtorico *libro* XXXI. *pagina* 479. cui poſtea A. 391. inſcribitur. *L.* 13. *de re militari* cum titulo: *Richomeri Comiti & Magiſtro utriuſque militiæ.* Severus A. 364. erat Comes Domeſticorum *ex L.* 2. & 3. *de Domeſt. & Protect.* At poſt triennium *Magiſter peditum* dicitur Ammiano *libro* XXVII. *pagina* 367. Anno 393. *L.* 5. *de Domeſt. &c.* inſcribitur *Addeo Comiti Domeſticorum*; lex vero 6. *ibid.* eidem A. 395. mit-

titur inscripta: *Addeo Comiti & Magistro utriusque militiæ.* Itaque *Turcius Rufius Asterius*, cum in laudato chirographo semet utriusque militiæ Magistrum neutiquam nominet, ac inferiores palatinos magistratus, id est Comitivam Domesticorum, ac rei privatæ, abs se gestos recenseat, diversus fuit ab *Asturio* utriusque militiæ Magistro. Cur enim se ex Comite Domesticorum ac ex Comite utriusque militiæ non inscripsisset, si hoc altero magistratu priori longe digniori perfunctus fuisset, & eo quidem loco, ubi accurate omnium suarum dignitatum titulos enumerat? Hinc *Astyrius* seu *Asturius*, qui anno 440. teste *Idatio* in *Hispania* fuerat *Magister utriusque militiæ*, anno 449. in diptycho dicitur:

EX. MAG. VTRIVSQ. MIL. CONS. ORD

Quo gesti magistratus titulo viri illustres, postquam abdicaverant, appellabantur. *Flavius Filoxenus* in diptycho vetusto apud *Sirmondum* in notis ad *epist. 6. libri* VIII. *Sidonii Apollinaris*, appellatur:

COMES. DOMEST. EX. MAG. M. PER. THRACIA. ET. CONSVL ORDINAR

Ammianus Marcellinus *lib.* XXII. *pag.* 240. meminit *Marcelli exmagistri equitum & peditum.* Item *L.* 3. *de metatis* nominantur *Ex-magistri equitum & peditum, quos decursi actus illustrat auctoritas.* In fine Novellæ 14. Theodosii legitur: *Eodem exemplo Aspari viro inlustri Comiti Exmagistro militum & Exconsuli bis ordinario.* Et *L.* 1. *de annona*, uti dixi, laudatur *clarissimæ memoriæ Eusebius ex Magistro equitum & peditum.* Itaque cum passim militaris Magisterii titulus eo munere perfunctis viris deferretur, palam colligitur *Turcium Rufium Asterium* non fuisse Magistrum utriusque militiæ, cum ceteras inter sibi delatas dignitates, nullam militaris magisterii mentionem fecerit.

Wilthemius, uti errat, *Turcium Rufium Asterium* cum *Flavio Asturio* confundens, recte tamen contra *Sirmondum* docet *Fl. Asturium* A. 449. collegam fuisse *Protogenis*, non autem A. 494. *Præsidii.* Quæ tamen ad id probandum adducit, nullo negotio refelluntur. Nam quod ait *Asturium* in diptycho *Romana* veste indutum apparere, cum in *Græcis* diptychis nescio quid *Græcanici* habitus inspiciatur, quidpiam forte probaret, si constaret *Asterium* consulem A. 494. fuisse in Oriente creatum, ejus vero collegam *Præsidium* fuisse consulem Occidentalem. At *Asterius* reapse à *Theodorico* Rege consul in *Italia* creatus fuit, ac
443 XI. Kal. Majas *Romæ* erat, quo tempore consularia spectacula in Urbe edidit, ut ex ejusdem postea epigrammate ostendam; *Flavius* vero *Præsidius* fuit designatus consul in Oriente ab Imperatore *Anastasio*, unde in fastis Græcis primo loco ponitur ante *Asterium*, uti patet ex Chronico Alexandrino, cum tamen in Latinis fastis *Cassiodori*, & auctarii *Victorii Aquitani*, aliisque *Præsidius* post *Asterium* nominetur. Quod addit *Asturium* ibidem uti nummos spargentem exprimi, quod post *Marciani* legem vetitum erat, indeque consequens fieri, ut *Asturius* eo in diptycho inscriptus fuerit consul A. 449. triennio ante illam legem emissam; hoc, inquam, lubricum argumentum est. In primis quia lex *Marciani* vim solum in Oriente habebat; cum præsertim jubeat ut à Consulibus vice spargendæ in populum pecuniæ, *ad restaurationem aquæductuum hujus amplissimæ urbis*, nempe Constantinopolis, *centena pondo auri præstentur per singulos consulatus.* At certum est consules Occidentis nullam pecuniæ summam, nedum tantum auri pondus *Byzantinis* aquæductibus extruendis impendisse. Præterea discere poterat ex *Novella Justiniani* 105. *Marciani* legem à quibusdam tantum consulibus rei familiaris studiosis, servatam fuisse etiam in imperio Orientali; ubi alii plures pecuniam larga manu in processibus consularibus profundere solebant. Do ejusdem Principis verba: *Igitur & post prædictam* Marciani *constitutionem*, *quoniam invenimus*, *quod QUIDAM hanc sequentes*, *nihil spargere populo passi sunt*; *alii autem & ultra legem agere hæc petentes*, *& promerentes quæ petiverunt*, *deinde ad sui animi respicientes mensuram*, *circa aspersionum largitatem ultra terminum celebraverunt: quidam vero medium bene eligentes*, *mediocribus pro plurimis contenti fuerunt*, *&c.* Itaque plures impetrata à Principe spargendi facultate, pecunias in populum erogabant. Denique *Theodorico* in *Italia* regnante, *Asterius* A. 494. consulatum gessit. At sub eodem rege consules non pecuniam tantum, sed plane divitias in populum effudisse testatur *Cassiodorus* testis oculatus in fine Chronicorum scribens Eutharicum Consulem *Romæ* ludos splendidissimos exhibuisse, *stupente etiam Symmacho Orientis legato divitias Gotthis Romanisque donatas*; qui ubi postea Ravennam ivit, *iteratis editionibus*, *tanta Gotthis Romanisque dona largitus est*, *ut solus potuerit superare quem Romæ celebraverat*, *consulatum.* Idem Theodoricus apud Cassiodorum *libro* II. *variar. epist.* 2. designans *Felicem* consulem anni 511. ait: *Sume igitur per indictionem IV. consulatus insignia: dignumque te tantorum desideriis præsenti comproba largitate. Hic profecto locus est*, *ubi præconium meretur effusio*, *quando virtutis genus est*, *propriam substantiam non amare*, *ubi tantum opinionis acquiritur*, *quantum facultatibus abrogatur.* Hujus tamen Consulis avaritiam seu in donando parcitatem idem postea rex reprehendit *libro* III. *variar. epist.* 39. Legatur Ennodius Ticinensis *libro* VIII. *epistola* 37. Itaque cum *Wilthemii* argumenta infirma appareant, ex chirographo tantum *Turcii Asterii*, quod in *Virgiliano* codice legitur, *Asteriorum* Consulum diversitas intelligitur. Nam *Turcius Rufius Asterius*, uti dixi, magistratus, quibus perfunctus fuerat ante consulatum, enumerans, nequaquam se Magistrum utriusque militiæ nuncupavit, quo titulo *Fl. Asturius* in diptycho decoratur. Præterea noster *Turcius Asterius* semet *Patricium* inscribit, quæ omnium maxima dignitas habebatur; quo tamen splendido nomine *Fl. Asturius* ibidem non appellatur, sed tantum *Comes*, *& Magister utriusque militiæ.* Patriciatus dignitas uni 444
tantum consulatui cedebat. Cassiodorus *lib.* VI. *cap.* 2. in formula patriciatus ait: *Præfectorios & aliarum dignitatum viros præcedit*, *uni tantum cedens fulgori*, *quem interdum etiam à nobis constat assumi.* Consulatum intelligit. Hinc Magistri militum ob bene navatam in bello operam, ab Imperatoribus Patricii creabantur. Idatius in Chronico ad initium imperii *Valentiniani* III. ait: *Felix Patricius ordinatur ex Magistro militum*; & ad annum IX. ejusdem Principis: *Aetius Dux utriusque militiæ Patricius ordinatur.* Sidonius carm. 2. de Procopio ait:

Suscipit hunc reducem duplicati culmen honoris,
Patricius, nec non equitum, peditumque Magister.

In rescriptis, seu legibus Augustorum ad viros illustres missis, in titulo *Patricii* appellantur quicunque ea dignitate ornati erant. *Novella* 24. *Theodosii* mittitur *Aetio Comiti & Magistro utriusque militiæ & Patricio.* Novella 2. Majorani *Ricimero viro inlustri*, *Comiti & Magistro utriusque militiæ & Patricio.* Idem vero *Ricimer* ac *Felix* in laudatis superius saxis inscribuntur *Magistri utriusf-*

utriusque militiæ & Patricii. Victor Tunonensis in Chronico ait: *Belisarius Magister militum & Patricius*; quod etiam de aliis scribit. Hinc initio Actionum Synodi *Calchedonensis* plures viri nobilissimi nominantur exconsules, expræfecti, exmagistri, iidem Patricii dicuntur, qui eam dignitatem obtinuerant. Ex his, quæ hactenus prolixius forte prosecutus sum, patet *Fl. Asturium* consulem fuisse collegam *Protogenis* A. 449. *Turcium* vero *Rufium Apronianum Asterium* gessisse consulatum cum Præsidio A. 494. *Theodorico* in *Italia* regnante. Hic autem *Asterius* Præfectus etiam Urbi antea fuerat, quam præcipuam viri dignitatem ex Mediceo tantum codice intelligimus.

Certum est hunc ipsum *Asterium* genus duxisse à *Turciis Apronianis*, qui in vetustis inscriptionibus superius recitatis, laudantur. *Aproniani* cognomine in solo Mediceo codice sua ipsius manu scripto, appellatur, quod *Turciis* familiare fuit. Is consul A. 494. dono accepit à *Macario* V. C. *Virgilianum* codicem, qui in Medicea Bibliotheca servatur, quem idem eburneo scipione deposito, consulari manu correxit, & eo sane tempore quo *Romæ* XI. Kal. Maji triplex spectaculum eximio splendore ac maximis expensis, edebat. Hoc ex ejusdem epigrammate intelligimus. Nam ibidem cum scripsisset,

Distincxi emendans gratum mihi munus amici:

statim hosce versus subjecit, quibus triplices abs se editos ludos, Circenses, scænicos, ac theatrales significat. Quod epigramma majusculis, ut ajunt, literis scriptum est, licet minutissimis.

Tempore quo cenaces Circo subjuncximus, atque
Scenam Euripo extulimus subitam:
Ut ludos, currusque simul, variumque ferarum
Certamen junctim Roma teneret ovans.
Tantum quippe sophos merui; terna agmina vulgi
Per caveas plausus concinuere meos.
In quæstum famæ census jactura cucurrit;
Nam laudis fructum talia damna ferunt.
Sic tot consumptas servant spectacula gazas,
Festorumque trium permanet una dies.
445 *ASTERIUMQUE suum vivax transmisit in ævum,*
Qui partas trabeis jam bene donat opes.

Turcius Asterius cum consulatu abiisset, *Cœlii Sedulii* Paschalia carmina collecta, evulgavit, uti ex MSS. Vaticano aliisque eruditi post *Aldum* seniorem prænotarunt. In Synodo Romana sub *Gelasio* in decreto de libris canonicis & apocryphis legitur: *Item venerabilis viri Sedulii Paschale opus, quod heroicis descripsit versibus, insigni laude præferimus.* Hæc vero Synodus in quibusdam editionibus legitur celebrata *Asterio* & *Præsidio* Conss. & sub horum consulatu recitatur à Baronio *in magnis Annalibus.* Verum cum *Turcius Asterius* post annum 494. nempe *exconsul*, uti in laudatis codicibus legitur, *Sedulii* carmen publicaverit, *Usserius* ac *Pearson* recte advertunt eam Synodum non fuisse eo anno 494. celebratam, cum id temporis nondum *Asterius Sedulii* carmina divulgasset. *Usserius* tamen scribit *Gelasium* memoratam postea Synodum coegisse. At Pearson *cap.* 4. superius laudato, ac *Paschasius Quesnellus* in notis ad codicem canonum Ecclesiæ Romanæ *dissert.* 12. *cap.* 4. *num.* 3. putant illud decretum post *Gelasii* obitum conditum fuisse, quod *Dionysius Exiguus*, qui post mortem *Gelasii Romam* veniens, ac ibidem canones Synodorum ac decreta Pontificum colligens, nullam ejus decreti mentionem fecit. Immo doctissimi iidemque diligentissimi veterum MSS. excussores *Stephanus Baluzius* in antiquissimo *Vergelensi* codice, & *Chiffletius* in *Jurensi*, illud decretum *Hormisdæ* Papæ attribui testantur. *Nicolaus* I. Pontifex in *epist.* 42. *ad Episcopos Galliæ*, quæ in Synodo VII. *Romana* habetur, *Lupus* Abbas *Ferrariensis* in fine epistolæ ad *Carolum Calvum*, & in fine *quæst.* 3. *de sanguine Christi*, *Gelasium* ejusdem decreti auctorem produnt. Idem tradit *Hincmarus* & auctor Chronici *Contulensis* à V. C. *Dacherio* publicatus, qui omnes sæculo nono ea literis mandarunt. *Pearson* prolixiorem de tempore conditi illius decreti disputationem instituit, ac *pag.* 53. ait putare se post Synodum V. anno 553. celebratam, sanctionem illam de libris probandis, improbandisve scriptam fuisse. Verum ante annum 520. evulgatum illud decretum non obscure colligitur ex *epist.* 70. *Hormisdæ* ad *Possessorem* Episcopum de *Fausti Rejensis* libris scribentis: *Neque illum recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen Catholicæ fidei, aut Ecclesiasticæ disciplinæ, ambiguitatem posse gignere, aut religiosis præjudicium comparare.* Recte prænotavit *Baronius* ad annum 520. *Hormisdam* illis verbis significasse decretum de libris apocryphis in quo una cum aliis *opuscula Fausti Regensis Galliarum* proscribuntur. Non est hujus loci de his disputare; siquidem satis mihi est ostendisse nostrum *Asterium* exconsulem *Sedulii* carmina in publicum emisisse, ac proinde decretum illud, in quo *Sedulii* poëmata Paschalia laudantur, factum fuisse post A. 494.

In Bibliothèca Patrum veteris edit. A. 1589. *tom.* 8. legitur elegiacum carmen cum titulo: *Turcii Ruffi Asterii viri Consularis veteris & novi testamenti, Sedulio hactenus adscripta, collatio.* Hujus priora carmina sunt:

Cantemus, socii, Domino, cantemus honorem;
Dulcis amor Christi personet ore pio.

Addit Collector: *Carmen istud ab eo editum (quamquam inscriptum Sedulio) annotavit Cn. Spinianus, atque Aldus. Panninius vero Turcio inscriptum &* 446
missum. Sed error Typographi corrigendus est, ac legendum: *Cuspinianus, atque Aldus; Panvinius vero &c.* quod adnotatum volui, quia in recenti editione Bibl. Patrum Lugdunensi *tom.* 9. *pag.* 464. *Cuspiniani* ac *Panvinii* nomina corrupte iterum expressa sunt. *Cuspiniani* verba in fastis ad A. 493. & mei *Panvinii* ad A. 494. superius recitavi. *Labbeus* ait illam elegiam falso *Turcio Asterio* adscribi, cum illius auctor fuerit *Sedulius*, editor vero *Asterius*. Et sane sive *Sedulius* idem carmen *Asterio* exconsuli inscripsisset, quod scribit *Panvinius*, sive *Asterius* illud potius ad *Sedulium* misisset, aperte colligeremus *Sedulium* vixisse post A. 494. Verum illa utroque modo asserta carminis nuncupatio, nullo vetusti codicis testimonio firmatur. In laudato codice Vaticano *num.* 1165. post opus *Paschale*, ponitur recitata adnotatio, qua significatur *Sedulii* opus divulgatum fuisse *à Turcio Rufio Asterio quinto V. C. exconsule ordinario atque Patricio.* Quibus statim subjicitur elegia: *Cantemus, socii, Domino &c.* Quare utrum auctorem habuerit illud carmen, incertum est, uterque enim poëticæ studiosus fuit; nec *Labbeus* adeo confidenter debuit eam elegiam *Turcio Asterio* abrogare. Cum vero in vetustis codicibus *Sirmondo* ac *Usserio* laudatis, *Asterius* operi *Seduliano* præmiserit epigramma ad *Macedonium*, cui *Sedulius* carmen Paschale nuncupaverat; satis probabile videri potest, *Sedulium* circa A. 494. vel paucis antea annis & scribendi & vivendi finem fecisse, atque *Asterium* defuncti amici poëtæ schedulas collegisse, ac publicasse. *Sirmondus* tamen minus recte putavit *Sedulium Theodosio* juniori opus suum nuncupasse, ac eodem imperante obiisse, quod postremum testatur se in integris *Gennadii* exemplaribus legisse. In quibusdam *Seduliani* operis editionibus præmittitur præfatio

fatio ad *Theodosium* paucis versibus exarata, cujus initium est:

Romulidum ductor, clari lux altera solis:
Eoum qui regna tenes moderamine justo;
Spes Orbis, fratrisque decus: dignare Maronem
Mutatum in melius divino agnoscere sensu.

Et post octo tantum versus, præfatio hisce carminibus terminatur:

Hæc relegas, servesque diu, tradasque minori
Arcadio; hæc ille suo generi, hæc tua semper
Accipiat, doceatque suos Augusta propago.

Theodosius senior, qui obiit sub initium A. 395. filium habuit *Arcadium*, cum junior *Theodosius Arcadii* filius nullam masculam prolem susceperit. Itaque senior *Theodosius* ibidem appellatur, & quidem imperante in Occidente *Valentiniano*, qui Idibus Maji A. 392. occisus fuit; hic enim illis verbis *fratrisque decus*, intelligitur. Fateor levi correctione adhibita, juniorem *Theodosium* posse ibidem designari; videlicet si dicatur:

Arcadiæ: hæc illa suo generi &c.

Etenim *Arcadia Theodosii* junioris soror, superstes fuit usque ad A. 444. ex Chronico *Marcellini* Comitis. At hæc nulli nupsit. Num poëta regios hymenæos ac futuram prolem eo carmine augurabatur? Ipse quidem id fabulis propius existimo. Lubricum etiam est testimonium codicum *Gennadii*. Nam cum *Gennadius* opus de illustribus Scriptoribus emiserit in lucem ante A. 495. ut ex ejusdem verbis ostendi *lib.* II. *Historiæ Pelagianæ cap.* 16. Sedulianum opus laudare non po-
447 tuit, quod Asterius *exconsul* ante annum 495. quo primum *exconsul* dici potuit, *Sedulii* carmina nec collegerat, nec evulgaverat. Itaque aliena manu *Gennadii* codicibus *Sirmondo* laudatis, *Sedulius* insertus fuit; quemadmodum de *Cæsario Arelatensi* in plerisque tum manu exaratis, tum editis *Gennadii* codicibus nominato, ostendi *lib.* II. *cit. cap.* 22. Hactenus de *Turcio Rufio Aproniano Asterio*, cujus integra nomina ac cognomina, & insignes magistratus, ac sacri & profani carminis studium prolixius exposui, ut eximio codici Mediceo, quem subinde appellabo, ingens auctoritatis pondus accedat, quod eum vir doctissimus ac nobilissimus sub ipsa spectaculorum editione, consulari manu emendavit. At ex Historico repente in Grammaticum transeo.

§. II.

Vetustiores Latini litera X non usi. Eadem pro CS & GS inducta. Hoc alterum perperam à Vossio *negatur.* Romani *prius X quam G adhibuerunt, secus ac* Diomedi *scriptum. MAXSUMI cum S post X antiquo charactere in* Pisanis *tabulis sculptum.* Valerius Probus *refellitur. Num litera S in compositis ex præpositione EX retinenda.* Priscianus *à* Dausquio *inconstantiæ falso accusatur. Varia* Virgiliani *codicis Medicei orthographia* Aldo Manutio *dissimulata. CETEROS sine diphthongo in priori syllaba scribendum. In* Pisanis *Cenotaphiis citra reprehensionem legi QUOD ANNIS & ADQUE.* Dausquius *iterum confutatur.*

Ruditus alias Censor initio statim orthographiam vocis MAXSUMI, quæ in utraque *Pisana* tabula legitur, in reprehensionem vocat, quod perperam litera S duplici X subjiciatur. Diomedes *lib.* II. *Artis Grammaticæ cap. de litera* scribit: *X duplex est, ante quam inventam, G & S, vel C & S veteres scriptitabant.* Petrus Diaconus *in epistola ad Conradum* Imperatorem, quæ præmittitur ejusdem libro de notis literarum, ait: *X litera ante Augusti tempus non erat, sed pro ea C & S scribebant*, quod antea *Isidorus* tradiderat. Utriusque tamen errorem refellunt plurimæ leges agrariæ ac de finibus regundis, diu ante *Augusti* ætatem in æneas tabulas relatæ, in quarum adhuc fragmentis litera X apparet; immo in Duiliana columna inscripta A. V. 494. legimus EXEMET, mAXIMOS, & EXFOCIUNT. Marius quidem Victorinus testatur initio *lib. de Orthogr. Nigidium Figulum*, qui *Ciceronis* amicus & familiaris fuit, ex *lib.* IV. *famil. epist.* 13. idemque insignis Astrologus, ex *cap.* 94. Suetonii *in Augusto*, numquam in plurimis libris, quos elucubravit, X usum fuisse, *qua tamen*, inquit Quintilianus *lib.* I. *cap.* 4. *carere potuimus, si non quæsissemus.* Vossius *lib.* I. *artis Gram. cap.* 21. fatetur communem esse opinionem X non tantum CS, verum & GS valere, ac num pro utris ponatur, ex obliquis intelligi, & voces quæ in genitivo aliisque casibus retinent C, in recto eandem literam olim habuisse, ut *ducis* rectus erat *ducs*; in iis vero, in quibus G scribitur, X pro GS positam, ut *frugis, regis*, à recto *frugs, regs.* Hanc tamen senten- 448
tiam falsi redarguit; tum quia G post X à Latinis formatam constat, tum quia in genitivo *nivis*, nec C, nec G scribitur; ejus tamen nominativus ab antiquis *nics* formabatur. Hæc olim opposuerat Marius Victorinus *lib.* I. *pag.* 2466. *collect. vet. Grammaticorum.* Vossii tamen opinionem ex Varrone possum refellere, qui *lib.* VIII. L. L. diserte scribit: *Ex C & S crux; ex G & S frux*, quarum vocum diversitas in obliquis *crucis* & *frugis* cognoscitur. Adeo vetusta est illa regula, quam *Vossius* sequioris ætatis Grammaticis inventam arbitrabatur. Porro ante invectam X, in omnibus vocibus CS ita utebantur, ut in multis tamen C sono literæ G enuntiarent, uti inferius ostendam. Quamvis enim *Cneus, Cabinus, &c.* scriberent, sono G priorem literam efferebant. Quod de genitivo *nivis* opponit, olim ab iisdem Grammaticis, quod *Vossius* dissimulavit, dilutum fuit. Diomedes *lib.* II. *cap. de interrogat. literarum*, ait: *Sed sunt nomina in quibus neque C neque G possit proferri, ut nix nivis, senex senis. Hæc autem nomina privilegio quodam contra rationem declinantur.* Rectius Priscianus *lib.* VI. prope finem respondet: *Antiqui tamen etiam ninguis dicebant:* Et statim: *quamvis Plautus genitivum ejus senicis protulit in Cistellaria.* Itaque *nigs* ac *senecs* pronuntiabatur, quod in vetustiori declinatione in obliquo prioris G, in posterioris vero nominis genitivo C efferretur. Erratum tamen Diomedi, dum scripsit: *Ante X inventam, G & S, vel C & S veteres scriptitabant.* Nam literam X ante G inventam constat ex columna Duiliana, in qua X visitur, at pro G semper C litera legitur.

Quamvis vero X pro duplici litera CS ante A. V. 494. in usum *Romæ* venisset, non defuere docti viri, qui pro simplici G, vel Græca litera X eandem scribentes, literam quoque S in media voce, vel in fine eidem subjicerent. Hinc in vetustis inscriptionibus Gruteriani thesauri *pag.* 204. legimus DIXSERUNT. *Pag.* 203. coloniam DEDUXSIT. *Pag.* 202. EXSIGATURVE, & FAXSIT, ac MAXSUME. *Pag.* 205. I. 509. 510. 512. PROXSUMEIS; & *pag.* 449. 12. DEIXSISTIS. Et hæc quidem fuerunt Senatus consulta ante ævum Augusteum, ac *Ciceronis* tempora in æneas tabulas relata, ut publicus ejus prioris ætatis character habendus videatur. In fragmento etiam vetustissimo *pag.* 184. 2. legitur: *Q. Fabius* Q. F. MAXSUMUS; qui itidem character visitur in nummis gentis *Egnatiæ*, & in AXSIIS. Quare voces MAXSUMI & DEFIXSO, quæ in *Lucii* Cenotaphio leguntur, antiquissimam orthographiam exprimunt. *Probus*, qui *Trajano* imperante floruit,

ruit, apud *Pierium Valerianum in comment. ad lib.* VII. *Æneid. pag.* 125. scribit X non semper duplicem esse, sed tantum cum syllabæ subjicitur, ut *nox*, *lex* pro *nocs*, *legs*; *siquidem*, inquit, *tunc sonum duarum literarum contineat. At vero quando præposita syllabæ existat, non duplex, sed simplex est accipienda, ut puta Maximus, Anxius. Nunquidnam Macsimus aut Ancsius, & cetera talia?* Additque: *CS & GS literæ geminatæ, si vocalibus præponantur, nunquam sonum syllabæ suscitabunt.* At constat *Probum* perperam scripsisse. Nam ante inventam literam X, *Romani* scribebant *Macsimus* & *Ancsius*. Certum enim est non scripsisse *Massimus* & *Ansius*; siquidem teste Festo V. *solitaurilia*, ante *Ennium* poetam, *nulla tunc geminabatur litera in scribendo.* Itaque scribebant *Macsimus*. At inventa X pro CS, eadem duplex præposita est secundæ syllabæ, vo-
449 cali A primam terminante. Ex his patet X semper esse duplicem, tum in medio, tum in fine verbi positam, quia ubique pro duabus literis CS vel GS substituta fuit. Equidem notandum est in columna Duiliana legi: *mAXIMOSQUE macestratos*, ut X sola pro CS posita fuerit. Quare S post X in laudatis legibus, medio inter *Duilii* consulatum ac *Ciceronis* ætatem scripta fuit. Quod vero ille modus scribendi asperiorem pronuntiationem reddebat, & quia S in X continebatur, omitti cœpit, ita tamen ut pro libito citra reprehensionem insereretur. Hinc in prioribus quinque versibus Cenotaphii *Lucii* legimus: MAXIMIS, MAXSIMOS, & MAXIMI & in antepenultimo MAXIMUM; qui varius scribendi character in *Caji* etiam tabula apparet. Ita Gruteri *pagina* 204. in S. C. de finibus regundis, versu tertio legitur: DIXSERUNT, & *vers.* 4. DIXERUNT. Et *pagina* 202. in eodem versu ponitur: FAXSIT, & FAXIT. In codice autem Virgiliano Mediceo nusquam XS junctæ leguntur. *Ecloga* 10. *versu* 72.

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo.

Et 1. *Georg. v.* 329.

Fulmina molitur dextra: quo maxuma motu
Terra tremit.

Ita etiam in *Pisanis* tabulis Maximus modo per I, modo per U effertur, qua de re *capite* 4. quædam adnotabo. Verum licet, imperante *Augusto* in verbis simplicibus S post X omitti vulgo cœperit, ut patet tum ex nostris tabulis, tum ex nummis, atque lapidum inscriptionibus eidem dicatis, in quibus passim *Pontifex MAXIMUS* appellatur, non defuere postea qui antiquatum scribendi characterem obtruderent. Hinc in nummis *Galbæ*, *Vitellii*, *Vespasiani*, ac *Domitiani* legitur PAXS; in lapidibus etiam *Uxsor*, *Vixsit*, *Sexsus*, *Exstruxserunt*, uti recitat Dausquius *in Orthographicis tractatu* 2. *sect.* 1. *pagina* 29. Haud tamen de verbis ex præpositione EX sequente S compositis una est doctorum sententia, cum alii S retinendam, alii omittendam esse contendant. Vetustiores Grammatici per *EXS* scribendum constanter tradidere. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. Cæsellius in *collectione Grammaticorum* edita ab *Helia Puschio pag.* 2314. scribit: *Quæcunque verba primo loco ab S litera incipient, ea cum præpositione EX composita literam eandem S habere debent.* Idem tradunt *Annæus Cornutus* ejusdem collectionis *pag.* 2284. & sequenti. Papirianus *pag.* 2291. Scaurus *pag.* 2262. Ex recentioribus Pierius *in lib.* V. *Æneid. pag.* 68. V. *Exul*, Manutius *in Orthographia* V. *Exsaturo &c.* Vossius *libro* 1. *art. Gram. cap.* 43. Dausquius *par.* 2. *Orthog. tract.* 5. ad vocem *Ex* pag. 124. ubi *Velium Longum* pro hac sententia perperam appellat. Nam hic vetustissimus Grammaticus *Gellio* laudatus *lib.* XVIII.

A *cap.* 9. scribit *pag.* 2226. quosdam docere ambiguitatis tollendæ causa, præpositionem EX in verbo *specto ludos* v. g. cum S sequenti jungendam, non autem cum dicimus expectare aliquem. *Verum*, inquit, *uno modo utrumque scribi licet: nec timere eam ambiguitatem, quæ est multis verbis familiarissima. Cum in hac litera X etiam S posita sit & composita.* Hanc postea Orthographiam secuti sunt *Scaliger* pater de causis L. L. *capite* 34. Marius Corradus *libro* II. de L. L. *Guilelmus Canterus*, cujus verba fusius recenset eruditissimus 450
Grævius *in notis ad epist.* 18. *lib.* 7. *familiarium.* Dausquius ait *Priscianum* hac in quæstione varium
B fuisse, quod *lib.* II. scribit præpositionem *ex* retinendam in compositis, quoties simplicia inchoantur ab C, P, Q, S, T. ut *excurro*, *expello*, *exquiro*, *exsicco*, *exsequor*; cum tamen *lib. primo* oppositum tradidisset, scribens *pag.* 558. *Melius ergo nos quoque X solam ponimus, quæ locum obtinet CS*; tum quia id ipse aurium sonus judicat; tum quia consonante antecedente litera S geminari nequit: *Geminari autem*, inquit, *videtur S post consonantem, si X antecedente, quæ loco C & S fungitur, ipsa consequatur, ut exsequiæ, exsequor.* Additque posse eadem ratione scribi obsessus, absfectus, quod minime licet. At *Dausquius* per-
C peram inconstantiæ *Priscianum* incusat. Nam in *lib.* II. *pag.* 571. cum *exsequor* scripsisset, hanc statim parenthesim subjicit (*Sic enim placet his; qui de orthographia scripserunt, quamvis euphonia, & ratio supradicta de literis secundum Græcos abjicit S antecedente X*) Hinc immerito Priscianus *lib.* II. *pag.* 571. Dausquio dicitur *se ipso consideratior*, quasi à priori sententia recesserit, quam tamen ibidem iterum inculcat, testatus se scribere *exsequor* juxta aliorum sententiam. *Vossius* scribit inani scrupulo ductum *Priscianum*, ne in verbo *exsequor* litera S geminaretur; nam duo SS concurrere nihil prohibet, cum scribamus *ossa*,
D *lassa*, *caussa*. *Cur*, inquit, *exscribo ipsi malunt, quam excribo?* Verum in illis vocibus SS geminantur vocali antecedente; at *Priscianus* negat post consonantem posse geminari. Cum *exsequor* idem sit ac *ecssequor*, quod X exprimit CS, duo SS post C ponerentur. Idem de *exscribo* dicendum. Sane Curtio Pichenæ *in præfatione ad lib. Taciti* dicitur *liber exscriptus*. Certum est ante X invectam, Latinos CS literis usos, quibus alteram S neutiquam addebant, quod consonantes teste Festo superius laudato, non geminabant. Hinc scribebant *ecsequor*, *ecsilium*, *ecscribo*, *&c.* Quare cum X pro CS postea posuere, scripsis-
E se videntur *exequor*, *exilium*, *excribo &c.* In vetusto, sane fragmento legis judiciariæ Gruteri *pag.* 507. legitur: *Aut in* EXILIUM *abierit.* Quæ inscriptio *Ciceronis* tempora præcessit, ut minus recte *Pierius*, *Dausquius*, aliique contendant ex vetustis lapidibus *exsilium* scribendum. At geminatis postea consonantibus, literæ X subjici etiam S cœpit, quod ex multis vetustis epigrammatis ostensum est. Ita in Cenotaphio *Lucii* prope finem legitur: *EXSEQUIQUE permittat.* Itaque id temporis post præpositionem EX verba simplicia ab S inchoata, eandem etiam composita retinebant. In veteri tamen saxo pagina
F 1115. 8. legimus: EXEQUIARUM.

Aldus Manutius eandem orthographiam ex vetustissimo *Virgilii* codice, qui modo in Laurentiana Medicea Bibliotheca custoditur, sæpius confirmat in verbis *exsaturo*, *exspecto*, *exsolvo*, *exsto*, *exsupero*. At vir doctus plane dissimulavit in eodem codice in iisdem verbis ex præpositione *ex* compositis, modo retineri S simplicium, modo etiam omitti. Nam in *lib.* XII. *Æneid.* scribitur: *v.* 20.

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est.
At *v.* 46.
Flectitur: exuperat magis, ægrescitque medendo.
Lib. V. *v.* 54.
Exsequerer, strueremque suis altaria donis.
At *lib.* IV. *v.* 396.
Jussa tamen Divum exequitur, classemque revisit.
Lib. V. *v.* 290.
Consessu medium tulit, exstructoque resedit.
451 Sed *lib.* IV. *v.* 267.
Extruis? heu regni rerumque oblite tuarum.

Ita varius earundem vocum character eo in codice apparet. In aliis etiam verbis S post EX passim ibidem omittitur. Certe numquam *exsilium* scriptum legitur: *Lib.* II. *v.* 368.
Exiliumque pati.
v. 780.
Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
Lib. VII. *v.* 359.
Exulibus ne datur ducenda Lavinia Teucris?
Lib. II. *v.* 542.
—— —— —— corpusque exangue sepulcro
Reddidit &c.
v. 385.
Atque hic successu exultans, animisque Chorœbus.
v. 470.
Exultat telis, & luce coruscus ahena.
v. 154.
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas.
Eclog. 8. *v.* 91.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.

Heinsius in nupera editione legit *exsilium*, *exsultat*, *exsangue*; at idem scribit *exutas* & *exuvias*, cum tamen hæc postrema verba ab *ex* & *suo* originem habeant. Hinc Cæsellius *pag.* 2315. ait: *Exsui habet S; sui enim est, & insui &c. inde* exsuviæ, *unde* exuti, *id est, spoliati.* Cum nuper perlustrarem Livianam *Gronovii* patris editionem, quam hoc anno doctissimus *Jacobus* filius iterum adornatam, auctamque, edendam curavit, in *libro* XXVII. *capite* 2. legi: *Brevem illi lætitiam qua exsultet, effecturum.* At paullo inferius *cap.* 4. scribitur: *Lascivientium modo piscium exultasse.* Ita vir eruditus illis in verbis post EX modo S posuit, modo omisit. Isidorus *libro* I. *Orig. capite* 26. *Exultat*, inquit, *melius sine S litera, scribitur X. Nam cum ipsa X ex C & S constet, quomodo cum in ea sit S, additur altera?* Hactenus de his. Messallæ Corvini *librum de S litera* laudat Quintilianus *lib.* I. *cap.* 7. in quo sane probabile est hac de re fusius disputatum.

Jam ad alias voces *Pisanorum* lapidum à *Boldono* barbarismi incusatas, descendo. Eas inter sunt CETEROS in Cenotaphio *Lucii*, & CETERA in Cajana tabula, ubi priorem syllabam cum diphthongo AE scribendam V. C. censet. Verum secus nos docent vetustissima quæque monumenta, vel imperio Cæsarum antiquiora. Gruteri *pagina* 202. *in lege agraria v.* 8. legitur CETERORUM *locorum. Pagina* 204. v. 29. *Ita uti* CETERI, & *v.* 33. *in* CETERO *agro. Pagina* 206. CETERUM. *Pagina* 510. 3. *in eos* CETEROS. *Pagina* 628. *ita utei* CETEREI. In celebri marmore *Narbonensi* imperanti *Augusto* dicato: CETERAE *leges.* Itaque constanti charactere aureo Latinitatis sæculo nusquam diphthongus in priori illa syllaba legitur. Vetustos codices non appello, quod toties exscripti, non multum fidei iisdem habeatur. Antiquissimum tamen *Virgilii* volumen Mediceum non omittam, in quo uti recte *Manutio* prænotatum, in eo nomine diphthongus non scribitur. *Lib.* II. *Æneid. v.* 467.
Cetera qua jusso, mecum manus inferat arma.

A Et *lib.* XII. *v.* 40.
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia &c.

Eodemque semper charactere ea vox ibidem scripta legitur. *Vossius* ac *Dausquius* illud nomen ab origine diphthongum exigere censent, quod sit ex καὶ ἕτερος, Græcis & *alius.* At erudita marmora longe solidiora sunt, quam istæ plerumque aut erroneæ, aut dubiæ de origine verborum phantasiæ, in quibus vel ipse *Romanorum* doctissimus *Varro* sæpissime ridiculus fuit.

Præterea in *Lucii* lapide ponitur QUOD. ANNIS; ubi *quotannis* scalpendum fuisse idem censor existimat. 452 At Quintilianus *lib.* I. *cap.* 4. scribit: *Quid T literæ cum D quædam cognatio? Quare minus mirum, si in vetustis urbis nostræ & celebribus templis legantur: Alexanter & Cassantra.* In inscriptione posita *Tiberio* imperante *pag.* 228. legitur: QUODANNIS. & paullo inferius: QUOTANNIS. Item *pag.* 47. 3. QUODANNIS. Vide etiam *pag.* 378. 1. 571. 1. & alibi. Veteres enim *quod* pro *quot* frequenter scribebant. In oratione *Claudii* Imperatoris de civitate Gallis danda *pag.* 502. apud *Gruterum* legitur: *In* QUOD *formas statusque res publica nostra diducta sit*, pro *quot formas &c.* Angelus Politianus inter Latinæ linguæ reparatores merito nominandus, *lib.* IV. *epist.* 9. ad *Philippum Poscum* plura testimonia adducit, quibus motum se dicit ad scribendum *quodannis*, non autem *quot annis.* Præter vetusta epigrammata, ait in antiquo *Virgilii* codice *Romano*, qui in interiori Palatina, hoc est, Vaticana bibliotheca servabatur, *quodannis* semper legi. In priori ecloga:
Pocula bina novo spumantia lacte quodannis.

Verum in vetustissimo fragmento Gruteri *pag.* 506. *v.* 15. habetur: *De CL. vireis* QUOT. ANNIS. Idem *pag.* 376. 5. legitur. In codice *Virgilii* Mediceo non eadem ubique orthographia servatur. Nam tum junctim, tum separatim *quotannis* & *quot annis*, legitur. Immo semel *quod annis* scriptum fuit; quanvis *Turcius Apronianus* supra D literam T posuerit. Carmina indicabo. *Lib.* I. *Georg. v.* 198.
—— —— ni vis humana quotannis.
V. *Æneid. v.* 59.
—— —— atque hæc mea sacra quot annis &c.
VI. *v.* 20.
—— —— —— —— tum pendere pœnas
Cecropidæ jussi (miserum) septenna quod annis
Corpora natorum.

Pierius in *Eclogam* I. *Maronis* ait: *In antiquis tamen omnibus exemplaribus, quotquot versare contigit*, QUOT. ANNIS, *distincte scribitur, idque plurimum in marmoribus & tabulis æneis.* At semel in Mediceo codice majusculis literis QUOTANNIS junctim legitur, quod itidem in inscriptione laudata *Tiberio* dicata conspicitur. Dausquius *tract.* 16. *pag.* 262. ait: *Quodannis nusquam sectim, sed junctim; cur usu duce non quot annis?* At fallitur. Nam in *Pisana* tabula sectim legitur QUOD. ANNIS; uti etiam *quot annis* in laudata Gruteri *pagina* 506. Varia est ea in re lapidum orthographia. Is tamen scribendi character antiquis Grammaticis minus probabatur. Velius Longus *pag.* 2231. scribit *quod* esse pronomen relativum, *quot* vero notam numeri, & adducto Virgilii *versu* 121. *lib.* IX.
Quot prius æratæ steterant ad litora naves,
Qui enim, inquit, *per D scribunt, turbant sententiam, cum pronomen accipiunt pro adverbio numeri, est enim, tot nymphæ, quot naves ante fuerunt.* Victorinus Marius *lib.* I. *artis Grammat.* ait: *Quotiens numerum significamus, per T, non per D scribendum erit, ut tot, quot.* Idem docet Cassiodorus

rus *cap.* 15. *de divinis lectionibus.* Ita hanc regulam Grammaticis inculcantibus, vetus ille ſcribendi modus antiquis familiaris, antiquatus fuit, quem tamen iterum doctiſſimus *Politianus* reſtitutum voluit. Initio etiam cenotaphii *Caji* legitur: QUOD *adſunt*, pro *quot adſunt.*

453 Eodem modo defenditur orthographia vocis conjunctivæ ADQUE pro *atque* quæ in cenotaphio *Lucii verſu* 24. legitur; utroque enim modo pro libito id temporis, & poſt quatuor etiam ſæcula ea conjunctio exarabatur. In Cajano lapide *verſu* 21. legitur: *Relata* ATQUE *condita.* At perperam à V.C. notari *adque* patet ex innumeris inſcriptis antiquitus ſaxis. Et quidem Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. ait: *Illa quoque ſervata eſt à multis differentia, ut AD cum eſſet præpoſitio, D literam; cum autem conjunctio, T acciperet.* Itaque multorum, at non omnium illa erat orthographia. *Verum*, addit, *hæc jam inter ipſas ineptias evanuerunt.* Itaque ineptam quæſtionem vocat, quod AD tum pro præpoſitione, tum pro conjunctione, majorum exemplo, recte ſcribi poterat. In vetuſtis inſcriptionibus legimus *pag.* 256. 1. *ſecuritatem ADQUE gloriam*, Pag. 281. 1. *Pio ADQUE inclito.* Pag. 284. 7. *Maximi ADQUE invicti.* Pag. 408. *ampliſſimus ADQ. clariſſimus.* Ibidem etiam ſcriptum eſt in verſu ſequenti ATQ & iterum prope finem, ut palam fiat veteres promiſcue *adque* & *atque* conjunctionem ſcripſiſſe. Ceterum hic quoque character antiquis Grammaticis diſplicuit. Velius Longus *pag.* 2230. ait: *At* cum T conjunctionem disjunctivam facere: *Ad* per D præpoſitionem. Idem docet Marius Victorinus *lib.* 1. *pag.* 2458. initio, ubi tamen ait: *Nos per* ſed *quam per* ſet *ſcribamus.* Non omnes tamen veteres eam regulam admiſere. Nam Cominianus apud Soſipatrum Chariſium *lib.* II. *cap. de conjunctione pag.* 203. ait: *AT conjunctionem: AD vero præpoſitionem ſcribunt; εὐφωνότερον tamen eſt, ut hæc per D ſcribatur, ne ſubſequens T litera duriorem ſuique ſimilem ſonum literæ amplexa, dictum faciat immitius.* Diutius vero ADQUE ſcriptum fuiſſe patet ex reſcriptis Imperatorum in *Cod. Theodoſiano*; ſiquidem innumeris aliis omiſſis, *L.* 44. *de Hæreticis* ſcribitur: *Donatiſtas adque hæreticos.* Item: *ad ſingulas quaſque inſulas, adque provincias.* Et in fine: *Adque omnia &c. ad Largitiones ſacras illico dirigantur.* Politianus *lib.* IV. *epiſt.* 9. *Ad* conjunctionem citra reprehenſionem ſcribi pronuntiat, laudatque vetuſti codicis Virgiliani carmen *Eclog.* 2.

Adque humiles habitare caſas, & figere cervos.

Pierius initio *lib.* IV. *Æneid. pagina* 54. notat ſe in vetuſto codice legiſſe: *Ad regina gravi*; additque: *Non in codicibus tantum antiquis, verum etiam in veterum monumentis obſervatum ſæpius AD & AT ſive per T, ſive per D ſcribantur, idem ſignificare, quamvis juniores Grammatici præpoſitionem à conjunctiva præpoſitione diſtinxerint.* In ſæpius appellato Virgilii codice Mediceo legitur ATQUE. In IV. *Georg. v.* 342.

Atque Ephyra, atque Opis & Aſia Deiopeia.

In vulgatis *atque Aſia* ſcribitur. At *Pierius* ex antiquis codicibus reponit: *& Aſia.* In primo quidem *Æneid. v.* 415. ſcriptum fuerat:

Ad Venus obſcuro gradientes aere ſæpſit.

Item *lib.* VI. *ver.* 626.

Mœnia conſpicio, adque adverſo fornice portas.

Verum ibidem ſupra D in illa particula conjunctiva poſita apparet litera T, minus neceſſaria utrobique correctione. Num exſcriptor vetuſtum idiographum eo in charactere imitatus fuerit, vel ſui ſæculi modum ſcribendi, incertum pono. Eam forte literam mutabat, prout ſequentis ſyllabæ ſonus dulcius ſonare videbatur.

§. II. 454

Recte in Cajano *lapide legi PRAERUNT. Item IMPERI. Similes genitivi caſus non ſolum apud Poëtas, verum etiam in ſoluta oratione per unam I elatos, contra Priſcianum & alios ex vetuſtis inſcriptionibus demonſtratur. Veteres ibidem non ſemper I longam ſcripſere contra* Voſſium.

IDem cenſor bis peccatum eſſe putat in verbo *præerunt.* Nam in *Lucii* tabula ſcalptum ſcribit PRERUNT, & in Cajana PRAERUNT, hic altera *litera*, ibi vero diphthongo Æ omiſſa. At quod diphthongum attinet, dubio procul falſus eſt. Nam in cenotaphio *Lucii v.* 17. legitur juri dicendo ..... UNT. prioribus literis verbi *præerunt*, perforato ibidem marmore, omnino deletis. *Pichena* repoſuit PRAESUNT; ſed ex periodi constructione, ac ex *Cajano* lapide futuro tempore PRAERUNT legendum conſtat; etenim bis ibidem iis characteribus exaratus, litera poſteriori E eliſa. Id per craſin non ſemel apud antiquos ſcriptum comperimus. Horatius *lib.* 1. *Sat.* 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi dero.

Silius *lib.* VI. ait: *nec cernere derat.* In vetuſto codice Virgilii Mediceo *lib.* VII. *v.* 262.

Divitis uber agri, Trojæve opulentia DERIT.

In vulgatis tamen habetur *deerit:* immo in ipſo codice laudato aliena manu altera E litera ſuperius addita conſpicitur, ſuperflua tamen correctione, quæ etiam viſitur ad *v.* 233. *Georg.* II. cum tamen ibi legatur:

Si derunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit.

Pierius in notis ibidem ait in antiquis codicibus legi: DERUNT, *facta ſynæreſi ex duobus EE in unum.* At ratione metri id poetis licuerit. Exſtat vetuſta inſcriptio libera adhuc *Romana* Republica ſculpta Gruteri *pag.* 506. *v.* 31. in qua legitur, *Joure dicendo* PRAESSE *ſolent:* cui in *Cajana* ſimiliter: *Jure dicundo* PRAERUNT. Neque hæc prolixiorem apologiam poſcunt.

Optime etiam *v.* 8. *Cajanæ* tabulæ legitur IMPERI *Romani*; at perperam ille genitivus per unam I terminatus, barbariſmi arguitur. Equidem Grammatici communi conſenſu docuere neutra ſecundæ declinationis, quorum caſus rectus ante *um* habet I, in patrio caſu per duplex II efferenda. Ita Velius Longus *de Orthographia pag.* 2221. Q. Terentius Scaurus *pag.* 2257. Cæſellius *in excerptis à Caſſiodoro pag.* 2317. Chariſius *lib.* 1. *inſt. Gram. pagina* 60. eiſque recentior Priſcianus *lib.* VII. Divus etiam Auguſtinus in arte Grammatica ait: *In genitivo per duo II ſcribuntur, ut hoc ingenium, hujus ingenii; ſic imperium imperii.* Hinc Probus *lib.* 1. unam I ſcribentibus *vitium barbariſmi* opponit *pag.* 1396. At Publius Conſentius in *lib. de nomine & verbo*, cum idem tradidiſſet, ait: *Quamvis à pleriſque jam per unam I efferatur iſte genitivus, ut eſt promiſſa Lavini: pauperis & tuguri: nec cura peculi.* Priſcianus etiam laudato loco ſcribit: *Frequenter tamen invenimus veteres in hujuſmodi genitivis, id eſt, geminantibus I, ſubtrahere ex eis alteram.* 455 Additque poſt plura *Virgilii* teſtimonia: *Hoc tamen faciunt metri cauſa.* Id olim Romanorum vetuſtiſſimus præmonuerat Lucilius ſcribens apud *Soſipatrum Chariſium lib.* 1. *cit.*

—— ſervandi numeri, & verſus faciendi,
Nos Cœli, Numeri numerum & ſervemu' modumque.

Nempe pro *Cœlii* & *Numerii.* Ceterum Plinius *lib.* V. dubii ſermonis, teſte eodem Chariſio, dicit *eſſe quidem rationem per duo II ſcribendi, ſed multa*

multa jam consuetudine superari. Pierius vero erudite in *lib.* 1. *Æneid. ad v.* 251. A

Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit, scribit: *Sed enim quod Priscianus poetarum tantum innititur exemplis, multa veterum inscriptionum exempla commemorare possem, quibus appareat Oratores etiam eandem scriptionis formam secutos esse.* Unicam tantum laudat inscriptionem *Flavi Sabini*, quem *Vespasiani* fratrem putat. Equidem in *Lucii* tabula legitur *FIli auguris*; & in *Cajana* GAI ET LUCI *statuæ ponantur.* In fragmentis legum ante tempora Ciceronis *pag.* 509. apud Gruterum: De CONSILI *majoris partis sententia. Pag.* 515. *Agri*, AEDIFICI, *loci.* Quæ B iterum habes *pagina* 206. 2. Aevo autem Augusteo in Ancyranis tabulis legitur *pag.* 231. CONGIARI. Auri CORONARI. In inscriptione à S. P. Q. R. dicata Augusto A. V. 725. *Divi IVLI F.* quæ repetitur in aliis epigrammatis *pag.* 226. 5. 235. 7. 8. 10. Item *pag.* 228. 8. *Natali* TIBERI *Caes.* Passim vero præfecti AERARI leguntur *pag.* 26. 2. 214. 396. 408. & alibi. In oratione *Claudii* Imperatoris: *Prolati* IMPERI *ultra Oceanum.* Hinc vana apparet censura Sosipatri scribentis *pag.* 54. *Quare magis denotati sunt, qui maluerunt per unum I* imperi, *&* ingeni *dicere, quam declinare secundum regulam* imperii *&* ingenii *geminata I litera.* Nam altera C I omittitur in *Pisano* decreto, ac oratione *Romani* Principis, quem *pertinaciter liberalibus studiis deditum* describit Suetonius *cap.* 40. & 41. ubi etiam narrat eundem adhuc privatum librum de tribus literis scripsisse. Vossius *lib.* 1. *de Arte Gram.* initio *cap.* 29. notat duo I olim Latinis in usu fuisse, breviorem, ut PIUS: longiorem, ut PISO; *Longiusculo*, inquit, *usi cum I sonaret EI, vel pro duobus II poneretur.* Idem tradit Dausquius *sect.* 2. *pag.* 93. Hoc tamen pro libito usurpatum patet ex tabulis Ancyranis in quibus D cum I longiori leguntur verba *consulIbus*, *omnIum*, *curIam*, *municipIa.* Immo & duo longiora elementa II juncta: *stipendIIs*, *manibIIs*, *colonIIs*, *municipIIS.* Et in *Lucii* cenotaphio scalptum est *FIli* priori I longa, breviori vero ubi pro duobus II genitivum terminantibus, posita est. In *Cajano* vero *imperi*, *Gai*, *Luci*, brevioribus I terminantur, cum tamen pleraque alia verba longiori I ibidem incisa legantur. Item Gruteri *pagina* 208. legitur: *AedificIs Aeli Donati*, in priori voce I longiore, in sequenti breviore apparente, ut plane constet eam regulam pro libito usurpatam fuisse. Fateor tamen I longiorem sæpe positam, ubi pro duabus II. genitivi substituebatur, ut videmus in inscriptionibus *pagina* 235. 7. 8. 10. 234. E 6. *Pag.* 26. 9. *Dies sacrificii.* Sed ne ubique id servatum dicam laudata *Pisanarum* tabularum orthographia vetat. In codice etiam Mediceo *Virgilii*, qui majoribus characteribus descriptus fuit, nusquam I longiores visuntur, sed æqualis cum ceteris figuræ. Sed post quadringentos annos id forte librariis ignoratum, vel certe in codicibus neglectum, quod tamen in lapidum inscriptionibus plerumque servabatur.

456 CAP. III.

Optime in Cajano *lapide scalptum:* Ultra *FINIS EXTREMAS. Accusativos tertiæ declinationis in EIS, in ES, & IS Latinis antiquitus terminatos, ex columna Duiliana aliisque inscriptionibus ante Cæsarum imperium scalptis, ostenditur. Eosdem casus*, Augusto *imperante, non per* eis, *sed per ES & IS scriptos. Lapidum ac nummorum inscriptiones recitantur. Id ipsum ex vetustissimo omnium* Virgilii *codice MEDICEO, aliisque à* Pierio Valeriano, *ipsoque idiographo* F Virgilii *à* Valerio Probo *laudatis, demonstratur.* Ciceronem, Sallustium, *ac* Livium *eosdem accusativos per IS extulisse ex Mss. MEDICEIS. Idem apud* Gellium *ac Pandectas* Florentinas *observatum.* Pomponius Secundus, Cornelius Fronto, *ac* Terentianus Maurus *eam quarti casus pluralium tertiæ declinationis terminationem non admittentes, refelluntur. Accusativi iidem ætate* Sosipatri Charisii *in IS terminari desierant. Plurium Gramaticorum canon de accusativis in* is *exeuntibus, à* Plinio *ac* Probo *rejectus.* Prisciani *de iisdem regulas deficere. Comparativa nomina genitivum multitudinis non in IVM, sed in VM, accusativos vero in IS mittere ex* Julii Modesti *Augusteæ ætatis scriptoris sententia.* Euphoniæ *in his rationem habendam* Publius Consentius *tradidit. Finis feminino etiam genere à* Romanis *scriptoribus elata. Plura ad hoc probandum è* Virgilii *codice Mediceo carmina recitantur. Comminianus in* Virgilii *carmine solæcismum perperam notat.* Finis certa *apud* Lucretium *sæpius legitur. Finis in codicibus MSS.* Livii *feminini generis.*

ILlustrissimus scriptor quibusdam qui hodiernam tantum Grammaticam callent jure reprehendere visus est ea *Cajani* lapidis verba: ULTRA FINIS EXTREMAS, *ubi fines extremos* dicendum fuisse contendit. Non possum non mirari virum eruditum, qui eo in volumine de veterum Latinitate prolixius disputat, ac antiquos lapides inscriptos, passim laudat, vetustum loquendi modum ab omnibus Grammaticis inculcatum, ac in saxis frequenter occurrentem, ignorasse. Etenim antiqui *Romani* tum florente Republica, tum *Augusto* imperante, accusativos plurales nominum tertiæ declinationis, quorum genitivus multitudinis in IVM desinebat, sæpius per IS terminabant. Hinc inter recentes Grammaticos non ignobilis Despauterius *lib.* II. *de nominibus tertiæ declinationis* scribit:

> *Quum genitivus* ium *dat, quartus in IS quoque fiet.*

Ibidem vero advertit veteres eos accusativos per diphthongum *eis* extulisse, qua de re plura mihi dicenda sunt. In primis certum est *Romanos* A. V. 494. eosdem accusativos promiscue per *es*, *eis*, 457
& *is* terminasse. Nam in columna *Duilii*, in qua omnium quotquot supersunt, vetustissima inscriptio Romæ legitur, hæc habentur: CLASESQUE NAVALES PRIMOS ORNAVET. Et post: CLASEIS POENICAS: & COPIAS CARTACINENSIS PRAESENTE &c. Præter triplicem illam quarti casus pluralis terminationem, ex voce *clases* patet id temporis consonantes nondum fuisse geminatas. Eandem vero orthographiam per plura sæcula retentam ex aliis inscriptionibus, ac vetustis codicibus ostendo. *Pag.* 501. exstat decretum de immunitate *Thermensibus Pisidiæ* concessa, in quo legimus: *Intra suos FINEIS*, & *per eorum FINEIS*; ibi tamen etiam scribitur: *Inter CEIVES Romanos.* Item *Pag.* 205. *v.* 18. *Quei ager ULTRA FINIS populorum leiberorum Uticensium &c. Pag.* 506. *v.* 15. *OMNIS in taboleis publicis scriptos in perpetuo habeto.* Et hæc Senatus consulta ante *Varronis* ac *Ciceronis* ætatem condita sunt. *Varro* quidem eos accusativos per *eis* lubentius terminandos tradidit, hisce tantum decem exceptis, *falces, merces, axes, lintres, ventres, stirpes, urbes, corbes, vectes, neptes*, quæ nomina in accusativo per *eis* terminari posse negavit. At Plinius apud Charisium *lib.* 1. *pag.* 104. V. *Fonteis* hancce *Varronis* regulam *ridiculam* appellat. Interim *Scaliger* corrigendus venit, qui *libro* IV. L. L. ita

L. ita *Varronis* verba recitat: *Qui mortaleis, atque urbeis, belluasque omneis juvat*; siquidem *Varro* negabat *urbeis* dici posse. Recte Vossius *lib.* II. *de Gram. cap.* 4. notat in diphthongo *ei* literam E debilem sonum habuisse, ac vocalem I magis exprimi solitam, ita ut postea E marcescente, I sola retenta fuerit. Id evidenter patet ex innumeris vocibus, in quibus pro diphthongo *ei* sola I longa postea scripta apparet. Plauti *Capteivei*, *captivi* evasere: *Eidus idus: Galleis*, *Sabineis*, *Etrusceis*, ac similia in fastis Capitolinis scripta nomina, *Gallis*, *Sabinis*, *Etruscis*, posterior ætas scripsit. Ita accusativi tertiæ declinationis *Cicerone* florente, ac dein *Augusto* imperante, per *es* & *is* terminabantur. De priori terminatione constat, quæ postea sola in usu remansit; de altera vero in IS plura dicenda sunt, quod paullatim omissam, hac ætate eruditis quibusdam viris ignoratam viri clarissimi censura ostendit. Vetustas inscriptiones præmittam, de quibus dubitare nemo possit, quod in illas librariorum inscitia grassari non potuit. In Gruteriano thesauro *pag.* 328. 1. in S. C. de ludis sæcularibus, quos *Augustus* edidit, legitur: LUDOS SAECULARIS; pro *sæculares*. In tabula Ancyrana: *Annum quintum & decimum AGENTIS CONSULIS designavit*: pro *agentes consules*. Hujus inscriptionis exemplar ipse *Augustus* propria manu exaravit. Extant etiam plurima numismata *Augusti* cum epigraphe: OB CIVIS SERVATOS. Alias incerti temporis inscriptiones subjicio. *Iaderæ*, quæ *Dalmatiæ* munitissima metropolis est, ex *pag.* 84. 6.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVG
PARENS. COLONIAE. MVRVM
ET. TVRRIS. DEDIT
T. IVLIVS. OPTATVS. TVRRIS. VETVSTATE
CONSVMPTAS. INPENSA. SVA. RESTITVIT

458 Pag. 198. 6.

SEX. ATILIVS. M. F. SERRANVS
PRO. COS. EX. S. C
INTER. ATESTINOS. ET. VEICENTINOS
FINIS. TERMINOSQVE. STATVI
IVSSIT

Sex. Atilius Serranus M. Atilii Serrani Prætoris A. V. 580. ex Livii *libro* XLI. filius, consul A. V. 618. post consulatum prorogato in Transpadana *Italia* imperio, lites de termino agri inter *Patavinos* & *Atestinos* composuit. Alteram postea controversiam de limitibus agrorum inter eosdem *Atestinos* ac *Patavinos* enatam, *L. Cæcilius Metellus* anno V. C. 638. Senatu jubente diremit. Id nuper ostendit eruditissimus Comes & Eques Sertorius Orsatus, *libro primo Hist. Patavinæ part.* 1. *pag.* 31. cujus docti voluminis editionem Auctoris mors statim secuta, grave vulnus intulit *Romanæ* antiquitati tot editis ab eodem voluminibus illustratæ. Porro in sylva montis Vendæ hocce epigramma *Orsatus* exscripsit.

L. CAECILIVS. Q. F. PR
OCOS.... TERMINOS
FINISQVE. EX. SENATI
CONSVLTO. STATVE. IVSIT
INTER. ATESTINOS
PATAVINOSQVE

L. Cæcilius Metellus, vulgo *Diadematus*, *Q. Metelli Macedonici* filius, uti ostendi *dissert.* 1. *cap.* 5. consulatum gessit A. V. 637. ac *Italiam* provinciam sortitus, altero anno regionem Transpadanam pro consule obtinuit, quod ex recitato decreto de finibus regundis apparet. Porro in utraque vetustissima inscriptione FINIS accusativo plurali scalptum legitur. Ejusdem etiam casus similis terminatio in inscriptis post *Augusti* ac priorum Cæsarum imperium lapidibus sæpius in thesauro Gruteriano occurrit. In epitaphio *pagina* 607. legitur:

Viximus; hic OMNIS exitus unus habet.

Pag. 950. 10.

Adfectus OMNIS possidet iste lapis.

Pag. 1123.

ARDENTIS oculorum orbes, umerosque NITENTIS.

Immo everso *Romano* imperio, ac *Gotthorum* barbarie verba Latina penitus opprimente, hocce epigramma scalptum est, ex *pag.* 168. 9.

DN. ATALARICVS. REX
GLORIOSISSIMVS. HAS
SEDIS. SPECTACVLI. ANNO
REGNI. SVI. TERTIO. FIERI 459
FELICITER. PRECEPIT

Nulla in illis vocabulis mutatio fieri potuit, secus ac in antiquorum scriptorum codicibus subinde contigit, quorum tamen nonnulli meliori fato, neutiquam supinæ exscribentium inscitiæ obnoxii, familiarem vetustis Latinis characterem feliciter retinuerunt. Hos inter principe loco mihi recensendus venit *Virgilii* codex Mediceus, de cujus vetustate plura mihi superius narrata sunt. In hoc autem volumine memorati accusativi tertiæ declinationis in omnibus paginis tum per *es* tum per *is* majori *Romana* litera terminati, leguntur. *Nicolaus Heinsius* elegantissimus Musarum amasius, in nupera *Virgilii* editione ejusdem codicis orthographiam locupletissime expressit, quamvis, ut verum fatear, frequenter eosdem accusativos secus ac in laudato MS. leguntur, extulerit, quod tamen Amanuensis incuriæ deputandum censeo. In *lib.* XI. *v.* 324.

Sin alios FINIS aliamque capessere gentem
Est animus, possuntque solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore NAVIS,
Seu plurEs complere valent.

Heinsius *pluris* scribit, secus ac in MS. legitur. Ibidem *v.* 360.

Quid miseros toties in aperta pericula civEs
Proicis, ò Latio caput horum & causa malorum?
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Heinsius aliter ac MS. *civis* reposuit. Item *lib.* 1. *Aeneid. v.* 184.

—— —— —— trIs litore cervos
Prospicit errantIs: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per vallIS pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerIsque sagittas
Corripuit.

Item *lib.* VII. *v.* 164.

Aut acrIs tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.
Cum prævectus equo longævi regis ad aurIs
Nuntius ingentIs ignota in veste reportat
Advenisse viros &c.

Pierius Valerianus in vetustissimis aliis *Virgilii* codicibus hujusmodi accusativos in IS desinentes sæpissime laudat. In *lib.* II. *v.* 66. *crimine ab uno disce omnes*, ait: *Pleraque omnia venerandæ vetustatis exemplaria, quæ in manus nostras devenere, uno exemplo legunt: DISCE OMNIS*; quam *Donati* etiam lectionem esse testatur. Idem II. *Georg.* ad *v.* 196. cum dixisset in vulgatis legi *urentes culta capellas*, ait: *In antiquis omnibus codicibus manu scriptis, quos versare contigerit, scriptum observavi:*

Aut ovium fetus, aut urentIs culta capellas.

Hæc passim eo in Scriptore occurrunt, qui etiam plu-

plura notat de hisce accusativis in IS elatis L. 5. v. 406. *Ante omnes stupet &c.* cum dixisset: *In antiquis OMNIS*, non sine indignatione disputationem claudens, ait: *Quæ quidem scribendi ratio quotidie nunc corrumpitur, neque codex jam ullus extat, quem non Librarii arbitrio suo totum audeant contaminare.* Qui tamen vir eruditissimus vetustum characterem servans in epistola nuncupato-
460 ria ad *Julium* Cardinalem Mediceum scribit: *Ita ut apud omnis nostrarum literarum affectatores non parva suborta sit hæsitatio.* Lege eundem in notis *lib.* II. *Aen. v.* 490. ubi iterum de iisdem accusativis in IS disserit. Ceterum cum Grammaticæ præceptores eos accusativos non uno modo terminandos censerent, *Virgilii* scripta juxta propriam opinionem, omissa idiographi lectione, commutarunt. Etenim in VI. *Aen. ver.* 719. ita in Mediceo codice legitur:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentIs.

At Diomedes *lib.* II. *pag.* 442. §. *de Hirmo* scribit *liquentEIs*, quam lectionem Erythræus, aliique maluerunt. Farnabius vero cum Lacerda & pluribus *liquentes* scribit. *Lib.* III. *versum* 71. legit Heinsius:

Deducunt socii navIs & litora complent.

Erythræus, Farnabius, aliique *naves* reddunt. At Valerius Probus *libro* I. *Gram. Instit. pag.* 1429. *Deducunt socii naveis.* Erythræus satis frequenter eos casus per diphthongum Græcam *ei* reddit. Verum Pierius in *lib.* I. *Æn.* ad *v.* III. ait: *Syrteis per* ei *ut pleraque alia scriptitant, quod in codicibus antiquis inventu rarissimum.* Sane in Mediceo nusquam apparet. *Priscianus* qui *Justiniano* imperante, *Constantinopoli* Grammaticam professus est, *lib.* VII. *pag.* 775. plura *Virgilii* loca laudat, in quibus accusativi plurales tertiæ declinationis semper in IS, nunquam in EIS desinunt, quam sane diphthongum non fuisse characterem Augusteæ ætatis inscripta monumenta declarant. Sed hac de re proxime sermo redibit. Antequam ad alios scriptores transeam, vulgaris quædam *Gellii* de eodem *Virgilii* charactere narratio hic repetenda est. Is *libro* XIII. *cap.* 19. scribit: *Interrogatus est Probus Valerius* (*quod ex familiari ejus quondam comperi*) hasne Urbis, *an* has urbes, *&* hanc turrem, *an* hanc turrim *dici oporteret.* Tum *Probum* respondisse aures interrogandas. Cum vero ille rursus peteret quonam modo aurem interrogaret, *Probum* statim reposuisse: *Quo suam Virgilius percunctatus est, qui diversis in locis URBES & URBIS dixit, arbitrio consilioque usus auris. Nam in primo Georgicon, quem ego, inquit, librum manu ipsius correctum legi,* Urbis *per I literam scripsit. Verba è versibus ejus hæc sunt:*

—— —— *Urbisne invisere, Cæsar,*
Terrarumque velis curam.

Verte enim & muta, ut urbes *dicas, insubidius nescio quid facies & pinguius. Contra in III. Æneidos* Urbes *dixit per E literam:*

Centum urbes habitant magnas. v. 106.

Hæc jam muta, ut urbis *dicas; nimis exilis vox erit & exsanguis. Tanta quippe junctura est in consonantia vocum proximarum.* Hæc Probus. Ex his non leve auctoritatis pondus adjicitur codici vetustissimo Mediceo, in quo similiter I. *Georg. v.* 25. *Urbisne invisere* legitur, & in altero ex III. *Æn. Centum urbes habitant.* Miror V. C. *Heinsium* omisso charactere *Probi* ac ipsius etiam Medicei codicis, quem in illis accusativis efferendis sequi se in præfatione prænotaverat, scribere maluisse: *Centum urbIs habitant.* In eodem Mediceo codice *Finis* sæpe plurali accusativo effertur, uti in *Pisana* tabula scalptum est; in aliis etiam versibus eorundem librorum *fines* legimus.

A *Lib.* I. *v.* 564.

Moliri, & late finIs custode tueri.

Lib. VIII. *v.* 159.

Protinus Arcadiæ gelidos invisere finIs.

Lib. XI. *v.* 317.

Longus in occasum, finis super atque Sicanos.

Ibid. *v.* 324.

Sin alios finIs aliamque capessere gentem.

Lib. I. *v.* 570.

Sive Erycis finEs regemque optatis Acesten.

Lib. VII. *v.* 149.

Orta dies; urbem, & finEs, & litora gentis 461
B *Explorant.*

v. 334.

—— —— *Italosque obsidere finEs.*

Heinsius in duobus postremis carminibus *finis* edidit. *Gellius* laudatus ait se ejusdem accusativi per *es* & *is* efferendi diversitatem alio in loco apud *Virgilium* observasse, nempe *lib.* X. *v.* 350. ubi dicit:

Tres quoque Threicios Boreæ de gente suprema,
Et tris, quos Idas pater & patria Ismara mittit.

Verum in MSS. Mediceo utroque loco TRIS legitur, uti etiam *Heinsius* scripsit. Ipse quoque *Gellius* sæpius per IS eosdem accusativos termi-
C navit, ut paullo inferius ostendam. Hactenus de *Virgilio*, quem reapse ita scripsisse colligimus ex laudati *Probi* verbis; siquidem testatur id se legisse in *libro* I. *Georgicorum* quem *manu ipsius Virgilii correctum* viderat.

Poetarum principi Oratorum atque Historicorum principes adjungo *Ciceronem* ac Livium. Equidem dolendum est viros eruditos, qui subinde utriusque volumina edidere, plerosque accusativos, qui in manu exaratis codicibus per IS scripti legebantur, modo per *es*, modo per *eis* cum diphthongo *Græcorum* extulisse. Doctissimus *Petrus Victorius* in editione Florentina A. 1571. veterem characterem ex antiquissimis codicibus in
D epistolis ad *Atticum* summa fide reposuit. Ita *lib.* I. *epist.* 15. legimus: *Auris nactus tuas.* Libro II. epist. 12. *Ad tris tabernas.* Lib. V. epist. 9. *per omnis nostros.* Libro vero VII. epist. 3. plures eo modo desinentes accusativos addensat: *Omnis damnatos, omnis ignominia affectos, omnis damnatione ignominiaque dignos &c. tribunos valentis, addito C. Cassio; omnis qui ære alieno premantur, quos pluris esse intelligo, quam putaram.* Hanc ego lectionem constanter servatam in sex codicibus Mediceis adnotavi. Similiter terminatos casus apud *Ciceronem* aliis in locis vide apud Priscianum *lib.* VII. *pag.* 777. qui etiam superius *pag.*
E 769. duo alia ejusdem loca exhibet, in quibus scribit: *Dies continuos compluris*, & *compluris armatos*, quæ postrema verba appellat ex oratione pro Cæcina, ubi in editis *complures* legimus. In *Livii* quoque libris plerumque accusativos casus, de quibus loquimur, per *eis* scriptos ab editoribus videmus, nempe *absenteis, solemneis, hosteis, pugnanteis &c.* cum tamen in vetustis codicibus per IS elatos, legamus. Ne tamen hic paginas prolixiori testimoniorum recitatione impleam, ex *libro* XXXI. in quo de bello *Macedonico* scribit, quædam tantum subnotabo. In duobus MSS. Mediceis initio statim legi: *Perscripturum res omnis Romanas.* Plerique tamen ad quos etiam *Gronovius*
F pater accessit, *omneis* edidere. Ibidemque *cap.* 17. *Non modo adeuntis aditu arcebant.* Glareanus *adeunteis*, Gronovius *adeuntes* scripsere. In eodem *cap.* 17. legimus Abydenos inclusisse *matronas omnis in templo Dianæ*, at pretiosas vestes *in navis Rhodiam Gizicenamque*; ubi legendum *Cyzicenamque*; tum delectos qui rebus desperatis, tectis publicis privatisque *ignis subjicerent.* In editis *omnes* & *naves* & *ignes* habemus. In capite 18.

Apol-

Apolloniam terrestris copias, navalis Corcyram in hyberna deduxisse. In cap. 19. *Ipse in navis imponendos curavit.* In cap. 21. *Et obire ad omnis hostium subitos conatus posset.* In cap. 26. *Philocles Philippi* regis præfectus dicitur *ad depopulandos Atheniensium FINIS* profectus; ubi etiam legimus; *hostis effusos.* In cap. 32. Romanorum legatus ait in oratione ad *Aetolos*, *Siciliæ* civitates *stipendiarias nobis ac vectigalis esse.* In *cap.*
462 33. de *Philippo* rege dicitur: *Navalis copias Demetriadem in Thessalia contrahebat.* Item: *Ipse terrestris copias comparabat.* In quibusdam editis *terrestreis* habetur. Rursus ibidem: *in montis propinquos refugientibus barbaris.* In capite 37. *Pars obvios habuerunt hostis.* In cap. 38. *Itaque secundum duas adversas equestris pugnas.* In impressis *equestreis* olim editum. In capite 39. *Pulsatio scutorum paramper succedentis Romanos tenuit. Deinde iis quoque spretis, partim testudine facta, per adversos vadunt hostis.* Denique in capite 43. *Per eos dies, & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes se in FINIS, adeptus &c.* Ex hisce, ut innumera alia omittam, patet *Livium* etiam per *is* accusativos tertiæ declinationis, quorum genitivus pluralis in *ium* desinit, extulisse, quos cum viri docti legissent, haud bona fide per *eis* ediderunt. *Sallustium* etiam per *is* eos casus scripsisse vel initio *Catilinariæ* historiæ intelligitur, quàm hisce exorditur: *OmnIs homines &c.* quam lectionem in duodecim MSS. Mediceis fideliter expressam vidi. Eodem charactere eadem verba recitarunt vetusti Grammatici Charisius *lib.* 1. *pag.* 122. Priscianus *lib.* 7. laudato, aliique. Idem vero *Charisius*, uti observavit Pierius *lib.* II. *Æneid.* ad *v.* 311. hæc *Sallustii* verba refert: *Non tu scis, si quas ædis ignis cepit acriter, haud facile sunt defensu, quin & comburantur proxumæ.* Plautus Latini sermonis elegantissimus magister, in editione *Boxhornii*, eodem modo eos casus effert. In Milite II. 4. *vers.* 5. *Habet auris.* In Casina II. 5. v. 34. *Conjiciam sortis in sitellam.* In Aulularia IV. 8. initio: *Aureos montis colunt.* Similia apud eundem passim occurrunt. Hinc certum fit aureo Latinitatis sæculo eam dicendi formam in usu fuisse, quæ etiam argenteo sæculo, & æneo quoque continuatam notavi. Unum argentei sæculi scriptorem *Tacitum* appellabo. Extat in Medicea Bibliotheca ejusdem volumen, quod unum in *Germania* repertum, ac *Leoni* X. oblatum, *Philippus Beroaldus* in publicum emisit. Is codex annales de imperio *Tiberii* Cæsaris complectitur, ac sæpius eosdem accusativos tertiæ declinationis per *is* scriptos exhibet, quo modo ex eodem codice illos edidit *Curtius Pichena* vir eruditus ac Magno *Etruriæ* Duci à secretis. Ex libro primo quædam tantum loca indicabo. In *cap.* 3. legitur: *Omnisque per exercitus ostentatur.* In cap. 4. *imminentis dominos.* In cap. 20. *retinentis centuriones.* In cap. 36. *adversum abscedentis legiones.* In cap. 40. *contra rebellis auxilium.* In cap. 44. *Ob imminentis Suebos:* pro *Suevos.* Alia testimonia omitto, admonens tamen *Pichenam* semel & iterum characterem codicis in hoc priori libro mutasse. In *cap.* 60. MS. habet: *Bructeros sua urentis.* At Pichena scripsit *urenteis.* Rursus cap. 77. MS. *Ne egredientes in publicum, equites Romani cingerent.* Pichena non per *es*, sed per *is* scripsit *egredientis.* Eruditi *A. Gellium*, seu uti alii malunt, *Agellium*, æneæ ætatis scriptorem nuncupant. Is autem *lib.* XVIII. *edit. Henrici Stephani cap.* 10. ait: *Sed alios quoque itidem errantis audivi.* Lib. XIX. cap. 5. *Is nos aquam multam ex diluta nive bibentis coercebat.* Cap. 10. *Quos loquentis id audias.* Cap. 11. *In pluris versiculos licentius liberiusque.* Cap. 12. *omnis universos, & terras cultioris* dicit. Hæc ex plurimis, quæ passim ibidem occurrunt, laudasse sufficiat. Denique in Pandectis MSS. quæ in Gaza Magni Ducis *Etruriæ* diligentiori custodia servantur, non semel accusativus pluralis eorundem nominum tertiæ declinationis in IS effertur. *Lib.* VIII. *tit.* 1. L. 8. *de servit.* legitur: *licet per partis adquiri non poterit.* *Lib.* X. *tit.* 2. L. 20. *Indemnis igitur coheredes suos præstare cavebit.* 463 Lib. X. tit. 3. L. 1. *quod socio actio magis ad personalis invicem præstationes pertinet.* Lib. XII. tit. 2. L. 28. *ceterosque similis.* Lib. XXXIX. tit. 4. L. 16. *ne decipiat profiteri volentis.* Ceterum cum hæc duo volumina à victrici *Pisanorum* classe *Pisas* delata fuissent, ac in minus eruditi I. C. manus incidissent, hic literæ majusculæ I in syllaba penultima tria puncta ad latus addidit, ut E litera designaretur. Insulsam tamen correctionem alienum atramentum manusque recentior ostendunt, uti *Laurentius Theodorus Gronovius Jo. Friderici* F. adnotavit. Profecto *Taurellus* Pandectas ad aureum hocce authographum emendans, spuria correctione rejecta, eosdem accusativos per IS extulit.

Hinc factum est, ut vetusti Latinæ linguæ præceptores, cum eandem ad quasdam regulas contraherent, accusativos plurales tertiæ declinationis in *is* vel *es* desinere pronuntiarint. Neque enim eam terminationem ipsi primum commenti sunt, sed quod eandem passim observabant in *Cicerone*, *Sallustio*, *Virgilio*, *Livio*, aliisque aurei Latinitatis sæculi scriptoribus, ad quorum phrasem ac characterem tanquam ad obrussam puritatis & elegantiæ Latinæ posterorum orationem exigerent. Horum testis locupletissimus venit *Priscianus*, qui tot scriptores aureæ ætatis passim appellat, ac plurima *Sallustii*, ac pleraque *Ciceronis*, & aliorum quæ interciderunt, volumina subinde allegat. Is ergo *lib.* VII. *pag.* 777. scribit: *Nominum*, seu ut alii legunt, *omnium quæ tam nominativum, quam genitivum similem habent, eorum accusativus vero in ES, frequenter in IS solet terminari, ut hic & hæc omnis, hujus omnis, hos & has omnIs.* At si in *Cicerone* ac *Virgilio* iidem accusativi semper in *es*, ut in editis eorundem libris modo legitur, exissent, qua fide testatus fuisset Grammaticorum diligentissimus *raro in es, frequenter in IS* solere terminari? Ea autem quæ multa statim laudat, *Virgilii* testimonia, passim in *es* desinentia in editis libris legimus. Cum veteres per *eis* frequentius hosce casus terminarent, *Augusti* ætate pro diphthongo *ei* longa I litera poni cœpit. P. Nigidius Figulus *Ciceronis* amicus in *lib. de nat.* & *ordine literarum* apud Gellium *lib.* XIX. *cap.* 14. scribit: *Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui OV ex O & Y scripserunt, quantæ qui ei ex E & I; illud enim inopia fecerunt: hoc nulla re subacti.* Cujus rationem reddit Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. *quia I tam longæ quam brevis naturam habet.* At *Augusto* imperante pro *ei* diphthongo longam I positam tabulæ Ancyranæ aliaque laudata saxa ostendunt, in quibus nusquam illa diphthongus scribitur in accusativis casibus, sed legimus *sæcularis*, *agentis*, *finis*; uti & in ejusdem vulgari numismate: OB CIVIS SERVATOS. Quæ cum iisdem characteribus, quibus primum inscripta fuerant, ad nostram usque ætatem pervenerint, longe majori fide digna censentur, quam codices manu exarati, tot exscribentium, ut sæpius dixi, erroribus obnoxii. Non defuere tamen viri docti, qui eos casus non per *is* sed per *eis* terminandos putarunt. De *Pomponio Secundo* poeta scribit Plinius apud *Charisium lib.* III. *pag.* 111. V. Monteis: *Propter homonymum nominativi, accusativo casu* omnis *non putat dici, sed omneis.* Idem docuit Cornelius Fronto

in *lib. de differ. vocum pag.* 2201. V. *Treis.* In hac quoque opinione fuit Terentianus Maurus *cap. de syllabis pag.* 1393. scribens:

Eitur in silvam, necesse est E & I connectere,
Principali namque verbo nascitur, quod est EO.
464 *Sic* oveis, plureis, omneis, *scribimus pluraliter,*
Non enim nunc addis E, sed permanet, sicut fuit;
Lector & non singularem nominativum sciet.

Itaque *omnis* v. g. accusativo plurali scribere recusabant, quod eodem modo nominativo singulari efferebatur. At inanem scrupulum passos constat ex nominibus quartæ declinationis, quorum rectus, ac genitivus, tum etiam nominativus & accusativus plurales in VS uniformiter exeunt, nempe *manus, fluctus, sumptus &c.* Sane ex illis Terentiani: *Non nunc addis E,* infertur ea ætate eos accusativos plurales per IS elatos, *ovis, pluris, omnis,* queis tamen mavult E ante I inseri, quo lector statim videat non esse nominativos singulares. Quod vero addit: *sed permanet sicut fuit,* vel intelligit antiquum characterem, cum *fineis, civeis, omneis* scribebant; vel certe modum pronunciandi; etenim quamvis postrema ætate *Romanæ* Reip. diphthongus *ei* ponebatur, ea ut simplex I longa sonabat, quod satis colligitur ex Ciceronis *epist* 22. *lib.* IX. *familiarium,* uti *Vossius* recte prænotavit.

Valerius Probus *lib.* II. *Instit. Gram. pag.* 1442. scribit: *Nominativum, accusativum, & vocativum pluralis generis masculini & feminini* es *producta syllaba terminabit; hic & hæ, hos & has, & ô Sacerdotes. Interdum accusativus IS, ut hos & has agilis.* Itaque ætate *Probi* iidem accusativi raro per *is* terminabantur. In Chronico autem *Eusebii* dicitur *Probus* Grammaticus anno secundo imperii *Neronis* floruisse. Idem postremo loco inter Grammaticos à *Suetonio* numeratur. Illum etiam sub *Domitiano* Principe vixisse patet ex *lib.* II. ejusdem laudato, qui *Catholica* inscribitur; ibi enim *pag.* 1463. *Martialis* epigramma adducit, quod *Domitiano* principe editum fuit. Gellius *lib.* III. *cap.* 1. & 15. & *lib.* XIII. *cap.* 13. & 19. scribit se cum iis locutum, qui *Valerium Probum* differentem audierant. Idem vero *Gellius* testatur se adolescentem *Romæ* coluisse *Herodem Atticum* virum consularem, *lib.* IX. *cap.* 2. Hic vero anno vulgaris æræ 146. consulatum gessit, *Antonino Pio* Imperatore. Et *lib.* II. *cap.* 26. ait: *Favorinus Philosophus cum ad M. Frontonem consularem pedibus ægrotum viseret, voluit me quoque ad eum secum ire.* At *Cornelius Fronto* consul suffectus fuit à *M. Aurelio* principe, ex *Ausonio* in panegyrico ad *Gratianum.* Ex his colligo *Probum* usque ad *Trajani* fere imperium vixisse. Id probari posset, quod in libro de Notis qui eidem adscribitur, sub litera I legamus: *In Foro Trajani.* At cum in lit. S. scribatur: SEU: AUG. ARM. PART. *Severus Augustus, Armenicus, Parthicus;* utrumque eidem libro aliena manu insertum fuit; vel alium plane auctorem illud volumen habuit. Sosipater Charisius *cit. pag.* 28. ait: *Omnia nomina in* is *terminata, quæ dativo I exierint, necesse est genitivo & accusativo ante ultimam, I recipiant, ut agrestis, ium, hos agrestis; cœlestis, ium, hos cœlestis.* Eandem terminationem habere dicit quæ ablativo casu in I exeunt, *ignis, igni, hos ignis.* Idem tradit *pag.* 69. ubi ponit *hos & has nobilis.* Verum inferius *pag.* 122. scribit: *Nam accusativus juxta regulam, manente I litera, debet enuntiari,* hos & has agilis, *ut est apud Sallustium:* Omnis homines; *sed eum ad nominativi & vocativi formam consuetudo transduxit.* In ætate Charisii non in IS, sed in *es* accusativi illi casus desinebant. Incerta ætas est qua *Charisius* vixit; at constat floruisse ante *Priscianum,* à quo non uno loco laudatur.

A Ex illius vero sententia consuetudo jam ante indu- 465
cta, Grammaticæ regulas, juxta quas *necesse est* eos casus in *is* desinere, eosdem per *es* efferendo, obduxerat. Hinc D. Augustinus in *libro de Grammatica,* quem A. 386. vulgaris Epochæ *Mediolani* paullo ante baptismum, composuit, hosce accusativos tertiæ declinationis per *es* efferendos docet, nec verbum quidem de famosa illa apud veteres terminatione in *is* facit.

Veteres Grammatici inter præcipuas regulas, quibus accusativi tertiæ declinationis in *is* exire dignoscerentur, hanc tradidere; nempe si genitivus pluralis ante VM haberet I, seu ea nomi-
B na accusativo plurali in *is* desinere, quæ in genitivo per *ium* terminabantur. Hanc omnium fere Grammaticorum canonem fuisse testatur Publius Consentius in *lib. de nomine & verbo pagina* 2040. scribens: *Sane plerique omnes has regulas qua genitivum in* ium *mittunt, dicunt etiam accusativum pluralem in* is *mittere, ut has puppis, hos montis, hos optimatis.* Servius in lib. I. Virgilii ad *v.* 112. *Tris Notus abreptos &c.* ait: *Tris Latinum est. Genitivus enim pluralis quotiens in* ium *exit, accusativum pluralem in* is *mittit, ut puppium puppis; quotiens in* um *exit, in* es, *ut patrum patres.* Hanc ipsam regulam inter recentiores Grammaticos tra-
C dit *Despauterius,* cujus huncce superius canonem laudavi:

Quum genitivus ium *dat, quartus in* is *quoque fiet.*

Valerius Probus in Arte apud Pierium in *libro* II. *Æneid. ad versum* 490. *Amplexæque tenent postes &c.* illud præceptum, ut imperitum redarguit. Plinius etiam apud *Charisium* citat. *pagina* 104. V. *Funes* eosdem errare plurali legitur; at nusquam *nubis* in accusativo multitudinis; tum quia quæ in genitivo plurali habent *um* fine I præcedente, mittunt accusativos in is; unde ait Sallustius: *Per liberos atque parentis vestros.* Denique quia desinentia genitivo plurali in *ium,* promiscue apud
D antiquos in accusativo per *is* & *es* terminata leguntur. Hæc *Probus.* At *Priscianus,* quo hasce difficultates evaderet, quosdam canones statuit, queis ostendi possit, quinam quarti casus tertiæ declinationis per *is* scribantur. *Vossius* diligenter easdem regulas congessit, & expendit libro secundo *de Analogia capite* 16 Primus canon est: *Omnium quæ tam nominativum quam genitivum similem habent, eorum accusativus raro in* es, *frequenter in* is *solet terminari, ut hic & hæc omnis, hujus omnis, hos & has omnis.* Hanc regulam plurium auctorum testimoniis firmat. Quod advertit eos accusativos *raro in* es, *frequenter in* is terminari,
E minus mihi probatur. Nam promiscue pro libitotum in *es,* tum in *is* exire ex laudatis superius locis Virgilianis patet; siquidem nomen *finis,* cujus similes sunt nominativus ac genitivus singulares, & genitivo multitudinis in *ium* exit, accusativum promiscue in *is* & *es* terminatum habes apud Virgilium, ac vetustas inscriptiones. In oratione Claudii Cæsaris Gruteri *pagina* 520. *Ad extremos FINES Galliæ Narbonensis venisti.* Rursus apud eundem poetam in Mediceo Codice omnium optimo ac vetustissimo, nomen *ignis,* cujus nominativus ac genitivus casus singulariter si-
F milem terminationem habent, accusativo plurali promiscue per *is* & *es* effertur. Libro primo *Æneidos* versu 529.

Oramus: prohibe infandos à navibus ignes.

Lib. II. *v.* 276. 466

Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignis.
v. 502.
Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat, ignis.
v. 624.
Tum vero omne mihi visum considere in ignes.

Lib.

Lib. II. *v.* 664.
Hoc erat, alma parens, quo me per tela per ignis.
v. 686.
Excutere & sanctos restinguere fontibus ignes.
Lib. VII. *v.* 196.
—— —— *medias acies, mediosque per ignes.*
v. 320.
Cissæis prægnans ignis enixa jugales.
Lib. VIII. *v.* 199.
Ore vomens ignis, magna se mole ferebat.
v. 267.
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignis.
Lib. IX. *v.* 78.
—— —— *tantos ratibus quis depulit ignes?*
v. 145.
Neptuni fabricata manu, considere in ignis.
Lib. X. *v.* 56.
Juvit & Argolicos medium fugisse per ignes.
v. 271.
—— —— *& vastos umbo vomit aureus ignis,*

Itaque sæpe *ignis* in accusativo multitudinis, per ES etiam terminatus legitur; quamvis sæpius per IS in eodem codice scriptus appareat. Et sane, ni librario erratum, cum *lib.* II. *v.* 624. legatur *considere in ignes*, at *lib.* IX. *v.* 145. *considere in ignis*, patet non semper euphoniæ gratia, sed pro scribentium arbitrio eos casus diversas terminationes subiisse.

Alter canon est: *Similiter faciunt accusativum ejusdem formæ semper pluralia, ut hi manes, horum manium, hos manes, vel manis.* Itaque promiscue in *es* & *is* pluralia tertiæ declinationis in quarto casu terminantur. Hinc *pluris* in Cicerone & *plures* in Virgilio superius ostendi: uti etiam *tris* & *tres*, uti *Gellius* legebat. Tertius canon additur. Plerumque in *is* terminari, quæ nominativo per *er*, & ablativo I efferuntur, ut *acris*, *salubris*, *celeris*; raro autem hosce casus in *es* desinere. Quam regulam ex antiquis scriptoribus stabilit. Ultimus canon est. Nomina in *ers*, & *ns* exeuntia in nominativo singulari, accusativum pluralem tum in *is* tum in *es* mittere, uti *inertes* & *inertis*, *partes* ac *partis*. Verum *Priscianus* omittit nomina desinentia in *bs*, uti *urbs*, *trabs*, *scrobs*. Et sane *urbis* in plurali accusativo apud *Virgilium* vidimus. Ex *Prisciani* tamen regulis, quæ *Probus* opponebat, evanescunt. Nam nusquam legitur in casu quarto plurali *nubis*, quod hoc nomen, quamvis genitivum multitudinis in *ium* mittit, non tamen in singulari eodem modo nominativo ac genitivo terminatur, cum sit *nubes nubis*. Secus *ignis*, *finis*, *omnis* &c. quæ utroque casu similiter desinunt. Quod addit de desinentibus in genitivo in *um*, quæ tamen in quarto casu per *is* scribi possunt, uti *parentis*, ex quarto canone *Prisciani* eliditur; nam hoc nomen in recto per *ns* terminatur. Et sane quod *Servius* laudato loco dicit *quotiens* genitivus pluralis *in um exit*, *in es* accusativum mittere, universe falsum est. Non oppono quod proxime notabam *parentum* ac *parentis* pluraliter dici; siquidem scribit Charisius pagina 111. *Cicero rationis memor parentium sæpe dicit. Fronto pro Ptolomæensibus* Parentum tuorum, *ut ait Plinius, alias poetarum vice, qui regulam satis idoneam sopierunt.* In epitaphio imperante Tiberio posito, legitur pagina 111. PARENTIUM SUORUM. In tabulis Ancyranis, nisi exscribentibus erratum est, habetur *agentis consulis*, pro *agentes consules*; genitivus tamen alterius nominis in *um* definit, nempe *consulum*. Præterea Charisius *pagina* 100. hæc *Plinii* verba ex libris dubii sermonis recitat: *Julius Modestus ita definiit. Quæ nomina comparan-*
467 *di fuerint, & accusativis pluralibus in IS exient, scilicet*, fortioris, fortiorum *facere debent*, *non* fortiorium, *id est*, *ante* VM *syllabam I recipere non debent.* Hoc locupletissimo antiquissimi Grammatici testimonio iterum confirmatur quod superius demonstrabam, videlicet Augusti ætate accusativos plurales declinationis tertiæ non per *eis*, sed per *is* scriptos; quamvis litera longa I diphthongum EI supplebat. Nam *C. Julius Modestus* vixit sub disciplina *C. Julii Hygini* à *Julio Cæsare* anno Urbis 707. post captam *Alexandriam*, *Romam* advecti, qui postea libertus *Augusti* fuit, ac ob antiquitatis notitiam *Polyhistor* appellatus. *Hujus*, inquit Suetonius cap. 20. de Grammaticis, *libertus fuit Julius Modestus, in studiis atque doctrina vestigia patroni secutus.* Præterea ex recitatis *Julii Modesti* verbis patet præter quatuor illos à *Prisciano* numeratos canones, addenda esse comparativa nomina, quæ etiam *is* in quarto casu multitudinis habere possunt. Ceterum in his una omnium optima regula est euphonia, uti ex Probo *Gellius* allato superius testimonio, adnotavit. Publius etiam Consentius *in Arte pagina* 2040. cum quædam de hisce accusativis in *is* præmisisset, scribit: *Sed in hoc quoque sequenda euphonia est*, nempe quod auribus jucundius sonat. Hæc prolixius exposui, non solum ut phrasis illa Cajani lapidis *ultra FINIS extremas*, juxta tritas Grammaticæ artis regulas præformata monstraretur, verum etiam ut antiquatos pluralium tertiæ declinationis canones, tot scriptorum aurei Latinitatis sæculi testimoniis in bono lumine collocarem; cum iidem & longioris ætatis caligine, & veterum Auctorum libros subinde mutantium temeritate, ac denique jamdiu tritæ apud Grammaticos syntaxeos consuetudine, nostra ætate adeo in obscuro lateant, ut vir insignis qui justo volumine variatæ Latinitatis causas investigat, eosdem plane ignorans, *Finis* in quarto casu multitudinis in *Pisana* tabula solœcismi incusarit; cum tamen juxta Grammaticorum canones elegantissime & scriptum, & sculptum fuerit.

Alterum quoque adjectivum nomen, nempe *extremas*, optime positum ex iisdem Grammaticorum regulis intelligitur. Etenim docent nomen *finis* masculini ac feminini generis esse. Publius Consentius *in Arte pagina* 2026. scribit: *Nam inter femininum & masculinum sunt hæc nomina, cortex, silex, finis, stirps, pinus, dies; utrovis enim genere lecta inveniuntur.* Priscianus libro V. scribit: *Finis quoque tam masculini, quam feminini generis usurpavit auctoritas.* Idem antea monuerat *Nonnius Marcellus* ubi agit de indiscretis generibus, producens testimonia *Accii*, *Cœlii*, *Heminæ*, *Varronis*, ac *Virgilii*; Varronis quidem *lib.* IV. *de vita Populi R. Ita hujus belli horribilis finis facta.* Virgilii codex Mediceus omnium antiquissimus, in *lib. Æneid.* sæpius finem feminino genere elatam exhibet. Immo cum in *v.* 24. *lib.* I. *masculino* genere *quem finem* prius scriptum fuisset, *Turcius Apronianus* ita correxit:

—— *QUAM das finem, rex magne, laborum.*
Lib. II. *v.* 554.
HAEC finis Priami fatorum &c.
III. *v.* 145.
QUAM fessis finem ferat &c.
V. *v.* 327.
—— —— *fessique sub IPSAM*
Finem adventabant.
V. 384.
QUAE finis standi? quo me decet usque teneri.
XII. *v.* 793.
QUAE jam finis erit, conjunx? quid denique restat? 468

Quæ loca similiter *Nicolaus Heinsius* exhibuit in nitidissima *Virgilii* editione. Et sane in *v.* 554. *Hæc finis Priami fatorum*, eam lectionem *Servius* habet, uti & *Comminianus*, ac MS. codices, eam-

que *Erythræus*, *Donatus*, *Cerda*, *Farnabius*, aliique in *Virgilianis* editionibus ſervarunt. Gellius *lib.* XIII. *cap.* 19. hæc *Valerii Probi* verba recitat: *Sed in illo quoque itidem Virgilii verſu:*

Hæc finis Priami fatorum,

ſimul ut &, Hic finis, *dicas*, *durum & abſonum erit*, *reſpuentque aures quod mutaveris.* Comminianus antiquus Grammaticus apud Soſipatrum Chariſium *lib.* IV. *cap. de ſolœciſmo pag.* 239. ſcribit ſolœciſmos fieri *per genera nominum:* Hæc finis *Priami* fatorum, *pro hic finis.* Verum hominem errare certum eſt, cum tot *Romani* ſcriptores *Nonnio* laudati, finem feminino genere extulerint. *Lucretius* aurei ſæculi ſcriptor, qui obiit eo ipſo die quo *Virgilius* virilem togam induit, *Pompejo* ac *Craſſo* utroque iterum Coſſ. V. C. 699. ſæpius finem feminini generis facit. Ea loca appellabo, quæ ratione metri genus maſculinum excludunt. *Lib.* I. ait:

At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet.

Item ibidem:

Sive foras fertur non eſt ea fini profecto.

Lib. II. ſcribit:

Quæ quoniam non ſunt in rebus abdita, certa &
Finis utrinque tenet ſummam.

Item ibidem:

Nulla 'ſt finis, uti docui, res ipſaque per ſe
Vociferatur.

Item ibidem:

Certa quidem finis vitæ mortalibus extat.

Valerius Probus apud *Pierium* in notis ad *lib.* II. *Æn. pag.* 32. ſcribit veterum Grammaticorum regulas finem maſculini generis ſtatuere, rationis tamen muſicæ gratia, à Virgilio feminino genere exaratam. At *Caſſius Hemina*, & *Terentius Varro* ſoluta oratione finem feminini generis fecere. Immo ipſe elegantiſſimus Latinæ Hiſtoriæ ſcriptor *Livius*, ſi antiquis codicibus fides habeatur, non ſemel genere feminino poſuit. Nam *lib.* IV. *cap.* 2. ait: *Finem ergo non fieri nec futuram.* Idem *lib.* XXII. *cap.* 57. *Quænam futura finis tantis cladibus foret.* Gronovius pater in notis ad *lib.* IV. ait: *Futuram ex omnibus MSS. & Campani atque Aldina editis ſcripſimus.* Hæc quemadmodum *Piſanæ* tabulæ characterem ſolide firmant, ita etiam ex eadem ipſa quoque ingens auctoritatis pondus accipiunt. Nam in nulla hucuſque reperta inſcriptione, *finis* feminino genere elata legitur, niſi in hac Cajana tabula; in oratione enim *Claudii* Cæſaris Gruteri *pag.* 502. *ad EXTREMOS fines Galliæ Narbonenſis* legimus; at in Piſana: *Ultra finis EXTREMAS Populi Romani* ſcalptum eſt. Unde iterum & ſomniatus in *Virgilii* carmine *Comminiano* ſolœciſmus, ac mutatio generis ratione metri muſici à *Probo* conficta, refelluntur, ſimulque rejicitur cenſura, qua V. C. eam loquendi phraſem in *Piſano* Cenotaphio caſtigandam putabat.

CAP. IV.

469 *Recte in Cajano lapide* Devicteis *ſcalptum. Veteres diphthongo EI pro I longa uſi. Duæ vocales VV in eadem ſyllaba antiquitus nunquam poſitæ, ſed loco alterius O, quæ tamen per V pronuntiabatur. Hinc* Volneribus *in eodem Cenotaphio ſcriptum. Digamma à Claudio invectum. Penultima ſyllaba ſuperlativi nominis cum vocalibus I aut V pro libito elata.* Obit *unica I ſine errore ibidem legi. Compoſita à* jacio *cum ſimplici I leguntur in vetuſtis ſaxis ac codicibus; ſecus tamen* Quintilianus *ac* Gellius *docuerunt.*

PLures inſuper voces laudatus Scriptor in Cajano lapide barbariſmi incuſat, quas tamen juxta tritam aurei Latinitatis ſæculi orthographiam ſcriptas demonſtro. Quod opponit legi DEVICTEIS *pro devictis*, inane eſt. Quid enim frequentius in vetuſtis inſcriptionibus occurrit quàm diphthongus EI, ubi poſtea longior I litera ſignata fuit? Varro *lib.* V. L. L. ſcribit: *A quibus iiſdem principiis antepoſiteis præverbiis pauceis, immanis verborum accedit numerus; quod præverbiis additeis, atque commutateis, aliud atque aliud fit.* In faſtis Capitolinis legimus triumphos *de Latineis, Sabineis, Etruſceis, Pœneis, Sardeis*, &c. Id paſſim in omnibus S. C. ac plebis ſcitis apparet, ut certe Lectorum patientia abuterer, ſi hic innumera veterum monumentorum verba eo charactere formata, colligerem: Apud Gruterum *pagina* 500. legitur *Scriptei ſunt.* Et: *Uſei, Fructeive ſunt*, pro *Scripti, uſi, fructi ſunt.* Exſtant nummi Auguſti cum epigraphe: CIVIBUS SERVATEIS. Hinc Priſcianus *lib.* I. *agens de ordine literarum*, ait: *I quoque apud antiquos poſt E ponebatur, & EI diphthongum faciebat, quam pro omni I longa ſcribebant, more antiquo Græcorum.* *Panvinius* maximus ille *Romanæ* antiquitatis inſtaurator, in tabulis conſularibus *pagina* 23. *in margine* ſcribit: *Pax cum Partheis, ſigneis receptеis.* Sane *Verrius Flaccus* quamvis imperante *Auguſto*, faſtos triumphales concinnarit, ponit *Ventidii* triumphum *ex monte Tauro & Partheis.* In nummis *Auguſti* legimus: SIGNIS RECEPTIS, in aliis RESTITUTIS, non *recepteis*, aut *reſtituteis.* Ita in Cajano lapide poſt *devicteis* ſtatim legimus *receptIs*, & *exceptIs*, longa I loco diphthongi EI exarata, ut prior ille character veterem orthographiam exprimat, quæ ad *Ciceronis* uſque tempora ſervata fuerat, ac à *Varrone*, aliiſque viris doctiſſimis tum quoque retenta, quamvis *P. Nigidius Figulis* ipſi *Varroni* æqualis, apud Gellium *lib.* IX. *cap. ult.* eam diphthongum loco I præter rationem à majoribus inductam pronuntiaverit.

Vox etiam VOLNERIBUS, quæ in *Caji* Cenotaphio legitur, antiquam orthographiam ſapit; ſiquidem nunquam VV jungebant in una ſyllaba, ſed loco ſecundæ ponebant O, cujus poſtea rationem adducam. Plautus in *Truculento* V, *ver.* 51. *Cave faxis volnus.* In *Moſtel.* III. 2. *ver.* 73.

Ad eam rem facere volt gynecæum novom.

Id quoque in Terentii comœdiis paſſim occurrit. 470
Ita in veteri inſcriptione *pagina* 204. legimus: *RIVOM, & INIQUOM.* Lucretius *libro* III. *de ſerpente* caudam obtruncato, ſcribit:

Volnere tortari, & terram aſpergere tabo:
Ipſam ſeque retro partem petere ore priorem
Volneris ardenti ut morſu premat, icta dolore.

In toties laudato *Virgilii* codice Mediceo *volnus*, & *vulnus* legitur, quæ diverſitas ſcribendi, exſcriptori potius quam *Virgilio* tribuerim. *Lib.* XII. v. 420.

Fovit ea volnus lympha longævus Iapyx
Ignorans: ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo volnere ſanguis.

Lib. II. *v.* 630.

Volneribus donec paullatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avolſa ruinam.

Lib. XI. *v.* 56.

Volneribus pulſum aſpiciens &c.

In aliis autem locis etiam vulneribus ſcriptum eſt. Quædam tantum indicabo. *Lib.* III. *Georg. v.* 221.

Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis.

Æn. XII. *v* 51.

—— *& noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.*

v. 943.

—— *victum quem vulnere Turnus*
Straverat &c.

v. 948.

Æn. xii. *v.* 948.

Pallas te hoc vulnere Pallas
Immolat &c.

Eodem charactere *Heinſius* laudata carmina edidit, poſtremo tantum excepto, in quo *volnere* repoſuit. In *Lucii* tabula ſcalptum eſt: *Lignorumque ACERVOS ejus rei gratia quod annis ibi conſtituatur*, pro *acervus*. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. ſcribit: *Noſtri præceptores* cervom, ſervomque *V & O literis ſcripſerunt, quia ſubjecta ſibi vocalis in unum ſonum coaleſcere, & confundi nequiret; nunc V gemina ſcribuntur.* Priſcianus *lib.* 1. ex *Papiriano* tradit *Romanorum* vetuſtiſſimos literam O loco V adhibuiſſe, additque: *Maxime digamma antecedente, hoc faciebant, ut* ſervos *pro ſervus*, volgus *pro vulgus*, Davos *pro Davus.* Immo etiamſi diverſæ forent ſyllabæ, ſi V priorem terminabat, ac altera V ſequentem inchoabat, loco alterutrius ponebant O. In inſcriptione *pag.* 204. legitur: *Flovium, confluont, ager compaſcuos erit.* Terentius Scaurus *de Orthographia pagina* 2251. ait antiquos ſcripſiſſe *equom* & *ſervom* per *vo*; *quoniam*, inquit, *ſcierunt vocalem non poſſe geminari, credebantque & hanc literam geminatam, utroque loco in ſua poteſtate ſervari, ignorantes eam præpoſitam vocali, conſonantis vice fungi, & poni pro ea litera quæ ſit F.* At plane illud non ignorabant, ſed ex modo V literam pronuntiandi, inferebant non poſſe geminari, quin ſyllaba augeretur, ita ut vox *ſervus* hanc pronuntiationem exigeret *ſer-u-us* quod ineptum judicabant. Et ſane cum *Auguſto* imperante, prior V pro conſonante acciperetur, *Claudius* Imperator, quod rem ſatis dubiam apud pleroſque animadverteret, Æolicum digamma invexit, quod inverſæ literæ Ⅎ forma exprimebatur. Ita in inſcriptione eodem Principe, *Neroni* Cæſari dicata, hic appellatur Gruteri *pagina* 236. XVⅎIR. VIIⅎIR. ac princeps IVⅎENTVTIS. Vide aliam inſcriptionem *pag.* 1055. *Claudio* Cos. V. poſitam. Mortuo tamen *Claudio*, iterum duplex VV reſtituta fuit, cum digamma omiſiſſent cum auctore demortuum, & Tacito *lib.* II. *Annal.* ubi de inventis à *Claudio* literis ait: *Aſpiciuntur etiam*
471 *nunc in ære publicandis plebis ſcitis per fora ac templa fixo.* Verum Diomedes *lib.* II. *de arte Gram. cap.* de litera, digamma laudans, ait: *Hinc V item digamma aſcribi ſolet, ut cum ſibi ipſi præponitur, ut* ſerfus, fulgus. *Nam V literam geminari in una ſyllaba plurimi negant.* Ita eidem opinioni plurimi etiam tum obſtinatius adhærebant; licet Auguſtea ætate V geminata fuiſſet, quod ex Ancyranis tabulis diſcimus, in quibus legimus: *Novo fonte in* RIVUM *ejus immiſſo.* At in altero elogio *M. Aurelio* Imperatore reſtituto, ſcalptum eſt: RIVOM *aquæ Marciæ.* Pag. 177. 1. Sane Voſſius *lib.* II. *de analogia cap.* 5. timidius ſcripſit *ſe non defendere qui ævo Auguſteo in caſu recto* avos *dicat.* Nam ea ætate ita plane ſcribebant, qui V in una eademque ſyllaba geminare recuſabant. In *Piſana* tabula ævo Auguſteo inſcripta, *Acervos* in caſu recto dicitur, & in codice *Virgilii* Mediceo legitur *lib.* iv. *Georg. v.* 19.

—— *& tenuis fugiens per gramina RIVOS.*

Pierius etiam in notis ad *librum* III. *Æn. v.* 703. *Arduus inde Agragas*, ait: *In antiquis ARDUOS.* Immo *Scaurus*, qui veteres loco VV per VO ſcribentes, uti *ignorantes* arguere non dubitavit, hæc ſtatim ſcribit *pag.* 2251. *Equus & ſervus, & equum & ſervum per vus non per O efficere; excepto uno avia, avos; unde apparet avom debuiſſe dici.* Interim notanda quæ ſcribit Velius Longus in *lib. de Orthographia pag.* 2222. ubi cum dixiſſet veteres *primitivus*, *adoptivus* per V & O ſcripſiſſe, ait: *Apparetque eos hoc genus nominum aliter enuntiaſſe. Nam cum per O ſcriberent, per V tamen enuntiabant.* Recte Caſſiodorus in præfatione *libri de Orthographia*: *Itaque quod ante ſcribebatur per V & O, per duo VV modo ſcribere nobilis rectitudo ſcribendi per vias certiſſimas inveſtigata eſſe videtur: & ideo præſens opus non deſit directum, ut* VOLNUS, *vulnus.* Ex his patet nullo jure ab erudito cenſore vocem *Volneribus* in Cajano ſaxo reprehendi, cum famoſum omnibus antiquis, & Auguſtea, immo & inſequenti ætate plurimis frequentatum characterem exprimat. *Verum*, uti præmonuit Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. *Orthographia quoque conſuetudini ſervit, ideoque ſæpe mutata eſt.*

Inſuper corrigitur vox SIMILLUMUM, quæ in eodem *Caji* Cenotaphio legitur; quod *ſimillimum* ſcribere debuerant. Inſequentem autem vocem JUSTISSUMUM V. C. non emendat, quod *juſtiſſimum* per I perperam legit. Hæc tamen inania ſunt. Nam veteres nomina ſuperlativa in penultima ſyllaba per V ſæpiſſime efferebant. Plautus in *Milite Act.* II. 2. *ver.* 20. ait: *Sed ſimillumus dicito eſſe.* In Rudente Act. III. 4. ver. 1. *ſacrilegiſſume.* v. 17. *perjuriſſume.* v. 46. *impuratiſſume.* verſ. 49. *mendaciſſumus.* v. 52. *optumum, ſinceriſſumum.* In Curculione *Act.* I. 1. ſcribit:

Huic proximum illud oſtium occluſiſſumum,
Beliſſumum, hercle, vidi, & taciturnitiſſumum.

Velius Longus, quem ſuperius ex *Gellio* oſtendi ante *Antonini Pii* principatum floruiſſe, in ſua Orthographia, cum *pag.* 2216. dixiſſet ambiguum eſſe, utrum per I quædam ſcribenda ſint, an per V, ut eſt *optumus*, *maxumus*, hæc ait: *Erraverunt autem Grammatici, qui putaverunt ſuperlativa per V enuntiari. Ut enim concedamus illis in optimo, in maximo, in pulcherrimo, in juſtiſſimo, quid facient in his nominibus, in quibus manet eadem quæſtio, ſuperlatione ſublata, manubiæ an manibiæ; libido an lubido.* Quibus ſane nequaquam negat ſuperlativa in penultima ſyllaba recte per V enuntiari, ſed oſtendit in quæſtione de V vel I in vocibus quibuſdam ſcribenda, regulam à quibuſ- 472
dam Grammaticis traditam de V in ſuperlativis adhibenda, deficere, quod præter ſuperlativa, dubium adhuc eſſet de quibuſdam nominibus poſitivis, num per V vel per I ſcribenda forent. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. ſcribit: *Etiam optimus, maximus, ut mediam I literam quæ veteribus V fuerat, acciperent, primum Cæſaris inſcriptione traditur factum.* Verum in *Duilii* columna ante ducentos annos quam Cæſar conſul eſſet, inſcriptum, legimus: *mAXIMOS macistratos*; quare Cæſar haud primus ejus characteris auctor videri poſſit. Ceterum diu ante Cæſarem ſcriptum eſt in tabulis vetuſtis Gruteri *pag.* 202. *ver.* 39. *Maxſume*, & pag. 206. ver. 3. *Proxſumum*, & alibi *proxſumum*, uti *cap.* 2. indicavi. Cæſare vero per I ea nomina ſcribente, ceteri quoque eadem litera loco V uti paſſim conſuevere. At V iterum repoſitam, & quidem ferreo Latinitatis ſæculo teſtatur Marius Victorinus *in cap. de Orthographia pagina* 2456. de *Licinio Calvo* Oratore ſcribens: *Idem* optimus, maximus, *ſcripſit, non ut nos per V literam.* Hanc tamen ſuæ ætatis orthographiam eundem *Victorinum* non probaſſe patet ex iis quæ inferius docet *pag.* 2458. ubi ait ſcribendum *acerrimus, exiſtimat, extimus, intimus, maximus, minimus &c. potius per I, quam per V.* In tabulis *Piſanis* ſcalptum utrumque; ſiquidem legitur *Maxſumi*, & *Maximi*, ut plane pareat utramque vocalem pro libito in penultima ſyllaba ſuperlativorum id temporis adhibitam, ac proinde recte dictum: *ſimillumum ac juſtiſſimum.*

Ne

Ne quid tamen dissimulem in Mediceo *Virgilii* codice ea nomina per I efferuntur in *lib. Æneid.* II. *v.* 794.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
v. 426.
—— cadit & Ripheus justissimus unus
Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.

In superlativo vero *maximus* in eodem codice modo I, modo V ponitur, ut §. 1. monstravi.

Præterea idem Scriptor in eodem *Cajano* lapide barbarismi incusat OBIT temporis præteriti; cum scribendum fuisset *obiit* cum duplici II. Sed neque hic in rectam orthographiam peccatum est. Nam *obit* pro *obiit* per sincopam scriptum fuit. *Pag.* 654. 5. hæc *Romana* inscriptio recitatur:

Ælia Saturnina OBIT uno insuper anno,
Nec saltus vitam protulit, aut choreæ.

Gruteri *pag.* 473. 6.

L. TERENTIO. VERO
IIVIRO. TEVRN
PR. IVR. DIC
OBIT. AN. LX. &c.

Pag. 74. 2.

QVI. K. AVGVSTIS. PRIMVS
MAGISTERIVM. INIT

Sæpius etiam in *Virgilii* codice Mediceo vetustissimo alterum I omittitur, quod antequam ostendo, *Lucretii* carmen recito ex *lib.* III. ubi cum narrasset quorundam obitus, verbis præteriti temporis semper usus, ait: 473

Ipse Epicurus obit, decurso lumine vitæ.

Pierius in notis ad *Eclogam* III. *pag.* 14. *ad v.* 7. *objicienda memento* ait: *In antiquis omnibus codicibus OBICIENDA unico I in secunda syllaba legitur, & ita reliqua omnia quæ à* Jacio *componuntur.* Equidem in Mediceo *Virgilii* codice observavi omnia ea verba à *jacio* composita, unica I scribi. III. *Georg. v.* 389.

Reice, ne maculis infuscet vellera pullis.
v. 422.
Deice: jamque fuga timidum caput abdidit alte.
IV. *Georg. v.* 26.
Transversas salices & grandia conice saxa.
Lib. II. *Æneid. v.* 200.
Obicitur magis, atque improvida pectora turbat.
v. 236.
Subiciunt lapsus, & stuppea vincula collo.
VI. *v.* 835.
Proice tela manu, sanguis meus.
XII. *v.* 837.
Adiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.

Hoc charactere passim leguntur eadem composita in vetustis inscriptionibus. *Pagina* 164. 1. in rescripto Imperatoris Vespasiani: *Si qua nova ADICERE voltis.* Ubi notandum etiam venit neque digamma, neque duplicem VV positum in verbo *vultis*, sed veterem orthographiam servatam, de qua plura in voce *Volneribus* dixi. *Pag.* 1081. 2. in rescripto *Domitiani* Cæsaris: *Huic epistolæ SUBICI jussi.* In antiquissima inscriptione posita *P. Rutilio Cn. Mallio* Coss. A. V. 649. legitur *pag.* 207. *Ad mare vorsum PROICITO.* Aliam exhibet *Manutius* in Orthographicis V. *Abjicio.* Ceterum Quintilianus *libro* 1. *cap.* 3. scribit: *Quæret etiam hoc, quomodo duabus demum vocalibus in se ipsas coeundi natura sit, cum consonantium coeat nulla, nisi alteram frangat. Atqui litera I sibi incidit; conjicit est ab illo Jacit.* Gellius etiam *lib.* IV. *cap.* 17. ait præpositiones *ob* & *sub* verbo *jacio* additas, neutiquam barbare produci, *secunda enim litera*, inquit, *in his verbis per duo II, non per unum scribenda est.* Additque: *Et ideo syllabam productius latiusque pronuntiata, priorem syllabam brevem esse non patitur.* Virgilius in allato carmine 236. *lib.* II. *subjiciunt* priorem syllabam longam facit, quam tamen Lucanus corripit *libro* VII.

Ipse manu subjicit gladios, ac tela ministrat.

Rectius ergo per duo II ex *Gellii* sententia scribitur, cum in carmine ea syllaba producenda est, qua de re vide *Pierium* laudatum ad 3. *Eclogam Virgilii.* Sed his omissis, ad præteritum OBIT revertor. Hoc sane *obi*, *obisti*, *obit*, præterito tempore indicativi conjugatum arbitror, quod exemplo præteriti verbi *redeo*, vel *pereo* ostendi potest. Virgilius II. *Æneid. v.* 275. ait:

Hectore qui redit exuvias indutus Achillei.

Propertius etiam *lib.* II. *Eleg.* 33. ait:

Tu quoque, ò Eurytion, vino, Centaure, peristi.

Valerius Probus, quod prænotavit *Pierius Valerianus* in notis ad Eclogam primam, scribit *Ciceronem* præteritum *perii* duplici II pronuntiasse: *At Terentium* peri *unico I pronuntiare maluisse; quod à secunda ejusdem temporis, STI detracta syllaba, primam fieri putaverit.* Itaque uti dictum: *peri*, *peristi*, *perit*, ita etiam *obi*, *obisti*, *obit*, citra errorem scribi potuit. In vetusto epitaphio *pag.* 339. legitur:

Pulchre vixisti, fato mortalis OBISTI.

CAP. V. 474

NI pro ne *in antiquis inscriptionibus ac scriptoribus legi. Diphthongus AE olim à Latinis, more Græcorum, per AI scripta. Num* Spoleis *in* Pisano *lapide perperam scalptum sit. Prænomina* Caji *ac* Cnei *per G pronuntiata: at per C vel G ad libitum scripta. Antiqui* Cabino *pro Gabino scribebant. Recte in Cajano Cenotaphio ALI pro* alii, *ac* perpetuom *legi. Quidam errores orthographici in* Pisanis *Tabulis à sculptoribus admissi, indicantur.*

CEtera quæ in *Pisanis* tabulis in reprehensionem vocantur, paucis expediam. Scribit memoratus censor perperam NIVE pro *neve* ibidem scalptum legi. Verum secus docent tum vetera alia monumenta, tum antiqui omnes Grammatici. In primis constat priori ætate NEI ac NEIVE à Latinis scriptum; illæ enim conjunctiones, seu ut mavult *Priscianus*, adverbia eo modo per diphthongum EI scripta passim leguntur in fragmentis legum de agris ac judiciis; quas *Antonius Augustinus*, *Sigonius*, ac *Gruterus* ediderunt. At illa diphthongo vel omissa, vel postea antiquata, modo per I, modo per E eædem voces scriptæ inveniuntur. In vetustissima inscriptione A. V. 649. posita, in *col.* 1. *pag.* 207. bis NI legitur, & in *col.* 3. *Dum NI MINUS viginti adsient.* Item in decreto ante Cæsarum imperium *pag.* 629. dicitur: *DUM Ni in ieis viatoribus &c. legant.* In epitaphio *pag.* 996. 12. *Rogo per Deos superos inferosque, NI velitis ossa mea violare.* Servius Grammaticus in III. *Æneid. ad v.* 686. *NI teneant cursum*, scribit: *Antiqui* NI *pro* ne *ponebant, qua particula plenus est Plautus.* Ex quibus patet posteriori manu eam particulam in *Plauti* codicibus mutatam; siquidem *ne* ubique legitur. Priscianus sub initium *lib.* XV. ait: *NI quoque pro* ne *accipitur, sicut supradictus Virgilii versus ostendit:* Ni teneant cursus, *pro* ne teneant. *Quod etiam Donatus in comment. Æneid. affirmat, dicens: NI pro ne; sic veteres.* Vide Turnebum *lib.* XVII. *Adverf. cap.* 11. Passeratium ad *Eleg.* 7. *lib.* II. *Propertii*, aliosque ad *cit. v. Virgilii.*

Vox CAISARI cum diphthongo AI, quæ à V. C. erroris notatur, nusquam in *Pisanis* tabulis legitur; sed constanter cum diphthongo AE. Verum etiamsi eo charactere scripta fuisset, nullo jure

jure emendanda esset. Nam veteres Latini more Græcorum, diphthongo AI utebantur, cujus testis locupletissimus *Ennius*, qui passim ita scribit. Unicum locum appellabo ex *lib.* XVI. *Annalium:*

Reges per regnum, statuasque, sepolcraque quairunt;
Aidificant nomen.

In fastis Capitolinis *Aimilius*, *Ailius*, *Caisar* leguntur, qui posteriori ætate fuere *Aemilii*, *Aelii*, *Caesares.* Quintilianus *libro* 1. *cap.* 7. *AI syllabam*, inquit, *cujus secundam nunc E literam ponimus, varie per A & I efferebant; quidam semper ut Græci: quidam singulariter tantum, cum in dativum vel genitivum casum incidissent. Unde* pictai vestis, *&* aquai *Virgilius amantissimus vetustatis suis carminibus inseruit.* In vetustis etiam inscriptionibus CAISAR legitur, Gruteri *pagina* 235. 8. & rursus 236. 4. 9. 238. 6. 9. In nummis etiam *Caisar* inscribitur, ut erudite observat doctissimus Span-
475 hemius *differt.* 2. *de usu & præst. numis.* Consule *cap.* 19. indicis Gruteriani; ubi plura exempla densantur.

Præterea corrigitur in Cajano lapide vox SPOLEIS pro *spoliis.* Fateor in hac voce nusquam E pro I positam occurrere. In Capitolinis fastis ad A. V. 531. recitatur triumphus *M. Claudii Marcelli*, ubi legitur: *Isque SPOLIA opima retulit, duce hostium Virdumaro ad Clastidium interfecto.* Hosce vero triumphales fastos collegit *Verrius Flaccus Caji* ac *Lucii* Cæsarum præceptor. In vetusto etiam *Virgilii* codice Mediceo *spolia* per I. scripta leguntur. *Lib.* IX.

Victores præda Rutuli, spoliisque potiti.

Verum neutra secundæ declinationis recto casu in *ium* desinentia, non paucos per *eum* extulisse testatur Charisius *lib.* 1. *Instit. Gram. pag.* 56. scribens: *Pallium, scrinium, dolium, allium, folium; sic enim dici debent, non ut alii diserti dicunt, alleum per E, & doleum, & palleum.* Eos vero sic scribentes non imperitos de plebe viros, sed *disertos* vocat. Et sane in veteri Kalendario apud Gruterum *pag.* 139. ad mensem Septembrem DOLEA, non autem *dolia* legitur. Pierius in *eclogam* 2. *Virgilii* scribit: *Ejus quoque,* nempe allii, *syllaba pene ultima negotium facessit antiquis Grammaticis, quum ea jam ætate vulgatum esset per E Alleum scribere, quod adhuc in vetustis aliquot codicibus habetur; ita doleum & palleum.* Codicem laudatum *Virgilianum* appellare non possum, quod quinque priores Eclogæ cum parte sextæ ad carmen usque 47. interiere. Sæpius vero E pro I positum plurimis exemplis ostendit Dausquius *pag.* 33.

Arguit etiam quod GAI pro *Caji* scalptum est. Hæc tamen minus erudita censura est. Diomedes *lib.* II. ait: *G nova est consonans, in cujus locum C solebat apponi, hodieque cum Gajum notamus Cæsarem, scribimus C. Cæsarem.* In columna Duiliana C pro G scribitur; ibi enim *leciones, macistratos, Cartacinienses, pucnando*, legimus. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. ait quædam aliter scribi, aliter enuntiari. *Nam Gajus*, inquit, *C litera notatur.* Terentianus Maurus *pag.* 2402. in fine scribit:

Vel priores G Latini nondum ab apice finxerant.
Cajus prænomen proinde C notatur, G sonat.

Dausquius *par.* 1. *Orthograph. cap.* 5. scribit: hanc rationem delumbatam esse. *Nam*, inquit, *cum C scriberetur, nondum adinvento G, credibile cuiquam est C sonuisse sonore ipsius G? Non opinor, non enim erat; quonam igitur ore exprimerent?* Miror hunc Scriptorem contendere de veterum pronuntiatione cum *Quintiliano* aliisque vetustissimis Latinæ linguæ magistris. Litera C non eodem sono in omnibus vocibus efferebatur; nam in quibusdam sonum G præferebat. Hinc *Spurius Carvilius* libertus parvo apice inferiorem partem C signans, teste *Plutarcho* in *quæst. Rom.* literam G præformavit, qua postea Latini usi sunt in iis verbis perscribendis, quæ diverso sono à ceteris, in quibus erat C, efferebantur. Ceterum in prænominibus *Caji* ac *Cneji* eadem vetus litera C remansit, quæ tamen uti antiquitus G sonum habebat. Equidem *Cajum* cum sono G *Gajum* pronuntiatum *Quintilianus* testatur. Cur vero literam G non adhibebant, nisi ob reverentiam vetustissimi prænominis C litera designati? Græci quidem cum *Gajum* atque *Gneum* litera G pronuntiari intelligerent; imo audirent, gamma iisdem prænominibus præposuerunt, ac Γάϊος, Γναῖος Græce scripta leguntur. Sed Latinos quoque 476
non paucos G litera usos testatur antiquus scriptor de nominibus *Romanorum*, qui appendicis loco ponitur in volumine Valerii Maximi: *Alii*, inquit, *Neum, alii Gneum, alii Cneum scribunt. Qui G litera in hoc prænomine utuntur, antiquitatem sequi videntur, quæ multum ea litera usa est.* Hoc tamen postremum ex proxime dictis falsum apparet; siquidem paullo post initium sexti sæculi ab Urbe condita, litera G in usum venit. Marius Victorinus in *Orthographia pagina* 2456. ait: *Gneus Pompejus Magnus & scribebant & dicebant.* At secus fuisse non solum Fabius laudato *cap.* 7. sed ipsæ inscriptiones vetustissimæ ostendunt. In Capitolinis fastis *Cneus* hisce notis exprimitur CN. Verum cum plerique contenderent eodem modo scribendum quomodo & loquebantur, cum *Gajum* pronuntiarent, *Gajum* quoque scribebant. Ea de re gravis inter veteres Grammaticos controversia fuit. Cornutus Annæus in *excerptis à Cassiodoro* ait: *Nonnulli putant auribus deserviendum, atque ita scribendum, ut auditur. Ego*, inquit, *non omnia* auribus dederim. *Papirianus* apud eundem *Cassiodorum* secus sentiens, *aliter*, inquit, *scribere, & aliter enuntiare vecordis est.* Quid hac de re *Augustus* judicaverit, prodit Suetonius *cap.* 88. de eodem scribens: *Orthographiam, id est, formulam rationemque scribendi à Grammaticis institutam, non adeo custodiit; ac videtur eorum sequi potius opinionem qui perinde scribendum ac loquantur, existimant.* Apud Gellium *libro* XV. *cap.* 7. *Augustus* epistolam ad *Cajum* Cæsarem hisce exorditur: *Have, mi Cai, meus ocellus jucundissimus &c.* Sed *Caji* prior litera variari potuit ab exscribente. Ex tabula *Pisana* videtur colligi Augustea ætate eo in prænomine tum C tum etiam G literas pro libito usurpatas. Nam ibidem etiam legitur: *Cum ad IIII. Nonas Apriles allatus esset nuntius CAJUM Cæsarem &c.* Unde *Victorinus* dixit veteres in *Cneo* etiam scribendo, G literam posuisse, non quod omnes, sed quod plerique ita scribebant. Inter inscripta antiquitus saxa, quæ in Cimeliis alias mihi laudati *Apollonii Bassetti Florentini* Magno Duci *Etruriæ* à secretis, servantur, visitur urna elegantissima cum epitaphio:

V. F
GNEVS. PECCATIVS
BALBVS. VI. VIR
SIBI. ET. Q. PEC
VIXIT. AN. LXI

Ex iis quæ proxime dixi, alterius vocis character in cenotaphio *Lucii* Cæsaris defenditur, quem idem censor corrigit, nempe: CABINO *ritu*, pro *Gabino ritu.* Quod enim ante G inventam, Urbs *Cabiorum* in *Volscis*, ejusque populi in sacris peragendis, cinctus *Cabinus* diceretur; inducta

etiam conſuetudine literæ G, à plerïſque litera antiqua C retenta fuit, quamvis ſono G proferretur. Habemus hujuſce ſcribendi formulæ teſtem Marium Victorinum hæc in *cap. de Orthographia* ſcribentem: *Apud antiquos C poni ſolitum, ut pro agro Gabino, Cabino: pro lege, lece: acna, pro agna.* Itaque Piſani vetuſta litera uſi ſunt. In Mediceo *Virgilii* codice G legitur *lib.* VII. *v.*
477 612.

Ipſe Cyrinali trabea, cinctuque Gabino.

& *v.* 682.

Quique altum Præneſte viri, quique arva Gabinæ Junonis &c.

Ubi vox illa *Cyrinali* Græcorum more ſcripta eſt; hi enim *Cyrinum* ſcribebant, quem Latini *Quirinum*, uti patet ex *cap.* 2. Euangelii *D. Lucæ*; nam pro *Latino* Q ipſi K reponunt.

Duo inſuper verba contra Orthographiæ regulas ſcalpta in *Cajano* lapide reprehenduntur, videlicet: ALI magiſtratus pro *alii*, ac LEGITUME pro *legitime*. Hæc tamen ex ſuperius productis facile defenduntur. Nam uti dictum eſt ad *U. IMPERI*, ſæpe unica litera I pro duplici II in vetuſtis monumentis poſita fuit. In veteri inſcriptione *pag.* 1081. dicitur: *Si qui ALI at fines ſunt.* Recte etiam LEGITUME legitur. Etenim ex præmiſſis in penultima ſyllaba loco I ponebatur U; ita *optume*, *maxume*, *legitume* veteri formula Latini ſcribebant. Haud neceſſe eſt ferram per eandem lineam reciprocare. Denique cenſuræ ſubjicit, quod prope finem Cajanæ inſcriptionis habetur: IN PERPETUOM *ita ſieri, agi &c.* ubi ait ſcalpendum fuiſſe *in perpetuum.* Hunc quoque ſcrupulum Cenſori ſuperius evulſi. Nam quoties duplex U, etiam ubi digamma non interveniebat, ſimul ſcribenda erat, poſteriorem in O permutabant; ita *compaſcuos*, *arduos* &c. in vetuſtis monumentis legitur. Immo *Perpetuom* diſerte à *Plauto* non ſemel poſitum videmus. In *Ciſtel. Act.* 1. 3. *v.* 46. ait:

Ut ſunt humana, nihil eſt perpetuom datum.

In Epid. I. v. 15. *Quid ais? perpetuom valuiſti?* In Curculione I. 3. v. 33. *Nullum eſt homini perpetuom bonum.* Hoc ipſum apparet in fragmentis vetuſtiſſimarum legum, quæ ante Ciceronis ætatem conditæ ſunt. *Pag.* 506. *ver.* 27. & 444. 8. legitur: IN PERPETUOM. *Pag.* 207. col. 2. *marginem* PERPETUOM. In Narbonenſi lapide Auguſto inſcripto, habetur in titulo: *Votum ſuſceptum à plebe Narbonenſium IN PERPETUOM*; & poſtea verſu 11. *Qui ſe Numini ejus in PERPETUUM colendo obligaverunt.* Gruteri pag. 229. Hinc patet Auguſteo ſæculo utramque vocalem pro libito ea in voce uſurpatam.

Hactenus de verbis quæ vir eruditus in *Piſanis* Tabulis uti minus Latine aut dicta, at ſaltem ſcalpta, barbariſmi incuſabat, quæ tamen locupletiſſimis teſtimoniis, de quorum fide dubitare nemo poſſit, aurei ſæculi Latinitatis characterem præ ſe ferre demonſtravi. Ceterum ut amanuenſes, & librarii non ſemel ab idiographo aberrare ſolent, idem etiam lapidariis ſcalptoribus contigiſſe innumeræ veterum inſcriptiones multis erroribus corruptæ, oſtendunt. Neutra Piſana tabula ab hoc infortunio immunis fuit. In Cenotaphio *Lucii verſu* 12. legitur: *Per conſeſum*, pro *conſenſum.* In v. 25. ponitur *Habeant* loco *abeant*, à verbo *abeo*, *abis.* In poſtremo verſu eſt OMIA ſine N, cum *omnia* legendum ſit, quos ſane errores lapidarii fabri vitio deputandos, nullus, ut arbitror, inficias ibit. In Cajano vero ſaxo *v.* 21. DECESUS legitur; verum ante ſeptem verſus ibidem recte ſcalptum eſt: EX DECESSU, S geminata. Unus hic tantum leviſſimus error in prolixa illa inſcriptione ſcalptori excidit.

CAP. VI. 478

Aurei Latinitatis ſæculi Orthographia ex Piſanis *Cenotaphiis demonſtratur.* Nuntius, *ac* Nuntio *non per C, ſed per T ſcribenda.* Dauſquii *dictum confutatum.* Felix *ſine diphthongo OE. Piſana inſcriptio producitur.* Mæſtus *ac* Mæror *cum diphthongis AE & OE antiquitus ſcripta.* Non dum *ſejunctim exarandum.* Allienſi *cum unica L ſcribendum* Manutius, Sigonius, *aliique perperam dixere.* Servii *error notatur.* In præſentia *phraſis aurei eloquii.* *Vox* impræſentiarum *ante* Ciceronis *tempora uſurpata, ſecus ac* Scioppius *cenſuit.* *Scæna cum diphthongo AE in inſcriptis ſaxis ſæpius occurrere, aliter ac* Scaligero *judicatum.* Auctor *cum CT, non cum TH in vetuſtis elogiis legi.* Aſpicio *cum D ſcribendum* Dauſquius *falſo putavit.* Bedam *cum duplici SS* aſſpicio *ſcribens, rejicitur.* Virgilius *ſolæciſmi inepte à* Comminiano *ac* Donato *incuſatur.* *Nomina ſingularia collectiva eleganter verbo plurali juncta.* *Plura* Virgilii *ac* Livii *teſtimonia producta.* Sæpio *cum diphthongo AE in vetuſtis ſaxis ac codicibus legi.* *Varia orthographia in voce* ſolemnis. In *Præpoſitio in compoſitis non mutata.* *Vox* Magiſtratus *in quas ſyllabas, ſecus ac Grammaticis viſum, antiquitus diviſa.* *Accentus in* Piſanis *Tabulis ſignati, exponuntur, ac veterum Grammaticorum canones de iiſdem recitantur.*

Literatos lapides rectam ſcribendi formulam docere, eoſque vetuſtis quibuſque codicibus præferendos nullus inficias ibit, præſertim vero ſi illi aureo Latinitatis ſæculo inſcripti fuerint; unde & ad eorundem obruſſam recta ſcribendi ratio exigenda eſt. Hinc quorundam verborum characterem ex *Piſanis* Cenotaphiis utpote Auguſtea ætate exaratis, hic ſubjiciam, ut aurei ſæculi orthographia intelligatur. In *Cajano* lapide *verſu* 7. legitur: *Cum allatus eſſet* NUNTIUS *Cajum* &c. & v. 21. NUNTIATUS *eſſet.* Itaque *Nuntius* per T non per C ſcribendus eſt, uti etiam verbum *nuntio* cum compoſitis *denuntio*, *enuntio*, *pronuntio.* Manutius in Orthographicis monet etiam in *Virgilio Carpenſi* ita legi. Et ſane in eodem codice, qui modo Mediceus eſt, *lib.* XI. *Æn. v.* 547. ſcribitur:

Cui Pyrrhus: referes ergo hæc, & nuntius ibis.

& L. II. v. 540.

Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.

Illuſtriſſimus *Boldonus* in *Piſana* tabula laudata *nuncius*, & *nunciatus* præter lapidis characterem edidit. Voſſius *lib.* 1. *de analogia cap.* 36. ait: *Claſſicis nuncius.* At omnium claſſicorum auctoritas infra Piſani lapidis fidem eſt. Dauſquius *par.* 2. *in fine tract.* 13. ſcribit: *Alter an omnino lapidem literatum viderit, cui* Nuntius *per T, nullus mihi dictat nuncius.* Ibi vero per C ſcribendum con- 479
tendit, quod ſit *à nunc & ciendo*, *quod rei* nunciatæ *audienti* nunc *primum deſiderium* cieat, *& cognitionem exacuat.* Hanc tamen etymologiam lapis *Piſanus* elidit. Et ſane in verborum origine deducenda vel ipſe *Varro* dum acutus videri voluit, quandoque ridiculus evaſit. Verum profert cum *Manutio* inſcriptionem, in qua *denunciatores* per C leguntur. Eſt illa æneæ ætatis anno quinto *Antonini Pii* ſcalpta, nempe centum ac quadraginta annis poſt Cajanum cenotaphium. In antiquiſſimo S. C. ante *Ciceronis* ætatem edito, Gruteri *pag.* 499. 12. legitur: *Vobeis NONTIATA eſſe.* *Lipſius*, *Lambinus*, *Gronovius*, aliique litera C *nuncium* extulerunt.

In

In v. 19. legitur: FELICITER *peregerat.* Igitur in Orthographiam peccant priorem syllabam per diphthongum OE scribentes, cum simplicem vocalem E exigat. In elogio tamen quod *Decio* Imperatori dicatum *Feltriæ*, quæ *Venetorum* urbs est, etiamnum visitur, scalptum est: *Pio Fœlici.* Insignis tamen inscriptio censenda est, quod ibidem dicitur: *Trib. Pot. III. Cos. II.* nam in annis *Decii* viris eruditissimis erratum est. Sed de hoc alias dicemus. *Manutius* nummorum ac lapidum inscriptiones plurimas addensat, in quibus *Felix* sine diphthongo ponitur. Videndus etiam Spanhemius *differt.* 8. *pag.* 726. In Augusteæ ætatis elogio apud Gruterum *pag.* 229. legitur: *Quando eum sæculi FELICITAS Orbi terrarum Rectorem edidit.* Unum hic epitaphium producam, quod *Pisis* quinque ab hinc annis extabat, at *Florentiam* postea advectum, in peristylio Musei Magni Ducis *Etruriæ* cum aliis inscriptis antiquitus saxis visitur.

D M
M. VLPIO. AVG. LIB
VERNAE
AB. EPISTVLIS
LATINIS
VIBIA. THISBE
VXOR
INFELICISSIMA

Hic *M. Ulpii Trajani* Augusti libertus fuit, ac eidem ab epistolis Latinis. Hæc autem inscriptio inter officia domus Augustæ apud *Gruterum* non legitur.

Versus 17. ita initio detruncatus legitur: M... OREM. *Pichena* reposuit MAJOREM. Recte vero Boldonus MOERORE M. Nam periodus orationis id exigit; siquidem scribitur: *Eaque res non dum quieto luctu, quem ex decessu L. Cæsaris fratris ejus Consulis designati &c. Colonia universa susceperat, renovasset, multiplicassetque mœrorem.* Esset enim cacophonia *multiplicassetque majorem*, ac aureo sæculo non digna locutio. Ipse quidem *Mœrorem* cum diphthongo œ reposui, ita
480 tamen ut censeam diphthongum AE characterem antiquiorem exhibere. Profecto in Mediceo nunquam satis laudato *Virgilii* codice, semper diphthongus AE scripta fuit. *Lib.* IV. *v.* 32.

Solane perpetua MAERENS carpere juventa?
v. 82.
Sola domo MAERET vacua, stratisque relictis.

Variant tamen scriptores diphthongum, quibusdam OE, aliis AE ea in voce adhibentibus; utrisque vero vetustæ inscriptiones suffragantur. Cum AE legitur *pag.* 717. *ult.* 799. 8. *Pag.* 707. 4. hocce epitaphium ponitur:

Parce tuam conjunx fletu quassare juventam,
Fataque mAErendo sollicitare mea.

Et *pag.* 939. 1. in altero:

Nondum secura dum flet mAEstissima mente
Occidit, & tristes decepit mAEsta fovendo.

In aliis tamen epitaphiis visitur diphthongus OE, *pag.* 669. 10. 673. 12. 712. 4. 619. 9. 832. 8. 851. 12. *& pag.* 1003. 4.

MOEsta soror, mOEsti fratres, mOEstique parentes,

Et *pag.* 556. 1. legitur:

AELIA	AELIANA
PARens	MOERens
FILia	MERenti

P C

Præterea in v. 14. visitur adverbium temporis

A NON. DUM disjunctim medio puncto scalptum, quæ tamen verba *Pichena* perperam juncta exhibuit. Illa autem in epitaphio ex *pag.* 939. proxime recitato, conjunctim leguntur. *Manutius*, licet in memorato saxo secus positum dicat, ait: *Non dum disjunctim scriberem*, laudatque locum quendam *Ciceronis*, ex quo tamen ad arbitrium exscripto, nihil certi probari possit. Dausquius *pagina* 212. conjunctim scribendum docet. Neuter aureæ ætatis orthographiam, quæ in nostro Cenotaphio apparet, observare potuit. Hoc ipsum ex analogia DUM TAXAT deduci potest;
B quod disjunctim medio puncto in duabus vetustis inscriptionibus, florentis rei publicæ *Romanæ* tempore, in æneas tabulas relatis, conspicitur *pagina* 505. & 507. cum tamen Dausquius *Dumtaxat* scribat, ne quidem de disjunctione dubitans, uti etiam *Manutius.* In posterioris ævi inscriptionibus *pag.* 573. 1. 574. 6. *Dumtaxat*, & *pag.* 275. 1. *Dumtaxat* conjunctim scalptum est. At adverbium *Non dum* majori *Romana* litera conjunctim in sæpe memorato codice *Virgilii* scribitur *lib.* II. *Georg. v.* 322.

NONDUM hiemem contingit equis; jam præterit æstas.

Ubi etiam vides *hiemem* sine y scribi. Sed hoc
C nihil ad *Cajanum* lapidem. Invaluit autem consuetudo *Nondum* junctim scribendi, quam tamen ita retinendam censeo, ut qui secus scribat, vetustissima nostri lapidis orthographia defendi possit.

In versu 25. dies quo *Cajus* Cæsar decessit, decernitur PRO ALLIENSI deputandus. In charactere *Alliæ* fluminis, unde dies acceptæ apud ipsum cladis à *Romanis*, *Alliensis* dicta, *Servio* erratum fuit, idemque doctis viris Manutio 481
ac Dausquio imposuit. Servius ad *vers.* 717. *libri septimi Æneid.*

Quosque secans infaustum interluit Allia nomen,

D scribit: *Sane Alia dicitur, cui additur unum L propter metrum, ut relliquias. Lucanus bene posuit, ut: Quas Aliæ clades.* Idem postea tradidere *Manutius*, ac *Dausquius*, & ante utrumque Sigonius *in notis ad epitomem Livianam lib.* V. docet: *Aliam scribendam uno L; & dies Aliensis;* tum quia *Servius* id olim monuerat, tum quia Plutarchus *in Camillo* ἀλίαν unico L exaravit. Horum tamen orthographiam redarguunt plura testimonia *Varronis*, *Livii*, *Ciceronis*, *Taciti*, *Suetonii*, ac *Macrobii* mihi dissertatione III. *cap.* 3. laudata; in quibus constanter cum LL geminata *Allia* legitur. Sed locupletissime id ostendit *Cajana* ta-
E bula, in qua diserte habetur: *ALLIENSI. Servius* vero *Lucani* sensum neutiquam assecutus est. Etenim *lib.* VII. scribit:

Non istas habuit pugnæ Pharsalia partes;
Quas aliæ clades.

Ubi *aliæ* relativum nomen est, non vero fluvii nomen proprium. Comparat enim ibidem cladem Pharsalicam cum aliis cladibus. Et sane in eodem *libro* VII. superius idem *Lucanus*, ut in MSS. Mediceis constanter legitur, scripserat:

Et damnata diu Romanis Allia fastis.

Plutarchum scriptorem Græcum non moror; quamvis librariis error ille adscribi possit; nec
F res tanti momenti est, ut velim vetustos codices consulere, cum ex *Pisano* cenotaphio recta ejus nominis orthographia extra dubium ponatur.

In *vers.* 26. legitur: *Notarique in præsentia, omnium jussu ac voluntate.* Augusti ac Ciceronis ætate *in præsentia*, non autem *impræsentiarum* dicebant. Cicero *libro* XV. *ad Attium epistol.* 20. *Hoc*, inquit, *video in præsentia.* Pompejus Magnus inter epistolas *libri* VIII. *ad Atticum* 19. ait:

Quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar. Qua phrase in altera epistola ibidem utitur. Livius lib. XXI. *Id quod maxime in præsentia desiderabatur.* Et lib. XLII. *Queis legati nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi jusserunt.* Scioppius maximus ille Latini sermonis censor, in *libro de stylo historico pagina* 118. Casaubonum carpit ac Thuanum, quod hic semel & iterum *in præsentiarum*, ille vero *impræsentiarum* dixerint, vocatque vocabulum *lutulentum*, nempe *lutea demum Latini sermonis ætate fabricatum.* Verum antiquitus illud vocabulum usurpatum patet ex *lib.* I. *Annalium C. Fannii*, cujus hæc verba Priscianus recitat *lib.* XIII. *cap. de secunda declinatione pronominis pag.* 960. *editionis Putschianæ*, quam secutus sum ubicumque in hac dissertatione veteres Grammaticos appellavi: *Cum*, inquit Fannius, *in vita agenda didicimus multa, quæ impræsentiarum bona videntur, post inventa, & multo amplius alius modi atque ante visa essent.* Cicero in *libro de amicitia* dialogum recitat habitum à *C. Fannio C. Lælii* genero, cum Lælio socero ac Mucio Scævola *paucis diebus post mortem Africani*; hic autem cum pridie quam excessit è vita, à Senatu P. Q. R. sociis & Latinis domum reductus, mane in lectulo repertus est mortuus *M. Aquillio*, *C. Sempronio* Coss. ex Vellejo *libro secundo* V. C. 625. Itaque eo anno *C. Fannius* vivebat, de quo scri-
482 bit *Cicero* in Bruto: *Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta, perspici potest.* Bruti *epitomam Fannaniorum*, id est annalium, nominat Cicero *lib.* XII. *ad Atticum epist.* 5. Ex his constat contra *Scioppium* vocabulum *impræsentiarum* diu antequam *Cicero* nasceretur, Latinis scriptoribus usitatum, quod etiam in *Catonis* fragmentis legi idem *Scioppius* fatetur, sed putat recentiori librarii manu intrusum, quod quidem ridiculum est. Nam ea ratione quælibet verba quæ Grammatici ex scriptoribus *Cicerone* ac *Varrone* vetustioribus producunt, in dubium revocari possent, ac luteo Latinitatis sæculo ficta judicari; neque enim ex invariatis lapidum inscriptionibus probari possunt.

In versu 30. legitur: *Nive qui ludi SCAENICI CIRCIENSESVE eo die fiant.* Julius Scaliger ineptos vocat scribentes *scaenam* cum diphthongo AE. At non ineptus Varro libro VI. L. L. dum scribit: *Obscænum dicitur à* scæna, *& ut Græci scribunt, & Accius scribit* scena. *In pluribus verbis A ante E alii ponunt, alii non, ut quod partim dicunt* sceptrum, *partim dicunt* scæptrum *&c.* Quod enim scæna à Græcis non per αι sed per η scribebatur, ab *Accio* more solito η in ε in Latino vocabulo mutata est. In vetustis inscriptionibus cum diphthongo SCAENA passim occurrit: *pag.* 330. 1. 331. 4, 6. 583. 1. 655. 1. & alibi, ut palam sit *Accii* charactere antiquato, *Varronis* literas invaluisse. Cum vero laudatæ inscriptiones post *Augusti* imperium positæ fuerint, ex *Pisano* lapide omnium antiquissimo, diphthongus AE in voce *Scæna* aureo Latinitatis sæculo usurpata intelligitur. In *Virgilii* codice Mediceo scæna cum diphthongo scripta est; quamvis semel cum E simplici etiam legatur. In III. *Georg. v.* 24.

Vel scena ut versis discedat frontibus, utque &c.

Verum in aliis ejusdem codicis carminibus diphthongus inserta visitur. In *lib.* I. *Æneid. v.* 168.

—— —— *tum silvis scæna coruscis.*

v. 433.

—— —— *scænis decora alta futuris.*

Lib. IV. *v.* 471.

Aut Agamemnonius scænis agitatus Orestes.

In *verf.* 41. scribitur: *Eorum publica* AUCTORITATE *adhibita, legitume id caveatur*, AUCTORIBUSQUE *iis in tabulas publicas referatur.* Variatum & quidem contentiose in orthographia vocis *Auctor*, & *Auctoritas.* Nam Jul. Scaliger in *lib. de caussis* L. L. ac *Erythræus* putarunt scribendum *Autor*; Ramiresius aliique multi malunt *Author* scribere, ac ita plane scribit *Famianus Strada.* Plurimi vero *Auctor* cum CT exarant. Hanc postremam scribendi formulam ex quibusdam inscriptionibus *Manutius* ac *Dausquius* erudite firmarunt. At illæ sæquioris ævi sunt, quibus tamen ingens auctoritatis pondus ex *Augusteæ* ætatis *Pisano* monumento accedit. Præterea in oratione *Claudii* Imperatoris de civitate *Gallis* danda, quæ in lapideas tabulas relata fuit, Gruteri *pag.* 502. legitur: *Nam & hoc inter* AUCTORES *discrepat.* Eodem modo scriptum est *pag.* 197. 5. 370. 3. 386. 3. 443. 6. 452. 5. 647. 6. Verum *Auctor*, vel cum H. *Author* antiquitus etiam quosdam scripsisse colligi possit ex libello *M. Probi* de Notis, ubi ait: AUT. vel AUTH. vel AUC. *Autoritas*, vel *Auctoritas.* Probus autem circa *Trajani* imperium vivebat, uti superius adnotabam. Quæ ex libris afferuntur testimo-
nia, quod illi recentiori manu scripti sunt, mi- 483
nus auctoritatis habere videntur. Ceterum in vetustissimo illo *Virgilii* codice Mediceo *Auctor* legitur. *Lib.* VI. *v.* 651.

Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus AUCTOR.

Et *L.* XII. *v.* 158.

Auctor ego audendi.

In Cenotaphio *Lucii* versu 14. legitur: ASPICIENDIQUE *uter eorum &c.* Dausquius *parte* 2. *tract.* 1. *pag.* 11. *V. Adscisco* ait: *Omnino ante S, Ad incolumen servari vel subjectis binis consonis, ut Adsello, Adscendo, Adspiro, Adspicio*; quem scribendi modum alii quoque servarunt præpositionem *ad* in eo verbo composito retinentes; spicio enim antiquitus usurpabatur. Plautus in *Milite Act.* III. *Sc.* 1. *v.* 100. ait: *quo supercilio spicit.* At postea compositum tantum *aspicio* in usu fuit. Erratum sane *Dausquio* aliisque qui integram præpositionem retinendam putarunt. Nam in nostro Pisano lapide omittitur. In vetusta etiam altera inscriptione *pag.* 655. QUEI ASPICIS. & *pag.* 653. 8. in qua ADSERIT legitur. D in verbo *aspicio* omittitur:

Amissos ornat titulis: en aspice junctos.

Et *pag.* 450. 5.

Te canat & placidum jugiter aspiciat.

Papirianus apud *Cassiodorum* scribit: *Necesse est hanc literam interire, id est D, ut aspiro, aspicio.* In collectione Putschii *pagina* 2293. Priscianus *libro* 1. *cap. de numero literarum* versus finem *pag.* 560. ait: *Subtrahitur D etiam cum sequens syllaba ab S & alia consonante incipit, ut aspiro, aspicio, ascendo, asto.* Idem eodem *lib.* 1. *pag.* 569. scribens de verbis à præpositione AD compositis, ait: *Subtrahitur etiam*, nempe D, *in quibusdam, cum sequens dictio à gn, vel sp, vel sc incipit, ut agnitus, aspectus, ascendo. Aliis enim sequentibus literis, integra manet in compositione, ut adbibo, adhæreo, admitto, adquiro, advoco.* Ita vetusti Grammatici *Pisano* lapidi similiter scribendum judicarunt. Hinc corrigendus *Beda*, qui initio libelli de Orthographia scribit: *Asspiro, asspicio sine D scribenda sunt per duplicem S, licet cum AD præpositione composita sint, quia perit ibi D.* Verum quamvis ibi D pereat, nulla litera ejusdem loco substituenda est. In optimo illo æque ac vetusto Virgiliano codice Mediceo legitur *lib.* IV. *Æneid. v.* 372.

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Et *lib.* XI. *v.* 56.

Volneribus pulsum aspicies.

In

In verſ. 26. legitur: *Utique locus, quo ea STRUES CONGERANTUR, COMPONANTUR, pateat &c.* Quod *ſtrues* nomen ſingulare, ſed collectivum eſt plura ſignificans, recte plurali verbo jungitur, nempe: *& ſtrues congerantur &c.* Miror hæc doctos alioqui Grammaticos ignoraſſe. Nam Comminianus apud *Soſipatrum Chariſium pag.* 239. inter ſpecies ſolœciſmorum recenſet eum qui fit *per numeros, ut:* pars in fruſta ſecant (Virgilii *lib.* 1. *Æneid.* hemiſtichium eſt ad *v.* 216.) *pro* ſecat, *poſuit pluralem numerum pro ſingulari.* Quem ſolœciſmum *per numeros* eodem in verſu notat *Donatus pag.* 1769. Verum perperam poetarum Principem in ea conſtructione ſolœciſmi incuſarunt, cum ea dicendi formula, & quidem eleganter ſæpius uſus fuerit. In *lib.* II. *Georg. v.* 14.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, ut altæ
Caſtaneæ &c.

Lib. II. *Æneid. v.* 400.

—— —— *pars ingentem formidine turpi*
484 *Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.*

Et *lib.* XII. *v.* 278.

Pars gladios ſtringunt manibus: pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt.

Et *lib.* XI. *v.* 466.

Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant.

Ita quod eques ac pubes pro equitatu, ſeu plurium equitum vel juvenum turma ab eodem poeta accipiuntur, plurali verbo junguntur *lib.* X. *v.* 238. qui ita in Mediceo codice ſcribitur:

Jam loca juſſa tenent forti permixtus Etruſco
Arcas eques.

Lib. V. *v.* 119.

—— *triplici pubes quam Dardana verſu*
Impellunt.

Farnabius præter MSS. fidem, ac paſſim vulgatam editionem *tenet* repoſuit. Hanc vero ſcribendi formulam Oratores quoque & Hiſtorici eleganter ſecuti ſunt, à quibus nomina ſingularia collectiva, *civitas, plebs, populus, pars, numerus, &c.* vel partitiva, *quiſque, alius, uterque, neuter,* verbo plurali juncta leguntur. Ex uno *Livio* pauca ex plurimis quæ occurrunt, teſtimonia exhibeo. *Lib.* VII. *cap.* 19. *Delecti nobiliſſimus quiſque qui Romam mitteretur.* Lib. XXVII. cap. 51. *Tum enim vero ætas omnis currere obvii; primus quiſque oculis auribuſque haurire tantum gaudium cupientes.* Ibidem cap. 3. *Par numerus Romanorum ſociorumque eodem in præſidium cum frumento miſſi ſunt.* Lib. XXII. *cap.* 6. *Pars magna, ubi locus fugæ deeſt, per prima vada paludis in aquam progreſſi, quod capitibus humeriſque extare poſſunt, ſeſe immergunt.* Lib. XXIII. *cap.* 44. *Itaque quamquam utraque pars avidi certaminis erant, eo die tenuerunt ſeſe tamen munimentis.* Lib. XXIV. *capite* 15. *Tum redintegrata pugna eſt, & eques etiam in hoſtem emiſſus, quibus cum impigre Numidæ concurriſſent &c.* Ita *pars* & *eques*, uti ante *Virgilius* ſcripſerat, à *Livio* etiam cum plurali verbo poſita ſunt. Cum vero *pars* ac reliqua nomina collectiva utriuſque numeri verbo copulari poſſint, num in eadem periodo modo ſingulari, modo plurali recte junguntur? In codice Mediceo laudato *lib.* XI. *v.* 466. legitur:

Pars aditus urbis firment, turrIſque capeſſat.

Et ſane in *Taciti* itidem Mediceo codice pervetuſto *lib.* II. *cap.* 24. habetur: *Pars navium hauſtæ ſunt;* & poſtea: *Ut quis ex longinquo revenerat, miracula narrabant.* Quam lectionem *Lipſius, Pichena,* aliique ſervarunt. Ex his infertur recte ſcalptum in *Piſana* tabula: *Ea ſtrues congerantur, componantur,* quod *ſtrues* plura ſimul ligna coacervata ſignificat. Quæ quidem *Ughellus,* ſeu potius qui ad *Ughellum* utriuſque tabulæ

A exemplum tranſmiſerunt, non intelligentes, ac mendoſam ſcriptionem cenſentes, ſingulari numero, *congeratur, componatur,* ſcripſere.

In *v.* 7. habetur: *Stipitibuſque robuſtis SAEPIATUR.* Quidam teſte Pierio in *lib.* VII. *Æneid. pag.* 120. *ſtypitibus* per Y in prima ſyllaba ſcripſerunt, quod στύπος Græce ſcribatur ſtipes ſeu truncus, ut plane Græcum vocabulum ſit Latio donatum. Equidem *Dauſquius pag.* 298. fatetur eam vocem origine literam *Pythagoræ* exigere, quamvis Latiari I ſcribatur. *Pierius* ſub lite characterem dimittit. Verum ex noſtro cenotaphio conſtat aureo *Latinitatis* ſæculo cum I
B ſcriptum *Stipitibus.* In Virgiliano etiam codice Mediceo *lib.* VII. *Æneid. v.* 524.

Stipitibus duris agitur, ſedibuſve præuſtis. 485

Verbum *ſæpio*, ac *ſæpes* nomen vulgo ſine diphthongo ſcribuntur Voſſio *libro* 1. *de Analogia cap.* 33. *Farnabio, Erythræo, Heinſio,* aliiſque ad *v.* 34. & 54. Eclogæ primæ. In Virgiliano vetuſtiſſimo codice Mediceo ejus vocis variatur Orthographia. In *lib.* 1. *Æn. v.* 415.

At Venus obſcuro gradientes aere ſæpſit.
v. 443.
Infert ſe ſæptus nebula (mirabile dictu)
Sæpta armis, alioque alte ſubnixa reſedit.

C Verum *lib.* VII. *v.* 600. & iterum *lib.* IX. *v.* 551. Sepio, ac ſeptus ſine AE diphthongo legitur:

Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Ut fera quæ denſa venantum ſepta corona.

At *Pierius* ad *v.* 54. *Ecl.* 1. ait: *Romanus codex* (nempe ille vetuſtiſſimus Aldo Manutio, Achilli Statio, aliiſque commendatus) *& alter oblongus SAEPES per AE diphthongum ſcribunt.* Ita *ſæptum,* & *ſæpſit ſe tectis. Quæ,* inquit, *recte ſcribi oſtendit adverbium* ſæpe *ejuſdem originationis.* Hanc plane orthographiam aliæ vetuſtæ inſcriptiones confirmant. *Pag.* 61. 5. legimus: ARAM SAEPIENDAM. Et *pag.* 864. SAXO SAE-
D PTUM. Quibus ſi noſtra aureæ ætatis inſcriptio addatur, nullus ab ea voce diphthongum excludere jure poterit; præſertim cum hactenus nullus inſcriptus antiquitus lapis SEPIO ſine diphthongo nobis exhibuerit. Scio apud *Dionem* Σέπτα ſcribi; at *Dio* ducentis annis & quod excurrit, poſt *Piſani* lapidis inſcriptionem vixit, & idiographum forte librarius perperam exſcripſit. Interim ex codice Mediceo colligimus, etiam abhinc mille ac ducentis annis *Sepio* cum ſimplici vocali E, tum etiam cum diphthongo AE ſcriptum, quod illud verbum apud auctores utroque modo id temporis ſcriptum legebatur.

E In ver. 30. & 31. ejuſdem cenotaphii *Lucii Cæſaris* legitur: *Nam quod ad cetera SOLEMNIA, quæ eodem illo die vitare &c.* Jam ſuperius vocem *cetera* ſine diphthongo AE ſcribendam, ex vetuſtiſſimis victoriis gentium Populi monumentis demonſtravi. Verum de charactere vocabuli *Solemnia* diſcrepant auctores, immo & ipſæ veteres inſcriptiones. Aldus Manutius in Orthographia ait: *Sollemne, non ſolenne habent antiquiſſimi libri, & lapides.* Profert fragmentum vetuſtum in quo legitur: RITUS SOLLEMNES. *Pagina* 39. 5. apud Gruterum.

LAPIS AVSP. S. Q. CAECILIO
METELLO. PONT. MAX. SOL-
LEMNICVMPRECATIONE &c.

F Hæc omnium antiquiſſima inſcriptio eſt ante A. V. 691. poſita; nam *Q. Cæcilius Metellus* Pontifex Max. obiit A. V. modo ſignato, in cujus locum *C. Julius Cæſar* Pontifex Max. creatus fuit, ut *diſſert.* 1. *ex Dione* ac *Suetonio* notabam. Præterea *pagina* 121. 3. in fragmento fratrum Arvalium le-

legitur: SOLLEMNE DEAE DIAE. Quædam de Dea Dia nuper adnotata vidi à Jacobo Sponio viro eruditissimo *lib.* I. *supplementi Gruteriani sect.* I. *art.* 2. Sacrificium *sollemne* appellatum dicunt, quod *sollum*, hoc est, totum, integrum,
486 ac solidum stata anni die fiebat, uti testatur laudatus *Manutius*. Hinc cum duplici LL ab Osca voce *Sollo sollemne* scribunt. Hæc sane orthographia hac in voce in Virgiliano etiam codice Mediceo servatur. *Lib.* II. *v.* 202.

Sollemnis Taurum ingentem mactabat ad aras.

Lib. V. *v.* 53.

Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas.

Lib. VIII. *v* 102.

Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem.

Lib. IX. *v.* 626.

Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona.

Heinsius venerandæ antiquitatis codicem secutus, idem vocabulum cum duplici LL. ubique scribit. Verum plerique viri eruditi exarant SOLENNE cum unica L, ac loco M altera N litera substituta. Huic orthographiæ adhæret *Dausquius* post prolixam de hocce scribendo vocabulo disputationem *pag.* 292. & 293. Laudat ibidem ejus vocis etymologiam hisce verbis ab S. Augustino traditam *tom.* X. *serm.* 2. *Fer.* 2. *Pentecostes: Solemnitas namque*, inquit Magnus Pater, *ab eo quod solet in anno, nomen accepit: quomodo* perennitas *fluminis dicitur, quia non siccatur æstate, sed per totum annum fluit, ideo* perenne, *id est, per annum, sic &* solenne, *quod solet in anno celebrari.* Favet huic etymologiæ Festus scribens: *Sollemnia sacra dicuntur quæ certis temporibus, annisque fieri solent.* Ita legit Dausquius; sed Scaliger *solemnia* in sua Festi editione, at Gruterus *pagina* 124. ad frag. I. *solemnia* ex eodem Festo scribunt. In vetustis etiam inscriptionibus iisdem literis *solenne* scalptum apparet. *Pag.* 47. 3. legitur: *Cum pia* SOLENNE *mente rite fecisset.* Et *pag.* 1063. 3. VOTO SOLENNI. Neutram tamen scribendi formulam alii sequuntur; nec enim *sollemne*, vel *solenne*, sed *solemne* dicendum contendunt. Beda in *lib. de Orthographia pag.* 2347. ait: *Solemne eo quod solet in anno, per unum L scribendum est, sed & M sequenti syllabæ secundum Priscianum jungi debet.* Gruterus proxime laudata *pag.* 124. ait: SOLENNE *autem, non* SOLEMNE *incisum est constanter in vetustis monumentis.* At falso judicasse constat ex iis ipsis inscriptionibus, quas variata eo in vocabulo orthographia, ex ejusdem scriptoris thesauro produxi. Vossius *libro* I. *de Arte Gram. cap.* 43. ait scribendum *solemne, non sollenne, ut vulgo exaratur*; at postea bis cum geminata LL. repetit *sollemne.* In Pandectis ante mille annos, & quod excurrit, majori *Romana* litera exaratis, ubique legitur SOLLEMNE, quod post *Taurellum*, in nova editione Pandectarum, quam adornat, ostendet *Gronovius* junior, qui integra hieme *Florentiæ* in utroque aureo volumine habitavit, ac plures textus mihi ad ipsum adeunti, recitavit. Cum in vetustis lapidibus habeamus *Sollemne, Solemne, ac Solenne*, eamque diversam orthographiam doctissimi scriptores secuti sint, non ausim certos ejus vocabuli characteres statuere. Interim constat aureo sæculo *Hortensii* ac *Ciceronis* scriptum SOLLEMNE, quod laudata inscriptio *Q. Metello Pio* Pont. Maximo dicata, ostendit. Eodem vero sæculo purissimæ Latinitatis exeunte, in *Pisana* tabula ea vox unica litera L expressa legitur. At *Solenne* ænei sæculi characterem præfert, quod ex recitatis inscriptionibus patet. Omitto hic barbaræ locutionis vocem SOLEMPNE, quam lutea postea ætas invexit.

Quædam tamen verba in nostris Cenotaphiis iis literis inscripta sunt, quas posterior ætas non re-
A cepit. Etenim in *Cajano* legitur ver. 24. APSTINERE; & prope finem: OPSERVARIQUE; in fine etiam alterius lapidis OPSEQUENTI. *Pichena* & *Ughellus* ubique B loco P substituerunt. Boldonus *Observarique* reposuit. Auctor 487
est Quintilianus *lib.* I. *cap.* 7. veteres B sono literæ P pronuntiasse: *Ut cum dico*, inquit, *OBTINUIT, secundam enim B literam ratio poscit; aures magis audiunt P.* Hinc cum plerique, quos inter *Augustum Suetonius* fuisse scribit, eo quo loquebantur, modo scribendum putarent, P pro B ponebant, ubi hæc litera alterius sono efferebatur. Ita in duplici elogio dicitur stips anno novo
B Augusto APSENTI data. Et in antiquiori lapide *C. Marius* dicitur consul III. APSENS creatus *pag.* 436. 3. In fragmento legis agrariæ legitur *pag.* 203. *ver.* 40. OPTINEBIT; itemque in altero S. C. antiquissimo *pagina* 628. In oratione Claudii *pag.* 502. *OPTINUIT. Pag.* 453. OPSIDES, & OPSIDIONE. Vide indicem Gruterianum *cap.* 19. lit. B. Et sane res vetustis Grammaticis dubia visa est. Terentius Scaurus *in collectione Putschii pag.* 2261. scribit: *Item non constat*, obscurum, *utrum per OB, an per OP debeat scribi; nec minus* Observo, Obsideo, *cum in illis B litera evidenter sonum suum vindicet.* Pu-
C to legendum: *in illis P. litera*, ut ex Quintiliano dicebam. *Velius Longus* qui ante *Hadriani* imperium floruit, *pagina* 2224. *quoniam*, inquit, *&* accondit *habet, &* abscondit *durius sonabat, intervenit P litera, quæ exornaret auditum; de qua scriptione quæritur, utrum per P, an per B & S debeat scribi.* Qui per P & S scribendum censebant, rationem ejus scriptionis assignabant, testibus laudatis scriptoribus, quod Græci ea vocabula per literam pronuntiabant, cui PS apud Latinos æquivalent. Et sane Curtius Valerianus in iisdem Cassiodori excerptis *pag.* 2289. scribit: *Ubicumque PS erunt, dividi non possunt, sed ad se-*
D *quentem, vel antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam unius litera potestatem habeant:* apstinui, aps *& tinui:* apscessi, aps *& cessi:* apscondo, aps *& condo.* Ita eum characterem in verbis illis veterum more servabat. Tanta vero cognatio est inter B & P, ut in eodem verbo variato tempore, invicem commutentur. Ita in præsenti dicitur: *Labor, scribo &c.* at in præterito *scripsi, lapsus sum.* Ceterum posteriori ætate in vocabulis *observari, abstinere, & obsequenti*; dimissa P litera, antiquis licet usurpata, B constanter servata fuit. Hinc in veteri epitaphio *pag.* 669. 4. legitur: OBSEQUENS *magistris fui. OBSER-*
E *VAVI parentum præcepta.* Quæ orthographia modo vulgo retinetur.

Cajanus lapis *v.* 20. habet: *Tam* INPROVISAE *calamitatis*, N litera loco M in priori syllaba vocis *inprovisæ* collocata. Hanc quoque literam *Pichena* variavit; nam legit *improvisæ.* Verum apud antiquos quoties præpositio IN alteri voci à P incipienti jungebatur, neutiquam N literam in M mutabat. Hinc in codice *Theodosiano* passim legimus: *Inplicat, inportune, inponere, inprobus, inpunitas.* Idem character in *Virgilii* codice Mediceo servatur. *Lib.* I.
F *Æneid. v.* 59.

INPROVISUS ait: coram quem quæritis adsum.

Et *lib.* II. *v.* 182.

INPROVISI aderunt; ita digerit OMINA Calchas.

In vetusta inscriptione posita A. V. 649. legitur *pagina* 207. in priori columna: INPONITO. Et in tertia: *Quod ieis* INPROBARINT, INPROBUM *esto. Pag.* 203. *v.* 20. INPASTUM. Quæ scribendi formula frequenter occurrit in vetustis

tuſtis monumentis. Grammatici tamen N in M mutandam docuerunt, hacce regula adſignata ex *Papiriano* apud *Caſſiodorum pag.* 2293. *IN præpoſitio, ſi compoſita ſit, & P, aut B, aut M ſequatur, N in M convertit, ut improbus &c.* Priſcianus etiam idem tradit *lib.* 1. *pagina* 556. *auctore*,
488 inquit, *Plinio, Papiriano, & Probo.* Hanc tamen regulam Auguſtea ætate non ſervatam noſter lapis oſtendit, neque eandem univerſis poſtea probatam patet ex aliis vetuſtis monumentis. Nam & in Pandectis Florentinis legimus: *Inpreſſum, inperfectum, inpoſſibile &c.*

Quod vero *Piſanarum* tabularum orthographiam illuſtramus, quidpiam in *Lucii* cenotaphio video quod præter tum veterum tum recentium Grammaticorum præcepta ſcalptum eſt. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 7. ſcribit: *Eſt etiam in dividendis verbis obſervatio, mediam literam conſonantem priori, an ſequenti ſyllabæ adjungas.* In ea tabula *v.* 16. nomen *magiſtratus* ita dividitur MAGIS-TRATUS; poſtrema enim pars verſus 16. finitur MAGIS, ac TRATUS initio inſequentis ponitur. Cæſellius antiquus Grammaticus in excerptis apud Caſſiodorum *pag.* 2316. ſcribit quoties in verbo tres conſonantes junctæ ſunt, ita dividi: *ut ploſtrum ſtrum, luſtrant ſtrant, capiſtrum ſtrum; æque clauſtrum, raſtrum, campeſtre. Fere autem tres hæ conſonantes tertio loco R habent.* Beda etiam in *lib. de Orthographia pagina* 2343. ejuſdem collectionis Putſchii ait: *Plauſtrum, capiſtrum, clauſtrum, veſtrum, & talia, tres conſonantes vocali ſequente, in unam ſyllabam jungendæ ſunt.* At ſecus in Piſana tabula apparet: ibi enim tres conſonantes eædem STR in voce Magiſtratus ita ſcalptæ ſunt, ut S ad ſecundam ſyllabam GIS, duæ reliquæ TR inſequenti vocali A conjunctæ appareant. Illam vero earundem literarum diviſionem apud *Romanos* in uſu fuiſſe patet ex laudata oratione *Claudii* Cæſaris apud Gruterum *pag.* 507. ubi eadem vox *magiſtratus* uti in *Piſano* cenotaphio, dividitur; ſiquidem verſus ibidem 26. in binas haſce ſyllabas deſinit MAGIS, inſequens vero incipit TRATUS. Quare ex utraque antiquioris ætatis inſcriptione vulgata illa Grammaticorum regula minus antiqua convincitur. In Cajano etiam cenotaphio *v.* 19. legitur: *Inter* SESE *conſenſerunt:* & v. 24. SESE *apſtinere.* Quare cum nullum punctum inter *ſeſe* poſitum fuerit, patet unam vocem ex iiſdem ſyllabis componi. Verum in antiquiori inſcriptione pagina 506. habetur: *Iouratoque* SE. SE. EOS. EX. H. L. *legiſſe.* Hinc nihil certi ea de voce repetiti pronominis ſtatuo. Quomodo vero differant *ſe*, ac *ſeſe*, tradidit Julius Cæſar *lib.* II. *de Analogia* apud Soſipatrum Chariſium *lib.* 1. *Gram. pagina* 86. nempe cum aliquem quid in alium feciſſe oſtendimus, *ſe* dicimus, ut ille ait *ſe hoc illi feciſſe.* Cum autem in ſe ipſum, tunc dicamus *ſeſe* geminari, ut *dixit ſeſe hoc ſibi feciſſe.* Hinc cum conſenſus & abſtinentia in iis ſint, qui conſentiunt, & abſtinent, recte pronomen *ſeſe* utrobique in *Piſana* tabula geminatur.

Denique ad eandem orthographiam pertinent accentus, qui in utraque tabula viſuntur, de quibus quædam ſubnotabo, ne quidpiam in iiſdem omittam. Voſſius *lib.* II. *de Arte Gram. cap.* 8. ſcribit: *Quam recens ea ſit conſuetudo apponendi accentus? De Latinis ſatis apertum ex lapidibus antiquis; quo enim vetuſtiores, eo magis accentiunculis carent. Lapides aliquos objectant, ubi reperiantur: ſed imperite adeo ſcalptos, ut ſatis liqueat nullam eorum rationem haberi oportere.* Hæc vir doctiſſimus. At ejuſdem opinionem uterque lapis *Piſanus* elidit, in quibus accentus notantur, quorum etiam rationem ex vetuſtis Grammaticis producam. In primis non eſſe recentem conſuetudinem apponendi accentus colligimus ex noſtris tabulis, quæ vetuſtiſſimæ ſunt, utpote imperante *Auguſto* ſculptæ, & aurea Latini ſermonis ætate. Rariores quidem in lapidibus accentus ſignatos videmus. Nam inter innumeras inſcriptiones in theſaurum 489
Gruterianum collectas, pauciſſimæ accentus præferunt; exempli gratia *pagina* 453. 607. 4. 637. 1. 698. 3. 816. 8. 950. 8. Et aliæ rariſſimæ. In pluribus forte accentus ſcalpti ſunt, quos tamen exſcriptores omiſerunt. Equidem Manutius in *V. Lacrimæ* pagina 476. editionis ſecundæ Orthographicorum, Telephi ejuſdem epitaphium recitat quibuſdam accentibus notatum, quos tamen Gruterus idem epitaphium *pagina* 709. 8. recitans, omiſit. Et, ut verum fatear, ipſe etiam nullam eorundem in exſcribendis tabulis Piſanis rationem habendam ducebam, quod & in tot verſibus pauciſſimi occurrebant & in iiſdem verbis modo poſiti, modo omiſſi apparebant. Verum cum exempla utriuſque cenotaphii *Jo. Baptiſtæ Ricciardo* in Academia *Piſana* Ethices Interpreti, legenda tradidiſſem, is ſedulo monuit, ne accentus ſibi antea in utroque lapide adnotatos, præterirem. Itaque doctrina æque ac amicitia commendati mihi viri monitis morem geſſi. Porro hi omnes accentus acuti ſunt, quales etiam viſuntur in laudatis apud Gruterum inſcriptionibus. In cenotaphio *Lucii v.* 16. & in *Cajano v.* 22. legitur MA'NIBUS priori ſyllaba accentu acuto ſignata. Hic ſane diſcretionis gratia additus eſt, & Dii Manes intelligerentur, non autem *manus* humani corporis partes. Legitur cum eodem accentu DIS MA'NIBUS Gruteri *pag.* 836, 1. 916. 1. 910. 6. & alibi. Quintilianus *libro* 1. *capite* 7. ſcribit apicem ſeu accentum addi ſolitum, *cum eadem litera alium atque alium intellectum prout correpta, vel producta eſt, facit, ut* malus *utrum arborem ſignificet, an hominem non bonum, apice diſtinguitur.* Lapidarius tamen in eadem voce *Manibus* bis in cenotaphio Lucii omiſit accentum *v.* 19. & 22. Addit ibidem Quintilianus: *Cum eadem litera nominativo caſu brevis, ablativo longa eſt, utrum ſequamur, plerunque hac nota monendi ſumus.* Hinc in tabula Lucii v. 15. PECU'NIA', & in Caji v. 24. COLONIA' in ultima ſyllaba accentum habent, quod ablativo caſu utrumque nomen ibidem poſitum eſt. Donatus in *cap. de tonis* ait: *In Latinis nunquam acutus accentus in ultima ſyllaba poni poteſt, niſi diſcretionis cauſa, ut in adverbio poné, ideo ne verbum putetur imperativi modi.* Quare *Coloniá* ac *pecuniá*, cauſa diſcretionis à caſu recto, in Piſanis lapidibus ablativo caſu elatæ, acuto accentu in poſtrema ſyllaba notantur. In Cajano tamen cenotaphio *v.* 5, & 18. *colonia* in ablativo itidem caſu nullo accentu diſtinguitur. In voce autem *Pecunia* tetraſyllaba præter ultimam, antepenultima etiam accentum habet. Voſſius laudato loco ait: *Quomodo alioqui vox una accentus habet binos?* At certe in epitaphio pagina 452. bini accentus ſemel & iterum in ſingulis verbis viſuntur, de quibus tamen alii viderint. Priſcianus in *lib. de accentibus pagina* 1287. ait: *Obſervatur namque unus accentus in integris dictionibus, ut* Románus, Hiſpánus; *in compoſitis vero unus ſimiliter, ut maleſánus, intereáloci.* Idem inferius *pag.* 1290. *de accentu* nominum ait: *Omnia vocalem I ante vocalem habentia, in antepenultima mutant accentum, ut Veneria, Marcelia, Placentia, Auſonia, Junonia.* Proxime autem prænotarat nomina quæ I ante vocalem producunt, uti Philoſophia, Papia, fio, penultimam acuere. Quare cum *Pecunia* I ante A in penultima corripiat, accentum acutum in antepenultima habere debet, uti reapſe in *Piſano* marmore ſcalptum fuit; ubi etiam in ultima accen-

cen-

A centum iterat discretionis causa, quod ibidem etiam post *Donatum Priscianus* advertit pag. 1288. Itaque duo accentus ea in voce notati sunt, quorum prior in antepenultima proprius ejusdem vo-
490 cis est: alter vero in ultima ex accidenti ponitur, ablativi casus à nominativo discernendi gratia. Præterea in Cajana inscriptione *v.* 14. LU'CTU, & *vers.* 18. CA'SU in priori syllaba acuuntur. Et recte quidem; siquidem omnis vox bissyllaba priorem acuit, ut inquit Diomedes *lib.* II. *pag.* 426. *collect.* Putschii, *quum positione longa est utraque*, *ut sollers*. Quæ inter Grammaticos certa sententia est. Hac ipsa ratione *v.* 19. legitur A'TRI in *Lucii* cenotaphio priori syllaba accentu signata.
B At ibidem BO'SQUE itidem acuitur, quod enclitica particula QUE sequatur. Vossius *cap.* 9. *lib.* II. laudati scribit: *Hodie eas*, nempe accentiunculas, *contra consuetudinem veterum*, *at non contra Grammaticorum præscriptum*, *duobus locis apponimus. Unus est in compositis cum encliticis. Servius in* 1. *Æn. Pronuntiationis causa*, *contra usum Latinum*, *syllabis ultimis*, *quibus particulæ adjunguntur*, *accentus tribuitur*, *ut Musáque illéne*, *hujúsce*. Hæc illi; quorum tamen opinio ex voce laudata *Pisani* marmoris refellitur. Nam ex eadem constat antiquitus nomina encliticæ copulata, in postrema syllaba ante encliticam acutum
C accentum habuisse, ac proinde minus recte *Servium* putasse id esse contra usum Latinum, seu contra consuetudinem veterum, uti *Vossius* dixit. Recte Martianus Capella *lib.* III. *Encliticarum*, inquit, *hoc proprium est acuere partes extremas vocum*, *quibus adjunguntur*. Præterea in *Lucii* tabula *v.* 15. legitur: A PRIVA'TIS, media syllaba acute scripta. Diomedes *cit. pag.* 426. hanc regulam assignat: *Si omnes tres syllabæ longe fuerint*, *media acuetur*, *ut Románi*, *legáti*, *prætóres*, *prædónes*.

In Cenotaphio *Caji v.* 6. vox *Magistratus* nullo accentu notatur. At *v.* 31. legitur: Per MAGISTRA'TUS. Inferius vero *v.* 55. MAGISTRATU'S, eodemque accentu in ultima syllaba scripta est in tabula *Lucii v.* 17. *Per Magistratus*. Cur in eodem quarto casu multitudinis modo ultima, modo penultima acuitur? Cur semel & iterum ultima syllaba accentu acuto notatur? Donati superius regulam appellavi: *In Latinis nunquam acutus accentus in ultima syllaba poni potest*. Quæ communis Grammaticorum sententia est, Cledonii in Arte *pag.* 1888. Diomedis *lib.* II. *cap. de accent. pag.* 425. Prisciani in lib. de *accent. pag.* 1287. Maximi Victorini in Arte Grammat. *pag.* 1942. Præterea in *Cajana* inscriptione *v.* 26. habetur: *Omnium* JUSSU' *ac voluntate:* voce *jussu* acute in ultima syllaba signata, quæ apud Latinos, ut iidem Grammatici tradiderunt, discretionis tantum causa accentum subire potest. Hujus tamen accentus ea ratio assignari forte possit; quod *jussu* verbum passivum fuit præteriti temporis apud *Ennium*, *Lucretium*, ac antiquiores poetas. Illi enim metri gratia, in voce *jussus* omittebant postremam S, quod *Cicero* sua ætate *subrusticum*, *olim autem politius* judicatum testatur in Oratore *ad M. Brutum*. Ennius in *lib.* VII. *Annalium*, ait:

Comiter impertit; *magna quom lassu' diei*
Parti fuvisset, *de summeis rebu' gerundeis*.

Hinc quo ablativus casus *jussu*, à verbo passivo *jussu* distingueretur, acuto accentu ultimam syllabam nominis notatam voluere. Profecto nulla alia hujusce accentus causa mihi occurrit. Hactenus de utriusque Cenotaphii *Pisani* latinitate & orthographia.

F I N I S.

INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

Cinctus

Ka-

Magi-

 Su-

FINIS.

Omissum sic inserito
Pag. 215. lin. 10. post pecuniam *exegit.*

